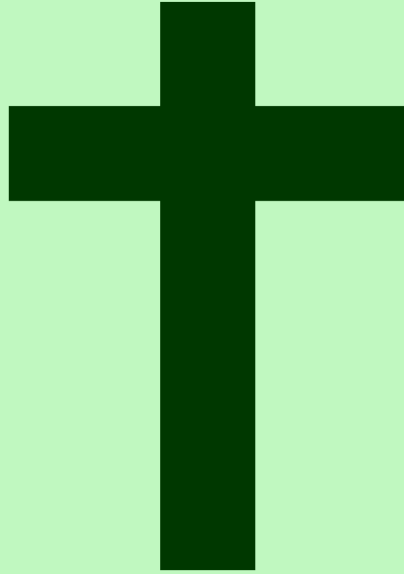

Cha' tso'o nu
nchcui' ji'i
Jesucristo nu xu'na na

New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino,
Tataltepec)

Cha' tso'o nu nchcui' ji' Jesucristo nu xu'na na
New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino, Tataltepec)

copyright © 1981 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chatino, Tataltepec

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Chatino, Tataltepec [cta], Mexico

Copyright Information

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Chatino, Tataltepec

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
68385231-313d-5500-aff2-e6b6a207d978

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS	68
SAN LUCAS	108
SAN JUAN	177
LOS HECHOS	226
ROMANOS	291
1 CORINTIOS	321
2 CORINTIOS	350
GÁLATAS	368
EFESIOS	380
FILIPENSES	391
COLOSENSES	398
1 TESALONICENSES	405
2 TESALONICENSES	411
1 TIMOTEO	414
2 TIMOTEO	422
TITO	428
FILEMÓN	431
HEBREOS	433
SANTIAGO	457
1 PEDRO	465
2 PEDRO	474
1 JUAN	480
2 JUAN	488
3 JUAN	489
JUDAS	491
APOCALIPSIS	494

Quityi nu nguscua San Mateo ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Jyo'o cusu' ji'i Jesucristo

¹ Nde nscua na' qui'i ti cha' ji'i lcaa ñati nu ngua jyo'o cusu' ji'i Jesucristo, cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David laca yu, lo'o jua'a ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham laca yu, masi tyijyu' ti.

² Jyo'o Abraham bi' ngua sti Isaac; li' jyo'o Isaac bi' ngua sti Jacob; li' jyo'o Jacob bi' ngua sti Judá lo'o ca ta'a tya'a ngula yu;

³ li' jyo'o Judá bi' ngua sti Fares lo'o Zara, lo'o Tamar ngua naa xtya'a ngu' bi'.

Li' jyo'o Fares bi' ngua sti Esrom;

li' jyo'o Esrom bi' ngua sti Aram;

⁴ li' jyo'o Aram bi' ngua sti Aminadab; li' jyo'o Aminadab bi' ngua sti Naasón;

li' jyo'o Naasón bi' ngua sti Salmón;

⁵ li' jyo'o Salmón bi' ngua sti Booz, lo'o Rahab ngua naa xtya'a Booz bi'.

Li' jyo'o Booz bi' ngua sti Obed, lo'o Rut ngua naa xtya'a Obed bi'.

Li' jyo'o Obed bi' ngua sti Isaí;

⁶ li' jyo'o Isaí bi' ngua sti rey David;

li' jyo'o rey David ngua sti Salomón, lo'o xtya'a Salomón bi' ngua nu cuna'a nu ngua clyo'o jyo'o Urías clyo.

⁷ Lo'o li' jyo'o Salomón bi' ngua sti Roboam;

li' jyo'o Roboam bi' ngua sti Abías;

li' jyo'o Abías bi' ngua sti Asa;

⁸ li' jyo'o Asa bi' ngua sti Josafat;

li' jyo'o Josafat bi' ngua sti Joram;

li' jyo'o Joram bi' ngua sti Uzías;

⁹ li' jyo'o Uzías bi' ngua sti Jotam;

li' jyo'o Jotam bi' ngua sti Acáz;

li' jyo'o Acáz bi' ngua sti Ezequías;

¹⁰ li' jyo'o Ezequías bi' ngua sti Manasés;

li' jyo'o Manasés bi' ngua sti Amón;

li' jyo'o Amón bi' ngua sti Josías;

¹¹ li' jyo'o Josías bi' ngua sti Jeconías lo'o tya'a ngula yu.

Tyempo bi' ndyaa lo'o ngu' Babilonia ji'i ngu' Israel ca quichi tyi ngu' ca tyijyu', ne' chcuá ji'i ngu' Babilonia ndyaa quiña'a tsa ngu' Israel bi' li'.

¹² Ca tyijyu' bi' ngula Salatiel sñi' jyo'o Jeconías bi';

li' jyo'o Salatiel bi' ngua sti Zorobabel;

¹³ li' jyo'o Zorobabel bi' ngua sti Abiud;

li' jyo'o Abiud bi' ngua sti Eliaquim;

li' jyo'o Eliaquim bi' ngua sti Azor;

¹⁴ li' jyo'o Azor bi' ngua sti Sadoc;

li' jyo'o Sadoc bi' ngua sti Aquim;

li' jyo'o Aquim bi' ngua sti Eliud;

¹⁵ li' jyo'o Eliud bi' ngua sti Eleazar;

li' jyo'o Eleazar bi' ngua sti Matán;

li' jyo'o Matán bi' ngua sti Jacob.

¹⁶ Lo'o li' sñi' jyo'o Jacob bi' ngua José nu ngua clyo'o María xtya'a Jesús,

lo'o jua'a Cristo naa Jesús bi'.

¹⁷ Jua'a naa jyo'o ngu' cusu' bi', tii jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú Abraham ña'a cuayá' nu ngula jyo'o David. La cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú jyo'o David, ña'a cuayá' nu ndyaa lo'o ngu' xa' tsu' ji'i ngu' Israel ca quichi tyi ngu', nu lo'o ngusu'ba ngu' ji'i ngu' Israel ne' chcuá ca quichi Babilonia tyijyu'. Lo'o la cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu', li' ngula nu laca Cristo.

Ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo

¹⁸ Nde nscua na' ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo. Cua ngüñi cha' ji'i María bi', cha' caja clyo'o lo'o nu José sñi' Jacob bi'. Bilya tyalaa María slo José nu lo'o ngua cuayá' ti' nu María bi', cha' cua ntsu'u sñi'; cña ji'i Xtyi'i ycu' Ndyosi ngua bi', cha' ngua tana María bi'. ¹⁹ Pana nu José bi' ni, tya'na ti' yu ji'i María, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i. Lo'o cua ndyuna yu cha' bi', ná nti' yu ta yu cha' tyuju'u ti' ji'i Mariá, masi nga'aa caja clyo'o yu lo'o xqui'ya sñi', ngua ti' yu; tye cha' jua'a ti ngua ti' yu, cha' ná nti' yu

sta yu qui'ya ji'i ca toni'i cña. ²⁰ Laja lo'o ncliyacua ti' yu ni cha' laca ngua jua'a, li' ndu'u tucua sca xca ji'i ycu' Ndyosi slo yu laja xcalá yu. Nhcui' xca bi' lo'o yu li':

—José —nacui' xca ji'i yu—, ñati tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui'—. Ná cutsii nu'u caja clyo'o lo'o Mariá, cha' caa cho' toni'i jinu'u. Si'i na cuxi ngua'ni Mariá bi' tsiya' ti; cña nu ngua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi laca cha' ntsu'u sñi' Mariá juani. ²¹ Lo'o cala sñi' nu cuna'a bi', cubi' qui'yu caca nu bi'. Lo'o xcua xtañi cubi' bi' li', bi' ca naa Jesús. Lo'o nu Jesús bi' ni, bi' laca nu cua'ni lyaá ji'i ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ni, cha' clyaá ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

²² Lo'o jua'a ngua cha' bi', cha' nu cua nhcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' sa'ni cha' jua'a caca. Tyempo sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cha' bi' lo quityi. Ndi'ya nguscua ngu':

²³ Caca tana sca nu cuna'a nu ntucua ycu' ti, lo'o li' qui'yu caca sñi'; Emanuel ñacu' ngu' ji'i cubi' bi'. Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' jua'a ngua ji'i Mariá li'. Nu nhcui' ngu' Emanuel ni, ndi'ya nti' ñacu' cha' bi': Ndi'i ycu' Ndyosi lo'o na.

²⁴ Lo'o li' ngue ti' José, ndu'u yu ndyaa yu slo Mariá cha' caja clyo'o yu lo'o, ñi'ya nu nacui' xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i yu. Li' ñaa lo'o yu ji'i ca toni'i ji'i yu, ²⁵ pana ná ngujua' yu lo'o ña'a cuayá' nu cua ngula sñi'. Lo'o cua ngula cubi', li' ngua naa Jesús.

2

Lo'o ndyalaa ngu' tii

¹ La cui' tyempo lo'o ngula Jesús nde quichi Belén, sca nu cusu' nu naa Herodes ngua loo ji'i nasiyu bi'. Ca loyuu su cuentya Judea, ca bi' ndi'i quichi Belén bi'. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' tii nde Judea bi'; ngutu'u ngu' tii bi' xa' quichi nde su ntyucua cuichaa, lo'o li' ndyalaa ngu' quichi Jerusalén. Nhcui' ngu' tii bi' lo'o ngu' nu ndy-acua tya'a lo'o ngu' tyucui':

² —¿Macala ndi'i cubi' nu ngula tsubi' ti bi'? —nacui' ngu'—. Rey ji'i cu'ma ngu' judío laca cubi' bi' —nacui' ngu'—. Cua na'a ya cuii cucui nu ndacui cua cuentya ji'i cubi' bi', bi' cha' ndyalaa ya ca nde cha' cua'ni tlyu ya ji'i cubi' bi' juani.

³ Lo'o nu rey Herodes ni, ndyutsii tsa yu lo'o ndyuna yu cha' nu nhcui' ngu' tii bi', cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i chaca rey. Lo'o jua'a laca ngu' quichi Jerusalén ndyutsii tsa ngu' ñi'ya cua'ni rey Herodes. ⁴ Li' ngusi'ya rey Herodes bi' ji'i laca sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a ji'i mstru nu ncliyu'u cha' jo'ó ne' laa cha' caa ngu' slo. Nhcucane nu rey bi' ji'i ngu' li':

—¿Ha ná jlo ti' ma macala nhcui' quityi cha' cala Cristo? —nacui' rey ji'i ngu'.

⁵ —Cala bi' nde quichi Belén loyuu su cuentya Judea re —nacui' ngu' ji'i—. Ndi'ya nacui' quityi ji'i ycu' Ndyosi:

⁶ Quichi sube ti laca Belén nu ntsu'u loyuu su cuentya Judea, nacui' ycu' Ni.

Pana quichi tyi sca ngu' tlyu tsa caca, masi quichi sube laca juani, nacui' Ni.

Caca nu qui'yu tlyu bi' loo, lo'o jua'a ña'asii yu ji'i ngu' Israel 'na. Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cua ndyuna rey Herodes cha' bi', li' cuaana ti ngusi'ya yu ji'i nu ngu' tii bi', cha' caa ngu' slo cha' ta yu sca cha' lo'o ngu'. Li' nhcucane rey bi' ji'i ngu' ni jacua' na'a ngu' cha' ndyu'u tucua cuii cucui bi' nde cua. ⁸ Lo'o ndacha' ngu' ji'i, li' nhcui' rey lo'o ngu' cha' tsaa ngu' nde quichi Belén.

—Yaa clyá ma —nacui' rey ji'i ngu' tii bi'—, clyana ma ma ntucua tyi cubi' bi' —nacui'—. Lo'o si quije ji'i ma, li' xtyuu ma slo na' chaca quiya' cha' caca cuayá' ti' na' macala ntsiya cubi' bi'. Lo'o na' tsa'a cua'ni tlyu na' ji'i cubi' bi' nta'.

⁹ Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nhcui' rey lo'o ngu'. Chaca quiya' na'a ngu' cuii bi' laja lo'o ndyaa ngu' tyucui' cha'

tsaa ngu' ca quich̄i Belén, la cui' cuii cucui nu na'a ngu' clyo ca su ntyucua cuichaa. Lo'o ngulu'u cuii j̄i' ngu' macala nscua ni' su ndi' cubi', ndyatu cuii su ntucua ni' bi'. ¹⁰ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' cuii bi' chaca quiya'. ¹¹ Li' ndyat̄i ngu' ni' bi', na'a ngu' j̄i' cubi' lo'o j̄i' María xtya'a cubi'. Hora ti ndyatu st̄i' ngu' tii bi' slo cubi' cha' cua'ni tlyu ngu' j̄i'. Lo'o li' ngusat̄i' ngu' yu'ba j̄i' ngu' cha' ta ngu' msta j̄i' cubi' bi'; nda ngu' oro j̄i' cubi' bi', nda ngu' yana jo'ó nu quiña'a tsa nga'a, lo'o jua'a nda ngu' mirra j̄i' cubi' bi'. (Jua'a naa sca taná yaca nu tyixi xtyi'i.) ¹² Nu lo'o ndyaa ngu' caja' ngu', li' nchcui' xcalá ngu'; nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' laja xcalá cha' nga'aa tsaa ngu' slo rey Herodes bi', cha' cuiñi tsa yu. Bi' cha' ngusñi ngu' xa' tyucuii cha' xtyu'u ngu' tyaa ngu' quich̄i tyi' ngu' chaca quiya'.

Ngusna lo'o José j̄i' María nde Egipto

¹³ Nu lo'o cua ndu'u ngu' tii ndyaa ngu' quich̄i tyi' ngu', li' nchcui' xcalá José. Ndyu'u tucua sca xca j̄i' ycu' Ndyosi slo yu laja xcalá, nchcui' lo'o yu li':

—Que ti' nu'u —nacui' xca j̄i' José—. Tyatu nu'u, xna clyu nu'u —nacui—, tsaa lo'o nu'u j̄i' xtya'a cubi' tyijyu' nde loyuu su cuentya Egipto. Tyi' m̄ cajua ña'a cuayá' nu cacha' h̄i cha' tso'o tyaa m̄ nde nasiyu re chaca quiya'. Tyaala tsa rey Herodes bi'; cua caa ti yu quich̄i re cha' clyana j̄i' cubi', cha' cujuui j̄i' cubi' nti' yu.

¹⁴ Hora ti ngue ti' José, li' ndyaa lo'o j̄i' cubi' lo'o j̄i' xtya'a cubi' masi tya talya; ndyaa ngu' nde Egipto li'. ¹⁵ Lo'o li' ndyanu ngu' ca bi' ña'a cuayá' nu cua ngujuii Herodes, rey nu tyaala bi'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba j̄i' ycu' Ndyosi cua sa'ni la lo'o nchcui' ndi'ya: “Xi'ya na' j̄i' Sñi' na' cha' tyu'u ca loyuu su cuentya Egipto, cha' xtyu'u yu tyaa yu quich̄i tyi' yu”,

nacui' ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Bi' cha' jua'a ngua j̄i' ngu' tya li', cha' ndyalaa ngu' nde Egipto.

Ndyujuii Herodes j̄i' cubi' j̄i' ngu'

¹⁶ Lo'o nu rey Herodes bi' ni, ñasi' tsa yu lo'o ngua tii yu cha' nga'aa ñaa nu ngu' tii bi' slo. Li' ngulo rey bi' cña j̄i' msu, cha' tsaa ngu' cujuui ngu' j̄i' lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quich̄i Belén, lcaa cubi' nu bilya tye sna yija j̄i'; lo'o jua'a cujuui ngu' j̄i' lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quich̄i sube cacua ti. Cua jlo ti' rey cha' nu cubi' bi' bilya tye sna yija, cha' jua'a nchcui' ngu' tii bi' xqui'ya cuii cucui' nu cua na'a ngu'. ¹⁷ La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' Jeremías nu ngua tu'ba j̄i' ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nacui':

¹⁸ Lye tsa nda xtyi'i ñati' nde quich̄i Ramá; nxi'ya ngu', ndyunaa tsa ngu', cha' ngujuii sñi' Raquel.

Nxi'ya tsa nu cuna'a bi', cha' cua ngujuii sñi'.

Ni sca ñati' ná ngua j̄i' xaala' tyiquee nu cuna'a bi', cha' nga'aa lu'ú sñi'.

Jua'a cha' nscua lo quityi, masi bilya caca cha' bi' lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' nu nguscua cha' bi'. Bi' cha' jua'a ngua j̄i' ngu' Belén, ngusi'ya tsa ngu' cha' ngujuii sñi' ngu'.

¹⁹ Ca tiya' la li' ngujuii rey Herodes bi', lo'o li' ndu'u tucua sca xca j̄i' ycu' Ndyosi slo José laja xcalá ti yu, cha' tya ndi' José ca loyuu su cuentya Egipto:

²⁰ —Que ti' nu'u —nacui' xca j̄i' yu—, tyatu clyu nu'u, tyaa lo'o nu'u j̄i' nu piti lo'o j̄i' xtya'a yu nde nasiyu Israel chaca quiya' —nacui—, cha' cua ngujuii ngu' tyaala nu ngua ti' cujuui j̄i' cubi' cua tya tsubi' la.

²¹ Lo'o li' ndyatu José, ndyaa lo'o j̄i' nu piti lo'o j̄i' xtya'a nu piti, ñaa ngu' nde nasiyu Israel chaca quiya'.

²² Lo'o li' ndyuna yu cha' sñi' jyo'o Herodes laca loo nde Judea, la cui' sñi' yu nu naa Arquelao laca bi'; ndyutsii xi José xqui'ya cha' bi'. Li' xa' nchcui' xcalá yu ñi'ya cua'ni yu,

bi' cha' ndyaa ngu' nde loyuu su naa Galilea li'. ²³ Ca bi' ndyalaa ngu' quichi Nazaret cha' tyi'i ngu'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni lo'o nchcui' ngu' ndi'ya: ngu' Nazaret cua'ni ngu' ji'i nu bi'. Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi' cua sa'ni, bi' cha' jua'a ndu'ni ngu' ji'i Jesús juani.

3

Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

¹ Lo'o ngua tyempo, li' nguxana Juan nda yu cuii lo'o ngu' nu ndya'a slo yu su ndi'i yu ycu' ti yu ne' quixi'; ntyucuatya yu ji'i ngu' li'. La cui' loyuu su cuentya Judea ndi'i yu; pana btyi tsa yuu su ndi'i Juan, ndi'i tsa quee, lo'o ná ndi'i xa' ñati cajua.

² —Ca tyuju'u ti' cu'ma —nacui Juan ji'i ngu'—, xtyanu ma ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma —nacui—. Cua xana ti cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati chalyuu.

³ Lo'o nu Juan ni, laca yu la cui' ñati nu nchcui' jyo'o cusu' Isaías ji'i sa'ni, cha' jyo'o cusu' bi' ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nscua lo quityi bi':

Cuii xi'ya sca ñati ne' quixi':
“Xaala clya ma sca tyucuii su caa
ycu' nu Xu'na na;

xquiñi tso'o ma tyucuii su tyeje tacui
ycu'”, ñacu' ñati bi'.

Jua'a nguscua jyo'o cusu' cuentya ji'i ñati bi', lo'o Juan laca ñati bi'.

⁴ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o jua'a ndyaaca' juata sii' yu; ndacu yu tscu' lo'o cuiña' cuityu. ⁵ Lo'o li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati slo yu; ñaa ngu' quichi Jerusalén slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' lcaa quichi sube ti nu ndi'i loyuu su cuentya Judea bi' slo yu, lo'o ngu' nu ntsu'u cacua ti to' sta'a Jordán, ñaa ngu' slo yu. ⁶ Li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' nu ndya'a slo yu nde lo hitya Jordán, ntyucuatya yu ji'i lcaa ngu' nu nchcui' cha' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'.

⁷ Lo'o ngua sca tsa na'a Juan ji'i tyuu tya'a ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo; tacati tsa ndu'ni ycu' ngu' ngua ti' ngu', lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o xi ngu' bi' lijya ngu' cha' tyucuatya Juan ji'i ngu', pana ná ndiya ti' Juan jua'a.

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma —nacui Juan ji'i ngu' bi'—. ¿Ha cua nchcutsii ngu' ji'i ma lacua? ¿Ha juani ndube ti' ma cha' ca ñasi' tsa ycu' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'i ma nu lo'o tye chalyuu? —nacui yu—.

⁸ Tso'o lacua, culu'u ma ji'i ya si chañi cha' cua ngulochu' ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma. ⁹ Ná culacua ti' ma cha' caca tso'o ji'i ma slo ycu' Ndyosi si xcu' ndyi'u ti' ma ji'i jyo'o cusu' ji'i ma, nu cusu' Abraham bi'. Ná talo ycu' Ni ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ma tsiya' ti, masi ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham laca ma, nchcui' ma. Na cuiñi ma. Si nti' ycu' Ndyosi, taca ji'i Ni cuiña' Ni ji'i ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham, masi lo'o quee to' sta'a re, taca ji'i Ni si nti' Ni. Nga'aa taquiya' Ni ji'i cu'ma li'. ¹⁰ Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha ji'i cha' clyaja lo yaca si'yu ji'i yu, jua'a nti' ycu' Ndyosi; si'yu yu bi' ji'i lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o cha' tyaqui lo quii', lo'o jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu ná ntaja'a xtyanu qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹¹ Lo'o na' ni, ntyucuatya na' ji'i ma lo'o hitya, si chañi cha' cua ngua tyuju'u ti' ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma; pana cua caa ti sca ñati nu tso'o la que na'. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na', masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' culo na'. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu ji'i ngu' lo'o hitya ti; pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu', lo'o li' subii Ni ji'i ngu' lo'o xee ji'i Ni cha' caca lubii ne' cresiya ji'i ngu'. ¹² Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu nscua', pana ndaqui yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni ji'i ñati, lo'o li' su'ba Ni ji'i ñati cuxi cha' tyaqui ngu' lo quii' su

nga'aa tye cha' tyaquj.

Jua'a ngulu'u Juan jii ñati nu ndya'a slo.

Ntyucuatya Juan jii Jesús

¹³ Tyempo bi' lo'o nga'a Juan to' sta'a Jordán, ndu'u Jesús nde loyuu su cuentya Galilea lijya ca slo Juan, cha' lo'o ngua ti' Jesús cha' tyucuatya Juan jii. ¹⁴ Lo'o li' ngua ti' Juan cua'a yu jii Jesús.

—Ná tso'o tyucuatya na' jinu'u —nacuj Juan jii—. Tso'o la tyucuatya ycu' nu'u jna'.

¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—Tso'o tyucuatya nu'u jna' juani —nacuj Jesús jii Juan—, cha' jua'a tso'o si cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na.

Lo'o ndyuna Juan cha' nu nchcui' Jesús lo'o, ntyucuatya yu jii Jesús li'.

¹⁶ Lo'o cua ngua cha' bi', ndu'u Jesús lo hitya, li' cua ndyaala tyucui' nde cua. Lo'o li' na'a Jesús cha' ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo; ñi'ya nda'ya sca tyupe' lo yuu, jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu' Ni lo Jesús. ¹⁷ Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacuj Ni:

—Nu nde laca Sñi' na' —nacuj Ni—. Tyaca'a tsa yu 'na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jii yu.

4

Nchcui' cuayá' xu'na cuiñaja lo'o Jesús

¹ Lo'o li' ndyaa lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi jii Jesús ca ne' quixi' su btyi tsa yuu, su ná ndi' ñati, cha' tyacua tya'a yu lo'o nu xu'na cuiñaja cajua. Ngua ti' nu bi' tyijiloo jii Jesús. ² Lo'o li' tu'ba tsá tu'ba talya ná ndyacu Jesús tsiya' ti, ntyute' tsa yu li'. ³ Lo'o li' ndyu'u tucua nu xu'na cuiñaja bi', cha' chcu' cuayá' lo'o Jesús:

—Si chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —nacuj nu xña'a bi' jii Jesús—, xñi nu'u sca quee re lacua, cha' jua'a cuiñá nu'u xlyá lo'o quee re cha' cacu na.

⁴ Lo'o li' nguxacuj Jesús cha' jii:

—Cua nscua sca cha' lo quityi jii ycu' Ndyosi —nacuj Jesús jii—. Ndi'ya nchcui' cha' bi': “Si' na cu'ú ñati chalyuu lo'o cacu ngu' tyaja ti, masi lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ú ngu'”. Jua'a nscua lo quityi.

⁵ Lo'o li' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja jii Jesús nde quichi' Jerusalén, su tyaca'a tsa jii ycu' Ndyosi; ca hique laa tonu jii quichi' bi' ndyaa ngu', cua tsa ntucua ngu' li'.

⁶ —¿Ha chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca nu'u? —nacuj nu xña'a jii Jesús—. Tso'o si tyú nu'u ca lo yuu lacua, cha' cua nscua sca cha' lo quityi jii ycu' Ndyosi ndi'ya:

Culo ycu' Ndyosi cña jii xca jii Ni cha' ña'asij ngu' jinu'u, nacuj quityi.

Lo'o jua'a nscua chaca cha':

Lo'o ya' ti xca jii Ni xatu ngu' jinu'u, cha' ná ca quicha quiya' nu'u su tyú nu'u chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi —nacuj nu xña'a.

⁷ Li' nguxacuj Jesús cha' jii nu xña'a bi':

—Pana ndi'ya nscua cha' lo quityi jii ycu' Ndyosi: “Ná chcu' cuayá' ma lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na ma”, nacuj quityi.

⁸ Lo'o ndye nchcui' ngu', xa' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja jii Jesús nde sca lo xlyá ca'ya nu cua tsa. Li' ngulu'u nu xña'a bi' lcaa nasiyu tyucui' ña'a chalyuu jii Jesús, cha' tso'o tsa ña'a chalyuu bi'. ⁹ Lo'o li' nchcui' cuayá' nu xña'a bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' caca nu'u loo jii lcaa chalyuu nu ña'a nu'u ca ndacua —nacuj nu xña'a jii Jesús—, sca ti si tyu sti' nu'u loo na', si cua'ni tlyu nu'u jna', li' caca nu'u loo.

¹⁰ Li' nguxacuj Jesús cha' jii nu xña'a bi':

—Tyaatsu' nu'u slo na', Satanás —nacuj Jesús—. Yaa clyá nu'u. Cua nscua sca cha' lo quityi jii ycu' Ndyosi ndi'ya: “Sca ti jii ycu' Ndyosi nu Xu'na ma cua'ni tlyu ma jii, sca

ti cha' jil'i ycuil' Ni nga'a cha' taquiya' ma jil'i nde chalyuu", nacui quityi.

¹¹ Li' ndu'u xu'na cuiñaja ndyaa. Li' ndu'u tucua xca jil'i ycuil' Ndyosi cha' xtyucua ngu' jil'i Jesús, cha' ta ngu' xi juersa jil'i yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña jil'i ycuil' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea

¹² Ca tiya' la ndu'u Jesús ndyaa, cha' ndyuna yu cha' cua ntejeya' ngu' jil'i Juan, ndyaa lo'o ngu' jil'i yu ne' chcuā. Li' nguxtyuu Jesús chaca quiya' nde quich'i Nazaret, nde loyuu su cuentya Galilea. ¹³ Pana ná ndyanu yu nde Nazaret; nguxcutsa'a yu su ndi'i yu, ndyaa yu ca quich'i Capernaum to' tayu'. Nscua quich'i bi' loyuu su ndu'ni ngu' sa'ni cha' su cuentya Zabulón lo'o su cuentya Neftalí laca bi'. ¹⁴ La cui' ti cha' bi' cua nchcui' jyo'o Isaías nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nacui:

¹⁵ Ntsu'u loyuu su cuentya Zabulón lo'o su cuentya Neftalí ca chaca tsu' sta'a Jordán.

Tyeje tacui na loyuu bi', li' tyalaa na to' tyujo'o,

cha' loyuu bi' laca Galilea su ndi'i ñati nu si'i ngu' judío laca.

¹⁶ Cua ngujui'i sca xee tlyu slo ngu' nu ndi'i su talya ña'a;

juani cua nguxee jil'i ngu', cua caja ti chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi',

masi cua tye ti chalyuu jil'i ngu' bi' tya tsubi' la.

Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi'. Bi' cha' loyuu bi' nguti'i Jesús li'.

¹⁷ Lo'o li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndya'a slo:

—Ca tyuju'u ti' ma —nacui Jesús jil'i ngu'—, xtyanu ma jil'i laca cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ma.

Nxi'ya Jesús jil'i jacua tya'a ngu' nu ndyaa cuta cualya

¹⁸ Lo'o ngua sca tsa ndya'a Jesús to' tayu' Galilea bi'. Li' na'a yu jil'i Simón lo'o Andrés tya'a ngula Simón, nchcu' ngu' taraya lo hitya cha' xñi ngu'

cualya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' laca tsa. Lo'o nu Simón bi' ni, Pedro ndu'ni ngu' jil'i. ¹⁹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Tsaa ma lo'o na' juani —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Ñi'ya ngujui cualya jil'i ma lo'o nguta'a ma cuta cualya, jua'a caja xa' cña jil'i ma juani cuentya jna'; culu'u na' jil'i ma ñi'ya nu clyana ma jil'i ñati chalyuu re nu nguna' tsa ndu'ni, cha' caca ngu' ñati 'na.

²⁰ Hora ti nguxtyanu ngu' jil'i taraya jil'i ngu', ndyaa lca'a ngu' jil'i Jesús li'.

²¹ Lo'o nde loo la xi na'a Jesús jil'i Jacobo sñi' Zebedeo lo'o Juan tya'a ngula yu; nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube jil'i ngu' lo'o sti ngu', ndyu'ni cho'o ngu' taraya jil'i ngu'. Li' ngusi'ya Jesús jil'i ngu' bi', cha' tsa ngu' lo'o. ²² Hora ti nguxtyanu ngu' jil'i sti ngu' lo'o yaca ni'i jil'i ngu', ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngulu'u Jesús jil'i quiña'a tsa ñati

²³ Lo'o li' ndyaa ngu' laca quich'i su cuentya Galilea lo'o Jesús. Laca quich'i ndya'a nclyu'u yu jil'i ngu' ne' laa jil'i ngu' judío; nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caca Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni yu jo'o jil'i laca nu quicha, masi quicha ti ti' ngu' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu'. ²⁴ Li' nguañi cha' jil'i Jesús laca quich'i, hasta ca nde loyuu Siria nguañi cha' jil'i yu; bi' cha' ñaa lo'o ngu' jil'i laca ngu' quicha slo ycuil' yu, cha' cua'ni yu jo'o jil'i ngu'. Ñaa lo'o ngu' jil'i nu quicha, masi ti' tsa ngu' xqui'ya quicha nu ntsu'u jil'i ngu'; ñaa lo'o ngu' jil'i ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi jil'i ngu', masi nxalú cui'i jil'i ngu', masi nchcu' tyucui' tyucui' ña'a ngu', masi nchcuti sca tsu' ya' ngu'. Lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o laca ngu' quicha bi'. ²⁵ Bi' cha' ndu'u lca'a quiña'a tsa ñati jil'i, masi ngu' Galilea, masi ngu' laca quich'i nde Decápolis, masi ngu' quich'i Jerusalén, masi ngu' xa' quich'i nde loyuu su cuentya Judea,

masi ngu' quichĩ chaca tsu' sta'a Jordán. Quiña'a tsa quichĩ ngutu'u ngu' ndyaa lca'a ngu' jĩ' Jesús li'.

5

Ñi'ya ngulu'u Jesús jĩ' ngu' nu ngua'a sii' cua'a

¹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati lijya ngu' slo yu, bi' cha' ndyacuĩ yu ndyaa la yu nde sii' cua'a, ndyaca'a yu xi cajua. Lo'o ndyu'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jĩ' slo, ² li' nguxana Jesús nclyu'u yu jĩ' ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu':

Ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee

³ —Tso'o ntsu'u tyiquee ñati si jlo ti' cha' sca ti lo'o ycuĩ' Ndyosi caca cua'ni ngu' cha' tso'o —nacui' Jesús—. Caca ycuĩ' Ndyosi loo ne' cresiya jĩ' ngu' bi', pana ná caca jĩ' ngu' si jua'a ti ngu'.

⁴ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati masi xñi' ti' juani xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jĩ', cha' ndu'ni ycuĩ' Ni cha' caca tso'o tyiquee ñati bi'.

⁵ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu ná nti' tyijiloo jĩ' tya'a ñati, cha' ca su ntucua ycuĩ' Ni tyacua cha' tso'o nu ta ycuĩ' Ni jĩ' ñati bi' li'.

⁶ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si tyaja'a tsa cua'ni lcaa cha' tso'o, lcaa cha' liñi; jĩ' ñati bi' xtyucua ycuĩ' Ndyosi cha' taca jĩ' cua'ni lcaa cha' nu nti' ycuĩ' Ni.

⁷ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu tya'na ti' jĩ' tya'a ñati, cha' jua'a cua'ni tya'na ti' Ni jĩ' ycuĩ' ngu' bi'.

⁸ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu lubii cresiya jĩ', cha' jĩ' ñati bi' cua nda ycuĩ' Ni chacuayá' cha' ña'a jĩ' ycuĩ' ca Ni nde loo la.

⁹ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nxyucua jĩ' tya'a ñati cha' caca tso'o ti ngu' lo'o tya'a cusu' ngu'. “Sñi' na”, ñacuĩ' ycuĩ' Ndyosi jĩ' ñati nu jua'a xaala' tyiquee tya'a ngu'.

¹⁰ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si talo tyiquee jĩ' xa' ñati, masi lya' ti' ngu' jĩ', masi ti' ti' ngu' jĩ', xqui'ya cha' tso'o nu ndu'ni cuentya jĩ' ycuĩ' Ni. Tso'o ntsu'u tyiquee ñati

bi' si talo tyiquee jĩ' ngu', cha' jua'a laca ycuĩ' Ndyosi loo ne' cresiya jĩ' ñati bi'.

¹¹ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ma masi xtyí lo'o ngu' jĩ' ma xqui'ya na', masi lya' tsa ti' ngu' jĩ' ma, masi cuiñi tsa ngu', masi chcuĩ' tsa ngu' cuentyu jĩ' ma xqui'ya na'. ¹² Li' caca tso'o tyiquee ma, ca chaa ti' ma cha' cua laca nguxco'o ycuĩ' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jĩ' sa scaa ma ca su ntucua ycuĩ' Ni. La cui' jua'a ngua lya' tsa ti' jyo'o cusu' sa'ni, nu lo'o na'a ngu' jĩ' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jĩ' ycuĩ' Ndyosi tyempo bi'.

Ñi'ya nti' teje', ñi'ya nti' xee, jua'a ndi' ma chalyuu

¹³ Ñi'ya nu ndu'nijo'o tsa teje' jina cha' cñi', cha' cua'ni tyuju' scuaa, jua'a laca cu'ma nde chalyuu; na ndu'nijo'o tsa ma jĩ' ycuĩ' Ndyosi cha' cua'ni ma cña jĩ' Ni. Si cua ngunu'u teje' jina, nga'aa cua'nijo'o bi' jina li'; tso'o si xcuaa na jĩ' teje' bi' li', masi to' tyucui' su ntyeje tacui ñati. Ná ndu'ni cha' masi sta quiya' ngu' hichu' teje' ngunu'u bi'. Ñi'ya nti' ngu' lo'o teje' ngunu'u bi', jua'a nti' ycuĩ' Ndyosi lo'o ñati nu ná taquiya' jĩ' Ni.

¹⁴ Ñi'ya nti' sca xee laca cu'ma, cha' culu'u ma tyucui' jĩ' ycuĩ' Ndyosi jĩ' lcaa ñati chalyuu. Sca quichĩ nu ndi' lo xlya ca'ya ni, ná ca tyi' bi' cuaana ti; ña'a lcaa ñati quichĩ bi'. ¹⁵ Lo'o jua'a si cua'a ngu' sca quii' quityee, ná su'ba cuatsi' ngu' jĩ' bi' ne' caju li'; cua sta ngu' quityee cha' clyane xee tyucui' ña'a ni' bi'. ¹⁶ Lo'o jua'a cu'ma ni, si xee laca ma nu culu'u tyucui' jĩ' ñati, xcui' cha' tso'o cua'ni ma cha' ña'a xa' ñati ña'a cha' tso'o nu ndu'ni ma, nu laca ma sñi' ycuĩ' Ndyosi. Lo'o li' tyi' u ti' ngu' jĩ' ycuĩ' Ndyosi Sti na, cua'ni tlyu ngu' jĩ' ycuĩ' Ndyosi nu ntucua nde cua.

Nclyu'u Jesús cha' cuentya jĩ' cña nu ngulo ycuĩ' Ndyosi jĩ' jyo'o cusu' sa'ni

¹⁷ Ná culacua ti' ma cha' lijya na' ca nde cha' cua'ni tye na' jĩ' cha' cusu'; masi lcaa cha' nu nda ycuĩ' Ndyosi

lo'o jyo'o Moisés, masi lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la, ná cuityi na' jil'i cha' bi'. Pana cua lijya na' cha' culu'u liñi na' jil'i ñati ñi'ya nu nti' ñacui lcaa cha' nu nscua lo quityi bi'. ¹⁸ Cha' liñi nda na' lo'o ma juani, cha' ni sca si'yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya jil'i ycuí' Ndyosi, ná taca cuityi ngu' cha' bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu; chañi cha' caca lcaa ca cha' nu nscua lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la. ¹⁹ Bi' cha' juani, nga'aa ta Ni su tyi'i ñati slo ycuí' Ni si ná taquiya' ngu' jil'i cua ña'a ca cña nu nda ycuí' Ni jil'i ngu' cha' cua'ni ngu', si culu'u ngu' jil'i tya'a ñati ngu' cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' jil'i cña bi'. Lo'o jua'a ta Ni su tyi'i ñati ca slo ycuí' Ni si taquiya' ngu' jil'i lcaa cña bi', si culu'u ngu' cña bi' jil'i tya'a ñati ngu'. ²⁰ Ndi'ya ñacui na' jil'i ma juani: ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma, si ná tso'o la cha' nu cua'ni ma, si'i ñi'ya nu ndu'ni ngu' tacati jua, nu ngu' fariseo bi' lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó bi'.

Nchui' Jesús sca cha' jil'i ngu' cha' tye cha' ñasi' ngu' lo'o tya'a ngu'

²¹ 'Cua ndyuna ma ñi'ya nu ngulo ycuí' Ndyosi cña jil'i jyo'o cusu' nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchui' Ni: "Ná cujuui ma jil'i tya'a ñati ma", nacui ycuí' Ni. "Si cujuui ngu' jil'i tya'a ngu', li' ntsu'u cha' tsaa ngu' ne' chcuá cha' cua'ni cuayá' bese jil'i ngu' bi'."

²² Pana quiña'a la cha' chcuí' na' lo'o ma juani: masi ca ti'í ti' ngu' jil'i tya'a ñati, li' ntsu'u cha' chcube' ngu' bi'; masi na chcuí' ti ngu' cha' cuxi jil'i tya'a ñati, ntsu'u cha' tsaa ngu' bi' slo ngu' nu laca loo ca Jerusalén, cha' caca cuayá' jil'i ngu' cajua li'. Lo'o jua'a si ñacui ngu' jil'i tya'a ñati: "¡Na ple tsa nu'u! ¡Na tonto tsa hique nu'u!" lo'o ñasi' tsa ngu' jil'i tya'a ñati, li' nga'a cha' tsaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' tyaqui quii'.

²³ 'Lo'o jua'a laja lo'o ndyaa ti ma ne' laa cha' ta ma msta jil'i ycuí' Ndyosi, si tyi'u ti' ma cha' ntsu'u cha'

ñasi' ti' jil'i ma lo'o tya'a ma, ²⁴ li' tso'o la xtyuu ma lo'o msta jil'i ma chaca quiya' ca toni'i jil'i ma. Li' tsaa ma tsaa xaala' ma tyiquee tya'a ma tya clyo. Lo'o li' xa' squi'ya ma msta bi' toni'i jil'i ma, tsaa lo'o ma jil'i ne' laa chaca quiya'.

²⁵ 'Pana ndi'ya cua'ni ma si ntsu'u ñati nu sta qui'ya jil'i ma ca toni'i cña: hora ti xaala' ma cha' jil'i ma lo'o ñati bi', laja lo'o bilya tyalaa ma slo ngu' tisiya cha' cua'ni cuayá' ngu' jil'i cha' cusuu bi'. Cuxi la cha' si tyaala tsa ngu' tisiya, cha' li' xi'ya ngu' jil'i ngu' policía cha' su'ba ngu' jil'i ma ne' chcuá. ²⁶ Cha' liñi nchcuí' na' lo'o ma, cha' tiya' tsa tyu'u ma su lubii, cha' li' ntsu'u cha' ta ma lcaa ca centavo nu jña ngu' tisiya jil'i ma cha' tyu'u ma li'.

Nchui' Jesús sca cha' jil'i ñati nu ndu'ni suba'

²⁷ 'Cua ndyuna ma ñi'ya ngulo ycuí' Ndyosi cña jil'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcuí' Ni: "Ná cua'ni suba' ma lo'o clyo'o xa' ñati", nacui ycuí' Ni. ²⁸ Pana, quiña'a la cha' chcuí' na' lo'o ma juani: si ña'a sca nu qui'yu jil'i sca nu cuna'a, lo'o li' culacua ti' yu cha' cua'ni suba' yu lo'o, stu'ba ntsu'u cha' bi' lo'o yu ñi'ya si cua laca ngua'ni suba' yu lo'o nu cuna'a bi', masi tyiquee ti yu ntsu'u cha' cuxi bi'.

²⁹ 'Tso'o la si culo ma si'yu cloo ma la'a tsu' cui, xcuaa ma jil'i li', si si'yu cloo ma ndacui qui'ya cha' ndu'ni ma cha' cuxi. Masi cuityi' ma, tyanu lubii cresiya jil'i ma li', cha' ná tsaa ma su lye ndyaqui quii' ca bilyaa. ³⁰ Tso'o la xi'yu cu' ma ya' ma la'a tsu' cui, xcuaa ma jil'i li', si ya' ma ndacui qui'ya cha' ndu'ni ma cha' cuxi. Masi cu' ya' ma, tyanu lubii cresiya jil'i ma li', cha' ná tsaa ma su lye ndyaqui quii' ca bilyaa.

Nchui' Jesús sca cha' jil'i ñati nu nguxtyanu jil'i clyo'o

³¹ 'Ndi'ya nchcuí' jyo'o cusu' sa'ni: "Si ñacui sca nu qui'yu jil'i clyo'o yu cha' tyaa slo sti chaca quiya', cha' nti' yu xtyanu yu jil'i clyo'o yu, li' ntsu'u cha' culo yu sca quityi cuentya jil'i nu cuna'a bi'. Quityi bi' ñacui

cha' nga'aa si'i clyo'o yu laca juani.”
³² Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o ma juani: ndyu'ni cuxi sca nu qui'yu si culo yu quityi cha' xtyanu yu ji'i clyo'o yu, si ná ndacui nu cuna'a bi' qui'ya. Lo'o li' si xa' caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o chaca ñati, li' ndacui nu cuna'a qui'ya, lo'o jua'a chaca yu bi' ndacui qui'ya, cha' clyo'o xa' ñati bi' laca nu cuna'a bi'; pana tlyu la qui'ya nu ndacui ji'i nu qui'yu nu ngua clyo'o clyo.

Nclyu'u Jesús cha' ji'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' jura

³³ 'Lo'o jua'a cua ndyuna ma ñi'ya nu ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcu' Ni: “Ná tso'o ta ma sca cha' lo'o ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma sca cña, si cha' cuiñi ti nda ma. Nga'a cha' cua'ni ma ñi'ya nu nacui ma ji'i Ni cha' cua'ni ma.”
³⁴ Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o ma juani, cha' ná tso'o tsiya' ti cua'ni ma jura nu lo'o chcu' ma sca cha': masi chcu' ma cuentya ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, ná cua'ni ma jura jua'a, cha' ca bi' ntucua ycu' Ni;
³⁵ masi chcu' ma cuentya ji'i yuu chalyuu re, ná chcu' ma jura jua'a, cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca chalyuu re; masi chcu' ma cuentya ji'i quichi Jerusalén, ná cua'ni ma jura jua'a, cha' ca bi' laca ycu' Ni loo.
³⁶ La cui' ti cha' ná cua'ni ma jura cuentya ji'i scua' que ycu' ca ma, cha' sca ti ycu' Ni ngüiña Ni ji'i cu'ma, lo'o ná caca ji'i ma cuiña ma ni sca ca quicha' hique ma, ni nu ngata, ni nu ngati. Ná tso'o cuentya ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti cha' cua'ni ma jura.
³⁷ Tsa bi' ti cha' ñacui ma: “Chañi”, si cha' liñi laca; lo'o jua'a ñacui ma: “Si'i”, si cha' cuiñi. Cua ña'a ca cha' nu chcu' ma nu lo'o ndu'ni ma jura, cha' ji'i nu xña'a laca bi'.

Nclyu'u Jesús ñi'ya cua'ni ngu' lo'o tya'a cusuu ngu'

³⁸ 'Lo'o jua'a cua ndyuna ma cha' nu nchcu' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nacui: “Sca ñati tyaala ni, si cua ngüichu yu si'yu cloo tya'a yu, li'

ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña si'yu cloo ycu' yu cha' cati xqui'ya yu. Lo'o jua'a si nguxtyú yu sca la'ya tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña la'ya ycu' yu, cha' cati xqui'ya yu.”
 Jua'a nchcu' ngu' nu ngua tya sa'ni li'.
³⁹ Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o ma juani, cha' nga'aa xuu tya'a ma lo'o ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ma. Lo'o quiji'i ya' ngu' loo ma la'a tsu' cui, li' ta ma chacuayá quiji'i ngu' chaca tsu' loo ma, si nti' ngu'.
⁴⁰ Si nti' sca ñati tyaala xlyaá camxa ji'i ma, hora ti ta ma ji'i li'; lo'o jua'a ta ma xi xa' la late' ji'i yu, cha' tyaala' ji'i yu li'.
⁴¹ Jua'a sca nu laca loo ni, si culo yu cña ji'i ma cha' tsa lo'o ma yu'ba ji'i yu sca se'i, hora ti tsa lo'o ma yu'ba bi' ji'i; lo'o jua'a tso'o masi tya tsa lo'o ma ji'i ca tyijyu' la xi, si jua'a nti' yu.
⁴² Lo'o jña sca ñati cua ña'a ca na ji'i ma, ta ma na bi' ji'i; jua'a si jña ngu' xi cñi ji'i ma, tso'o ti chcu' ma lo'o ngu' bi' li'.

Nclyu'u Jesús cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a cusuu ngu'

⁴³ 'Cua ndyuna ma cha' nu nchcu' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nacui: “Cua'ni tyaca'a ma ji'i ngu' tya'a ma, lo'o jua'a ca ti'í ti' ma ji'i tya'a cusuu ma”.
⁴⁴ Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o ma juani, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a cusuu ma, lo'o jua'a tso'o ti chcu' ma ji'i ngu' nu nchcu' cuentyu ji'i ma, tso'o ti cua'ni ma lo'o ngu' nu ti'í ti' ji'i ma; chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ngu', masi ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i ma, masi nxyí lo'o ngu' ji'i ma.
⁴⁵ Li' taca tyuloo ñati ji'i ma cha' laca ma sñi' ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua. Ndu'ni Ni cha' stu'ba ti tyucua cuichaa, masi ca su ndi'i ñati cuxi, masi ca su ndi'i ñati tso'o; ndu'ni Ni cha' stu'ba ti ca'ya tyo, masi ca su ndi'i ñati tso'o, masi ca su ndi'i ñati cuxi. Bi' cha' tso'o la si stu'ba ti cua'ni ma lo'o lcaa ñati.
⁴⁶ La cui' ti ná tso'o si xcu' ji'i ngu' tya'a tso'o ti ma tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i. Si'i na tso'o la taquiya' ycu' Ndyosi ji'i ma si jua'a ti ndu'ni ma, cha' jua'a ndu'ni

cua ña'a ca ñati; masi ñati tso'o, masi ñati cuxi, masi ngu' msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ji'i ma, lcaa ngu' bi' ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i tya'a tso'o ti ngu'. ⁴⁷ Lo'o chcu' ma cha' tso'o sca ti lo'o tya'a tso'o ma, ná tso'o bi', cha' la cui' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati; masi ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, lo'o ngu' bi' nchcu' tso'o lo'o tya'a tso'o ngu'. Quiña'a la cha' tso'o cua'ni ma nti' ycu' Ndyosi. ⁴⁸ Ycu' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ni, xcui' cha' tso'o, xcui' cha' liñi, xcui' cha' lubii ndu'ni Ni; ñi'ya ndu'ni ycu' Ni, jua'a nga'a cha' cua'ni ma xcui' cha' tso'o lo'o lcaa ñati, si chañi cha' sñi' ycu' Ni laca ma.

6

Nclyu'u Jesús ji'i ngu' ñi'ya xtyucua ngu' ji'i ñati ti'i

¹ Lo'o chaca cha' ni, ná ta ma sca na ji'i ngu' ti'i nu lo'o ña'a xa' ñati ji'i ma, cha' ná ña'a ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuentya ji'i ycu' Ni. Ná taca xco'o ycu' Ndyosi Sti na sca cha' tso'o nu tyacua ji'i ma ca su ntucua ycu' Ni, si cha' ña'a xa' ñati ji'i ma ndyu'ni ma cha' tso'o ti. ² Lo'o xtyucua ma ji'i ngu' ti'i ni, ná ntsu'u cha' cacha' ma cha' bi' ji'i xa' ñati. Ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu', nu nti' tsa cha' ña'a xa' ñati ji'i; nu lo'o nxyucua ngu' bi' ji'i ngu' ti'i, masi ne' laa ji'i ngu' judío tya'a na, masi to' calle ti, sca ti nti' ngu' bi' cha' tso'o tsa chcu' ñati ji'i. Ná cua'ni ma jua'a. Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma: lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca slo ycu' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' ji'i ngu' bi' nu lo'o cua na'a xa' ñati ti ji'i ngu'. ³ Lo'o cu'ma ni, nu lo'o ta ma sca na ji'i ngu' ti'i, ta ma ji'i cuaana ti, cha' ná ca cuayá' ti' xa' la ñati; masi tya'a ma, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cña ndyu'ni ma. ⁴ Sca ti ycu' Ndyosi Sti na caca cuayá' ti' Ni ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti, lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la.

Nclyu'u Jesús ji'i ngu' ñi'ya chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi

⁵ Lo'o chaca cha' ni, lo'o chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi, ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Ndu ngu' cuiñi bi' slo ñati ne' laa ji'i ngu' judío tya'a na, cha' nti' ngu' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi laja lo'o ña'a ñati ji'i ngu' bi'; la cui' ti cha' bi' lo'o ndu ngu' laja calle cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ni. Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma: lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca slo ycu' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' ji'i ngu' nu lo'o cua na'a ñati chalyuu ti ji'i ngu'. ⁶ Lo'o cu'ma ni, nu lo'o chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi, tsa ma sca se'i su taca tyi'i ma cuaana ti. Si nga'a ma nde ni'i, li' tacu' ma toni'i, cha' jua'a cua'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi Sti na cajua; ndi'i ycu' Ndyosi cacua ti slo ma, masi ná nga'a xa' ñati slo ma. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti, lo'o jua'a xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la.

⁷ Nu lo'o chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi ni, ná chcu' ma la cui' ti cha' quiña'a tsa quiya', ni ná chcu' ma quiña'a tsa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ycu' ca ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti. Nclacua ti' ngu' bi', cha' tso'o la taquiya' jo'ó ji'i ngu' si quiña'a tsa cha' chcu' ngu', jua'a nti' ngu' bi'.

⁸ Pana, ná chcu' ma jua'a, cha' jlo ti' ycu' Ndyosi Sti na cua ña'a ca cha' nu lyiji ji'i ma, masi bilya jña ma cha' bi' ji'i Ni. ⁹ Tso'o la si ndi'ya chcu' ma lo'o ycu' Ni lacua:

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

¹⁰ Caa nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo ji'i ya.

Cua'ni nu'u cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu; ñi'ya nu ndu'ni nu'u ca su ntucua nu'u, jua'a caca nde lo yuu re li'.

¹¹ Ta nu'u na cacu ya tsá juani.

¹² Lo'o jua'a cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ya ji'i lcaa cha' cuxi nu

ntsu'u tyiquee ya, cha' jua'a
cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' jil'i
ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o
ya.

¹³ Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui
cha' cuxi jil'i ya, pana cua'ni
lyaá nu'u jil'i ya ya' nu xña'a.

Nu'u laca loo tsiya' ti; lcaa chacuayá'
nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o
jua'a chacuayá' nu ntsu'u
nde cua, jinu'u ntsu'u lcaa
chacuayá' bi'. Ná nga'a cha' tye
cha' tlyu tsa laca nu'u. Jua'a
caca cha' tu'ni.

Jua'a ñacui mā jil'i ycu' Ndyosi.

¹⁴ 'Si cui'ya mā cha' clyu ti' jil'i ngu'
nu ngua'ni cha' cuxi lo'o mā, li' lo'o Sti
na nu ntucua nde cua cui'ya Ni cha'
clyu ti' jil'i mā; ¹⁵ pana si ná cui'ya mā
cha' clyu ti' jil'i tya'a ñati mā, lo'o ycu'
Ndyosi Sti na, ná cua'ni clyu ti' Ni jil'i
mā jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i mā li'.

*Nclyu'u Jesús cha' jil'i tsā nu ná
ndacu ngu'*

¹⁶ 'Lo'o chaca cha' ni: nu lo'o tyalaa
tsā jil'i mā lo'o ná cacu mā xqui'ya cha'
cua'ni tlyu mā jil'i ycu' Ni, ná tso'o si
tyu'u cha' xñi'li' ti' tyiquee mā, ñi'ya nu
ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u ty-
iquee ngu'. Nti' ngu' bi' cha' ña'a ñati
jil'i cha' tacati tsa nu ndu'ni ycu' ca
ngu', cha' ná ndyacu ngu' tsā bi'. Cha'
liñi nchcui' na' lo'o mā, cha' cua laca
ngujui cha' jil'i ngu'; lcaa cha' tso'o
nu tyacua jil'i ngu' ca slo ycu' Ndyosi
nquicha', cua ngujui cha' bi' jil'i ngu'
nu lo'o cua na'a xa' ñati chalyuu ti
jil'i ngu'. ¹⁷ Pana cu'mā ni, lo'o tyalaa
sca tsā nu ná cacu mā, cha' tso'o la
cua'ni tlyu mā jil'i ycu' Ni, li' tso'o la
tyaatī loo mā, jua'a sube' mā chcuu
hique mā, ¹⁸ cha' ná caca cuayá' ti' xa'
ñati jil'i mā cha' ná ndyacu mā tsā bi'.
Sca ti ycu' Ndyosi Sti na nchca cuayá'
ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni mā
cuaana ti. Lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o
nu tyacua jil'i mā nde loo la.

*Cha' tso'o nu tyacua jil'i ngu' ca su
ntucua ycu' Ni*

¹⁹ 'Lo'o chaca cha' ni: ná xco'o
mā quiña'a tsa cha' tso'o cuentya jil'i

ycui' ti mā laja lo'o ndil'i mā chalyuu
re. Yala ti quiñu'u cha' tso'o bi' jua'a
ti; ntsu'u quiya' cacu tiña' jil'i, cacu
cuixu' jil'i, cua'ni ñu'u jil'i li'. La cui'
jua'a cuaana ngu' jil'i cha' tso'o nu
ntsu'u jil'i mā, nguna' cha' bi' jil'i mā
li'. ²⁰ Tso'o la lo'o xco'o ycu' Ni cha'
tso'o nu tyacua jil'i mā ca su ntucua
ycui' Ni; nga'aa cacu tiña' jil'i cha' tso'o
bi', nga'aa quiñu'u, lo'o jua'a nga'aa
caca cuaana ngu' jil'i cha' tso'o bi'.
²¹ Cha' nu tyaca'a la jil'i mā ni, tyanu
cresiya jil'i mā ca su ntsu'u cha' bi',
masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o jil'i
mā nde chalyuu, masi cha' tso'o nu
cua nchco'o Ni cuentya jil'i mā ca su
ntucua ycu' Ni.

Nu laca xee jil'i tyucui ña'a ngu'

²² 'Nu si'yu cloo na ni, bi' laca nu
nda xee jil'i tyucui ña'a na. Nu lo'o
tso'o ti si'yu cloo na, li' taca ña'a na
cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ntsu'u
cha' cua'ni na, taca cua'ni na xcu'
cha' tso'o. ²³ Pana si quicha si'yu cloo
na, nga'aa caca cua'ni na cña, cha'
talya xee ña'a na li'. Lo'o jua'a ne'
cresiya jil'i mā ni, si ndyacu' xee jil'i
mā cha' ntsu'u chalyuu cuxi jil'i mā,
nga'aa tyu'u xee ne' cresiya jil'i mā
tsiya' ti li'; talya tsa tyanu cresiya jil'i
mā li'.

*Ñi'ya nchcui' ycu' Ndyosi cha' jil'i
cñi*

²⁴ 'Ni sca ñati ná taca jil'i ngu' cua'ni
ngu' cña jil'i tucua tya'a xu'na ngu' sca
tyempo ti. Ná taca taquiya' mā jil'i
ycui' Ndyosi la cui' tyempo lo'o lye tsa
ndya'a cha' tyiquee mā cha' jil'i cñi. Si
jua'a ni, cua ntsu'u tucua tya'a xu'na
mā li'. Ná tyiquee' li' ca ti' ti' mā
jil'i tsaca xu'na bi', lo'o jua'a ca tijji' ti'
mā jil'i chaca xu'na bi'. La cui' jua'a
taquiya' tso'o mā jil'i xu'na clyo bi',
lo'o jua'a cñilo'o ti mā jil'i chaca bi' li'.

Ña'asii tso'o ycu' Ndyosi jil'i sñi' Ni

²⁵ 'Ndube ti' ycu' Ni jil'i mā, bi'
cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā
ñi'ya caca cha' cu'ú mā, na ca cacu
mā, na ca co'o mā su ndil'i mā cha-
lyuu. Ná culacua tsa ti' mā mā caja
ste' mā. Cuayá' tsa cha' na lu'ú ti

na juani, masi si'i quiña'a tsa na nu cacu na; cuayá' tsa cha' tso'o ti tyucui ña'a na, masi si'i na tso'o tsa ste' na. ²⁶ Culacua xi ti' mā ñi'ya nu ndyaca ji'i quiñi nu ndyacu cua: ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua, nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'ma ni, ¿ha xti la ntsu'u loo ma que quiñi bi' ca slo ycui' Ndyosi? Si'i. Quiña'a la ntsu'u loo mā cuentya ji'i ycui' Ni. ²⁷ Pana nga'aa caca caluu la mā sa cla'be metro cua la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' mā.

²⁸ 'Lo'o jua'a cha' ji'i ste' mā, ¿ni cha' nlyacua tsa ti' mā ji'i cha' bi'? Culacua xi ti' mā lo'o ña'a mā queé nu ntsu'u lo quixi' cua. Tso'o ti nlyuu bi', masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'i cuiñá late' cacu'. ²⁹ Nu jyo'o Salomón nu ngua rey culiya' tsa cua sa'ni ni, tso'o tsa ña'a ngua ste' jyo'o bi'; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé cua, cha' tso'o la ña'a queé. ³⁰ Ñi'ya lo'o tso'o tsa ngüiñá ycui' Ndyosi ji'i queé cua, cha' nda Ni sca lo ste' bi', masi sca ti tsá talo queé bi' lo'o li' tyaqui ntsu'u quiya'; la cui' jua'a ta ycui' Ni late' cacu' mā, masi xti tsa cha' jlya ti' mā ji'i ycui' Ni. ³¹ Bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā ñi'ya cha' cuxi tyacua ji'i mā ca nde loo la. Ná ñacu'i lye mā: “¿Ma caja na cacu ya?” Ná ñacu'i mā: “¿Ma caja hitya co'o ya?” Ni ná ñacu'i mā: “¿Ma caja ste' ya?” ³² Jua'a nclacua ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti. Pana jlo ti' ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua cha' lyiji cha' bi' ji'i mā, ³³ bi' cha' si'i ji'i cha' bi' clyana mā. Tso'o la si ta mā tyempo ji'i ycui' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i mā, jua'a tso'o la si cua'ni mā lcaa cha' nu nti' ycui' Ni cha' cua'ni mā nde chalyuu; li' ta Ni lcaa na nu lyiji xi ji'i mā. ³⁴ Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' mā cuentya ji'i ñi'ya nu caca ji'i mā tsá quee. Chaca tsá laca bi'. Sca ti ji'i tsá juani culacua xi ti' mā ñi'ya cua'ni mā cha' tyijiloo mā ji'i cha' cuxi nu tyacua ji'i mā juani.

7

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i tya'a ñati

¹ 'Lo'o chaca cha' ni: ná sta mā qui'ya ji'i tya'a ñati mā, cha' ná tyiquee' sta ycui' Ndyosi qui'ya ji'i mā si cua'ni mā jua'a. ² La cui' ñi'ya nchcui' cuxi mā ji'i xa' la tya'a ñati mā, si tyaala tsa mā, la cui' jua'a cua'ni cuayá' ycui' Ni ji'i mā. Lo'o jua'a, la cui' cuayá' milya ñi'ya nu nda mā ji'i tya'a ñati mā, la cui' jua'a ta ycui' Ni ji'i mā. ³ ¿Ni cha' yala tsa nchcui' mā ji'i sca cha' cuxi nu ntsu'u ji'i xa' la tya'a ñati mā, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mā cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ycui' mā, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycui' ca mā. ⁴ ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mā chcui' mā lo'o tya'a ñati mā ndi'ya: “Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u”? Jua'a ñacu'i mā, masi ná ña'a mā nguti nu ntsu'u cloo ycui' ca mā. ⁵ ¿Na cuiñi mā! Clyo la tyu'u nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycui' ca mā, lo'o li' taca ña'a tso'o mā cha' culo mā satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a mā.

⁶ 'Cha' lubii nu cuentya ji'i ycui' Ndyosi ni, ná tso'o si tsaa chcui' mā cha' bi' lo'o ñati cuxi nu ná nti' cuna cha' bi' tsiya' ti, cha' ñi'ya nti' xne', jua'a nti' ngu' bi'; su'ba ñasi' mā ji'i ngu' cuxi bi', cha' cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā li'. Lo'o jua'a ná tso'o sta mā sca na tso'o nu quiña'a tsa nga'a su ndya'a cube', cha' hora ti satá quiya' ni' na tso'o bi'.

Ñi'ya nu tso'o la jña ngu' sca cha' ji'i ycui' Ndyosi

⁷ 'Lo'o chaca cha' ni: jña mā sca cha' ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ta ycui' Ni cha' bi' ji'i mā li'; clyana mā ji'i ycui' Ni, lo'o jua'a quije Ni ji'i mā li'; tyucui tyiquee mā chcui' mā lo'o ycui' Ni, cuna Ni cha' nu chcui' mā lo'o Ni li'. ⁸ Cua ña'a ca ñati nu ndijña sca cha' ji'i ycui' Ndyosi, caja cha' bi' ji'i ngu' li'; cua ña'a ca ñati nu nlyana ji'i ycui' Ni, quije Ni ji'i ngu' li'; lo'o jua'a cua

ña'a ca ñati nu tyucui tyiquee nchcui lo'o Ni, cuna Ni cha' nu nchcui' ngu' lo'o Ni li'.

⁹ 'Ná ntsu'u ni tsaca cu'ma nu ta sca quee cacu sñi' lo'o jña nu piti xlyá cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹⁰ Ni ná ntsu'u ñati nu ta cuaña ji'i sñi' lo'o jña nu piti cualya cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹¹ Bi' cha' lacua, si jlo ti' ma ñi'ya ta ma na tso'o ji'i sñi' ma, masi cuxi ntsu'u cha' tyiquee ma, la cui' jua'a caca cuayá' ti' ma cha' jlo la ti' ycu' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ñi'ya nu ta Ni na tso'o ji'i ngu' nu ndijña ji'i Ni.

¹² 'Nga'a cha' cua'ni tso'o ma lo'o xa' ñati si nti' ma cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o ma. La cui' cña bi' ngulo ycu' Ndyosi lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a cha' nu nguscua xa' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la; sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nchcui' lcaa ngu' bi' lo quityi.

To' lo'o chubi ti

¹³ 'Lo'o chaca cha' ni, nga'a cha' tyeje tacui ma tolo'o chubi. Tlyu tsa tolo'o, lo'o jua'a sji tsa tyucui su tsa ngu' ca bilyaa; tso'o tsa ña'a tyucui bi' nti' ngu', bi' cha' quiña'a tsa ñati ndya'a tyucui bi'. ¹⁴ Pana chubi tsa tolo'o, lati tsa tyucui su tsa ngu' nu ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu'; xti ti ñati nquiye ji'i tyucui bi'.

Lo'o ña'a na si'yu, li' jlo ti' na ni yaca laca nu nda si'yu bi'

¹⁵ 'Lo'o chaca cha' ni: cua'ni tii ti' ma ña'a ma ji'i ngu' cuiñi nu nchcui' cuiñi ti cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi nclu'u ngu' cha' ji'i ma. Sca na'ni tso'o laca nu naa xlyá'; lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, nti' ngu' cha' culacua ti' ma cha' ñati tso'o laca ngu' ñi'ya laca xlyá'. Tso'o tsa nchcui' ngu' bi' lo'o ma, tso'o tsa ndu'ni ngu' lo'o ma; pana cha' cuiñi laca nu nchcui' cha' tso'o tsa ngu' bi', cha' tyaala tsa ngu', cuiñi tsa ngu' bi'. Si'i ñi'ya laca xlyá' laca ngu' bi'; ñi'ya laca sca bo'o nu tyaala tsa, jua'a laca ngu' bi'. ¹⁶ Taca ji'i ma tyuloo ma ji'i ngu' cuiñi bi' lo'o ña'a ma ni cña ndu'ni ngu', si cha'

tso'o, si cha' cuxi ndu'ni ngu'. Si'i ji'i quiche' yane nsuu na si'yu losu' tyixi, cha' ná ta lti bi' si'yu tyixi; jua'a si'i ji'i yaca quiche' nsuu na si'yu tyixi. ¹⁷ Ji'i lcaa yaca tso'o nsuu na si'yu tso'o; pana yaca nu cua btyi ni, nga'aa nda bi' si'yu nu cacu na. ¹⁸ Ná ta sca yaca tso'o si'yu nu ná tso'o; jua'a sca yaca nu ná tso'o ni, ná ta bi' si'yu tso'o. ¹⁹ Lo'o li' si'yu ngu' ji'i yaca btyi bi', cha' nga'aa tso'o bi'; taqui ngu' yaca bi' li'. ²⁰ Nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ndu'ni sca yaca lo'o ña'a ma si'yu yaca bi', lo'o jua'a caca cuayá' ti' ma si'yu cuiñi ngu' bi' lo'o ña'a ma ñi'ya laca cña nu ndu'ni ngu'.

Si'i lcaa ñati nu tyatí ca su laca ycu' Ni loo

²¹ 'Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na: "Xu'na, Xu'na", nacui ngu' 'na; pana si'i lcaa ngu' bi' nu tyatí ca su laca ycu' Ni loo. Sca ti ngu' nu taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Sti na' nu ntucua nde cua, bi' ngu' laca nu tyatí ca su laca ycu' Ni loo. ²² Nu lo'o tyalaa hora cha' cua'ni cuayá' ycu' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, tyu'u tu-cua quiña'a ñati nu ñacui 'na: "Xu'na, Xu'na", ñacui ngu' 'na, "lo'o cuare, cua nchcui' ya lo'o ñati cuentya jinu'u. Chacuayá' jinu'u ngulo ya ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati, lo'o jua'a cua ngua'ni ya xa' lo cha' tlyu chacuayá' jinu'u", ñacui ngu' bi' 'na. ²³ Lo'o li' ntsu'u cha' xacui na' cha' ji'i ngu' bi' ndi'ya: "Ná nslo na' ji'i cu'ma tsiya' ti. Yaa clyá ma cha' ngu' xña'a laca ma."

Tucua lo ña'a ngüñá ngu' ni'i

²⁴ 'Lcaa ñati nu cuna tso'o cha' nu nchcui' na' re, lcaa ñati nu taquiya' tso'o ji'i cha' nu nchcui' na', laca ñati bi' ñi'ya laca sca ñati nu ngulacua xi ti' nu lo'o tya lyiji cuiñá yu ni'i ji'i. Lo'o li' ngüñá yu bi' ni'i ji'i yu chu' sca quee cuaja'. ²⁵ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i nu ntucua chu' quee bi'. Lo'o jua'a ndyaca tsa cui'i, pana ná ncluyú ni'i bi', cha' tso'o tsa su ntucua chu' quee bi'. ²⁶ Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nchcui' na'

re lo'o ngu', pana ná ndaquiya' ngu' jil'i cha' bi', laca ngu' bi' ñi'ya laca sca ñati tonto nu ná ngulacua ti' tsiya' ti; ngüiná yu bi' sca ni'i lo yusi ti. ²⁷ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu nxlya'ba hitya yuu jil'i ni'i bi', lo'o jua'a lye tsa ndyaca cui'i. Nga'aa ndalo ni'i bi' li', ndyú bi', ndye bi', ngunu'u tsiya' ti li'; lo'o jua'a ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' jna', tye cha' jil'i ngu' bi' tsiya' ti.

²⁸ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cha' re jil'i ngu', li' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a jil'i cha' nu ngulu'u yu jil'i ngu'. ²⁹ Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'ya nclu'u mstru cha' jo'ó ti nclyu'u yu jil'i ngu'.

8

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

¹ Lo'o li' ngua'ya Jesús ca'ya bi'. Quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a jil'i. ² Lo'o li' ndu'u tucua sca nu quicha slo. Ndyatu sti' yu slo ycu' Jesús, cha' nti' yu cuane yu jil'i Jesús cha' cua'ni jo'o jil'i yu, cha' ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' jil'i yu bi'.

—Xu'na —nacui' nu quicha bi' jil'i Jesús—, cua'ni jo'o 'na. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni nu'u cha' caca lubii cuaña' na'.

³ Li' ngutacui ya' Jesús lo nu quicha bi', ngusta ya' su ndyatsu' cuaña' yu.

—Cua'ni na' jo'o jinu'u —nacui' Jesús jil'i nu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani —nacui'.

Hora ti ngua tso'o nu quicha bi', ngua lubii cuaña' yu. ⁴ Xa' nchcui' Jesús lo'o yu li':

—Yaa clya nu'u slo sti jo'ó —nacui'—. Cajua ta nu'u msta nu nacui' jyo'o Moisés cha' ta na jil'i ycu' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na jil'i quicha nu ntsu'u ji'na. Ná cacha' nu'u jil'i xa' ñati. Taca ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ngua tso'o nu'u, nu lo'o cuna ngu' cha' cua ngusñi sti jo'ó msta nu nda nu'u.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i msu jil'i xu'na sendaru

⁵ Lo'o li' ndyalaa Jesús to' quichi Capernaum. Quichi bi' ndyacua tya'a lo'o sca capitán jil'i sendaru romano nu ndijña jil'i Jesús cha' cua'ni jo'o jil'i sca nu quicha:

⁶ —Xu'na —nacui' capitán bi' jil'i Jesús—, quicha tsa msu 'na. Na ntsiya ti yu to' tyi na' cha' nchcu' tyucui' tyucui ña'a yu; ti'í tsa nti' yu.

⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Tsa'a na'. Cua'ni na' cha' tyaca tso'o yu —nacui' Jesús jil'i nu capitán bi'.

⁸ Hora ti nguxacui' capitán cha' jil'i Jesús li':

—Xu'na —nacui' yu jil'i Jesús—, ná tso'o tsa nu'u to' tyi na', cha' si'i ñati tso'o laca na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' culo nu'u cña cha' cati quicha bi' tsiya' ti; jlo ti' na' cha' caca tso'o msu 'na li', masi tyijyu' ti tyu nu'u chcu'.

⁹ Xu'na sendaru laca na'; laca na' loo jil'i sca siyento tya'a sendaru, lo'o jua'a ntsu'u nu laca loo jna'. Si culo na' cña jil'i tsaca sendaru bi' ndi'ya: “Yaa clya nu'u”, hora ti tsa yu, cha' nti' na' cha' tsa yu. Jua'a si chcu' na' lo'o chaca yu: “Caa nu'u ca nde”, hora ti caa yu slo na' li'. Jua'a si culo na' cña jil'i msu 'na: “Cua'ni sca cña 'na”, ñacu' na' jil'i; hora ti cua'ni yu cña bi' 'na —nacui' capitán jil'i Jesús—. Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo cña cha' cati quicha bi'.

¹⁰ Ndube tsa ti' Jesús lo'o ndyuna cha' nu nchcui' capitán bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu lca'a jil'i:

—Liñi tsa cha' nchcui' na' lo'o ma juani —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Bilya ña'a na' tsiya' ti jil'i sca ñati nu tso'o tsa jlya ti' jil'i ycu' Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu capitán re; tyucui' ña'a nasiyu Israel re ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jua'a. ¹¹ Chañi cha' tiya' la tyalaa quiña'a tsa ñati tyijyu', masi ngu' loyuu su ntyucua cuichaa, masi ngu' loyuu su ndyaa cuichaa, tsa ngu' cha' tyucua ngu' to' mesa ca su laca ycu'.

Ndyosi loo nde cua; stu'ba ti tsa tu-cua ngu' to' mesa bi' lo'o jyo'o Abraham lo'o jyo'o Isaac lo'o jyo'o Jacob. ¹² Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu laca sñi' ycuí' Ndyosi nacui' ngu', pana ná tyalaa ngu' bi' slo ycuí' Ni. Culo Ni cña jii' xca jii' Ni cha' tsa xca xcuaa jii' ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; xi'ya tsa ngu' bi' ca bi', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'.

¹³ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu capitán bi':

—Yaa nu'u to' tyi nu'u lacua —nacui' jii'—. Jlya ti' nu'u, bi' cha' cua ndyaca tso'o nu quicha bi' jinu'u juani ti —nacui' Jesús jii'.

Lo'o la cui' hora ngua tso'o msu bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii' xtya'a laa Pedro

¹⁴ Ca tiya' la ndyaa Jesús nde ni' jii' Pedro. Li' na'a Jesús cha' na ntsiya ti xtya'a laa Pedro lo qui'ña, cha' tlyu tsa tyique' ntsu'u jii' ma'. ¹⁵ Li' ngusta ya' Jesús chu' ya' ma' cusu' bi', lo'o hora ti ndyu'u tyique' jii'; ndyatū ma' cusu' bi' li', cha' caque' xi na cacu Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii' tyuu tya'a ngu' quicha

¹⁶ Lo'o cua ngusii, li' ndyalaa quiña'a ngu' slo Jesús, lijya lo'o ngu' jii' ngu' quicha nu ngusñi cui' cuxi jii'. Li' ngulo Jesús cña jii' cui' cuxi bi', cha' tyu'utsu' jii' ngu' quicha; lo'o li' ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Jesús jo'o jii' lcaa ngu' quicha nu ndya'a slo. ¹⁷ Jua'a ngua cha' ndyu'u tucua la cui' cha' nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nscua cha': “Cua ngua tii ycuí' Ni ma nde su ti'í ji'na, lo'o jua'a ñi'ya laca quicha nu ntsu'u ji'na; ngua'ni tye Ni quicha bi', ndyaca tso'o na li'”. Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' ndu'ni Jesús jo'o jii' ngu' quicha.

Ntsu'u ngu' nu nti' tya'a lo'o Jesús

¹⁸ Lo'o ngua sca tsā na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, bi' cha' ngulo yu cña jii' ngu' tya'a ndya'a yu

cha' tsa lo'o ngu' jii' ycuí' yu ne' yaca ni' ca chaca tsu' tayu' bi'. ¹⁹ Lo'o cua tsa ti ngu', li' ndyalaa sca mstru cha' jo'ó cha' chcuí' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' mstru bi' jii' Jesús—, lo'o na' ntā' tya'a na' lo'o nu'u lcaa macala su tsa nu'u.

²⁰ Nguxacui' Jesús cha' jii' mstru bi' li':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyuu ni' ndyu'ú ni'; lo'o jua'a quiñi sube, ne' xlyati' ndyu'ú ni'. Pana na' ni, cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu re cha' caca na' ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

²¹ Lo'o li' nchcui' chaca nu qui'yu nu ndya'a lo'o Jesús nquicha':

—Cusu' —nacui' yu jii' Jesús—, ta xi chacuayá' 'na cha' tsa'a na' to' tyi na' cha' ña'asii na' jii' sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' xatsi' na' jii' sti na' clyo. Li' tsa'a la lo'o nu'u.

²² Li' nguxacui' Jesús cha' jii' yu:

—Tso'o la masi caa lca'a nu'u 'na juani ti —nacui' Jesús jii'—. Tya ntsu'u xi xa' la ñati chalyuu tya'a mā nu taca xatsi' jii' ñati nu cua ngujuii.

Ngulo Jesús cña jii' cui' lo'o jii' clyoo' lo tayu'

²³ Lo'o li' ndyati' Jesús ne' yaca ni' piti; ndyati' ngu' nu ndyaca tsa'a jii' lo'o, ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. ²⁴ Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatū clyoo' lo tayu'; cua quilyu'u ti yaca ni' bi' ne' hitya xqui'ya clyoo', pana laja' Jesús ntsu'u ne' yaca ni' bi'. ²⁵ Li' nguxtyu'u ngu' tya'a ndya'a jii' Jesús:

—Cusu' —nacui' ngu' jii' Jesús—, cua'ni lyaá cly jii'na. Cua quilyu'u ti yaca ni' re ne' hitya, cajaa na si nti'.

²⁶ Li' nguxacui' Jesús cha' jii' ngu' bi':

—¿Ni cha' ntsii tsa mā? —nacui' jii' ngu'—. ¡Xi tsa tyempo ndalo mā, cha' ná jlya ti' mā jii' ycuí' Ndyosi cha' caca jii' Ni cua'ni Ni cña!

Lo'o li' ndyatū Jesús, nchcui' lo'o cui' lo'o clyoo' cha' cua'a jii' cha' bi'; hora ti ngua ti' bi' li'. ²⁷ Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' ngua ti' tsiya' ti clyoo' lo'o cui' bi'.

—¿Ti ñati ta laca nu cusu' re? —nacui ngu' jil'i tya'a ngu'—. Ndaquiya' clyoo' jil'i, jua'a nduna cui'i cha' nu nchcui' nu cusu' re lo'o.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i ngu' Gadara nu ngusñi cui'i xña'a jil'i

²⁸ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' nde loyuu jil'i ngu' Gadara. Li' ndyacua tya'a tucua tya'a ngu' quicha lo'o Jesús; ngusñi cui'i xña'a jil'i tyucuaa ngu', bi' cha' tyaala tsa ngu' quicha bi'. Ndi'i ngu' ne' lo'o jyo'o, lo'o jua'a nga'aa nda ngu' chacuayá' tyeje tacui xa' ñati tyucuii jua. ²⁹ Lo'o li' ngua'ni cui'i xña'a cha' cuii tsa ngusi'ya ngu' quicha bi':

—¿Ni cha' ndya'a nu'u slo cua, Jesús? —nacui ngu' quicha jil'i—. Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. ¿Ha xcube' nu'u jil'i cua nti' nu'u, masi si'i tyempo juani caca cha' nchcub' bi'?

³⁰ Lo'o ndejua la xi ndi'i quiña'a tsa cube', ndya'a nclyana ni' na cacu ni'. ³¹ Li' ngua'ni cui'i xña'a bi', cha' ngüijña ngu' quicha chacuayá' jil'i Jesús cuentya jil'i cui'i bi'.

—Jlo ti' ya cha' nti' nu'u culo cui'i nu ntsu'u jil'i ya, cha' cua'ni nu'u jo'o jil'i ya —nacui ngu' bi' jil'i Jesús—. Bi' cha' ta xi chacuayá' jil'i cui'i cha' tsa xñi jil'i cube' nu ndya'a jua.

³² Li' nda Jesús chacuayá' jil'i cui'i bi':

—Yaa clya ma —nacui Jesús jil'i cui'i bi'.

Lo'o li' ndyu'utsu' cui'i xña'a jil'i tyucuaa nu quicha bi', ndyaa cui'i bi' ngusñi jil'i cube'. Hora ti ngusna lcaa cube' bi', ngua'ya ni' to' cua'a, ndyú ni' ne' hitya tayu', ndyi'o ni' hitya, ngujuii lcaa cube' bi' li'.

³³ Lo'o na'a ngu' nu ña'asii jil'i cube' bi' ñi'ya nu ngua jil'i ni', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngusna ngu' ca quich' cha' cacha' ngu' jil'i ngu' quich' ñi'ya nu ngua jil'i ngu' quicha nu ngusñi cui'i xña'a jil'i, lo'o jua'a ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua jil'i cube' bi'. ³⁴ Lo'o ndyuna ngu' quich' cha' bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' slo Jesús. Lo'o ndyacua tya'a ngu' lo'o, li' lye tsa ngüijña ngu' bi' jil'i

cha' nga'aa tyanu Jesús loyuu quich' tyi ngu', tyaa yu xa' se'i nti' ngu'.

9

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca nu quicha nu nchcu' tyucui' tyucui' ña'a yu

¹ Lo'o li' xa' ndyat' Jesús ne' yaca ni'i bi', cha' tyeje tacui lo tayu' cha' tyaa quich' tyi. ² Lo'o ndyalaa quich' bi', li' ñaa lo'o ngu' jil'i sca nu quicha nu nchcu' tyucui' tyucui' ña'a yu; ñaa ngu' slo Jesús cha' cua'ni jo'o jil'i nu quicha bi'. Ntsiya nu quicha bi' ne' sca catya. Pana jlo ti' Jesús cha' jlya ti' ngu' bi' jil'i, bi' cha' nchcui' lo'o nu quicha ndi'ya:

—Ca tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús jil'i nu quicha—. Cua ngua'ni clyu ti' na' jil'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u.

³ Lo'o li' ngulacua xi ti' mstru cha' jo'ó nu ndu cacua ti: “Cha' cuxi nchcui' nu qui'yu re cuentya jil'i ycu' Ndyosi”. Jua'a ngulacua ti' ngu'. ⁴ Pana, ngua tii Jesús jil'i lcaa lo cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' chii nti' ma ña'a ma 'na juani? —nacui Jesús jil'i mstru bi'—.

⁵ Ná ndiya ti' ma si ñacu' na' jil'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' jil'i qui'ya nu ntsu'u hi”. ¿Ha tso'o la si chcu' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'u, xa tu'ba catya hi cha' tyaa lo'o jil'i ca to' tyi”? —nacui Jesús—. ⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' ntsu'u chacuayá' 'na cuentya jil'i ycu' Ndyosi cha' cuityi na' qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati chalyuu, cha' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca ñati. Ca cuayá' ti' ma lo'o ña'a ma cha' tyaca tso'o nu quicha re juani.

Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi':

—Tyatu nu'u —nacui Jesús jil'i—, xñi jil'i catya jinu'u cha' tsa lo'o jil'i ca to' tyi.

⁷ Hora ti ndyat' nu quicha bi', ngusñi jil'i catya jil'i, ndu'u yu, ndyaa yu ca to' tyi yu. ⁸ Quiña'a tsa ñati na'a jil'i cha' bi', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi li',

cha' cua nda Ni chacuayá' jil'i ñati cha-lyuu cha' cua'ni cña tonu jua'a, ngua ti' ngu'.

Ngusi'ya Jesús jil'i Mateo

⁹ Ndu'u Jesús ndyaa, lo'o li' cua tyeje tacui ti to' ni'i su ntucua Mateo nxñi cña cña loo ngu'. Nhcui' Jesús lo'o nu Mateo bi' li':

—Tyu'u lca'a nu'u 'na —nacui' Jesús jil'i.

Hora ti ndyatü Mateo, nguxtyanu cña jil'i, ndyaa lca'a jil'i Jesús li'.

¹⁰ Tiya' la li' nga'a Jesús nde ne' ni'i jil'i Mateo, ntucua yu to' mesa cha' ndyacu yu. Lo'o li' quiña'a la ñati ndyalaa slo Mateo cha' cacu ngu' lo'o. Ndi'i ngu' tya'a ndu'ni cña lo'o Mateo, lo'o xa' la ñati nu nacui' ngu' jil'i cha' ná tso'o ñati bi', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús; stu'ba ti ndyacu lcaa ngu' bi'. ¹¹ Lo'o na'a ngu' fariseo cha' ndyacu Jesús lo'o ngu' bi', hora ti nhcui' ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu:

—¿Ni cha' stu'ba ti ndacu xu'na ma lo'o ngu' nu ná tso'o, masi lo'o ngu' re nu laca msu jil'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cña cña loo jil'i ngu'? —nacui' ngu' fariseo bi'.

¹² Pana ndyuna Jesús cha' nu nda ngu' bi', bi' cha' nhcui' ycui' yu lo'o ngu' li':

—Ngu' nu ná quicha ni, ná ntsu'u cha' caca jo'o jil'i ngu' bi' —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Sca ti jil'i ñati quicha ntsu'u cha' caca jo'o. ¹³ Yaa clya ma cua'a jyaca ma jil'i cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi, nu ndi'ya nhcui': “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ma jil'i tya'a ñati ma, nacui' ycui' Ni. Bi' nu tso'o la, masi ná ta ma quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' ma, ná ndu'ni cha' ta ma msta 'na.” Jua'a nscua lo quityi. Ná lijya na' chalyuu cha' hcui' na' lo'o ñati nu tso'o tsa ycui' ngu', nti' ngu'; cua lijya na' chalyuu cha' hcui' na' lo'o ngu' nu jlo ti' cha' ntsu'u cha' cuxi tyiquee ngu', cha' caca tyuju'u ti' ngu' li'. Xtyanu ngu' jil'i cha' cuxi bi' li'.

Ndacha' ngu' judío jil'i Jesús si ná cua'ni tacati yu jil'i tsā nu ná ndacu ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndyalaa sca taju ñati slo Jesús, la cui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Juan laja lo'o ntyucuatya jil'i ngu' laca ngu' bi'. Li' nhcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—Ntsu'u tsā nu ná ndacu cuare —nacui' ngu'—, lo'o ntsu'u tsā nu ná ndacu ngu' fariseo, xqui'ya cha' ndu'ni tacati ya tsā bi'; pana nu'u, lo'o jua'a ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, lcaa tsā ndacu ma. ¿Ni cha' ta ndacu cu'ma lcaa tsā lacua?

¹⁵ Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o cutsii; ná ndi'i ngu' xñi'i ti' ngu' tsā bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacui' Jesús jil'i ngu' li'—. Pana nu lo'o tyalaa tsā li', nu lo'o tyaa lo'o ngu' jil'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' re nde loo la.

¹⁶ 'Chaca cha' hcui' na' lo'o ma: ni sca ngu' ná cua'ni cho'o ngu' late' cusu' jil'i ngu' lo'o sa yu'be late' cucui, cha' lo'o cua ndyaati late' bi', tyatsii' late' cucui bi'; tyati' jlyacua su ngalya late' bi' li'. ¹⁷ La cui' ti cha', ná su'ba ngu' lcu' nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' jil'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcu' tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcu' nu chca ndyu'u ti; jua'a talo tyucuaa cha' bi', lo'o lcu' lo'o tyaca' bi'. (Jua'a ngulu'u Jesús jil'i ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná tso'o quixa' ngu' cha' cucui nu nclyu'u yu cuentya jil'i ycui' Ndyosi lo'o cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' cha' cua'ni ngu'.)

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala'ste' Jesús

¹⁸ Laja lo'o nhcui' Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa sca ngu' judío nu laca loo; ndatü stj' yu slo Jesús li', cha' jña yu sca cha' clyu ti' jil'i:

—Cua ngujui ca ti sca nu piti cuna'a sñi' na' —nacui' nu cusu' jil'i

Jesús—. ¿Ha ná tsaá nu'u slo na' cha' sta ya' nu'u lo nu piti bi'? —nacui—. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni cha' tyu'ú nu piti chaca quiya'.

¹⁹ Li' ndyatú Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, ndyaa ngu' lo'o nu cusu' bi'. ²⁰ Pana tyucuii su ndyaa ngu' nnyacua sca nu cuna'a quicha jil'i Jesús, lijya nde chu' yu cha' cala' ma' quiya' ste' yu; cua tii tyucuaa yija quicha nu cuna'a bi', cha' ndyalú tañi. ²¹ Ndi'ya ngulacua ti' ma': "Masi cala' ti na' ste' Jesús, li' tyaca tso'o na'". Jua'a ti ngulacua ti' ma'. ²² Lo'o li' nguxtyacui Jesús, nguxña'a jil'i nu cuna'a bi':

—Cua'ni cho'o tyiquee nu'u, sñi' —nacui Jesús jil'i—. Jlya ti' nu'u 'na, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u juani.

Lo'o hora ti ndyaca tso'o nu cuna'a bi'.

²³ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca to' tyi nu laca loo bi', na'a cha' cua ndyalaa ngu' musca slo cha' nscua santo; nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' toni'i jil'i nu cusu' bi'. ²⁴ Nhcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa mā tso'o la —nacui—. Na laja' ti nu piti re, si'i na ngujuii re.

Nxyí lo'o tsa ngu' jil'i Jesús li', ²⁵ pana ngulo'o Jesús jil'i ngu' cha' caja su tyatí ycuí' yu ne' ni'i ca slo nu piti bi'. Li' ngusñi yu ya' nu piti bi', ndaca'a nu piti li'. ²⁶ Lo'o jua'a ngua cha' nguañi cha' bi' lcaa quichi su ndi'i ngu' ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁷ Lo'o li' ndu'u Jesús ca ne' ni'i bi' ndyaa yu, lo'o jua'a ndya'a lca'a tu-cua tya'a ngu' cuityi' jil'i yu. Ngusi'ya ngu' jil'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i cua, cusu', nu'u nu laca ñati tya'a jil'i jyo'o David —ndu'ni ngu' jil'i.

²⁸ Lo'o cua ndyalaa Jesús ndyatí ni'i jil'i, lo'o nu ngu' cuityi' bi' lijya ngu' cacua la slo yu. Nhcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—¿Ha jlya ti' mā cha' caca jna' cua'ni na' cha' tyaca tso'o mā? —nacui yu jil'i ngu'.

—Jlya ti' ya, cusu' —nacui nu ngu' cuityi' bi' jil'i.

²⁹ Lo'o li' ndyala' Jesús cloo tyucuaa ngu' cuityi' bi':

—Tyaca tso'o mā lacua. Caca bi' jil'i mā si jlya ti' mā 'na —nacui Jesús jil'i ngu' cuityi' bi' li'.

³⁰ Hora ti ngua tso'o si'yu cloo ngu', ña'a tso'o ngu' li'. Lo'o li' lye nhcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná cacha' mā jil'i ni sca ñati, cha' ná caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo mā —nacui Jesús jil'i ngu' bi'.

³¹ Pana ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndacha' ngu' jil'i lcaa ñati ñi'ya ngua cña nu ngua'ni Jesús lo'o ngu'; bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu jua.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca nu cu'u

³² Lo'o cua ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', li' ndyalaa chaca latya ñati, ya'a lo'o ngu' jil'i sca yu cu'u; na cu'u yu xqui'ya cui'i cuxi nu ngusñi jil'i yu.

³³ Lo'o ngulo Jesús cui'i cuxi jil'i nu quicha bi', li' ngua nhcui' yu, masi cu'u yu tsá la. Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndu ndacua li'.

—Bilya ña'a na sca cha' tlyu jua'a —nacui ngu' jil'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u ñati tyucui ña'a nasiyu Israel re nu caca cua'ni jo'o jua'a —nacui ngu'.

³⁴ Pana xa' ña'a nhcui' ngu' fariseo bi':

—Na nclyo nu Jesús jua jil'i cui'i cuxi nu ngusñi jil'i ngu' xqui'ya nu xu'na cuiñaja nu nda chacuayá' cha' cua'ni yu jua'a —nacui ngu' fariseo bi'.

Tya'na tsa ti' Jesús jil'i ngu' quiña'a

³⁵ Lo'o li' ndyaa Jesús lcaa quichi sube, lcaa quichi tonu, cha' culu'u jil'i ngu' ne' laa jil'i ngu' judío; quiña'a tsa cha' nda Jesús lo'o ñati ñi'ya tso'o caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cre-siya jil'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni jo'o jil'i lcaa ngu' quicha, jil'i lcaa ngu' nu ngunu'u ti'. ³⁶ Tya'na tsa ti' Jesús jil'i nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a lca'a jil'i, cha' ná nchca jil'i ngu' bi'; nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu tyi'i tso'o la ngu'. Ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná ntsu'u nu ña'asii jil'i

ni', jua'a ndu'ni ngu' quiña'a bi', ngua ti' Jesús. ³⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nda yu sca cuii lo'o ngu' cuentya ji'i ngu' quiña'a bi'. Nacu' yu cha' bilya cuna tso'o ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'.

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re cha' chcui' na lo'o ñati cha' xñi ngu' cha' nu nchcui' na' —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' ntsu'u nu caca cua'ni cña re. ³⁸ Bi' cha' chcui' ma lo'o Sti na' nu laca Xu'na cña re, cha' tya ta Nixi xa' la tya'a ñati nu taca ji'i cua'ni cña re.

10

Nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ngusubi Jesús ji'i cha' ca tsa'a ngu' ji'i

¹ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i cha' caa ngu' slo. Nda yu chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' tsa'a ngu' lo cña ji'i, cha' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati; jua'a nda yu chacuayá' cha' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha.

² Nde nscua na' xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús: nu clyo ngusubi yu ji'i Simón, nu lo'o ndu'ni ngu' Pedro ji'i, lo'o Andrés tya'a ngula nu Simón bi'; li' ngusubi yu ji'i Jacobo, lo'o Juan tya'a ngula Jacobo, nu laca sñi' Zebedeo; ³ lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i Mateo nu ngusñi cña cña loo ngu' clyo; lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Lebeo nu lo'o ndu'ni ngu' Tadeo ji'i; ⁴ ngusubi yu ji'i Simón nu ngua ji'i taju ngu' cananista, lo'o ji'i Judas Iscariote nu cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya' la.

Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' chcui' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

⁵ Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ndi'ya:

—Ná tsa'a ma tyucuii nde xa' tsu' su ndi'i ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, ni ná tsa'a

ma quichi tyi ngu' Samaria —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'—. ⁶ Sca ti slo ngu' Israel tya'a ma tsa'a ma, cha' tya'na tsa ngu'; ñi'ya ndu'ni xlya' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi'. ⁷ Ta ma cha' lo'o ngu' lcaa quichi cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycui' Ndyosi loo. ⁸ Cua'ni ma cha' tyaca tso'o ngu' quicha, cua'ni ma cha' chaca quiya' tyu'ú ngu' nu cua ngujui; cua'ni ma jo'o ji'i ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nu xa' caca lubii cuaña' ngu' quicha bi'; culo ma ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i xa' la ñati. Ná ngusñi na' cña lo'o nda na' chacuayá' ji'i ma cha' cua'ni ma jo'o ji'i ngu' quicha, bi' cha' ná cui'ya ma caya' lo'o cua'ni ma jo'o ji'i ngu'.

⁹ 'Ná lo'o cña cui'ya ma tsa'a ma, masi cña oro, masi cña plata, masi cña sube; ¹⁰ ni ná lo'o quixu tyaja qui'ya ma tsa'a ma. Lo'o jua'a ná qui'ya ma chaca camxa, ni xa' caña, ni ná lo'o yaca tyu'u ya' ma tsa'a ma. Si cua nguxtyucua ma ji'i ngu', nga'a cha' xacu ngu' ji'i ma.

¹¹ 'Lo'o tyalaa ma sca quichi, masi quichi tlyu, masi quichi sube ti, li' clyana ma ji'i sca ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a yu ji'i ma. Slo yu bi' tyi'i ma ña'a cuayá' nu tsa'a ma xa' quichi. ¹² Nu lo'o tyati ma to' tyi yu, jña ma ji'i ycui' Ndyosi cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' ca tyi. ¹³ Si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'i ni'i bi' cuna la ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' bi'; pana si ñilo'o ti ngu' ji'i ma cha' nti' ngu' cuna ngu', nga'aa culacua Ni ji'i ngu' bi'. Li' nga'aa chcui' ma cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi'. ¹⁴ Lo'o si ná nti' ngu' cha' tyanu ma slo ngu', si ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nclu'u ma ji'i ngu', li' xtyanu ma ji'i ngu' bi', masi xtyanu ma ji'i quichi bi'; jua'a salú ma sñii yuu nu ntsu'u quiya' ma lo'o tyu'u ma quichi bi'. ¹⁵ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' nu lo'o tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' ycui' Ndyosi ji'i lcaa ñati, li' xcube' tsa Ni ji'i ngu' quichi su ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu culu'u ma ji'i ngu'; tsa bi' ca tso'o la cha' ji'i ngu' cuxi nu nguti'i quichi Sodoma,

nu nguti'j quich' Gomorra nu ngua sa'ni.

Cua'ni lya' ti' ngu' ji'i ma

16 'Cua'a jyaca ma'na: Ta na' ji'i ma cha' tsa ma xa' quich' ñi'ya si laca ma xlya' nu ndya'a laja bo'o tyaala; bi' cha' tii ti ti' ma tya'a ma laja ñati, ñi'ya nti' ndya'a cuaña nu tii tsa ti'. Tso'o ti tya'a ma, ná cua'ni tyaala ma ji'i ngu' tsiya' ti. Caca ma ñi'ya laca paloma, cha' masu tsa ni', ná tyaala ni' tsiya' ti. 17 Pana cua'ni tii ti ti' ma lo'o ñati; ná tyiquee' tsa lo'o ngu' ji'i ma slo ngu' tisiya, masi ná tyaala ma ji'i ngu'. Lo'o jua'a quiji'i ngu' ji'i ma ne' laa ji'i ngu'. 18 Ntsu'u ngu' nu tsa lo'o ji'i ma slo ngu' nu laca loo cha' ñasi' ti ngu', hasta tyalaa ma ca slo ycu' rey. Lo'o xcube' ngu' ji'i ma xqui'ya na', li' caja xi tyempo cha' ta ma xi cha' jna' lo'o ngu' bi', masi lo'o ngu' xa' tsu'. 19 Nu lo'o tsa lo'o ngu' ji'i ma slo ngu' tisiya ni, ná culacua tsa ti' ma ñi'ya caca cha' nu chcu' ma lo'o ngu' bi', ñi'ya caca xacu' ma cha' ji'i ngu' bi'. Cua'ni ycu' Ndyosi cha' quije cha' liñi nu chcu' ma lo'o ngu' bi', 20 cha' si' cha' ji'i ti ma nu chcu' ma li'; cha' ji'i Xty'i' ycu' Ndyosi Sti na, bi' caca cha' nu chcu' ma lo'o ngu'.

21 'Tii ti ti' ma tyi'i ma lacua, cha' lo'o tya'a ngula ma tsa lo'o ji'i ma cha' cuiñi ti sta qui'ya ji'i ma slo ngu' tyaala bi'; lo'o jua'a cujuui' cuañi' sti ma ji'i ma. Hasta sñi' ma, cujuui' cuañi' ngu' ji'i cu'ma nu laca ma sti ngu' xtya'a ngu' slo ngu' tyaala bi'; hasta cujuui' ngu' ji'i ma nti' nu sube bi'. 22 Lo'o jua'a caca ti'í ti' lcaa ngu' ña'a ngu' ji'i ma xqui'ya na'. Pana ñati nu talo ji'i lcaa cha' cuxi bi', clyaá ngu' li', caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'. 23 Tso'o xna ma nde xa' quich' nu lo'o lye tsa cua'ni lya' ti' ngu' ji'i ma. Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma juani: Bilya ta ma cha' 'na lo'o ngu' Israel tya'a na nde lcaa quich' tyi ngu' nu lo'o caa na' chalyuu chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

24 'Ñati nu laca mstru ji'i ngu', bi' laca nu jlo la ti', si' na jlo la ti' ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti. Lo'o jua'a ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo ji'i ngu', si' msu nu laca loo. 25 Sca ti cuayá' cha' ti'í caca ji'i ngu' cuañi' bi' li', ñi'ya nu ndyaca ji'i mstru ji'i ngu'; sca ti cuayá' cña ti'í caca ji'i msu bi' li', ñi'ya nu ndyaca ji'i xu'na ngu'. Bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' ti'í tsa chcu' ngu' ji'i ma nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o na', cha' laca nu Xu'na ma; cua nchcu' ngu' cha' Beelzebú nu xu'na cuiñaja laca na'.

¿Ti ji'i cutsii ma?

26 'Bi' cha' nacui na' cha' ná cutsii ma ji'i ñati chalyuu ti. Lcaa cha' nu ngua'ni ngu' cuaana ti, nti' ngu', quijeloo cha' bi' ji'i ñati nde loo la; lcaa cha' nu ntsu'u cuatsi' ti ji'i ngu', nti' ngu', caca cuayá' ti' ñati ji'i cha' bi' nde loo la. 27 Lcaa cha' nu nchcu' na' lo'o cu'ma nde su ndi'i ma ycu' ti ma, chcu' ma cha' bi' lo'o lcaa ñati nde loo la; jua'a scaa cha' nu nclyu'u na' ji'i ma cuaana ti, cui chcu' ma cha' bi' lo'o lcaa ngu' quich'. 28 Ná cutsii ma ji'i ngu' nu cujuui' ji'i ma nde chalyuu ti, cha' ná nchca ji'i ngu' cujuui' ngu' ji'i cresiya ji'i ma; tso'o la si cutsii ma ji'i ycu' Ndyosi nu cua'ni cuayá' ji'i ma nde loo la. Cutsii ma ji'i ycu' Ndyosi tu'ni, xqui'ya cha' cua'ni Ni cha' tye cha' ji'i ma tsiya' ti si tsa ma ca bilyaa.

29 'Cua jlo ti' ma cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu', masi tu-cua tya'a quiñi sube caja ji'i ma sa paxu ti. Pana ycu' Sti na laca loo, lcaa cha' jlo ti' Ni; masi sca ti quiñi sube cajaa ni', pana cua jlo ti' ycu' Ni cha' bi'. 30 Lo'o jua'a cua ngulacua Ni ji'i lcaa quicha' hique ma, jlo ti' Ni ni lcaa tya'a quicha' ntsu'u hique scaa ngu'. 31 Lo'o cu'ma ni, quiña'a tsa ntsu'u lo cu'ma ca slo ycu' Ndyosi; ná stu'ba ma tsiya' ti masi lo'o quiña'a tsa quiñi sube. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cutsii ma ji'i ñati.

Cha' ji'i ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

³² 'Lo'o chaca cha' ni: lcaa ñati nu ntsu'u cha' jii' lo'o na', nu nchcui' cha' jna' lo'o xa' ñati, jua'a na', chcui' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua cha' tya'a tso'o na' laca ñati bi'. ³³ Lo'o jua'a lcaa ngu' nu nchcui' lo'o xa' ñati cha' ná ntsu'u cha' jii' ngu' lo'o na', jua'a na', chcui' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua cha' si' tya'a tso'o na' laca ñati bi'.

Ná stu'ba cha' jii' ñati chalyuu xqui'ya Jesús

³⁴ 'Ná culacua ti' mā cha' ti' ti tyi'i tyiquee ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na'. Ná caca jua'a. Lye la xuu tya'a ngu' xqui'ya na'; ³⁵ xuu tya'a sca ñati lo'o sti yu xqui'ya na', xuu tya'a sca nu cuna'a lo'o xtya'a cho' xqui'ya na', xuu tya'a cuxii jii' ngu' lo'o xtya'a laa cho'. ³⁶ Xuu tya'a ngu' jua'a ña'a cuayá' caca lcaa tya'a ngu' tya'a cusuu ngu'.

³⁷ 'Tso'o tsa lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' jii' sti ngu', jii' xtya'a ngu'; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. Lo'o jua'a tso'o lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' jii' sñi' ngu', masi sñi' qui'yu, masi sñi' cuna'a; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. ³⁸ Lo'o jua'a ná taca ñacui' ngu' cha' na' laca Xu'na ngu', si ná nti' ngu' bi' tya'a ngu' lo'o na' tyucui' nu culu'u na' jii' ngu' cha' tsa ngu'. Ntsu'u cha' xñi' ngu' tyucui' bi', masi cujuui xa' ñati jii' ngu' bi' xqui'ya cha' jna'. ³⁹ La cui' jua'a ngu' nu ná ndyujui ñati jii' xqui'ya cha' lye la ndu'ni tyaca'a ngu' jii' ycu' ca ti ngu', ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu' bi'; pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu' si cujuui ñati jii' xqui'ya cha' jna'.

Cha' tso'o nu tyacua jii' ngu' nde loo la

⁴⁰ 'Chaca cha' ni: lo'o ta ñati su tyi'i mā to' tyi' ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyi'i na' to' tyi' ngu'. Lo'o jua'a, lo'o ta ngu' su tyi'i na' lo'o ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyi'i ycu' Ndyosi lo'o ngu', cha' la cui' ycu'

Ndyosi laca nu cua nda Ni 'na lijya na' ca nde. ⁴¹ Lo'o si ta ngu' su tyi'i sca ñati nu laca tu'ba jii' ycu' Ndyosi, cha' cuentya jii' ycu' Ndyosi ndya'a ñati bi', tso'o tsa caca jii' ngu' bi' nde loo la. Li' tyacua sca cha' tso'o nu cua nguxco'o ycu' Ndyosi cuentya jii' ngu' bi', stu'ba ti caca jii' ngu' bi' lo'o jii' nu laca tu'ba bi'. Lo'o jua'a si ta ngu' su tyi'i sca ñati nu tso'o tsa tyiquee xqui'ya cha' ndaquiya' yu cha' jii' ycu' Ndyosi, stu'ba caca jii' ngu' bi' lo'o jii' nu tso'o tsa tyiquee bi' nde loo la, cha' cua nguxco'o ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jii' ngu' bi' ca su ntucua ycu' Ni. ⁴² Lo'o jua'a, si ta ñati masi sca sca' ti hitya co'o ngu' cuañi' re xqui'ya cha' ngu' nu ndyaca tsa'a 'na laca ngu', chañi cha' cua nguxco'o ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jii' ñati bi' nde loo la.

11

Nda Juan jii' ñati cha' tsa slo Jesús

¹ Nu lo'o ndye ngulu'u Jesús cha' bi' jii' nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a jii' yu, ndu'u yu ndyaa yu cha' chcu' yu lo'o ngu' tyuu tya'a quichi nu ndi' cacua ti; ngulu'u yu jii' ngu' quichi bi'.

² Tya nga'a Juan ne' chcu'a, pana cua ndyuna nu Juan bi' jii' lcaa ña'a cña nu ndyu'ni Jesús nu laca Cristo; bi' cha' ngulo Juan cña jii' ngu' nu ndyaca tsa'a jii', cha' tsa ngu' bi' slo Jesús, ³ cha' xcuane ngu' bi' jii' Jesús cuentya jii' Juan ndi'ya:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ycu' nu cua caa ti? —nacui' ngu' bi' jii' Jesús li'. —¿Ha tya caa la chaca nu caca ycu' Cristo?

⁴ Li' nguxacui' Jesús cha' jii' ngu' bi': —Yaa mā cacha' mā jii' Juan lcaa lo cha' nu nduna mā slo na', lcaa cha' nu ña'a mā slo na' —nacui' Jesús jii' ngu'. ⁵ Cacha' mā cha' nu cua na'a mā ca nde jii' yu; cacha' mā jii' cha' ndu'ni na' cha' ndyaca tso'o cloo ngu' nu ngua cuityi', cha' ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya', cha' ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha'

nduna ngu' nu ngua cu'u jyaca, cha' ndyu'ú ngu' chaca quiya' nu cua ngu-juui, cha' nchca cuayá' ti' ngu' ti' ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu' Ni ji'i ñati chalyuu ji'i nu cuxi. ⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ña'a ti tya nxñi cha' 'na, masi ná nchca cuayá' tso'o ti' lcaa cha'.

⁷ Lo'o cua ndyaa ngu' bi', li' nguxana Jesús nchcui' yu cha' ji'i Juan bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua:

—Nu lo'o ndyaa ma ne' quixi' su nguti'i Juan ca su ná ndi'i ñati, ¿na ca ngulacua ti' ma cha' ña'a ma ca ndacua? —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha na'a ma sca yaca quii nu nchcuta cui'i ji'i? Si'i jua'a. ⁸ ¿Ni cha' laca ndyaa ma cajua lacua? ¿Ha na'a ma ji'i sca nu qui'yu nu tso'o tsa ña'a ste' yu? Si'i jua'a, cha' nu ngu' nu lacu' ste' tso'o tsa ña'a ni, ndi'i ngu' bi' slo ngu' culiya' nu laca loo. ⁹ Ná tyiquee' ngua tii ma cha' laca Juan sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi. Chañi cha' laca yu jua'a, pana tlyu la cña ngujui ji'i Juan. ¹⁰ Ndi'ya nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni la cha' ji'i cña nu ntsu'u ji'i Juan:

Culo na' cña ji'i sca msu 'na cha' tsaay u nde loo nu'u,

cha' saala yu tyucui su caa nu'u.

Jua'a nchcui' ycu' Ni ji'i Cristo. ¹¹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma ji'i Juan nu ntyucuatya ji'i ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu jua'a ntsu'u cña tlyu la ji'i, ñi'ya nu ngua ji'i Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo ne' cresiya ji'i ñati; juani cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' 'na, tlyu la cha' ntsu'u ji'i ngu' bi' que Juan, masi ti' ti ngu', masi cuañi' ngu'.

¹² 'Tya lo'o lijya Juan bi' tya clyo hasta juani quiña'a tsa cha' nchcui' ngu', cha' nti' tsa ngu' cha' caca ycu' Ndyosi loo ji'i ñati. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' nu lye tsa ndu'ni juersa cha' tyalaa ngu' slo ycu' Ndyosi jua'a ti.

¹³ Pana cua nchcui' lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la ñi'ya caca lo'o xana caca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati; la cui' jua'a nchcui' cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, ñi'ya laca cña nu ngulo ycu'

Ni ji'i ñati. Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa Juan. ¹⁴ La cui' bi' laca ñi'ya ngua Elías, nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni; la cui' cua sa'ni nscua cha' caa nu bi' chaca quiya' juani, si tyaja'a ma xñi ma cha' bi'. ¹⁵ Cua'a jyaca tso'o ma ji'i cha' nu nda na' re lo'o ma.

¹⁶ 'Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani. Ndu'ni ngu' ñi'ya si laca ngu' nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichi, nu taja ti' ji'i tya'a ndijya ngu' cha' ná nti' ngu' quijya ngu' lo'o tya'a ngu'. Bi' cha' nxi'ya ngu' ji'i tya'a ngu': ¹⁷ “¿Ni cha' ná ntyaja'a ma cula quiya' ma? Na nclya'a ya xi jii cha' ji'i ma”, nacui nu sube bi'. “¿Ni cha' ná ntyaja'a ma ca xñi'i ti' ma lo'o cua? Na nclya'a ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” La cui' jua'a ndyu'ni cu'ma ñati chalyuu juani; xcui' na taja ti' ma, ná tso'o ntsu'u tyiquee ma tsiya' ti ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. ¹⁸ Nu lo'o ñaa Juan bi' ni, ntsu'u quiña'a tsa na nu ná ndacu yu, nu ná ndyi'yu yu. Lo'o li' nchcui' ma ji'i yu: “Ntsu'u cui'i xña'a ji'i yu, bi' cha' ndu'ni yu jua'a”, nacui ma. ¹⁹ Lo'o li' lijya na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ndacu na' lcaa lo na lo'o ma, ndyi'yu na' lcaa lo na lo'o ma, lo'o li' nchcui' ma 'na: “¿Ña'a ma ña'a! Ndacu tsa yu jua, cu'bi tsa yu”, nacui ma ji'i tya'a ma. “Ná tso'o yu jua cha' tya'a tso'o yu laca ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu”, nacui ma 'na. Nacui ma jua'a cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na', nti' ma; pana caca cuayá' ti' ma nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu' nu nacui cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca na'.

Quichi su ná ndaquiya' ngu' ji'i ycu' Ni

²⁰ Lo'o li' lye xi nchcui' Jesús cha' ji'i quichi su lu'ba ti ndya'a yu, cha' quiña'a cha' tlyu cua ngua'ni yu slo ngu' ca tyi bi', pana ná ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; ná nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi'.

21 —¡Tya'na tsa cu'ma ngu' quichi Corazín! —nacui Jesús—. ¡Tya'na tsa cu'ma ngu' quichi Betsaida! —nacui—. Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'ma, pana ná nguju'u ti' ma tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma, ná nguxtyanu ma cha' bi'. La cui' jua'a tya sa'ni la xña'a tsa ngu' quichi Tiro lo'o ngu' quichi Sidón, ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná nguju' ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', ná ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi', cha' bilya ña'a ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu ña'a cu'ma ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'i ti' ngu' bi'. Ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o. 22 Liñi cacha' na' ji'i ma, cha' caca tso'o la ji'i jyo'o ngu' Tiro lo'o ji'i jyo'o ngu' Sidón, nu lo'o tyalaa tsá tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'i cu'ma li'. 23 Lo'o cu'ma ngu' Capernaum ni, ¿ha tso'o tsa quichi tyi ma nti' ma? ¿Ha laca quichi tyi ma loo ji'i xa' quichi nti' ma? Pana nde loo la quiñu'u tsiya' ti quichi tyi ma, tyaa ycu' ma ca bilyaa li'. Quiña'a tsa cha' tlyu ngua'ni na' slo cu'ma, lo'o ná jlyu ti' ma 'na tsiya' ti. La cui' jua'a nu ngua sa'ni, xña'a tsa ngua ngu' quichi Sodoma; pana ná na'a jyo'o ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'ma ngu' Capernaum. Si cua na'a ngu' cha' bi', cua ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu' li', cua ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi'; tya nscua quichi tyi ngu' bi' juani lacua. 24 Liñi cacha' na' ji'i ma, cha' caca tso'o la ji'i jyo'o ngu' Sodoma bi' tsá tlyu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'i cu'ma li'.

Ti ti tyi'i tyiquee ngu' xqui'ya Jesús

25 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu:

—Cua'ni tlyu na' jinu'u, Sti na'; la cui' nu'u laca Xu'na ya, masi nde cua, masi nde chalyuu —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi—. Tsa xlya'be hi cha' cua ngua'ni nu'u cha' ngua cuayá' ti'

ñati nu ná jlo tso'o ti' nguicha'; pana xa' ñati ñi'ya nti' ngu' tii, ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' jinu'u. Masi ngu' nu nchca tsa ji'i, masi ngu' nu jlo tsa ti' lcaa cha' jinu'u nti' ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ngu' bi'. 26 Chañi cha' jua'a nti' ycu' nu'u, cha' caca cuayá' ti' ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti.

27 Lo'o li' tya ngulu'u la Jesús xi ji'i ngu':

—Lcaa chacuaya' ji'i Sti na' ndyanu ya' na'. Ni sca ñati ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na nu laca Sñi' ycu' Ni; sca ti ycu' Ndyosi Sti na' jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na. Lo'o jua'a, ni sca ñati ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i Sti na'; sca ti na' nu laca Sñi' ycu' Ni jlo ti' na', lo'o jua'a culu'u na' cha' bi' ji'i ñati nu subi na' ji'i cha' ca tsa'a ngu' 'na. 28 Lcaa cu'ma nu nga'aa talo ma cha' ti'i tsa cña nu ntsu'u ji'i ma nde chalyuu, nti' ma, caa ma tyu'u cha' ji'i ma lo'o na' juani; ta na' chacuayá' cha' ti ti tyi'i tyiquee ma li'. 29 Xñi ma cña nu ta na' ji'i ma, lo'o li' ca tsa'a ma lcaa cha' 'na. Tya'na tsa ti' na' ña'a na' ji'i ma, lo'o jua'a talo tsa tyiquee na' ji'i ma; ti ti tyi'i tyiquee ma lo'o cua ngüityi na' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma. 30 Cha' tso'o laca cha' nu ca tsa'a ma 'na; ná tucui cha' bi', lo'o jua'a lasa ti cña nu ta na' ji'i ma.

12

Nsuu ngu' si'yu trigo tsá nu ndi'i cña' ngu'

1 Lo'o ngua tsá ta'a nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo ji'i ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Cua ntyute' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' cha' ngusuu ngu' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' ña'a ye'e ti. 2 Li' na'a ngu' fariseo cha' ndyu'ni ngu' jua'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—¿Ha ná jlo ti' ma cha' ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na cña juani, cha' tsá nu ndi'i cña' na laca? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Nu ngu' cua nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ¿ni cha' laca ndyu'ni ngu' cña juani lacua?

³ Lo'o li' nguxacuj Jesús cha' jì'i ngu' bi':

—¿Ha bilya chcuì' mā lo quityi jì'i ycuì' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacuj Jesús jì'i ngu'—. Ngua sca tsā ntyute' tsa yu li', lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ⁴ Pana jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta jì'i ycuì' Ndyosi lo mesa ne' ni'j nu cuentya jì'i Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'j bi', ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati jì'i; sca ti jì'i ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ngu' xlyá bi'. ⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, cha' ngu' sti jo'ó ni, ná nga'a cña' sti jo'ó ne' laa tonu lo'o ndyaca tsā nu ndi'j cña' ngu'; ntsu'u cña nu ndu'ni ngu' sti jo'ó bi'. Pana la cui' ti ná ntsu'u qui'ya jì'i ngu' bi' cuentya jì'i ycuì' Ndyosi —nacuj Jesús jì'i ngu' fariseo bi'—. ⁶ Chañi cha' nu nchcui' na', sca cha' nu ndulo la jì'i mā que laa tonu bi' jì'i mā. ⁷ Ná ndube ti' mā ñi'ya nu nchcui' cha' nu nacuj ycuì' Ndyosi, nu nscua lo quityi ndi'ya: “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' mā jì'i tya'a ñati mā”, nacuj Ni, “bi' cña nu tso'o la cha' cua'ni mā. Pana ná nti' na' cha' ta mā quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' mā, ná ndu'ni cha' ta mā 'na.” Si cua ngua cuayá' ti' mā ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi bi', ná sta mā qui'ya jì'i ngu' cha' cuiñi ti. ⁸ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' lo'o mā, cha' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, laca na' loo, masi tsā nu ndi'j cña' ngu'.

Cha' jì'i sca yu quicha nu nchcu' ya'

⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús, ndyaa yu xa' quichi, ndyatí yu ne' laa jì'i ngu' judío cajua. ¹⁰ Li' na'a yu cha' ndi'j sca nu qui'yu nu quicha ya', cha' cua nchcu' tyucuj sca tsu' ya'. Li' nchcuane ngu' jì'i Jesús:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' jì'na cha' cua'ni na jo'o jì'i ngu' quicha tsa ta'a, nu lo'o nga'a cha' tyi'j cña' na? —nacuj ngu' jì'i Jesús.

Nti' tsa ngu' bi' sta ngu' qui'ya hichu' Jesús. ¹¹ Lo'o li' nguxacuj yu cha' jì'i ngu':

—¿Ha ná culo mā jì'i sca xlyá' jì'i mā si tyú ni' ne' tyuu? —nacuj Jesús jì'i ngu'—. Culo mā jì'i ni' tu'ni, masi tsā ta'a laca. ¹² Lo'o ñati ni, ndulo la cha' jì'i ñati que jì'i sca xlyá', bi' cha' ntsu'u chacuayá' xtyucua na jì'i ñati, masi tsā nu tacati tsa jì'na, nu ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na cña.

¹³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacuj Jesús jì'i.

Lo'o nchquiñi nu quicha bi' ya', hora ti ndyaca tso'o ya' nu quicha, stu'ba ngua bi' lo'o chaca tsu' ya'. ¹⁴ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu ngu' fariseo bi' jì'i yu, ndu'u ngu', ndyaa ngu'; ngua ti' ngu' si caja ñi'ya caca cua'ni tye ngu' cha' jì'i Jesús li'.

Ñi'ya nscua cha' jì'i Jesús lo quityi cua sa'ni

¹⁵ Pana ngua cuaya' ti' Jesús lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' fariseo, bi' cha' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'j. Quiña'a tsa ngu' ngutu'u lca'a ngu' jì'i yu, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'. ¹⁶ Lo'o li' ngulo yu cña jì'i ngu' nu ngua quicha bi', cha' ná cacha' ngu' tilaca laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o ngu'. ¹⁷ Tya sa'ni cua nda ycuì' Ndyosi sca cha' lo'o jyo'o Isaías cuentya jì'i Cristo. Ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

¹⁸ Ña'a mā jì'i msu 'na nu cua ngusubi na' jì'i, nacuj ycuì' Ni.

Tyaca'a tsa bi' jna', lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jì'i yu bi'.

Cua'ni na' cha' ca'ya Xtyi'i ycuì' na' lo yu bi', cha' chcuì' yu lo'o lcaa ñati, masi si'j ngu' judío laca ngu'.

Culu'u yu jì'i ngu' ñi'ya laca cha' liñi nu ndu'ni na' lo'o ñati, nacuj ycuì' Ndyosi.

¹⁹ Ná xuy tya'a yu, ni ná xi'ya yu cui; ná cañi xtyi'i yu laja calle ti.

20 Ycui' ca yu xtyucua yu ji'i ngu' cha' xñi la ngu' cha' jna', masi nti' ngu' ñi'ya nti' sca yaca quii nu cua catsa ti, cha' nguna'a tsa ti' ngu'.

Lo'o jua'a culu'u yu ji'i ngu' cha' caca cuayá' la ti' ngu' lcaa cha' nu cuentya ji'i ycu' na',

masi cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee ngu', masi laca ngu' ñi'ya laca sca candil nu cua tyubi' ti.

Jua'a tyijiloo nu cha' liñi bi' ji'i cha' cuxi.

21 Ndu ti' ñati tyucui ña'a chalyuu cha' cua caa ti yu.

Jua'a nscua cha' ji'i Cristo lo quityi bi'.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

22 Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'i chaca nu quicha slo Jesús; cua ngusñi cui'i xña'a ji'i, bi' cha' ngua cu'u tu'ba yu, jua'a ngua cuityi' yu. Hora ti ngua'ni Jesús jo'o ji'i nu quicha bi', cha' xa' nchcui' yu, xa' nda Jesús xee ndyu'u cloo yu. 23 Ndube tsa ti' lcaa ngu' nu na'a ji'i cha' bi' li'.

—¿Ha la cui' nu ñati tya'a ji'i jyo'o David bi' laca nu qui'yu re? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

24 Lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' bi', xa' ña'a cha' nchcui' ngu' bi' ji'i Jesús:

—Sca ti chacuayá' ji'i Beelzebú nu laca xu'na lcaa lo cui'i cuxi, sca ti jua'a nchca ji'i nu qui'yu re culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati —nacui' ngu' fariseo bi'.

25 Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Si tya'be tya'a ngu' sca nasiyu xqui'ya cha' nxuu tya'a ngu' nu laca loo, tye cha' ji'i ngu' bi' jua'a ti li' —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Lo'o jua'a si xuu tya'a ngu' sca quichi ti, tye cha' ji'i ngu' bi' jua'a ti; masi xuu tya'a ngu' nu ndi'i sca ni'i ti, la cui' ti cha' caca, tye cha' ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tyaa ngu' li'. 26 La cui' jua'a ná talo Satanás si xuu tya'a ycu' Satanás lo'o msu ji'i ycu'; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'. 27 ¿Ha cha' liñi nchcui' ma lacua, nu lo'o nchcui'

ma cha' chacuayá' ji'i Beelzebú nlyo na' ji'i cui'i cuxi? Ná liñi nchcui' ma tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ma ni, nlyo ngu' ji'i cui'i cuxi chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, nacui' ngu'. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' ma lacua; caca cuayá' ti' ma si cha' liñi nchcui' ma, si cha' cuiñi ti nchcui' ma. 28 Pana chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu' Ndyosi nlyo na' ji'i cui'i cuxi, bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' cua nguxana cha' laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati.

29 'Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya tyati' ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu; sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i yu bi' li'.

30 'Ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna', na nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná xñi tya'a ngu' cha' jna' lacua.

31 'Bi' cha' ndacha' ji'i ma juani cha' taca cui'ya ycu' Ni cha' clyu ti' ji'i ñati xqui'ya lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', masi cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i ycu' Ni; pana lo'o cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycu' Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' tsiya' ti. 32 Cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i ñati nu nchcui' cha' cuxi jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; pana lo'o chcui' ngu' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycu' Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' lcaa tsa lo'o tyi'i ngu' chalyuu, masi tyucui tyempo nde loo la.

Nslo na sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

33 'Sca yaca ni, si tso'o yaca, ta si'yu tso'o li'; lo'o jua'a si ná tso'o yaca, ná ta si'yu nu cacu na li'. Jlo ti' na si tso'o yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'. 34 Pana, ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma! Ná nchca chcui' ma cha' tso'o laja lo'o ntsu'u tsa cha' cuxi tyiquee ma; ñi'ya nu ntsu'u tyiquee scaa na, jua'a ndyu'u cha' nu nchcui' na. 35 Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee

ni, tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee, cuxi ti nchcui' ngu' bi' li'. ³⁶ Ta na' sca cha' lo'o ma juani: nu lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' ycu' Ni ji'i lcaa ñati, li' ntsu'u cha' cacha' lyiji ycu' ca ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu cua nchcui' ngu' nde chalyuu. ³⁷ Li' cui'ya Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu cua nchcui' ma chalyuu; ñacui Ni ji'i ma si ntsu'u qui'ya ji'i ma lo'o ycu' Ni, jua'a si ná ntsu'u qui'ya ji'i ma.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a sca cha' tlyu

³⁸ Lo'o li' nga'a xi mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' fariseo nga'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús li'—, cua'ni nu'u sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ya ji'i.

³⁹ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Na xña'a tsa ma ca ta'a ma, cha' xcui' ndijña ma cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ma ji'i; laca ma ñati nu ná jlya ti' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma na laca ngua ji'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la. ⁴⁰ Ñi'ya ndyanu nu Jonás bi' nde ne' cualya tonu bi' sna tsā lo'o sna talya, jua'a na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati, tyanu na' ne' tyuu sna tsā lo'o sna talya.

⁴¹ Lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati, li' sta jyo'o ngu' Nínive qui'ya ji'i cu'ma nu lu'ú chalyuu juani. Cacha' ngu' jyo'o bi' lcaa ña'a cha' nu ndyuna ngu', cha' nu nda jyo'o Jonás lo'o ngu' tyempo bi', cha' li' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i ycu' Ni. Pana ná stu'ba cha' nu ngulu'u jyo'o Jonás bi' ji'i ngu' sa'ni lo'o cha' nu nclyu'u na' ji'i ma juani; tlyu la cha' ji'i ycu' Ndyosi laca nu nclyu'u na' ji'i ma juani, pana ná nduna cu'ma cha' bi' tsiya' ti. ⁴² Lo'o caca cuayá' chalyuu ni, la cui' jua'a tyatū jyo'o reina nu

ngua loo ji'i ngu' nde Sur, cha' sta nu cuna'a bi' qui'ya ji'i cu'ma nu lu'ú chalyuu juani. Li' chcu' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycu' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichi tyi ma' reina bi'; pana cua ngujui cha' ji'i ma' cha' ngua tsa ji'i Salomón bi', cha' tso'o tsa cui' nu nda yu. Bi' cha' ndyalaa ma' slo nu rey bi' cha' cuna ma' cui' nu nda nu cusu' bi', masi xti la cha' ngulu'u jyo'o Salomón bi' que cha' nu nclyu'u na' ji'i ma juani. Tlyu la cha' ji'i ycu' Ndyosi laca nu nclyu'u na' ji'i ma juani, pana ná nduna ma tsiya' ti.

Cui' cuxi nu xtyuu chaca quiya'

⁴³ Lo'o xtyanu cui' cuxi ji'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui' bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa cui' cuxi bi' tsaana su chca'a cña' xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' bi' ni, ⁴⁴ li' ñacui: “Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti' na' clyo”. Jua'a culacua ti' cui' cuxi bi'. Lo'o tyalaa cui' bi' slo ñati bi', li' ña'a cui' bi' cha' tya laja ndi' cresiya ji'i ñati su ngutu'ú nquicha'; si' cha' ngua tso'o la ñati bi'. ⁴⁵ Hora ti tsa cui' chaca quiya' tsaana ji'i tya tyacati tya'a cui' nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui' bi' ji'i ñati bi', cha' caja su tyi' cui' bi' lo'o ñati nti'. Ca cuxi la cha' ji'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui' xñi ji'i li'. La cui' jua'a cuxi la caca cha' ji'i ñati nu ndi' nde chalyuu juani, cha' xña'a tsa ngu'.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

⁴⁶ Tya nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ndyalaa xtya'a lo'o tya'a Jesús, ndu ngu' nde liya' cha' nti' ngu' chcu' ngu' lo'o Jesús. ⁴⁷ Li' ndacha' sca ñati ji'i Jesús:

—Xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u, ndu ngu' nde liya' —nacui' yu ji'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcu' ngu' lo'o nu'u.

⁴⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i nu qui'yu bi':

—¿Tilaca nu chañi ca laca xtya'a na'? —nacui' Jesús ji'i—. ¿Tilaca nu chañi ca laca tya'a na'?

⁴⁹ Lo'o li' ngulu'u ya' yu ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na ñi'ya ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya ndulo tya'a na' 'na —nacui Jesús—. ⁵⁰ Tya'a na' laca lcaa ngu' nu ndu'ni ñi'ya nu nti' Sti na' nu ntucua nde cua cha' cua'ni ngu'; ñati bi' laca ñi'ya laca xtya'a na', ñi'ya laca tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a.

13

Cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹ La cui' tsa bi' ndu'u Jesús toni'i, ndyaa yu to' tayu' bi', cha' chca'a xi ca bi'. ² Li' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' ndyatí yu ne' yaca ni'i piti, ndyaca'a yu xi li'. Lo'o jua'a ndyanu ñati quiña'a bi' to' hitya ti bi'. ³ Lo'o li' nchcui' Jesús xi cuii lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' Jesús culu'u yu ji'i ngu'. Ndi'ya nchcui' yu:

—Ngua sca tsa ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo —nacui Jesús—. ⁴ Li' lo'o nscui' yu si'yu bi', ndyú xi si'yu lo yuu tacalya to' tyucui; hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni'. ⁵ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su lati tu'ba yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana xti tsa yuu ntsu'u chu' quee bi', ⁶ bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ni ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. ⁷ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su ngutu lti quiche'; yala la nguluu lti quiche' bi' chaca quiya', ni ná nda bi' chacuayá' caluu calya trigo tsiya' ti. ⁸ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' lo yuu tso'o, su tso'o tsa nguluu calya; ngutu'u tsa si'yu lo juu bi' li', hasta sca siyento tya'a si'yu nda sca juu, hasta snayala tya'a si'yu nda chaca juu, hasta calaa tyii tya'a si'yu nda chaca juu. ⁹ Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, si chañi cha' nti' ma cuna ma cha' tso'o bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii bi'

¹⁰ Lo'o li' ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cacua la slo Jesús. Nchcuane ngu' ji'i yu li':

—¿Ni cha' ndacha' nu'u cha' bi' ji'i ngu' jua, ñi'ya nti' si nchcui' nu'u sca cña cua ti? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

¹¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ma sca cha' nu ntsu'u cuaana ti ji'i jyo'o cusu', ñi'ya caca lo'o caca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuii nu nchcui' na'; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. ¹² Ñati nu jlya ti' cha' nu nduna ngu' ji'i ycui' Ndyosi, tya ta la Ni cha' lo'o ngu' bi', cha' jua'a tso'o la xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ni; pana ñati nu ná jlya ti' cha' bi', nu ná nti' taquiya' ngu' ji'i cha' bi', cua'ni ycui' Ni cha' ná caca ji'i ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ni tsiya' ti. ¹³ Bi' cha' nda na' cuii bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya tyu'u liñi cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nti' ñacui cha' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' jna'. ¹⁴ Lo'o ña'a na ji'i ngu' bi', li' caca cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji'i ycui' Ndyosi nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nacui cha' bi':

Ná tyiquee' cuna ma cha' bi', pana ná caca cuayá' ti' ma ñi'ya nti' ñacui cha' nu cua ndyuna ma, nacui ycui' Ni.

Ná tyiquee' ña'a ma cha' bi', pana ná ta ma cuentya tsiya' ti ni cha' laca nu cua na'a ma.

¹⁵ Tacalya tsa cresiya ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' taquiya' ngu' jna'.

Ná nduna tso'o ngu', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' cha' jna'.

Ná nti' ngu' ta ngu' cuentya, bi' cha' ná nchca ji'i ngu' ña'a tso'o ngu'.

Ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i cha' cuxi bi', nacui ycui' Ndyosi.

Jua'a nscua lo quityi ji'i ycui' Ni.

16 'Pana tso'o ntsu'u tyiquee ma cha' tya ntucua yaala cloo ma, tya ntucua yaala jyaca ma, cha' ta tso'o ma cuentya ji'i sca cha' nu nchcui' ycui' Ni. 17 Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' quiña'a ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a tsa ngu' nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ycui' Ndyosi, cua ntajaty tsa ngu' bi' ji'i cha' nu ña'a ma juani, cha' ña'a ngu' ji'i; cua ntajaty tsa ngu' ji'i cha' nu nduna ma juani, cha' cuna ngu' ji'i. Pana ngujuii ngu' bi' li', masi bilya ña'a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti.

Ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

18 'Ndi'ya laca cha' nu nda nu cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu trigo bi': 19 Lo'o cuna ñati cha', ñi'ya nu caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca bi', hora ti cua'ni xu'na cuiñaja cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa xñi ngu' bi' cha' tso'o bi'. Laca ñati bi' ñi'ya laca lo'o ndyú si'yu to' tyucuii ti. 20 Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o nu ji'i ycui' Ndyosi. 21 Pana si lya' ti' xa' ñati ji'i ngu' bi', si xtyí lo'o ñati ji'i ngu' xqui'ya cha' tso'o nu cua ndyuna ngu' bi', ná talo ngu' li'. Laca ngu' bi' ñi'ya laca lo'o ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chu' quee bi', cha' ná ndalo calya bi', ndyanaa bi' li'. 22 Si'yu nu ndyalú lo yuu su ngutu lti quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi', pana ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' bi' ñi'ya caca ji'i ngu' nde chalyuu, cha' nti' tsa ngu' caca culiya' ngu'. Bi' cha' ná nchca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni sca cña tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'. 23 Lo'o jua'a si'yu nu ndyalú su ntsu'u yuu tso'o ni, bi' laca ñi'ya laca ngu' nu cua ndyuna cha' tso'o bi', lo'o nchca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; xcui' na ndaquiya' ngu'

ji'i cha' bi', lo'o li' tso'o tsa cha' nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca yuu tso'o bi'. Ntsu'u sca ti juu trigo nu nda hasta sca siyento tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda calaa tyii tya'a si'yu.

Cuii ji'i quixi' nu ntyucua laja xtya trigo

24 Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chcui' na' chaca cha' lo'o cu'ma, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Laca ycui' Ni ñi'ya laca sca ñati nu ndyataa xcui' si'yu tso'o lo xtya trigo ji'i. 25 Lo'o ngua talya, li' ngujua' ngu'. Pana laja lo'o laja' ti xu'na xtya bi', li' ñaa tya'a cusuu yu, ngusañi si'yu quixi' laja xtya trigo ji'i yu. Lo'o ndye ngusañi si'yu quixi' bi', ndyaa tya'a cusuu yu bi' li'. 26 Stu'ba ti ntyucua tyucuaa lo si'yu, lo'o si'yu trigo, lo'o quixi' bi'; tso'o tsa ndyaluu calya bi' nquicha'. Tiya' la li' na'a ngu' cha' si'i xcui' si'yu tso'o nu cua ndyataa bi' nu ntyucua; tyucui ña'a lo xtya bi' nguixa' ntyucua trigo lo'o quixi'. 27 Li' hora ti ndyaa msu slo xu'na xtya bi', ndyaa cacha' ngu' ji'i yu ñi'ya ndyaca: “Cusu”, nacui ngu' ji'i xu'na cña bi', “¿ha si'i xcui' si'yu tso'o ndyataa nu'u lo yuu jua? ¿Ni cha' laca ntyucua tsa xa' quixi' laja calya juani?” 28 Lo'o li' nguxacui nu xu'na cha' ji'i msu bi': “La cui' tya'a cusuu na' ngua'ni cha' lya' ti' lo'o calya 'na lacua”, nacui xu'na xtya ji'i ngu'. “¿Ha nti' nu'u cha' tsaa ya scuaa ya quixi' bi', cusu?” nacui msu ji'i xu'na xtya li'. 29 “Ná tso'o jua'a”, nacui xu'na xtya ji'i ngu'. “¿Ñi'ya ta si lo'o calya trigo scuaa ma li'? 30 Tso'o la jatya na xi cha' caluu tyucuaa lo, ña'a cuayá' nu cumi trigo bi'. Li' clyo culo na' cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' xi'yu ngu' quixi', cha' tyaaca' cuentya yane ti cha' tyaqui lo quii'; li' caca clacua, nu lo'o si'yu ngu' lcaa trigo cha' tyu'u co'o ne' ja'ba.”

Cuii jì'ì s'iyu cuxee

³¹ Lo'ò jua'a nda Jesús chaca cuii lo'ò ngu':

—Chaca cha' chcuì' na' lo'ò ma, ñi'ya caca lo'ò laca ycuì' Ni loo ne' cresiya jì'ì ñati —nacui Jesús jì'ì ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sca ti s'iyu cuxee nu ndyataa sca ñati ne' lo'ò jì'ì yu. ³² Sube tsa s'iyu cuxee bi', pana tonu tsa yaca laca lo'ò nguluu bi', ña'a cuayá' nu ñaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyati lo yaca bi'.

Cuii jì'ì scua tiye'

³³ Lo'ò jua'a nda Jesús chaca cuii lo'ò ngu':

—Chaca cha' chcuì' na' lo'ò ma, ñi'ya caca lo'ò laca ycuì' Ni loo ne' cresiya jì'ì ñati —nacui Jesús jì'ì ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sa ycu' scua tiye', nu xñi sca nu cuna'a cha' su'ba jì'ì lo sna sca' catyá xlyá; quixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacuí laca scua bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'ò ngu'

³⁴ Ngulu'u Jesús jì'ì nu quiña'a tsa ñati nu ndi'ì cajua jua'a, cha' xcui' cuii ti nchcuì' Jesús lo'ò ngu' bi'; ná ngulu'u yu ni sca cha' jì'ì ñati bi' si ná lo'ò sca cuii nda yu. ³⁵ Cua nchcuì' sca jyo'ò cusu' nu ngua tu'ba jì'ì ycuì' Ndyosi cua sa'ni la jì'ì cha' bi'. Ndi'ya nchcuì' yu:

Lo'ò cuii ti chcuì' na' lo'ò ngu' cha' culu'u na' sca cha' jì'ì ngu', nacui Ni.

Chcuì' na' jì'ì sca cha' nu ntsu'u cuatsi' ti tya lo'ò ngüiñá na' chalyu re.

Ñi'ya ndyu'u cha' jì'ì cuii jì'ì quixi' nu ntyucua lo xtya jì'ì ngu'

³⁶ Lo'ò li' nguxtyanu Jesús jì'ì nu quiña'a tsa ñati bi', ndyaa nde ni'ì. Li' ndyalaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a jì'ì yu slo, nchcuane ngu' jì'ì yu li':

—Cusu', culu'u nu'u jì'ì cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cuii nu cuentya jì'ì quixi' nu ntyucua lo xtya jì'ì ngu' —nacui ngu' jì'ì Jesús.

³⁷ —Tso'ò —nacui Jesús jì'ì ngu'—. Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'ò nclyu'u na' jì'ì ñati ni, ndu'ni na' ñi'ya laca si ndyataa na'

s'iyu tso'ò lo xtya 'na. ³⁸ Lo'ò xtya 'na ni, bi' laca tyucui ña'a chalyu; lo'ò jua'a calya trigo nu ndyaluu lo'ò ntyucua s'iyu tso'ò, bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua nda chacuaya' cha' caca Ni loo ne' cresiya jì'ì ngu'. Lo'ò nu quixi' bi' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ntsu'u cha' jì'ì lo'ò nu xña'a, ³⁹ cha' tya'a cusu' na' laca nu ngusañi s'iyu quixi' bi' lo xtya 'na; la cui' nu xña'a laca bi'. Tsa nu lo'ò xana clyaja xtya ni, bi' laca ñi'ya laca tsa tlyu lo'ò tye chalyu; lo'ò ñati nu s'iyu quixi' lo xtya bi' ni, bi' laca ñi'ya laca xca jì'ì ycuì' Ndyosi. ⁴⁰ Lo'ò xuti'ì ngu' quixi' cha' tyaqui, jua'a laca ñi'ya caca jì'ì ñati lo'ò tye chalyu. ⁴¹ Tsa bi', na' nu cua lijyaa cha' caca na' ñati, ta na' jì'ì xca 'na cha' xuti'ì xca bi' jì'ì laca ñati nu ngulu'u qui'ì jì'ì tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tyu'u ti'ì laca ñati nu cuxi tyiquee, cha' ná ntsu'u chacuayá' tyanu ngu' bi' ca su laca ycuì' Ndyosi loo. ⁴² Li' xcuaa xca jì'ì ngu' bi' lo quii' tlyu; xi'ya tsa ngu' ca bi' li', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'. ⁴³ Pana tyanu laca ngu' nu lubii tyiquee ca su laca ycuì' Ndyosi Sti na loo; caca ndubi tsa ña'a loo ngu' bi' li', ñi'ya ndubi xee cuichaa, xqui'ya cha' ngua lubii cresiya jì'ì ngu' tsiya' ti cuentya jì'ì ycuì' Ni. Cua'a jyaca ma jì'ì cha' nu nchcuì' na' lo'ò ma, si chañi cha' nti' ma cuna ma.

Cuii jì'ì sca yu'ba nu quiña'a nga'a nu nguatsi' ne' yuu

⁴⁴ 'Chaca cha' chcuì' na' lo'ò ma, ñi'ya caca lo'ò laca ycuì' Ni loo ne' cresiya jì'ì ñati; laca ñi'ya laca sca yu'ba nu quiña'a tsa nga'a. Nguxatsi' ngu' jì'ì yu'ba nu quiña'a nga'a bi' ne' yuu ne' lo'ò jì'ì ngu'. Nde loo la, li' nquije jì'ì chaca ñati mala ndyu'u cuatsi' bi', chaa tsa ti' yu li'; bi' cha' hora ti xa' ndacu' yu yuu lo su nguatsi' yu'ba bi', ndu'u yu ndyaa yu lquichì cha' cujuì' yu laca na nu ntsu'u jì'ì yu, cha' caji cñi jì'ì yu cha' cui'ya yu ña'a tsaca lo'ò bi' su nguatsi' yu'ba nu quiña'a nga'a

bi'. Jua'a ngua cha' ngujui yu'ba nu quiña'a nga'a bi' ji'i yu.

Cuii ji'i sca perla nu quiña'a tsa nga'a

⁴⁵ 'Lo'o chaca cha' chcui' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Laca bi' ñi'ya laca si ncllyana tsa sca ñati ji'i perla nu tso'o tsa ña'a. Jlo ti' yu na ca nu ndyaana yu, bi' cha' tyiquee' ncllyana yu ji'i perla tso'o cha' cui'ya yu ji'i, nti' yu.

⁴⁶ Lo'o li' nquije sca perla nu quiña'a tsa nga'a ji'i yu bi'; hora ti ndyujui' yu lcaa na nu ntsu'u ji'i yu, cha' cui'ya nu sca ti perla bi', cha' nga'aa ntsu'u na tso'o la cui'ya yu, nti' yu.

(Cua nda Jesús tyucuaa cuii bi' lo'o ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' sca ti cha' bi' ndulo tsa ji'na, cha' quije chalyuu cucui su laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'na.)

Cuii ji'i taraya nu tsa ngu' cuta cualya lo'o

⁴⁷ —Lo'o chaca cha' chcui' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Laca ñi'ya laca sca taraya tlyu nu ntucu ngu' ji'i lo hitya tyujo'o cha' xñi cualya, lo'o li' lcaa lo cualya ndyatí ne' taraya bi'. ⁴⁸ Li' tyojolaqui ngu' ji'i taraya ngutsa'a bi' cha' tyu'u ca to' hitya, tyaca'a ngu' xi cha' subi ngu' ji'i lcaa cualya nu tso'o; su'ba ngu' cualya tso'o bi' ne' chcubi, xcuaa ngu' cualya nu ná tso'o bi'. ⁴⁹ Lo'o jua'a caca tsa tlyu lo'o tye chalyuu; li' caa xca ji'i ycui' Ndyosi cha' sa'be tya'a xca bi' ji'i lcaa ñati, cha' ná stu'ba tyi'ngu' nu xña'a tyiquee lo'o ngu' nu lubii tyiquee. ⁵⁰ Xcuaa xca bi' ji'i ñati xña'a lo quii' tlyu, masi xi'ya tsa ngu' bi' li'; ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'.

Cha' ji'i na nu quiña'a nga'a, masi cucui, masi cusu'

⁵¹ '¿Ha ngua cuayá' ti' ma lcaa cha' nu ngulu'u ca na' ji'i ma juani? —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

—Nguua cuayá' ti' ya —nacui ngu' ji'i.

⁵² Li' xa' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Sca mstru cha' jo'ó ni, si ngusñi yu cha' jna', si ngua tsa'a yu ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—, li' laca yu bi' ñi'ya laca sca nu culiya' nu ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'u co'o toni'i ji'i; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu, bi' cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu caca culu'u yu ji'i xa' ñati, masi cha' cusu', masi cha' cucui.

Ndyalaa Jesús nde quichi Nazaret

⁵³ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cuii bi' ji'i ngu', li' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'i. ⁵⁴ Ca tiya' la nu lo'o ndyalaa yu quichi tyi yu, li' ndyatí yu ne' laa ji'i ngu' jua, ngulu'u yu xi ji'i ngu' nu ndi'i ne' laa bi'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li':

—¿Mala ngua tsa'a nu qui'yu re lcaa cha' nu nchcui' yu? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ñi'ya ngua ji'i yu cha' nchca ji'i yu ndu'ni yu cha' tlyu? ⁵⁵ La cui' sñi' cuityi yaca laca yu re. ¿Ha si'i? Lo'o María laca xtya'a yu; lo'o Jacobo, lo'o José, lo'o Simón, lo'o Judas, ngu' bi' laca tya'a yu re. ⁵⁶ Lo'o jua'a nu cuna'a tya'a yu ni, tya ndi'i ngu' quichi re. ¿Macala ngua tsa'a yu cha' bi' lacua?

⁵⁷ Jua'a ngua cha' chii nti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús, bi' cha' ndi'ya nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa se'i ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu'—. Sca ti quichi tyi yu, ná nduna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti; ni tya'a yu, ná ndaquiya' ngu' ji'i yu.

⁵⁸ Xti tsa cha' tlyu ngua'ni Jesús quichi bi'. Ná jlya ti' ngu' ji'i tsiya' ti, bi' cha' ná ngua'ni yu quiña'a cha' tlyu ca bi'.

14

Ngujui Juan nu ntyucuatya ji'i ngu'

¹ La cui' tyempo bi' cua ndyuna Herodes cha' ji'i Jesús, lo'o nu Herodes bi' laca loo ji'i ngu' Galilea

tyempo bi'. ² Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o msu ji'i:

—La cui' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu', la cui' bi' laca nu qui'yu jua —nacui Herodes—. Cua ngujuii yu, pana ndyu'ú yu chaca quiya' nti' na', bi' cha' nchca ji'i yu cua'ni cha' tlyu jua'a.

³ Ntsii Herodes bi' ni, cha' cua ngusñi yu ji'i Juan bi' tya tsubi' la, ngusca' yu ji'i lo'o ngusu'ba yu ji'i ne' chcuā. Ngua'ni nu cusu' bi' cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías clyo'o Felipe tya'a ycu' Herodes bi'. ⁴ Tya lu'ú nu Juan bi' lo'o nchcui' lo'o Herodes ndi'ya:

—Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui Juan ji'i Herodes.

⁵ Nu ngua li' ngua ti' Herodes cujuui ji'i Juan bi', pana ndyutsii yu ji'i ñati, cha' ngua ti' ngu' cha' cua nchcui' Juan cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu'.

⁶ Lo'o ngua tsā ngula nu Herodes bi', li' ngua'ni yu sca ta'a. Tyuū tya'a ngu' ndyu'u ti'i ngu' slo yu, lo'o li' ñaa nu cuna'a sñi' Herodías, ndyula quiya' su ntucua ycu' Herodes. Ngua chaa tsa ti' nu cusu' bi' li', ⁷ bi' cha' ngua'ni yu jura cha' ta yu lcaa na nu jña cho' bi' ji'i yu. ⁸ Li' ndacha' xtya'a nu cuna'a bi' ji'i, na ca nu jña cho' ji'i Herodes. Ti'í tsa ti' Herodías ña'a ji'i nu Juan bi', bi' cha' ngua ti' cujuui ji'i Juan.

—Hique Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' ntā' —nacui nu cuna'a cuañi' bi' ji'i Herodes li'—. Caā lo'o ngu' ji'i scua' que yu ne' sca tsi'yu —nacui.

⁹ Ngua xñi'i xi ti' Herodes nu laca loo bi' li'; pana cua ngua'ni yu jura slo lcaa ngu' nu ndya'a ta'a, bi' cha' ngulo yu cña cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nacui nu cuna'a bi'. ¹⁰ Ngulo yu cña ji'i sendaru cha' tsa si'yu cu' ngu' scua' que Juan ca ne' chcuā. ¹¹ Li' ngusta ngu' scua' que yu bi' ne' tsi'yu, ñaa lo'o ngu' ji'i bi' li', nda ngu' ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyaa lo'o tsi'yu bi' slo xtya'a.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan, ngüi'ya ngu' ji'i jyo'o bi', cha'

tsaa lo'o ngu' ji'i cha' tyatsi'. Lo'o cua nguxatsi' ngu' ji'i, li' ndyaa ngu' ndacha' ngu' ji'i Jesús ñi'ya ngua cha' bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹³ Lo'o ndyuna Jesús ñi'ya nu ngua ji'i jyo'o Juan, ndyatí yu ne' yaca ni'i cha' tyu'u yu chaca to' tayu'; ngua ti' yu tsa sca sel'i ca ne' quixi' su ná ntsu'u ñati. Pana yala ti ngua cuayá' ti' quiña'a ñati cha' ndyaa yu cajua, bi' cha' lo'o ti ndyaa lca'a ngu' ji'i yu, masi quiya' ti ngu' lijya ngu' nde to' hitya ti. Lo'o ngu' tyuū tya'a quichi ndyaa ngu'. ¹⁴ Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' to' hitya, li' ngutu'u Jesús; na'a yu cha' cua ndyalaa quiña'a tsa ñati cajua li'. Tya'na tsa ti' yu ji'i lcaa ngu' bi', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha nu ndya'a ngu' lo'o. ¹⁵ Tyucui tsā ndi'i ngu'; lo'o cua ngusii, li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Ne' quixi' ntsu'u na re. Ná ntsu'u ñati cacua ti su ndi'i na re —nacui ngu' ji'i Jesús—. Lo'o jua'a cua ngusii tsa juani. Tso'o la masi culo nu'u cña ji'i nu ngu' quiña'a cua cha' tsa ngu' lcaa quichi ca ndacua, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu'.

¹⁶ —Cu'mā ta mā na cacu ngu' bi' ca nde ti —nacui Jesús—. Ná nga'a cha' tyaa ngu'.

¹⁷ Ndube xi ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' li':

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' ntsu'u ji'na ca nde, cusu' —nacui ngu' ji'i Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u tucua tya'a ti cualya nde. Tsa bi' ti cha'.

¹⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caā lo'o mā ji'i ca nde —nacui ji'i ngu'.

¹⁹ Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' xi lo qui. Li' ndaya' yu ji'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' bi' lo'o ji'i nu tucua tya'a cualya bi'; nxña'a yu nde cua li', ndya xlyabe ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' nguxana yu nsa'be yu xlyá lo'o cualya bi', nda yu yu'be bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i ñati bi'.

20 Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', ña'a cuayá' nu nguaala' ji'i ngu'. Li' nxuti'i ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o jua'a ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. 21 Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu ngu' slo Jesús tsá bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube.

Ndya'a Jesús lo hitya tayu'

22 Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'i cha' tsaá ngu' nde loo la su tsaá ycuí' ca chaca tsu' tayu' bi'; tyanu ycuí' cha' chcuí' salya' lo'o nu quiña'a tsa ñatí bi', ngua ti' yu. 23 Lo'o cua ndyaa lcaa ngu' bi', li' ndyaa Jesús nde sii' ca'ya cha' chcuí' lo'o ycuí' Ndyosi su ndu yu ycuí' ti yu. Lo'o cua tsaá ti cuichaa, tya ndu Jesús ycuí' ti nde sii' ca'ya. 24 Laja li' tyijyu' ndya'a yaca ni'i bi' lo tayu'. Lqui'ya ti nxna yaca ni'i bi', xqui'ya cha' lye tsa ndyatú clyoo' lo hitya, cha' lye tsa ndyaca cui'i. 25 Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti; 26 pana lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ndya'a yu lo hitya ti, ndyutsii tsa ngu' li'.

—iCua lijya sca jyo'o! —nacui' ngu'.

Li' ngusi'ya tsa ngu' cha' ndyutsii ngu'. 27 Hora ti ndacha' Jesús ji'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Na' laca, ná cutsii ma.

28 Li' nguxacui' Pedro cha' ji'i:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca, cusu'? —nacui' Pedro ji'i Jesús—. Si chañi cha' nu'u laca, culo nu'u cña 'na lacua, cha' lo'o na' tya'a na' lo hitya cha' tyalaa na' ca su ndu nu'u.

29 —Caá nu'u ca nde —nacui' Jesús ji'i Pedro li'.

Lo'o li' ngutu'u Pedro ne' yaca ni'i, ndya'a yu lo hitya cha' tyalaa yu ca su ndu ycuí' Jesús. 30 Pana hora ti ngua tii yu cha' lye tsa ndyaca cui'i, ndyutsii tsa yu li', nguxana cha' nclyu'u yu ne' hitya li'. Lo'o ti ngusi'ya yu ji'i Jesús:

—Xu'na —nacui' Pedro ji'i—, culo nu'u 'na ne' hitya re.

31 Hora ti ngusni Jesús ya' Pedro.

—Xti tsa tyempo ndalo nu'u cha' jlyá ti' nu'u 'na —nacui' Jesús ji'i Pedro bi'—. ¿Ni cha' ná jlyá tso'o ti' 'na?

32 Lo'o li' ndyalaa lo'o Jesús ji'i Pedro ca su ndacui yaca ni'i, ndyatí ngu' ne' bi' li'; hora ti ngua ti cui'i li'. 33 Ngua'ni tlyu ngu' nu ndi'i ne' yaca ni'i bi' ji'i Jesús, lo'o ti ndatu sti' ngu' slo yu.

—Chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi —nacui' ngu' ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha nde Genesaret

34 Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', ndyalaa ngu' nde Genesaret. 35 Lo'o ndyuloo ngu' nu ndi'i cajua ji'i Jesús, li' hora ti nda ngu' cha' ndyaa lcaa quichi su cacua ti, cha' caca cuayá' ti' ngu' bi' cha' cua ndyalaa Jesús. Li' yaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo Jesús. 36 Ndiña ngu' chacuayá' ji'i yu cha' cala' ngu' quicha bi' masi quiya' ste' ti yu; lo'o ndyala' ngu' quicha bi' ste' yu, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

15

Na laca nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ñati

1 Li' ndyalaa sca taju ngu' tlyu slo Jesús. Ngu' quichi Jerusalén laca ngu' bi', ngu' fariseo lo'o ngu' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa laca ngu' bi'.

2 —¿Ni cha' ná tso'o ndu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús—. Ná stu'ba ndu'ni ngu' lo'o cha' nu cua nda jyo'o cusu' lo'o na sa'ni la, cha' tyaatí tso'o ya' na nu lo'o bilya cacu na. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ná ndu'ni ngu' jua'a —nacui' ngu' li'.

3 Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' tlyu bi':

—Lo'o cu'ma ni —nacui' Jesús ji'i ngu'—, ¿ni cha' laca xti la cha' ntsu'u tyiquee ma ji'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'na? Lo'o jua'a lye tsa ndube ti' ma ji'i scaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na. 4 Cua nchcuí' ycuí' Ndyosi lo'o na: “Tucúa ma cña nu nchcuí' sti ma, nu nchcuí' xtya'a ma”, nacui'

Ni. “Lo'o jua'a si chcu'i ma cha' cuxi ji'i sti ma, ji'i xtya'a ma, li' ntsu'u cha' kujuii ngu' ji'i ma”, nacui Ni. ⁵ Pana cu'ma ni, xa' lo cha' nchcu'i ma juani. Nclyu'u ma cha' tso'o tsa laca si ndi'ya chcu'i na lo'o sti na, lo'o xtya'a na: “Cua nda na' lcaa na nu ntsu'u 'na ji'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' nga'aa caca xtyucua na' ji'i ma juani”. ⁶ Jua'a laca cha' cuxi nu nclyu'u ma ji'i ngu', cha' nga'aa cua'ni tlyu ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu'; jua'a nchcu'i ma, masi xa' ña'a ngulo ycu'i Ndyosi cña ji'na. Nga'aa tso'o cha' nu nda ycu'i Ni lo'o na, nti' ma; tso'o la cha' nu nda jyo'o cusu' cha' cua'ni na, nti' ma cuentya ji'i ma. ⁷ Cuiñi tsa ma, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma. Tya sa'ni la nchcu'i jyo'o Isaías cha' liñi ji'i cu'ma. Ndi'ya cha' nu nguscua jyo'o bi' lo quityi:

⁸ Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacui ycu'i Ni.

Si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

⁹ Na cuiñi tsa ngu' re, cha' nacui ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' 'na, masi nclu'u ngu' cha' nu nchcu'i ñati ti ji'i tya'a ngu';

pana nacui ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' ji'i tya'a ngu'.

Jua'a nguscua jyo'o Isaías bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

¹⁰ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua cha' caa ngu' cacua la xi, cha' chcu'i yu lo'o ngu' li':

—Cua'a jyaca ma —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' caca cuayá' tso'o ti' ma —nacui—. ¹¹ Si'i sca na nu ndacu ti ngu' nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu'; cha' nu ndyu'u nde tu'ba ngu', masi lcaa cha' nu nchcu'i ngu' ni, xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na si ngunu'u tyiquee ngu'.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cacua la slo Jesús.

—Ná ndiya ti' nu ngu' fariseo bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcu'i nu'u —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

¹³ —Ycu'i Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, xcuaa Ni lcaa quixi' nu si'i

na cuiñi nu ndyataa Ni, cha' ná tso'o quixi' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¹⁴ Lo'o jua'a ná tso'o ngu' fariseo jua cuentya ji'i ycu'i Ni, bi' cha' nga'a cha' xtyanu ma ji'i ngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' cuityi', jua'a nti' ngu' fariseo jua —nacui Jesús—. Si culu'u sca nu cuityi' tyucui ji'i chaca yu tya'a cuityi' ti yu, tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni tsaca ngu' ná nchca ña'a ngu' tyucui su li'ya ngu' li'.

¹⁵ Li' nchcu'i Pedro lo'o Jesús:

—Culu'u nu'u ji'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cui ji'i na nu ndacu ngu' —nacui—. Ná nchca cuayá' ti' ya.

¹⁶ —¿Ha lo'o cu'ma, ná ngua cuayá' ti' ma? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—.

¹⁷ ¿Ha bilya ta ma cuentya? Lcaa na nu tyati' nde tu'ba ngu' ni, nteje tacui na bi' nde ne' ngu'.

Lo'o tsa ngu' liya', tye lyiji cha' ji'i li'. ¹⁸ Pana sca cha' nu nchcu'i ngu' ni, stu'ba laca bi' lo'o cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; xqui'ya cha' nu nchcu'i ngu', bi' cha' nchca cuayá' ti' xa' la ñati si

cua ngunu'u tyiquee ngu' bi'. ¹⁹ Ca ne' cresiya ji'i ñati ni, ca bi' ntsu'u suu lcaa cha' cuxi: masi kujuii ngu' ji'i tya'a ngu', masi tyu'u cha' ji'i ngu'

lo'o clyo'o xa' ñati, masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ngu', masi chcu'i ngu' cha' cuiñi ji'i tya'a ngu', masi chcu'i ngu' cuentyu ji'i tya'a ngu'.

²⁰ Si ntsu'u cha' cuxi bi' ne' cresiya ji'i ngu', bi' laca nu ndu'ni ñu'u ji'i tyiquee ngu'; pana lo'o cacu na sca na ni, masi bilya tyati' tso'o ya' na, ná sca cha' cua'ni lo'o cresiya ji'na, cha' si'i jua'a caca cuxi tyiquee na.

Jly ti' sca nu cuna'a xa' tsu' ji'i Jesús

²¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya quichi Tiro lo'o loyuu su cuentya quichi Sidón; lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ndyaa ngu' lo'o. ²² Lo'o li' ñaa sca nu cuna'a ca tyi quichi bi' slo Jesús, ngusi'ya tsa nu cuna'a bi' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u 'na, Xu'na —nacui nu cuna'a bi' ji'i Jesús—.

Nu'u nu laca la cui' ñati tya'a jil'i jyo'o cusu' David, cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na'. Nxa'lu' tsa cui'i jil'i sñi' na'.

²³ Ni sca cha' ná nguxacui Jesús jil'i nu cuna'a bi'. Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o Jesús:

—Culo nu'u cña jil'i nu cuna'a re cha' tsa ma' xa' se'i —nacui ngu' jil'i Jesús—, cha' nxi'ya tsa jil'na.

²⁴ —Nda ycu' Ni 'na lijya na' nde chalyuu cha' sca ti lo'o ngu' Israel chcu' na' —nacui Jesús li'—, cha' ñi'ya ndu'ni xlyá' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi' —nacui.

²⁵ Li' cacua la ndyalaa nu cuna'a bi', ndyatú stj' slo Jesús.

—Xu'na —nacui jil'i Jesús—, xtyu-cua nu'u jil'i cua.

²⁶ Li' nguxacui Jesús cha' jil'i nu cuna'a bi':

—Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' cacu xne' ti —nacui.

²⁷ —Chañi cha' nu nchcui' nu'u, Xu'na —nacui nu cuna'a bi'—, pana tya ntsu'u chacuayá' jil'i xne' cha' cacu ni' satya ti nu ndyalú to' mesa laja lo'o ndyacu xu'na ni'.

²⁸ —Chañi cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacui Jesús jil'i—, Caca cha' nu nti' nu'u lacua —nacui.

Hora ti ndyaca tso'o sñi' nu cuna'a bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i quiña'a ngu' quicha

²⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa, ndyalaa yu ca to' tayu' Galilea bi'. Ndyaa yu xi to' tayu' bi', li' ndyacu yu xi sii' ca'ya cha' chca'a yu xi ndejua. ³⁰ Quiña'a tsa ñati ndyalaa slo yu li'; ndyaa lo'o ngu' jil'i quiña'a tsa ngu' quicha, lo'o ngu' nu quicha quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o ngu' cu'u, lo'o nu cu' ya', nu cu' quiya', lcaa lo nu quicha. Nsta ngu' jil'i ngu' quicha bi' lo yuu slo Jesús, lo'o ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' li'. ³¹ Ndube tsa ti' ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' cha' xa' nchcui' ngu' nu ngua cu'u, xa' ngua tso'o tyucui ña'a ya' ngu' nu ngua cu' ya', xa' ndyaa ngu' nu ngua quicha quiya', xa' tyaca' xee ña'a ngu' nu

ngua cuityi'. Li' lye tsa ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ni nu laca ycu' Ndyosi jil'i ngu' Israel xqui'ya cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu jacua mil tya'a ñati

³² Lo'o li' ngusi'ya Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' caa ngu' slo. Nchcui' lo'o ngu' li':

—Tya'na tsa ti' na' jil'i nu ngu' quiña'a re —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Cua sna tsa ndyaa ngu' lo'o na' juani, lo'o nga'aa ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti. Ná tso'o culo na' cña jil'i ngu' re cha' tyaa ngu' ña'a lo'o jbi'ña ti ndyaa ngu', cha' ná talo ngu' tyucui' jua'a.

³³ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o:

—¿Macala caja na cacu ngu' jil'na? Ne' quixi' nga'a na re su ná ndi'i ñati —nacui ngu' jil'i Jesús—. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndyaa lo'o na re.

³⁴ —¿Ni lcaa tya'a xlyá ntsu'u jil'i ma? —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o jil'i ya —nacui ngu' jil'i—, lo'o ntsu'u xi cualya sube —nacui ngu'.

³⁵ Li' ngulo Jesús cña jil'i nu ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' lo yuu. ³⁶ Li' ngusñi Jesús nu cati tya'a xlyá bi' lo'o cualya bi', ndyaa xlyá'be jil'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá lo'o cualya bi', nda yu'be bi' jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' ta ngu' jil'i nu ngu' quiña'a bi'. ³⁷ Li' ndyacu lcaa ngu' xlyá bi' ña'a cuayá' nu nguaala' jil'i ngu'. Lo'o nxuti'i ngu' lcaa yu'be nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', li' ngutsa'a cati tya'a chcu'bi lo'o yu'be bi'. ³⁸ Jacua mil tya'a nu qui'yu ndyacu tsa' bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube; lcaa bi' ndyacu. ³⁹ Lo'o ndye ndyacu ngu', li' nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Li' ndyatú Jesús ne' yaca ni'i sube, ndu'u yu ndyaa yu nde loyuu Magdala lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

16

*Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu
cua'ni Jesús nti' ngu'*

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo slo Jesús, cha' chcu' cuayá' ngu' lo'o yu, si caca tyijiloo ngu' ji' yu nti' ngu'. Nchcu' ngu' lo'o Jesús cha' culu'u sca cha' tlyu ji' ngu', sca cha' tlyu nu tyu'u tucua nde cua chacuayá' ji' ycu' Ndyosi. ² Li' nguxacu' Jesús cha' ji' ngu':

—Nu cu'ma ni, ndi'ya nchcu' ma lo'o cua tsa ti cuichaa: “Lubii cua caca la quee, cha' tso'o tsa ña'a nscua coo tyubi' cua juani”, nacui ma. ³ Lo'o ndi'ya nchcu' ma nde tlyu lo'o ña'a ma nde cua: “Ca'ya tyo juani cha' lye xi ña'a coo cua, ngata tsa ña'a coo”, nacui ma. ¿Ni cha' laca, cha' jlo tsa ti' ma ñi'ya caca sca tsa nu lo'o ña'a ti ma nde cua? Pana ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya caca ji' cu'ma ngu' nasiyu re tyempo juani. ⁴ Na xña'a tsa tyiquee ma ca ta'a ma cha' xcui' nti' ma cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ma ji'; laca ma ñati nu ná jlyu ti' ji' ycu' Ndyosi tsiya' ti —nacui Jesús ji' ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma na laca nu ngua ji' jyo'o Jonás nu ngua tu'ba ji' ycu' Ndyosi cua sa'ni la.

Nga'aa nchcu' la Jesús lo'o ngu' bi' li', ndu'u yu ndyaa.

Ngu' fariseo laca ñi'ya nti' scua tiye'

⁵ La cui' tsa bi', cua nteje tacui ngu' lo tayu' lo'o yaca ni' bi'. Ngutu'u ngu' chaca tsu', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji' Jesús cha' cua ngujlyaa ti' ngu' cha' qui'ya lo'o ngu' xlyá teje' cha' cacu ngu' tyucui. ⁶ Lo'o li' ndi'ya nchcu' Jesús lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyi' ma —nacui Jesús ji' ngu' bi'—. Cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo —nacui.

⁷ Li' nchcu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji' lo'o tya'a ngu':

—Cha' ná lo'o xlyá teje' ndya'a na, bi' cha' nchcu' nu cusu' cha' ji' scua tiye' lo'o na —nacui ngu'.

⁸ Pana, ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' ndube ti' ma cha' ná lo'o xlyá teje' liya ma? —nacui ji' ngu' bi'—. Xti tsa cha' jlyu ti' ma ji' ycu' Ndyosi. ⁹ ¿Ha chañi cha' bilya caca cuayá' ti' ma? ¿Ha ná ntsu'u ti' ma ji' nu ca'yu tya'a ti xlyá teje' nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati tsubi'? Tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a ndyanu lo'o ndye ndyacu ngu' tsa bi'. ¹⁰ Jua'a nu cati tya'a xlyá teje' nu ndyacu nu jacua mil tya'a ñati ni, la cui' ti cha'; tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a nu ndyanu lo'o ndyacu ngu' li'. ¹¹ ¿Ni cha' laca nga'aa nda ma cuentya, cha' ná nchcu' na' cha' ji' xlyá nu ndacu ngu' lo'o nacui na' cha' ji' scua tiye'? Xa' cacha' na' ji' ma, cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo.

¹² Ngua cuayá' ti' ngu' li' cha' nchcu' Jesús ji' laca cha' cuxi nu nclu'u ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo ji' ngu', cha' nga'aa tso'o xñi ngu' cha' bi'; si'i cha' ji' scua tiye' nu ndya' xlyá lo'o nu nti' Jesús chcu' tsa bi'.

*Ndacha' liñi Pedro cha' ycu' Cristo
laca Jesús*

¹³ Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' loyuu su cuentya quichi Cesarea de Filipino. Xa' nchcu' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji', nchcuane yu ji' ngu' li':

—¿Na laca nacui ñati cuentya 'na? ¿Tilaca laca na' nu cua nda Ni 'na li-jyaa nde cha' caca na' ñati? —nacui Jesús ji' ngu' bi'.

¹⁴ —Ntsu'u ñati nu nacui cha' laca nu'u jyo'o Juan nu ntyucuatya ji' ngu' tya tsubi' la —nacui ngu' ji' Jesús—. Lo'o xa' ñati ni, nacui ngu' cha' jyo'o Elías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu nacui cha' jyo'o Jeremías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nacui cha' chaca quiya' cua ndyu'ú chaca jyo'o cusu' nu ngua

tu'ba ji'í ycuí' Ni nu ngua sa'ni, la cui' bi' laca nu'u, nacui' ngu'.

Jua'a nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Jesús. ¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'ma ni, ¿tilaca laca na' nti ma?

¹⁶ Hora ti nguxacui' Simón Pedro cha' ji'í Jesús li':

—Cristo laca nu'u —nacui'—. Sñi' ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca laca nu'u.

¹⁷ —Tso'o ntsu'u tyiquee nu'u Simón, sñi' Jonás —nacui' Jesús ji'í li'—. Si'í ñati chalyuu ti nu ngulu'u cha' bi' jinu'u; pana ycuí' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, nda Ni cha' bi' nu ngua'ya hique nu'u. ¹⁸ Pedro naa nu'u, lo'o jua'a caca nu'u ñi'ya laca sca quee quiya' ni'í. Nu lo'o nchcui' nu'u tsa, cha' liñi laca nu nchcui' nu'u; bi' laca suu cha' ji'í ñati 'na, cha' tso'o tsa ndyanu tachaa cha' nu nchcui' nu'u jua'a. Ná taca ji'í cuiñaja, ni cui'í cuxi, ni jyo'o, ni tsaca ñati, ná taca ji'í ngu' tsiya' ti tyijiloo ngu' ji'í ñati 'na, masi cajaa ñati 'na xqui'ya cha' cuxi. ¹⁹ Ta na' lcaa chacuayá' jna' jinu'u, cha' taca tyatí ñati 'na ca su laca ycuí' Ndyosi loo. Nu lo'o ná cua'ni clyu ti' nu'u ji'í ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi Sti na' ji'í ñati bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' nu'u ji'í ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni ji'í ñati bi'.

²⁰ Li' ngulo Jesús cña ji'í ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í cha' ná cacha' ngu' ji'í ni sca ñati cha' Cristo laca ycuí' yu.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuí'

²¹ Lo'o tyempo bi' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'í ngu' cha' ntsu'u cha' tsaá yu nde quichí Jerusalén. Pana ca quichí bi' tyacua cha' ti'í ji'í yu xqui'ya cha' xcube' tsa ngu' cusu' bi' ji'í yu; jua'a sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lcaa ngu' bi' xcube' ngu' ji'í yu ña'a cuayá' nu cujuui ngu' ji'í yu. Pana tyu'ú yu chaca quiya' tsa nchca tyuna, nacui' yu. ²² Li' ngusñi Pedro ya' Jesús cha' chcui' lo'o:

—Cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi jinu'u, Xu'na —nacui' Pedro ji'í—. Ná caca bi' ñi'ya nu nacui' nu'u.

²³ Hora ti nguxtyacui' Jesús, na'a ji'í nu Pedro bi'.

—Tyu'utsu' nu'u Satanás, cha' nga'aa cua'a nu'u 'na —nacui' Jesús ji'í Pedro—. Si'í ñi'ya nu nclacua ti' ycuí' Ndyosi nclacua ti' nu'u juani; ñi'ya nu nclacua ti' ñati chalyuu ti, jua'a nclacua ti' nu'u juani.

²⁴ Li' ngulu'u la Jesús ji'í nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í bi':

—Si ntsu'u ñati nu chañi cha' nti' ngu' tsaá ngu' lo'o na' —nacui'—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' ji'í lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'í, cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsa, masi cujuui ñati ji'í ngu' bi' xqui'ya na'. ²⁵ Chcuna' chalyuu ji'í ñati nu xcui' nclacua tsa ti' ñi'ya caca tso'o ji'í ycuí' ca; pana quije chalyuu ji'í ngu' ca slo ycuí' Ni si tyaja'a ngu', masi cujuui ñati ji'í ngu' xqui'ya na'. ²⁶ Ná tyanu cha' tso'o ji'í ngu' nu lo'o cajaa ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu; nguna' lcaa chalyuu ji'í ngu' bi' li', cha' ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu ji'í ngu'. ²⁷ Chañi cha' chaca quiya' caa na' nu cua nda Ni 'na lijya na' cha' caca na' ñati, stu'ba ti caa na' lo'o lcaa xca ji'í ycuí' Ndyosi; ndubi tsa ña'a loo na' lo'o xee ji'í ycuí' Ndyosi Sti na' li'. Lo'o li' ta na' xcaya' ngu', ni cña nu cua ngua'ni scaa ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ²⁸ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca na' loo ne' cresiya ji'í ñati, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

17

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndu slo ngu'

¹ Lo'o cua ndya'a scuá tsa, li' ndyaa lo'o Jesús ji'í Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan tya'a ngula Jacobo bi'; jacua tya'a ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua. ² Li' laja lo'o na'a ngu' ji'í Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu

li'; ndubi tsa ña'a loo yu ñi'ya ndubi xee cuichaa li'. Ñi'ya sca xee nu ngati tsa, jua'a ngati tsa ña'a ste' yu. ³ Lo'o li' ndu'u tucua jyo'o Moisés lo'o jyo'o Elías, ndu' ngu' nchcui' ngu' lo'o Jesús. Lo'o nu ngu' tya'a ndya'a Jesús bi', na'a ngu' ji'i ngu' bi'. ⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui' Pedro ji'i—, tso'o tsa cha' nga'a ya re —nacui'—. ¿Ha tso'o nti' nu'u si cuiña' na' sna tya'a chcuaya? Tsaca laca su tyi'i ycu' nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, chaca su tyi'i La Elías.

⁵ Pana laja lo'o nchcui' Pedro, li' ndu'u tucua sca coo nu ngati tsa ña'a, nu ndubi tsa ña'a, ngüixi' chu' ngu', tyucui' ña'a su ndu' ngu'. Li' nguañi xtyi'i sca ñati. Hora ti ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca Sñi' na', tyaca'a tsa yu 'na —nacui' Ni—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu. Cua'a tso'o jyaca ma' ji'i lcaa cha' nu chcu' Sñi' na' re lo'o ma'.

⁶ Lo'o ndyuna nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cha' nu nchcui' ycu' Ni cuentya ji'i Jesús, li' nclýu' ngu' bi' nde lo yuu cha' ndyutsij tsa ngu' bi'. ⁷ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' bi'.

—Tyatu ma' —nacui' Jesús ji'i ngu'—, ná cutsii ma' tsiya' ti.

⁸ Laja li' nxña'a nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi' su ndu' jyo'o bi' tsa' la, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu' ngu' bi'; sca ti Jesús ndu' ca bi' li'.

⁹ Lo'o lijya' nda'ya ti'i ngu' sii' ca'ya bi', li' ngulo Jesús cña' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ná cacha' ma' ji'i xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a ma' lo xlya ca'ya jua tsa —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Nu lo'o cua ngujui ycu' na' nu cua nda Ni 'na lijya' cha' caca na' ñati, nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' ma' cha' bi' ji'i xa' ñati.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' cha' jo'ó lacua? Nchcui' cha' clyo la

ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya' —nacui' ngu' ji'i.

¹¹ —Chañi cha' caa Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'i lcaa lo na —nacui' Jesús—. ¹² Pana cha' liñi cacha' na' ji'i ma' juani cha' cua ñaa nu laca Elías; ná ndyuloo ngu' ji'i, bi' cha' cua ngua'ni cuxi ngu' lo'o. Lo'o jua'a xcube' ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijya' cha' caca na' ñati.

¹³ Li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'i jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' laca cha' nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu cuañi' nu nxalú cui'i cuxi ji'i

¹⁴ Lo'o cua ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', xa' ndyalaa ngu' su ndi'i ngu' quiña'a lo'o nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi'. Hora ti ñaa sca nu qui'yu, ndyatu st'i yu slo Jesús, nchcui' yu bi' lo'o li':

¹⁵ —Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i sñi' na', cusu' —nacui' yu bi' ji'i Jesús—. Quicha tsa ti' sñi' na' cha' lu'ba tsa nxalú cui'i cuxi ji'i yu; ndu'ni cui'i bi', cha' lu'ba tsa nclýu' yu lo quii', lu'ba ti nxytýu' ji'i yu lo hitya. ¹⁶ Ñaa lo'o na' ji'i nu quicha bi' slo ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, pana ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o yu.

¹⁷ —Ná jlya ti' cu'ma' tsiya' ti —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya ji'i ma'. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'ma', nga'aa talo na' ji'i ma' tsiya' ti. Pana caa lo'o ma' ji'i nu quicha jua slo na' juani.

¹⁸ Li' ngulo Jesús cña' ji'i cui'i cuxi bi', cha' tyu'utsu' tsiya' ti ji'i nu quicha bi'. ¹⁹ Ca tiya' la xi nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús su ntucua ycu' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua ji'i ya culo ya ji'i cui'i cuxi bi' lacua? —nacui' ngu' ji'i Jesús.

²⁰ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Xti ti cha' jlya ti' ma' ji'i ycu' Ni, bi' cha' ná ngua ji'i ma' —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma' juani, cha' si chañi ca cha' jlya ti' ma' cha' ji'i ycu' Ndyosi,

masi tsa lo cua sca si'yu cuxee ti nu piti tsa, si jua'a ti jlya ti' mā cha' jil'i Ni, li' taca chcu' mā lo'o ca'ya cua nde: “Tyu'utsu' nu'u tyaa nu'u chaca se'i cajua la”, ñacui mā jil'i. Lo'o li' taquiya' ca'ya bi' cha' nu nchcu' mā lo'o, tyu'utsu' ca'ya bi' tsa chaca se'i li'. Ná ntsu'u cha' nu ná caca cua'ni mā si chañi ca cha' jlya ti' mā 'na. ²¹ Lo'o jua'a cha' culo mā jil'i cui'i cuxi bi' ni, ná ca culo mā jil'i cui'i bi' si ná cua'a mā xi jil'i ycu' ca mā; tso'o si ná cacu mā tyaja laja lo'o chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi cuentya jil'i nu quicha bi'. Jua'a cua'ni mā ña'a cuayá' nu tyu'u cui'i bi' tyaa.

Xa' nchcu' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu' yu

²² Lo'o li' tya ndya'a ngu' xi loyuu su cuentya Galilea, nu Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i. Laja lo'o ndya'a ngu' nchcu' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cuju' cresiya 'na jil' ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ²³ cuju' ngu' bi' jna' li'. Pana tyu'ú na' chaca quiya' tsa nchca tyuna li'.

Ngua xñi' tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

Nda ngu' cñi cuentya jil'i laa tonu

²⁴ Cua tsa xi ndyalaa ngu' quichi Capernaum, lo'o li' ndyalaa xi ngu' nu laca cña ne' laa slo Pedro; nxuti' ngu' bi' cñi cuentya jil'i laa tonu nu ntucua nde Jerusalén. Li' nchcu' ngu' bi' lo'o Pedro:

—Nu mstru jil'i mā ni, ¿ha lo'o yu nda yu cñi ne' laa bi'? —nacui ngu' jil'i Pedro.

²⁵ —Nda yu —nacui Pedro jil'i ngu' li'.

Nu lo'o cua ndyalaa Pedro toni'i, li' nchcu' Jesús lo'o yu:

—¿Ñi'ya nti' nu'u, Simón? —nacui Jesús jil'i Pedro—. ¿Ti jil'i nclyo ngu' nu laca loo cñi? ¿Ha culo ngu' cñi jil'i sñi' ngu' nti' nu'u? ¿Ha si' jil'i xa' ñati culo ngu' cñi?

²⁶ —Jil'i xa' ñati nclyo ngu' nu laca loo cñi, si' jil'i sñi' —nacui Pedro li'.

—Chañi hi. Ná lo'o sñi' ngu' nda caya' cuentya jil'i cha' bi' lacua —nacui Jesús jil'i Pedro—. ²⁷ Pana ná nti' na cha' ca ñasi' ngu' jil'na, ngu' nu laca loo ne' laa tonu, bi' cha' yaa clya nu'u to' tayu' cha' cu nu'u chcu' xñi cualya lo hitya, cha' xñi nu'u jil'i sca cualya. Li' taya' nu'u jil'i cualya nu caja jinu'u clyo, scana tu'ba cualya bi', cha' culo nu'u cñi nu ntsu'u tu'ba ni'; tyu'u scua cñi bi' cha' ta nu'u cñi jil'i ngu' cuentya jinu'u, lo'o jua'a cuentya jna'.

18

Nchcu' ngu' cha' ndulo la cha' jil'i ycu' ca ngu'

¹ La cui' tyempo bi' ndyalaa lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i slo Jesús cha' chcu' ngu' lo'o:

—¿Tilaca laca nu ndulo la cha' jil'i ca su laca ycu' Ndyosi loo? —nacui ngu' jil'i Jesús.

² Li' ngusi'ya Jesús jil'i sca nu piti cha' caa slo yu, cha' tyatu nu piti slo ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

³ —Cha' liñi nchcu' na' lo'o mā —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—, cha' ná caca tyatí mā cha' jil'i ycu' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i mā si ná cha'a cha' tyiquee mā; nga'a cha' caca tyiquee mā ñi'ya laca tyiquee nu piti re, cha' ná tyixi ndu'ni ngu' sube.

⁴ Sca ñati nu laca ñi'ya laca nu piti re, sca ñati nu ná tyixi tyiquee, nu ná nti' tyijiloo jil'i tya'a cha' caca ycu' sca ñati tlyu, bi' laca nu ndulo la cha' jil'i ca su laca ycu' Ndyosi loo. ⁵ Nu lo'o xtyucua mā jil'i sca ñati ñi'ya nti' nu piti re xqui'ya cha' ngusñi tso'o mā cha' jna', la cui' jua'a na nxyucua mā 'na laca.

Cuxi tsa caca jil'na si ntsu'u sca qui'ya nu ndiya la ti' na

⁶ 'Si ntsu'u ñati nu ndatsaa jil'i xa' ñati cha' cua'ni ngu' cha' cuxi', masi tatsaa ñati bi' jil'i nu piti re cha' cua'ni yu cha' cuxi, tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane ñati cuxi bi', lo'o li' xtyú ngu' jil'i ñati bi' lo hitya tyujo'o cha' tye cha' jil'i tsiya' ti; tso'o

la si cajaa ñati nu jua'a ndu'ni, cha' nga'aa tatsaa ji'i xa' la ngu' sube cha' cua'ni ngu' cha' cuxi. ⁷ ¡Tya'na tsa ñati chalyuu re! Ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ñu'u ji'i tyiquee ñati. Lcaa hora ntsu'u cha' cuxi jua'a nde chalyuu, pana tlyu tsa cha' caca ji'i ñati nu ndatsaa ji'i tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tlyu tsa cha' ti' tyacua ji'i ñati bi' nde loo la.

⁸ Nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma ji'i, masi tiji' tsa ti' ma ji'i sca cha' bi' ñi'ya laca si ya' ma laca, ñi'ya laca si quiya' ma laca. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' ma ji'i, lo'o li' ná tyalaa ma su nga'aa tye tsiya' ti cha' tyaqui quii'. ⁹ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' ma sca cha' cuxi nu ña'a ma ji'i, nga'a cha' xtyanu ma cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si culo ma ji'i ycu' cloo ma cha' nga'aa taquiya' ma ji'i cha' cuxi bi' tsiya' ti. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' ma ji'i, cha' li' ná tsaa ma nde ca bilyaa su ná tye tsiya' ti cha' tyaqui quii'.

Cui' ji'i sca xlya' nu cua nguna' ji'i ngu'

¹⁰ Ná tso'o si ná taquiya' ma ji'i sca ñati 'na, masi ji'i sca nu piti. Cha' li' nchcui' na' lo'o ma, cha' ntsu'u xca ca su ntucua ycu' Ni cuentya ji'i lcaa ngu' sube bi'; lcaa hora ntsu'u chacuayá' chcu' xca bi' lo'o ycu' Ndyosi Sti na' cuentya ji'i nu ngu' sube ji'i. ¹¹ Cua nda Ni 'na liyyaa chalyuu chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi cha' caca na' ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i ñati nu cua nguna' chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi.

¹² ¿Ñi'ya nti' ma ni? Cua ntsu'u sca siyento tya'a xlya' ji'i sca ñati, lo'o li' nguna' tsaca ji'i yu. ¿Ñi'ya cua'ni yu li'? Ndi'ya cua'ni yu ñacu' na': xtyanu yu ji'i taju xlya' quiña'a bi' sii' ca'ya su tso'o ti ndi'i ni', cha' tsaa yu tsaana yu ji'i xlya' nu nguna' ji'i yu bi'. ¹³ Lo'o quije bi' ji'i yu, ca chaa tsa ti' yu li', cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a

yu ji'i nu sca ca xlya' nu cua nguna' ji'i yu; pana ná ntsu'u cha' culacua ti' yu ji'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a xlya' nu ndyanu tso'o ti. ¹⁴ Ñi'ya nu ndu'ni nu xu'na xlya' bi', cha' ná chcuna' ni sca xlya' ji'i yu, la cui' jua'a ndu'ni ycu' Ndyosi Sti ma nu ntucua nde cua, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' chalyuu ji'i ni tsaca ñati xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'i. Ná nti' ycu' Ni tsiya' ti cha' tye cha' ji'i ngu', masi sube tsa ngu' nti' ma.

Ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' na ji'i tya'a na

¹⁵ Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a ma nu ngua'ni sca cha' cuxi lo'o ma, li' tsaa ma slo ngu' tya'a ma bi', cha' cuaana ti cacha' ma ji'i ngu' bi' ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' lo'o ma. Tso'o tsa li' si tyaja'a ngu' tya'a ma bi' cuna ngu' cha' nu chcu' ma lo'o ngu'; ca xñi'i ti' ngu' li', xqui'ya cha' cua ngua'ni ngu' cha' cuxi bi'. Li' xa' caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ngu' tya'a ma bi'. ¹⁶ Pana si ná tyaja'a ngu' tya'a ma bi' cuna ngu' cha' nu nchcu' ma lo'o ngu', tso'o la si tsaa ma slo ngu' bi' chaca quiya'; pana lo'o xi xa' la ngu' tya'a ma tsaa ma li', cha' lo'o ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcu' tyucuaa ma, cha' caca ngu' bi' testigo. ¹⁷ Lo'o li', si ná tyaja'a ngu' tya'a ma bi' taquiya' ngu' tsiya' ti ji'i tucua sna tya'a ma, li' cacha' ma cha' bi' ji'i taju ñati ji'i cu'ma, nu stu'ba ndu'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o li' si ña'a ti ná tyaja'a nu ngu' tya'a ma bi' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcu' ca ta'a taju tya'a ma lo'o ngu', li' nga'aa cua'ni tya'a ma lo'o ngu' bi' lacua. Ñi'ya si cua laca ngu' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, ñi'ya si laca ngu' msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cui'ni ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ji'i ma, jua'a cua'ni ma lo'o ngu' bi' li'.

¹⁸ Cha' li'ni laca nu nchcu' na' re, cha' lo'o ná cua'ni clyu ti' ma ji'i ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i ñati bi' nde loo la; pana lo'o

cua'ni clyu ti' mā jī'ī ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni jī'ī ñati bi'.

¹⁹ 'Chaca quiya' cacha' jī'ī mā cha' chañi cha' cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua' lcaa cha' nu ndijña mā jī'ī Ni, masi tucua tya'a ti mā ndu mā, si stu'ba cha' nu ntsu'u tyiquee tyucuaa mā. ²⁰ Lo'o na' nga'a na' lo'o mā macala su ndyu'u ti' tucua sna tya'a ti mā chacuaya' 'na.

²¹ Li' ñaa Pedro cacua la cha' cacha' jī'ī Jesús:

—Xu'na —nacui jī'ī Jesús—, ¿ni lcaa quiya' cui'ya na' cha' clyu ti' jī'ī yu tya'a na' lo'o ndyu'ni yu cha' cuxi lo'o na'? —nacui—. ¿Ha tso'o cati quiya' cua'ni clyu ti' na' jī'ī yu?

²² Li' nguxacui Jesús cha' jī'ī Pedro: —Ná chcu' na cha' cati ti quiya' —nacui Jesús—. Tso'o cua'ni clyu ti' na jī'ī tya'a na masi snayala tyi ntucua cati quiya' —nacui.

Cui jī'ī msu nu ná nti' cua'ni clyu ti' jī'ī tya'a msu yu

²³ 'Chcu' na' chaca cha' lo'o mā, cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya jī'ī ñati: Chcu' na' cha' jī'ī sca rey nu ngua ti' cua'ni tye tane', cha' ndacui tsa msu jī'ī. ²⁴ Lo'o nguxana ca ti nlyacua ti' rey jua'a, hora ti ndu'u tucua ngu' slo rey bi', ñaa lo'o ngu' jī'ī sca msu nu ndacui tyu' tsa miyu paxu jī'ī. ²⁵ Ná ntsu'u cñi tsiya' ti jī'ī msu bi', cha' tya tane' bi' jī'ī xu'na yu; bi' cha' ngulo xu'na yu cña cha' cujui' ngu' jī'ī msu bi', lo'o jī'ī clyo'o yu, lo'o jī'ī ca ta'a sñi' yu, lo'o lcaa na nu ntsu'u jī'ī msu bi' ca caya' cha' tya cñi nu ndacui jī'ī xu'na yu li'. ²⁶ Ndyutsi' tsa msu bi' li', nlyú yu lo yuu su ndu xu'na yu. Li' ndyatú sti' slo yu cha' jña xi tyempo jī'ī xu'na yu: “Xu'na”, nacui msu bi' jī'ī rey, “talo xi 'na. Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la.”

²⁷ Ngua tya'na ti' xu'na msu bi' jī'ī li', ngua'ni clyu ti' jī'ī msu jī'ī cuentya jī'ī tane' bi'. “Cua ndye tane' jinu'u juani. Nga'aa ndacui nu'u jna”, nacui xu'na yu jī'ī yu. Cua ndu'u msu bi' ndyaa

li'. ²⁸ Tyucui' nde su ndyaa yu, li' ndyacua tya'a yu lo'o tya'a msu yu nu ndacui xti ti cñi jī'ī yu. Hora ti ngusñi yu yane tya'a, tyaala tsa ngua'ni yu jī'ī tya'a msu yu. “¿Ni hora tya nu'u cñi nu ndacui nu'u 'na?” nacui yu jī'ī tya'a msu yu. ²⁹ Lo'o nu ndacui xti ti cñi bi' ni, ndyatú sti' slo msu tyaala bi', ndijña xi cha' clyu ti' jī'ī yu tyaala bi', cha' caca tya'na ti' yu jī'ī: “Talo nu'u xi 'na”, nacui jī'ī nu tyaala bi'. “Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la xi.” ³⁰ Pana nu msu tyaala bi' ni, ná ngua tya'na ti' yu jī'ī tya'a msu yu tsiya' ti; hora ti ngusta yu qui'ya jī'ī ca toni' cña, cha' su'ba ngu' jī'ī ne' chcu' ña'a cuayá' nu tya cñi nu ndacui jī'ī yu. ³¹ Lo'o cua na'a lcaa tya'a msu yu ñi'ya ngua cha' cuxi nu ngua'ni yu tyaala bi', xñi' xi ti' ngu' cuentya jī'ī nu nga'a ne' chcu' bi' li'. Bi' cha' ndyaa ngu' ca slo xu'na ngu' bi', ndacha' ngu' lcaa cha' bi' jī'ī xu'na, ñi'ya nu ngua jī'ī nu ndacui cñi bi'. ³² Hora ti ngusi'ya xu'na yu jī'ī msu tyaala bi' cha' xa' tyaa yu ca slo. “Cuxi tsa tyiquee nu'u”, nacui xu'na jī'ī msu tyaala bi'. “Cua ngüijña nu'u cha' clyu ti' 'na, lo'o jua'a ngua'ni clyu ti' na' jinu'u nquicha', masi quiña'a tsa cñi ndacui nu'u 'na. ³³ Lo'o juani ni, ¿ni cha' ná ngua'ni tya'na ti' nu'u jī'ī tya'a msu nu ndacui xti ti cñi hi, ñi'ya ngua'ni tya'na ti' na' jinu'u?”

³⁴ Ngua ñasi' tsa xu'na msu bi' jī'ī msu tyaala bi' li', ngulo cña cha' xñi policia jī'ī, cha' su'ba ngu' jī'ī ne' chcu', cha' xcube' ngu' jī'ī ña'a cuayá' nu tya msu tyaala bi' lcaa cñi nu ndacui jī'ī xu'na yu. Bi' laca cui' jī'ī rey lo'o msu jī'ī.

³⁵ 'Ñi'ya ngua'ni rey bi' —nacui Jesús jī'ī ngu'—, jua'a cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua' lo'o lcaa mā nu ná tyucui tyiquee mā ndyi'ya mā cha' clyu ti' jī'ī tya'a mā.

19

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' jī'ī clyo'o ngu'

1 Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' ndu'u yu loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu nde loyuu su cuentya Judea. Nteje tacui Jesús sta'a Jordán, 2 lo'o quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a ji'i yu cha' cua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu quicha nu lijya lo'o ngu' bi'; ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha bi', ngua tso'o ngu' bi' li'.

3 Laja li' lijya xi ngu' fariseo slo Jesús cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu si caca tyijiloo ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu'.

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya ji'na cha' xtyanu sca ñati ji'i clyo'o yu tsiya' ti, si nga'aa nti' yu ji'i nu cuna'a bi'? —nacui' ngu' ji'i Jesús.

4—¿Ha bilya chcui' ma lo quityi cha' ji'i ycu' Ndyosi? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. “Clyo ngüiñá Ni ji'i ñati, sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a”, jua'a nscua lo quityi bi'. 5 Lo'o jua'a ndi'ya nacui' Ni: “Bi' cha' tyu'utsu' sca nu qui'yu slo sti yu, slo xtya'a yu, cha' caja clyo'o lo'o sca nu cuna'a, cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu'”. 6 Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cua laca ji'i ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati. Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', cha' cua nda ycu' Ndyosi cha' clyo'o ji'i ngu'.

7 Li' nguxacui' ngu' bi' cha' ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca ngulo jyo'o Moisés cña ji'na lacua? Cha' tso'o ji'i sca nu qui'yu, nacui' jyo'o cusu' bi', si culo yu sca quityi cha' xtyanu yu ji'i nu cuna'a nu laca clyo'o yu.

8 Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Ná ndaquiya' ma ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' nda jyo'o Moisés chacuayá' ji'i ma cha' xtyanu ma ji'i clyo'o ma lo'o sca quityi ti —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Pana si'i jua'a ngua ti' ycu' Ni tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu. 9 Cuentya jna' ni, ta na' sca cuii lo'o ma juani: Si ntsu'u sca ñati nu nguxtyanu ji'i clyo'o cha' caja clyo'o lo'o xa' nu cuna'a, ngua'ni tyucuaa ti' yu lo'o nu cuna'a clyo'o yu. Sca ti si clyo'o yu ngua'ni suba' lo'o xa' nu qui'yu, liñi cha' xtyanu yu ji'i nu cuna'a bi' li'. La cui' jua'a, nu cuna'a

nu cua nguxtyanu clyo'o ji'i bi', si xa' caja clyo'o lo'o chaca ñati, cha' suba' cua'ni ngu' bi' li'.

10 Lo'o li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Tso'o la si ná caja clyo'o na tsiya' ti, si jua'a laca cha' ji'i ngu' qui'yu lo'o clyo'o ngu' —nacui' ngu'.

11 —Ntsu'u tsa ngu' qui'yu nu ná talo ngu' cha' ntucua ngu' ycu' ti ngu' —nacui' Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'—. Sca ti si culo ycu' Ndyosi cña ji'i sca ñati cha' ná caja clyo'o, li' talo yu cha' ná cala' ji'i sca nu cuna'a tsiya' ti, si xtyucua ycu' Ndyosi ji'i yu bi'.

12 Ntsu'u tyuu lo cha' nu ndu'ni cha' ná nchca caja clyo'o sca nu qui'yu: ntsu'u ngu' nu quicha ngu' tya lo'o ngula ngu'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu quicha ngu' xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ñati ji'i ngu' bi'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i cha' cua'ni ngu' cña ji'i Ni, bi' cha' tso'o la masi ná caja clyo'o ngu' bi' li', nti' ngu', cha' sca ti ycu' Ndyosi caca loo ji'i ngu' li', nti' ngu'. Nu qui'yu bi' ni, ycu' yu nda yu cuentya si caca ji'i yu tyi'i yu ycu' ti yu; tso'o si talo yu bi' tyi'i yu ycu' ti yu lacua.

Ngulacua Jesús ji'i nu sube

13 Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' ji'i tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycu' Jesús hique nu sube bi', cha' chcui' yu lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i nu sube bi'. Li' ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ji'i ngu' bi', 14 pana hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—Ta ma chacuayá' ji'i nu sube cha' caa ngu' slo na' —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Ná cua'a ma ji'i nu sube bi'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube ji'i sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati ji'i ycu' Ndyosi nu lo'o caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'.

15 Li' ngusta ya' Jesús hique nu sube bi'. Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa.

Nhcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

16 Ca tiya' la li' ñaa sca nu qui'yu cuañi' slo Jesús.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui yu jii' Jesús—. Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u jna': ¿Na laca nu tso'o cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui yu.

¹⁷ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ni cha' nchcui' nu'u cha' tso'o tsa ndu'ni na'? —nacui Jesús jii' yu bi'—. Sca ti ycu' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. Pana taquiya' nu'u jii' lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi jii' ma, si nti' nu'u caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u.

¹⁸ —¿Ñi'ya nu laca cña bi' nti' nu'u? —nacui yu cuañi' bi' jii'.

Li' ngulu'u Jesús xi cha' jii' yu bi':

—Ná cujuui ma jii' tya'a ñati ma. Ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati, ni ná cuaana ma cha' tso'o nu ntsu'u jii' tya'a ñati ma. Ná chcu' ma cuentyu jii' tya'a ñati ma. ¹⁹ Lo'o jua'a cua'ni tlyu ma jii' sti ma, jii' xtya'a ma. Cua'ni tya'na ti' ma jii' tya'a ñati ma, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' ma jii' ycu' ca ti ma.

²⁰ Li' nguxacui yu bi' cha' jii' Jesús:

—Tya lo'o cuañi' na' ndaquiya' na' jii' lcaa cña bi' lcaa tsa —nacui yu cuañi' bi' jii' Jesús—. ¿Ha tya ntsu'u la cha' nu tya lyiji cua'ni na' lacua? —nacui.

²¹ —¿Ha chañi cha' nti' nu'u cha' ca lubii cresiya jii' nu'u, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u? —nacui Jesús jii' yu bi'—. Si chañi cha' nu nchcui' nu'u, yaa clya cuju' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u; tyu'u cñi cha' ta nu'u jii' ngu' ti' li'. Lo'o li' sta ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jinu'u ca su ntucua ycu' Ni. Lo'o cua ngua'ni nu'u cha' bi', li' caa nu'u slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna yu cuañi' bi' cha' nu nda Jesús lo'o yu, ndu'u yu ndyaa yu li'; xñi' xi ti' yu cha' nchcui' Jesús cha' bi', cha' culiya' tsa yu.

²³ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jii':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacui—, tucui tsa caca jii' ngu' culiya' cha' tyatí ngu' cha' jii' ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya

jii' ngu'. ²⁴ Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya nti' sca camello, lasa la cha' bi'; tucui la tyalaa sca ngu' culiya' ca su laca ycu' Ni loo.

²⁵ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jii' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Tilaca laca nu taca jii' clyaa jii' nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' tyalaa ca slo ycu' Ndyosi lacua? —nacui ngu' jii' Jesús li'.

²⁶ —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana ycu' Ndyosi ni, nchca jii' Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús jii' ngu'.

²⁷ Li' nchcui' Pedro xi lo'o Jesús:

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya lcaa na nu ntsu'u jii' ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui Pedro jii' Jesús—. ¿Na laca caja jii' ya nde loo la li'?

²⁸ —Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús jii' ngu'—, cha' nu lo'o caca chalyuu cucui bi' ni, li' caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; tsa tucua na' ca su tso'o tsa ña'a ca bi', cha' cua'ni cuayá' na' jii' lcaa ñati chalyuu li'. Lo'o cu'ma nu ndya'a ma lo'o na', tiya' la tyucua ma lo' tii tyucuaa tya'a yaca nu tso'o tsa ña'a, cha' cua'ni cuayá' ma jii' tya'a ñati ma, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel bi'. ²⁹ Lo'o jua'a cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni ngu' cña cuentya jna', nu nguxtyanu lcaa na nu ntsu'u jii' ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' jii' ngu' bi' jua'a ti; masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u jii' ngu', masi xtyanu ngu' lcaa cha' bi', pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu'. Lo'o jua'a xa' caja quiña'a la cha' jii' ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' jii' ngu' bi' ngua ti' ngu'. ³⁰ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha' bi' laca ngu' nu caca nde loo la; nu ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' ngu' laca nu tyanu nde chu' la li'.

20

Cuii jii' ngu' nu ndya'a ne' xña jii' ñati

¹ Chaca cha' nti' na' chcu' lo'o ma juani, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya jii' ñati. Chcu' na' sca cuii cuentya jii' sca nu laca xu'na msu. Ngua sca tsa nde tlya ndu'u yu ndyaa yu lcaya' cha' chcu' yu lo'o ngu' nu caca msu jii', si cua'ni ngu' cña ne' lo'o jii' yu ca su ndyataa yaca si'yu losu' tyixi. ² Ta yu xcaya' msu ñi'ya nu nda ti ngu' tyempo bi', nacui' xu'na msu bi' jii' ngu'; tso'o tsa nti' ngu' msu bi', si caja tsa lo cua caya' jii' ngu'. Li' ndu'u msu bi' ndyaa ngu' ne' lo'o jii' yu bi', cha' cua'ni ngu' cña. ³ Nu lo'o cua ndye sna hora ntsu'u ngu' cña, li' ndyaa xu'na ngu' bi' lcaya' chaca quiya'. Ndacua na'a yu jii' xa' la ñati, pana ndu ti ngu' cha' bilya caja cña jii' ngu'. ⁴ Li' nchcu' yu lo'o ngu' bi': "Yaa clya ma, cua'ni ma cña ne' lo'o 'na. Stu'ba cua'ni ma cña lo'o msu 'na, cha' cua ntsu'u ngu' ndyu'ni ngu' cña 'na juani. Ta na' caya' tso'o jii' ma li'", nacui' yu. Hora ti ndyaa ngu' ne' xña jii' xu'na msu bi' li'. ⁵ Lo'o li' xa' ndyaa xu'na msu bi' lcaya' nde hora, jua'a chaca quiya' na'a yu jii' xi xa' la ngu' cha' na ndu ti ngu'. La cui' ti cha' nchcu' yu lo'o ngu' bi' li', lo'o li' la cui' jua'a ngua chaca quiya' hora cua sna nde ngusii. ⁶ Nu lo'o cua ngusii la ña'a ti tya ndu xi ñati lcaya' bi'. Nchcu' xu'na msu bi' lo'o ngu' li': "¿Ni cha' laca na ndu ti ma ca nde tyucui tsa?", nacui' yu jii' ñati bi'. "¿Ha ná ntsu'u cña jii' ma lacua?" ⁷ "Ná ntsu'u ñati nu nti' msu juani", nacui' ngu' jii'. "Yaa clya ma cua'ni ma xi cña ne' lo'o 'na lacua", nacui' xu'na msu bi' jii' ngu' li'. ⁸ Tiya' la li' lo'o cua tyaa ti cuichaa, li' nchcu' xu'na cña bi' lo'o nu laca loo jii' msu: "Xi'ya nu'u jii' lcaa msu juani cha' ta nu'u xcaya' ngu'", nacui'. "Clyo ta xcaya' msu nu ndyalaa ca ti. Cuati su cua tye, li' ta nu'u xcaya' ñati nu ndyalaa tya tlya la." ⁹ Li' ndyalaa ngu' nu nguxana ca ti cña ca slo yu, pana nda

yu xcaya' ngu' ñi'ya si ntsu'u ngu' cña tyucui tsa. ¹⁰ Ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' nu nguxana cña tya tlya la slo yu. Ngulacua ti' msu bi' cha' quiña'a la cña caja xcaya' ngu' li', pana stu'ba ti ngujui xcaya' lcaa msu jii'. ¹¹ Ñasi' xi msu nu nguxana cña tya tlya li'. ¹² "Tyucui tsa ngua'ni ya cña jinu'u", nacui' msu bi' jii' xu'na. "Masi tyique' tsa cua nde hora, ña'a ti tya ngua'ni ya cña jinu'u. Lo'o juani, stu'ba ngujui xcaya' lcaa tya'a ntsu'u ya cña, masi sca hora ti ngua'ni ngu' jua cña jinu'u", nacui' msu nu nguxana cña nde tlya bi'. ¹³ Li' nguxacui' xu'na cña bi' cha' jii' msu ñasi' bi': "Si'i cha' cuxi nu ndyu'ni na' lo'o ma. ¿Ha si'i na cua ngüñi cha' jna' lo'o ma ni tsa lo xcaya' nu ta na' jii' ma? Lo'o jua'a, tsa lo cua cña xcaya' cu'ma nda na' jii' ma juani. ¹⁴ Xñi ma xcaya' ma, tyaa ma li'. Ná ntsu'u cha' ca ñasi' cu'ma 'na. Si nti' na' cua'ni na' cha' stu'ba xcaya' cu'ma lo'o nu xa' la msu nu xti ti hora ngua'ni cña, tso'o tsa lacua. ¹⁵ Ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni na' ñi'ya nu nti' ti na' cua'ni na' lo'o cña 'na. ¿Ha si'i jua'a? ¿Ni cha' laca liye' ti' ma ña'a ma 'na, cha' tso'o ti xcaya' nda na' jii' lcaa msu 'na?", nacui' xu'na msu bi'. ¹⁶ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha', bi' laca ngu' nu caca nde loo la; ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' laca ngu' nu tyanu nde chu' la —nacui' Jesús—. Cua ndacane Ni jii' quiña'a tsa ñati cha' cua'a jyaca ngu' ni cha' nda Ni, pana cua laca ti ñati nsubi Ni jii' cha' caca ngu' ñati jii' Ni.

Xa' nchcu' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycui'

¹⁷ Tya ndya'a ngu' tyucuii cha' tsaa ngu' ca quichi Jerusalén. Li' ndu'utsu' Jesús xi to' tyucuii lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii', cha' chcu' xi lo'o ngu' bi' li':

¹⁸ —Jlo ti' ma cha' tyacui' na tyaa na tyucuii nde ca'ya juani, cha' cua tsaa ti na nde Jerusalén —nacui' Jesús jii' ngu' bi'—. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' tsaa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó

nu laca loo, slo mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li', chcuí' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, cha' xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'.
 19 Li' tsaa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo, cha' xtyí lo'o ngu' bi' 'na. Lo'o jua'a quiji'i ngu' bi' 'na lo'o reta, cujui'i ca'a ngu' bi' 'na lo' crusi li'. Pana, tsá nchca tyuna, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacuí Jesús.

Ndijña xtya'a Jacobo sca cha' tso'o cuentya ji'i sñi'

20 Lo'o li' yaa xtya'a Jacobo lo'o Juan ca slo Jesús. Zebedeo laca sti tyucuaa nu qui'yu bi'. Stu'ba ti yaa nu cuna'a bi' lo'o tyucuaa sñi', li' ndyatu sti' ma' slo Jesús cha' jña ma' sca cha' tso'o ji'i. 21 Li' nchcuane Jesús ji'i nu cuna'a bi':

—¿Na laca nti' nu'u? —nacuí Jesús ji'i.

—Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' cha' stu'ba ti chca'a sñi' na' lo'o nu'u ca su caca nu'u loo nde loo la —nacuí nu cuna'a bi'—. Culo nu'u cña cha' chca'a tsaca yu la'a tsu' cui jinu'u, chaca yu bi' chca'a yu la'a tsu' coca jinu'u —nacuí.

22 Li' nchcuí' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Ná nchca cuayá' ti' mā ñi'ya laca cha' nu ndijña mā 'na juani —nacuí Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha taca ji'i mā chcube' mā ñi'ya nu chcube' na', ñi'ya ca si ta ngu' sca taná nu clyaa' tsa cha' co'o na? ¿Ha talo mā si xcube' ngu' ji'i mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' jna', nu lo'o cjuuii ngu' 'na?

—Taca ji'i cua —nacuí ngu' bi' li'.

23 —Chañi cha' lo'o cu'mā co'o mā taná clyaa' nu ntsu'u cha' co'o na' bi', lo'o jua'a chcube' mā ñi'ya nu chcube' na' —nacuí Jesús ji'i ngu'—. Pana ná ntsu'u chacuayá' ta na' sca se'i nde sii' na' cha' chca'a mā lo'o na' nde loo la, cha' cua laca ngusubi ycuí' Ndyosi Sti na' ji'i ñati nu chca'a nde sii' na' tyempo bi'.

24 Lo'o ndyuna nu chaca tii tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jacobo lo'o

ji'i tya'a yu li'. 25 Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i lcaa ngu' bi', cha' tyu'u ti'i ngu' slo.

—Jlo ti' mā cha' nu laca loo ji'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacuí Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. Lye tsa nclo ngu' nu laca loo bi' cña ji'i ngu' ca quichi tyi ngu'; 26 pana nu cu'mā ni, ná cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mā ji'i tya'a ñati mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo ji'i ngu'.

27 Lo'o jua'a, si nti' mā cha' ndulo la cha' ji'i mā cuentya ji'i ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu ji'i tya'a mā, masi ná lo'o caya'.

28 Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná lijya na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycuí' na' laca na' msu ji'i ñati, bi' cha' lijya na'. Na cua lijya na' cha' cajaa na' cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i quiña'a tsa ñati li' —nacuí Jesús ji'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tucua tya'a ngu' cuityi'

29 Cua ndyalaa ngu' quichi Jericó. Cua tyu'u ti' ngu' tyaa ngu' li', lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu'u lca'a ji'i Jesús. 30 To' tyucuii su tyeje tacui ngu' nga'a tucua tya'a ngu' cuityi'; cua ndyuna ngu' cuityi' bi' cha' ycuí' Jesús nteje tacui tyucuii jua, bi' cha' cuii ngusi'ya ngu' ji'i yu:

—Xu'na, cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ya. Jlo ti' ya cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacuí ngu' cuityi' bi' ji'i Jesús.

31 Pana ná ndiya ti' nu ngu' quiña'a bi', cha' lye tsa ngusi'ya ngu' cuityi' bi' ji'i Jesús.

—Cuaana ti cu'mā —nacuí ngu' ji'i ngu' cuityi' bi'.

Ná ndyuna ngu' cuityi' bi', cuii la ngusi'ya ngu' bi' li':

—Xu'na, nu'u nu laca la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David —nacuí ngu' cuityi' bi' ji'i Jesús—, cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ya.

32 Li' ndyatu Jesús, ngusi'ya ji'i ngu' cuityi' bi', cha' caa ngu' slo.

—¿Na laca nti' mā cha' cua'ni na' lo'o mā? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

³³ —Xu'na —nacui ngu' bi' ji'i—, nti' ya cha' tyaca' tso'o xee cloo ya ña'a ya chaca quiya'.

³⁴ Tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'i ngu' bi'. Ngusta sne ya' yu chu' si'yu cloo ngu' bi' li', lo'o hora ti tyaca' tso'o xee loo ngu', ña'a ngu' chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', nguta'a ngu' bi' lo'o Jesús.

21

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Cua ngulala ti tyalaa ngu' quichi Jerusalén. Cua tyeje tacui ti ngu' sca quichi sube ti su naa Betfagé, sii' ca'ya Olivos ndi'i quichi bi'. Li' ngulo Jesús cña ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

² —Yaa mā nde lquichi re —nacui—. Yala ti quije sca huru nu ndu ndyaca' ji'i mā; ndu ni' lo'o sñi' ni'. Xati' mā ji'i na'ni bi', cha' tyaa lo'o mā ji'i ni' ca nde. ³ Pana si xcuane ngu' ji'i mā: “¿Ni cña cua'ni mā lo'o huru jua?” Li' ñacui mā ji'i ngu' bi': “Ntsu'u cña cuentya ji'i ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni huru re”. Li' hora ti ta ngu' chacuayá' ji'i mā cha' caa mā caa lo'o mā ji'i ni'. ⁴ La cui' ji'i cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

⁵ Cacha' mā ji'i ngu' quichi Sión: “Ña'a mā ña'a cha' cua lijya ti nu laca loo ji'i mā. Ná tyaala nu cusu' bi', hichu' huru ti ntyucua yu.

Sca huru cuañi' laca ni', sñi' na'ni nu ndy'ya yu'ba laca huru cuañi' bi'.”

⁶ Lo'o li' ndyaa nu tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lquichi bi', ñi'ya nu ngulo Jesús cña ji'i ngu'. ⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i huru bi' lo'o sñi'. Li' ngusta ngu' ste' ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni'. Li' ndyaa tucua Jesús hichu' ni'. ⁸ La cui' jua'a nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i ca bi' nguscana ngu' ste' ngu', ngusta ngu' ji'i tyucui' cha'

caja tyucui' tso'o su ñaa Jesús ntucua hichu' huru bi'. Xa' la ñati ngusi'yu sta' yaca cha' sta ngu' tyucui' su ñaa yu. ⁹ Lo'o lcaa ngu' nxi'ya ngu' cha' chaa ti' ngu', masi ngu' nu ndyaa nde loo la, masi ngu' nu ñaa nde chu' la; chaa tsa ti' lcaa ngu' bi'.

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o rey David laca nu'u —nacui ngu' ji'i Jesús—. Tso'o tsa cua'ni ycu' Ni lo'o nu'u cha' lijya nu'u lo'o chacuayá' ji'i ycu' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi —nacui ngu'.

¹⁰ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, ndyatí ngu' to' lo'o quichi bi'. Ndube tsa ti' ngu' quichi bi' li'. Cui' tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu lijya re? —nacui ngu'.

¹¹ Li' nguxacui nu quiña'a tsa ñati bi' cha' ji'i ngu' quichi bi':

—Jesús Nazaret laca nu nde. Loyuu su cuentya Galilea laca quichi tyi yu. Tu'ba ji'i ycu' Ndyosi laca yu re —nacui ngu'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹² Lo'o li' ndyalaa Jesús to' laa tonu su ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Ndyatí yu ndyaa yu ne' laa bi'. Li' ngulo'o yu ji'i lcaa ngu' nde liya', ngu' nu ndyujui' yu'ba nde ne' laa bi', jua'a lcaa ngu' nu ndi'i ndy'ya yu'ba bi'; nguxasu Jesús mesa su nchcutsa'a ngu' cñi ji'i ngu', nguxasu yu yaca su ntucua ngu' nu ndujui' paloma.

¹³ —Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i laa re —nacui Jesús li'—: “Ni'i su caca chcu' lcaa ñati lo'o ycu' Ndyosi, jua'a ñacui ngu' cha' ji'i ni'i 'na, nacui Ni.” Jua'a nscua lo quityi, pana juani, cua ngua'ni mā cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Li' ñaa xi ngu' cuityi' ca su ndu Jesús ca ne' laa tonu bi', lo'o jua'a ñaa xi ngu' nu quicha quiya'; ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi' li'. ¹⁵ Na'a sti jo'ó nu laca loo cha'

tlyu nu ngua'ni Jesús; lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', na'a ngu' ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi'. Lo'o jua'a na'a ngu' cha' ndi'i tyuu tya'a nu sube, cha' cuij tsa nchcui' nu sube bi' ndyu'ni chi' ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o rey David laca nu'u —nacu' nu sube bi'.

Nu lo'o ndyuna ngu' tlyu bi' ñi'ya nu nchcui' nu sube, ngua ñasi' tsa ngu' nu laca loo bi' li'. ¹⁶ Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—¿Ha ná ndyuna nu'u cha' cui'ni nu nchcui' nu sube re cuentya jinu'u? —nacu' ngu' bi' ji'i Jesús.

—Cua ndyuna na' —nacu' Jesús li'—. Si'i cha' cui'ni laca cha' nu nchcui' nu sube re. ¿Ha bilya chcu' ma lo quityi nu nscua sca cha' ndi'ya?:

Ndula tu'ba cubi', ndula tu'ba nu sube cuañi'; chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycu' Ndyosi.

¹⁷ Ndu'u Jesús ndyaa li'; ndu'u yu quichi tlyu, ndyaa nde sca quichi piti nu naa Betania. Ca bi' ngujua' yu talya.

Ngua'ni Jesús cha' ngüityi sca yaca quityi

¹⁸ Ca chaca tsa nguxtyuu Jesús ñaa nde quichi tlyu bi', ntyute' yu li'.

¹⁹ Lo'o li' na'a yu sca yaca quityi nu ndu to' tyucui'. Ndyaa na'a yu ji'i yaca bi' si ntsu'u si'yu lo yaca bi' cha' cacu yu; pana ná ntsu'u si'yu lo, xcui' laca' ti ntsu'u lo. Li' nchcui' Jesús ji'i yaca bi':

—Nga'aa tyu'u tsiya' ti si'yu lo yaca cua chaca yija —nacu'.

Hora ti ngüityi yaca bi'. ²⁰ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—¿Na laca ngua ji'i yaca quityi bi', cha' tsa tsiya' ca ngüityi yaca bi'? —nacu' ngu' bi' ji'i Jesús.

²¹ Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacu'—. Si chañi cha' jlya ti' ma ji'i ycu' Ndyosi, si si'i cha' tucua ti cha' ntsu'u tyiquee ma nchcui' ma

lo'o Ni, lo'o cu'ma caca ji'i ma cua'ni ma sca cha' tlyu jua'a. Si'i cha' quityi sca yaca ti chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi li', masi taca chcu' ma lo'o ca'ya jua ndi'ya: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacu' ma ji'i. Lo'o li' jua'a caca ji'i, cha' tyu'utsu' ca'ya bi'. ²² Lcaa lo cha' nu jña ma ji'i ycu' Ndyosi ni, si chañi cha' jlya ti' ma ji'i ycu' Ni, caja cha' bi' ji'i ma li'.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi

²³ Nu lo'o ndyalaa ngu' quichi tlyu bi', li' xa' ndyatí Jesús ndyaa ne' laa tonu bi'; nlyu'u yu ji'i ñati chaca quitya'. Lo'o li' na'a sti jo'ó nu laca loo lo'o xa' la ngu' cusu' nu laca loo, na'a ngu' ji'i Jesús. Hora ti ñaa ngu' bi' slo yu cha' xcua ne ngu' cha' ji'i yu li':

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u ñi'ya nu ndyu'ni nu'u juani? —nacu' ngu' nu laca loo bi' ji'i Jesús—. ¿Ma nde ngujui chacuayá' cua jinu'u? —nacu' ngu' bi' ji'i.

²⁴ —Lo'o na' xcua ne na' sca cha' ji'i ma lacua, ñi'ya xacu' ma cha' 'na li' —nacu' Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Si caja ñi'ya xacu' ma cha' re 'na, lo'o na' xacu' na' cha' ji'i ma li'; cacha' liñi na' ji'i cu'ma tilaca laca nu nda chacuayá' 'na, cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndyu'ni na' re li'. ²⁵ Tso'o lacua, nu lo'o tya ntyucuatya Juan ji'i ngu', ¿ha chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi ngua bi'? ¿Ha chacuayá' ji'i ñati ti ngua bi'?

Li' cuaana ti nchcui' ngu' nu laca loo bi' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya xacu' na cha' ji'i yu? Si ñacu' na: “Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi ntyucuatya Juan bi' ji'i ngu'”, ná tso'o tyu'u cha' jua'a; hora ti ñacu' yu ji'na li': “¿Ni cha' ná ngusñi ma cha' nu nchcui' yu lacua?” ²⁶ Lo'o si ñacu' na: “Chacuayá' ji'i ñati ti ntyucuatya Juan bi'”, la cui' ti ná tso'o si ñacu' na jua'a, cha' ntsii na ji'i lcaa ngu' quichi re, cha' lcaa ngu' jlya ti' ngu' cha' chañi cha' ngua Juan bi' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi.

27 Bi' cha' ndi'ya nguxacuj ngu' bi' cha' jil'i Jesús:

—Ná jlo ti' ya —nacuj ngu' bi'.

—Tso'lo lacua —nacuj Jesús jil'i ngu' bi'—. Ni na', ná cacha' na' jil'i ma tilaca laca nu nda chacuayá' 'na cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni na'.

28 Tya ngulu'u la Jesús xi cha' jil'i ngu' li':

—Chcui' na' sca cuji re lo'o ma, lo'o li' xacuj ma cha' jna' —nacuj Jesús jil'i ngu'—. Cua ndi'i sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu jil'i. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o sñi' nu ngula clyo: “Sñi'”, nacuj jil'i sñi' clyo bi', “yaa nu'u cua'ni cña ne' lo'o 'na juani, su ntsu'u yaca si'yu losu' tyixi 'na”.

29 “Ná tsa'a”, nacuj sñi' yu li'. Pana tsa cua tsá ti xi ngua tyuju'u ti' sñi' cha' ná ndaquiya' jil'i sti, lo'o li' ndu'u ndyaa cña bi'. 30 Lo'o la cui' ti cña bi' ngulo sti jil'i nu chaca sñi' yu. “Tsa'a na', ná cube ti' nu'u”, nacuj yu cuañi' bi' jil'i sti. Pana cha' cuiñi ti nchcui', cha' ná ndyaa cña jil'i sti. 31 ¿Ñi'ya nti' cu'ma ni? Nu tyucuaa qui'yu cuañi' bi' ni, ¿tilaca laca nu ngua'ni cña nu ngua ti' sti ngu' cha' cua'ni ngu'?

—Sñi' clyo yu, bi' laca bi' —nacuj ngu' jil'i Jesús li'.

—Chañi cha' jil'i ma —nacuj Jesús jil'i ngu'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u ngu' cuxi, ñi'ya nti' nu msu jil'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu', ntsu'u ngu' bi' nu yala la tyatí cha' jil'i ycuí' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cre-siya jil'i ngu'; jua'a ntsu'u nu cuna'a calle ti nu yala la tyatí ngu' cha' jil'i ycuí' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cre-siya jil'i ngu'. Pana cu'ma ni, tiya' tsa tyalaa cu'ma ca su ntucua ycuí' Ni.

32 Nu lo'o ñaa jyo'o Juan bi' ni, xcui' cha' liñi nchcui' yu lo'o ma. Liñi tsa ngua'ni yu, pana ná ngua'ni cuentya ma tsiya' ti jil'i cha' nu nchcui' yu lo'o ma. Lo'o nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' ni, cua ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' nu nchcui' Juan bi' li'; jua'a nu cuna'a calle bi', ndaquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' Juan. Masi cua na'a ma ñi'ya jlya ti' nu ngu' cuxi tyiquee

bi' cha' nu ngulu'u Juan, ná nchca caca tyuju'u ti' ma jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ycuí' ca ma, xqui'ya cha' ná ngusñi ma cha' nu nchcui' Juan bi' tsiya' ti.

Cui' jil'i msu xña'a

33 'Nde chcui' na' chaca cui' lo'o ma: Ngua sca ngu' culiya', li' ndyataa yu quiña'a tsa yaca si'yu losu' tyixi. Ngusu'ba yu culiya' bi' sca lo'o hichu' yaca bi' li', xcui' yaca ye'e ndya' lo'o bi'. Lo'o jua'a ngüiñá yu sca pilya cha' tyatá si'yu losu' ndacua, cha' tyu'u hitya tyixi nu ntsu'u jil'i si'yu bi'. Li' ngüiñá yu sca ni'i su tyu ngu' cua jil'i cña bi'.

'Li' nda nu xu'na yuu bi' yuu ngüijña xi xa' la ñati, cha' cua'ni ngu' cña ne' lo'o jil'i yu, cha' ntsu'u sca cña tsa yu tyijyu'. 34 Tiya' la lo'o cua ngulala ti tyempo xuu ngu' si'yu bi', tyijyu' ndi'i xu'na yuu bi'. Li' ngulo yu cña jil'i ngu' msu jil'i yu cha' tsa ngu' ca su ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o jil'i, cha' tsa squi'ya ngu' msu bi' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyanu jil'i xu'na yuu bi'. 35 Pana lo'o na'a ti nu ngu' nu ndyu'ni cña bi' jil'i ngu' msu nu ngulaa bi', hora ti ndaya' ngu' jil'i ngu' msu bi'; ngujui'i ngu' jil'i tsaca yu, ndyujuii ngu' jil'i chaca yu, ngujui'i ngu' quee jil'i xi xa' la ngu'. 36 Li' nda xu'na yuu bi' jil'i chaca latya msu, cha' ndyaa ngu' slo nu ngu' nu ndyu'ni cña bi'; pana na'a ti ngu' bi' jil'i msu bi', li' la cui' ti cha' cuxi ngua'ni ngu' bi' lo'o msu bi'.

37 'Ca tiya' la li' nda xu'na yuu bi' jil'i sñi' ycuí' ca ndyaa slo ngu' nu ndyu'ni cña bi'. “Ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' jil'i sñi' ycuí' na'”, ngua ti' xu'na yuu bi'. 38 Pana na'a ti ngu' bi' jil'i sñi' nu culiya' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Sñi' ycuí' ndyalaa juani”, nacuj ngu' jil'i tya'a ngu'. “Nu cua caca xu'na yaca si'yu re nde loo la, bi' cha' tso'o la si'cujuu na jil'i yu, cha' tyanu lo'o re cuentya ji'na”, nacuj ngu' bi'. 39 Lo'o li' ndaya' ngu' bi' jil'i sñi' xu'na yuu bi', ndyaa lo'o ngu' bi' jil'i yu nde chu' lo'o, ndyujuii ngu' bi' jil'i yu li'.

⁴⁰ ¿Na laca cua'ni xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' xña'a nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'i yu, nu lo'o tyaa yu chaca quiya', nti' ma? —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

⁴¹ —Cujuii clya xu'na yuu bi' ji'i lcaa ngu' tyaala bi' —nacui ngu' ji'i Jesús—. Lo'o li' ta yu yuu bi' jña xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña lo yuu bi'. Culana xu'na yuu bi' ji'i ñati tso'o nu tyaja'a ta xi si'yu ji'i yu, caya' lo yuu bi'; ta ngu' si'yu lcaa yija lo'o ndyaca tyempo nu nxuu ngu' si'yu bi'.

⁴² Li' xa' nhcui' Jesús lo'o ngu' bi': —¿Ha bilya hcui' ma lo quityi ji'i ycu' Ndyosi? Ndi'ya nscua cha': La cui' quee tonu nu ngxcuaa cuityi ni'i ji'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu', juani cua ngujui cña cua'ni quee bi'; ndu bi' su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Ycu' Ndyosi ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na ji'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nhcui' cha' nu nscua lo quityi nu ngua tya sa'ni; ⁴³ bi' cha' cacha' liñi na' ji'i ma juani, cha' nga'aa ta ycu' Ndyosi chacuayá' tyatí cu'ma cha' ji'i Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ma. Pana ta Ni chacuayá' tyalaa xa' la ñati ca slo ycu' Ni, si tso'o ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' cña ji'i Ni. ⁴⁴ Lo'o cha' ji'i quee tonu bi' ni, na' laca ñi'ya laca quee tonu bi'; ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni'i lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni ma lo'o na'. Pana si nti' ñati tacu' ngu' lo cha' jna', nga'aa tso'o tyi'i ñati bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, tye cha' tsiya' ti ji'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna' nu lo'o yaa ngu' nde chalyuu.

⁴⁵ Sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo ni, nu lo'o ndyuna ngu' cuii nu cua nhcui' ca ti Jesús lo'o ngu', nu nhcui' cha' ji'i ngu' tyaala nu ngua'ni cña ne' lo'o ji'i nu culiya' bi', lo'o jua'a nu nhcui' cha' ji'i ngu' cuityi ni'i nu ná tso'o, li' ngua tii ngu' nu laca loo bi', cha' nhcui' ca'a Jesús cha' ji'i ycu' ngu' bi'. ⁴⁶ Lye tsa ngua ti' ngu' bi' taya' ngu' ji'i Jesús, cha' kujuii ngu' ji'i, ngua ti' ngu'; pana ná ngua ji'i

ngu' bi', cha' ndyutsii ngu' ji'i nu ñati quiña'a bi', cha' quiña'a tsa ngu' jlya ti' ngu' cha' laca Jesús sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi.

22

Cuii ji'i ta'a su ngujui clyo'o ngu'

¹ Nhcui' Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

² —Chcui' na' chaca cha' lo'o ma cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús li'—. Caca bi' ñi'ya ngua sca tsá lo'o ngua ta'a ngujui clyo'o sñi' rey. Ngua'ni rey ta'a li'. ³ Ngulo cña ji'i msu ji'i cha' tsaa ngu', tsaa hcui' ngu' lo'o lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o rey, cha' cua ndyalaa tsá nu caca ta'a bi'; pana ná ntaja'a ñati bi' caa ngu' slo rey nu ngua tsá ta'a bi'. ⁴ Xa' ngulo rey bi' cña ji'i msu ji'i, cha' tsaa ngu' slo ñati bi' chaca quiya': “Chcui' ma lo'o lcaa ñati bi', cha' cua laca ngua'ni cho'o na' scuaa cha' cacu ngu'; cua ndyujui na' bata lo'o chqueru. Cua laca ntsu'u xlyaa cacu ngu' juani, si cua'ni ngu' cha' tso'o caa ngu' ta'a re yala ti, cha' cua ngujui clyo'o sñi' na”, nacui rey ji'i msu ji'i. ⁵ Pana ná ndu'u tucua ñati bi', cha' ná ndube ti' ngu' cha' ngujui clyo'o sñi' rey bi'; ndyaa ngu' cña ne' quixi', ndyaa xi xa' la ngu' ndyujui' ngu' yu'ba ji'i ngu'. ⁶ Lo'o jua'a xi xa' la ñati bi' ni, ndaya' ngu' ji'i msu bi', nxyi' lo'o ngu' ji'i msu bi'; cuati jua'a ntsu'u su ngujui' ngu' ji'i msu bi' ña'a cuayá' nu ndyujui' ngu' ji'i. ⁷ Nu lo'o ndyuna rey cha' nu ngua'ni ngu' bi' lo'o msu ji'i, ngua ñasi' tsa rey bi' ña'a ji'i ñati xña'a bi'. Li' ngulo rey cña ji'i sendaru ji'i cha' kujuii ngu' ji'i lcaa ñati xña'a bi', cha' su'ba ngu' quii' tyaqui quichi tyi ñati bi'. ⁸ Li' nhcui' rey lo'o msu ji'i chaca quiya': “Cua ngua'ni cho'o na' scuaa cha' caca ta'a ngujui clyo'o sñi' na”, nacui rey bi'. “Pana nu ngu' nu cua nhcui' na' lo'o tsá cha' caa ngu' ta'a ca slo na', ná ntaja'a ngu' bi' caa, bi' cha' ná cacu ngu' bi' scuaa tso'o nu ntsu'u 'na tsiya' ti. ⁹ Tso'o la tsaa clya

mā nde calle tlyu juani; chcuí' mā lo'o lcuā ti tya'a ñatí nu ña'a mā jí'í nde calle jua, cha' caā ngu' ta'a ca slo na'."

¹⁰ Li' ndu'u ngu' msu bi' ndyaa ngu' nde calle; nchcuí' ngu' lo'o cua ña'a ca ñatí nu ndyacua tya'a ngu' lo'o, masi ñatí tso'o, masi ñatí cuxi. Li' ndyu'u tí'í lcaa ñatí bi' slo rey ña'a cuayá' nu ngutsa'á ní'í jí'í rey, ndi'í quiña'a tsa ñatí nu cua ndyalaa ta'a slo rey bi'.

¹¹ 'Li' ndyatí ycuí' rey bi', ndyaa nde ní'í cha' chcuí' lo'o lcaa ñatí nu ndi'í ní'í bi'. Li' na'a rey cha' nga'a sca nu qui'yu nu ná lacu' late' jí'í ta'a.

¹² Li' nchcuane rey jí'í nu qui'yu bi': "Chocue", nacuí, "¿ni cha' ndyatí nu'u ní'í re lo'o ná lacu' nu'u late' jí'í ta'a nu cua nda na' jinu'u?" Pana ná ngujui ñi'ya xacuí nu qui'yu bi' cha' jí'í rey lí'; ¹³ bi' cha' ngulo rey bi' cña jí'í msu jí'í: "Xñi mā jí'í nu qui'yu re, sca' mā ya' yu, lo'o jua'a sca' mā quiya' yu. Lo'o lí' xcuaa mā jí'í yu nde ca bilyaa su talya tsa ña'a, ca su nxi'ya tsa ngu' ndi'í ngu', ca su lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'", nacuí rey bi'. ¹⁴ Lo'o ycuí' Ndyosi ni, ndacane Ni jí'í quiña'a tsa ñatí cha' cua'a jyaca ngu' jí'í lcaa cha' nu nchcuí' Ni, pana cua laca ti ñatí nu nsubi Ni jí'í cha' caca ngu' ñatí jí'í Ni.

Cha' jí'í cñi cña loo ngu'

¹⁵ Li' ndu'u ngu' fariseo ndyaa ngu' cha' quiñi cha' jí'í ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu caca jí'í ngu' cñilo'o ngu' jí'í Jesús cha' chcuí' yu sca cha' cuxi. ¹⁶ Li' ngulo ngu' bi' cña jí'í xi ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a cha' jí'í ngu' fariseo, cha' chcuí' cuayá' ngu' cuañi' bi' lo'o Jesús, ngua tí' ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' slo Jesús lo'o xi xa' la ñatí nu ndya'a lo'o taju ngu' nu cuentya jí'í rey Herodes.

—Mstru —nacuí nu ngu' cuañi' bi' jí'í Jesús lí'—, jlo tí' ya cha' lí'ni tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' lí'ni nu ntsu'u jí'í ycuí' Ndyosi, bi' tí' cha' laca nu nclu'u nu'u jí'í ngu'. Ná ndube tí' nu'u ñi'ya ndañi cha' nu nchcuí' ngu' jinu'u; sca tí' cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u jí'í lcaa ñatí, masi ngu' tí'í, masi ngu' tonu. ¹⁷ Tyu'u cha' clyu tí' jinu'u,

cacha' nu'u cha' lí'ni jí'í ya: ¿Ha tso'o si ta na cñi cña loo na jí'í rey tlyu nu ndi'í xa' tsu' bi'?

¹⁸ Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu nclyacua tí' ngu' bi', bi' cha' ndi'ya nguxacuí yu cha' jí'í ngu':

—Cuiñi tsa cu'mā ni. ¿Ni cha' laca nchcuí' cuayá' mā lo'o na'? —nacuí Jesús jí'í ngu' bi'—. ¹⁹ Culu'u mā sca cñi 'na, la cui' tya'a cñi plata nu nda na jí'í ngu' nu nxñi cñi cña loo na.

Li' ñaa lo'o ngu' jí'í sca cñi plata bi' slo Jesús.

²⁰ —¿Tilaca nu ca jí'í lcuí' nga'a chu' cñi re? —nacuí Jesús jí'í ngu' bi'—. ¿Tí' jí'í laca xtañi nu nscua re? —nacuí.

²¹ —Xtañi rey tlyu nu ndi'í xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacuí ngu' lí'.

—Tso'o —nacuí Jesús lí'—, jí'í rey tlyu bi' tya mā cñi cña loo nu nga'a cha' ta mā jí'í lacua, lo'o jua'a jí'í ycuí' Ndyosi tya mā lcaa na nu ntsu'u cha' tya mā jí'í Ni.

²² Ndube tsa tí' ngu' bi' lí', cha' nchca tsa jí'í Jesús xtyacuí cha' lo'o ngu'. Ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu' lí'.

Nchcuane ngu' jí'í Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ñatí chaca quiya'

²³ Lo'o la cui' tsā bi' ñaa xi ngu' saduceo slo Jesús, bi' laca sca latya ñatí nu nchcuí' cha' nga'aa tyu'ú ñatí chaca quiya' lo'o cua ngujui ngu'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' jí'í Jesús lí':

²⁴ —Mstru —nacuí ngu' bi' jí'í—, sa'ni la nda jyo'o Moisés sca cha' lo'o na cuentya jí'í tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujui tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, lí' ntsu'u cña jí'í tya'a ngula yu nu ntucua ycuí' tí' cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a nu ngua clyo'o jyo'o tya'a yu. Lí' chcuí' ngu' jí'í sñi' clyo' ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujui bi' laca bi', cha' ná chcuñi' xtañi yu nu cua ngujui bi'. Jua'a nchcuí' Moisés sa'ni la. ²⁵ Ndi'ya ngua sca quiya': Ntsu'u cati tya'a nu qui'yu tya'a ngula, tya'a quichí tyi ya. Lí' ngujui clyo'o nu ngula clyo, pana yala tsa ngujui yu, lo'o bilya caja sñi' yu. Lí' ndyanu nu cuna'a bi' cuentya jí'í tya'a yu.

²⁶Li' ngujui clyo'o nu cuna'a bi' chaca quiya'. La cui' jua'a, yala ti ngujui chaca nu qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. Jua'a ngua ji'i ca ta'a ngu' qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. ²⁷Ca su ndye, li' ngujui nu cuna'a bi'. ²⁸Nu lo'o tyu'u lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿ñi'ya nu laca clyo'o ca nu cuna'a bi', cha' ca ta'a cati tya'a nu tya'a ngula ngu' ngujui clyo'o ngu' lo'o?

²⁹Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ná jlo ti' mā tsiya' ti, cha' ná nchca cuayá' ti' mā ji'i quityi ji'i ycu' Ndyosi; ná nchca cuayá' ti' mā cha' nchca tsa ji'i ycu' Ni cua'ni Ni cña tonu. ³⁰Nu lo'o tyu'u lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caca clyo'o ngu' ca bi'; tyi'i ngu' li' ñi'ya ndi'i xca ji'i ycu' Ndyosi ca slo Ni. ³¹Chañi cha' ntsu'u cha' tyu'u lcaa jyo'o chaca quiya'. ¿Ha bilya chcu' mā cha' lo quityi nu nchcu' ycu' Ndyosi lo'o mā? Ndi'ya nchcu' quityi bi': ³²“Ycu' Ndyosi Xu'na Abraham laca na',” nacui Ni, “ycu' Ndyosi Xu'na Isaac laca na', lo'o la cui' ti ycu' Ndyosi Xu'na Jacob laca na'”, nacui Ni. Ná nacui quityi bi' cha' na cua ngua ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi'; ña'a ti tya laca ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi' juani, lo'o jua'a laca ycu' Ndyosi Xu'na laca ñati lu'ú.

³³Lo'o ndyuna nu quiña'a tsa ñati nu nga'a slo cha' nu nclyu'u Jesús bi', ndube tsa ti' ngu' ji'i cha' bi' li'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya ji'i ycu' Ndyosi

³⁴Nu lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' cua ngua'ni Jesús ngana ji'i nu ngu' saduceo bi', li' ndyu'u ti'i lcaa ngu' fariseo bi' slo Jesús. ³⁵Lo'o jua'a nga'a sca ngu' fariseo nu jlo tsa ti' lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi nu nguscua jyo'o Moisés. Li' nchcuane yu ji'i Jesús cha' chcu' cuayá' yu lo'o:

³⁶—Mstru —nacui yu bi' ji'i Jesús—, ¿ñi'ya cha' laca nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na, cha' nu nda ycu' Ni lo'o jyo'o Moisés sa'ni la?

³⁷Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu bi':

—“Ntsu'u cha' tyucui tyiquee mā tyu'u cha' ji'i mā lo'o ycu' Ndyosi; nu lo'o lubii ti cresiya ji'i mā, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique mā, tyu'u cha' ji'i mā lo'o Ni”. ³⁸Bi' laca cha' nu tlyu la, nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na. ³⁹Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' tlyu: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā ji'i tya'a ñati mā, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' mā ji'i ycu' ca mā”. ⁴⁰Su lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca tyucua cha' bi', lo'o jua'a su lcaa cha' nu nchcu' ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni laca cha' bi'.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i Cristo

⁴¹Laja lo'o tya ndyu'u ti'i lcaa ngu' fariseo bi' su ndu Jesús, li' nchcuane yu sca cha' ji'i ngu':

⁴²—¿Ñi'ya nti' cu'mā cuentya ji'i Cristo nu ntsu'u cha' cca? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Tilaca ngua jyo'o cusu' ji'i nu Cristo bi' nti' mā?

—Ñati tya'a ji'i jyo'o rey David caca nu bi' —nacui ngu' ji'i.

⁴³Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya ndyu'u ta cha' re nti' cu'mā, cha' cua nchcu' jyo'o David cha' Xu'na yu laca nu Cristo bi'? Cua ngulu'u Xty'i ycu' Ndyosi cha' bi' ji'i David, bi' cha' nchcu' yu ndi'ya:

⁴⁴Ycu' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui ji'i Cristo nu Xu'na na' ndi'ya:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' na, ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusu' jinu'u, cha' caca nu'u loo ji'i lcaa ca cha'”, nacui Ni ji'i Cristo.

⁴⁵Xu'na na', nchcu' jyo'o David ji'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcu' na cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David bi' laca Cristo lacua?

⁴⁶Ná ntsu'u ni sca ñati ca bi' nu ngua ji'i xacui cha' ji'i Jesús li'. Lo'o jua'a xa' la tsā nde loo la nga'aa nchcuane ngu' cha' ji'i yu tsiya' ti, cha' ntsii ngu' ji'i, ñi'ya nu xacui Jesús cha' ji'i ngu'.

23

Ngusta Jesús qui'ya ji'i ngu' fariseo lo'o jua'a ji'i mstru cha' jo'ó bi'

¹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i slo yu, jua'a lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

² —Nu ngu' fariseo bi', lo'o mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa ni, jlo ti' ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi. ³ Bi' cha' tso'o cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nclu'u ngu' bi' ji'i ma, tso'o taquiya' ma ji'i cha' nu nclu'u ngu' bi'; pana ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ti ngu' bi'. Tso'o ti nclu'u ngu' cha' jo'ó bi', pana ná ndaquiya' ycu' ca ngu' cha' bi'. ⁴ Lo'o jua'a nu ngu' fariseo bi' ni, nclyo ngu' cña ji'i tya'a ngu' cha' tonu tsa yu'ba qui'ya ngu'; ti'i tsa yu'ba nsta ngu' bi' scu ñati, pana ycu' ca ngu' ni, ná sicua ngu' yu'ba bi' tsiya' ti. ⁵ Lcaa cha' nu ndu'ni nu ngu' bi' ni, ndu'ni ngu' ji'i cha' ña'a ti ñati ji'i ngu'; bi' cha' ndyaaca' juata su nscua cha' ji'i ycu' Ndyosi hi'que ngu', lo'o jua'a scu ngu', cha' nti' ngu' cha' chcu' ñati ji'i ngu' cha' tacati tsa ndu'ni ngu'. Lo'o jua'a nchcu' ngu' bi' payu nu tonu tsa lsu ndacui lo cha' ña'a ñati ji'i. ⁶ Nu lo'o ndya'a ngu' bi' sca ta'a, li' ndyaca'a ngu' su tso'o la ña'a nti' ngu'; cuati jua'a ne' laa, la cui' ti su tso'o la ña'a nti' ngu', ca bi' ntucua ngu' bi'. ⁷ La cui' jua'a, si tyacua tya'a ñati lo'o ngu' bi' nde calle, lo'o chcu' ñati bi' lo'o ngu', na cua'ni chi' ñati loo nti' ngu' fariseo bi'; jua'a cua nti' ngu' cha' ñacu' ñati ji'i, cha' mstru laca ngu'. Jua'a nti' ngu' bi'.

⁸ 'Pana cu'ma ni, ná tso'o si ñacu' ngu' ji'i ma cha' mstru laca ma; tso'o la si sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti mstru ntsu'u ji'i ma, bi' laca Cristo. ⁹ Lo'o jua'a ná nga'a cha' ñacu' ma cha' sti ma laca sca ñati chalyuu ti, cha' sca ti ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua, bi' laca Sti ma. ¹⁰ Lo'o jua'a ná ta ma chacuayá' ji'i ñati cha' chcu' ngu' ji'i ma cha' xu'na ngu' laca ma, cha' sca ti Cristo laca Xu'na ma nu chañi ca. ¹¹ Nu

cu'ma nu ndulo la cha' ji'i ma cuentya ji'i tya'a ma, nga'a cha' cua'ni ma cua ña'a ca cña nu culo lcaa tya'a ma ji'i ma, masi laca ma loo ji'i ngu'. ¹² Ñati nu nti' cha' caca tlyu la cuentya ji'i tya'a ngu', ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' ca tiya' la; pana ñati nu ná ndu'ni tyixi lo'o tya'a ngu', nu ná nti' tyijiloo ji'i tya'a ngu', bi' laca nu chañi cha' caca tlyu la cuentya ji'i cu'ma.

¹³ 'Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Na ndacu' ma tyucui ji'i ngu', cha' ná caca tyatí ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ná caca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ni ycu' ma, ná caca tyatí ma cha' bi', lo'o jua'a ná nda ma chacuayá' cha' tyatí xa' la ñati cha' bi'.

¹⁴ 'Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Nxlyaa ma ni'i nu ntsu'u ji'i nu cuna'a ti'i, lo'o li' tyiquee' nchcu' ma lo'o ycu' Ndyosi slo ñati cha' ña'a ti ñati ji'i ma. Ná ca cuayá' ti' xa' ñati lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma li'. Bi' cha' lye la chcube' ma ca nde loo la.

¹⁵ 'Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tyijyu' tsa ndya'a ma, masi tyucui nde lo yuu ti, masi tyucui nteje tacui ma tyujo'o ndya'a ma, cha' clyana ma ji'i ñati, masi sca ti ñati nu tyaja'a xtyanu ji'i nu xa' la jo'ó nu ndu'ni tlyu yu' ji'i, cha' xñi yu' cha' nu culu'u cu'ma ji'i yu. Li' culu'u ma ji'i yu cha' caca yu' sñi' cuiñaja nu tlyu la que cu'ma, cu'ma nu ntsu'u cha' tsa ma ca bilyaa.

¹⁶ 'Tya'na tsa cu'ma! Na cua nti' ma culu'u ma ji'i xa' ñati; pana cu'ityi' ycu' ca cu'ma, cha' ná nda ma cuentya tsiya' ti. Ndi'ya nchcu' ma: “Si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i laa tonu re cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca”, nacui ma. “Pana si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i na oro nu ntsu'u ne' laa cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcu' ngu'”, nacui

ma. ¹⁷ ¿Ple tsa cu'ma, na cuityi' tsa ma! ¿Na laca nu ndulo la cha' ji'i nti' ma? ¿Ha tlyu la cha' ji'i na oro nu ntsu'u ne' laa bi'? ¿Ha tlyu la cha' ji'i laa tlyu su ntsu'u na oro bi', nti' ma? Sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. ¹⁸ Lo'o jua'a chaca cha' nchcui' ma: “Si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i mesa nu ntsu'u ne' laa re, cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca”, nacui' ma. “Pana si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i msta nu nsta ngu' lo mesa bi', cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcui' ngu'”, nacui' ma. ¹⁹ ¿Cha'ni cha' cuityi' cu'ma! ¿Na laca nu ndulo la cha' ji'i, nti' ma? ¿Ha tlyu la cha' ji'i msta bi'? ¿Ha tlyu la cha' ji'i mesa su nscua msta bi', nti' ma? Sca ti cuayá' laca cha' bi'; ²⁰ bi' cha' nu lo'o cua'ni ngu' jura cuentya ji'i mesa bi', cha' cua'ni ngu' sca cña, stu'ba ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i na nu nscua lo mesa bi'. ²¹ Lo'o jua'a, si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i laa tonu re, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i ycui' Ndyosi, cha' lo'o ne' laa bi' ndya'a ycui' Ni. ²² La cui' ti cha' ni, si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i sca na nu ntsu'u nde cua, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i su tlyu ca su ntucua ycui' Ni, lo'o jua'a cuentya ji'i ycui' Ni li'.

²³ ¿Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tacati tsa ndu'ni ma lo'o ycui' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'i ma; si ntsu'u tii tya'a laca' tyunu' xlya ji'i ma ni, masi si'yu hañi, masi si'yu comino, hora ti nda ma tsaca ji'i ycui' Ndyosi li', masi ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu ngulu'u Ni, nu ndulo la cha' ji'i. Cua nacui' ycui' Ndyosi cha' liñi ti cua'ni cuayá' ma ji'i ñati, lo'o jua'a nacui' Ni cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i ñati, cha' jly tso'o ti' ma ji'i ycui' Ni; pana ná nduna ma cha' bi'. Ntsu'u cha' taquiya' ma ji'i cha' nu ndulo la bi', masi tya cua'ni ma cha' tso'o ñi'ya nu ndyu'ni ti ma nu lo'o nda ma msta sube ti bi'. ²⁴ Nti' ma culu'u ma cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i xa' ñati; pana

na cuityi' ycui' ca ma, cha' ndyacu' hique ma ji'i lcaa cha' liñi bi'. Ñi'ya laca si nsubii ma hitya cha' co'o ma, cha' ná co'o ma na'ni sube nu ntsu'u lo hitya bi', pana ná ndu'ni cuentya ma ji'i, si cua ntyucui' ma sca na'ni tlyu la, ñi'ya nti' sca camello.

²⁵ ¿Tya'na cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ndyaati loo ma, ndyaati chu' cuaña' ma, ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, ndyaati sca caña; pana nde ne' cre-siya ji'i ma xcui' cha' cuxi ntsu'u, cha' nti' ma xlyaá ma na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, cha' lya' ti' ma ji'i ñati. ²⁶ Na cuityi' ma, lcaa cu'ma ngu' fariseo. Cloyo cua'ni lubii ma ne' cre-siya ji'i ycui' ca ma, cha' tyanu lubii tyucui' ña'a ma li', ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, sca caña.

²⁷ ¿Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó lo'o cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Ñi'ya sca ni'i sube nu ndu'ni ngati ngu' ji'i, tso'o tsa ña'a ni'i bi' li', la cui' jua'a laca cu'ma. Pana xcui' tyijya jyo'o ntsu'u ne' cuaá bi', xcui' na tyucu ntsu'u bi'. ²⁸ Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o tsa ña'a ma nde chu' ma, liñi tsa ndu'ni ma nti' ñati; pana lo'o ña'a ycui' Ndyosi ca nde ne' ma, tucua cha' ntsu'u tyiquee ma, cuxi tsa cha' nu ntsu'u ne' cre-siya ji'i ma, nti' Ni.

²⁹ ¿Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ña'a ni'i sube nu ndiñá ma chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu cua yaa nchcui' cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati nu ngua sa'ni la; tso'o tsa ndalya' ma ji'i ni'i bi' nu ntucua chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu tso'o tsa tyiquee nu ngua sa'ni la. ³⁰ “Cuxi tsa ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ya cua sa'ni”, nacui' ma. “Si cua nguti'i ya chalyuu nu ngua tyempo bi', ná lo'o cua ndyujuii ya ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi bi'”, nacui' ma. ³¹ Jlo ti' ma cha' laca ma la cui' tya'a ñati lo'o jyo'o cusu' ji'i ma nu cua ndyujuii ji'i ngu' nu ngua

tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni; ña'a ti cuxi tyiquee ma juani, ñi'ya nu cuxi tyiquee jyo'o cusu' jil'i ma nu ngua li'. ³² Tso'o lacua. Tya cua'ni la ma cha' cuxi nu ngua'ni jyo'o cusu' jil'i ma nu ngua sa'ni li'.

³³ 'iÑi'ya nti' cuaña, jua'a nti' cu'ma! Tajua' tsa ndyu'ni ma cha' cuxi. ¿Ha nti' ma cha' clyaa ma jil'i ycuil' Ndyosi cha' ná chcube' ma ca bilyaa? Ná taca jil'i ma jua'a. ³⁴ Bi' cha' ta na' jil'i ñati' na cha' caa ca slo ma; masi ngu' nu laca tu'ba 'na, masi ngu' nu jlo ti' cha' jna', masi ngu' mstru nu cuentya jna', ta na' jil'i ngu' cha' caa ngu' ca slo ma. Jlo ti' na' cha' tyaala tsa cu'ma; cujuui ma jil'i xi ñati bi', cujuil'i ca'a ma jil'i xi xa' la ñati bi' lo crusi, quijil'i ma jil'i xi xa' la ñati bi' lo'o reta. Masi ne' laa jil'i ma, cua'ni lya' tsa ti' ma jil'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu culo'o ma jil'i ngu' bi', cha' ná tyanu ngu' bi' quich'i tyi ma tsiya' ti. ³⁵ Bi' cha' lacua, tyanu qui'ya jil'i ma xqui'ya cha' cua ndyujui jyo'o cusu' jil'i ma jil'i quiña'a tsa ñati nu nchcui' cha' liñi tya sa'ni la, tya lo'o ngujui Abel nu ngua tya clyo la, ña'a cuayá' nu ngujui Zacarías sñi' Berequías. Nu jyo'o Zacarías ni, cua ndyujui ngu' jil'i yu su ndu yu ne' laa, ca su laja cla'be to' mesa su ndyaqui msta, nu lo'o cua tsaa ti yu ni'i su tacati tsa. Stuba ndyu'u cha' ñi'ya laca si ycuil' ca ma cua ndyujui ma jil'i jyo'o cusu' bi', cha' la cui' cha' cuxi bi' ntsu'u tyiquee ma juani. ³⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' bilya cajaa ma lo'o tlyu tsa cha' cuxi caca jil'i cu'ma ngu' nasiyu nde xqui'ya qui'ya nu ndyanu jil'i ma.

Ngusi'ya tsa Jesús xqui'ya quichi Jerusalén

³⁷ 'iTya'na tsa cu'ma ngu' Jerusalén! Tucui tsa cha' ntsu'u jil'i ma. Tya sa'ni la ndyujui ma jil'i ñati nu ngua'a lo ycuil' Ndyosi cña jil'i, masi ngujuil'i ma quee jil'i ngu' nu laca tu'ba jil'i Ni. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' jil'i ma cha' ná ca cuxi jil'i ma. Ñi'ya nti' sca su'u nu

nxutil'i jil'i sñi' ne' lu'be ni', jua'a ngua ti' na' cua'ni na' lo'o ma; pana ná nda ma chacuayá' 'na tsiya' ti. ³⁸ Bi' cha' xñi'i ti tyanu quich'i tyi ma juani. ³⁹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' nga'aa ña'a ma 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo lo'o chcui' ma cha' 'na: “Tso'o tsa ndyu'ni ycuil' Ndyosi lo'o ñati nu lijya chacuayá' jil'i ycuil' nu Xu'na na”, ñacui ma li'.

24

Ngulala ti cati laa tonu

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ne' laa tonu bi'; na cua tyaa ti, lo'o lye tsa nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu lo'o yu cha' jil'i laa tonu bi', cha' tso'o tsa ña'a laa ni'i nu cuentya jil'i laa bi'. ² Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ña'a tso'o ma jil'i laa cha' nu ntsu'u jil'i laa tonu re —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tye laa re cati ña'a cuayá' ni sca quee nu ntsu'u sii' laa re, nga'aa tyanu bi' hichu' tya'a.

Cha' ti'i nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Li' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos. Ca bi' ndyaca'a Jesús, lo'o li' cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o yu, nchcuane ngu' jil'i:

—Cuacha' nu'u jil'i cua, ¿ni jacua' caca cha' cuxi bi' jil'i laa tonu bi'? Lo'o jua'a, ¿ñi'ya caca cha' lo'o caa nu'u, nu lo'o cua tye ti chalyuu? —nacui ngu' bi' jil'i.

⁴ Li' ngulu'u la xi Jesús jil'i ngu' bi': —Cua'ni tii ti' ma, cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o jil'i ma —nacui—. ⁵ Nde loo la caa tyuu tya'a ngu' cuiñi nu ñacui cha' cuentya jna' lijya ngu'. “Cristo laca na”, ñacui ngu' bi' jil'i ma, lo'o jua'a cñilo'o ngu' jil'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'. ⁶ Tyempo bi' cañi cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' jil'i ma cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii ma li'. Ntsu'u cha' caca jua'a, pana tya lyiji tye chalyuu li'. ⁷ Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', lo'o jua'a

xuü tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tlyu. Li' caja jbi'ña jil'i ngu', caa quicha nu xñi jil'i lcaa ngu', lo'o jua'a tyuü se'i clyacui chalyuu li'. ⁸ Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'i na cua ndye chalyuu li'.

⁹ Nu lo'o xana cha' cuxi bi', tejeya' ngu' jil'i ma cha' xcube' ngu' jil'i ma, hasta ña'a cuayá' nu cujuü ngu' jil'i ma, cha' ntsu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu nu caca ti'i ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ma xqui'ya na'; ¹⁰ bi' cha' tyuü tya'a ngu' tya'a ma caca taja ti' ngu' jna', nga'aa talo ngu' cha' xñi la ngu' cha' 'na li'. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' tya'a ma nu cujuü cuañi' ngu' jil'i tya'a ma ya' ngu' cuxi, jua'a ntsu'u ngu' tya'a ma nu caca ti'i ti' ngu' ña'a ngu' jil'i xa' la ngu' tya'a ma li'. ¹¹ La cui' jua'a tyu'u tucua quiña'a ngu' cuiñi, nu laca tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi, ñacui ngu'. Cñilo'o ngu' bi' jil'i tyuü tya'a ma, cu'ma nu laca ma ñati 'na. ¹² Quiña'a tsa cha' cuxi caca, ña'a cuayá' nu quiña'a tsa ngu' tya'a ma nga'aa cua'ni tya'na ti' ngu' jil'i xa' la ngu' tya'a ma. ¹³ Pana ná cube ti' ma, lcaa cu'ma nu talo tyiquee ma jil'i cha' cuxi bi', cua'ni lyaá na' jil'i cu'ma li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui Jesús—. ¹⁴ Ntsu'u cha' culu'u ma cha' jna' jil'i ñati, lcaa cha' tso'o nu nchcui' na', ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ñati; ntsu'u cha' chcui' ma cha' bi' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu, cha' caca cuayá' ti' ngu' jil'i cha' bi' nde lcaa nasiyu. Lo'o li' tye chalyuu.

¹⁵ 'Jyo'o Daniel nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni ni, cua nchcui' yu cuentya jil'i sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u jil'i lcaa na lubii. (Caca cuayá' ti' cu'ma jil'i cha' bi' nu lo'o chcui' ma lo quityi re.) Nu lo'o ña'a ma cha' ndu na suba' bi' ca su tacati tsa ne' laa tonu bi' —nacui Jesús—, ¹⁶ li' ca cuayá' ti' ma cha' tso'o la si xna lcaa ma nu ndi'i ma nde loyuu su cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u cuatsi' ma laja ca'ya. ¹⁷ Si ndu ñati que ni'i jil'i tsa bi', nga'aa ta tyempo

tyatí ngu' ni'i cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u jil'i ngu'; nga'a cha' ca'ya clyu ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clyu ngu' li'. ¹⁸ Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixi', nga'aa ta tyempo jil'i ngu' cha' xtyuü ngu' tya'a ngu' nde to' tyi ngu', cha' squi'ya ngu' te' quicha' jil'i ngu'; nga'a cha' xna clyu ngu' bi' li'. ¹⁹ Lo'o jua'a tya'na tsa caca jil'i nu cuna'a tana lo'o tyalaa tsa bi', tya'na tsa ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati' li'. ²⁰ Tso'o si jña ma cha' jil'i ycuí' Ndyosi cha' ná ntsu'u cha' xna ma lo'o caca tyempo tya', cha' ná ntsu'u cha' xna ma tsa ta'a nu ndi'i cña' ngu'. ²¹ Tyempo lo'o lye tsa chcube' ngu' caca bi', nu lo'o ntsu'u cha' xna ma li'; bilya chcube' ñati chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá ycuí' Ni chalyuu hasta juani, lo'o jua'a nga'aa si'i jua'a chcube' ñati tyempo ca nde loo la. ²² Pana cua nacui ycuí' nu Xu'na na cha' xti ti tsa caca tyempo nu chcube' ngu' jua'a; si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaa ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana tya'na ti' ycuí' Ndyosi ña'a Ni jil'i ñati jil'i Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsa caca tyempo cuxi bi'.

²³ Nu lo'o caca tyempo bi', si ñacui ngu': “Ña'a ma ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde”; jua'a si ntsu'u ngu' nu chcui' ndi'ya: “Cua ndyalaa Cristo quichi jua”, ná taquiya' ma jil'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' li', ²⁴ cha' Cristo cuiñi caca nu bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi ngu' cuiñi nu chcui' cha' tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi laca ycuí' ca ngu', nu cuiñi ti cua'ni cha' tlyu cha' cube tsa ti' xa' ñati; cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' nti' ngu' cua'ni ngu' ngana jil'i ma, lo'o jua'a jil'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jil'i. ²⁵ Cua ndacha' na' cha' bi' jil'i ma juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', ²⁶ cha' ná cua'a jyaca ma jil'i ngu' si ñacui ngu': “Tsaa na slo Cristo. Nga'a ycuí' yu ne' quixi' jua juani.” Ná tsaa ma lo'o ngu' li'. Ná taquiya' ma jil'i ngu' si ñacui ngu' jil'i ma: “Cuaana ti ndi'i yu ne' ni'i jua juani”. Ná xñi ma

cha' nu chcuil' ngu' bi' tsiya' ti. ²⁷ Ñi'ya laca lo'o ndyubii xee tyi'yu tyucui ña'a nde cua, ña'a lcaa ñati' jil'i li'; jua'a caca lo'o caa na' chaca quiya', la cui' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. ²⁸ Nu lo'o ntsiya sca na tyucu, hora ti tyalaa culexu slo.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycuil' nu cua lijya cha' caca ñati

²⁹ 'Nu lo'o cua ndye tsā nu nga'a cha' chcube' ngu', li' yala ti caca talya ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'. Tyalú cuii lo'o cualya nu ntsu'u nde cua ca lo yuu, lo'o jua'a xquiña Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. ³⁰ Li' nde cua tyu'u tucua cuayá' nu sta na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Lye tsa caca xñi'i ti' lcaa ñati chalyuu nu ndi'i cua ña'a ca quichi tyi ngu', xi'ya tsa ngu' li'. Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, ña'a ngu' 'na cha' lijya na' laja coo nu ndubi tsa ña'a; lye xi ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caa na' li'. ³¹ Nu lo'o lye cañi cui' chcuā, li' culo na' cña jil'i quiña'a tsa tya'a xca 'na cha' caa xca bi', cha' xuti'i se'i ti jil'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycuil' Ni jil'i; macala su ndi'i ngu' tyucui ña'a chalyuu tyu'u ngu' caa ngu' li'.

³² 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na lo'o ña'a na yaca, masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca' bi'; jlo ti' na cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo li'. ³³ Lo'o jua'a, lo'o ña'a mā cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nchcuil' na' lo'o mā tsā, li' ca cuayá' ti' mā cha' cua ngulala ti tyempo lo'o tye cha' re. ³⁴ Cha' liñi chcuil' na' lo'o mā juani, cha' bilya cajaa lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani lo'o caca cha' nu cua nchcuil' na' jil'i tsā. ³⁵ Masi tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, masi tye chalyuu re, pana ná tye tsiya' ti cha' nu nchcuil' na' re, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcuil' na'.

³⁶ 'Pana tsā bi' ni, ni sca ñati ná jlo ti' ni tsā caca, ni hora caca bi'. Ni xca jil'i ycuil' Ndyosi ná jlo ti' ngu', ni na' nu laca nu sca ti Sñi' ycuil' Ni, ná jlo ti' na'; sca ti ycuil' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi'.

³⁷ 'Ñi'ya ngua lo'o nguti'i jyo'o Noé chalyuu nu ngua sa'ni, jua'a caca tsā nu caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ná ca cuayá' ti' ñati ni tsā caca bi'. ³⁸ Ñi'ya ngua tyempo jil'i Noé bi', nu lo'o bilya ca'ya tyo clyaa, jua'a caca tsā bi'. Ndi'ya ngua sa'ni: ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyio ngu', ngujui clyo'o ngu'; ná ntsu'u cha' ngulacua ti' ngu' tsiya' ti, ngua ti' ngu', hasta ña'a cuayá' nu ndyatí Noé bi' ne' yaca ni'i jil'i. ³⁹ Ná ngua tii ngu' hasta ña'a cuayá' nu nguxana ngua'ya tyo clyaa. Li' ndye cha' jil'i lcaa ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' jil'i ycuil' Ndyosi. La cui' jua'a caca tsā lo'o caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná ca tii ngu' ni tsā caca bi'. ⁴⁰ Nu tsā bi' ni, si nga'a tucua tya'a ñati ne' quixil' cha' cua'ni ngu' cña, li' tyaa lo'o xca jil'i ycuil' Ndyosi jil'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'; ⁴¹ jua'a tsā bi' si nga'a tucua tya'a nu cuna'a sca ni'i cha' coo ngu', li' tyaa lo'o xca jil'i ycuil' Ndyosi jil'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'.

⁴² 'Bi' cha' cua'ni tii ti' mā, cha' ná jlo ti' mā tsiya' ti ni tsā laca nu caa ycuil' nu Xu'na mā. ⁴³ Ñi'ya nti' sca xu'na ni'i si cua ngua tii yu ni hora nde talya caa sca nu cuaana to' tyi yu. Ná tyiquee' cua tii ti' tyi yu nga'a yu ni'i jil'i yu li', cha' ná ta yu chacuayá' tsiya' ti tyatí nu cuaana bi' ne' ni'i jil'i yu li'. ⁴⁴ Lo'o jua'a lcaa tsā ntsu'u cha' tii ti' tyi'i mā chalyuu, cha' ná tyiquee' tsa tsiya' ca tyu'u tucua na' caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. ¿Ñi'ya cua'ni mā si ná ndi'i mā tii ti' mā li'?

Cuii jil'i msu tso'o lo'o msu xña'a

⁴⁵ ¿Ha ntsu'u ngu' cu'mā nu tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña 'na? Ndi'ya cua'ni mā lacua: Sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña jil'i yu cha' caca yu loo ne' ni'i jil'i xu'na yu; culo xu'na yu cña jil'i yu cha' xacu yu jil'i lcaa ngu' nu ndi'i ni'i bi'. ⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu jil'i yu.

47 Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jil'i msu bi' li', cha' caca yu loo jil'i lcaa cña nu ntsu'u jil'i xu'na yu bi'. 48 Pana sca msu nu xña'a ni, masi ntsu'u cña nu ngulo xu'na yu jil'i yu, ná ndube ti' yu; “Tiya' tsa caa xu'na na”, culacua ti' yu, bi' cha' hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu. 49 Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu, cua'ni tyaala yu jil'i tya'a msu yu; tsa yu cacu yu, tsa yu co'o yu lo'o tya'a cu'bi ti yu li'. 50 Lo'o li' caa xu'na msu xña'a bi' sca tsa lo'o ná tii yu bi' li', cha' ná jlo ti' msu bi' ni hora tyu'u tucua xu'na yu chaca quiya'. 51 Li' lye xcube' xu'na yu jil'i msu xña'a bi', ña'a cuayá' nu cajaa msu bi'; culo xu'na yu cña jil'i msu bi', cha' tsa yu ca bilyaa su lye tsa nchcubi' ngu', ca su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a ndacu tsa la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'. Stu'ba ti tsa yu lo'o ngu' cuiñi nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'.

25

Cuii jil'i tii tya'a nu cuna'a cuañi'

1 'Ta na' chaca cha' lo'o mā cha' ca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati: Ndyaa tii tya'a nu cuna'a cuañi' ca to' tyi sca nu cuna'a nu laca cuxii jil'i ngu'; ntsu'u candil jil'i ca ta'a tii tya'a ngu', cha' jatya ngu' jil'i cutsii. 2 Tonto xi nclacua ti' ca'yu tya'a nu cuna'a bi', masi tso'o la nclacua ti' nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a bi'. 3 Nu cuna'a tonto bi' ni, lo'o candil jil'i ngu' ndya'a ngu', pana ná lo'o setye cha' tyu'u ne' candil bi', cha' tyu'u xee jil'i. 4 Lo'o nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a nu tso'o ti nclacua ti', lo'o candil ndya'a ngu', cuati lo'o caatyā setye ndya'a ngu'. 5 Lo'o li' tyiquee' tsa ntajatya ngu' jil'i nu cutsii bi'; ngua'ya tsa xcalá ngu', ngujua' ngu' li'. 6 Cla'be talya tsiya' ti nguañi ngusi'ya sca ñati: “Cua lijya cutsii juani”, nacui. “Tyu'u clyā mā nde liya' cha' tsa mā tyacua tya'a mā lo'o yu, cha' tyā lo'o mā jil'i nde ni'i.” 7 Hora ti ngue ti' lcaa ngu' cuna'a bi' li', ngusi'yu ngu' nchcubi' ntucua

lo mecha jil'i candil jil'i ngu', lo'o cua su'ba ti ngu' xa' setye ne' candil bi'. 8 Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a tonto bi' jil'i setye. ¿Ma caja bi'? Li' ngüijña ngu' bi' jil'i tya'a ngu': “Ta mā xi setye jil'i cuare, cha' cua tyubi' ti candil jil'i cua”, nacui ngu' tonto bi'. 9 “Setye nu ntsu'u ne' caatyā jil'i cua, ná tyu'u scua jil'i ca ta'a na cha' tyu'u ne' candil jil'i lcaa na”, nacui ngu' cuna'a bi'. “Tso'o la yaa clyā mā ca tienda cha' cui'ya mā la xi.” 10 Laja lo'o ndyaa ngu' cuna'a tonto bi', cha' cui'ya ngu' la xi setye, li' ndyalaa cutsii. Nu ngu' cuna'a nu cua laca ngua'ni cho'o candil jil'i ngu' ni, ndyaa ngu' nde ni'i jil'i cuxii lo'o cutsii bi', cha' cacu ngu' slo; hora ti ndyacu' toni'i li'. 11 Ca tiya' la xi ndyalaa ngu' cuna'a tonto bi'. “Cua ndyalaa cuare juani”, nacui ngu'. “Xaala clyā toni'i cha' tyā ya nde ni'i su ndi'i mā cua”, nacui ngu' jil'i cutsii. 12 Li' nguxacu' cutsii cha' jil'i ngu' cuna'a tonto bi': “Ná nslo na' jil'i mā tsiya' ti, ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'mā”, nacui nu cutsii bi' jil'i ngu' li'.

13 Tya nchcui' la xi Jesús lo'o ngu' li':

—Bi' cha' tii ti' tyi'i mā lcaa hora, cha' ná jlo ti' mā ni tsa ni hora caa na' chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyā cha' caca na' ñati.

Cuii jil'i sna tya'a msu lo'o cñi

14 'Lo'o jua'a, ta na' chaca cha' lo'o mā, cha' ca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati: Cua tsa ti sca nu culiya' tyijyu', bi' cha' ngusi'ya yu jil'i ca ta'a msu jil'i, cha' caa ngu' slo. Li' nguxtyanu xu'na ngu' xi cñi jil'i scaa msu bi', cha' cua'ni ngu' cña lo'o cñi bi' cuentya jil'i ycui' nu culiya' bi'.

15 'Nda nu cusu' ca'yu mil cñi plata jil'i msu nu yā tya clyo, lo'o jua'a nda yu tucua mil jil'i chaca msu, lo'o jua'a nda yu sca mil jil'i chaca msu, cha' jlo ti' xu'na ngu' ñi'ya caca jil'i scaa msu bi' cua'ni cña lo'o cñi bi'. Li' ndu'u xu'na ngu', ndyaa tyijyu'. 16 Hora ti ndyaa msu nu ntsu'u ca'yu mil cñi plata jil'i, ngüi'ya yu yu'ba lo'o cñi bi'. Li' ndyujui' yu yu'ba bi', ngua'ni yu

ngana ña'a cuayá' nu ngujui chaca ca'yu mil cñi plata jil'i. ¹⁷ Lo'o jua'a ngua'ni chaca msu nu ntsu'u tucua mil cñi plata jil'i, ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui chaca tyucuaa mil cñi plata jil'i yu. ¹⁸ Pana nu msu nu ntsu'u sca mil ti cñi plata jil'i ni, ngulu yu sca tyuu ne' yuu, ngusu'ba cuatsi' yu cñi jil'i xu'na yu ne' yuu bi' li'.

¹⁹ 'Tyiquee' ndyaa xu'na msu bi', lo'o li' ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya'. Li' ngusi'ya yu jil'i ca ta'a msu bi', cha' caa ngu' slo, cha' ca cuayá' ti' ycu' ni cña ngua'ni ngu' lo'o cñi jil'i. ²⁰ Clyo ndyalaa msu nu nda xu'na ca'yu mil cñi plata jil'i. "Xu'na", nacui msu bi', "nda nu'u ca'yu mil cñi 'na, lo'o nu juani cua ngujui la chaca ca'yu mil cñi 'na, nu lo'o cua ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u". ²¹ "Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u", nacui xu'na msu bi' jil'i. "Sca msu tso'o laca nu'u, cha' tso'o tsa ndaquiya' nu'u jil'i cha' 'na. Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'i nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'", nacui xu'na bi' li'. ²² Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na tucua mil cñi plata jil'i. "Xu'na", nacui msu bi', "nda nu'u tucua mil cñi plata 'na, lo'o nu juani cua ngujui la tya tyucuaa mil cñi 'na cha' ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u". ²³ "Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u", nacui xu'na msu bi' jil'i yu. "Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' chaca cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'i nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'", nacui xu'na yu li'. ²⁴ Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na sca mil cñi jil'i yu. "Xu'na", nacui msu bi', "jlo ti' na' cha' ñati tiji tsa laca nu'u, cha' ndu'ni nu'u clacua masi xa' ñati ngua'ni cña bi'; jua'a nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu caja jinu'u. ²⁵ Bi' cha' ndyutsii na', lo'o li' ndyaa na' nguxatsi' na' cñi jinu'u ne' yuu. Nde laca cñi jinu'u lacua." ²⁶ Ngua ñasi' xu'na lo'o msu bi' li'. "Sca msu xña'a laca nu'u",

nacui xu'na jil'i msu bi'. "Taja tsa nu'u", nacui. "Nacui nu'u cha' jlo ti' nu'u ñi'ya nu ndu'ni na', cha' nxuti'i na' ltya masi ná ndyataa na' nscua'; lo'o jua'a tyaa lo'o na' jil'i nscua' masi ná ngua'ni na' cña jil'i", nacui nu'u. ²⁷ ¿Ni cha' ná nda nu'u cñi 'na jil'i xa' ñati lacua, cha' cua'ni ngu' cña lo'o? Li' chca'a sñi' cñi bi' jna', cha' tya nu'u jna' lo'o ndyalaa na' chaca quiya'. ²⁸ Tso'o la xñi ma nu sca ti mil nu ntsu'u ya' yu re, ta ma jil'i msu nu ntsu'u tii mil jil'i juani. ²⁹ Jua'a laca lo'o ñati nu ntsu'u xi cha' jil'i, tya ta na' quiña'a la cha' jil'i ñati bi', cha' quiña'a la cha' tso'o tyu'u jil'i ngu' bi'; pana ñati nu xixi ca cha' ntsu'u jil'i, si ná nti' ngu' cua'ni ngu' cña lo'o, hasta xlyaa na' nu xti ti cha' nu ntsu'u jil'i ngu' li'. ³⁰ Nu juani tsa lo'o ma jil'i msu xña'a re, cha' xcuaa ma jil'i yu ca bilyaa, su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu', cha' lye tsa nchcube' ngu' cajua."

Cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa lo ñati chalyuu

³¹ Nu lo'o tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, caa na' cha' caca na' loo tsiya' ti jil'i ñati. Stu'ba ti caa na' lo'o lcaa ngu' xca 'na, lo'o li' tyaca'a na' su tlyu su cua cua la xi, sca se'i su ndubi tsa ña'a laca bi'. Ca bi' cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ñati li'. ³² Ntsu'u cha' tyu'u ti'i se'i ti lcaa ñati tsiya' ti tyucui ña'a chalyuu; ca slo ycu' na' tyu'u ti'i ngu', cha' cua'ni cuayá' na' jil'i ngu'. Li' sa'be tya'a na' jil'i ngu'. La cui' ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ña'asi' jil'i xlyaa, jua'a cua'ni na'; sca tsu' tyi'i ña'a latya xlyaa jil'i ngu', chaca tsu' tyi'i ña'a latya chivo jil'i ngu'. ³³ Jua'a cua'ni na', cha' la'a tsu' cui' 'na tyi'i ña'a tsaca taju ñati 'na, ñi'ya ndi'i xlyaa bi'; la'a tsu' coca su tyucua na', ca bi' tyi'i lcaa ñati cuxi, ñi'ya ndi'i chivo bi'. ³⁴ Ca li' lo'o caca na' loo tsiya' ti, chcu' na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' cui' 'na: "Tyaa ma ca su ntucua ycu' Ni nu laca loo, lcaa cu'ma nu tso'o tsa nti' ycu' Ndyosi Sti na' ña'a Ni jil'i ma,

cha' cua ngua'ni cho'o ycui' Ni su tyi'i mā slo Ni, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu. ³⁵ Cu'mā ni, cua ngxacu mā 'na lo'o ntyute' na' nguti'i na' nde chalyuu; nu lo'o nguityi na' hitya, cua nda mā hitya ndyi'o na' li'; masi ná ndyuloo mā 'na, pana cua nda mā to' tyi mā cha' nguti'i na' li'; ³⁶ lo'o quichi' ti na' su nguta'a na' chalyuu, cua nda mā late' ndyacu' na' li'; lo'o ngua quicha na' nde chalyuu, cua yaā na'a mā 'na li', ngxutyucua mā 'na; lo'o nga'a na' ne' chcuā, ná ndyutsii mā ndyaa mā slo na' li'." Jua'a ñacui' na' lo'o caca na' loo. ³⁷ Li' xacui' ngu' nu lubii tyiquee cha' jna': "Xu'na, ¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? ¿Ni jacua' ngxacu ya jinu'u? ¿Ni jacua' nda ya hitya ndyi'o nu'u cha' ngüityi nu'u hitya? ³⁸ ¿Ni jacua' nda ya su nguti'i nu'u masi ná ndyuloo ya jinu'u? ¿Ni jacua' nda ya late' ndyacu' nu'u lo'o nguta'a quichi' ti nu'u? ³⁹ ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u lo'o ngua quicha nu'u? ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u lo'o nga'a nu'u ne' chcuā? Ná jlo ti' ya, Xu'na." ⁴⁰ Lo'o li' na' nu laca na' loo tsiya' ti, chcu' na' chaca quiya' lo'o ngu' bi': "Cha' liñi nchcu' na' lo'o mā juani, cha' lo'o ngxutyucua mā ji'i sca ngu' tya'a na' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', masi ngxutyucua mā ji'i sca ngu' ti'i ti, bi' tyempo ngua lo'o ngxutyucua mā 'na".

⁴¹ 'Lo'o li' chcu' na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' coca 'na: "Tyu'u mā liya', cu'mā nu ná ntsu'u su tyi'i mā slo ycui' Ndyosi. Yaa clya mā ca su ná tye tsiya' ti cha' ndyaqui' quii', cha' stu'ba ti tyi'i mā lo'o nu laca xu'na cuiñaja lo'o lcaa xca' ji'i, lcaa cui'i cuxi; cuentya ji'i nu cuiñaja bi' ngxutyu'u ycui' Ni quii' bi'. ⁴² Cu'mā ni, ná nda mā na cacu na' tsiya' ti lo'o ntyute' tsa na' nguti'i na' nde chalyuu; ná nda mā hitya co'o na' lo'o nguityi na' hitya li'; ⁴³ ná nda mā su tyi'i na' slo mā li', cha' ná ndyuloo mā 'na; ni ná nda mā late' cacu' na' lo'o quichi' ti na' nguta'a na' li'; ná ndyaa na'a mā 'na lo'o ngua quicha na', ni ná

ndyaa mā slo na' lo'o nga'a na' ne' chcuā." ⁴⁴ Li' xacui' ngu' nu cuxi tyiquee cha' jna' cha' laca na' loo: "Xu'na", ñacui' ngu' bi', "¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? Nu lo'o nguityi nu'u hitya, nu lo'o quichi' ti nu'u nguta'a, nu lo'o quicha nu'u, nu lo'o nga'a nu'u ne' chcuā, ¿ni jacua' ná ngxutyucua ya jinu'u? Ná jlo ti' ya cha' bi'." ⁴⁵ Lo'o na' cha' laca na' loo, li' chcu' na' chaca quiya' lo'o ngu' cuxi bi': "Cha' liñi nchcu' na' lo'o mā juani, cha' ná ngxutyucua mā ji'i ni sca ngu' ti'i nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', bi' cha' nacui' na' cha' ná ngxutyucua mā 'na tsiya' ti". ⁴⁶ Lo'o li' tyaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' chcube' ngu'; pana ngu' nu lubii tyiquee ni, caca chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'i ngu' bi'.

26

Cuaana ti ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús

¹ Lo'o cua ndye nchcu' Jesús lcaa cha' bi', li' nchcu' xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

² —Jlo ti' mā cha' tucua ti tsa lyiji cha' caca ta'a sji' ji'i ta'a pascua, lo'o li' tejeya' ngu' xña'a jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Tyaa lo'o ngu' 'na cha' cujuui ngu' 'na lo crusi li'.

³ La cui' tyempo nu nchcu' Jesús, li' ndyu'u ti'i tyuu tya'a sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío; ndyu'u ti'i ngu' slo Caifás nu laca xu'na lcaa sti jo'ó jua. ⁴ Li' ngua'ni stu'ba ngu' cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' tejeya' ngu' ji'i Jesús cuaana ti, cha' cujuui ngu' ji'i.

⁵ —Pana ná tso'o tejeya' na ji'i yu tsa ta'a —nacui' ngu' bi'—. Ca ñasi' tsa lcaa ñati nu ndi'i ta'a, lo'o tlyu tsa cha' cusu' caca bi' li' —nacui' ngu' bi'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

⁶ Ngua sca tsa nga'a Jesús nde quichi' Betania, to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' yu.

⁷ Li' ndyalaa sca nu cuna'a slo Jesús

nu ndya'a lo'o jii sca caatya quee alabastro nu tso'o tsa ña'a; ngutsa'a caatya bi' ntsu'u setye tyixi xtyi'i nu quiña'a tsa nga'a. Li' ngusalú nu cuna'a bi' setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu to' mesa. ⁸ Lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii yu ñi'ya nu ngua'ni nu cuna'a bi', ngua ñasi' ngu' jii nu cuna'a bi' li'.

—¿Ni cha' ngusalú ñu'u ti nu cuna'a cua setye bi'? —nacui' ngu' bi'—. ⁹ Quiña'a tsa nga'a setye bi'. ¿Ni cha' ná ndyujui' ngu' jii cha' caja cñi ta jii ngu' ti'i? —nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a jii bi'.

¹⁰ Lo'o ngua tii Jesús cha' nu ngua'ya hique ngu' bi', nchcui' lo'o ngu' li'.

—¿Ni cha' ñasi' ma jii nu cuna'a re? —nacui' Jesús jii ngu' bi' li'—. Sca cha' tso'o tsa ngua'ni nu cuna'a re lo'o na'. ¹¹ Lcaa tsá ndi'i ngu' ti'i lo'o ma nde chalyuu cha' xtyucua ma jii ngu', pana cua tye ti tsá nu tyi'i na' lo'o ma. ¹² Cua ngusalú nu cuna'a re setye lo na', masi tya lyiji cajaa na', cha' cua'ni cho'o tyucui' ña'a na' cha' tyatsi' na'. ¹³ Cha' liñi chcui' na' lo'o ma juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui' ña'a chalyuu, ca bi' cuna ngu' lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya jii Jesús jii ngu' nu laca loo

¹⁴ Lo'o Judas Iscariote ni, tya'a ndya'a yu lo'o nu chaca tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii Jesús, ndu'u yu ndyaa yu slo sti jo'ó nu laca loo li'.

¹⁵ —¿Ni tsa lo cñi ta ma caya' 'na si culu'u na' tyucui' jii ma, cha' tsaa ma tejeja' ma jii nu Jesús bi'? —nacui' Judas jii sti jo'ó bi'.

Li' nda ngu' calaa tyii tya'a cñi plata jii Judas bi'. ¹⁶ Lo'o li' nclyana yu ñi'ya caca xtyucua yu jii ngu' bi', ni jacua' caca jii yu cha' cuaana ti culu'u yu tyucui' jii ngu', cha' tsaa ngu' su nga'a Jesús.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii bi'

¹⁷ Lo'o ngua tsá clyo jii ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya', li' ñaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii slo Jesús. Ndi'ya nchcuane ngu' jii li'.

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya cha' cacu na sii nu cuentya jii ta'a pascua? —nacui' ngu'.

¹⁸ —Tsaa ma lquichi ca su ndi'i tya'a tso'o na' bi'. Ndi'ya chcui' ma lo'o: “Nacui' mstru ji'na cha' cua ngulala ti hora jii. Lo'o juani nti' ycui' nu cusu' bi' cacu sii cuentya jii ta'a pascua ca toni'i jinu'u lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii.”

¹⁹ Li' ndu'u ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ndyaa ngu' lquichi, ngua'ni ngu' lcaa cña nu cua ngulo Jesús jii ngu'; ngua'ni cho'o ngu' lcaa na nu cua'nijo'o jii ngu' cha' cacu ngu' sii cuentya jii ta'a pascua.

²⁰ Lo'o cua ngusii, li' ndyalaa Jesús ni'i bi'. Li' ndyaca'a ycui' lo'o ca ta'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii to' mesa, ndyu'ni ngu' sii. ²¹ Laja li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' bi'.

—Chañi cha' nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u tsaca cu'ma nde nu cujui' cresiya 'na jii ngu' xña'a.

²² Xñi'i tsa ti' ngu' ngua lo'o ndyuna ngu' cha' bi'. Li' nguxana ngu' nchcuane ngu' jii Jesús:

—¿Ha na' nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a, Xu'na? —nacui' tsaca yu jii Jesús.

—¿Ha na'? —nacui' chaca yu li'.

Lo'o jua'a nacui' xi xa' la ngu'. ²³ Nguxacui' Jesús cha' jii ngu' li'.

—Ntsu'u tsaca yu tya'a ndyacu na sii juani, nu sca ti ca'ña ndyacu yu lo'o na', bi' laca nu cujui' cresiya 'na jii nu ngu' xña'a bi'. ²⁴ Ñi'ya nu nscua lo quityi jii ycui' Ni, jua'a nga'a cha' caca 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a, tso'o la ngua jii yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

²⁵ Lo'o Judas nu ngua'ni cha' cuxi bi', lo'o yu bi' nchcuane yu jii Jesús li'.

—Mstru —nacui' Judas bi' jii Jesús—, ¿ha na' laca nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a?

—La cui' nu'u —nacui Jesús ji'i Judas li'.

²⁶ Laja lo'o ndyacu ngu', li' ngusñi Jesús sca xlyá, ndya xlya'be ji'i ycu' Ndyosi, ngusa'be ji'i xlyá bi'. Li' nda Jesús yu'be xlyá bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Cacu mā xlyá re, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

²⁷ Lo'o li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xlya'be ji'i ycu' Ndyosi. Li' nda vaso vino bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Lcaa cu'ma co'o mā vino re —nacui Jesús—, ²⁸ cha' ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde. Laca bi' sca cha' nu culu'u liñi ji'i mā cha' chaca quiya' quiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati chalyuu, nu lo'o tyalú tañi na' lo crusi. Jua'a cua'ni lyaá Ni ji'i quiña'a tsa tya'a mā, nu lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i mā. ²⁹ Liñi tsa cha' nu chcu' na' lo'o mā juani, cha' nga'aa co'o na' vino juani, ña'a cuayá' nu tyalaa tsa bi' lo'o co'o na' ji'i stu'ba ti lo'o cu'ma slo ycu' Ndyosi Sti na', ca su ntucua ycu' Ni nu laca loo.

Chcu' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti

³⁰ Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii ji'i ycu' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. ³¹ Lo'o li' nchcu' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'ma ña'a mā 'na talya ndyi. Caca bi' ñi'ya nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nchcu' cha' bi': “Lo'o cujuu na' ji'i nu ña'asii ji'i xlya', li' xna lcaa xlya' bi', tyaa ni'”, nacui quityi bi'. ³² Pana ca tiya' la lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' nde loo la tsa'a na' nde Galilea cuentya ji'i cu'ma.

³³ Li' nchcu' Pedro lo'o:

—Ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacui Pedro li'—. Masi ca ta'a ngu' xna ngu' jinu'u, pana na' ni, ná xna na' jinu'u.

³⁴ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i Pedro bi':

—Cha' liñi cacha' na' jinu'u juani —nacui—, cha' nu lo'o bilya xi'ya

ndye'e talya ndyi, sna quiya' chcu' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na; jua'a ñacu' nu'u ji'i ngu'.

³⁵ Li' xa' nchcu' Pedro:

—Masi ntsu'u cha' cajaa na' stu'ba ti lo'o nu'u, ná chcu' na' lo'o ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui Pedro li'.

Lo'o la cui' jua'a cha' nguxacui xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús li'.

Nchcu' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

³⁶ Lo'o li' ndyalaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyatí ngu' ne' sca lo'o su naa Getsemaní nu nga'a ca to' quichí.

—Cua'a mā xi ndacua ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, laja lo'o tsa'a ca nde la xi cha' chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi Sti na'.

³⁷ Li' tya ndyaa la xi Jesús lo'o Pedro lo'o tyucuaa sñi' Zebedeo. Ngua'ya sca cha' nu xñi'i tsa ti' Jesús xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'i. ³⁸ Li' nchcu' Jesús lo'o nu sna tya'a ngu' bi':

—Ne' cresiya 'na ntsu'u sca cha' nu xñi'i ti' na'. Nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu cu'ma nde ti, pana tii ti' mā tyi'i mā lo'o na'.

³⁹ Li' tya ndyaa la xi yu ca nde bi' la. Nde loo ti yu ndyaa stii yu lo yuu cha' xñi'i tsa ti' yu. Li' nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi, ndi'ya nu nacui yu:

—Sti na', ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u? —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cua'ni na' cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴⁰ Lo'o li' nxyuu yu ñaa yu su ndi'i nu ca ta'a sna ngu' bi'. Laja' tsa ngu' li'. Lo'o li' nchcu' yu lo'o nu Pedro bi':

—¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora ti nu tii ti' nu'u tyi'i nu'u lo'o na'? —nacui Jesús ji'i—. ⁴¹ Tii ti' mā tyi'i mā juani lacua, cha' chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi cha' ná tyijiloo nu cuiñaja ji'i mā. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña re 'na, pana ná tyu'u scua juersa ji'i mā, yala tsa ndyaja' mā.

⁴² Li' xa' ndyaa Jesús, nchcu' lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya':

—Sti na' —nacui yu jii Ni—, si ná ntsu'u xa' ña'a nu cua'ni na' cña jinu'u, tso'o la si chcube' na' lacua, cha' nti' na' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' xa' nxtyuu yu ñaa yu slo ngu' bi'; lo'o li' na'a yu jii ngu' cha' laja' ngu' chaca quiya', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. ⁴⁴ Lo'o li' nguxtyanu yu jii ngu' bi', ndyaa yu nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya'; la cui' ti cha' nu nchcui' yu tya tsá la nchcui' yu chaca quiya'. Nu nchca sna quiya' nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. ⁴⁵ Lo'o li' nguxtyuu yu ñaa yu slo ngu' nu ndyaca tsa'a jii.

—¿Ha tya laja' mā? —nacui Jesús jii nu ngu' bi' li'—. ¿Ha bilya tyaala' xcalá mā? Que ti' mā juani, cha' cua ndyalaa hora nu xñi ngu' cuxi 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ⁴⁶ tyatu mā cha' tyaa na, cha' cua ndyalaa yu nu ta 'na ya' ngu' cuxi bi'.

Ndyaa lo'o ngu' jii Jesús preso

⁴⁷ Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ndyalaa Judas slo. La cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii Jesús laca nu Judas bi'. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati lijya lo'o yu, nu ntsu'u maxtyi cusuu ya', nu ntsu'u yaca ya'; lijya ngu' tyaala bi' cña nu ngulo sti jo'ó nu laca loo, la cui' jua'a cña nu ngulo lcaa ngu' cusu' nu laca loo lijya ngu'. ⁴⁸ Lo'o Judas ni, bi' laca nu cua ta ti jii Jesús ya' ngu' tyaala bi'. Cua ndacha' yu jii ngu' cua tsá la: “Sca ti yu nu cacu na' saca' lo'o chcuicha' na' jii yu, jii bi' xñi mā”. Jua'a nacui yu jii ngu', ⁴⁹ bi' cha' ndyaa Judas bi' ca su ndu Jesús cha' chcuicha' jii yu.

—Nde ti ndu nu'u, mstru —nacui Judas bi' jii Jesús.

Li' ndyacu Judas saca' Jesús. ⁵⁰ Li' nacui Jesús jii Judas bi':

—Tya'a tso'o na' ngua nu'u nquicha' —nacui—. ¿Ni cña lijya nu'u ca nde juani?

Li' ntejeya' ngu' tyaala bi' jii Jesús, cha' tyaa lo'o ngu' jii.

⁵¹ Lo'o tsaca ñati nu ndya'a lo'o Jesús, hora ti ngulo yu maxtyi cusuu

jii yu, ngujui' yu maxtyi jii msu jii xu'na sti jo'ó; ngusi' yu cu' jyaca msu bi' li'. ⁵² Lo'o li' ngulo Jesús cña jii yu bi':

—Xco'o nu'u maxtyi cusuu cua hi —nacui jii yu bi'—. Lcaa ngu' nu nxuu tya'a lo'o maxtyi, jua'a cajaa ngu' bi' xqui'ya maxtyi. ⁵³ ¿Ha ná jlo ti' nu'u cha' si ña na' jii Sti na', hora ti culo ycu' Ni cña cha' caa tii tyucuaa tya'a taju xca jii Ni, cha' xtyucua xca bi' 'na? ⁵⁴ Pana ná nti' ya jua'a. Nga'a cha' caca ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu' jii ycu' Ndyosi Sti na'.

⁵⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o nu taju ñati tyaala nu ñaa cha' xñi ngu' jii:

—¿Ni cha' lijya mā lo'o maxtyi cusuu lo'o yaca ntsu'u ya' mā, cha' xñi mā 'na? —nacui Jesús jii ngu'—. ¿Ha sca nu cuaana laca na' lacua? Tyuu tsa tsá ngua'a na' ne' laa tonu jii mā, ngulu'u na' cha' jii ycu' Ndyosi jii ñati, lo'o ná ngusni mā 'na li'. ⁵⁶ Pana ñi'ya nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba jii ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni mā lo'o na' juani.

Li' ndu'u lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a jii, ngusna ngu'.

Nu ngu' nu laca loo jii ngu' judío ngua'ni cuayá jii Jesús

⁵⁷ Li' ndyaa lo'o ngu' tyaala bi' jii Jesús slo Caifás, xu'na sti jo'ó. Ni' bi' cua ndyu'u ti' lcaa mstru cha' jo'ó lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo. ⁵⁸ Lo'o nu Pedro bi' ni, tyijyu' ti ndu'u lca'a yu chu' ngu' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca to' lo'o jii xu'na sti jo'ó bi'. Li' ndyatí Pedro ne' lo'o, stu'ba ti ngua'a yu lo'o ngu' policia, cha' nti' yu ña'a yu ñi'ya caca lo'o cua'ni tye ngu' cha' jii Jesús.

⁵⁹ Lo'o li' lcaa ngu' tisiya, lo'o lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o lcaa ngu' cusu' bi', nclyana ngu' ñi'ya ca sta ngu' qui'ya jii Jesús, cha' nti' tsa ngu' cujuui ngu' jii. Pana ná ndu'u tucua ñati nu cujuui cuañi' jii yu cuentya jii ngu' nu laca loo bi'. ⁶⁰ Ná ngujui ñi'ya nu cua'ni ngu', masi quiña'a tsa ngu' cuiñi ndyalaa ngu' slo ngu' nu laca loo bi', cha' sta ngu' qui'ya jii Jesús;

ná stu'ba cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Su cua ndye, li' ndyalaa tu-cua tya'a ngu' cuiñi nu ndi'ya nchcui':

⁶¹ —Nacui' nu qui'yu re: “Taca jna' cuityi na' laa tonu re ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' xa' cuiñá na' ji'i chaca quiya'; chu' sna tsá ti tye tya' laa 'na”, nacui' Jesús jua —nacui' ngu' cuiñi bi'.

⁶² Li' ndyatú xu'na sti jo'ó, nchcui' yu lo'o Jesús:

—¿Ni cha' ngusta ngu' qui'ya re jinu'u? —nacui' sti jo'ó bi'—. ¿Ni cha' ná nxacui' nu'u ni sca cha' ji'i ya?

⁶³ Ni sca cha' nu nchcui' sti jo'ó, ná nguxacui' Jesús ji'i tsiya' ti. Li' ngulo sti jo'ó bi' cña ji'i yu:

—Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca nclyo na' cña re jinu'u juani: Cacha' clya nu'u ji'i cua si chañi cha' laca nu'u Cristo, nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi.

⁶⁴ —La cui' laca na' —nacui' Jesús li'—, ñi'ya nu nacui' nu'u laca na'. Lo'o chaca cha' cacha' na' ji'i ma juani, cha' nde loo la ña'a ma 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyucua na' la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na', nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni. Li' caa na' chaca quiya' laja coo nde cua.

⁶⁵ Lo'o li' nu xu'na sti jo'ó bi' ni, ycu' ca yu ngusaa' ste' yu cha' ñasi' tsa yu.

—Cuiñi tsa yu re, cha' suba' nchcui' yu re ji'i ycu' Ndyosi —nacui' sti jo'ó bi' ji'i lcaa tya'a ngu' nu laca loo li'—. Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya ji'i yu re. Cua ndyuna na cha' suba' tonu tsa nu nchcui' yu re, nu lo'o nacui' yu cha' Sñi' ycu' Ndyosi laca yu. ⁶⁶ ¿Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee cu'ma juani?

Hora ti nguxacui' ngu' cha' ji'i xu'na sti jo'ó bi':

—Ntsu'u cha' cajaa yu —nacui' ngu' bi'.

⁶⁷ Li' ngutu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús, ngujui'i ngu' ndacu' ji'i; jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu ngujui'i ya' saca' Jesús. ⁶⁸ Li' nacui' ngu' bi':

—Nacui' nu'u cha' Cristo laca nu'u nu nda Ni ji'i lijya chalyuu. Tso'o

lacua. Cacha' liñi nu'u ji'i ya, ¿ni naa yu nu ngujui'i jinu'u, si chañi cha' tii nu'u? —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús.

Nacui' Pedro cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

⁶⁹ Lo'o nu Pedro bi' ni, nde liya' ti nga'a yu bi'. Li' ñaa sca nu cuna'a cua' slo yu.

—Lo'o nu'u ndya'a stu'ba ti lo'o Jesús nu ngu' Galilea jua —nacui' nu cuna'a bi' ji'i Pedro.

⁷⁰ Li' cui' nguxacui' Pedro cha' ji'i nu cuna'a ña'a cuayá' nu cuna lcaa ngu':

—Ná nchca cuayá' ti' na' cha' nu nchcui' nu'u —nacui' Pedro ji'i.

⁷¹ Li' ndatsu' Pedro, ndyaa ndyatú cacua ti to' lo'o bi'. Lo'o li' na'a chaca nu cuna'a cua' ji'i yu, nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' nu ndu cacua ti:

—Stu'ba ti ndya'a nu qui'yu re lo'o Jesús Nazaret jua —nacui' nu cuna'a bi' li'.

⁷² Chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro, ngua'ni yu jura li':

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui' Pedro ji'i ngu' bi' li'.

⁷³ Ca tiya' la xi ñaa xi xa' la ñati nu nga'a ndacua ti, nchcui' ngu' lo'o Pedro li':

—Chañi cha' tya'a ndya'a nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacui' ngu' ji'i—, cha' stu'ba ti ndañi cha' nu nchcui' nu'u lo'o cha' nu nchcui' tya'a quichi' tyi yu jua.

⁷⁴ Li' chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro cha' xcube' ycu' Ni ji'i yu si cha' cuiñi laca nu nda yu.

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui' Pedro ji'i ngu'.

Hora ti ngusi'ya ndye'e li'. ⁷⁵ Lo'o li' ndyi'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu tya tsá la, nu lo'o ndi'ya nacui' Jesús ji'i yu: “Nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya juani, sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na”. Jua'a nacui' Jesús tsá la, bi' cha' ndu'u Pedro ndyaa yu li'; nxi'ya tsa yu ndyaa yu cha' xñi'i tsa ti' yu li'.

27

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato

¹ Lo'o nguxee chaca tsa, xa' ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' cua'ni stu'ba ngu' cha' lo'o tya'a ngu', ñi'ya taca cujuui ngu' bi' ji'i Jesús. ² Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i slo Poncio Pilato, nu ngua gobernador romano.

Ngujui Judas

³ Lo'o nu Judas nu ndyujui' ji'i Jesús ya' ngu' xña'a bi' ni, na'a yu cha' cua cujuui ti ngu' ji'i Jesús; ngua xñi'i ti' yu li'. Hora ti ndya yu nu calaa tyii cñi plata ji'i ngu' nu laca loo bi' chaca quiya'.

⁴ —Ntsu'u qui'ya 'na —nacui Judas bi' ji'i ngu' nu laca loo—, cha' cua ndyujui' na' ji'i sca ñati lubii ji'i ma, cha' cujuui ma ji'i —nacui.

Li' nguxacui ngu' nu laca loo bi' cha' ji'i Judas:

—¿Ha cha' ji'i cua laca cha' bi'? —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Si ntsu'u qui'ya jinu'u, cha' jinu'u laca bi'.

⁵ Li' ngusalú Judas cñi plata bi' lo yuu ne' laa tonu bi' su nga'a ngu' nu laca loo bi', ndu'u yu ndyaa yu. Li' ndyujui Judas ji'i ycu' ca; ngusca' yu reta yane yu, lo'o ngusca' loo reta laja yaca nde cua; cuati nguxtyú yu ji'i ycu' ca yu nde lo yuu, ngujui yu li'.

⁶ Ngusñi sti jo'ó nu laca loo ji'i cñi bi' li'.

—¿Ñi'ya cua'ni na lacua? —nacui sti jo'ó ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá quixa' cñi re lo'o msta nu cua nda ngu' ji'i ycu' Ndyosi ne' laa re, cha' cñi nu ngujui ji'i yu cha' ndyujui' yu ji'i sca ñati laca cñi re —nacui sti jo'ó bi'.

⁷ Li' ngüñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o cñi bi' cui'ya ngu' sca lo'o ji'i ngu' su ndiña ngu' quityu' nquicha', cha' caja su tyatsi' jyo'o ngu' xa' tsu' ne' lo'o bi'. ⁸ Bi' cha' juani ndu'ni ngu' ji'i yuu bi': Ne' lo'o su ndyalú tañi ñati; jua'a naa yuu bi' ji'i ngu' juani. ⁹ Nu jyo'o Jeremías nu

ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi tya sa'ni la ni, cua nguscua yu sca cha' lo quityi cuentya ji'i cñi plata bi', cha' nu caca nde loo la. Ndi'ya cha' nu nguscua yu: “Calaa tyii tya'a cñi plata, tsa lo cua ti cñi laca caya' nu ntsu'u lo sca ñati, nacui ngu' Israel tya'a na. ¹⁰ Li' ngusñi ngu' cñi bi', ngü'ya ngu' sca lo'o ji'i ñati nu ndiña quityu' nquicha'. La cui' cña bi' laca nu ngulo ycu' nu Xu'na na 'na”, nacui Jeremías.

Ndu Jesús slo Pilato

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Jesús slo nu laca gobernador bi', nchcuane yu nu laca loo bi' ji'i Jesús li':

—¿Ha la cui' nu'u laca rey ji'i ngu' judío? —nacui yu nu laca loo bi' ji'i Jesús.

—La cui' laca na' —nacui Jesús ji'i li'—, la cui' ñi'ya nu nacui nu'u laca na'.

¹² Lo'o li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús; pana ni sca cha' ná nguxacui Jesús ji'i ngu' bi'. ¹³ Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nduna nu'u cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'u? —nacui nu laca loo bi' ji'i Jesús.

¹⁴ Pana ná nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' tsiya' ti; ni sca cha' ná nchcui', bi' cha' ndube tsa ti' nu Pilato bi' ña'a yu ji'i.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

¹⁵ Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'i sca ti preso, la cui' preso nu ndijña ngu' judío ji'i. ¹⁶ La cui' tyempo bi', ntsu'u sca nu qui'yu nu naa Barrabás ne' chcuá, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngua yu bi'. ¹⁷ Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ngu' judío ndyu'u ti'i ngu' to' ni'i ji'i gobierno, li' nchcuane Pilato bi' ji'i ngu':

—¿Ti ji'i nti' ma cha' cua'ni lyaá na' ji'i juani? ¿Ha tso'o clyaá Barrabás, o tso'o la clyaá Jesús nu ndu'ni ma Cristo ji'i? —nacui Pilato ji'i ngu'.

¹⁸ Jlo ti' nu Pilato bi', cha' liye' tsa ti' ngu' nu laca loo bi' ña'a ngu' ji'i

Jesús, bi' cha' cua ngusu'ba ngu' jii' ne' chcuá.

¹⁹ Tya nga'a lcaa ñati bi' slo Pilato, lo'o jua'a tya ntucua ycui' yu lo yaca xlya cña su ndu'ni cuayá' yu jii' ñati. Li' ndyalaa sca msu slo yu, yaa lo'o sca cha' nu cua nchcui' clyo'o Pilato bi': "Ná sca cha' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu nu lubii tyiquee jua", nacui' nu cuna'a bi' jii' Pilato. "Lye tsa ngua ti' na' tyucui' talya cuentya jii' yu bi'. Cua nchcui' tsa xcalá na' xqui'ya yu bi'."

²⁰ Pana nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', cua nchcui' tsa ngu' bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati bi', cha' ñña ngu' chacuayá' jii' Pilato cha' culaá yu jii' Barrabás nu ntsu'u ne' chcuá bi', cha' li' cujuui' Pilato jii' Jesús. ²¹ Li' xa' nchcuane gobernador bi' jii' ngu' chaca quiya':

—¿Ti jii' cua'ni lyaá na' lacua? —nacui' nu Pilato bi'.

—Jii' Barrabás —nacui' ngu' quiña'a li'.

²² —¿Na laca cua'ni na' lo'o Jesús nu ndu'ni ma' Cristo jii' lacua? —nacui' Pilato li'.

—Cujui'i ca'a ma' jii' lo crusi —nacui' ngu' li'.

²³ —¿Ni cha' laca nti' ma' cha' cujuui' na' jii' yu re? —nacui' Pilato bi' li'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u jii'?

Cuii' tsa nxi'ya lo'o ngu' jii' li':

—Cujui'i ca'a ma' jii' lo crusi —nacui' ngu'.

²⁴ Li' na'a Pilato cha' tyaala tsa ndi'i loo ngu', cha' ñasi' tsa ngu'; jua'a ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu lo'o ngu' tsiya' ti. Bi' cha' ngulo yu cña cha' caa lo'o msu jii' sca tsi'yu ntsu'u hitya. Li' ndyaati' ya' yu slo lcaa ñati.

—Lubii tyanu ya' na', cha' si'i cha' jna' cajaa yu nu lubii tyiquee re —nacui' Pilato jii' ngu'—, cha' jii' cu'ma' laca cha' bi'.

²⁵ —Tso'o —nacui' nu ngu' quiña'a bi'—, tyanu qui'ya hichu' ya, lcaa ya lo'o sñi' ya; pana ntsu'u cha' cajaa yu re.

²⁶ Li' ngua'ni lyaá Pilato jii' nu Barrabás bi', cuati ngujui'i ngu' jii'

Jesús lo'o reta. Li' ngulo nu Pilato bi' cña jii' ngu' sendaru cha' tsa lo'o ngu' jii' Jesús cha' cujuui' ca'a ngu' jii' lo crusi.

²⁷ Lo'o li' ntejeya' ngu' sendaru nu ndu' cuá slo gobernador bi' jii' Jesús, ndyaa lo'o ngu' jii' nde ne' ni' jii' gobierno; ndacha' ngu' jii' lcaa tya'a sendaru nu ndi'i ni' bi', cha' tyu'u ti' ngu' su ndu' Jesús. ²⁸ Li' ngulo ngu' ste' Jesús, nguxacu' ngu' jii' lo'o sca late' nga'a ña'a. ²⁹ Li' ngüixi' ngu' lti quiche' chu' tya'a cha' caca sca sne'; ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús, jua'a ngusta ngu' sca yaca quii' ya' tsu' cui' jii' yu. Li' ndyatu' sti' ngu' slo Jesús. Ngua ti' ngu' xtyí lo'o ngu' jii', bi' cha' ngua'ni ngu' lcaa cha' bi', ñi'ya si laca yu sca rey nde chalyuu.

—Ndyu'ni tlyu ya jinu'u cha' laca nu'u rey jii' ngu' judío —nacui' ngu' sendaru jii' Jesús li'.

³⁰ Li' ndu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús; ngusñi' ngu' yaca quii' bi', ngujui'i ngu' hique Jesús lo'o yaca quii' bi' li'. ³¹ Lo'o ndye ngustí lo'o ngu' jii' yu, li' ngulo ngu' late' nga'a bi', nguxacu' ngu' ste' ycui' yu chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' sendaru bi', ndyaa lo'o ngu' jii' yu to' quichi' cha' cujuui' ca'a ngu' jii' ca lo crusi.

Ngujui'i ca'a ngu' jii' Jesús lo crusi

³² Tyucuii' su ndyaa ngu', li' ndyaa tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu naa Simón; ngu' Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo sendaru cña jii' nu Simón bi', cha' qui'ya yu crusi bi' cuentya jii' Jesús.

³³ Lo'o li' ndyalaa ngu' lo sca cuati nu naa Gólgota (Gólgota nti' ñacu' cha'cña ji'na: ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o). ³⁴ Li' nda ngu' vino nguixa' lo'o sca taná clyaa' cha' co'o Jesús; pana lo'o cua ndyio' cuayá' xi ca ti, li' nga'aa ntaja'a yu co'o yu jii' vino bi' tsiya' ti.

³⁵ Lo'o ngujui'i ca'a ngu' jii' yu lo crusi lo'o clavo, li' ngüijya sendaru bi' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngana ngu' jii' tya'a ngu', cha' tacha ste' Jesús jii' ngu'. La cui' cha' bi' nguscua jyo'o

cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui quityi bi': "Ndacha ngu' ste' na' ji'i tya'a ngu' lo'o ngüijya ti ngu'". ³⁶ Nga'a ngu' bi' cua quiya' crusi. ³⁷ Cua ngusta ngu' letra hique crusi nu nchcui' ni qui'ya ntsu'u ji'i Jesús: "Nu nde laca Jesús, rey ji'i ngu' judío", nacui letra bi'.

³⁸ Lo'o la cui' tsa bi' ngujui' ca'a ngu' ji'i tucua tya'a ngu' cuaana lo xa' la crusi tya'a ndu Jesús; tsaca yu nga'a la'a tsu' cui' ji'i Jesús, lo'o chaca yu nga'a la'a tsu' coca ji'i. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u tsa ñati nu nteje tacui su ndu crusi bi', nxyi' lo'o ngu' bi' ji'i Jesús.

⁴⁰ —Nu'u laca nu cuityi ji'i laa tonu bi' nacui nu'u, lo'o li' nacui nu'u cha' cuiña nu'u ji'i chaca quiya' chu' sna tsa ti, ngua ti' nu'u. Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu' ca lacua —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca nu'u, cua'ya clya nu'u lo crusi cua juani —nacui ngu'.

⁴¹ Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío, ndya'a ngu' ndyaa na'a ngu' ca su nga'a Jesús lo crusi, cha' nxyi' lo'o ngu' bi' ji'i yu li'.

⁴² —Ngua'ni lyaá yu ji'i xa' ñati, pana ji'i ycu' ca yu ná nchca ji'i yu cua'ni lyaá yu —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Rey ji'i ngu' Israel laca yu, nacui yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi cua juani, jlya ti' na ji'i yu li' —nacui ngu' bi' ji'i tya'a ngu'—. ⁴³ Ndu ti' yu ji'i ycu' Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'i yu, nacui yu. Tso'o la si cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i yu juani, si chañi cha' tyaca'a yu ji'i Ni; "Sñi' ycu' Ndyosi laca na'", ndu'ni yu re.

⁴⁴ Lo'o jua'a nu ngu' cuaana nu tya'a ngujui' ca'a ngu' ji'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nxyi' lo'o ngu' ji'i Jesús.

Ngujui Jesús

⁴⁵ Lo'o li' ngua talya chalyuu chu' sna hora; nde hora nguxana cha' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii. ⁴⁶ Lo'o la cui' hora cua sna nde ngusii bi', cui' tsa ngusi'ya Jesús:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —nacui. Ndi'ya nti' ñacui cha' cha'cña ji'na: Ndyosi Sti na', Ndyosi Sti na', ¿ni cha' laca cha' ngulaya' nu'u 'na?

⁴⁷ Lo'o ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti cha' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nxi'ya yu re ji'i jyo'o Elías —nacui ngu' bi'.

⁴⁸ Hora ti ngusna tsaca ngu' bi' ndyaa qui'ya yu sca quiche, ngüicha' yu ji'i lo'o hitya tiye'. Li' ngusca' ji'i lo sca yaca cha' tyalaa su ntucua tu'ba Jesús cha' co'o yu. ⁴⁹ Lo'o xi xa' la ñati nacui ji'i:

—Jatya na si caa jyo'o Elías cha' cua'ni lyaá ji'i yu —nacui ngu' bi'.

⁵⁰ Lo'o li' chaca tya quiya' cui' tsa ngusi'ya Jesús; li' ngutu'u cresiya ji'i yu, ngujui yu. ⁵¹ La cui' hora bi' ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacu' sa cla'be ne' laa tonu. Ca cua ngutu'u ngutaa' late' bi'; tsa cu' ti ngutaa', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. Lo'o li' lye tsa ngulacui chalyuu ña'a cuayá' nu ngula'a quee tonu, ⁵² ña'a cuayá' nu ndyaala cuaá su nguatsi' jyo'o. Li' tyuu tya'a ngu' jyo'o nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la, ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya'. ⁵³ Ca tiya' la lo'o cua ndyu'ú ycu' Jesús chaca quiya', li' ndu'u ngu' nu ngua jyo'o bi' ne' cuaá, ndyaa ngu' bi' nde quichi Jerusalén, quichi nu tacati tsa cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o li' tyuu tya'a ñati na'a ji'i ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya'.

⁵⁴ Lo'o nu sendaru nu nga'a cua ji'i Jesús bi', lo'o nu capitán ji'i sendaru bi', ngulacua tsa ti' ngu' bi' li'; tlyu tsa cha' ndyutsii ti' ngujui ji'i ngu' bi' lo'o na'a ngu' ñi'ya ngua cha' bi', ñi'ya ngua lo'o ngulacui chalyuu.

—Chañi tsa cha' Sñi' ycu' Ndyosi laca jyo'o re —nacui nu ngu' sendaru bi'.

⁵⁵ Laja li', tyijyu' ti xi ndu tyuu tya'a ngu' cuna'a nu ndu'u nde Galilea; tya'a nguta'a ngu' lo'o Jesús, nguxtyucua ngu' bi' ji'i yu. Ndu ti nu ngu' cuna'a bi', na'a ngu' ji'i crusi su nga'a

Jesús; ⁵⁶ lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a Jacobo xtya'a José, lo'o jua'a xtya'a sñi' Zebedeo, na'a ngu' bi' ñi'ya ngua ji'i Jesús.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁷ Lo'o cua ngusii la xi ñaa sca nu culiya', sca ngu' quichi Arimatea laca yu nu naa José. Lo'o nu José bi' ngua tsa'a yu ji'i Jesús. ⁵⁸ Tya tsa la cua ndyaa yu slo Pilato, ngüijña yu chacuayá' cha' tsa lo'o yu ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'. Li' nda Pilato chacuayá' ji'i yu, ngulo Pilato cña ji'i ngu' sendaru cha' tya ngu' jyo'o bi' ji'i José. ⁵⁹ Li' ngüixii yu José bi' sca tasá lubii hichu' jyo'o bi', ndyaa lo'o yu ji'i jyo'o cha' tyatsi'. ⁶⁰ Nguxatsi' yu ji'i jyo'o bi' ne' sca tyuquee nu cua ngulu ca ti ngu' sii' cua'a, cha' caca cuaá su tyatsi' ycu' José nquicha'. Ndacu' José bi' to' cuaá lo'o sca quee tonu, ndu'u yu ndyaa yu li'. ⁶¹ Lo'o jua'a nga'a María Magdalena lo'o nu chaca María, nga'a ngu' cacua ti to' cuaá bi'.

Ndu ngu' cua to' cuaá su ndyatsi' jyo'o Jesús

⁶² Ca chaca tsa lo'o cua ndye ngua'ni yala ngu' cña ji'i ngu', cha' cua tyalaa ti tsa ta'a nu ntsu'u cha' tyi'i cña' ngu', li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi' ndyu'u ti'i ngu' slo Pilato. ⁶³ Nhcui' ngu' lo'o li':

—Cusu' —nacui' ngu' ji'i nu Pilato bi'—, ntsu'u ti' ya ji'i cha' nu cua nhcui' nu cuiñi bi' lo'o tya lu'ú yu: “Tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya'”, nacui' yu. ⁶⁴ Bi' cha' tso'o la si culo nu'u cña cha' tyi'i ngu' cua to' cuaá bi' sna tsa, cha' ná ta ngu' chacuayá' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i yu, cha' ná tsa ngu' bi' cuaana ngu' ji'i jyo'o bi'. Ná caja ñi'ya nu hcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya' li'. Cua ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nhcui' jyo'o bi' tya tsubi' la; lo'o juani si jlya ti' ñati cha' ndyu'ú jyo'o bi', tlyu la cha' cuiñi caca si xñi ngu' cha' bi'.

⁶⁵ Li' nguxacu' Pilato cha' ji'i ngu' nu laca loo bi':

—Ndu ngu' sendaru cuentya ji'i ma —nacui' Pilato—. Yaa clya ma lo'o ngu' sendaru bi', cha' tacu' tso'o ma to' cuaá bi' ñi'ya nu nti' ycu' cu'ma.

⁶⁶ Li' ndu'u ngu' nu laca loo bi', ndyaa ngu' lo'o sca taju sendaru ji'i ngu', ndacu' tachaa ngu' to' cuaá bi' lo'o sca lo nguiña' tacalya nu ntsu'u sello ji'i, cha' ná cala' ngu' tsiya' ti quee tonu nu ndyacu' to' cuaá bi'. Li' nguxtyanu ngu' ji'i taju sendaru bi' cajua, cha' tyi'i ngu' cua to' cuaá bi'.

28

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsa nu ndi'i cña' ngu', cua quixee ti tsa clyo ji'i semana, li' ndyaa María Magdalena lo'o nu chaca María bi', cha' nti' ngu' ña'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús. ² Li' ngulacu' tsa chalyuu, cha' ngua'ya sca xca ji'i ycu' nu Xu'na na nu ntsu'u nde cua, ngua'ya lo yuu ca to' cuaá bi'. Li' nguxasu ji'i quee tonu nu nscua to' cuaá, ndyaa tucua yu chu' quee bi'. ³ Ñi'ya ndubi xee tyi'yu, jua'a ña'a loo xca bi', lo'o jua'a ngati tsa ste' yu ñi'ya nu ngati tlya'. ⁴ Lo'o na'a ngu' sendaru ji'i xca bi', ndyutsii tsa ngu' li', ña'a cuayá' nu nclyú ngu' lo yuu ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu'. ⁵ Li' nhcui' xca bi' lo'o nu ngu' cuna'a bi':

—Ná cutsii ma —nacui' ji'i ngu' cuna'a bi'—. Jlo ti' na' cha' nclyana ma ji'i Jesús nu ngujuii lo crusi. ⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ñi'ya nu nacui' ycu' yu ji'i ma tya tsubi' la. Cuaa ma, caa ma ña'a ma ca su ngustii jyo'o yu. ⁷ Li' yaa clya ma cacha' ma ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi', cha' nga'aa ntsiya jyo'o bi' ne' cuaá re, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'; cua tsa ti ycu' yu nde Galilea nde loo la ji'i cu'ma, ca bi' ña'a ma ji'i yu. Tsa lo cua ti cha' ntsu'u cha' cacha' ji'i ma —nacui' xca ji'i nu ngu' cuna'a bi'.

⁸ Hora ti ndu'u nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá bi', ndyaa ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu', masi ndyutsii ngu' xi. Ngusna ngu' cha'

ndyaa ngu' cacha' ngu' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús. ⁹ Li' ndyacua tya'a ycui' Jesús lo'o ngu' cuna'a bi', nchcui' yu lo'o ngu'. Hora ti ndyatu sti' nu ngu' cuna'a bi' slo Jesús, ngusñi ngu' quiya' yu, ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu li'.

¹⁰ —Ná cutsii mā —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Yaa clya mā cacha' mā ji'i ngu' tya'a na' cha' ntsu'u cha' tsa'a na' nde Galilea; ca bi' tyacua tya'a ngu' lo'o na', ñacui mā ji'i ngu'.

Cha' nu nchcui' sendaru lo'o ngu'

¹¹ Laja lo'o ndyaa nu ngu' cuna'a bi', ndyaa ngu' sendaru nu ndi'i cua to' cuaá bi'; lo'o ti ndyaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' ji'i sti jo'ó nu laca loo lcaa cha' ñi'ya nu ngua ca to' cuaá bi'. ¹² Hora ti ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' ca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya ña'a cha' nu ta ngu' lo'o lcaa ñati. Li' nda ngu' nu laca loo bi' quiña'a xi cñi ji'i ngu' sendaru bi', cha' tacu' ngu' ji'i cha' ñi'ya nu ngua.

¹³ —Ndi'ya ñacui mā ji'i ñati: “Talya laja lo'o laja' ti ya, li' ndyalaa nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i jyo'o Jesús bi', nguaana ngu' bi' ji'i jyo'o bi'”. Jua'a cha' ta mā lo'o ñati —nacui ngu' nu laca loo bi' ji'i ngu' sendaru—. ¹⁴ Lo'o li' si cuna ycui' gobernador nu laca loo ji'na cha' re, li' chcui' ya lo'o yu cha' ná xcube' yu ji'i mā.

Jua'a cuii nda ngu' nu laca loo bi' lo'o ngu' sendaru. ¹⁵ Li' ngusñi ngu' sendaru bi' cñi bi'; ndu'u ngu' ndyaa ngu' nchcui' ngu' lo'o ñati ñi'ya nu ntsu'u cña ji'i ngu' cha' chcui' ngu'. Bi' cha' hasta juani ña'a ti jlya ti' ngu' judío cha' jua'a ngua ji'i jyo'o Jesús.

Nda Jesús sca cña ji'i ngu' nu cua ngusubi yu ji'i tya tsubi' la

¹⁶ Lo'o li' ndu'u nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Galilea; ndyu'u ti'i ngu' lo xlya ca'ya ca su nacui Jesús cha' tyacua tya'a ngu' lo'o li'. ¹⁷ Lo'o na'a ngu' ji'i Jesús cha' yaa yu nde slo ngu', li' ngua'ni tlyu ngu'

ji'i yu, masi ntsu'u xi tya'a ngu' nu bilya jlya tso'o ti' ngu' ji'i. ¹⁸ Li' ñaa Jesús cacua la, nchcui' lo'o ngu':

—Cua nda ycui' Ndyosi Sti na' lcaa chacuayá' 'na cha' laca na' loo ji'i lcaa na, masi lcaa na nu ntsu'u ca slo ycui' Ni nde cua, masi lcaa na nu ntsu'u nde chalyuu —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¹⁹ Yaa mā lcaa quichi nde chalyuu cha' ca tsa'a lcaa ñati cha' jna'. Li' tyucuatya mā ji'i ngu' chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi Sti na', jua'a chacuayá' jna' nu laca Sñi' ycui' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Xtyi'i ycui' Ndyosi. ²⁰ Culu'u mā ji'i ngu' bi', cha' taquiya' ngu' lcaa cña nu cua ngulu'u na' ji'i mā. Lo'o jua'a tyi'u ti' mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' tyi'i na' lo'o mā lcaa tsá hasta ña'a cuayá' tye chalyuu.

Tsa lo cua ti cha' nacui Jesús.

Quityi nu nguscua San Marcos ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

¹ Nde nscua cha' nu ntsu'u suu cha' tso'o ji'i Jesucristo, nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. ² Cua sa'ni nguscua jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya nu caca xana cha' re. Ndi'ya nscua cha' bi':

Culo na' cña ji'i sca ñati nu caca xca 'na, nacui ycu' Ndyosi ji'i Cristo,

cha' tsa' yu nde loo nu'u.

Bi' laca nu saala tyucui su tsa' nu'u, nacui Ni.

³ Cuii xi'ya yu ne' quixi'. Ndi'ya ñacui yu: “Xaala cya ma sca tyucui su caa ycu' nu Xu'na na; xquiñi tso'o ma tyucui su tyeje tacui ycu'”.

⁴ Ñi'ya nu nguscua Isaías cha' bi', jua'a ndyu'u tucua Juan ne' quixi' su ná ndi'i ñati. Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' cha' caca tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi', cha' jua'a cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Li' tyucuatya Juan ji'i ngu' bi'.

⁵ Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Juan; ñaa ngu' quichi sube ti nu ndi'i loyuu su cuentya Judea slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' Jerusalén nu quichi tonu bi' slo yu. Nu ñati nu ngua tyuju'u tsa ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' ni, ngüijña ngu' ji'i ycu' Ndyosi cha' cuityi Ni cha' cuxi bi', lo'o li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' bi' lo hitya sta'a Jordán.

⁶ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o ndyaaca' juata sii' yu. Ndacu yu tscu' lo'o cuiña' cuityu. ⁷ Ndi'ya laca cha' nu nchcui' yu lo'o ñati bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cua caa ti; cua nda Ni 'na lijyaa yala la, pana ñati bi' laca loo la —nacui Juan ji'i ngu'—. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi';

tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata ti. ⁸ Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ma, pana ná tyucuatya yu bi' ji'i ngu' lo'o hitya ti, masi cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' cha' caca lubii ngu' tsiya' ti, nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu'.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

⁹ Lo'o li' ca tiya' la xi ngutu'u Jesús quichi Nazaret nde loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu su ndi'i Juan ca to' sta'a Jordán. Li' ntyucuatya Juan ji'i ycu' Jesús lo hitya sta'a. ¹⁰ Lo'o cua tyu'u ti Jesús lo hitya, li' na'a cha' cua ndyaala tyucui nde cua. Li' ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya ndyacu sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo Jesús li'. ¹¹ Lo'o li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacui Ni:

—Nu sca ca Sñi' na' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u —nacui ycu' Ni ji'i Jesús—. Tyaca'a tsa nu'u 'na —nacui Ni.

Nti' nu xña'a tyijiloo ji'i Jesús

¹² Lo'o li' hora ti ndyaa lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i Jesús nde ne' quixi' su ná ndi'i ñati. ¹³ Ndyaa Jesús li', tu'ba tsa ndyanu yu ycu' ti yu ne' quixi', lo'o jua'a ndi'i na'ni tyaala ne' quixi' bi'. Li' ndyalaa Satanás slo yu, ngua ti' tyijiloo ji'i Jesús si cua'ni ca yu cña cuxi. Lo'o cua ndye cha' bi', li' ndyalaa xca ji'i ycu' Ndyosi slo Jesús cha' xtyucua ngu' ji'i yu, cha' ta ngu' xi juersa ji'i yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycu' Ndyosi Sti yu ca nde Galilea

¹⁴ Lo'o ca tiya' la ngusu'ba ngu' ji'i Juan ne' chcu'a. Li' nguxtyuu Jesús nde loyuu su cuentya Galilea, nclyu'u yu ji'i ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi.

¹⁵ —Cua ndyalaa hora cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Ca tyuju'u ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma; culochu' ma ji'i cha' cuxi bi', cha' li' taca

xñi mā cha' tso'o nu jil'i ycuil' Ndyosi nu cua'ni lyaá jil'i mā.

Ngusi'ya Jesús jil'i jacua tya'a ñati nu ndya'a cuta cualya

¹⁶ Lo'o ngua sca tsā nu ndya'a Jesús to' tayu' Galilea, li' na'a yu jil'i Simón, lo'o Andrés tya'a ngula Simón; ndya'a ngu' cuta cualya lo'o taraya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsā.

¹⁷ Nhcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsa mā lo'o na' —nacui Jesús jil'i ngu'—. Xa' cña culu'u na' jil'i mā juani, cha' clyana mā jil'i ñati chalyuu nu nguna' chalyuu jil'i xqui'ya cha' cuxi, cha' caca ngu' bi' ñati jna' —nacui.

¹⁸ Ndyuna ngu', lo'o hora ti ngxu'tyanu ngu' taraya jil'i ngu', ndu'u ngu' ndya'a ngu' lo'o Jesús li'.

¹⁹ Lo'o cua ndyaa la xi Jesús, li' na'a yu jil'i tyucuaa sñi' Zebedeo nu naa Jacobo lo'o Juan. Nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ti, ndyu'ni cho'o ngu' taraya jil'i ngu'. ²⁰ Li' ngusi'ya Jesús jil'i ngu' cha' tsa ngu' lo'o yu. Hora ti ngxu'tyanu ngu' jil'i Zebedeo sti ngu', ndyanu nu cusu' bi' lo'o msu jil'i ne' yaca ni'i sube ti. Ndu'u ngu' ndyaa tyucuaa sñi' nu cusu' bi' lo'o Jesús.

Ngusñi cui'i cuxi jil'i sca nu qui'yu

²¹ Lo'o li' ndyalaa ca ta'a ngu' ca quich'i Capernaum. Tsā ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', li' ndyaa Jesús ne' laa jil'i ngu' cha' culu'u yu jil'i ngu'. ²² Lo'o ndyuna ngu', li' ndube tsa ti' ngu' ñi'ya cha' nclyu'u Jesús jil'i ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i yu lo'o nhcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'ya nclyu'u mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. ²³ La cui' ne' laa bi' nga'a sca nu qui'yu nu ntsu'u cui'i cuxi jil'i. Ngusi'ya tsa yu jil'i Jesús li':

²⁴ —¿Ñi'ya cha' nti' nu'u hcui' lo'o na', Jesús Nazaret? —nacui nu quicha bi'—. ¿Ha cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' jna'? —nacui—. Pana nslo na' jinu'u. Ycuil' nu lubii laca nu'u, lo'o cua nda ycuil' Ndyosi jinu'u lijya ca nde.

²⁵ Li' ngua'a Jesús jil'i cui'i cuxi nu ntsu'u jil'i nu quicha, ngulo jil'i cui'i cuxi bi' cha' tyaa tsiya' ti.

—Nga'aa hcui' nu'u —nacui Jesús jil'i—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

²⁶ Li' nguxalú cui'i cuxi bi' jil'i nu quicha. Cuii ngusi'ya yu lo'o ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. ²⁷ Ndyutsii tsa lcaa ngu' li'. Nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ndi'ya:

—¿Ñi'ya laca cha' re? —nacui ngu'—. ¿Ha xa' cha' nclyu'u nu jua jil'i ñati? —nacui ngu'—. Nchca jil'i yu jua culo yu cña, masi jil'i cui'i cuxi nclyo yu cña; hora ti nduna bi' cña nu ngulo yu jil'i, ndu'u nu cui'i bi', ndyaa li'.

²⁸ Yala ti nguañi cha' jil'i Jesús lcaa quich'i nde loyuu su cuentya Galilea li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i xtya'a laa Simón Pedro

²⁹ Lo'o li' ngutu'u Jesús ne' laa bi' lo'o Jacobo lo'o Juan, ndyaa ngu' ca to' tyi Simón lo'o Andrés. ³⁰ Li' ndacha' ngu' jil'i Jesús cha' quicha tsa xtya'a laa Simón; tlyu tsa tyique' ntsu'u jil'i ma', ntsiya ti ma' lo qui'ña.

³¹ Li' ndyaa Jesús slo nu quicha bi', ngusñi yu ya' ma' cha' xtyucua yu jil'i ma' tyatu ma'. Hora ti ndyu'u tyique' jil'i ma' bi'. Lo'o ti nguxana ma' ngua'ni cho'o xi scuaa cacu ngu' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i quiña'a tya'a ngu' quicha

³² Cua ngusii tsa li'. Lo'o ndyaa cuichaa, li' ya'a lo'o ngu' jil'i lcaa ngu' quicha slo Jesús, masi nu ngusñi cui'i cuxi jil'i, masi nu ntsu'u xa' lo quicha jil'i. ³³ Na'a tsaca quich'i cua ndyu'u ti'i ngu' ca to' ni'i jil'i Simón. ³⁴ Ngua'ni Jesús jo'o jil'i ngu' li', masi quiña'a lo quicha ntsu'u jil'i ngu'; masi ngu' nu ngusñi cui'i cuxi jil'i, ndyaca tso'o ngu' lo'o ngulo Jesús jil'i cui'i bi'. Pana ná nda Jesús chacuayá' hcui' cui'i cuxi bi', cha' cua ndyuloo cui'i bi' jil'i ycuil' Jesús.

Nda Jesús cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu' ca nde Galilea

³⁵ Lo'o bilya quixee chaca tsa, li' ndyatu Jesús; ndu'u yu, ndyaa yu xi nde ne' quixi' su ti ti ndu chalyuu, cha' chcu' yu lo'o ycu' Ndyosi cajua. ³⁶ Pana Simón lo'o xa' tya'a ndya'a yu ni, ndyaa ngu' ndyaana ngu' jii' yu. ³⁷ Nu lo'o nquije Jesús jii' ngu', li' nacui' ngu' jii' Jesús:

—Nclyana tsa ngu' jinu'u —nacui' ngu' jii' Jesús.

³⁸ —Masi nclyana ngu' 'na ca nde, pana tya tsa la na nde xa' quichi —nacui' Jesús jii' ngu'—. Lo'o jii' ngu' xa' quichi ntsu'u cha' culu'u na' cha' tso'o nu cuentya jna' —nacui'—. Bi' cña ntsu'u 'na cha' cua'ni na' nde chalyuu.

³⁹ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o yu li'. Lcaa quichi su ndya'a Jesús nde Galilea bi' ndyaa yu ne' laa jii' ngu', cha' culu'u yu jii' ngu' bi'. Lo'o jua'a ngulo yu cui'i cuxi nu ngusñi jii' ngu', cha' tyaca tso'o ngu' quicha nu ntsu'u cui'i jii'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii' sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

⁴⁰ Ngua sca tsa ndyalaa sca ngu' quicha slo Jesús, sca ngu' nu ndyatsu' cuaña' xqui'ya quicha nu ngusñi jii'. Li' ndyatu sti' yu quicha bi' slo Jesús, nchcu' lo'o:

—Si nti' nu'u cha' tyaca na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni cha' tyaca na' —nacui' nu quicha jii' Jesús.

⁴¹ Ngua tya'na ti' Jesús jii' nu quicha bi' li', ndyala' yu cuaña' yu quicha bi' su ngutsu'.

—Tyaja'a na', cua'ni na' jo'o jinu'u —nacui' Jesús jii' yu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani.

⁴² Hora ti ndyaca tso'o su ngutsu' cuaña'; ngua lubii cuaña', cha' cua ndye quicha bi' jii' tsiya' ti li'. ⁴³ Nu lo'o ngusalya' Jesús lo'o, li' lye nchcu' yu lo'o nu ngua quicha bi' ndi'ya:

⁴⁴ —Ni sca ñati ná cacha' nu'u jii' tilaca laca nu ngua'ni jo'o jinu'u —nacui' Jesús jii' nu ngua quicha bi'—. Yaa clyu nu'u slo sti' jo'ó cha' ta nu'u msta jii' ycu' Ndyosi nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu'u. Ta nu'u msta,

tsa lo msta nu nacui' jyo'o Moisés sa'ni cha' ta na jii' ycu' Ndyosi lo'o ngua lubii cuaña' na. Jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ndyaca tso'o nu'u, nu lo'o ña'a ngu' lo'o xñi sti' jo'ó msta nu ta nu'u.

⁴⁵ Pana ná ndyuna tso'o nu ngua quicha bi'. Ndu'u ndyaa, nchcu' lo'o lcaa ñati ñi'ya ngua cha' ngua tso'o, bi' cha' nga'aa ngua jii' Jesús tyu'u ta'a lquichi; ndyanu yu ne' quixi' ti su ná ndi'i ñati. Li' ndya'a tsa ngu' slo yu, masi ngu' xa' quichi tyijyu' la ngutu'u ngu' ndyaa ngu' slo yu.

2

Ngua'ni Jesús jo'o jii' sca ñati nu nchcu' tyucui' tyucui' ña'a yu

¹ Ca tiya' la xi ngxutyuu Jesús ndyaa ca quichi Capernaum bi'. Hora ti nguañi cha' tyucui ña'a quichi cha' cua ndyalaa yu. ² Li' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i ngu' slo yu; ná ndyu'u scua nde ni'i su tyi'i ngu', lo'o la cui' ti cha' to' ni'i nde liya' tachaa tsa ndi'i ngu'. Lo'o li' nclyu'u Jesús cha' tso'o jii' ycu' Ndyosi jii' ngu'. ³ Li' ndyalaa jacua tya'a ñati, ndi'ya ngu' jii' sca nu quicha nu nchcu' tyucui' tyucui' ña'a. ⁴ Ná ngua jii' ngu' tyalaa ngu' ca slo Jesús lo'o nu quicha bi', cha' tachaa tsa ndu ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' hique ni'i lo'o nu quicha bi'. Jlyacua que ni'i bi'. Lo'o li' ngusaala ngu' que ni'i su ndi'i Jesús cha' tyati' catya su ntsiya nu quicha. Li' nda'ya ngu' jii' catya ca su nga'a Jesús. ⁵ Lo'o na'a Jesús cha' jlyu tsa ti' ngu' jii' yu, li' nchcu' yu lo'o nu quicha bi':

—Cua ngua'ni clyu ti na' jinu'u jii' qui'ya nu ntsu'u jinu'u, sñi' —nacui' Jesús jii'.

⁶ Lo'o li' ndube tsa ti' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nu nga'a ne' ni'i bi'. ⁷ “¿Ni cha' nchcu' yu re jua'a?” ngulacua ti' ngu'. “Sca ti ycu' Ndyosi caca cua'ni clyu ti' jii' ñati nu ntsu'u qui'ya jii'. Sca qui'ya tlyu laca lo'o nchcu' nu qui'yu re cha' cuityi' yu qui'ya nu ntsu'u jii' ñati chalyuu, cha' ná nchca jii' ni sca ñati chalyuu cuityi' qui'ya nu ntsu'u jii' ñati.” ⁸ Pana nda

Jesús cuentya ñi'ya laca cha' nu ncliyacua ti' ngu'. Nchcui' yu lo'o mstru bi' li':

—¿Ni cha' cuxi tsa ncliyacua ti' ma ndi'i ma? —nacui Jesús ji'i mstru bi'—. ⁹ Ná ndiya ti' ma cha' cua nacui na' ji'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u hi'”. ¿Ha tso'o la si chcui' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u cha' tyaa lo'o ji'i to' tyi”? —nacui Jesús—. ¹⁰ Tso'o lacua. Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni clyu ti' na' ji'i ñati chalyuu nu ntsu'u qui'ya ji'i; ntsu'u chacuayá' jna', xqui'ya cha' cua nda Ni 'na lijyaa lo yuu chalyuu cha' caca na' ñati. Caca cuayá' ti' ma lo'o ña'a ma cha' tyaca tso'o nu quicha re juani —nacui Jesús.

Li' xa' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

¹¹ —Culo na' cña jinu'u juani —nacui Jesús ji'i—. Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u, cha' tsa lo'o nu'u ji'i ca to' tyi.

¹² Hora ti ndyatü nu quicha bi', ngusñi catya ji'i, ngutu'u ndyaa li'; na'a lcaa ngu' nu lo'o ndu'u nu ngua quicha bi' ndyaa lo'o catya ji'i. Ndube tsa ti' ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' bi':

—Ni sca ya bilya ña'a ya sca cha' tlyu ñi'ya nu ngua'ni nu'u juani —nacui ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'.

Ngusi'ya Jesús ji'i Leví

¹³ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca to' tayu' bi' chaca quiya'. Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati ca slo yu, cha' chaca quiya' ncliyu'u yu ji'i ngu'. ¹⁴ Laja lo'o ndya'a ti Jesús, li' nteje tacui yu to' ni'i su ntucua Leví sñi' Alfeo nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu' nu laca loo.

—Tsa nu'u lo'o na' —nacui Jesús ji'i nu Leví bi'.

Lo'o li' hora ti ndyatü Leví nguxana yu ndya'a yu lo'o Jesús.

¹⁵ Ca tiya' la ndyacu Jesús to' tyi Leví. Stu'ba ndyacu yu lo'o tyuu tya'a ngu' cuxi, jua'a lo'o tyuu tya'a ngu' tya'a ndyu'ni cña lo'o Leví, nu quiña'a tsa cñi cña loo nxñi ji'i ñati cuentya

ji'i ngu' xa' tsu' bi'; quiña'a tsa ngu' bi' nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús. Nga'a Jesús ni'i bi' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. ¹⁶ Li' nteje tacui xi ngu' fariseo lo'o mstru cha' jo'ó nu tya'a ndya'a ngu'. Tacati tsa ycu' ngu', nti' ngu', pana lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i xa' ñati. Na'a ngu' bi' ti lo'o ndyacu Jesús ne' ni'i bi'. Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' ndyacu nu xu'na ma lo'o ngu' cuxi jua, lo'o nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu quiña'a tsa cñi cña loo ngu' nxñi ngu' jua?

¹⁷ Lo'o ndyuna Jesús cha' nu nchcui' nu ngu' tlyu bi', li' nacui yu:

—Ná ntsu'u cha' caca jo'o ji'i ñati nu tso'o ti ti' —nacui Jesús ji'i ngu'—, caca jo'o ji'i ngu' quicha —nacui—. Lo'o na' ni, ná lijya na' cha' culu'u na' cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi ji'i ñati nu ncliyacua ti' cha' tso'o tsa ycu' ca ngu'; na' cua lijya na' ca nde cha' culu'u na' cha' tso'o bi' ji'i ñati nu jlo ti' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' —nacui Jesús.

Ndacha' ngu' judío ji'i Jesús si ná cua'ni tacati yu ji'i tsá nu ná ndacu ngu'

¹⁸ Ngua sca tsá tacati ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Juan lo'o ji'i nu ngu' fariseo, nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu'. Ná ndacu ngu' tyaja tsá tacati bi'. Lo'o li' ndya'a xi ñati slo Jesús, nchcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndacu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Juan tsá juani. La cui' ti jua'a ngu' fariseo ni, ná ndacu ngu' juani —nacui ngu'—. Pana nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ndacu ngu' juani. ¿Ni cha' ná stu'ba ndyu'ni ngu' cuentya jinu'u lo'o cha' nu ndyu'ni ngu' bi'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

¹⁹ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu', lo'o ngu' nu ndya'a lo'o cutsii ndacu ngu'; ná ndi'i ngu' ntyute' ti ngu' tsá bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. Chaa ti' ngu' lo'o ndi'i ngu' lo'o. ²⁰ Pana nu lo'o tyalaa tsá nu

lo'o tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' nde loo la.

²¹ 'Chaca cha' ni, sca ngu' nu nchca ji'i jyacuá late', nu lo'o cua'ni cho'o ste' cusu, ná talya sa yu'be late' cucui lo sca late' cusu, cha' tyatsii' late' cucui; hora ti tyati' jyacuá su ngalya bi' li'. ²² La cui' ti cha', ná su'ba ngu' ji'i lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcui tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcui nu lo'o chca ndyu'u ti.

Ngusuu ngu' si'yu trigo tsá ta'a

²³ Ngua sca tsá ta'a lo'o ndi'i cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo ji'i ngu', ndyaa yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu. Li' ngusuu nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' laja lo'o ndyaa ti ngu'. ²⁴ Lo'o li' na'a ngu' fariseo ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' fariseo bi' lo'o Jesús:

—Tsa ta'a, tsá ndi'i cña' na laca juani —nacui' ngu' fariseo ji'i Jesús—. Tsa tacati laca. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ngu' bi' cña nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na tsá juani? —nacui' ngu'.

²⁵ Nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' li':

—¿Ha bilya ña'a ma lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David? Ngua sca tsá ntyute' tsa ycu' yu, lo'o jua'a ntyute' tsa tya'a ndya'a yu —nacui' Jesús ji'i ngu'—. ²⁶ Ngua jyo'o Abiatar loo ji'i lcaa sti jo'ó tyempo bi', lo'o li' ndyatí jyo'o David bi' ne' ni'i su cuentya ji'i ycu' Ndyosi cajua, ngusñi yu xlyá nu laca msta ji'i ycu' Ndyosi, nu ntucua tacati lo mesa; ndyacu ngu' xlyá bi', masi sca ti sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ji'i nquicha' —nacui' Jesús ji'i ngu' fariseo bi'.

²⁷ 'Ná nti' ycu' Ndyosi xcube' ji'na lo'o nchcui' Ni cha' caca sca tsá nu tyi'i cña' na; tso'o la tyi'i na si caja sca tsá nu tyi'i cña' na, ngua ti' Ni. ²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' laca

na' loo, masi tsá nu ndi'i cña' ngu', cha' cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

3

Sca yu quicha nu nchcu' ya' yu

¹ Ngua chaca quiya' ndyaa ngu' ne' laa ca bi' tsá nu ndi'i cña' ngu', lo'o nga'a sca nu quicha nu nchcu' sca tsu' ya'. ² Ña'a tsa xi ngu' tacati, nu ngu' fariseo bi', ña'a tsa ngu' ji'i Jesús si cua'ni yu jo'o ji'i nu quicha bi', cha' tsá ta'a nu ndi'i cña' ngu' judío ngua. Nti' ngu' tlyu bi' quijeloo qui'ya cha' sta ngu' hichu' Jesús. ³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Caa nu'u, tyu cla'be ne' laa re —nacui' Jesús ji'i.

⁴ Li' nchcuane Jesús ji'i lcaa ngu' bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cua'ni na sca cha' tso'o tsá nu ndi'i cña' ngu'? —nacui' yu ji'i ngu' tlyu bi'—. ¿Ha tso'o la si cua'ni na sca cha' cuxi tsá bi'? —nacui'—. ¿Ha ná tso'o cua'ni na jo'o ji'i ngu' li', nti' ma? ¿Ha tso'o la si ta na chacuayá' cajaa ngu' quicha tsá bi' lacua? —nacui' Jesús.

Nga'aa ngujui la ñi'ya chcu' nu ngu' tlyu bi' lo'o Jesús li'. ⁵ Ñasi' xi Jesús ña'a yu ji'i ngu' bi', jua'a xñi'i xi ti' yu cha' ná ntaja'a ngu' cui'ya ngu' cuentya ji'i cha' nu nclyu'u yu ji'i ngu'. Li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi': —Xquiñi nu'u ya' —nacui' Jesús ji'i.

Nguxquiñi yu ya' yu li', lo'o hora ti ngua tso'o ya' yu. ⁶ Lo'o ndu'u nu ngu' fariseo ne' laa bi', li' ndyaa ngu' cha' chcu' ngu' lo'o taju ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes; chcu' ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca cujuu ngu' ji'i Jesús.

Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati to' tayu'

⁷ Lo'o li' ndyaa Jesús to' tayu' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Quiña'a tsa ngu' Galilea ndyaa ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i cha' cuna ngu' cha' nu nclyu'u yu. ⁸ Cua ndañi ñi'ya laca cha' tonu nu ndyu'ni Jesús hasta ca quichi tyijyu', bi' cha' lo'o ngu' tyijyu' ndyalaa ngu' cha' ña'a ngu' ji'i yu; ndyalaa ngu' Judea, lo'o ngu'

Jerusalén, lo'o ngu' Idumea, lo'o ngu' chaca tsu' sta'a Jordán, lo'o ngu' Sidón, lo'o ngu' Tiro. ⁹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu cha' culana ngu' sca yaca ni'i sube, cha' ná satá ngu' ji'i yu, cha' quiña'a tsa ngu' ndi'i. ¹⁰ Jlo ti' ngu' cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i quiña'a tsa ngu' quicha, bi' cha' tachaa tsa ndi'i ngu' quicha slo; cua nti' tsa ngu' cala' ngu' ji'i ycu' Jesús. ¹¹ Nu ngu' quicha nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu' ni, nu lo'o na'a ngu' quicha bi' ji'i Jesús, li' ndyatū stī' ngu' nde loo su ndū yu. Cuii nxi'ya ngu' xqui'ya cui'i cuxi, cha' nslo cui'i bi' ji'i Jesús:

—Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —ndu'ni ngu' quicha bi'.

¹² Hora ti ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati tilaca laca ycu' yu.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹³ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa ndyacu' yu sii' ca'ya, ngusi'ya yu ji'i tyu' tya'a ñati cha' caa ngu' ca su ndū. Ndyaa ngu' bi' slo yu li'. Lo'o li' laja ngu' bi' ngusubi Jesús ji'i ñati nu cua'ni cña ji'i; ¹⁴ ngusubi yu ji'i tii tyucuaa tya'a ñati bi', cha' ca tsa'a ngu' ji'i yu. Bi' ngu' nu ta Ni ji'i cha' tsaa ngu' slo ñati xa' quichi, cha' culu'u ngu' cha' tso'o ji'i ycu' Ni ji'i lcaa ñati. ¹⁵ Nda Jesús chacuayá' ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' cua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha, lo'o jua'a culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'.

¹⁶ Nde nscua xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús ji'i: Simón nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro ji'i yu, bi' laca tsaca; ¹⁷ lo'o li' ngusubi yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo, nu Jacobo lo'o Juan, nu nchcui' Jesús cha' sñi' tyi'yu laca ngu', (jua'a ndyu'u cha' Boanerges cha'cña ji'i ngu' bi'); ¹⁸ lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Andrés, lo'o ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Mateo, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i xa' Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Tadeo, lo'o ji'i xa' Simón nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ngu'

cananista; ¹⁹ ngusubi yu ji'i Judas Iscariote nu tiya' la tya ji'i yu ya' ngu' xña'a xqui'ya cñi.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

Ca tiya' la ndyalaa Jesús to' tyi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu. ²⁰ Xa' ndyu'u ti'i ñati ca slo Jesús li'. Cha' quiña'a tsa ñati ndi'i, ná ngujui tyempo cha' cacu yu lo'o tya'a ndya'a yu. ²¹ Lo'o ndyuna tya'a Jesús cha' bi', ngulacua tsa ti' ngu' li'. Hora ti ndu'u ngu' lijya ngu' slo Jesús, xqui'ya cha' ntsu'u ñati nu nacui' cha' cua ngua loco yu.

²² Lo'o li' lijya mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa tonu ca Jerusalén. Nchcui' mstru bi' lo'o ngu':

—Ngusñi Beelzebú xu'na lcaa lo cui'i cuxi ji'i Jesús cua —nacui' mstru bi'—, bi' cha' lo'o chacuayá' ji'i nu xña'a bi' nchca ji'i yu culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati.

²³ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i mstru bi', cha' caa ngu' slo; nda yu sca cui' lo'o ngu' li':

—¿Ha culo Satanás ji'i ñati nu ji'i ycu' ca? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—.

²⁴ Tye cha' ji'i sca quichi jua'a ti si xcu' na xu' tya'a sca latya ngu' tisiya lo'o chaca latya ngu' tisiya. ²⁵ La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'i sca ni'i ti; si xcu' na xu' tya'a ngu', tya'be tya'a ngu' tyaa ngu' li'. ²⁶ Bi' cha' ná talo Satanás si xu' tya'a ycu' Satanás lo'o msu ji'i ycu' ca; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'.

²⁷ 'Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya nu tyatí ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu. Sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i yu bi' li'.

²⁸ 'Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' nchca ji'i ñati jña ngu' cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi Sti na' cuentya ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', masi cha' cuxi nu ngua'ni ngu', masi cha' cuxi nu nchcui' ngu'; ²⁹ sca ti ji'i ñati nu nchcui' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi, ná cua'ni clyu ti' ycu' Ni ji'i ñati bi'. Ná cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati bi'.

30 Nda Jesús cuii bi' lo'o ngu' xqui'ya cha' nacui ngu' cha' ngusñi cui'i cuxi ji'i yu.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

31 Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu to' ni'i su ndi'i Jesús. Nde liya' ndyanu ngu'. Li' nda ngu' cha' ndyaa ca su ndu Jesús, cha' tyu'u yu nde liya' cha' chcu' ngu' lo'o yu, ngua ti' ngu'.

32 Pana tachaa tsa ndi'i ngu' su ndu Jesús.

—Ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u nde liya' —nacui ngu' ji'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcu' ngu' lo'o nu'u —nacui ngu'.

33 —¿Tilaca nu chañi ca cha' laca xtya'a na'? ¿Tilaca nu chañi cha' laca tya'a na'? —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

34 Li' nxña'a Jesús ji'i ngu' nu nga'a cacua ti slo yu, xa' nchcu' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi':

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na, ñi'ya nu ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya nu ndulo tya'a na' 'na —nacui Jesús—. 35 Lo'o jua'a lcaa ñati nu taquiya' ji'i ycui' Ndyosi, nu cua'ni ñi'ya nu nti' ycui' Ni cha' cua'ni ngu', ngu' bi' ndu'ni ñi'ya nti' si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya nti' si laca ngu' tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a —nacui Jesús.

4

Cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

1 Chaca quiya' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ñati to' tayu' bi'. Cua ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati ca slo yu li'; hasta nga'aa ndyu'u scua yuu su tyu quiya' yu, bi' cha' ndyatí yu ca ne' sca yaca ni'i sube nu ndacui to' hitya ti. Ne' yaca ni'i bi' ndyaca'a Jesús, ndyanu nu xa' la ñati quiña'a lo yuu btyi to' tayu' bi'. 2 Li' quiña'a tsa cuii nda Jesús lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' yu culu'u yu ji'i ngu'. Ndi'ya ngua sca cuii bi':

3 —Cua'a jyaca ma —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsá ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo. 4 Nguscui yu si'yu ji'i, lo'o ndyú xi si'yu bi' lo yuu tacalya to' tyucuii. Hora ti ñaa

quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni' ji'i.

5 Lo'o li' ndyalú xi si'yu su xti tsa yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana cha' xca ti yuu ndyacu' chu' si'yu, 6 bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. 7 Lo'o chaca se'i ndyalú xi si'yu lo yuu su ndu yaca quiche'. Yala la nguluu yaca quiche' bi'; ná nda chacuayá' caluu tso'o calya trigo tsiya' ti, bi' cha' nga'aa ngutu'u si'yu lo bi' li'. 8 Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu lo yuu tso'o. Ntyucua tso'o si'yu bi'; tso'o tsa nguluu calya, lo'o li' tso'o tsa ngutu'u si'yu lo juu bi'. Ntsu'u juu nu nda calaa tyii tya'a si'yu lo, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda sca siyento tya'a si'yu sca ti juu.

9' Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcu' na' lo'o ma juani, si chañi cha' ntaja'a ma cuna ma cha' tso'o bi' —nacui Jesús ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

10 Ca tiya' la lo'o cua ndu'u ñati bi' ndyaa tsa tlyu ti, li' lija' nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús slo yu, lo'o jua'a ñaa xa' la tya'a tso'o ngu' slo Jesús. Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ñi'ya ntsu'u cha' nu nda nu'u nu ngua tsá ti? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

11 —Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ma sca cha' nu ntsu'u yacu' ti, ñi'ya nu caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuii; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. 12 Bi' cha' nda na' cuii bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya nu tyu'u cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu tyu'u cha' bi'. Jlo ta' cha' ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', bi' cha' ná nchca jna' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

Ñi'ya nu ndyu'u cha' ji'i cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu juu.

¹³ ¿Ha ná ngua cuayá' ti' ma ñi'ya nti' ñacui cuii bi'? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. ¿Ñi'ya caca ta ma cuentya ji'i xi xa' la cuii lacua, si ná nduna ma cha' nu nchcui' na' bi'? —nacui—. ¹⁴ Ñi'ya laca ñati nu ndyataa si'yu bi', jua'a laca ñati nu nchcui' cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi lo'o xa' la ñati. ¹⁵ Ñi'ya laca si'yu nu ndyalú lo yuu tacalya to' tyucuii lo'o li' ndye si'yu ndyacu quiñi, jua'a laca ñati nu lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi, ná nduna tso'o ngu' li'. Ñi'ya laca yuu tacalya bi', jua'a laca cresiya ji'i ñati bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndyacu quiñi si'yu to' tyucuii, jua'a caa Satanás cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi' li'. ¹⁶ Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o bi' ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁷ Pana si lya' ti' xa' ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' tso'o nu ndyuna ngu' bi', si xtyí lo'o ñati ji'i ngu', ná talo ngu' li'; laca ngu' bi' ñi'ya laca si ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chu' quee bi', lo'o li' ná ndalo calya bi' ndyanaa li'. ¹⁸ Si'yu nu ndyalú lo yuu laja yaca quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', ¹⁹ lo'o li' ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca culiya' ngu'; ncllyana ngu' ñi'ya ca caja quiña'a tsa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu re ji'i ngu', cha' caca stu'ba ngu' lo'o ñati tlyu la. Bi' cha' ná nchca tyanu cha' tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' ji'i yuu tso'o su ndyalú si'yu: lo'o ntyucua si'yu, li' tso'o tsa nguluu calya, ngutu'u tsa si'yu lo li'; jua'a laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', lo'o li' tso'o tsa ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi'. Ntsu'u yuu su nda sca ti juu trigo hasta calaa tyii tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u snayala tya'a si'yu lo sca ti juu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u hasta sca siyento tya'a si'yu lo sca ti

Cuii ji'i xee nu tyu'u ne' ni'i

²¹ Chaca quiya' nda Jesús sca cuii lo'o ngu' bi':

—Lo'o ngua'a na xee ni'i ca talya, ¿ha tacu' na lo xee bi'? ¿Ha sta na xee bi' ne' quiña? —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ná ndu'ni na jua'a —nacui—. Cua xi sta na xee cha' tyaca' xee tyucui ña'a nde ni'i. ²² Ndu'ni cha' tyu'u lo xee lcaa na nu ndyu'u cuatsi' ji'i ñati juani; ná sca cha' ntsu'u cuaana ti juani nu ná quijeloo ji'i ñati ca tiya' la. ²³ Cua'a jyaca ma xi ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, si chañi cha' ntaja'a ma cuna ma cha' tso'o bi'.

²⁴ Tya ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' li':

—Taquiya' tso'o ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús—. Ñi'ya nu ndu'ni ma lo'o xa' ñati, la cui' jua'a cua'ni ycu' Ndyosi lo'o ma li'. Lo'o jua'a lo'o cuna tso'o ma cha' jna', quiña'a la cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'i ma li'. ²⁵ Lo'o ñati nu jlya ti' cha' jna', nu ndyaca tsa'a cha' bi' ni, tya ta la ycu' Ni cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu', cua'ni ycu' Ni cha' ná caca ji'i ngu' bi' ca tsa'a ngu' tsiya' ti cha' ji'i ycu' Ni li'.

Cuii ji'i su ntyucua si'yu

²⁶ Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Ta na' sca cuii lo'o ma cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya nu caca lo'o laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsa ndyataa sca ñati nscua', ²⁷ li' ngujua' yu talya; lo'o cua quixee ti chaca tsa ngue ti' yu. Jua'a nteje tacui tyuu tsa lo'o tyuu talya. Laja li' ntyucua si'yu bi', cua ndyaluu bi' li'. Ná jlo ti' yu ñi'ya caca caluu si'yu bi'. ²⁸ Jua'a nchca ji'i sca si'yu nu lo'o cataa na ji'i. La cui' yuu su ndyataa si'yu bi' laca nu ta juersa ji'i si'yu cha' caluu. Tyucua calya cuañi' clyo, li' tyu'u tucua nchu', lo'o li' caja ltya ji'na. ²⁹ Lo'o cua btyi ltya, li' caca clacua, cha' tyu'u ti'i ltya.

Cuii ji'i si'yu cuxee

³⁰ Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' bi':

—Chaca cha' chcu' na' lo'o ma juani. Ta na' sca cuii lo'o ma ñi'ya nu caca lo'o ycu' Ndyosi laca loo ne' cre-siya ji'i ñati —nacui Jesús—. ³¹ Caca bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa ngu'. Si'yu bi' laca nu si'yu sube la tyucui ña'a chalyuu, cha' ná ntsu'u xa' si'yu nu sube la. ³² Pana lo'o cataa ngu' si'yu bi', yala ti tyucua, caluu yaca li' cha' caca sca yaca tlyu. Lo'o li' ca'ya quiñi laja sta' yaca bi', chca'a cña' ni' su tyacala' laja laca' bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

³³ Jua'a ti ngulu'u Jesús cha' ji'i ngu'; nda yu xi cuii lo'o ngu', cha' culu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu', ña'a cuayá' nu ta tso'o ngu' cuentya ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu' Ni. ³⁴ Xcu' lo'o cuii ti ngulu'u Jesús ji'i ñati quiña'a, masi ná nda tso'o ngu' cuentya ñi'ya cha' nda cuii bi'; pana tiya' la ngulu'u tso'o yu cha' bi' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

³⁵ Lo'o cua ngusii tsa, cua ndyaa cuichaa, li' nchcu' Jesús xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tyeje tacui na ca chaca tsu' tayu' re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

³⁶ Lo'o li' nguxtyanu ngu' ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua, ndyatí Jesús lo'o tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'i su ngua'a yu cha' ngulu'u yu ji'i nu ngu' quiña'a bi' tsá la. Ndu'u ngu' ndyaa ngu', lo'o xa' yaca ni'i ndyaa lo'o. ³⁷ Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatú clyoo' lo tayu', ña'a cuayá' nu ndyatí tsa hitya clyoo' nde ne' yaca ni'i; cua cha'a ti yaca ni'i bi' ntsu'u hitya. ³⁸ Pana laja' ti Jesús ntsu'u nde siyu' yaca ni'i, ngustii yu lo sca late' lcuti. Nguxtyu'u ngu' ji'i yu li':

—Cusu' —nacui ngu' ji'i Jesús—. Que ti' nu'u. ¿Ha ná ndube ti' nu'u cha' cua cajaa ti na? —nacui ngu'—. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re.

³⁹ Li' ndyatú Jesús, ngulo yu cña ji'i cui'i, ngua'a ji'i clyoo' lo tayu'.

—Caca ti ti lo hitya re —nacui yu.

Hora ti ngua ti cui'i, ngua ti clyoo'; ti ti ndyanu tayu' li'. ⁴⁰ Lo'o li' nchcu' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—¿Ni cha' ntsii tsa ma? —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca ná jlya ti' ma ji'i ycu' Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacui.

⁴¹ Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús li':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i ndaquiya' ji'i yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacui ngu' ji'i tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

5*Ngusni cui'i xña'a ji'i sca ngu' Gadara*

¹ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', nde loyuu su cuentya Gadara. ² Cua tyu'u ti Jesús ne' yaca ni'i lo'o ndyu'u tucua sca nu quicha, sca ngu' nu ngusni cui'i xña'a ji'i. Ndi'i nu quicha bi' ne' lo'o jyo'o. ³ Su nguatsi' jyo'o ti ndi'i nu quicha bi', cha' ná ngua ji'i ngu' sca' ji'i; ni lo'o chcuá ná ngua ji'i ngu'. ⁴ Cua tyu' quiya' ngusca' ngu' ji'i lo'o carena nquicha', ndyaaca' quiya', ndyaaca' ya'; pana hora ti ngusi'yu cu' chcuá bi', ndyatí' carena, ndyanu yu'be ti chcuá nu ndyaaca' nu quicha bi'. Ni sca ngu' ná ngué ngu' cha' tyijiloo ji'i yu quicha bi'. ⁵ Lo'o nde tsá lo'o nde talya ndya'a nxi'ya ne' lo'o jyo'o, ndya'a yu'u ti sii' cuati. Lo'o jua'a ngusi'yu ji'i ycu' ca lo'o quee. ⁶ Juani tyijyu' ti ndu nu quicha bi' na'a ji'i Jesús. Li' ngusna lijya ndatu sti' slo Jesús, cha' cua'ni tlyu ji'i. ⁷ Cuii ngusi'ya nu quicha bi' ji'i Jesús li':

—¿Ñi'ya cña nti' nu'u jna'? —nchcuane yu quicha ji'i Jesús li'—. Nu'u laca Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, ycu' Ni nu laca loo la —nacui—. Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, ná xcube' nu'u jna'.

⁸ Tsa ti cua ngulo Jesús cña ji'i cui'i xña'a bi', cha' tyatsu' ji'i yu quicha bi', bi' cha' tya'na nchcui' lo'o Jesús juani cha' ná xcube' yu ji'i.

—Tyu'u nu'u, tyaa nu'u tsiya' ti —nacui Jesús ji'i cui'i xña'a tsa la.

⁹ Li' nchcuane Jesús ji'i yu quicha bi':

—¿Ni naa nu'u? —nacui Jesús ji'i.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacui nu quicha—, cha' quiña'a tsa tya'a cui'i xña'a ngusni 'na —nacui.

¹⁰ Lo'o li' ndijña tsa nu quicha bi' cha' ná cua'ni Jesús jo'o ji'i, cha' ná culo Jesús ji'i nu cui'i xña'a bi' cha' tyaa; ná nti' cui'i xña'a bi' cha' tsa xa' chalyuu tyijyu' la. ¹¹ La cui' tsa bi' ndi'i tsa cube' ndyacu ni' quixi' sii' ca'ya jua. ¹² Li' xa' ndijña yu quicha bi' ji'i Jesús cuentya ji'i cui'i xña'a nu ngusni ji'i:

—Ta nu'u chacuayá' tsa cui'i cha' xñi ji'i cube' jua —nacui.

¹³ Lo'o li' nda Jesús chacuayá' bi' ji'i lcaa cui'i xña'a bi'. Li' ndu'u cui'i ndyaa, ngusni ji'i cube'. Ndi'i tucua mil tya'a cube', lo'o jua'a ngusni cui'i bi' ji'i lcaa ni'. Ngusna ni' sii' cua'a li', ndyú ca ta'a ni' ne' hitya tayu'; ndyi'o ni' hitya, ngujuii lcaa cube' bi' li'.

¹⁴ Lo'o li' ndube tsa ti' ngu' nu ña'asii ji'i cube' bi', ngusna ngu' ca quichi cha' cacha' ngu' ji'i lcaa ngu' cacua ti ñi'ya cha' ngua bi'. Hora ti ndu'u ngu' lija' ngu' cha' ña'a ngu' ji'i cha' bi'. ¹⁵ Nu lo'o ngulaa ngu' slo Jesús, li' na'a ngu' ji'i nu qui'yu nu ngua quicha bi'; na'a ngu' cha' ti ti nga'a nu qui'yu bi', lacu' ste', cha' cua ndyaca tso'o. Nga'aa nxa'lu cui'i xña'a bi' ji'i. Ndyutsii tsa ngu' li'. ¹⁶ Nchcui' tsa ngu' nu ña'asii ji'i cube' bi' ñi'ya ngua cha' ji'i nu quicha, cha' tsa tlyu ti nguxtyanu cui'i xña'a ji'i. Li' ndu'u cui'i bi' ndyaa, ngusni ji'i lcaa cube' nu ndi'i bi'; ndye cha' ji'i cube' bi' li'. ¹⁷ Nu lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', li' nchcui' tsa ngu' lo'o Jesús cha' tyatsu' yu tyaa yu xa' se'i su tyijyu' la.

¹⁸ Lo'o cua tyatí ti Jesús ne' yaca ni'i sube cha' tyaa, li' nchcui' nu ngua quicha bi' lo'o Jesús; ngüijña

chacuayá' ji'i Jesús cha' tsa lo'o. ¹⁹ Pana ná nda Jesús chacuayá' ji'i.

—Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús ji'i—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu' tya'a nu'u ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o nu'u, cha' ngua'ni tya'na tsa ti' ycu'i Ni jinu'u.

²⁰ Lo'o li' ndu'u ndyaa nu qui'yu bi' lcaa quichi nde Decápolis, nda cha' lo'o ngu', lcaa lo cha' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o. Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi' li'.

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

²¹ Lo'o li' ñaa Jesús ne' yaca ni'i ca nde tsu' tayu' chaca quiya'. Xa' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús nde to' tayu' bi'. ²² Li' ndyalaa sca nu qui'yu nu laca loo ne' laa jua. Jairo naa nu cusu' bi'. Ndatu sti' nu cusu' bi' slo Jesús, ndacui nclýú hique yu hasta lyuu. ²³ Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Cua cajaa ti sñi' na' —nacui yu ji'i—. Cua'ni nu'u cha' tso'o tsa nu'u ca su ntsiya nu cuna'a piti bi' 'na, cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cho'; sta ya' nu'u chu' nu piti cha' cu'ú cho'.

²⁴ Lo'o li' ndyaa Jesús lo'o yu bi', jua'a ndyaa quiña'a ñati lo'o ngu', hasta tachaa tsa ndi'i ngu' lo'o ndya'a ngu'. ²⁵ Lo'o sca nu cuna'a quicha ndya'a laja ñati quiña'a bi'. Cua tii tyucuaa yija' ntsu'u quicha ji'i nu cuna'a bi', cha' ndyalú tsa tañi ma'. ²⁶ Cua ndye lcaa lo jo'o ngua'ni ngu' ji'i ma' quicha bi', lo'o ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'i. Ndye cñi ji'i ma', ndye lcaa lo cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma' xqui'ya taná, lo'o lye la ngua quicha ma' li'. ²⁷ Cua ndyuna ma' quicha bi' xi cha' ji'i Jesús, bi' cha' ñaa ma' laja ñati nde chu' su ndu Jesús. Ndyala' ma' quicha bi' ste' Jesús li'. ²⁸ “Lo'o cala' ti na' ste' Jesús re, tyaca tso'o na' li’”, ngua ti' ma' quicha bi'. ²⁹ Hora ti ndyacu' cha' ndyalú tañi ma', tsa tsiya' ca ngua tii ycu'i ca ma' cha' cua ndyaca tso'o li'. ³⁰ Pana hora

ti ngua tii Jesús cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i sca ñati, masi ná na'a yu ji'i nu quicha bi'. Li' nguxña'a yu ji'i nu ñati quiña'a nu lijya nde chu' yu.

—¿Tilaca ndyala' ste' na'? —nacui yu ji'i ngu'.

³¹ Li' ndube tsa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Tachaa tsa ndi'i ngu' re slo na —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u ji'i ngu', “Tilaca ndyala' na”?

³² Lo'o li' ña'a tsa Jesús ji'i lcaa ngu' cha' ca cuayá' ti' tilaca laca nu ndyala' ji'i. ³³ Li' ñaa nu cuna'a bi', ndatu sti' slo yu. Nchcuaa ma' bi', cha' ndyutsii tsa ma', masi jlo ti' cha' cua ndyaca tso'o. Li' ndacha' liñi ma' ji'i Jesús ñi'ya ngua ji'i ma'.

³⁴ —Tso'o tsa jlya ti' nu'u jna', sñi' —nacui Jesús ji'i—, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u juani. Tso'o ti tyaa nu'u, nga'aa xñi quicha bi' jinu'u chaca quiya'.

³⁵ Lo'o tya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi', li' ndyalaa sca msu ji'i Jairo nu laca loo ne' laa bi', ndyaca tya'a lo'o ngu'. Nchcui' msu bi' lo'o xu'na cuentya ji'i nu piti quicha:

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacui msu ji'i nu cusu' bi'—. Nga'aa ntsu'u la cha' chcui' nu'u lo'o mstru re.

³⁶ Lo'o Jesús ndyuna cha' nu nchcui' msu bi', pana ná ndaquiya' Jesús ji'i cha' bi'.

—Ná cutsii nu'u —nacui Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi'—. Tsa bi' ti cha' cua'ni nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na.

³⁷ Lo'o li' ná nda Jesús chacuayá' ji'i ñati cha' tsa ngu' lo'o yu; sca ti ji'i Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan tya'a Jacobo, nda yu chacuayá' tsa ngu' lo'o yu. ³⁸ Li' ndyalaa ngu' to' ni'i ji'i nu laca loo ne' laa bi'. Cua quiña'a ñati ndyu'u ti' cajua, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu'. Lye tsa ngua cha' cua ngujuii nu piti bi'. ³⁹ Ndyati Jesús ni'i li'.

—¿Ni cha' laca nxi'ya tsa ma' ndi'i ma'? —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' quiña'a tsa nclyacua ti' ma'?

Si' na ngujuii nu piti quicha re, na laja' ti ntsiya —nacui Jesús.

⁴⁰ Li' nxyi' lo'o ngu' ji'i. Bi' cha' ngulo'o Jesús ji'i lcaa ngu' nu nxi'ya ndi'i ngu'; ndyanu sti' xtya'a nu piti quicha lo'o ca ta'a sna ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, ndyaa ngu' bi' slo nu piti. ⁴¹ Li' ngusñi Jesús ya' nu piti bi'.

—Talita, cumi —nacui Jesús ji'i, cha'cña ji'i ngu' bi'. (Ndi'ya ndyu'u cha' bi': Mbixu', nde cha' chcui' na' lo'o nu'u juani: Tyatu nu'u.)

⁴² Hora ti ndyatu nu cuna'a piti quicha bi', nguxana ndya'a li'. Tii tyucuaa ti yija ntsu'u cho'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li'. ⁴³ Lye nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' ná chcui' ngu' lo'o xa' ñati ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o nu piti bi'. Li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' ta xi na cacu nu piti bi'.

6

Ndya'a Jesús ca quichi Nazaret

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' ca quichi tyi yu. ² Ndyati Jesús ndyaa ne' laa quichi bi' tsa nu ndi'i cña' ngu', tsa ta'a bi'. Li' ngulu'u yu ji'i ngu'. Ndube tsa ti' ngu' nu ndi'i ne' laa bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'.

—¿Mala ngua tsa'a yu re lcaa cha' nu nchcui' yu? —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ngua cha' ngua cuayá' tso'o ti' yu? ¿Ha tii yu? —nacui ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' nchca ji'i yu cua'ni yu cha' tlyu? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ³ ¿Ha si'i cuityi yaca laca yu re? —nacui ngu'—. La cui' sñi' María laca re; tya'a Jacobo, tya'a José, tya'a Judas, tya'a Simón laca yu re. Nde quichi tyi na ndi'i ngu' cuna'a tya'a yu re —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Chii nti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús, ⁴ pana ndi'ya laca cha' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa ngu' xa' quichi ni, ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ngu' —nacui Jesús ji'i ngu'—, pana ngu'

tya'a quichĩ tyi yu ni, ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti —nacui' Jesús—. Lcaa tya'a yu, jua'a ngu' tya'a ndi'i yu, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' yu —nacui' Jesús ji'i ngu'.

⁵ Lo'o jua'a ngua cha' ná ngua cua'ni Jesús cha' tlyu slo ngu' bi', xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' ji'i; pana ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o xti ti ngu' quicha lo'o ngusta ya' ti yu lo ngu', tsa bi' ti cha' ngua'ni yu. ⁶ Ndube tsa ti' Jesús cha' ná jlya ti' ngu' bi' ji'i tsiya' ti. Lo'o li' tya ndya'a la yu ca xa' quichĩ sube ti nu ndi'i cacua ti, ngulu'u yu ji'i ngu' ca bi' li'.

Nda Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tsa'a ngu' chcui' ngu' cha' ji'i yu lo'o ngu' xa' quichĩ

⁷ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', cha' chcui' yu lo'o ngu'. Ngulo yu cña ji'i ngu' bi', cha' tyu'u ngu' tsa'a ngu' cuentya latya ti ngu'; stu'ba ti tsa'a tucua tya'a ngu' scaa quichĩ. Li' nda Jesús chacuayá' ji'i ngu' cha' culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati. ⁸ Nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ná lo'o yu'ba qui'ya ngu' tsa'a ngu'. Tsa'a ngu' lo'o sca yaca xca ti; ná lo'o cujui, ná lo'o tyaja, ná lo'o cñi tsa'a ngu', nacui' Jesús. Jua'a ti tsa'a ngu'. ⁹ Tyu'u caña quiya' ngu', cacu' ngu' camxa, pana ná lo'o chaca camxa ji'i ngu' tsa'a ngu'.

¹⁰ —Nu lo'o ta ngu' ni'i su caja' ma —nacui' Jesús—, li' tyanu ma slo ngu' bi' ña'a cuayá' nu tyu'u ma tsa'a ma xa' quichĩ. ¹¹ Si ntsu'u sca quichĩ su ná tyaja'a ngu' ta ngu' se'i tyanu ma, sca quichĩ su ná tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu chcui' ma lo'o ngu', li' tyu'u ma quichĩ bi', yaa clya ma li'. Salú ma sñii yuu nu ntsu'u quiya' ma to' quichĩ bi'. Jua'a caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o ma. Cha' liñi cacha' na' ji'i ma juani —nacui' Jesús—, lo'o tyalaa tsa cha' cua'ni cuayá' ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa ñati, lye la xcube' Ni ji'i ñati quichĩ nu ná ntaja'a cuna ngu' cha' nu nchcui' ma lo'o ngu'; xti la xcube' Ni ji'i jyo'o

ñati cuxi nu nguti'i quichĩ Sodoma, nu nguti'i quichĩ Gomorra cua sa'ni.

Jua'a nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

¹² Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde tyuu tya'a quichĩ. Nda ngu' cui'i lo'o ngu' quichĩ bi', cha' ca tyuju'u ti' ngu' quichĩ ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' quichĩ ji'i cha' cuxi bi' li'. ¹³ Ngulo ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cui'i cuxi nu ngusñi ji'i tyuu tya'a ñati, lo'o jua'a nda'a ngu' setye tyixi xtyi'i lo xa' la ngu' quicha lo'o ngua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha bi'; ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujui Juan nu ntyucuatya ji'i ngu'

¹⁴ Tyempo bi' cua ndyuna rey Herodes cha' ji'i cha' tlyu nu cua ndyu'ni Jesús; lcaa quichĩ nguañi cha' bi', cha' scaa cha' nchcui' scaa ñati ji'i Jesús. Pana ndi'ya ngua ti' ycu'i' rey bi'.

—Jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tsubi' la, bi' laca Jesús re— nacui' Herodes bi'—. Ndyujui ngu' ji'i Juan bi', pana juani cua ndyu'ú chaca quiya', bi' cha' nchca ji'i cua'ni cha' tlyu jua'a —nacui' rey.

¹⁵ —Si'i bi' —nacui' xa' ñati—. Jyo'o Elías laca nu qui'yu re.

—Si'i jua'a —nacui' xa' la ñati—. Sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi laca yu re, ñi'ya nu jyo'o cusu' nu nguti'i sa'ni la nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ni.

¹⁶ Lo'o ndyuna Herodes cha' nu nchcui' xa' ñati ji'i Jesús bi', xa' nchcui' rey bi'.

—Cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya' —nacui'—. Na' ngulo na' cña ji'i ngu', lo'o li' nteje cu' ngu' scua' que Juan bi'; pana ná tyiquee' Juan laca nu qui'yu re —nacui' rey Herodes.

¹⁷ Tya tsubi' la ngulo rey Herodes bi' cña ji'i ngu' cha' tsa'a ngu' xñi ngu' ji'i nu Juan bi', cha' tsa'a lo'o ngu' ji'i ne' chcu'a. Ngua'ni rey cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías nu ngua clyo'o Felipe tya'a Herodes, cha' cua ngusna lo'o Herodes ji'i nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o.

18 —Ná ntsu'u chacuayá' tyi'í nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui' jyo'o Juan ji'í rey Herodes tya li'.

Bi' cha' ngusu'ba rey ji'í Juan ne' ni'í chcuá, cha' nchcui' yu jua'a lo'o rey bi'. 19 Ñasi' tsa Herodías xqui'ya Juan, cujuui ji'í yu ngua ti' nu cuna'a bi'. Pana ná ngujui ñi'ya cujuui ji'í yu hora ti, 20 cha' ntsii' rey Herodes ji'í Juan. Jlo ti' rey cha' liñi tsa cha' nu ngua'ni Juan, lubii tsa tyiquee Juan, lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cuxi ji'í yu; bi' cha' nguna'asii' rey ji'í yu cha' ná cua'ni nu cuna'a bi' ni sca cha' cuxi lo'o. Ndiya ti' rey Herodes cuna cha' nu ngulu'u Juan ji'í, masi ná ngua cuayá' tso'o ti' rey ji'í cha' bi'. 21 Tso'o tsa nti' Herodías lo'o ngua tsa ngula ycuí' rey Herodes li'. Tsa bi' ngua'ni rey ta'a, lo'o ndyacu tyuu tya'a ngu' tlyu slo rey. Lo'o ngu' nu laca loo cuentya ji'í rey bi', lo'o xu'na sendaru ji'í rey, lo'o ngu' culiya' nde Galilea bi', lcaa ngu' tlyu bi' ndyaa ngu' ndyacu ngu' slo rey. 22 Li' ndyalaa sca nu cuna'a cuañi' sñi' Herodías, ndyula quiya' nu cuna'a bi' slo ngu'. Chaa tsa ti' rey Herodes li', lo'o jua'a ndiya ti' ngu' nu ndyacu slo lo'o na'a ngu' ji'í nu cuna'a cuañi' ndyula quiya'. Nchcui' rey lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li':

—Cacha' clya nu'u jna' juani ti na ca cha' tso'o nu nti' nu'u —nacui' rey ji'í—. Ta na' cha' tso'o bi' jinu'u —nacui'—. 23 Xcube' ycuí' Ndyosi 'na si ná ta na' lcaa na nu jña nu'u 'na juani, masi sa cla'be yuu su cuentya jna', ta na' jinu'u —nacui' rey ji'í nu cuna'a cuañi' bi'. 24 Li' ndu'u nu cuna'a cuañi' bi', ndyaa slo xtya'a.

—¿Na ca jña na' ji'í rey? —nacui' ji'í xtya'a li'.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'í ngu' —nacui' xtya'a li'.

25 Yala ti ndyaa nu cuna'a cuañi' bi' slo rey chaca quiya', cha' jña cha' bi' ji'í.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'í ngu' nti' na' —nacui' nu cuna'a bi'—. Nu juani ti nti' na scua' que yu bi' ne' sca tsi'yu —nacui' ji'í rey.

26 Xñi'í tsa ti' rey li', masi ná ngua ji'í tacu' cha' ji'í nu cuna'a bi'; ná caca jua'a, cha' slo ngu' tya'a ndyacu cua ngua'ni rey jura cha' ta lcaa na nu jña nu cuna'a cuañi' bi' ji'í. 27 Li' hora ti ngulo rey cña ji'í sca sendaru ji'í nu ndu' cua, cha' tsa squi'ya sendaru scua' que Juan. Ndu'u sendaru ndyaa ni'í chcuá, nteje cu' scua' que Juan. 28 Li' ñaa lo'o sendaru ji'í ne' tsi'yu, nda ji'í nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndyaa lo'o nu cuna'a bi' ji'í slo xtya'a.

29 Ñi'ya ngua li', lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Juan cha' nscua jyo'o bi', hora ti ndyaa ngu' ca su ntsiya jyo'o Juan. Li' ndyaa ngu' nguxatsi' ngu' ji'í jyo'o bi'.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

30 Ca tiya' la xi xa' ndyalaa ngu' tya'a ndya'a Jesús slo yu, ngu' nu ndyaa nchcui' lo'o ngu' xa' quichi' cha' ji'í Jesús. Nda ngu' cha' lo'o yu ñi'ya nu ngua'ni ngu', ñi'ya nu ngulu'u ngu' ji'í ñati' ca bi'. 31 Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsa na xi chaca se'í su tyi'í ma ycuí' ti, cha' chca'a cña' ma xi —nacui' Jesús ji'í nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi'.

Jua'a nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' quiña'a tsa ñati' ndi'í slo ngu', hasta nga'aa ngujui tyempo cacu ngu'. 32 Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'í sube ti, cha' tsa ngu' xi su ná ntsu'u ñati'. 33 Pana tyuu tya'a ñati' na'a mala ndyaa ngu'. Ndyuloo ñati' bi' ji'í ngu', lo'o li' nguañi cha' bi' ca tyuu tya'a quichi'. Bi' cha' ngusna ngu' quichi' bi' ndyaa ngu' to' tayu', nde loo la ndyalaa ngu' su ndyaa Jesús lo'o tya'a ndya'a yu. 34 Lo'o ndyalaa yaca ni'í sube ti to' tayu', ndu'u Jesús na'a yu cha' quiña'a tsa ñati' ndi'í. Lo'o jua'a, tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'í nu ngu' quiña'a bi'; ngulacua ti' yu cha' ñi'ya nti' xlya' nu ná ntsu'u nu ña'asii' ji'í, jua'a ndya'a nu ñati' quiña'a bi', ngua ti' Jesús. Bi' cha' tyiquee' ngulu'u yu quiña'a tsa cha' ji'í ngu' bi'. 35 Lo'o cua ngusii, li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndi'j ñati ca nde —nacui ngu'—, lo'o jua'a ngusii tsa juani. ³⁶ Tso'o la si culo nu'u cña ji'i ñati quiña'a re cha' tyaa ngu' ca quichi cacua ti, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu' —nacui ngu' ji'i Jesús.

³⁷ —Cu'ma, ta ma na cacu ngu' re —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'.

—¿Ha tyu'u scua tucua siyento paxu cui'ya ya xlyá teje' cacu ngu' re, cusu'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

³⁸ —¿Ni lcu'a tya'a xlyá teje' ntsu'u ji'i ma lacua? —nacui Jesús—. Culacua ma xi ji'i —nacui ji'i ngu'.

Ngulana ngu' si lo'o xi na cacu ndya'a ñati bi', li' xa' nchcui' ngu' lo'o Jesús.

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o ji'i ngu' nde —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

³⁹ Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' xi lo quii sube cuentya taju ngu'. ⁴⁰ Li' cuentya taju ti ndyaca'a ngu' lo yuu; cuentya sca siyento tya'a ñati sca taju, cuentya tu'ba tyii tya'a ñati sca taju, jua'a ndyaca'a ngu'. ⁴¹ Li' ndaya' Jesús ji'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o nu tucua tya'a cualya bi', nguxña'a yu nde cua cha' tya yu xlyá'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya xlyá, lo'o jua'a xqui'ya cualya. Ndyá'be xlyá li', nda yu xlyá yu'be ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i nu ngu' quiña'a bi'; la cui' jua'a ngusa'be yu ji'i cualya cha' cacu ngu'. ⁴² Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', lo'o nguaala' ji'i ngu'. ⁴³ Lo'o ndye ndyacu ngu', nguxuti' ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o yu'be xlyá lo'o yu'be cualya; ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi' li'. ⁴⁴ Jua'a ngua cha' ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu xlyá lo'o cualya nu ngua tsa bi'.

Nguta'a Jesús lo hitya tayu'

⁴⁵ Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyati' ngu' ne' yaca ni'i sube ti, cha' tsa' ngu' nde loo la su tsa' ycu' ca chaca tsu'

tayu' hasta ca quichi Betsaida. Tyanu Jesús cha' chcu' salya' lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' quichi ca to' tyi ngu'. ⁴⁶ Lo'o cua nchcui' salya' lo'o ngu', ndu'u Jesús ndyaa ycu' ti yu nde sii' ca'ya cha' chcu' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. ⁴⁷ Lo'o ndyaa cuichaa ntsu'u ngu' tyijyu' lo hitya ne' yaca ni'i sube ti, ndyanu Jesús ycu' ti nde lo yuu btyi. ⁴⁸ Na'a Jesús cha' lye tsa ndyu'ni ngu' cña cha' xna yaca ni'i bi' lo hitya, cha' nguula tsa cui' ndyaca lo hitya. Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti. Cua tyeje tacui ti Jesús, ⁴⁹ lo'o li' na'a ngu' ji'i yu ndya'a yu lo hitya. Ngusi'ya tsa ngu' li', cha' sca jyo'o laca ngua ti' ngu'. ⁵⁰ Na'a ca ta'a ngu' ji'i, lo'o jua'a ndyutsii tsa ngu' li'. Hora ti ndacha' Jesús ji'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma, na' laca —nacui yu—. Ná cutsii ma —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁵¹ Li' ndyati' Jesús ne' yaca ni'i lo'o ngu', hora ti ngua ti cui' li'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu'. ⁵² Ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' nguta'a Jesús lo hitya. La cui' ti cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o ngusa'be yu ji'i xlyá bi'. Na cua ndyacu' hique ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha nde Genesaret

⁵³ Li' ndyalaa yaca ni'i chaca tsu' tayu' lo'o ngu', ca loyuu su cuentya Genesaret ndyalaa ngu' li'. Lo'o ngusca' ngu' ji'i yaca ni'i bi', ⁵⁴ li' ndyu'u ngu'. Hora ti ndyuloo ñati nu ca tyi bi' ji'i Jesús. ⁵⁵ Ngusna ngu' ndyaa ngu' ca slo ca ta'a ngu' quicha, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' slo Jesús; masi ngu' quichi cacua ti, masi ngu' tyijyu' la xi, ndyi'ya ngu' ji'i ngu' quicha lijya. Masi ne' catya, masi lo jaa' ti ndyaa ngu', cha' tyalaa ngu' ca su ndu Jesús. ⁵⁶ Tyuu tya'a quichi su ndyaa Jesús, lo'o quichi tlyu, lo'o quichi sube ti, lo'o to' tyi ñati ti ne' quixi', lcaa su ndya'a yu ñaa ngu' ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha ji'i ngu'. Ndiña ngu' chacuayá' ji'i Jesús cha'

cala' ti ngu' quicha masi quiya' ste' ti yu. Lo'o lcaa nu quicha nu ndyala' ste' Jesús ni, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

7

Na laca nu cua'ni ñu'u jì'ì tyiquee

ñati

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo, ndya'a ngu' lo'o xi mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nde quichi Jerusalén. Lijya ngu' ca su ndu Jesús. ² Ndube ti' ngu' bi', cha' ntsu'u ngu' nu ndyaca tsa'a jì'ì Jesús nu ndacu tyaja masi bilya tyaati ya' ngu' ñi'ya lo'o nclu'u mstru cha' jo'ó jì'ì ngu' cha' cua'ni ngu'. ³ (Nu ngu' fariseo, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu' judío ni, ná cacu ngu' si bilya tyaati tso'o ya' ngu' ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni la cha' cua'ni ngu'. ⁴ Lo'o tsa ngu' lcaya' cui'ya ngu' sca na cacu ngu', tya lo'o ngu' jì'ì toni'ì li'; pana ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' jì'ì si bilya cua'ni lubii ngu' jì'ì tyucui ña'a ngu'. Quiña'a tsa cña tacati jua'a cua ngulu'u jyo'o cusu' jì'ì ngu' judío cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu tyaati tasa jì'ì ngu', ñi'ya nu tyaati castyu, ñi'ya nu tyaati quityu' chcuā, ñi'ya nu tyaati ca'ña, cha' caca lubii scaa na bi' cuentya jì'ì ycu' Ndyosi, ngua ti' ngu'.) ⁵ Bi' cha' ndi'ya nchcuane ngu' jì'ì Jesús li', nu ngu' fariseo bi' lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni:

—¿Ni cha' laca ná tso'o ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacu' ngu' jì'ì yu—. Ná ndaquiya' ngu' bi' jì'ì cña nu cua ngulu'u jyo'o cusu' jì'ì na cua sa'ni la, cha' ná ndyaati tso'o ya' ngu' lo'o cacu ngu' tyaja —nacu' ngu' bi' jì'ì Jesús.

⁶ Li' nguxacu' Jesús cha' jì'ì ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu nchcu' jyo'o Isaías jì'ì mā sa'ni, cha' ñati nu tu-cua cha' ntsu'u tyiquee mā laca mā. Ndi'ya nguscua nu cusu' Isaías bi' lo quityi jì'ì ycu' Ndyosi:

Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacu' ycu' Ni,

si'ì tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' na.

⁷ Na cuiñi tsa ngu' re; nacu' ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' na, pana nclu'u ngu' cha nu' nchcu' ñati ti jì'ì tya'a ngu', masi nacu' ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' jì'ì tya'a ngu', nacu' ycu' Ni.

Jua'a nscua lo quityi. ⁸ Ná ndube ti' cu'mā ñi'ya nu ngulo ycu' Ndyosi cña jì'ì ñati chalyuu; jì'ì cña nu ngulu'u jyo'o cusu' jì'ì na, bi' ti cña ndaquiya' mā jì'ì —nacu' Jesús jì'ì ngu' bi'.

⁹ Lo'o li' xa' nchcu' yu lo'o ngu' bi': —Tso'o tsa nti' mā cha' nguxtyanu mā cña nu ngulo ycu' Ndyosi jì'ì na; ndulo la cha' nu ngulu'u jyo'o cusu' jì'ì na, nti' mā —nacu' Jesús—. ¹⁰ ¿Ha ná ntsu'u ti' mā cha' nu nchcu' jyo'o Moisés cuentya jì'ì ycu' Ndyosi lo'o ñati sa'ni? “Tucua mā cha' nu nchcu' sti mā, cha' nu nchcu' xtya'a mā”, nacu' Ni. “Si chcu' mā cha' cuxi jì'ì sti mā jì'ì xtya'a mā, ntsu'u cha' cuju'ì ngu' jì'ì mā li'”, nacu' Ni. ¹¹ Pana cuxi tsa cha' nu nchcu' cu'mā. Na nclyu'u mā jì'ì ngu' cha' tso'o laca si chcu' sca ñati lo'o sti ngu' lo'o xtya'a ngu' ndi'ya: “Nga'aa caca na xtyucua na' jì'ì mā, cha' Corbán laca lcaa cha' nu ta na' jì'ì mā nquicha”. (Corbán ni, ndi'ya nti' ñacu' cha' bi' cha' cña jì'ì ngu' bi': sca na nu cua nda ngu' jì'ì ycu' Ndyosi.) ¹² Nga'aa nda mā chacuayá' cha' xtyucua ngu' bi' jì'ì sti ngu' jì'ì xtya'a ngu' li' —nacu' Jesús jì'ì ngu' bi'—. ¹³ Ná tso'o laca lo'o nclyu'u mā jua'a. Nga'aa ndaquiya' mā jì'ì cña nu ngulo ycu' Ndyosi jì'ì na, si jua'a culu'u mā jì'ì ngu'; lye la ndaquiya' mā jì'ì cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o mā. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la cha' cuxi ndu'ni mā —nacu' Jesús jì'ì ngu'.

¹⁴ Ngua chaca quiya' ngusi'ya Jesús jì'ì quiña'a tsa ñati nu lca'a jì'ì cha' caa ngu' cacua la xi.

—Cua'a jyaca lcaa cu'mā jì'ì cha' nu ta na' lo'o mā, cha' ca cuayá' ti' mā sca cha' —nacu' Jesús jì'ì ngu' li'—.

¹⁵ Ná ntsu'u na ndacu ngu' nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu' —nacu' yu—. Lo'o nchcu' ngu' sca cha',

lo' o ndyu' ni ngu' sca cña, jua'a caca cuayá' ti' na si cuxi tyiquee ngu' bi'.
 16 Lcaa mā nu nti' cuna mā, cua'a jyaca tso'o mā ji'i cha' bi' juani —nacui Jesús ji'i ngu'.

17 Lo' o ca tiya' la, li' ndyatí Jesús ndyaa ne' sca ni'i. Ndyanu nu quiña'a ñati bi' nde liya' ti. Lo' o li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ñi'ya ndyu' u cha' ji'i cuii nu nda ca ti yu.

18 —¿Ha lo' o cu'mā ná ngua cuayá' ti' mā cha' bi'? —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. ¿Ha ná jlo ti' mā cha' si' i na nu cacu na laca nu cua' ni cha' caca cuxi tyiquee na? Ná taca. 19 Lo' o cacu na sca na, li' tyatí bi' nde tyuu tu'ba na, ca ti'i bi' nde ne' na li'; lo' o tsa na liya' tye lyiji cha' ji'i li' —nacui Jesús.

Jua'a nchcui' Jesús cha' ca cuayá' ti' na cha' tso' o cacu na lcaa na nu ndacu ñati. 20 Tya nchcui' la Jesús lo' o ngu' bi' li':

—Sca cha' nu nchcui' ñati, sca cha' nu ndyu' ni ñati, jua'a caca cuayá' ti' na si ntsu' u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'. 21 Si chañi cha' ntsu' u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ñati, quiña'a tsa cha' cuxi taca cua' ni ñati bi' li': masi culacua cuxi ti' ngu', masi cua' ni suba' ngu' lo' o xa' ñati, masi tyu' u cha' ji'i ngu' lo' o clyo' o xa' ñati, masi cujuui ngu' ji'i tya' a ngu', 22 masi ngu' cuaana caca ngu', masi tyacui ti' ngu' ji'i sca na nu ntsu' u ji'i xa' ñati, masi caca lya' ti' ngu' ji'i xa' ñati, masi tucua cha' tyu' u tyiquee ngu', masi suba' tsa cua' ni ngu', masi caca liye' ti' ngu', masi cuentyu tsa caca ngu', masi caca tyixi tsa tu'ba ngu', masi ná cube ti' ngu' tsiya' ti. 23 Na cua ntsu' u tyiquee ñati ji'i lcaa cha' cuxi bi', bi' cha' ndiya ti' ngu' cua' ni ngu' ji'i. Bi' laca cha' nu ndu' ni cha' ná lubii cresiya ji'i ñati chalyuu.

Jlya ti' sca nu cuna'a xa' tsu' ji'i Jesús

24 Lo' o li' ndu' u Jesús ndyaa tyijyu' nde loyuu su cuentya quichí Sidón, nde su cuentya quichí Tiro li'. Ngua ti' yu cha' tyanu yu sca ne' ni' i cuaana ti cajua; pana ná ngua ji'i, cha' yala ti ngujui cha' ji'i ngu' macala ndi' i

yu. 25 Lo' o jua'a ntsu' u sca nu cuna'a ngu' quichí bi'; ngua cuayá' ti' mala su ndi' i Jesús, bi' cha' yaa ma' su ndi' i yu. Cua ngusñi sca cui' i cuxi ji' i sca nu cuna'a piti, sñi' nu cuna'a bi'; bi' cha' ngutu sti' xtya'a nu piti nde loo Jesús, 26 ngüijña ma' cha' clyu ti' ji' i yu, cha' culo yu cui' i cuxi nu ntsu' u ji' i sñi', nti' ma'. Cha' cña ji' i ngu' griego nchcui' nu cuna'a bi', cha' ngu' xa' tsu' laca ma', ngu' sirofenicia.

27 —Clyo nda ngu' na cacu sñi' ngu' —nacui Jesús—. Ná tso' o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' ta ngu' ji' i xne' ti —nacui Jesús ji' i nu cuna'a bi'.

28 —Chañi cha' jinu' u —nacui nu cuna'a—, pana ntsu' u chacuayá' cacu xne' satya nu ndyalú ne' mesa laja lo' o ndyacu nu sube —nacui ji' i Jesús.

29 —Tso' o nchcui' nu' u —nacui Jesús—. Tso' o ti tyaa nu' u to' tyi juani, cha' cua ndyaca tso' o sñi' nu' u juani —nacui yu ji' i nu cuna'a bi' li'.

30 Ndu' u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyalaa to' tyi su ntsiya sñi' lo qui' ña. Li' na'a nu cuna'a cha' cua ndyaca tso' o sñi', nga' aa ntsu' u cui' i cuxi ji' i.

Ngua' ni Jesús jo' o ji' i ñati cu' u

31 Lo' o li' ndu' u ngu' quichí Tiro, ñaa ngu', nteje tacui ngu' quichí Sidón, nteje tacui ngu' nde Decápolis, la cui' loyuu su nscua tii tya' a quichí. Li' ngxtyuu ngu' yaa nde to' tayu' Galilea. 32 Li' ñaa xi ñati slo Jesús, ñaa lo' o ngu' ji' i sca nu cu' u. Na cu' u jyaca yu, jua'a ná nchca chcui' tso' o yu. Li' nchcui' ngu' lo' o Jesús cha' sta ya' hique nu quicha bi'. 33 Ndyaa lo' o Jesús ji' i nu quicha bi' sca se' i cacua ti su ná ndi' i ñati. Li' ndyajo' sne ya' Jesús tyuu jyaca nu quicha bi', ngutu' u hitya sañi' Jesús, cuati ngusta sne ya' lo ltse' nu quicha. 34 Li' ngxñaa Jesús nde cua, lye tsa ñaa xtyi' i li'.

—Efata —nacui Jesús ji' i nu quicha bi' li'. (Ndi' ya ndyu' u cha' bi' cha' cña ji' i yu: Tyaala tyuu jyaca nu' u, jua'a nti' ñacu' i cha' bi'.)

³⁵ Hora ti ndyaala tyuu jyaca yu li'; nduna tso'o yu, ngua tso'o ltse' yu cha' tso'o ti nda yu cha' lo'o ngu'. ³⁶ Li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati ñi'ya ngua ji'i nu quicha bi'. Pana ná nduna ngu'; lye la nguañi cha' bi', masi lye ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná cacha' ngu' ji'i tya'a ngu'. ³⁷ Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' bi'.

—Tso'o tsa ndu'ni yu bi' —nacui ngu'—, lo'o ji'i ngu' nu cu'u jyaca nchca ji'i yu ndu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu'; hasta lo'o nchcui' ngu' quicha bi' chaca quiya' xqui'ya yu, masi ngua cu'u tu'ba ngu'.

8

Nda Jesús na ndyacu jacua mil tya'a ñati

¹ Ngua chaca tsa. Tya tsubi' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' nga'aa ntsu'u na cacu ngu' juani. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

² —Tya'na tsa ti' na' ji'i nu ngu' quiña'a re —nacui—, cha' sna tsa cua nguta'a ngu' lo'o na'. Nga'aa ntsu'u tsiya' ti na cacu ngu' juani. ³ Ná tso'o culo na' cña ji'i ngu' re cha' tyaa ngu' juani, ña'a lo'o jbi'ña ti ndya'a ngu'; nga'aa talo ngu' tya'a ngu' tyucuii cha' tyalaa ngu' to' tyi ngu', cha' jua'a ndi'i xi ngu' nu tyijyu' tsa lijya ngu' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

⁴ —¿Ñi'ya cua'ni na ca nde? —nacui ngu' bi' li'—, cha' ná ndi'i ni sca ñati. Ná caja ñi'ya ta na na cacu ngu' re —nacui nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'.

⁵ —¿Ni lcuca tya'a xlyá ntsu'u ji'i ma? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o ji'i ya —nacui ngu' ji'i.

⁶ Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' lo yuu. Ndaya' yu ji'i nu cati tya'a xlyá teje' bi', ndya xly'a'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be yu xlyá bi', nda yu yu'be

ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' ji'i. ⁷ Lo'o xi cualya sube ntsu'u ji'i ngu'; bi' cha' lo'o ngulacua Jesús ji'i cualya bi', li' ngulo yu cña cha' tacha ngu' yu'be cualya bi' ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' ji'i. ⁸ Lo'o ndyacu ngu' ji'i, nguaala' tsa ji'i ngu' li'. Lo'o li' nguxuti'i ngu' lcaa satya nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ⁹ La cui' tsa bi' cua ndyacu jacua mil tya'a ñati. Lo'o nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi', ¹⁰ li' ndyatí yu ne' yaca ni'i sube lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa yu lo'o ngu' nde su naa Dalmanuta.

Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús, nti' ngu'

¹¹ Li' ndyu'u tucua xi ngu' fariseo slo Jesús cha' xu'u ngu' lo'o yu. Ngua ti' ngu' cha' caja ñi'ya chcui' ngu' sca cha' cuxi ji'i yu; bi' cha' ndijña ngu' fariseo bi' ji'i yu cha' culu'u yu sca cha' tlyu ji'i ngu', sca cha' tonu nu tyu'u tucua nde cua chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi. ¹² Li' nda xtyi'i Jesús hasta ca ne' cresiya ji'i.

—Lcaa ñati nu lu'ú nde chalyuu tyempo juani ni, ¿ni cha' laca xcu' na nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu' Ni cha' ña'a ngu' ji'i? —nacui Jesús—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' ná ta ycu' Ni chacuayá' ña'a ma ni sca cha' tlyu —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹³ Lo'o li' nguxtyanu yu ji'i ngu' fariseo bi'; xa' ndyatí yu ne' yaca ni'i sube ti lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', nteje tacui ngu' lo tayu', ngutu'u ngu' chaca tsu' li'.

Ngu' fariseo laca ñi'ya nti' scua tiye'

¹⁴ Ngujlyaa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' tsaa lo'o ngu' na cacu ngu' tsa bi', sca xlyá teje' ti ntsu'u ji'i ngu' nde ne' yaca ni'i sube. ¹⁵ Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyi'i ma —nacui yu—, cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua

tiye' nu nda ngu' bi', nu ngu' fariseo lo'o ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes ni.

¹⁶ Cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o tya'a ngu' li':

—Xqui'ya cha' ná ntsu'u la xlyá teje' ji'na, bi' cha' nchcui' yu cha' ji'i scua tiye' lo'o na —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

¹⁷ Pana ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca ndube ti' mā cha' ná ntsu'u na cacu mā? —nacui' yu ji'i ngu' bi' li'—. ¿Ha ná jlo ti' mā? ¿Ha ná nchca cuayá' ti' mā? ¿Ha ndyacu' hique mā? —nacui' yu—. ¹⁸ Ntsu'u si'yu cloo mā, ¿ha ná nchca ña'a mā? Ntucua jyaca mā, ¿ha ná nchca cuna mā? ¿Ha ná ndyi'u ti' mā tsiya' ti? ¹⁹ Nu lo'o ngusa'be na' ca'yu tya'a xlyá teje' ndyacu nu ca'yu mil tya'a ñati' bi' ni, ¿ni lcua tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá nu cua nguxuti'i mā li'? —nacui' Jesús ji'i ngu'.

—Tii tyucuaa tya'a chcubi —nacui' ngu' ji'i.

²⁰ —La cui' jua'a lo'o ngusa'be na' cati tya'a xlyá teje' ndyacu nu jacua mil tya'a ñati' bi', ¿ni lcua tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá nu cua nguxuti'i mā li'? —nacui' yu ji'i ngu'.

—Cati tya'a chcubi —nacui' ngu' ji'i.

²¹ —¿Ha bilya caca cuayá' ti' mā lacua? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ngu' cuityi' ca Betsaida

²² Lo'o li' ndyalaa ngu' ca nde quichi Betsaida. Hora ti ñaa lo'o ngu' quichi ji'i sca nu cuityi' slo Jesús. Ndijña tsa ngu' ji'i yu cha' sta ya' yu hique nu quicha, ngua ti' ngu'. ²³ Bi' cha' ndaya' Jesús ya' nu cuityi', ndyaa lo'o yu ji'i ca to' quichi. Ngutu'u hitya sañi' Jesús cloo nu quicha, ngusta ya' yu cloo nu cuityi' bi' li'.

—¿Ha cua ña'a nu'u sca na? —nacui' Jesús ji'i nu quicha.

²⁴ Cua ngulane ña'a nu quicha cacua ti li'.

—Cua nchca ña'a na' xi —nacui' nu quicha—. Tsa lyiji tsa tyaca' ña'a na',

ñi'ya ña'a yaca ña'a ngu' lo'o ndyaa ngu' —nacui' nu quicha bi' ji'i Jesús.

²⁵ Xa' ngusta ya' Jesús cloo nu quicha bi'. Lo'o nguxña'a tso'o nu quicha chaca quiya', li' cua ngua ña'a tso'o ji'i lcaa ñati; cua ndyaca tso'o cloo li'. ²⁶ Pana ngulo Jesús cña ji'i cha' tyaa to' tyi:

—Ná tsa nu'u nde lquichi juani, ná cacha' nu'u ji'i ñati na ca nu ngua jinu'u —nacui' Jesús ji'i nu ngua quicha bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycu' Cristo laca Jesús

²⁷ Tya ndyaa la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' tyuu tya'a quichi sube ti ca loyuu su cuentya Cesarea de Filipo. Laja lo'o ndyaa ngu' tyucui, li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—Lo'o nchcui' ñati jna', ¿tilaca laca na', nti' ngu'? —nacui' Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

²⁸ —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacui' ngu'—. Xa' la ñati ni, nchcui' ngu' cha' jyo'o cusu' Elías laca nu'u; lo'o xa' la ñati ni, nchcui' ngu' cha' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la laca nu'u.

²⁹ —Lo'o cu'mā ni —nacui' Jesús—, ¿tilaca laca na' nti' mā? —nacui' yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Hora ti nguxacu' Pedro cha' ji'i yu:

—Cristo laca nu'u —nacui' Pedro li'.

³⁰ Ngulo Jesús cña ji'i ngu' li', cha' ná cacha' ngu' cha' bi' ji'i xa' la ñati.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'

³¹ Lo'o li' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' ndi'ya:

—Ntsu'u cha' caa quiña'a tsa cha' ti'í nu caca ji'i ycu' na', masi ycu' Ndyosi cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Nde loo la chcui' tsa ngu' cuentyu jna'; lo'o nu ngu' cusu', lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó ni, lcaa ngu' bi' chcui' ngu' cha' nu cuiñi laca na'. Lo'o jua'a cujuu' ngu' jna' li'; pana lo'o

tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

³² Liñi ngulu'u Jesús cha' bi' jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i; bi' cha' ngusñi Pedro ya' Jesús li', nchcui' lo'o yu cha' ngua ti' cua'a jil'i yu, cha' nga'aa chcui' Jesús jua'a. ³³ Li' nguxtyacui Jesús su ndu ti, nxña'a yu jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i; ndacu' yu tsiya' ti cha' nu nchcui' Pedro li'.

—Tyu'utsu' nu'u 'na, Satanás —nacui' yu jil'i Pedro—, cha' nga'aa tacu' loo nu'u cha' 'na. Si'i ñi'ya nu nclacua ti' ycu' Ndyosi nclyacua ti' nu'u juani, sca cha' nu ndya'a tyiquee ñati chalyuu ti nclyacua ti' nu'u —nacui' Jesús jil'i Pedro.

³⁴ Lo'o li' ngusi'ya Jesús jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, lo'o jil'i nu quiña'a tsa ñati nu lca'a jil'i cha' tyaa ngu' slo yu. Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Si ntsu'u ngu' nu chañi cha' nti' ngu' tsa ngu' lo'o na' —nacui' yu—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' jil'i, cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsa, masi cujuui ñati jil'i ngu' bi' cuentya 'na.

³⁵ Chcuna' chalyuu jil'i ngu' si xcui' nclyacua tsa ti' ngu' ñi'ya caca jil'i ycu' ti ngu'; pana quije chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' si tyaja'a ngu', masi cujuui ñati jil'i ngu' cuentya 'na, xqui'ya cha' nchcui' ngu' cha' tso'o jna' lo'o xa' ñati. ³⁶ Ná tyanu cha' tso'o jil'i ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu nquicha'; lo'o cajaan ngu', li' chcuna' lcaa chalyuu jil'i ngu'. ³⁷ Ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu jil'i ngu'. ³⁸ Caca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o ña'a na' jil'i scaa ñati chalyuu nu ntyuju'u ti' jna', masi tyuju'u ti' ngu' bi' jil'i cha' tso'o nu nchcui' ti na'. Si xqui'ya na' tyuju'u ti' ngu' bi' slo ngu' cuxi chalyuu juani, masi slo ngu' suba' chalyuu juani, li' caca tyuju'u ti' na' jil'i ngu' bi' nu lo'o caa na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo jil'i ñati. Li' lye tsa ña'a xee caca lo'o tyaa na' chaca quiya' chacuayá' jil'i Sti na'. Caa na' lo'o xca nu tacati tsa jil'i ycu' Ni, cha' lubii

tsiya' ti ngu' xca bi' —nacui' Jesús jil'i ngu'.

9

¹ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui' yu—, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu ca cuayá' ti' cha' cua nguxana cha' laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ñati chalyuu, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu'. Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i Ni lo'o caca Ni loo li'.

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús

² Lo'o cua ndya'a scua tsa li' ndu'u Jesús ndyaa; lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan ndyaa lo'o. Jacua tya'a ti ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua, ná lo'o xa' ñati ndyaa ngu'. Ca bi' laja lo'o na'a ngu' jil'i Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu. ³ Na'a ngu' cha' ndubi tsa ña'a ste' Jesús, ngati tsa ña'a. Ná nchca jil'i sca ñati chalyuu qui' jil'i ste' ngu' jua'a, masi jlo tsa ti' ngu' ñi'ya nu tyaati late' jil'i ngu'. ⁴ Laja lo'o na'a ngu', li' ndu'u tucua jyo'o Elías lo'o jyo'o Moisés, ndu jyo'o bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús. ⁵ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Mstru —nacui—, tso'o tsa cha' ndi' ya ca nde lo'o nu'u. Ta nu'u chacuayá' cuiña' ya sna tya'a chcua'ya, tsaca laca su tyil'i ycu' nu'u, chaca su tyil'i La Moisés, chaca su tyil'i La Elías —nacui' Pedro jil'i Jesús.

⁶ Ndyutsii tsa Pedro lo'o tya'a ndya'a, bi' cha' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya cha' nu chcui' ngu'. ⁷ Lo'o li' ndu'u tucua sca coo nguxii tyucui ña'a hichu' ngu' su ndu ngu', li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca nu sca ti Sñi' na' —nacui' Ni—, tyaca'a tsa yu 'na. Cua'a jyaca ma jil'i yu re lo'o chcui' yu lo'o ma.

⁸ Hora ti nguxña'a ngu' su ndu jyo'o bi' tsa, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu nu ngu' bi'; sca ti Jesús ndu lo'o nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

⁹ Li' ndu'u ngu' ñaa ngu'. Laja lo'o ngua'ya ngu' lo xlya ca'ya, ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a ngu' lo xlya ca'ya.

—Nu lo'o cajaa ycu' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, lo'o li' tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' ma cha' bi' ji'i xa' ñati —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁰ Ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' yu, masi ndube tsa ti' ngu' ji'i cha' nu nchcui' yu, nu lo'o cua nacui yu cha' tyu'ú ycu' yu chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ¹¹ Li' nchcuane ngu' bi' ji'i Jesús:

—Nu mstru cha' jo'ó bi' ni, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' mstru bi', lo'o nacui ngu' cha' clyo ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

¹²⁻¹³ —Chañi, ntsu'u cha' caa jyo'o Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'i lcaa na —nacui Jesús—. Cacha' liñi na' ji'i ma juani cha' cua laca ndyalaa jyo'o Elías bi' nde chalyuu. Lo'o jua'a cua ngua'ni ngu' lo'o yu ñi'ya nu nscua lo quityi cha' caca ji'i —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. La cui' jua'a, cua nscua cha' jna' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi, cha' ntsu'u cha' chcube' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, lo'o jua'a nscua cha' ntsu'u cha' chcu' ngu' cha' suba' jna'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu cuañi' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i

¹⁴ Xa' ndyalaa ngu' su ndi'i nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús chaca quiya'. Cua ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo ngu', jua'a ndu xi mstru cha' jo'ó lo'o ngu'; nxlyú mstru bi' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús. ¹⁵ Ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' ji'i Jesús lijya. Nxna ngu' slo yu cha' chcu' ngu' lo'o yu li'.

¹⁶ —¿Ñi'ya cha' nchcui' ma lo'o ngu' jua? —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

¹⁷ Li' hora ti nguxana nchcui' sca ñati nu ndu laja ngu' bi':

—Mstru —nacui ji'i Jesús—, na cua yaa lo'o na' ji'i sñi' na' slo nu'u. Na

cu'u yu xqui'ya cui'i cuxi nu ngusñi ji'i yu. ¹⁸ Lcaa se'i su nxalú cui'i cuxi bi' ji'i yu nclyú yu, li' ndyu'u ngo' tu'ba yu; lye ndyacu la'ya yu, lo'o li' lye ndyaca yaca cuaña' yu. Lo'o jua'a cua ndijña na' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u jua si tyaja'a ngu' cha' culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i nu quicha re. Pana ná ngua ji'i ngu' —nacui sti nu quicha bi' li'.

¹⁹ —Ná jlya ti' cu'ma tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya ji'i ma. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'ma, nga'aa talo na' ji'i ma tsiya' ti. Pana caa lo'o ma ji'i nu quicha jua slo na' juani.

²⁰ Li' ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha slo Jesús. Nu lo'o na'a cui'i cuxi bi' ji'i Jesús, hora ti nguxalú ji'i nu quicha bi'; nclyú lo yuu, nxasu, nxasu, ntyucua ngo' tu'ba li'. ²¹ Nchcuane Jesús ji'i sti nu quicha li':

—¿Ni jacua' nguxana quicha bi'? —nacui Jesús.

—Tya lo'o cuañi' yu, tya li' ngusñi quicha bi' ji'i yu —nacui sti nu quicha bi'—. ²² Tyuu tsa quiya' cua nguxlyú bi' ji'i yu lo quii', nguxtyú ji'i yu lo hitya cha' ngua ti' cui'i cha' cujuui ji'i yu. Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ya, cua'ni nu'u sca cha' tso'o, cua'ni nu'u jo'o ji'i yu si nchca jinu'u —nacui sti nu quicha bi' ji'i Jesús.

²³ —¿Ni cha' laca nacui nu'u 'na jua'a, si nchca 'na? —nacui Jesús ji'i—. Lcaa lo cña nchca ji'i sca ñati nu jlya ti' ji'i ycu' Ndyosi —nacui.

²⁴ Hora ti nchcui' sti nu quicha bi' li':

—Jlya ti' na' jinu'u —nacui—, xtyucua nu'u 'na cha' jlya la ti' na' jinu'u hora nu lo'o nga'aa jlya tso'o ti' na' —nacui ji'i Jesús.

²⁵ Lo'o na'a Jesús cha' quiña'a la ñati cua tyu'u ti' ti ngu' slo, li' ngulo yu cña ji'i cui'i cuxi bi':

—Cui'i cuxi nu'u ni, la cui' nu'u laca nu ngua'ni cu'u ji'i nu quicha re —nacui Jesús—. Culo na' cña jinu'u juani cha' tyu'u nu'u ji'i yu cuañi' re. Nga'aa xlyú nu'u ji'i yu tsiya' ti —nacui Jesús ji'i cui'i cuxi.

26 Ngua'ni bi' cha' cuij ngusi'ya nu quicha, xa' lye tsa nguxalú cui'j j'i' nu quicha bi' lo'o ndu'u cui'j j'i' li'. Nclyú nu quicha bi', ntsiya nguliji ti'. Cua quiña'a tsa ngu' na'a j'i'.

—Cua ngujui yu —nacu'j ngu' li'.

27 Li' ngusñi Jesús ya' nu quicha bi', nguxatu Jesús j'i'. Ndatu nu quicha bi', cha' ngua tso'o hora ti.

28 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu nde ne' ni'j. Li' nchcui' nu ngu' nu ndyaca tsa'a j'i' lo'o yu su ntucua ycu' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua j'i' ya culo ya j'i' cui'j nu ntsu'u j'i' nu quicha bi'? —nacu'j ngu' j'i' Jesús.

29 —Sca lo ti cui'j cuxi laca bi' —nacu'j Jesús—. Ná nchca j'i' ma culo ma j'i' sca cui'j jua'a, si ná ña ma chacuayá' j'i' ycu' Ndyosi cha' caca.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaan ycu'

30 Lo'o li' ndu'u ngu' bi' quich' bi', nteje tacui ngu' tyuu tya'a quich' loyuu su cuentya Galilea bi'. Ná nti' Jesús cha' caja cha' j'i' ngu' quich' bi', cha' nteje tacui ycu' yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a j'i' yu, 31 cha' nti' Jesús culu'u la j'i' nu ngu' nu ndyaca tsa'a j'i' laja lo'o ndya'a ycu' ti ngu'.

—Ntsu'u sca ñati nu cuju' cresiya 'na j'i' ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacu'j Jesús j'i' ngu'—. Cujui ngu' bi' jna' li'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsá tya lo'o cua ndyujui ngu' 'na, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacu'j Jesús.

32 Ná ngua cuayá' ti' ngu' nu ndyaca tsa'a j'i' ñi'ya cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; pana ná ndacha' ngu' j'i' yu ñi'ya nu nti' ñacu'j cha' nu nda yu, cha' ntsij ngu' chcu' ngu' lo'o yu li'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' j'i' ycu' ca ngu'

33 Lo'o li' ndyalaa ngu' nde quich' Capernaum, ndyat' ngu' ne' sca ni'j. Li' nchcuane Jesús j'i' ngu':

—¿Ni cha' nchcui' ma lo'o tya'a ma ca tyucui' bi' tsá? —nacu'j Jesús j'i' ngu' bi'.

34 Ná ntaja'a ngu' cacha' ngu' j'i' yu ñi'ya cha' nu cua nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' tyucui', cha' ntyuju'u ti' ngu'. Tyempo bi' cua nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' si ndulo la cha' j'i' tsaca tya'a ndya'a ngu'. 35 Li' ndyaca'a Jesús, xa' nchcui' yu lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a j'i':

—Ñati nu nti' caca loo la j'i' tya'a ngu' ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña sube ti cha' xtyucua j'i' tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni sca msu cña j'i' xu'na —nacu'j Jesús j'i' ngu' bi'.

36 Lo'o li' ndu'u Jesús sca la'a ti, ñaa lo'o j'i' sca nu sube slo ngu'. Li' nguxatu yu j'i' nu piti bi' nde loo su ndi'j ngu'. Laja lo'o ngüityi Jesús j'i' nu piti bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

37 —Lo'o xtyucua ma j'i' sca ñati ñi'ya laca nu piti re xqui'ya na', la cui' jua'a na nxyucua ma 'na laca —nacu'j Jesús—. Lo'o jua'a, lo'o ndu'ni ma cña 'na, la cui' jua'a ndu'ni ma cña j'i' ycu' Ni nu cua nda 'na lijyaa nde chalyuu —nacu'j Jesús.

Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ngu' lo'o na si ná nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na

38 —Mstru —nacu'j Juan j'i' Jesús—, cua na'a ya j'i' chaca ñati nu ngulo j'i' cui'j cuxi nu ngusñi j'i' ñati. Ndu'ni yu cña bi' chacuayá' jinu'u, nacui yu, pana ná ndyaca tsa'a yu lo'o cua. Bi' cha' ngua ti' ya cua'a ya j'i' yu, cha' ná culo yu j'i' cui'j cuxi nu ntsu'u j'i' ñati —nacu'j Juan.

39 —Ná cua'a ma j'i' —nacu'j Jesús j'i' ngu'—. Ñati nu cua'ni sca cha' tlyu chacuayá' jna' nacui ngu', nga'aa ca chcu' ñati bi' cha' cuxi jna' nde loo la. 40 Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ñati lo'o na si si' na nxuu tya'a ngu' lo'o na. 41 Chañi cha' nu chcu' na' lo'o cu'ma juani: si ta laja ti cua ña'a ca ñati masi sca tasa ti hitya co'o ma xqui'ya cha' ñati j'i' Cristo laca ma, nde loo la tyacua cha' tso'o j'i' ñati bi'.

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la j'i'na

42 'Ná tso'o culu'u sca ñatī tyucuii cuxi jī'ī ñatī nu jlya ti' 'na ñi'ya jlya ti' nu sube —nacui Jesús—. Tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane yu cuxi bi', li' xtyú ngu' jī'ī yu lo hitya tyujo'o. 43 Nga'a cha' xtyanu mā tsiya' ti jī'ī sca cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mā jī'ī, masi ndulo tsa cha' bi' jī'ī mā, nti' mā, ñi'ya si laca ya' mā. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jī'ī mā, masi ná lo'o cha' cuxi nu ndulo tsa jī'ī mā nquicha', cha' li' ná tyalaa mā su cuxi tsa ca bilyaa. Ná ntsu'u cha' tye cha' ndyaquī quii' ca bi', tsa cu' ti ndyaquī. 44 Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaquī quii' tsiya' ti. 45 La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' mā jī'ī sca cha' cuxi nu ndyu'ni mā, masi ndulo tsa cha' bi' jī'ī mā nti' mā, ñi'ya si laca quiya' mā, nga'a cha' xtyanu mā tsiya' ti jī'ī. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jī'ī mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi', cha' li' ná tyalaa mā su cuxi tsa ca bilyaa. 46 Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaquī quii' tsiya' ti. 47 La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' mā sca cha' cuxi nu ña'a mā jī'ī, nga'a cha' xtyanu mā jī'ī cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si na culo mā jī'ī ycuī' cloo mā. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jī'ī mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu ndulo tsa jī'ī mā nquicha', cha' li' ná tyalaa mā su cuxi tsa ca bilyaa. 48 Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaquī quii' tsiya' ti.

49 'Xñi ycuī' Ndyosi lcaa msta nu tyucui tyiquee ngu' sta ngu' cha' tyaquī cuentya jī'ī ycuī' Ni. Lo'o xi teje' sta ngu' lo msta bi'. Lo'o jua'a xñi ycuī' Ndyosi cha' jī'ī cua ña'a ca ñatī nu talo lo'o tyacua cha' ti'í jī'ī ngu'. 50 Tso'o tsa teje', ndu'nijo'o tsa jī'na, pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u jī'ī, li' nga'aa cua'nijo'o jī'na, cha' nga'aa caca cñi' bi' chaca quiya'. Lo'o lcaa cu'ma ni, ñi'ya laca teje' laca mā; tso'o tsa cña ndu'ni teje' lo'o sca na cacu na, jua'a tso'o tsa cña cua'ni mā laja ñatī chalyuu si tso'o ti tyi'ī mā lo'o tya'a mā.

10

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' jī'ī clyo'o ngu'

1 Lo'o li' ndu'u Jesús quichi Capernaum bi', ndyaa tyijyu' ca xa' quichi nu ntsu'u su cuentya Judea lo'o xa' la quichi nde chaca tsu' sta'a Jordán. Ca bi' ndyu'u ti' quiña'a tsa ñatī slo yu. Nclyu'u Jesús jī'ī ngu' li', ñi'ya nu nclu'u ti yu jī'ī ñatī nde lcaa quichi su ndya'a yu. 2 Li' ndyalaa xi ngu' fariseo slo yu cha' ngua ti' ngu' bi' tyijiloo ngu' jī'ī Jesús. Li' nchcuane ngu' jī'ī yu:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya jī'ī cha' cusu' nu ntsu'u jī'na, cha' xtyanu sca ñatī jī'ī clyo'o yu? —nacui ngu' bi' jī'ī Jesús.

3 Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—¿Ni cña ngulo jyo'o Moisés jī'ī mā cua sa'ni la lacua? —nacui Jesús jī'ī ngu'.

4 —Nda jyo'o Moisés chacuayá' jī'ī ngu' qui'yu tya'a na cha' culo quityi cha' xtyanu ngu' jī'ī clyo'o ngu' tsiya' ti. Nu lo'o ndu'u quityi jī'ī nu qui'yu, ndye cha' clyo'o ngu' tsiya' ti; nga'aa ntsu'u cha' clyo'o ngu' bi' li' —nacui ngu' jī'ī Jesús.

5 Nguxacui Jesús cha' jī'ī ngu' li':

—Xqui'ya cu'ma nguscua jyo'o Moisés cha' bi', cha' ná ndaquiya' mā tsiya' ti cha' jī'ī ycuī' Ndyosi —nacui Jesús—. 6 Pana nu lo'o nguxana ntucua quiya' chalyuu, nu lo'o ngüiñá ycuī' Ndyosi lcaa lo na, ná ngua'ni ycuī' Ndyosi jua'a. “Ngüiñá Ni jī'ī ñatī; ngüiñá Ni jī'ī sca nu qui'yu, lo'o jua'a jī'ī sca nu cuna'a ngüiñá Ni”, nacui quityi jī'ī ycuī' Ndyosi. 7 “Bi cha' lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu, li' tyu'utsu' yu to' tyi sti xtya'a yu, cha' tyi'ī yu lo'o clyo'o yu, 8 cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu' li'.” Nga'aa si'í tucua tya'a ñatī laca ngu', cha' cua laca jī'ī ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñatī. 9 Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' jī'ī clyo'o ngu', cha' cua nda ycuī' Ndyosi cha' clyo'o jī'ī ngu' —nacui Jesús jī'ī ngu'.

¹⁰ Lo'o ndyaa Jesús ne' ni'j̄ ji'j̄ ngu', li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j̄ cuentya ji'j̄ cha' nu nda ca ti yu lo'o ngu'. ¹¹ Nguxacui Jesús cha' ji'j̄ ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu ji'j̄ clyo'o yu, cha' li' taca caja clyo'o yu lo'o chaca nu cuna'a nti' yu, cha' cuxi ndyu'ni yu lo'o nu chaca ñati bi' —nacui Jesús—. ¹² Lo'o jua'a sca nu cuna'a nu culo quityi cha' xtyanu ji'j̄ clyo'o, cha' li' taca caja clyo'o lo'o chaca nu qui'yu nti', la cui' ti cha' cuxi ndyu'ni bi' lo'o nu chaca ñati bi' —nacui Jesús ji'j̄ ngu'.

Ngulacua Jesús ji'j̄ nu sube

¹³ Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' ji'j̄ tyu'u tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycu' Jesús hique nu sube bi'. Pana ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'j̄ ngu', cha' ná caa lo'o ngu' ji'j̄ nu sube. ¹⁴ Lo'o na'a Jesús ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j̄, ná ndiya ti' yu cha' ndyu'ni ngu' jua'a:

—Ta ma chacuayá' ji'j̄ nu sube cha' caa ngu' ca slo na' —nacui Jesús ji'j̄ ngu' bi'—. Ná cua'a ma chacuayá' ji'j̄ nu sube bi', cha' caa ngu' slo na'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube ji'j̄ sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati ji'j̄ ycu' Ndyosi, nu lo'o laca Ni loo ne' cresiya ji'j̄ ngu'. ¹⁵ Chañi cha' nu nchcui' na' —nacui—, cha' ná caca tyat̄i ngu' cha' ji'j̄ ycu' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'j̄ ngu', si ná tyucui ti' tyiquee ngu' ñi'ya nu ntsu'u tyiquee sca nu sube.

¹⁶ Lo'o li' ndyala' Jesús ji'j̄ nu sube bi', ngulacua yu ji'j̄ nu sube lo'o ngusta ya' yu hique ngu'.

Nhcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁷ Tya ndyaa la Jesús tyucui' bi', lo'o li' nxna sca nu qui'yu lijya lca'a ji'j̄ Jesús. Ndyatu sti' slo Jesús li'.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui ji'j̄ Jesús—. Cacha' nu'u jna', ¿na laca cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui yu.

¹⁸ —¿Ni cha' laca nti' nu'u cha' ñati tso'o laca na'? —nacui Jesús ji'j̄ li'—.

Sca ti ycu' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni —nacui—. ¹⁹ Jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'j̄ ñati cua sa'ni la: “Ná cujuui ma ji'j̄ tya'a ñati ma; ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati; ná cuaana ma cha' tso'o nu ntsu'u ji'j̄ tya'a ñati ma; ná chcu' ma cuentyu ji'j̄ tya'a ñati ma; ná cua'ni ma ngana ji'j̄ tya'a ñati ma cuaana ti; lo'o jua'a, cua'ni tlyu ma ji'j̄ sti ma, ji'j̄ xtya'a ma, taquiya' ma ji'j̄ cha' nu nchcui' ngu' bi'”.

²⁰ —Mstru —nacui nu qui'yu bi' li'—, tya cuañi' na' ndaquiya' na' lcaa cña bi'; lcaa yija ndaquiya' na' ji'j̄ cha' bi'.

²¹ Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a ji'j̄ nu qui'yu bi'. Xa' nchcui' yu lo'o li':

—Sca ti cña lyiji cua'ni nu'u —nacui Jesús ji'j̄—. Yaa clya cuju' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cña ta nu'u ji'j̄ ngu' ti' li'; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua ycu' Ndyosi. Li' xa' tyaa nu'u ca slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o, xa' ña'a ngulacua ti' li'; xñi'j̄ tsa ti' cha' culiya' tsa nu qui'yu bi'. Ndu'u ndyaa li'.

²³ Nguxtyacui Jesús nxña'a ji'j̄ ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j̄ li'.

—Tucui tsa caca cha' tyalaa ngu' culiya' ca su laca ycu' Ndyosi loo —nacui Jesús ji'j̄ ngu' bi' li'.

²⁴ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j̄ yu li', cha' nchcui' yu jua'a cha' ji'j̄ ngu' culiya'. Bi' cha' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuañi' —nacui Jesús—, tucui tsa caca cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'j̄ ngu', si tiji' tsa ti' ngu' ji'j̄ lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'j̄ ycu' ca ngu'. ²⁵ Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya sca camello. Lasa la cha' bi', tucui la tyat̄i sca ngu' culiya' cha' ji'j̄ ycu' Ndyosi cha' caca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'j̄ yu.

²⁶ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi' ndube tsa ti' ngu' li'.

—¿Tilaca taca ji'j̄ clya'a ji'j̄ nu cuxi nu ntsu'u chalyuu lacua, cha' tyalaa

ca slo ycuí' Ndyosi? —nacuí ngu' jii' Jesús lí'.

²⁷ Lo'o ngua tii Jesús ñi'ya nu ncliyacua ti' ngu', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ñati' chalyuu; pana ycuí' Ndyosi ni, nchca jii' Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacuí Jesús jii' ngu'.

²⁸ Nchcui' Pedro lo'o lí':

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya jii' lcaa na nu ntsu'u jii' ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacuí nu'u cha' cua'ni ya —nacuí Pedro jii' Jesús.

²⁹ —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacuí Jesús—, cha' cua ña'a ca ñati' nu ntsu'u cha' tsaa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya jna', lo'o jua'a nguxtyanu ngu' lcaa na nu ntsu'u jii' ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' jii' ngu' bi' jua'a ti. Masi tyi' ngu', masi tya'a ngula ngu' masi qui'yu masi cuna'a, masi xtya'a ngu', masi sti' ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u jii' ngu', masi tyanu lcaa cha' bi', ³⁰ pana la cui' chalyuu juani xa' caja quiña'a la cha' jii' ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' jii' ngu' bi' ngua ti' ngu'. Caja su caca tyi' ngu', caja nu caca tya'a ngula ngu', caja nu caca xtya'a ngu', caja nu caca sñi' ngu', caja yuu su cua'ni ngu' cña; hasta sca siyento tsa lo cua cha' bi' caja jii' ngu'. Lo'o la cui' jua'a tyacua cha' ti' jii' ngu', pana ca nde loo la caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu' bi'. ³¹ Nde loo la caca ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; nde chu' la tyanu ngu' nu ndu'u tucua clyo —nacuí Jesús jii' ngu'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuí'

³² Xa' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lí', ndyaa Jesús lo'o nu ngu' tya'a ndya'a yu tyucuii' tsaa ngu' nde Jerusalén. Nde loo ndyaa ycuí' Jesús. Lye tsa ngulacua ti' ngu' tya'a ndya'a yu, jua'a nu xa' la ñati' nu ndya'a lca'a jii' ngu', ntsii' tsa ngu'. Ndyaa lo'o Jesús jii' nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii', ndyaatsu' ngu' sca

la'a ti cha' chcui' Jesús lo'o ngu' bi' ñi'ya cha' nu caca jii' ycuí' yu nde loo la.

³³ —Cua'a jyaca ma —nacuí Jesús jii' ngu' bi' lí'—, cua ngusñi' na tyucuii' nde ca'ya juani cha' tsaa na Jerusalén. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati', cha' tsaa lo'o ngu' 'na slo sti' jo'ó nu laca loo, slo mstru cha' jo'ó. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na lí'. Chcui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, lo'o jua'a xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. Li' tsaa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo jii' lcaa na.

³⁴ Li' xtyí lo'o ngu' bi' 'na, tyu'u hitya sañi' ngu' bi' loo na', quiiji' ngu' bi' 'na lo'o reta. Li' cujui'i' ca'a ngu' bi' 'na lo crusi cha' cajaa na'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

Ndijña Jacobo lo'o Juan sca cha' tso'o jii' Jesús

³⁵ Lo'o lí' ñaa Jacobo lo'o Juan tya'a slo Jesús. Sñi' Zebedeo laca ngu' bi'.

—Mstru —nacuí ngu'—, tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, ntsu'u sca cha' nu nti' ya cha' cua'ni nu'u cuentya jii' ya —nacuí ngu' jii' Jesús.

³⁶ —¿Na laca nti' ma cha' cua'ni na' cuentya jii' ma? —nacuí Jesús jii' ngu' lí'.

³⁷ —Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' jii' ya cha' stu'ba ti tyaca'a ya lo'o nu'u ca su tlyu su xee tsa, ca su caca nu'u loo nde loo la —nacuí ngu' bi'—. Tsaca ya tyaca'a ya la'a tsu' cui' su ntucua nu'u, chaca ya tyaca'a ya la'a tsu' coca jinu'u.

³⁸ —Ná jlo ti' ma ñi'ya cha' ndijña ma 'na juani —nacuí Jesús jii' ngu'—. ¿Ha taca jii' ma cha' co'o ma taná clyaa' nu nga'a cha' co'o na'? ¿Ha talo ma si xcube' ngu' jii' ma ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na nu lo'o cujuii' ngu' 'na?

³⁹ —Taca jii' ya —nacuí ngu' jii' Jesús lí'.

—Chañi cha' lo'o cu'ma nga'a cha' co'o ma taná clyaa' nu nga'a cha' co'o ycuí' na' —nacuí Jesús—. Chañi cha' chcube' ma ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na. ⁴⁰ Pana, nu tyaca'a ma la'a tsu' cui' 'na, nu tyaca'a ma la'a tsu'

coca 'na ni, ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' ta na' su tyaca'a ñati ca ndacua. Cua laca ngusubi ycuí' Ni jí'í ñati nu tyaca'a nde sii' na' tyempo bi' —nacuí Jesús jí'í ngu'.

⁴¹ Nu xa' la tii tya'a ngu' nu ndya'a lo'o Jesús ni, lo'o ngua tii ngu' ñi'ya cha' laca nu ngüijña Jacobo lo'o Juan jí'í Jesús, chí' tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' jí'í ngu' bi' li'. ⁴² Pana nchcui' Jesús lo'o ca ta'a ngu' sca tyempo ti:

—Jlo ti' mā cha' nu ngu' nu laca loo jí'í ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacuí Jesús—. Lye tsa nclyo ngu' bi' cña jí'í ngu' ca quichí tyi ngu'.

⁴³ Pana nu cu'mā ni, ná tso'o cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mā jí'í tya'a ñati mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo jí'í ngu' bi'. ⁴⁴ Lo'o jua'a si nti' mā cha' ndulo la cha' jí'í mā cuentya jí'í ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu jí'í tya'a ñati mā, masi ná lo'o caya'. ⁴⁵ Na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati, ná lijya na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycuí' na' laca na' msu jí'í ñati, bi' cha' lijya na'. Na cua lijya na' cha' cajaa na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jí'í ñati, cha' cua'ni lyaá na' jí'í quiña'a tsa ñati li' —nacuí Jesús jí'í ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jí'í Bartimeo nu cuityí'

⁴⁶ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca quichí Jericó. Nteje tacui ngu' cla'be quichí bi'. Nu lo'o cua tyaa ti Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í, li' quiña'a tsa ñati ndyaa lo'o ngu' bi'. Jua'a ngua li', to' tyucui' nga'a sca nu cuityí' nu naa Bartimeo, ndijña msta jí'í ngu' nu lijya bi'. Sñi' Timeo laca nu quicha bi'. ⁴⁷ Nu lo'o ngua tii yu quicha bi', cha' lijya ycuí' Jesús Nazaret, cui' ngusi'ya jí'í Jesús li':

—Jesús, ñati tya'a jí'í jyo'o David laca nu'u —nacuí—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacuí nu quicha bi' jí'í Jesús.

⁴⁸ Tyuu tya'a ñati ngua ti' cua'a ngu' jí'í nu quicha bi', cha' cuaana ti tyaca'a, ngua ti' ngu'; pana ná ntaja'a nu quicha bi', cui' la nxi'ya li':

—Cusu', ñati tya'a jí'í jyo'o David laca nu'u —nacuí nu quicha—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁹ Li' ndatu Jesús, se'í ti ndu yu li'.

—Ñacuí mā jí'í yu cha' caa yu ca nde —nacuí Jesús.

Li' nacuí ngu' jí'í nu cuityí' cha' tsaa ca slo Jesús.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u juani —nacuí ngu' jí'í nu quicha bi'—. Tyatu nu'u, yaa clya nu'u slo La Jesús jua —nacuí ngu'.

⁵⁰ Li' ngulo nu quicha pleee jí'í, nxyanu jí'í. Hora ti ndyatú ngusna ndyaa slo Jesús. ⁵¹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi':

—¿Na laca nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacuí yu jí'í.

—Mstru —nacuí nu cuityí'—, cua'ni nu'u jo'o 'na, cha' xa' tyaca' tso'o xee cloo na' ña'a na' chaca quiya' —nacuí jí'í Jesús.

⁵² —Tso'o —nacuí Jesús jí'í—, tyaa nu'u to' tyi juani. Jlya ti' nu'u 'na, bi' cha' cua ndyaca tso'o cloo nu'u.

Hora ti ngua tso'o cloo nu cuityí' bi', na'a chaca quiya'. Li' ndu'u lca'a jí'í Jesús tyucui'.

11

Ngua'ni chí' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Ca tiya' la ndyalaa ngu' cacua ti to' quichí Jerusalén su ndi'í tucua tya'a quichí sube ti nde sii' ca'ya Olivos. Betfagé lo'o Betania naa quichí sube bi'. Li' ngulo Jesús cña jí'í tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í:

² —Yaa mā ca quichí sube ti ndacua ti —nacuí—. Lo'o tyalaa mā to' quichí bi', hora ti ña'a mā ndu sca huru ndyaaca' nu bilya tyucua ngu' chü'. Satí' mā jí'í, cha' tyaa lo'o mā jí'í ca nde. ³ Si ntsu'u ngu' nu cacha' jí'í mā ni cha' laca ndyu'ni mā jua'a, li' ñacuí mā jí'í ngu' bi': “Ntsu'u cña nu cua'ni huru re cuentya jí'í ycuí' nu Xu'na

na. Hora ti tyaa lo'o ya ji'i ni' chaca quiya'." Jua'a ñacui mā ji'i ngu' bi' li'.

⁴ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' quichi sube ti bi'; nquiye huru ji'i ngu' su ndu to' calle, ndyaaca' ni' nde toni'i ji'i ngu'. Lo'o ngusati' ngu' ji'i ni', ⁵ li' nchcui' sca ñati nu ndu cacua ti lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ngusati' mā ji'i huru jua? —nacui yu ji'i ngu'.

⁶ Ndacha' ngu' ji'i yu bi' ñi'ya cña nu ngulo Jesús ji'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o. Li' nda yu chacuayá' cha' tsaa ngu' lo'o huru. ⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i huru slo Jesús li'. Ngusta ngu' camxa ji'i ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni', ndyaa tucua Jesús hichu' li'. ⁸ Lo'o jua'a ngusta ngu' xa' late' lo yuu tyucuii bi', jua'a ndyaa ngu' ngusi'yu ngu' sta' yaca cha' sta ngu' laca' lo yuu, cha' ca tso'o ña'a tyucuii su tyeje tacui huru lo'o Jesús.

⁹ Ngusi'ya ngu' nu ndyaa nde loo Jesús, ngusi'ya ngu' nu lijya nde chu'; lye tsa ndyu'ni chi' ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi —nacui ngu'—. Culacua ycu' Ni ji'i nu qui'yu re nu lijya lo'o chacuayá' ji'i ycu' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi —nacui ngu'—. ¹⁰ Tso'o tsa si cua'ni tlyu na ji'i yu re, cha' cua ngulala ti cha' caca ycu' Ndyosi loo ca nde. Li' caca ñi'ya nu ngua lo'o ngua jyo'o cusu' David loo cua sa'ni la —nacui ngu'—. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi —nacui ngu'.

¹¹ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, ndyati' ngu' to' lo'o ji'i quichi bi'. Hora ti ndyaa na'a Jesús ne' laa tonu cajua li'. Na'a yu ji'i lcaa lo na nu ntucua cajua, lo'o li' nguxtyuu yu ñaa yu nde quichi Betania chaca quiya' lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' ngusii tsa li'.

Ngusta Jesús yabe' ji'i sca yaca quityi nu ná lo'o si'yu

¹² Lo'o nguxee chaca tsa li' ndu'u ngu' quichi Betania. Cuati ntyute' tsa Jesús li'. ¹³ Na'a yu cua tyijyu' xi su

ndu sca yaca quityi nu ntsu'u laca' ji'i. Ndyaa na'a yu si ntsu'u si'yu lo, pana laca' ti ntsu'u, ná ntsu'u si'yu lo bi' tsiya' ti, cha' tya lyiji tyalaa tyempo tyu'u si'yu lo yaca bi'.

¹⁴ —Nga'aa cacu ngu' tsiya' ti si'yu nu tyu'u lo yaca cua —nacui Jesús li'.

Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ni, ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu ji'i yaca bi'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹⁵ Tya ndyaa la ngu' xi, ndyalaa ngu' quichi Jerusalén. Li' ndyati' Jesús ndyaa ne' laa tonu jua, nguxana yu ngulo'o yu ji'i ngu' nu ndujui' yu'ba cajua; lo'o ji'i ngu' nu ndyi'ya yu'ba bi', ngulo'o yu ji'i ngu' bi'. Lo'o nu ngu' nu nchcutsa'a cñi ji'i ñati ni, nguxasu yu mesa ji'i ngu' bi', jua'a nguxasu yu yaca xlya ji'i ngu' nu ndujui' paloma. ¹⁶ Ná nda Jesús chacuayá' tyeje tacui ngu' lo'o yu'ba ji'i ngu' ca ne' laa tonu bi'. ¹⁷ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' jua:

—Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i laa re: “Ni'i su caca chcui' lcaa ñati lo'o ycu' Ndyosi, jua'a ñacui ngu' cha' ji'i ni' 'na, nacui Ni”. Jua'a nscua lo quityi —nacui Jesús li'—, pana juani, cua ngua'ni mā cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁸ Ndyuna sti jo'ó nu laca loo cha' bi', jua'a ndyuna mstru cha' jo'ó. Na'a ngu' cha' quiña'a tsa ñati ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nclyu'u Jesús ji'i ngu', bi' cha' ntsii nu ngu' tlyu bi' si caca tlyu la Jesús; ngua ti' nu ngu' tlyu bi' si caja ñi'ya caca cujuui ngu' ji'i Jesús li'. ¹⁹ Lo'o cua ngusii tsa, li' ñaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Ná ndyanu ngu' nde quichi tlyu bi' talya.

Ngüityi yaca quityi bi'

²⁰ Nguxee chaca tsa, li' xa' nteje tacui ngu' cacua ti su ndu yaca quityi bi'. Cua ngüityi tsiya' ti yaca bi', tyucui ña'a lo'o quiche suu ngüityi. ²¹ Li' ntsu'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús ji'i yaca bi' tya la caa.

—Mstru, ña'a xi ca nde ña'a —nacui Pedro jii Jesús—. Cua ngüityi yaca quityi nu ngusta nu'u yabe' jii.

22 —Nga'a cha' jlya ti' ma jii ycu' Ndyosi —nacui Jesús jii ngu' li'—. 23 Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, cha' si chcui' ma lo'o ca'ya re: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacui ma, jua'a cua'ni ycu' Ni lo'o ca'ya bi'. Jua'a caca si chañi jii ma cha' jlya ti' ma cha' caca sca cha' nu jña ma jii Ni, pana si ná jlya ti' ma cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi, ná caca bi' li'. 24 Lo'o jua'a lcaa lo cha' nu ndijña ma jii ycu' Ni laja lo'o nchcui' ma lo'o Ni, chañi cha' ta ycu' Ni cha' bi' jii ma, si chañi cha' jlya ti' ma jii Ni. 25 La cui' jua'a, lcaa quiya' nu lo'o ndu ma cha' chcui' ma lo'o ycu' Ndyosi, ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' ma jii tya'a ñati ma, si ntsu'u cha' ngusu'ba ñasi' ngu' jii ma. Li' ycu' Ndyosi Sti ma nu ntucua nde cua, caca jii Ni cua'ni clyu ti' Ni jii ma jii cha' cuxi nu ntsu'u jii ma. 26 Pana ná cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi Sti ma jii ma jii cha' cuxi nu ntsu'u jii ma, si ná lo'o cua'ni clyu ti' ma jii tya'a ñati ma.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' jii ycu' Ndyosi

27 Li' xa' ndyalaa ngu' nde Jerusalén. Xa' ndyatí Jesús ndyaa xi ne' laa tonu jua. Na'a sti jo'ó tlyu jii yu, lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' nu laca loo jii quichi, na'a ngu' jii yu. Li' ndyu'u ti' ngu' slo yu.

28 —¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña nu ndyu'ni nu'u? —nacui ngu' jii Jesús—. ¿Tilaca laca nu ngulo cña jinu'u? —nacui ngu'.

29 —Lo'o jua'a na', xcuaane na' sca cha' jii cu'ma —nacui Jesús li'—. Xacui ma cha' bi' 'na, lo'o li' cacha' na' jii ma tilaca laca nu nda chacuayá' 'na —nacui yu—. 30 Ndi'ya laca cha' bi': ¿Tilaca laca nu ngulo cña jii jyo'o Juan cha' tyucuatya yu jii ngu'? ¿Ha ycu' Ndyosi nda chacuayá' jii Juan bi' lijya? ¿Ha ñati chalyuu ti nda

chacuayá' jii yu? Cacha' liñi cu'ma jna' —nacui Jesús jii ngu'.

31 Li' cuaana ti nchcui' nu ngu' tlyu bi' lo'o tya'a ngu':

—Si ñacui na cha' ycu' Ndyosi ngulo cña jii jyo'o Juan bi', li' xacui yu cha' jii cua: “¿Ni cha' laca ná ndaquiya' ma jii cha' nu nchcui' yu lacua?” 32 ¿Ha tso'o la ñacui na cha' ñati chalyuu ti ngulo cña jii Juan? —nacui ngu' jii tya'a ngu'.

Na cua ntsii nu ngu' nu laca loo bi' ña'a jii lcaa ngu' nu ndi' quichi bi'. Jlo ti' nu ngu' tlyu bi' cha' lcaa ngu' bi' cua ngusñi ngu' cha' jii jyo'o Juan cha' tu'ba jii ycu' Ndyosi ngua.

33 —Ná jlo ti' ya —nacui ngu' jii Jesús li'.

—Tso'o lacua —nacui Jesús—. Lo'o jua'a na' ni, ná cacha' na' jii ma tilaca laca nu ngulo cña 'na cha' cua'ni na' cña nu ndyu'ni na' —nacui yu jii nu ngu' tlyu bi'.

12

Cui' jii msu xña'a

1 Lo'o li' nguxana Jesús nda yu sca cui' lo'o nu ngu' tlyu nu ndu cacua ti slo yu:

—Ntsu'u sca ñati, ndi' xi tyuu tya'a yaca si'yu losu' tyixi jii nu cua ndy-ataa yu. Ngüiñá yu sca lo'o chu' yaca bi'. Li' ngulu yu sca pilya tlyu ne' quee su tyatá si'yu, cha' tyu'u hitya tyixi jii si'yu bi'. Lo'o jua'a ngüiñá yu sca ni' su tyi' ngu' cua jii yaca si'yu bi'.

Li' nda yu ne' lo'o su ndu yaca bi' ngüijña xa' la ñati. Tsa cla'be ti si'yu nu tyu'u lo yaca bi' caja jii ycu' li'. Li' ndu'u yu ndyaa yu xa' quichi tyijyu' la. 2 Lo'o ndyalaa co' nu nga'a cha' cumi si'yu losu' bi', li' ngulo yu cña jii msu jii cha' tsa slo ñati bi', tsa squi'ya xi si'yu losu' tyixi nu nga'a cha' tyacua jii ycu'. 3 Hora ti ntejeya' ngu' nu ndu loo cña bi' jii msu nu ndyalaa ca ti, ngujui' ngu' jii; ná nda ngu' ni sca ti si'yu losu' cacu xu'na cña bi'. 4 Xa' ngulo xu'na cña jii chaca msu cha' tsa na'a msu bi' jii yaca si'yu jii yu. Chaca quiya' ngua'ni lya'

tsa ti' ngu' bi' ji'i msu nu ndyala slo ngu'. Ngujui'ndacu' ngu' scua' hique msu bi', lo'o jua'a ngu' quee ji'i. ⁵ Xa' ngulo xu'na bi' cña ji'i chaca msu, lo'o li' ndyujui' ngu' ji'i nu msu bi'. Tyu' tya'a msu cua nda xu'na cña ji'i cha' tsa squi'ya ngu' si'yu losu' bi', pana ngua'ni lya' tsa ti' nu ñati bi' ji'i ca ta'a msu nu ndyaa slo ngu'. Ntsu'u msu bi' ñaa ngujui' ti ngu' ji'i, lo'o jua'a ntsu'u nu ndyujui' ngu' ji'i tsiya' ti.

⁶ 'Chaca tya ñati ndyanu ji'i xu'na cña bi', sca sñi' yu nu tyaca'a tsa ji'i yu laca bi'. Li' nda xu'na cña ji'i sñi' ycu' ca cha' tsa na'a ji'i nu ngu' nu lya' ti' bi'. “Ná tyiquee' taquiya' ngu' ji'i sñi' na'”, ngua ti' xu'na bi'. ⁷ Pana lo'o na'a nu ngu' nu lya' ti' bi' ji'i sñi' ycu' xu'na cña bi', li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Nu jua caca xu'na yaca re nde loo la”, nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'. “Tso'o la si ca ta'a na cuju' cly na ji'i yu, cha' tyanu yaca re cuentya ji'na tsiya' ti”, nacui' ngu'. ⁸ Li' ngusñi' ngu' bi' ji'i sñi' xu'na cña bi', ndyujui' ngu' bi' ji'i; nguxcu' ngu' ji'i jyo'o bi' ca chu' lo'o.

⁹ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu', nchcuane yu sca cha' ji'i ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni xu'na cña bi' li'? —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Ná tyiquee' ndi'ya cua'ni yu: tyaa ycu' xu'na cña bi' ca su ndu yaca bi'; li' cuju' yu ji'i lcaa ñati nu lya' ti' bi', cuati ta yu ji'i yaca si'yu bi' jña xa' la ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua. Jua'a cua'ni xu'na cña bi'.

¹⁰ ¿Ha bilya chcu' ma lo quityi ji'i ycu' Ndyosi su nscua ndi'ya?:

Ntsu'u sca quee nu nguxcu' cuityi ni'i ji'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu';

pana juani cua ngujui' cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu bi' su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

¹¹ Ycu' nu Xu'na na ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na ji'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' quityi —nacui' Jesús.

¹² Lo'o li' ngua ñasi' nu ngu' tlyu bi' ji'i Jesús, cha' ngua tii ngu' bi', cha' cua nchcui' Jesús cha' ji'i ycu' ngu' bi' laja lo'o nda yu cui' bi' lo'o ngu'. Xñi ngu' bi' ji'i Jesús ngua ti' ngu'; pana ná ngua ji'i ngu', cha' ntsi' ngu' ji'i nu ñati quiña'a bi'. Bi' cha' ndu'u nu ngu' tlyu bi', ndyaa ngu' li'.

Cha' ji'i cña cña loo ngu'

¹³ Ca tiya' la li' ngulo nu ngu' tlyu bi' cña ji'i tucua sna tya'a ngu' fariseo, jua'a ji'i xi ñati nu cuentya ji'i rey Herodes, cha' tsa ngu' ca slo Jesús, cha' chcu' cuayá' ngu' lo'o yu. ¹⁴ Lo'o cua ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu:

—Mstru —nacui' ngu' ji'i Jesús—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u ji'i ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'ya cha' nu nchcui' ngu' jinu'u. Sca ti cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u ji'i lcaa ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu. Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, ¿ha tso'o si ta na cña cña loo na cuentya ji'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi'? —nacui' ngu'—. ¿Ha ndu'ni tsa cha' ta na cña bi' ji'i ngu'? ¿Ha ná tso'o la masi ná ta na cña bi' tsiya' ti?

¹⁵ Ngua tii Jesús cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma 'na jua'a? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Ta ma sca cña plata 'na cha' ña'a na ji'i.

¹⁶ Li' nda ngu' sca cña ji'i. Nchcuane Jesús ji'i ngu' li':

—¿Tilaca nu ca ji'i lcu' nu nga'a chu' cña re? ¿Ti ji'i xtañi yu nu nscua chu' cña re? —nacui' Jesús ji'i ngu'.

—Xtañi nu rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cña cua —nacui' ngu' li'.

¹⁷ —Tso'o —nacui' Jesús li'—, ji'i rey tlyu bi' tya ma lcaa na nu nga'a cha' ta ma ji'i lacua, lo'o jua'a ji'i ycu' Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma ji'i Ni.

Ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji'i Jesús xtyacui' cha' lo'o ngu' bi'.

Nchcuane ngu' ji'i Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

18 Lo'o li' ndyalaa xi ngu' saduceo slo Jesús; lo'o nu ngu' bi' ni, ná jlya ti' ngu' cha' tya tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' ji'i Jesús li':

19 —Mstru —nacui ngu' bi'—, sa'ni la nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo' quityi cuentya ji'i tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujuii tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña ji'i tya'a ngula yu nu ntucua ycu' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcu' ngu' ji'i sñi' clyo ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujuii bi' laca bi', cha' ná chcuna' xtañi yu nu cua ngujuii bi'. Jua'a nchcu' Moisés cua sa'ni la. 20 ¿Ñi'ya caca li'? Ngua sca quiya' ndi'i cati tya'a nu qui'yu, xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana yala ti ngujuii li', lo'o bilya caja sñi' ngu'. 21 Lo'o jua'a ngujui clyo'o nu cuna'a ti'i bi' lo'o chaca yu tya'a ngula jyo'o bi'. La cui' jua'a ngujuii nu qui'yu bi', lo'o bilya caja sñi' ngu'. Xa' ngujui clyo'o nu cuna'a ti'i bi' lo'o chaca yu tya'a jyo'o bi'. 22 Lo'o jua'a ngua cha' ji'i lo'o nu cati tya'a ngu' qui'yu bi'. Ná ngujui sñi' ngu' tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngujuii nu cuna'a bi'. 23 Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿tilaca caca clyo'o nu cuna'a bi', cha' nu ca ta'a cati tya'a ngu' bi' cua nguti'i lo'o nu cuna'a bi'?

24 —Ná jlo ti' mā tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' ná nchca cuayá' ti' mā ñi'ya cha' nu nscua lo' quityi ji'i ycu' Ndyosi. Ná nchca cuayá' ti' mā ñi'ya ña'a cña tonu tsa nu nchca ji'i ycu' Ndyosi cua'ni Ni. 25 Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' li'. La cui' ñi'ya nu ndi'i xca ji'i ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni, la cui' jua'a tyi'i ngu' li'. 26 ¿Ha ná jlya ti' mā cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'? ¿Ha bilya chcu' mā lo' quityi nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la? Tso'o la si chcu' mā ñi'ya nscua cha' ji'i yaca quiche' bi', nu lo'o nchcu' ycu' Ndyosi lo'o Moisés ndi'ya: “Ycu' Ndyosi Xu'na Abram laca na”, nacui ycu' Ni ji'i Moisés; “ycu' Ndyosi Xu'na Isaac laca

na', ycu' Ndyosi Xu'na Jacob laca na”. 27 Ná nacui quityi bi' cha' na cua ngua ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi', ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; lo'o jua'a laca ycu' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú. Bi' cha' nacui na' cha' ná ngua cuayá' ti' mā tsiya' ti —nacui Jesús ji'i nu ngu' saduceo bi'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya ji'i ycu' Ndyosi

28 Ndu sca mstru cha' jo'ó slo Jesús li'. Ndyuna mstru bi' ñi'ya nu nguxacu' ngu' cha' ji'i Jesús, ñi'ya ngua cha' tso'o tsa nchcu' Jesús lo'o ngu'. Lo'o li' nchcuane mstru bi' sca cha' ji'i Jesús:

—Ca ta'a cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na ni, ¿ñi'ya cña laca nu ndulo la cha' cua'ni na ji'i? —nacui ji'i Jesús.

29 Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i mstru bi':

—Ndi'ya nchcu' cha' nu nscua clyo la bi': “Cu'mā ngu' Israel, cua'a jyaca mā cha' sca ti ycu' Ndyosi laca nu Xu'na na” —nacui Jesús ji'i—. 30 “Lo'o jua'a ntsu'u cha' tyucui tyiquee mā tyu'u cha' ji'i mā lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na mā, nu lo'o lubii ti cresiya ji'i mā, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique mā, jua'a lo'o tyucui juersa ji'i mā tyu'u cha' ji'i mā lo'o Ni.” 31 Lo'o jua'a nscua chaca cha' nu nchcu' ndi'ya: “Cua'ni tya'na ti' mā ji'i tya'a ñati mā ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' mā ji'i ycu' ca mā”. Nga'aa ntsu'u xa' la cña nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na —nacui Jesús.

32 —Cha' liñi laca cha' nu nchcu' nu'u, mstru —nacui mstru bi' ji'i Jesús—, chañi cha' nu nchcu' nu'u cha' sca ti ycu' Ndyosi nu chañi cha' laca Ni Xu'na na; nga'aa ntsu'u chaca. 33 Lo'o jua'a tyucui tyiquee na nga'a cha' tyu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique na, jua'a lo'o tyucui juersa ji'na tyu'u cha' ji'na lo'o Ni; ndu'ni tsa cha' cua'ni na jua'a. Lo'o jua'a cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya nu tya'na ti' na ña'a na ji'i ycu' ca na, tso'o tsa cha' bi'. Nu lo'o cua'ni na cña

jua'a, quiña'a tsa cha' tso'o ndyu'ni na li'. Xtyi la cha' ndulo ji'na cha' tsa lo'o na msta nu caca ji'i ycu' Ndyosi, masi msta ndyaqui, masi na'ni lu'ú nu cujuu na ca ne' laa cha' caca msta.

³⁴ Ngua cuayá' tso'o ti' nu qui'yu bi', ngua ti' Jesús.

—Ná quiña'a tsa lyiji jinu'u cha' tyatí nu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jinu'u —nacu' Jesús ji'i mstru bi'.

Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', nga'aa nchcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o, cha' ntsii ngu' xi ji'i.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i Cristo

³⁵ Tya ndu Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa tonu bi'. Li' nchcuane yu ji'i ngu':

—Nchcui' nu mstru cha' jo'ó bi' cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o David caca Cristo —nacu' Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' mstru bi' jua'a?

³⁶ Cua nchcui' ycu' jyo'o David tya sa'ni la cha' Xu'na yu laca ycu' Cristo. Xqui'ya cha' ngulu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i David, bi' cha' nguscua yu ndi'ya:

Ycu' Ni nu laca Xu'na na nacui' ji'i

Cristo nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' 'na', nacui' Ni,

“ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusuu jinu'u,

cha' caca nu'u loo ji'i lcaa ca cha'”, nacui' ycu' Ndyosi nu Xu'na na ji'i Cristo.

³⁷ Xu'na na', nchcui' jyo'o David ji'i Cristo —nacu' Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' ngu' cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David caca ycu' Cristo lacua?

Tso'o tsa ndyuna ñati cha' nu nda Jesús, lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu ca bi'.

Ngusta Jesús qui'ya ji'i mstru cha' jo'ó bi'

³⁸ Lo'o li' tya nclyu'u la Jesús ji'i ngu':

—Tii ti ti' ma' cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó ji'i ma'. Ndiya tsa ti' ngu' bi', cha' tyijiloo ngu' ji'i xa' la ñati —nacu'

Jesús—. Lacu' ngu' bi' late' tso'o ña'a nu tyucui' cu', cha' lye tsa cua'ni chi xa' ñati loo ngu' bi' lo'o ndya'a ngu' lcaya'. ³⁹ Ndiya ti' mstru bi' tyucua lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ne' laa, jua'a tyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndyaca ta'a. ⁴⁰ Hasta nxlyaa mstru bi' ni'ji ji'i nu cuna'a ti'i, jua'a ji'i lcaa na nu ntsu'u ji'i nu cuna'a bi' nxlyaa ngu'. Tyiquee' nchcui' mstru bi' lo'o ycu' Ndyosi; pana na cui'ni ti ndu'ni ngu' jua'a, cha' ña'a ñati ji'i ngu' nti' ngu'. Bi' cha' lye la xcube' Ni ji'i mstru bi', nu lo'o tyalaa tsa cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati.

Msta nu nda sca nu cuna'a ti'i

⁴¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyaa tucua yu xi ne' laa bi' cacua ti su ndu caju su nxu'ba ngu' cñi cha' caca msta. Na'a yu ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a nsu'ba msta ne' caju cajua. Ndyaa xi ngu' culiya', quiña'a tsa cñi ngusu'ba ngu' culiya' bi' ne' caju bi'. ⁴² Li' ndyalaa sca nu cuna'a ti'i, ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' caju bi', ñi'ya nti' si laca bi' sca centavo ti. ⁴³ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' caa ngu' slo:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' tlyu la msta nu nda nu cuna'a ti'i jua que msta nu nda lcaa lo xa' la ñati nu ndya'a re. ⁴⁴ Xa' ñati ni, nda ngu' cñi nu ntyucua ti ji'i ngu'; pana nda nu cuna'a ti'i jua lcaa na nu ntsu'u ti xi ji'i, lcaa nu nga'a cha' caja xi na cacu ma' cua nda bi' juani.

13

Ngulala ti cati laa tonu

¹ Lo'o li' cua tyu'u ti Jesús ne' laa tonu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Mstru —nacu' tsaca yu ji'i Jesús—, ña'a tso'o nu'u xi ji'i laa tonu re cha' tso'o tsa ndya'. Tso'o tsa ña'a quee nu ntsu'u sii' ni'i re —nacu'.

² —¿Ha cua na'a ma' cha' tonu tsa ni'i quee re? —nacu' Jesús ji'i li'—. Nde loo la tyalaa sca tsa lo'o cuityi ñati

ji'li ni'li re tsiya' ti, hasta nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti'í nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos, ngua'a ngu' xi su tyaca' tso'o laa tonu bi'. Nga'a Jesús lo'o Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan lo'o Andrés, cuaana ti nchcuane ngu' bi' ji'li yu li':

⁴ —Cuacha' nu'u ji'li ya, ¿ni jacua' cuityi ngu' ji'li laa tonu jua? —nacui ngu' bi' ji'li Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya nu lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁵ Ngulu'u la xi Jesús ji'li ngu' li':

—Cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o ji'li ma —nacui Jesús—. ⁶ Nde loo la caa quiña'a ñati nu chcu' cha' cuiñi ti ji'li ycu' na'. Chcu' ngu' cha' ycu' Cristo laca ngu', lo'o jua'a cñilo'o ngu' bi' ji'li quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'.

⁷ Tyempo bi' cañi cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' ji'li ma cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii ma li'. ⁸ Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tlyu, tyuu se'li clyacui chalyuu li'. Lo'o jua'a lcau ti se'li caja jbi'ña ji'li ngu'. Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'li na cua tye ti chalyuu li'.

⁹ Lo'o cu'ma ni, tii ti ti' ma tyi'li ma li' —nacui Jesús—. Tejeya' ñati cuxi ji'li ma, jua'a sta ngu' qui'ya ji'li ma slo ngu' tisiya; qui'ji'li ngu' bi' ji'li ma, masi ca ne' laa ji'li ngu'. Nga'a cha' tsatu ma slo ngu' gobierno, slo ngu' nu laca loo; cuentya jna' cacha' ma lcaa cha' tso'o jna' ji'li ngu' bi'. ¹⁰ Pana tya lyiji tye chalyuu li', cha' clyo ntsu'u cha' cañi cha' tso'o cuentya jna' slo lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu. ¹¹ Ná cutsii ma lo'o tejeya' ngu' ji'li ma cha' tsaa lo'o ngu' ji'li ma slo ngu' tisiya cha' caca cuayá' ji'li ma lo'o ngu' bi', ni ná culacua tsa ti' ma ñi'ya cha' nu xacui ma ji'li ngu' bi'; ta ycu' Ndyosi lcaa

cha' nu nga'a cha' chcu' ma tsá bi'. Nga'aa si'li ycu' ti ma chcu' ma li', cha' lo'o tyucui chacuayá' ji'li Xtyi'li ycu' Ndyosi chcu' ma. ¹² Cuxi tsa caca tyempo li'; cujuii cuañi' ñati ji'li tya'a ngu' cha' cujuii ngu' ji'li, jua'a cujuii cuañi' ngu' ji'li sñi' ngu'. Lo'o nu ngu' cuañi' ni, caca ñasi' ngu' ji'li sti ngu', ji'li xtya'a ngu' li'; ta nu ngu' cuañi' bi' ji'li sti ngu', ji'li xtya'a ngu' cha' cujuii ngu' cuxi ji'li. ¹³ Lye tsa caca ti'í ti' lcaa ñati ji'li ma xqui'ya cha' ñati jna' laca ma. Ná cube ti' ma; lcaa cu'ma nu talo ma ji'li cha' cuxi bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu, cua'ni lyaá ycu' Ni ji'li ma li'.

¹⁴ Cua nscua lo quityi ji'li jyo'o cusu' Daniel nu ngua tu'ba ji'li ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' ca tiya' la ña'a ma cha' tyu sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u ji'li lcaa na lubii—. (Caca cuayá' ti' ma cha' bi' nu lo'o chcu' ma lo quityi re.) —Nu lo'o ña'a ma cha' ndu na suba' bi' ca ne' laa tonu su ná ntsu'u chacuayá' tyu —nacui Jesús—, li' tso'o la si xna lcaa ma nu ndi'li ma nde loyuu su cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u cuatsi' ma laja ca'ya. ¹⁵ Xna clya ma tsá bi' li'. Si nga'a ñati que ni'li ji'li li', nga'aa caja tyempo ji'li ngu' bi' tyaa ngu' nde ne' ni'li, cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u ji'li ngu'; nga'a cha' ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'. ¹⁶ Lo'o jua'a si nga'a ñati lo xtya tsá bi', nga'aa caja tyempo xtyuu ngu' bi' ca to' tyi ngu' cha' squi'ya ngu' te' quicha' ji'li ngu', cha' ntsu'u cha' xna clya ngu' bi' li'. ¹⁷ Tya'na tsa nu cuna'a tana; jua'a nu cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ntyi', tya'na tsa caca ngu' bi' lo'o caca tsá bi'. ¹⁸ Tso'o si jña ma cha' ji'li ycu' Ndyosi cha' ná caca tyempo tya' bi' nu lo'o ntsu'u cha' xna ma, ¹⁹ cha' lye tsa chcube' ngu' tsá bi'. Ni sca quiya' bilya chcube' ñati chalyuu jua'a, tya lo'o ngüiñá ycu' Ndyosi chalyuu. Lo'o jua'a tyempo nu caca nde loo la, nga'aa chcube' ngu' chaca quiya' jua'a. ²⁰ Pana cua nacui ycu' nu Xu'na na cha' xtyi la tsá caca tyempo nu chcube' ngu' ca li'. Si

tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaá ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana xqui'ya cha' tya'na ti' ycu' Ni ji'i ñati ji'i Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsá caca tyempo cuxi bi'.

²¹ 'Ca nde loo la ndi'ya chcu' nu ngu' cuiñi lo'o mā: “Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde”, ñacui' ngu' cuiñi. Lo'o li': “Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo quichi' jua”, ñacui' xa' la nu cuiñi li'. Ná taquiya' mā ji'i cha' nu chcu' ngu' bi'. ²² Cristo cuiñi caca ngu' bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi nu cuiñi nu chcu' cha' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi laca ycu' ca ngu'; cha' cuiñi ti cua'ni ngu' bi' cha' tlyu, cha' cube tsa ti' xa' ñati. Cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' tyijiloo ngu' ji'i mā nti' ngu', lo'o jua'a ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i. ²³ Cua ndacha' na' cha' bi' ji'i mā juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', cha' cui'ya mā cuentya ñi'ya caca cha' bi', cha' caca tii ti' mā li'.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycu' nu cua nda Ni ji'i lijya cha' caca ñati

²⁴ Tya ngulu'u Jesús la xi cha' ji'i ngu' li':

—Lo'o li'—nacui' yu—, nu lo'o ndye nchcube' ñati, caca talya ña'a xee cuichaa li', lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'. ²⁵ Tyalú cui' lo'o cualya nu ntsu'u nde cua ca lo yuu li', lo'o jua'a xquiña Ni ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua. ²⁶ Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati ni, ña'a ngu' 'na, cha' caa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Lye xi ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caa na'. ²⁷ Li' culo na' cña ji'i quiña'a tsa tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi, cha' tsa xca bi', cha' xuti'i se'i ti ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycu' Ni ji'i; tsa xca bi' lcaa su ndi'i ñati bi' tyucui ña'a chalyuu.

²⁸ 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na xi lo'o ña'a na masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca; caca cuayá' ti' na li' cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo. ²⁹ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā cha' cua tye ti lcaa cha'; nu lo'o ña'a mā tyu'u tucua

lcua ti cha' nu cua ndacha' na' ji'i mā tsá, cua caa ti ycu' na' li'. ³⁰ Chañi cha' nu nchcu' na' lo'o mā, cha' lo'o bilya tye cha' ji'i lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani, li' caca lcaa cha' nde chalyuu ñi'ya nu ndacha' na' ji'i mā tsá. ³¹ Tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' ji'i chalyuu, pana ná tye tsiya' ti cha' nu cua nchcu' na' lo'o mā, cha' xcu' cha' liñi laca cha' nu nchcu' na'.

³² 'Ni sca ñati ná jlo ti' ni tsá caca cha' bi', ni hora caca; masi xca ji'i ycu' Ndyosi, masi na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ni, ná jlo ti' ya. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na', jlo ti' Ni ni tsá caca bi'.

³³ 'Tii ti ti' mā tyi'i mā, cua'ni yala mā lo'o ntajatya ti mā ji'i ycu' Ni, cha' ná jlo ti' mā ni jacua' caca tsá bi'. ³⁴ Ñi'ya laca lo'o cua tsa ti sca ñati tlyu tyijyu': lo'o cua tsa ti yu, ta yu cña ji'i msu cha' ña'asii ngu' to' tyi yu, sca cña scaa msu bi'; cuati culo nu xu'na ni'i bi' cña ji'i nu qui'yu nu ndu cua ca to' lo'o cha' cua'ni tii ti' yu. ³⁵ Jua'a cu'ma ni, tii ti ti' mā tyi'i mā cha' ná jlo ti' mā ni jacua' tyaa nu Xu'na mā, masi nde ngusii, masi cla'be talya, masi hora nxi'ya ndye'e, masi lo'o cua nguxee chaca tsá. ³⁶ Tii ti ti' mā tyi'i mā lacua si tsiya' ca tyu'u tucua yu caa yu, cha' ná tyalaa ycu' nu Xu'na mā laja lo'o laja' ti mā. ³⁷ Ndi'ya nchcu' na' lo'o mā, jua'a lo'o lcaa ñati: Tii ti ti' mā tyi'i mā lacua.

14

Cuaana ti ngüñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús

¹ Tya lyiji tya tyucuaa tsá cha' caca ta'a pascua, li' ndyaca ta'a su ndacu ngu' xlyá nu ná ndya' lo'o scua tiye'. Nclyana sti jo'ó nu laca loo, nclyana mstru cha' jo'ó, ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' caca tejeya' ngu' ji'i Jesús cuaana ti, cha' cujuui ngu' ji'i. ² Nchcu' ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cña bi':

—Ná tso'o tejeya' na ji'i yu tsá ta'a —nacui' ngu'—. Caca ñasi' tsa lcaa ñati nu ndi'i ta'a si jua'a, tlyu tsa cha' cusu caca bi' li'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

³ Lo'o li' nga'a Jesús to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña'. Ca quichi Betania ntucua tyi nu Simón bi'. Lo'o nga'a ngu' to' mesa ndyacu ngu', li' ndyalaa sca nu cuna'a slo ngu' lo'o sca caatyā quee alabastro, nu ngutsa'á lo'o setye tyixi xtyi'i nu laca setye nardo; quiña'a tsa nga'a setye bi'. Li' ngucha nu cuna'a bi' tu'ba caatyā, ngusalú setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu. ⁴ Bi' cha' ngua ñasi' xi ñatī tya'a ndyacu ngu' nu lo'o na'a ngu' cha' bi':

—¿Ni cha' ngusalú nu cuna'a setye cua jua'a ti? —nacui ngu'—. ⁵ ¿Ni cha' ná ndyujui' jī' cha' caja xi cñi cha' ta jī' ngu' ti'i? Sna siyento cñi plata nga'a tsa lo cua setye tyixi xtyi'i bi' —nacui ngu' jī' tya'a ngu'.

Lye tsa nchcui' ngu' lo'o nu cuna'a bi' li'.

⁶ —Nga'aa chcui' lye mā lo'o nu cuna'a re —nacui Jesús jī' ngu'—. Ná cua'a mā jī'. Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re cuentya jna'. ⁷ Lcaa tsa ndi' ngu' ti'i lo'o mā nde chalyuu, bi' cha' taca cua'ni mā cha' tso'o lo'o ngu' ti'i ni jacua' nu nti' ti mā; pana nu na' ni, cua tye ti tsā nu tyi' na' lo'o mā. ⁸ Cua ngua'ni nu cuna'a re lcaa ña'a cha' nu nchca jī'. Na cua ngua'ni ma' cha' caca tyixi xtyi'i loo na' juani; masi tya lyiji cajaa na', yala la ngua'ni cho'o ma' jī' tyucui ña'a na' cha' xatsi' ngu' 'na. ⁹ Chañi cha' nu chcui' na' lo'o mā juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ñatī lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya jī' Jesús jī' ngu' xña'a

¹⁰ Lo'o Judas Iscariote ni, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jī' Jesús laca bi'. Li' ndu'u nu Judas bi' ndyaa slo sti jo'ó nu laca loo, cha' cuju' cresiya jī' Jesús jī' ngu' bi'. ¹¹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu ngu' tlyu bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Judas

lo'o ngu', bi' cha' nacui ngu' tlyu bi' jī' cha' ta ngu' cñi jī'. Li' ncl yana Judas ni hora caca jī' ta jī' Jesús ya' ngu' xña'a bi'.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sī lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jī'

¹² Lo'o ngua tsā clyo jī' ta'a nu ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya' bi', tsā bi' ndujui' ngu' xlya' cuañi' cha' cacu ngu' ta'a pascua. Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a jī' Jesús:

—¿Macala cua'ni cho'o ya na cha' cacu na sī nu cuentya jī' ta'a pascua? —nacui ngu' jī' yu.

¹³ Li' ngulo Jesús cña jī' tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jī':

—Yaa clya mā lquichi —nacui yu jī' ngu' bi'—. Cajua tyacua tya'a mā lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te' hitya scu yu. Tsa lca'a mā jī' yu bi'.

¹⁴ Su tyatī yu ni' i, ndi'ya chcui' mā lo'o nu laca xu'na ni' i bi': “Ndi'ya nacui nu mstru jī'na jīnu'u: Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u 'na, ¿macala ntsu'u su caa na' cha' cacu na' sī lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua?” Jua'a ñacu' mā jī' ngu' nu ca tyi bi'. ¹⁵ Li' culu'u yu sca se' tlyu jī' mā, sca ba'a ni' i nde cua' nu cua laca ngua tso'o, nu ntsu'u lcaa na nu cua'nijo'o jī'na li'. Ca bi' cua'ni cho'o mā sī cacu na —nacui Jesús.

¹⁶ Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lquichi ndyalaa ngu' to' ni' i bi', lo'o ñi'ya nu nacui Jesús jī' ngu', jua'a ngua cha' bi'. Ngua'ni cho'o ngu' na cacu ngu' sī cuentya jī' ta'a pascua li'.

¹⁷ Lo'o cua ngusī, li' lijya Jesús lo'o nu tī tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jī'. ¹⁸ Laja lo'o nga'a ngu' ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā —nacui Jesús—; ntsu'u tsaca cu'mā nu stu'ba ti ndyacu lo'o na juani, nu cua cuju' ti cresiya 'na jī' ngu' xña'a.

¹⁹ Xñi' xi ti' ngu' ndi' ngu' li'. Hora ti lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', nguxana nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—¿Ha na' nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a? —nacui tsaca ji'i.

—¿Ha na'? —nacui chaca ji'i li'.

²⁰ —Sca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ma, bi' laca nu kujui' cresiya 'na ji'i ngu' xña'a —nacui Jesús ji'i ngu'—. Sca yu tya'a ma nu stu'ba ti ndyacu lo'o na ne' sca ti ca'ña scuaa re —nacui—. ²¹ Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, caca cha' jna' ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cuentya jna' cua sa'ni la. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a li', tso'o la ngua ji'i yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

²² Tya ndyacu ngu' sii bi' lo'o ntejeya' Jesús ji'i sca xlyá, ndya yu xlyabe ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i xlyá bi', ngusa'be yu ji'i, cha' tacha ji'i ngu' cha' cacu ngu'.

—Cacu ma xlyá re —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde.

²³ Li' ntejeya' Jesús ji'i sca vaso vino, ndya yu xlyabe ji'i ycu' Ni, nda yu vaso ji'i ngu' cha' co'o ngu' li'. Ndyo'o lcaa ngu' vino bi' li'.

²⁴ —Ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde —nacui Jesús ji'i ngu'—. Tyalú tañi na' cha' caja ñi'ya cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati chalyuu chaca quiya'. ²⁵ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' nga'aa co'o na' vino chaca quiya', ña'a cuayá tyalaa tsa bi' lo'o co'o na' vino cucui lo'o cu'ma ca su laca ycu' Ndyosi loo; xa' co'o na' ji'i li'.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

²⁶ Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii ji'i ycu' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. ²⁷ Xa' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'.

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'ma ña'a ma 'na —nacui Jesús ji'i ngu'—. Xtyanu ma xi 'na ca ndyi la. Li' caca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi ndi'ya: “Lo'o kujui' na' ji'i nu ña'asi ji'i xlyá bi', xna lcaa xlyá tyaa

ni' li'”. Jua'a nchcui' quityi. ²⁸ Pana nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', tsa'a na' nde Galilea nu tya lyiji tsa cu'ma.

²⁹ —Masi lcaa ngu' xtyanu ngu' jinu'u, pana nu na' ni, ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacui Pedro ji'i Jesús li'.

³⁰ —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u —nacui Jesús ji'i Pedro—. Ca ndyi sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na. Jua'a cha' ta nu'u lo'o ñati nu lo'o bilya xi'ya ndye'e tucua quiya' talya ndyi.

³¹ —Ná chcui' na' lo'o ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui Pedro ji'i Jesús—. Masi kujui' ngu' jinu'u, masi cua kujui' ti ngu' 'na, ná xacui' na' cha' ji'i ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui.

Lye tsa nchcui' Pedro, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu', stu'ba ti nchcui' ngu'.

Nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

³² Lo'o li' ndyaa ngu' sca ne' lo'o su ndu xi yaca tyacala' ca su naa Getsemaní.

—Cua'a ma xi ca ndacua ti —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. Tsa'a na' ca nde la xi cha' chcui' na' lo'o ycu' Ndyosi Sti na' —nacui yu.

³³ Ndyaa yu la xi li', ndyaa lo'o yu ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. Li' lye tsa ngua xñi' ti' Jesús, ndya'a tsa cha' tyiquee yu xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'i yu.

³⁴ —Xñi' tsa ti' na' juani —nacui Jesús ji'i ngu'—, nga'aa talo na' cha' xñi' tsa ti' na'. Tyanu ma ca nde ti, tii ti ti' ma tyi' ma —nacui.

³⁵ Tya ndyaa Jesús la xi ca nde bi' la, ndyatú sti' yu lo yuu ti, ngüijña yu ji'i ycu' Ndyosi si caja ñi'ya nu caca cha' ná tyacua cha' cuxi ji'i yu.

³⁶ —Sti na' —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi—, lcaa lo cña nchca cua'ni nu'u. Bi' cha' juani, ná ta nu'u chacuayá tyacua cha' cuxi re 'na, si cajá la ñi'ya nu caca cua'ni na' cña re —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—. Pana si'i ñi'ya nu nti' na' cha' caca, masi cua'ni nu'u lo'o na' ñi'ya nu nti' ycu' nu'u.

³⁷Li' ñaa Jesús chaca quiya' su nga'a nu sna tya'a ngu'. Na laja' ti ngu' bi' li'.

—Simón —nacui yu ji'i Pedro—, ¿ha laja' tsa nu'u? —nacui—. ¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora tii ti nu'u xi? ³⁸Tii ti ti' mā tyi'i mā juani. Chcui' mā lo'o ycuil' Ndyosi cha' ná cua'ni nu cuiñaja ngana ji'i mā. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña re 'na; pana ná tyu'u scua juersa ji'i mā, bi' cha' yala tsa ndyaja' mā.

³⁹Xa' ndyaa Jesús xi, la cui' ti cha' ngüijña yu ji'i ycuil' Ndyosi Sti yu chaca quiya'. ⁴⁰Li' ñaa yu chaca quiya' slo ngu' bi'; pana xa' laja' ngu' bi', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. Li' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya xacui' ngu' cha' ji'i yu. ⁴¹Xa' ndyaa Jesús li'. La cui' jua'a sna quiya' ñaa Jesús su ndi'i ngu'.

—¿Tya laja' mā? ¿Tya ntsiya cña' mā? —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cuayá' juani, cua ndyalaa hora nu tyaa lo'o ngu' jna' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati. Cua ta ti ñati jna' ya' ngu' xña'a juani. ⁴²Tyatū mā, cha' tyaa na lacua, cha' cua ndyalaa yu nu cua ndyujui' cresiya jna' ji'i ngu' xña'a.

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

⁴³Laja lo'o nchcui' Jesús, li' ndyalaa nu Judas bi' slo, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca nu Judas bi'. Quiña'a tsa ngu' tyaala ndya'a ngu' lo'o Judas, ñati nu cua ngulo ngu' tisiya cña ji'i cha' caa caqui'ya ngu' ji'i Jesús; lo'o maxtyi cusu, lo'o yaca ndyi'ya ngu' liyya ngu'. Sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu', bi' laca nu ngulo cña ji'i ngu' tyaala bi'. ⁴⁴Judas nu cua ta ti ji'i Jesús ya' ngu' cuxi bi' ni, cua nchcui' lo'o nu ngu' tyaala bi' cua tsā la, ñi'ya nu cua'ni:

—Chcuicha' na' ji'i nu qui'yu bi', cuati cacu na' saca' yu —nacui Judas ji'i ngu' tyaala—. Xñi mā ji'i hora ti, yaa lo'o clya mā ji'i yu bi' —nacui.

⁴⁵Bi' cha' liyya Judas bi' juani, ndyaa ca su ndu Jesús cha' chcuicha' ji'i yu.

—Nde ti ndu nu'u, mstru —nacui Judas.

Ndyacu Judas saca' Jesús li'. ⁴⁶Hora ti ntejeya' nu ngu' tyaala ji'i Jesús li', cha' tyaa lo'o ngu' ji'i yu.

⁴⁷Lo'o li' sca ngu' nu tya'a ndya'a Jesús ngusicua maxtyi ji'i, ngusi'yu cu' jyaca sca msu ji'i sti jo'ó nu laca loo la. ⁴⁸Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' tyaala bi':

—¿Ha lo'o maxtyi cusu lo'o yaca ndya'a mā cha' tejeya' mā 'na? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Ha sca ñati cuaana laca na' lacua? ⁴⁹Tyuu tsa tsā na'a mā 'na lo'o nga'a na' ne' laa tonu, ngulu'u na' cha' ji'i ycuil' Ndyosi ji'i ñati, pana ná ntejeya' mā 'na li'. Jlo ti' na' ñi'ya nu ndyaca juani, cha' la cui' ña'a cha' nu nscua lo quityi ji'i ycuil' Ndyosi cuentya jna', jua'a ndyaca juani.

⁵⁰Li' nguxtyanu lcaa tya'a ndya'a Jesús ji'i yu, ngusna ngu'. ⁵¹Sca ti yu cuañi' ndyanu, ndya'a lca'a ji'i ngu' nu ndyaa lo'o ji'i Jesús. Sca tasá ti ngüixi' chū' yu cuañi' bi'. Lo'o jua'a ngua ti' ngu' tyaala tejeya' ngu' ji'i yu cuañi' bi'; ⁵²bi' cha' nguxtyanu ji'i tasá ji'i ya' ngu', ngusna masi quichi' ti.

Ndu Jesús slo ngu' tisiya

⁵³Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo xu'na sti jo'ó. Cua ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' lo'o mstru cha' jo'ó cajua, cua ndyu'u ti'i ngu' slo xu'na sti jo'ó bi'. ⁵⁴Tyijyu' ti ndyu'u lca'a Pedro chū' ngu' tyaala ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ne' lo'o ji'i xu'na sti jo'ó. Li' ngua'a Pedro slo ngu' nu nga'a cua ca ni'i bi' su nga'a ngu' to' lquii' cha' caca chcatsu ngu'.

⁵⁵Ngua ti' sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' tisiya bi' sta ngu' qui'ya ji'i Jesús cha' cujuui ngu' ji'i yu, pana ná nquije ñi'ya nu cujuui cuañi' ngu' ji'i yu. ⁵⁶Ndyaa tsa ngu' cuiñi slo ngu' cha' sta ngu' qui'ya ji'i Jesús, pana ná stu'ba nchcui' ngu' bi'. ⁵⁷Su cua ndye li' ndu xi ngu' cuiñi, nchcui' ngu' lo'o nu ngu' tlyu bi':

⁵⁸ —Cua ndyuna ya sca cha' nu nchcui' nu qui'yu re —nacui' sca ngu' cuiñi bi'—. Ndi'ya nchcui' yu: “Cuityi na' ji'i laa tonu re nu ngüiná ñati chalyuu ti. Chu' sna tsá ti cua'ni na' cha' tya' chaca nu ná cuiñá ñati chalyuu”, nacui' Jesús re. Cua ndyuna ya cha' jua'a nchcui' yu —nacui' ngu' cuiñi bi'.

⁵⁹ Pana ná stu'ba nchcui' nu ngu' cuiñi bi'.

⁶⁰ Lo'o li' ndyatu sti jo'ó nu laca loo la slo lcaa ngu' tlyu, nchcui' lo'o Jesús:

—¿Ha nga'aa ntsu'u cha' nu xacui' nu'u ji'i cua, cha' tyu'u lubii nu'u cuentya ji'i qui'ya nu ngusta ngu' jinu'u? —nacui' sti jo'ó bi' ji'i Jesús.

⁶¹ Ti ti ndu Jesús, ni sca cha' ná nguxacui' yu tsiya' ti. Bi' cha' xa' nchcuane sti jo'ó nu laca loo la ji'i yu li':

—¿Ha chañi cha' Cristo laca nu'u? —nacui'—. ¿Ha nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i? —nacui' sti jo'ó bi' ji'i Jesús.

⁶² —Chañi cha' nu nda ma, na' laca nu bi' —nacui' Jesús ji'i ngu' li'—. Lo'o jua'a nde loo la ña'a ma 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ña'a ma 'na lo'o ntucua na' la'a tsu' cui' su tlyu bi', ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na' nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni; ña'a ma 'na lo'o caa na' chaca quiya' laja coo nde cua li'.

⁶³ Ñasi' tsa sti jo'ó nu laca loo la, bi' cha' ngusaa' ste' ycu' slo ngu'.

—Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya ji'i nu qui'yu re —nacui' sti jo'ó bi' ji'i ngu'—. ⁶⁴ Na cua ndyuna ma cha' tonu tsa cha' suba' nu nchcui' yu re ji'i ycu' Ndyosi, nu lo'o nacui' yu cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca ycu' yu. ¿Ñi'ya chcu' ma ji'i cha' bi'?

Lcaa ngu' nguxacui' ngu' cha' ji'i nu laca loo bi', cha' nga'a cha' cajaa Jesús.

⁶⁵ Li' nguxana ngu' ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i Jesús; ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu, jua'a ndyiji' ngu' ji'i laja lo'o ndyacu' loo yu lo'o sca late'.

—Juani ni, cua'ni nu'u cha' ca tii nu'u —nacui' ngu' ji'i Jesús li'—,

cacha' nu'u ji'i ya, ¿tilaca laca nu ngujui'i hi?

Lo'o nu ngu' nu ndu' cua' bi', ngujui'i ngu' ndacu' ji'i yu li'.

Nacui' Pedro cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

⁶⁶ Tya nga'a Pedro to' ni'i ji'i xu'na sti jo'ó, lo'o li' ndyu'u tucua sca nu cuna'a cua' nu ndu'ni cña ji'i sti jo'ó bi'. ⁶⁷ Nxña'a nu cuna'a bi' ji'i Pedro su nga'a to' lquii', li' xa' nxña'a tso'o ca ji'i chaca quiya'.

—Lo'o nu'u ndya'a lo'o Jesús Nazaret bi' —nacui' nu cuna'a bi' ji'i.

⁶⁸ —Si' na' —nacui' Pedro—. Ná jlo ti' na'. Ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' nchcui' nu'u —nacui' Pedro ji'i nu cuna'a bi'.

Li' ndu'u Pedro ndyaa to' lo'o ti. Nxi'ya ndye'e li'. ⁶⁹ Xa' na'a nu cuna'a bi' ji'i chaca quiya', nguxana nchcui' lo'o ngu' nu ndu' cacua ti:

—Lo'o nu qui'yu jua laca tya'a ngu' bi' —nacui' nu cuna'a bi'.

⁷⁰ Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o ycu'. Pana ca tiya' la xi nchcui' ngu' nu ndu' cacua ti lo'o Pedro:

—Chañi cha' tya'a ndya'a ngu' bi' laca nu'u —nacui' ngu'—, cha' lo'o nu'u laca ngu' Galilea —nacui' ngu' ji'i Pedro.

⁷¹ Li' nguxana Pedro ngua'ni jura cha' xcube' ycu' Ni ji'i si cha' cuiñi chcu' lo'o ngu'.

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu nu nchcui' tsa ma' cha' ji'i —nacui' Pedro ji'i ngu'.

⁷² Hora ti xa' ngusi'ya ndye'e. Li' ntsu'u ti' Pedro ñi'ya ngua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o tsá: “Ndi'ya cua'ni nu'u ndyi, Pedro; chcu' nu'u lo'o ñati sna quiya' cha' ná nslo nu'u 'na, nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e tucua quiya'”. Bi' cha' nxi'ya tsa Pedro li'.

15

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Lo'o nguxee chaca tsá tya ndi'i sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' cusu', lo'o mstru cha' jo'ó, ndi'i lcaa ngu' tisiya cha' chcu' ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i cha' bi'. Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús,

ndyaa lo'o ngu' ji'i slo Pilato nu ngua gobernador romano cha' caca cuayá' ji'i. Nchcuane Pilato ji'i Jesús li':

²—¿Ha nu'u laca rey ji'i ngu' judío?

—La cui' ñi'ya nu nacui nu'u, la cui' laca na' —nacui Jesús ji'i gobernador bi'.

³Lo'o li' ngusta sti jo'ó nu laca loo quiña'a qui'ya ji'i Jesús slo nu Pilato bi'. ⁴Li' xa' nhcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nchca xacui nu'u cha' ji'i ngu' jua? —nacui Pilato ji'i—. Na cua quiña'a qui'ya ngusta ngu' jinu'u.

⁵Nga'aa nhcui' Jesús lo'o ngu' tsiya' ti, lo'o ndube tsa ti' Pilato li'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

⁶Lcaa yija lo'o ndyaca tsá ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'i sca ti preso, cua ña'a ca preso nu ndijña ngu' judío ji'i. ⁷Ntsu'u tyuu tya'a ngu' ne' chcuá, ngu' nu cua ndyujui ji'i ñati laja lo'o ngusu tya'a ngu' lo'o nu ngu' xa' tsu' nu laca loo. Sca preso bi' laca Barrabás. ⁸Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati slo Pilato, ndijña ngu' ji'i cha' cua'ni lyaá ji'i sca preso ñi'ya nu ndu'ni nu laca loo lcaa yija.

⁹—¿Ha cua nti' ma cha' cua'ni lyaá na' ji'i yu cua nu laca rey ji'i cu'ma ngu' judío? —nacui Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹⁰Cua nhcui' Pilato jua'a xqui'ya cha' ngua tii cha' liye' tsa ti' sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús, bi' cha' ndya'a lo'o ngu' ji'i yu slo ycu' Pilato. ¹¹Pana ndijña ngu' quiña'a ji'i Pilato cha' cua'ni lyaá ji'i Barrabás, si'i ji'i Jesús. Na cua nhcui' nu ngu' quiña'a bi' lo'o Pilato cha' clyaá ji'i Barrabás, xqui'ya cha' la cui' sti jo'ó nu laca loo cua nhcui' tsa lo'o ngu' cha' jua'a jña ngu' cha' ji'i Pilato. ¹²Xa' nchcuane Pilato ji'i ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni na' lo'o yu re, nu nhcui' ma ji'i cha' laca yu rey ji'i ngu' judío lacua? —nacui Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹³Cuii ngusi'ya ngu' ji'i Pilato li':

—Cujuii clya ji'i yu lo crusi —nacui ngu' ji'i.

¹⁴—¿Ni cha' laca cha' nti' ma cha' cujuui na' ji'i yu re? —nacui Pilato ji'i ngu'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'i yu?

Lye la nxi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato li':

—Cujuii clya ji'i yu lo crusi.

¹⁵Lo'o li' ngua'ni lyaá Pilato ji'i Barrabás cha' tyaala' tyiquee nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o lye ngujui'i sendaru ji'i Jesús lo'o reta, li' ngulo Pilato cña ji'i sendaru cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cujuui' ca'a ngu' ji'i lo crusi.

¹⁶Ndyaa lo'o sendaru ji'i Jesús nde ne' ni'i su ntucua ngu' nu laca loo bi', lo'o jua'a ndyu'u ti'i ña'a lcaa sendaru nu ntsu'u cajua. ¹⁷Li' nguxacu' ngu' ji'i Jesús lo'o sca late' cuaa ña'a. Ngüixi' ngu' lti quiche' chu' tya'a cha' caca sca sne', ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús. ¹⁸Li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu cha' cuiñi ti:

—Tso'o ti tyi'i nu'u, rey ji'i ngu' judío —nacui sendaru ji'i.

¹⁹Nguxana ngu' ngujui'i ngu' yaca quii hique Jesús li'. Lye ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu. Li' ndyatú sti' ngu' slo yu, ñi'ya si cua'ni tlyu ngu' ji'i yu, masi cha' cuiñi ti. ²⁰Nu lo'o ndye ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús, li' ngulo ngu' late' cuaa ña'a bi' ji'i; xa' nguxacu' ngu' ste' ycu' ca yu li', cha' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca su cujuui' ca'a ngu' ji'i lo crusi. Ndu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

²¹Tyucuii lo'o ndya'a ngu', li' na'a ngu' sendaru ji'i Simón ngu' Cirene; sti Alejandro lo'o Rufo laca nu Simón bi'. Cua ñaa Simón ca su ndyaa cña ne' quixi', lo'o li' ngulo sendaru cña ji'i cha' qui'ya crusi bi' cuentya ji'i Jesús.

²²Li' ndyalaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su naa Gólgota. (Nu Gólgota ni, ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o, jua'a nti' ñacu' cha' bi' cha'cña ji'na.) ²³Li' nda ngu' vino nguxa' lo'o taná mirra cha' co'o Jesús, pana ná ntaja'a yu co'o yu vino bi'. ²⁴Li' ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o li' ngüijya ngu' sendaru lo'o tya'a ngu', cha' clyana ngu' cha'

lo'o tya'a ngu' tilaca nu caja ste' Jesús ji'i. Jua'a ngua cha' ndye ndacha ngu' ste' Jesús ji'i tya'a ngu'.

²⁵ Hora cua caa nde tlya ngua lo'o ngujui'i ca'a sendaru ji'i Jesús lo crusi. ²⁶ Nde hique crusi bi' cua nscua letra nu nchcui' ni qui'ya nu ngusta ngu' ji'i Jesús: “Nu nde laca rey ji'i ngu' judío”, nacui' letra bi'. ²⁷ La cui' tsá bi', ngujui'i ca'a ngu' ji'i tucua tya'a ngu' cuaana lo crusi se'i ti lo'o Jesús. Crusi ji'i tsaca ngu' cuaana bi' ndu la'a tsu' cui' ji'i Jesús, crusi ji'i chaca ndu la'a tsu' coca bi'. ²⁸ Jua'a ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni lo quityi ji'i ycu'i' Ndyosi, nu nchcui' ndi'ya: “Ngua ti' ngu' cha' tya'a ngu' cuxi laca yu”. Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

²⁹ Ngustí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús lo'o nteje tacui ngu' tyucui, nchcui' tsa ngu' cha' suba' ji'i yu.

—Jaa, nu'u laca nu nchcui' cha' cuityi ji'i laa tonu jua —nacui' ngu' bi'—, lo'o li' nacui' nu'u cha' xa' cuiña nu'u ji'i chaca quiya' chu' sna tsá ti, ngua ti' nu'u. ³⁰ Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu'i' ca lacua; cua'ya clya nu'u lo crusi cua juani, si caca jinu'u —nacui' ngu'.

³¹ Lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a mstru cha' jo'ó, ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús.

—Ngua'ni lyaá yu ji'i xa' ñati —nacui' nu ngu' tlyu bi' ji'i tya'a ngu'—, pana ná nchca clyaá ycu'i' ca yu. ³² Cristo laca yu, nu rey ji'i ngu' Israel tya'a na laca yu, nacui' yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi ycu'i' ti yu, cha' ña'a na si caca ji'i yu. Jlya ti' na ji'i yu li' —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

Lo'o jua'a nu ngu' cuaana tya'a ngujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nchcui' ngu' cha' suba' ji'i Jesús.

Ngujui Jesús

³³ Lo'o ndyalaa nde hora ngua talya xee tyucui ña'a loyuu. Sna hora ndalo cha' talya xee. ³⁴ Pana lo'o ngua hora cua sna nde ngusii, li' cui' ngusi'ya Jesús:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —nacui. (Ndi'ya nti' ñacu' cha' bi'

cha'cña ji'na: Ndyosi 'na, Ndyosi 'na, ¿ni cha' laca ngulaya' nu'u 'na?)

³⁵ Ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti, pana ná ngua cuayá' ti' ngu' ni cha' nchcui' yu:

—Cua'a jyaca ma, nxi'ya yu ji'i jyo'o Elías —nacui' ngu' bi'.

³⁶ Li' ngusna sca ñati ndyaa ndyiqui'ya sca quiche; ngüicha' ngu' ji'i quiche bi' lo'o vino tiye' li', ngusicua ngu' ji'i lo'o sca yaca quii cha' co'o Jesús.

—Jatya na xi —nacui' nu ñati bi'—, ña'a na si caa jyo'o Elías cha' ta'ya ji'i Jesús lo crusi.

³⁷ Cui' ngusi'ya Jesús li', ngujui li'.

³⁸ Hora ti ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacu' tsa cla'be ne' laa tonu bi', nde cua' nguxana ngutaa' late' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. ³⁹ Lo'o nu capitán nu laca loo ji'i sendaru nu ndu slo Jesús, na'a capitán bi' ñi'ya ngua'ni Jesús lo'o ngujui yu.

—Cha'ni cha' Sñi' ycu'i' Ndyosi nu laca loo la laca jyo'o re —nacui' capitán bi'.

⁴⁰ Laja li' tyijyu' ti ndu sca taju ngu' cuna'a ña'a cui'ya ngu' ji'i Jesús; lo'o María Magdalena, lo'o chaca María xtya'a Jacobo nu cuañi' la, la cui' xtya'a José laca bi', lo'o Salomé ndu.

⁴¹ Nu lo'o tya ndya'a Jesús nde Galilea nu ngua tya tsubi' la, la cui' taju nu cuna'a bi' ndya'a lo'o yu, cha' nguxtyucua ngu' ji'i yu lo'o ndyaque' ngu' na ndyacu ngu'. Lo'o jua'a ndu tyuu tya'a xa' la ngu' cuna'a cajua, tya'a ndyalaa ngu' lo'o Jesús nde quichi Jerusalén.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁴² Cua ngusii xi, la cui' tsá ta'a sii laca bi', cha' chaca tsá bi' caca tsá nu tyi'i cña' ngu' judío. ⁴³ Lo'o jua'a ndi'i sca ngu' tisiya nu naa José, ngu' Arimatea ngua bi', sca ngu' tlyu. Lo'o José ndu ti' cha' cua tyalaa ti tsá cha' caca ycu'i' Ndyosi loo; bi' cha' ngua'ni tlyu tyiquee, ndyaa slo Pilato cha' jña ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'. ⁴⁴ Ndube tsa ti' Pilato si cha'ni cha' ngujui Jesús yala ti. Bi' cha' ngusi'ya ji'i nu capitán

ji'li sendaru nu ndu cua quiya' crusi cha' caa capitán bi' slo, cha' cacha' ji'li nu laca loo si chañi cha' ngujuii Jesús. ⁴⁵ Li' nacui capitán bi' ji'li Pilato cha' chañi cha' ngujuii jyo'o bi'; bi' cha' nda Pilato chacuayá' ji'li José cha' tsa lo'o ji'li jyo'o bi', cha' tyatsi'. ⁴⁶ Li' ngüi'ya José sca tasá tso'o tsa ña'a; nda'ya nu cusu' ji'li jyo'o bi', ngüixii tasá cucui hichu' jyo'o. Li' ndyaa lo'o ji'li ca sca tyuquee nu ngulu ngu' nde sii' cua'a, nguxatsi' ji'li jyo'o Jesús ne' tyuquee bi'. Li' nguxasu ngu' sca quee tonu to' tyuquee bi', tachaa ndacu' ngu' ji'li li'. ⁴⁷ Lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a José ni, na'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús.

16

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsá nu ndi'li cña' ngu' judío, li' nu María Magdalena lo'o María xtya'a Jacobo lo'o Salomé ni, ndyaa ngu' ngüi'ya ngu' setye tyixi xtyi'i; tsa lo'o ngu' ji'li setye bi', cha' ta'a setye bi' ña'a tsaca chu' jyo'o bi' nti' ngu'. ² Cua nguxee chaca tsá li', tsá clyo ji'li semana. Lo'o ntyucua cuichaa, li' hora ti ndu'u ngu' cuna'a bi' ndyaa ngu' su ntsu'u jyo'o Jesús tyuquee bi'. ³ Laja lo'o ndya'a ngu' tyucuii nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca nu xtyucua ji'na cha' culotsu' na quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'? —nacui' ngu' ji'li tya'a ngu'.

⁴ Lo'o ndyalaa ngu' cacua ti, li' nguxña'a ngu' ji'li tyuquee bi', lo'o li' na'a ngu' cha' cua ndyaatsu' quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'; ntu-cua yaala to' tyuquee bi' li'. ⁵ Ndyati' ngu' nde ne' tyuquee, na'a ngu' ji'li sca nu qui'yu cuañi', ngua ti' ngu'; ngati' tsa ña'a late' tyucui' cu' nu lacu' nu qui'yu bi' nu nga'a la'a tsu' cui' su nscua jyo'o bi' nquicha'. Ndube tsa ti' nu ngu' cuna'a bi' ña'a ngu' ji'li.

⁶ —Ná cutsii' mā —nacui' nu qui'yu bi' ji'li nu ngu' cuna'a bi'—. Cua jlo ti' na' cha' ji'li Jesús Nazaret nu ndyujuii ngu' ji'li lo crusi nclyana mā. Pana

nga'aa ntsiya jyo'o bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu bi' chaca quiya'. Caa na'a mā xi ca nde su ngusta ngu' ji'li jyo'o bi'. ⁷ Li' yaa clyo mā cacha' mā ji'li Pedro lo'o ji'li xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li yu, cha' cua tsa ti' ycu' yu nde loo ji'li mā nde Galilea; tyacua tya'a mā lo'o yu ca bi', ñi'ya nu cua nacui' yu ji'li mā tya tsubi'.

⁸ Li' ndu'u ngu' tyuquee nxna ngu' ndyaa ngu'. Lye tsa nchcua' ngu', cha' ndube tsa ti' ngu'. Pana ná nchcui' ngu' lo'o xa' ñati' tyucuii' cha' ndyutsii' tsa ngu'.

Ndyu'u tucua Jesús slo María Magdalena

⁹ La cui' tsá clyo ji'li semana ngua bi' lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Clyo ndyu'u tucua yu slo María Magdalena. Tya tsubi' la cua ngua'ni yu jo'o ji'li nu María bi', cua ngulo yu cati tya'a cui' yu cuxi nu ngusñi' ji'li nu cuna'a bi'. ¹⁰ Lo'o cua na'a María ji'li ycu' Jesús, hora ti ndu'u María ñaa slo nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li yu, cha' cacha' ji'li ngu' ñi'ya ngua cha'. Nxi'ya ngu' nga'a ngu', cha' xñi'li tsa ti' ngu' cha' ngujuii Jesús. ¹¹ Pana masi jua'a, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' María lo'o ngu', cha' ná jlya ti' ngu' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'; ná jlya ti' ngu' tsiya' ti cha' cua na'a María ji'li ycu' Jesús.

Ndyu'u tucua Jesús slo tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li

¹² Tiya' la xi, li' ndyu'u tucua Jesús chaca quiya', ngulu'u loo yu ji'li tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li. Tyucuii' su ndya'a ngu' nde ne' quixi', ca bi' ngulu'u loo ycu' Jesús ji'li ngu'. ¹³ Yala ti ñaa ngu' nde quichi', ndacha' ngu' cha' bi' ji'li tya'a ngu'; pana ná ndaquiya' ngu' ji'li cha' nu nchcui' nu tucua tya'a ñati' bi'.

Cña nu ngulo Jesús ji'li nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li

¹⁴ Ca ngusii' la xi, li' ndyu'u tucua Jesús slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li su nga'a ngu' ndyacu' ngu' to' mesa. Lye nchcui' yu lo'o ngu'

bi' ni cha' laca ná jlya tso'o ti' ngu',
ni cha' laca ndyacü' hique ngu'. Lo'o
jua'a nchcui' yu lo'o ngu' ni cha' laca
ná ndaquiya' ngu' ji'i ngu' tya'a ngu',
nu cua na'a ji'i yu clyo lo'o ndyu'ú ca
ti yu chaca quiya'.

¹⁵ —Tsaa mā tyucui ña'a chalyuu
—nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Ta mā
cha' lo'o lcaa ñati cuentya jna'. Chcui'
mā lo'o ngu' cha' taca clyaá ngu' ji'i
nu cuxi xqui'ya na'. ¹⁶ Nu lo'o xñi ñati
cha' 'na, tyucuatya ngu' chacuayá'
jna' li', clyaá ngu' bi' ji'i nu cuxi li'.
Ñati nu ná tyaja'a xñi cha' 'na tsiya'
ti, tyanu qui'ya ji'i ngu' li'. ¹⁷ Ñati nu
xñi cha' 'na ni, cua'ni ngu' bi' cha'
tonu chacuayá' jna', cha' cube tsa ti'
xa' ñati: culo ngu' bi' ji'i cui'i cuxi nu
ngusñi ji'i ñati; caja ñi'ya nu chcui'
ngu' bi' cha'cña ji'i xa' ñati chacuayá'
jna'; ¹⁸ masi xñi ngu' ji'i cuaña tyaala,
masi co'o ngu' taná tyaala, ná sca
cha' cuxi caca ji'i ngu' bi' li'; lo'o sta
ya' ngu' bi' hichu' ngu' quicha, tyaca
tso'o nu quicha bi' —nacui Jesús ji'i
ngu'.

Ndyaa Jesús nde cua

¹⁹ Lo'o ndye nchcui' Jesús nu Xu'na
na, li' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndu'u
yu ndyaa yu nde cua; ndyaa tucua
Jesús la'a tsu' cui' ji'i ycui' Ndyosi ca
bi'. ²⁰ Li' ndu'u ngu' nu ngua tsa'a
ji'i, ndyaa ngu' lcaa quichi' cha' chcui'
ngu' cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati. Nx-
tyucua tsa nu Xu'na na ji'i nu ngu'
nu ngua tsa'a ji'i, hasta ngua cuayá'
tso'o ti' ngu' lcaa quichi' su ndyaa ngu'
bi', cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu'
cuentya ji'i ycui' Ndyosi; ngua cuaya'
ti' ngu' quichi' bi' lo'o na'a ngu' cha'
tonu nu ngua'ni ngu' bi' chacuayá' ji'i
ycui' Ndyosi.

Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Lucas ñi'ya nu ngua cha' ji'i Jesús

Cha'cña nu nscua clyo

¹ Cua quiña'a ñati nguscua lo quityi ñi'ya nu ngua lcaa cha' ji'i Jesús nde su ndi'i ya, quityi historia laca bi'. ² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ngulu'u cha' bi' ji'na; ngu' bi' ni, cua na'a ngu' cha' bi' clyo, tya lo'o nguxana Jesús ngua'ni yu cña, lo'o jua'a ndyaa ngu' nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o lcaa ñati. ³ Bi' cha' lo'o na', ngulana tsa na' ñi'ya ngua lcaa cha' nu nteje tacui tya lo'o nguxana cha' bi'. Tso'o nti' na' si lo'o na' scua na' lcaa cha' bi', cha' tsa slo nu'u, cusu' Teófilo, ⁴ cha' caca cuayá' ti' nu'u tso'o la lcaa cha' nu nda ngu' lo'o nu'u.

Ndyaa xca' ji'i ycu' Ndyosi ca slo Zacarías nu caca sti Juan Bautista

⁵ Tyempo nu ngua rey Herodes cña, lo'o ngua yu loo ji'i ngu' loyuu su cuentya Judea, li' ndi'i sca sti jo'ó nu naa Zacarías. Bi' ndya'a lo'o taju sti jo'ó nu ndu cña su ngutu' jyo'o Abías nquicha'. Elisabet naa clyo'o yu bi', laca ma' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o Aarón nu ngua sti jo'ó tya clyo la. ⁶ Li'ni tsa ndu'ni tyucuaa ngu' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, ndaquiya' ngu' lcaa cña ji'i ycu' Ni; ndaquiya' tsa ngu' lcaa cha' nu cua nda Ni lo'o ñati' cua sa'ni la, jua'a ná tucui nchcui' cha' cuxi ji'i ngu' bi'. ⁷ Pana ná ntsu'u ni sca sñi' ngu'. Ná ndyiji sñi' Elisabet, lo'o jua'a ngusu' tsa juani.

⁸ Cua ndyalaa semana ji'i taju sti jo'ó lo'o nga'a Zacarías, cha' cua'ni ngu' cña ne' laa. ⁹ Ndi'ya ngua'ni sti jo'ó nu ngua li': lcaa taju ngu' ngusubi ngu' ji'i sca tya'a sti jo'ó ngu', cha' sca ti yu taca tyatí yu su tacati ne' laa tonu, cha' taqu' yu yana jo'ó lo mesa ca bi' li'. Lo'o juani ndyanu cña bi' ji'i ycu' Zacarías. ¹⁰ Hora nu ndyaqu' yana jo'ó bi' ne' laa, li'

ndyu'u ti'i ngu' quichi' nde liya' ti, nchcui' tya'na ngu' lo'o ycu' Ndyosi. ¹¹ Li' ndu'u tucua sca xca' ji'i ycu' nu Xu'na na ca slo Zacarías su ndi'i yu ne' laa, na'a yu cha' ndu xca' bi' la'a tsu' cui' slo mesa tacati su ndyaqu' yana jo'ó. ¹² Lo'o na'a Zacarías ji'i xca' bi', nga'aa jlo ti' yu ñi'ya cua'ni yu, cha' ndyutsi' tsa yu ji'i. ¹³ Nchcui' xca' bi' lo'o yu li':

—Ná cutsii nu'u Zacarías —nacui—. Cua ndyuna ycu' Ndyosi cha' nu tya'na tsa nchcui' nu'u lo'o Ni, bi' cha' cala sca sñi' Elisabet clyo'o nu'u. Juan caca naa yu, jua'a caca xtañi nu sta nu'u ji'i. ¹⁴ Chaa tsa ti' caca tyiquee nu'u lo'o cua ngula nu piti bi'. Lo'o jua'a, tso'o tsa caca tyiquee quiña'a tsa ñati' lo'o ña'a ngu' ji'i nu piti bi', ¹⁵ cha' nu bi' caca sca ñati' tlyu nde loo ycu' Ndyosi. Ná co'o Juan bi' lcu' ngatsi, lo'o jua'a ni sca lo lcu' ná co'o yu. Tya hora nu cala yu, li' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i yu. ¹⁶ Cua'ni yu cha' xa' caca tso'o cresiya ji'i quiña'a tya'a ngu' Israel, cha' taquiya' ngu' ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na ngu'. ¹⁷ La cui' xtyi'i nu nguti'i ne' cresiya ji'i jyo'o Elías nu ndyaa lo'o ycu' Ndyosi ji'i tya sa'ni la, la cui' xtyi'i bi' caca ji'i Juan juani. Ca nde loo la cca' Juan chcui' lo'o ñati, cha' tyaala' tyiquee ñati, cha' nga'aa xu' tya'a ngu' lo'o sñi' ngu'. Li' taca cha'a lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' taquiya' ngu' ji'i lcaa cha' nu li'ni. Jua'a chcui' Juan lo'o ngu' cha' cua'ni cho'o ngu' tyiquee ngu', cha' tyaja'a ngu' xñi' ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi. Li' cca' ycu' Cristo.

¹⁸ Li' nchcuane Zacarías ji'i nu xca' bi':

—¿Ñi'ya caca cha' ca cuayá' ti' na' si chañi ca cha' bi'? Cusu' tsa na', lo'o jua'a clyo'o na' cusu' tsa —nacui' Zacarías ji'i xca' bi'.

¹⁹ —Gabriel naa na' —nacui' xca' ji'i yu li'—. Na ndu ti na' ca slo ycu' Ndyosi; bi' laca nu nda 'na liyyaa cha' chcui' na' lo'o nu'u, cha' ta na' cha' tso'o re lo'o nu'u. ²⁰ Cua'a jyaca nu'u jna' juani: caca cu'u nu'u juani, cha'

nga'aa caca chcuí' nu'u ña'a cuayá' nu cala cubi' bi' jinu'u; jua'a caca jinu'u xqui'ya cha' ná jlya ti' nu'u jna'. Chañi tyalaa tyempo bi', li' caca cuayá' ti' nu'u cha' cha' liñi laca lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u —nacui' xca bi' jii' Zacarías.

²¹ Tya ndi'i ngu' quichi to' laa, nta-jatya ngu' jii' nu Zacarías bi' ña'a cuaya' nu tyu'u yu nde liya'; pana quiña'a tsa nclacua ti' ngu' ni cha' ty-i-quee' tsa ngutu'u Zacarías nde ne' laa bi'. ²² Lo'o ndu'u Zacarías nde liya', li' nga'aa ngua chcuí' yu lo'o ngu'. Ngua tii ngu' cha' ne' laa ngulu'uloo sca xee tlyu jii' yu nu ndu'u yaa ca slo ycuí' Ndyosi. Li' se'i ti ndu yu ndyu'ni ya' yu jii' ngu', pana ndyanu cu'u ti yu.

²³ Lo'o cua ndye tsa lo'o ngua'ni Zacarías cña ne' laa, li' nguxtyuu yu ndyaa yu quichi tyi yu. ²⁴ Tiya' la li', ngua tii clyo'o yu, nu naa Elisabet ni, cha' ngujui sñi' ma'. Li' cua ntsu'u cua ca'yu co' nu xcui' ne' ni'i ti ndyanu ma'. ²⁵ Ndi'ya ngulacua ti' ma': “Ycuí' Ndyosi nu Xu'na na laca nu ngua'ni cha' re cuentya jna'. Cua ngua'ni Ni cha' nga'aa chcuí' la ñati cha' cuxi jna'.”

Nchcui' xca jii' ycuí' Ndyosi lo'o María cha' cua cala ti Jesús

²⁶ Lo'o cua ntsu'u scuá co' nu ndya'a tana Elisabet, li' ngulo ycuí' Ndyosi cña jii' sca xca jii' Ni, cha' tsa ca quichi Nazaret, sca quichi nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o nu xca bi' ni, la cui' Gabriel laca bi'. ²⁷ Nda ycuí' Ndyosi jii' xca bi' jii' Ni cha' tsa slo sca nu cuna'a nu ntucua ycuí' ti. Na cua ngüiñi cha' jii' nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o sca nu qui'yu nu naa José; David laca xtañi nu qui'yu bi', sca ti xtañi yu lo'o jyo'o cusu' David nu ngutu'ú sa'ni la. María naa nu cuna'a nu ntucua ycuí' ti bi', lo'o jua'a la cui' tya'a nu Elisabet bi' laca María. ²⁸ Lo'o ndyalaa xca slo nu cuna'a bi', li' nchcui' lo'o:

—Tso'o ti tyi'i nu'u —nacui' xca bi' jii'—, tyaca'a tsa nu'u jii' ycuí' Ndyosi. Tso'o ndi'i Ni lo'o nu'u —nacui'—. Quiña'a tsa cha' tso'o nda

ycuí' Ndyosi jinu'u, masi ná ndu'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a.

²⁹ Cua na'a María jii' xca bi'. Lo'o ndyuna María cha' nu nchcui' yu, li' ngulacua tsa ti' ni cha' laca nchcui' xca bi' jua'a. Ndyutsii tsa li'. ³⁰ Xa' nchcui' xca bi' lo'o nu cuna'a cñañi' bi' li':

—María —nacui'—, ná cutsii nu'u cha' cua nda ycuí' Ndyosi sca cha' tso'o hi' —nacui' xca bi' jii'—. ³¹ Caca tana nu'u, caja sñi' nu'u; ñacu' nu'u cha' Jesús ca naa cubi' nu caja jinu'u. ³² Caca yu bi' sca ñati tlyu. Ñacu' ngu' jii' yu cha' Sñi' ycuí' Ndyosi nu Xu'na na nu tlyu la caca yu. La cui' tya'a cña tlyu nu ngua'ni jyo'o rey David, nu tya'a yu nu yaa chalyuu cua sa'ni la, bi' cña laca nu ta ycuí' nu Xu'na na jii' Jesús, ³³ cha' lcaa tsa ná tye cha' caca yu loo jii' lcaa tya'a ngu' Israel; jua'a ná tye cha' culo yu cña jii' lcaa ñati chalyuu.

³⁴ Li' nchcui' María lo'o xca bi':

—¿Ñi'ya caca re lacua, cha' nu bilya caja clyo'o na'? —nacui' María jii' xca bi'.

³⁵ Li' nda xca sca cha' lo'o:

—Ta ycuí' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyaa su ndi'i nu'u, cha' tyu'ú tyucui' ña'a nu'u; sca cha' tlyu nu cua'ni ycuí' Ndyosi nu laca loo caca cha' bi'. Nu lo'o cala sñi' nu'u, sca ñati nu lubii tsa cuentya jii' ycuí' Ndyosi caca cubi' nu cala bi', la cui' bi' laca nu caca naa Sñi' ycuí' Ndyosi. ³⁶ Lo'o chaca cha' chcuí' lo'o nu'u —nacui' xca jii'—, cha' lo'o Elisabet tya'a cusu' nu'u nguxana ngua tana, masi cusu' tsa ma'. Tya tsubi' la nacui' ngu' cha' ná ndyiji sñi' ma' tsiya' ti, lo'o juani cua ndya'a scuá co' ntsu'u sñi' ma'. ³⁷ Ni sca cha' ná tucui nti' ycuí' Ndyosi.

³⁸ Li' nacui' María jii' xca bi' ndi'ya:

—Si nacui' ycuí' Ndyosi cha' cala sñi' na' jua'a, cua laca cha' li'. Tso'o ntsu'u tyiquee na' cua'ni na' cña jii' Ni, lcaa ña'a cña nu culo ycuí' Ndyosi nu Xu'na na 'na —nacui' María.

Li' ndu'u xca bi', ndyaa.

Ndyaa María nde slo Elisabet tya'a

39 Li' ndu'u María ndyaa yala ti nde sca quichi nu ndi'i laja ca'ya Judea. 40 Li' ndyalaa María to' tyi Zacarías, nguxana nchcui' lo'o Elisabet; 41 pana laja lo'o ndyuna Elisabet cha' nu nchcui' María lo'o, hora ti ngüiña xi cubi' nu ntsu'u ne' ma'. Li' ngutsa'á tyiquee Elisabet ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, 42 bi' cha' cuii tsa nchcui' ma' lo'o María li':

—Tlyu tsa cha' tso'o nu nda ycu'i' Ndyosi jinu'u —nacui Elisabet ji'i María—. Ná cua'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a. Lo'o jua'a tyaca'a tsa cubi' nu ntsu'u jinu'u cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi —nacui—. 43 ¿Tilaca ta laca na' cha' cua ndyalaa nu'u nu caca xtya'a nu Xu'na na ca slo na'? 44 Chañi cha' nu nda na' lo'o nu'u, cha' cua ngüiña xi cubi' nu ntsu'u ne' na' cha' chaa ti' yu laja lo'o ndyuna na' cha' nu nchcui' nu'u lo'o na'. 45 Tso'o tsa tyiquee nu'u cha' jlya ti' nu'u cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu nda ycu'i' Ni lo'o nu'u.

Jua'a nacui Elisabet ji'i María. 46 Li' ngua'ni tlyu María ji'i ycu'i' Ndyosi:

Tyucui tyiquee na' cua'ni tlyu na' ji'i ycu'i' nu Xu'na na', nacui María.

47 Ca chaa ti' cresiya jna' xqui'ya ycu'i' Ndyosi nu ngua'ni lyaá jna'.

48 Ndube tsa ti' ycu'i' Ni 'na cha' laca na' msu ji'i Ni, masi sca ñati ti' laca na'.

Su nguxana ti juani, ñacui lcaa ñati nu lijya chalyuu nde loo la cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'.

49 Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycu'i' Ndyosi, lo'o jua'a tlyu tsa cha' nu ndyu'ni Ni lo'o na';

lubii tsa ycu'i' Ndyosi, nacui María.

50 Ná culaya' ycu'i' Ndyosi ji'i ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni; ña'a cuayá' lcaa tyempo lijya ñati tyi'i chalyuu, chañi cha' cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ngu' bi'.

51 Quiña'a tsa cña tlyu cua ngua'ni Ni. Cua ngua'ni tye Ni cha' ji'i ñati nu xcu'i' cha' tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

52 Cua ngulo'o Ni ji'i ñati tlyu ca su ntucua tlyu ngu' nti' ngu', cua nda Ni su tso'o la cha' tyi'i ngu' ti'i, nacui María.

53 Cua ngua'ni Ni cha' tyaala' ti' ñati nu lyiji tsa cha' tso'o ji'i, pana ngulo Ni cña cha' nga'aa caja la cha' culiya' ji'i ngu' culiya'.

54-55 Nguxtyucua tsa Ni ji'i lcaa ngu' Israel tya'a na, cha' laca na msu ji'i ycu'i' Ni;

tso'o tsa ngüiña cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na.

Ná nguilyaa ti' ycu'i' Ndyosi ji'na, ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham na; xcu'i' ngua tya'na ti' Ni ji'i ngu' tya'a na.

Lo'o ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'na lo'o ji'i sñi' na tyucui tyempo nde loo la.

56 Tya xna co' ndyanu María slo Elisabet, li' ndu'u ñaa nde to' tyi.

Lo'o ngula Juan Bautista

57 Cua ndyalaa tsa nu cala sñi' Elisabet. Qui'yu cubi' nu ngula ji'i. 58 Lo'o ndyuna ngu' cha' ngula sñi' ma' cusu' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' tya'a, lo'o ngu' nu nga'a cacua ti. Li' ndyalaa ngu' slo cha' ta ngu' cha' lo'o ma' cusu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni tya'na ti' nu Xu'na na ji'i ma'. 59 Lo'o ndu'u scua snu' tsa, li' ñaa ngu' toni'i cha' culacua ji'i nu piti cuentya ji'i ngu' judío lo'o ngusi'yu qui'i yu. Cua sta ti ngu' xtañi Zacarías ji'i nu piti bi' ñi'ya nu naa xtañi sti, 60 lo'o li' ngua'a xtya'a nu piti bi' ji'i ngu':

—Nga'aa si'i jua'a caca naa yu —nacui Elisabet ji'i ngu'—, Juan caca naa yu re.

61 —Ná ntsu'u tya'a ma' nu naa jua'a —nacui ngu' tya'a ji'i ma' cusu' bi'.

62 Ngua'ni ya' ngu' ji'i sti nu piti li', cha' ña'a ti tya cu'u nu cusu' bi'. Nchcuane ngu' ji'i yu li':

—¿Ñi'ya xtañi nu piti re scua nu'u nti' nu'u? —nacui ngu' ji'i.

63 Li' ndijña nu cusu' sca ngoca' piti cha' lo bi' scua letra. Ndi'ya nguscua nu cusu' bi' li': “Juan ca naa yu”. Li' ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndi'i

slo. ⁶⁴ Hora ti ndyaala tu'ba Zacarías, nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'í ycuí' Ndyosi li'. ⁶⁵ Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndi'í cacua ti li'; lcaa ti su ndi'í ngu' nde quichí ca'ya su cuentya Judea bi', nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'í Zacarías. ⁶⁶ Ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndyuna cha' bi':

—¿Ni cña caca nu piti re? —nacui' ngu' ji'í tya'a ngu'.

Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni ycuí' Ndyosi lo'o nu piti bi'.

Ngua'ni chi Zacarías loo ycuí' Ndyosi, ndyula tu'ba yu sca jii

⁶⁷ Cua ngutsa'á tyiquee Zacarías ntsu'u nu Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo yu. Li' nguxana nu cusu' bi' nda cha' lo'o ñati ca bi', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni lo'o ycuí' yu. Ndi'ya nchcui' yu:

⁶⁸ Ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'í ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, nu laca ycuí' Ndyosi ji'na ngu' Israel, nacui' nu cusu' bi' li'.

Cua chaca quiya' nguxana nchcui' Ni lo'o ngu' tya'a na nu laca na ñati ji'í ycuí' Ni, juani ndyu'ni Ni cña cha' clyaá na ji'í nu cuxi.

⁶⁹ Cua nda ca ti ycuí' Ndyosi lijya sca nu tso'o tsa nchca ji'í, cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'í lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na;

bi' laca sca ñati nu la cui' ñati tya'a ji'í jyo'o David nu ngua'ni cña ji'í ycuí' Ndyosi cua sa'ni la.

⁷⁰ La cui' jua'a cha' nu nda Ni lo'o ngu' tya'a na tya sa'ni la, cha' cua ngua tyuu siyento yija nu nda Ni cha' bi' lo'o jyo'o cusu' ji'na nu ngua tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi.

⁷¹ Nacui' jyo'o cusu' bi', cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'na laja lo'o nxuu tya'a ñati cuxi lo'o na, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na laja lo'o ti'í ti' ñati ña'a ngu' ji'na.

⁷² Cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi ji'na, lo'o jua'a ji'í jyo'o cusu' ji'na; ná ngujlyaa ti' ycuí' Ni cha' nu cua ngüiñi ji'í Ni lo'o jyo'o tya'a na cua sa'ni, nacui' jyo'o cusu' bi'.

⁷³ Nde laca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, nu

lo'o ngua'ni jura ycuí' Ndyosi lo'o yu:

⁷⁴ nacui' Ni cha' culo Ni ji'na laja ñati cuxi nu nxuu tya'a lo'o na;

jua'a cua'ni Ni cha' ná cutsii na, laja lo'o ndyu'ni na cña ji'í ycuí' Ni tyucui tyempo lo'o ndi'í na nde chalyuu.

⁷⁵ Ta Ni chacuayá' bi' ji'na si lubii tyiquee na, si tyucui tyiquee na taquiya' na ji'í Ni, nacui' nu cusu' Zacarías li'.

⁷⁶ Lo'o nu'u juani, sñi', nacui' yu ji'í nu piti Juan, chcui' ngu' cha' nu'u laca nu ta cui' lo'o ñati cuentya ji'í ycuí' Ndyosi nu laca loo.

Tya'a nu'u ca nde loo la ji'í ycuí' nu Xu'na na, cha' quiñi tso'o tyucui' su caa ycuí'.

⁷⁷ Culu'u nu'u ji'í ñati cha' ji'í ycuí' nu Xu'na na;

cua'ni nu'u cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu', cha' li' taca clyaá ngu' bi' ji'í nu cuxi.

⁷⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'na; tya'na tsa ti' Ni ji'na, bi' cha' cua ta ti ycuí' Ni ji'í Cristo cha' caa nde su ndi'í na.

Bi' laca sca xee tlyu nu tyu'ú ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' xee ndubi nu ntyiji'í su ndi'í na lo'o lijya ca ti cuichaa.

⁷⁹ Li' ta Ni xee bi' cha' tyu'ú ne' cresiya ji'í ngu' nu nga'aa ndyiji ñi'ya cua'ni ngu', cha' talya tsa ña'a ne' cresiya ji'í ngu' bi'.

Masi tya lu'ú ngu' bi', pana ñi'ya nti' si na cua ngujuii nti' ngu', xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'í ngu'.

Culu'u Cristo ji'na ñi'ya cua'ni na cha' tyi'í ti' ti na lo'o tya'a na.

Cua ndye cha' nu nda Zacarías li'.

⁸⁰ Cua ndyaluu la nu piti, lo'o jua'a cua ngua tlyu la tyiquee yu. Pana xcui' ne' quixi' ndi'í yu ña'a cuayá' nu nguluu yu, ña'a cuayá' nu ndu'u tucua yu slo ngu' Israel tya'a yu.

2

Lo'o ngula Jesús

¹ Tyempo bi', ñati nu laca loo la tyucui ña'a chalyuu bi' ngua nu emperador; Augusto naa yu, lo'o li' ngulo yu cña cha' xcua xtañi ngu' lcaa quichi lo quityi. ² Bilya xcua xtañi ngu' jua'a nquicha', clyo juani cua'ni ngu' cha' xcua xtañi ngu'. La cui' tyempo laca Cirenio gobernador nde loyuu su cuentya Siria, cña jil'i nu emperador bi'. ³ Li' ndyaa lcaa ñati quichi tyi jyo'o cusu' jil'i ngu', cha' ca bi' nscua xtañi ngu' li'. ⁴⁻⁵ Cua ndi'i sca quichi nu naa Belén nde loyuu su cuentya Judea bi'; quichi bi' laca quichi tyi jyo'o David nu ngua jyo'o cusu' jil'i José, bi' cha' ndu'u José quichi Nazaret su laca quichi tyi yu, ndyaa yu nde quichi Belén. Stu'ba ti ndyaa yu lo'o María nu caca clyo'o yu, cha' xcua xtañi ngu', masi ngua tana nu cuna'a bi'. ⁶ Li' cua ndyalaa hora cala sñi' nu cuna'a bi', laja lo'o ndi'i ngu' quichi Belén bi'. ⁷ Qui'yu cubi' nu ngula jil'i María bi', sñi' clyo nu cuna'a bi' laca cubi' bi'. Tso'o ngüixij xtya'a late' hichu' cubi' bi', lo'o li' ngusta jil'i cubi' ne' canoa su ndacu cuayu, cha' ná ngujui ni'i su tyi'i ngu' tsiya' ti.

Ng'u' nu ntsu'u cua jil'i xly'a' talya bi' ndyuna cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o

⁸ Cagua ti to' quichi bi' ndya'a ngu' nu ña'asij jil'i xly'a' jil'i ngu'. Talya bi' ntsu'u ngu' cua jil'i taju xly'a' bi'. ⁹ Tsiya' ca ndu'u tucua sca xca jil'i ycu'i' Ndyosi su ndi'i ngu' ca bi'; jua'a ngujui'i sca xee tlyu su ndi'i ngu' bi', xee jil'i ycu'i' Ndyosi laca bi'. Ndyutsij tsa ngu' li'. ¹⁰ Pana nchcui' xca bi' lo'o ngu':

—Ná cutsij mā tsiya' ti —nacui—. Cua lijya na' re cha' ta na' sca cha' tso'o lo'o mā —nacui—. Tso'o tsa caca tyiquee lcaa ñati xqui'ya cha' nu ta na' lo'o mā juani —nacui xca jil'i ngu' bi'—. ¹¹ Cua lijya na' cacha' na' jil'i mā cha' juani cua ngula sca cubi' ca quichi tyi mā, cha' la cui' quichi tyi

jyo'o David laca bi'; cubi' bi' laca nu cuityi qui'ya nu ntsu'u jil'i mā. Bi' laca nu Cristo nu laca ycu'i' nu Xu'na na, nu cua nda ycu'i' Ndyosi jil'i cha' lijya lo yuu chalyuu —nacui—. ¹² Si quije jil'i mā su ntsiya sca cubi' nu tso'o tsa ngüixij late' chu', nu ntsiya ne' canoa su ndacu cuayu, li' caca cuayá' ti' mā cha' bi' laca nu naa Cristo.

¹³ Lo'o ndye nchcui' xca bi' lo'o ngu', li' nde cua ndu'u tucua chaca taju xca nu quiña'a la nu ndu'u nde slo ycu'i' Ndyosi; tso'o tsa ndyu'ni tlyu xca bi' jil'i ycu'i' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' xca bi' lo'o ngu':

¹⁴ Cua'ni tlyu na jil'i ycu'i' Ndyosi, masi ca bi' ca su tlyu su ntucua Ni, masi nde lo yuu chalyuu, cha' tlyu tsa laca ycu'i' Ni, nacui' ngu' xca bi' li'.

Cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ñati chalyuu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ngu', nacui' ngu' xca li'.

¹⁵ Nguxtyuu xca bi' ndyaa ngu' nde cua ca slo ycu'i' Ndyosi. Lo'o nu ngu' nu ndi'i cua jil'i xly'a' bi' ni, nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Tyaa clyu na nde Belén —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu' li'—. Tsa na'a na, na laca nu ndyaca jua, ni cha' laca nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o na.

¹⁶ Yala ti ndyaa ngu' li'; nquije María lo'o José jil'i ngu', ndi'i ngu' lo'o sca cubi' nu ntsiya ti ne' canoa su ndacu cuayu. ¹⁷ Lo'o cua na'a ngu' jil'i cubi' bi', li' ndacha' ngu' cha' bi' jil'i xa' ñati, lcaa ña'a cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu' cuentya jil'i cubi' bi'.

¹⁸ Pana lo'o nchcui' ngu' nu ndya'a cua jil'i xly'a' cha' bi' li', ngulacua tsa ti' nu xa' la ngu' bi'. ¹⁹ Tyiquee ti María ndyanu cha' bi', quiña'a tsa ngulacua ti' cha' ngua jua'a. ²⁰ Li' ngutu'u ngu' nu ndya'a cua jil'i xly'a', ndyaa ngu'; tso'o tsa ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi cuentya jil'i lcaa cha' nu cua ndyuna ngu', cuentya jil'i lcaa cha' nu cua na'a ngu'. Chañi cha' cua nteje tacui cha' bi', lcaa cha' nu cua nchcui' xca lo'o ngu' bi'.

Ngusta ngu' xtañi cubi', lo'o jua'a ngulacua ngu' ji'i

²¹ Cua ndu'u scua snu' tsa, li' ngulacua ngu' ji'i nu cubi' cuañi' bi' cuentya ji'i ngu' judío. Li' ngusta ngu' xtañi cha' Jesús caca naa yu, nacui ngu', cha' la cui' jua'a cua ndacha' xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i María lo'o tya lyiji caca tana.

²² Tiya' la li', lo'o ndye nguxco'o ngu' tsa cuentya ji'i lcaa cha' nu ngucua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni cha' cua ngula cubi', li' ndyaa lo'o ngu' ji'i nu piti Jesús bi' ca quichi Jerusalén cha' tya ngu' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i cubi' bi'. ²³ Jua'a ngua'ni ngu', cha' ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na: “Cubi' qui'yu nu ngula clyo ji'i ma ni, ta ma ji'i cha' caca yu cña ji'i ycu' Ndyosi”, nacui quityi. ²⁴ Bi' cha' ndyalaa ngu' bi', cha' sta ngu' msta nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nu msta bi' laca tucua tya'a cru, masi tucua tya'a tyupe' sube ti.

²⁵ Tyempo bi' nde quichi Jerusalén ndi'i sca nu cusu' nu naa Simeón; ñati tso'o laca yu, nu ndaquiya' tsa cña ji'i ycu' Ndyosi, nu ndalo tsa tyiquee nchcui' lo'o ycu' Ndyosi. Ntajatya tsa yu ji'i sca ñati tlyu nu ta ycu' Ndyosi ji'i cha' caa nde chalyuu, bi' laca Cristo nu caa cha' cua'ni lyaá ji'i ngu' Israel ji'i nu cuxi. Lo'o jua'a cua ndi'i Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o nu Simeón bi'; ²⁶ ngua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' yu cha' ná cajaa chca yu ña'a cuayá' tyalaa tsa nu ña'a yu ji'i nu Cristo, nu ta ycu' Ndyosi ji'i cha' caa nde chalyuu. ²⁷ Tsa bi' ngua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' ndyaa nu cusu' bi' ca ne' laa tlyu, bi' cha' ndyaa clyo nu cusu' bi' li'. Ndi'i yu lo'o ndyalaa sti xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i cubi' cha' cua'ni ngu' lo'o cua ña'a ca cha' cusu' nu nscua cha' cua'ni ngu' ne' laa. ²⁸ Li' ndaya' Simeón ji'i nu cubi' bi', nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cubi' bi' li'. Ndi'ya nacui yu ji'i Ni:

²⁹ Ndyosi Xu'na ya, cua nda nu'u chacuayá' cha' cajaa na' tso'o

ti, nacui yu ji'i ycu' Ndyosi.

Cua ndye ngua'ni nu'u cña nu nacui nu'u cha' caca jna', cha' ndyu'ni na' cña cuentya jinu'u, nacui nu cusu' bi'.

³⁰ Lo'o si'yu cloo ycu' ca na' cua na'a na' ji'i ycu' nu culo ji'i ñati laja cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu';

³¹ lo'o jua'a ñati tyucui ña'a chalyuu, ña'a ngu' cha' bi'.

³² Caca ycu' nu bi' sca xee tlyu nu tyu'u ne' cresiya ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu;

tlyu tsa cha' tso'o caca ycu' nu bi' cuentya ji'i ñati jinu'u, nu ngu' Israel bi'.

Jua'a cha' nda nu cusu' Simeón bi' lo'o ycu' Ndyosi.

³³ Li' ndube tsa ti' José lo'o xtya'a Jesús, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Simeón lo'o ycu' Ndyosi, ñi'ya nu caca ji'i nu cubi' bi'. ³⁴⁻³⁵ Lo'o li' ngulacua nu cusu' Simeón ji'i ngu' bi'. Nde laca cha' nu nda nu cusu' lo'o María xtya'a Jesús li':

—Quiña'a tsa cha' tso'o caca ji'i ngu' Israel xqui'ya cubi' re —nacui nu cusu' bi'—, masi ntsu'u ñati nu chii ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i, pana ntsu'u ñati nu caja chalyuu cucui ji'i xqui'ya cubi' re. Culo tu cubi' re lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ne' cresiya ji'i ñati; caca cubi' re sca cha' tlyu nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i ñati, masi ná tyaja'a lcaa ñati tucua cha' ji'i —nacui Simeón ji'i María xtya'a cubi' bi'—. Lo'o jua'a jinu'u —nacui nu cusu' bi'—, tyacua sca cha' xñi'i ti' jinu'u xqui'ya cha' ná taquiya' ngu' ji'i sñi' nu'u.

³⁶ Ntsu'u sca nu cuna'a nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi, nu ndi'i ne' laa bi'; Ana naa nu cuna'a bi', sñi' Fanuel laca, lo'o la cui' ñati tya'a ji'i ngu' Aser laca nu cuna'a bi'. Cusu' tsa ma' bi' juani. Tya cuañi' ma' lo'o ngujui clyo'o ma'; pana cati ti yija nguti'i ma' lo'o clyo'o ma', lo'o li' ngujui nu qui'yu bi'. ³⁷ Ndyanu ti'i ma' tyucui tyempo lo'o ndi'i ma' chalyuu, lo'o nu juani ntsu'u jacuayala ntucua jacua yija ma'. Tyucui tyempo ndi'i ma'

ca ne' laa tlyu bi', nde tsá lo'o jua'a nde talya ndyu'ni tlyu ma' ji'i ycuí Ndyosi; ná ndacu ma' tyaja hora lo'o nchcui' ma' lo'o ycuí Ndyosi. ³⁸ Lo'o ndye nchcui' Simeón lo'o xtya'a Jesús, la cui' hora bi' ndyalaa ma' Ana bi' ca su nga'a ngu' lo'o Jesús ca ne' laa, la cui' cubi' bi' ni. Ndyá tsa ma' xlyabe ji'i ycuí Ndyosi xqui'ya cha' cua na'a ma' ji'i nu cubi' bi'. Li' nchcui' tsa ma' lo'o tyuu tya'a ngu' quichí tyi ma', jua'a lo'o lcaa ngu' nu ndu ti' ji'i Cristo ña'a cuayá' tyalaa tsá nu caa yu cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu' Jerusalén ya' ngu' xa' tsu'. Nacuí ma' ji'i ngu' bi', cha' nu cubi' bi' laca nu culo lyiji ji'i ngu' ji'i yabe' nu cua nxyanu ycuí Ndyosi ji'i ngu'.

Nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quichí Nazaret

³⁹ Lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni ngu', cña nu ngulo ycuí nu Xu'na na ji'i ngu' judío cua sa'ni la cha' cua'ni ngu', li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' ca nde loyuu su cuentya Galilea; ndyalaa ngu' ca quichí Nazaret nu laca quichí tyi ngu' li'. ⁴⁰ Ca Nazaret bi' nguluu nu piti bi'; ngua lye la juersa ji'i yu, cua nchca cuayá' la ti' yu. Lo'o jua'a ycuí Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni ji'i yu.

Nquiye nu piti ji'i ngu' cusu' ca su nga'a yu ne' laa

⁴¹ Lcaa yija ndya'a ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ta'a nde quichí Jerusalén, cha' ca bi' ndyu'ni tlyu ngu' ta'a pascua. ⁴² Cua ntsu'u tii tyucuaa yija Jesús, lo'o ndyaa ngu' ta'a ca Jerusalén ñi'ya nu ndu'ni ti' ngu' lcaa yija. ⁴³ Nu lo'o cua ndyu'u ta'a, li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quichí tyi ngu'. Ndyanu ycuí ti' Jesús ca quichí bi', pana ná ngua cuayá' ti' xtya'a yu, ná jlo ti' ycuí José cha' cua ndyanu yu; ⁴⁴ ngua ti' ngu' cha' ñaa yu laja tsa tlyu ti' ñati nu ñaa tyucui' bi'. Jua'a cha' ngulacua ti' ngu', bi' cha' tya ndyaa la ngu' tyucui' tyucui tsá. Chacua' li' ngulana ngu' ji'i yu laja ngu' tya'a tso'o yu, laja ngu' tya'a yu. ¿Ma caja yu li'? ⁴⁵ Ná nquiye yu ji'i ngu' tsiya'

ti; bi' cha' xa' nguxtyuu ngu' chaca quiya' nde Jerusalén, nclyana ngu' ji'i nu piti Jesús bi' li'.

⁴⁶ Lo'o jua'a ngua li', tsá nchca tyuna nquiye nu piti bi' ji'i ngu', nga'a yu ca ne' laa. Tyi'i ca chu' nu piti bi' ndi'i mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna nu piti bi' lcaa cha' nu nchcui' ngu', lo'o jua'a tyuu tsa cha' nchcuane nu piti ji'i ngu' bi' li'. ⁴⁷ Lcaa ñati nu nga'a cacua ti, ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda nu piti bi'; ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji'i yu. ⁴⁸ Lo'o jua'a ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ni, ndube tsa ti' ngu' bi' lo'o na'a ngu' ji'i yu cha' stu'ba ti ntucua yu lo'o ngu' tlyu bi'. Li' nchcui' xtya'a yu lo'o yu:

—¿Ni cha' laca ngua'ni nu'u jua'a, sñi'? —nacui—. Quiña'a tsa ngulacua ti' na' lo'o sti nu'u macala su ndyanu nu'u.

⁴⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o xtya'a yu:

—¿Ni cha' ndya'a ma nclyana ma jna'? ¿Ha ná jlo ti' cu'ma cha' ntsu'u cha' cua'ni na' cña ji'i Sti na'? —nacui Jesús li'.

⁵⁰ Pana, ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a.

⁵¹ Li' ndu'u nu piti bi' ndyaa nde Nazaret chaca quiya' lo'o ngu' cusu' ji'i yu. Ña'a ti tya ndaquiya' tsa yu ji'i cha' nu nchcui' ngu' bi'. Lo'o jua'a xtya'a yu ni, nchco'o ma' lcaa cha' bi' ne' cresiya ji'i. ⁵² Ñi'ya nu lijya ndyaluu Jesús, jua'a lijya ndyaca cuayá' la ti' yu. Tso'o tsa nti' ycuí Ndyosi ña'a Ni ji'i yu; lo'o jua'a ñati chalyuu, tso'o nchcui' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i yu.

3

Nda Juan cui' lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

¹ Cua ntsu'u ti' yu yija cha' laca Tiberio emperador nu laca loo ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu: Poncio Pilato laca loo nde loyuu su cuentya Judea cuentya ji'i nu Tiberio bi' li'; lo'o jua'a nu naa Herodes bi' ni, laca yu loo

loyuu su cuentya Galilea tyempo bi'; lo'o Felipe, tya'a ngula Herodes bi', laca yu loo loyuu su cuentya Iturea lo'o jua'a loyuu su cuentya Traconite la cui' tyempo bi'; lo'o chaca nu naa Lisánias, laca yu loo loyuu su cuentya Abilinia li'. ² La cui' tyempo bi' laca Anás lo'o Caifás xu'na sti jo'ó. Li' nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o Juan sñi' Zacarías ca su ndya'a yu ne' quixi', ³ bi' cha' ndu'u Juan ndya'a yu nde natí' tyucuí' ña'a to' sta'a Jordán bi'; nchcui' tsa Juan lo'o lcaa ñati nu ndyu'u ti'i slo yu, cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' xtyanu ngu' lcaa cha' cuxi bi'. Li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' bi'. Jua'a cui'ya ycuí' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' li', nacuí' Juan. ⁴ Laca cha' bi', ñi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' Isaías nu nda cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati cua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Cui' ndañi nxi'ya sca ñati ne' quixi':

“Xaala clya ma sca tyucuii su caa ycuí' nu Xu'na na”, nacuí' nu nxi'ya bi'.

“Xquiñi tso'o ma tyucuii su tyeje tacui ycuí'.

⁵ Cua'ni cha'a ma lcaa laja cua'a, jua'a cuityi ma lcaa ca'ya, lcaa cuati yuu;

cua'ni liñi ma lcaa su nxyi'i tyucuii, jua'a cua'ni stu'ba tso'o ma tyucuí' ña'a tyucuii”, nacuí'.

⁶ “Cua ngulala ti cha' ña'a ngu' tyucuí' ña'a chalyuu, cha' taca cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'i ñati.”

Jua'a nguscua jyo'o Isaías lo quityi bi'.

⁷ Quiña'a ñati ndyalaa su ndu Juan cha' tyucuatya ngu'. Li' nchcui' Juan lo'o ngu' quiña'a bi':

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma —nacuí' Juan—. ¿Ha cua nchcutsii ngu' ji'i ma lacua? ¿Ha juani ndube ti' ma cha' xcube' ycuí' Ndyosi ji'i ma lo'o tye chalyuu? —nacuí'—.

⁸ Tso'o lacua, culu'u ma ji'i ya si chañi cha' cua ngulochu' ma cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma; ná ñacuí' ma cha' sñi' ycuí' Ndyosi laca ma, xqui'ya cha' ndyu'u ma ji'i jyo'o Abraham. Cha'

liñi ta na' lo'o ma —nacuí' Juan—, cha' taca ji'i ycuí' Ndyosi subi Ni ji'i xa' la ñati nu caca sñi' Abraham ñi'ya laca na juani, masi nti' ma cha' na ple ti nu xa' la ñati bi', masi nti' ma cha' ñi'ya laca quee re, jua'a ti laca ngu' —nacuí' Juan ji'i ngu'—. ⁹ Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha ji'i cha' clyaja lo yaca si'yu ji'i yu, jua'a nti' ycuí' Ndyosi. Si'yu yu bi' lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o, cha' tyaquí' yaca bi' lo quii'; jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu ná ntaja'a xtyanu cha' cuxi nu ntsu'u ji'i.

¹⁰ Lo'o ndye ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' ji'i Juan bi':

—¿Ni cña cua'ni ya lacua?

¹¹ Li' ngulu'u Juan ji'i ngu':

—Nde laca cña nu cua'ni ma —nacuí' Juan—. Si ntsu'u tucua tya'a camxa ji'i sca ma, ta ma tsaca ji'i sca ñati ti'i nu ná ntsu'u ji'i tsiya' ti; si ntsu'u na cacu ma, li' sa'be ma xi cha' ta ma xi cacu ñati nu ná ntsu'u tsiya' ti ji'i —nacuí' Juan ji'i ngu'.

¹² Lo'o jua'a yaa xi ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu', yaa ngu' cha' tyucuatya Juan ji'i ngu'. Li' nchcuane ngu' bi' ji'i Juan:

—¿Ñi'ya cña cua'ni ya, mstru? —nacuí' ngu' bi' ji'i Juan.

¹³ —Ná tyeje tacui cuayá' cha' culo ma cñi cña loo ngu' —nacuí' Juan ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Lo'o xi ngu' sendaru ndyalaa cha' cacha' ji'i Juan li':

—Jua'a cuare, ¿ñi'ya cña cua'ni ya? —nacuí' sendaru bi'.

—Nga'aa xlyaá ma na nu ntsu'u ji'i ñati, ni nga'aa xcutsii ma ji'i ngu'; nga'aa sta ma qui'ya laja ti ji'i ngu', cha' caja cha' bi' ji'i ma. Lo'o jua'a, nga'aa ñacuí' ma cha' xti ti caya' ndyiji ji'i ma —nacuí' Juan ji'i ngu' sendaru bi'.

¹⁵ Nclyacua tsa ti' ngu' su ndi'i ti ngu', cha' ngua ti' ngu' cha' Juan laca nu Cristo nu cua caa ti chalyuu. ¹⁶ Li' nchcui' Juan lo'o lcaa ngu' nu ndi'i bi':

—Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ma —nacuí' Juan—, pana cua caa ti chaca ñati slo cu'ma nu nchca la ji'i

que na'. Lo'o na' cua'ni tlyu na' jil'i ñati' bi'. Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na', masi caña ntsu'u quiya' ñati' bi' sati' na' juata. Lo'o nu ñati' bi' ni, ná tyucuatya yu jil'i ngu' lo'o hitya ti, pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu', nu lo'o tyucuatya yu jil'i ngu'. Lo'o li' cua'ni lubii Ni jil'i ngu' bi' lo'o xee jil'i Ni, cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' —nacui—. ¹⁷ Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu jil'i nscua' pana ndaquí yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni jil'i ñati. Li' su'ba Ni jil'i ñati cuxi cha' tyaquí ngu' lo' quii' nu nga'aa ca tyubi'.

¹⁸ Jua'a quiña'a tsa cuii' nda Juan lo'o ñati, nu lo'o nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu caca jil'i Jesús. ¹⁹ Lo'o li' ngusta Juan qui'ya jil'i gobernador Herodes cha' nguaana ycu'i' nu cusu' bi' jil'i Herodías clyo'o tya'a yu nu naa Felipe. Lo'o jua'a tya ntsu'u la xa' cha' cuxi nu ngua'ni nu cusu' Herodes bi'. ²⁰ Pana ná ndaquiya' Herodes bi' jil'i cha' nu nchcui' Juan lo'o, masi cuxi la ngua'ni yu, cha' ngusu'ba yu jil'i Juan ne' chcuá.

Ntyucuatya Juan jil'i Jesús

²¹ Nu lo'o tya lyiji tsa Juan bi' ne' chcuá, tya ndu' yu to' sta'a ntyucuatya yu jil'i quiña'a tsa ñati, li' ndyalaa Jesús slo cha' tyucuatya Juan jil'i. Laja lo'o ntyucuatya yu jil'i Jesús, li' nchcui' Jesús lo'o ycu'i' Ndyosi; ndyaala tyucui' ca nde cua' li'. ²² Ngua'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi su' ndu' Jesús; ñi'ya nu ndyacui' sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo' xlya hique Jesús. Li' nguañi nchcui' ycu'i' Ndyosi nde cua'.

—Sñi' na', tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Tyaca'a tsa nu'u jna' —nacui' ycu'i' Ndyosi jil'i Jesús.

Jyo'o cusu' jil'i Jesucristo

²³ Calaa tyii yija' cua' ntsu'u Jesús lo'o nguxana ndyu'ni yu cña jil'i ycu'i' Ndyosi Sti yu. Ngua' ti' ngu' cha' José ngua' sti yu,

lo'o sti José bi' ngua' jyo'o Elí;

²⁴ lo'o sti Elí bi' ngua' jyo'o Matat;

Leví ngua' naa sti Matat bi';

Melqui ngua' naa sti Leví bi';

Jana ngua' naa sti Melqui bi';

lo'o chaca José ngua' sti Jana bi';

²⁵ Matatías ngua' naa sti José bi';

Amós ngua' naa sti Matatías bi';

Nahum ngua' naa sti Amós bi';

Esli ngua' naa sti Nahum bi';

Nagai ngua' naa sti Esli bi';

²⁶ Maat ngua' naa sti Nagai bi';

lo'o chaca nu naa Matatías ngua' sti

Maat bi';

Semei ngua' naa sti Matatías bi';

lo'o chaca nu naa José ngua' sti Semei

bi';

sñi' Judá ngua' nu José bi';

²⁷ Joana ngua' naa sti Judá bi';

Resa ngua' naa sti Joana bi';

Zorobabel ngua' naa sti Resa bi';

Salatiel ngua' naa sti Zorobabel bi';

Neri ngua' naa sti Salatiel bi';

²⁸ lo'o chaca nu naa Melqui ngua' sti

Neri bi';

Adi ngua' naa sti Melqui bi';

Cosam ngua' naa sti Adi bi';

Elmodam ngua' naa sti Cosam bi';

Er ngua' naa sti Elmodam bi';

²⁹ Josué ngua' naa sti Er bi';

Eliezer ngua' naa sti Josué bi';

Jorim ngua' naa sti Eliezer bi';

lo'o chaca Matat ngua' sti Jorim bi';

³⁰ lo'o chaca nu naa Leví ngua' sti

Matat bi';

Simeón ngua' naa sti Leví bi';

lo'o chaca nu naa Judá ngua' sti

Simeón bi';

lo'o chaca nu naa José ngua' sti Judá

bi';

Jonán ngua' naa sti José bi';

Eliaquim ngua' naa sti Jonán bi';

³¹ Melea ngua' naa sti Eliaquim bi';

Mainán ngua' naa sti Melea bi';

Matata ngua' naa sti Mainán bi';

Natán ngua' naa sti Matata bi';

³² David ngua' naa sti Natán bi';

Isaí ngua' naa sti David bi';

Obed ngua' naa sti Isaí bi';

Booz ngua' naa sti Obed bi';

Salmón ngua' naa sti Booz bi';

Naasón ngua' naa sti Salmón bi';

³³ Aminadab ngua' naa sti Naasón bi';

Aram ngua' naa sti Aminadab bi';

Esrom ngua naa sti Aram bi';
Fares ngua naa sti Esrom bi';
lo'o chaca nu naa Judá ngua sti Fares
bi';

³⁴ Jacob ngua naa sti Judá bi';
Isaac ngua naa sti Jacob bi';
Abraham ngua naa sti Isaac bi';
lo'o nu naa Taré ngua sti Abraham
bi';

Nacor ngua naa sti Taré bi';
³⁵ Serug ngua naa sti Nacor bi';
Ragau ngua naa sti Serug bi';
Peleg ngua naa sti Ragau bi';
Heber ngua naa sti Peleg bi';
Sala ngua naa sti Heber bi';

³⁶ Cainán ngua naa sti Sala bi';
Arfaxad ngua naa sti Cainán bi';
Sem ngua naa sti Arfaxad bi';
Noé ngua naa sti Sem bi';
Lamec ngua naa sti Noé bi';

³⁷ Matusalén ngua naa sti Lamec bi';
Enoc ngua naa sti Matusalén bi';
Jared ngua naa sti Enoc bi';
Mahalaleel ngua naa sti Jared bi';
lo'o chaca nu naa Cainán ngua sti
Mahalaleel bi';

³⁸ Enós ngua naa sti Cainán bi';
Set ngua naa sti Enós bi';
Adán ngua naa sti Set bi';
lo'o liñi la ñacui na cha' ycu' Ndyosi
laca sti jyo'o Adán bi', cha' ycu'
Ni laca nu cua ngüiñá ji'i nu
Adán bi'.

Lcaa ngu' nu nscua xtañi lo quityi
re ni, ngua ngu' jyo'o cusu' ji'i Jesu-
cristo nde chalyuu.

4

Ngua ti' nu xña'a tyijiloo ji'i Jesús

¹ Ngutsa'á tyiquee Jesús ndi'i Xtyi'i
ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i, nu lo'o
ndu'u Jesús to' sta'a Jordán ñaa chaca
quiya'; nde sca nat'i' btyi su ná ndi'i
ñati ndyaa li', ² cha' tu'ba tsá ndyaa
lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i yu. Ca bi'
nchcui' cuayá' nu xña'a lo'o Jesús. Nu
lo'o ndu'u scua tu'ba tsá, ntyute' tsa
Jesús li', cha' ná sca na ndyacu yu
tsiya' ti. ³ Lo'o li' nchcui' nu xña'a bi'
lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu'
Ndyosi laca nu'u —nacui' nu xña'a bi'

ji'i—, cua'ni nu'u cha' caca nu quee re
sca xlyá cacu na lacua.

⁴ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nscua
cha' ndi'ya: “Si'i na cu'ú ñati chalyuu
cha' cacu ngu' tyaja ti; lo'o cuna ngu'
lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi, li'
chañi cha' tyu'ú ngu'”, —nacui' Jesús
ji'i nu xña'a bi'.

⁵ Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi' ji'i yu ca
lo xlya ca'ya cua. Sca hora ti ngulu'u
nu xña'a bi' tyucui ña'a chalyuu ji'i
Jesús. ⁶ Li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu
chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' jinu'u cha' caca
nu'u loo ji'i lcaa chalyuu jua —nacui'
nu xña'a bi'—, cha' caja lcaa na nu
ndi'i jua jinu'u —nacui—. Ntsu'u
chacuayá' bi' jna'. Lo'o jua'a ta na'
chacuayá' bi' ji'i cua ña'a ca ñati nu
nti' na' cha' caca loo —nacui—. ⁷ Sca
ti si tyu sti' nu'u loo na', si cua'ni tlyu
nu'u jna', li' caja chacuayá' bi' jinu'u
—nacui' nu xña'a bi' ji'i Jesús.

⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i:

—Tyatsu' nu'u slo na', Satanás
—nacui—. Lo quityi ji'i ycu' Ndyosi
ndi'ya nchcui': “Sca ti ji'i ycu' Ndyosi
nu Xu'na ma cua'ni tlyu ma ji'i, sca ti
cha' ji'i ycu' Ni nga'a cha' taquiya'
ma nde chalyuu”. Si'i loo nu'u tyu sti'
na' lacua —nacui' Jesús ji'i.

⁹ Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi' ji'i Jesús
nde quichi Jerusalén, ngusacui' ji'i
Jesús ndyaa ca que laa tonu bi'. Lo'o
li' xa' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu'
Ndyosi laca nu'u —nacui—, xtyú lo'o
nu'u ji'i ycu' ca nu'u ca hcua'a re.

¹⁰ Lo quityi ji'i ycu' Ndyosi ndi'ya
nchcui':

Culo ycu' Ndyosi cña ji'i xca ji'i Ni
cha' ña'asi' ngu' jinu'u.

¹¹ Lo'o ya' ti xca xatu ngu' jinu'u li',
cha' ná caca quicha quiya' nu'u su tyú
nu'u chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi
—nacui' nu xña'a bi' ji'i Jesús.

¹² Li' chaca quiya' nguxacui' Jesús
cha' ji'i nu xña'a bi':

—Lo'o jua'a ndi'ya nchcui' lo quityi
ji'i ycu' Ndyosi: “Ná hcui' cuayá' ma

lo'o ycuí' Ndyosi nu Xu'na mā", nacuí quityi.

¹³ Cua ndye nchcui' nu xña'a bi' lo'o Jesús li', lo'o ná ngua ji'i tyijiloo ji'i yu tsiya' ti. Hora ti ndu'u nu xña'a bi' ndyaa li'; ca tiya' la caja ñi'ya caca nu tyijiloo ji'i Jesús, ngua ti'.

Cua nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycuí' Ndyosi ca Galilea

¹⁴ Li' ngxutyuu Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'. Tlyu tsa chacuayá' ngujui ji'i Jesús xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi, ña'a cuayá' tyucui ña'a loyuu ca bi' ndañi nchcui' ngu' cha' ji'i yu. ¹⁵ Lcaa quichi su ndya'a yu nda yu cha' lo'o ngu' ca ne' laa ji'i ngu' judío, lo'o jua'a lcaa ñati' ngua'ni chi' ngu' loo Jesús.

Lo'o ndi'i Jesús nde quichi Nazaret

¹⁶ Li' ndyalaa Jesús nde quichi Nazaret, su nguloo yu. Lo'o ndyalaa tsa nu ndi'i cña' ngu', li' ndyaa yu ne' laa ji'i ngu', cha' xcui' jua'a ndu'ni yu tsa bi'. Li' ndatu Jesús cha' chcui' yu lo quityi nu nscua cha' ji'i ycuí' Ndyosi; ¹⁷ quityi nu nguscua jyo'o Isaías, bi' laca quityi nu nda ngu' ji'i Jesús cha' chcui' yu lo. Li' nguscana Jesús quityi bi', ngulana macala nscua cha' nu nchcui' ndi'ya:

¹⁸ Cua ngulacua ycuí' Ndyosi nu Xu'na na jna', nacuí lo quityi bi'.

Cua ngua'a loo Ni jna', bi' cha' cua ndi'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo na', cha' chcui' na' cha' tso'o lo'o ngu' ti'i.

Cua nda Ni jna' lijyaa cha' cua'ni cho'o na' tyiquee ñati' nu xñi'i tsa ti', nacuí lo quityi bi'.

Ntsu'u cha' chcui' na' lo'o ngu' nu laca preso ji'i nu xña'a, cha' cua tyu'u ti ngu' ya' nu xña'a bi'.

Ta na' xee nu tyu'u ne' cresiya ji'i ñati' nu ndyacu' hique ngu'.

Lo'o lya' tsa ti' ngu' ji'i tya'a ngu' ni, li' ta na' chacuayá' ji'i ngu' cha' tyu'u ngu' laja ti.

¹⁹ Na lijya ti na' cha' chcui' na' lo'o ngu', cha' cua ndyalaa tyempo

tso'o la nu nda ycuí' Ndyosi nu Xu'na na ji'i ngu'.

Jua'a nscua lo quityi su nchcui' Jesús.

²⁰ Li' nguxcatya'a Jesús quityi bi', xa' ndya yu quityi bi' ji'i xirta ne' laa bi', xa' ndyaa tucua Jesús li'; pana lcaa ngu' nu ndi'i ne' laa bi' ña'a tsa ngu' ji'i yu. ²¹ Li' nguxana Jesús nda yu cha' lo'o ngu':

—Hasta juani cua ndu'u tucua cha' bi' su ntucua ycuí' mā, cha' nu ndyuna ca ti mā —nacuí Jesús.

²² Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús cha' tso'o tsa nchcui' yu, jua'a ndiya tsa ti' ngu' cha' nu nda yu lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i yu li':

—¿Ha si'i ca sñi' José laca yu re? —nacuí ngu'

²³ Li' nguxacuí Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ná tyiquee' tiya' la xi ta mā cha' re lo'o na': “Si nu jo'o laca nu'u, cua'ni nu'u jo'o ji'i ycuí' ca lacua”. Lo'o jua'a ná tyiquee' ñacuí mā jna': “Cua ndyuna ya cha' ji'i lcaa cña tonu nu ngua'ni nu'u nde quichi Capernaum bi'”, ñacuí mā. “La cui' jua'a cua'ni nu'u nde quichi tyi na lacua, cha' ña'a ya xi”, ñacuí mā 'na li'. ²⁴ Ta na' sca cha' liñi lo'o mā lacua —nacuí Jesús—. Macala su chcui' sca ñati' cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu' tya'a quichi tyi yu, ná taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' yu, cha' la cui' tya'a quichi tyi ngu' laca yu. ²⁵ Tyempo lo'o nguti'i jyo'o cusu' Elías chalyuu —nacuí—, ntsu'u ti' mā cha' cua nteje tacui sna yija ntucua scuá co' nu ná ngua'ya tyo tsiya' ti; tlyu tsa jbi'ña ngua tyucui ña'a chalyuu li'. Tyuu tsa tya'a nu cuna'a ti'i nguti'i loyuu re tyempo bi'; ²⁶ pana nda ycuí' Ndyosi ji'i Elías cha' tsa yu slo sca ti nu cuna'a ti'i nu ndi'i nde quichi Sarepta, sca quichi tyijyu' la nde loyuu su cuentya Sidón. Ná ndyaa Elías slo ni sca nu cuna'a ti'i tya'a quichi tyi ngu' Israel. ²⁷ La cui' jua'a ngua lo'o nguti'i jyo'o Eliseo. La cui' tyempo bi', nguti'i tsa ngu' quicha nu ngutsu' cuaña' nde loyuu re; pana ni sca ngu' bi', ná ndyaca

tso'o ngu' jil'i quicha bi'. Sca ti nu Naamán bi', sca ti nu bi' ndyaca tso'o; sca ngu' xa' tsu' ngua yu, cha' loyuu su cuentya Siria laca su ngutu'u yu —nacui Jesús jil'i ngu' bi'.

²⁸ Laja lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús su ndi'i ngu' ne' laa bi', ngua ñasi' tsa ngu' bi' li'. ²⁹ Lo'o li' ndyatü ngu' ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús, ngulo'o ngu' jil'i yu cha' tyu'u yu ca to' quichi. Li' ntejeya' ngu' jil'i Jesús, ntojolaqui ngu' jil'i yu ña'a cuayá' ndyalaa ngu' lo'o yu ca to' cua'a, sca to' yuu nu ntsu'u to' quichi bi'. Ngua ti' ngu' cha' xtyü ngu' jil'i yu tsa yu nde chcu'a, ³⁰ pana tso'o ca ti ndu'u Jesús ya' ngu'; ntejetacui yu laja ngu', ndyaa yu li'.

Sca ñati nu ngusñi cui'i cuxi jil'i

³¹ Li' cua ndi'i Jesús nde quichi Capernaum, sca quichi nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea bi'. Nu lo'o ngua tsa nu ndi'i cña' ngu', li' nguxana Jesús ngulu'u yu jil'i ngu' ca ne' laa jil'i ngu'. ³² Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu'.

³³ Ca ne' laa bi' ntsu'u sca nu qui'yu nu ngusñi sca cui'i cuxi jil'i. Cui' tsa ngusi'ya nu quicha bi' jil'i Jesús lo'o na'a cha' lijya yu nde ne' laa:

³⁴ —¿Ni cña cua'ni nu'u ca nde, Jesús Nazaret? —nacui nu qui'yu quicha bi'—. ¿Ha na cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' 'na tsiya' ti? Nslo tso'o na' jinu'u, cha' ycu' nu lubii laca nu'u; cua nda ycu' Ndyosi jinu'u lijya ca nde.

³⁵ Ngua'a Jesús cha' jil'i nu quicha li'; ngulo yu cña jil'i cui'i cuxi bi', cha' nga'aa cua'ni cuxi lo'o yu quicha bi'.

—Chca'a ti nu'u —nacui Jesús—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

Li' nguxlyú nu cui'i cuxi bi' jil'i yu quicha nde loo su ndi'i ngu' quiña'a bi'. Lo'o li' ndu'u nu cui'i cuxi bi' ndyaa, nga'aa ngua'ni cuxi lo'o nu quicha bi' li'. ³⁶ Ngulacua tsa ti' ngu'

li', nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Macala ngujui cha' nu nchcui' Jesús cua? —nacui ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' tso'o tsa ngujui chacuayá' jil'i yu cua cha' culo yu cña jil'i cui'i cuxi? Hora ti nduna cui'i cuxi cha' nu nchcui' yu lo'o, ndu'u cui'i bi' ndyaa li' —nacui ngu' jil'i tya'a ngu'.

³⁷ Bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu ca bi', nchcui' tsa ngu' cha' jil'i Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i xtya'a laa Simón Pedro

³⁸ Li' ndu'u Jesús nde ne' laa, ndyaa yu to' tyi Pedro. Quicha tsa xtya'a laa Simón Pedro bi', cha' tlyu tsa tyique' ngusñi jil'i ma'. Tya'na tsa nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tsa na'a xi jil'i ma'. ³⁹ Ndu ti Jesús slo ma' ña'a tsa yu jil'i ma'. Li' ngua'a yu jil'i tyique' bi', cha' tyu'u tyique' jil'i ma'. Hora ti ndaca'a ma', ngua'ni cña ti' ma' cha' caja xi na cacu ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i tyuu tya'a ngu' quicha

⁴⁰ Lo'o ndyaa cuichaa, li' ndyaa lo'o ngu' jil'i laca tya'a ngu' nu quicha tsa cha' ngusñi tyuu lo quicha jil'i ngu', ndyalaa ngu' ca slo Jesús. Li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' quicha cuentya scaa ti ngu'. Hora ti ndyaca tso'o ngu' li'. ⁴¹ Lo'o jua'a ngutu'u cui'i cuxi jil'i tyuu tya'a ngu' quicha bi' li'. Ndu'u si'ya cui'i bi' lo'o ndu'u jil'i ngu':

—Sca ti nu'u laca Sñi' ycu' Ndyosi —nacui cui'i bi' jil'i Jesús.

Li' ngua'a Jesús chacuayá' jil'i cui'i cuxi cha' nga'aa chcu' bi' tsiya' ti. Cua ndyuloo cui'i bi' jil'i Jesús, cha' la cui' Cristo nu cua nda ycu' Ndyosi jil'i lijya chalyuu laca yu bi'.

Nda Jesús cui' lo'o ngu' ca nde Galilea

⁴² Lo'o nguxee chaca tsa, li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca chaca se'i su tyil'i ycu' ti yu ca ne' quixi'. Ngulana tsa ngu' jil'i li', ña'a cuayá' nquiye jil'i ngu' macala su nga'a yu. Ngua ti' ngu' tatsaa ngu' jil'i Jesús cha' nga'aa tsa yu xa' se'i. ⁴³ Li' nacui Jesús jil'i ngu':

—Lo'o nde xa' quichj ntsu'u cha' ta na' cha' tso'o nu jii' ycu' Ndyosi lo'o ñati, cha' cua ndyalaa tyempo cha' caca Ni loo ne' cresiya jii' ñati chalyuu. Bi' laca cña nu cua nda Ni jna' lijyaa cha' chcu' na' cuentya jii' ycu' Ni.

⁴⁴ Jua'a ti ndya'a Jesús lcaa ne' laa jii' ngu' ca nde Galilea, nda yu cui' lo'o ngu'.

5

Nguxtyucua Jesús jii' ngu' lo'o ndyaa ngu' cuta cualya

¹ Ngua sca tsã ndyaa Jesús to' tayu' Genesaret. Tyuu tsa tya'a ñati lca'a jii' yu. Li' tachaa tsa ndi' ngu' ca su ndu yu to' tayu' bi', cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' lo'o nchcu' yu cha' jii' ycu' Ndyosi. ² Cua na'a Jesús su ndacu' tucua tya'a yaca ni' sube ti ca to' tayu' bi'. Ná tucui nga'a ne' yaca ni' sube bi' tsiya' ti, pana cacua ti bi' ndu ngu' ngui' ngu' taraya jii' ngu', cha' cua ndye ngua'ni ngu' cña. ³ Li' ndyatí Jesús ne' sca yaca ni' jii' Simón, nchcu' lo'o yu cha' tucuni' yu jii' yaca ni' cha' tsaa ca lo hitya la xi. Ndyaa tucua Jesús nde siyu' ti yaca ni' bi', li' nguxana Jesús nclyu'u cha' jii' ycu' Ndyosi jii' ngu' quiña'a bi'. ⁴ Lo'o cua ndye ngulu'u Jesús jii' ngu', li' nacui jii' Simón:

—Yaa ma lo'o yaca ni' re ca su clyaa la hitya. Ca bi' cu ma taraya cha' caja cualya jii' ma —nacui Jesús.

⁵ Li' nguxacu' Simón cha' jii':

—Cusu' —nacui—, tyucui talya nguta'a ya lo tayu' ngu ya taraya; ni sca na ná ngujui jii' ya tsiya' ti. Pana si jua'a culo nu'u cña 'na, tsaa ya ca su nacui nu'u cha' cu ya taraya cajua —nacui Simón li'.

⁶ Li' jua'a ngua'ni Simón lo'o tya'a yu, lo'o quiña'a tsa cualya ngujui jii' ngu' li'. Xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya jii' ngu', hasta ngutaa' taraya jii' ngu' li'; ⁷ bi' cha' ngua'ni ya' ngu' jii' tya'a ngu' nu nga'a ne' chaca yaca ni' bi', cha' caa ngu' xtyucua ngu' jii'. Hora ti

yaa ngu' li', ndojolaqui ngu' taraya ngutsa'a ne' ntsu'u cualya, cha' su'ba ngu' jii' ne' yaca ni'. Xi tya lyiji cha' clyu'u tyucuaa yaca ni' bi' ne' hitya xqui'ya cualya bi'. ⁸ Lo'o na'a Simón Pedro lcaa cualya bi', ngua cuayá' ti' yu cha' xqui'ya Jesús ngujui cualya jii' ngu'. Hora ti ndyatú stí' yu loo Jesús li', nchcu' yu lo'o:

—Tyu'u cly nu'u nde slo na', Xu'na —nacui Simón jii'—. Ntsu'u tsa xqui'ya na' cha' ñati chalyuu ti laca na'.

⁹ Ndube tsa ti' Simón, lo'o jua'a tya'a ndya'a yu ne' yaca ni' ndube tsa ti' ngu', xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ngusñi ca ti ngu'. ¹⁰ Lo'o tyucuaa nu qui'yu sñi' Zebedeo nu nga'a ne' chaca yaca ni' bi', nu naa Jacobo lo'o nu naa Juan ni, lo'o ngu' bi' ndyutsii tsa ngu'; la cui' tya'a ndya'a Simón cña laca ngu' bi'. Li' nchcu' Jesús lo'o Simón:

—Ná cutsii ma —nacui—. Tya tsubi' la cua laca ti cña ngua'ni ma, xcui' cña cuta cualya ngua'ni ma; pana juani, ta na' xa' cña jii' ma, cha' caa lo'o ma jii' xa' ñati ca slo na' —nacui Jesús jii' Simón, jua'a jii' tya'a ndya'a yu cña.

¹¹ Lo'o ndyalaa yaca ni' bi' ca to tayu' chaca quiya', li' nguxtyanu ngu' bi' jii' yaca ni', ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii' sca ngu' quicha nu ndyatsu' cuaña'

¹² Lo'o ndi' ti Jesús sca quichj, li' ndyalaa sca yu quicha slo; lye tsa ndyatsu' cuaña' yu quicha bi'. Lo'o na'a yu jii' Jesús, hora ti ndyatú stí' yu, ndyanu tu'ba yu hasta ca lo yuu. Tya'na tsa nchcu' yu lo'o Jesús li':

—Si nti' nu'u cha' tyaca tso'o na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni jua'a jna' —nacui nu quicha bi'.

¹³ Li' ngusta ya' Jesús chu' yu su ndyatsu' cuaña' yu:

—Tyaja'a na' —nacui Jesús jii'—. Caca lubii tyucui ña'a nu'u juani ti.

Laja lo'o nchcu' Jesús jua'a, hora ti ndatsu' quicha nu ndyatsu' cuaña' yu

li'. ¹⁴ Lo'o li' nacui Jesús jil'i yu, cha' ná cacha' yu jil'i ñati ñi'ya ngua jil'i yu. Ndi'ya nchcui' lo'o yu:

—Yaa clya nu'u chcui' lo'o sti jo'ó nu ndi'i ne' laa —nacui Jesús jil'i nu quicha bi'—. Cajua ta nu'u msta nu nacui jyo'o Moisés cha' ta na jil'i ycu' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na jil'i quicha nu ntsu'u jina. Jua'a ca cuayá' ti' ñati lo'o ycu' sti jo'ó cha' cua ngua lubii tyucui ña'a nu'u. Nga'aa ca quicha nu'u juani.

¹⁵ Lcaa tsá cua nguañi la cha' jil'i Jesús li', cha' nchcui' tsa ngu' cha' jil'i. Bi' cha' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i slo Jesús, cha' cuna ngu' ña'a cha' nu nda yu lo'o ngu', cha' cua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' jil'i quicha nu ntsu'u jil'i ngu'. ¹⁶ Pana ntsu'u quiya' ndu'u Jesús ndyaa yu ca ne' quixi', ca su caca tyi'i yu ycu' ti yu, cha' chcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca ñati nu nchcui' tyucui' tyucui ña'a yu

¹⁷ Ngua sca tsá nclyu'u Jesús cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i tyu'u tya'a ñati. Quichi tyi ngu' bi' laca lcaa quichi sube ti nu ntsu'u nde Galilea, nu ntsu'u nde Judea, nu ndi'i cacua ti quichi Jerusalén. Laja nu tsa tlyu ti ñati bi', cua ndi'i tyu'u tya'a ngu' fariseo. (Tacati tsa ycu' ngu', nti' ngu'; lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' jil'i xa' ñati.) Lo'o jua'a ndi'i tyu'u tya'a mstru nu ngulu'u cha' jo'ó ne' laa. Ngua tii lcaa ngu' nu ndi'i ca bi', cha' ycu' Ndyosi laca nu nxyucua jil'i Jesús lo'o ndyu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ¹⁸ Li' ndyalaa lo'o ngu' jil'i sca nu quicha nu ntsiya ne' catyá, cha' cua nchcui' tyucui' tyucui ña'a yu quicha bi'. Ngua ti' ngu' cha' tyati' ngu' toni'i su nga'a Jesús, cha' tsa lo'o ngu' jil'i nu quicha bi' ca su ndu ycu' Jesús, ña'a lo'o catyá ngua ti' ngu'. ¹⁹ Pana ná ngujui ñi'ya nu tyati' ngu' lo'o nu quicha bi' ni'i, cha' tachaa tsa ndi'i ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' nde que ni'i. Li' ngulotsu' ngu' cuxi'ña, ngucha ngu' yaca que ni'i, cha' jua'a ngujui ñi'ya nda'ya ngu' jil'i

nu quicha bi' liñi ca su nga'a Jesús cla'be la su ndi'i ñati. ²⁰ Lo'o ti ngua cuayá' ti' Jesús cha' jlyá tsa ti' ngu' bi' jil'i, bi' cha' nacui jil'i yu quicha bi':

—Cusu' —nacui—, na cua ngua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi jinu'u jil'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacui Jesús jil'i yu quicha bi'.

²¹ Li' ngulacua tsa ti' ngu' mstru cha' jo'ó lo'o ngu' fariseo: “¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Ni cha' laca re? Cuxi tsa nchcui' yu cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o nchcui' yu jua'a”, nclyacua ti' ngu'. “Ná taca jil'i sca ñati chalyuu ñi'ya nti' yu re, ná taca cua'ni clyu ti' jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati; sca ti ycu' Ndyosi taca jil'i Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati.” Jua'a nclyacua ti' ngu'.

²²⁻²³ Cua jlo ti' Jesús ni cha' laca nu nclyacua ti' ngu'. Li' nchcuane yu jil'i ngu' bi':

—¿Ni cha' laca nti' mā jua'a? ¿Ha nti' mā cha' tucui la laca si ñacu' na' jil'i nu quicha cua cha' cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i yu? ¿Ha nti' mā cha' yala la caca si ñacu' na' jil'i nu quicha: “Tyatu clya nu'u tya'a nu'u”? ¿Ni cña yala la cua'ni na' cuentya jil'i yu cua lacua? ²⁴ Cua nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' jna', cha' cui'ya na' cha' clyu ti' jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati laja lo'o ndi'i na' nde chalyuu —nacui Jesús—. Xqui'ya cha' bi' cua nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu cha' caca na' ñati.

Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu nu nchcui' tyucui' tyucui ña'a yu:

—Nde laca cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacui Jesús jil'i yu—, tyatu clya nu'u juani cha' tyaa nu'u nde to' tyi nu'u; tyaa lo'o nu'u jil'i catyá su ngustii nu'u juani.

²⁵ Hora ti ndyatú yu quicha bi', laja lo'o na'a lcaa ñati bi' jil'i. Li' ndyaa lo'o yu jil'i catyá su ngustii yu tsá la. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu lo'o ndu'u yu ndyaa yu, bi' cha' ndyu'ni tlyu yu jil'i ycu' Ndyosi. ²⁶ Ndube tsa ti' ngu' ca su ndi'i ti ngu', li' lcaa ngu' ca bi' ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi:

—Bilya ña'a na cha' ngua'ni ycuí' Ndyosi sca cha' tlyu tsa lo cua —nacuí' ngu' jil'i tya'a ngu'.

Na ntsii ti ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' jua'a.

Ngusi'ya Jesús jil'i Leví cha' tya'a yu lo'o

²⁷ Ca tiya' la lo'o ndyaa Jesús xi lquichi, li' na'a yu jil'i sca ñati ca su ntucua yu nlyo yu cñi cña loo ngu'; Leví naa nu qui'yu bi'. Cña laca yu cha' culo yu cñi jil'i ñati cuentya jil'i ngu' xa' tsu'. Li' nacuí' Jesús jil'i yu:

—Tyaa lca'a nu'u jna' —nacuí'.

²⁸ Li' ndyatú Leví, nguxtyanu yu cña jil'i yu cha' tya'a yu lo'o Jesús li'.

²⁹ Tiya' la li' ngua'ni Leví sca ta'a tlyu ca to' tyi yu, cha' cua'ni chí yu loo Jesús. Lo'o jua'a ndyalaa tyuu tya'a ngu' slo, tya'a ndyu'ni Leví cña nlyo cñi cña loo ñati; jua'a ndi'i xi xa' la ñati. ³⁰ Li' nguxana ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu', lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús.

—¿Ni cha' laca cha' stu'ba ti ndacu ma tyaja, stu'ba ti nga'a ma lo'o ngu' cuxi cua? —nacuí' ngu'—. Msu jil'i ngu' xa' tsu' laca ngu' cua, nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ñati. Lo'o jua'a ntucua xi xa' la ngu' nu ndya'a calle ti.

³¹ Li' nguxacuí' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ñati nu tso'o tyucui ña'a, ná clyana ngu' bi' jil'i sca nu jo'o; ngu' quicha laca nu ndyaana jil'i sca nu jo'o —nacuí'—. ³² Lo'o jua'a na', ná lijya na' cha' culana na' jil'i ñati nu nlyacua ti ti' cha' tso'o tsa ycuí' ca ngu'; na cua lijya na' cha' chcuí' na' lo'o ngu' cuxi, cha' culochu' ngu' qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu'.

Ca chaa ti' ngu' laja lo'o ndi'i Jesús chalyuu

³³ Li' nchcuane ngu' jil'i Jesús:

—Lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Juan, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i ngu' fariseo, ¿ni cha' lu'ba ti nchcui' ngu' bi' lo'o ycuí' Ndyosi? Lo'o jua'a

ná ndacu ngu' tyaja tsa bi' lo'o nchcui' ngu' lo'o Ni. Pana ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; xcui' tso'o tsa ndacu ngu', xcui' tso'o tsa ndyiyu ngu' —nacuí' ngu' jil'i Jesús.

³⁴ Ndi'ya nguxacuí' Jesús cha' jil'i ngu' bi' li':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o jil'i cutsii; ná ndi'i ngu' ntyute' ti ngu' tsa bi', nu lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacuí' Jesús—.

³⁵ Pana nu lo'o tyalaa tsa nu tyaa lo'o ngu' jil'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii; caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' nde loo la —nacuí' Jesús li'.

³⁶ Lo'o li' nda Jesús cui' re lo'o ngu':

—Ná nsa'be ngu' sa yu'be ste' cucui ngu' cha' calya lo'o sca late' cusu jil'i ngu'. Si jua'a cua'ni ngu', ná tyanu tso'o late' cucui bi' li', tyati' jlyacua su ngalya bi'; lo'o nu yu'be late' bi', ná stu'ba xee loo lo'o nu late' cusu bi'. ³⁷ Lo'o chaca cha' ni —nacuí' Jesús jil'i ngu'—, ná nsu'ba ngu' jil'i lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' jil'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; clya'a tyaca', tye lcui tyalú li'. ³⁸ Ne' tyaca' cucui tyu'ú lcui lo'o chca ndyu'u ti. ³⁹ Pana lo'o cua ndyio' ngu' lcui nu cua cusu', ná nti' ngu' co'o ngu' lcui nu chca ndyu'u ti. “Tyixi la ndyiyu lcui nu cua cusu' bi'”, ñacuí' ngu'.

Jua'a ngua cha' nu nda Jesús lo'o ngu'.

6

Ná ndiya ti' ngu' cña nu ngua'ni tya'a ndya'a Jesús

¹ Lo'o ngua sca tsa nu ndi'i cña' ngu', li' ndya'a Jesús tyucuí, lijya yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, nteje tacuí' ngu' su nscua xtya trigo jil'i ñati. Laja lo'o nteje tacuí' ti ngu', ngusuu ngu' xi si'yu trigo. Li' ngusatá ngu' jil'i tyuu ya' ti ngu' cha' tyalú si'yu trigo bi'; ndyacu ngu' xi si'yu li'. ² Lo'o li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu ndya'a lca'a

ji'li ngu' bi', nu lye tsa nchcui' lo'o ngu' taju ji'li Jesús:

—¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cña jua'a, cha' ngusuu ma si'yu trigo cua? ¿Ha ná jlo ti' ma cha' tsá tacati laca juani? Ná ntsu'u chacuayá' ji'na cua'ni na cña tsá tacati —nacui' ngu' fariseo bi'.

³ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'li ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' ma lo quityi ji'li ycu' Ndyosi su nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui' Jesús ji'li ngu'—. Ngua sca tsá ntyute' tsa yu, lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ⁴ Jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta ji'li ycu' Ndyosi lo mesa ne' ni'li nu cuentya ji'li ycu' Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'li bi'; ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati' ji'li, cha' sca ti' ji'li ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' ndacu ngu' xlyá bi' —nacui' Jesús ji'li ngu'.

⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Lo'o na' nu cua nda ycu' Ni lijyaa cha' caca na' ñati' ni, laca na' loo, masi tsá nu ndi'li cña' ngu'.

Sca yu quicha nu nchcu' ya'

⁶ Ngua chaca tsá ta'a, tsá tacati ji'li ngu', li' ndya'a Jesús ca ne' laa. Ca bi' ndyaa tucua yu, li' nguxana nclyu'u yu cha' ji'li ycu' Ndyosi ji'li ñati. Ca bi' nga'a sca ñati' nu ngüityi ya' yu la'a tsu' cui' ji'li yu. ⁷ Lo'o jua'a nga'a ngu' mstru cha' jo'ó ne' laa bi', lo'o ngu' fariseo nga'a lo'o. Ña'a tsa ngu' bi' ji'li Jesús, si cua'ni Jesús jo'o ji'li nu quicha bi' tsá tacati; nclyana ngu' cha', ñi'ya caca sta ngu' qui'ya ji'li. ⁸ Pana hora ti' ngua cuayá' ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nclyacua ti' ngu'. Li' nacui' Jesús ji'li yu nu nchcu' ya' bi':

—Tyatu clya nu'u, yaa tyu cla'be laja ngu' jua —nacui' Jesús ji'li nu quicha bi'.

Li' ndyatu yu quicha bi', ndyaa yu cajua su nacui' Jesús ji'li yu. ⁹ Li' nda Jesús sca cha' lo'o nu ngu' nu ndu'ni ti' cha' tacati bi':

—¿Ni cña tso'o la cha' cua'ni na tsá tacati lacua? —nacui' Jesús ji'li ngu' bi'—. ¿Ha sca cña tso'o cua'ni na li'? ¿Ha tso'o la cua'ni na sca cña cuxi li', nti' ma? —nacui'—. ¿Ha tso'o la si cua'ni lyaá na ji'li ñati' tsá bi', cha' ná cajaa ngu' li'? ¿Ha tso'o la nti' cu'ma masi ta na chacuayá' cajaa ñati' li'? —nacui' Jesús ji'li ngu'.

¹⁰ Li' nguxña'a Jesús ji'li lcaa ñati' nu ndi'li cacua ti' slo, nchcui' lo'o nu quicha bi' li':

—Xquiñi nu'u ya'.

Jua'a ngua'ni yu bi', li' hora ti' ndyaca tso'o ya' yu. ¹¹ Li' ngunasi' tsa nu ngu' nu ndu'ni cha' tacati bi', nguxana ngu' nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na cha' cua'a na ji'li yu jua cha' nga'aa cua'ni yu jua'a? —nacui' ngu' ji'li tya'a ngu' li'.

Ngusubi Jesús ji'li tii tyucuaa tya'a ñati' nu ca tsa'a ji'li

¹² Tyempo bi' ycu' ti Jesús ndyaa sca ca'ya cha' chcui' lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. Tyucui talya ngua'a yu nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi li'. ¹³ Lo'o nguxee chaca tsá, li' ngusi'ya yu ji'li ñati' nu ndya'a lo'o yu cha' tyaa ngu' slo yu. Li' ngusubi yu ji'li tii tyucuaa tya'a ngu'; nda yu chacuayá' ji'li nu ngu' bi', cha' tsa culu'u ngu' ji'li xa' ñati.

¹⁴ Ndi'ya naa xtañi ngu' nu ngusubi Jesús ji'li nu ngua tya li': Simón, nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro naa yu, bi' laca tsaca ngu'; jua'a Andrés tya'a ngula Simón, jua'a Jacobo, jua'a Juan, jua'a Felipe, jua'a Bartolomé, ¹⁵ jua'a Mateo, jua'a Tomás, jua'a chaca Jacobo sñi' Alfeo, jua'a chaca Simón nu laca ji'li taju ngu' cananista, ¹⁶ jua'a Judas tya'a Jacobo, jua'a Judas Iscariote nu cuju' cresiya ji'li Jesús ji'li ngu' cuxi ca tiya' la; jua'a naa ngu' nu cua ngusubi Jesús ji'li.

Ngulu'u Jesús ji'li quiña'a tsa ñati

¹⁷ Li' nguxtyuu Jesús ngua'ya sii' cua'a bi' lo'o nu taju ñati' bi' ji'li, nguti'li xi nde sca su natí' lo'o nu tyuu tya'a ñati' nu ndyaca tsa'a ji'li bi'. Lo'o jua'a ndyalaa quiña'a tsa xa' la ñati' slo Jesús, ngu' nu ndu'u loyuu su cuentya

Judea, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u to' tyujo'o su ndi'i quichi Tiro, su ndi'i quichi Sidón. Cua ndyalaa ngu' ca bi', cha' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; jua'a nti' ngu' cha' cua'ni Jesús jo'o jil'i quicha nu ntsu'u jil'i ngu'. ¹⁸ Lo'o nu ñati nu ngusñi cui'i cuxi jil'i ni, lo'o ngu' bi' nti' ngu' cha' tyaca tso'o ngu'. ¹⁹ Lcaa ngu' bi' nti' ngu' sta ya' ngu' chu' Jesús; nti' ngu' cha' cua'ni yu jo'o jil'i lcaa ñati quicha bi', xqui'ya cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i yu. Ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi' li'.

Ñi'ya nu ngulu'u Jesús jil'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

²⁰ Nguxña'a Jesús jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, li' nguxana nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ti'i ti ndi'i ma nde chalyuu —nacu—.
Ycui' Ndyosi laca nu ña'asi jil'i ma, cha' bi' nu laca Xu'na ma.

²¹ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ñi'ya nti' si ntyute' tsa ma juani, cha' lye tsa nti' ma cuna ma sca cha' liñi —nacu—. Ca tiya' la, li' caca tyaala' ti' ma.

'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi xñi'i ti' ti' cu'ma ndi'i ma chalyuu juani, cha' ca tiya' la ca cha' ti' ma li' —nacu Jesús—.

²² 'Lo'o jua'a tso'o ti caca tyiquee cu'ma masi ti' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ma, masi culo'o ngu' jil'i ma ca su ndi'i ma, masi suba' tsa chcui' ngu' lo'o ma, masi hasta nga'aa nti' ngu' chcui' ngu' lo'o ma, xqui'ya cha' jlyu ti' ma jna', na' nu cua nda Ni lijyaa cha' caca na' ñati; ²³ tso'o tsa caca tyiquee ma li', caca cha' ti' ma, masi cua'ni ngu' lcaa cha' lya' ti' lo'o ma jua'a. Ná cube ti' ma, cua laca ndyu'u co'o ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu cua tlyu xi nu tyacua jil'i scaa ma ca su ntucua ycui' Ni —nacu Jesús li'—. La cui' jua'a ngua tya sa'ni la, cha' lya' tsa ti' jyo'o cusu' jil'i ñati nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati —nacu Jesús—.

²⁴ 'Pana tya'na tsa cu'ma ngu' culiya'; masi cha' tsa ti' ma nquicha', cua laca ti tyempo caca cha' ti' ma —nacu—.

²⁵ 'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma nu tso'o tsa nguaala' ti' ma nde chalyuu juani, cha' quiña'a tsa cha' caca nu lyiji jil'i ma nde loo la —nacu Jesús—.

'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma nu lye tsa nxyi' lo'o ma jil'i tya'a ñati ma; ca tiya' la, li' lo'o cu'ma xi'ya ma cha' lye tsa caca xñi'i ti' ma —nacu Jesús—.

²⁶ 'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma lo'o tso'o tsa nchcui' lcaa ñati jil'i ma. La cui' jua'a ngua'ni jyo'o cusu' jil'i ma nu ngua sa'ni, cha' tso'o tsa nchcui' ngu' jil'i ngu' nu nchcui' cha' cui'ni ti jil'i ycui' Ndyosi lo'o ngu'; ndiya tsa ti' ngu' jil'i cha' cui'ni bi'.

Jua'a ngulu'u Jesús jil'i lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

Tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a cusu' na

²⁷ Tya nchcui' la Jesús li':

—Ndi'ya chcui' na' lo'o cu'ma nu tyaja'a ma cua'a jyaca ma jil'i cha' nu nchcui' na': Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a cusu' ma, tso'o ti cua'ni ma lo'o ñati nu ti' ti' ña'a ngu' jil'i ma. ²⁸ La cui' tso'o ti chcui' ma lo'o ñati nu nda qui'ya jil'i ma, jua'a chcui' ma lo'o ycui' Ndyosi cuentya jil'i ñati nu nchcui' cha' suba' lo'o ma.

²⁹ Lo'o qui'ji' ngu' ndacu' hique ma, li' xtyacui ma ta ma chaca tsu' saca' ma cha' qui'ji' ngu' jil'i ma chaca quiya' li'. Lo'o xlyaa sca ñati late' tonu tu'ba nu nchcui' ma, li' ta ma chacuayá' cha' lo'o camxa jil'i ma qui'ya ngu' tsa ngu'. ³⁰ Ta ma jil'i ngu' na laca nu ña' ngu' jil'i ma; lo'o qui'ya ngu' sca na jil'i ma, nga'aa ña' ma jil'i chaca quiya'. ³¹ Nga'a cha' cua'ni tso'o ma lo'o ngu', si nti' ma cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o ma.

³² 'Jlo ti' na' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i cua laca ti ñati nu jua'a tso'o nti' ngu' ña'a ngu' jil'i ma; pana lo'o ñati cuxi, taca jil'i ngu' cua'ni ngu' tsa lo cua ti cha'. Cua nti' Ni cha' ña'a tso'o ma jil'i cua ña'a

ca ñati, ni si'i sca ti ji'i tya'a tso'o ti ma. ³³ Lo'o jua'a ndu'ni ma cha' tso'o lo'o ñati nu cua ngua'ni sca cha' tso'o lo'o ma; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'i ngu' cua'ni ngu' la cui' jua'a. Cua nti' Ni cha' cua'ni ma cha' tso'o lo'o cua ña'a ca ñati, ni si'i sca ti lo'o tya'a tso'o ti ma. ³⁴ Na ndijñi' ti ma ji'i ñati nu xtyucua sca cha' tso'o ji'i ma, nti' ma. ¿Ha tso'o tsa ndu'ni ma nti' ma li'? Lo'o ñati cuxi ni, stu'ba ti ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si xtyucua tya'a ngu' sca cha' tso'o ji'i ngu' li'. ³⁵ Pana nu cu'ma ni, ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a cusu ma, cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' bi'. Ta ma jñi' ngu', ná tu ti' ma si ta ngu' sca cha' tso'o ji'i ma, si ná ta ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o tyacua ji'i ma ca slo ycu' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu', cha' jua'a ndu'ni ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi. Lo'o ycu' Ndyosi ni, tya'na ti' Ni ji'i ngu', masi xña'a ngu', masi ná ndya ngu' xlya'be ji'i Ni; ³⁶ bi' cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu' lacua, ñi'ya nu tya'na ti' ycu' Ndyosi Sti na ji'i ngu'.

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i tya'a ñati ngu'

³⁷ Ná sta ma qui'ya ji'i tya'a ñati ma, cha' li' ná ntsu'u cha' sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'i ma. Ná xcube' ma ji'i tya'a ñati ma, cha' li' ná ntsu'u cha' xcube' ycu' Ndyosi ji'i ma. Cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i tya'a ñati ma, cha' li' cui'ya ycu' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ma. ³⁸ Ta ma cha' tso'o ji'i tya'a ñati ma, cha' li' ta ycu' Ndyosi cha' tso'o jua'a ji'i ma; tso'o tsa cuayá' ngutsa'á su'ba Ni cha' tso'o ne' cresiya ji'i ma li'. Ñi'ya nti' sca milya nu tachaa tsa nsu'ba ngu' na ne', cua nscu' ngu' ji'i cha' ca'ya ti'i la na bi', ntucua tsa tu'ba milya bi', jua'a laca lo'o cha' tso'o nu su'ba Ni ne' cresiya ji'i ma. Ñi'ya nu ndu'ni ma lo'o tya'a ñati ma, jua'a cua'ni ycu' Ndyosi lo'o cu'ma.

³⁹ Nde laca cui' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Sca nu cuityi' ni, ¿ha taca culu'u tyucui' ji'i tya'a cuityi'? Ná taca. Cuxi

ti caca ji'i ngu' li', stu'ba ti tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni sca ngu' bi' ná nchca ña'a ngu' tyucui' su lijya ngu'. ⁴⁰ Sca yu cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti, ná tyijilo yu ji'i mstru ji'i yu; tsa bi' ti cha', lo'o tye ca tsa'a yu, li' stu'ba ti cuayá' ngua tsa'a yu lo'o mstru ji'i yu.

⁴¹ ¿Ni cha' yala tsa chcu' ma ji'i sca cha' cuxi nu ntsu'u ji'i xa' la tya'a ñati ma, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' ma cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ycu' ma, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycu' ca ma. ⁴² ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee ma cha' chcu' ma lo'o tya'a ñati ma ndi'ya: “Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u”? Jua'a ñacu' ma, masi ná ña'a ma nguti nu ntsu'u cloo ycu' ca ma. ¿Na cui'ni ma! Clyo la tyu'u nu nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycu' ca ma, li' taca ña'a ma tso'o la cha' culo ma satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a ñati ma.

Nslo na ji'i sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

⁴³ Sca yaca tso'o, ná ta bi' si'yu nu ná tso'o. Jua'a sca yaca nu cua btyi ti, nga'aa ta bi' si'yu nu cacu na. ⁴⁴ Lcaa yaca nslo ngu' ji'i lo'o ña'a ngu' ni si'yu laca ndyu'u lo. Ná nsuu ngu' si'yu tyixi ji'i sca yaca quiche'; la cui' ti jua'a, ná nsuu ngu' si'yu losu' tyixi ji'i lti quiche' yane. ⁴⁵ Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcu' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee ni, cuxi ti nchcu' ngu' bi' li'. Cua ña'a ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ngu', jua'a nchcu' ngu'.

Tucua lo qui'ya ni'i ngüñá ngu'

⁴⁶ Tya nda Jesús chaca cui' lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ndu'ni tsa ma jna' cha' Xu'na ma laca na', pana ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu nchcu' na' lo'o ma? —nacui—. ⁴⁷ Bi' cha' ta na' sca cui' lo'o ma juani, ñi'ya laca sca ñati nu lijya ca slo na' cha' cuna yu cha' nu nchcu' na', lo'o li' ndaquiya' yu cha' bi': ⁴⁸ cua laca yu ñi'ya laca sca nu

qui'yu nu ngüiñá sca ni'j. Tso'o tsa ngüiñi tyuu su ndu quiya' ni'j ji'j, cha' chu' quee tsiya' ti nscua quiya' ni'j bi'. Li' lye tsa ngua'ya tyo. Lo'o cua ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'j bi', cua xlya'ba ti ji'j ni'j; pana ná ngua ji'j hitya yuu bi' xlyú ji'j ni'j bi', cha' tachaa tsa ndu quiya' ni'j chu' quee bi'. ⁴⁹ Pana ndi'ya laca chaca ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' lo'o, lo'o li' ná ndaquiya' yu ji'j cha' bi': bi' laca ñi'ya laca chaca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'j ji'j lo yusi ti. Ná qui'ñi ndyaa quiya' ni'j ji'j yu bi'. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa, ndyalaa hitya sta'a ca quiya' ni'j bi'. Li' nguxlyú hitya yuu ji'j ni'j bi', ndye tsiya' ti nguxlya'ba hitya yuu bi' ji'j.

7

Ngua'ni Jesús jo'o ji'j sca msu ji'j xu'na sendaru

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús lo'o ñati bi', li' ndu'u yu ndyaa yu ca quichi Capernaum. ² Ca bi' ndi'j sca capitán nu laca loo ji'j sendaru ji'j ngu' romano. Ntsu'u sca msu ji'j nu tyaca'a tsa ji'j; pana quicha tsa nu msu bi', cua cajaa ti. ³ Lo'o cua ndyuna nu capitán bi' quiña'a cha' nu nchcui' ngu' cha' ji'j Jesús, li' nchcui' xi lo'o ngu' cusu' nu ca tyi quichi bi', cha' tsa ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús cuentya ji'j, cha' jña ngu' ji'j Jesús cha' caa yu cua'ni yu jo'o ji'j msu quicha bi' ji'j. ⁴ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Lo'o ndyalaa ngu' bi' ca slo Jesús, li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o yu cuentya ji'j nu capitán bi'.

—Tso'o tsa nu capitán bi' —nacui' ngu' ji'j Jesús—. Ndulo tsa yu jinu'u cha' cua'ni nu'u jo'o ji'j msu quicha bi' ji'j yu —nacui' ngu'—. ⁵ Cua ngui'j tsa nu cusu' bi' ji'na cha' ndi'j yu quichi tyi na, hasta ycu' yu cua nda yu cñi cha' tya' laa ji'na quichi re —nacui' ngu'.

⁶ Li' ndyaa Jesús lo'o ngu' bi'. Lo'o bilya tyalaa ngu' lo'o Jesús ca ni'j ji'j nu capitán bi', li' nda capitán ji'j xa' tya'a tso'o cha' tsa ngu' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús ca tyucui' su lijya:

—Ndi'ya nchcui' nu capitán bi' —nacui' ngu' ji'j Jesús li'—: “Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' nu'u, cusu'”, nacui, “masi ná caa nu'u to' ni'j jna'”, nacui. ⁷ “Bi' cha' ná lo'o na' ndya'a ngu' ndyiqui'ya ngu' jinu'u tsa”, nacui. “Tsa bi' ti cña nti' na', si culo nu'u cña, tyaca tso'o msu jna' jua'a ti.” Jua'a nacui nu capitán bi', cha' chcui' ya lo'o nu'u. ⁸ Chaca cha' nacui yu ji'j cua: “Lo'o jua'a na'”, nacui yu, “ntsu'u xa' ñati nu laca loo la nu nclyo cña 'na. Lo'o jua'a nclyo na' cña ji'j sendaru nu cuentya jna'”, nacui. “Tsa ngu' lquichi 'na, si culo na' cña ji'j ngu' cha' tsa ngu'; lijya ngu' slo na', si xi'ya na' ji'j ngu' cha' caa ngu'; hora ti cua'ni msu jna' sca cña, si culo na' cña bi' ji'j yu”, nacui nu capitán bi'. “Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo nu'u cña cha' cati quicha bi'.” Tsa bi' ti cha' nti' capitán chcui' lo'o nu'u —nacui' ngu' tya'a tso'o nu capitán bi' ji'j Jesús.

⁹ Lo'o cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' ngu' lo'o, ndube tsa ti' yu. Li' nguxtyacui Jesús su ndu tyucui, nchcui' yu lo'o ñati nu ndya'a lo'o yu:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma' jua'ni —nacui' Jesús—, cha' bilya ña'a na' ji'j sca ñati nu jlya tsa ti' ji'j ycu' Ndyosi ñi'ya nu jlya ti' nu capitán bi'. Tyucui ña'a nasiyu Israel re, ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jna' jua'a —nacui' Jesús ji'j ngu'.

¹⁰ Lo'o li' nguxtyuu tya'a tso'o nu capitán bi', ndyaa ngu' ca to' ni'j ji'j. Li' nquije cha' ji'j ngu' na'a ngu' ji'j msu quicha bi', cha' cua ndyaca tso'o.

Ngua'ni Jesús cha' chaca quiya' ndyu'u sca yu cuañi' nu ngujui ca ti

¹¹ Tiya' la li' ndyaa Jesús sca quichi ca su naa Naín; ndyaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j lo'o, lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati ndyaa ngu' lo'o. ¹² Lo'o cua ndyalaa ngu' ca to' quichi bi', li' na'a ngu' cha' ndyaa lo'o ngu' quichi bi' ji'j sca jyo'o cha' cua tyatsi'. Sñi' sca nu cuna'a ti'i laca jyo'o bi'; cua ndyanu ma' ycu' ti ma' nu lo'o ngujui sñi' ma', cha' nu sca ti sñi' qui'yu ma' laca

yu nu ngujuii bi'. Tyuu tsa tya'a ngu' quichí bi' ndya'a ngu' lo'o ma'. ¹³ Lo'o na'a Jesús nu Xu'na na jilí jyo'o bi', ngua tya'na ti' yu jilí nu cuna'a ti' xtya'a jyo'o bi'. Li' nchcui' yu lo'o ma':
—Ná xi'ya nu'u —nacui'.

¹⁴ Li' yaa Jesús cacua la slo ngu' bi', ngusta ya' yu chu' caju. Li' ndatu ngu' nu ndyi'ya jilí jyo'o bi', nchcui' Jesús lo'o nu jyo'o bi':

—Yu cuañi' nu'u —nacui'—. Tyaca'a clya nu'u.

¹⁵ Hora ti ndaca'a nu ngua jyo'o bi', nguxana nchcui' yu lo'o ngu' li'. Xa' ndya Jesús jilí nu qui'yu cuañi' bi' jilí xtya'a yu li'. ¹⁶ Ndube tsa ti' lcaa ñati ca bi' lo'o na'a ngu' jilí yu nu ngujuii bi'. Li' nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' jilí ycuí' Ndyosi.

—Tlyu tsa ñati ndyalaa slo na juani —nacui' ngu'—, bi' laca nu chcuí' lcaa cha' jilí ycuí' Ndyosi lo'o na.

Jua'a nacui' ngu' li'. Lo'o chaca cha' nacui' ngu':

—Cua ndyalaa ycuí' Ndyosi juani cha' xtyucua Ni jilí ñati jilí ycuí' Ni —nacui' ngu'.

¹⁷ Cua ngañi lye cha' jilí lcaa cña tonu nu ndyu'ni Jesús tyucui' ña'a loyuu su cuentya Judea; jua'a lcaa quichí cacua ti, lo'o bi' ngañi cha' bi'.

Nda Juan jilí ñati jilí cha' tsaa ngu' ca slo Jesús

¹⁸ Ngujui cha' jilí Juan ñi'ya nu ngua cajua, cha' nu ngu' cuañi' nu ndya'a lo'o Juan, bi' laca ngu' nu cua ndacha' jilí yu. ¹⁹ Li' ngusi'ya Juan jilí tucua tya'a ngu' tya'a ndya'a yu bi'. Ngulo yu cña jilí ngu' cha' tsaa ngu', tsaa xcuane ngu' jilí Jesús si chañi cha' ycuí' yu laca yu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti; si tya ntsu'u cha' jatya la xi ngu' ña'a cuayá' nu caa chaca ñati nu cua tlyu la. ²⁰ Li' ndyalaa ñati jilí Juan ca su nga'a Jesús. Ndi'ya nacui' ngu' jilí:

—Cua nda Juan nu ntyucuatya jilí ngu' jilí ya lijya ya —nacui' ngu'—, cha' xcuane ya jinu'u si chañi cha' la cui' Cristo laca nu'u, nu ñati tlyu nu cua caa ti nde chalyuu. Cua nti' ya

cha' caja cha' liñi jilí ya si tya ntsu'u cha' jatya la ya jilí chaca ñati nu tlyu la.

²¹ Nu lo'o ndi'j ngu' bi' slo Jesús, li' ngua'ni Jesús jo'o jilí tyuu tya'a ñati; masi cua sa'ni ngusñi quicha jilí ngu', masi quicha ndya'a ti, masi ngusñi cui'j cuxi jilí ngu', hora ti ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o nu cuityí', ngua'ni Jesús cha' ngulane xee cloo ngu' ña'a ngu' chaca quiya'. ²² Bi' cha' ndi'ya nguxacuí' Jesús cha' jilí ngu' bi' li':

—Yaa clya mā cacha' mā jilí nu Juan bi' lcaa cha' nu cua na'a mā slo na', lcaa cha' nu cua ndyuna mā ca nde. Ñacuí' mā jilí yu cha' xa' nda na' xee ña'a tyuu tya'a ngu' nu ngua cuityí'; lo'o juani tso'o tsa ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya'; jua'a cua ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña'; lo'o juani cua nduna tso'o ngu' nu ngua cu'u jyaca; jua'a xa' ndyu'ú ngu' chaca quiya', ngu' nu cua ngujuii; jua'a ngu' ti'ni, nduna ngu' cha' tso'o nu nda na' lo'o ngu' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni jilí ngu' jilí nu cuxi. Jua'a ñacuí' mā jilí Juan bi'. ²³ Taca caca tso'o tyiquee mā si ná caca tyuju'u ti' mā ña'a mā jna' —nacui' Jesús jilí ngu'.

²⁴ Li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu', ñati nu nguane Juan jilí cha' caa bi'. Li' nguxana Jesús nchcui' cha' jilí nu Juan bi' lo'o ñati nu ndyanu slo.

—¿Na laca ngua ti' mā, nu lo'o ndyaa na'a mā jilí nu Juan bi' ca ne' quixí' su ná ndi'j ñati? —nacui' Jesús—. Ngua ti' mā cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee yu nu lo'o nchcui' yu lo'o ñati, ñi'ya nti' lo'o ndyaa yaca quí tyucuaa chu' ca lo'o lijya cui'j. ¿Ha jua'a nti' mā? ²⁵ ¿Na laca ngua ti' mā lo'o na'a mā jilí yu bi' lacua? ¿Ha tso'o tsa ste' yu lo'o na'a mā jilí yu ca bi'? Cua jlo ti' mā cha' si' ne' quixí' ndi'j ñati nu tso'o tsa ste', si' ne' quixí' ndi'j ñati nu ntsu'u tsa cñi jilí cha' culiji jua'a ti; to' tyi nu culiya' nu laca rey, ca bi' ndi'j ngu' bi'. ²⁶ Ná tyiquee' ngua tii mā cha' laca nu Juan bi' sca ñati nu nda cha' jilí ycuí' Ndyosi lo'o ñati; chañi cha' laca yu jua'a, pana lo'o sca cña tlyu la ngujui jilí Juan.

27 Ndi'ya nscua lo quityi cusu' cha' jil'i cña nu ntsu'u jil'i Juan bi':

Culo na' cña jil'i sca msu jna' cha' tsaa yu ca nde loo la su tya'a nu'u, cha' saala clya yu tyucuij su caa ycu' nu'u, nacui ycu' Ndyosi jil'i Cristo.

28 Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma jil'i Juan nu ntyucuatya jil'i ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu jua'a tlyu tsa cña nu ntsu'u jil'i, ñi'ya nu laca jil'i Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo jil'i ñati, lo'o juani cua ña'a ca ñati nu jlya ti' 'na, tlyu la cha' nu ntsu'u jil'i ngu' bi' que Juan, masi ti'i ti ngu', masi cuañi' ngu' —nacui Jesús.

29 Lo'o ñati nu ndyaa slo Juan cha' tyucuatya yu jil'i ngu' tya tsubi' la ni, lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ngua'ni tlyu lcaa ngu' bi' jil'i ycu' Ndyosi, masi nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu', masi xa' la ñati. 30 Pana nu ngu' fariseo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó nu ná ntaja'a cha' tyucuatya Juan jil'i ngu' nu ngua li', ná ngua'ni ngu' cuentya jil'i cña nu ndyu'ni ycu' Ndyosi cha' nguxtyucua Ni jil'i ñati. Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

31 —Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani —nacui—.

32 Ñi'ya ndu'ni nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichi, jua'a ndu'ni ñati chalyuu juani. Taja ti' nu sube jil'i tya'a quijya ngu', cha' ná nti' tya'a ngu' quijya la lo'o ngu' bi'. Li' nxi'ya nu sube jil'i tya'a ngu': “¿Ni cha' ná ntaja'a ma cula quiya' ma? Na nclya'á ya xi jii cha' jil'i ma”, nacui nu sube. “¿Ni cha' ná ntaja'a ma ca xñi' ti' ma lo'o cua? Na nclya'á ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” Lo'o cu'ma ni —nacui Jesús—, la cui' jua'a ndyu'ni cu'ma ñati chalyuu juani; xcu' na taja ti' ma, cha' ná tso'o ntsu'u tyiquee ma tsiya' ti ña'a ma jil'i tya'a ñati ma. 33 Nde nclyu' ti nchcui' ma —nacui Jesús jil'i ngu'—. Lo'o yaa Juan nu ntyucuatya jil'i ñati chalyuu, ná ndyacu yu lo'o ma, ná ndyi'o yu lcui lo'o ma; li' nacui ma cha' ntsu'u

cui' xña'a jil'i yu —nacui Jesús jil'i ngu'—. 34 Tiya' la li' ndu'u tucua na' nu cua nda ycu' Ndyosi lijyaa cha' caca na' ñati; tso'o ti ndacu na' lo'o ma li', stu'ba ti nga'a na' lo'o ma. Bi' cha' nchcui' ma jna': “Ña'a na ñi'ya nu ndu'ni nu jua juani”, nacui ma jil'i tya'a ma, “xcui' na cacu ti yu jua nti' yu, xcu' na cu'bi ti yu ndya'a yu. Ná tso'o yu jua cha' laca yu tya'a tso'o ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu”, nacui ma 'na. 35 Lo'o jua'a nacui ma cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na'; pana caca cuayá' ti' ma nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu', cha' cuentya jil'i ycu' Ndyosi laca na'.

Ndyacu Jesús xlyaa ca slo sca ngu' fariseo

36 Ntsu'u sca ngu' fariseo nu nchcui' lo'o Jesús cha' tsaa cacu xlyaa lo'o yu ca toni' jil'i yu. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu'. Li' ndyaa Jesús ca toni' jil'i yu, ndyaa tucua ca to' mesa. 37 La cui' quichi bi' ndi' sca nu cuna'a nu quiña'a tsa nu qui'yu ntsu'u jil'i. Lo'o ngua cuaya' ti' nu cuna'a bi' cha' cua ndyalaa Jesús cacu xlyaa ca slo yu fariseo bi', li' cha' jil'i ti ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa ca slo Jesús; ñaa lo'o cho' sca caatyá setye nu tyixi tsa xtyi'i. 38 Ndyaca'a cho' cacua ti slo quiya' Jesús li'. Ndyunaa tsa cho', hasta ndyalú hitya cloo cho' chu' quiya' Jesús; lo'o quicha' hique cho' nsube' cho' chu' quiya' Jesús cha' xquityi jil'i quiya' yu. Nchcuicha' cho' quiya' Jesús li', nda'a cho' setye tyixi xtyi'i bi' chu' quiya' Jesús. 39 Lo'o nu yu fariseo nu cua nchcui' lo'o Jesús cha' tsaa cua'ni xlyaa ca slo yu ni, lo'o cua na'a yu jil'i nu cuna'a bi', ndi'ya cha' ngua'ya hique yu li': “Si'i cha' chañi laca re, cha' laca yu sca ñati nu laca tu'ba jil'i ycu' Ndyosi cha' chcu' Ni lo'o na. Si la cui' laca yu, li' ta yu cuentya tilaca laca nu cuna'a nu nsta ya' lo quiya' yu juani; caca cuayá' ti' yu cha' sca nu cuna'a nu chiya'a tsa ndu'ni su ndi' chalyuu laca nu cua.”

⁴⁰ Li' nguxana Jesús nchcui' lo'o nu yu fariseo bi':

—Ntsu'u sca cha' nu ta na' lo'o nu'u, Simón —nacui' Jesús ji'i.

—Cuacha' clya nu'u jna', cusu' —nacui' yu fariseo ji'i li'.

⁴¹ Li' nchcuane Jesús sca cha' ji'i yu fariseo bi':

—Ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ntsu'u tane' hichu' ngu', cha' ngüijñi' ngu' cñi' ji'i sca nu culiya'. Tsaca yu ndacui yu ca'yu siyento paxu ji'i nu culiya' bi', lo'o chaca yu ndacui yu tu'ba tyi ti paxu ji'i li'. ⁴² Pana tyucuaa ngu' ná ngua ji'i ngu' tya ngu' cñi' ji'i nu culiya' bi' li'. Bi' cha' nguta'achu' nu culiya' bi' ji'i cha' nu ndacui ngu' ji'i; ngüityi yu cuentya ji'i ngu', ngua'ni tye tane' ji'i tyucuaa ngu' jua'a ti. Cuacha' clya nu'u jna' lacua —nacui' Jesús ji'i yu fariseo bi'—, ¿tilaca laca nu tso'o la ntsu'u tyiquee ña'a ji'i nu culiya' bi'? Si tsaca yu, si chaca yu.

⁴³ Li' nguxacui' Simón cha' ji'i Jesús: —Bi' laca nu quiña'a la ndacui, nu ngüi'ya nu culiya' bi' cha' clyu ti' ji'i. Jua'a nti' na' —nacui' Simón.

—Chañi cha' nu nchcui' nu'u —nacui' Jesús li'.

⁴⁴ Lo'o nxña'a Jesús ca su nga'a nu cuna'a bi', li' xa' nchcui' lo'o nu Simón bi':

—Cui'ya nu'u xi cuentya ñi'ya nu ndyu'ni nu cuna'a cua —nacui'—. Nu lo'o ndyalaa na' toni'i jinu'u tsa, ná nda nu'u hitya tyaati' quiya' na'; pana nu cuna'a cua ni, cua ngui'i cho' quiya' na' lo'o hitya cloo cho', cua nguxquityi cho' quiya' na' lo'o quicha' que cho'. ⁴⁵ La cui' jua'a ná nchcuicha' nu'u jna' lo'o ndyalaa na' ni'i re; pana nu cuna'a cua ni, tya lo'o ndyati' na' ñaa na' nde ni'i re, tya lyiji tye chcuicha' cho' ji'i quiya' na'. ⁴⁶ Lo'o jua'a ná nda'a nu'u setye hique na' tsa; pana nu cuna'a cua ni, cua ngusalú cho' setye tyixi xtyi'i chu' quiya' na'. ⁴⁷ Nde laca cha' nu ndacha' na' jinu'u juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni tya'na ti' nu cuna'a cua jna', bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' cua ngüityi ycu' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u

ji'i cho', masi quiña'a tsa qui'ya ntsu'u ji'i cho' ca slo Ni. Pana ñati' nu ná lye ntsu'u qui'ya ji'i cha' cuityi ycu' Ndyosi ji'i, xti la xi cha' ndube ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i ycu' Ni —nacui' Jesús ji'i Simón.

⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Cua ngüityi ycu' Ndyosi lcaa qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacui'.

⁴⁹ Lo'o nu ñati' nu ñaa stu'ba ti lo'o Jesús cha' cacu ngu' xlyaa slo Simón, nguxana ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Macala ngujui chacuayá' ji'i yu cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'? —nacui' ngu'.

⁵⁰ Pana ndi'ya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi' li':

—Cua ngulaá nu'u ji'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u xqui'ya cha' jlya ti' nu'u 'na. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u, tyaa nu'u lacua.

8

Nu ngu' cuna'a nu nxyucua ji'i Jesús

¹ Tiya' la li', ndu'u Jesús ndyaa yu tyuu tya'a quichi, masi quichi tonu, masi quichi sube. Nchcui' tsa yu cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' quichi bi'; nchcui' yu cha' cua lijya ti ycu' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Stu'ba ndya'a Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. ² Lo'o jua'a, tyuu tya'a nu cuna'a ndyaa lo'o ngu'; cua ngua quicha nu ngu' cuna'a bi' tya tsubi' la, pana cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu', lo'o jua'a cua ngulo yu cui'i Cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. Ndyaa sca nu cuna'a nu naa María Magdalena lo'o ngu', ji'i bi' cua ngutu'u cati tya'a cui'i cuxi. ³ Lo'o jua'a Juana naa chaca nu ndya'a lo'o ngu'; clyo'o sca nu naa Chuza laca nu Juana bi', sca yu nu ndy'i'ya cña loo rey Herodes laca clyo'o bi'. Jua'a Susana, lo'o jua'a tya tyuu tya'a ngu' cuna'a nu nxyucua ji'i Jesús lo'o cña nu ntsu'u ji'i ngu'.

Cui' ji'i ñati nu ndyataa si'yu

4 Lo'o li' quiña'a tsa ngu' quichi cacua ndu'u ngu' ñaa ngu' se'i ti cha' ña'a ngu' ji'i Jesús. Nu lo'o cua ndyu'u ti'i ngu' quiña'a bi' tsa tlyu ti, li' nda Jesús sca cuij lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu ngulu'u yu ji'i ngu' bi' li':

5 —Cua ndyaa sca ñati cataa nscua' trigo ji'i. Ndi'ya ngua su nguscui yu si'yu bi': ndyú xi si'yu bi' tyucui su nteje tacui ngu', ngusatá quiya' ngu' si'yu bi' li'; jua'a ñaa quiñi ndyacu ni' ji'i. 6 Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su lati tsa tu'ba yuu nscua chu' quee. Lo'o ntyucua si'yu bi', ná ngua caluu tso'o cha' ná quiñi ndyaa quiche su; ndye calya bi' ndyanaa li', cha' ná tyacala' yuu bi'. 7 Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su ndyú yaca quiche' nquicha'; li' yala la ntyucua nu yaca quiche' bi', ña'a cuaya' nga'aa nda tyempo caluu calya trigo bi' tsiya' ti. 8 Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su tso'o tsa yuu; tso'o tsa nguluu calya bi', quiña'a tsa si'yu ngutu'u lo juu bi' li'. Su ndyataa sca ti milya si'yu, ca bi' tso'o tsa ngutu'u hasta sca siyento tya'a milya si'yu li'.

Lo'o ndye nda Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' cuij tsa nhcui' yu ndi'ya:

—Cua'a jyaca ma si nti' ma cuna ma cha' tso'o nu nhcui' na' lo'o ma.

Nde nhcui' Jesús ni cha' laca nda yu cuij lo'o ngu'

9 Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi' ñi'ya ndyu'u cha' bi'.

10 Ndi'ya nguxacui Jesús cha' ji'i ngu':

—Cu'ma nu ndya'a ma lo'o na', ntsu'u tsa cha' nu nxyucua ycu' Ndyosi ji'i ma cha' caca cuayá' ti' ma scaa cha' nu ntsu'u yacu' ti' cua sa'ni la; bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya culo Ni cña ji'i ñati. Pana lo'o xa' ñati ni, xcu' lo'o cña cua nhcui' na' lo'o ngu' cha' ta na' sca cuij lo'o ngu', cha' jua'a ná caca cuayá' ti' ngu', masi na'a ngu' nquicha'; ná sca cha' tyanu hique ngu', masi cua ndyuna ngu' nquicha'.

Nhcui' Jesús ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuij ji'i ñati nu ndyataa si'yu

11 'Ndi'ya ndyu'u cha' ji'i cuij bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ñi'ya laca nu

si'yu nu cua nscui yu bi', jua'a laca cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati. 12 Ñi'ya laca nu tsa ycu' si'yu nu ndyú tyucui bi', jua'a laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', lo'o li' hora ti lijya nu xña'a cha' cuityi cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'; nga'aa ndyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi', ni ná nchca clyaá ngu' bi' ji'i nu cuxi li'. 13 Ñi'ya laca nu chaca ycu' si'yu nu ndyú lo yuu lati tu'ba chu' quee, jua'a laca lo'o ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o bi' nquicha'. Pana ñi'ya nti' nu calya sube bi', cha' ná quiñi ndyaa quiche su chu' quee bi', jua'a nti' ñati bi', cha' xti ti tyempo ndalo ngu' lo'o ngusñi ngu' cha' tso'o bi'; lo'o lya' ti' xa' ñati ji'i ngu' bi', yala ti tya'achu' ngu' li'. 14 Ndi'ya laca cha' ji'i si'yu nu ndyalú laja yaca quiche': bi' laca ñi'ya laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', pana ntsu'u tsa cña ji'i ngu', ntsu'u tsa cñi ji'i ngu', lo'o jua'a ntsu'u tsa su culiji ngu' cñi cha' ji'i ti ngu'; bi' cha' ná nchca tyanu tso'o cha' tso'o bi' ne' cresiya ji'i ngu'.

15 Ñi'ya laca si'yu nu ndyú su tso'o tsa yuu, jua'a laca lo'o ñati nu tyucui tyiquee ngu' ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu'; ntaja'a ngu' ndaquiya' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o ngu'. Ndalo ngu' bi' li', ná xutacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' bi'. Li' tso'o tsa cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

Cuij ji'i xee nu tyu'u ne' ni'i

16 'Ná cua'a ngu' xee ni'i, lo'o hora ti tacu' ngu' loo xee bi' li'; la cui' ti, ná sta ngu' ji'i sca xee sca ne' qui'ña ti. Ná ndu'ni ngu' jua'a. Ndi'ya ndu'ni ngu' lo'o sca xee: nsta ngu' ji'i su cua, cha' clyane xee cha' tyaca' ña'a ngu' nu ndi'i ni'i bi'. 17 Lcaa cha' nu nsu'ba yacu' ngu' ji'i, quijeloo cha' bi' ji'i ngu' ca tiya' la; lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti, quije cha' bi' ji'i ngu' ca tiya' la, cha' caca cuayá' ti' na ji'i cha' bi' li'.

18 'Bi' cha' cua'a tso'o jyaca ma. Nu ñati nu jlya ti' cha' nu ndyaca tsa'a ngu' ji'i Ni ni, tya ta la ycu' Ndyosi

cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu', cua'ni ycuí' Ni cha' ná caca ji'i ngu' bi' ca tsa'a ngu' cha' ji'i ycuí' Ni tsiya' ti.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o nu ngu' qui'yu tya'a Jesús

¹⁹ Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, ndyalaa ngu' su ndi'i yu li'. Ná ngua caa ngu' cacua la slo, cha' quiña'a tsa ñati ndi'i. ²⁰ Bi' cha' ndyaa cha' slo Jesús li':

—Nde liya' ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u. Cua nti' ngu' chcuí' ngu' lo'o nu'u —nacui ngu' ji'i.

²¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu':

—Ñati nu nduna cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o, jua'a ndu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo Ni ji'i ngu', ñati bi' ndu'ni ñi'ya si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya si laca ngu' tya'a na' —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

²² Ngua sca tsa ndu'u Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', ndyaa ngu' to' tayu'. Li' ndyaa ngu' ca ne' sca yaca ni'i piti ti.

—Ya'a ma tsa na nde chaca tsu' tayu' re —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ndyaa ngu' li'. ²³ Lo'o tya ndyaa ngu' lo'o yaca ni'i bi' lo hitya, ndyu'u tsa xcalá Jesús; hora ti ngujua' yu. Li' nguxana cui'i, lye tsa ndyaca cui'i lo tayu' bi'. Li' ndyatü clyoo', ntyucua hitya ne' yaca ni'i bi'; cua quilyu'u ti bi' ne' hitya. ²⁴ Li' ndyaa nguxtyu'u ngu' ji'i Jesús ca su ntsiya laja'. Nchcuí' ngu' lo'o li':

—Cusu', cusu' —nacui ngu' ji'i—, que ti' nu'u. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re, cajaa na li'.

Ndaca'a Jesús li', ngulo yu cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' bi'. Hora ti ngua ti bi' li'; nga'aa ndyaca cui'i, nga'aa ntyucua clyoo'. ²⁵ Li' nchcuí' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—¿Ni cha' ná jlya ti' ma ji'i ycuí' Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

Pana ntsii tsa ngu' bi', ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús li'.

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i ndaquiya' ji'i yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacui ngu' ji'i tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

Ngulo Jesús ji'i cui'i xña'a nu ntsu'u ji'i sca ñati

²⁶ Nde tsu' tayu' bi', loyuu su cuentya Galilea laca; lo'o nu chaca tsu' tayu' bi' loyuu su cuentya ngu' Gadara laca. Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i piti ti bi', ndyalaa ngu' ca loyuu ji'i ngu' Gadara li'. ²⁷ Lo'o cua ndu'u ngu' ne' yaca ni'i bi', li' ndyaca tya'a Jesús lo'o sca nu qui'yu ngu' Gadara nu ntsu'u cui'i xña'a ji'i. Cua sa'ni ngusni cui'i ji'i yu; tya li' ná nchcu' yu late', ná ndi'i yu ni'i. Na ndya'a yu'u ti yu, ndyija' yu ne' lo'o jyo'o. ²⁸ Lo'o cua na'a yu ji'i Jesús, li' cui' ngusi'ya yu, nclýu yu nde loo Jesús.

—¿Na laca cua'ni nu'u lo'o na', cusu' Jesús? —nacui yu quicha bi'—. Jlo ti' na' cha' nu'u laca Sñi' ycuí' Ndyosi nu laca loo la. Cua'ni nu'u cha' clyu ti' jna', ná cua'ni nu'u cha' ti'i lo'o na' —nacui yu quicha bi' ji'i Jesús.

²⁹ Jua'a nacui yu cha' cua ngulo Jesús cña ji'i cui'i xña'a bi', cha' nga'aa xña cui'i bi' ji'i yu. Tya tsubi' la quiña'a quiya' cua nguxalú cui'i bi' ji'i yu; bi' cha' nguti'i ngu' cua ji'i yu, ndyaaca' ya' yu, ndyaaca' quiya' yu lo'o cadena chcu'a. Pana ná ngüi'ya yu cuentya ji'i cadena bi', yala ti ngusi'yu cu' chcu'a bi'. Li' ngujolaqui cui'i xña'a bi' ji'i yu, ngusna yu ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati. ³⁰ Lo'o ndyaca tya'a Jesús lo'o yu quicha bi', li' nchcuane ji'i yu:

—¿Ni naa nu'u? —nacui Jesús ji'i yu.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacui yu quicha bi' ji'i, cha' quiña'a tsa cui'i xña'a ndyu'ni lya' ti' ji'i yu.

³¹ Ntsii tsa cui'i xña'a bi' si culo Jesús cña ji'i cha' tyaa cui'i bi' ca su laca tyi cui'i ca ne' yuu. Bi' cha' ngua'ni cui'i cha' ngüijña yu quicha bi' ji'i Jesús cha' ná culo yu cña cha'

tyu'u cui'i bi'. ³² Lo'o jua'a tlyu tsa taju cube' nu ndya'a sii' ca'ya nu ndi'i cacua ti. Li' ngüijña yu quicha bi' chacuayá' ji'i Jesús cha' tyanu cui'i xña'a lo'o cube' bi'. Nda Jesús chacuayá' ji'i cui'i bi' li'. ³³ Lo'o li' ndu'u cui'i xña'a bi' ji'i nu qui'yu quicha bi', ngusña ji'i cube' li'. Hora ti ngusna cube' bi' sii' cua'a ca'ya, ndyú ni' ca lo hitya tayu' ngujuii ni' li', cha' ndye ndyi'o ni' hitya tayu' bi' li'.

³⁴ Lo'o na'a ngu' cha' bi', ngu' nu ndya'a lo'o cube' bi' ni, ngusna clya ngu' li'. Ndyaa ngu' nde quichí tyi ngu', ndyaa cacha' ngu' cha' bi' ji'i tya'a quichí tyi ngu'; lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ne' quixi' cacua ti, ndacha' ngu' ji'i ngu' bi' ñi'ya ngua cha' bi'. ³⁵ Li' ndu'u ngu' quichí bi', ndyaa na'a ngu' xi ji'i, na ca ngua. Lo'o ndyalaa ngu' su nga'a Jesús, li' na'a ngu' ji'i nu qui'yu nu ntsu'u cui'i xña'a ji'i tsa la, cha' juani tso'o ti yu; lacu' yu ste' yu, ti ti ntucua yu nde slo quiya' Jesús. Ndyutsii tsa ngu' li'. ³⁶ Lo'o nu ñati nu cua na'a lo'o ngulo Jesús cui'i bi' ji'i yu, ndacha' ngu' bi' ji'i tya'a ngu' ñi'ya nu ngua cha' ngua tso'o yu. ³⁷ Li' nchcui' tsa lcaa ngu' quichí bi' lo'o Jesús cha' tyu'utsu', cha' nga'aa tyanu la Jesús loyuu bi'; ntsii tsa ngu' ca tyi bi'. Bi' cha' ndu'u Jesús ndyaa yu ne' yaca ni'i piti bi'. ³⁸ Laja li' ndijña tsa nu qui'yu nu cua ngutu'u ca ti cui'i xña'a ji'i, cha' lo'o yu tsa yu lo'o Jesús ne' yaca ni'i bi'; pana ná nda Jesús chacuayá' tya'a yu lo'o.

³⁹ —Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacu' Jesús ji'i yu nu ngua quicha bi'—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu', cua ña'a ca cha' tlyu nu cua ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o nu'u.

Ndyaa yu li', nda yu cha' lo'o lcaa ñati tya'a quichí tyi yu, lcaa ña'a cha' tlyu nu cua ngua'ni Jesús lo'o yu.

Sñi' Jairo lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

⁴⁰ Lo'o li' nguxtyuu Jesús ñaa nde tsu' tayu' chaca quiya'. Chaa tsa ti' ngu' su ndi'i ngu' cha' ndyalaa yu tsu' re chaca quiya' li'; tso'o tsa nchcui'

ngu' lo'o yu, cha' ntajatya tsa ngu' ji'i yu ni jacua' tyaa ycui' yu chaca quiya'. ⁴¹ Lo'o cua ndyalaa Jesús, li' hora ti ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Jairo slo; ngu' cusu' laca yu, loo laca yu ne' laa ji'i ngu' bi'. Yaa yu li', ndu' sti' yu nde loo Jesús, lye tsa ndijña yu cha' clyu ti' ji'i Jesús cha' tsa toni'i ji'i yu. ⁴² Sca ti sñi' ntsu'u ji'i nu Jairo bi', sca nu cuna'a cuañi' nu ntsu'u tii tyucuaa ti yija. Pana juani quicha tsa nu piti bi', cua cajaa ti. Li' ndyaa Jesús lo'o nu cusu' bi', lo'o quiña'a tsa ñati tya'a ndya'a lo'o; cha' quiña'a ñati ni, tachaa tsa ndi'i ngu' slo Jesús.

⁴³ Laja ngu' bi' ndi'i sca nu cuna'a quicha. Ndyee tii tyucuaa yija quicha tsa nu cuna'a bi', lu'ba ti nda'ya tañi ma'. Cua ndye cñi ji'i ma' cusu' nguliji xcaya' ngu' jo'o, pana ni sca ñati ná ngua ji'i cua'ni jo'o ji'i ma'. ⁴⁴ Nu juani cua lijya ma' bi' nde chu' Jesús, ndyala' quiya' ste' yu; hora ti ngusi'yu cu' cha' ndyalú tañi ma', ngua tso'o ma'. ⁴⁵ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' nu ndi'i slo:

—¿Tilaca laca nu ndyala' 'na? —nacu'.

Lcaa ñati nchcui' cha' ná tucui ndyala' ji'i Jesús. Bi' cha' lo'o Pedro lo'o jua'a xa' tya'a ndya'a yu, nguxacu' ngu' cha' ji'i Jesús li':

—Cusu' —nacu' ngu'—, tyi'i ca chu' nu'u tachaa tsa ndi'i ñati, hasta nsatá tsa ngu' chu' na. Ni cha' nchcui' nu'u lacua: “¿Tilaca laca nu ndyala' 'na?”

⁴⁶ Li' xa' nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' cua ndyala' sca ñati jna' —nacu'—. Ngua tii na' cha' juersa 'na ndyaa ngua'ni jo'o ji'i sca ñati.

⁴⁷ Li' jlo ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cha' ji'i Jesús, bi' cha' yaa ma' nchcui' lo'o yu, masi nchcuaa tyucui ña'a ma' lijya ma' cha' ndyutsii ma'. Li' ndyatú sti' ma' nde su ndu' Jesús; slo lcaa ñati nu ndu' ca bi' ndacha' ma' ji'i yu ni cha' laca ndyala' ma' ste' yu, lo'o li' hora ti ngua tso'o ma'. ⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ma' cusu' bi':

—Cha' jlya ti' nu'u cha' caca jil'i ycuil' Ndyosi cua'ni Ni cña tonu bi', bi' cha' ngua tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús jil'i nu cuna'a bi'—. Ná cube ti' nu'u, tyaa clya nu'u juani.

⁴⁹ Tya nchcui' Jesús, lo'o li' ndyalaa sca ñati nu ndu'u to' tyi Jairo, nu cusu' bi' nu laca loo ne' laa jil'i ngu' ca bi'. Ñati bi' ndyaa nchcui' lo'o ycuil' Jairo li':

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacui yu—. Nga'aa chcui' nu'u lo'o nu cusu' jua cha' caa toni'i jinu'u.

⁵⁰ Pana cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' yu lo'o nu cusu' bi'.

—Ná cutsii nu'u —nacui Jesús—, sca ti si jlya ti' nu'u cha' caca jil'i ycuil' Ndyosi, li' caca tso'o nu piti sñi' nu'u —nacui Jesús jil'i Jairo.

⁵¹ Lo'o ndyalaa ngu' to' tyi Jairo, li' ná nda Jesús chacuayá' tyaa tsa tlyu ti ngu' ne' ni'i lo'o yu; cua laca ti ñati tyaa nde ni'i nacui yu.

—Lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o sti xtya'a nu piti quicha re, tsa lo cua ti tya'a ngu' tyaa ngu' ni'i re —nacui yu.

⁵² Nxi'ya tsa xi xa' la ngu' ndi'i ngu' nde liya' xqui'ya cha' ngujuii nu cuna'a piti bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná xi'ya ma —nacui—. Si'i na ngujuii nu quicha re, na laja' ti re —nacui Jesús jil'i ngu'.

⁵³ Nxyi' lo'o ngu' jil'i Jesús li', cha' jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ngujuii nu piti bi'. ⁵⁴ Li' ndyatí Jesús ni'i, ngusñi ya' nu piti, jua'a cuii nchcui' lo'o li':

—Tyaca'a nu'u, mbixu' —nacui.

⁵⁵ Li' xa' ndyalaa cui'i cresiya jil'i nu cuna'a piti bi', hora ti ndaca'a li'; ngulo Jesús cña jil'i ngu' cha' ta ngu' na cacu nu piti bi' li'. ⁵⁶ Ndube tsa ti' ngu' cusu' jil'i nu piti bi', pana ngulo Jesús cña jil'i ngu' cha' ná chcui' ngu' lo'o xa' ñati ñi'ya nu ngua cha' bi'.

9

Ngulo Jesús cña jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsa ngu' chcui' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

¹ Nguxuti'i Jesús jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi', cha' ta yu chacuayá' jil'i ngu' cha' culo ngu' jil'i lcaa lo cui'i cuxi nu ntsu'u jil'i ñati, lo'o jua'a cua'ni ngu' jo'o jil'i lcaa lo quicha nu ntsu'u jil'i ñati. ² Ngulo yu cña jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' ta ngu' cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu' quichi su tsa ngu', lo'o li' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha. ³ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná sca na ná cui'ya ma tsa ma tyucuii —nacui yu jil'i ngu'—, ni yaca xca, ni cuiji, ni tyaja, ni cñi, ná cui'ya lo'o ma jil'i. Sca ti camxa nu ntsu'u ti ma cui'ya ma tsa ma, ná cui'ya ma chaca. ⁴ Cua ña'a ca toni'i su tyalaa ma ni, ca bi' tyanu ma hasta ña'a cuayá' nu tyu'u ma quichi bi' tyaa ma li'. ⁵ Si ntsu'u quichi su ná ndiya ti' ngu' cha' nu nchcui' ma lo'o ngu', su ná nti' ngu' cha' tyanu ma slo ngu', hora ti tsa ma xa' se'i. Lo'o jua'a salú ma sñii yuu nu ntsu'u quiya' ma lo'o tyu'u ma quichi bi'; xqui'ya cha' bi', caca cuayá' ti' ngu' quichi cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o ma li'.

⁶ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndya'a ngu' lcaa quichi sube ti cajua. Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi bi' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni jil'i ngu'; jua'a ngua'ni ngu' jo'o jil'i ngu' quicha nu ndi'i lcaa quichi bi', ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujuii Juan nu ntyucuatya jil'i ñati

⁷ Tyempo bi' Herodes naa nu laca gobernador. Cua ngua cuayá' ti' yu lcaa cña nu ngua'ni Jesús, lo'o nu juani nclyacua tsa ti' yu: “¿Ti ñati laca nu Jesús bi'?” Tyuu tya'a ngu' nchcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya'. ⁸ Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' Jesús laca jyo'o Elías nu nguti'i chalyuu sa'ni la, cha' chaca quiya' ndyu'u tucua jyo'o bi'; jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' la cui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi sa'ni la laca Jesús, cha' cua ndyu'ú jyo'o cusu' bi' chaca quiya', nacui ngu'. ⁹ Pana ndi'ya nacui Herodes:

—Ycui' na' ngulu cña cha' teje cu' ngu' scua' que Juan. Lo'o nu Jesús bi' ni, nu quiña'a tsa cha' ndañi nu nchcui' ngu' ji'i, ¿tilaca laca yu lacua?

Lo'o li' lye tsa ngua ti' Herodes cha' ña'a ji'i ycui' Jesús.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹⁰ Nu lo'o nguxtyuu ngu' tya'a ndya'a Jesús ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ngu' ca su ndyaa ngu' bi'. Li' ndyaa yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi' sca se'i su ná ntsu'u ñati ngua ti' yu, sca se'i cacua ti quichi Betsaida.

¹¹ Pana nu lo'o cua ngua jlo ti' xa' ñati macala su ndyaa Jesús, li' ndu'u lca'a ñati bi' ji'i yu. Lo'o ndyalaa ngu' slo yu, li' ndyanu ngu' cha' culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya caca nde loo lo'o caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a lijya ngu' quicha cha' cua'ni yu cha' tyaca tso'o ngu', nti' ngu'.

¹² Nu lo'o cua ngusii, li' ndyu'u ti'i ñati nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ca slo yu cha' chcu'i' ngu' lo'o yu:

—Chcui' nu'u lo'o ngu' jua cha' tsaana ngu' na cacu ngu', su caja' ngu' talya ca quichi sube ti jua —nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. Su ndi'i na re, ná ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús.

¹³ —Cu'ma ta ma na cacu ngu' quiña'a jua —nacui' Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'.

—Xti tsa na ntsu'u ji'i ya re —nacui' ngu'—. Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o ji'i ya. Sca ti si tsa ya tsaana ya scuaa cha' cacu lcaa ngu' re —nacui' ngu' ji'i Jesús li'.

¹⁴ Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti ndi'i ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Chcui' ma lo'o ngu' jua cha' tyaca'a ngu' lo yuu cuentya qui'i ti, tu'ba tyii tya'a ngu' sca qui'i —nacui' yu ji'i ngu'.

¹⁵ Lo'o jua'a ngua'ni nu tii tyucuaa tya'a ngu' lo'o nu ngu' quiña'a bi', hora ti ndyaca'a ngu'. ¹⁶ Li' ndaya' Jesús ji'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o

ji'i nu tucua tya'a cualya bi'. Nde cua nguxña'a yu cha' ndya xlyabe ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya scuaa bi'. Li' ngusa'be yu scuaa bi', cuati nda yu yu'be bi' ji'i ngu' tya'a ndya'a yu cha' tacha ngu' ji'i ngu' quiña'a bi'. ¹⁷ Lcaa ngu' ndyacu ngu' scuaa bi' li', nguaala' ji'i lcaa ngu'. Ca tiya' la ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá lo'o cualya nu ndyanu, la cui' tya'a na nu ndyacu ngu' bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycui' nu Cristo laca Jesús

¹⁸ Ngua sca tsa ndi'i Jesús ycui' ti nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi. Li' lijya ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ca slo yu. Nchcuane Jesús ji'i ngu' bi' li':

—¿Tilaca ta laca na' nacui' ngu'? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁹ —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacui' ngu' ji'i—, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Elías laca nu'u, jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' cha' nu'u laca sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la; cua sa'ni tsa ngu' juii ñati bi', pana juani ndyu'ú chaca quiya' nacui' ngu' bi'.

²⁰ —Cu'ma ni —nacui' Jesús ji'i ngu' bi' li'—, ¿tilaca laca na' nti' cu'ma?

Li' nacui' Pedro ji'i:

—Cristo nu nda ycui' Ndyosi ji'i lijya nde chalyuu, bi' laca nu'u —nacui' Pedro ji'i.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycui'

²¹ Lye tsa nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ná cacha' ngu' tsiya' ti ji'i xa' ñati cha' Cristo laca ycui'.

²² —Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui' Jesús—, nscua cha' lye tsa xcube' ngu' jna'. Lo'o la cui' ti xtyanu ti'i ngu' cusu' jna'; lo'o ngu' nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, xtyanu ti'i ngu' jna'. Nga'a cha' cujuu' ngu' 'na; pana lo'o tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca

quiya' ca su ntsiya na' cha' nguatsi' na'.

²³ Lo'o nteje tacui xi tyempo, li nchcui' Jesús lo'o lcaa ngu':

—Si ntsu'u cu'ma nu chañi cha' nti' ma tsa ma lo'o na' —nacui' yu—, nga'a cha' xtyanu ma lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ma ji'i, cha' tya'a ma lo'o na' lcaa tsa, masi cujuui ñati' ji'i ma xqui'ya na'. ²⁴ Chcuna' chalyuu ji'i ma si xcui' nlyacua tsa ti' ma ñi'ya caca ji'i ycu' ca ma; pana si tyaja'a ma xni ma cha' jna', masi cujuui ñati' ji'i ma xqui'ya na', quije chalyuu ji'i ma ca slo ycu' Ndyosi li'.

²⁵ Ná xtyucua tsiya' ti cha' culiya' nu ntsu'u ji'i ma, masi tlyu tsa chalyuu caja ji'i ma, si xqui'ya cha' bi' chcuna' ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ²⁶ Ca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati' lo'o ña'a na' ji'i ma, si cua ngua tyuju'u ti' ma ña'a ma jna', masi ntyuju'u ti' ma ji'i cha' tso'o nu nchcui' ti na'; nu lo'o caa na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo ji'i ñati, li' ca tyuju'u ti' na' lo'o ña'a na' ji'i ma. Ndubi tsa ña'a loo na' caca xqui'ya xee ji'i ycu' Ndyosi Sti na' li'; stu'ba ti caa na' lo'o lcaa xca ji'i ycu' Ni, xca nu lubii tsiya' ti. ²⁷ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' ntsu'u ngu' nu ndu lo'o na chalyuu re juani, nu tya lyiji cajaa ngu' lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca ycu' Ndyosi loo nde chalyuu.

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndu slo ngu'

²⁸ Nu lo'o cua ndu'u scua snu' tsa tya lo'o nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyacu' yu sca ca'ya cha' chcu' yu lo'o ycu' Ndyosi; ndyaa lo'o yu ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. ²⁹ Nu lo'o ndu Jesús nchcui' lo'o ycu' Ndyosi Sti yu, li' hora ti ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús; ñi'ya ña'a sca xee nu ngati' tsa, jua'a ngati' tsa ña'a ste' yu. ³⁰ Li' ndu'u tucua tucua tya'a ngu' qui'yu ca slo Jesús, ndu ti ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús; jyo'o cusu' Moisés lo'o jyo'o cusu' Elías nu nguti'i chalyuu sa'ni ngua ngu' bi'. ³¹ Lo'o jua'a tyucui ña'a su ndu ngu' ntyiji'i sca xee nu lye tsa

ña'a. Nchcui' ngu' lo'o Jesús ji'i lcaa ña'a cña nu cua nda ycu' Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu nde loo la xi, nu lo'o cajaa yu nde quichi' Jerusalén. ³² Masi ndyu'u tsa xcalá Pedro lo'o xa' tya'a ndi'i yu ca jua, pana tya tii ngu'; bi' cha' na'a ngu' bi' lcaa cha' tso'o ji'i Jesús, lo'o ji'i tyucuaa ngu' jyo'o nu nga'a slo yu. ³³ Nu lo'o cua tyaa ti tyucuaa ngu' bi', li' nacui' Pedro ji'i Jesús:

—Xu'na —nacui—, tso'o tsa cha' ndi'i ya nde. Cuiña' ya sna tya'a chcua'ya: tsaca laca su tyi'i ycu' nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, lo'o chaca su tyi'i La Elías —nacui'.

Pana nu Pedro bi' ni, ná ngua cuayá' ti' yu ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycu' ca yu. ³⁴ Tya nchcui' yu, lo'o li' ñaa sca coo nu ngüixi' hichu' ngu'. Lye tsa ndyutsi' ngu' su ntsu'u ngu' ne' coo bi', cha' lye tsa ña'a coo bi'. ³⁵ Li' nguañi xtyi'i sca ñati, pana hora ti ngua cuayá' ti' ngu' cha' nchcui' ycu' Ndyosi laja coo bi'.

—La cui' yu re laca Sñi' na'; tyaca'a tsa yu 'na —nacui' Ni—. Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcu' yu re lo'o ma —nacui' Ni.

³⁶ Lo'o cua ndyuna ngu' ña'a cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi ji'i Jesús, li' na'a ngu' cha' sca ti Jesús ndu bi'. Cuaana tya ndyaa ti'i ngu'; ni sca cha' nga'aa nchcui' ngu' lo'o xa' ñati, ñi'ya ngua cha' nu na'a ngu' sii' ca'ya bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu cuañi' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i

³⁷ Ca chaca tsa nu lo'o ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', tyuu tsa tya'a ngu' ndyaa ngu' ndyacua tya'a ngu' lo'o Jesús. ³⁸ Ndi'i sca nu qui'yu laja ñati quiña'a bi' nu cui' nchcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' yu ji'i—, cua'ni cha' tso'o ña'a nu'u xi ji'i sñi' na', cha' sca ti bi' laca sñi' na' nu ntsu'u 'na. ³⁹ Ntsu'u tsa nxalú cui'i ji'i yu, ndu'ni bi' cha' cui' nxi'ya yu li'; nxasu nu cui'i bi' ji'i yu ña'a cuayá' ndyu'u ngo' tu'ba yu. Cuxi tsa ndu'ni cui'i bi' lo'o yu, cha' ná ntaja'a bi' culaá' ji'i yu. ⁴⁰ Bi' cha' lye tsa ndijña na' ji'i nu ngu'

nu ndyaca tsa'a jinu'u cha' culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i sñi' na', pana ná ngua ji'i ngu' culo ngu' ji'i tsiya' ti.

⁴¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu':

—Ná jlya ti' mā 'na tsiya' ti, cu'ma ñati chalyuu —nacui Jesús—, cha' cuxi tsa cresiya ji'i mā. Nga'aa tso'o tyanu na' slo mā, nga'aa talo tyiquee na' ji'i mā tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu'—. Caa lo'o ji'i sñi' slo na' —nacui Jesús ji'i sti nu quicha bi' li'.

⁴² Pana nu lo'o ñaa nu quicha bi' cacua la, li' nguxlyú cui'i cuxi bi' ji'i yu quicha bi' nde lo yuu, lo'o li' lye tsa nguxalú cui'i ji'i yu. Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i yu cha' tyu'u bi' tyaa, cua ndyaca tso'o yu quicha bi' li'. Cuati nacui ji'i sti yu cha' caa qui'ya ji'i sñi', lo'o li' ndya Jesús ji'i yu nu ngua quicha bi' ji'i sti yu chaca quiya'. ⁴³ Lcaa ngu' ndube tsa ti' ngu' lo'o ña'a ngu' cha' tlyu nu ndyu'ni ycu' Ndyosi.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu'

Lcaa ngu' ndiya tsa ti' ngu' ña'a ngu' cña nu ndyu'ni Jesús. Pana laja lo'o ndube ti' ngu', li' nacui Jesús ji'i nu ngu' nu ndya'a lo'o yu:

⁴⁴ —Cua'a jyaca mā ji'i cha' re, culacua xi ti' mā ji'i: Ntsu'u sca ñati nu cuju' cresiya 'na ji'i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús.

⁴⁵ Pana ná nda nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi' cuentya, ná ngujui ñi'ya caca ca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; jua'a ntsii tsa ngu' cha' xcuane ngu' ji'i ycu' Jesús ñi'ya tyu'u cha' nu nchcui' yu lo'o ngu'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'i ycu' ca ngu'

⁴⁶ Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ni, lye tsa nchcui' tube ngu' ñi'ya nu tya'a ngu' laca nu ndulo la cha' ji'i.

⁴⁷ Pana Jesús ni, hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee ngu'. Li' ngusñi yu ya' sca nu piti, ngusta yu

ji'i nu piti cacua ti slo ycu' yu. ⁴⁸ Li' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Lo'o xtyucua mā ji'i cua ña'a ca ñati cuentya jna', masi ñati ñi'ya laca nu piti re, la cui' jua'a na nxyucua mā jna' laca —nacui Jesús—. Jua'a ngu' nu tucua cña jna', lo'o cña ji'i ycu' Ndyosi tucua ngu' bi' li', cha' ycu' Ni laca nu nda jna' lijyaa ca slo cu'ma. La cui' nu piti la ji'i tya'a mā, nu ná ndulo cha' ji'i bi' nti' mā, bi' laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya jna', nti' na'.

Sca ñati nu ná nxu' tya'a lo'o na ni, bi' laca nu taca ji'i xtyucua ji'na

⁴⁹ Li' nacui Juan ji'i Jesús:

—Mstru —nacui—, cua na'a ya cha' ndu chaca ñati nu nlyo ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chacuayá' jinu'u, nacui yu. Bi' cha' ngua'a ya ji'i yu bi', cha' nga'aa cua'ni yu jua'a, cha' ná lo'o yu bi' ndya'a yu ndyaca tsa'a yu lo'o ya.

⁵⁰ Pana ndi'ya nacui Jesús ji'i li':

—Ná cua'a mā ji'i, cha' sca ñati nu ná nxu' tya'a lo'o na, ná tyiquee' taca ji'i bi' xtyucua ji'na.

Ngua'a Jesús ji'i Jacobo lo'o ji'i Juan

⁵¹ Nu lo'o cua tyalaa ti tyempo cha' tyaa Jesús nde cua, li' ngüiñi ti' yu cha' tyaa yu nde Jerusalén. ⁵² Nda yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu cha' tsa'a ngu' tyucui' nde loo la, cha' chcu' ngu' lo'o ngu' quichi' sube ti su tyeje tacui yu lo'o ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' sca quichi' sube ti, sca quichi' tyi ngu' Samaria; ngulana ngu' su tyi' ngu' li'. ⁵³ Pana ná ntaja'a ngu' quichi' sube bi' ta ngu' chacuayá' cha' tyanu ngu' bi' quichi', cha' jlo ti' ngu' quichi' bi', cha' nde quichi' Jerusalén tsa'a ngu'. ⁵⁴ Nu lo'o ndyuna tya'a ndya'a Jesús cha' bi', Jacobo lo'o Juan naa nu ngu' bi', li' nacui ngu' bi' ji'i Jesús:

—Cusu' —nacui ngu' bi'—, ¿ha ná nti' nu'u cha' jña ya quii' nde cua cha' tyalú nde lo yuu su ndi'i ngu' jua? Cua'ni tye bi' tsiya' ti ji'i ngu' jua, tyaqui' ngu'. Jua'a ngua'ni jyo'o cusu' Elías sa'ni —nacui ngu' ji'i Jesús.

⁵⁵ Li' ña'a tsa Jesús jil'i ngu' bi', nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ná nda mā cuentya tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' mā —nacui' Jesús—, si'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi laca nu ngulu'u jil'i mā cha' chcui' mā cha' cuxi jua'a; nu xña'a laca nu ngulu'u jil'i mā cha' chcui' mā jua'a. ⁵⁶ Si'i cha' cua'ni tye na' chalyuu jil'i ñati' nda ycu'i' Ndyosi Sti na' 'na lijyaa cha' caca na' ñati; cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ñati' chalyuu, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni na' —nacui' Jesús.

Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' xa' quichi' sube ti.

Ñati nu chañi cha' nti' tya'a lo'o Jesús

⁵⁷ To' tyucui' su ndyaa ngu' na'a ngu' jil'i sca nu qui'yu.

—Cusu' —nacui' yu—, lo'o na' nti' na' tsa'a lo'o nu'u, macala su tsa' nu'u tsa'a na' lo'o nu'u.

⁵⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i nu qui'yu bi':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyú ni ndyu'ú ni'; lo'o nu quiñi sube ni, ne' xlyati' ndyu'ú ni'; lo'o na' ni, cua lijya na' chalyuu cha' caca na' ñati, pana ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

⁵⁹ Lo'o li' nacui' Jesús jil'i chaca nu qui'yu:

—Caa tya'a nu'u lo'o na' —nacui'.

—Cusu' —nacui' yu jil'i Jesús li'—, ta nu'u xi tyempo jna' cha' tyanu na' lo'o sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' ña'a na' jil'i tyatsi'.

⁶⁰ Li' nacui' Jesús jil'i yu:

—Tya ntsu'u xi xa' la tya'a ñati' mā nu taca xatsi' jil'i nu cua ngujuii; pana nu'u ni, ntsu'u cha' tsa' nu'u lo'o na' cha' chcui' nu'u cha' tso'o jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o ñati.

⁶¹ Li' nacui' chaca nu qui'yu jil'i Jesús:

—Cusu', lo'o na' nta' tsa'a lo'o nu'u —nacui' yu—, pana ta xi tyempo 'na cha' tsa'a na' salya' na' lo'o ngu' toni'i 'na.

⁶² Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i nu qui'yu bi':

—Sca ñati' nu nguxana sca cña ni, ná caca tyu'u scua cña bi' jil'i yu si tya'achu' yu jil'i; ñi'ya nti' ñati' nu nclya'a yuu, ná ca cula'a tso'o yu yuu si ña'a yu nde chu' yu; la cui' jua'a lo'o caca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i cu'mā ñati' chalyuu ni, ná ta Ni cña cua'ni mā cuentya jil'i ycu'i' si nti' mā tya'achu' mā jil'i Ni.

10

Nda Jesús jil'i snayala tyii tya'a ngu' ndyaa

¹ Nu lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' ngusubi Jesús chaca snayala tyii tya'a ngu' cha' tsa' ngu' nde loo jil'i yu; cuentya tucua tya'a ti ngu' tsa' ngu' lcaa se'i lo'o lcaa quichi' su nga'a cha' tsa' yu nti' yu. ² Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re, cha' chcui' na lo'o ñati' cha' xñi ngu' cha' nu nchcui' na' —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' nu caca cua'ni cña re; bi' cha' chcui' mā lo'o Sti na', ycu'i' nu Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati' nu taca jil'i cua'ni cña re. ³ Yaa clya mā lacua. Su ta na' jil'i mā tsa' mā, ca bi' tyil'i mā laja ñati' cuxi ñi'ya si ndi'i xlya' cuañi' laja bo'o tyaala; pana tyil'i ycu'i' Ni lo'o mā cha' ná sca caca jil'i mā li'.

⁴ Ná cui'ya mā cuiji' su tyu'u cñi, ni xa' cuiji, ni caña ná chca'a quiya' mā. Lo'o jua'a ná tyu mā tyiquee' tyucui' lo'o ta mā cha' lo'o ñati. ⁵ Nu lo'o tyalaa mā toni'i jil'i sca ñati, li' ndi'ya chcui' mā lo'o ycu'i' Ndyosi cuentya jil'i ñati' nu ndi'i ni'i bi': “Ti ti tyil'i tyiquee ngu' nu ca tyi re”, ñacu'i' mā jil'i ycu'i' Ndyosi li'. ⁶ Lo'o si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'i ni'i bi' cuna la ngu' cha' jil'i ycu'i' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti ti tyil'i tyiquee ngu' bi'; pana si ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', nga'aa culacua Ni jil'i ngu' bi' jua'a. ⁷ Tyanu mā toni'i jil'i ngu' tso'o bi', cacu mā co'o mā cua ña'a ca na nu cacu ngu' bi'; sca ñati' nu ndyu'ni cña ni, ntsu'u chacuayá' jil'i cha' cacu yu tyaja. Pana ná tya'a mā lcu'a ti toni'i jil'i ngu'. ⁸ Lo'o tyalaa mā sca quichi' su tso'o

tsa chcu'i ñat̄i lo'o mā, cacu mā lca na nu ta ngu' j̄i' mā, ⁹ cua'ni mā jo'o j̄i' ngu' quicha nu ndi' bi'. Lo'o li' ñacu'i mā j̄i' ngu' bi': “Cua ngulala cha' caca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya j̄i' cu'mā”. ¹⁰ Pana lo'o tyalaa mā sca quich̄i su ná nti' ngu' cha' chcu'i mā cha' j̄i' ycu'i Ndyosi lo'o ngu', hora ti tyu'u mā nde to' calle ti. Li' ñacu'i mā j̄i' ngu': ¹¹ “Scu'i ya quiya' ya cha' tyalú snii yuu j̄i' quich̄i tyi mā nu ngusñi ca'a quiya' ya; jua'a ca cuayá' ti' mā li' cha' xqui'ya cha' cuxi tyiquee mā, bi' cha' tyu'u ya quich̄i tyi mā tyaa ya. Pana masi cuxi mā, ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mā cha' cua ngulala cha' caca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya j̄i' mā”, ñacu'i mā j̄i' ngu' quich̄i bi'. ¹² Nchcu'i na' cha' bi' lo'o mā juani, cha' nu lo'o tye chalyuu, li' tlyu la cha' ti' caca j̄i' ngu' quich̄i bi'; xti la cha' chcube' ngu' jyo'o quich̄i Sodoma nu cuxi tsa ngua'ni cua sa'ni la.

Quich̄i su ná ntucua' ñat̄i cña j̄i' ycu'i Ndyosi

¹³ 'iTyana tsa cu'mā ngu' quich̄i Corazín! Lo'o jua'a, i'tyana tsa cu'mā ngu' quich̄i Betsaida! Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'mā, lo'o ná nguju'u ti' mā tsiya' ti j̄i' cha' cuxi nu ndyu'ni mā. Cua sa'ni la xña'a tsa ngua ngu' quich̄i Tiro, lo'o ngu' quich̄i Sidón; ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná nguju'i ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' j̄i' cha' cuxi nu ngua'ni ngu', cha' bilya ña'a ngu' bi' ni sca cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'mā ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'i ti' ngu', ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o. ¹⁴ Liñi cacha' na' j̄i' mā cha' caca tso'o la j̄i' ngu' jyo'o quich̄i Tiro, lo'o j̄i' ngu' jyo'o quich̄i Sidón, nu lo'o tyalaa tsa tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi j̄i' ñat̄i chalyuu; lye la xcube' Ni j̄i' cu'mā li', cha' ná nduna mā tsiya' ti. ¹⁵ Lo'o cu'mā ngu' quich̄i Capernaum ni, nti' mā cha' tso'o tsa caca j̄i' quich̄i tyi mā. ¿Ha ná lo'o xcube' Ni j̄i' mā

nti' mā? Pana culo'o Ni j̄i' mā cha' tyaa mā ca bilyaa.

Tya nchcu'i la Jesús lo'o nu snayala tyii tya'a ngu' bi' li':

¹⁶ —Ñat̄i nu cua'a jyaca j̄i' cha' nu ta cu'mā lo'o, ñi'ya si ndaca'a jyaca ngu' bi' j̄i' cha' nu ta na' lo'o ngu' laca; lo'o ñat̄i nu xlyú cha' hichu' cu'mā, ñi'ya si nxlyú ngu' bi' cha' hichu' na' laca. Lo'o jua'a ñat̄i nu xlyú cha' hichu' na' ni, na nxlyú ngu' cha' bi' hichu' ycu'i Ndyosi nu nda jna' lijyaa; jua'a laca cha' —nacui Jesús j̄i' ngu'.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

Cua nguxtyuu ngu' nu ngua'a loo Jesús cña j̄i' ñaa ngu'

¹⁷ Ca tiya' la nguxtyuu nu snayala tyii tya'a ngu' ñaa ngu' slo Jesús. Chaa tsa ti' ngu'.

—Cusu' —nacui ngu' j̄i' Jesús—, lo'o nu cui' cuxi ndaquiya' j̄i' cña nu ngulo ya j̄i' chacuayá' jinu'u —nacui ngu'.

¹⁸ Nchcu'i Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a tu'ni. Lo'o na' na'a na' j̄i' Satanás lo'o ndyú yu lo yuu; ñi'ya ndyalú tyi'yu nde lo yuu, jua'a ndyú yu. Ngulo'o ycu'i Ndyosi j̄i' nu xña'a bi' ca su tlyu su ntucua Ni nde cua, ndyú yu lo yuu li'; bi' cha' ndaquiya' cui' cuxi bi' j̄i' cha' nu nchcu'i mā juani. ¹⁹ Lo'o jua'a cua nda na' chacuayá' j̄i' cu'mā cha' sta quiya' mā hichu' cuaña, lo'o hichu' chuni'i; chacuayá' jna' cua'a mā chacuaya' j̄i' nu xña'a tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ca cuxi j̄i' mā tsiya' ti, ni sca cha' cuxi ná tyacua j̄i' mā li'. ²⁰ Pana ná ntsu'u cha' ca chaa ti' mā cha' ndaquiya' cui' cuxi bi' j̄i' cña nu ngulo mā j̄i', tso'o la ca chaa ti' mā cha' cua nscua xtañi mā ca su ntucua ycu'i Ndyosi nde cua.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús

²¹ Sca hora bi' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús xqui'ya cha' ndi' Xty'i' ycu'i Ndyosi lo'o yu. Bi' cha' nchcu'i Jesús lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu li':

—Sti na', cua'ni ch̄i na' loo ycu'i nu'u juani. Nu'u laca ycu'i Ni nu laca loo nde cua, jua'a laca nu'u loo

nde lo yuu. Cua ngutu'u yacu' ti cha' bi' cuentya ji'i ñati nu ngua tya sa'ni la, cha' ná ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tsiya' ti, masi nchca tsa ji'i ngu'; pana tsa xlya'be hi cha' cua ngulu'u tso'o nu'u cha' bi' ji'i ñati jua'a ti juani, masi ná jlo tso'o ti' ñati bi'. Ndyu'ni tlyu na' jinu'u cha' jua'a ngua ti' ycu' nu'u cha' caca —nacu' Jesús ji'i ycu' Ndyosi.

²² Li' nchcui' yu lo'o ngu' nu ndyaa cuentya ji'i yu bi':

—Cua nda Sti na' lcaa na jna'. Ná tucui jlo ti' cha' laca na' Sñi' ycu' Ni; sca ti ycu' Sti na', bi' nu jlo ti'. Ná tucui jlo ti' tilaca laca ycu' Sti na'; sca ti na', jlo ti' na' tilaca laca Ni. Lo'o jua'a ca jlo ti' xi xa' la ñati nu nti' na' cha' culu'u na' ji'i ngu' tilaca laca ycu' Sti na', ca cuayá' ti' ngu' bi' li'.

²³ Li' nguxtyacui Jesús ca su ndu nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndu ycu' ti ngu' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu ña'a cua ña'a ca cha' tlyu nu cua na'a cu'ma juani. ²⁴ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma re, cha' quiña'a tsa ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a rey nu ngua loo sa'ni la, cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i cha' tlyu nu cua na'a ma juani, cha' ña'a ngu' ji'i nquicha'; cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i cha' nu nduna ma juani, cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' nquicha'. Pana ngujuii ngu' li', lo'o bilya ña'a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti —nacu' Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Sca cha' tso'o nu ngua'ni sca ngu' samaritano

²⁵ Li' ndatu sca mstru cha' jo'ó cha' chcui' cuayá' yu lo'o Jesús. Lo'o li' nchcuane yu ji'i Jesús:

—Mstru —nacu'—, ¿ñi'ya cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti jna'?

²⁶ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o yu:

—¿Ni cña ngulo ycu' Ndyosi ji'na nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni? ¿Ñi'ya ndyu'u ta cha' bi' nti' nu'u?

²⁷ Li' nchcui' mstru cha' jo'ó bi':

—Ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' —nacu' mstru bi'—, cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi, jua'a tyucui tyiquee na taquiya' na ji'i ycu' Ni, jua'a cua'ni tlyu na ji'i Ni lo'o lcaa cha' nu ca'ya hique na, jua'a tyucui juersa ji'na cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ni. Lo'o jua'a nga'a cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya nu nti' na cha' cua'ni tya'na ti' xa' ñati ji'na.

²⁸ Li' nacui' Jesús ji'i yu bi':

—Tso'o tsa cha' nu nguxacu' nu'u 'na. Si jua'a cua'ni nu'u, caja chalyuu bi' jinu'u li'.

²⁹ Pana nu mstru cha' jo'ó bi' ni, cua nti' yu cha' tyu'u li'ni la cha' nu cua nchcui' yu, bi' cha' nacui' yu ji'i Jesús:

—¿Tilaca laca tya'a ñati na' lacua?

³⁰ Li' nchcui' Jesús cui' re cha' xacu' cha' ji'i mstru bi':

—Ngutu'u sca ngu' tya'a quichi' tyi na nde Jerusalén, ndya'a yu lijya yu tyucui' ndyaa nde calacu', nde quichi' Jericó. Lo'o li' ndu'u tucua xi tucua sna tya'a ngu' cuaana, nguxlyaá ngu' lcaa na nu lo'o ji'i yu; ngulo ngu' ste' yu, li' ti' tsa ngujui'i ngu' xña'a bi' ji'i yu ña'a cuayá' nu cua cajaa ti yu. Li' nguxtyanu ngu' ji'i yu ña'a ntsiya ti yu. ³¹ La cui' ti tyucui' bi' nteje tacui sca sti jo'ó tya'a quichi' tyi na. Pana lo'o na'a sti jo'ó bi' ji'i nu quicha bi', li' yala ti nteje tacui chaca tsu' tyucui', ndyaa li'. ³² Lo'o li' ñaa sca xirta, sca ngu' Levi, la cui' tyucui' bi'. Ndyaa na'a xi ji'i yu quicha bi'; pana lo'o na'a ji'i, tsa ndyubi ti nteje tacui xirta ndyaa li'. ³³ Lo'o la cui' tyucui' bi' ndya'a sca nu qui'yu ngu' Samaria, sca ngu' xa' chalyuu. Lo'o na'a ji'i yu quicha bi', hora ti ngua tya'na ti' ji'i yu. ³⁴ Lo'o li' ndyaa ca su ntsiya yu quicha bi', ngua'ni jo'o ji'i lcaa su quicha ji'i yu bi' lo'o setye, cuati lo'o vino ngua'ni jo'o ji'i yu su quicha bi'. Li' ngüixi' late' chu' yu su quicha bi', ngusta ji'i yu quicha bi' hichu' huru ji'i ycu', ndyaa lo'o ji'i yu ca to' tyi sca ñati; ca bi' ña'asi' ngu' ji'i nu quicha bi' ngua ti'. ³⁵ Ca chaca tsá lo'o cua tsa ti nu ngu' samaritano

bi', li' ngulo tucua tya'a cñi plata cha' ta ji'i ngu' nu ca ji'i ni'i su ntsiya nu quicha bi'. Ndi'ya nacui ji'i ngu' ca tyi: “Ña'asii ma ji'i yu quicha re. Lo'o si tya culiji la ma cñi lo'o yu, lo'o xtyuu na' caa na' slo cu'ma chaca quiya', li' tya na' cñi ji'i ma”, nacui nu samaritano bi'.

Lo'o cua ndye nda Jesús cuii re lo'o ngu', li' nchcuane yu ji'i mstru bi':

³⁶—Tso'o lacua. Nu sna tya'a ñati nu nteje tacui tyucuii su ntsiya nu quicha bi' ni, ¿tilaca nu nguna'asii tso'o la ji'i yu nu ngua quicha bi'? ¿Tilaca laca nu chañi cha' laca tya'a ñati lo'o nu quicha bi'?

³⁷—Nu ngua'ni tya'na ti' ji'i yu quicha bi' —nacui mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús.

Li' nacui Jesús ji'i mstru bi':

—Yaa nu'u lacua, lo'o la cui' jua'a cua'ni nu'u lo'o tya'a ñati nu'u.

Nga'a Jesús ca su ndi'i Marta lo'o María

³⁸ Ngusñi Jesús tyucuii, ndyaa yu lo'o ngu' tya'a ndya'a yu. Lo'o li' ndyalaa ngu' sca quichi piti ti su ndi'i sca nu cuna'a nu naa Marta. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Marta cha' ndyalaa Jesús slo, cha' nti' tsa ma' cuna ma' lcaa ña'a cha' nu nda yu. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u sca tya'a ngula Marta nu naa María. Hora ti ndyaca'a nu María bi' cacua ti slo Jesús cha' cuna cha' nu chcu' yu; ⁴⁰ pana nu Marta bi' ni, quiña'a tsa cña ntsu'u cha' cua'ni ma'. Li' nchcu' ma' lo'o Jesús:

—Cusu' —nacui Marta ji'i—, ¿ha ná ndube ti' nu'u cha' quiña'a tsa cña nguxtyanu María tya'a na' cha' cua'ni na' ycu' ti na'? Bi' cha' tso'o la si chcu' nu'u lo'o cho' lacua, cha' caa cho' xtyucua xi cho' 'na.

⁴¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i Marta:

—Marta, Marta, ntsu'u tsa cña jinu'u —nacui Jesús—. Quiña'a tsa ncyacua ti' nu'u xqui'ya lcaa cña sube nu ntsu'u jinu'u. ⁴² Pana tya lijyi sca cha' nu tso'o cua'ni nu'u, sca cha' nu ndulo la; bi' laca cha' nu cua nti' María cua'ni juani. Cua ndyu'ni cho'

sca cña nu tso'o la, lo'o ná ntsu'u cha' xlyaa xa' ñati cña bi' ji'i cho'.

11

Ñi'ya nu chcu' na lo'o ycu' Ndyosi

¹ Ngua sca tsa nga'a Jesús ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o ndye nchcu' yu lo'o Ni, li' nacui sca ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Cusu' —nacui—, culu'u nu'u ji'i ya ñi'ya caca chcu' ya lo'o ycu' Ndyosi, tsa ña'a nu ngulu'u jyo'o Juan ji'i ngu' nu nguta'a lo'o.

² Li' nacui Jesús ji'i:

—Nu lo'o chcu' ma' lo'o ycu' Ndyosi, ndi'ya chcu' ma':

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

Caa nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo ji'i ya.

Cua nti' ya cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu, ñi'ya nu ndyaca cha' nu nti' nu'u nde cua.

³ Ta nu'u na cacu ya tsa juani.

⁴ Cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ya, cha' jua'a cua ngü'ya ya cha' clyu ti' ji'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi ji'i ya, pana cua'ni lyaá nu'u ji'i ya ya' nu xña'a.

Jua'a ngulu'u Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'. ⁵ Li' xa' nchcu' yu lo'o ngu' bi':

—Nde chcu' na' sca cha': Sca yu tya'a cu'ma ntsu'u sca tya'a tso'o yu. Lo'o li' sca talya ntsu'u cla'be talya, ndyaa yu toni'i ji'i tya'a tso'o yu cha' ñacu' yu ji'i: “Tyocue, ta xi sna tya'a tyaja jñi' ti na' xi. ⁶ Cua ndyalaa ca ti sca yu tya'a tso'o na' toni'i 'na, lo'o ná ntsu'u tsiya' ti na nu ta na' cha' cacu yu.” ⁷ Lo'o li' nu yu ca tyi nu ntsu'u nde ni'i ji'i nguxacui cha' ji'i yu: “Ná nta' cha' chcu' cua ña'a ti lo'u. Cua ndyacu' toni'i 'na. Lo'o nu sube 'na, cua ntsiya ngu' lo qui'ña laja' ngu' lo'u. Ná caca tyatu na' cha' ta na' hi”, nacui tya'a tso'o yu ji'i yu bi'.

⁸ Ndi'ya nacui na' —nacui Jesús ji'i

ngu'—, masi ná ntaja'a tya'a tso'o yu tyatu cha' ta tyaja bi' ji'i yu bi', masi tso'o ti lo'o yu, pana tiya' la ngua ti' tya'a tso'o yu ta cha' bi' ji'i yu, xqui'ya cha' nga'aa nti' cha' xa' tsa' yu xtyu'u yu ji'i chaca quiya'; bi' cha' ndyatu tya'a tso'o yu li', nda lcaa na nu nti' yu bi'. ⁹ Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma lacua: Lo'o jña ma sca cha' ji'i ycu' Ndyosi, ta Ni cha' bi' ji'i ma li'; lo'o culana ma ji'i ycu' Ni, quijeloo Ni ji'i ma li'; lo'o tyucui tyiquee ma chcu' ma lo'o ycu' Ni, taquiya' Ni ji'i cha' nu chcu' ma lo'o Ni li'. ¹⁰ Lcaa ñati nu jña sca cha' ji'i ycu' Ndyosi ni, caja cha' bi' ji'i ngu' li'; jua'a lcaa ñati nu culana ji'i ycu' Ni, quijeloo Ni ji'i ngu' li'; la cui' jua'a, lcaa ñati nu tyucui tyiquee chcu' lo'o Ni, taquiya' Ni ji'i cha' nu chcu' ngu' lo'o Ni li'.

¹¹ Nu cu'ma ñati chalyuu nu ntsu'u nu sube ji'i ma, ná nda ma sca na cuxi cacu sñi' ma lo'o jña ngu' na cacu ngu'. Ñi'ya nti' si jña ngu' xlyá cacu ngu', ná ta ma sca quee cacu ngu' li'; si jña ngu' cualya cacu ngu', ná ta ma cuaña ji'i ngu' li'; ¹² si jña ngu' sca xcube, ná ta ma sca chuni'i cacu ngu' li'. ¹³ Bi' cha' lacua, si jlo ti' ma cha' ta ma na tso'o cacu sñi' ma, masi xña'a tyiquee ma, la cui' jua'a jlo ti' ycu' Ndyosi Sti ma nu ntucua nde cua; lye la cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ma, cha' tya ta Ni Xtyi'i ycu' Ni tyanu ne' cresiya ji'i ma si jña ma cha' bi' ji'i Ni.

Ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús

¹⁴ Ntsu'u sca nu qui'yu nu ngua cu'u cha' cua ngusñi sca cui'i cuxi ji'i yu, pana ngulo Jesús ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i yu, ndyaa bi' li'. Nu lo'o ngutu'u cui'i nu ntsu'u ji'i nu qui'yu cu'u bi', ngua ji'i yu nchcui' yu li'. Ndube tsa ti' ñati lo'o na'a ngu' cha' bi'. ¹⁵ Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya:

—Nclyo nu qui'yu cua ji'i cui'i cuxi chacuayá' ji'i Beelzebú, nu laca xu'na lcaa lo cui'i cuxi —nacui' ngu'.

¹⁶ Lo'o li' xa' la ñati ngua ti' ña'a cuayá' ngu' ji'i Jesús, bi' cha' ngüijña ngu' ji'i Jesús cha' cua'ni yu chaca

cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua. ¹⁷ Pana cua ngua tii Jesús lcaa cha' nu nclyacua ti' ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tye cha' ji'i cua ña'a ca quichi si xcui' cha' cusuu cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si tsaca latya ngu' tisiya xuu tya'a ngu' lo'o chaca latya ngu'. La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'i ni'i, si ntsu'u cha' cusuu ji'i ngu' lo'o xa' la tya'a ngu', nga'aa caja ñi'ya tyi'i ngu' lo'o tya'a ngu' sca ti ni'i bi'. ¹⁸ Bi' cha' ná talo cha' ji'i Satanás si xuu tya'a nu Satanás bi' lo'o msu ji'i ycu'; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'. Pana nu na' ni —nacui' Jesús—, cua nacui' ma cha' ngulo na' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chacuayá' ji'i Beelzebú nu laca xu'na cui'i cuxi bi', jua'a nchcui' ma 'na. ¹⁹ ¿Ha cha' liñi nchcui' ma lo'o nchcui' ma cha' chacuayá' ji'i Beelzebú nclyo na' ji'i cui'i cuxi? Ná liñi nchcui' ma tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ma nclyo ngu' ji'i cui'i cuxi; chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nclyo ngu' cui'i bi', nacui' ma. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' ma lacua; caca cuayá' ti' ma si cha' liñi nchcui' ma, si cha' cuiñi ti nchcui' ma. ²⁰ Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nclyo na' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ndyalaa tsá cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma.

²¹ Ñi'ya nti' sca ñati tyaala, ndu yu cua nde toni'i ji'i yu. Cua laca ndi'i maxtyi ji'i yu cacua ti su ndu yu, cha' jua'a ná sca caca ji'i yu'ba nu ntsu'u ji'i yu. ²² Sca ti lo'o caa xa' la ñati nu xña'a la, tyijiloo ngu' bi' ji'i yu li'; xlyaa ngu' lcaa chcu' nu ntsu'u ji'i yu su ndu yu cua, cuaana ngu' yu'ba ji'i yu bi', cha' caja xi ji'i ca ta'a ngu' li'.

²³ Ñati nu ná nti' xñi cha' jna', na nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na' li', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná xñi ngu' cha' jna' lacua.

Lo'o xtyuu cui'i cuxi chaca quiya'

²⁴ Lo'o xtyanu cui'i cuxi ji'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui'i bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa cui'i cuxi bi' tsaana su chca'a cña' cui'i xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' cui'i bi' ni, li' ñacui: "Tya'a na' ni, xtyu na' nde su nguti'i na' clyo". ²⁵ Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi' chaca quiya', li' ña'a cha' laja ti ndi'i cresiya ji'i ñati bi', si'i na ngua tso'o la yu bi'. ²⁶ Hora ti tsa cui'i chaca quiya', tsaana ji'i chaca cati tya'a cui'i cuxi nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'i bi' ji'i ñati bi'; caja su tyi'i cui'i bi' lo'o ñati bi' nti'. Caca cuxi la cha' ji'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'i xñi ji'i yu li'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na

²⁷ Lo'o ndye nchcui' Jesús jua'a, li' nchcui' sca nu cuna'a lo'o Jesús. Laja ñati quiña'a bi' ndu nu cuna'a lo'o nchcui' bi':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma' cusu' xtya'a nu'u nu ngua'ni cala jinu'u, nu nda ndyati' nu'u —nacui' nu cuna'a bi'.

²⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i:

—Si'i cha' bi' —nacui'—. Tso'o la ntsu'u tyiquee ñati nu cua'a jyaca ji'i lcaa cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu', nu taquiya' ji'i lcaa cha' bi'.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a ngu' sca cha' tlyu

²⁹ Tya ndyu'u ti'i la ngu' slo Jesús tsa tlyu ti, li' chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Xña'a tsa ñati chalyuu juani —nacui' Jesús—. Cua nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' ña'a cui'ya ngu' ji'i ñi'ya si laca sca cuxe' ti. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma' ñi'ya nu ngua ji'i jyo'o Jonás lo'o nguti'i yu chalyuu tya sa'ni la. ³⁰ Tlyu tsa cha' ngua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o nu Jonás bi' tyucui', nu lo'o ndyaa yu ca quichi' Nínive cha' chcu'i' yu cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' bi'. La cui' jua'a tlyu tsa cha' cua'ni Ni lo'o na' nu lijyaa cha' caca na' ñati —nacui' Jesús—, cha' caja ñi'ya chcu'i' na'

cha' ji'i Ni lo'o ñati chalyuu juani.

³¹ Lo'o jua'a cua laca ntsu'u yabe' ji'i cu'ma ñati chalyuu ca slo ycu'i' Ndyosi lo'o tye chalyuu xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ma; li' tyu'u tucua sca jyo'o cusu' nu ngua reina nu ngua loo chalyuu sa'ni la, cha' sta ma' qui'ya ji'i ma' slo ycu'i' Ni. Li' chcu'i' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycu'i' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichi' tyi ma' reina bi', pana cua ngujui cha' ji'i ma' cha' ngua tsa ji'i nu rey Salomón bi', cha' tso'o tsa cui' nda yu lo'o ñati; bi' cha' ndyalaa ma' slo rey bi' li', cha' cuna ma' cui' nu nda rey bi'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a ma' cuna ma' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, masi tlyu la cña ndyu'ni Ni juani, cha' ndi'i na' chalyuu; xti la cha' ngua ji'i jyo'o Salomón tya li'. ³² Lo'o jua'a lo'o ngu' jyo'o quichi' Nínive ni, sta ngu' qui'ya ji'i cu'ma tsa bi' lo'o cua'ni cuayá' ycu'i' Ni ji'i cu'ma. Cua ndyuna ngu' Nínive bi', nu lo'o nchcui' Jonás lo'o ngu' chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi; ngua tyuju'u ti' ngu' bi', nguxtyanu ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' li'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a ma' cuna ma' cha' nu nda na' lo'o ma, masi tlyu la cña ndyu'ni ycu'i' Ndyosi juani; xti la cha' ngua lo'o ndyaa jyo'o Jonás ca Nínive tyempo bi'.

Na laca nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati

³³ 'Ná tucui' xtyu'u ji'i sca quii' cha' li' su'ba cuatsi' ti ngu' ji'i. Ná su'ba cuatsi' ngu' ji'i ne' sca caju; masi ca cua ti sta ngu' xee bi' to' candyeru, cha' ta xee lcaa su ndya'a ngu' ni'i. ³⁴ Lo'o jua'a cu'ma ni, nda si'yu cloo ma' xee cha' tyaca' ña'a ma' chalyuu. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo ma, li' taca ña'a ma' cha' cua'ni ma' lcaa lo' cña nu ntsu'u cha' cua'ni ma, taca cua'ni ma' xcu'i' cña tso'o; pana si' quicha si'yu cloo ma, ná caca cua'ni ma' cña, cha' talya xee ña'a ma' li'. ³⁵ Tii ti' ma' lacua; cui'ya ma' cuentya cha' chañi cha' ntsu'u xee ne' cresiya ji'i ma, cha' si'i chalyuu cuxi ntsu'u tyiquee ma. ³⁶ Lo'o lubii ti tyucui' ña'a ma,

lo'ó ná ntsu'u cha' jil'i mā tsiya' ti lo'ó chalyuu cuxi bi', li' xee ti' mā, ñi'ya si tso'ó tsa ntyiji'i sca xee tyucui ña'a mā.

Nhcui' Jesús jil'i ngu' nu tacati tsa ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu'

³⁷ Nu lo'ó ndye nhcui' Jesús, li' nhcui' sca ngu' fariseo lo'ó cha' tsa to' tyi yu fariseo bi', cha' cacu ngu' xlyaa. Bi' cha' ndyaa Jesús lo'ó yu, li' ndyaa tucua to' mesa jil'i yu. ³⁸ Ndube xi ti' yu fariseo bi', nu lo'ó na'a yu cha' ná ndyaati' ya' Jesús ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'ó cua cacu ti ngu' tyaja. ³⁹ Li' nhcui' ycui' nu Xu'na na lo'ó yu fariseo bi':

—Cu'mā ngu' fariseo —nacui' Jesús—, tso'ó tsa ndyaati' loo mā, ndyaati' hichu' cuaña' mā, ñi'ya nti' ndyaati' sca tasa, ndyaati' sca ca'ña. Pana nde ne' cresiya jil'i mā ni, xcui' cha' cuxi ntsu'u; nti' mā xlyaa mā na nu ntsu'u jil'i xa' ñati, lya' ti' mā jil'i ñati. ⁴⁰ Tonto tsa cu'mā. ¿Ha sil'i sca ti ycui' Ndyosi nu ngüiñá tyucui ña'a na, masi nde ne' na, masi nde chu' na? Ngüiñá Ni ya' na, lo'ó jua'a ña'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'na. ⁴¹ Pana si tyucui tyiquee mā ta mā lcaa cha' tso'ó jil'i mā cha' xtyucua mā jil'i ngu' ti'i, li' tucua ycui' Ndyosi cña nu ngua'ni mā cha' lubii cresiya jil'i mā.

⁴² 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo —nacui' Jesús—. Tacati tsa ndu'ni mā lo'ó ycui' Ndyosi lo'ó lcaa na xca ti nu ntsu'u jil'i mā, jua'a lo'ó nda mā msta jil'i Ni ne' laa; sa yu'be lcaa quixi' nu tso'ó xtyi'i, sa yu'be lcaa quixi' nu nda xtyi'i jil'i scuaa, nda mā cha' bi' jil'i ycui' Ndyosi clyo lo'ó ngüi'ya ca ti mā jil'i. Pana ná liñi ndu'ni cuayá' mā jil'i ñati, lo'ó jua'a ná ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i ycui' Ndyosi tsiya' ti; bi' laca cña nu nga'a cha' cua'ni mā yala la, masi ña'a ti cua'ni mā nu xa' la cña sube bi'.

⁴³ 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo. Ndiya tsa ti' mā tyucua mā lo bancu su tso'ó la ne' laa, jua'a ndiya tsa ti' mā cha' cua'ni chí ngu' loo mā lo'ó ndu mā lcaya'.

⁴⁴ 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo, lo'ó cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, cha' na ndu'ni ti mā cha' tacati mā. Ñi'ya laca sca cuaá nu ntsiya ne' lo'ó jyo'ó, su ná sca na nscua chu', ni quee ná nscua, hasta nsta quiya' ngu' chu' bi', cha' ná jlo ti' ngu' cha' cuaá laca; jua'a laca cu'mā, cha' na ñilo'ó ti mā jil'i ñati.

⁴⁵ Li' nhcui' sca mstru cha' jo'ó lo'ó Jesús:

—Mstru —nacui—, lo'ó nhcui' nu'u jua'a, lo'ó jil'i cuare nsta nu'u qui'ya.

⁴⁶ Nguxacui' Jesús cha' jil'i yu bi' li':

—Lo'ó cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, tya'na tsa cu'mā. Ti'i tsa cña nu nda mā cha' cua'ni ñati, ña'a cuayá' ná nhca jil'i ngu' tsiya' ti cua'ni ngu' cña bi'. Lo'ó cu'mā ni, ná nda mā xi ya' mā jil'i ngu' cha' xtyucua mā jil'i ngu'; ni sca tsu' ya' mā, ná xtyucua mā jil'i ngu'.

⁴⁷ 'Tya'na tsa cu'mā, cha' tso'ó tsa ni'i ndiña mā hique cuaá su ntsiya jyo'ó cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la; pana la cui' jyo'ó cusu' tya'a mā laca nu ndyujuii jil'i jyo'ó cusu' tso'ó tyiquee bi'. ⁴⁸ Lo'ó jua'a caca cuayá' ti' na cha' sca ti cuayá' cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā lo'ó jyo'ó cusu' tya'a mā; na cua ndyujuii jyo'ó cusu' bi' jil'i ñati nu ngua'ni cña jil'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la, lo'ó juani cu'mā laca nu ndiña mā ni'i hique cuaá su ntsiya ngu' jyo'ó nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi bi'.

⁴⁹ 'Tii tsa ycui' Ndyosi, bi' cha' ndi'ya nhcui' Ni tya sa'ni la: “Tya culo na' cña jil'i ngu' cha' caa ngu' slo ñati chalyuu. Chcui' ngu' bi' cha' liñi lo'ó xa' ñati cuentya 'na. Lo'ó li' cujuui ñati chalyuu jil'i tyuu tya'a ngu' bi', jua'a cua'ni lya' ti' ñati jil'i xa' la ngu' bi'”, nacui' quityi jil'i ycui' Ndyosi bi'. ⁵⁰ Pana xcube' ycui' Ndyosi jil'i ñati nu ndi'i chalyuu re juani, xqui'ya cha' ndyujuii ngu' jil'i lcaa jyo'ó cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi tya sa'ni la, tya lo'ó ngüiñá Ni chalyuu tya clyo la; ⁵¹ tya lo'ó ngujuii jyo'ó Abel, ña'a cuayá' nu ngujuii jyo'ó Zacarías,

ndyujuii tsa ngu' ji'i ñati ji'i ycui' Ni. Lo'o nu Zacarías bi' ni, cla'be ne' laa ndu yu; sca la'a ti ntucua mesa su ndyaquí msta, chaca la'a nscua ni'i nu tacati tsa ji'i ycui' Ndyosi, cla'be laja bi' ndyujuii ngu' ji'i yu. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' xcube' ycui' Ni ji'i cu'ma ñati chalyuu juani, xqui'ya cha' ngujuii ngu' bi' cua sa'ni la.

⁵² 'Tya'na tsa cu'ma, mstru cha' jo'ó. Cua nquijeloo ji'i ma ñi'ya nu ca tsa'a ma lcaa lo cha' nquicha', pana ná ntaja'a ycui' ca ma ca tsa'a ma cha' bi' tsiya' ti; jua'a ndacu' ma cha' ji'i xa' ñati nu lo'o ngua ti' ngu' ca tsa'a ngu'.

⁵³ Nu lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' nguxana ngu' mstru cha' jo'ó bi', lo'o ngu' fariseo bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ycui' Jesús. Cuxi tsa tyiquee ngu' bi', bi' cha' quiña'a tsa cha' tucui nchcuane ngu' ji'i Jesús li'.

⁵⁴ Ngua ti' ngu' bi' cuna ngu' sca cha' cuxi si tyu'u tsa tu'ba Jesús, cha' li' caja ñi'ya nu sta ngu' bi' qui'ya ji'i yu.

12

Nchcui' Jesús ji'i ñati nu tucua cha' ntsu'u tyiquee

¹ Cua ndyu'u ti'i tyuu tsa mil tya'a ñati slo Jesús li'. Tachaa tsa ndi'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu nsatá quiya' ngu' ji'i tya'a ngu'. Laja li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tii ti' ma ji'i cña nu ndyu'ni ngu' fariseo, nu ngu' nu tacati tsa ndu'ni ycui' ca ngu', nti' ngu'. ² Tiya' la quijeloo ji'i ñati lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ti juani; jua'a tiya' la caja ñi'ya nu ca cuayá' la ti' ñati lcaa cha' nu ndyaca cuaana ti juani. ³ Lcaa cha' nu cua nda ma lo'o ngu' toni'i ti ji'i ngu', ca nde loo la cuna lcaa ñati cha' bi'; lcaa cha' nu cua nchcui' cuaana ti ma lo'o ngu', masi nga'a ya' ni'i su ndi'i ma, ca nde loo la cuii tsa cañi xi'ya ngu' cha' bi' tyucui ña'a lquichi.

Nde cha' nu chañi cha' cutsii na ji'i

⁴ 'Tya'a tso'o na' laca cu'ma, bi' cha' chcui' na' cha' re lo'o ma, cha' ná

cutsii ma ji'i ñati chalyuu nu caca cujuui ji'na, cha' nu nga'aa caca cua'ni ngu' xa' la cha' cuxi ji'na ca tiya' la, nu lo'o cua ngujuii na. ⁵ Cacha' na' ji'i ma juani, ti ji'i nu chañi cha' nga'a cha' cutsii ma ji'i: ycui' Ndyosi ni, cutsii ma ji'i Ni. Nu lo'o qui'ya Ni cresiya ji'i ñati, li' ntsu'u chacuayá' ji'i Ni cha' culo Ni cña ji'i cresiya ji'i ngu' cha' tsa ca bilyaa, si nti' Ni. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani: tso'o la si cutsii ma ji'i ycui' Ndyosi lacua.

⁶ 'Cua jlo ti' ma cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu', hasta ca'yu tya'a quiñi sube caja ji'i ma chu' tucua paxu ti; pana ycui' Ndyosi ni, ña'asii Ni ji'i lcaa na'ni sube bi'. ⁷ Lo'o jua'a cu'ma, nda Ni cuentya ji'i scaa ma, cua jlo ti' Ni ni lcaa tya'a quicha' hique scaa ma; bi' cha' ná cutsii ma, cha' quiña'a tsa ntsu'u loo cu'ma ca slo ycui' Ndyosi. Ná stu'ba ntsu'u loo quiñi sube lo'o ma tsiya' ti, masi lo'o quiña'a tsa bi'.

Ñati nu ná ntsii chcui' cha' liñi ji'i Jesús, masi slo xa' ñati

⁸ 'Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma juani: lo'o ná ca tyuju'u ti' ma chcui' ma slo xa' ñati chalyuu cha' laca ma ñati 'na, la cui' jua'a na' nu liyyaa cha' caca na' ñati, ná ca tyuju'u ti' na' chcui' na' cha' laca ma ñati 'na; chcui' na' jua'a ca su tyi'i na' lo'o xca ji'i ycui' Ndyosi nde cua. ⁹ Pana si ntsu'u sca ma nu chcui' lo'o xa' ñati cha' ná ntsu'u cha' ji'i tsiya' ti lo'o na', la cui' jua'a na', tacu' na' cha' ji'i ñati bi' slo xca ji'i ycui' Ndyosi nde cua.

¹⁰ 'Cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i ñati nu chcui' cha' cuxi jna' nu liyyaa cha' caca na' ñati; pana ñati nu chcui' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi, nga'aa cua'ni clyu ti' Ni ji'i ñati bi'.

¹¹ 'Cu'ma nu laca ma ñati 'na ni, ná cutsii ma nu lo'o chcui' cuayá' ngu' lo'o ma ne' laa, masi nu lo'o cua'ni cuayá' ngu' ji'i ma slo ngu' nu laca cña. Ná culacua tsa ti' ma ñi'ya caca cha' nu chcui' ma lo'o ngu' bi', cha' clyaá ma ji'i ngu'; ¹² Xtyi'i ycui'

Ndyosi culu'u ji'i mā ñi'ya nu chcu'i mā lo'o ngu' lo'o tyalaa tyempo bi'.

Nu culiya' tonto

¹³ Nga'a sca nu qui'yu laja ñati quiña'a. Nguxana yu nchcu'i yu lo'o Jesús li':

—Cusu' —nacui yu—, cuacha' clya nu'u ji'i yu tya'a na' cha' tya'be cha' culiya' nu nguxtyanu sti ya ji'i ya lo'o yu.

¹⁴ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu bi':

—Si'i cña 'na laca cua, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i mā; si'i cña 'na laca bi', cha' sa'be na' cha' culiya' nu tyacua ji'i scaa mā.

¹⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcu'i Jesús lo'o ñati nu nga'a slo:

—Tii ti' mā tyi'i mā chalyuu. Ná tyacui tsa ti' mā ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ñati nu lo'o ndi'i mā nde chalyuu; ná caja chalyuu chañi ca ji'na xqui'ya cha' culiya' na, ni si'i xqui'ya cha' ntsu'u quiña'a tsa cha' tso'o ji'na.

¹⁶ Lo'o li' nda Jesús cui re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca yu culiya'. Tso'o tsa yuu nu ntsu'u ji'i yu, quiña'a tsa ltya ngujui ji'i yu li'. ¹⁷ Lo'o li' nguxana nu culiya' bi', ngulacua ti' yu ndi'ya: “¿Na ca cua'ni na' ni? Ná tyu'u scua su tyuco'o ltya 'na. ¹⁸ Ndi'ya cua'ni na' lacua: tso'o la cuityi na' lcaa ja'ba 'na cha' tya' xa' ni'i tlyu la. Ca bi' xco'o na' ltya 'na, lo'o jua'a lcaa lo yu'ba 'na. ¹⁹ Li' chaa ti' na' ñacui na': Tso'o tsa chalyuu nu ngujui 'na juani. Quiña'a tsa cha' tso'o cua ntsu'u co'o 'na, nu tyu'u scua tyu yija 'na. Juani lasa ti tyi'i na' chalyuu; ntsu'u tsa na cacu na' nde loo la ni, masi co'o na' lcui, masi tya'a na' pasiya.” ²⁰ Li' nchcu'i ycu'i Ndyosi lo'o yu: “Tonto tsa nclyacua ti' nu'u. Talya ndyi ti cajaa nu'u”, nacui Ni ji'i nu culiya' bi'. “¿Ti ji'i tyanu lcaa cha' tso'o nu cua nguxco'o ca ti nu'u, cha' caja jinu'u nguicha?” nacui Ni ji'i nu culiya' bi'. ²¹ Jua'a caca ji'i ñati nu xcui' cha' caca culiya' ycu'i ti ngu' ndya'a tyiquee ngu', pana ná ndube ti' ngu'

si caca ngu' ñati tso'o cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

Ña'asii ycu'i Ndyosi ji'i sñi' Ni nu ndi'i lo yuu chalyuu

²² Li' nchcu'i Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ndi'ya cha' chcu'i na' lo'o mā juani: Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' mā na laca nu lyiji ji'i mā cha' cacu mā su ndi'i mā chalyuu, ni ná culacua tsa ti' mā cha' ji'i ste' mā. ²³ Cuayá' cha' lu'ú ti na, masi si'i quiña'a tsa na cacu na; cuayá' tsa si tso'o ti ti na, masi si'i tso'o tsa ña'a ste' na. ²⁴ Culacua xi ti' mā ñi'ya laca ji'i na'ni nu naa cuitya'; ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ntsu'u ni'i ji'i ni', ni ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'mā ni, quiña'a la ntsu'u loo cu'mā que cuitya' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁵ Nga'aa caca caluu la mā ni sa cla'be metro cua la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' mā; ²⁶ masi cha' xca ti laca bi', ná nchca cua'ni mā ji'i tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' mā ji'i sca cha' nu cua tonu la.

²⁷ Ña'a mā xi queé nu ntsu'u laja quixi' jua. Tso'o tsa nda bi' queé, masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'i bi' cua'ni cha' caja late' cacu'. Ndi'ya ñacui na' ji'i mā cuentya ji'i jyo'o Salomón: culiya' tsa jyo'o bi', tso'o tsa ña'a ste' yu; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé jua, cha' nu queé jua ni, tso'o la ña'a bi'. ²⁸ La cui' jua'a lo'o quii nu ndi'i ne' quixi' jua juani, ndyaluu quii bi' tso'o ti; pana chaca tsa, li' nga'aa tyaca' cha' cua ndyaqui. Ycu'i Ndyosi ndu'ni cha' tso'o tsa ña'a quii; jua'a cu'mā ni, chañi cha' ta ycu'i Ni late' cacu' mā, masi xti tsa cha' jlya ti' mā ji'i Ni. ²⁹ Bi' cha' juani, nga'aa quiña'a tsa cha' culacua ti' mā: “¿Na ca cacu na juani? ¿Na ca co'o na juani?” Si'i na xcui' tya'a lube mā tsaana mā ji'i cha' bi', ³⁰ cha' xcui' jua'a nclacua ti' lcaa ñati chalyuu nu ndi'i jua'a ti. Pana cu'mā ni, ná cube ti' mā, jlo ti' ycu'i Sti mā ñi'ya caca

caja lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u jii mā chalyuu. ³¹ Si' xcu' cuentya jii ycu' ca ti mā culacua ti' mā. Ndi'ya cua'ni mā: taquiya' mā jii lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ni, cha' caca Ni loo ne' cresiya jii mā su ndi' mā nde chalyuu; jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji xi jii mā li'.

Lcaa na nu ntsu'u ji'na tya na jii ycu' Ndyosi

³² 'Ná cutsii cu'mā. Ñati 'na laca mā, masi xti ti ngu' tya'a mā, cu'mā nu laca mā taju ñati jii ycu' Ndyosi; cua ngu' chalyuu tso'o jii mā cha' ycu' Ndyosi Sti na laca loo jii mā, cha' jua'a nti' ycu' Ni. ³³ Ná cube ti' mā, kujui' mā na nu ntsu'u jii mā cha' ta mā cñi jii ngu' ti'. Lo'o jua'a nga'aa casu cuiji su ntsu'u cñi jii mā, nga'aa tye na nu nguxco'o mā ca slo ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua; ca bi' nga'aa caca tyucuaana ngu' cñi bi', nga'aa caca cacu cuixu' jii. ³⁴ Cua ña'a ca cha' nu tyaca'a la jii mā chalyuu, tyanu cresiya jii mā ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o jii mā nde chalyuu, masi cha' tso'o nu cua nchco'o Ni cuentya jii mā ca su ntucua ycu' Ni.

Tii ti' na tyi' na chalyuu

³⁵⁻³⁶ 'Tii ti' mā tyi' mā chalyuu cha' caca cua'ni yala mā, ñi'ya lo'o ndu'ni yala ngu' msu nu ndi' na'asii ni' jii ngu'. Talya laca lo'o cua ndyaa xu'na ni' bi' ta' su caja clyo'o ngu'. Tya tii msu bi', tya lacu' ngu' ste' ngu', ña'a ti ntsu'u xee ni' bi' su ndyanu ngu' msu to' tyi xu'na ngu'; tya tii ngu' cha' ntajatya ngu' jii xu'na ngu', ni jacua' tyalaa ycu' xu'na bi'. Lo'o tyalaa ycu', kujui' ya' yu toni' nde liya', yala ti saala msu bi' toni' jii li'. ³⁷ Tso'o tsa caca jii msu bi', si tya tii ngu' nu lo'o tyalaa xu'na ngu' cha' cua'ni clyu ngu' cña jii xu'na ngu'. Cha' liñi ta na' lo'o mā, cha' ndi'ya ñacu' xu'na ni' bi' jii ngu' msu jii: "Cua'a clyu mā to' mesa". Li' cua'ni cña ti' ycu' xu'na ngu' cha' xacu jii ngu'. ³⁸ Tso'o tsa caca jii ngu' bi' si tya tii ngu', masi talya tsa tyalaa ycu'

nu laca loo bi', masi tyeje tacui cla'be talya tyalaa yu.

³⁹ 'Nda mā cuentya ñi'ya nu cua'ni sca xu'na ni', si jlo ti' yu ni hora tyalaa sca yu cuaana ni'; cua'a yu toni', cha' ná ta yu chacuayá' cuaana ngu' na nu ntsu'u ni'. ⁴⁰ Lo'o jua'a cu'mā ni, tii ti' tyi' mā chalyuu; tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná tyiquee' tyaa na' sca hora nu ná culacua ti' mā cha' caa na'.

Nu msu nu ndaquiya' tso'o jii xu'na yu

⁴¹ —Cusu' —nacu' Pedro jii Jesús li'—, ¿ha lo'o cuare ti nda nu'u cui' bi'? ¿Ha ná tso'o la si cuna lcaa ñati cha' bi', nti' nu'u? —nacu' Pedro.

⁴² Li' nguxacu' Jesús cha' jii yu:

—¿Ha ntsu'u cu'mā nu tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña 'na? Ndi'ya cua'ni mā lacua: sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña jii yu cha' caca yu loo ne' ni' jii xu'na yu; culo xu'na yu cña jii yu cha' xacu yu jii lcaa ngu' nu ndi' ni' bi'. ⁴³ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu jii yu. ⁴⁴ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jii msu bi' li', ña'a cuayá' caca yu loo jii lcaa cña nu ntsu'u jii xu'na yu bi'. ⁴⁵ Pana sca msu nu ná ndube ti' jii cña nu ngulo xu'na yu jii yu, hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu: "Tiya' tsa caa xu'na na", culacua ti' yu. Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu; cua'ni tyaala yu jii tya'a msu yu, masi cuna'a, masi qui'yu ngu'. Tso'o tsa cacu yu scuaa, tsa cu' ti co'o yu lcui, tsa cu' ti tya'a yu cu'bi yu. ⁴⁶ Lo'o li' tsiya' ca tyu'u tucua xu'na yu sca tsa lo'o ná tii yu. Ná jlo ti' yu ni hora tyu'u tucua ycu' nu xu'na yu chaca quiya', la cui' ti ná jlyu ti' yu si tyalaa xu'na yu tsa bi'. Li' ti' tsa xcube' xu'na yu jii yu xña'a bi'. Stu'ba ti tsa yu ca bilyaa cha' chcube' yu lo'o ñati nu ná ndaquiya' jii ycu' Ndyosi tsiya' ti.

⁴⁷ 'Lo'o jlo ti' msu bi' ni cña ngulo xu'na yu jii yu, lo'o li' ná yala ti' yu

cha' cua'ni yu cña bi', xcube' xu'na yu ji'i yu li'; ti'í tsa quiji'i xu'na yu ji'i yu. ⁴⁸ Pana chaca msu nu ná ngua cuayá' ti' ni cña ngulo xu'na yu ji'i yu, xti la cha' chcube' yu bi' li'; jo'o la xi quiji'i xu'na yu ji'i yu, masi ndacui cha' chcube' lye yu xqui'ya cña nu ná ngua'ni yu bi'. Nu lo'o ta ycui' Ndyosi tyuu lo cha' ji'na, jua'a tyuu lo cña ndu'ni cha' cua'ni na cuentya ji'i Ni; la cui' ti cha' lo'o xtyanu ñati quiña'a tsa cña ji'na, li' ndu'ni cha' cua'ni na quiña'a la cña cuentya ji'i ngu' bi'.

Xuu tya'a ñati chalyuu xqui'ya Jesús

⁴⁹ 'Cua lijya na' nde chalyuu cha' cua'a na' quii' su ndi'i ñati, pana tso'o la nti' na' si cua laca ndyaqui quii' bi'. ⁵⁰ Cua xana ti sca cha' tlyu, cua tyati ti na' sca cña, ñi'ya laca lo'o cua ntyucuatya ngu' 'na; bi' cha' lye tsa ncyacua ti' na' juani: ¿Ni jacua' xcua se'i cña bi'? ⁵¹ ¿Ha xcui' ti ti tyi'i ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na' lo yuu, nti' ma? Si'i. Ná nchca tyi'i ti ti ñati chalyuu, cha' na xuu tya'a ngu' nti' ngu'. ⁵² Ndi'ya caca juani: su ntsu'u ca'yu tya'a ñati tya'a ndi'i sca ti ni'i, li' xana sna tya'a ngu' nu ná ngusñi ngu' cha' jna', xuu tya'a ngu' bi' lo'o nu tucua tya'a ngu' nu ngusñi cha' jna'; masi ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ná ngusñi cha' jna' lo'o sna tya'a ngu' nu ngusñi cha' bi', la cui' ti xuu tya'a ngu' xqui'ya na' —nacui Jesús—. ⁵³ Xuu tya'a sca ñati lo'o sñi' qui'yu yu, jua'a xuu tya'a sca yu qui'yu lo'o sti yu; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' cuna'a, jua'a xuu tya'a sca cuna'a cuañi' lo'o xtya'a; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' xii, jua'a xuu tya'a sca cuxii lo'o xtya'a laa cho' xqui'ya na' —nacui Jesús.

Ná nchca ca tii ngu' na laca nu lijya nde loo la

⁵⁴ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ñati, nu lo'o ndi'i ngu' slo:

—Nu cu'ma ni, ntsu'u quiya' ña'a ma ndyatú coo nde su ndyaa cuichaa, lo'o li' ñacu' ma: “Tyo ca'ya”. Chañi cha' ji'i ma, ca'ya tyo tu'ni. ⁵⁵ Lo'o xana tyucua cui'i lijya nde calacui,

li' ñacu' ma: “Cua xana caca tyique' juani”. Lo'o chañi, jua'a caca li'. ⁵⁶ ¿Cuiñi tsa cu'ma! Nchca ji'i ma ña'a ma sca na nu ndyaca nde chalyuu, masi sca na nu ndyaca nde cua; cua nslo ma ji'i cha' bi'. ¿Ni cha' laca ná nchca ca tii ma tsiya' ti na ca ndyaca jna' nde chalyuu juani? —nacui Jesús ji'i ngu'.

Tso'o la xquiñi clyana cha' ji'na lo'o tya'a cusuu na

⁵⁷ ¿Ni cha' laca ná nchca quiñi tso'o cha' ji'i ma lo'o tya'a ma? ⁵⁸ Ndi'ya tso'o la cua'ni ma, si ntsu'u cha' tsa lo'o sca ñati ji'i ma slo bese cha' sta yu qui'ya ji'i ma: cua'ni cña ti' ma cha' xquiñi ma cha' ji'i ma lo'o yu laja lo'o tya ndyaa ti ma tyucui. Pana si ná cua'ni ma jua'a, li' tya bese ji'i ma ya' policia. Lo'o ngu' bi' ni, su'ba ngu' ji'i ma ne' chcu'a li'. ⁵⁹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' nga'aa tyu'u ma tsiya' ti ña'a cuayá' nu ta ma lcaa ca centavo nu ndijña ñati bi' ji'i ma.

13

Nga'a cha' culochu' na ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni na

¹ La cui' tyempo bi' ndi'i xi ñati ca su ndu' Jesús. Ndacha' ngu' bi' ji'i yu li', ñi'ya ngua lo'o ndyujuii gobernador Pilato ji'i tyuu tya'a ngu' Galilea. Laja lo'o ndyu'ni tacati nu ngu' Galilea bi' ne' laa, nu lo'o ndyujuii ngu' na'ni nu caca msta ji'i ycui' Ndyosi, li' ndyujuii sendaru nu ji'i nu Pilato bi' ji'i ngu' bi', nacui ngu'. ² Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' Galilea, bi' cha' ndyujuii Pilato ji'i ngu', nti' ma? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni tya'a quichi tyi ngu', ³ si'i na cuxi la ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' culochu' ma cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa ma li' —nacui Jesús ji'i ngu'—. ⁴ Lo'o nu xa' taju ti'ñu xna tya'a ñati bi' ni, ngujuii ngu' bi' ca to' hitya Siloé lo'o nclýu ni'i cua' bi' hichu' ngu' li'. ¿Ha

xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' ngua jua'a nti' cu'ma? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni tya'a ngu' quichi Jerusalén, ⁵ si'i na cuxi la ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' ma' ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' culochu' ma cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa cu'ma.

Yaca quityi nu ná nda si'yu tsiya' ti

⁶ Li' ndacha' Jesús cha' re ji'i ngu':

—Ndi'i sca lo ñati nu ntsu'u sca yaca quityi nu tso'o tsa ji'i, yaca nu nda si'yu tyacala'; ndu yaca bi' laja su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi. Tiya' la li' ndyaa na'a yu ji'i yaca quityi bi' si ntsu'u si'yu lo. Ni sca si'yu ná nga'a lo, ná sca na ngujui ji'i yu tsiya' ti. ⁷ Bi' cha' nacui ycu' yu ji'i nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi': “Ndacui sna yija ñaa na', yaa na'a na' si ntsu'u si'yu lo yaca quityi re, lo'o ná ngujui 'na tsiya' ti. Xi'yu ji'i, culo ji'i tsiya' ti, cha' na ndu laja ti yaca re; tso'o la si xa' la na cataa na lo yuu re”, nacui nu ca ji'i yuu bi'. ⁸ Li' nguxacui nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' cha' ji'i xu'na yu: “Xtyanu nu'u ji'i yaca re chaca tya yija, cusu”, nacui yu. “Xtyi'i na' yuu su ntucua suu yaca re, su'ba na' quiña'a xi yuu cataa suu. ⁹ Ná tyiquee' si tyaja'a si'yu, tyu'u jua'a li'; pana si ná tyu'u tsiya' ti, si'yu nu'u ji'i li'.”

Sca tsá ta'a ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu cuna'a nu nchcu' tyucuí

¹⁰ Ngua sca tsá ta'a lo'o ndi'i Jesús ne' laa nclyu'u yu ji'i ñati. ¹¹ Ndacua nga'a sca nu cuna'a nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Xqui'ya cui'i bi' ngua quicha ma' ti'ñu xna yija; cua nchcu' hichu' ma' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu nga'aa ngua ji'i ma' xquiñi ji'i ycu' ma'. ¹² Lo'o na'a Jesús ji'i ma' cusu' bi', li' nchcu' yu lo'o ma':

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani, nga'aa tyacua quicha jua jinu'u chaca quiya' —nacui yu ji'i ma' cusu' bi'.

¹³ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ma'. Hora ti ngüñi tyucuí hichu' ma'. Li' nacui ma' cha' tlyu tsa cña ndu'ni ycu' Ndyosi. ¹⁴ Pana nu qui'yu nu

laca loo ne' laa bi' ni, ngunasi' tsa yu bi', cha' ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' tsa ta'a.

—Scuá tsá tso'o cha' cua'ni na cña —nacui nu laca loo bi'—, bi' tsá tso'o cha' tyaa ma' cha' caca jo'o ji'i ma; nga'aa caa ma' tsá ta'a li' —nacui.

¹⁵ —Cuiñi tsa nu'u —nacui Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi' li'—. Lcaa cu'ma lo'o tya'a ma' nsati' ma' toro ji'i ma, masi huru ji'i ma, cha' tsa lo'o ma' ji'i ni' cha' co'o ni' hitya, masi tsá ta'a —nacui yu—. ¹⁶ Lo'o jua'a nu cuna'a re nu la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham ni, cua ti'ñu xna yija nguta'a ma' ndatsaa Satanás ji'i ma'. ¿Ha ná tso'o nti' ma' si cua'ni lyaá na' ji'i ma', masi tsá ta'a? —nacui Jesús.

¹⁷ Nguju'u tsa ti' ngu' tya'a cusuu Jesús cha' nguxacui yu cha' ji'i nu laca loo bi' jua'a. Pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu xa' la ñati nu ndu ca bi', cha' na'a ngu' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús.

Cuii ji'i si'yu cuxee

¹⁸ Li' xa' ngulu'u Jesús sca cha' ji'i ngu':

—Chaca cha' chcu' na' lo'o ma' juani, cha' caca cuayá' ti' ma' ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ma: ¹⁹ Laca cha' bi' ñi'ya nti' sca ti si'yu cuxee, nu ndyaa lo'o sca ñati ji'i ndyataa yu ji'i ne' lo'o ji'i yu. Lo'o li', lo'o cua ndyaluu la, sca yaca tonu tsa laca bi'. Li' nguxana ndyalaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyati laja stá' yaca bi', cha' tso'o tsa tonu yaca bi'.

Cuii ji'i scau tiye'

²⁰ Chaca quiya' nda Jesús sca cuii lo'o ngu':

—Chaca cha' chcu' na' lo'o ma' ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma —nacui—. ²¹ Laca cha' bi' ñi'ya laca sca ycu' scau tiye' nu ngusu'ba sca nu cuna'a lo sna tya'a sca' catyá xlyá, nguixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacuí scau bi'.

Nu toni'i chubi ti

²² Tyucuii su ndyaa Jesús lo'o ngu' ca Jerusalén, ndya'a ngu' nde tyuu tya'a quichi tonu; lo'o jua'a tyuu tya'a

quichĩ sube ndya'a ngu', cha' chcuĩ yu cha' jĩ'ĩ ycuĩ' Ndyosi lo'o ngu' quichĩ bi'. ²³ Laja li' nchcuane sca ñati jĩ'ĩ yu:

—¿Ha xti ti ñati nu cua'ni lyaá Ni jĩ'ĩ lo'o cua tye ti chalyuu, cusu'? —nacui.

Nguxacui Jesús cha' jĩ'ĩ ñati bi' li':

²⁴ —Chubi tsa toni'ĩ su tyatĩ ma ca bi', bi' cha' cua'ni yala ma cha' quije tyucui jĩ'ĩ ma nu tyalaa ca toni'ĩ bi'. Ndi'ya ñacui na' jĩ'ĩ ma: Ntsu'u quiña'a tsa ñati nu cua nchcuĩ' cha' cua tyatĩ ti ngu' toni'ĩ bi', pana na ndu'ni ti ngu' jua'a; ná nchca quije jĩ'ĩ ngu' tsiya' ti ñi'ya caca nu tyatĩ ngu' toni'ĩ bi'. ²⁵ Li' tyatu xu'na ni' bi', cha' tacu' yu toni'ĩ bi'. Lo'o tyalaa cu'ma, li' xana ma kujui' ya' ma toni'ĩ bi', chcuĩ' ma lo'o: “Xaala ma toni'ĩ, cusu’”. Li' ñacui yu jĩ'ĩ ma: “Ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'ma”. ²⁶ Lo'o li' xacui ma cha' jĩ'ĩ: “Cusu', cua ndyacu ya tyaja lo'o nu'u, cua ndy'o ya hitya lo'o nu'u. Cua ndyaa nu'u ngulu'u nu'u jĩ'ĩ tya'a quichĩ tyi ya”, ñacui ma. ²⁷ Chaca quiya' chcuĩ' yu lo'o ma li': “Ná jlo ti' na' tsiya' ti, ti ñati laca cu'ma. Tyaa clya ma tso'o la; nga'aa nti' na' ña'a na' jĩ'ĩ ma, cha' ñati cuxi laca ma.” ²⁸ Xi'ya tsa ma li', cacu la'ya ma cha' lye tsa ñasi' ma. Ca xñi'ĩ tsa ti' ma lo'o ña'a ma su ndi'ĩ quiña'a tsa ñati slo ycuĩ' Ndyosi ca lo'o tye chalyuu; masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob, masi lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jĩ'ĩ ycuĩ' Ndyosi sa'ni la, ña'a ma jĩ'ĩ ngu' ndi'ĩ ngu' ca bi'. Lo'o cu'ma ni, xtyanu Ni jĩ'ĩ ma nde liya'. ²⁹ Lcaa quichĩ chalyuu ntsu'u ngu' nu tyaa ngu' cacu ngu' lo'o ycuĩ' Ndyosi, nu lo'o caca Ni loo lo'o tye chalyuu; nde su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' tyaa ngu', jua'a tyu'u ngu' nde su ndyaa cuichaa, lo'o nde tyá' tyu'u ngu', lo'o nde calacui tyu'u ngu', tyaa lcaa ngu' ca su tlyu su ntucua ycuĩ' Ni. ³⁰ Lo'o li' nde loo la caca xi ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; jua'a nde chu' la tyanu xi ngu' nu ndu'u tucua clyo.

Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a jĩ'ĩ ngu' quichĩ Jerusalén

³¹ La cui' tyempo bi' lijya xi tya'a ngu' fariseo cha' chcuĩ' lo'o Jesús:

—Tyaa clya nu'u juani —nacui ngu' jĩ'ĩ—. Tyu'u nu'u su ndi'ĩ nu'u re, yaa nu'u tyi'ĩ chaca se'ĩ, cha' cua nti' rey Herodes kujui jinu'u.

³² Nchcuĩ' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Yaa cacha' ma cha' re jĩ'ĩ nu cusu' tyaala bi': “Tsa juani lo'o tsa quee tya tyi'ĩ na' xi chalyuu re cha' culo na' cui'ĩ cuxi nu ntsu'u jĩ'ĩ ñati, cha' cua'ni na' cha' tyaca tso'o xa' la ngu' quicha. Cuati tsa nu nchca tyuna, li' tye cña nu nda ycuĩ' Ndyosi Sti na' cha' cua'ni na'.” Jua'a ñacui ma jĩ'ĩ nu cusu' bi'. ³³ Tya'a na' re juani. Tya quiña'a xi tyucui lyiji su tya'a na' juani, jua'a la quee, jua'a tsa nu nchca tyuna li'. Ycuĩ' cu'ma jlo ti' ma cha' nde quichĩ Jerusalén ndyiji lcaa ngu' nu laca tu'ba jĩ'ĩ ycuĩ' Ndyosi —nacui Jesús jĩ'ĩ ngu' fariseo bi'—. Bi' cha' tsa'a na' ca quichĩ bi' cha' cajaa na', si jua'a laca na' tu'ba jĩ'ĩ ycuĩ' Ndyosi nti' ma —nacui Jesús li'—.

³⁴ Tya'na tsa cu'ma ngu' Jerusalén, cha' tucui tsa cha' nu ntsu'u jĩ'ĩ ma. Tya sa'ni ndujui ma jĩ'ĩ ngu' nu laca tu'ba jĩ'ĩ ycuĩ' Ndyosi, ngujui' ma quee jĩ'ĩ ñati nu ngua'a lo Ni cña jĩ'ĩ. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' jĩ'ĩ ma, cha' ná ca cuxi jĩ'ĩ ma; ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti' jĩ'ĩ sñi' ne' lu'be ni', jua'a nti' na' cua'ni na' lo'o ma, pana ná nda ma chacuayá' 'na tsiya' ti. ³⁵ Bi' cha' xñi'ĩ ti' tyanu quichĩ tyi ma juani. Nga'aa ña'a ma 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo nu chcuĩ' ma cha' 'na: “Tso'o tsa ndyu'ni ycuĩ' Ndyosi xqui'ya yu nu lijya chacuayá' jĩ'ĩ ycuĩ' nu Xu'na na”, ñacui ma li'.

14

Ngua'ni Jesús jo'o jĩ'ĩ sca nu qui'yu nu nchcube' tsa quicha quij jĩ'ĩ

¹ Sca tsa nu ndi'ĩ cña' ngu' ndyaa Jesús ndyacu yu xlyaa to' tyi xu'na ngu' fariseo. Lo'o xa' ngu' fariseo ni,

na'a tsa ngu' jil'i Jesús li'. ² Nde loo Jesús nga'a sca nu qui'yu nu nchcube' quicha quii jil'i. ³ Li' nchcuane Jesús jil'i ngu' mstru cha' jo'ó lo'o jil'i ngu' fariseo bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o jil'i sca nu quicha tsá ta'a, nti' mā? —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Ha ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o jil'i ngu' li'?

⁴ Pana nga'aa nhcui' ngu' bi' tsiya' ti. Li' ntejeya' Jesús jil'i nu quicha bi', ngua'ni cha' ndyaca tso'o yu. Lo'o li' nhcui' lo'o yu bi':

—Tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús jil'i yu.

⁵ Li' xa' nhcui' Jesús lo'o ngu' fariseo bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya nti' cu'ma? ¿Ñi'ya cua'ni mā si tyú sca huru jil'i mā, si tyú sca toro ne' tyuu tsá nu ndi'i cña' ngu'? ¿Ha si'i hora ti tsaa mā culo mā jil'i ni', masi tsá ta'a tlyu laca?

⁶ Lo'o ná ngujui ñi'ya nu xacui' ngu' cha' jil'i Jesús tsiya' ti li'.

Ñati nu tsaa tyi'i lo'o ngu' ta'a nu caja clyo'o ngu'

⁷ Li' na'a Jesús cha' ngulana tsa ngu' fariseo bi' yaca xlya cha' tyucua ngu' su tso'o la nu nde que mesa. Bi' cha' nda Jesús cuii re jil'i ngu' bi' li':

⁸ —Nu lo'o tsaa mā su ndyaca ta'a caja clyo'o ngu', ná tyaca'a mā su tlyu su tyucua ngu' nu laca loo. ¿Ñi'ya cua'ni mā si tyalaa xa' ñati nu cua tlyu la cha' ntsu'u jil'i que cu'ma? ⁹ Lo'o li' nu ñati nu ndyu'ni ta'a nu cua nhcui' lo'o mā tya clyo cha' caa mā ni, ná tyiquee' hcui' yu lo'o mā ndi'ya: “Ta mā su ntucua mā jil'i nu cusu' cua”, ñacui yu. Lo'o li' ca tyuju'u tsa ti' mā, tsaa mā tyaca'a mā ca su ná ntsu'u yaca xlya, ca bi' tyaca'a mā tsiya' ti li'. ¹⁰ Si'i xcui' na clyana mā su tso'o tyaca'a mā lacua. Nu lo'o tsaa mā sca ta'a, yaa mā tyucua mā sca la'a ti su taca tyucua cua ña'a ca ñati. Lo'o li' caa nu laca loo jil'i ta'a cha' hcui' yu lo'o mā: “Cusu'”, ñacui yu jil'i mā, “cuaa nu'u cha' tyucua xi ca su tso'o la re”. Jua'a caca chila loo ycu' cu'ma

laja ñati quiña'a nu ntucua to' mesa li'. ¹¹ Cua ña'a ca ñati nu nti' cha' tlyu la cha' laca jil'i ycu', bi' laca nu ca tyuju'u ti' ca tiya' la; lo'o nu ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ycu' yu, xtyucua ycu' Ndyosi jil'i yu bi' li', cha' caca tlyu la tyiquee yu ca tiya' la.

¹² Li' ndi'ya nacui Jesús jil'i nu ñati nu cua nhcui' lo'o cha' caa tyi'i ta'a ca slo yu:

—Nu lo'o hcui' mā lo'o ngu' cha' caa ngu' cacu ngu' xlyaa lo'o mā, si'i lo'o tya'a tso'o ti mā hcui' mā, ni si'i lo'o tya'a ngula ti mā hcui' mā, ni si'i lo'o tya'a tyijyu' ti mā hcui' mā, ni si'i lo'o ngu' culiya' ti nu ntucua tyi cacua ti slo mā hcui' mā li'. Stu'ba ti cua'ni ngu' bi' lo'o mā ca tiya' la, nu lo'o ntsu'u sca ta'a jil'i ngu'; ñi'ya nu ngua'ni mā lo'o ngu', jua'a cua'ni ngu' bi' lo'o mā li'. ¹³ Pana si'i jua'a cua'ni mā; nu lo'o cua'ni mā sca ta'a, li' xuti'i mā jil'i ngu' ti'i, lo'o jil'i ngu' quicha, lo'o jil'i ngu' nu cu' quiya', lo'o jil'i ngu' cuityi' cha' cacu ngu' lo'o mā. ¹⁴ Li' tso'o tsa tyi'i mā chalyuu si jua'a cua'ni mā, cha' nu ngu' quicha bi' ni, ná caja ñi'ya nu tya ngu' cha' tso'o jil'i mā. Pana tiya' la caja cha' tso'o jil'i mā, nu lo'o tyu'ú mā chaca quiya' lo'o lcaa ngu' jyo'o nu ngua tso'o cresiya jil'i ngu' cuentya jil'i ycu' Ndyosi lo'o tya nguti'i ngu' chalyuu.

Cuii jil'i sca ta'a tlyu nu ngua'ni ngu'

¹⁵ Tya ndi'i ngu' to' mesa, ngua'a jyaca ngu' jil'i cha' nu nda Jesús lo'o ngu'. Li' nguxacui sca yu tya'a ntucua ngu' cha' jil'i Jesús:

—Tso'o tsa caca jil'i ñati nu cacu scuaa ca su laca ycu' Ndyosi loo —nacui yu bi'.

¹⁶ Li' nguxacui Jesús sca cuii jil'i yu, cha' ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya caca jil'i ñati chalyuu lo'o caa ycu' Ndyosi cha' caca Ni loo.

—Sca nu qui'yu ngua'ni sca ta'a, nda yu sca sii cha' cacu ngu' —nacui Jesús jil'i ngu'—. Cua nhcui' yu lo'o quiña'a tsa ñati cha' tyi'i ngu' ta'a. ¹⁷ Nu lo'o cua ndyalaa hora caca sii, li' ngulo yu cña jil'i msu jil'i cha' tsaa hcui' lo'o ngu' ndi'ya: “Cua laca

ngua tso'o scuaa nu caca sii ji'i mā, nacui xu'na na". ¹⁸ Li' lcaa ngu' nu cua nchcui' yu lo'o tya tsubi' la cha' caa ngu' ta'a bi', nguxana ngu' ndijña ngu' cha' clyu ti' ji'i yu. Ndi'ya nacui tsaca ngu': "Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na caa na' slo nu'u juani. Ntsu'u cha' tsa'a tsa na'a na' sca se'i su ngüi'ya ca ti na' yuu, bi' cha' nti' na' cha' cua'ni clyu ti' nu'u 'na." ¹⁹ Lo'o li' nacui chaca yu: "Na ngüi'ya ca ti na' ca'yu latya toro masu; bi' cha' tsa'a cua'ni cuayá' na' lo'o ni', si cua caca cua'ni ni' cña. Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na caa na' slo nu'u juani." ²⁰ Li' nacui chaca yu: "Na ngujui clyo'o ca ti na', bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' caa na' slo nu'u juani". ²¹ Lo'o ndyalaa msu slo xu'na chaca quiya', li' lcaa cha' nu nacui ngu' ji'i ndacha' ji'i xu'na. Lye tsa ngunasí' xu'na ni'i bi' li'. Lo'o li' nacui yu ji'i msu bi': "Yaa clya nu'u lquichí chaca quiya' cha' chcui' nu'u lo'o ngu' nu ntsu'u nde calle jua, cha' caa ngu' ta'a slo na'. Chcui' nu'u lo'o ngu' ti'i, lo'o ngu' quicha, lo'o ngu' nu cu' quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o lcaa ngu' quicha; li' tyaa lo'o ji'i lcaa ngu' bi' ca nde", nacui xu'na msu bi'. ²² Ca tiya' la li' nacui nu msu bi' ji'i xu'na: "Cusu'", nacui, "cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, lo'o ña'a ti tya ntsu'u la se'i su tyi'i ngu' ta'a re." ²³ Li' nacui ycui' nu xu'na msu bi': "Yaa nu'u nde calle, lcaa tyucuii, cua'ni nu'u juersa lo'o ngu' cha' tyaa ngu' ne' ni'i 'na, cha' cha'á ni'i re 'na tyi'i ñati. ²⁴ Ndi'ya cha' ta na' lo'o nu'u, cha' ni tsaca ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tya clyo la, nga'aa cacu ngu' bi' sii re 'na tsiya' ti", nacui xu'na ni'i bi'.

Cua ndye cuii nu nda Jesús lo'o ngu' li'.

Tlyu tsa cña caca lo'o xñi na cha' ji'i Jesús

²⁵ Quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o Jesús, lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

²⁶ —¿Ha nti' mā tya'a mā lo'o na'? Ná caca ji'i mā xñi mā cha' jna' si lye

la ntsu'u tyiquee mā ji'i sti mā, masi ji'i xtya'a mā, masi ji'i clyo'o mā, masi ji'i sñi' mā, masi ji'i tya'a ngula mā masi qui'yu masi cuna'a; masi lye la ntsu'u tyiquee mā ji'i ycui' ca ti mā cha' ña'asii mā ji'i ycui' ca mā, ná taca caca mā ñati jna' jua'a. ²⁷ Si ná tyaja'a mā xñi mā tyucuii nu culu'u na' ji'i mā, ná caca mā ñati jna' li'; ntsu'u cha' xñi mā tyucuii bi', masi cujuui ñati ji'i mā xqui'ya cha' jna'. ²⁸ Si ntsu'u cu'mā nu nti' mā cuiñá mā sca ni'i tlyu, ¿ha ná culacua ti' mā clyo ni tsa lo cñi cua'nijo'o ji'i mā cha' tyu'u scua cña bi'? Clyo culo mā cuentya ni tsa lo cñi cua'nijo'o ji'i mā, cha' ña'a mā si tyu'u scua cñi ji'i mā ña'a cuayá' nu xcua se'i cña bi'. ²⁹ Si cuiñá mā quiya' ni'i, lo'o ca tiya' la ná caca cua'ni tye mā ni'i bi', xtyí lo'o ti ngu' ji'i mā li'. Lcaa ñati, nu lo'o ña'a ngu' cña bi', li' xana chcui' ngu'; xtyí lo'o ngu' ji'i xu'na cña bi' li'. ³⁰ "Nu ñati jua ngua ti' cuiñá yu sca ni'i tlyu, pana ná ngua ji'i yu sta se'i yu cña bi'", ñacui ngu'.

³¹ 'Ñi'ya nti' sca rey nu nti' xuu tya'a lo'o chaca rey. ¿Ha ná culo yu cuentya clyo si tyu'u scua tii mil tya'a ti sendaru, cha' tyijiloo ji'i chaca rey nu lo'o calaa mil tya'a sendaru lijya cusu? ³² Lo'o si jlo ti' cha' ná caca ji'i rey bi', nu lo'o tya tyijyu' lijya nu chaca rey bi', li' hora ti ta yu ji'i ñati cha' tsa ngu' slo nu chaca rey bi', cha' ca ti cha' cusu bi' hora ca ti. Jua'a cua'ni rey bi' —nacui Jesús—. ³³ Lo'o jua'a cua ña'a ca cu'mā nu lye la ntsu'u tyiquee mā ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i mā, ná taca caca mā ñati jna' li'.

Cha' ji'i teje' nu ná tso'o tsiya' ti

³⁴ 'Tso'o tsa teje'; pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u ji'i, nga'aa caja ñi'ya nu cua'nijo'o teje' bi' ji'i ngu' li'. ³⁵ Ná tso'o tsiya' ti, ni cha' salú na ji'i lo yuu cha' xtyucua ji'i yuu, ná tso'o; masi quixa' na ji'i lo'o yuu cataa, ná tso'o tsiya' ti, bi' cha' nga'a cha' xcuaa na ji'i —nacui Jesús—. Cua'a jyaca tso'o mā ji'i cha' nu nda na' lo'o mā, si

tyaja'a mā cuna mā —nacui Jesús jii' ngu'.

15

Cuii jii' sca xlya' nu cua nguna' jii' ngu'

¹ Lcaa nu msu jii' ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu' bi' ni, ñaa ngu' slo Jesús cha' cuna ngu' ni cha' nda yu; jua'a xa' la ngu' cuxi, ñaa ngu' slo Jesús li'. ² Bi' cha' nguxana ngu' fariseo, lo'o jua'a ngu' mstru cha' jo'ó, ngusta ngu' qui'ya jii' Jesús:

—Ndiya ti' yu re cua'ni tya'a yu lo'o ngu' cuxi jua. Stu'ba ti ndacu yu tyaja lo'o ngu' cuxi —nacui ngu' bi'.

³ Li' nda Jesús sca cuii lo'o ngu':

⁴ —Nu cu'ma ni, si ntsu'u sca siyento tya'a xlya' jii' mā, lo'o li' nguna' tsaca jii' mā —nacui Jesús—, ¿ha ná xtyanu mā jii' nu quiña'a la tya'a xlya' nu ndyanu taju ti su tso'o ti ndii' ni' ne' quixi'? Lo'o li' tsa mā tsaana mā jii' xlya' nu nguna' bi' jii' mā ña'a cuayá' nu quije bi' jii' mā. ⁵ Nu lo'o cua nquije xlya' bi' jii' mā, tso'o tsa caca tyiquee mā li'. Hora ti sta mā jii' ni' tyijya scu mā, ⁶ tyaa lo'o mā jii' toni'i. Lo'o cua ndyalaa mā to' tyi mā, li' xuti'i mā jii' lcaa tya'a tso'o mā lo'o jii' tya'a nga'a ti mā, cha' ñacu'i mā jii' ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' mā lo'o ya juani cha' cua nquije xlya' nu cua nguna' jii' ya”. ⁷ Ndi'ya ñacu'i na' jii' mā: ca chaa tsa ti' ycu'i Ndyosi lo'o ñati' jii' Ni ca su ntucua ycu'i Ni —nacui Jesús jii' ngu' fariseo li'—, ca chaa ti' ngu' bi' masi sca ti ñati' chalyuu ca tyuju'u ti' jii' cha' cuxi nu ntsu'u jii', culochu' yu jii' cha' cuxi bi' li'. Ná ntsu'u cha' culacua ti' Ni cuentya jii' nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a ñati' tso'o nu ná ntsu'u cha' cuxi jii' ngu', nti' ngu'.

Cuii jii' sca cñi nu cua nguna' jii' ngu'

⁸ Nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni sca nu cuna'a nu ntsu'u tii tya'a cñi plata jii'? Si nguna' sca cñi plata bi' jii', ¿ñi'ya cua'ni li'?

Nti' na' cha' cua'a ma' xi quii' cha' culaja tso'o ni' bi', ña'a cuayá' nu quije cñi bi' jii'. ⁹ Lo'o cua nquije cñi bi' jii', li' xuti'i nu cuna'a bi' jii' lcaa tya'a tso'o lo'o jii' lcaa tya'a nga'a cacua ti, cha' cacha' jii' ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' mā lo'o na' juani, cha' cua nquije cñi nu nguna' bi' jna’”. ¹⁰ Chaa ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cñi jii'; la cui' jua'a ca slo ycu'i Ndyosi, chaa tsa ti' ycu'i Ni lo'o ñati' jii' Ni nde cua, masi sca ti ñati' chalyuu ca tyuju'u ti' jii' cha' cuxi nu ntsu'u jii', culochu' yu jii' cha' cuxi bi' li'.

Sca nu qui'yu cuañi' nu ntucuna' ycu'i ca ti yu chalyuu jii'

¹¹ Nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

—Ntsu'u sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu jii' yu. ¹² Lo'o nu cuañi' la ni, nacui yu jii' sti yu: “Sti na’”, nacui, “xtyanu clya nu'u lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' tyacua jna’”. Lo'o li' hora ti ndacha sti yu cha' tso'o nu ntsu'u jii' tyucuaa sñi'. ¹³ Cua xtyi tyempo ndyaca, li' ndyujui' nu qui'yu tya cuañi' la lcaa cha' tso'o nu nda sti yu jii'. Lo'o ngujui' cñi ndy'ya yu, ndyaa yu tyijyu' li'. Ca chaca tsu' su ndyalaa yu, li' xcu'i na' ngua'ni ñu'u ti yu chalyuu jii' yu; nguliji ñu'u ti yu cñi bi' jii' yu. ¹⁴ Pana nu lo'o cua ndye cñi jii' yu nguliji yu, li' ngua sca jbi'ña tlyu ca loyuu su ndya'a yu; ná ntsu'u na cacu yu, lye tsa ntyute' yu li'. ¹⁵ La cui' quichi' su ntsu'u yu bi' ndyaa yu ne' xña jii' sca ñati; ngulo nu ñati' bi' cña jii' yu, li' ndyaa yu ne' sca lo'o jii' ñati' bi' su ntsu'u cube' jii', cha' xacu yu jii' cube' bi' jii' ngu'. ¹⁶ Lo'o li' ngua ti' yu si tyaala' la jii' yu lo'o cacu yu si'yu quixi' tya'a nu ndacu cube', cha' ná tucui nda na cacu yu, lo'o jua'a ntyute' tsa yu li'. ¹⁷ Hasta li' ngulacua tso'o ti' yu: “¿Ni lcua tya'a msu ntsu'u to' tyi sti na' ndyu'ni cña? Ná ndyiji jbi'ña jii' ngu' bi', hasta ntyucua na ndyacu jii' ngu'. Lo'o na' ni, nga'a na' ca nde ndyiji jbi'ña 'na cha' nga'aa ndyiji na cacu na'. ¹⁸ Tso'o la tya'a na' nde to' tyi sti na' cha' chcu'i na' lo'o: Sti na', ñacu'i na' jii', cua ntsu'u tsa qui'ya

hichu' na' cuentya jil'i ycui' Ndyosi lo'o cuentya jinu'u, cha' nguta'a yu'u ti na'. ¹⁹ Nga'aa ntsu'u cha' ñacui nu'u cha' sñi' nu'u laca na'; tso'o la masi ñi'ya nu ndu'ni nu'u lo'o msu jinu'u, jua'a ti cua'ni nu'u lo'o na'." Jua'a ngulacua ti' yu cha' chcu' yu lo'o sti yu. ²⁰ Li' ngutu'u yu ndyaa yu tyucui cha' ñaa yu nde to' tyi sti yu.

'Tya tyijyu' ñaa yu lo'o na'a sti yu jil'i yu. Hora ti ndyaa sti yu ndyacia tya'a lo'o yu; ngüityi sti yu jil'i yu li, nchcuicha' sti yu jil'i yu cha' ngua tya'na ti' sti yu jil'i yu. ²¹ Li' nacui yu jil'i sti yu: "Sti na'", nacui yu, "cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya jil'i ycui' Ndyosi lo'o jua'a cuentya jinu'u. Nga'aa ntsu'u cha' ñacui nu'u cha' sñi' nu'u laca na'." ²² Li' nacui ycui' nu cusu' jil'i msu: "Yaa clya ma culo ma late' nu tso'o la cha' xacu' ma jil'i yu re. Sta ma sca cui' sne ya' yu, su'ba ma caña quiya' yu. ²³ Lo'o li' tsa squi'ya ma chqueru nu ta'a la cha' cujuu ma jil'i cha' cacu na. Cua'ni na sca ta'a, ²⁴ cha' ngua ti' na cha' cua ngujuu sñi' na' re, lo'o juani xa' ndyu'u tucua yu; cua nguna' yu ngua ti' na, lo'o xa' ndyalaa yu." Hora ti nguxana ngua'ni ngu' sca ta'a li'.

²⁵ 'Jua'a ndyaca cha' lo'o ndyalaa sñi' nu cua cusu' la, ndyalaa yu ndyaa yu cña. Cua tyalaa ti yu toni'i jil'i yu, lo'o ndyuna yu nclya'a ngu' musca, cha' cua laca ndyaca jii lo'o ndyalaa yu. ²⁶ Li' ngusi'ya yu jil'i sca yu cuañi', nchcuane yu jil'i: "¿Na laca ndyaca jua?" ²⁷ Li' nguxacu' nu yu cuañi' bi' jil'i yu: "Yu tya'a nu'u nu ndya'a yu'u, cua xa' ndyalaa yu bi' juani", nacui. "Bi' cha' nacui sti nu'u cha' cujuu ya chqueru nu tso'o la ña'a bi', cha' tso'o tsa nti' sti nu'u cha' cua ndyalaa yu tso'o ti." ²⁸ Ngunasi' tsa sñi' nu cua cusu' la bi' li'. Lo'o na'a sti yu cha' ná ntaja'a yu tyaa yu ca toni'i, li' ndyaa sti yu cha' chcu' lo'o yu. ²⁹ Li' nacui yu jil'i sti yu: "Jlo ti' nu'u ni cua lcuu yija ndi'i na' ndyu'ni na' cña jinu'u, lo'o ni sca quiya' ná ngua'ni xña'a na' lo'o nu'u; lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, ngua'ni na' jil'i. Pana ni sca quiya' ná

nda nu'u masi sca chivo piti ti jna' cha' cua'ni na' ta'a lo'o tya'a tso'o na'. ³⁰ Nu juani chaca quiya' ndyalaa sñi' nu'u nu ndye cñi jinu'u nguliji ñu'u ti yu lo'o sa'a yu. Lo'o ndyalaa yu bi', hora ti ndyujui ma chqueru ta'a cha' caca ta'a jil'i", nacui sñi' nu cua cusu' la. ³¹ Li' nacui nu cusu' sti yu jil'i yu: "Chañi cha' lcaa tsa ndi'i nu'u lo'o na'. Lo'o jua'a lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jna', na jinu'u laca lcaa cha' bi'. ³² Pana juani, tso'o la cha' cua'ni na sca ta'a cha' ndyalaa tya'a nu'u chaca quiya'. Ngua ti' na cha' cua ngujuu yu, pana xa' ndyu'u tucua yu chaca quiya'; cua nguna' yu ngua ti' na, pana ndyalaa yu chaca quiya'. Bi' cha' ndyu'ni na sca jii juani, cha' chaa tsa ti' na."

16

Sca msu laca loo nu tajua' ti ngua'ni, masi cuxi ti tyiquee yu

¹ Li' nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Ntsu'u sca nu culiya', lo'o jua'a cua ntsu'u sca ñati nu laca loo jil'i msu jil'i yu culiya' bi'. Lo'o li' ndacha' ngu' jil'i nu culiya' bi', cha' cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u jil'i yu, cha' nguliji ñu'u ti msu nu laca loo jil'i cha' tso'o bi'. ² Li' ngusi'ya xu'na jil'i msu nu laca loo bi', cha' xcuane jil'i msu bi': "¿Ni cha' ta laca nu nchcu' ngu' lo'o na' cha' jinu'u?", nacui yu. "¿Ni cña ndyu'ni nu'u nu cua nchcu' ngu' lo'o na'? Tya nu'u cuentya jna' juani, cuacha' clya nu'u cha' jna', ña'a cha' nu cua ngua'ni nu'u. Nga'aa caca nu'u loo jil'i msu 'na juani." ³ Quiña'a tsa ngulacua ti' msu nu laca loo bi' li': "¿Na laca cua'ni na' juani, si nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'? Nga'aa jlo ti' na' ñi'ya cua'ni na' li'. Ná qué na' cha' cua'ni na' cña lo yuu; lo'o si tsa'a jña na' msta, la cui' ti jua'a ca tyuju'u tsa ti' na' li'. ⁴ Pana cua jlo ti' na' ñi'ya nu cua'ni na' cha' caja su tyil'i na' toni'i jil'i ñati, nu lo'o nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'." Jua'a ngulacua ti' msu bi', cha' cuxi ti tyiquee yu. ⁵ Li' ngusi'ya yu

ji'li lcaa ñati nu ndacui ji'li xu'na yu, nchcuane yu ji'li ngu' li': "¿Ni tsa lo ta ndacui nu'u ji'li xu'na na?" nacui yu ji'li tsaca ngu'. ⁶ "Sca mil tya'a litro setye ndacui na' ji'li", nacui ngu' bi' li'. Hora ti nacui msu nu laca loo bi' ji'li ngu' bi': "Nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u. Cua'a clya nu'u re cha' cuiña chaca quityi, nu ñacui cha' ca'yu siyento ti litro setye ndacui nu'u ji'li nu cusu' bi'", nacui msu bi' ji'li. ⁷ Li' nchcuane yu ji'li chaca ngu': "Nu'u ni, ¿ni tsa lo ndacui ji'li xu'na na?" "Sca siyento tya'a cujuí nscua' trigo", nacui ngu' bi' li'. "Haa", nacui yu, "nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u", nacui nu msu bi'. "Cua'a clya nu'u ca nde cha' scua chaca quityi nu ñacui cha' jacuayala tya'a cujuí ti, tsa bi' ti ndacui ji'li nu cusu'." ⁸ Tiya' la ngua cuayá' ti' ycuí nu laca xu'na yu ñi'ya nu ndyu'ni yu. "Tajua' tsa ndyu'ni msu nu laca loo bi' 'na laja lo'o ndyu'ni yu cña", nacui nu cusu' culiya' bi'.

Lo'o li' tya nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'ma ni, nu nti' tsa ma taquiya' ma ji'li lcaa cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi —nacui—, taca ca tsa'a ma xi lo'o ña'a ma ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu lo'o tya'a ngu', masi cuxi ti ngu'.

⁹ 'Ndi'ya hcui' na' lo'o ma lacua: Tso'o ti cua'ni ma lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'li ma nde chalyuu; xtyucua ma ji'li xa' ñati lo'o cha' tso'o nu ntsu'u ji'li ma ña'a cuayá' tye chalyuu ji'li ma, cha' jua'a caja tya'a tso'o ma nde chalyuu. Lo'o li' ta ycuí' Ndyosi su tyi'li ma slo Ni, su ná nga'a cha' tye chalyuu ji'li ma li'.

¹⁰ Ñati nu tso'o tsa ngua'ni lyiji sca cña piti ti, jua'a tso'o tsa cua'ni ngu' bi', masi sca cña nu cua tlyu la; pana ñati nu ñilo'o ji'li xu'na ngu' lo'o cua'ni ngu' sca cña piti ti, ná tyiquee' ná caca cua'ni ngu' bi' sca cña nu cua tlyu la. ¹¹ Si ná nchca cña'asij ma sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'li ma nde chalyuu, ni ná ta ycuí' Ndyosi sca cña tso'o la cha' cua'ni ma cuentya ji'li ycuí' Ni. ¹² Lcaa

cha' tso'o nu ntsu'u ji'li ma chalyuu, na nda ycuí' Ndyosi cha' bi' jña ti ma; si ná cua'ni tso'o ti ma lo'o cha' bi', ¿ñi'ya cua'ni ma lo'o cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'li ma?

¹³ Sca msu ni, ná caca cua'ni yu cña ji'li tucua tya'a xu'na yu sca tyempo ti; ji'li sca ti xu'na yu taca cua'ni yu cña. Ná tyiquee' ti'li ti' yu ña'a yu ji'li tsaca ñati li', cuati ji'li chaca ñati bi' tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'li; hasta tso'o la cua'ni yu cña ji'li ñati bi', pana ji'li tsaca ñati bi', lasa la cua'ni yu cña ji'li. Ná caca xñi na cha' ji'li ycuí' Ndyosi nu Xu'na na si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'li cña, cha' ñi'ya si laca chaca xu'na na, jua'a laca cña bi' li'.

¹⁴ Pana ntsu'u tsa tyiquee ngu' fariseo cha' ji'li cña, bi' cha' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús, ngustí lo'o ti ngu' ji'li yu. ¹⁵ Li' ngxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—Cu'ma —nacui yu—, tso'o tsa ndu'ni ma cha' ña'a ti xa' ñati ji'li ma, pana cua jlo ti' ycuí' Ndyosi lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee ma. Ñati nu tlyu tsa ndu'ni ji'li ycuí' ca ngu', xtyanu ti'li ycuí' Ndyosi ji'li ngu' bi'.

Ñi'ya ndyaca lo'o cha' tso'o nu ji'li ycuí' Ndyosi

¹⁶ Nu tyempo cua sa'ni la ni, ntsu'u cha' cusu' ji'li ñati, la cui' cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o Moisés, jua'a lo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'li Ni tya sa'ni la; pana nu lo'o ñaa Juan, tya li' ngxana ngañi cha' tso'o ji'li ycuí' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' tyiquee ñati. Quiña'a tsa ñati, lye tsa nda ngu' juersa cha' xñi ngu' cha' ji'li ycuí' Ndyosi.

¹⁷ Ná tlyu cña tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, jua'a tye tyucui ña'a chalyuu; pana ná tye tsiya' ti ni sca si'yu cha' ji'li lcaa cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na nu ngua sa'ni la.

Nchcui' Jesús cha' ji'li ñati nu xtyanu ti'li ji'li clyo'o

¹⁸ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu yu ji'li clyo'o yu, cha' xa' caja clyo'o yu lo'o xa' nu cuna'a, cha' suba'

ndyu'ni yu bi' li'. Lo'o jua'a lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o ji'i, masi cuentya ji'i ley, la cui' ti cha' suba' laca nu ndyu'ni nu qui'yu bi' li'.

Cha' ji'i sca nu culiya' lo'o sca yu ti'i nu naa Lázaró

¹⁹ 'Cua ntsu'u sca nu culiya', lo'o xcui' late' quiña'a nga'a, xcui' late' tso'o ña'a nchcu' yu. Lo'o jua'a lye tsa ndyu'ni yu, lcaa tsá ndyaca ta'a slo yu. ²⁰ Pana ntsu'u sca ñati ti'i nu naa Lázaró, nu xcui' quichu' ntucua tyucui ña'a yu. Toni'i ti ji'i nu culiya' bi' nchca'a Lázaró lcaa tsá. ²¹ Cua nti' yu ti'i bi' masi cacu yu satya na nu ndyalú to' mesa su ndyacu nu culiya' bi' li'. Lo'o jua'a ndya'a xne' su nga'a yu cha' nclye'e loo quichu' nu ntsu'u hichu' yu ti'i bi'. ²² Ndyalaa tsá nu ngujuii nu ti'i bi'; lo'o nu xca' ji'i ycu' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' ji'i ca slo jyo'o cusu' Abraham, ca su tlyu nu ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a ngujuii nu culiya' bi', nguxatsi' ngu' ji'i li'. ²³ Pana nu lo'o cua ntsu'u nu culiya' bi' su nchcube' yu ca bilyaa, li' ngusicua hique yu na'a yu ji'i jyo'o cusu' Abraham tyijyu' ti, lo'o jua'a na'a yu cha' stu'ba ti ntu-cua jyo'o Lázaró lo'o. ²⁴ Li' ngusi'ya nu culiya' bi' ji'i Abraham: "Sti ya Abraham, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'. Ta nu'u ji'i Lázaró jua cha' caa calo'o xi hitya cha' co'o na', masi lo'o sne ti yu cuicha' yu xi tu'ba na' cha' ca'ya tyacala' xi ltse' na', cha' lye tsa tyique' nti' na' su ntsu'u na' lo quii' re." ²⁵ Li' nacui' jyo'o Abraham ji'i: "Sñi", nacui, "tso'o tsa ngua hi lo'o nguti'i nu'u nde chalyuu. Lo'o Lázaró re ni, si'i jua'a ngua ji'i yu, cha' lye tsa nchcube' yu su nguti'i yu chalyuu. Bi' cha' caja su tso'o tyi'i yu ca nde juani; lo'o nu'u ni, nga'a cha' chcube' nu'u. ²⁶ Tya ntsu'u la cha' ji'i cuare nde su ndi'i ya, ntsu'u sca laja cua'a tlyu cla'be laja su ndi'i cuare lo'o cu'ma; bi' cha' si ntsu'u ngu' nu nti' tsa nde slo cu'ma, ná caca ji'i ngu' tyaa ngu'. Lo'o jua'a cu'ma nu ntsu'u ma' nde

jua, ná caca ji'i ma' tyaa ma' ca nde." ²⁷ Li' tya'na tsa nchcu' nu culiya' bi' lo'o: "Cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na', Abraham sti na'", nacui' nu culiya' bi'. "Ta ji'i Lázaró cha' tsa yu to' tyi sti na', ²⁸ ca su ntsu'u ca'yu tya'a ngu' tya'a na', cha' chcu' yu lo'o ngu', cha' ná caa ngu' ca nde su ntsu'u na' nchcube' na'." ²⁹ Pana nacui' Abraham ji'i: "Cua jlo ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua jyo'o Moisés; jua'a nu xa' la quityi ji'i ycu' Ndyosi nu nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni, ntsu'u bi' ji'i ngu' tya'a nu'u. Tso'o si cua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nscua lo quityi bi'." ³⁰ Li' nguxacu' nu culiya' bi' cha' ji'i: "Tso'o lacua, sti na' Abraham. Pana si tsa sca ngu' jyo'o re ca su ndi'i ngu', li' culochu' ngu' cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'." ³¹ Xa' nchcu' jyo'o Abraham lo'o nu culiya' bi' li': "Lo'o ná nti' ngu' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nguscua Moisés, lo'o jua'a ná taquiya' ngu' ji'i jyo'o cusu' nu ngua'a loo ycu' Ndyosi cña ji'i cha' chcu' lo'o ñati, la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'i xa' la cha' nu ta Ni lo'o ngu', masi tyu'ú sca nu cua ngujuii chaca quiya' cha' chcu' lo'o ngu'".

17

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la ji'na

¹ Chaca quiya' nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ntsu'u tsa ngu' nu nchcu' lo'o na cha' cua'ni na sca cha' cuxi, pana tya'na tsa sca ñati nu ndatsaa ji'i tya'a cha' cua'ni cha' cuxi lo'o. ² Tso'o la si tsa ngu' xcuaa ngu' ji'i yu lo tyujo'o lo'o sca quee quichi tyaaca' yane yu, cha' nga'aa caja ñi'ya nu tatsaa yu ji'i ni sca ñati ñi'ya nti' nu sube re, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o yu.

³ 'Cui'ya ma' cuentya si cua'ni sca ngu' tya'a ndya'a ma' sca cha' cuxi lo'o ma'. Li' chcu' ma' lo'o yu cha' nga'aa cua'ni yu cha' cuxi bi' lo'o ma'. Lo'o si tya'achu' yu ji'i cha' cuxi bi', cua'ni ma' cha' clyu ti' ji'i yu li'; ⁴ masi cati quiya' ta yu cha' ñasi' ti' ji'i ma' sca tsá, lo'o cati quiya' caa yu cha' chcu' yu

lo'o mā: “Cui'ya mā cha' clyu ti' jna', nga'aa cua'ni na' jua'a juani”, ñacui yu, li' nga'a cha' cui'ya mā cha' clyu ti' jii' yu.

Quiña'a tsa cha' caca ji'na si jlya ti' na ji'iyucui' Ndyosi

⁵ Li' nacui' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i' Jesús:

—Xtyucua nu'u ji'i' ya cha' taca jlya la ti' ya cha' jinu'u —nacui' ngu' ji'i'.

⁶ —Jlo ti' mā cha' piti tsa sca si'yu cuxee —nacui' Jesús ji'i' ngu'—, lo'o jua'a cu'mā ni, ná quiña'a tsa cha' nchca ji'i' mā. Pana masi xti ti' cha' jlya ti' mā ji'i' yucui' Sti na', taca ñacui' mā ji'i' yaca quityi re: “Tyu'utsu' nu'u ca su ndu re, yaa nu'u tyu nde lo hitya tyujo'o”. Lo'o li' ña'a mā cha' taquiya' yaca bi' cha' nu cua nchcui' mā lo'o.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si ndyu'ni na cña ji'iyucui' Ndyosi

⁷ ¿Ñi'ya nti' cu'mā ni? ¿Ñi'ya cua'ni mā si ntsu'u sca msu ji'i' mā nu ndyaa ne' quixi' cha' cula'a yuu cuentya ji'i' mā, masi ndyaa yu cha' cña'asii' yu ji'i' bata ji'i' mā? Nde ngusii' lo'o ndyalaa ca ti' msu bi' ndyaa yu cña bi', ná tyiquee' ná chcui' mā lo'o yu ndi'ya: “Tyaa clyā cua'a to' mesa cha' cua'ni nu'u sii' juani”. ⁸ Ná yala ñacui' mā ji'i' yu jua'a, nti' na'. Ná tyiquee' ndi'ya chcui' mā lo'o yu: “Cua'ni cho'o clyā caque' sii' cha' cacu ya. Clyō cacu ya co'o ya, cuati cacu co'o nu'u”, ñacui' mā ji'i' msu bi'. ⁹ ¿Ha tya mā xlyā'be ji'i' msu bi', cha' ndaquiya' yu cña nu ngulo mā ji'i'? Ná ndu'ni xu'na msu jua'a. ¹⁰ Ñi'ya laca msu, jua'a laca cu'mā; nu lo'o ngua'ni mā laca cña nu culo yucui' Ndyosi ji'i' mā, nga'a cha' ñacui' mā li': “Msu cuxi ti' laca cuare, cha' cña nu nga'a cha' cua'ni ti' ya, tsa bi' ti' cña ngua'ni ya”, ñacui' mā.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i' tii tya'a ñati nu ngusñi quicha nu ndyatsu' cuaña' ji'i'

¹¹ Nu lo'o ngusñi Jesús tyucui' ndyaa nde Jerusalén, li' nteje tacui' ngu' loyuu su cuentya Galilea, ndyaa ngu' nde loyuu su cuentya Samaria.

¹² Nu lo'o ndyalaa Jesús sca quichi' piti

bi', li' ndyacua tya'a yu lo'o tii tya'a ngu' quicha nu cua lijya ngu' slo yu; quicha nu ndyatsu' cuaña' ntsu'u ji'i' ngu' bi'. Pana tyijyu' ti' ndyatū ngu' slo Jesús, ¹³ cui' tsa nchcui' ngu' lo'o yu li':

—Cusu' Jesús —nacui' ngu' li'—, cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i' cua.

¹⁴ Nu lo'o na'a Jesús ji'i' ngu', li' nacui' yu:

—Yaa clyā mā slo sti jo'ó cha' ña'a yu ji'i' tyucui' ña'a mā —nacui'.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Pana su ndyaa ngu' tyucui' ti, ngua tii ngu' cha' xa' ngua lubii' cuaña' ngu'; ndye cha' quicha ngu' li'. ¹⁵ Bi' cha' nguxtyuu tsaca yu quicha bi', cui' tsa nchcui' yu ndyu'ni chi' yu loo yucui' Ndyosi. ¹⁶ Li' ndyatū sti' yu slo Jesús, ndyaa stii yu lo yuu nde loo yu cha' ndya yu xlyā'be ji'i' Jesús. Ngu' Samaria laca yu bi', ngu' xa' tsu' laca yu. ¹⁷ Li' nacui' Jesús:

—¿Ha si'i' tii tya'a ngu' nu ndyatsu' cuaña' ngu' ndyaca tso'o ngu' tsā? ¿Mala ngua nu chaca caa tya'a ngu' bi' juani? ¹⁸ Sca ti' yu re nu si'i' ngu' Israel tya'a na laca, bi' laca nu nguxtyuu cha' cua'ni tlyu yu ji'i' yucui' Ndyosi.

¹⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Tyatū nu'u cha' tyaa nu'u juani —nacui'—. Cua ngua tso'o nu'u juani cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u.

Ndi'ya caca lo'o tyalaa tyempo cha' caca yucui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i' ñati

²⁰ Lo'o li' nchcuane ngu' fariseo ji'i' Jesús ni jacua' tyalaa tyempo cha' caca yucui' Ndyosi loo ji'i' ñati. Nguxacui' Jesús cha' ji'i' ngu' bi' li':

—Si'i' sca na nu tyaca' lijya tyijyu' laca cha' bi'. ²¹ Ná caca ñacui' na ndi'ya: “Nde ti' ndu bi'”; masi ndi'ya ná ñacui' na: “Ndejua ntucua bi'”. Na cua laca yucui' Ni loo ca ne' cresiya ji'i' ñati juani.

²² Li' nacui' Jesús ji'i' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i':

—Nde loo la tyalaa tyempo nu nti' tsa mā ña'a mā 'na, masi chaca tya tsā nde chalyuu tya tyi'i' na' lo'o mā

nti' mā, na' nu cua nda ycui' Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; pana nga'aa ña'a mā 'na li'. ²³ Chcui' ngu' lo'o mā cha' jna' li': "Nde ti ndu yu"; lo'o jua'a chcui' ngu': "Ndacua ndu ycui' yu". Pana ná tsa mā, ná taquiya' mā jil'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' —nacui Jesús jil'i ngu'—. ²⁴ Se'i ti ntyijil'i xee tyi'yu nu lo'o ndyubi, pana tyaca' ña'a ngu' xee bi' tyucui nde cua; jua'a caca lo'o na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyalaa tsā bi' lo'o ña'a ngu' jna' cha' caa na' chaca quiya'. ²⁵ Pana clyo nscua cha' lye tsa chcube' ycui' na'. La cui' jua'a ngu' tya'a quichi tyi na xtyanu til'i ngu' 'na. ²⁶ Ñi'ya ngua jil'i ñati nu ngutil'i chalyuu sa'ni la, tya'a stu'ba ngu' lo'o jyo'o Noé bi', jua'a caca jil'i ñati chalyuu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu lijyaa cha' caca na' ñati. ²⁷ Tya'a stu'ba jyo'o Noé bi' ni, ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; tsa bi' ti cha' ndube ti' ngu' ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo ngüiñá nu Noé bi' yaca ni'i tonu. Li' ndyatí yu ne' yaca ni'i bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u jil'i yu. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa bi', ndye ñati chalyuu ngujui ngu'. ²⁸ Lo'o la cui' ñi'ya ngua jil'i ngu' quichi su ngutil'i jyo'o Lot, jua'a caca jil'i ñati chalyuu tsā bi'. Tya'a quichi tyi Lot ni, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngüi'ya ngu' yu'ba, ndyujui' ngu' yu'ba, ndyataa ngu' xtya, ngüiñá ngu' ni'i; tsa bi' ti cña nu ndiya ti' ngu' ngua'ni ngu' bi', ²⁹ ña'a cuayá' nu ngulo ycui' Ndyosi jil'i yu Lot bi' nde quichi Sodoma bi'. Li' ngusalú Ni quii' lo'o yuu sufri ndyaqui lo yuu. Ndye cha' jil'i lcaa ngu' Sodoma bi'; tya'a stu'ba Lot ni, ngujui lcaa ngu'. ³⁰ Jua'a caca tsā bi' lo'o tyaa na' nu lijyaa cha' caca na' ñati; lo'o ña'a ngu' 'na chaca quiya', ná ca tii ngu' ni tsā caca bi'.

³¹ 'Nu lo'o tyalaa tsā bi', si ntsu'u ngu' nu ndu ca que ni'i jil'i ngu', lo'o ca'ya ngu' ná caja tyempo jil'i ngu' cha' culo ngu' yu'ba jil'i ngu' nu ndi'i nde ni'i jil'i ngu'. Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixi', ná caja tyempo jil'i ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde

to' tyi ngu'. ³² Tyi'u ti' mā ñi'ya nu ngua jil'i nu cuna'a jil'i Lot tyempo bi'; ngua ti' ma' xtyuu ma' nde quichi, li' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyaca ma' sca quee. ³³ Chcuna' chalyuu jil'i mā si xcui' nclyacua tsa ti' mā ñi'ya nu caca jil'i ycui' ca mā; pana quije chalyuu jil'i mā si tyaja'a mā, masi cujui ñati jil'i mā xqui'ya na'.

³⁴ 'Cacha' na' jil'i mā ñi'ya nu caca si talya lo'o caa na'; si ntsiya tucua tya'a ñati laja' lo sca quiñá ti, qui'ya ycui' Ndyosi jil'i tsaca, tyanu chaca ycui' ti li'. ³⁵ Lo'o jua'a si nga'a tucua tya'a nu cuna'a ndyoo ngu' ndacua, qui'ya Ni jil'i tsaca, tyanu chaca li'. ³⁶ Lo'o jua'a si ntsu'u tucua tya'a nu qui'yu lo cña jil'i ngu' ne' quixi', qui'ya Ni jil'i tsaca, tyanu chaca li'.

³⁷ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' jil'i Jesús:

—¿Macala caca jua'a, cusu'? —nacui' ngu'.

Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu':

—Ca su ntsiya sca na tyucu, ca bi' tyu'u ti'i culexu; jua'a nu lo'o tyu'u ti'i ñati lo'o tye chalyuu, chcube' tsa ngu' li'.

18

Cui' jil'i nu cuna'a ti'i nu cua ndat-saa jil'i bese

¹ Ngulu'u Jesús jil'i ngu' cha' lu'ba ti chcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi, cha' ná ca taja ti' ngu' tsiya' ti lo'o chcui' ngu' lo'o Ni. Ndi'ya ndyu'u cui' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

² —Sca quichi ntsu'u sca bese nu ná ndu'ni chi loo ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ná sca cha' ndube ti' yu. ³ La cui' quichi bi' ntsu'u sca nu cuna'a ti'i. Li' ndyaa ma' bi' ndyaa na'a ma' jil'i bese bi', cha' ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati lo'o ma'; ngua ti' ma' cha' quiñi tso'o cha' jil'i ma' lo'o tya'a cusu ma' slo bese. ⁴ Tyuu quiya' ndyaa ma' bi' slo bese, lo'o ná ndaquiya' bese bi' jil'i cha' nu nda ma' bi' lo'o. Ca tiya' la li' ngulacua ti' nu bese bi': "Masi ná ndaquiya' na' jil'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, ni jil'i cha' nu nchcui' sca ñati chalyuu

na ndube ti' na'; ⁵ pana cua'ni na' tisiya ji'i cha' nu nchcui' nu cuna'a ti'i re, cha' ña'a ti ndya'a nu cuna'a re nchcui' cua ña'a ti lo'o na'. Bi' cha' cua'a na' xi ji'i", nacui' bese bi', "cua'ni na' tisiya ji'i cha' nu nchcui' ma' re, cha' nga'aa caa la ma' su'ba ñasi' ma' na'."

⁶ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a nchcui' nu bese xña'a bi', li' nguxtyucua yu ji'i ma' bi', masi ná tso'o tyiquee yu —nacui' Jesús ji'i ngu'—. ⁷ Pana tso'o tsa tyiquee ycu' Ndyosi, yala ti xtyucua Ni ji'i ñati nu cua ngusubi Ni ji'i, nu tya'na tsa nxi'ya ji'i Ni tsa lo'o talya. ¿Ha tiya' tsa xtyucua Ni ji'i ngu' nti' ma'? ⁸ Ñacui' na' ji'i ma' cha' hora ti xtyucua Ni ji'i ngu' bi', cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i ngu'. Pana nu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ¿ha ña'a ti tya quije 'na ñati nu jlya ti' ji'i ycu' Ndyosi Sti na'?

Sca cuii ji'i tucua lo ñati nu ndyaa ne' laa

⁹ Nde chaca cuii nu nda Jesús lo'o ngu'; sca cuii cuentya ji'i ngu' nu tyixi tsa ndu'ni ji'i ycu' ca ti ngu', cha' xcui' cha' liñi ndu'ni ngu' bi' nti' ngu', cha' xcui' nxyi' lo'o ti ngu' bi' ji'i xa' ñati. Ndi'ya nchcui' Jesús li':

¹⁰ —Tucua tya'a ñati ndyaa ne' laa tlyu cha' chcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Tsaca ngu' bi' laca ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu'; chaca ngu' laca sca ngu' cuxi nu nclyo cñi cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu'. ¹¹ Nu yu fariseo bi' ni, na ndu' ti yu, ndi'ya nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi li': "Ndyosi", nacui, "tsa xlya'be jinu'u cha' ná ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; xña'a tsa ndu'ni ngu', cuaana tsa ngu', suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. Pana na' ni, ná ndu'ni na' jua'a, ni ná ndu'ni na' ñi'ya ndu'ni yu cuxi cua nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu'", nacui nu yu fariseo bi' ji'i ycu' Ndyosi. ¹² "Tucua quiya' sca semana ná ndacu na' tyaja cha' ndu'ni tlyu na' jinu'u. Lo'o jua'a nda na' sa

yu'be lcaa na nu ngua'ni na' ngana scaa semana jinu'u", nacui yu fariseo bi'. ¹³ Pana nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' ni, tyijyu' ti ndyatü yu; ná ntsu'u tyiquee yu cha' sicuaa yu xi cloo yu nde cua, cha' xñi'i tsa ti' yu ndu' yu ndyu'u ti yu tyiquee yu laja lo'o nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi: "Cua'ni tya'na ti' nu'u jna', Ndyosi Sti na', cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'", nacui nu qui'yu bi'. Tsa bi' ti cha' nchcui' yu.

¹⁴ Ndi'ya laca cha' nu nti' na' chcui' na' lo'o ma, cha' nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' bi' ni, cua ngüityi ycu' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u ji'i yu bi'; tso'o ti tyiquee yu lo'o nguxtyu yu ndyaa yu to' tyi yu. Pana ná ngua ji'i yu fariseo bi' jua'a, cha' nu ñati nu tlyu tsa ndu'ni ji'i ycu' ca ti, ntsu'u cha' caca tyuju'u ti' ñati bi' ca tiya' la; pana ñati nu tyuju'u tsa ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i juani, ca tiya' la caca tso'o la cresiya ji'i cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

Ngulacua Jesús ji'i nu sube

¹⁵ Lo'o li' ñaa lo'o ngu' ji'i nu sube cuañi' cha' sta ya' ycu' Jesús hique ngu' sube bi'. Pana nu lo'o na'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'i ñati nu lijya lo'o nu sube bi', lo'o ti nguxana ngu' bi' ngua'ni tyaala ngu' ji'i ñati nu lijya bi'. ¹⁶ Li' ngusi'ya Jesús ji'i nu sube cha' caa ngu' slo yu. Li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—Ta ma' chacuayá' cha' caa nu sube ca slo na' —nacui—, cha' sca nu sube ni, tso'o tsa nxñi cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi tyucui tyiquee bi' tsiya' ti. Lo'o jua'a taca culo Ni cña ji'i ñati nu jua'a jlya ti' ji'i Ni, ñi'ya lo'o jlya ti' nu sube ji'i Ni. ¹⁷ Cha' liñi nda na' re lo'o ma: Ñati nu ná xñi cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya nu nxñi sca nu sube cha' bi', ná ntsu'u chacuayá' tyati' ñati bi' ca su laca ycu' Ni loo.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁸ Ndacua ndu' sca ñati tlyu nu laca loo ji'i ngu' judío. Li' nchcuane yu bi' ji'i Jesús:

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui—. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui nu qui'yu bi'.

¹⁹ Li' nguxacui Jesús cha' jil'i yu:

—¿Ni cha' laca nacui nu'u cha' tso'o tsa na'? —nacui Jesús jil'i yu bi'—. Sca ti ycu' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. ²⁰ Cua jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi jil'i ñati tya sa'ni la, cha' nu nchcui' quityi ndi'ya: “Ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati”, nacui quityi bi'. “Ná cjuui ma jil'i tya'a ñati ma; ná cuaana ma; ná chcu' ma cuentyu jil'i tya'a ñati ma; cua'ni tlyu ma jil'i sti xtya'a ma, jua'a tucua ma cha' nu nchcui' ngu' cusu' jil'i ma lo'o ma.” Jua'a cha' nu nguxtyanu ycu' Ndyosi jil'i na tya sa'ni la.

²¹ —Tya lo'o cuañi' na' cua ndaquiya' na' lcaa cha' bi' —nacui nu qui'yu bi' jil'i Jesús.

²² Nu lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacui:

—Chaca tya cha' tya lyiji cua'ni nu'u: yaa cjuui' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cñi nu ta jil'i ngu' ti'i; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua ycu' Ndyosi li'. Lo'o cua ngua'ni nu'u cña bi', li' taca tya'a nu'u lo'o na'.

²³ Nu lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús, hora ti ngua xñi'i ti' yu, cha' culiya' tsa yu. ²⁴ Lo'o na'a Jesús cha' xñi'i tsa ti' yu, li' nacui jil'i ngu' nu ndi'i slo:

—Tucui tsa laca cha' jil'i ngu' culiya' cha' tyatí ngu' lo cha' jil'i ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'. ²⁵ Lasa la cña laca cha' tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu, ñi'ya laca sca camello. Lasa la cha' bi'; tucui la cña laca cha' tyatí sca ngu' culiya' ca su laca ycu' Ndyosi loo —nacui Jesús.

²⁶ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', ndube tsa ti' ngu'.

—¿Tilaca taca jil'i clyaá jil'i nu cuxi lacua, cha' tyalaa ca slo ycu' Ndyosi? —nacui ngu'.

²⁷ —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana ycu' Ndyosi ni, nchca jil'i Ni cua'ni Ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús jil'i ngu' bi'.

²⁸ —Cusu' —nacui Pedro jil'i—, cua nguxtyanu ya lcaa cha' nu ntsu'u jil'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui.

²⁹ Li' nguxacui Jesús cha' jil'i yu:

—Cha' liñi nda na' lo'o ma juani, cha' ná ntsu'u ni sca ñati nu ndyaa ty-ijyu' cha' cua'ni cña cuentya jil'i ycu' Ndyosi, lo'o li' nguxtyanu na' jil'i ngu' bi' jua'a ti. Ntsu'u quiya' ndyanu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' bi', nu lo'o ndyaa ngu' cuentya jil'i ycu' Ni; masi tyi ngu', masi clyo'o ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', nguxtyanu ngu' lcaa bi'. ³⁰ Pana quiña'a la cha' tso'o caja jil'i ngu' bi' chalyuu juani, tsa ña'a cha' nu nguna' jil'i ngu' bi', ngua ti' ngu'; jua'a nde loo la, li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'

³¹ Sca se'i ti ngusi'ya Jesús jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, cha' tyu'u ti'i ngu' slo yu cha' chcu' yu lo'o ngu':

—Tsaa na nde Jerusalén juani —nacui yu—, su caca lcaa cña nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la, nu nguscua ngu' jil'i cua ña'a ca cha' nu caca 'na, na' nu lijya'a cha' caca na' ñati. ³² Cua ta ti ngu' 'na jil'i ngu' xa' tsu' cha' xtyí lo'o ngu' 'na, cha' chcu' ngu' cha' ti' 'na, lo'o jua'a tu'u ngu' hitya sañi' ngu' 'na. ³³ Clyo quiji'i ngu' 'na lo'o reta, cuati cjuui' ngu' 'na. Pana tsá nchca tyuna ni, li' tyu'ú na' chaca quiya'; ná tyanu na' lo'o ngu' jyo'o.

³⁴ Lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús bi', ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi', ni ná jlo ti' ngu' ni cha' laca nchcui' yu jua'a. Sca cha' tucui ngua, ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi'.

Ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o sca nu cuityi' ngu' Jericó

³⁵ Cua tyalaa ti Jesús to' quichi Jericó li'. Ca bi' nga'a sca nu cuityi' to' tyucuii, ndijña yu msta. ³⁶ Cha' quiña'a tsa ñati ndañi lijya tyucuii, bi' cha' nchcuane nu cuityi' bi' ji'i xa' ñati:

—¿Na ca ndyaca re? —nacui yu.

³⁷ Li' nacui ngu' ji'i yu cha' Jesús Nazaret bi' lijya tyucuii juani. ³⁸ Li' cuii tsa ngusi'ya nu cuityi' bi':

—Jesús, cha' David ngua jyo'o cusu' jinu'u —nacui yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacui.

³⁹ Ngu' nu ndyaa nde loo bi' ngusi'ya lo'o ngu' ji'i yu cha' ca ti yu cha' nxi'ya yu; pana ná ndyuna yu, cuii la nxi'ya yu li':

—Nu'u ni, nu tya'a ñati ji'i jyo'o David —nacui yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁰ Li' ndatu Jesús cha' chcu' lo'o ngu' cha' caa lo'o ngu' ji'i yu quicha bi' slo. Nu lo'o cua ndu yu cacua ti slo, li' nchcuane Jesús ji'i yu cuityi' bi':

⁴¹ —¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacui Jesús ji'i.

—Cusu' —nacui yu—, nti' na' cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i si'yu cloo na' —nacui nu cuityi' bi'.

⁴² —Caca tso'o cloo nu'u lacua —nacui Jesús ji'i—. Xqui'ya cha' jlya ti' nu'u cha' 'na, bi' cha' tyaca tso'o nu'u juani —nacui Jesús.

⁴³ Hora ti ndyaca tso'o loo nu cuityi' bi', ngua ji'i yu na'a yu. Lo'o li' ndu'u yu ndya'a yu lo'o Jesús, ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a lcaa ñati nu na'a cha' bi', lo'o ngu' bi' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'.

19

Jesús lo'o Zaqueo

¹ Lo'o li' ndya'a Jesús ndyaa yu cla'be quichi Jericó bi'. ² Ca bi' ntsu'u sca nu qui'yu culiya' nu naa Zaqueo, xu'na ngu' nu nlyo cñi cña loo ngu' laca yu. ³ Cua nti' yu tyuloo yu ji'i Jesús, pana ná nchca ña'a yu ji'i cha' quiña'a tsa ñati ndi'i. Lo'o Zaqueo ni,

sata' ti yu. ⁴ Li' ngusna yu ndyatü yu nde loo ngu'; cha' ña'a cuaana ti yu ji'i Jesús, ndyacu' yu lo sca yaca quityi tyucuii su nga'a cha' tyeje tacui Jesús cacua ti. ⁵ Nu lo'o nteje tacui ti, li' nguxña'a Jesús nde cua, nchcu' lo'o Zaqueo bi':

—Zaqueo —nacui Jesús ji'i yu—, cua'ya clya nu'u, cha' nga'a cha' tyalaa na' to' tyi nu'u juani.

⁶ Yala ntcha ti ngua'ya Zaqueo, cha' ndiya tsa ti' yu cha' nu nchcu' Jesús lo'o yu; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ta yu su tyi'i Jesús. ⁷ Nu lo'o na'a ngu' cha' ndyaa Jesús slo Zaqueo bi', lcaa ngu' lye tsa nchcu' tube ngu' cha' ndyaa Jesús cha' tyanu toni'i ji'i sca ngu' cuxi, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya ji'i. ⁸ Li' ndatu Zaqueo cha' chcu' lo'o Jesús:

—Ña'a xi ya'a, cusu' —nacui yu—. Ta na' sa cla'be cha' tso'o nu ntsu'u 'na ji'i ngu' ti'i. Si tya ntsu'u na nu nguaana na' cha' cua ngüñilo'o na' ji'i ngu', tya na' na bi' ji'i ngu', masi jacua tsa lo cua quije ji'i ngu' —nacui Zaqueo li'.

⁹ —Juani cua ngulaá ngu' nu ndi'i ni'i re ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' —nacui Jesús li'—, cha' jua'a nu qui'yu re ni, tya'a ñati na lo'o jyo'o Abraham laca yu. ¹⁰ Cua nda Ni 'na li-jyaa cha' caca na' ñati cha' clyana na' ji'i ñati nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya nu cuxi, lo'o jua'a cua'ni lyaá na' ji'i ngu' bi'.

Cuii ji'i tii tya'a cñi oro

¹¹ Laja lo'o nga'a ti ngu' ndyuna ngu' cha' nu nchcu' Jesús lo'o ngu', li' nda yu sca cuii lo'o ngu'. Na cua ngulala ti tyalaa ngu' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, lo'o ngua tii ngu' cha' ycu' Jesús laca nu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu; ngua ti' ngu' cha' la cui' hora nu caca Ni loo ji'i ngu' laca li'. ¹² Bi' cha' nda Jesús cuii re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca nu qui'yu, sca ñati tso'o. Cua tsa ti yu tyijyu' ca chaca chalyuu, ca su caja cña ji'i yu cha' caca yu loo ji'i ngu' tya'a quichi tyi yu;

lo'o cua ngujui cña bi' jil'i yu, hora ti xtyuü yu tyaa yu chaca quiya', nti' yu. ¹³ Nu lo'o tya lyiji tsaá yu, li' ngusi'ya yu jil'i tii tya'a ñati nu laca msu jil'i yu, cha' ta yu sca cñi jil'i scaa ngu', sca cñi oro nu quiña'a ntsu'u loo. Li' nacui yu jil'i ngu' msu bi': "Cua'ni ma ngana lo'o cñi re tyucui tyempo nu tsa'a juani, ña'a cuayá' nu tyaa na' chaca quiya'", nacui yu jil'i ngu'. ¹⁴ Pana nu ñati tya'a quichi tyi yu, ná tso'o nti' ngu' ña'a ngu' jil'i yu. Li' ngua'a lo ngu' bi' cña jil'i sca taju ñati cha' tsaá lca'a ngu' jil'i yu, cha' ñacui ngu' jil'i nu laca loo tyijyu' ndi'ya: "Ná nti' ya cha' caca nu qui'yu jua rey jil'i ya, cha' caca yu loo quichi tyi ya", nacui ngu'. Pana ná ndube ti' nu laca loo tsiya' ti bi', cha' nchcui' ngu' jua'a. ¹⁵ Bi' cha' ñaa yu lo'o cua ngujui cña cha' laca yu rey, ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya' li'. Nu lo'o ndyalaa yu, li' ngulo yu cña cha' tyaa ngu' msu nu nda yu cñi jil'i cha' cua'ni ngu' cña lo'o, cha' ca cuayá' ti' yu ni tsa lo ngua'ni ngu' ngana lo'o scaa cñi bi'. ¹⁶ Nacui msu nu ndyalaa clyo bi': "Tii tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana", nacui msu bi' jil'i yu. ¹⁷ Li' nguxacui rey cha' jil'i msu bi': "Tso'o tsa lacua. Sca msu tso'o laca nu'u. Liñi tsa ngua'ni nu'u, masi lo'o sca cña xti ti; bi' cha' ta na' chacuayá' cha' caca nu'u loo jil'i tii tya'a quichi cuentya jna'." ¹⁸ Ndyalaa chaca msu li': "Cusu", nacui, "ca'yu tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana", nacui. ¹⁹ La cui' ti cha' nacui rey bi' jil'i: "Culo nu'u cña jil'i ca'yu tya'a quichi cuentya jna' lacua", nacui rey jil'i msu bi'. ²⁰ Li' ndyalaa chaca msu bi': "Cusu", nacui, "nde ñaalo'o na' cñi jinu'u, cha' cua nguxco'o tso'o na' jil'i ne' sca pañito. ²¹ Ntsii na' xi ña'a na' jinu'u, cha' sca qui'yu tiji laca nu'u. Nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu ndyiji jinu'u; lo'o jua'a ndu'ni nu'u clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi'." ²² Li' nacui rey bi' jil'i: "Msu nu xña'a tsa laca nu'u. Xqui'ya cha' nchcui' nu'u jua'a, bi' cha' sta na' qui'ya hi li'", nacui rey. "Jlo ti' nu'u

cha' laca na' sca ñati tiji, cha' nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu caja jna'; jua'a ndu'ni na' clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi', nacui nu'u. ²³ ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cñi 'na jña xa' ñati lacua, cha' nu lo'o xtyuü na' tyaa na' chaca quiya', quije cñi 'na li'? Lo'o xi sñi' cñi quije 'na li' cha' tya ngu' 'na." ²⁴ Li' nacui rey jil'i ngu' nu ndi' bi': "Xñi ma cñi jil'i yu re cha' ta ma jil'i msu tso'o nu cua ntsu'u tii tya'a cñi oro jil'i". ²⁵ "Cusu", nacui ngu' bi' jil'i rey bi' li', "na cua ntsu'u tii tya'a cñi oro jil'i yu bi'. ¿Ni cha' tya caja la xa' cñi jil'i yu?" ²⁶ Nguxacui rey cha' jil'i ngu' li': "Jua'a laca lo'o ñati nu ntsu'u sca cha' jil'i, tya ta na' quiña'a la cha' jil'i ñati bi'; pana ñati nu xixi ca cha' ntsu'u jil'i ni, si ná nti' cua'ni cña lo'o, hasta xlyaa na' nu xti ti cha' nu ntsu'u jil'i li'. ²⁷ Lo'o juani ni, nu ngu' tya'a cusu na' nu ná ngua ti' cha' caca na' rey jil'i ngu', tyaa lo'o clyo ma jil'i ngu' bi' ca nde, cha' cujuui ma jil'i ngu' ca slo na'."

Ngua'ni chi ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde quichi Jerusalén

²⁸ Lo'o cua nchcui' Jesús cha' bi', li' ndu'u yu ndyaa yu tyucui' tsaá nde Jerusalén. ²⁹ Nu lo'o cua tyalaa ti ngu' to' quichi Betfagé, jua'a to' quichi Betania nu nscua sii' ca'ya Olivos, li' ngulo Jesús cña jil'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

³⁰ —Yaa ma ca quichi piti jua nu cacua ti ndyaca. Nu lo'o tyalaa ma jua, li' quije sca huru cuañi' jil'i ma nu ndu ndyaca ni', nu bilya tyucua ngu' chu' tsiya' ti. Xati' ma jil'i cha' tyaa ma tyalo'o ma jil'i ni' ca nde. ³¹ Si ntsu'u nu ñacui jil'i ma: "¿Ni cha' laca nxati' ma jil'i huru cua?", li' ñacui ma jil'i ngu' bi': "Jesús nu Xu'na ma nti' jil'i ni'".

³² Ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i li'. La cui' ñi'ya nu cha' nu nacui Jesús, jua'a ngua. ³³ Nu lo'o ndu ngu' nxati' ngu' huru bi', li' nchcuane nu laca xu'na huru bi' jil'i ngu':

—¿Ni cha' laca nxati' ma huru cua?

³⁴ Li' nguxacui ngu' cha' jil'i:

—Na cua'nijo'o ni' ji'i nu Xu'na na.

³⁵ Ñaa lo'o ngu' ji'i huru bi' slo Jesús li'. Ngusta ngu' ste' ngu' hichu' ni', lo'o li' ngusacui' ngu' ji'i Jesús hichu' ni' bi'. ³⁶ Ñi'ya su ndyaa Jesús tyucui', jua'a nguscana ngu' late' lo yuu li'. ³⁷ Cua ca'ya ti'i ti ngu' sii' ca'ya Olivos, li' lo'o ti nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, cha' quiña'a tsa cha' tlyu cua na'a ngu'; cui' ngusi'ya ngu' cha' chaa tsa ti' ngu' li':

³⁸ —Tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi xqui'ya yu nu liya re chacuayá' ji'i ycu' Ni nu Xu'na na, cha' caca nu nde loo ji'na —nacu' ngu'—. Ti ti tyi'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, nu cuentya ji'i ycu' Ni laca. Masi juani ti cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi.

³⁹ Ntsu'u sca tucua ti ngu' fariseo laja ñati' bi', lo'o li' nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacu' ngu' bi'—, chcu' nu'u lo'o ñati' nu ndya'a lo'o nu'u cua, cha' ti ti chca'a tu'ba ngu' xi.

⁴⁰ Nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Si ca ti' ngu' re juani, xi'ya cua ña'a ca quee li' —nacu' Jesús.

⁴¹ Lo'o cua ndyalaa Jesús cacua ti to' quichi' Jerusalén, ngusi'ya tsa yu lo'o na'a yu quichi' bi'. Li' nacui' yu ji'i ngu':

⁴² —Masi tsa juani ti nu lo'o tya ndyiji xi tyempo ji'i ma, si tyaja'a ma cuna ma, taca ta na' sca cha' lo'o ma; tso'o tsa caca ji'i ma li', ti ti tyi'i ma li'. Pana juani —nacu' Jesús—, ná nchca ca cuayá' ti' ma cha' re, cha' cua ntsu'u yacu' ti cha' re ji'i ma —nacu'—. ⁴³ Pana tyalaa sca tsa cuxi ji'i ma. Lo'o li' cuiña' ngu' tya'a cusu' ma ngutu yuu tyucui' ña'a to' quichi'. Li' su'ba lo'o ngu' bi' tyucui' ña'a to' quichi'. ⁴⁴ Cuity' ngu' quichi' tyi ma, ña'a lo yuu ti, cuju' ngu' ji'i tya'a ndi'i ma; ná xtyanu ngu' ni sca quee nscua chu' tya'a quichi' tyi ma, xqui'ya cha' ná ndyuloo ma jna' hora juani lo'o ñaa na' nu laca na' Sñi' ycu' Ndyosi ca su ndi'i ma.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

⁴⁵ Lo'o li' ndyaa Jesús lquichi, ndyati' yu ndyaa yu ne' laa tonu bi'. Li' nguxana yu ngulo'o yu ji'i ngu' nu ndyujui' yu'ba; jua'a ji'i ngu' nu ndy'ya yu'ba ca bi', lo'o ji'i ngu' bi' ngulo'o Jesús li'. ⁴⁶ Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i laa re —nacu' Jesús—: “Ni'i su caca chcu' lcaa ñati' lo'o ycu' Ndyosi, jua'a ñacu' ngu' cha' ji'i ni'i 'na”, nacui' ycu' Ndyosi. Jua'a nscua lo quityi, pana juani cua ngua'ni ma ji'i cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'.

⁴⁷ Lcaa tsa ndya'a Jesús nclyu'u ji'i ngu' ne' laa bi'. Lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i quichi, ndya'a ngu' nclyana ngu' ñi'ya caca cua'ni ngu' cha' cuju' ngu' ji'i Jesús. ⁴⁸ Pana ná ngujui' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' cuxi bi', cha' cua quiña'a tsa ñati' ndya'a lo'o yu, lo'o jua'a ndiya tsa ti' ngu' nduna ngu' cha' nu nchcui' yu.

20

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi

¹ Ngua sca tsa nga'a Jesús ne' laa nclyu'u yu ji'i ñati; nchcui' yu cha' ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya nu ndu'ni lyaá Ni ji'i ngu'. Lo'o li' liya lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i quichi' bi', stu'ba ti liya ngu' slo Jesús. ² Nchcuane ngu' bi' ji'i Jesús li':

—Cacha' clya ji'i ya: ¿tilaca nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni cña nu ndyu'ni nu'u? —nacu' ngu'.

³ Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Jua'a na' xcuane na' sca cha' ji'i ma cha' xacu' ma cha' 'na: ⁴ ¿Tilaca nda chacuayá' ji'i jyo'o Juan cha' ntyucuatya yu ji'i ngu' lacua? ¿Ha ycu' Ndyosi? ¿Ha ñati' chalyuu nda chacuayá' ji'i yu?

⁵ Lo'o li' nguxana ngu' nchcui' tube ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya ñacui na juani? —nacui ngu' jii' tya'a ngu'—. Si ñacui na cha' ycu' Ndyosi nda chacuayá' jii' Juan bi', li' ndi'ya xacui yu jua cha' ji'na: “¿Ni cha' ná jly'a ti' ma cha' nu ngulu'u yu lacua?”⁶ Si ñacui na cha' ñati chalyuu nda chacuayá' jii' Juan bi' ni, li' cujuu nu quiña'a tsa ñati nu ndi' re ji'na lo'o quee, cha' tu'ba jii' ycu' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati' ngua jyo'o Juan bi', nti' ngu'.

⁷ Li' nguxacui nu ngu' tlyu bi' cha' ná jlo ti' ngu' tilaca nda chacuayá' jii' jyo'o Juan bi', cha' ntyucuatya yu jii' ngu'.

⁸ Li' nacui Jesús jii' ngu':

—La cui' ti na', ná cacha' na' jii' ma tilaca nda chacuayá' cha' cua'ni na' cña re —nacui.

Cui' jii' msu xña'a jii' ngu'

⁹ Lo'o ti nguxana Jesús nda sca cui' lo'o ngu' nu ndu slo:

—Ntsu'u sca nu qui'yu nu ntsu'u sca lo'o su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi jii' yu. Lo'o li' nda yu yuu su ndu'ni yu cña ngüijña xa' ñati. Chacua' li' ndu'u yu ndyaa yu tyijyu' tyuu tsa tyempo. ¹⁰ Nu lo'o cua ndyalaa tyempo suu ngu' si'yu bi', li' ngulo nu xu'na yuu bi' cña jii' sca msu jii' yu, cha' tsa jña jii' ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o jii' yu, cha' ta ngu' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyacua jii' xu'na yuu bi'. Pana nu ngu' bi' ni, ngujui' ngu' jii' msu bi', ngulo'o ngu' jii'; lo'o nguxtyuu yu ñaa yu slo xu'na yu, ni sca na ná nda ngu' jii'. ¹¹ Li' nda xu'na yuu bi' chaca msu ndyaa. Pana la cui' jua'a ngua'ni ngu' lo'o nu chaca msu bi'; chiya'a tsa nchcui' ngu' lo'o, li' ngujui' ngu' jii', lo'o la cui' jua'a ná nda ngu' ni sca si'yu jii'. ¹² Xa' nda xu'na yuu bi' jii' chaca msu ndyaa, cha' jña yu na nu ntsu'u lo cña bi'. Pana lo'o yu bi', ti' tsa ngua'ni quicha ngu' nu ndyu'ni cña bi' jii', ña'a cuayá' nu ngulo'o ngu' jii' nde chu' lo'o bi'.

¹³ 'Lo'o li' ngulacua ti' xu'na yuu bi': “¿Ñi'ya cua'ni na' juani? Ndi'ya cua'ni na': Ta na' jii' sñi' ycu' ca na' nu tyaca'a tsa jna' cha' tsa ca bi'.

Ná tyiquee' tyaja'a ngu' taquiya' ngu' jii' yu bi'”, nacui' xu'na yuu bi' li'.

¹⁴ Nu lo'o na'a ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' jii' yu cuañi' cha' lijya yu, li' ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Yu cua laca nu nti' cha' qui'ya jii' cña re. ¿Ñi'ya cua'ni na cha' cujuu na jii' cha' tyanu cña re ji'na, cha' caca na xu'na lo'o re?” nacui' nu ngu' cuxi bi' jii' tya'a ngu' li'. ¹⁵ Hora ti ngulo'o ngu' jii' sñi' xu'na yuu bi' chu' lo'o. Li' ndyujui' ngu' jii'.

Li' nchcuane Jesús jii' ngu' nu ndyuna cui' bi':

—¿Na laca cua'ni nu xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' cuxi bi', nti' ma?

¹⁶ Nclyacua ti' na' cha' caa ycu' xu'na yuu tu'ni, cha' cujuu jii' nu ngu' cuxi bi', lo'o li' ta yuu bi' jii' xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua.

Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nacui' ngu':

—¡Ná cua'ni ycu' Ndyosi jua'a!

¹⁷ Na'a tsa Jesús jii' ngu', li' xa' nchcui' lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ni cha' laca nu nchcui' quityi cusu' jii' ycu' Ndyosi lacua? Ndi'ya nchcui' quityi bi':

La cui' quee tonu nu nguxcuaa cuityi ni' jii' cha' ná tso'o ña'a nti' ngu',

cua ngujui cña nu cua'ni quee bi' juani;

ndu bi' su ndulo la cha' jii' cuentya jii' ycu' Ndyosi.

¹⁸ Na' laca ñi'ya laca quee tonu bi' —nacui' Jesús—, cha' ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni' lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni ma lo'o na'. Pana si nti' ñati cua'a jii' cha' jna', nga'aa tso'o tyi' ñati bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni jii' lcaa ñati chalyuu, tye cha' tsiya' ti jii' ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna' lo'o tya nguti' ngu' nde chalyuu.

Cha' jii' cña cña loo ngu'

¹⁹ Lo'o li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, ngua ti' ngu' cha' xñi ngu' jii' Jesús cha' tyaa lo'o ngu' jii' preso la cui' hora bi'; cua ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' jii' ycu' ngu' nchcui' Jesús lo'o nchcui' yu cui' bi'. Pana

ntsii ngu' xi ji'i ñati quichi bi'. ²⁰ Li' ngusta ngu' ji'i ñati cha' tyu cua ji'i Jesús, cha' cui'ya ngu' cuentya ni cha' ta yu; cuaana ti ngua'ni ngu' jua'a, cha' culacua ti' Jesús cha' ñati tso'o laca ngu'. Na cua nti' ngu' cha' cuna ngu' sca cha' nu tyu'u tu'ba Jesús, lo'o li' xqui'ya cha' bi' taca ji'i ngu' sta ngu' qui'ya ji'i yu. Li' tyaa lo'o ngu' ji'i yu ya' ngu' gobierno, cha' cua'ni cuayá' ngu' ji'i yu. ²¹ Bi' cha' nchcuane ngu' cuiñi bi' ji'i Jesús li':

—Mstru —nacui nu ngu' cuiñi bi'—, jlo ti' ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' nu'u. Tso'o tsa ndyu'u lcaa cha' nu ngulu'u nu'u. Si'i na tyaca'a la ndu'ni nu'u ji'i sca ngu'; masi culiya' ngu', masi nchca tsa ji'i ngu', stu'ba ti ndu'ni nu'u lo'o cua ña'a ca ñati. Cha' liñi ji'i ycu' Ndyosi nclu'u nu'u. ²² Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cacha' liñi nu'u ji'i ya: ¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cha' ta na cñi cña loo na ji'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi', o tso'o la si ná ta na cñi cña loo ji'i rey bi'? —nacui ñati bi' ji'i Jesús.

²³ Ngua tii Jesús ña'a cha' cuiñi nu ntsu'u tyiquee ngu' lo'o nchcuane ngu' ji'i yu jua'a. Li' nacui yu ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma jua'a lo'o na? —nacui yu ji'i ngu'—.

²⁴ Culu'u ma sca cñi plata 'na. Li' ngulu'u ngu' nu cñi plata bi' ji'i yu.

—¿Tilaca laca nu ca ji'i lcu' nu nga'a chu' cñi re? ¿Ti ji'i xtañi yu nu nscua chu' cñi re? —nacui Jesús ji'i nu ngu' cuiñi bi' li'.

²⁵ Nguxacui ngu' cha' ji'i yu li':

—Xtañi rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacui ngu' li'.

—Tso'o —nacui Jesús li'—, ji'i rey tlyu bi' tya ma lcaa na nu nga'a cha' ta ma ji'i lacua; jua'a ji'i ycu' Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma ji'i Ni.

²⁶ Ná ngujui ñi'ya nu sta ngu' qui'ya ji'i Jesús nde su ndi'i ngu' quichi bi'. Pana ndube tsa ti' ngu' ji'i yu xqui'ya cha' nu cua nguxacui yu ji'i ngu' bi', bi' cha' ti' tya ndyaa ti'i ngu' bi' li'.

Nchcuane ngu' ji'i Jesús ñi'ya caca nu lo'o tyu'ú jyo'o ñati chaca quiya'

²⁷ Ca tiya' la li' ndyalaa chaca taju ngu' judío, ndyaa na'a ngu' ji'i Jesús. Ngu' saduceo laca ngu' bi', ngu' nu nacui cha' ná ntsu'u ni sca jyo'o nu taca ji'i tyu'ú chaca quiya'. ²⁸ Lo'o li' nacui ngu' bi' ji'i Jesús:

—Mstru —nacui ngu'—, nu ngua sa'ni nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi nu ndyanu ji'na. Ndi'ya nchcui' cha' bi': nu lo'o cua ngujui sca nu qui'yu lo'o ndyanu ti'i clyo'o yu, si ná ndi'i ni sca sñi' ngu', li' ntsu'u cha' ji'i tya'a ngula yu nu ntucua ycu' ti' cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi'. Lo'o caja sñi' ngu' li', sñi' tya'a yu nu cua ngujui laca sñi' clyo' ñacu' ngu'. ²⁹ Pana ndi'ya ngua sca quiya': Nguti'i cati tya'a ngu' qui'yu xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana ngujui yu lo'o bilya caja ni sca sñi' yu. ³⁰ Tya'a ngula yu nu nchca tyucuaa ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi' li', pana la cui' ti' ngujui yu lo'o bilya caja sñi' yu.

³¹ Lo'o jua'a tya'a ngula yu nu nchca tyuna, bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' bi', ngujui clyo'o ngu' lo'o nu cuna'a bi'. Pana ngujui ca ta'a cati tya'a ngu' qui'yu bi', lo'o ni sca sñi' ngu' ná ntsu'u lo'o nu cuna'a bi'. ³² Ca su ndye cha' li', lo'o nu cuna'a bi' ngujui li' —nacui ngu' ji'i Jesús—.

³³ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', ¿tilaca laca nu caca clyo'o nu cuna'a bi' chañi ca? Lo'o ngutu'ú nu cuna'a bi' chalyuu, ngujui clyo'o cho' lo'o tsaca yu, lo'o li' ngujui clyo'o cho' lo'o chaca yu, ña'a cuayá' nu ngujui clyo'o lo'o ca ta'a cati tya'a ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu chañi ca cha' ngua clyo'o cho' bi'?

³⁴ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Nde chalyuu cua ña'a ca ngu' qui'yu lo'o ngu' cuna'a ndyiji clyo'o ngu'. ³⁵ Pana ñati nu caja chaca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' ca slo ycu' Ndyosi ni, nu lo'o tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', nga'aa caja clyo'o ngu', ni nga'aa ta ngu' ji'i sñi' ngu'

cha' caca clyo'o ngu', ³⁶ cha' ca bi nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' tsiya' ti. Caca ngu' bi' ñi'ya laca xca nu ndi'i slo ycu'i Ndyosi; caca ngu' sñi' ycu'i Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. ³⁷ Jyo'o cusu' Moisés ndacha' ji'na cha' chañi cha' tyu'ú jyo'o ñati chaca quiya'. Lo quityi bi' nguscua Moisés ñi'ya ngua lo'o na'a yu yaca ca'cña ti nu ndyatü quii' tyucui ña'a lo yaca bi', pana ná ndye ndyaqu'i bi'. Li' nguañi nchcui' ycu'i Ndyosi laja quii' bi' lo'o nacui Ni cha' Xu'na jyo'o Abraham laca Ni, Xu'na jyo'o Isaac laca Ni, Xu'na jyo'o Jacob laca Ni. Ñati tya'a na nu nguti'i chalyuu re cua sa'ni la ngua ngu' jyo'o bi'. ³⁸ Pana ná nacui quityi bi', cha' na cua ngua ycu'i Ndyosi Xu'na ngu' bi', masi ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; jua'a ndyu'u cha' bi'. Bi' cha' lo'o ji'i ñati lu'ú laca Ni loo, lo'o jua'a nti' tsa Ni cha' lcaa ñati chalyuu tyi'i cuentya ji'i ycu'i Ni —nacui Jesús.

³⁹ Li' nacui sca tucua ti mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús:

—Cusu', tso'o tsa nchcui' nu'u —nacui ngu' ji'i.

⁴⁰ Ndyutsij ngu' li'. Nga'aa ngua'ni tyiquee ngu' cha' chcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o Jesús.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i nu Cristo

⁴¹ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca nacui ngu' cha' rey David ngua jyo'o cusu' ji'i Cristo?

⁴² Ndi'ya cha' nguscua ycu'i David bi' lo quityi Salmos:

Ycu'i Ndyosi nu laca Xu'na na nacui ji'i Cristo nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui 'na, cha' stu'ba ti caca nu'u loo lo'o na”, nacui Ni,

⁴³ “ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusu' nu'u”, nacui ycu'i Ndyosi ji'i Cristo li'.

⁴⁴ Xu'na na', ngua'ni ycu'i David ji'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcui' ngu' cha' jyo'o cusu' ti ji'i Cristo ngua David lacua?

Ngusta Jesús quiya ji'i mstru cha' jo'ó bi'

⁴⁵ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndi'i slo nchca'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

⁴⁶ —Tii ti ti' ma' cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó jua' ji'i ma'. Ndiya tsa ti' mstru bi', cha' laca ngu' tlyu; bi' cha' lacu' ngu' bi' late' tyucui' cu', cha' lye tsa cua'ni chi' ngu' loo ngu' bi' lo'o tsa ngu' bi' lcaya', jua'a nti' ngu' mstru bi'. Xcui' lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ntyucua ngu' bi' ne' laa ji'i ngu', jua'a ntyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a.

⁴⁷ Hasta nxlyaa' ngu' bi' ña'a tsaca ni'i ji'i nu cuna'a ti'i. Cñilo'o ti ngu' bi' ji'i ñati cha' ñati tso'o laca ngu' bi'; bi' cha' quiña'a tsa cha' jo'ó nchcui' ngu', tyiquee' tsa nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi li'. Pana tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; bi' cha' tlyu la cha' ti' caca ji'i ngu' bi', lye la chcube' ngu' bi' li'.

21

Cha' tso'o ji'i nu cuna'a ti'i

¹ Lo'o li' na'a Jesús ji'i ngu' culiya' nu ndya'a ne' laa, cha' nsu'ba ngu' cñi ne' cñá' su tyu'u msta. ² Lo'o jua'a na'a yu ji'i sca nu cuna'a ti'i nu ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' cñá' bi'. ³ Li' nchcui' Jesús lo'o tya'a ndya'a yu:

—Chañi cha' nu nda na' lo'o ma, cha' quiña'a la cñi nda nu cuna'a ti'i jua que lcaa xa' ñati. ⁴ Nu ngu' culiya' jua ni, nda ngu' xi cñi nu cua ntyucua ti ji'i ngu'; lo'o nu cuna'a ti'i jua ni, ti'i tsa, pana cua nda ma' lcaa nu ntsu'u ti xi ji'i ma' cha' tyiji yu'u ji'i ma' chalyuu re.

Ngulala ti cati nu laa tonu bi'

⁵ La cui' hora ndu xi ñati nchcui' ngu' cha' ji'i laa tonu bi', lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' ji'i quee nu tso'o tsa ña'a nu ntsu'u ji'i laa bi'; nchcui' ngu' cha' ji'i na nu tso'o tsa ña'a, na nu cua nda ngu' ña'a msta ti ji'i cha' caca

tso'o la ña'a ne' laa bi'. Li' nchcui' Jesús cha' ji'i laa bi':

⁶ —Tyalaa tsá nu tye cha' ji'i lcaa na nu ña'a cu'ma re juani cati, ña'a cuayá' nu nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chü' tya'a.

Cha' ti'í nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

⁷ Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—Mstru, ¿ni jacua' caca cha' bi'? —nacui' ngu' ji'i Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁸ —Cui'ya ma cuentya —nacui' Jesús li'—, cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma. Quiña'a tsa ngu' caa ngu' nu ñacui' cha' Cristo laca ycu' ca ngu': “Juani ndyalaa tyempo bi'”, ñacui' ngu' bi'. Pana ná xñi ma cha' ji'i ngu' bi'. ⁹ Nu lo'o caja cha' ji'i ma cha' cua lijya tyempo cusuu, masi nde quichi tyi ma, masi tyijyu', ná cutsii ma li'. Nga'a cha' caca lcaa cha' bi' clyo la, pana tya lyiji tyalaa hora tye chalyuu.

¹⁰ Li' tya nda la Jesús cha' lo'o ngu':

—Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tonu. ¹¹ Lye tsa clyacui' chalyuu li', lye tsa caca jbi'ña ji'i ngu'; cua ña'a ca quichi caa quicha tyaala nu xñi ji'i lcaa ngu' li'. Lye tsa ña'a caca nde cua, tyi'i yutsii tya chalyuu lo'o ña'a ngu' sca na tlyu nu tyaca nde cua.

¹² 'Lo'o cu'ma ni, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi', li' xñi ngu' ji'i ma cha' sca' ngu' ji'i ma, ta ngu' cha' ti' ji'i ma, sta ngu' qui'ya ji'i ma su ndyu'u ti'i ngu' ne' laa; lo'o jua'a su'ba ngu' ji'i ma ne' chcu'a, tsaa lo'o ngu' ji'i ma slo rey, jua'a slo xa' ngu' nu laca loo, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' 'na.

¹³ Masi cuxi tsa caca cha', pana caja tyempo ji'i ma cha' chcu' ma cha' jna' lo'o ngu' li'. ¹⁴ Ná quiña'a tsa cha' clyacua ti' ma yala la, ñi'ya nu chcu' ma lo'o ngu' nu laca cña cha' cua'ni lyaá ycu' ca ti ma ji'i ma. ¹⁵ La cui' hora bi' cua'ni na' cha' ca'ya cha' hique ma cha' ca jlo ti' ma ñi'ya nu chcu' ma lo'o ngu' bi', cha' ná caja

cha' nu xtyacui tya'a cusuu ma lo'o ma, cha' ná caja ñi'ya nu chcu' loo ngu' ji'i ma. ¹⁶ La cui' sti ma, la cui' ngu' tya'a ngula ma, masi tya'a tyijyu' ti ma, masi tya'a tso'o ma, la cui' ca ngu' bi' tsaa lo'o ngu' ji'i ma slo ngu' tisiya. Lo'o ntsu'u cu'ma nu cujuui' ngu' ji'i ma li', ¹⁷ cha' tyucui ña'a chalyuu ntsu'u quiña'a tsa ngu' nu ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma xqui'ya na'. ¹⁸ Pana ná chcuna' ni sca quicha' hique cu'ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁹ Nu lo'o cua ndalo ma ji'i lcaa cha' cuxi bi', li' tya caja chalyuu ji'i ma lo'o cua ndye cha'.

²⁰ 'Pana nu lo'o ña'a ma cha' nsu'ba lo'o ngu' cusuu tyi'i ca to' quichi Jerusalén re, li' ca cuayá' ti' ma cha' cua tye ti cha' ji'i quichi tyi ma re.

²¹ Lo'o li' lcaa cu'ma, lo'o lcaa ngu' nu tya ndi'i loyuu su cuentya Judea re, nga'a cha' xna ma tyaa ma tyu'u cuatsi' ma nde ca'ya; jua'a ngu' nu ndi'i quichi Jerusalén re, ntsu'u cha' tyu'utsu' ngu' quichi re; jua'a ngu' nu ndi'i ne' quixi', nga'aa caja tyempo cha' tyaa ngu' nde quichi. ²² Tsá chcube' ma caca tsá bi', lo'o li' nga'a cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' caca. ²³ Tya'na tsa caca ji'i ngu' cuna'a nu ntsu'u sñi' tsá bi'; jua'a tya'na tsa caca ji'i nu ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati', cha' lye tsa tyu'u cha' ti'í lo yuu; cuxi tsa cha' ti'í caca ji'i ngu' li'.

²⁴ Ntsu'u ngu' nu cajaa laja cha' cusuu bi', lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu tyaa ngu' preso lcaa lo yuu su cuentya ji'i xa' nasiyu tyijyu' la. Satá quiya' ngu' xa' tsu' bi' ji'i quichi Jerusalén re, ña'a cuayá' nu tye tyempo nu ngujui chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ca nde.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycu' nu cua nda Ni ji'i lijya cha' caca ñati

²⁵ 'Tyu'u tucua cuayá' nu tyaca' ña'a ngu' lo cuichaa li', jua'a lo co', la cui' jua'a lo cualya nu ntsu'u nde cua. Lo'o li' lye tsa quichi cha' hique ñati chalyuu; cutsii tsa ngu' li', xqui'ya

cha' lye tsa cañi ntyiji'i clyoo' lo hitya tyujo'o. ²⁶ Hasta tyucua ti ti'i ñati, xqui'ya cha' cutsii tsa ngu' laja lo'o ntajatya ngu' si tya caca la cha' cuxi bi'; lye tsa culacua ti' ngu' na ca caca chalyuu. Lo'o jua'a lye tsa quiña lcaa cuii nu ntsu'u nde cua. ²⁷ Li' ña'a ngu' ji'i ycu' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ña'a ngu' lo'o tyaa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Tlyu tsa chacuayá' ngujui jna' cha' tyaa na' li'; jua'a lye tsa quiiji'i xee loo na' lo'o caa na' li', nu lo'o caca na' loo. ²⁸ Nu lo'o xana caca cha' bi', li' cua'ni tlyu ma tyiquee ma, taca ca chaa ti' ma chaca quiya' cha' cua ngulala tsa clyaá ma li' —nacui Jesús.

²⁹ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cuii re lo'o ngu' li':

—Ña'a ma xi ji'i cua ña'a ca yaca quityi, ña'a ma xi ji'i yaca ntsati; ³⁰ lo'o ña'a ma cha' cua ntyucua laca', li' nchca cuayá' ti' ma cha' cua ngulala ti caca ni tyo. ³¹ La cui' jua'a caca lo'o caca lcaa cha' nu cua nchcui' na', li' ca cuayá' ti' ma cha' cua caa ti ycu' Ndyosi cha' caca Ni loo. ³² Chañi cha' nu nda na' lo'o ma —nacui Jesús—, caca lcaa cha' bi' lo'o bilya tye cha' ji'i ñati nu lu'ú chalyuu juani. ³³ Tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu, pana ná tye cha' ji'i cha' nu cua nchcui' na' lo'o ma; nga'a cha' caca cha' bi'.

³⁴ 'Cui'ya ma cuentya, cua'a ma ji'i ycu' ca ma cha' tii ti' ma tyi'i ma lo'o tyalaa tsa bi'; si culiji yu'u ti ma chalyuu ji'i ma jua'a ti lo'o ndya'a tsa ma calle, lo'o cu'bi ti ma, la cui' jua'a si ntsu'u tyuu tya'a cha' nu ndube tsa ti' ma ji'i, ná caca tyi'i ma tii ti' ma li'. Ñi'ya ndyacu' sca lco'o, ³⁵ jua'a caca nu lo'o tyalaa tsa bi' ca su ndi'i lcaa ñati lu'ú tyucui ña'a chalyuu. ³⁶ Tii ti' ma tyi'i ma chalyuu lacua. Lcaa tyempo chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'i ma, cha' talo ma lo'o caca cha' cuxi bi' chalyuu. Lo'o li' caja ñi'ya nu tyalaa ma su tyucua ycu' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha'

cua'ni cuayá' na' ji'i ma —nacui Jesús ji'i ngu'.

³⁷ Lcaa tsa ndacua ndya'a Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa tonu ca quichi Jerusalén bi'; lcaa talya ndyu'u yu ndyaa yu ndi'i yu nde lo ca'ya nu ntucua cacua ti, nu naa ca'ya Olivos. ³⁸ Lcaa tsa, tlyu tsa ndya'a quiña'a ñati ne' laa tonu bi', cha' cuna ngu' ni cha' nda Jesús.

22

Cuaana ti ngüñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús

¹ Cua ngulala ta'a nu lo'o ndacu ngu' judío sca lo xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya'; ta'a pascua, jua'a naa ta'a bi'. ² Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni, ncllyana ngu' ñi'ya caca cha' cujuui ngu' ji'i Jesús, masi ntsii ngu' ji'i ñati quichi.

³ Li' ndyatí ycu' nu xña'a nu naa Satanás ne' cresiya ji'i Judas Iscariote, masi la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca yu bi'. ⁴ Bi' laca nu ndyaa, ndyaa na'a ji'i ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ji'i ngu' nu laca cña ne' laa. Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi' ñi'ya nu cua'ni yu cha' tya yu ji'i Jesús ya' policía, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i slo sti jo'ó bi'. ⁵ Tso'o tsa ngua ti' ngu' sti jo'ó bi'. Lo'o li' nacui ngu' bi' ji'i yu cha' ta ngu' cñi ji'i; ⁶ ngüñi cha' ji'i yu lo'o ngu', bi' cha' nguxana yu ngulana yu ñi'ya nu cua'ni yu cha' tyaa lo'o yu ji'i Jesús laja lo'o ná ndi'i ñati.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

⁷ Li' ndyalaa tsa ta'a nu ndacu ngu' xlyá tiji; la cui' tsa bi' ntsu'u cha' cujuui ngu' xlyá' cuañi' cha' cacu ngu' sii ta'a pascua bi'. ⁸ Li' ngulo Jesús cña ji'i Juan lo'o ji'i Pedro:

—Yaa clya ma cha' cua'ni cho'o ma sii nu cacu na cuentya ji'i ta'a pascua —nacui yu ji'i ngu' bi'.

⁹ Li' nchcuane ngu' bi' ji'i yu:

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya sii bi'?

¹⁰ Nguxacu Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Nu lo'o tyalaa mā to' quichi, li' tyacua tya'a mā lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'í hitya scu yu —nacui Jesús—. Tyu'u lca'a mā ji'í yu ña'a cuayá' nu tyalaa mā toni'í su tyatí yu ni'í. ¹¹ Li' chcuí' mā lo'o ngu' ca tyi bi': “Ndi'ya ñacuí mstru ji'na jinu'u: ¿Macala ntucua cuarto su caa na' cha' cacu na' sii lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua re?” ñacuí mā ji'í yu. ¹² Li' culu'u yu sca cuarto ji'í mā, sca cuarto tlyu ca cua la nu cua laca ngua tso'o. Ca bi' cua'ni cho'o mā sii bi' —nacui Jesús ji'í ngu'.

¹³ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' bi' li'; lo'o ñi'ya nu nacui Jesús ji'í ngu' cha' caca cha' bi', jua'a ngua cha'. Li' ngua'ni cho'o ngu' sii cuentya ji'í ta'a pascua bi'.

¹⁴ Nu lo'o ndyalaa hora cha' cacu ngu' sii, li' ndyaa tucua Jesús to' mesa lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í bi'.

¹⁵ Li' nacui yu ji'í ngu' bi':

—Tya sa'ni nti' tsa na' cha' cacu na' sii ta'a pascua re lo'o cu'ma, nu lo'o tya lyiji ti cajaa na' —nacui Jesús—.

¹⁶ Nti' na' cacha' na' ji'í mā cha' ni chaca quiya' nga'aa cua'ni na' ta'a re lo'o cu'ma ña'a cuayá' nu tye chalyuu, lo'o li' cacu na' stu'ba ti lo'o caca ycuí' Ndyosi loo ji'í lcaa ñati.

¹⁷ Li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xlyá'be ji'í ycuí' Ndyosi li'. Ndi'ya nacui yu ji'í nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í bi' li':

—Co'o mā vino nu ntsu'u ne' vaso re, lo'o jua'a ta mā vino re co'o ca ta'a tya'a mā —nacui Jesús li'—.

¹⁸ Chañi cha' nu ndacha' na' ji'í mā, cha' nga'aa co'o na' vino lo'o mā ña'a cuayá' nu caca ycuí' Ndyosi loo ji'í lcaa ñati.

¹⁹ Nu lo'o cua ntsu'u xlyá' bi' ya' Jesús, li' ndya xlyá'be ji'í ycuí' Ndyosi, cuati ngusa'be yu xlyá' bi', cha' tacha ji'í ngu'. Li' nchcuí' yu lo'o ngu':

—Nde laca na', ycuí' cuaña' na' laca re. Na cua nda ycuí' Ndyosi Sti na' 'na cha' cajaa na' cha' caca tso'o cha' ji'í cu'ma. Tyi'u ti' mā 'na lo'o cacu mā xlyá' re.

²⁰ La cui' jua'a ngua'ni Jesús lo'o vaso bi' lo'o ndye ndyacu ngu'.

—Lo'o co'o mā vino re tyi'u ti' mā ji'í cha' cucui nu cua quiñi ti ji'í ycuí' Ndyosi lo'o mā —nacui Jesús li'—. Nu lo'o cajaa na' lo crusi, li' tyalú tañi na' xqui'ya cu'ma.

²¹ 'Pana nga'a yu juani la cui' yu nu cujuí' cresiya 'na ji'í ngu' cuxi; stu'ba ti nga'a yu bi' to' mesa re lo'o na' —nacui Jesús li'—. ²² Nga'a cha' tsa'a na' nu cua lijyaa cha' caca na' ñati, tsa'a tyucui su cua nscua cuayá' cha' tsa'a cuentya ji'í ycuí' Ndyosi Sti na'. Pana tya'na tsa nu qui'yu nu cua cujuí' ti cresiya 'na ji'í ngu' cuxi bi'.

²³ Li' nguxana ngu' nchcuí' ngu' lo'o tya'a ndi'í ti ngu':

—¿Tilaca laca nu tya ji'í mstru ji'na re ya' ngu' xña'a? —nacui ngu'.

Nchcuí' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu'

²⁴ Lo'o ti nguxana ngu' nchcuí' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu', nchcuí' ngu' cha' ji'í tilaca nu caca loo la ji'í tya'a ngu'. ²⁵ Laja li' xa' nchcuí' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Cua ña'a ca xu'na chalyuu, tso'o tsa nlyo bi' cña ji'í ñati ji'í; ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca nu laca loo bi', nacui ngu' li'. ²⁶ Pana cu'ma ni, ná ntsu'u cha' cua'ni mā jua'a lo'o tya'a mā. Ndi'ya cua'ni mā tso'o la: nu lo'o nti' mā cha' ndulo la cha' ji'í mā que cha' ji'í tya'a mā ni, li' nga'a cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā nu cuañi' la ji'í tya'a mā —nacui Jesús ji'í ngu' bi'—.

Jua'a cu'ma nu nti' mā culo mā cña ji'í tya'a mā ni, nga'a cha' cua'ni mā cña cuentya ji'í lcaa tya'a mā. ²⁷ ¿Tilaca laca nu ndulo la cha' ji'í lacua? ¿Ha nu ntucua to' mesa cha' cacu? ¿Ha msu nu nxacu ji'í yu? Chañi cha' yu nu ntucua to' mesa ni, bi' laca nu ndulo la cha' ji'í, cha' bi' laca xu'na ngu'. Pana nu na' ni, ñi'ya si laca na' sca msu ji'í mā, jua'a ti ndi'í na' laja cu'ma —nacui Jesús—.

²⁸ 'Cu'ma ni, cua ndi'í mā lo'o na' lcaa tyempo lo'o nchcube' na' ndi'í na' chalyuu re, ²⁹ bi' cha' ta na' sca

cña tso'o nu cua'ni mā cha' caca mā cña lo'o na'; cña bi' caca ñi'ya laca cña nu nda Sti na' 'na, cha' caca na' loo. ³⁰ Nga'a cha' stu'ba ti cacu mā co'o mā lo'o na' ca su tlyu bi' su tyucua na'; nga'a cha' stu'ba ti tyi'i mā lo'o na' nu lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati; lo'o jua'a cua'ni cuayá' mā ji'i tya'a ñati mā, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel tya'a na.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti

³¹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro bi':

—Simón —nacui—, laca cha' ñi'ya laca si cua ngüijña Satanás chacuayá' cha' cua'ni lya' ti' ji'i lcaa cu'mā; cua nti' yu cua'ni cuayá' yu ji'i mā, cha' xcutsij yu ji'i mā. Ñi'ya laca lo'o nscuii ngu' ji'i si'yu trigo cha' tyubii ji'i, jua'a cua'ni yu lo'o mā, nti' yu. ³² Pana cua ngüijña na' ji'i ycu' Ndyosi Sti na' cha' jinu'u Pedro, cha' ná tye cha' jlyu ti' nu'u 'na. Lo'o cua nteje tacui cha' cuxi bi' h'i, nu lo'o xa' chcui' nu'u cha' 'na, li' taca xtyucua nu'u ji'i xa' la tya'a mā cha' tso'o la xñi ngu' cha' 'na.

³³ —Cusu' —nacui Simón li'—, ná ndu'ni cha' jna' masi tsa'a lo'o nu'u ne' chcuā, masi cajaa na' lo'o nu'u —nacui ji'i Jesús.

³⁴ —Ndi'ya nchcui' na' lo'o nu'u juani, Pedro —nacui Jesús ji'i—, cha' nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacu' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na.

Cua ngulala ti hora nu chcube' Jesús

³⁵ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—Nu lo'o ngulo na' cña ji'i mā cha' tsaa mā xa' quichi nu ná lo'o cuju' cñi ji'i mā, ná lo'o xa' cuju', ná lo'o caña ji'i mā, ¿ha ntsu'u na nu lyiji ji'i mā li'?

—Ná sca na lyiji ji'i ya li' —nguxacu' ngu' cha' ji'i.

³⁶ Li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Jua'a ngua tu'ni, pana xa' ña'a nga'a cha' cua'ni mā juani. Nu cu'mā nu ntsu'u cuju' cñi ji'i mā ni, lo'o

bi' cui'ya mā tsaa mā, lo'o xa' cuju' lo'o; si ná ntsu'u maxtyi cusu' ji'i mā, nga'a cha' cuju' mā ste' mā cha' cui'ya mā maxtyi. ³⁷ Jua'a cha' nchcui' na' lo'o mā cha' nga'a cha' tyu'u tucua cha' cuxi nu nchcui' quityi cusu' cha' caca 'na. Ndi'ya nscua cha': “Ñi'ya nu ndu'ni ngu' lo'o ñati cuxi, jua'a cua'ni ngu' lo'o ycu' Cristo”. Lcaa cha' nu nscua cha' caca 'na, jua'a caca 'na tu'ni —nacui Jesús ji'i ngu'.

³⁸ Li' nacui ngu' bi' ji'i:

—Cusu', nde ntsu'u tucua tya'a maxtyi cusu' —nacui ngu'.

—Cuayá' cua lacua —nacui Jesús li'.

Nhcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

³⁹ Li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca lo ca'ya Olivos, ñi'ya nu ndu'ni ti yu. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', ndu'u lca'a ngu' ji'i yu li'. ⁴⁰ Nu lo'o ndyalaa ngu' ca bi', li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Chcui' mā lo'o ycu' Ndyosi Sti na' cha' ná tyijiloo nu xña'a ji'i mā —nacui.

⁴¹ Li' ndu'utsu' Jesús nde slo ngu' ña'a cuayá' nu tyalaa sca quee cu na, ca bi' ndyatū stj' Jesús cha' chcui' lo'o ycu' Ndyosi.

⁴² —Sti na' —nacui yu—, ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu caca cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u? —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' ndu'u tucua sca xca nu ngutu'u slo ycu' Ndyosi nde cua, cha' ta la juersa ji'i Jesús. ⁴⁴ Nu lo'o lye tsa nchcube' Jesús, li' lye la nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o li' ntyucua jata Jesús, ndyalú nhcua' lo yuu; ñi'ya si nhcua' tañi ycu', jua'a ña'a.

⁴⁵ Ndyo nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu, li' nguxtyu' yu ñaa yu slo nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu. Li' nquije ngu' ji'i yu, ndi'i ngu' laja' ngu' cha' ndye juersa ji'i ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu'. ⁴⁶ Li' nacui yu ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca ndi'j mā laja' ti mā? Tyatū cya mā cha' chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi, cha' ná tyijiloo nu xña'a j'i'j mā.

Ndyaa lo'o ngu' j'i'j Jesús preso

⁴⁷ Tya nchcu' ca Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa quiña'a tsa ñati. Nu naa Judas bi', tsaca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a j'i'j Jesús ni, ngulu'u yu tyucui' j'i'j ngu' quiña'a bi'. Ñaa yu ca slo Jesús cha' chcu'cha' yu saca' Jesús. ⁴⁸ Li' nchcu' Jesús lo'o yu bi':

—Judas —nacui—, ¿ha bi' cha' chcu'cha' nu'u 'na cha' tya nu'u 'na ya' ngu' cuxi, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati?

⁴⁹ Lo'o na'a ngu' nu ndu lo'o Jesús ñi'ya caca cha' bi', li' nchcuane ngu' j'i'j yu:

—Cusu' —nacui ngu'—, ¿ha cua'a ya jinu'u lo'o maxtyi, cha' ná caa ngu' cua?

⁵⁰ Li' ngusicua tsaca tya'a ngu' bi' maxtyi j'i'j yu, ngusi'yu yu jyaca sca msu j'i'j xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' yu scua' jyaca la'a tsu' cui' j'i'j yu. ⁵¹ Li' nacui Jesús j'i'j ngu':

—Cuayá' tsa lo cua ti. Ta ti'j mā maxtyi j'i'j mā.

Li' ngusta ya' Jesús lo scua' jyaca msu bi', ngua tso'o ca scua' jyaca yu li'. ⁵² Lo'o ti nchcu' Jesús lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' nu laca cña ne' laa, jua'a lo'o ngu' cusu' j'i'j quichi, lcaa ngu' nu ñaa cha' tyaa lo'o ngu' j'i'j:

—¿Ha na ndu'u cu'ma lijya mā lo'o maxtyi j'i'j mā, lo'o yaca j'i'j mā, cha' quiji'j yaca mā 'na ñi'ya nu ntyiji'j na j'i'j sca cuaana? ⁵³ Lcaa tsā lo'o nguti'j na' lo'o cu'ma ne' laa tonu bi', ni sca quiya' ná ngusacui ya' cu'ma 'na. Pana cua ngujui xi tyempo j'i'j mā cha' cua'ni mā cha' cuxi bi' juani, cha' cua nda nu xña'a chacuayá' j'i'j mā; la cui' nu bi' laca loo j'i'j mā.

Lye tsa nchcu' Pedro cha' ná nslo yu j'i'j Jesús

⁵⁴ Lo'o li' ngusni ngu' j'i'j Jesús cha' caca preso, ndyaa lo'o ngu' j'i'j nde toni'j j'i'j xu'na sti jo'ó. Lo'o Pedro ni,

ndyaa lca'a yu j'i'j ngu' tyijyu' ti li'. ⁵⁵ Ca bi' nguxtyu'u ngu' xi quii' cla'be la su laja to' ni'j, lo'o li' ndyu'u ti'j ngu' to' lquii' bi'; lo'o Pedro ndyaca'a laja ngu'. ⁵⁶ Li' na'a sca nu cuna'a cua' j'i'j ngu' cha' lo'o Pedro nga'a to' lquii' bi'. Ña'a tsa nu cuna'a bi' j'i'j yu, li' nchcu' lo'o ngu':

—Lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o nu Jesús bi' —nacui j'i'j ngu'.

⁵⁷ Hora ti nguxacui Pedro cha' j'i'j nu cuna'a bi':

—Ma' cusu', ná nslo na' j'i'j yu jua —nacui Pedro li'.

⁵⁸ Ca tiya' la xi na'a chaca ñati j'i'j.

—Lo'o nu'u laca tya'a ndya'a ngu' jua —nacui ñati bi' j'i'j Pedro.

—Si' na' —nacui yu—. Ná laca na' tya'a ndya'a ngu' jua —nacui Pedro j'i'j ngu'.

⁵⁹ Cua nteje tacui sca hora, li' nchcu' chaca ñati lo'o tya'a ndya'a ti yu ndacua:

—Chañi cha' lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o preso jua, cha' lo'o yu re laca ngu' Galilea —nacui yu li'.

⁶⁰ —Chocue —nacui Pedro li'—, ná jlo ti' na' ni cha' nchcu' nu'u.

La cui' hora nu lo'o tya ndu Pedro nchcu', li' ngusi'ya sca ndye'e. ⁶¹ Li' nguxtyacui loo Jesús su ndu ne' ni'j, cha' ña'a j'i'j Pedro. Hora ti ndyi'u ti' Pedro cha' nu cua nchcu' Jesús lo'o yu tya tsā la. Ndi'ya ngua cha' bi': “Nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacui nu'u cha' ná nslo nu'u 'na”, nacui Jesús tya li'.

⁶² Li' ndu'u Pedro nde liya', lye tsa ndyunaa yu cha' ngua xña'i'j tsa ti' yu.

Nxtyí lo'o ngu' j'i'j Jesús

⁶³ Lo'o ngu' nu ndu cua j'i'j Jesús ni, nxtyí lo'o tsa ngu' j'i'j Jesús, lo'o jua'a ngujui'j ngu' j'i'j yu. ⁶⁴ Ndacu' ngu' cloo Jesús lo'o sca late', cuati ngujui'j ya' ngu' saca' yu. Li' nacui ngu' j'i'j yu:

—Ca tii nu'u, ¿tilaca laca nu ngujui'j jinu'u lacua?

⁶⁵ Lo'o jua'a quiña'a la cha' suba' nchcu' ngu' bi' lo'o Jesús li'.

Ndu Jesús nde loo ngu' nu laca cña

⁶⁶ Lo'o nguxee, li' ndyu'u ti'i ngu' cusu' ji'i ngu' judío, lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús nde loo ña'a taju ngu' tisiya bi'. Ca bi' nguxana ngu' ndacha' ngu' ji'i yu:

⁶⁷ —Cuacha' clya nu'u ji'i ya si nu'u laca Cristo —nacui' ngu' ji'i yu.

Nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Masi ñacui' na' ji'i ma' jua'a, ná jlya ti' ma' 'na. ⁶⁸ Masi xcuane na' sca cha' ji'i ma', ná xacui' ma' cha' 'na. Cua jlo ta' cha' ná culaá ma' 'na. ⁶⁹ Pana nde loo la tyucua na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, tyucua na' nde la'a tsu' cui' ji'i ycu' Ndyosi nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni.

⁷⁰ Lo'o ti nchcuane lcaa ngu' tonu ji'i yu:

—¿Ha nu'u laca Sñi' ycu' Ndyosi lacua?

Li' xa' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' nu nchcui' cu'ma' lo'o nacui' ma' cha' bi' laca na' —nacui' yu ji'i ngu'.

⁷¹ —Nga'aa nti' culana na xa' la ñati nu jlo ti' —nacui' ngu' li'—. Cua ndyuna lcaa na cha' nu nchcui' yu re. Tu'ba ycu' ca yu cua ndu'u cha' cuiñi.

23

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Ndatu lcaa ngu' tisiya li', ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato nu ngua gobernador romano tyempo bi'. ² Ca bi' nguxana ngu' ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús:

—Cua ngusñi ya ji'i nu qui'yu re, cha' ndatsaa tsa yu ji'i ngu' judío tya'a ya. Nacui' yu cha' ná ntsu'u chacuayá' ta ya cñi cña loo ya ji'i nu laca cña ji'i cu'ma', ngu' romano; lo'o jua'a lye tsa nchcui' yu cha' ycu' yu laca Cristo, ñi'ya si laca yu rey ji'i ya —nacui' ngu' ji'i Pilato.

³ Li' nchcuane Pilato ji'i Jesús:

—¿Ha rey ji'i ngu' judío laca nu'u? —nacui'.

Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i Pilato bi':

—La cui' cha' nu cua nchcui' nu'u, la cui' bi' laca na' —nacui'.

⁴ Li' nacui' Pilato ji'i ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ji'i xa' la ngu' nu ndya'a lo'o:

—Ná nquije ni sca cha' cuxi 'na cha' sta na' qui'ya ji'i yu re —nacui' Pilato.

⁵ Pana nu ngu' bi' ni, chaca quiya' lye la nchcui' ngu', cui' tsa ngusi'ya ngu' ji'i Pilato bi' li':

—Na ngusu'ba ñasi' ti yu re ji'i lcaa ñati Judea lo'o cha' nu ngulu'u yu ji'i ngu' —nacui' ngu'—. Nde Galilea nguxana yu re, lo'o hasta ca nde nclyu'u yu cha' cuxi bi' ji'i ngu' juani.

Ndu Jesús nde loo Herodes

⁶ Lo'o cua ndyuna Pilato cha' bi', li' nchcuane yu ji'i ngu' si nde Galilea ngutu'u Jesús lijya.

⁷ —La cui' —nacui' ngu'.

Li' ndyi'u ti' Pilato cha' ndi'i Herodes quichi Jerusalén tsa bi'. Lo'o nu Herodes ni, laca yu loo loyuu su cuentya Galilea; bi' cha' nda Pilato ji'i Jesús ndyaa slo Herodes bi' li'. ⁸ Lo'o na'a Herodes ji'i Jesús, tso'o tsa ngua tyiquee yu li', cha' cua sa'ni tsa nti' yu ña'a yu ji'i Jesús. Cua ndyuna yu lo'o nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús, lo'o nti' tsa yu ña'a yu sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús. ⁹ Quiña'a tsa cha' nchcuane yu ji'i Jesús li', pana ná nguxacui' Jesús cha' ji'i yu tsiya' ti. ¹⁰ Lo'o jua'a ndi'i ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ngu' bi' laca nu ngusta qui'ya ji'i Jesús, lo'o juani tya quiña'a tsa cha' cuxi nchcui' ngu' bi' ji'i. ¹¹ Li' ngua'ni lya' ti Herodes ji'i Jesús; jua'a sendaru ji'i yu, cuxi tsa ngua'ni ngu' lo'o. Cha' caja ñi'ya nu xtyí lo'o ngu' ji'i, li' nguxacu' ngu' late' tso'o tsa ña'a ji'i; late' ndubi ña'a ñi'ya ña'a ste' rey nguxacu' ngu' ji'i. Lo'o li' nda Herodes ji'i Jesús ndyaa chaca quiya' slo Pilato. ¹² Tsa bi' ngua stu'ba cha' ji'i Herodes lo'o Pilato chaca quiya'; tya'a cusuu ngu' ngua ngu' bi', pana juani cua ndyaca tya'a tso'o ngu'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui' ngu' ji'i Jesús

¹³ Li' nguxuti'i Pilato ji'i lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o ji'i lcaa ngu' tisiya,

lo'o jil'i lcaa ñati. ¹⁴ Nhcui' yu lo'o ngu' li':

—La cui' cu'ma ñaa lo'o ma jil'i nu qui'yu re slo na', nu nacui ma cha' lye tsa ndu'ni yu cha' ná tyi'i ti ti ngu' —nacui yu jil'i ngu'—. Pana cua nhcui' na' lo'o yu re slo lcaa cu'ma; cua na'a ma cha' ná nquije ni sca qui'ya jil'i yu 'na, ñi'ya nu qui'ya nu ngusta cu'ma jil'i yu. ¹⁵ La cui' jua'a Herodes, ná ngujui ñi'ya qui'ya nu sta nu cusu' bi' jil'i nu Jesús re, bi' cha' cua nda nu cusu' bi' jil'i yu ñaa slo na' chaca quiya'. Ná sca cha' cuxi ná ngua'ni yu lacua, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu cuentya jna'. ¹⁶ Xcube' na' xi jil'i yu clyo, cuati culaá na' jil'i yu li' —nacui Pilato jil'i ngu'.

¹⁷ Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a pas-cua bi', li' ndu'ni lyaá nu laca gobernador jil'i sca ti preso jua'a ti; ¹⁸ bi' cha' nguxana ngu', tyucui ña'a taju ngu' stu'ba ti, cuii tsa nxi'ya ngu' ndijña ngu' chaca preso jil'i Pilato:

—Si'i nu qui'yu re cua'ni lyaá nu'u jil'i —nacui ngu'—. Yaa lo'o jil'i yu re. Culaá jil'i nu Barrabás bi' cha' tyu'u.

¹⁹ Na cua ngusu'ba ngu' jil'i nu Barrabás bi' ne' chcuá xqui'ya cha' ndatsaa tsa jil'i ñati quich'i cha' xuú tya'a ngu' lo'o ngu' xa' tsu' nu laca loo. Cuati cua ndyujui Barrabás jil'i ñati. ²⁰ Pana ngua ti' Pilato culaá jil'i Jesús, bi' cha' xa' nhcui' yu lo'o ngu'. ²¹ Cuii la nguxacui nu quiña'a tsa ñati bi' cha' jil'i Pilato li':

—¡Cujui' ca'a clya jil'i yu lo crusi cha' cajaa yu! —nacui ngu'—. ¡Cujui' ca'a clya jil'i yu lo crusi! —nacui ngu' quiña'a bi' li'.

²² Nu nhca tyuna quiya' nhcui' Pilato lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' cuxi ngua'ni yu re? Ná nquije ni sca cha' cuxi jil'i yu 'na —nacui Pilato—, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu. Tso'o la si na xcube' ti na' jil'i yu, ca tiya' la li' culaá na' jil'i yu.

²³ Li' cuii la ngusi'ya ngu' nguxacui ngu' cha' jil'i nu Pilato bi', cha' kujui' ca'a clya jil'i Jesús lo crusi. Lye tsa nhcui' ngu', jua'a sti jo'ó nu laca loo

nhcui' tsa ngu', bi' cha' ntaja'a Pilato cua'ni ña'a cha' nu ngua ti' ngu'. ²⁴ Li' nda yu chacuayá' cha' caca cha' nu ngüijña ngu'. ²⁵ Lo'o jua'a ngulo laja ti jil'i yu Barrabás nu ngua'ni tsa cha' cusuú, hasta ndyujui jil'i ñati, cha' bi' laca nu ngusubi ngu' quich'i cha' tyu'u ne' chcuá tyaa tsa bi'. Lo'o li' ndya Pilato jil'i Jesús jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' ña'a cha' nu nti' ti ngu' cua'ni ngu' lo'o.

Ngujui' ca'a ngu' jil'i Jesús lo crusi

²⁶ Lo'o li' ndyaa ngu' sendaru, ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús cha' kujui' ca'a ngu' jil'i lo crusi. Li' ndyacia tya'a ngu' sendaru lo'o sca ñati nu naa Simón, nu lo'o ñaa yu ndyaa yu ne' quixi'; ngu' quich'i Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo ngu' cña jil'i yu cha' tsa lo'o yu jil'i crusi cuentya jil'i Jesús.

²⁷ Quiña'a tsa ñati lca'a ngu' jil'i Jesús ndyaa. Jua'a ndya'a quiña'a tsa nu cuna'a, ndyunaa tsa ngu'; cuii tsa nxi'ya ngu' cha' tiji' tsa ti' ngu' jil'i Jesús. ²⁸ Li' nguxña'a Jesús su ndu' ngu' cuna'a bi', cha' chcu' lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuna'a Jerusalén re, ná xi'ya ma xqui'ya na' —nacui Jesús jil'i ngu'—. Tso'o la xi'ya ma xqui'ya ycu' ca ti ma, cuati xqui'ya sñi' ma. ²⁹ Cua tyalaa ti tyempo cuxi, lo'o li' ñacu' ngu' ndi'ya: “Juani tso'o la ndi' nu cuna'a nu ná ngujui sñi', nu bilya cua'ni cala sca ñati, nu bilya ta cati' sca nu sube”, ñacu' ngu'. ³⁰ Li' xana ñati xi'ya ngu': “Tso'o la si clyú ca'ya cuá hichu' na, masi tyacu' cuati yuu hichu' na, cha' tye cha' ji'na tsiya' ti”. Jua'a ñacu' ngu' li'. ³¹ Ña'a ma ñi'ya nu ndyuni ngu' lo'o na' juani. ¿Ñi'ya ta cua'ni ngu' lo'o cu'ma ngu' judío li' lacua? Tso'o tsa cha' nu ntsu'u jna'; ntsu'u tsa chalyuu jna', cha' ñi'ya nti' sca yaca cuañi', jua'a nti' na'. Pana cu'ma ni, ná tso'o cha' nu ntsu'u jil'i ma; na culiji yu'u ti cha' bi' jil'i ma jua'a ti, cha' ñi'ya nti' sca yaca ncui, jua'a nti' cu'ma —nacui Jesús jil'i ngu' bi'.

³² Lo'o jua'a ndyaa lo'o ngu' jil'i tya tyucuaa tya'a ñati nu tlyu tsa qui'ya

ntsu'u jil'i; ndyaa lo'o ngu' jil'i tyucuaa ñati bi', cha' cujuui ngu' jil'i ñati bi' stu'ba ti lo'o Jesús. ³³ Lo'o ndyalaa ngu' su naa La Calavera (ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o), li' ngujui'i ca'a ngu' jil'i Jesús lo crusi ca bi'. La cui' jua'a ngujui'i ca'a ngu' jil'i tyucuaa ñati nu ntsu'u qui'ya tlyu jil'i bi'; ngujui'i ca'a ngu' jil'i tsaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu la'a tsu' cui' jil'i Jesús, cuati ngujui'i ca'a ngu' jil'i chaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu la'a tsu' coca. ³⁴ Lo'o tya ndi'i ngu' nu ngujui'i ca'a jil'i ngu' lo crusi, li' nchcui' Jesús lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu:

—Sti na' —nacui' yu—, cui'ya nu'u cha' clyu ti' jil'i ngu' re, cha' ná jlo ti' ngu' ni cha' laca ndyu'ni ngu' jua'a.

Li' ndacha ngu' sendaru bi' ste' Jesús jil'i tya'a ngu' laja lo'o ndijya ti ngu' lo'o tya'a ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a ndi'i tsa ñati cha' ña'a cui'ya ngu' jil'i Jesús. Lo'o ngu' tisiya ni, nxyi' lo'o ngu' jil'i Jesús li'. Ndi'ya nacui' ngu' bi':

—Ngua'ni lyaá yu jil'i xa' ñati nquicha'; pana juani ntsu'u cha' cua'ni lyaá yu jil'i ycu'i' ca ti yu, si chañi cha' laca yu Cristo nu ngusubi ycu'i' Ndyosi jil'i lijya chalyuu re —nacui' ngu' bi'.

³⁶ Lo'o jua'a ngu' sendaru bi', ngustí lo'o ngu' jil'i yu ñaa ngu' cacua ti su ndu crusi, cuati nda ngu' vino tiye' cha' co'o yu. ³⁷ Li' ndu'ni ngu' bi' jil'i yu ndi'ya:

—Cua'ni lyaá nu'u jil'i ycu'i' ca si laca nu'u rey jil'i ngu' judío —nacui' ngu' sendaru bi' jil'i Jesús.

³⁸ Cua nscua letra nde que la su nga'a Jesús lo crusi bi'; ndi'ya nchcui' letra bi': “Nu nde laca rey jil'i ngu' judío”. Sna lo cha'cña jil'i ngu' nscua cha' bi': cha'cña jil'i ngu' griego nscua, lo'o cha'cña jil'i ngu' latin nscua, lo'o cha'cña jil'i ngu' judío nscua.

³⁹ Li' chiya'a tsa nchcui' sca nu cuaana tya'a nga'a Jesús lo crusi:

—Si chañi cha' Cristo laca nu'u, cua'ni lyaá nu'u jil'i ycu'i' ca nu'u lacua; lo'o jua'a cua'ni lyaá nu'u jil'i cuare —nacui' jil'i Jesús.

⁴⁰ Li' nguxacui' chaca nu cuaana cha' jil'i tya'a:

—¿Ha ná ntsii nu'u jil'i ycu'i' Ndyosi lacua? Stu'ba nchcui' ngu' jil'i ca ta'a sna na juani —nacui' jil'i tya'a cuaana—. ⁴¹ Liñi tsa ntsu'u cha' nchcui' ngu' jil'i na, cha' bi' laca caya' jil'i cha' cuxi nu ngua'ni na; pana nu ñati re ni, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni yu.

⁴² Li' nacui' yu bi' jil'i Jesús:

—Cusu' Jesús —nacui'—, tucua' nu'u cha' jna' nu lo'o xana nu'u cha' caca nu'u loo nde chalyuu —nacui' nu cuaana bi'.

⁴³ Nguxacui' Jesús cha' jil'i li':

—Chañi cha' nda na' lo'o nu'u —nacui'—, juani ti taca tyi'i nu'u lo'o na' ca su tso'o nde cua, ca su ntucua ycu'i' Ndyosi —nacui' Jesús jil'i.

Ngujui' Jesús

⁴⁴ Lo'o cua ngua nde hora, li' ngua talya tyucui' ña'a loyuu; ngua cha' bi' hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii, ⁴⁵ jua'a ngua talya loo cuichaa. Lo'o jua'a nu late' tlyu nu ndacui' ne' laa tonu bi', ndya'be late' bi' cla'be la. ⁴⁶ Hora bi' cui' tsa ngusi'ya Jesús:

—Sti na', qui'ya nu'u cresiya 'na —nacui' yu.

Nu lo'o cua nchcui' yu cha' bi', hora ti ngujui' yu li'.

⁴⁷ Lo'o na'a nu capitán jil'i sendaru romano ñi'ya ngua cha' bi', li' ngua'ni tlyu jil'i ycu'i' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' li':

—Chañi cha' ná ntsu'u qui'ya jil'i jyo'o re tsiya' ti —nacui' nu capitán jil'i sendaru bi'.

⁴⁸ Li' lcaa ñati nu ndi'i hora bi', nu na'a lcaa cha' nu ngua bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Ndyu'u tya ngu' tyiquee ngu' ndyaa ngu' cha' xñi'i tsa ti' ngu'. ⁴⁹ Pana ndyanu lcaa ngu' tya'a tso'o Jesús ca su ndu crusi, jua'a nu cuna'a nu cua ndya'a lo'o yu nu lo'o nguxana ti cña jil'i yu nde Galilea, ndyanu ngu' bi' tyijyu' ti ña'a cui'ya ngu' cha' nu ndyaca bi'.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁰ Cua ntsu'u sca ñati tso'o nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i Ndyosi, José naa nu qui'yu bi'. Arimatea laca quichi tyi; loyuu su cuentya Judea, bi' ndi'i quichi tyi. Sca nu laca cña laca nu José bi', stu'ba ti ntucua lo'o lcaa ngu' tisiya ji'i ngu' judío. ⁵¹ Tya tsubi' cua ntajatyá nu José bi' ni jacua' caa ycu'i Ndyosi cha' caca Ni loo nde chalyuu, bi' cha' ná ngua stu'ba cha' ji'i lo'o tya'a ngu' tisiya lo'o ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús. ⁵² Ndyaa José li', ndyaa slo Pilato cha' ñña chacuayá' tsa lo'o ji'i jyo'o Jesús cha' xatsi' ji'i jyo'o bi'. ⁵³ Lo'o cua nda'ya ngu' ji'i jyo'o bi' lo' crusi, li' ngüixi' José sca tasá lubii hichu' jyo'o Jesús; ndyaa lo'o ji'i jyo'o bi' ngusu'ba ji'i ne' cuaá nu ngulu ngu' sii' cua'a, su bilya xatsi' ngu' ji'i ñati tsiya' ti. ⁵⁴ Tsa ta'a sii' laca, bi' cha' tii ti ndi'i ngu' cha' cua xana ti ta'a.

⁵⁵ Lo'o nu ngu' cuna'a nu ñaa lo'o Jesús nde Galilea ni, ndyaa lca'a ngu' ji'i nu José bi', ndyaa na'a ngu' cuaá ji'i, cha' cui'ya ngu' cuentya mala ngusta ngu' ji'i jyo'o Jesús bi'. ⁵⁶ Li' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi chaca quiya'. Li' ngua'ni cho'o ngu' hitya tyixi xtyi'i, jua'a setye nu tso'o tsa xtyi'i cha' tyu'u chu' jyo'o bi'. Pana ngua'a cña ngu' tsa ta'a bi', ñi'ya nu nscua cña lo' quityi nu ngua sa'ni cha' cua'ni ngu'.

24

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua quixee ti tsá clyo ji'i semana bi', tlya tsa ndyaa nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá su nguatsi' jyo'o Jesús. Ndyi'ya ngu' hitya tyixi xtyi'i nu cua ngua'ni cho'o ngu'. Lo'o xa' nu cuna'a ndyaa ngu' lo'o. ² Ngulaa ngu' to' cuaá, li' na'a ngu' quee nu ndyacu' to' cuaá bi', cha' nga'aa ntsiya quee bi' to' cuaá; ntucua yaala ti cuaá bi'. ³ Li' ndyatí ngu' ne' cuaá cha' ña'a ngu', pana nga'aa ntsiya jyo'o Jesús. ⁴ Ndyutsii tsa ngu' li', nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu'. Li' na'a ngu' cha' ndu tucua tya'a nu qui'yu slo ngu'; ndubi tsa ña'a late' lacu' nu

ngu' qui'yu bi'. ⁵ Ntyucua tii ti'i ngu' li', ndyaca'a ngu' lyuu cha' ndyutsii tsa ngu' ji'i nu ngu' qui'yu bi'. Lo'o li' nchcui' ngu' qui'yu bi' lo'o ngu':

—¿Ni cha' laca nclyana ma' ji'i sca nu lu'ú laja ngu' jyo'o re? —nacui' ngu'—. ⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Tyi'u ti' ma' ñi'ya nu nacui' yu ji'i ma' lo'o tya ndi'i ma' ca Galilea. ⁷ Cua nacui' yu cha' ycu'i nu lijya cha' caca yu ñati ni, nga'a cha' ta ngu' ji'i yu ya' ngu' xña'a, cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo' crusi. Lo'o chu' sna tsá, li' tyu'ú yu chaca quiya' nacui' yu.

⁸ Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya tsubi' la cuentya ji'i ycu'i yu. ⁹ Nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi, ndyalaa ngu' slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús. Li' ndacha' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' bi' ji'i ngu', lo'o jua'a lcaa ngu' nu nguta'a lo'o Jesús ndyuna ngu' cha' bi' li'. ¹⁰ Ndi'ya naa ngu' cuna'a nu ndyaa to' cuaá bi': ndyaa María Magdalena, cuati Juana, lo'o María xtya'a Jacobo, lo'o xi xa' la ngu' cuna'a. ¹¹ Pana si'i jua'a ngua, ngua ti' ngu' nu ngua tsa'a bi'; na nguichi tsa cha' hique ngu' cuna'a bi', ngua ti' ngu'. Ná jlya ti' ngu' cha' nu nda ngu' cuna'a bi' lo'o ngu' tsiya' ti.

¹² Sca ti Pedro, hora ti ngusna ndyaa to' cuaá bi'. Chacua' na'a Pedro ne' cuaá bi', cha' ntsiya ti tasá nu ngüixi' hichu' jyo'o Jesús nguicha', na'a cha' chaca se'i nde la'a ti ntsiya late' bi'; lo'o li' ngutu'u Pedro ñaa nde toni'i, ngulacua tsa ti' na laca ngua cha' ndyaa jyo'o bi'.

Su ndyaa ngu' tyucui' nde Emaús

¹³ La cui' tsá bi' ndu'u ndyaa tucua tya'a ngu' nde quichi Emaús. Quichi bi' ntsu'u tii chaca kilómetro cuayá' tyijyu' ji'i Jerusalén. ¹⁴ Ndyaa ti' ngu' tyucui', nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i lcaa cha' nu ngua bi'. ¹⁵ Tya nchcui' tube ngu' ji'i cha' bi', lo'o li' ndyalaa ycu'i Jesús slo ngu', stu'ba ti ndya'a yu lo'o ngu'. ¹⁶ Masi na'a ngu' xi ji'i Jesús, pana ná ngua tyuloo tso'o

ngu' jil'i yu, cha' ntsu'u sca cha' nu ngua'a jil'i ngu'. ¹⁷ Li' nchcuane Jesús jil'i ngu':

—¿Ni cha' nchcui' tube cu'ma lo'o lijya ma tyucuii re? ¿Ni cha' laca xñi'i ti' ma? —nacui Jesús jil'i ngu'.

Se'i ti ndyatü ngu', ¹⁸ lo'o li' nguxacui tsaca nu naa Cleofas cha' jil'i Jesús:

—Tyucui ña'a chalyuu cua jlo ti' ngu' na laca nu ngua nde Jerusalén tsa nu nteje tacui ca ti. ¿Ha sca ti nu'u nu ná jlo ti' na laca nu ngua nde Jerusalén bi'? Jlo ti' laca ngu' xa' quichí nu ñaa ta'a.

¹⁹ —¿Na laca ngua? —nacui Jesús jil'i ngu'.

Li' nguxacui ngu' cha' jil'i yu:

—Cha' jil'i Jesús Nazaret —nacui ngu'—, tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi ngua yu bi' nchcui' Ni lo'o ñati. Ngua tsa jil'i cha' tu'ba, lo'o jua'a ngua tsa jil'i ngua'ni quiña'a tsa cha' tlyu cuentya jil'i ycu'i Ndyosi; jua'a quiña'a tsa ñati na'a jil'i cha' tlyu bi'. ²⁰ Li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' nu laca cña, nda ngu' jil'i yu ndyaa cha' cujuui ngu' jil'i yu lo crusi. ²¹ Cua sna tsa nteje tacui nu ngua cha' bi'. Lo'o cuare ni, jly tsa ti' ya jil'i yu nquicha', cha' bi' laca nu cua'ni lyaá jil'i ngu' Israel tya'a na, cha' nga'aa caca loo ngu' xa' tsu' jil'na, cha' tyi'i tso'o ti na loyuu quichí tyi na, ngua ti' ya. ²² Pana juani nchcutsii xi ngu' cuna'a tya'a ndya'a ya jil'i ya, cha' tly tsa juani ndyaa ngu' cuna'a bi' to' cuaá, ²³ lo'o nga'aa nquije jyo'o Jesús bi' jil'i ngu'. Ñaa ngu' li', nda ngu' cha' lo'o ya cha' cua na'a ngu' sca cha' tlyu. Na ngulu'uloo ti tucua tya'a xca jil'i ycu'i Ndyosi jil'i ngu' ngua ti' nu ngu' cuna'a bi'; nacui xca bi' jil'i ngu' cha' lu'ú Jesús juani. ²⁴ Lo'o ti ndyaa xi ngu' tya'a ngua tsa'a cua to' cuaá li'. Lo'o li' na'a ngu' jil'i xca bi' ñi'ya nu nacui ngu' cuna'a bi' jil'i ya, pana ná na'a ngu' jil'i ycu'i Jesús.

²⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu tya'a ndyaa yu tyucuii:

—Lyiji tsa cha' jil'i cu'ma cha' ca cuayá' ti' ma scaa cha'; tiya' tsa nxñi ma lcaa cha' nu nda ngu' jyo'o nu ngua tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi sa'ni la. ²⁶ ¿Ha si'i na cua ntsu'u cha' chcube' nu laca Cristo bi' ñi'ya nu ngua juani? Tiya' la li' tyalaa Cristo su tso'o tsa ña'a su tyucua ycu'i li'.

²⁷ Li' nguxana Jesús ngulu'u yu cha' jil'i ngu', ña'a cha' nu cua nscua lo quityi cusu' cha' jil'i ycu'i yu. Nguxana ngu' lo'o quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o li' nchcui' ngu' lo lcaa quityi nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni.

²⁸ Cua tyalaa ti ngu' ca quichí su tsa ngu', li' ngua'ni Jesús ñi'ya si na tya tsa la yu tyucuii tyijyu' la. ²⁹ Pana ndatsaa tsa ngu' jil'i yu cha' tyanu yu slo ngu'. Nacui ngu' jil'i yu:

—Tyanu nu'u lo'o cua cha' cua ngusi tsa juani, cua ca talya ti.

Li' ndyatí Jesús ndyaa ni'i cha' tyanu yu lo'o ngu'. ³⁰ Pana nu lo'o cua nga'a yu lo'o ngu' to' mesa, li' ngusñi yu sca xlyá, ndya yu xly'a'be jil'i ycu'i Ndyosi; lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi', cha' ta yu jil'i ngu'. ³¹ Bi' hora laca nu ndyaala cloo ngu', cha' ndyuloo tso'o ngu' jil'i yu. Li' nguliji yu'u yu slo ngu', nga'aa na'a ngu' jil'i yu li'. ³² Hora ti nacui tsaca jil'i tya'a:

—¿Ha ná chañi cha' tso'o tsa ngua ti' na? —nacui—. Tí ti nguti'i cresiya jil'na lo'o lijya ycu'i nchcui' lo'o na tyucuii, nu lo'o nda yu cha' lo'o na, ñi'ya nu nchcui' quityi cusu' —nacui jil'i tya'a.

³³ Li' xtyi'i ti ndyanu ngu', hora ti ngusñi ngu' tyucuii nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén chaca quiya'. Ca bi' ndyalaa ngu' ca su ndyu'u ti'i nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús bi', lo'o xi xa' la tya'a ndya'a ngu' ndi'i ngu' bi'. ³⁴ Hora ti nchcui' ngu' nu nga'a ni'i bi' lo'o ngu' nu ndyalaa ca ti li':

—Chañi cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacui ngu'—. Cua na'a Simón jil'i yu.

³⁵ Lo'o nu ngu' nu ndyaa nde Emaús ni, nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'i ngu' tyucui; nacui ngu' ñi'ya ngua cha' ndyuloo ngu' ji'i ycuí' Jesús nu lo'o ngulacua yu ji'i xlyá bi'.

Ngulu'uloo Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu

³⁶ Tya nchcui' ti ngu' ji'i cha' bi' lo'o tya'a ngu', lo'o li' ñaa ycuí' Jesús. Ndatu yu cla'be laja ngu' cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Ti ti tyi'i tyiquee ma —nacui yu ji'i ngu' bi' li'.

³⁷ Ntsii tya ngu' ndi'i ngu' li', nclyacua tsa ti' ngu', cha' sca cui'i ti na'a ngu', nti' ngu'. ³⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ntsii ma ndi'i ma? —nacui—. ¿Ni cha' laca nclyacua tsa ti' ma? —nacui yu ji'i ngu'—. ³⁹ Ña'a ma ya' na', ña'a ma quíya' na'; la cui' ti na' laca. Cala' ma 'na, cha' taca jlya ti' ma cha' na' laca. Sca cui'i ti ni, ná ntsu'u cuaña' ji'i, lo'o jua'a tyijya ná ntsu'u ji'i; pana cua na'a ma cha' ntsu'u cuaña' 'na —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁴⁰ Li' ngulu'u ya' ycuí' yu, ngulu'u quíya' yu ji'i ngu'. ⁴¹ Ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i yu xqui'ya cha' chaa tsa ti' ngu' ngua, cha' ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu. Bi' cha' nacui Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ntsu'u na cacu na' ji'i ma?

⁴² Li' nda ngu' sa yu'be cualya ngüi'i ji'i yu, lo'o sa yu'be jble' cuiña' cuityu.

⁴³ —Tso'o —nacui Jesús li'.

Ngusñi yu ji'i na bi', ndyacu yu ji'i nde slo ngu' li'. ⁴⁴ Lo'o ti nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cha' nu ngua ca ti 'na, bi' laca cha' nu cua ndacha' na' ji'i ma lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'ma tya tsubi' la —nacui yu—. Cua nacui na' ji'i ma cha' nga'a cha' caca 'na lcaa cha' nu cua nscua cuentya 'na lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a lo quityi nu nguscua jyo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni,

lo'o jua'a lo quityi Salmos nscua cha' bi'.

⁴⁵ Li' ngulu'u Jesús ji'i ngu' ña'a cha' nu nchcui' quityi cusu' bi'. ⁴⁶ Nacui yu ji'i ngu':

—Cua sa'ni nscua cha' cajaa ycuí' na' nu laca na' nu Cristo bi', lo'o tsa nchca tyuna lo'o cua ngujuii na', li' nscua cha' tyu'ú na' chaca quíya'. ⁴⁷ Li' ntsu'u cha' ta ngu' cha' ji'i ycuí' na' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu. Nde Jerusalén xana ma cacha' ma cha' bi' ji'i ngu' clyo. Nga'a cha' chcui' ma lo'o ñati cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'; li' cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. ⁴⁸ Lo'o cu'ma ni, taca chcui' ma cuentya jna', cha' jlo ti' ma lcaa ña'a nu cua ngua 'na. ⁴⁹ Lo'o jua'a ta na' Xtyi'i ycuí' na' ji'i ma, cha' cua nchcui' Sti na' cha' ta Ni Xtyi'i ycuí' Ni ji'i ma; bi' cha' tyanu ma nde Jerusalén re, ña'a cuayá' nu caja juersa ji'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'i ma. Tyu'u bi' nde cua cha' caa tyanu ne' cresiya ji'i ma.

Ndyacuí Jesús ndyaa yu nde cua

⁵⁰ Li' ndu'u Jesús quichi Jerusalén bi', ndyaa lo'o yu ji'i ngu' ca to' quichi Betania bi'. Nde bi' ngusicua ya' Jesús cha' culacua yu ji'i ngu'. ⁵¹ Laja lo'o nclyacua yu ji'i ngu', hora ti ndu'u yu ndyaa yu nde cua li'. ⁵² Ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i yu, li' xa' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén. Tso'o tsa ngua tyiquee ngu' li', ⁵³ lu'ba tsa ndya'a ngu' ne' laa cha' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Ndyosi. Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Juan ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Ngua nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi ñati

¹ Nu ngua tya clyo la ndi'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ndi'i yu nu laca tyucui cha' ji'i ycu' Ndyosi; nguti'i yu bi' lo'o ycu' Ndyosi. Nu yu nu laca cha' bi', stu'ba ntsu'u cha' ji'i yu lo'o ycu' Ndyosi. ² Stu'ba ti nguti'i yu bi' lo'o ycu' Ndyosi nu ngua tya clyo la. ³ Lo'o yu bi' ngüiñá Ni lcaa lo na; ni sca na nu ntsu'u chalyuu, ná ngüiñá Ni ji'i si ná lo'o yu bi'. ⁴ Ca slo ycu' Ndyosi ndu'u yu bi' yaa cha' caca tso'o cresiya ji'i ñati chalyuu na. Ngua'ni yu cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' liñi, xqui'ya xee nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. ⁵ Ña'a ti tya ntyiji'i xee bi' su talya nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' cuxi, cha' ná caca ji'i ngu' cuxi xubi' xee bi'.

⁶⁻⁷ Nda ycu' Ni ji'i Juan cha' chcu' lo'o ñati cha' ji'i xee nu cua ta ti Ni cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati. Cua yaa Juan cha' ta cha' bi' lo'o ñati, cha' xñi lcaa ñati cha' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' nu nchcu' Juan lo'o ngu'. ⁸ Si'i nu xee nu nda ycu' Ndyosi laca ycu' Juan, na yaa ti Juan cha' culu'u cha' bi' ji'i ñati. ⁹ Nu laca xee nu chañi ca, cua lijya yu bi' lo yuu cha' ta xee nu caca tyu'ú ne' cresiya ji'i cua ña'a ca ñati.

¹⁰ Ndi'i yu bi' lo yuu, la cui' ti cha' nu cua nda ycu' Ni lo'o ñati. Lo'o yu bi' ngüiñá Ni chalyuu, pana ná ndyuloo ñati chalyuu ji'i yu bi' li'. ¹¹ Yaa yu bi' chalyuu su laca tyi nquicha', lo'o jua'a ñati chalyuu nu ngüiñá yu, ná ndyuloo ngu' ji'i yu. ¹² Pana ndi'i xi ñati nu cua ngusñi cha' ji'i yu, jlya ti' ngu' bi' ji'i yu li'; ji'i ñati bi' nda Ni chacuayá' cha' caca ngu' bi' sñi' ycu' Ndyosi. ¹³ Lo'o ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi ni, ná nclya ngu' bi' ñi'ya nu nclya scaa sñi' ñati; sñi' ycu' Ndyosi

laca ngu' bi', si'i sca ñati chalyuu laca nu ndu'ni cucui cresiya ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Ngua yu bi' ñati, la cui' yu nu laca cha' ji'i ycu' Ndyosi. Stu'ba ti nguti'i yu lo'o na nde chalyuu. Cua na'a ya ji'i yu cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i yu, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. Xcu' tso'o tsa ndu'ni yu lo'o na, xcu' cha' liñi nchcu' yu. ¹⁵ Nde laca cha' nu nchcu' Juan cha' ji'i nu Jesús bi'. Cui' nchcu' Juan li':

—Nu nde laca nu qui'yu nu ni na' ji'i ma' cha' tyu'u tucua tiya' la nde chalyuu —nacui Juan—, masi tlyu la cha' ntsu'u ji'i ycu' yu que na'. Jua'a ni na' ji'i ma', cha' nu lo'o bilya cala na' cua lu'ú ycu' yu.

¹⁶ Lcaa na tsiya' ti ntsu'u ji'i Jesús, lo'o lcaa tsa ndyiji cha' tso'o ji'na xqui'ya Jesús. ¹⁷ Cua sa'ni nda jyo'o Moisés cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ñati cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Pana nu lo'o yaa Jesucristo ni, xa' ña'a ngua'ni Ni; nda tsa Ni cha' xlya'be ji'na, ngulu'u Ni cha' liñi ji'na li'. ¹⁸ Ni sca ñati ná na'a ngu' ji'i ycu' Ndyosi; sca ti Jesús nu ngulu'u ji'na ñati chalyuu na ñi'ya laca ycu' Ndyosi. Lo'o nu Jesús bi' ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, nu tyaca'a tsa ji'i Ni.

Nchcuane ngu' judío ji'i Juan Bautista: “¿Tilaca laca nu'u?”

¹⁹ Nda Juan cha' lo'o tyuu tya'a sti jo'ó lo'o ngu' xirta; ngutu'u ngu' nde quichi Jerusalén, ndyalaa ngu' su ndi'i nu Juan bi' li'. Cua ngulo ngu' judío nu ndi'i ca bi' cña ji'i ngu' bi', cha' caa ngu' slo Juan cha' xcuane ngu' ji'i Juan tilaca laca. ²⁰ Ná ntyuju'u ti Juan; liñi nda cha' lo'o ngu' cha' si'i ycu' laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni ji'i cha' caa nde chalyuu.

²¹ —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacui ngu'—. ¿Ha jyo'o Elías laca nu'u?

—Si'i bi' laca na' —nacui Juan.

—Cua tyu'u tucua ti sca nu cusu' nu chcu' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ya, nti'

ya —nacui ngu'—. ¿Ha si'i nu bi' laca nu'u?

—Si'i na' —nacui Juan li'.

²² —¿Tilaca ta laca nu'u? —nacui ngu'—. Ntsu'u cha' xacui ya cha' jii' ñati nu ngulo cña jii' ya cha' caa ya cande. ¿Ñi'ya cha' nchcui' ta nu'u cha' jii' ycu' ca?

²³ Li' nguxacui Juan cha' jii' ngu' bi':

—Ndi'ya cha' ndu'ni na' lo'o cuii nchcui' na' nda na' cha' lo'o ñati su ndu na' ne' quixi': “Xquiñi clyo ma tyucuii su caa nu Xu'na na”. Bi' laca sca cha' jii' ycu' Ndyosi nu cua nchcui' jyo'o Isaías lo'o ngu' sa'ni.

²⁴ Lo'o xi ngu' fariseo nguti' laja ngu' nu yaa slo Juan. Tacati tsa ndu'ni ngu' bi'. ²⁵ Nchcui' ngu' bi' lo'o Juan li':

—¿Ni cha' laca ndu nu'u ntyucuatya nu'u jii' ngu' si si'i nu ñati tlyu bi' laca nu'u, si si'i jyo'o Elías laca nu'u, si si'i nu cusu' nu chcu' cha' jii' ycu' Ndyosi laca nu'u?

²⁶ —Lo'o hitya ti ntyucuatya na' jii' ngu' —nacui Juan—. Pana ndu chaca ñati slo cu'ma juani, masi ná nslo ma jii' yu bi'. Tiya' la yaa nu ndu bi' nde chalyuu, na' ngula yala la; pana tlyu la cha' nu ntsu'u jii' ycu', sube la cha' jna' —nacui Juan jii' ngu'—. ²⁷ Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na' —nacui—, masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata.

²⁸ Jua'a ngua nde loyuu su cuentya Betábara, ca su ndu Juan ntyucuatya jii' ngu'. Nde chaca tsu' sta'a Jordán ntsu'u Betábara bi'.

Nu msta lu'ú cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u jii' ñati

²⁹ Ca chaca tsa na'a Juan cha' cua lijya ti Jesús slo. Lo'o li' nacui Juan jii' ñati nu ndu slo:

—Ña'a tso'o ma jii' nu cusu' cua —nacui—. Cua ngusubi ycu' Ndyosi jii' nu cua cha' caca yu sca msta lu'ú, cha' cuityi lcaa qui'ya nu ntsu'u jii' ñati chalyuu —nacui—. ³⁰ Cha' jii' yu bi' nchcui' na', nu lo'o ni na' jii' ma cha' cua tyu'u tucua ti sca ñati loyuu re. Tlyu la cha' jii' yu bi' que na', masi

tiya' la ndu'u tucua bi'. Jua'a ni na' jii' ma cha' nu lo'o tya lyiji cala na', cua lu'ú yu bi'. ³¹ Lo'o na' ni, ná ndyuloo na' jii' ycu' yu bi'; pana cua yaa na' ntyucuatya na' jii' ñati lo'o hitya ti cha' caca tyuloo ngu' Israel jii' yu bi'.

³² Chaca quiya' tso'o tsa nchcui' Juan cha' jii' Jesús lo'o ngu':

—Cua na'a na' lo'o ngutu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi nde cua yaa ngua'ya lo Jesús ñi'ya nda'ya sca paloma —nacui—. ³³ Ná ndyuloo na' jii' Jesús clyo, pana ycu' Ndyosi laca nu ndacha' cha' bi' 'na, ycu' Ndyosi laca nu ngulo cña jna' cha' tyucuatya jii' ngu'. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o na': “Lo'o ña'a nu'u cha' lijya nda'ya Xtyi'i ycu' Na' lo sca ñati”, nacui Ni, “li' caca cuayá' ti' nu'u cha' yu bi' laca nu tyucuatya jii' ngu' lo'o Xtyi'i ycu' Na', nga'aa si'i lo'o hitya ti”. ³⁴ Ycu' ti na' cua na'a na' jii' cha' bi'. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' yu bi' laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi; na cua ngusubi Ni jii' yu bi'.

Ñati nu ndyaca tsa'a jii' Jesús nu ngua clyo

³⁵ Ngua chaca tsa, xa' ndu Juan, ndu lo'o tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii'; yaa Jesús li'. ³⁶ Na'a Juan jii' yu, lo'o li' nchcui' Juan cha' jii' Jesús:

—Nu cua caca msta lu'ú nu cua ngusubi ycu' Ndyosi jii' cha' cajaa yu xqui'ya na.

³⁷ Lo'o ndyuna nu tucua tya'a ngu' bi' cha' nu nacui Juan, li' ndyaa lca'a ngu' bi' jii' Jesús. ³⁸ Nguxtyacui Jesús tyucuii su yaa, na'a yu cha' lca'a ngu' bi' jii'. Li' nchcuane Jesús jii' ngu':

—¿Na laca tsaana cu'ma?

—Mstru —nacui ngu' jii' Jesús—, ¿macala ndi' nu'u?

—Caa na'a ma xi 'na —nacui Jesús li'.

³⁹ Bi' cha' ndyaa ngu' ni'i ca su ndyalaa Jesús, ndyaa chcu' ngu' lo'o yu. Ngua hora cua jacua nde ngusii lo'o ndyalaa ngu' ca bi', lo'o li' ndyanu ngu' lo'o yu tyucui nde ngusii.

⁴⁰ Ngua tucua tya'a ñati nu ngutu'u lca'a jì'i Jesús li', nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Juan lo'o ngu'. Tsaca yu bi' nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca. ⁴¹ Hora ti ndyaa Andrés ndyaana jì'i tya'a, la cui' nu Simón bi'. Li' nchcui' Andrés lo'o:

—Cua nquijeloo jì'i ya ñi'ya nu laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni jì'i lijya nde chalyuu —nacui.

⁴² Lo'o li' ndyaa lo'o jì'i Simón ca slo Jesús. Ña'a tsa Jesús jì'i Simón bi', ndi'ya nacui yu jì'i li':

—Simón naa nu'u —nacui—, sñi' Jonás laca nu'u; pana Cefas ca naa nu'u nde loo la —ñi'ya nti' na chcui' na cha'cña jì'na: sca quee; stu'ba ti ndyu'u cha' bi' lo'o Pedro.

Ngusi'ya Jesús jì'i Felipe lo'o jì'i Natanael

⁴³ Ca chaca tsá, li' ngua ti' Jesús tyaa yu nde Galilea. Li' ndyacia tya'a yu lo'o sca nu qui'yu nu naa Felipe:

—Ya'a nu'u lo'o na' —nacui Jesús jì'i Felipe li'.

⁴⁴ La cui' ngu' Galilea laca Felipe bi', jua'a laca Andrés lo'o Pedro; quichi Betsaida laca quichi tyi ngu'.

⁴⁵ Li' ndyaa Felipe cha' chcui' lo'o Natanael tya'a ndya'a nu Felipe bi':

—Cua na'a ya jì'i Cristo, nu ñati tlyu nu cua sa'ni nguscua jyo'o Moisés cha' jì'i lo' qui'yi jì'i ycu' Ndyosi —nacui Felipe—. La cui' cha' jì'i yu bi' cua nchcui' laca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jì'i ycu' Ndyosi sa'ni. Jesús naa yu bi', sñi' sca nu naa José. Nazaret laca quichi tyi yu.

⁴⁶ —¿Ha tso'o quichi bi'? —nacui Natanael—. ¿Ha ntsu'u ñati tso'o nde quichi Nazaret bi'?

—Yaa na'a nu'u xi jì'i lacua —nacui Felipe.

⁴⁷ Lo'o na'a Jesús cha' lijya Natanael slo, li' nacui:

—Nde cua lijya sca ngu' Israel nu chañi cha' ndyu'ni tlyu jì'i ycu' Ndyosi. Ná ntsu'u cha' cui'ni jì'i yu jua tsiya' ti.

⁴⁸ Nchcuane Natanael jì'i Jesús li':

—¿Ñi'ya ngua jinu'u, cusu', cha' ndyuloo nu'u jna'?

Li' nacui Jesús:

—Lo'o tya lyiji chcui' Felipe lo'o nu'u, tya li' na'a na' jinu'u ca su ndu ne' yaca quityi ca bi'.

⁴⁹ —Mstru —nacui Natanael—, chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, nu'u laca Rey nu laca loo jì'i ngu' Israel.

⁵⁰ Lo'o li' nguxacui Jesús cha' jì'i Natanael:

—¿Ha bi' cha' jlya ti' nu'u jna' —nacui yu—, xqui'ya cha' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' cua na'a na' jinu'u ca ne' yaca quityi bi'? —nacui—. Cha' xca ti laca bi', tonu la cha' ña'a nu'u nde loo la.

⁵¹ Lo'o li' nacui Jesús jì'i ngu':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacui yu—. Nde loo la ña'a ma cha' tyucua yaala ca su ntucua ycu' Ndyosi nde cua. Li' caca cuayá' ti' ma cha' cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati chalyuu. Lo'o ca su tyu na' bi', ca bi' ña'a ma jì'i ngu' xca nu ndi'i slo ycu' Ndyosi; tya'a ngu' bi', tyacui ngu' bi' nde cua, ca'ya ngu' bi' nde su tyu na'.

2

Ndyaa Jesús su ngujui clyo'o ngu'

¹⁻² Lo'o ngua sna tsá, li' ndyaa xtya'a Jesús su ngujui clyo'o ngu' ca quichi Caná nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o jua'a cua nguane ngu' jì'i Jesús lo'o jì'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jì'i, bi' cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a. ³ Lo'o li' nga'aa ngujui vino co'o ngu' nu ndi'i ta'a bi', ndye bi'. Li' ndyaa xtya'a Jesús ndyaa cacha' jì'i yu:

—Cua ndye vino ndyo'o ngu' —nacui.

⁴ Nguxacui Jesús cha' jì'i xtya'a li':

—¿Ha cña 'na laca cua? Tya lyiji tyalaa hora cha' culu'u loo na' jì'i ñati tilaca laca na'.

⁵ Masi jua'a nchcui' yu, ndi'ya nchcui' xtya'a yu lo'o msu li':

—Cua'ni ma ñi'ya nu ñacui yu cha' cua'ni ma —nacui.

⁶ Nde cua ti ndu scua tya'a quityu' hitya, quityu' tonu ndya' lo'o quee laca bi'. Lo'o ngutsa'á quityu' bi', ntsu'u masi jacuayala litro, masi sca siyentu litro hitya, cha' cua laca cña nu ntsu'u jil'i ngu' judío bi', cha' qui' quiya' ngu' lo'o tsa' ngu' ni'i. ⁷ Li' nacui Jesús jil'i msu bi':

—Cua'ni cha'á ma quityu' cua lo'o hitya.

Ngua'ni cha'á ngu' quityu' bi' ña'a cuayá' nu ngutsa'á tso'o.

⁸ —Culo ma xi hitya —nacui Jesús li'—. Yaa lo'o ma jil'i cha' co'o nu ñati nu ndyu'ni ta'a re.

Jua'a gua'ni ngu' li', nda ngu' xi hitya co'o ngu'. ⁹ Ndyo'o cuayá' nu laca loo jil'i ta'a bi', lo'o li' vino ndyaca. Ná jlo ti' nu cusu' bi' macala ngutu'u vino bi', msu ti jlo ti' cha' hitya ndyaa ndyiqui'ya ngu' tsá laca vino bi'. Li' ngusi'ya nu laca loo jil'i ta'a bi' jil'i cutsii, nchcui' lo'o:

¹⁰ —Xa' ñati ni —nacui—, xcui' vino nu tso'o la laca nu nda ngu' ndyi'yu ñati lo'o nxana ti ta'a; ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu' cha' ndyo'o tsa' ngu' vino bi', ca li' nda ngu' vino cuxi la cha' co'o ngu' nu ndi'i ta'a —nacui nu laca loo jil'i ta'a jil'i cutsii—. Pana nu'u ni, masi cua tye ti ta'a, hasta li' nda nu'u vino nu tso'o la cha' co'o na. Tso'o tsa bi'.

¹¹ Ca quichi Caná nde loyuu su cuentya Galilea gua'ni cha' bi' lo'o nguxana gua'ni Jesús cha' tlyu cuentya jil'i ycu' Ndyosi. Lo'o cha' tlyu bi' ngulu'u loo ycu' Jesús jil'i ngu', cha' ña'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jil'i ycu' yu. Bi' cha' nguxana ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu, jlya ti' ngu' jil'i ycu' ca Jesús.

¹² Tiya' la li' ngutu'u Jesús ndyaa yu nde quichi Capernaum. Ndyaa yu lo'o xtya'a yu, lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu ndyaa ngu'; pana xti ti tsá ndyanu ngu' ca bi'.

Ngulo'o Jesús jil'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹³ Cua ngulala ti ta'a pascua jil'i ngu' judío bi', lo'o li' ndyaa Jesús ta'a nde

Jerusalén. ¹⁴ Ndyaa Jesús ne' laa tonu ca bi', lo'o li' na'a yu cha' ndi'i tsa' ngu' ndyu'ni ngu' ngana ne' laa bi'; ndujui' tsa' ngu' toro, ndujui' ngu' xlya', ndujui' ngu' paloma cha' caca msta' jil'i ngu' ne' laa. Lo'o jua'a nga'a ngu' nu ndu'ni ngana jil'i ñati lo'o nchcutsa'a ngu' cñi nu cua'nijo'o jil'i ngu' ne' laa, ntucua ngu' bi' to' mesa jil'i ngu'. ¹⁵ Lo'o li' ngusñi Jesús sca reta cha' quiji' yu jil'i ngu' nu ndyu'ni ngana bi', cha' culo'o yu jil'i ngu' bi' tyu'u ngu' to' laa bi'; lo'o xlya' jil'i ngu', lo'o toro jil'i ngu', lo'o lcaa yu'ba jil'i ngu', ngulo'o yu jil'i ngu' ndu'u ngu' nde liya'. Li' nguxlyu' yu mesa su ntucua ngu' nu nchcutsa'a cñi, nchcuaa yu jil'i cñi bi'. ¹⁶ Li' nacui Jesús jil'i ñati nu ndujui' paloma bi':

—Yaa lo'o ma jil'i yu'ba cua nde liya' —nacui yu—. Nga'aa cua'ni ma cha' ni'i lcaya' caca ni'i tlyu re jil'i Sti na'.

¹⁷ Li' ndyi'u ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jil'i sca cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la: “Caca ñu'u ti' na' cha' tiji' tsa' ti' na' jil'i ni'i su laca tyi nu'u”, nacui quityi bi'.

¹⁸ Ñasi' tsa' ngu' judío li', bi' cha' nchcuane ngu' jil'i Jesús ndi'ya:

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni nu'u jua'a? ¿Ñi'ya' cua'ni nu'u cha' jlya ti' ya hi?

¹⁹ —Cuityi ma ni'i re —nacui Jesús—, lo'o li' chu' sna tsá xa' cuiñá na' jil'i chaca quiya'.

²⁰ Li' nacui ngu' jil'i Jesús:

—Tu'ba ntucua scua yija ndye ndya' laa tlyu re —nacui ngu'—. ¿Ha taca jinu'u cuiñá jil'i chaca quiya' chu' sna tsá ti?

²¹ Pana si'i cha' jil'i laa tlyu nchcui' Jesús, masi nda yu sca cha' lo'o ngu' ñi'ya' nu caca jil'i ycu' ca yu, ñi'ya' nu tyu'ú ycu' chaca quiya' lo'o cua ngujui' yu. ²² Bi' cha' lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i ñi'ya' nu nacui Jesús jil'i ngu' tsá bi'; li' jlya ti' ngu' cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi nu gua sa'ni, lo'o jua'a jlya ti' ngu' ña'a cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya li'.

Jlo ti' Jesús ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati

²³ Lo'o ndi'i Jesús Jerusalén ta'a pas-cua bi', li' nxana quiña'a ñati jlya ti' ngu' cha' ji'i ycu'i' yu, nu lo'o cua na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu ngua'ni yu. ²⁴ Pana jlo ti' Jesús cha' ná jlya tso'o ti' ngu' ji'i, cha' tso'o tsa ndyuloo yu ji'i ngu', lcaa ña'a cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ñati. ²⁵ Ná ntsu'u cha' cacha' xa' ñati ji'i yu ñi'ya ntsu'u cresiya ji'i scaa ngu', cha' jlo tsa ti' ycu'i' ca yu ñi'ya ntsu'u cresiya ji'i lcaa ñati.

3

Jesús lo'o Nicodemo

¹ Ntsu'u sca ngu' cusu' ji'i ngu' judío nu naa Nicodemo, ngu' fariseo laca. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycu'i' ngu', nti' ngu'. ² Ndyaa nu cusu' bi' sca talya su nga'a Jesús:

—Mstru Jesús —nacuï—, jlo ti' ngu' cha' nu'u laca sca mstru nu nda ycu'i' Ndyosi ji'i lijya chalyuu, cha' ná ngua jinu'u cua'ni ni sca cha' tlyu si ná nxyucua ycu'i' Ndyosi jinu'u. Ná nchca ji'i ñati chalyuu cua'ni ngu' jua'a —nacuï Nicodemo ji'i Jesús.

³ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: ndu'ni ycu'i' Ndyosi Sti na' cha' cala ñati chaca quiya', si nti' ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycu'i' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu' —nacuï.

⁴ —¿Ñi'ya caca cala na chaca quiya' si cua cusu' na? —nacuï Nicodemo ji'i Jesús— ¿Ha taca tyatí na ne' xtya'a na chaca quiya' cha' xa' cala na? —nacuï.

⁵⁻⁶ —Ta na' sca cha' liñi lo'o nu'u juani —nacuï Jesús—. Ñati laca nu nclya lo'o ndu'ni cala ñati chalyuu ji'i, pana Xtyi'i ycu'i' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' cha'a cresiya ji'i ngu' —nacuï Jesús—. Ntsu'u cha' caca cucui cresiya ji'i ma si cua nti' ma cha' culo ycu'i' Ndyosi cña ji'i ma. Ntsu'u cha' tyu'u ma lo hitya, lo'o jua'a ntsu'u cha' tyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma —nacuï Jesús ji'i Nicodemo—. ⁷ Ná culacua

tsa ti' nu'u cha' nchcui' na' lo'o nu'u cha' ntsu'u cha' cala ñati chaca quiya'.

⁸ Cui'i ni, nchca cui'i macala su nti'; masi nduna na cha' ndañi nchca cui'i li', pana ná nchca cuayá' ti' na macala ngutu'u, ma nde tsa cui'i bi' li' —nacuï yu—. La cui' jua'a laca lo'o Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, ná nchca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ndu'ni Ni cha' caca cui cresiya ji'i ngu' —nacuï Jesús ji'i.

⁹ —¿Ñi'ya jua'a? ¿Ñi'ya caca cha' bi'? —nacuï Nicodemo li'.

¹⁰ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o:

—¿Ha si'i mstru cusu' laca nu'u ji'i ngu' judío? ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cuentya ji'i cha' bi' lacua? —nacuï yu—. ¹¹ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u. Nu cuare, liñi nchcui' ya ji'i sca cha' nu cua jlo ti' ya, sca cha' nu cua na'a ya, pana ná ntucua ma tsiya' ti cha' nu nchcui' ya —nacuï yu—. ¹² Ntsu'u cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma cuentya ji'i chalyuu re, pana ná jlya ti' ma cha' bi'. ¿Ñi'ya caca cha' jlya ti' ma jna' si chcui' na' lo'o ma scaa cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i' Ndyosi nu laca loo? —nacuï Jesús ji'i Nicodemo—.

¹³ 'Bilya tsa ni tsaca ñati ca slo ycu'i' Ndyosi. Sca ti na' nu nda ycu'i' Ndyosi 'na lijya cha' caca na' ñati, cua ndya'a na' cajua, cha' cajua laca tyi na'. ¹⁴ Lo'o nguti'i jyo'o Moisés nde natí' btyi bi' cua sa'ni la, ngusicua yu ji'i sca cuaña chcu'a nu ndacu'i' chu' yaca cha' ña'a ngu' cuaña bi', cha' caca jo'o ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu' bi' —nacuï Jesús—. Ñi'ya nu ngusicua ji'i cuaña bi', jua'a nga'a cha' sicua ngu' jna' lo crusi, na' nu lijya cha' caca na' ñati. ¹⁵ Lo'o li' cua ña'a ca cu'ma nu xñi ma cha' jna', li' caja chalyuu tso'o ji'i ma, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacuï Jesús ji'i Nicodemo—.

Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati

¹⁶ 'Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati chalyuu, bi' cha' cua nda ycu'i' Ni jna' nu laca Sñi' ycu'i' ca Ni lijya na' chalyuu. Ná tsa ñati ca bilya si xñi ngu' cha' jna', nu laca

sca ti Sñi' ycu' Ndyosi; caja chalyuu tso'o ji'i ngu' bi', chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui Jesús—. ¹⁷ Si'i cha' sta ycu' Ndyosi Sti na' qui'ya ji'i ñati chalyuu nda Ni jna' lijya na' chalyuu, na cua lijya na' cha' cuityi na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu; bi' cha' cua nda Ni jna' lijya na' —nacui Jesús—.

¹⁸ 'Ná xcube' ycu' Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu xñi cha' jna'. Cua ngua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu ná nxñi cha' jna', cha' xcube' Ni ji'i ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' jna' cha' laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —nacui Jesús—. ¹⁹ Na cua nda ycu' Ndyosi xee lijya lo yuu, pana ná ntaja'a ñati chalyuu tyi'i su xee bi'. Ntsu'u tsa ngu' nu ndiya la ti' tyi'i ngu' su talya ña'a, cha' xña'a tsa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta Ni ji'i ngu' bi'. ²⁰ Ná nti' nu ñati xña'a bi' cha' ta ycu' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu'. Tyijyu' ti ndya'a ngu' bi' su ná ña'a xa' ñati ji'i ngu', xqui'ya cha' xcui' cha' cuxi ndu'ni ngu' bi' —nacui Jesús—. ²¹ Ñati nu xñi lcaa cha' liñi nu nda Ni lo'o ñati ni, nda ycu' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Ndi'i ngu' su xee bi', cha' taca ca jlo ti' xa' ñati cha' ndyu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nlyo ycu' Ndyosi ji'i ngu'.

Xa' nda Juan Bautista cha' ji'i Jesús lo'o ñati

²² Tiya' la li' ndyaa Jesús, ndyaa lo'o ñati nu ndyaca tsa'a ji'i yu, nguti'i ngu' xi nde loyuu su cuentya Judea. Ntyucuatya Jesús ji'i ngu' ca bi'. ²³ Lo'o jua'a nga'a Juan cacua ti, cha' lo'o tya ntyucuatya Juan ji'i ngu'. Sca se'i su naa Enón, ca bi' ngutu Juan, cacua ti ji'i sca se'i su naa Salim. Ca bi' ntyucuatya ji'i ngu' cha' ca bi' ntsu'u tsa hitya. Ndyaa tsa ngu' cha' tyucuatya ji'i ngu'. ²⁴ Tya lyiji su'ba ngu' ji'i Juan ne' chcu' tyempo bi'.

²⁵ Lo'o li' nda xi ngu' judío cha' cusu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan; nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu' ñi'ya nu tso'o la cua'ni ngu' cha' caca lubii cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i

ycui' Ndyosi. ²⁶ Bi' cha' yaa ngu' slo Juan cha' chcu' ngu' lo'o:

—Mstru —nacui ngu'—, nu ñati nu yaa slo nu'u nde chaca tsu' sta'a Jordán tya tsubi' la, la cui' nu nacui nu'u cha' loo la laca ycu' yu, cua ndyalaa yu bi' ntyucuatya yu ji'i ñati nde tsu' re juani. Ndyaa tsa ngu' slo.

²⁷ Li' nguxacu' Juan cha' ji'i ngu' bi':

—Tsa lo cua ti cña nchca ji'i scaa na cua'ni na, tsa ña'a nu nda ycu' Ndyosi chacuayá' cua'ni scaa na —nacui—. ²⁸ Cua ndyuna ma ñi'ya nu ni na' ji'i ma tsubi' ti, cha' si' na' laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu. Cua laca ti cña ntsu'u jna' cha' yala la ngutu'u tucua na' loyuu re cha' quiñi tyucui su caa ycu' —nacui Juan—. ²⁹ Ñi'ya nu laca lo'o ngujui clyo'o ngu', sca ti nu cutsii bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuxii; pana lcaa tya'a tso'o cutsii nu ndi'i ca bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya lo'o chaa ti' ngu' ndi'i ngu' lo'o ngujui clyo'o ngu', jua'a na' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ña'a na' ji'i ngu' nu ndya'a lo'o Jesús —nacui Juan—. ³⁰ Lo'o jua'a caca tlyu la ycu' yu, sube la nscua cha' caca na' li'.

Nde slo ycu' Ndyosi ngutu'u Jesús

³¹ Loo la laca ycu' Cristo cha' ngutu'u yu nde cua ca su ntucua ycu' Ndyosi, yaa yu nde chalyuu. Pana nu Juan ni, sñi' sca ñati chalyuu ngua bi'; nde chalyuu ntsu'u tyi, nchcu' ñi'ya nu nchcu' ñati ti. Nu Jesucristo ni, yaa yu bi' nde cua ca su ndi'i ycu' Ndyosi, ³² nda yu cha' liñi lo'o na cuentya ji'i lcaa na nu cua na'a yu, lcaa cha' nu cua ndyuna yu ca bi'. Pana ná ntaja'a ñati xñi cha' nu nda yu lo'o ngu'. ³³ Si taquiya' na ji'i cha' nu nda Jesús, li' ndu'ni na lo'o tya'a na cha' liñi tsa laca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na. ³⁴ Nda Ni ji'i nu Jesucristo bi' yaa chalyuu, lo'o jua'a xcui' cha' ji'i ycu' Ndyosi nda yu lo'o na xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi. Lo'o ycu' Ndyosi ni, ná ntsu'u cha' tye cha' ta Ni Xtyi'i ycu' Ni ji'na. ³⁵ Ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi Sti yu ña'a Ni

ji'í Sñi' Ni, la cui' Jesús bi'; lo'o jua'a lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'í ycuí' Ni, la cui' ti cua nda Ni ji'í Sñi' Ni lijya. ³⁶ Lo'o xñi ñati cha' ji'í Jesús, Sñi' ycuí' Ndyosi, ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta Ni ji'í ngu' bi'. Pana ñati nu ná taquiya' tsiya' ti ji'í cha' nu nchcui' Jesús, ná ta Ni chalyuu tso'o ji'í ngu' bi'; xcube' tsa Ni ji'í ngu' bi' li'.

4

Nu cuna'a ngu' Samaria

¹ Lo'o li' ndyuna ngu' fariseo, nda ngu' cuentya cha' quiña'a la ñati ndya'a lo'o Jesús cha' caca tsa'a ngu' ji'í yu, jua'a ntyucuatya yu ji'í ngu'; xti la ngu' ndi'í nu ndyaca tsa'a ji'í Juan. ² Pana si'í ycuí' Jesús nu ntyucuatya ji'í ngu' bi'; nu ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ji'í, bi' laca nu ntyucuatya ji'í ngu'. ³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' Jesús cha' cua ndyuna ngu' fariseo cha' bi', li' ndu'u yu nde loyuu su cuentya Judea, ndyaa yu chaca quiya' ca loyuu su cuentya Galilea bi' li'.

⁴ Nu lo'o ndyaa Jesús tyucuii, nteje tacui yu nde loyuu su cuentya Samaria. ⁵ Li' ndyalaa yu quichi Sicar, sca quichi su ndi'í ngu' Samaria. Ndi'í quichi bi' lo yuu nu nda jyo'o Jacob ji'í jyo'o José sñi'. ⁶ Ca bi' ndu sca tyuu pilya nu nacui ngu' cha' tyuu ji'í jyo'o Jacob laca bi'. Nde hora ngua li', lo'o jua'a ngua cña' tsa Jesús tyucuii. Li' ndyaa tucua yu to' tyuu bi'. ⁷⁻⁸ Cua ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í lquichi, ndyaa ngu' cui'ya ngu' na cacu ngu'. Lo'o li' yaa sca nu cuna'a ngu' Samaria yaa qui'ya hitya.

—¿Ha ná ta xi hitya co'o na? —nacui Jesús ji'í nu cuna'a bi'.

⁹—Ngu' judío laca nu'u —nacui nu cuna'a bi'—, lo'o na', ngu' Samaria laca na'. ¿Ni cha' laca ndijña nu'u hitya jna' cha' co'o nu'u? —nacui nu cuna'a bi'.

Nacui jua'a cha' ná ntsu'u cha' ji'í ngu' Samaria lo'o ngu' judío tyempo bi'. ¹⁰ Li' nguxacui Jesús cha' ji'í nu cuna'a bi':

—¿Ha ná jlo ca ti' nu'u ña'a cha' tso'o nu nda ycuí' Ndyosi ji'í ñati? —nacui Jesús—. Si jlo ca ti' nu'u tilaca laca nu ngüijña hitya co'o jinu'u, ná tyiquee' chcuí' nu'u lo'o na' cha' ta na' hitya co'o ycuí' nu'u li' —nacui—, lo'o li' ta na' hitya co'o nu'u nu chañi ca cha' cua'ni cu'ú cresiya jinu'u.

¹¹—Cusu' —nacui nu cuna'a bi' ji'í Jesús—, qui'ñi tsa tyuu re; ná lo'o cubeta jinu'u —nacui—. ¿Ñi'ya caca culo nu'u hitya cha' cua'ni cu'ú nu'u 'na? —nacui—. ¹² ¿Ha tlyu la nu'u que jyo'o cusu' Jacob ji'na nu nda tyuu re ji'í ya? —nacui—. Ndyi'yu jyo'o bi' hitya tyuu re, lo'o jua'a ndyi'yu sñi' yu, lo'o scu' ngu' ndyi'yu hitya re.

¹³—Lo'o co'o ngu' hitya tyuu re —nacui Jesús—, xa' tyucua nguityi ngu' tiya' la —nacui yu—. ¹⁴ Lo'o co'o ngu' hitya nu ta na', nga'aa tyucua nguityi ngu' tsiya' ti li' —nacui—. Ta na' sca lo hitya co'o ngu' nu cua'ni cu'ú cresiya ji'í ngu'. Ndi'ya laca bi': ñi'ya si laca sca suu hitya nde ne' cresiya ji'í ngu', jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu ji'í ngu' li'.

¹⁵ Li' nguxacui nu cuna'a bi' cha' ji'í Jesús:

—Ta clya nu'u hitya bi' co'o na', cusu' —nacui—, cha' nga'aa tyucua nguityi na', cha' nga'aa ta cña 'na cha' caa qui'ya na' hitya ca nde.

¹⁶ Li' nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Yaa clya nu'u yaaqui'ya ji'í clyo'o cha' caa ca nde.

¹⁷—Ná ntsu'u clyo'o na' —nacui nu cuna'a bi' li'.

—Li'ñi nchcui' nu'u lo'o na' cha' ná ntsu'u clyo'o nu'u —nacui Jesús li'—. ¹⁸ Cua ca'yu quiya' ngujui clyo'o nu'u sa'ni la, lo'o jua'a si'í clyo'o laca nu qui'yu nu nga'a lo'o nu'u juani —nacui—. Li'ñi tsa cha' nu nchcui' nu'u lo'o na'.

¹⁹—Cusu' —nacui nu cuna'a bi'—, cua ngua cuayá' ti' na' juani cha' tii tsa nu'u; sca nu laca tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati laca nu'u —nacui—. ²⁰ Ca'ya cua' cua ni, tacati tsa ca'ya cua' cua ji'í jyo'o cusu'

ji'í ya, cha' nde bi' ti ngua'ni tlyu ngu' jyo'o bi' ji'í ycuí' Ndyosi; pana xa' cha' nti' cu'ma ngu' judío, cha' nacuí ma cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'í ycuí' Ndyosi sca ti ca ne' laa tlyu ca Jerusalén.

21 —Cua'a jyaca nu'u jna' —nacuí Jesús ji'í nu cuna'a bi'—. Cua ngulala ti tyempo cha' nga'aa cua'ni tlyu ma ji'í ycuí' Ndyosi nde ca'ya tacati cua, ni si'i ca quichí Jerusalén —nacuí—.

22 Cu'ma ngu' Samaria ni, lo'o ndu'ni tlyu ma ji'í ycuí' Ndyosi ná nslo ma ti ji'í ndu'ni tlyu ma; pana ngu' judío cuare, nslo ya ti ji'í ndu'ni tlyu ya, cha' sca ngu' quichí tyi ya laca nu ñati tlyu nu cua'ni lyaá ji'í lcaa ñati —nacuí Jesús ji'í nu cuna'a bi'—.

23 Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani, cha' cua'ni tlyu ma ji'í ycuí' Ndyosi tyucui tyiquee ma. Lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycuí' Ni ji'í ma li', cha' jua'a nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na ji'í Ni.

24 Ná taca ña'a na ji'í ycuí' Ndyosi; ñi'ya laca sca xee nu tso'o tsa ntyiji'í lijya, jua'a laca ycuí' Ndyosi. Ñati nu chañi cha' nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'í ycuí' Ni, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' ji'í Ni tyucui tyiquee ngu'; xtyucua Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'í ngu' bi' li'.

25 Lo'o li' ngxtyacui nu cuna'a bi' cha' lo'o Jesús chaca quiya':

—Nda na' cuentya cha' cua caa ti sca ñati tlyu nu ta ycuí' Ndyosi ji'í cha' caa chalyuu, nu caca naa Cristo —nacuí—. Lo'o caa yu bi', li' culu'u liñi yu lcaa cha' tucui ji'na.

26 Li' nacuí Jesús ji'í nu cuna'a bi':

—La cui' bi' laca na' nu nchcui' lo'o nu'u juani.

27 Li' xa' yaa ñati nu ndyaca tsa'a ji'í, ndube tsa ti' ngu' cha' ntucua Jesús ndya cha' lo'o sca nu cuna'a. Pana ná nchcuane ngu' ji'í nu cusu' bi': ¿Ni cha' nti' nu cuna'a cua lo'o nu'u? ¿Ni cha' nda nu'u lo'o nu cuna'a cua? 28 Li' ngusta nu cuna'a bi' telí hitya lo yuu, ngutu'u ndyaa lquichí; ndyaa cho' ndyaa ndacha' cho' ji'í ngu' quichí cha' tsa'a ngu' tsa'a na'a ngu' ji'í Jesús.

29 —Cajua ti ndu sca ñati nu tii tsa —nacuí nu cuna'a bi'—. Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaa na' chalyuu, lcaa cha' bi' cua ndacha' nu cusu' bi' jna'. ¿Ha bi' nu laca Cristo nu ñati tlyu nu cua caa ti, nti' cu'ma?

30 Li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' ca su ntucua Jesús. 31 Laja li' ndu ñati nu ndyaca tsa'a ji'í, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' cacu yu xi tyaja.

—Mstru —nacuí ngu'—, cacu nu'u xi.

32 —Cua nguaala' ti' na' —nacuí Jesús li'—. Cua ntsu'u xi na ndyacu na' re nu ná nslo ma ji'í.

33 Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í lo'o tya'a ngu':

—¿Ha yaa ngu' yaa lo'o ngu' na cacu yu? —nacuí ngu'.

34 Ndi'ya nacuí Jesús ji'í ngu' bi' li':

—Lo'o ndu'ni na' cña ji'í ycuí' Ndyosi Sti na', li' ndyaala' ti' na' ñi'ya si cua ndyacu na', ñi'ya si cua ndyo'o na' hitya —nacuí yu—. Nga'a cha' cua'ni tye na' cña nu nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu —nacuí—.

35 ¿Ha ná chañi cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya? “Lo'o caca jacua co', lo'o ti caca clacua” —nacuí Jesús ji'í ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í—. Pana chaca cha' ñacuí na' ji'í ma juani, cha' xña'a ma xi ji'í ñati quiña'a jua nu cua lijya ti slo na —nacuí—. Nti' tsa ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'. Ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi, cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'.

36 Caja xcaya' msu 'na nu cua'ni clacua bi', ni ná nga'a cha' tye cña nu cua'ni msu bi'. Lo'o li' stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ngu' nu cua ngusañi si'yu, la cui' ñati nu ngusañi cha' tso'o ji'í ycuí' Ndyosi lcaa su ndi'í ñati tya clyo la; stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ñati nu cua na'a lo'o ndyatí ca cha' bi' ne' cresiya ji'í ngu' —nacuí Jesús ji'í ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í—.

37 Chañi laca cha' nu nchcui' ngu': “Tsaca laca nu ndyataa nscua', chaca laca nu cua'ni clacua”. 38 Nu cu'ma ni, cua ngulo na' cña ji'í ma —nacuí Jesús—, cha' tsa'a ma cua'ni tye ma sca cña nu bilya cua'ni ma,

cha' tyaa mā tyaa lo'o mā jī'i ñatī ca slo na', cua ña'a ca ñatī nu xñi cha' 'na. Xa' ñatī cua ngua'ni cña bi' yala la, lo'o juani ña'a mā ñi'ya nu ndu'u tucua cña nu ngua'ni ngu' tya li'.

³⁹ Lo'o jua'a tyuu tya'a ngu' Samaria, ngu' ca tyi ni, cua ngusñi ngu' cha' jī'i Jesús xqui'ya cha' nu nda nu cuna'a bi' lo'o ngu': "Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaa na' chalyuu, lcaa cha' bi' nchcui' nu cusu' bi' lo'o na'", nacui' nu cuna'a bi' jī'i ngu'.

⁴⁰ Lo'o li' ndyalaa ngu' Samaria bi' ca su ntucua Jesús, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tyanu la xi quichī tyi ngu'. Bi' cha' ndyanu Jesús ca bi' tya tyucuaa tsa li'. ⁴¹ Lo'o ndyuna la ngu' cha' nu nda ycui' Jesús lo'o ngu', cua quiña'a la ngu' ngusñi ngu' cha' jī'i yu.

⁴² Li' nacui' ngu' bi' jī'i nu cuna'a bi':

—Si'i xqui'ya nu'u ngusñi ya cha' jī'i yu juani. Na cua nchcui' ycui' yu lo'o ya, bi' cha' jlyā ti' ya cha' nu nchcui' yu; cua nda ya cuentya cha' chañi cha' laca nu cusu' re Cristo, nu ñatī tlyu nu cua caa ti cha' cua'ni lyaá jī'i lcaa ñatī chalyuu.

Ngua'ni Jesús jo'o jī'i sñi' ngu' laca cña

⁴³ Lo'o ndu'u scua tucua tsa bi', li' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Samaria ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea. ⁴⁴ Cua nacui' yu cha' nga'aa ndu'ni chī ngu' loo ñatī tya'a quichī tyi ngu', si ta ñatī bi' cha' jī'i ycui' Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ndyaa yu nde Galilea chaca quiya'. ⁴⁵ Lo'o cua ndyalaa yu nde loyuu bi', tso'o tsa nchcui' ngu' Galilea lo'o. Cua na'a ngu' bi' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyaa yu ta'a quichī Jerusalén bi', cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a.

⁴⁶ Lo'o li' xa' ndyaa Jesús ca quichī Caná loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'; quichī bi' ngua su ngüiñá Jesús vino lo'o hitya ti, cha' co'o ngu' nu nguti' ta'a bi'. Ca bi' ntsu'u sca ñatī tlyu nu ndya'a ne' xña jī'i rey, pana quicha tsa sñi' ntsiya ca to' tyi nu cusu' bi' nde quichī Capernaum.

⁴⁷ Lo'o cua ndyuna nu laca cña bi', cha' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya

Judea ndyalaa yu sca quichī cacua ti su ndi' nu cusu' bi', la cui' nde loyuu su cuentya Galilea, li' ndyaa nu cusu' bi' slo Jesús. Ndiñña tsa cha' clyu ti' jī'i Jesús cha' tsa yu quichī tyi nu cusu' bi', cha' tsa yu cua'ni yu jo'o jī'i nu piti quicha bi', cha' cua cajaa ti.

⁴⁸ —¿Ni jacua' jlyā ti' mā jī'i ycui' Ndyosi? —nacui' Jesús jī'i nu cusu' bi' li'—. ¿Ha ná jlyā ti' mā cha' caca cua'ni Ni cña si ná lo'o cua'ni na' sca cña tonu cha' ña'a cui'ya mā xi jī'i?

⁴⁹ —Cusu' —nacui' nu laca cña bi' jī'i Jesús—, cua'ni cha' tso'o tsa nu'u to' tyi na' juani, nu lo'o bilya cajaa ti sñi' na'.

⁵⁰ —Tyaa nu'u ca to' tyi —nacui' Jesús jī'i—, ca tso'o sñi' nu'u jua'a ti. Ná cajaa bi'.

Jlyā ti' nu laca cña bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o. Li' ngutu'u nu cusu' bi' ndyaa quichī tyi. ⁵¹ Tyucui' bi' su nguxtyuu ndyaa, ndyacia tya'a lo'o msu jī'i:

—Tya lu'ú sñi' nu'u, cusu' —nacui' msu jī'i—. Nga'aa cajaa bi' juani.

⁵² —¿Ni hora ngua tso'o la sñi' na'? —nchcuane nu laca cña bi' jī'i msu li'.

—Tya la caa, hora cua tsaca nde ngusñi, li' ndyu'u tyique' jī'i —nacui' msu jī'i.

⁵³ Li' ngua cuayá' ti' sti nu piti bi', cha' la cui' hora lo'o nchcui' Jesús lo'o cha' tyaca tso'o sñi', la cui' hora bi' ngua tso'o sñi'. Li' jlyā ti' nu cusu' jī'i Jesús, lo'o jua'a jlyā ti' lcaa ngu' nu ndi' ca to'ni' jī'i.

⁵⁴ Cua ngua tucua quiya' nu ngua'ni Jesús sca cña tonu cuentya jī'i ycui' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea bi', tya lo'o nguxtyuu yu nde Galilea.

5

Ngu' nu nchcu' tyucui' nu ntsiya to' tayu'

¹ Chaca yija lo'o ngua ta'a nde Jerusalén cuentya jī'i ngu' judío, ndyaa Jesús ta'a chaca quiya' li'. ² Nde Jerusalén bi' ntsu'u sca to' lo'o quichī su naa to' lo'o jī'i xlyá'. Ca bi' nscua sca tayu' piti, Betesda naa tayu' bi'

cha'cña ji'i ngu' judío bi'. ³ Tyi'i ca to' tayu' piti bi' ndacui ca'yu tya'a corredor su ndi'i quiña'a tsa ngu' quicha; nu cuiti'i, nu cu' quiya', nu nchcu' tyucui, ndi'i ngu' ca bi' ntajatyá ngu' ña'a cuayá' nu quiña lo hitya tayu' bi'. ⁴ Nda ti' ngu' quichi bi', cha' tyijyu' ndacui cuayá' ti nda'ya sca xca ji'i ycu' Ndyosi nu yaa nde cua, ndyaa ne' hitya tayu' bi', cha' xquiña lo hitya bi'; nu quicha nu ndyaa yala la ndyaata chcu to' hitya bi' lo'o nguiña ca ti lo hitya, bi' laca nu ndyaca tso'o ji'i cua ña'a ca quicha nu ntsu'u ji'i, nacui ngu'. ⁵ Cua ntsiya sca nu quicha quiya' ca bi'; cua calaa tyii ntucua snu' yija ntsiya quicha. ⁶ Lo'o na'a Jesús ji'i nu quicha bi' ca su ntsiya, li' ngua cuayá' ti' yu cha' cua sa'ni ntsiya. Li' nchcuane Jesús ji'i nu quicha bi' si chañi cha' nti' tyaca tso'o.

⁷ —Cusu' —nacui ji'i Jesús—, ná tucui ntsu'u 'na nu caca xtyucua xi 'na cha' tsa lo'o 'na to' hitya lo'o nguiña lo hitya bi'. Ndatu ca na' lo'o yala la ndyaa xi xa' ñati lo tayu' cua.

⁸ —Tyatu clya nu'u juani —nacui Jesús li'—, xcu' late' cua hi lo'o jaa' cua, tyaa lo'o ji'i to' tyi.

⁹ Lo'o li' jua'a ngua, hora ti ndyaca tso'o nu quicha bi'. Li' nguxana ndu'u ta'a, ndyaa lo'o ji'i jaa' ji'i. Tsa saru ngua li'. Tacati tsa tsa bi' ji'i ngu' judío, nga'aa ndu'ni ngu' cña li'. ¹⁰ Bi' cha' nchcui' nu ngu' judío bi' lo'o nu ngua quicha bi':

—Tsa nu ndi'i cña' ngu' laca juani —nacui ngu' bi' ji'i—. Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' tya'a lo'o ji'i jaa' cua hi juani.

¹¹ Li' ngxtyacui nu ngua quicha cha' lo'o ngu':

—Nu ngua'ni jo'o 'na, bi' laca nu ngulo cña 'na cha' tya'a na' tyaa lo'u ji'i jaa' re toni'i 'na li' —nacui.

¹² —¿Tilaca ngulo cña hi cha' tyaa lo'o ji'i jaa' cua hi? —nacui ngu' bi'.

¹³ Ná jlo ti' nu ngua quicha quiya' bi' tilaca ngua'ni jo'o ji'i. Nguti'i tsa ngu' ca bi', lo'o ná tucui na'a ji'i Jesús lo'o ngutu'u ndyaa. ¹⁴ Ca ngusii la

xa' ndyaca tya'a Jesús lo'o nu ngua quicha bi' lo'o ndya'a yu ne' laa. Li' nacui Jesús ji'i:

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani —nacui yu—, bi' cha' xtyanu nu'u tyucui cuxi cua hi cha' nga'aa tyacua xa' quicha tlyu la hi.

¹⁵ Ndyaa nu ngua quicha bi' li', ndyaa ndacha' ji'i ngu' judío bi', cha' Jesús naa nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o. ¹⁶ Ngua cuayá' ti' ngu' bi' li', cha' ngua'ni Jesús cha' tlyu lo'o nu quicha bi' tsa ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', bi' cha' ngunasi' tsa ngu' judío bi' ji'i Jesús. Nguxana ngu' bi' ngulacua cuxi ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu' cjuui ngu' ji'i yu. ¹⁷ Pana ngxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tya lyiji tye cua'ni Sti na' cña —nacui Jesús—, lo'o jua'a na', tya ndyuni na' cña.

¹⁸ Bi' cha' chii tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío bi' ña'a ngu' ji'i Jesús, ntsu'u tsa ngu' bi' nu nti' cjuui ji'i Jesús li'. Ti' ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i yu, cha' ná ndaquiya' yu tsa ta'a ji'i ngu', nacui ngu'. Ná ndiya ti' ngu' tsiya' ti cha' nacui Jesús cha' ycu' Ndyosi laca Sti yu, cha' stu'ba nti' ycu' ca yu lo'o ycu' Ndyosi.

Ycu' Ndyosi Sti yu laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús

¹⁹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' judío bi':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacui yu—. Ná sca cña caca cua'ni na' ycu' ti na', na' nu laca Sñi' ycu' Ndyosi. Ñi'ya cña nu ña'a na' cha' ndu'ni Sti na', jua'a ti cña ndu'ni na' —nacui—. ²⁰ Ycu' Sti na' ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna', cha' Sñi' ycu' Ni laca na' —nacui Jesús—. Lcaa cña nu ndu'ni Sti na', nclu'u Ni jna'. Lo'o jua'a tya cua'ni la Ni cña tonu nu bilya ña'a ma ji'i, cha' cube ti' ma ji'i ycu' Ni. ²¹ Xa' ta ycu' Ndyosi chalyuu ji'i ngu' chaca quiya', ji'i cua ña'a ca ñati nu nti' Ni cha' ta Ni chalyuu ji'i; lo'o jua'a la cui' cña ndu'ni na' nu laca Sñi' ycu' Ni, ta na' chaca chalyuu ji'i lcau ti ñati nu nti' na' cha' ta ji'i

—nacui Jesús jil'i ngu'—. ²² Ná ndu'ni cuayá' Sti na' jil'i ñati chalyuu; na cua nda Ni chacuayá' jna', cha' Sñi' ycuí' Ni laca, cha' cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ñati. ²³ Cua nti' Ni cha' cua'ni chí lcaa ñati loo na' ñi'ya nu ndu'ni chí ngu' loo ycuí' Ni. Pana si ná tyaja'a ñati cua'ni chí ngu' loo na' nu laca Sñi' ycuí' Ni, la cui' jua'a ná taca cua'ni chí ngu' loo ycuí' Ndyosi nu nda 'na lijyaa.

²⁴ 'Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani: Cua ña'a ca ñati nu taquiya' jil'i lcaa cha' nu chcuí' na' lo'o ngu', lcaa ñati nu jlya ti' jil'i ycuí' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijyaa, bi' ngu' laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta ycuí' Ndyosi jil'i ngu' bi'. Ná cua'ni cuayá' Ni jil'i ngu' bi', ná nscua cha' cajaa ngu' bi'; lcaa tyempo tyi'i ngu' bi' lo'o ycuí' Ndyosi —nacui Jesús jil'i ngu'—. ²⁵ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' liñi lo'o ma —nacui—. Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyalaa juani, cha' xi'ya na' nu laca Sñi' ycuí' Ndyosi jil'i lcaa ñati nu ndi'i chalyuu; ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu' laca, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu'. Lo'o cuna ngu' bi' cha' nu chcuí' na' lo'o ngu', li' caja chalyuu tso'o jil'i ngu', lcaa ñati nu xñi cha' jna' —nacui Jesús jil'i ngu'—. ²⁶ Nchca jil'i ycuí' Ndyosi Sti na' cua'ni cha' xtyacui cre-siya jil'i ngu' cuxi bi', nchca jil'i Ni ta Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu'. Lo'o jua'a stu'ba nchca jna' lo'o Sti na', cha' cua nda Sti na' chacuayá' cha' cua'ni na' jua'a —nacui Jesús—. ²⁷ Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' cua'ni cuayá' na' jil'i ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua lijya na' chalyuu laca na' ñati. ²⁸ Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma; chañi cha' tyalaa hora lo'o cañi xi'ya ycuí' Ndyosi Sti na' jil'i lcaa jyo'o ca su ndi'i ngu' nguatsi' ngu'. Li' taquiya' ngu' bi' cha' nu chcuí' Ni, tyu'u ngu' ne' cuaa tyaa ngu' mala su ntsu'u cha' tsaa ngu'. ²⁹ Ñati nu ngua tso'o cre-siya jil'i ni, tyaa ngu' bi' tyi'i ngu' lo'o ycuí' Ndyosi; pana ñati nu ntsu'u cha' cuxi jil'i, tyaa ngu' bi' ca su xcube' Ni jil'i ngu', su tye tsiya' ti cha'

jil'i ngu' —nacui Jesús—.

Chañi cha' stu'ba cha' nu ntsu'u jil'i Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu

³⁰ 'Ná sca cña caca 'na si sca ti na' —nacui Jesús—. Lo'o ndyu'ni cuayá' na' jil'i ñati, ndu'ni na' ñi'ya nu nacui Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Stu'ba ndu'ni cuayá' na' jil'i cua ña'a ca ñati, cha' ndu'ni na' ñi'ya nu nti' ycuí' Sti na' nu nda 'na lijyaa chalyuu; ná ndu'ni na' sca cha' nu nda'ya hique ti na' —nacui Jesús li'—. ³¹ Ni si'i na ngulo hique ti na' cha' nu nchcuí' na' lo'o ma. Ná jlya ti' xa' ñati si jua'a ti chcuí' na'. ³² Ntsu'u chaca nu jlo ti' cha' liñi laca cha' nu nchcuí' na', lo'o jua'a jlo ti' na' cha' liñi nchcuí' nu bi' —nacui—. ³³ Cua nda ma msu nu ndyaa slo nu Juan bi', lo'o chañi cha' nu nchcuí' Juan lo'o msu bi' cuentya jna'. ³⁴ Pana ná ntsu'u cha' caja sca nu chcuí' cha' liñi cuentya jna'. Na nda ti na' cha' bi' lo'o ma cha' caja ñi'ya clyaá ycuí' ma tsá bi' lo'o caca cuayá' jil'i ma slo ycuí' Ndyosi. ³⁵ Nu Juan ni —nacui Jesús li'—, nda yu cha' jna' lo'o ngu' ñi'ya si laca yu sca xee nu ndubi tsa, nu nda xee tyi'i ca chu' su ndi'i yu bi'. Lo'o jua'a tso'o xi ngua ti' ma lo'o nchcuí' Juan lo'o ma li' —nacui—. ³⁶ Pana xti ti cha' 'na nchcuí' Juan lo'o ma; cua quiña'a la cha' caca ña'a ma juani cuentya jna', nu lo'o ña'a ma cña tonu nu nda Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Tya cua'ni na' cña bi' ña'a cuayá' tye bi'. Xqui'ya cña bi' caca cuayá' ti' ma cha' ycuí' Sti na' ngulo cña jna' cha' caa na' nde chalyuu re —nacui Jesús—. ³⁷ Jua'a ngulu'u liñi Sti na' cha' 'na jil'i ma, cha' la cui' Sti na' laca nu cua nda jna' lijyaa. Lo'o cu'ma ni, bilya cuna ma cha' nu nchcuí' Ni, bilya ña'a ma jil'i ycuí' Ni. ³⁸ Ná ndyanu cha' nu nchcuí' Sti na' ne' cre-siya jil'i ma, cha' ná jlya ti' ma jna' cha' laca na' Sñi' ycuí' Ndyosi nu cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu —nacui—. ³⁹ Lcaa tsá nchcuí' tsa ma lo quityi cusu' jil'i ycuí' Ndyosi; nti' ma cha' lo'o chcuí' ma lo quityi bi', li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma. Chañi cha' nu nscua

lo quityi bi', jua'a taca tyuloo ñati jna' lo'o chcu' ngu' lo quityi bi'. ⁴⁰ Pana ná ntaja'a mā jña mā chalyuu tso'o bi' jna'.

⁴¹ 'Si'i na nti' na' cha' cua'ni chi ñati loo na' —nacui Jesús ji'i ngu'—.

⁴² Pana cu'ma ni, jlo ti' na' cha' xa' ña'a ndu'ni cu'ma, xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee mā tsiya' ti ji'i ycu' Ndyosi Stí na'. ⁴³ Cua nda ycu' Ndyosi 'na lijya na' cha' cua'ni na' cña ji'i Ni, pana ná ndaca'a jyaca mā ji'i cha' nu nchcu' na' lo'o mā. Si caa xa' ñati nu cua'ni cña ji'i ycu' ca ti ngu', hora ti xni mā cha' ji'i ngu' bi' li'. ⁴⁴ Bi' cha' ná caja ñi'ya caca xñi mā cha' ji'i ycu' Ndyosi —nacui Jesús—. Ndulo cha' ji'i mā cha' tso'o ti chcu' ñati ji'i mā, pana ná ndulo cha' ji'i mā cha' tso'o ti cua'ni ycu' Ndyosi lo'o mā. ⁴⁵ Si'i na' nu sta qui'ya ji'i mā slo ycu' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cua laca nscua qui'ya ji'i mā xqui'ya cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o mā nu ngua tya sa'ni bi', la cui' cha' nu jlya tsa ti' mā ji'i, nacui mā. ⁴⁶ Yala ti xñi mā cha' jna' si chañi cha' ngusñi mā cha' nu nda jyo'o Moisés bi' lo'o mā —nacui Jesús li'—. Cha' jna' nguscua jyo'o bi' lo quityi bi', ⁴⁷ pana ná ngusñi mā tsiya' ti cha' nu nguscua jyo'o bi'. Lo'o jua'a ¿ñi'ya cua'ni mā cha' xñi mā cha' nu chcu' na' lo'o mā lacua?

6

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹ Tiya' la li' ndu'u Jesús ndyaa nde chaca tsu' tayu' Galilea, la cui' tayu' Tiberias naa tayu' bi'. ² Tsa tlyu ti ndyaa lca'a quiña'a ñati ji'i yu, bi' ñati laca nu cua na'a cña tonu nu ngua'ni yu lo'o ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ³ Li' ndyaa Jesús sca lo cuati, ndyaa tucua xi ca bi' lo'o ñati nu ndyaca tsa'a ji'i. ⁴ Cua ngulala ti ta'a pascua ngua bi' li', ta'a tlyu ji'i ngu' judío. ⁵ Lo'o li' na'a Jesús cha' tsa tlyu ti ndyalaa quiña'a tsa ñati ca su ntucua ycu'. Li' nchcuane yu ji'i Felipe:

—¿Macala cui'ya na tyaja cha' cacu ñati quiña'a cua? —nacui Jesús.

⁶ Jlo ti' Jesús ñi'ya cua cua'ni ti ycu', pana cua nti' yu cua'ni cuayá yu ji'i Felipe ñi'ya ña'a cua'ni nu Felipe bi'.

⁷ Lo'o li' nguxacu' Felipe cha' ji'i yu:

—Ná tyu'u scua tucua mil paxu cha' cui'ya na na cacu lcaa ngu' re, masi xca ti caja xi cacu scaa ngu' —nacui.

⁸ Pana ndu sca yu nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca bi'. Nchcu' Andrés lo'o Jesús li':

⁹ —Ndu sca nu piti qui'yu re —nacui Andrés—, lo'o xi ca'yu tya'a xlyá teje' ji'i, lo'o tucua tya'a cualya sube ji'i —nacui—. Pana ná tyu'u scua cha' bi' cha' cacu ñati quiña'a re —nacui Andrés ji'i Jesús.

¹⁰ —Chcu' mā xi lo'o ñati quiña'a cua cha' tyaca'a ngu' xi lo yuu —nacui Jesús li'.

Sii xi loyuu su tso'o bi' lo'o quiña'a tsa quii sube ndi'i ca bi'. Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti nguti'i tsa bi', nu nguti'i lo quii bi'. ¹¹ Lo'o li' ndaya' Jesús ji'i xlyá bi', ndya yu xlyabe ji'i ycu' Ndyosi cha' cua nda Ni na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá bi', nda yu ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, lo'o ngu' bi' laca nu ndacha xlyá ji'i ngu' quiña'a bi' ca su ndi'i ngu'. Lo'o cualya bi' nda Jesús cacu ngu'. Li' ndyacu ngu' ña'a cuayá nu nguaala' ti' lcaa ngu'. ¹² Lo'o cua ndye ndyacu ngu', li' nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i chaca quiya':

—Xuti'i mā lcaa yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu' jua cha' ná chcu'na' bi' —nacui yu.

¹³ Jua'a ngua'ni ngu' li', lo'o ndyanu tii tyucuaa tya'a chcu'bi ngutsa'a ntsu'u xlyá yu'be bi', yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu'. ¹⁴ Lo'o cua na'a ngu' cña tonu nu ngua'ni ca Jesús, li' nacui ngu':

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu chcu' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o na, nu cua tyu'u tucua ti nde chalyuu.

¹⁵ Hora ti ngua tii Jesús cha' ngua ti' ngu' taya' ngu' ji'i, cha' tsa lo'o ngu'

ji'j cha' caca yu rey nu caca loo ji'j ngu'. Bi' cha' ndu'utsu' Jesús ndyaa cuaana ti nde ca'ya, ndyaa yu sca ti yu.

Ndya'a Jesús lo hitya tayu'

¹⁶ Cua ndyaa cuichaa li', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j ni, cua ndyaa ngu' nde to' tayu' chaca quiya'. ¹⁷ Ndyatj ngu' ne' yaca ni'j cha' xa' xtyu'u ngu', cha' tyu'u ngu' nde chaca tsu' tayu', cha' tyalaa ngu' ca quichj Capernaum chaca quiya', ngua ti' ngu'. Cua ngua talya li', pana bilya tyalaa Jesús su ndi'j ngu'. ¹⁸ Lye tsa nchca cui'j lo hitya tayu' bi', hasta ndyatj clyoo'. ¹⁹ Cua ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j yaca ni'j ji'j ngu' xi ca'yu scuá kilómetro cuayá' tyijyu', li' na'a ngu' cha' lijya Jesús su ndi'j ngu'; cuayá' lo ti hitya ndya'a yu lijya yu lo hitya. Ndyutsj tsa ngu' lo'o na'a ngu' ji'j yu. ²⁰ Bi' cha' hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ná cutsj ma, na' laca re —nacuj.

²¹ Tso'o tsa ngua ti' ngu' cha' ndyatj Jesús ne' yaca ni'j bi'. Lo'o li' yala ti ngutu'u yaca ni'j chaca tsu' tayu' bi'.

Lijya lca'a ngu' ji'j Jesús

²² Ca chaca tsá li', tya ndi'j ñati tsa tlyu ti la cui' ca to' tayu' bi'. Sca ti yaca ni'j bi' na'a ngu' ngutacui to' hitya ngusj la caa, pana jlo ti' ngu' cha' ná ndyaa Jesús ne' yaca ni'j bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j; ycui' ti ngu' ndyaa ngu'. ²³ Lo'o li' ngulaa xi xa' la yaca ni'j nu ngutu'u nde quichj Tiberias, ndyacui to' hitya cacua ti su ndyacu ngu' xlyá nu cua nda ycui' nu Xu'na na xlya'be ji'j ycui' Ndyosi cuentya ji'j. ²⁴ Lo'o cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa ndi'j Jesús to' tayu' bi', lo'o jua'a nga'aa ndi'j nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j ca bi', li' ndyatj ngu' ne' yaca ni'j nu ndyalaa bi', ndyaa ngu' ca quichj Capernaum ndyaana ngu' ji'j Jesús.

Sca lo tyaja nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' na

²⁵ Ca chaca tsu' bi' ngyacua ngu' ji'j Jesús. Lo'o ti nchcuane ngu' ji'j yu li':

—Mstru —nacuj ngu'—, ¿ni hora ngutu'u nu'u lijya ti nde?

²⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Ndube tsa ti na' cha' cua lijya ma yaana ma jna' xqui'ya cha' nda na' xlyá nu ndyacu ma tsubi' ti —nacuj—. Nguaala' ti' ma lo'o ndyacu ma li'. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' lijya ma yaana ma jna', si' i xqui'ya cña tonu nu ngua'ni na' cuentya ji'j ycui' Ndyosi. ²⁷ Tso'o la —nacuj Jesús li'—, si cua'ni cña ti' ma cha' caja sca cha' nu talo ji'j ma; chañi cha' tyaala' ti' ma li', si caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'j ma. Nu na cacu na ni, xtyi' i ti talo na bi', yala ti quiñu'u na bi'. Pana na' nu lijya cha' caca na' ñati, ta na' sca cha' tso'o ji'j ma nu cua'ni cha' tyaala' ti' ma, lo'o ná tye tsiya' ti cha' bi' ji'j ma —nacuj—. Na cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' jna' cha' ta na' cha' tso'o bi' ji'j ma.

²⁸ Li' nchcuane ngu' ji'j Jesús:

—¿Ni'ya cua'ni ya lacua, cha' caca cua'ni ya cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ya?

²⁹ —Ndi'ya laca cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma —nacuj Jesús—. Xñi ma cha' jna', cha' na' laca Sñi' ycui' Ndyosi, cha' cua nda Ni' na lijya chalyuu.

³⁰ Li' tya nchcuane la ngu' ji'j Jesús:

—¿Ni'ya ña'a cña nu cua'ni nu'u lacua? ¿Ni'ya ña'a cña tonu nu cua'ni nu'u cha' ña'a cui'ya ya xi ji'j, cha' xñi ya cha' jinu'u li'? —nacuj ngu' ji'j Jesús—. ³¹ Cua nda ycui' Ndyosi na ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo'o nguta'a yu'u ngu' lo natj' btyi nu ngua sa'ni li'. Ndi'ya nscua lo quityi cusu' ji'j cha' bi': “Cua nda Ni na ndyacu ngu', na nu ngutu'u ca su ntucua ycui' Ndyosi ngua'ya nde lo yuu”.

³² Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani: Ycui' Ndyosi Sti na' laca nu ta cha' tso'o nu cacu ma, la cui' cha' bi' laca nu ndyu'u nde su ndi'j ycui' Ni; si' i la cui' cha' ñi'ya nu nda jyo'o Moisés ndyacu ngu' cua sa'ni

—nacui—. ³³ Juani ta Sti na' sca lo cha' tso'o nu cacu ma nu chañi cha' cua'ni cha' tyaala' ti' ma lo'o caja cha' bi' ji'i ma, ñi'ya laca lo'o ndyacu ma tyaja. Ndu'u cha' tso'o bi' ca su ndi'i ycui' Ndyosi, lijya bi' nde lo yuu, nda bi' chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma.

³⁴ —Cusu' —nacui' ngu' ji'i Jesús—, ta clya nu'u cha' tso'o bi' cacu ya, lo'o li' cacu ya ji'i lcaa tsá.

³⁵ —Ñi'ya ndu'ni tyaja lo'o ndye ndyacu na ji'i, jua'a cua'ni na' lo'o ñati, si xñi ngu' cha' jna' —nacui' Jesús li'—. Ta na' sca chalyuu ji'i ngu' su xcui' ndyaala' ti' ngu' —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o lcaa ñati nu tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o na', nga'aa jña la ngu' xa' lo na cacu ngu'; lo'o xñi ngu' cha' jna', nga'aa tyucua nguityi ngu' li' —nacui—. ³⁶ Pana nu cu'ma ni, ñi'ya nu ni na' ji'i ma tsubi' cha' ná jlya ti' ma jna', masi cua na'a ma jna' —nacui' Jesús—. ³⁷ Lcaa ñati nu cua nda Sti na' jna', ngu' nu ngusñi cha' jna' ni, caca ngu' bi' ñati 'na li'. Tucuá na' cha' ji'i ngu' bi', ná culo'o na' ji'i ngu' cha' tyaa ngu' chaca se'i. ³⁸ Cua ngutu'u na' nde slo ycui' Ndyosi Sti na', lijya na' nde lo yuu cha' cua'ni na' cña nu ngulo Sti na' 'na; si'i cha' cua'ni na' ñi'ya nu nta' cua'ni ta —nacui' Jesús—. ³⁹ Na cua nti' Sti na' cha' ná chcuna' ni sca ñati nu cua ngusñi cha' 'na. Lo'o li' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacui—. ⁴⁰ Nde laca cña nu nti' Sti na' nu cua nda jna' lijya cha' caca: cua nti' Ni cha' ná tye chalyuu su tyi'i ngu' lo'o Ni, lcaa ñati nu ndyuloo jna' cha' laca Sñi' Ni, lcaa ñati nu xñi cha' jna'. Lo'o li' chañi cha' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu.

⁴¹ Lo'o li' ná ndiya ti' ngu' judío cha' nchcui' Jesús lo'o ngu' ndi'ya: “Ñi'ya nu ndu'ni tyaja, jua'a cua'ni na' si xñi sca ñati cha' jna'. Sca ti na' nu ngutu'u ca su ntucua ycui' Ndyosi, sca ti na' taca cua'ni na' cha' tyaala' ti' ñati”, nacui' Jesús. Nda tsa ngu' cha' lo'o

tya'a ngu' cha' ná tso'o cha' bi'. ⁴² Li' nacui' ngu':

—¿Ha si'i Jesús sñi' José laca nu jua? —nacui' ngu'—. Cua nslo na ji'i sti yu lo'o xtya'a yu. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' yu jua cha' cua ngutu'u yu ca su ntucua ycui' Ndyosi?

⁴³ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Nga'aa chcui' tsa ma lo'o tya'a ma ji'i cha' nu nda na' lo'o ma tsá —nacui—. ⁴⁴ Ná tucui caca ñati jna' si ná lo'o ycui' Ndyosi Sti na' ngua'ni cha' caca ngu' jua'a. Lo'o li' na' laca nu cua'ni cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacui' Jesús—. ⁴⁵ Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nguscua sca jyo'o cusu' lo quityi nu ngua sa'ni: “Ycui' Ndyosi laca nu culu'u cha' ji'i ycui' Ni ji'i ñati”, nacui' quityi bi'. Bi' cha' ñati 'na caca lcaa ñati nu taquiya' cha' ji'i ycui' Ndyosi Sti na', lcaa ñati nu caca tsa'a cha' nu culu'u Ni ji'i ngu'.

⁴⁶ 'Ná nacui' na' cha' cua na'a ñati chalyuu ji'i Sti na' —nacui' Jesús—. Bilya. Sca ti na' cua na'a na' ji'i ycui' Ni, cha' cua ngutu'u na' ca slo Ni. ⁴⁷ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma juani, cha' ñati nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi ni, cua laca ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' —nacui—. ⁴⁸ Ta na' sca chalyuu ji'i ngu' su xcui' ndyaala' tso'o ti' ngu'. ⁴⁹ Cua ndyacu jyo'o cusu' ji'i ma na nu nda ycui' Ndyosi ji'i ngu', ngua'ya bi' lo yuu lo nati' btyi ca su nguti'i ngu'; pana nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi ndyacu ngu' na bi' sa'ni la. ⁵⁰ Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma juani —nacui' Jesús—, cuentya ji'i la cui' cha' tso'o nu ta Ni ji'i ñati, nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' ngu': slo ycui' Ndyosi ngutu'u cha' tso'o bi', lijya bi' chalyuu; chañi cha' lo'o cacu sca ñati ji'i na bi', ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' li'. ⁵¹ Na' laca nu cha' tso'o nu caja ji'i ñati —nacui' Jesús—. Ngutu'u na' nde slo ycui' Ndyosi lijya na' chalyuu cha' caca na' ñati, cha' caja ñi'ya nu tyaala' ti' ngu'. Nu lo'o xñi ñati cha' jna', ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu'

bi' li'; ta na' tyucui ña'a na' ji'i ngu', cha' jua'a caja chalyuu cucui ji'i ngu'.

⁵² Li' nguxana ngu' judío bi', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

—¿Ñi'ya cua'ni nu jua si ta yu cuaña' ycu' ca yu cha' cacu na?— nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

⁵³ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma juani —nacui—, ná taca ca tso'o cresiya ji'i ma si ná caja lcaa cha' nu ji'i ycu' na' ji'i ma, na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati. Nga'a cha' tyatí cha' bi' ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya si cacu ma, si co'o ma sca na —nacui Jesús—. ⁵⁴ Cua ña'a ca ñati nu jua'a ti caja tyucui ña'a ycu' na' ji'i ngu', ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi'. Cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacui Jesús—. ⁵⁵ Chañi cha' taca caja tyucui ña'a ycu' na' ji'i ma, ñi'ya laca si caja cuaña' na' cha' cacu ma, ñi'ya laca si caja tañi na' cha' co'o ma. ⁵⁶ Lo'o cua ña'a ca ñati nu jua'a cacu ngu', nu jua'a co'o ngu' cha' nu ta na' ji'i ngu' —nacui—, lcaa tsa tyi'i ngu' bi' lo'o na', tyi'i na' lo'o ngu' bi' li'. ⁵⁷ Lcaa tyempo lu'ú Sti na' nu nda 'na lijyaa ca nde, lo'o jua'a chacuayá' ji'i ycu' Ni lu'ú na'; chacuayá' 'na tyu'ú ñati nu xñi cha' 'na, ñati nu caja tyucui ña'a na' ji'i. ⁵⁸ Na' laca nu cha' tso'o nu cacu ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' ngutu'u na' nde slo ycu' Ndyosi lijya na' lo yuu; si'i la cui' tya'a na nu ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo natí' btyi cua sa'ni —nacui—. Nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi cua ndyacu ngu' cha' bi' nu ngua sa'ni li'; pana lo'o caja cha' tso'o bi' ji'i ma cha' cacu ma —nacui—, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ma li'.

⁵⁹ Jua'a cha' ngulu'u Jesús ji'i ngu' Capernaum nde ni'i su ndyu'u ti'i ngu' cha' cuna ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi.

Taca caca cucui cresiya ji'na si taquiya' na cha' nu nda Jesús

⁶⁰ Lo'o ndyuna tyuu tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' nu nchcui' yu, li' nacui ngu' bi':

—Tlyu tsa cha' nchcui' nu cusu' re lo'o na. Tso'o la si nga'aa cuna na cha' bi' tsiya' ti.

⁶¹ Jlo ti' Jesús cha' nchcui' tsa nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i cha' nu cua nda ca ti yu lo'o ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ha ngua tyuju'u ti' ma 'na xqui'ya cha' nu nchcui' na' lo'o ma? —nacui yu—.

⁶² ¿Ñi'ya ta culacua ti' ma lo'o ña'a ma jna' cha' tya'a na' ca su ngutu'u na' clyo, na' nu lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ⁶³ Nu xtyi'i nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' laca nu nda chalyuu tso'o ji'na; si'i xqui'ya juersa nu ntsu'u ji'i cuaña' ti na lu'ú na —nacui Jesús—. Lo'o jua'a lcaa cha' nu nda na' lo'o ma juani, cuentya ji'i sca na nu ta ycu' Ndyosi ji'i ñati laca cha' bi', sca cha' nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati laca bi'; caja chalyuu ji'i ngu' si taquiya' ngu' ji'i cha' bi'. ⁶⁴ Pana tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndya'a ma nu ná jly'a ti' jna' —nacui Jesús li'.

Tya lo'o nguxana ti cha', tya li' ngua tii Jesús tilaca laca nu ná jly'a ti' ji'i yu, tilaca laca nu cujui' cresiya ji'i yu ca tiya' la. ⁶⁵ Li' nacui Jesús:

—Bi' cha' nacui na' ji'i ma tsa cha' ná tucui caca ñati jna' si ná cua'ni Sti na' cha' ñati 'na caca ngu' bi'.

⁶⁶ Lo'o jua'a ngua li', ngua tyuju'u ti' tyuu tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús; nga'aa ntaja'a ngu' bi' tya'a lo'o yu. ⁶⁷ Li' nchcuane Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati bi':

—¿Ha lo'o cu'ma nti' ma xtyanu ma 'na?

⁶⁸ Li' nguxacui Simón Pedro cha' ji'i Jesús:

—Cusu' —nacui—, ¿ma nde ntsu'u chaca se'i su tsaa ya cha' cuna ya lcaa ña'a cha' liñi nu nchcui' nu'u? Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ya si cua'a jyaca ya ji'i cha' nu nchcui' nu'u —nacui—. ⁶⁹ Jly'a ti' ya jinu'u. Cua jlo ti' ya cha' ycu' Ndyosi laca nu cua

ngusubi jinu'u, cha' sca ti nu'u nu chañi cha' laca nu'u Sñi' ycu' Ndyosi nu lijya chalyuu.

⁷⁰ Li' nacui Jesús:

—Jua'a na', cua ngusubi na' ji'i ca ta'a tii tyucuaa tya'a ma, masi cuiñaja caca tsaca ma.

⁷¹ Nu nti' Jesús ñacui cha' Judas sñi' Simón Iscariote, bi' laca nu ta ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a ca tiya' la. Lo'o nu Judas bi' ni, lo'o bi' nga'a laja nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

7

Ná jlya ti' tya'a Jesús ji'i yu

¹ Tiya' la li' xcui' nde loyuu su cuentya Galilea ndya'a Jesús; nga'aa ndya'a yu loyuu su cuentya Judea bi', cha' nti' tsa ngu' bi' kujui ngu' ji'i. ² Cua ngulala sca ta'a ji'i ngu' judío, nu ndu'ni ngu' ji'i: ta'a chcua'ya. ³ Lo'o li' nacui nu ngu' qui'yu tya'a Jesús:

—Tyu'u nu'u su ndi'i nu'u re, yaa nu'u nde loyuu su cuentya Judea tso'o la —nacui tya'a yu ji'i Jesús—. Ntsu'u tsa ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ca-jua; tso'o culu'u nu'u xi cha' tlyu nu ndu'ni nu'u ji'i ngu' bi'. ⁴ Ná cua'ni nu'u cña bi' cuaana ti si nti' nu'u cha' tyuloo lcaa ñati hi; culu'u loo ycu' nu'u ji'i lcaa ñati cha' taca jinu'u cua'ni cha' tlyu jua'a.

⁵ Jua'a nchcui' ngu', cha' lo'o ngu' tya'a Jesús ni, ná jlya ti' ngu' ji'i yu.

⁶ Li' nacui Jesús:

—Tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a na' ca bi'. Cua ña'a ca tsa tso'o cha' tsa cu'ma —nacui Jesús—, ⁷ cha' ná liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' 'na, cha' nchcui' liñi na' lo'o ngu' cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' —nacui—. ⁸ Yaa clya ycu' ca ma ta'a bi'; ná tsa'a na', cha' tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a ca bi'.

⁹ Nga'aa nchcui' la Jesús li'. Ndyanu yu nde Galilea.

Ndi' Jesús ta'a chcua'ya

¹⁰ Ndyaa nu ngu' qui'yu tya'a Jesús ta'a. Ca tiya' la lo'o ycu' Jesús ndyaa. Ná ndyaa yu tsa tlyu ti lo'o xa' ñati,

ycui' ti yu ndyaa yu cha' ná ña'a ñati ji'i yu. ¹¹ Lo'o ndyaca ta'a bi', li' ndya'a ngu' judío ndya'ana ngu' ji'i yu:

—¿Macala ndya'a yu bi'? —ndu'ni ngu'.

¹² Quiña'a tsa cha' nda ngu' quichi bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i Jesús. Ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya: “Tso'o tsa ñati bi’”. Lo'o ntsu'u xi xa' la ngu' nu ndu'ni: “Si'i. Xcui' cha' cuiñi nda yu, na ñilo'o ti yu ji'i ngu’”.

¹³ Pana ntsii ngu' si cuna ngu' judío cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' cuaana ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴ Sca semana ndalo ta'a bi'. Lo'o jua'a tsa nchca jacua ji'i ta'a, li' ndyaa Jesús ne' laa tonu; nguxana yu nclyu'u yu ji'i ngu' ca bi' li'. ¹⁵ Ndube tsa ti' ngu' judío cha' nchca tsa ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' nchca tsa ji'i yu jua nclyu'u yu ji'i ñati? Ná tyuu yija nguta'a yu scuelya, ná ngua tsa'a tso'o yu jua —nacui ngu'.

¹⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' nu ndi'i ne' laa bi':

—Ná nclyu'u na' ji'i ngu' cha' nu nda'ya hique ycu' ca ti na'; ña'a cha' nu nclyacua ti' ycu' Ndyosi nu nda 'na lijyaa chalyuu, bi' laca cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu' —nacui Jesús—.

¹⁷ Si nti' ma cua'ni ma cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma, li' caca cuayá' ti' ma mala ngutu'u cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu', si slo ycu' Ndyosi ngutu'u cha' bi', si sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' bi' —nacui yu—.

¹⁸ Sca ñati nu nchcui' cha' ji'i ycu' ca lo'o ngu', jua'a nti' yu cha' caca tlyu ycu' ca ti yu. Xa' ña'a ndu'ni na', cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni tlyu na' ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na' nu ngulo cña 'na caa na' nde chalyuu. Ná ntsu'u cha' cuiñi 'na tsiya' ti.

¹⁹ ¿Ha si'i la cui' jyo'o cusu' Moisés nu ngulu'u ji'na cha' cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi? Pana ná ndaquiya' ma tsiya' ti ji'i cha' bi' —nacui Jesús—. Lo'o nu juani nti' ma kujui ma jna'. ¿Ni cha' laca bi'?

20 —Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —ndu'ni ngu' ji'i Jesús li'—. ¿Tilaca nti' cujuui jinu'u lacua?

21 Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Sca ti quiya' ngua'ni na' sca cha' tlyu tsā ta'a tsā nu tacati tsa ji'i mā, lo'o li' ndube tsa ti' mā. 22 Ntsu'u sca cña nu ndaquiya' tsa mā ji'i —nacui yu—, sca cña laca nu nda jyo'o Moisés cha' lo'o mā sa'ni cha' cua'ni mā; ni si'i Moisés bi' ngua nu nda cha' bi' lo'o mā, cha' cua sa'ni la lo'o bilya cala ycu' Moisés ndu'ni jyo'o cusu' ji'i mā cña bi'. Ndyi'u tsa ti' mā cha' si'yu mā lo quiji nu sube qui'yu sñi' mā cha' culacua ngu', masi tsā nu ndi'i cña' ngu' laca bi' —nacui Jesús—. 23 Nu lo'o ndu'u scua snu' tsā tya lo'o ngula sñi' mā, ndu'ni mā cña bi', masi ndi'i cña' ngu' cha' ta'a, cha' ndaquiya' mā lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o na. Bi' cha' juani, ¿ni cha' laca cha' ñasi' mā 'na? —nacui Jesús—. Laca cha' ngua'ni na' cha' ngua tso'o sca ñati, masi sca tsā ndi'i cña' ngu' ngua bi'. 24 Ná tso'o cua'ni cuayá' mā ji'i sca ñati lo'o ña'a ti mā ji'i —nacui yu—. Ñi'ya nu tyu'u liñi cha' ji'i sca ngu', jua'a cua'ni cuayá' mā ji'i ngu' tso'o la.

Nchcui' Jesús mala ngutu'u yu lijya yu

25 Lo'o ndyuna xi ngu' quichi Jerusalén cha' bi', li' nguxana nchcui' ngu' ji'i:

—Nu ñati jua, ¿ha si'i na nclyana ngu' ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i? —nacui ngu'—. 26 Lo'o juani ña'a mā ñi'ya nu ndyu'ni yu jua, ndu yu nchcui' yu su ndi'i lcaa ñati. Ná nchca ji'i ngu' tsiya' ti cua'a ngu' ji'i yu cha' nga'aa chcu' yu —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha ngujui cha' ji'i nu laca loo ji'na lacua, cha' nu jua laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti? 27 Pana jlo ti' na macala ngutu'u yu jua. Si'i jua'a caca lo'o nu Cristo nu ñati tlyu nu ntajaty na ji'i cha' caa. Lo'o caa nu bi', ná tucui caca cuayá' ti' mala tyu'u nu bi' caa.

28 Bi' cha' cui nchcui' Jesús ca su ndu yu nclyu'u ji'i ngu' ne' laa tonu bi':

—Chañi cha' nslo mā 'na, chañi cha' jlo ti' mā mala ngutu'u na' —nacui—, pana si'i cuentya jna' lijya na' ca nde. Sca ti ycu' Ndyosi nda 'na lijyaa chalyuu, lo'o jua'a ná nslo mā ji'i nu bi' —nacui—. 29 Nslo na' ji'i ycu' Ni, cha' ca slo Ni ngutu'u na' lijyaa; ycu' Ni laca nu ngulo cña 'na cha' caa na' ca nde.

30 Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyalaa xi ngu' slo yu, ngua ti' ngu' cha' taya' ngu' ji'i yu. Pana ni sca ngu' ná ndaya' ngu' ji'i yu, cha' tya lyiji tyalaa tyempo ji'i Ni cha' xñi ngu' ji'i yu. 31 Masi jua'a ngua'ni ngu' bi', tya ndi'i quiña'a ñati nu ngusñi cha' ji'i yu. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—La cui' ña'a cña tonu cuentya ji'i ycu' Ndyosi ndu'ni yu re, ñi'ya nu nscua lo quityi cha' cua'ni nu ñati tlyu nu cua caa ti; bi' laca yu re, nti' ya —nacui ngu'.

Ngua ti' ngu' fariseo su'ba ji'i Jesús ne' chcu'

32 Cua ndyuna ngu' fariseo ña'a cha' nu nchcui' ngu' quichi ji'i Jesús. Bi' cha' ngulo ngu' cña ji'i policía ne' laa cha' tsaa ngu' taya' ngu' ji'i Jesús. Jua'a ngua'ni sti jo'ó nu laca loo lo'o nu ngu' fariseo bi'. 33 Li' nacui Jesús ji'i ñati nu ndi'i ne' laa tonu bi':

—Tya tyi'i na' la xi lo'o mā nde lo yuu chalyuu —nacui—, lo'o li' tya'a na' slo ycu' nu Xu'na na' nu nda 'na lijyaa ca nde —nacui—. 34 Li' tsaana mā jna' macala su ndi'i na', lo'o ná quije na' ji'i mā tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mā ca su tyi'i na' li'.

35 —¿Macala tsaa yu jua, su ná taca quije yu ji'na? —nacui nu ngu' judío bi' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha tsaa yu tyijyu' la ca su ndi'i xa' la ngu' judío tya'a na? ¿Ha tsaa yu cha' culu'u yu cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i xa' ñati nu ndi'i ca bi'? —nacui ngu'—. 36 ¿Ñi'ya nti' yu jua cha' nchcui' yu ndi'ya: “Tsaana mā jna' macala su ndi'i na', lo'o ná quije na' ji'i mā tsiya' ti, cha' ná caja

chacuayá' tyalaa mā ca su tyi'i na' li'?" —nacu'i ngu'.

Suu hitya nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu'

³⁷ Lo'o cua tye ti ta'a, tsā ycu'i ta'a li' tya ndū Jesús ne' laa tonu. Cuii nchcui' yu lo'o ñati ca bi':

—Lo'o nguityi ca mā hitya, caā mā ca slo na' cha' ta na' hitya co'o mā —nacu'i yu—. ³⁸ Ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na' caca ji'i ngu' bi' ñi'ya laca si ntsu'u sca suu hitya ne' cresiya ji'i ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi', cha' cua'ni tso'o ngu' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li' —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. Lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi nguscua cha' jua'a caca ji'i ngu' bi'.

³⁹ Cua nti' Jesús chcu'i lo'o ngu' cha' cua ta ti Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati nu cua ngusñi cha' ji'i ycu'i Ni, bi' cha' nacui' yu jua'a. Bilya ta ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni caā nde chalyuu, xqui'ya cha' bilya tyaa Jesús ca su tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi Sti yu.

Ná stu'ba nchcui' ngu' ji'i Jesús

⁴⁰ Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', ntsu'u ngu' nu nchcui' ji'i Jesús ndi'ya:

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu cua caā ti cha' chcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o na.

⁴¹ Lo'o jua'a nchcui' xi xa' la ngu' cha' ji'i yu:

—Yu jua laca nu ñati tlyu nu nda ycu'i Ndyosi ji'i cha' caā —nacu'i ngu'.

Li' nguxtyacui xa' la ngu' quichi cha' lo'o tya'a ngu':

—Pana si'i nde Galilea tyu'u nu ñati tlyu bi', si'i jua'a caca. ⁴² Lo quityi cusu' bi' nscua cha' sca ñati tya'a ji'i jyo'o David caca nu ñati tlyu bi'; quichi Belén cala yu bi', cha' quichi tyi ngu' David laca bi'.

⁴³ Ná ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ji'i Jesús. ⁴⁴ Pana ná tucui ntejeya' ji'i yu, masi ntsu'u ngu' nu ngua ti' ngu' xñi ngu' ji'i.

Ná jlyu ti' ngu' laca cña ji'i Jesús

⁴⁵ Chaca quiya' ndyaa nu policia ne' laa bi' slo sti jo'ó nu laca loo, slo ngu' fariseo. Li' nchcuane ngu' ji'i policia: —¿Ni cha' laca ná lo'o yu bi' liya mā slo cua?

⁴⁶ Li' nacui' policia:

—Bilya cuna ya nchcui' sca ñati ñi'ya nu nchcui' yu jua.

⁴⁷ Nguxacui' ngu' fariseo cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha lo'o ji'i cu'mā ñilo'o yu jua laca? —nacu'i ngu'—. ⁴⁸ Ná ntsu'u ni sca ñati nu laca loo ji'na nu ngusñi cha' ji'i yu bi'. Ni ngu' fariseo cua, ná jlyu ti' ya cha' nu nchcui' yu —nacu'i ngu'—. ⁴⁹ Ná tso'o ngu' quichi, xcu'i cha' cuxi ntsu'u ji'i ngu', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o na.

⁵⁰ Li' ndyatū tsaca ngu' fariseo laja ngu' bi'; Nicodemo naa yu, la cui' nu cusu' nu cua ndyaa slo Jesús talya bi' laca yu.

⁵¹ —Lo'o cua'ni cuayá' na ji'i sca ñati —nacu'i Nicodemo li'—, ná nscua chacuayá' ji'na cha' xcube' na ji'i ñati bi' si tya lyiji cuna na laca cha' nu ta yu, si bilya caca cuayá' ti' na ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni yu bi' —nacu'i.

⁵² —¿Ha la cui' ngu' Galilea laca nu'u laca? —nacu'i tya'a fariseo ji'i Nicodemo li'—. Lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi nu nscua sa'ni ña'a nu'u xi, cha' caca cuayá' la ti' nu'u cha' si'i nde Galilea tyu'u ñati nu culu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'na.

Ngusta ngu' qui'ya ji'i sca nu cuna'a

⁵³ Li' ndyaa ngu' to' tyi ngu'.

8

¹ Li' ndu'u Jesús, ndyaa yu sca ti nde ca'ya Olivos cha' chcu'i yu lo'o ycu'i Ndyosi. ² Pana tsa cua cuxee ti, xa' ndatū Jesús ne' laa tonu. Li' ndyu'u ti'i laca ñati ca slo yu. Ca bi' ndyaca'a yu ngulu'u yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu'. ³ Li' yaā ngu' fariseo bi' slo Jesús, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, yaā lo'o ngu' ji'i sca nu cuna'a nu ndacui qui'ya ji'i. Cua ngujui nu cuna'a bi' ji'i ngu' la cui' tyempo nu ngua'a cho'

lo'o clyo'o xa' ñati. Li' nguxatu ngu' bi' ji'i nu cuna'a bi' cla'be laja su ndi'i ngu'. ⁴ Nhcui' ngu' lo'o Jesús li':

—Mstru —nacui' ngu' bi'—, cua ngujui nu cuna'a re ji'i ya la cui' tyempo lo'o ngua'a cho' lo'o clyo'o xa' ñati —nacui' ngu' ji'i Jesús—. ⁵ Cuentya ji'na, cuentya ji'i cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o na, ntsu'u cha' cujui'i na quee ji'i cho' cua cha' cujuui na ji'i. ¿Ñi'ya ñacui ta nu'u ji'i?

⁶ Na nhcui' cuayá' ti ngu' bi' lo'o Jesús, cha' cua nti' ngu' caja cha' ji'i ngu' ñi'ya caca sta ngu' qui'ya ji'i Jesús. Bi' cha' ñi'ya nu nga'a ti yu ndati'ichu' yu xi, nguscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu. ⁷ Lo'o jua'a nhcuane ngu' ji'i Jesús chaca qui'ya. Li' ndaca'a liñi Jesús, nhcui' yu lo'o ngu' nu yaa lo'o ji'i nu cuna'a bi':

—Lo'o ntsu'u tsaca cu'ma nu ná ntsu'u qui'ya ji'i ma —nacui' yu—, bi' caca nu cujui'i quee ji'i nu cuna'a cua clyo.

⁸ Li' xa' ndati'ichu' Jesús nscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu, nga'aa nhcui' yu li'. ⁹ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', nguxana ngu' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' li', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ycu'i' ngu'. Clyo la ndyaa nu ngu' cusu' la, li' ndyaa lcaa ngu' cuentya sca ti ngu'. Li' ndyanu Jesús chaca tya yu, lo'o ña'a ti ndu nu cuna'a bi' ntajatya ji'i yu ni jacua' chcu'i' yu lo'o. ¹⁰ Ndaca'a Jesús chaca qui'ya, li' nacui' yu ji'i nu cuna'a bi':

—¿Macala ndyaa ngu' jua? —nacui'—. ¿Ha tya ndu nu ngusta qui'ya jinu'u?

¹¹ —Ná tucui ndu nu ngusta qui'ya 'na, cusu' —nacui' nu cuna'a bi'.

—Tso'o lacua —nacui' Jesús ji'i—. Jua'a na', ná ntsu'u qui'ya nu sta na' jinu'u. Tyaa clya nu'u juani —nacui'—, nga'aa cua'ni la nu'u cha' cuxi.

Xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati laca Jesús

¹² Chaca qui'ya' nda Jesús cha' lo'o ngu' ne' laa bi'.

—Na' laca nu nda xee cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati —nacui' yu—. Tyanu xee lubii jna' ne' cresiya ji'i ñati nu xñi cha' jna', lo'o jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi' li'; nga'aa ntsu'u cha' tya'a yu'u ngu' bi', ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u xee jna' ne' cresiya ji'i tsiya' ti.

¹³ Li' nacui' ngu' fariseo ji'i Jesús:

—Sca ti nu'u nda cha' liñi cuentya ji'i ycu'i' ca. Ná tucua' ngu' cha' jinu'u si chcu'i' nu'u jua'a.

¹⁴ Nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tucua' ngu' cha' nu ta na' lo'o ngu' tu'ni. Masi sca ti na' nda cha' liñi cuentya ji'i ycu'i' ca na' —nacui' yu—. Cua jlo ti' na' macala ngutu'u na', lo'o cua jlo ti' na' ma nde tsa'a; pana nu cu'ma ni, ná jlo ti' ma tsiya' ti mala ngutu'u na', ná jlo ti' ma ma nde tsa'a —nacui' Jesús ji'i ngu'—. ¹⁵ Cua laca ngusta ma yabe' chu' na'. Lo'o ndyu'ni ma jua'a, ndyu'ni ma ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu ti. Si'i na lijya na' chalyuu cha' sta na' yabe' chu' ñati —nacui'—, ¹⁶ pana taca cua'ni cuayá' na' ji'i ñati. Lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i ngu' ni, liñi cha' nu ta na' li', cha' si'i ycu'i' ti na' cua'ni cuayá' na' ji'i ngu' li'; lo'o na' lo'o ycu'i' Ndyosi nu nda jna' lijyaa re, stu'ba ti cua'ni cuayá' ya ji'i ngu' li' —nacui' Jesús—.

¹⁷ Ndaquiya' tsa na' ji'i cha' cusu' nu nscua lo' quityi cua sa'ni la; ndacua nscua sca cha' nu nhcui' cha' tyu'u lubii ñati ji'i sca cha' nu ntsu'u ji'i, nu lo'o stu'ba ti chcu'i' tucua tya'a ngu' ji'i cha' bi'. ¹⁸ Tsaca ngu' bi' laca na' —nacui' Jesús—, cha' nhcui' na' cha' liñi cuentya ji'i ycu'i' ca na'; nu chaca ngu' bi' laca Sti na' nu nda jna' lijyaa re.

¹⁹ —¿Macala ntsu'u Sti nu'u lacua? —nacui' ngu' ji'i Jesús li'.

—Ná nslo ma jna' tsiya' ti, lo'o la cui' ti ná nslo ma ji'i Sti na' —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Si cua ndyuloo ma jna', la cui' jua'a cua ndyuloo ma ji'i Sti na' li'.

²⁰ Nacui' Jesús jua'a lo'o ngulu'u yu ji'i ngu' ne' laa tonu, ntucua yu cacua

ti su ndu cñá' su kujui' ngu' cñi nu caca msta' jil'i ngu' ne' laa. Lo'o ná tucui ngua'ni cha' tejeya' jil'i Jesús, cha' tsaa lo'o jil'i yu ni' chcuá, cha' tya lyiji tyalaa tyempo jil'i yu cha' xcube' ngu' xña'a jil'i yu.

“Ná caja chacuayá' tsaa mā ca su tyi' na'”

²¹ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tsa'a na' —nacui' yu—, li' tsaana mā jna' ca su ndya'a na', pana ná quije na' jil'i mā tsiya' ti —nacui—. Tya lyiji quije na' jil'i mā lo'o cajaa ycu' mā ña'a lo'o cresiya cuxi jil'i mā, pana ná caja chacuayá' tsaa mā ca su tyi' na' li'.

²² —¿Ha kujui' yu jil'i ycu' ca yu? —nacui' ngu' judío jil'i tya'a ngu'—. ¿Ha jua'a ntsu'u tyiquee yu lo'o nacui' yu: “Ná caja chacuayá' tsaa mā ca su tyi' na' li'”?

²³ Bi' cha' tya nda la Jesús xi cha' lo'o ngu' bi':

—Nde chalyuu su ndi' cu'ma cuxi tsa ndu'ni ñati; pana na' ni, chaca chalyuu ca slo ycu' Ndyosi ngutu'u na' —nacui' yu—. Cua ngui' mā jil'i nu cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; pana na' ni, ntsu'u tyiquee na' jil'i ycu' Ndyosi Sti na' ca su ntucua ycu' Ni —nacui' Jesús—. ²⁴ Bi' cha' ni na' jil'i mā cha' cajaa ycu' mā ña'a lo'o cresiya cuxi jil'i mā; chañi cha' bi': cajaa mā ña'a lo'o cresiya cuxi jil'i mā, si ná jlya ti' mā cha' laca na' ñi'ya nu ni na' jil'i mā cha' laca na'.

²⁵ —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacui' ngu' jil'i Jesús li'.

—Tya tsubi' ni na' jil'i mā tilaca laca na' —nacui' Jesús li'—. ²⁶ Tya quiña'a la cha' taca chcu' na' lo'o mā nguicha' cuentya jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i mā; pana liñi tsa cha' nu nda ycu' Ndyosi nu nda 'na lijyaa, lo'o jua'a cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o na', bi' ti cha' laca nu nda na' lo'o ñati chalyuu.

²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi Sti yu. ²⁸ Bi' cha' tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Tiya' la lo'o sicua mā jna' lo crusi, li' caca cuayá' ti' mā cha' laca na' ñi'ya nu ni na' jil'i mā, na' nu lijyaa chalyuu cha' caca ñati —nacui' Jesús—. Ná sca cña ndu'ni na' chacuayá' jil'i ycu' ca na'; ycu' Ndyosi Sti na', bi' laca nu ngulu'u 'na lcaa ca cha' nu nchcui' na' —nacui—. ²⁹ Lcaa tsa ndi' Ni lo'o na', ycu' Ni laca nu nda jna' lijyaa re. Ná ngxu'tyanu Sti na' jna', cha' xcu' cña nu ndiya ti' Ni, bi' laca cña nu ndu'ni na'.

³⁰ Lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' Jesús jua'a, tyuu tya'a ngu' ngusñi hique ti ngu' cha' nu nchcui' yu.

“Nga'aa tatsaa ngu' jil'i mā cha' cua'ni mā cña cuxi”

³¹ Lo'o li' nda Jesús cha' lo'o ngu' judío nu jlya ti' jil'i yu.

—Lo'o tyanu cha' nu nclyu'u na' jil'i mā ne' cresiya jil'i mā, cha' jil'i ycu' Ndyosi bi', li' chañi cha' laca mā ñati nu ndyaca tsa'a jna' —nacui' Jesús jil'i ngu'—. ³² Li' taca ca cuayá' ti' mā lcaa cha' liñi; ná tucui caca tatsaa jil'i mā cha' cua'ni mā cña cuxi ca su ndi' mā, xqui'ya cha' jlo ti' mā cha' liñi bi'.

³³ —Ñati jil'i jyo'o Abraham laca ya —nacui' ngu' judío bi'—, ni sca ñati bilya tatsaa jil'i ya cha' cua'ni ya cña cuxi. ¿Ñi'ya nti' ta nu'u lo'o nacui' nu'u cha': “Nga'aa tatsaa ngu' jil'i mā cha' cua'ni mā cña cuxi ca su ndi' mā”? —nacui' ngu' judío bi' jil'i Jesús.

³⁴ —Liñi tsa cha' ta na' lo'o mā juani —nacui' Jesús li'—, cha' cua laca ntsu'u xu'na ñati chalyuu, lcaa ca ñati nu ntsu'u qui'ya jil'i ngu'. ³⁵ Lo'o sca ñati nu ntsu'u xu'na ni, cua laca ti hora ndyiji cha' tso'o jil'i ca su ndi' yu to' tyi xu'na yu, cha' si' ñi'ya laca sñi' laca msu nu ndi' slo xu'na yu. Pana sñi' nu xu'na bi', lcaa tyempo ndi' sñi' lo'o sti, ndyiji tsa cha' tso'o jil'i —nacui' Jesús—. ³⁶ Na' nu lacā nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi ni, lo'o cua'ni lyaá na' jil'i mā, chañi cha' nga'aa caca tatsaa ngu' jil'i mā cha' cua'ni ma cña cuxi chaca quiya' ca su ndi' mā —nacui—.

³⁷ Cua jlo ti' na' cha' tya'a ñati jil'i jyo'o Abraham laca cu'ma, pana cua nti'

m̄a cujuui m̄a jna' cha' ná ntucuá m̄a cha' nu nchcui' na' lo'o m̄a —nacui' Jesús—. ³⁸ Nclyu'u na' jil̄i m̄a cua ña'a ca cha' nu cua na'a na' slo ycu' Ndyosi Sti na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o m̄a. Lo'o cu'm̄a ni, ndu'ni m̄a lcaa ña'a cña nu ngua tsa'a m̄a jil̄i sti m̄a, bi' cña ndu'ni m̄a.

³⁹ Li' ngxu'tyacui' ngu' cha' lo'o Jesús:

—Jyo'o Abraham bi' ngua jyo'o cusu' jil̄i ya, nu nguti' cua sa'ni la —nacui' ngu'.

—Si chañi cha' laca m̄a tya'a ñati jil̄i jyo'o Abraham bi', li' cua'ni m̄a ñi'ya nu ngua'ni ycu' Abraham bi' —nacui' Jesús jil̄i ngu' bi'—. ⁴⁰ Pana juani nti' tsa m̄a cujuui m̄a jna', masi xcui' cha' liñi nclu'u na' jil̄i m̄a, la cui' cha' liñi nu nda ycu' Ndyosi lo'o na. ⁴¹ Ná ngua'ni jyo'o Abraham jua'a —nacui' Jesús—. Chaca nu laca sti cu'm̄a, lo'o jua'a cña nu nclyo nu bi', bi' laca cña nu ndiya la ti' m̄a cha' ndu'ni m̄a.

—Si'i sñi' nu xña'a laca ya —nacui' ngu'—. Sca ti ycu' Ndyosi laca Sti ya —ndu'ni ngu' judío lo'o Jesús li'.

⁴² —¿Ha ycu' Ndyosi laca Sti cu'm̄a lacua? ¿Ni cha' laca ná ntsu'u tyiquee m̄a ña'a m̄a jna' lacua? —nacui' Jesús—. Nde slo ycu' Ndyosi ngutu'u na'; xqui'ya Ni, bi' cha' ndi'i na' nde chalyuu —nacui' Jesús—. Si'i cuentya jil̄i ycu' ca ti na' lijya na' chalyuu, ngulo ycu' Ndyosi cña jna' cha' caa na'. ⁴³ ¿Ni cha' laca ná ndaca'a jyaca m̄a jil̄i cha' nu nchcui' na' lo'o m̄a? —nacui' Jesús jil̄i ngu' li'—. Ná nchca jil̄i m̄a tsiya' ti caca cuayá' ti' m̄a cha' nu nda na' lo'o m̄a —nacui' yu jil̄i ngu' judío bi'—. ⁴⁴ Ycu' nu xña'a laca sti cu'm̄a, lo'o jua'a nti' m̄a cua'ni m̄a la cui' cña nu ngulo nu bi' jil̄i m̄a. Tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' nguxana ndyu'ni ñu'u nu bi' jil̄i cresiya jil̄i ñati —nacui' Jesús—. Ná ngutu'u nu bi' ca su ntsu'u suu cha' liñi, ná ntsu'u cha' liñi jil̄i nu bi' tsiya' ti —nacui'—. Lo'o ñilo'o nu bi' jil̄i ñati, xquicha' ycu' ca laca cha' cuiñi nu nda nu bi' lo'o ngu'. Sca nu cuiñi laca nu xña'a, bi' laca sti lcaa nu cuiñi. ⁴⁵ Nda na' cha' liñi

lo'o m̄a, bi' cha' ná jlya ti' m̄a jna' tsiya' ti, cha' si'i cha' cuiñi nda na' lo'o m̄a. ⁴⁶ Ná caca ñacu' m̄a cha' ntsu'u xqui'ya na'; pana lo'o ta na' sca cha' liñi lo'o m̄a, ¿ni cha' laca ná jlya ti' m̄a 'na li'? ⁴⁷ Lcaa ñati nu nacui' cha' ycu' Ndyosi laca Sti ngu', tyaja'a ngu' bi' cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu' —nacui' Jesús jil̄i ngu' judío bi'—. Pana si'i sñi' ycu' Ndyosi laca cu'm̄a, bi' cha' ná nti' m̄a cuna m̄a cha' nu nchcui' na' lo'o m̄a tsiya' ti.

Cua laca lu'ú Jesús lo'o nguti'i jyo'o Abraham tya sa'ni la

⁴⁸ Li' ngxu'tyacui' ngu' judío cha' lo'o Jesús:

—Liñi cha' nu nchcui' ya jinu'u juani, cha' ngu' Samaria laca nu'u. Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacui' ngu' li'.

⁴⁹ —Ná ntsu'u cui' cuxi jna' tsiya' ti —nacui' Jesús—. Ch̄i tsa ndu'ni na' loo ycu' Ndyosi Sti na'; lo'o cu'm̄a ni, ná ndu'ni ch̄i m̄a loo na'. ⁵⁰ Pana si'i cha' nti' na' cha' cua'ni tlyu ngu' jil̄i ycu' na', cha' ycu' Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na'. Sca ti ycu' Ndyosi laca nu cua'ni cuayá' jil̄i lcaa ñati. ⁵¹ Lo'o chañi tsa cha' nu ta na' lo'o cu'm̄a ndi'ya: Lo'o taquiya' ngu' jil̄i cha' nu nclyu'u na' jil̄i ngu', ná tye chalyuu tso'o nu ta na' jil̄i ngu' bi', masi cajaa ngu'.

⁵² Li' xa' nchcui' ngu' judío bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Juani jlo ti' ya cha' ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacui' ngu'—. Sa'ni ngujuii jyo'o Abraham, sa'ni ngujuii nu xa' la jyo'o cusu' nu nda cha' jil̄i ycu' Ndyosi lo'o ñati. ¿Ñi'ya nti' nu'u lo'o nacui' ca ti nu'u: “Ná nga'a cha' tye chalyuu jil̄i ñati nu taquiya' jil̄i cha' nu nclyu'u na' jil̄i”? —nacui' ngu'—. ⁵³ ¿Ha nti' nu'u cha' xti la cha' jlo ti' jyo'o cusu' Abraham jil̄i ya, quiña'a la cha' jlo ti' ycu' nu'u lacua? ¿Ha jua'a nti' nu'u? Lo'o jyo'o Abraham, lo'o nu xa' la jyo'o cusu' bi', cua ngujuii lcaa ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu'u, nti' nu'u?

⁵⁴ Lo'o li' nacui' Jesús:

—Ná tso'lo na' tsiya' ti si cua'ni na' cha' caca tlyu ycuí' ca ti na', pana ycuí' Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na' —nacuí—. Ndu'ni mā cha' Sti mā laca ycuí' Ndyosi; ⁵⁵ masi ná ndyuloo mā jil'i Ni, pana jua'a ndu'ni mā. Nslo na' jil'i Ni tu'ni. Ná taca ñacuí na' cha' ná nslo na' jil'i Ni; cuiñi na' si jua'a ñacuí na', ñi'ya laca cu'ma, cha' cuiñi tsa mā. Chañi cha' nslo na' jil'i Ni, jua'a ndaquiya' na' jil'i laca cha' nu nchcui' Ni lo'o na' —nacuí Jesús jil'i ngu' judío bi'—. ⁵⁶ Nu Abraham jyo'o cusu' jil'i mā ni, lye tsa ngua ti' yu ña'a yu jna' lo'o cala na' chalyuu. Lo'o li' ndi'ya ngua, cha' cua na'a nu cusu' jna', tso'lo tsa ndyu'u tyiquee yu li'.

⁵⁷ Li' lye nchcui' ngu' judío lo'o Jesús:

—Bilya caca tu'ba tyi yija nu'u —nacuí ngu' jil'i—. ¿Ñi'ya ngua cha' cua na'a nu'u jil'i jyo'o Abraham lacua?

⁵⁸ —Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma juani —nacuí Jesús—, cha' cua laca lu'ú na' lo'o ngula jyo'o Abraham bi'.

⁵⁹ Li' ngusñi ngu' quee cha' cu ngu' jil'i Jesús cujuui ngu' jil'i li', pana ndyu'u cuatsi' yu jil'i ngu'. Ngutu'u yu ne' laa bi', nteje tacuí yu cla'be su ndi'i ñati ndyaa yu li'.

9

Nu qui'yu nu ca ña'a cuityi' lo'o ngula

¹ To' tyucuii su ndyaa Jesús, na'a yu jil'i sca ngu' cuityi', ca ña'a cuityi' lo'o ngula nu quicha bi'. ² Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jil'i Jesús:

—Mstru —nacuí ngu'—, ¿tilaca ntsu'u qui'ya jil'i cha' cuityi' cloo yu cua lo'o ngula yu? ¿Ha ycuí' yu? ¿Ha ngu' cusu' jil'i yu ndacuí qui'ya jil'i?

³ —Si'i xqui'ya yu cua, si'i xqui'ya ngu' cusu' jil'i yu —nacuí Jesús jil'i ngu'—. Na cuityi' yu lo'o ngula yu cha' taca ña'a ngu' ñi'ya laca cña tonu nu cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o cua'ni Ni cha' tyaca tso'o yu. ⁴ Lo'o tya xee nga'a cha' cua'ni na cña —nacuí Jesús—, lo'o cua ndyaa cuichaa

nga'aa caca cua'ni ni sca na cña li'. Lo'o jua'a laca lo'o na' —nacuí—, nga'a cha' cua'ni na' laca ña'a cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jna' lo'o nda Ni jna' lijya na' ca nde —nacuí Jesús—. ⁵ Lo'o tya tyi'i na' chalyuu, tya ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya jil'i ñati.

⁶ Ndye nchcui' Jesús, li' ngusalú yu xi hitya sañi' lo yuu, cha' nguxa' xi lo'o yuu cha' caca nana'. Nda'a yu nana' bi' chu' scua' cloo nu quicha bi'.

⁷ Li' nacuí Jesús jil'i:

—Yaa nu'u, caata chcu nde tojo'lo Siloé —tojo'lo bi' naa Siloé cha'cña jil'i ngu', ñi'ya nti' si ñacuí na cha'cña jil'i na: tojo'lo “su nacuí jil'i ngu' cha' tsa ngu’”.

Bi' cha' ndyaa nu quicha bi' ndyaata tojo'lo bi' li'. Lo'o ñaa li', cua ndyaca tso'lo cloo. ⁸ Lo'o li' nu ngu' nu ndi'i cacua ti su ndi'i nu ngua quicha bi', nu cua na'a su ngüijña msta tsubi' la, li' nchcui' ngu' bi' jil'i:

—Nu qui'yu re, ¿ha la cui' yu re laca nu ngua'a calle ngüijña yu msta jil'i ngu'?

⁹ —La cui' yu bi'— nacuí tsaca ngu'.

—Si'i yu bi', masi sca ti cuayá' ña'a loo yu bi'— nacuí chaca ngu'.

Lo'o li' nguxacuí ycuí' nu qui'yu bi' cha' jil'i ngu' bi':

—La cui' yu bi' laca na'.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' jil'i yu:

—¿Ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'lo cloo nu'u juani?

¹¹ —Nu ñati nu naa Jesús, bi' laca nu nguxa' xi nana' cha' nguta'a chu' scua' cloo na' —nacuí nu qui'yu bi'—. Lo'o li' ngulo yu bi' cña 'na cha' tsa'a na' caata nde tojo'lo Siloé, bi' cha' ndya'a ndyaata ca bi'; hora ti ngua tso'lo cloo na', tyaca' tso'lo ña'a na' juani.

¹² —¿Ma nde ndyaa yu bi'? —nacuí ngu' jil'i li'.

—Ná jlo ti' na' —nacuí.

Nchcui' ngu' fariseo lo'o nu ngua cuityi'

¹³ Ndyaa lo'o ngu' jil'i nu qui'yu nu ngua cuityi' bi' slo ngu' fariseo ne' laa.

¹⁴ Tsa nu ndi'i cña ngu' ngua bi', tsa

tacati ngua nu lo'o nguxa' Jesús nana' bi', ngua'ni yu jo'o ji'i cloo nu cuityi' bi'. ¹⁵ Lo'o li' nguxana ngu' fariseo, nchcuane ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi':

—¿Ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo nu'u?

—Nguta'a yu nana' chu' scua' cloo na' —nacui nu qui'yu bi'—, li' ndyaa na' ndyaata chcu, tyaca' tso'o ña'a na' juani —nacui.

¹⁶ Li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu nacui:

—Si'i slo ycu' Ndyosi yaa nu Jesús bi', bi' cha' ná ndaquiya' yu tsa ta'a ji'i ngu'.

Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' ñati nu nchcui' ji'i yu ndi'ya:

—¿Ñi'ya caca ji'i yu bi' cua'ni yu cña tonu cuentya ji'i ycu' Ndyosi si jua'a ntsu'u tsa qui'ya ji'i yu?

Ná stu'ba cha' nu nchcui' ngu' bi' ji'i Jesús. ¹⁷ Li' xa' nchcuane ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi':

—Nu'u ni, ¿ñi'ya chcu' ta nu'u cha' ji'i yu bi' juani, cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i cloo nu'u?

Li' nguxacui nu qui'yu bi' cha' ji'i ngu':

—Sca nu cusu' nu nda cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati, jua'a laca yu bi' —nacui.

¹⁸ Ná jlya ti' nu ngu' judío bi', cha' ca ña'a cuityi' nu qui'yu bi' lo'o ngula, lo'o nu juani tyaca' tso'o xee ña'a. Su ndye cha', li' ngusi'ya ngu' ji'i ngu' cusu' ji'i. ¹⁹ Li' nchcuane ngu' ji'i ngu' cusu' bi':

—¿Ha sñi' cu'ma laca yu re? —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ngua li'? ¿Ha ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu? ¿Ñi'ya ngua cha' ña'a yu juani?

²⁰ Li' nguxacui sti xtya'a cha' ji'i ngu' fariseo bi':

—Jlo ti' ya cha' sñi' ya laca yu, jlo ti' ya cha' ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu —nacui ngu'—, ²¹ pana ná nda ya cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' ngujui xee nu ntsu'u cloo yu juani. Ná jlo ti' ya tilaca laca nu ngua'ni jo'o ji'i yu. Xcuane ma ji'i ycu' yu; cua tlyu yu bi', ycu' yu taca ta liñi yu cha' lo'o ma.

²² Jua'a nacui sti xtya'a nu qui'yu bi' ji'i ngu', cha' ntsii tsa ngu' ji'i ngu' judío bi'; na cua ngua'ni stu'ba ngu' laca cña cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' culo'o ngu' ji'i ñati ne' laa, cua ña'a ca ñati nu ñacui cha' Jesús laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda ycu' Ndyosi ji'i lijya chalyuu. Nga'aa ta ngu' judío bi' chacuayá' tsa ngu' ne' laa li'. ²³ Bi' cha' nacui sti xtya'a nu ngua cuityi' bi': “Xcuane ma ji'i ycu' yu, cua tlyu yu bi'”.

²⁴ Tya ngusi'ya ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi' chaca quiya', lo'o li' lye nchcui' ngu' lo'o:

—Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, ta nu'u cha' liñi lo'o ya juani —nacui ngu' ji'i—. Cua jlo ti' ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i nu Jesús bi'.

²⁵ —Ná nda na' cuentya si ntsu'u qui'ya ji'i yu —nacui nu ngua cuityi' bi'—. Jlo ti' na' cha' cuityi' na' clyo, lo'o juani cua ntsu'u xee cloo na'. Tsa bi' ti cha' jlo ti' na'.

²⁶ —¿Ñi'ya ngua'ni yu bi' lo'o nu'u laca? —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

²⁷ —Cua ndacha' na' ji'i ma tsaca quiya' tsa, lo'o ná ngua'a jyaca ma ji'i cha' bi' —nacui nu qui'yu bi'—. ¿Ni cha' laca xa' nti' ma cuna ma cha' bi' chaca quiya'? ¿Ha lo'o cu'ma nti' ma caca tsa'a ma cha' ji'i yu?

²⁸ Li' nchcui' nu ngu' judío bi' cha' ti'i lo'o:

—Nu'u laca sca nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi' —nacui ngu'—, cuare laca ya ñati nu ndyaca tsa'a ji'i jyo'o cusu' Moisés. ²⁹ Jlya ti' ya cha' nda ycu' Ndyosi cha' lo'o nu Moisés bi', pana ná jlo ti' ya tsiya' ti ma nde ngutu'u nu Jesús bi' lijya.

³⁰ Li' nguxtyacui nu qui'yu bi' cha' lo'o ngu' fariseo bi':

—Tlyu tsa cha' nda ma lo'o na' juani —nacui—. Nde cua ti ndu sca nu qui'yu nu ngua'ni ca ti jo'o cloo na', lo'o ná jlo ti' ma tsiya' ti ma nde ngutu'u yu lijya yu —nacui—. ³¹ Jlo ti' laca tya'a na cha' ná ndaquiya' ycu' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' ñati

cuxi lo'o Ni; ndaquiya' Ni ji'i ngu' lo'o nchcui' ñati nu ndu'ni tacati, ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni ji'i —nacuï—.

³² Tya lo'o nguxana chalyuu, bilya cua'ni ngu' cha' tyu'u xee cloo ñati chaca quiya' nu lo'o ca ña'a cuityi' ngu' lo'o ngula ngu'. ³³ Ná caca ji'i yu bi' cua'ni yu cña bi' si si' ca slo ycuï' Ndyosi ngutu'u yu.

³⁴ —Ngu' cuxi laca nu'u, pana nti' nu'u culu'u xi cha' jo'ó ji'i ya —nacuï ngu' judío li'—. Cuxi nu'u lo'o ngula nu'u, jua'a cuxi ti nguluu nu'u —nacuï ngu'.

Lo'o li' ngulo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi', nga'aa nda ngu' chacuayá' tsaane' laa tsiya' ti.

Na cuityi' ngu' cha' ná jlya ti' ngu'

³⁵ Li' ngujui cha' ji'i Jesús, ndyuna yu cha' ngulo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi' ne' laa. Lo'o ngu'yacua Jesús ji'i, nchcuane yu ji'i li':

—¿Ha jlya ca ti' nu'u ji'i ycuï' nu cua lijya chalyuu cha' caca ñati? —nacuï Jesús ji'i.

³⁶ —¿Tilaca laca yu bi', cusu'? —nacuï nu qui'yu bi'—. Nti' tsa na' xñi na' cha' ji'i.

³⁷ —Cua na'a nu'u ji'i yu bi' —nacuï Jesús—. Na' lacā bi', na' nu nchcui' lo'o nu'u juani ti.

³⁸ Hora ti ndyatū stj' nu qui'yu bi' slo Jesús.

—Jlya ti' na' jinu'u, Xu'na —nacuï.

³⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Cua lijya na' chalyuu cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati, tilaca laca nu xñi cha' jna', tilaca laca nu ná tyaja'a xñi cha' jna' —nacuï Jesús—. Ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' nu xñi cha' jna', masi ñi'ya nti' cuityi' ti ngu' ndi'i ngu' chalyuu; tacu' na' xee ji'i ngu' nu ná tyaja'a xñi cha' jna' tsiya' ti, masi ndu'ni ngu' cha' tso'o tsa ycuï' ngu'.

⁴⁰ Ndu xi ngu' fariseo slo Jesús lo'o nchcui' yu jua'a.

—¿Ha cuityi' cua lacua? —nacuï ngu' ji'i yu.

⁴¹ —Ná ntsu'u qui'ya ji'i ma, si jlo ti' ma cha' cuityi' ti ma —nacuï Jesús—.

Cha' nchcui' ma cha' taca ña'a ma, bi' cha' ña'a ti ntsu'u qui'ya ji'i ma.

10

Cuii ji'i lo'o su ndyi'i xlya' talya

¹ 'Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacuï Jesús ji'i ngu' judío li'—. Tachaa tsa ndya' lo'o su ndyi'i xlya' talya. Lo'o ndya'a ngu' ne' lo'o bi', sca ti to' lo'o nga'a cha' tyati' ngu'. Nu cuaana laca nu ndyacuï que lo'o, ndyati' chaca se'i li' —nacuï Jesús—.

² Nde to' lo'o ndyati' nu laca xu'na xlya' bi'. ³ Nslo nu ntsu'u cua to' lo'o ji'i xu'na xlya', bi' cha' nda chacuayá' ndyati' yu bi' ne' lo'o —nacuï Jesús—. Nslo xlya' xtyi'i xu'na ni'; lo'o nxi'ya yu ji'i xlya' ji'i ycuï' ca, lijya ni' slo yu, ndya'a lo'o yu ji'i xlya' bi' li'. ⁴ Lo'o cua ngutu'u laca xlya' ndeliya', li' nde loo la ntyucua nu laca xu'na ni', nde chu' la lca'a xlya' ji'i yu, cha' nduna ni' lo'o nxi'ya xu'na ni' ji'i ni'. ⁵ Ná ndyu'u lca'a ni' ji'i xa' ñati; lo'o nduna ni' cha' nu nchcui' xa' ñati lo'o ni', xna ni' li', cha' ná nslo ni' xtyi'i xa' ñati.

⁶ Bi' ngua sca cha' nu nchcui' ne' ti Jesús lo'o ngu', pana ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' li'.

Ña'asii tso'o Jesús ji'i xlya' ji'i yu

⁷ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma —nacuï Jesús—. Ycuï' ti na' lacā to' lo'o bi', cha' nchca'a na' to' lo'o su ndyati' ni'. ⁸ Ná ndaquiya' xlya' bi' ji'i ñati nu yaa yala la, cha' xcui' nu cuaana laca ngu' bi'; tsa cu' ti ntyucuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu' —nacuï—. ⁹ Nu nga'a to' lo'o, tso'o tsa ña'asii ji'i xlya' ji'i; lo'o jua'a na', tso'o tsa ña'asii na' ji'i ñati 'na —nacuï Jesús—. Taca tyeje tacui ngu' cha' tyati' ngu' ne' lo'o su nga'a na', cha' ná caca cuxi ji'i ngu' bi' li'. Tso'o ti tyati' ngu' ne' lo'o su nga'a na', tso'o ti tyu'u ngu' chaca quiya', ñi'ya nu ndu'ni xlya'. Caja ñi'ya tyiji yu'u ji'i ngu' bi' li', ñi'ya laca lo'o ndyiji na ndacu xlya'.

10 'Tsa cu' ti cña cuaana ndu'ni nu ngu' cuaana bi' —nacui Jesús—. Ndyaa'ā ngu' bi' cha' cua'ni ñu'u ngu' jil'i ñati, cha' chcuna' cresiya jil'i ñati bi'; na cua lijya' na' cha' ta na' chalyuu tso'o jil'i ñati, su caca tyil'i ngu' tyucui tyiquee ngu' li' —nacui—. 11 Tso'o tsa ña'asii na' jil'i xlya' 'na. Ycui' ca na' tyaja'ā Na' cajaa cha' ná cajaa xlya' jna', cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'ā na' jil'i ngu' —nacui—. 12 Sca msu ti ni, ná ña'asii tso'o jil'i xlya', xna yu lo'o ña'ā yu cha' lijya' bo'o. Si'i ycui' yu nu laca loo jil'i xlya', si'i ycui' yu nu ca jil'i ni', nti' yu. Bi' cha' caca lya' ti' bo'o jil'i taju xlya' bi', li' tyijyu' cañi xlya' xna ni' —nacui Jesús—. 13 Nxna msu tyijyu' cha' ne' xña ti jil'i ngu' ndya'ā yu, si'i na jil'i yu laca xlya' bi'.

14 'Tso'o tsa ña'asii na' jil'i xlya' 'na. Nslo na' jil'i ñati jna', lo'o jua'ā cua nguil'i ñati bi' jna'. 15 Ñi'ya nslo Sti na' jna', jua'ā nslo na' jil'i Sti na'; ñi'ya ntsu'u cha' jil'i Sti na' lo'o na', jua'ā ntsu'u cha' jna' lo'o ñati jna'. Ycui' ca na' tyaja'ā na' cajaa cha' ná tye cresiya jil'i ñati 'na —nacui Jesús jil'i ngu'—. 16 Tya ntsu'u la xa' ñati 'na nu ndi'i xa' quichi, nu ná stu'ba nga'ā lo'o taju ñati re; nga'ā cha' tsa'a na' tsaqui'ya na' jil'i ngu' bi', cha' lo'o ngu' bi' tyaa' ngu' ca ne' lo'o re. Lo'o li' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'; caca ngu' sca ti taju ñati 'na, lo'o jua'ā caca na' nu sca ti Xu'na ngu' —nacui Jesús—.

17 'Tye chalyuu 'na, cajaa na' cha' tyu'ú na' chaca quiya' ca tiya' la, bi' cha' ntsu'u tsa tyiquee Sti na' ña'ā 'na. 18 Ná tucui xlya' cresiya 'na, ycui' ca ti na' ntaja'ā na' cajaa —nacui Jesús—. Taca cua'ni na' jua'ā, cha' cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' cajaa na', lo'o jua'ā cua nda Ni chacuayá' cha' tyu'ú na' chaca quiya'.

19 Tya chaca quiya' ná stu'ba cha' jil'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' nchcui' Jesús jua'ā. 20 Ntsu'u tsa ngu' nu nacui ndi'ya:

—Ñi'ya nti' sca nu xña'ā, jua'ā nti'

yu cua. Na tonto yu. Ná ntsu'u cha' cuna na cha' nu nchcui' yu cua.

21 Li' nacui xa' la ñati:

—Ná taca chcui' ngu' ñi'ya nu nchcui' yu cua juani si ntsu'u cui'i xña'ā jil'i ngu'. ¿Ha caca jil'i nu xña'ā cua'ni cha' tyaca tso'o cloo nu cuityi'? Ná taca jil'i.

Nxu'u tya'a ngu' judío lo'o Jesús

22 Tyempo tlya' ngua li', nu lo'o sube tsa tsa. Nde quichi Jerusalén ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ta'a su ngulacua jil'i laa tonu ca bi'. 23 Ndyaa Jesús to' laa ca su nchcui' ngu' jil'i: “Corredor jil'i Salomón”. 24 Li' ndyu'u ti'i tyuu tya'a ngu' judío slo Jesús, nchcuane ngu' jil'i yu:

—¿Ni jacua' chcui' liñi nu'u lo'o cua, cha' caca cuayá' ti' ya si nu'u laca nu ñati tlyu nu ta ycui' Ndyosi jil'i caa? —nacui ngu' jil'i Jesús—. Ná talo ya si ná cacha' nu'u laca cha' jil'i cua. Tso'o si chcui' liñi nu'u juani.

25 —Jua'ā ni na' tsaca quiya' jil'i mā —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'—, lo'o ná jlyu ti' mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsiya' ti —nacui—. Lo'o ña'ā mā cha' ndu'ni na' cña tonu bi' chacuayá' jil'i Sti na', ndyiji cha' liñi jil'i mā li'; 26 pana ná jlyu ti' mā jil'i cña bi', cha' si'i taju ñati 'na laca mā. Nacui na' jua'ā jil'i mā tsubi' —nacui Jesús jil'i ngu'—. 27 Ñi'ya ndu'ni xlya', jua'ā nduna ñati 'na jna' lo'o nchcui' na' lo'o ngu'. Cua nslo na' jil'i ngu', cua ndya'ā ngu' lo'o na'. 28 Ná nga'ā cha' tye chalyuu nu ta na' jil'i ngu' bi', ná chcuna' cresiya jil'i ngu' li'. Ná tucui caca jil'i xlyaa' jil'i ñati bi' 'na, cha' tso'o tsa ña'asii na' jil'i ñati bi' —nacui Jesús—. 29 Na cua nda Sti na' ñati bi' jna', lo'o jua'ā nga'aa ntsu'u chaca nu stu'ba tlyu lo'o ycui' Ni; bi' cha' ná tucui caca jil'i xlyaa' jil'i ngu' bi', nu lo'o ña'asii Sti na' jil'i ngu'. 30 Lo'o jua'ā stu'ba ntsu'u cha' jil'i ycui' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacui Jesús.

31 Chaca quiya' ngusñi nu ngu' judío bi' quee cha' cu' ngu' jil'i Jesús, cujuui ngu' jil'i. 32 Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Cua quiña'a tsa cña tso'o ngua'ni na' chacuayá' jì'ì Sti na' slo cu'ma, lo'o jua'a cua na'a ma cña nu ngua'ni na'. ¿Ha xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni na', bi' cha' nti' ma cuta ma quee 'na?

³³ Li' nguxtyacui nu ngu' judío bi' cha' lo'o Jesús:

—Ná cjuui ya jinu'u lo'o quee xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni nu'u —nacui ngu'—, xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' nu'u jì'ì ycuì' Ndyosi, bi' cha' cu ya quee jinu'u. Sñi' ñati chalyuu ti laca nu'u, pana ndu'ni nu'u cha' laca nu'u ycuì' Ndyosi.

³⁴ Li' nacui Jesús jì'ì ngu':

—Lo quityi nscua cha' cusu' nu jly tsa ti' ma, ntsu'u sca cha' nu nchcui' ndi'ya: “Ndyosi laca laca cu'ma cuentya jna” —nacui Jesús—.

³⁵ Jlo ti' na cha' ná caca jì'na tacu' na ni sca cha' nu nda ycuì' Ndyosi lo'o na. Sca cha' nu nchcui' quityi bi' ni, nacui cha' ñi'ya laca ycuì' Ndyosi, jua'a laca ñati nu ndaquiya' cha' nu nda Ni lo'o. ³⁶ ¿Ni cha' laca ngusta cu'ma qui'ya jna' slo ycuì' Ndyosi lo'o nacui ma cha' nchcui' na' cha' cuxi jì'ì ycuì' Ni? —nacui Jesús—. Cua ngusubi Sti na' jna', nda Ni 'na liyyaa nde chalyuu. ¿Ni cha' laca ná tso'o nti' ma cha' nacui na' cha' nu sca ti Sñi' ycuì' Ndyosi laca na'? ³⁷ Ná ntsu'u cha' jly ti' ma jna' —nacui Jesús li'—, si ná ndu'ni na' cua ña'a ca cña nu ndu'ni Sti na' —nacui—. ³⁸ Pana nu lo'o ndu'ni na' cña jì'ì ycuì' Ndyosi, li' caca jly ti' ma jna' xqui'ya cña nu ndu'ni na' bi', masi ná jly ti' ma cha' nu nchcui' na'. Lo'o li' caca cuayá' ti' ma, caca jlo ti' ma, cha' stu'ba ntsu'u cha' jì'ì Sti na' lo'o na', stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na'.

³⁹ Chaca quiya' ngua'ni cuayá' ngu' si caca taya' ngu' jì'ì Jesús. Li' nga'aa ndyanu yu, laja ti ngu' ngutu'u yu ngulaá yu jì'ì ngu'.

⁴⁰ Li' ndyaa Jesús chaca quiya', ndyaa chaca tsu' sta'a Jordán ca su ngutu Juan ntyucuatya jì'ì ngu' tya clyo. Nde bi' nguti'ì yu, lo'o jua'a ndya'a tsa ngu' slo. ⁴¹ Li' nacui ngu' jì'ì tya'a ngu':

—Ná ngua'ni Juan ni sca cña tonu cha' cube ti' na jì'ì. Pana liñi tsa ndyu'u laca cha' nu nchcui' nu Juan bi' tya tsubi' la cuentya jì'ì nu qui'yu re.

⁴² Lo'o li' cua nguxana tyuu tya'a ngu', jly ti' ngu' jì'ì Jesús lo'o nguti'ì ngu' nde bi'.

11

Ngujui Lázaró

¹ Ndi'ì sca nu qui'yu nu naa Lázaró. Quicha tsa bi'. Ngu' quichì Betania laca, lo'o jua'a María lo'o Marta laca tya'a ngula nu qui'yu bi'. ² (Tya'a ngula María laca Lázaró nu quicha bi', lo'o jua'a María laca nu su'ba setye tyixi xtyi'ì chu' quiya' Jesús nde loo la, lo'o li' sube' cho' quicha' que ycuì' cho' quiya' Jesús cha' quityi.) ³ Cua nda tyucuaa nu cuna'a bi' cha' ndyaa ca slo Jesús:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, Xu'na —nacui ngu' cuna'a bi'—, nde liyya cha', cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' ntsiya tya'a tso'o nu'u, quicha tsa yu.

⁴ Lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacui:

—Ná nga'a cha' cajaa nu quicha bi'. Na quicha yu bi' cha' caca tlyu la ycuì' Ndyosi, cha' cua'ni tlyu ngu' jna', cha' na' laca nu sca ti Sñi' ycuì' Ndyosi. Lo'o ña'a ngu' ñi'ya cña tonu nu cua'ni na' cha' caca jo'o jì'ì yu, li' cua'ni tlyu ngu' jì'ì ycuì' Ndyosi.

⁵⁻⁶ Lo'o ndyuna Jesús cha' quicha Lázaró, li' tya ndyanu Jesús tya tyucuaa tsa su ndi'ì bi', masi ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu jì'ì ca ta'a sna ngu' bi', jì'ì Marta, lo'o jì'ì nu chaca cho' tya'a Marta, lo'o jì'ì ycuì' Lázaró. ⁷ Tiya' la, li' nacui Jesús jì'ì ñati nu ndyaca tsa'a jì'ì:

—Tyaa na xtyuu na nde loyuu su cuentya Judea —nacui.

⁸ Li' nguxacui ngu' bi' cha' jì'ì:

—Mstru —nacui ngu'—, ná sa'ni ngua bi' lo'o ngua ti' ngu' judío bi' cu ngu' quee jinu'u cha' cjuui ngu' jinu'u, ngua ti' ngu'. ¿Ha cua tsa ti nu'u nde jua chaca quiya'? —nacui ngu'.

⁹ Li' nacuj Jesús jil'i ngu' bi':

—Tii tyucuaa ti hora ntsu'u jil'i sca tsa. Lo'o tya'a na ndacua, ná sca na tyacua quiya' na, tyaca' su ndya'a na cha' tya xee —nacuj—. ¹⁰ Lo'o tyu'u ta'a na talya, li' tyacua sca na nga'a tyucui quiya' na, cha' ná tyaca' xee ña'a na jil'i li'.

¹¹ Lo'o cua nchcui' Jesús jua'a, li' nacuj:

—Cua laja' Lázaro tya'a tso'o na. Nde jua tsa'a na' juani cha' xtyu'u jil'i yu.

¹² —Mstru —nacuj ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—, lo'o laja' ca yu, li' tyaca tso'o yu.

¹³ Ngua ti' ngu' cha' ndyu'u xcalá yu, masi nti' Jesús ñacuj jil'i ngu' cha' chañi cha' ngujui yu. ¹⁴ Lo'o li' liñi nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ngujui Lázaro —nacuj—.

¹⁵ Tso'o ti nti' na' cha' ná nguti'i na' nde jua lo'o ngujui yu. Juani taca tyu'u tso'o cha' jil'i ycu'i ma, taca xñi tso'o la ma cha' jna' —nacuj—. Tyaa na ca su nscua jyo'o.

¹⁶ Li' nchcui' Tomás nu Culaca' lo'o tya'a ndyaca tsa'a jil'i Jesús:

—Tyaa na lo'o nu cusu' lacua, cha' stu'ba ti cajaa na lo'o —nacuj Tomás.

“Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya”

¹⁷ Lo'o ndyalaa Jesús ca bi', ngujui cha' jil'i yu cha' cua jacua tsa nguatsi' jyo'o Lázaro. ¹⁸ Ná tyijyu' ndyi'ya tya'a quich'i Betania bi' lo'o quich'i Jerusalén, ntsu'u xi tucua ti kilómetro cla'be cuayá' tyijyu' ndi'i quich'i bi'.

¹⁹ Lo'o li' quiña'a ngu' quich'i tonu bi' ndyaa cha' xtyucua ngu' jil'i Marta lo'o jil'i María cha' ngujui tya'a ngula ngu'. ²⁰ Tya cuayá' ndyuna ngu' cha' cua lijya Jesús, hora ti ngutu'u Marta ndyaa cha' tyacua tya'a lo'o Jesús tyucui. Sca ti María ndyanu ni'i. ²¹ Lo'o li' nchcui' Marta lo'o Jesús:

—Ná ngujui tya'a ngula na' si nguti'i nu'u ca nde, cusu' —nacuj nu cuna'a bi' jil'i Jesús—. ²² Pana jlo ti' na' cha' masi juani cua'ni ycu'i Ndyosi lcaa cha' nu ña nu'u jil'i Ni.

²³ Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i Marta bi':

—Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya'.

²⁴ —Jlo ti' na' cha' chaca quiya' tyu'ú yu bi' nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o lo'o cua tye ti chalyuu —nacuj Marta.

²⁵ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o nu cuna'a bi':

—Na' laca nu ndu'ni cha' tyu'ú ñati, na' laca nu ndu'ni cha' chañi caca tso'o cresiya jil'i ñati —nacuj Jesús—. Masi cajaa ngu', tya tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', caja chalyuu cucui jil'i ngu' si cua ngusñi ngu' cha' jna' —nacuj Jesús jil'i Marta—. ²⁶ Lo'o jua'a lcaa ñati nu tso'o ti ndi'i tyiquee cha' ngusñi ngu' cha' jna', ná nscua cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. ¿Ha jlya ti' nu'u cha' bi'?

²⁷ —Chañi cha' jlya ti' na', cusu' —nacuj nu cuna'a bi'—. Hasta juani jlya ti' na' cha' nu'u laca Cristo nu ñati tlyu bi', nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a cua nda Ni jinu'u lijya.

Lo'o Jesús ndyunaa yu

²⁸ Ndye nchcui' Marta, li' ndyaa nu cuna'a bi', cuaana ti ngusi'ya jil'i María tya'a ngula:

—Cua tyalaa ti nu Mstru bi' juani —nacuj—. Nxi'ya yu jinu'u cha' tsa nu'u slo yu.

²⁹ Lo'o ndyuna María cha' bi', hora ti ngutu'u ndyaa slo Jesús li'. ³⁰ Tya lyiji tyalaa Jesús quich'i, tya nga'a yu su ndyacua tya'a Marta lo'o yu tya tsa la. ³¹ Lo'o nu ngu' judío nu ndi'i nxyucua jil'i María ni'i ni, lo'o na'a ngu' cha' tsa tsiya' ca ngutu'u María ndyaa, li' ndyaa lca'a ngu' jil'i cho'; ngua ti' ngu' cha' to' cuaá ndyaa cho' cha' cunaa cho'.

³² Lo'o li' ndyalaa María ca su ndu Jesús. Lo'o na'a cho' jil'i yu, hora ti ngutu sti' cho' slo Jesús. Lo'o li' nacuj María bi':

—Si nguti'i nu'u tsubi', cusu' —nacuj—, ná ngujui tya'a ngula na' li'.

³³ Xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús li', ndube tsa ti' yu cha' ndyunaa María, lo'o

jua'a ngusi'ya tsa ngu' judío tya'a ndya'a María. ³⁴ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Macala nguxatsi' mā ji'i jyo'o bi'?

—Tsa na'a na xi ji'i, cusu' —nacui ngu' li'.

³⁵ Lo'o Jesús ngusi'ya li'.

³⁶ —Tyaca'a tsa jyo'o bi' ji'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'i —nacui ngu' judío bi'.

³⁷ Lo'o jua'a ndi'i xi ngu' nu nacui:

—¿Ni cha' laca ná ngujui ñi'ya nu cua'ni yu cha' ná cajaa Lázaro nquicha'? Nchca ji'i yu cua'ni yu cha' tyaca tso'o cloo ngu' cuityi'.

Ndyu'ú Lázaro chaca quiya'

³⁸ Ca chaca quiya' xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús, lo'o li' ndyaa yu ca to' cuaá. Sca tyuquee laca, lo'o ndu sca quee tlyu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'.

³⁹ —Clyatsu' mā quee cua —nacui Jesús.

Li' nchcui' Marta tya'a ngula jyo'o bi' lo'o Jesús:

—Tyucu tsa xtyi'i caca si tyu'utsu' quee cua, cusu' —nacui—. Cua jacua tsa nguatsi' jyo'o re.

⁴⁰ Li' nacui Jesús:

—Caca ña'a mā cha' tlyu tsa nu ndu'ni ycu'i' Ndyosi nu lo'o jlya ti' mā ji'i Ni. ¿Ha si'i jua'a ni na' ji'i mā tsa?

⁴¹ Li' ngulotsu' ngu' quee nu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'. Li' nguxña'a Jesús nde cua.

—Sti na' —nacui Jesús li'—, tsa xlya'be hī cha' cua ndyuna nu'u cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u. ⁴² Lcaa tsa cua jlo ti' na' cha' nduna nu'u lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u; pana nchcui' na' lo'o nu'u juani xqui'ya ñati nu ndi'i re, cha' taca ca jlya ti' ngu' jna' cha' chañi cha' cua nda nu'u jna' lijyaa chalyuu.

⁴³ Li' cuii tsa nchcui' Jesús:

—Lázaro, tyu'u nu'u su ntsu'u nu'u ndacua, tyaa nu'u nde liya' re.

⁴⁴ Li' ngutu'u nu ngua jyo'o bi'; ña'a ti tya ngüixi late' ngati tyucui ña'a hichu', ña'a ti tya ndyacu' chaca late' loo.

—Xati' clya mā late' nu ntsu'u chu' yu cua —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' ta mā chacuayá' tya'a yu.

Nchcui' ngu' ñi'ya caca cujuui ngu' ji'i Jesús

⁴⁵ Lo'o li' quiña'a tya'a ngu' judío bi' jlya ti' ngu' ji'i Jesús, ñati nu ndi'i nxyucua ji'i María tsa la, cha' cua na'a ngu' cha' tlyu nu ngua'ni ca ti Jesús cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi. ⁴⁶ Pana ntsu'u xi ngu' bi' nu hora ti ndyaa slo ngu' fariseo, nda ngu' cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús. ⁴⁷ Bi' cha' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi', nguxana nxi'ya ngu' ji'i lcaa ngu' tisiya, cha' tyu'u ti'i ngu'. Lo'o li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na juani? —nacui ngu'—. Quiña'a tsa cha' tlyu ndyu'ni nu qui'yu bi'. ⁴⁸ Lo'o ta na chacuayá' ji'i yu cha' tya cua'ni la yu jua'a, li' xñi lcaa ngu' quichi cha' ji'i yu. Li' caa ngu' romano cha' cuityi' ngu' laa tlyu ji'na, culo'o ngu' ji'i ñati tya'a na su ndi'i ngu' —nacui ngu'.

⁴⁹ Li' ndatu tsaca ngu'; Caifás naa yu, lo'o jua'a yija bi' laca yu xu'na sti jo'ó. Nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ni sca na ná jlo ti' mā, ⁵⁰ ná nchca tii mā tsiya' ti —nacui yu—. Tso'o la caca ji'i mā si cajaa sca ti ñati, cha' ná cajaa lcaa ngu' quichi tyi na. Cuxi la cña caca si cuityi' ngu' tyucui ña'a nasiyu re.

⁵¹ Si'i cha' nu ngua'ya hique ycu'i' ca yu nchcui' yu jua'a; cha' yija bi' ngua yu xu'na sti jo'ó, bi' cha' nacui yu jua'a, cha' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi nda yu cha' lo'o ngu', ni cña caca ji'i Jesús ca nde loo la lo'o cajaa Jesús lo crusi. Si'i xqui'ya ñati chalyuu jua ti cajaa Jesús, ⁵² masi cajaa Jesús cuentya ji'i lcaa ñati lcaa ti ña'a chalyuu, cha' stu'ba ti caca tyiquee lcaa ñati nu jlya ti' ji'i ycu'i' Ndyosi, ngu' nu cua ngusubi ycu'i' Ndyosi ji'i cha' caca ngu' sñi' Ni.

⁵³ Lo'o li' nguxana nchcui' ngu' nu laca cña lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu caca cujuui ngu' ji'i Jesús; ⁵⁴ bi' cha' nga'aa ndyaa Jesús su ndi'i ngu' judío,

ngutu'u yu loyuu bi', ndyaa yu chaca loyuu su tyijyu' la xi, ca to' yuu btyi. Ndyalaa yu sca quich̄i su naa Efraín li', ca bi' nguti'̄i Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'ā ji'̄i.

⁵⁵ Cua ngulala tsa ta'a pascua, bi' laca sca ta'a ji'̄i ngu' judío. Quiña'ā ngu' ngutu'u ngu' quich̄i tyi ngu', masi quich̄i ne' quix̄i', ndyalaa ngu' quich̄i Jerusalén li'. Yala ti ngua'ni lubii ngu' tyucui ña'ā ngu' cuentya ji'̄i ycu' Ndyosi, nu lo'o tya lyiji ti caca ta'a. ⁵⁶ Li' ndyaa ngu' ndyaana ngu' macala ntsu'u Jesús. Lo'o ndi'̄i ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya nti' mā? —nacui' ngu'—. ¿Ha caa yu ta'a nti' mā?

⁵⁷ Ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo bi', lo'o ngu' fariseo, cua ngulo ngu' cña ji'̄i lcaa ngu' quich̄i; nacui' sti jo'ó cha' lo'o caja cha' ji'̄i ngu' macala ntsu'u Jesús, hora ti ntsu'u cha' cacha' ngu' ji'̄i ngu' nu laca loo. Li' tsa'a ngu' policía xñi ngu' ji'̄i Jesús, nti' ngu' nu laca loo bi'.

12

Nda'a sca nu cuna'a setye chu' quiya' Jesús

¹ Tya lyiji tya xcuá ts̄a cha' caca ta'a pascua, li' ñaa Jesús nde quich̄i Betania chaca quiya'. Laca Betania quich̄i tyi Lázaro nu ngujuii tya tsubi' la, lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ² Li' nda ngu' sca s̄ii ji'̄i Jesús, cha' tso'o tsa nti' ngu' cha' ndyalaa yu slo ngu'. Nda Marta na ndyacu ngu' li', lo'o jua'ā stu'ba ti ntu-cua Lázaro lo'o ngu' su ndyacu ngu' s̄ii lo'o Jesús. ³ Li' ndyalaa lo'o María ji'̄i sca lyura setye tyixi xtyi'̄i. Quiña'ā tsa nga'ā setye bi' ji'̄i, cha' tyucui setye ji'̄i quix̄i' nardo laca. Li' nda'ā María setye bi' chu' quiya' Jesús, lo'o quicha' que ycu' María ngusube' chu' quiya' yu; tyucui ña'ā ni'̄i ntyucua xtyi'̄i setye tyixi xtyi'̄i bi' li'. ⁴ Nga'ā Judas sñi' Simón Iscariote lo'o ngu', cha' ñati' nu ndyaca tsa'ā ji'̄i Jesús laca. La cui' bi' laca nu cuju'̄i cresiya ji'̄i Jesús ji'̄i ngu' cuxi ca tiya' la. Na'ā nu Judas bi' ñi'ya

nu ngua'ni María, lo'o li' lye nchcui' ni cha' laca ngua'ni María jua'ā:

⁵ —¿Ni cha' laca ná ngua caya' setye tyixi xtyi'̄i ji'̄i nu cuna'ā cua cha' caja cñi xtyucua ji'̄i ngu' ti'̄i? —nacui' nu Judas bi'—. Ná tyiquee' caja tyuu mil paxu lo setye bi'.

⁶ Cha' cuaana Judas, bi' cha' nacui' jua'ā, si'̄i cha' tya'na ti'̄i ji'̄i ngu' ti'̄i. Ycu' ca Judas laca loo ji'̄i cuiji' su ntsu'u cñi ji'̄i ngu' tya'a ndya'ā lo'o Jesús, pana na ntyucuaana Judas cñi nu ntsu'u ji'̄i lcaa ngu' bi'.

⁷ —Ta mā chacuayá' cua'ni nu cuna'ā cua jua'ā —nacui' Jesús—. Na cua nguxco'o cho' setye bi' cha' cua'ni jo'o ji'̄i ngu' lo'o cua ngulala ti xatsi' ngu' jna' —nacui'—. ⁸ Lcaa tyempo ndi'̄i ngu' ti'̄i lo'o mā nde chalyuu, lcaa ts̄a taca xtyucua mā ji'̄i ngu' bi' nquicha'; pana nu na' ni, ná tyuu ts̄a tyi'̄i na' slo cu'mā.

Lo'o ji'̄i Lázaro ngua ti' ngu' cuju'̄i ngu' ji'̄i

⁹ Ngujui cha' ji'̄i ngu' cha' ndi'̄i Jesús ca bi', lo'o li' ndyaa quiña'ā tya'a ngu' judío; tsa tlyu ti ngu' ndyaa na'ā ngu' ji'̄i Jesús. Lo'o jua'ā nti' ngu' ña'ā ngu' ji'̄i nu ngua jyo'o Lázaro bi', cha' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú chaca quiya'. ¹⁰ Lo'o li' ngua'ni stu'ba sti jo'ó nu laca loo cha' ji'̄i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o ji'̄i Lázaro cuju'̄i ngu', ¹¹ cha' xqui'ya nu Lázaro bi', bi' cha' nguxtyanu quiña'ā tya'a ngu' judío ji'̄i sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' cha' ji'̄i Jesús.

Ngua'ni ch̄i ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹² Quiña'ā tsa ñati' ndyaa ngu' ta'a bi'. Ca chaca ts̄a, li' ndyuna ngu' cha' cua liyyā ti Jesús nde Jerusalén; bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tsa tlyu ti cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús. ¹³ Ndyaa lo'o ngu' ste' nga, lo'o jua'ā cui' ngusi'ya ngu' li':

—Cua'ni tlyu na ji'̄i ycu' Ndyosi Sti na —nacui' ngu' ji'̄i Jesús—. Culacuā Ni jinu'u cha' liyyā nu'u lo'o chacuayá' ji'̄i ycu' nu Xu'na na. Masi juani ti, culacuā Ni jinu'u cha' nu'u laca Rey nu laca loo ji'̄i ngu' Israel.

14 Li' ngujui sca huru ji'i Jesús, ndyaa tucua yu chu' huru bi', cha' ndi'ya nscua cha' lo quityi cusu':

15 Ná cutsii cu'ma ngu' ca tyi quichi Sión; cua lijya nu Xu'na ma, ntucua yu chu' sca huru.

16 Tyempo li' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Pana ca tiya' la, lo'o cua ngua lcaa cha' tlyu nu ndyanu cha' cua'ni Jesús lo'o yaa yu lo yuu, nu lo'o ngua tlyu Jesús ca su ntucua yu lo'o ycu' Ni nde cua, li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, ndyi'u ti' ngu' ji'i cha' nu nscua lo quityi bi' cua sa'ni la; ndyi'u ti' ngu' cha' la cui' jua'a ngua ji'i Jesús.

17 Jua'a ngua li'. Nu ñati nu nguti'i slo Jesús nu lo'o ngusi'ya Jesús ji'i jyo'o Lázaro ca tyuquee su nguatsi' cha' tyu'ú Lázaro chaca quiya', nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi ñi'ya nu ngua cha' bi'; 18 bi' cha' ngutu'u ñati quiña'a bi', ndyaa ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús tyucui, cha' cua ndyuna ngu' ñi'ya ngua'ni Jesús cña tonu bi' lo'o Lázaro. 19 Li' nchcui' ngu' fariseo lo'o tya'a ngu':

—Ña'a ma ji'i yu bi'. ¿Ñi'ya cua'ni na juani? Ná caca ji'na tsiya' ti tacu' na cha' ji'i yu bi'. Tyucui ña'a chalyuu ngusni ngu' cha' ji'i yu juani.

Lijya xi ngu' xa' tsu' nclyanangu' ji'i Jesús

20 Lo'o ngu' griego ndyalaa laja ñati nu ndya'a ta'a bi' nde Jerusalén.

21 Ñaa xi ngu' griego bi' slo Felipe li'. Quichi Betsaida laca quichi tyi nu Felipe bi'; nde loyuu su cuentya Galilea, ca bi' ndi'i quichi bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Felipe:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cusu', cua nti' ya tyacua tya'a ya xi lo'o Jesús —nacu' ngu'.

22 Li' ngutu'u Felipe ndyaa slo Andrés tya'a quichi tyi; stu'ba ti ndyaa ngu', ndyaa cacha' ngu' ji'i Jesús.

23 Lo'o li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Cua ndyalaa hora cha' caca tlyu ycu' na' lo'o cajaa na', na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca ñati —nacu' Jesús—. 24 Liñi tsa cha' nu ta na'

lo'o ma juani, cha' sca si'yu nu ndyataa ngu' ni, ñi'ya laca sca si'yu trigo, tyanu si'yu bi' jua'a ti si ná cataa ngu' ji'i lo yuu —nacu'—. Lo'o cua ndyataa ngu' si'yu bi' lo yuu, li' catsu' scua' si'yu bi', ñi'ya laca si na ngujui ti. Pana nu lo'o tyucua si'yu bi', quiña'a tsa si'yu tyu'u lo bi' li'. 25 Jua'a laca lo'o ñati nu nti' xñi cha' 'na —nacu' Jesús—. Cua ña'a ca ñati nu lye tsa ndu'ni tyaca'a ji'i ycu' ca ngu', chcuna' chalyuu ji'i ngu'; pana ñati nu ná ntsii cajaa ngu' xqui'ya na', bi' laca nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu'. 26 Lo'o nti' ñati cua'ni cña 'na —nacu' Jesús li'—, nga'a cha' tsa ngu' mala nti' na' cha' tsa, cha' li' taca tyi'i msu bi' 'na ca su ndi'i ycu' na'; lo'o ycu' Sti Na' cua'ni chi Ni loo ngu' nu cua'ni cña 'na li'.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu' yu

27 Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Quiña'a tsa cha' nclyacua ti' na' juani. ¿Ha tso'o la si jña na' ji'i ycu' Ndyosi Sti na' cha' cua'ni Ni cha' ná tyacua cha' cuxi re 'na? Si'i, ná chcui' na' jua'a. Cua ndyalaa hora 'na juani cha' caca lcaa cña nu nga'a cha' caca 'na.

28 Li' nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu:

—Sti na', tso'o la si caca tlyu ycu' nu'u.

Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi nde cua. Ndi'ya nchcui' Ni:

—Cua laca ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' ca na', lo'o jua'a tya caca tlyu la na' chaca quiya' xqui'ya nu'u.

29 Li' nacu' nu ñati quiña'a nu ndi'i cacua ti cha' nguañi nchcui' tyi'yu, ngua ti' ngu'. Xa' la ñati nacu' cha' nde cua ndyu'u cha' nu nda sca xca ji'i ycu' Ndyosi lo'o Jesús. 30 Pana ndi'ya nacu' ycu' Jesús:

—Xqui'ya cu'ma laca cha' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi nde cua, si'i xqui'ya na' —nacu' Jesús—. 31 Cua ndyalaa hora cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, nu lo'o tyijiloo na' tsiya' ti ji'i nu xña'a nu laca loo

nde chalyuu —nacui Jesús jil'i ngu'—. ³² Lo'o sicua ngu' cuxi jna' ca su ndi'i na' lo yuu, cujui'i ca'a ngu' jna' lo crusi, li' cuane na' ji'i lcaa ñati cha' xñi ngu' cha' 'na.

³³ Jua'a nacui Jesús cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu caca lo'o cujuii ngu' ji'i yu. ³⁴ Li' ngxu'tyacui ngu' cha' lo'o Jesús:

—Cua ndyuna ya lo'o nchcui' ngu' lo quityi cusu' ji'na, cha' ndi'ya nscua, cha' ná nga'a cha' tye tsa ji'i Cristo, nu ñati tlyu nu ta ycu'i' Ndyosi ji'i liyya —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' nu'u cha' ntsu'u cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi, ji'i Cristo nu yaa chalyuu cha' caca ñati? ¿Ñi'ya ña'a ñati laca nu Cristo bi'?

³⁵ Li' ngxu'tyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Tya xi ca tsa tya tyi'i na' slo cu'ma, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Bi' cha' juani yaa ma su nga'a cha' tsa ma lo'o tya xee ti, cha' ná cua'ni nu cuxi ngana ji'i ma, nu cuxi nu nda talya chalyuu. Nu lo'o talya ña'a su ndya'a na, ná jlo ti' na ma nde ndya'a na li'. ³⁶ Lo'o jua'a cu'ma —nacui Jesús ji'i ngu'—, tso'o la si xñi ma cha' jna' laja lo'o tya ndi'i na' chalyuu, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i cu'ma ñati chalyuu. Li' tyucui tyiquee ma caca ma ñati ji'i ycu'i' Ndyosi.

Ndye nchcui' Jesús jua'a lo'o ngu', li' ngutu'u yu ndyaa yu ca su ná quije yu ji'i ngu'.

Suu cha' xqui'ya bi' ná jlya ti' ngu' judío ji'i Jesús

³⁷ Masi cua ngua'ni Jesús quiña'a cha' tlyu slo ñati bi', ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' nu nchcui' yu. ³⁸ Jua'a ngua cha' caca lcaa cha' nu nguscua jyo'o Isaías lo quityi ji'i ycu'i' Ndyosi cua sa'ni la:

Ndyosi Xu'na na', nacui lo quityi bi' ji'i, ná ntaja'a ngu' re xñi ngu' cha' jinu'u, cha' nu nda ya lo'o ngu'.

Ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti si nu'u ndu'ni cha' tlyu slo ngu'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'. ³⁹ Bi' cha' ná ngua ji'i ngu' judío bi' xñi ngu' cha' ji'i Jesús. Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Isaías bi':

⁴⁰ Cua ndacu' ycu'i' Ndyosi hique ngu' bi', ngua'ni Ni cha' cu'u ti hique ngu' bi'.

Jua'a ngua cha' ná ña'a ngu' ni cha' laca bi', cha' ná caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'.

Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i cha' cuxi bi' li', nacui ycu'i' Ni.

⁴¹ Nguscua jyo'o Isaías jua'a cha' cua ngua tii cha' tlyu tsa caca nu Cristo; cha' ji'i ycu'i' yu bi' nchcui' jyo'o Isaías li'.

⁴² Lo'o jua'a ngua, ndi'i xi ngu' nu laca cña nu jlya ti' ji'i Jesús; pana ntsii ngu' bi' ji'i ngu' fariseo, bi' cha' ná ntaja'a ngu' chcui' ngu' cha' ji'i Jesús ca slo ñati. Ntsii ngu' si cua'a ngu' fariseo ji'i ngu' cha' nga'aa ca tsa ngu' ne' laa ji'i tya'a ngu' judío.

⁴³ Ndiya la ti' ngu' bi' cha' tso'o ti chcui' ñati chalyuu cha' ji'i ycu'i' ngu'. Ná nti' ngu' cha' caca tso'o tyiquee ycu'i' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu'.

Tilaca laca nu sta qui'ya ji'i ñati chalyuu

⁴⁴ Li' cuii tsa nchcui' Jesús lo'o ngu': —Nu lo'o ngusñi ñati cha' jna' ni, si'i ji'i sca ti na' jlya ti' ngu' bi' li'; lo'o ji'i ycu'i' Ndyosi nu nda 'na liyya nde chalyuu xñi ngu' cha' li' —nacui—.

⁴⁵ Lo'o ña'a ñati jna', li' ña'a ngu' ji'i ycu'i' Ni nu nclyo cña jna'. ⁴⁶ Cua liyya na' chalyuu cha' caca na' ñi'ya laca sca xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o xñi ñati cha' jna', li' nga'aa tyi'i ngu' chalyuu ñi'ya laca si ná ntsu'u xee ne' cresiya ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ⁴⁷ Nda na' cha' lo'o ngu'; pana si cuna ngu' cha' bi', lo'o li' ná taquiya' ngu' ji'i cha' bi', si'i na' nu stá qui'ya ji'i ngu' bi' li' —nacui Jesús—. Ná liyya na' cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati chalyuu; cha'

cua'ni lyaá na' jil'i ngu', bi' cha' lijya na'. ⁴⁸ Pana cua ndyuna ñati lo'o nchcui' na' lo'o ngu'; bi' laca cha' nu tyanu cuentya jil'i ngu', nu lo'o cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi jil'i ngu' lo'o cua ndye chalyuu —nacu' Jesús—. Ca li' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati nu ná ndaquiya' jil'i cha' nu nchcui' na', nu ná ntaja'a xñi cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'. ⁴⁹ Si'i chacuayá' jil'i ycu' ca ti na' nchcui' na' lo'o ñati; ycu' Ndyosi Sti na' nu cua nda jna' lijya chalyuu, bi' laca nu ngulo cña 'na ñi'ya cha' nu ta na', ñi'ya ña'a cha' nu chcu' na' lo'o ñati —nacu' yu—. ⁵⁰ Jlo ti' na' cha' talo tsa lcaa cña nu nda Sti na' cha' cua'ni ma, ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ma si taquiya' ma jil'i cha' bi' —nacu' Jesús jil'i ngu'—. Bi' cha' tsa ña'a cha' nu cua nchcui' Sti na' lo'o na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani.

13

Ngui' Jesús quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i

¹ Tyucuaa tsa tya lijyi cha' caca ta'a pascua bi'; jlo ti' Jesús cha' cua ngulala tyempo jil'i, cha' tyu'u yu chalyuu re tyaa yu ca slo ycu' Ndyosi Sti yu. Xcu' cua ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a jil'i ñati chalyuu nu ngusñi cha' jil'i yu; lo'o ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu jil'i ñati bi' li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu jil'i.

² Laja li' cua ngua'ni nu xña'a cha' ngua'ya cha' hique Judas sñi' Simón Iscariote cha' kujui' cresiya jil'i Jesús jil'i ngu' cuxi. ³ Jlo ti' Jesús cha' lcaa cha' nu ntsu'u jil'i ycu' Ndyosi Sti yu cua nda Ni jil'i yu. Lo'o jua'a jlo ti' yu cha' cua ngutu'u yu ca slo ycu' Ndyosi yaa yu chalyuu, cha' cua tyaa ti yu ca slo ycu' Ndyosi chaca quiya'. Masi jlo ti' Jesús cha' bi', ⁴ pana ndatu Jesús to' mesa laja lo'o ndyacu ngu' sij, ngulo yu late' tyucu' nu lacu' yu, ndaya' yu chaca late' cha' sca' yu sii' yu; ⁵ li' ngujui' yu hitya ne' sca tsi'yu, ndyaa ngui' quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, nguxquityi yu quiya' ngu' lo'o late' nu ndyaca' sii' yu.

⁶ Lo'o ndyalaa Jesús ca su ntucua Simón Pedro, li' nchcui' Pedro lo'o yu: —¿Ha nu'u, cusu'? ¿Ha qui' nu'u quiya' na'? —nacu' Pedro jil'i.

⁷ —Ná nchca cuayá' ti' nu'u juani ni cha' laca ndyu'ni na' jua'a —nacu' Jesús jil'i—, pana ca tiya' la xi caca cuayá' ti' nu'u.

⁸ —Ná caja chacuayá' jinu'u qui' nu'u quiya' na' tsiya' ti —nacu' Pedro li'.

Nguxtyacui Jesús cha' lo'o Pedro li': —Ná caca tyu'u cha' jinu'u lo'o na' si ná qui' na' quiya' nu'u —nacu' yu.

⁹ —Tso'o lacua, cusu' —nacu' Simón Pedro li'—. Si' quiya' ti na' qui' nu'u lacua, lo'o ya' na' lo'o scua' que na' xcaata nu'u.

¹⁰ —Lubii tsa tyucui ña'a na si cua ndyaata na chcu —nacu' Jesús li'—, nga'aa nti' na caata na chcu chaca quiya' li'. Pana quiya' ti na tyaati lo'o tyati na ni'. Lo'o jua'a cu'ma, masi lubii tsa cresiya jil'i ma, tya ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya jil'i.

¹¹ Jua'a nacu' Jesús: “Ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya jil'i”, nacu', cha' cua jlo ti' Jesús tilaca laca nu kujui' cresiya jil'i yu jil'i ngu' cuxi.

¹² Lo'o ndye ngui' Jesús quiya' ngu', xa' ndyacu' ste' yu, xa' ndyaa tucua yu to' mesa. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—¿Ha ngua cuayá' ti' ma na laca nu ngua'ni na' lo'o ngui' na' quiya' ma jua'a? —nacu' yu—. ¹³ “Mstru”, ndu'ni ma 'na; “Xu'na ya”, ndu'ni ma 'na, lo'o chañi tsa cha' bi'. Jua'a laca na' cuentya jil'i ma —nacu' yu—.

¹⁴ Na' nu laca Xu'na ma, na' nu laca Mstru jil'i ma ni, cua ngui' na' quiya' ma; bi' cha' jua'a ntsu'u cha' qui' ycu' ma quiya' tya'a ma —nacu' yu—. ¹⁵ Ngua ti' na' cha' ña'a ma ñi'ya nu ngua'ni na', cha' ñi'ya ngua'ni na' lo'o nguxtyucua na' jil'i ma, jua'a ntsu'u cha' cua'ni ma cha' xtyucua ma jil'i tya'a ma —nacu' Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—. ¹⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo jil'i ngu', si' msu nu laca loo; ñati nu nclyo cña

ji'i nu tsaalquichi, bi' laca loo, si'i nu ndya'a lquichi ti. ¹⁷ Lo'o juani lo'o ngua cuayá' ti' mā lcaa ña'a cha' nu nda ca ti na' lo'o mā, tso'o tsa caca tyiquee mā li', si taquiya' mā ji'i cha' bi' —nacui—.

¹⁸ 'Ná nchcui' na' ji'i lcaa cu'mā. Jlo ti' na' ti ji'i ngusubi na' cha' caca tsa'a ngu' jna' —nacui Jesús—. Tya sa'ni nguscua ngu' sca cha' ji'i ycu' Ndyosi lo quityi ndi'ya: “La cui' ñati nu stu'ba ndyacu tyaja lo'o na', bi' laca nu xu' tya'a lo'o na' juani”; jlo ti' na' cha' nga'a cha' caca cha' bi' —nacui Jesús—. ¹⁹ Na nda ti na' sca cha' lo'o mā juani, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi'; lo'o cua ngua jua'a, li' caca jlya ti' mā jna', cha' chañi cha' laca na' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi nu lijya chalyuu, ñi'ya nu ni na' ji'i mā. ²⁰ Ta na' sca cha' liñi lo'o mā —nacui yu—. Nu lo'o taquiya' mā ji'i sca ñati nu ta na' cha' tya'a slo mā, li' stu'ba laca si taquiya' mā jna'; lo'o taquiya' mā jna', li' stu'ba laca si taquiya' mā ji'i ycu' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijya.

Ndacha' Jesús ji'i ngu' tilaca laca nu cuju' cresiya ji'i yu ji'i ngu' xña'a

²¹ Lo'o nchcui' Jesús jua'a, ti' tsa nti' cresiya ji'i yu nda yu cha' lo'o ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u sca ngu' tya'a mā nu cuju' cresiya 'na ji'i ngu' cuxi —nacui Jesús li'.

²² Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nguxña'a ngu' ji'i tya'a ngu' li'; ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ti ji'i cha' nu nchcui' yu. ²³ Pana ntsiya tsaca lo ngoca' cacua ti su ntucua Jesús; tyaca'a tsa nu qui'yu bi' ji'i Jesús, ²⁴ bi' cha' ngua'ni que ti Simón Pedro ji'i yu bi', nchcuane ji'i:

—¿Ti ji'i nchcui' nu cusu' lo'o nacui jua'a?

²⁵ Bi' cha' ngusni yane nu qui'yu bi' nde chu' ña'a ntsiya ti, cha' caca cacua la ji'i Jesús. Li' nchcui' lo'o Jesús:

—Xu'na, ¿tilaca laca nu bi'? —nacui.

²⁶ —Ndi'ya cua'ni na' —nacui Jesús ji'i li'—. Ta'a na' sa yu'be tyaja 'na ne' ca'ña scuaa re. Ñati nu ta na' yu'be tyaja bi' ji'i cha' cacu, nu bi' laca nu ni na' ji'i mā.

Li' nda'a Jesús sa yu'be tyaja ne' ca'ña, nda ji'i Judas, sñi' Simón Iscariote. ²⁷ Lo'o ngusñi Judas ji'i tyaja bi', la cui' hora bi' ndyatí ycu' nu xña'a nu naa Satanás, ndyaa ne' cresiya ji'i nu Judas bi'. Li' nacui Jesús ji'i:

—Yaa clya nu'u lquichi cua hi.

²⁸ Ná tucui nu ntucua to' mesa ngua cuayá' ti' ni cha' laca nchcui' Jesús lo'o Judas jua'a. ²⁹ La cui' Judas laca nu laca loo ji'i cuju' cñi nu tsa tlyu ntsu'u cñi ji'i lcaa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u ngu' nu ngua ti' cha' cua ngulo Jesús cña ji'i cha' tsa cui'ya sca na nu cua'nijo'o ji'i ngu' cha' caca ta'a; jua'a ngua ti' xa' la ngu' cha' ntsu'u cña ji'i Judas cha' tsa ta msta ji'i ngu' ti'i. ³⁰ Bi' cha' lo'o ndye ndyacu Judas tyaja bi', ngutu'u ndyaa ña'a talya ti li'.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

³¹ Lo'o ngutu'u Judas ndyaa, li' nchcui' Jesús lo'o ñati nu ndyanu bi':

—Cua ndyu'ni ycu' Ndyosi cha' caca tlyu na', na' nu cua lijya chalyuu cha' caca na' ñati —nacui yu—. Lo'o ji'i ycu' Ni cua'ni tlyu ngu' xqui'ya na' —nacui—. ³² Nu lo'o ndu'ni na' cha' caca tlyu Sti na' xqui'ya cha' laca na' Sñi' ycu' Ni, la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tlyu la na'; yala ti cua'ni Ni jua'a. ³³ Sñi' na' —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—, tya xi ca tsa tya tyi'i na' nde chalyuu lo'o mā. Ñi'ya nu ni na' ji'i ngu' judío tya tsubi', la cui' ti cha' ta na' lo'o mā juani: Tsaana mā jna', pana ná caja chacuayá' tsa mā ca su tsa'a —nacui yu—. ³⁴ Nde chcu' na' sca cña cucui lo'o mā cha' cua'ni mā: Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā; ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i mā, la cui' jua'a nga'a cha' tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā. ³⁵ Li' caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca

ma, si tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma —nacuĭ Jesús.

Nacuĭ Jesús cha' cua xtyanu ti Pedro ji'i

³⁶ Li' nchcui' Simón Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacuĭ—, ¿macala tsa nu'u?

—Ná caja chacuayá' cha' tya'a nu'u lo'o na' ca su tsa'a —nacuĭ Jesús—. Ca tiya' la tsa nu'u.

³⁷ Li' nchcuane Pedro ji'i yu:

—¿Ni cha' laca ná nti' nu'u cha' tya'a na' lo'o nu'u ca su tsa nu'u juani ti? —nacuĭ—. Cajaa na' si caca clyaá ycuĭ' nu'u.

³⁸ —¿Ha chañi ħi cha' tyaja'a nu'u cajaa cha' clyaá na'? —nacuĭ Jesús ji'i—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: Lo'o tya lyiji ti xi'ya ndye'e nde tya, sna quiya' xacuĭ nu'u cha' ji'i ngu' cha' ná nslo nu'u 'na.

14

Nclyu'u Jesús chaca tyucuiĭ cucui ji'na

¹ 'Ná quiña'a tsa cha' culacua ti ma cuentya 'na —nacuĭ Jesús ji'i ngu' li'—. Cua ngusñi ma cha' ji'i ycuĭ' Ndyosi, jua'a xñi tso'o ma cha' jna' li'.

² Quiña'a tsa su tso'o ntsu'u su tyi'i ma ca slo ycuĭ' Ndyosi Sti na'. Tsa'a na' ca bi' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i ma. Ná nchcui' na' lo'o cu'ma jua'a, si si'i cha' liñi nu nchcui' na' lo'o ma —nacuĭ Jesús—. ³ Lo'o jua'a tsa'a na' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i ma, li' caa na' lo yuu chaca quiya', caqui'ya na' ji'i ma cha' tyi'i ma lo'o na'. ⁴ Cua jlo ti' ma macala su tsa'a na', jlo ti' ma ñi'ya nu cua'ni na' cha' tsa'a ca jua.

⁵ —Cusu' —nacuĭ Tomás—, ná jlo ti' ya macala tsa nu'u. ¿Ñi'ya cua'ni ya cha' quije tyucuiĭ bi' ji'i ya? —nacuĭ ji'i Jesús.

⁶ —Na' laca nu nclyu'u tyucuiĭ —nacuĭ Jesús li'—, na' nclyu'u lcaa cha' nu liñi ca; na' nda chalyuu tso'o ji'i ngu', chalyuu nu ná nga'a cha' tye. Ná taca ji'i ngu' tyalaa ngu' ca slo ycuĭ' Ndyosi si ná lo'o na' —nacuĭ

Jesús—. ⁷ Ndyuloo ma 'na, bi' cha' jua'a cua ndyuloo ma ji'i Sti na' li'; cua ndyuloo ma ji'i Ni juani, cha' cua na'a ma ji'i ycuĭ' Ni nu lo'o cua na'a ma jna'.

⁸ Li' nchcuane Felipe ji'i Jesús:

—Cusu' —nacuĭ—, culu'u nu'u ji'i Sti nu'u ji'i ya, tsa bi' ti cha' nti' ya.

⁹ —Felipe —nacuĭ Jesús ji'i—, cua tyuu tsa tsa ndi'i na' lo'o cu'ma, ¿ha tya lyiji tyuloo ma jna'? —nacuĭ—. Cua na'a ma 'na, bi' cha' jua'a ji'i Sti na' cua na'a ma li'. ¿Na laca nti' nu'u lo'o ndi'ya nchcui' nu'u lo'o na': Culu'u nu'u ji'i Sti nu'u ji'i ya? —nacuĭ Jesús ji'i Felipe—. ¹⁰ ¿Ha ná jlya ti' ma cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycuĭ' Ndyosi Sti' na'? Lo'o jua'a lcaa hora ndi'i ycuĭ' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacuĭ—. Si'i cha' nu ngulo hique ti na' nu nchcui' na' lo'o ma; stu'ba ntsu'u cha' ji'i Sti na' lo'o na', lo'o ycuĭ' Ni laca nu nclyo cña 'na, ñi'ya nu cua'ni na'.

¹¹ Xñi ma cha' jna' lacua, cha' nu nacui na' ji'i ma cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycuĭ' Ndyosi Sti na'. Si ná caca jlya ti' ma 'na jua'a, li' tso'o masi xqui'ya cña tonu nu ndu'ni na', bi' cha' jlya ti' ma jna' —nacuĭ Jesús—. ¹² Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani, cha' lcaa ñati nu xñi cha' jna', taca cua'ni ngu' la cui' ña'a cña tonu nu ndu'ni ycuĭ' na'; lo'o jua'a tlyu la cña caca cua'ni ngu' bi' li', cha' cua tya'a ti na' ca su ndi'i ycuĭ' Ndyosi Sti na' —nacuĭ Jesús—. ¹³ Bi' cha' juani lcaa cha' nu jña ma ji'i ycuĭ' Ndyosi chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' —nacuĭ—. Jua'a ji'i ycuĭ' Ndyosi Sti na' cua'ni tlyu ngu', nu lo'o cua'ni tlyu ngu' 'na nu laca Sñi' ycuĭ' Ni. ¹⁴ Lcaa cha' nu jña ma ji'i Sti na' chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' li'.

Caa Xtyi'i ycuĭ' Ndyosi xtyucua Ni ji'na

¹⁵ 'Taquiya' ma ji'i lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o ma, si chañi cha' ntsu'u tyiquee ma 'na —nacuĭ Jesús—. ¹⁶ Lo'o tya'a na', li' chcuĭ' na' lo'o ycuĭ' Ndyosi Sti na' cha' ta Ni chaca nu xtyucua ji'i ma; bi' laca

Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu laca suu lcaa cha' liñi. Tyanu nu bi' lo'o mā ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui—. ¹⁷ Ná caca tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ñati cuxi, cha' ná nchca ña'a ngu' bi' ji'i Ni, ná nslo ngu' tilaca laca ycu'i Ni. Nu cu'ma, nslo mā ji'i Ni xqui'ya cha' ndi'i nu bi' lo'o mā, lo'o jua'a cua tyanu ti Ni ne' cresiya ji'i mā —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¹⁸ Ná xtyanu na' ji'i mā ycu'i ti mā, ñi'ya si laca mā ñati nu ná tucui ntsu'u ji'i mā —nacui—, tya caa na' su ndi'i mā chaca quiya'. ¹⁹ Ca tiya' la xi, li' nga'aa ña'a ñati chalyuu jna'; pana cu'ma, tya ña'a mā jna'. Li' caca tso'o tyiquee mā, xqui'ya cha' lu'ú na'. ²⁰ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na', cha' ntsu'u cha' ji'i mā lo'o na' —nacui Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o cu'ma. ²¹ Lcaa ñati nu chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', bi' laca ñati nu cua'a jyaca ji'i lcaa cha' nu chcu'i na' lo'o ngu'; taquiya' ngu' bi' ji'i cha' bi' —nacui—. Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', jua'a Sti na' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ngu' bi' li'. Lo'o na', tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'i ngu' bi', cuati culu'u na' ji'i ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu laca ycu'i Na'.

²² Li' nchcu'i nu chaca Judas bi', si'i nu naa Judas Iscariote:

—Nu lo'o nacui nu'u cha' culu'u nu'u ñi'ya nu laca ycu'i ca nu'u ji'i cuare ti, ná lo'o ji'i xa' ñati, ¿ñi'ya ta nti' nu'u, Xu'na? —nacui nu Judas bi' ji'i Jesús.

²³ —Ñati nu chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee jna', taquiya' ngu' ji'i lcaa cha' nu nchcu'i na' lo'o ngu' —nacui Jesús—. Lo'o li' tso'o tsa caca tyiquee ycu'i Ndyosi Sti na' ña'a Ni ji'i ngu' bi'. Cuati caa ya lo'o Sti na' cha' tyanu ya lo'o ngu' bi' —nacui Jesús—. ²⁴ Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee jna', ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcu'i na' lo'o ngu'. Cua ndyuna cu'ma cha' nu nda Sti na' 'na cha' culu'u ji'i mā, cha' si'i sca cha' nu

nda'ya hique ti na' laca cha' nu nda na' lo'o mā.

²⁵ 'Cua nchcu'i na' lcaa cha' bi' lo'o tya ndi'i ti na' lo'o mā. ²⁶ Tiya' la li' caca cuayá' la ti' mā lcaa cha', nu lo'o culu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' bi' ji'i mā —nacui Jesús—. Na cua ta ti ycu'i Ndyosi Sti na' ji'i Xtyi'i ycu'i Ni cha' caa Ni chalyuu cha' xtyucua Ni ji'i mā lcaa hora chacuayá' jna'. Lo'o jua'a cua'ni nu bi' cha' tyi'u ti' mā lcaa cha' nu cua nchcu'i na' lo'o mā.

²⁷ 'Ndi'ya cua'ni na' lo'o mā cha' cua tya'a ti na': cua'ni na' cha' ti ti tyi'i tyiquee mā. Ná nchca ji'i ñati chalyuu tyi'i ti ti ngu', pana ycu'i na' cua'ni na' cha' ti ti tyi'i mā —nacui Jesús—. Nga'aa culacua tsa ti' mā, nga'aa cutsii mā —nacui—. ²⁸ Cua ndyuna mā lo'o nchcu'i na' ndi'ya: “Tya'a na', pana ca tiya' la li' caa na' su ndi'i mā chaca quiya’”. Bi' cha' taca ca chaa ti' mā lo'o cuna mā cha' cua tya'a ti na' slo ycu'i Ndyosi Sti na', si chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna'. Cua tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi Sti na', sube la cha' jna' —nacui Jesús—. ²⁹ Jua'a ni na' ji'i mā lo'o tya lyiji caca cha' bi'; pana lo'o cua ndya'a na', li' taca jlya ti' mā cha' bi'.

³⁰ 'Nga'aa quiña'a tsa cha' chcu'i na' lo'o mā juani —nacui Jesús li'—. Cua lijya nu xña'a nu laca loo nde chalyuu, cua lijya nu bi' ca su ndi'i na re. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i nu bi' cha' caca loo jna'. ³¹ Pana nga'a cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na', bi' cha' ndu'ni na' lcaa cña nu nclyo ycu'i Ni 'na —nacui Jesús—. Pana juani tyatū clya mā, ya'a clya mā lo'o na'.

15

Yaca si'yu lo'o sta' yaca si'yu bi'

¹ Na' laca ñi'ya laca sca suu yaca nu nda si'yu tyixi, jua'a laca na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo'o ycu'i Ndyosi Sti na' laca nu ca ji'i yaca bi'. ² Tso'o tsa ña'asi' Sti na' ji'i lcaa sta' yaca bi', lo'o na' laca yaca bi'. Ca quiya' sta' yaca nsi'yu Ni ji'i, nu lo'o ná nda

si'yu lo tsiya' ti. Nsubii Ni xi lo yaca nu nda si'yu tso'o, cha' tya quiña'a la si'yu tyu'u lo bi'; ³ lo'o jua'a cu'ma ni —nacui Jesús—, cua laca ngusubii na' jii' ma nu lo'o ngusñi ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma. ⁴ Cua'ni stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' stu'ba ti nchca tyiquee na' lo'o ma. Ndi'ya laca ñi'ya si laca na' sca suu yaca, lo'o jua'a cu'ma laca ma sta' yaca bi' —nacui—. Pana sca sta' yaca si'yu ni, nga'aa ta sta' bi' si'yu si si'yu ngu' jii' ca quiya' sta' bi'; sca ti si stu'ba ti caluu sta' bi' ñi'ya ntucua ti jii' suu yaca, li' ta sta' bi' si'yu —nacui—. Jua'a lo'o cu'ma, ná taca tyu'u cha' tso'o ne' cresiya jii' ma cha' xtyucua ma jii' xa' ñati si ná stu'ba caca tyiquee ma lo'o na'.

⁵ Ñi'ya laca suu yaca nu nda si'yu tyixi jii', jua'a laca na' cuentya jii' ma, cha' na' laca suu cha' tso'o nu ntsu'u jii' ma —nacui Jesús jii' ngu'—. Ñi'ya laca sta' yaca bi', jua'a laca cu'ma, si ngusñi ma cha' 'na. Stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o na', li' caca quiña'a la cha' tso'o nu tyu'u ne' cresiya jii' ma su ndi'i ma chalyuu, si laca na' suu cha' tso'o jii' ma. Ni sca cha' ná caca jii' ma si ná stu'ba caca tyiquee ma lo'o na' —nacui Jesús—. ⁶ Culaya' Sti na' jii' ñati nu ná stu'ba nchca tyiquee ngu' lo'o na', ñi'ya lo'o nchcuaa ngu' sta' yaca nu cua ndyanaa; nxuti'i montón ngu' sta' yaca btyi bi', nsta ngu' jii' lo quii' cha' tye tyaquii' bi'.

⁷ Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee ma lo'o na' —nacui Jesús—, nu lo'o tyanu cha' nu nchcui' na' ne' cresiya jii' ma, li' taca jña ma sca cha' jii' Sti na', lo'o jua'a ta Ni cha' bi' jii' ma. ⁸ Cua'ni tlyu ngu' jii' ycuu' Ndyosi Sti na', si ña'a ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ma lo'o xa' ñati. Li' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca ma —nacui—. ⁹ Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Sti na' ña'a Ni jna', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jii' cu'ma. ¹⁰ Lcaa tsa tyi'u ti' ma su ndi'i ma cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jii' ma. Jua'a tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' jii' ma si taquiya' ma jii' lcaa cha'

nu nda na' lo'o ma. Lo'o jua'a na' —nacui Jesús— cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo Sti na' 'na. Jlo ti' na' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna' tyucui su ndi'i na'.

¹¹ Nchcui' na' jua'a lo'o cu'ma, cha' lo'o ña'a ma cha' chaa ti' na' ndu'ni na' cña jii' ycuu' Ndyosi Sti na', la cui' jua'a cu'ma, ná nga'a cha' tye cha' caca chaa ti' ma. ¹² Nde laca cña nu ta na' jii' ma —nacui Jesús—, cha' tso'o ti caca tyiquee ma ña'a ma jii' tya'a ñati ma, ñi'ya ntsu'u tyiquee na' ña'a jii' ma. ¹³ Si jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jii' tya'a tso'o na, li' cua'ni lyaá na' jii' ngu' bi', masi cajaa ycuu' na; nga'aa ntsu'u xa' cña tlyu la nu caca cua'ni na' cha' xtyucua na' jii' tya'a tso'o na. ¹⁴ Tya'a tso'o na' laca cu'ma si taquiya' ma jii' cha' nu nda na' lo'o ma —nacui Jesús—, ¹⁵ nga'aa ñacu' na' cha' msu jna' laca ma. Sca msu ti ni, ná jlo ti' yu lcaa cña nu ntsu'u jii' xu'na yu. Ni na' cha' tya'a tso'o na' laca ma, cha' cua ngulu'u na' jii' ma lcaa cha' nu cua ndyuna na' slo Sti na'. ¹⁶ Si' cu'ma nu ngusubi ma 'na cha' tya'a ma lo'o na' —nacui Jesús—, na' laca nu cua nchcui' na' lo'o ma clyo. Tya li' ngulo na' cña jii' ma cha' xcui' cha' tso'o tyu'u ne' cresiya jii' ma, cha' jua'a talo cña tso'o nu ndu'ni ma; li' cua'ni Sti na' lcaa cha' nu jña ma jii' Ni chacuayá' 'na. ¹⁷ Bi' cha' juani ndulo tsa cña re jii' ma cha' cua'ni ma: cha' tso'o tsa caca tyiquee ma ña'a ma jii' tya'a ñati ma.

Na lya' ti' ñati chalyuu jii' Jesús lo'o jua'a jii' ñati jii'

¹⁸ Tya nchcui' la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' li':

—Chañi cha' ntsu'u quiya' liye' ti ti' tya'a ñati ma jii' ma. Ná cube tsa ti' ma li', cua jlo ti' ma cha' tya clyo la jua'a ngua'ni liye' ti' ngu' jna' —nacui Jesús—. ¹⁹ Si cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati cuxi nde chalyuu, li' chcui' tso'o ngu' lo'o ma, ñi'ya si laca ma tya'a ngu'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' jii' ma lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu, cha' cua ngusubi na' jii'

mā cha' caca mā ñati 'na; bi' cha' liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i mā —nacui—. ²⁰ Tyi'u ti' mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsubi': "Nu laca loo laca nu nclyo cña, si'i ngu' msu ti". Ñi'ya ndu'ni lya' ti' ngu' jna', jua'a cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā. Ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu ngulu'u na' ji'i ngu', la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'i cha' nu chcui' cu'mā lo'o ngu' bi'. ²¹ Jua'a cua'ni ngu' lo'o cu'mā xqui'ya na' —nacui Jesús—, cha' ná nslo ngu' tilaca laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu.

²² 'Ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' lo'o bilya caa na' chcui' na' lo'o ngu'; pana juani ni, nga'aa cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³ Nu lo'o liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', jua'a ji'i ycu' Ndyosi Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Ni —nacui Jesús—. ²⁴ Ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' clyo, pana juani ni, cua nguti'i na' slo ngu' bi', cua ngua'ni na' cña nu ná caca ji'i xa' ñati cua'ni; cua na'a ngu' lcaa ña'a cña tonu nu ngua'ni na', bi' cha' liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna'. Lo'o jua'a ji'i Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Ni, bi' cha' cua ndyanu yabe' hichu' ngu' bi' —nacui Jesús—. ²⁵ Nga'a cha' caca cha' jua'a, cha' nu nscua lo quityi cusu' ji'i ngu' bi'; ndi'ya nchcui' cha' bi': "Liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', masi ná ntsu'u suu cha' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' jua'a".

²⁶ 'Cua'ni na' cha' caa nu laca Xtyi'i ycu' Ni lo yuu, Xtyi'i nu ndu'u slo ycu' Ndyosi —nacui Jesús—. Bi' laca nu culu'u ji'i mā lcaa cha' nu liñi ca, bi' laca nu xtyucua ji'i mā lcaa tyempo chacuayá' 'na. Nu lo'o caa nu bi' lo yuu, li' culu'u Ni lcaa cha' liñi nu ntsu'u 'na ji'i mā —nacui Jesús—. ²⁷ Lo'o cu'mā ni, cua nguti'i mā lo'o na' tya clyo, bi' cha' taca ji'i mā chcui' liñi mā cha' jna' lo'o xa' ñati.

16

¹ 'Yala la nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o mā, cha' ná xtyanu mā cha' jna' lo'o cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā, ² masi ná ta ngu' chacuayá' ji'i mā cha' tsa mā ne' laa ji'i ngu' li' —nacui Jesús—.

Tyalaa sca tyempo nu culacua ti' ngu' cha' cña tacati cua'ni ngu' si cuju' ngu' ji'i ngu' tya'a mā. ³ Jua'a cua'ni ngu' bi', cha' ná nslo ngu' ji'i ycu' Ndyosi Sti na'; la cui' jua'a ná nslo ngu' jna' —nacui Jesús—. ⁴ Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o mā juani, cha' nu lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca tyi'u ti' mā ñi'ya nu cua nchcui' na' lo'o mā juani.

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi

'Tya clyo ná nda na' cha' bi' lo'o mā, cha' tya ndi'i na' lo'o mā —nacui Jesús—. ⁵ Pana juani cua tsa'a ti na' ca su ndi'i ycu' Ndyosi Sti na' nu nda 'na lijyaa, masi bilya xcuane mā jna' ma nde tsa'a. ⁶ Xñi'i tsa ti' mā xqui'ya cha' nu nda na' lo'o mā tsa. ⁷ Pana ná cube tsa ti' mā. Cha' liñi nda na' lo'o mā juani —nacui Jesús—, cha' tso'o la tyi'i mā si cua ndya'a na'. Ná caa Xtyi'i ycu' Ni nu xtyucua ji'i mā lcaa tsa si ná tya'a na', cha' nu lo'o tya'a na', li' ta na' ji'i nu bi' caa Ni. ⁸ Nu lo'o caa Xtyi'i ycu' Ndyosi lo yuu chalyuu —nacui Jesús—, cua'ni Ni cha' cube ti' lcau ti tya'a ñati chalyuu cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta ycu' Ndyosi ji'i ngu'; jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ñati jna', cha' liñi tsa laca ycu' na'; jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ñati cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu —nacui—. ⁹ Cua'ni Xtyi'i ycu' Ni cha' cube ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' jlo ti' ngu' cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' na' —nacui Jesús—. ¹⁰ Lo'o jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ngu' jna' cha' liñi tsa ndu'ni na', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' na'; pana cua tsa'a ti na' slo ycu' Ndyosi Sti na', lo'o li' nga'aa ña'a mā 'na —nacui—. ¹¹ Jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua ngusta Ni yabe' hichu' nu xña'a nu laca loo ji'i ñati chalyuu.

¹² 'Tya quiña'a la cha' ntsu'u cha' nti' na' chcui' na' lo'o mā nquicha'

—nacui Jesús jil'i ñati nu ndyaca tsa'a jil'i—, pana ná talo mā cua'a jyaca mā jil'i cha' bi' juani, cha' tucui tsa cha' bi'.
 13 Nu lo'o caa Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu tyu'u nde slo ycu'i Ni, li' culu'u nu bi' lcaa cha' nu liñi ca jil'i mā; li' chcu'i liñi nu bi' lo'o mā lcaa cha' nu cuentya 'na —nacui—. Ná chcu'i nu bi' chacuayá' jil'i ycu'i ca Ni; tsa ña'a cha' nu cua ndyuna ti Ni ca slo ycu'i Ndyosi, bi' ti cha' ta nu bi' lo'o mā —nacui Jesús—. Lo'o jua'a ta nu bi' cha' lo'o mā, lcaa cha' nu caca jna'.
 14 Cua'ni tlyu Xtyi'i ycu'i Ni jna'. Lcaa cha' nu culu'u nu bi' jil'i mā, cha' jna' laca bi'; na' laca suu cha' bi' —nacui Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—. 15 Lcaa cha' nu ntsu'u jil'i ycu'i Ndyosi Sti na' cua nda Ni 'na; bi' cha' ni na' jil'i mā lacua, cha' lcaa cha' nu culu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi jil'i mā, cha' jna' laca bi'.

Caca cha'a ti' na, masi xñi'i tsa ti' na ndi'i na

16 'Ca tiya' la xi, nga'aa ña'a mā jna', xqui'ya cha' tya'a na' slo ycu'i Ndyosi Sti na'; pana tiya' la li' ña'a mā jna' chaca quiya' —nacui Jesús.

17 Lo'o li' ntsu'u xi ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús nu ndi'ya nchcu'i ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nacui nu cusu' cha' ngulala ti cha' nga'aa ña'a na jil'i ycu'i yu —nacui ngu' bi'—. Lo'o li' nacui yu cha' tiya' la ña'a na jil'i yu chaca quiya'. Lo'o jua'a chaca cha' nacui nu cusu', cha' tsa'a yu ca slo ycu'i Ndyosi Sti yu. 18 ¿Ñi'ya ntsu'u ta cha' nu nchcu'i nu cusu' jua cha' "tiya' la xi"? —nchcuane ngu' jil'i tya'a ngu'—. Ná jlo ti' na ni cha' laca nchcu'i nu cusu' jua'a.

19 Cua jlo ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nti' ngu' xcuane ngu' jil'i, bi' cha' ngxu'tyacui yu cha' lo'o ngu' bi' li':

—Cua nacui na' jil'i mā cha' ca tiya' la xi nga'aa ña'a mā jna', lo'o jua'a ca tiya' la, li' ña'a mā jna' chaca quiya'. ¿Ha xqui'ya cha' bi' nchcu'i tsa mā lo'o tya'a mā? 20 Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'—, cha' chañi xi'ya mā, chañi

cunaa mā nu lo'o cua ndya'a na', masi chaa ti' xa' la ñati chalyuu. Pana ná cube tsa ti' mā, masi xñi'i ti' mā; caca chaa ti' mā lo'o tyu'ú na' chaca quiya' li'. 21 Lo'o cua ndyalaa hora cha' cala sñi' sca nu cuna'a ni —nacui Jesús—, ti' tsa cña caca jil'i nu cuna'a bi'; pana lo'o ngula cubi' bi', li' cjlyaa ti' nu cuna'a bi' cha' ti' tsa cña bi' jil'i, tso'o tsa ntsu'u tyiquee cha' cua laca ngula sca ñati. 22 Lo'o jua'a cu'mā —nacui—, xti ti tyempo caca xñi'i ti' mā; pana caa na' caa na'a na' jil'i mā chaca quiya', lo'o li' caca chaa ti' mā chaca quiya'. Ná tucui taca cua'a jil'i mā cha' ná caca chaa ti' mā li'.

23 'Nu lo'o tyalaa tyempo bi', nga'aa si'i jna' jña mā sca cha' —nacui Jesús—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā, cha' lcaa cha' nu jña mā jil'i ycu'i Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na, ta Ni cha' bi' jil'i mā —nacui—. 24 Si'i chacuayá' 'na ngüijña mā cha' jil'i ycu'i Ndyosi Sti na' sa'ni la; pana jua'a jña mā cha' jil'i Ni juani, cha' caca cha' bi' jil'i mā, cha' xcu'i na caca chaa ti' mā su ndi'i mā li'.

Cua ntijiloo Jesús jil'i nu xña'a

25 'Xcu'i cui ti nda na' lo'o mā —nacui Jesús—, cha' caca cuayá' ti' mā scaa cha'; pana tyalaa sca tsa lo'o nga'aa si'i cui ti chcu'i na' lo'o mā li', liñi ti ta na' cha' lo'o mā cha' jil'i ycu'i Ndyosi Sti na'. 26 Nu lo'o tyalaa tyempo bi' —nacui—, li' taca jña mā cha' jil'i ycu'i Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na. Ná ni na' jil'i mā cha' chcu'i na' lo'o Sti na' cuentya jil'i mā, cha' jua'a ta Ni lcaa cha' nu jña mā jil'i Ni; 27 la cui' ycu'i Ndyosi Sti na' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i mā. Ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna', jua'a jlya ti' mā cha' ca slo ycu'i Ndyosi ngutu'u na', bi' cha' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'i mā —nacui—. 28 Nde su ndi'i Sti na' ngutu'u na' lijya na' nde chalyuu; lo'o juani cua tyu'u ti na' chalyuu, tsa'a na' ca slo Sti na' chaca quiya'.

29 Li' nchcu'i ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o Jesús:

—Tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' nu nda nu'u lo'o ya juani —nacui' ngu' ji'i—, nga'aa si'i ñi'ya nchcui' sca cui' ti nda nu'u cha', ³⁰ bi' cha' ná ntsu'u cha' xcuane ngu' ni tsaca cha' jinu'u. Juani tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' jlo ti' nu'u lcaa ca cha', bi' cha' jlya ti' ya cha' ca slo ycu' Ndyosi ngutu'u nu'u.

³¹ Li' nacui' Jesús ji'i ngu':

—¿Ha jlya ti' ma jna' juani? —nacui' Jesús—. ³² Cua'a jyaca ma xi ji'i cha' nu chcui' na' re lacua: Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani cha' tyaa ma toni'i ji'i scaa ma. Li' tyanu na' ycu' ti na' —nacui—, pana si'i sca ti na' tyanu na', cha' stu'ba ndi'i Sti na' lo'o na'. ³³ Cua nda na' lcaa cha' bi' lo'o ma cha' ti' ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya na' —nacui—. Nde chalyuu ti' ti' ñati' ña'a ji'i ma. Pana ná cube ti' ma, cua'ni tlyu tyiquee ma; na' laca loo nde chalyuu, cha' cua ntijiloo na' tsiya' ti ji'i nu xña'a.

17

Nhcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu cuentya ji'i ñati' ji'i

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' nguxña'a yu nde cua, lo'o jua'a cui' tsa nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu:

—Chcui' na' lo'o nu'u, cha' nu'u laca Sti na' —nacui—. Cua ndyalaa hora 'na cha' cajaa. Lo'o juani cua'ni nu'u cha' caca tlyu la na', cha' laca na' Sñi' nu'u, cha' li' taca cua'ni na' cha' caca tlyu la ycu' nu'u. ² Na cua nda nu'u chacuayá' jna' cha' caca na' loo ji'i lcaa ñati, cha' ta na' chaca chalyuu ji'i ñati nu nda nu'u 'na, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui' Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—. ³ Chalyuu nu ta na' ji'i ngu' laca cha' tyuloo ngu' jinu'u, nu'u nu laca sca ti ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua; lo'o jua'a tyuloo ngu' jna', cha' laca na' Jesucristo nu nda nu'u lijyaa.

⁴ 'Nde lo yuu re su nguti'i na' cua ngua'ni na' cha' tlyu tsa laca nu'u —nacui' Jesús—, jua'a cua ndye ngua'ni na' lcaa cña nu nda nu'u 'na cha' cua'ni na' ca nde. ⁵ Sti na' laca

nu'u, bi' cha' cua'ni nu'u cha' caca tlyu la na', ñi'ya ngua nu lo'o nguti'i na' lo'o nu'u tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu. Cua'ni nu'u cha' caca tlyu na', la cui' ñi'ya laca tlyu nu'u ca su ntucua nu'u.

⁶ 'Lcaa ca cha' ñi'ya laca ycu' nu'u ni, cua ndye nchcui' na' cha' bi' lo'o ñati chalyuu nu cua ngusubi nu'u ji'i cha' caca ñati jna', ña'a cuayá' nu ndyuloo tso'o ngu' jinu'u —nacui—. Ñati jinu'u laca ngu' bi', pana cua nda nu'u ngu' bi' jna'. Cua ndaquiya' ngu' lcaa cha' nu nda nu'u lo'o ngu'. ⁷ Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' ngu' juani cha' nu'u laca nu nda lcaa cña nu ngua'ni na', cha' lcaa ca cha' nu ntsu'u jna', na cua nda nu'u jna'. ⁸ Lo'o jua'a cua ngulu'u na' ji'i ngu' lcaa cha' nu ngulu'u nu'u 'na —nacui' Jesús—, ndaquiya' tsa ngu' cha' bi' juani. Jlo tsa ti' ngu' cha' ca slo nu'u ngutu'u na' lijyaa, jlya ti' ngu' cha' nu'u laca nu cua nda jna' lijyaa.

⁹ 'Sti na', chcui' na' lo'o nu'u juani —nacui' Jesús—, cha' xtyucua nu'u ji'i ngu' bi'. Ná chcui' na' ji'i cua ña'a ca ñati chalyuu, sca ti ji'i ñati nu nda nu'u jna' chcui' na' cha' lo'o nu'u, cha' laca ngu' bi' ñati jinu'u. ¹⁰ Lcaa ngu' nu ngusñi cha' 'na, laca ngu' bi' ñati jinu'u —nacui—. La cui' ti cha', ñati jna' laca ngu', xqui'ya cha' laca ngu' ñati ji'i ycu' nu'u. Lo'o ña'a xa' ñati chalyuu ji'i ngu' bi', hora ti caca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jna'.

¹¹ 'Nga'aa tyi'i na' lo yuu chalyuu —nacui' Jesús—, cha' cua tyaa ti na' nde su ntucua nu'u; pana ngu' bi', tya tyi'i la ngu' nde chalyuu. Lubii tsa laca nu'u, Sti na', bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' jinu'u cuentya ji'i ngu' nu cua nda nu'u 'na. Cua nti' na' cha' cua'a nu'u ji'i ngu' bi' lo'o juersa ji'i ycu' nu'u, cha' ná quiñu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya nu stu'ba cha' jinu'u lo'o na' —nacui—, jua'a cua'ni nu'u lo'o ngu' bi', cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu' nu ngusñi cha' jinu'u. ¹² Lo'o tya ndi'i na' lo'o ñati nu nda nu'u 'na —nacui' Jesús—, li'

ndaca'a na' jil'i ngu' bi' lo'o juersa jil'i ycuil' nu'u. Ná nda na' chacuayá' tyacua cha' cuxi jil'i ngu'; ni tsaca ngu' bi', ná nguna' chalyuu jil'i ngu'. Sca ti nu ñat'i nu nguscua tya sa'ni la cha' chcuna' cha' jil'i, bi' laca nu ndye cha' jil'i tsiya' ti, cha' nga'a cha' caca lcaa cha' nu nguscua ngu' lo quityi cusu' cuentya jinu'u.

¹³ 'Bi' cha' juani tyaa na' su ntucua nu'u, Sti na' —nacui Jesús jil'i ycuil' Ndyosi Sti yu—. Lo'o tya ndi'i na' nde chalyuu, li' nda na' cha' bi' lo'o ngu', cha' ñi'ya lo'o chaa ti' ycuil' na' re, jua'a caca chaa ti' ngu' bi' tyucui tyiquee ngu'. ¹⁴ Lcaa cha' nu cua nchcui' nu'u lo'o na', cua nda na' cha' bi' lo'o ngu' bi' —nacui—. Lo'o juani, ñi'ya lo'o liye' ti' ñat'i chalyuu 'na, jua'a ca liye' ti' ñat'i ña'a jil'i ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' jil'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ¹⁵ Bi' cha' chcuil' na' lo'o nu'u juani, Sti na' —nacui Jesús—, cha' nti' na' cha' ña'asi' nu'u jil'i ngu' bi', cha' ná cua'ni lya' ti' nu xña'a jil'i ngu', masi si'i cha' caa caqui'ya nu'u jil'i ngu' bi' chcuil' na' lo'o nu'u. ¹⁶ Jua'a na' lo'o ngu' bi', ná ntsu'u cha' jil'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu —nacui—. ¹⁷ Liñi tsa cha' nu nda nu'u, lo'o jua'a tya ta la nu'u cha' liñi bi' lo'o ngu' bi', cha' cha'a cresiya jil'i ngu'; nga'aa si'i cha' cuxi tyu'u tyiquee ngu' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee ngu' tya sa'ni la. ¹⁸ Ñi'ya nda nu'u 'na cha' lijyaa nde chalyuu —nacui Jesús jil'i ycuil' Ndyosi Sti yu—, jua'a cua nda na' jil'i ngu' bi', cha' tsaa ngu' culu'u ngu' cha' jinu'u nde lo tyucui ña'a chalyuu. ¹⁹ Lo'o juani ta na' tyucui ña'a ycuil' ca na' cuentya jil'i ñat'i bi', cha' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na' —nacui—. Lo'o jua'a lcaa ñat'i nu ngusñi cha' jinu'u ni, nti' na' cha' cha'a cresiya jil'i ngu', cha' ta nu'u cha' liñi nu tyanu ne' cresiya jil'i ngu' cuentya jinu'u.

²⁰ 'Si'i sca ti jil'i ngu' nu cua ngusñi cha' 'na chcuil' na' lo'o nu'u —nacui Jesús jil'i ycuil' Ndyosi Sti yu—, lo'o chcuil' na' cha' jil'i lcaa ñat'i nu xñi

cha' jna' ca tiya' la, nu lo'o chcuil' ngu' lo'o ñat'i bi'; lo'o cha' jil'i ñat'i bi' chcuil' na' lo'o nu'u juani —nacui—. ²¹ Ndiñña na' jinu'u cha' caca stu'ba cresiya jil'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Sti na', ñi'ya stu'ba ntsu'u cha' jinu'u lo'o na', ñi'ya stu'ba nchca tyiquee na' lo'o nu'u, jua'a cua'ni nu'u cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o na; li' taca jly'a ti' xa' ñat'i cha' nu'u nda 'na lijyaa —nacui Jesús—. ²² Cua ngua'ni nu'u cha' caca tlyu na' nde chalyuu, lo'o jua'a cua ngua'ni na' cha' caca ñat'i bi' ñi'ya laca ycuil' na'. Ñi'ya lo'o stu'ba tsa nchca tyiquee nu'u lo'o na', jua'a nti' na' cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. ²³ Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee nu'u lo'o na' —nacui—, li' chañi cha' caca stu'ba cresiya jil'i ngu' lo'o tya'a ngu'. Lo'o li' caca cuayá' ti' xa' ñat'i chalyuu cha' cua nda nu'u 'na lijyaa lo yuu, cha' ñi'ya lo'o tyaca'a na' jinu'u, jua'a cua'ni tyaca'a nu'u jil'i ngu' nu ngusñi cha' 'na.

²⁴ 'Sti na' —nacui Jesús jil'i ycuil' Ndyosi Sti yu—, cua nti' na' cha' tyil'i ñat'i nu nda nu'u 'na ca su tyucua na'. Li' ña'a ngu' bi' 'na nde su tlyu la su nda nu'u 'na, cha' tyaca'a tsa na' jinu'u tya lo'o tya lyiji xana chalyuu. ²⁵ Sti na' —nacui Jesús—, xcuil' cha' liñi ndu'ni nu'u. Nslo na' jinu'u, masi ná nslo ñat'i chalyuu jinu'u. Pana jlo ti' ñat'i nu ngusñi cha' jna' cha' nu'u laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu. ²⁶ Cua ngulu'u na' jil'i ngu' bi' lcaa cha' nu nda nu'u jna', lo'o jua'a tya cua'ni la na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' bi' tilaca laca nu'u. Bi' cha' taca caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñat'i ngu', ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u 'na, lo'o li' tyanu Xtyi'i ycuil' na' ne' cresiya jil'i ngu'.

18

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús preso

¹ Ndye nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, li' ngutu'u Jesús ndyaa yu lo'o ngu'. Nteje tacui ngu' ndyaa ngu' ca chaca tsu' sta'a

Cedrón, sca sta'a lati nu nscua to' quichí Jerusalén. Tacala' xi lo yuu nde bi' su ndi'i xi yaca cuiñii jii' ngu', ca bi' ndyaa Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jii'. ² Lo'o nu Judas nu cua ndyujui' cresiya jii' Jesús jii' ngu' cuxi ni, lo'o Judas jlo ti' mala su ndyaa ngu', cha' cua tyuu quiya' ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a jii' lo'o Jesús ca bi'. ³ Bi' cha' ndyaa lo'o Judas jii' sca taju sendaru lo'o policia nu nda ngu' tlyu jii' ndyaa, la cui' sti jo'ó nu laca loo bi' lo'o ngu' fariseo. Lo'o xee lámpara, lo'o quii' quityee, lo'o chcuá cusuu ntucua ya' ngu' ndyaa ngu'. Li' ndyaa lo'o Judas jii' ngu' bi' ca su ndi'i yaca cuiñii bi'. ⁴ Jlo ti' Jesús lcaa cha' nu nga'a cha' cua'ni ngu' lo'o yu, bi' cha' ndyaa yu ndyacuá tya'a yu lo'o ngu' xña'a bi' tyucuii su lijya ngu'. Li' nchcuane Jesús jii' ngu':

—¿Ti jii' lijya ma yaana ma? —nacui yu jii' ngu' bi'.

⁵ —Jii' Jesús, ngu' Nazaret, bi' laca nu ncllyana ya jii' —nacui ngu'.

—Na' laca bi' —nacui Jesús jii' ngu' li'.

Lo'o jua'a stu'ba ti ndu Judas lo'o ngu', nu Judas nu cua ndyujui' cresiya jii' Jesús jii' nu ngu' xña'a bi'. ⁶ Lo'o cua nchcui' Jesús cha': “Na' laca bi'”, nacui yu, hora ti nguta'achu' ngu' li', ndyaa stii ngu' lo yuu. ⁷ Chaca quiya' nchcuane Jesús jii' ngu':

—¿Ti jii' ncllyana ma ndya'a ma? —nacui.

—Jii' Jesús, ngu' Nazaret, yu bi' laca nu nti' ya —nacui ngu'.

⁸ —Cua ni na' jii' ma tsa cha' na' laca bi' —nacui Jesús jii' ngu' li'—. Si jna' ti nti' ma, ta ma chacuayá' tyaa laja ti nu xa' la ngu' tya'a ndya'a na' re.

⁹ Nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a, cha' caca ñi'ya nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu, nu lo'o cua nacui yu ndi'ya: “Ni tsaca ñati nu cua nda nu'u 'na, ná nguna' ngu' 'na”. ¹⁰ Li' ngulo Simón Pedro xlyu cusuu nu nga'a sii', ngujui' Pedro xlyu jii' ngu', ngusi'yu cu' jyaca la'a tsu' cui sca nu naa Malco; msu jii' xu'na sti jo'ó laca bi'. ¹¹ Hora ti nchcui' Jesús lo'o Pedro:

—Xco'o clyá xlyu cua hi ne' quiji. Na cua nda ycuí' Ndyosi Sti na' chacuayá' jii' ngu' cha' xcube' ngu' 'na. ¿Ha ná tso'o cha' jua'a caca 'na nti' nu'u?

Ndu Jesús nde loo xu'na sti jo'ó

¹² Cua ngua li', lo'o nu sendaru, lo'o xu'na sendaru, lo'o policia jii' ngu' judío, ntejeya' ngu' jii' Jesús, tachaa ngusca' ngu' jii' yu li'. ¹³ Cloyo ndyaa lo'o ngu' jii' yu slo sca nu cusu' nu naa Anás, sti laa Caifás nu ngua xu'na sti jo'ó yija bi'. ¹⁴ La cui' Caifás ngua nu nda cha' lo'o ngu' judío tya tsubi' la cha' caca tso'o la xi jii' ngu' quichí masi cajaa sca ñati, cha' ná ntsu'u cha' cajaa lcaa ñati li'.

Ndyutsii Pedro cha' tyuloo jii' Jesús slo ñati

¹⁵ Ndyaa Simón Pedro lca'a jii' Jesús tyijyu' ti. Lo'o jua'a chaca nu ndyaca tsa'a jii' Jesús, lo'o nu qui'yu bi' lca'a jii' Jesús. Ndyuloo tso'o nu bi' jii' sti jo'ó Anás, bi' cha' ndyaa lca'a jii' Jesús ca nde ni'i tlyu, nu laca to' tyi sti jo'ó bi'. ¹⁶ Pana ndyanu Pedro nde liya'; bi' cha' ndyaa nu chaca, ndyaa nchcui' lo'o sca nu cuna'a cua' nu ndu cua toni'i. Li' ndyaa lo'o jii' Pedro nde ni'i. ¹⁷ Nacui nu cuna'a cua' nu ndu toni'i bi' jii' Pedro:

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a jii' yu jua lacua? —nacui nu cuna'a bi' jii'.

—Si' na' —nacui Pedro.

¹⁸ Laja li' nu ngu' msu lo'o ngu' policia bi', cua ngxu'tyu'u ngu' quii' nchcubi' nde bi', cha' tlya' tsa; ndu ngu' to' lquii' bi', cha' caca chcatsu ngu'. Lo'o Pedro ndu lo'o ngu' bi' li', cha' lo'o nti' caca chcatsu ti' to' lquii'.

Nchcuane sti jo'ó nu laca loo jii' Jesús

¹⁹ Nchcuane sti jo'ó nu laca loo jii' Jesús li':

—¿Tilaca laca nu ndyaca tsa'a jinu'u? ¿Ñi'ya cha' laca nu nclu'u nu'u jii' ngu'?

²⁰ Li' nguxacui Jesús cha' jii' sti jo'ó bi':

—Lcua ti se'i su ndya'a na', liñi nchcui' na' lo'o ngu' ña'a cuayá' nu

cuna lcaa ñati —nacui yu—. Masi ne' laa sube ti, masi ne' laa tlyu, lcaa su ndyu'u ti'i ngu' judío, ca bi' ngulu'u na' ji'i ngu'; ni sca quiya' ná nchcui' na' cuaana ti lo'o ngu'. ²¹ ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u jna'? Cuacha' nu'u ji'i ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' ni cha' nda na' lo'o ngu' bi'. Jlo ti' ngu' lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i ngu'.

²² Lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ngu-jui'i ya' sca policia tu'ba yu:

—Ná tso'o xacui nu'u cha' jua'a ji'i sti jo'ó nu laca loo —nacui policia li'.

²³ —Si cuxi ti nchcui' na' ngua ti' ma, cuacha' clya ma 'na ni cha' cuxi laca bi' —nacui Jesús li'—. Pana cua nchcui' na' cha' liñi lo'o ma. ¿Ni cha' laca nguju'i ya' ma tu'ba na' li'? —nacui Jesús.

²⁴ Li' ngulo nu cusu' Anás cña ji'i ngu' cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, ña'a ndyaaca' ti, slo Caifás, nu laca xu'na sti jo'ó bi'.

Tya chaca quiya' ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'

²⁵ Laja li' ndu Pedro to' lquii' cha' caca hcatsu ti'. Nchcui' nu xa' ñati nu ndi'i nde bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a ji'i yu jua?

Ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'.

—Ná lo'o na' —nacui.

²⁶ Lo'o nde bi' ndi'i sca msu ji'i xu'na sti jo'ó bi', la cui' tya'a lo'o nu ngusi'yu cu' Pedro jyaca bi'. Nchcui' msu bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha ná cua na'a na' h'i tsaca quiya' tsa lo'o ndyaa nu'u lo'o yu jua ne' yaca cuiñi bi'? —nacui msu bi'.

²⁷ Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o ndyaa, lo'o la cui' hora li' ngusi'ya ndye'e.

Ngua cuayá' ji'i Jesús slo Pilato

²⁸ Li' ngutu'u ngu' slo Caifás, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su ndi'i nu gobernador romano nu naa Pilato. Cua cuxee ti ndyaca li', bi' cha' ná ntaja'a nu ngu' judío bi' tyatí ngu' ne' ni'i ji'i gobernador; tacati tsa ndu'ni ngu' bi' xqui'ya ta'a. Ngua ti' ngu' cha'

quiñu'u cha' ji'i ngu' si tyatí ngu' ne' ni'i ji'i ngu' xa' tsu', cha' ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' sii ta'a bi' li'; ²⁹ bi' cha' ngutu'u nu naa Pilato, nu laca gobernador bi', ndyaa slo ngu' judío cha' xcuane ji'i ngu' ndi'ya:

—¿Ni qui'ya ngusta ma hichu' yu re? —nacui Pilato ji'i ngu'.

³⁰ Li' ngxu'tyacui ngu' cha' lo'o Pilato:

—Si ná ntsu'u qui'ya ji'i yu, ná caa lo'o ya ji'i yu slo nu'u, cusu' —nacui ngu' ji'i.

³¹ —Yaa lo'o ma ji'i yu re cha' cua'ni cuayá' ma ji'i yu cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ycu' ca ma —nacui Pilato ji'i ngu' li'.

Nguxacu' nu ngu' judío bi' cha' ji'i Pilato li':

—Ná ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' cujuui ya ji'i sca ñati jua'a, cha' ngu' judío laca ya —nacui ngu'.

³² Lo'o ngua'ni ngu' jua'a, li' ngutu'u tucua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o ngu', ñi'ya ña'a cajaa ycu' ca. ³³ Li' ngxu'tyuu Pilato ndyaa toni'i ji'i, ngusi'ya ji'i Jesús cha' tyaa slo:

—¿Ha nu'u laca rey nu laca loo ji'i ngu' judío? —nacui Pilato ji'i Jesús.

³⁴ Nchcui' Jesús lo'o nu cusu' bi' li':

—¿Ha cha' ngua'ya hique ycu' ca nu'u laca cha' cua? ¿Ha xa' ñati ndacha' jinu'u cha' jua'a laca na'? —nacui Jesús ji'i Pilato.

³⁵ —¿Ha ngu' judío laca na' nti' nu'u? —nacui Pilato li'—. Jlo ti' nu'u cha' ñati tya'a quichi tyi nu'u, lo'o jua'a sti jo'ó nu laca loo ji'i ngu', bi' ngu' laca nu cua yaa lo'o jinu'u cha' ca cuayá' jinu'u slo na'.

³⁶ —Si laca na' sca rey jua'a —nacui Jesús—, li' cua nxuu tya'a ngu' tya'a ndya'a na' lo'o ngu' judío jua cha' ná xñi ngu' 'na —nacui—. Pana si'i ñati chalyuu laca nu cua ngusta 'na cha' caca na' loo ji'i ngu'.

³⁷ —¿Ha laca nu'u rey lacua? —nacui Pilato.

Li' ngxu'tyacui Jesús cha' lo'o nu cusu' bi' chaca quiya':

—Nu'u nacui cha' laca na' rey. Cña nu ntsu'u 'na laca cha' hcui' liñi na'

ji'i lcaa cha' nu ntsu'u slo ycu'i Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ngula na' chalyuu, bi' cha' lijya na' lo yuu cha' chcu'i liñi na' lcaa cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati. Cuna ngu' lcaa cha' nu nchcu'i na' si ná ndyacu' hique ngu' ji'i cha' liñi bi'.

³⁸ Li' nchcu'i Pilato lo'o Jesús:

—Ná jlo ti' na' si ntsu'u cha' liñi jua'a nde chalyuu —nacu'i.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

Li' ngutu'u Pilato nde liya', ndyaa nde su ndu' nu ngu' judío bi' chaca quiya'.

—Cuentya jna', ná ntsu'u qui'ya ji'i yu jua, ná ntsu'u cha' xcube' na' ji'i yu —nacu'i Pilato ji'i ngu' judío—.

³⁹ Pana cua ngui'i ma' cha' ndu'ni lyaá na' ji'i sca ngu' preso lcaa yija lo'o nchca tsa ta'a pascua —nacu'i Pilato li'—. ¿Ha cua nti' ma' cha' cua'ni lyaá na' ji'i yu jua nu laca rey ji'i cu'ma ngu' judío?

⁴⁰ Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i chaca quiya':

—Si'i ji'i yu jua nti' ya. Ji'i Barrabás cua'ni lyaá nu'u —nacu'i ngu'.

Lo'o nu naa Barrabás ni, si'i ñati tso'o laca bi'; tyaala tsa Barrabás, la cui' ñati cuaana laca.

19

¹ Li' ngulo Pilato cña cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, cha' ti'í tsa quiji'i ngu' ji'i yu lo'o juata. ² Ngüiñá ngu' sendaru sca sne' quiche' cha' sta ngu' hique Jesús, li' nda ngu' sca late' cuaa ña'a cha' cacu' yu, ñi'ya ña'a si laca yu rey. ³ Li' lu'ba ti, lu'ba ti ndyaa ngu' slo yu cha' chcuicha' ngu' ji'i yu; na cuiñi ti ngu' cha' ndyu'ni chi' ngu' loo yu.

—Tso'o ti tyi'i nu'u, cusu', cha' nu'u laca rey nu laca loo ji'i ngu' judío —ndu'ni ngu' ji'i Jesús li'.

Lo'o li' ngujui' ya' ngu' loo Jesús.

⁴ Chaca quiya' ngutu'u Pilato ni'i ndyaa su ndi'i ngu' judío.

—Cua lijya yu jua —nacu'i Pilato—, lijya lo'o na' ji'i yu jua slo ma' chaca quiya', cha' caca cuayá' ti' ma' cha' ná ntsu'u qui'ya ji'i yu cuentya jna'.

⁵ Li' ngutu'u Jesús lo'o sne' quiche' ntucua hique yu, lo'o late' cuaa ña'a lacu' yu.

—Ña'a ma' ji'i yu cua ña'a —nacu'i Pilato li'.

⁶ Lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o msu ji'i ngu' ni, cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato lo'o na'a ngu' ji'i Jesús lijya.

—¡Cujuii cya ma' ji'i yu! ¡Cujuii cya ma' ji'i yu jua! —nacu'i ngu' ji'i.

Nchcu'i Pilato lo'o ngu' li':

—Ycu'i ca ma' yaa lo'o ma' ji'i yu cha' cujuui' ca'a ma' ji'i lo crusi —nacu'i Pilato ji'i ngu'—. Cuentya jna' ná ntsu'u qui'ya ji'i yu.

⁷ Li' nguxacu'i ngu' judío cha' ji'i Pilato bi':

—Ntsu'u sca cha' ji'i cuare —nacu'i ngu'—. Cuentya ji'i ya ntsu'u qui'ya ji'i yu, cha' nacui yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi; xqui'ya cha' bi' ntsu'u cha' cajaa yu.

⁸ Lo'o ndyuna Pilato cha' bi', ndyutsii tsa yu li'. ⁹ Xa' nguxtyuu Pilato ndyaa nde ni'i ji'i, nchcuane ji'i Jesús:

—¿Macala ngutu'u nu'u lijya?

Ná nguxacu'i Jesús cha' ji'i tsiya' ti li'.

¹⁰ —¿Ni cha' laca ná nti' nu'u chcu'i lo'o na'? —nacu'i Pilato ji'i Jesús—. Cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni lyaá na' jinu'u, lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' 'na cha' cujuui na' jinu'u lo crusi.

¹¹ —Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' caca nu'u loo jna' —nacu'i Jesús ji'i Pilato—. Ycu'i Ndyosi nu laca loo la, bi' laca nu ta chacuayá' ji'na; bi' cha' tlyu la qui'ya ntsu'u ji'i yu nu cua ndyujui' cresiya 'na jinu'u.

¹² Li' nguxana ndyu'ni cña ti' Pilato, si caja ñi'ya nu cua'ni lyaá yu ji'i Jesús. Pana ña'a ti ndu'ni nu ngu' judío bi', cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato:

—Si cua'ni lyaá nu'u ji'i nu qui'yu jua ni, li' nga'aa tso'o nu'u cuentya ji'i César nu laca xu'na cu'ma ngu' romano —nacu'i ngu'—. Cua nacui nu qui'yu jua cha' sca rey laca yu, bi' cha' tya'a cusuu yu ji'i César nu laca xu'na ma'.

13 Lo'o ndyuna Pilato ñi'ya nacui ngu' judío bi', li' ndu'u yu ndyaa tu-cua yu ca su ndu'ni cuayá' yu ji'i ngu'. Li' ngulo yu cña cha' caa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su ntucua yu, la cui' se'i su ntsiya quee cuaja' nu ngua naa Gabata cha'cña ji'i ngu' judío. 14 Nde hora ngua bi', tsa ta'a sii ji'i ta'a pas-cua. Lo'o li' nacui Pilato ji'i ngu' judío:

—Yu re laca rey nu laca loo ji'i ma.

15 Lye tsa nchcui' ngu' judío lo'o Pilato li':

—¡Yaa lo'o ma ji'i yu! ¡Yaa lo'o ma ji'i yu! Cujuii clya ma ji'i yu lo crusi.

—¿Ha nti' ma cha' cujuii ya ji'i rey nu laca loo ji'i ma? —nacui Pilato ji'i ngu'.

—Nga'aa ntsu'u chaca rey nu laca loo ji'na —nguxacui ngu' ji'i—. Sca ti César laca loo ji'na.

16 Bi' cha' jua'a ngua li'. Ngulo Pilato cña ji'i sendaru cha' cujuii ngu' ji'i Jesús, cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi li'.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

17 Li' ndaya' sendaru ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su cajaa yu. Ngüi'ya Jesús ji'i crusi nu ji'i ycui' ca yu, ndyaa yu li'. Ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde su naa Gólgota cha'cña ji'i ngu' judío, nu jua'a nti' tyu'u cha'cña bi': Su nscua tyijya hique jyo'o. 18 Ca bi' ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi, lo'o tya tyucuaa tya'a ñati' tya'a ndyujuii ngu' ji'i lo'o Jesús; la'a tsu' cui' ngxu'tyu ngu' crusi ji'i tsaca yu, la'a tsu' coca ngxu'tyu ngu' crusi ji'i chaca yu li'. Crusi ji'i Jesús ngxu'tyu ngu' cla'be la. 19 Li' ngulo Pilato cña cha' ndi'ya scua sca cha' hique crusi bi': “Nu nde laca Jesús Nazaret, rey ji'i ngu' judío”. Jua'a cha' nguscua bi'. 20 Quiña'a tsa ngu' judío na'a ji'i cha' nu nscua hique crusi bi', cha' ná tyijyu', to' quich'i ti ngua su ndyujuii ngu' ji'i Jesús lo crusi. Sna lo cha'cña ji'i ngu' nscua cha' bi' hique crusi: cha'cña ji'i ngu' judío nscua bi', cha'cña ji'i ngu' latín nscua bi', lo'o cha'cña ji'i ngu' griego nscua bi'. 21 Bi'

cha' ndyaa sti jo'ó nu laca loo ji'i ngu' judío, ndyaa cacha' ngu' ji'i Pilato:

—Ná tso'o cha' nguscua nu'u cha' rey laca yu bi', cha' laca yu loo ji'i cuare ngu' judío —nacui ngu'—. Tso'o la si scua nu'u cha' ycui' yu nacui yu cha' laca yu rey ji'i ngu' judío.

22 Li' nguxacui Pilato cha' ji'i ngu':

—Tyanu cha' bi' ñi'ya nu nscua ti, na cua nscua juani —nacui.

23 Lo'o cua ngujui'i ca'a sendaru ji'i Jesús lo crusi, li' ndaya' sendaru bi' ste' yu. Ndi'i jacua tya'a sendaru ca bi' lo'o cua ngusa'be ngu' ste' Jesús cha' caja xi ndaca ji'i ca ta'a jacua ngu'. Lo'o late' tyucui' ji'i Jesús ndaya' ngu' ji'i. Ña'a tsa cu' ti ngalya late' bi', ná ntsu'u su ngu'ycua late' bi'. 24 Bi' cha' nacui ngu' ji'i tya'a ngu':

—Ná cusaa' na late' re. Quijya na lo'o tya'a na cha' quije cha' ji'na tilaca nu ca ji'i late' re.

Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' na cha' chañi cha' nu nscua lo quityi cusu cua' sa'ni, nu nchcui' ndi'ya: “Cua ngusa'be ngu' ste' na' lo'o tya'a ngu', cua ngüijya ngu' lo'o tya'a ngu' cha' quije cha' ji'i ngu' tilaca nu ca ji'i late' bi'”. Jua'a nacui lo quityi bi', lo'o la cui' jua'a ngua'ni ngu' sendaru bi' li'.

25 Laja li' ndu' xtya'a Jesús cacua ti su ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi bi'. Ndu lo'o sca nu cuna'a tya'a ngula, lo'o María clyo'o Cleofas, lo'o María Magdalena. 26 Na'a Jesús ji'i xtya'a yu, lo'o jua'a na'a yu ji'i sca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a ji'i nu tyaca'a tsa ji'i Jesús bi', na'a yu cha' stu'ba ti ndu' ngu' cacua ti slo crusi. Li' nacui Jesús ji'i xtya'a yu:

—Ma'a —nacui—, yu cua caca sñi' nu'u juani.

27 Lo'o jua'a nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Ma' cusu' cua caca xtya'a nu'u juani.

Li' ndyaa lo'o nu qui'yu bi' ji'i xtya'a Jesús, nda su tyi'i ma' ca toni'i ji'i li'.

Ngujuii Jesús

²⁸ Jua'a ngua lo'o cua ngua tii Jesús cha' cua ngua lcaa cha' nu ntsu'u cha' caca ji'i ycu' yu, li' nacui yu ñi'ya nu nacui sca cha' nu nscua lo quityi cusu':

—Nguityi tsa na' hitya —nacui yu.

²⁹ Nde jua ndu sca te'í vino tiye'. Li' ngujui'i ngu' sca quiche ne' te'í su ntsu'u vino bi', ña'a cuayá' nu ngutsa' tso'o ti; ngusta ngu' quiche bi' si' chcuá cha, ngusicuá ngu' ji'i quiche ña'a cuayá' nu tyalaa ca su ntucua tu'ba Jesús. ³⁰ Lo'o cua nguxcui Jesús vino bi', li' nacui yu:

—Cua ngua lcaa cha'.

Li' ngua'ya tacui hique yu, ngujuii yu li'.

Ndyojo' sendaru chcuá cha sii' Jesús

³¹ Ta'a sii' pascua ngua, lo'o jua'a ná nti' nu ngu' judío bi', cha' tyanu jyo'o lo crusi chaca tsa. Ndube tsa ti' ngu' cha' tacati tsa tsá ta'a bi'; bi' cha' ndyaa ngu' slo Pilato, ngüijña ngu' cha' ji'i nu cusu' cha' cula'a sendaru tyijya quiya' ngu' nu ndacui lo crusi, cha' cajaa clya ngu' li'. Hasta li' caja ñi'ya nu caca ta'ya ngu' ji'i jyo'o bi' lo yuu. ³² Bi' cha' ndyaa sendaru ca su ndu crusi ji'i tya'a ngujuii Jesús; ngula'a ngu' quiya' su ndyaa ngu' clyo, li' ngula'a ngu' quiya' nu chaca. ³³ Pana lo'o ndyaa ngu' ca su ndu crusi ji'i Jesús, li' na'a ngu' cha' cua laca ngujuii yu, bi' cha' nga'aa ngula'a ngu' quiya' Jesús.

³⁴ Ña'a cuayá' nu ndyojo' sca sendaru chcuá cha sii' Jesús, li' tsiya' ca ndyalú tañi nguxa' lo'o hitya lubii.

³⁵ Lo'o na' nu nscua quityi re, Juan laca na', na'a na' cha' jua'a ña'a ngua cha' bi'. Chañi cha' jlo ti' na', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi lo'o cu'ma, cha' lo'o ma taca jlya ti' ma cha' bi'. ³⁶ Cua ngua jua'a, ñi'ya nu nscua cha' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi ndi'ya: “Ná catsa ni tsaca tyijya yu”. ³⁷ Lo'o ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi bi' nu nchcui' ndi'ya: “Ndyojo' ñati chcuá cha sii' yu, lo'o li' nguxña'a ngu' bi' ji'i nu quicha bi'”.

Nguatsi' jyo'o Jesús

³⁸ Nde ngusii la ndyaa tsaca yu nu naa José Arimatea slo nu Pilato bi'. La cui' ñati nu ngua tsa'a ji'i Jesús laca bi', masi cuaana ti ndyaca tsa'a nu José bi'. Ntsii yu si ca cuayá' ti' ngu' judío tya'a quichi tyi yu cha' ndyaca tsa'a yu ji'i Jesús. Ndyaa yu ngüijña yu chacuayá' ji'i Pilato cha' tsa'a lo'o yu ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi', lo'o li' nda Pilato chacuayá' tyaa lo'o yu ji'i. Li' ndyaa José ca su ndu crusi, ndyaa ndyiqui'ya ji'i jyo'o Jesús, cha' tsa'a lo'o yu ji'i ca to' cuaá. ³⁹ Lo'o Nicodemo nguxyucua ji'i yu, la cui' Nicodemo nu ndyaa slo Jesús talya tya sa'ni xi bi'. Ndyaa lo'o Nicodemo sca yu'ba styi' yaca nu tyixi xtyi'i; mirra naa sca lo styi' yaca bi', nguxa' lo'o chaca nu naa áloes. Calaa tyii kilo cuayá' ti'i yu'ba bi'. ⁴⁰ Ngusta ngu' na tyixi xtyi'i bi' lo sca late' lati loo, li' ngüixij ngu' late' bi' tyucui ña'a hichu' jyo'o Jesús, ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío nu lo'o nxatsi' ngu' ji'i jyo'o nu ndyijii ji'i ngu'. ⁴¹ Ca su ngujui' ca'a ngu' ji'i ngu' lo crusi, ca bi' ntsu'u sca lo'o su ndi'i yaca tyacala' ji'i ngu'. Ne' lo'o bi' ntsu'u sca tyuquee nu ngulu ca ti ngu' sii' cua'a cha' caca cuaá ji'i ngu'. Bilya tyatsi' ngu' ne' cuaá bi'. ⁴² Cacua ti ntucua tyuquee bi', bi' cha' ndacua ti nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o Jesús li', cha' cua ca talya ti ta'a sii' pascua, cuentya ji'i ngu' judío.

20

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Ndyu'u scua cuacha li', tsá clyo ji'i semana; jua'a tya lyiji quixee tso'o ti, lo'o ngutu'u María Magdalena ndyaa to' cuaá. Na'a cha' cua laca ngutu'u tsu' quee tlyu nu ndyacu' to' cuaá bi', ² bi' cha' ngusna María ndyaa ca su nga'a Simón Pedro lo'o chaca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a nu tyaca'a tsa ji'i Jesús. Ndacha' María ji'i ngu' bi':

—Cua ngulo ngu' ji'i jyo'o Xu'na na su nguxatsi' ngu' ji'i ne' tyuquee —nacui María ji'i ngu'—. Ná jlo ti' ya mala ndyaa lo'o ngu' ji'i.

³ Li' ngutu'u Pedro lo'o nu chaca yu, ngusna ngu' ndyaa ngu' nde to' cuaá. ⁴ Tyucuaa ngu' ngusna ngu', pana lye la ngusna nu chaca yu, yala la ngulaa bi' to' cuaá. ⁵ Li' nguxña'a yu ne' tyuquee bi', na'a yu cha' tya ntsiya late' lati loo nu ngüixij ngu' chu' jyo'o, pana ná ndyaa yu ca ne' tyuquee bi'. ⁶ Li' ngulaa Simón Pedro to' cuaá lijya lca'a jii' nu chaca yu bi'. Hora ti ndyatí Pedro ndyaa ne' tyuquee, na'a cha' ndi'i late' lati loo bi' tyuquee bi'. ⁷ Lo'o jua'a na'a Pedro late' nu ndyacu' loo jyo'o, nguxcu' ti late' bi', ntsiya chaca se'i; nga'aa ntsiya lo'o late' lati loo nu ngüixij chu' jyo'o, ycui' ti late' bi' ntsiya. ⁸ Li' lo'o nu chaca yu nu ngulaa yala la, lo'o yu bi' ndyatí yu ne' tyuquee, ndyaa na'a yu ñi'ya ña'a ne' cuaá. Ca li' jlya tso'o ti' yu; ⁹ li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya nu nscua lo quityi cusu' cha' ntsu'u cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o nguatsi', jua'a ngua cha' bi'. ¹⁰ Li' nguxtyuu ngu', tyucuaa ngu' nu ngua tsa'a jii' Jesús bi', ndyaa ngu' su ndi'i ngu' tya'a ngua tsa'a ngu'.

Ngutu'u tu Jesús su ndu María Magdalena

¹¹ Pana nu María bi' ni, ndyanu cho' to' tyuquee bi', ndyunaa tsa cho'. Laja lo'o ndyunaa ti cho', li' nguxña'a cho' nde ne' tyuquee bi', ¹² na'a jii' tucua tya'a xca jii' ycui' Ndyosi nu ngutu'u yaa nde cua. Ngati tsa ña'a ste' ngu' nu ndu'u tucua nde bi'. Ca su nguscua jyo'o Jesús tya la ti ti, ca bi' ndyaa tucua ngu'; tsaca yu ndyaa tucua nde su nguscua hiqee jyo'o bi', chaca yu ndyaa tucua nde su nguscua quiya' yu. ¹³ Li' nchcuane xca bi' jii' María:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u?

Li' nguxacu'i María cha' jii' xca bi':

—Cua ngulo ngu' jii' jyo'o Xu'na na' —nacui—, lo'o ná jlo ti' na' mala ndyaa lo'o ngu' jii' ndyaa.

¹⁴ Lo'o ndye nchcui' María lo'o xca bi', nguxña'a cho' nde chu' cho', lo'o li' na'a cho' cha' ndu Jesús nde bi',

pana ná ndyuloo María jii' yu. ¹⁵ Li' nchcuane Jesús jii':

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u? —nacui yu jii' nu María bi'—. ¿Ti jii' nclyana nu'u ndya'a?

Ngua ti' María cha' nu ca jii' yaca tyacala' laca nu ndu bi', bi' cha' nchcui' lo'o yu li':

—Si nu'u laca nu ngulotsu' jii' jyo'o nu nguatsi' re, cusu' —nacui jii' yu—, cua'ni nu'u cha' tso'o cuacha' clya xi 'na mala ndyaa lo'o nu'u jii', cha' li' tsa lo'o na' jii' jyo'o bi' chaca se'i su tso'o la.

¹⁶ —iMaría! —nacui Jesús jii' li'.

Lo'o li' nguxtyacui María na'a su ndu Jesús.

—iRaboni! —nacui. (Sca cha' hebreo laca; La Mstru 'na, jua'a nti' ñacu'i cha' bi'.)

¹⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o María:

—Ná cala' nu'u jna' cha' tya lyiji tya'a na' nde cua ca su ntucua Sti na' —nacui—. Nu juani, yaa clya nu'u su ndi'i nu xa' la ñati nu cua ngusñi cha' 'na, yaa cacha' nu'u jii' ngu' bi', cha' cua tyacu'i ti na' tya'a na' ca su ntucua ycui' Ndyosi Sti na', nu laca Sti ma. Tya'a na' ca su ntucua ycui' Ndyosi nu Xu'na na', nu bi' nu laca ycui' Ndyosi nu Xu'na ma.

¹⁸ Li' ndyaa María Magdalena su ndi'i ngu' nu ngua tsa'a jii', ndyaa cacha' jii' ngu':

—Cua na'a na' jii' ycui' nu Xu'na na tsa —nacui.

Lo'o li' nda nu cuna'a bi' cha' lo'o ngu', lca ña'a cha' nu cua nacui Jesús jii'.

Xa' la tyempo lo'o ndu'u tucua Jesús slo ñati jii'

¹⁹ La cui' talya tsa clyo jii' semana bi', cua nga'a ya' ni'i su ndyu'u ti'i ngu' nu ngua tsa'a jii' Jesús, cha' ntsii' ngu' jii' ngu' judío. Li' yaa Jesús, ndatu slo ngu' bi'.

—Ti ti tyi'i tyiquee ma, ná culacua tsa ti' ma —nacui yu jii' ngu' bi'.

²⁰ Li' ngulu'u Jesús tyuu ya' yu jii' ngu', ngulu'u yu sii' yu jii' ngu', su ngua quicha yu. Lo'o na'a ngu' nu ngua tsa'a jii' ycui' nu Xu'na

ngu', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'.
²¹ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Ti ti tyi'i tyiquee mā, ná culacua tsa ti' mā —nacui' yu ji'i ngu'—. Ñi'ya lo'o nda Sti na' 'na liyyā chalyuu, jua'a ta na' ji'i mā cha' tsaa mā tyucui ña'a chalyuu.

²² Ngulo tu'u Jesús lo ngu' bi' li'.

—Tyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cre-siya ji'i mā juani —nacui' yu ji'i ngu' bi'—. ²³ Cua'ni clyu ti' ycu'i' Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati lo'o chcu'i' mā lo'o ngu' cha' cua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu', lo'o jua'a tyanu qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati lo'o chcu'i' mā lo'o ngu' cha' ná cua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu'.

Na'a Tomás ji'i ycu'i' Jesús

²⁴ Cua ntsu'u sca nu qui'yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu', nu naa Tomás nu Culaca'. Ná lo'o Tomás ndi'i lo'o nu xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a bi', nu lo'o ndyaa Jesús slo ngu'. ²⁵ Li' nacui' ngu' tya'a ngua tsa'a ji'i Tomás:

—Cua na'a ya ji'i ycu'i' nu Xu'na na —nacui' ngu'.

Li' nchcui' Tomás lo'o ngu':

—Lo'o cua na'a na' ca su ngujuo' ngu' clavo ya' ycu'i', li' jlya ti' na' cha' la cui' yu laca bi' —nacui'—. Lo'o cua ndyajo' sne ya' na' cuityu su ngujuo' ngu' clavo ya' yu, lo'o cua ndyajo' ya' na' ca su ntucua cuityu sii' yu, ca li' jlya ti' na' —nacui' Tomás.

²⁶ Li' cua ndu'u scua snu' tsā, ndyalaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús toni'i chaca quiya'; lo'o Tomás ndi'i lo'o ngu' li'. Cua ndyacu' toni'i, li' ndyatí Jesús ni'i jua'a ti, ndyatú yu slo ngu' bi'. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—Ti ti tyi'i tyiquee mā.

²⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o ycu'i' Tomás:

—Cuāā nu'u ca nde, cojo' sne ya' nu'u su ntucua cuityu ya' na' —nacui'—. Ña'a tso'o nu'u su ntucua cuityu ya' na' re. Cuāā nu'u, cojo' ya' sii' na'. Nga'aa cua'ni nu'u cha' ná jlya ti' nu'u 'na, taca jlya tso'o ti' nu'u 'na juani —nacui' Jesús.

²⁸ —Xu'na na' laca nu'u, cusu' —nacui' Tomás ji'i Jesús—, lo'o jua'a Ndyosi jna' laca nu'u.

²⁹ —Jlya ti' nu'u juani cha' cua na'a nu'u jna' —nacui' Jesús ji'i Tomás—, pana tso'o la caca tyiquee ñati nu jlya ti' 'na lo'o bilya ña'a ngu' 'na.

Ni cha' laca cua nscua quityi re

³⁰ Chañi cha' ngua'ni Jesús quiña'a la cha' tlyu cha' cube ti' ñati ji'i ycu'i' Ndyosi Sti yu. Na'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i cha' bi', masi ná nchcui' quityi re cha' ji'i laca cha' bi'. ³¹ Cha' nu nscua lo quityi re ni, nscua bi' cha' taca jlya ti' mā cha' Jesús laca Cristo nu cua nda ycu'i' Ndyosi ji'i liyyā chalyuu, cha' taca xñi mā cha' ji'i Jesús, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi. Li' caja chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye ji'i mā chacuayá ji'i ycu'i' Jesús.

21

Ngutu'u tucua Jesús su ndu ngu' to' tayu'

¹ Tiya' la xi xa' ngulu'u loo Jesús ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i, nu lo'o ndyaa ngu' nde to' tayu' Tiberias. Ndi'ya ngua cha' bi': ² Tsa tlyu ti ndyaa Simón Pedro, lo'o Tomás nu Culaca', lo'o Natanael ngu' quichi' Cana, sca quichi' nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea; lo'o sñi' Zebedeo, lo'o tya tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' to' tayu' bi'.

³ Li' nacui' Simón Pedro ji'i ngu' bi':

—Tsaa na cuta cualya —nacui'.

—Tsa taju ti na tsaa na lacua —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' li', pana ná sca na nguju'i ji'i ngu' ndyaa ngu' talya bi'. ⁴ Tsa cua cuxee ti chaca tsā, li' ndu Jesús to' tayu'. Tya ntsu'u ngu' lo hitya, pana ná jlo ti' ngu' nu ngua tsa'a ji'i yu si la cui' Jesús laca nu ndu to' tayu' bi'. ⁵ Li' ngusi'ya lo'o Jesús ji'i ngu':

—¿Ha nguju'i xi na cacu mā, La?

—Ná sca na nguju'i ji'i ya tsiya' ti —nacui' ngu' ji'i yu li'.

⁶ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ntsu'u lo hitya bi':

—Cu mā taraya jilī mā nde la'a tsu' cui, tsu' bi' caja xi cualya jilī mā —nacui yu.

Ngua'ni ngu' jua'a, lo'o nga'aa ngua jilī ngu' tyojolaqui ngu' jilī taraya tyaa nde ne' yaca ni'ī bi'; quiña'a tsa cualya ndyatī ne' taraya jilī ngu'. ⁷ Li' nchcui' nu qui'yu nu ngua tsa'a jilī Jesús nu tyaca'a tsa jilī yu, nacui jilī Pedro:

—Nu ndu ca bi' laca ycui' nu Xu'na na —nacui.

Nu lo'o ndyuna Pedro cha' bi', li' ndyacu' ste' cha' quichi' ti ndyu'ni cña, ngutacua Pedro ndyú lo hitya, ngutu'u to' tayu'. ⁸ Tiya' la ngutu'u nu xa' la ñati bi' lo'o yaca ni'ī; ndyojolaqui ngu' jilī taraya ngutsa'á ntsu'u cualya ne', ngutu'u ngu' to' hitya. Ná tyijyu' ntsu'u ngu' to' tayu' bi', cuayá' sca siyento metro ti ndyaa ngu' lo hitya bi'. ⁹ Lo'o ngua'ya ngu' to' hitya, ngutu'u ngu' ne' yaca ni'ī bi', li' na'a ngu' cha' cua laca ndyu'u tu'u quii' nchcubi'; nscua cualya nchqui'ī lo quii', lo'o xi xlyá nscua. ¹⁰ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa lo'o mā xi cualya nu ngujui jilī mā ca nde —nacui yu jilī ngu'.

¹¹ Li' ndyatī Pedro ne' yaca ni'ī, ngujolaqui taraya ngutu'u ca lo yuu btyi; ngutsa'á ne' taraya bi' ntsu'u cualya tonu. Sca siyento cla'be ntu-cua sna tya'a cualya ndyatī ne' taraya jilī ngu', ni ná ngutaa' taraya, masi quiña'a tsa cualya ndyatī ne'.

¹² —Tyaa mā cacu mā msaa —nacui Jesús jilī ngu' bi' li'.

Pana ná tucui ngua ti' xcuane jilī: ¿tilaca laca nu'u? Jlo ti' ngu' cha' la cui' Jesús nu Xu'na ngu' laca yu bi'. ¹³ Li' ndyaa Jesús slo ngu', ndaya' xlyá cha' ta yu cacu ngu' bi'; jua'a lo'o cualya nda yu ndyacu ngu'.

¹⁴ Cua ngua sna quiya' li' nu ngulu'u loo Jesús jilī nu ngu' nu ngua tsa'a jilī, tya lo'o ndyu'u yu chaca quiya' lo'o ngujui yu.

Nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro

¹⁵ Lo'o ndye ngua'ni ngu' msaa, li' nchcuane Jesús jilī Simón Pedro:

—Simón, sñi' Juan —nacui Jesús jilī—, ¿ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jna'? ¿Ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jilī tya'a tso'o nu'u?

Li' nguxacui Pedro cha' jilī Jesús:

—Cua jlo ti' nu'u, Xu'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jinu'u —nacui Pedro jilī.

—Culu'u nu'u cha' 'na jilī ñati nu ngusñi ca ti cha' bi' lacua, ñi'ya lo'o ña'asii nu'u jilī na'ni cuañi' scu' nu'u —nacui Jesús jilī Pedro.

¹⁶ Xa' nchcui' Jesús lo'o chaca quiya':

—Simón, sñi' Juan —nacui—, ¿ha chañi cha' hī cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

—Xu'na, cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jinu'u —nacui Pedro jilī Jesús.

—Ña'asii nu'u jilī ñati 'na lacua —nacui Jesús jilī li'.

¹⁷ Cua ngua sna quiya' nu nchcuane Jesús jilī:

—¿Ha chañi hī cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

Cua xñi'ī ti' Pedro cha' cua sna quiya' nchcuane Jesús jilī si chañi cha' ntsu'u tyiquee ña'a jilī yu, bi' cha' nchcui' ndi'ya:

—Lcaa ca cha' jlo ti' nu'u, Xu'na —nacui Pedro jilī yu—. Cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u.

—Culu'u nu'u cha' 'na jilī ñati 'na lacua —nacui Jesús jilī—. ¹⁸ Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani, cha' nu lo'o ngua cuañi' nu'u ni —nacui Jesús—, li' ngua jilī ycui' ca nu'u sca' nu'u juata ndi'ī sii' nu'u, ngua jinu'u tsa macala su nti' nu'u tsa li'; pana lo'o casu' nu'u, li' xquiñi nu'u scu' cha' sca' tachaa ngu' xa' chalyuu jinu'u, li' tsa lo'o ngu' jinu'u macala su ná nti' nu'u tsa.

¹⁹ Nacui Jesús jua'a cha' caca cuayá' ti' Pedro ñi'ya ña'a cujuui ngu' jilī ca tiya' la; xqui'ya cha' cajaa Pedro jua'a, bi' cha' lye la cua'ni tlyu xa' ñati jilī ycui' Ndyosi li'.

—Tya'a nu'u lo'o na' lacua —nacui Jesús jilī Pedro li'.

Nu qui'yu nu tyaca'a tsa ji'i Jesús

²⁰ Li' nguxña'a Pedro ca su ndi'i nu xa' la tya'a ngu', na'a cha' lca'a nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús, nu tyaca'a tsa ji'i yu, lijya lca'a bi' ji'i ngu'. La cui' bi' laca nu tya tsubi' la nguxni yane nde chu' cha' caca cacua la slo Jesús su ndyacu ngu' sii, cha' nchcuane ji'i Jesús ndi'ya: “¿Xu'na, tilaca laca nu kujui' cresiya jinu'u ji'i ngu' cuxi?” nacui. ²¹ Na'a Pedro cha' lca'a nu qui'yu bi' ji'i ngu', bi' cha' nchcuane Pedro ji'i Jesús:

—¿Na ca caca ji'i yu bi' nde loo la? —nacui Pedro ji'i.

²² Nguxacui Jesús cha' ji'i Pedro li': —Ná culacua tsa ti' nu'u —nacui yu ji'i—. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u ji'i cha' bi' —nacui Jesús—. Nu'u ni, tya'a nu'u lo'o na'.

²³ Lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' bi', nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' cha' nga'aa nscua cha' cajaa nu qui'yu bi' ngua ti' ngu'. Pana liñi la cha', ná nacui Jesús cha' ná cajaa chca; tsa bi' ti cha' nacui yu: “Ná culacua tsa ti' nu'u. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u”. Tsa bi' ti cha' nda Jesús lo'o ngu'.

²⁴ Lo'o na' laca nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi'. Na' nguscua cha' re lo quityi, lo'o jlo ti' na' cha' liñi tsa nchcui' na' lo'o ma. Jlo ti' na' cha' liñi laca lcaa cha' nu nscua na' re.

²⁵ Lo'o jua'a tya ntsu'u quiña'a la cha' nu ngua'ni Jesús; si lo quityi scua ngu' cha' ji'i lcaa ca cha' nu ngua'ni Jesús nu lo'o yaa yu nde chalyuu, ná tyu'u scua tyucui ña'a chalyuu cha' tyuco'o quityi bi', nti' na'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' re.

Ndi'ya ngua'ni ñati tya clyo lo'o ngua tsa'a ngu' ji'i Jesús

Nhcui' Jesús cha' caa Xtyi'iy cui' Ni

¹ Tya tsubi' la cua nscua na' sca quityi nu ndyaa slo nu'u, Teófilo. Quityi bi' ndacha' ji'i cua ña'a ca cña nu ngua'ni Jesús, cua ña'a ca cha' nu ngulu'u Jesús tya lo'o nguxana ndyu'ni yu cña, ² lcaa cha' nu ngua'ni yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Bilya tyaa Jesús ca slo ycu' Ndyosi lo'o ngusubi yu ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu tsa chcu' cha' ji'i ycu' yu nde chalyuu. Nguxtyucua Xtyi'iy cui' Ndyosi ji'i Jesús lo'o ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', ñi'ya ntsu'u cña nu cua'ni ngu' bi'. ³ Lo'o cua ngujuii Jesús, ndyu'ú yu chaca quiya', li' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'. Tya tu'ba tsa ndya'a Jesús chalyuu, lo'o jua'a tyuu quiya' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'; tso'o tsa ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulu'u yu ji'i ngu' bi' ñi'ya nu caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. ⁴ Bilya tyaa Jesús lo'o nhcui' yu lo'o ngu' bi', cha' tyanu ngu' quichi' Jerusalén.

—Jatya ma ca quichi' re —nacui Jesús ji'i ngu'—, ña'a cuayá' nu caa Xtyi'iy cui' Ndyosi cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya nhcui' Sti na' tya sa'ni la; jua'a nda na' la cui' ti cha' lo'o ma tsubi' ti. ⁵ Clyo cua ntyucuatya Juan ji'i ñati lo'o hitya ti; pana cua tyalaa ti tsa nu caa Xtyi'iy cui' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, jua'a tyucuatya ycu' Ndyosi ji'i ma.

Ndyaa Jesús nde cua

⁶ Li' lcaa tya'a ngu' cua ndyu'u ti'i ngu' se'i ti, nhcuane ngu' bi' ji'i Jesús li':

—Xu'na —nacui ngu'—, ¿ha si'i juani nu cua'ni nu'u cha' tyanu cha' ji'i cua, cha' caca ya loo ji'i loyuu su

cuentya quichi' tyi ya chaca quiya', cha' la cui' ngu' Israel laca ya?

⁷ Nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Ná ndyi'ya ma chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ma ni tsa caca, ni tyempo caca nu cua'ni ycu' Ndyosi cña. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi', nguxtyanu tso'o Ni cha' ji'i. ⁸ Juani xa' chcu' na' lo'o ma, cha' caca ñi'ya cua'ni ma nu lo'o tyanu Xtyi'iy cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, cha' li' taca chcu' ma cha' tso'o lo'o lcaa ñati, nu cha' ji'i ycu' na'. Chcu' ma lo'o ngu' nde quichi' Jerusalén, jua'a lo'o ngu' loyuu su cuentya Judea, jua'a lo'o ngu' loyuu cacua ti nu naa Samaria bi'; chcu' ma lo'o ngu' lcaa quichi' su ndi'i ngu' chalyuu.

⁹ Lo'o cua ndye nhcui' Jesús cha' bi', laja lo'o na'a ngu' ji'i ndyiqui'ya ycu' Ndyosi ji'i yu ndyaa yu nde cua li'. Ndyacu' sca coo hichu' yu cha' nga'aa tyaca' ña'a ngu' ji'i yu. ¹⁰ Hora nu ndyaa bi', li' nguxña'a ngu' nde cua. Lo'o ti ndu tucua tya'a ñati nu ngati ste'. Ndu ngu' slo ngu' bi' li', ¹¹ nhcui' ngu' lo'o ngu' bi':

—Cu'ma ngu' Galilea —nacui ngu'—, ¿ni cha' laca ndu ma ña'a ma nde cua? —nacui ngu'—. Jesús nu nguxtyanu ca ti ji'i ma cua ndyaa nde cua, tya caa yu lo yuu chaca quiya'. Ñi'ya nu tyaca' lo'o ndyaa yu, jua'a tyaca' lo'o caa yu chaca quiya' —nacui ngu' nu ngati ste' bi' li'.

Ngusubi ngu' ji'i Matías cha' cua'ni cña loo Judas

¹² Li' ndu'u ngu' nde lo cuati Olivos, nguxtyuu ngu' nde quichi' Jerusalén. Cacua ti ndi'i quichi'; ná ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' judío cha' tsa ngu' tyijyu' la tsa ta'a, nu lo'o ndi'i cña' ngu'. ¹³ Yala ti ndyalaa ngu' quichi' bi', li' ndyaa ngu' ni'i tucua ba'a su ndi'i ngu': ndyaa Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o Andrés, lo'o Felipe, lo'o Tomás, lo'o Bartolomé, lo'o Mateo, lo'o chaca Jacobo sñi' Alfeo, lo'o Simón nu ngua sca ngu' ji'i taju cananista, lo'o Judas tya'a Jacobo. ¹⁴ Stu'ba ti nclacua ti' ngu' bi',

lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o tya'a Jesús ndi'i lo'o ngu' bi', lo'o María xtya'a Jesús, lo'o tyu tya'a nu cuna'a nu ndya'a lo'o yu.

¹⁵ Ngua sca tsá ndyu'u ti'i lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ca quichi bi'; sca siyento ntucua calaa tya'a ñati ntsu'u nu ngutu'u ti'i tsá bi'. Li' ndatu Pedro cha' chcu' yu lo'o ngu' bi':

¹⁶ —Cu'ma tya'a ndi'i na re —nacui Pedro ji'i ngu' bi'—, nu ngua sa'ni nguxtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i jyo'o cusu' David lo'o nguscua jyo'o bi' lo' quityi ñi'ya caca cña nu cua'ni jyo'o Judas nde loo la. Ycu' Judas ngulu'u tyucui ji'i ngu' xña'a lo'o ngusñi ngu' ji'i Jesús preso; pana ñi'ya nu ndyanu cha' caca ji'i yu, jua'a ngua cha' bi'. ¹⁷ Stu'ba ti nguta'a jyo'o Judas lo'o na, stu'ba ti ngua'ni yu cña lo'o na nquicha'. ¹⁸ Lo'o li' ndyaa jyo'o bi' ngüi'ya sca yuu lo'o caya' nu nda ngu' ji'i yu cha' ngua'ni yu cha' cuxi, nu lo'o ndyujui' yu cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a bi'. Ycu' ca yu nguxtyú yu ji'i yu lo' yuu, ngutaa' ne' yu ndu'u tri se'i yu, ngujui yu li'. ¹⁹ Hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ngu' quichi Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' cha'cña ji'i ngu' cha' Acéldama naa yuu su nclyú yu; ndi'ya ndyu'u cha'cña bi': “Yuu su ndyalú tañi ñati”. ²⁰ Lo'o jua'a ngutu'u tucua cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi Salmos nu nchcui' ndi'ya:

Laja ti tyanu tyi yu,

nga'aa tyanu ñati lu'ú cajua.

Lo'o xa' nchcui' quityi bi' chaca quiya':

Cua'ni xa' ñati cña su ndu yu.

'Jua'a nchcui' quityi bi' —nacui Pedro ji'i ngu'—, ²¹⁻²² bi' cha' juani tso'o si cua'ni xa' ñati tya'a na cña loo jyo'o Judas. Ñati bi' caca sca ngu' tya'a na nu ndya'a lo'o na lcaa tsá lo'o nguti'i Jesús lo'o na chalyuu re. Ndyaa yu lo'o na, masi clyo lo'o ntyucuatya jyo'o Juan ji'i ñati, masi tsubi' ti lo'o ndu'u Jesús ndyaa nde cua. Ñati bi' cua na'a ñi'ya ngua lo'o ndyu'ú Jesús

chaca quiya' lo'o cua ngujui, bi' cha' taca chcu' yu lo'o xa' ñati cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua cha' bi'.

²³ Li' ngusubi ngu' tucua tya'a nu qui'yu; sca yu nu naa José Barsabás nu nchcui' ngu' cha' Justo naa yu, lo'o chaca yu nu naa Matías. ²⁴ Li' nchcui' lcaa ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi:

—Ndyosi nu Xu'na ya —nacui ngu'—, jlo ti' nu'u ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati chalyuu. Culu'u nu'u ji'i ya ti ji'i nu tucua tya'a nu qui'yu re nu cua ngusubi ycu' nu'u ji'i, ²⁵ cha' taca tsaa yu bi' xa' quichi, cha' chcu' yu cha' jinu'u cña su ndu jyo'o Judas nquicha'. Na cua nguxtyanu jyo'o bi' cña cha' xña'a tsa bi', lo'o li' ndyaa ca su ndyanu cha' tsaa.

²⁶ Li' ngua'ni ngu' sca cña cha' ngusubi ngu' ji'i tsaca ngu', ti ji'i tyanu cña bi'. Jua'a nquijeloo ji'i ngu' cha' Matías caca ñati bi'. Li' stu'ba ti ndya'a yu bi' lo'o nu tii chaca tya'a ngu' cha' caca tya'a ngu' nu nda Ni cña ji'i cha' chcu' cha' ji'i Jesucristo nde lo' yuu chalyuu.

2

Ndyalaa Xtyi'i ycu' Ndyosi

¹ Ngua tsá ta'a Pentecostés, sca ta'a ji'i ngu' judío, li' ndyu'u ti'i lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo ca bi' se'i ti. ² Hora ti nguañi nde ne' ni'i su nga'a ngu' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyaca cui'i. Lcaa ngu' bi' ndyuna ngu' lo'o nguañi bi'. ³ Li' ndu'u tucua tyu tya'a na ñi'ya slu quii' ti ña'a, ngutacui bi' lo' xlya hique lcaa ngu' bi'; ⁴ jua'a ngua lo'o ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i lcaa ngu' bi'. Li' nguxana nchcui' ngu' cha'cña ji'i xa' ñati, cha' Xtyi'i ycu' Ndyosi ngua'ni lo'o ngu' cha' ngua ji'i ngu' li'.

⁵ Tyempo nu ndyaca ta'a bi' nde quichi Jerusalén ndi'i quiña'a tsa ngu' judío; ngutu'u ngu' lijya ngu' tyu quichi loyuu tyijyu', cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycu' Ndyosi. ⁶ Li' nguxana ndyu'u ti'i ngu' bi' ca su ndañi cha' bi'. Ná ngua cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti ñi'ya nu ngua, cha' lcaa ngu' tyijyu'

ndyuna ngu' cha' nchcui' nu ñat̄i j̄i' Jesucristo bi' cha'cña j̄i' ycu' ca ngu' tyijyu' bi'. ⁷ Ndube tsa ti' ngu' tyijyu' bi' li', ngulacua tsa ti' ngu' bi':

—¿Ha si' xcu' ngu' quich̄i su cuentya Galilea laca ngu' jua? —nacui' ngu' bi' lo'o tya'a ngu'—. ⁸ ¿Ni cha' laca ndyuna na nchcui' ngu' jua cha'cña j̄i'na? —nacui' ngu'—.

⁹ Quiña'a tsa quich̄i ndu'u na: laca na ngu' Partia, ngu' Media, ngu' Elam, ngu' Mesopotamia, ngu' Judea, ngu' Capadocia, ngu' Ponto, ngu' loyuu su cuentya Asia, ¹⁰ ngu' Frigia, ngu' Panfilia, ngu' Egipto, ngu' Africa nu ndi'̄i nde loo la j̄i' quich̄i Cirene; lo'o jua'a ngu' romano, lo'o ndi'̄i ngu' bi' ca nde —nacui' ngu' bi'—. Ntsu'u nu laca sñi' ngu' judío tya'a na, lo'o jua'a ntsu'u xa' ngu' romano nu stu'ba ti ndyu'ni tlyu j̄i' ycu' Ni lo'o na.

¹¹ Lo'o jua'a ndi'̄i ngu' Creta, ndi'̄i ngu' Arabia. Pana lcaa na lo'o tya'a na ndyuna na nchcui' ngu' cha'cña j̄i'na, stu'ba ti ndyuna na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycu' Ndyosi.

¹² Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi'. Ná jlo ti' ngu' tsiya' ti na ca ngua. Tya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—¿Na laca ndyaca re? —nacui' ngu' bi'.

¹³ Lo'o jua'a nxyt̄i lo'o xa' la ñat̄i j̄i' ñat̄i j̄i' Jesucristo bi':

—Cu'bi tsa ngu' jua cha' nchcui' ngu' jua'a —nacui' ngu'.

Cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndu' Pedro lo'o nu tii chaca tya'a ñat̄i bi', cuii nchcui' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi' li':

—Ngu' cusu' cu'ma, ngu' judío —nacui' Pedro—, lo'o lcaa cu'ma nu ndi'̄i nde quich̄i Jerusalén juani —nacui' yu—, cua'a jyaca ma j̄i' cha' nu chcu' na' lo'o ma —nacui' yu—.

¹⁵ Cu'bi cuare, nti' ma; pana si' na cu'bi cuare, cha' hora cua caa nde tlyu ti laca juani. ¹⁶ Ndi'ya ndyaca cha' re: na cua ngua cha' tlyu bi', ñi'ya nu nchcui' cha' nu cua nguscua jyo'o cusu' Joel nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

¹⁷ Tyempo nde loo la lo'o cua tye ti chalyuu, nacui' ycu' Ndyosi, ta na' Xtyi'i ycu' na' cha' tyanu ne' cresiya j̄i' ñat̄i chalyuu, nacui' Ni.

Li' ta sñi' ma cha' jna' lo'o ngu'.

Lo'o jua'a ña'a ngu' cuañi' cha' tlyu nu ndu'ni ycu' Ni,

culu'u na' cha' tlyu bi' j̄i' ngu';

lo'o jua'a chcu' xcalá ngu' cusu'.

¹⁸ Ta na' Xtyi'i ycu' na' cha' tyanu ne' cresiya j̄i' lcaa ñat̄i nu ndu'ni cña nu nlyo na' j̄i' ngu' bi', nacui' Ni.

Li' chcu' ñat̄i bi' lcaa cha' nu ta na' lo'o ngu' cha' chcu' ngu'.

¹⁹ Cua'ni na' cha' tlyu nde cua,

lo'o jua'a cua'ni na' cha' tlyu nde lo yuu;

lye tyalú tañi li', tyaqui quii' tonu, xcu' snii caca nde lo yuu, nacui' Ni.

²⁰ Na' laca ycu' nu Xu'na ma;

cua tyalaa ti ts̄a lo'o cua'ni cuayá' na' j̄i' lcaa ñat̄i chalyuu.

Cua'ni na' cha' tyacu' lo xee cuichaa, cha' nga'a ña'a caca co', ñi'ya tañi ña'a, nacui' Ni.

Sca ts̄a tlyu ts̄a caca bi', liñi caca cuayá' ti' lcaa ñat̄i chalyuu lo'o tyalaa ts̄a bi'.

²¹ Pana cua'ni lyaá na' j̄i' lcaa ñat̄i nu ndijña cha' clyu ti' 'na.

Jua'a nchcui' ycu' Ndyosi. Nguscua jyo'o Joel cha' bi' lo quityi —nacui' Pedro—.

²² 'Cu'ma ngu' Israel —nacui' yu—, cua'a jyaca ma j̄i' cha' nu chcu' na' lo'o ma juani: Ngu' Nazaret laca Jesús. Nguxtyucua ycu' Ni j̄i' yu lo'o ngua'ni yu xcu' cña tonu ca slo ma. Ngulacua tsa ti' ma lo'o na'a ma cña tonu bi', lo'o ngua cuayá' ti' ma cha' xcu' cña j̄i' ycu' Ndyosi ngua.

²³ Cua sa'ni la cua jlo ti' ycu' Ndyosi, tya li' cua nchcui' Ni ñi'ya nu caca j̄i' Jesús. Ndacha' lo Ni j̄i' ngu' cha' cujuui ñat̄i cuxi j̄i' ycu' Jesús. Jua'a ngua li'; tsubi' ti ngusñi ma j̄i' yu, ngujui' ca'a ma j̄i' yu lo crusi. Cua ndyujui ma j̄i' yu lo'o nda ma cña j̄i' ñat̄i cuxi bi', cha' cua ngua'ni ngu'

cña cuxi bi' cuentya ji'j mā, ñi'ya nu nacui Ni cha' caca. ²⁴ Pana ná nscua cha' tyanu Jesús ne' cuaá ña'a jyo'o ti yu, bi' cha' ngua'ni ycu' Ndyosi Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ²⁵ Cua ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o cusu' David sa'ni la nu nchcui' cuentya ji'j Jesús ndi'ya:
 Xu'na, nacui yu, xcui' ndya'a nu'u lo'o na';
 cacua tsa nga'a nu'u slo na', cha' caca tlyu tyiquee na' lo'o nxyucua nu'u jna';
²⁶ bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na', jua'a tso'o tsa nchcui' na' xqui'ya nu'u, cha' chaa tsa ti' na'.
 Ti ti ndi'j tyucui ña'a na' xqui'ya cha' ndi'j nu'u cha' ña'asii nu'u jna'.
²⁷ Ná tyanu cresiya jna' su ndi'j jyo'o, xqui'ya cha' ná ta nu'u chacuayá' catsu' cuaña' na' jua'a ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u jna';
²⁸ cua ngulu'u nu'u tyucui su tsa'a na' cha' tyi'j na' ca slo nu'u.
 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' stu'ba ti tyi'j na' lo'o nu'u li'.
 Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi.
²⁹ 'Pana jlo ti' cu'mā cha' chañi cha' ngujui David, nu jyo'o cusu' ji'na —nacui Pedro—. Sa'ni tsa ngujui bi'; nguxatsi' ngu' ji'j li', lo'o jua'a tya ntsiya cuaá ji'j jyo'o bi' juani. ³⁰ Tu'ba ji'j ycu' Ndyosi ngua jyo'o David bi'; jlo ti' yu cha' nda Ni cha' liñi lo'o yu lo'o nchcui' Ni cha' sca ñati tya'a nati ji'j ycu' yu cala nde loo la, bi' caca nu Cristo. Caca Cristo bi' rey, ñi'ya lo'o ngua ycu' David rey. ³¹ Ngua cuayá' ti' yu tya sa'ni la cha' ntsu'u cha' tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ngujui, bi' cha' nchcui' yu cha' ná tyanu cresiya ji'j Cristo su ndi'j jyo'o, ná catsu' cuaña' Cristo li'. ³² Cha' liñi laca cha' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacui Pedro—. Liñi nda ya cha' lo'o cu'mā, cha' cua na'a ya ji'j yu chaca quiya' cha' lu'ú yu. ³³ Li' ñaa ycu' Ndyosi yaqui'ya Ni ji'j Jesús cha' tyaa yu ca slo ycu' Ni. Juani ndi'j Jesús nde

la'a tsu' cui su tlyu ca su ntucua ycu' Ndyosi. Cua nda ycu' Ndyosi Sti yu Xtyi'i ycu' Ni ji'j Jesús, lo'o nu juani cua nda Jesús Xtyi'i ycu' Ni cha' tyalaa nde chalyuu. Lcaa cha' nu cua ndyuna mā, lcaa cha' nu cua na'a mā tsā juani, bi' laca cña nu ngua'ni ycu' Jesús. ³⁴ Ná ndyaa jyo'o David ña'a lu'ú ti ca slo ycu' Ndyosi, bi' cha' jlo ti' na cha' si'i cha' ji'j ycu' ca yu nchcui' cha' nu nguscua nu David bi' lo quityi, nu ndi'ya nchcui':

Cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u la'a tsu' cui jna'.

³⁵ Caca nu'u loo ji'j lcaa ñati nu laca tya'a cusu' nu'u”, nacui ycu' Ndyosi ji'j.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi —nacui Pedro—.

³⁶ 'Ntsu'u sca cha' ji'j ycu' Jesús nu nga'a cha' ca cuayá' ti' lcaa na nu laca na ngu' Israel: La cui' Jesús nu ngujui' ca'a na ji'j lo crusi cha' cuju' na ji'j, la cui' yu bi', cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'j yu cha' caca yu Xu'na na, cha' laca yu nu Cristo.

³⁷ Lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, ntyuju'u tsa ti' ngu' li'. Nchcuane ngu' ji'j Pedro lo'o ji'j lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'j Jesús tya clyo:

—¿Ñi'ya cua'ni ya juani? —nacui ngu' ji'j ngu' bi'.

³⁸ —Tso'o si caca tyuju'u ti' mā ji'j cha' cuxi, lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā xtyanu mā ji'j li' —nacui Pedro ji'j ngu'—. Lo'o jua'a tyucua tya ngu' ji'j mā chacuayá' ji'j Jesús li'. Cuityi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'j mā li', jua'a ta Ni Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'j mā. ³⁹ Liñi tsa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o mā lo'o nchcui' Ni cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ni ne' cresiya ji'j mā, lo'o ne' cresiya ji'j sñi' mā tyanu Xtyi'i ycu' Ni, lo'o ne' cresiya ji'j ngu' nu ndi'j tyijyu' tyanu Ni; tyanu Ni ne' cresiya ji'j lcaa ñati nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'j.

⁴⁰ Tya quiña'a la cha' nchcui' Pedro lo'o ngu' li'. Liñi tsa ngulo yu cña ji'j ngu':

—Xtyanu ma jil'i ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi —nacu' yu jil'i ngu'.

⁴¹ Lcaa ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', ndyaa ngu' bi' cha' tyucuatya ngu' jil'i ngu' bi' chacuayá' jil'i Jesús. La cui' tsá bi' nguxana sna mil tya'a ñati ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo. ⁴² Ndyuna tso'o lcaa ngu' bi' cha' nu ngulu'u ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo jil'i ngu'. Tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi', stu'ba ti ndi'i ngu', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi; stu'ba ti ndacu ngu', stu'ba ti ndyu'ni tlyu lcaa ngu' bi' jil'i Jesucristo.

Ndi'ya ngua'ni ñati jil'i Jesucristo clyo

⁴³ Ndube tsa ti' lcaa ngu' quichi bi' jil'i cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi, cha' cua quiña'a cña tonu ngua'ni ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo chacuayá' jil'i Ni. ⁴⁴ Lcaa ngu' stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ngu' nu ntsu'u cha' jil'i Jesucristo, nda ngu' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' cha' tacha ngu' jil'i tya'a ngu'; ⁴⁵ ndyujui' ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu', cha' caja cñi nu tacha ngu' jil'i tya'a ngu' nu ná ntsu'u cha' tso'o jil'i tsiya' ti. ⁴⁶ Lcaa tsa ndyu'u ti'i ngu' bi' ne' laa tonu jil'i ngu' judío, jua'a stu'ba ti ndacu ngu' bi' to' tyi tya'a ngu'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi', tso'o ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', ⁴⁷ cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycui' Ndyosi. Tso'o nchcui' lcaa ñati quichi jil'i ngu' bi', jua'a lcaa tsá quiña'a la ñati ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo; ndyu'ni lyaá Ni jil'i ngu' bi' li'. Bi' cha' quiña'a la ñati ndyatü nu ndyu'u ti'i lo'o taju ñati jil'i Jesucristo bi' li'.

3

Ngua'ni ngu' jo'o jil'i nu quicha quiya'

¹ Ngua sca tsá ndyaa Pedro lo'o Juan ne' laa tonu. Hora cua sna nde ngusii ngua, bi' hora laca nu nchcui' ngu' loyuu bi' lo'o ycui' Ndyosi. ² Nga'a sca nu quicha quiya' to' laa, ca ña'a quicha quiya' yu nu lo'o ngula

yu. Lcaa tsá ndya'a lo'o tya'a nu quicha bi' jil'i yu to' laa tonu, nu to' laa nu nda'ya tsa ña'a ndu'ni ngu' quichi jil'i. Nga'a yu to' laa ndijña yu msta jil'i ngu' nu lo'o lijya ngu' to' laa li'. ³ Cua na'a nu quicha bi' jil'i Pedro lo'o jil'i Juan, lijya ngu' cha' tsa ngu' ne' laa, ngüijña yu msta jil'i ngu' bi' li'. ⁴ Ndyatu se'i ti Pedro lo'o Juan cha' ña'a tso'o ngu' jil'i nu quicha bi'. Li' ndacha' Pedro jil'i yu:

—Ña'a nu'u xi jil'i ya —nacu' Pedro jil'i yu.

⁵ Ndyuna tso'o yu, ngua ti' yu cha' cua ta ti ngu' msta jil'i yu.

⁶ —Ná ntsu'u cñi jna' —nacu' Pedro jil'i—, chaca lo cña ntsu'u jna' cha' cua'ni na' lo'o nu'u —nacu'—. ¡Chacuayá' jil'i Jesucristo Nazaret ni!, tyatü nu'u cha' tya'a nu'u ycui' ti.

⁷ Li' ngusñi Pedro ya' yu tsu' cui' cha' xatu jil'i yu li'. Hora ti ngua tso'o quiya' yu, lo'o yane quiya' yu ngua tso'o. ⁸ Tajua' tsa ndatu yu bi', nguxana yu ndya'a yu li'; ndyatü yu ndyaa yu ne' laa tonu lo'o ngu' bi' li', ndya'a yu ndyacuá yu cha' chaa tsa ti' yu, cha' ngua tso'o quiya' yu ndya'a yu. Ngua'ni tlyu yu jil'i ycui' Ndyosi cha' ngua'ni Ni cha' ngua tso'o quiya' yu. ⁹ Cua na'a lcaa ñati jil'i yu ne' laa, cha' tso'o ti nchca ndya'a yu, cha' ndyu'ni tlyu yu jil'i ycui' Ndyosi. ¹⁰ Nslo ngu' jil'i yu, cha' la cui' yu quicha quiya' nu cua nchca'a to' laa bi' ndijña yu msta jil'i ngu' lcaa tsá laca yu bi'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu' cha' cua ngua tso'o quiya' yu.

Cha' nu nda Pedro lo'o quiña'a ñati

¹¹ Ndu Pedro lo'o Juan to' laa tonu su nacu' ngu' “Corredor jil'i Salomón” li'. Lo'o nu qui'yu nu ngua tso'o quiya' bi' ni, ndu yu lo'o ngu'; ña'a ti nga'a yu ngusñi yu ya' ngu' bi'. Li' quiña'a tsa ngu' quichi ngusna lijya slo ngu' bi', cha' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua, cha' ngua tso'o quiya' yu quicha bi' li'. ¹² Cua na'a Pedro jil'i ñati cha' quiña'a tsa ngu' ndyalaa ngu' slo. Li' nchcui'

Pedro lo'o ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua ji'i nu quicha bi':

—Cu'ma ngu' Israel —nacu'i Pedro ji'i ngu'—, ¿ni cha' laca ndube tsa ti' ma? —nacu'i—. Na ndu ti ma nxña'a tsa ma ji'i ya —nacu'i—. Ndube tsa ti' ma ña'a ma na ca ndyaca ji'i nu qui'yu re. Nacu'i ma cha' nchca tsa ji'i ya; ngua'ni ya cha' ndyaca tso'o yu re xqui'ya cha' tso'o tsa cha' nu ndu'ni ya lcaa tsa, nti' ma. Si'i jua'a. Jesús laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o quiya' yu re. ¹³ Ycui' Ndyosi Sti na ni, la cui' Ni laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'na ji'i tya sa'ni la, masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob; lcaa jyo'o cusu' ji'na ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi bi'. Ycui' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús Sñi' ycui' Ni cha' caca tlyu yu. Ntejeya' ma ji'i nu Jesús bi' tsubi' ti, ndyaa lo'o ma ji'i yu, ndyaa ma ngusta ma qui'ya ji'i yu slo ngu' nu laca loo; nu lo'o ngua ti' gobernador Pilato cha' tyu'u Jesús laja ti, ná ntaja'a ma li'. ¹⁴ Xcui' cha' tso'o ngua'ni nu Jesús bi', xcui' lubii cresiya ji'i yu, lo'o ná nda ma chacuayá' tyu'u yu laja ti li'. Ngüijña ma chacuayá' ji'i gobernador bi', cha' tyu'u laja ti chaca nu laca preso, nu cua ndyujuii ji'i tyuu tya'a ñati. ¹⁵ Lo'o li' ngüijña ma chacuayá' cujuui ngu' ji'i Jesús, masi ycui' Jesús laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ñati. Li' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Jlo ti' ya cha' chañi laca cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' cua na'a ya ji'i yu ña'a lu'ú ti yu chaca quiya'.

¹⁶ 'Cua nslo ma ji'i nu qui'yu re nu ngua quicha yu nquicha' —nacu'i Pedro ji'i ngu'—. Lo'o juani cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o yu re, xqui'ya cha' jlya ti' ya ji'i Jesús. Nchca tsa ji'i nu Jesús bi' cua'ni cha' tyaca tso'o ñati; taca ña'a ma cha' chañi cha' bi', cha' ngua tso'o yu re juani.

¹⁷ 'Cu'ma ngu' tya'a quichi tyi na, jlo ti' na' cha' ná ngua tii ma tilaca ngua Jesús nu lo'o ngüijña ma

chacuayá' cha' cujuui sendaru ji'i yu. Lo'o jua'a nu ngu' nu laca loo ji'i ma, ná ngua tii ngu' na laca nu ngua'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. ¹⁸ Cua laca cha' juani, la cui' cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na sa'ni la, la cui' cha' nu nguscua ngu' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi. Quityi bi' nchcui' cha' ti' tsa cua'ni quicha ngu' ji'i Jesucristo; jua'a cujuui ngu' ji'i Jesús, la cui' Jesús nu nda ycui' Ndyosi ji'i ya lo yuu chalyuu. ¹⁹ Bi' cha' ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma ji'i, cuati jña ma cha' clyu ti' ji'i ycui' Ndyosi cha' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma. Cua'ni nu Xu'na na cha' taca ca tso'o cresiya ji'i ma chaca quiya' li'. ²⁰ Cuati culo ycui' Ndyosi cña ji'i Jesús cha' tyaa chaca quiya', la cui' Jesús nu ngusubi Ni ji'i cha' caca nu Xu'na na. ²¹ Ntsu'u cha' tyanu Jesús ca slo Ni nu juani ti; pana tiya' la, li' tyalaa sca tsa lo'o chaca quiya' cua'ni cucui ycui' Ndyosi ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu, cha' li' tyaa Jesús. Jua'a laca cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, cha' nu nguscua ngu' lo quityi cua sa'ni la. ²² Tyempo bi' ndi'ya nguscua jyo'o Moisés bi': “Ñi'ya ngulo ycui' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'i Ni lo'o ma, jua'a culo nu Xu'na na cña ji'i sca nu cusu' tya'a quichi tyi na ca nde loo la. Taquiya' ma lcaa cha' nu chcui' nu cusu' bi' lo'o ma. ²³ Si ntsu'u sca ñati nu ná nti' taquiya' cha' nu ta nu cusu' bi', tye cha' ji'i ñati bi' li'; ná caca ñati bi' ñati ji'i ycui' Ndyosi.” Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

²⁴ 'La cui' jua'a nguscua lcaa jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la; masi quityi nu nguscua jyo'o Samuel, masi quityi nu nguscua lcaa jyo'o cusu' bi', nguscua ngu' cha' caa Jesucristo lo yuu chalyuu. Lo'o juani cua ngua cha' nu nchcui' ngu' bi'. ²⁵ Lcaa na laca na tya'a ñati ji'i jyo'o cusu' nu nguscua quityi ji'i ycui' Ndyosi bi'; na cua ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na bi', lo'o jua'a ngua cha' ndyanu cha' bi' cuentya

ji'na juani, cha' tya'a ñati ji'i jyo'o cusu' bi' laca na. Ndi'ya nchcui' ycu' Ndyosi lo'o Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na bi': "Sca ñati tya'a nu'u nu tyi'i chalyuu nde loo la", nacui' Ni ji'i, "bi' laca nu cua'ni cho'o cresiya ji'i lcaa lo ñati chalyuu". ²⁶ Ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú nu sca ti Sñi' ycu' ca chaca quiya' lo'o ngujuii yu, jua'a ngulo Ni cña ji'i yu cha' clyo caa yu ca slo na ca nde. Cua nti' Ni cha' ca lubii cresiya ji'na, bi' cha' cua ñaa Sñi' ycu' Ni cha' xtyucua ji'na, cha' caca culotsu' na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na.

4

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan

¹ Tya ndu Pedro lo'o Juan nchcui' lo'o ngu' ne' laa nu lo'o ngulaa sti jo'ó. Yaa ngu' lo'o xu'na ngu' policia nu ndi'i cua ne' laa tonu, lo'o nu ngu' saduceo yaa. ² Nasi' tsa ngu' bi', cha' nclyu'u Pedro lo'o Juan ji'i ñati; nclyu'u ngu' cha' ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesucristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu, jua'a nga'a cha' tyu'ú lcaa jyo'o ñati chaca quiya' nde loo la. ³ Li' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' policia ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' su'ba ngu' ji'i ne' chcuá sca talya, cha' ngusii tsa lo'o ngujuii ngu' bi' ji'i ngu'. ⁴ Tso'o tsa ndyuna quiña'a ñati cha' ji'i ycu' Ndyosi nu ngulu'u ngu' bi' ji'i ngu', hora ti ngusñi ngu' cha' bi'. Cua ntsu'u ca'yu mil tya'a nu qui'yu ti nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo li'.

⁵ Ca chaca tsá ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo ji'i ngu' quichi Jerusalén, lo'o ngu' cusu' ji'i quichi, lo'o ñati nu nclu'u cha' jo'ó ji'i ngu' ne' laa. ⁶ Nga'a Anás nu ngua xu'na sti jo'ó, jua'a nga'a Caifás, lo'o Juan, lo'o Alejandro, nga'a lcaa tya'a sti jo'ó nu laca loo. ⁷ Ngulo ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan ne' chcuá, ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ca slo ngu' nu laca loo. Li' nchcuane nu ngu' cusu' bi' ji'i ngu':

—¿Ñi'ya ngua'ni ma cha' ndyaca tso'o yu quicha quiya' bi'? —nacui'

ngu' ji'i ngu'—. ¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni ma jo'o ji'i yu?

⁸ Li' tso'o tsa nguxtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i Pedro, bi' cha' ngua ji'i yu nguxacui yu cha' ji'i ngu' nu laca loo, jua'a ji'i ngu' cusu' bi':

—Cu'ma ngu' cusu' nu laca loo ji'i ya —nacui' Pedro ji'i ngu'—, ⁹ cua nchcuane ma ji'i ya ni cha' laca nguxtyucua ya ji'i yu re nu ngua quicha quiya' —nacui'—, ni cha' ngua'ni ya jo'o ji'i yu re —nacui'—. ¹⁰ Cua'a jyaca ma xi lacua. Ta na' sca cha' lo'o ma, lo'o lcaa ngu' loyuu re, cha' ycu' Jesucristo laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu quicha re. La cui' Jesús Nazaret nu ndyujuii ma ji'i lo crusi, bi' laca nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú chaca quiya' lo'o ngujuii. Ycu' Jesús bi' nda chacuayá' cha' ngua tso'o quiya' yu re, bi' cha' ndu yu ca nde tso'o ti yu juani. ¹¹ Ñi'ya laca sca cuityi ni'i nu nchcuaa sca quee tonu cha' ná tso'o nti' cuityi, masi stu'ba tsa ña'a loo, jua'a laca cu'ma cha' ná ntaja'a ma cuna ma cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o ma; ñi'ya laca quee bi' nu cua nchcuaa ma ji'i, jua'a laca ycu' Jesús, cha' ná ndaquiya' ma ji'i yu tsiya' ti. Pana juani loo la laca nu Jesús bi', ¹² bi' cha' nchca ji'i cua'ni lyaá ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na; ná ntsu'u xa' ñati tyucui ña'a chalyuu nu nchca la ji'i, cha' sca ti ji'i Jesús cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' cua'ni cña bi'.

¹³ Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, cuati ña'a tsa ngu' ji'i Pedro lo'o Juan:

—¿Ni cha' laca ná ntsii ngu' re nchcui' ngu' lo'o na? —nacui' ngu'—. Si'i ñati tlyu laca ngu', si'i ñati nu ngua tsa'a quityi laca ngu' re.

Li' ngua tii ngu' cusu' cha' cua nguta'a ngu' lo'o Jesús. ¹⁴ Nga'aa ngujui la cha' nu chcu' ngu' cusu' lo'o ngu' bi', cha' stu'ba ti ndu ngu' lo'o yu nu ngua quicha bi'. ¹⁵ Li' ngulo ngu' cña cha' tyu'u nu ca ta'a sna ti ngu' bi' nde liya', cha' cuaana ti chcu' ngu' cusu' lo'o tya'a ti ngu':

16 —¿Ñi'ya cua'ni na lo'o ngu' jua? —nacui' ngu' cusu'—. Cua ngua'ni ngu' sca cha' tlyu, lo'o jlo ti' lcaa ngu' quichi' Jerusalén re cha' bi' —nacui' ngu'—. Ná taca ñacui' na cha' cha' cuiñi laca bi' —nacui' ngu'—. 17 Pana ná tso'o si cuna xa' la ñati' cha' jii' Jesús; bi' cha' tso'o si xcutsii' na jii' ngu' jua, cha' ná culu'u ngu' jii' xa' ñati' tilaca laca Jesucristo.

18 Li' ngusi'ya ngu' cusu' jii' ngu' bi', cha' tyaa ngu' nde ni'i' chaca quiya'. Ngulo ngu' cusu' cña jii' ngu' bi' li':

—Nga'aa chcu' ma' tsiya' ti cha' jii' Jesucristo lo'o xa' ñati' —nacui' ngu' cusu' jii' ngu'.

19 Nguxacui' Pedro lo'o Juan cha' jii' nu ngu' cusu' bi' li':

—Ná cube tsa ti' cu'ma, ngu' cusu' —nacui' ngu' jii' ngu' bi'—. ¿Ha ntsu'u cha' cua'ni ya cña nu culo cu'ma jii' ya? ¿Ha ná tso'o la nti' cu'ma cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi jii' ya? 20 Tso'o la nti' ya cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi jii' ya; bi' cha' ná tye chca cha' chcu' ya lo'o ñati', lcaa cha' nu cua na'a ya jii' Jesús, lo'o lcaa cha' nu cua ndyuna ya, cha' nu nchcu' yu lo'o ya.

21 Ngua ti' ngu' cusu' xcutsii' ngu' jii' Pedro lo'o Juan, bi' cha' chaca quiya' lye la nchcu' ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. Lo'o li' nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti; ná ngua jii' ngu' nu laca loo xcube' ngu' jii' Pedro lo'o jii' Juan, cha' ndyutsii' ngu' cusu' bi' jii' ngu' quichi', cha' nu ngu' quichi' ni, lye tsa ndya xlya'be ngu' jii' ycu' Ndyosi cha' ngua tso'o yu quicha quiya' bi'.

22 Cua nteje tacui' tu'ba yija ntsu'u nu quicha bi' lo'o ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o yu.

Ca ta'a ñati' jii' Jesucristo nchcu' lo'o ycu' Ndyosi

23 Nu lo'o nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti, li' hora ti ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca slo nu ngu' tya'a ndya'a ngu'. Nda Pedro lo'o Juan cha' lo'o lcaa tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu nchcu' sti jo'ó, lcaa ña'a cha' nu nda ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. 24 Lo'o cua

ndyuna tya'a ngu' cha' bi', stu'ba ti nchcu' lcaa ngu' lo'o ycu' Ndyosi li':

—Ndyosi Sti ya —nacui' ngu'—, nu'u laca nu Xu'na ya, nu'u laca nu laca loo la —nacui' ngu'—. Cua ngüiñá nu'u lcaa chalyuu, lo'o lcaa nde cua, lo'o lcaa tyujo'o; cua ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu —nacui' ngu'—. 25 Nda nu'u Xtyi'i ycu' nu'u jii' David jyo'o cusu' jii' ya, nu lo'o nguscua yu cha' cuentya jinu'u lo quityi. Ndi'ya nscua cha' lo quityi bi':

¿Ni cha' laca tyaala tsa ngu' xa' loyuu? Nclyacua tsa ti' ngu' bi', cha' cua'ni cuxi ngu'; pana ná nchca jii' ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

26 Cua ndyu'u ti'i lcaa nu laca xu'na chalyuu re lo'o nu laca loo jii' lcaa quichi',

cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na na, jua'a lo'o Cristo nu ngusubi ycu' Ndyosi jii'.

27-28 'Ñi'ya nu cua nchcu' quityi jinu'u nu nguscua jyo'o David sa'ni la bi' —nacui' ngu' jii' ycu' Ndyosi Sti na—, jua'a cua ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo jii' quichi' re cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Jesús Sñi' ycu' nu'u, masi xcui' lubii tsiya' ti cresiya jii' nu Jesús bi'; la cui' yu laca nu ngusubi nu'u jii' —nacui' ngu'—. Ndyu'u ti'i Herodes lo'o Poncio Pilato, lo'o ngu' xa' loyuu, lo'o ngu' tya'a ya nde loyuu re. Li' ngua'ni ngu' lcaa cña nu nda nu'u chacuayá' jii' ngu' bi' cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu nda nu'u cha' lo'o ngu' sa'ni, la cui' jua'a ngua cha' yija re —nacui' ngu' jii' ycu' Ndyosi—. 29 Xu'na ya, ña'a nu'u ca nde juani cha' tyaala tsa ngu' ña'a ngu' jii' ya. Nti' ya cua'ni ya cña nu ngulo nu'u jii' ya, bi' cha' xtyucua nu'u jii' ya juani cha' caja juersa jii' ya, cha' ná cutsii' ya nu lo'o ta ya cha' jinu'u lo'o ñati' re —nacui' ngu'—. 30 Ta nu'u chacuayá' cha' tyaca tso'o ngu' quicha; cua'ni Jesús Sñi' nu'u nu xcui' lubii cresiya jii' quiña'a tsa cña tonu, cha' jua'a cube tsa ti' ngu' jinu'u. Tsa lo cua ti cha' chcu' ya juani.

³¹ Lo'o cua ndye cha' nchcui' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi, li' ngüña ni' su nga'a ngu' bi'. La cui' hora jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i lcaa ngu' bi' li', bi' cha' nga'aa ndyutsii ngu' lo'o nda ngu' cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o xa' ñati.

Lcaa na nu ntsu'u ji'i ngu' ngusa'be ngu' ji'i lo'o lcaa tya'a ngu'

³² Se'i ti ndi'i lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo, stu'ba tsa ndu'ni lcaa ngu' bi' lo'o tya'a ngu', sca ti cha' ntsu'u tyiquee lcaa ngu'. Nda ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'i ngu' cha' xtyucua ji'i lcaa ngu' lo'o tya'a ngu'. ³³ Lo'o nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo ni, tlyu tsa tyiquee ngu' nchcui' ngu' lo'o xa' ñati cha' cua na'a ycuí' ca ngu' ji'i Jesús nu Xu'na na lo'o cua ndyu'ú yu chaca quiya', nu lo'o ngujui yu. Lo'o jua'a nguxtyucua ycuí' Ni ji'i lcaa ngu' bi', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o lcaa ñati. ³⁴ Tso'o tsa tyiquee lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, bi' cha' ni sca tya'a ngu' nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu', cha' lcaa ngu' nu ntsu'u ni' ji'i, lcaa nu ntsu'u xi yuu ji'i, ndyujui' ngu' na bi', cha' caja ñi'ya tyiji yu'ú ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'. ³⁵ Nda ngu' cñi bi' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo cha' tacha ngu' cha' bi' ji'i tya'a ngu' li'. Ngu' bi' jlo ti' si ntsu'u na nu lyiji ji'i xa' tya'a ngu'. ³⁶ La cui' jua'a ngua'ni sca ngu' Chipre nu naa José. Ngu' Leví laca yu; ñi'ya ndu'ni xirta cña ne' laa, jua'a ndu'ni ngu' Leví bi' cña. Xa' xtañi ngusta nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ji'i nu José bi'; Bernabé ngua xtañi yu li', cha' tso'o tsa nxaala' yu tyiquee tya'a ñati. ³⁷ Ntsu'u xi yuu ji'i yu bi'. Lo'o cua ndyujui' yu yuu bi' ji'i xa' ñati, li' ñaa nu Bernabé bi', nda yu lcaa cñi caya' lo yuu bi' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo.

5

Ñilo'o Ananías lo'o Safira ji'i ycuí' Ndyosi

¹ Lo'o jua'a ntsu'u chaca yu nu naa Ananías, lo'o clyo'o yu naa Safira.

Ndyujui' ngu' xi yuu ji'i ngu' ji'i xa' ñati. ² Li' ndyaa nu qui'yu bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo; pana tsa cla'be ti cñi nda yu ji'i ngu', cha' cuaana ti nguxco'o yu nu chaca tya cla'be cñi bi' toni'i ji'i yu. Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' clyo'o yu lcaa ña'a nu ngua'ni yu bi'. ³ Nchcui' Pedro lo'o yu li':

—Ananías —nacui—, ¿na laca ngua hi? ¿Ni cha' laca nda nu'u chacuayá' ji'i nu xña'a nu naa Satanás cha' caca loo ne' cresiya jinu'u? Bi' laca nu ngua'ni cha' nguñilo'o nu'u ji'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi —nacui Pedro ji'i yu bi'—. Nacui nu'u cha' nde laca lcaa cñi nu ngujui jinu'u lo yuu bi', lo'o si'i lcaa cñi laca re. ⁴ Yuu jinu'u laca bi' nquicha', lo'o jua'a cua ntsu'u chacuayá' jinu'u cua'ni na laca nu nti' nu'u cua'ni lo'o cñi bi'. ¿Ni cha' laca nguñilo'o nu'u ji'i ya lacua? Ná liñi cha' nu ngua'ni nu'u, cha' nu cua nacui nu'u cha' lcaa cñi bi' laca re, lo'o si'i jua'a laca bi'. Si'i lo'o ñati ti nda nu'u cha' cuiñi bi', lo'o ycuí' Ndyosi cua nda nu'u cha' cuiñi bi' —nacui Pedro ji'i nu qui'yu bi'.

⁵ Lo'o ndyuna Ananías cha' bi', li' nclyú yu lo yuu. Na nclyú ti yu, ngujui yu li'. Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ndi'i cacua ti li'. ⁶ Yala ti lijya xi ngu' cuañi', ngüixii ngu' late' chu' jyo'o bi', ngulo ngu' ji'i nde liya'. Li' ndyaa lo'o ngu' ji'i, ndyaa cha' tyatsi'.

⁷ Cua nteje tacui sna hora lo'o ñaa clyo'o jyo'o bi' li', pana ná jlo ti' ma' na laca ngua ji'i jyo'o bi'. ⁸ Li' nchcui' Pedro lo'o nu cuna'a bi':

—Cacha' nu'u jna' —nacui ji'i—, ¿ha tsa lo cua ti cñi nda ngu' ji'i ma' cha' ndyujui' ma' yuu bi' ji'i ngu'?

—Chañi —nacui nu cuna'a bi'—, la cui' tsa lo cua ti cñi nda ngu' ji'i ya.

⁹ —¿Ni cha' laca ngua'ni ma' jua'a? —nacui Pedro li'—. Tyucuaa ma', cua ngua'ni stu'ba ma' cha' lo'o tya'a ma' cha' cua'ni cuayá' ma' ji'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi, si jlo ti' Ni, si ná jlo ti' Ni cha' cuiñi ma' —nacui—. Cua'a jyaca xi ñi'ya ndañi quiya' ngu' cuañi' nu lijya ndyaa nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o clyo'o

nu'u. La cui' jua'a tsa lo'o ngu' jinu'u juani.

¹⁰ Hora ti nclýú nu cuna'a bi' lo yuu; slo ti Pedro nclýú, ngujuii ca li'. Li' ñaa ngu' cuañi' na'a ngu' cha' lo'o nu cuna'a bi' ngujuii. Hora ti ndyi'ya ngu' ji'i jyo'o ma', ndyaa lo'o ngu' ji'i, ndyaa cha' tyatsi' sii' ti cuaá su nguatsi' jyo'o clyo'o; ca bi' nguxatsi' ngu' ji'i. ¹¹ Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo cha' jua'a ngua ji'i jyo'o Ananías lo'o clyo'o yu, lo'o jua'a ndyutsii tsa lcaa ñati nu ndyuna cha' bi'.

Ngua'ni ngu' tyuu tya'a cha' tlyu chacuayá' ji'iyui' Ndyosi

¹² Quiña'a tsa chacuayá' nda yui' Ndyosi ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, bi' cha' ngua'ni ngu' quiña'a tsa cha' tlyu ca su ndi'i ngu' quichi. Ngulacua tsa ti' ngu' quichi xqui'ya cña tlyu bi'. Lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo ni, ndyu'u ti'i ngu' ca su nacui ngu': "Corredor ji'i Salomón", cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' bi'; ca to' laa tonu laca corredor bi'. ¹³ Xa' la ngu' quichi ni, ndyutsii tsa ngu'; ná ndya'a ngu' slo ngu' bi', masi tso'o tsa nchcui' ngu' ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo. ¹⁴ Li' ndyuna tyuu tya'a ñati cha' ji'i yui' Jesucristo nu Xu'na na, jlya ti' ngu' cha' bi' li'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' bi', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu, ngusñi ngu' cha' ji'i yui' nu Xu'na na. ¹⁵ Li' ndyaa ngu' quichi bi', ndyaa qui'ya ngu' ji'i ngu' quicha nu ntsiya slo ngu'. Li' ngusta ngu' ji'i ngu' quicha bi' lo jaa', masi lo qui'ña, cha' tsa lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' ca to' calle su tyeje tacui Pedro. Ngua ti' ngu' masi cua'a ti tyacala' nu nda Pedro loo ngu' quicha bi', nu lo'o nteje tacui yu. Tyaca tso'o nu quicha bi' li'. ¹⁶ Nguañi cha' bi' lcaa quichi cacua ti, lcaa su ndi'i ñati quicha; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha nu ntsu'u slo ngu', lo'o ji'i ngu' nu cua ngusñi cui' cuxi ji'i. Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' nde

quichi Jerusalén slo Pedro, lo'o jua'a ngua tso'o lcaa nu ngu' quicha bi' li'.

Nhcube' ngu' ji'i Pedro lo'o Juan

¹⁷ Ñasi' tsa xu'na sti jo'ó ña'a ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, xqui'ya cha' quiña'a tsa cña tlyu ndyu'ni ngu' cuentya ji'i Jesús. Lo'o jua'a ngu' saduceo nu tya'a ndya'a sti jo'ó ni, ti' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi'. ¹⁸ Bi' cha' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' ji'i ca ta'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcuá. ¹⁹ Nu lo'o ngua talya, li' ndyalaa sca xca ji'i yui' Ndyosi, ngusaala toni'i su ntsu'u ngu' ne' chcuá cha' tyu'u ngu' nde liya'. Lo'o cua ngutu'u ngu' nde liya', li' nchcui' xca bi' lo'o ngu':

²⁰ —Yaa cly ma —nacui—, yaa ma ne' laa tonu jua cha' culu'u ma cha' ji'i Jesús ji'i tya'a ñati ma —nacui—. Ta ma cha' lo'o ngu' ñi'ya caca cucui cresiya ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

²¹ Ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu'; bi' cha' lo'o nguxee, li' ndyatí ngu' bi' ndyaa ngu' ne' laa tonu cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i ñati nu ndi'i ca bi'.

Li' ndyaa xu'na sti jo'ó lo'o ngu' tya'a ndya'a yu, ngulo yu cña cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' cusu', lcaa nu laca loo ji'i ngu' Israel. Cuati ngulo yu cña cha' tsa ngu', tsa culo ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u ne' chcuá bi', cha' tyaa ngu' bi' slo yu. ²² Ndyaa ngu' li'; pana nu lo'o ndyalaa ngu' toni'i chcuá, nga'aa tucui ntsu'u ne' chcuá bi'. Hora ti nguxtyuu ngu' ñaa ngu' slo nu ngu' cusu' bi'.

²³ —Ndyalaa ya toni'i chcuá —nacui ngu' ji'i ngu' nu laca loo bi'—. Nga'a ya' toni'i chcuá bi', lo'o ña'a ti tya ndi'i ngu' cua —nacui—. Pana nu lo'o ngusaala ya toni'i chcuá, nga'aa tucui ndi'i ne' chcuá na'a ya li'.

²⁴ Ngulacua tsa ti' sti jo'ó lo'o nu laca loo ji'i ngu' policía nu nga'a cua, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nga'aa ntsu'u preso bi'. ²⁵ Li' ndyalaa sca ñati slo ngu':

—¿Ha ná jlo ti' mā mala ndi'i ngu' nu ngusu'ba mā ji'i ne' chcuā la caa? —nacui' yu ji'i nu ngu' cusu' bi'—. Cua ndi'i ngu' bi' ne' laa tonu ncliyu'u ngu' ji'i ñati ca bi'.

²⁶ Hora ti ndu'u nu laca loo ji'i ngu' nu nga'a cuā bi', ndyaa ndyiqui'ya ji'i preso bi'. Lo'o nu ngu' policia nu nga'a cuā ni, ndyaa ngu' lo'o. Ná ngulo policia juersa ji'i ngu' lo'o ngusni ngu' bi' ji'i ngu', cha' ntsii policia ji'i ngu' quichi, ñi'ya si cu ngu' quee ji'i ycu' policia. ²⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' slo ngu' cusu' cha' ca cuayá' ji'i ngu' bi'. Li' nguxana sti jo'ó nu laca loo bi' nchcui' lo'o ngu':

²⁸ —Cua ngulo ya cña ji'i mā —nacui' sti jo'ó ji'i ngu' preso—, cha' ná culu'u mā cha' ji'i jyo'o Jesús bi' ji'i ñati —nacui—. ¿Na laca ngua ji'i mā juani? ¿Ni cha' laca ná nduna mā? —nacui—. Ncliyu'u mā cha' bi' ji'i lcaa ngu' quichi Jerusalén re, lo'o jua'a nti' mā sta mā qui'ya ji'i ya cha' ndyujui ya ji'i Jesús.

²⁹ Nguxacu' Pedro cha' ji'i sti jo'ó bi' li', cuentya ji'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo nchcui' yu:

—Ntsu'u cha' taquiya' ya ji'i cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ya, masi xa' cña culo ñati chalyuu ji'i ya —nacui' Pedro ji'i ngu'—. ³⁰ Cua ndyujui mā ji'i Jesús, ngujui' ca'a mā ji'i lo crusi. Lo'o juani ni, ycu' Ndyosi nu ngua ycu' Ndyosi ji'i lcaa jyo'o cusu' ji'na, bi' laca Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ³¹ Nchca ji'i Jesús bi' cuityi yu cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu. Ycu' Jesús laca nu Xu'na na, bi' cha' la'a tsu' cui ca su ntucua Ni nda ycu' Ndyosi su tyi'i Jesús. Ngua'ni Ni jua'a cha' caja ñi'ya caca tyuju'u ti' na nu laca na ngu' Israel ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na li'. ³² Cha' liñi nchcui' ya lo'o mā cha' cua na'a ya ji'i ycu' Jesús bi'. Cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni ji'i ngu'. Lo'o jua'a Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' taca

ca jlo ti' ya cha' chañi laca cha' ji'i Jesucristo nu ncliyu'u ya ji'i lcaa ñati.

³³ Lye tsa ngunasi' ngu' cusu' li', lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'; nti' tsa ngu' cujuui ngu' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo bi' li'. ³⁴ Pana hora ti ndatu sca nu cusu' slo ngu' li'. Gamaliel naa nu cusu' bi'. Ngu' fariseo laca nu Gamaliel bi', nu tso'o tsa ncliyu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i tya'a quichi tyi yu. Ncliyu'u yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndiya tsa ti' lcaa ñati ña'a ngu' ji'i nu cusu' bi'. Juani nchcui' yu lo'o ngu' cha' tso'o la si tsa nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo bi' nde liya' sca hora ti. ³⁵ Lo'o li' nchcui' nu Gamaliel bi' lo'o lcaa ngu' cusu' bi':

—Cu'ma, laca mā loo ji'i ngu' Israel —nacui' yu ji'i ngu'—, tso'o la si cui'ya na cuentya ñi'ya cña nu cua'ni na lo'o ngu' nu ndu'nde liya' bi' —nacui—. ³⁶ Ntsu'u ti' na cha' tya tsubi' la ngula sca nu qui'yu nu tyaala tsa, nu naa Teudas; nguti' yu xi loyuu re. Jly tsa ti' ngu' cha' nu nchcui' yu bi', cha' nacui' yu cha' ñati tlyu ngua yu. Li' ndya'a jacua siyento tya'a ñati lo'o yu; pana nu lo'o ndyujui ñati ji'i yu, li' ngusna lyiji nu ñati tya'a ndya'a yu li'. Ndye cha' ji'i yu jua'a ti li'. ³⁷ Chaca quiya' ndyalaa sca ngu' Galilea tyempo lo'o nguscua ngu' nu laca cña xtañi ngu' quichi, jyo'o Judas ngua bi'. Ngusi'yana jyo'o Judas bi' ji'i tyuu tya'a ñati cha' tyu'u lca'a ngu' ji'i yu, cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' sendaru. Lo'o li' ñi'ya nu ngua ji'i Teudas bi', jua'a ngua lo'o Judas bi', cha' ndyujui ñati ji'i yu. Ndye cha' ji'i yu jua'a ti li', ngusna lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ³⁸ Bi' cha' juani, tso'o la si ná sca na cua'ni na lo'o ngu' nu ndu'nde liya' bi'; tso'o la si nga'aa cala' na ji'i ngu' bi'. Si ñati ti ngulo cña ji'i ngu' bi', tye cha' ji'i ngu' jua'a ti li'; ³⁹ si chañi cha' ycu' Ndyosi laca nu ngulo Ni cña ji'i ngu' bi', cu'ma ná nchca ji'i mā cua'ni tye mā cha' ji'i ngu' bi' li'. Na nxuu tya'a mā lo'o ycu' Ndyosi laca si cua'a mā ji'i ñati ji'i Ni.

⁴⁰ Ndyuna ngu' cusu' cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo'o ngu'. Li' ngusi'ya ngu' ji'i ngu' nu ndu nde liya' bi' cha' tyaa ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cña ji'i xca cha' quiji'i ji'i preso bi'. Li' liñi tsa ngulo ngu' cusu' bi' cña ji'i preso bi', cha' nga'aa chcui' ngu' cha' ji'i Jesucristo lo'o xa' ñati. Lo'o cua ndye cha', li' ndyaa laja ti ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo. ⁴¹ Ndu'u ngu', chaa tsa ti' ngu' li', masi cua nchcube' ngu' nu laca loo bi' ji'i ngu' xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús. ⁴² Lcaa tsa nclyu'u ngu' ji'i ñati ne' laa tonu, lo'o jua'a nde to' tyi ñati; xcui' nclyu'u ngu' cha' ji'i Jesucristo ji'i ngu', cha' Jesús laca ycu'i' nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ntajaty tsa ngu' ji'i tya tsubi' la.

6

Nda ngu' cña ji'i nu cati tya'a ñati

¹ Tyempo bi' ngua quiña'a la ngu' tya'a ngu' judío nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo, pana ná stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' nu nchcui' cha' griego lo'o ngu' nu nchcui' cha'cña ji'i ngu' judío:

—Ná stu'ba ndacha ngu' na cacu nu cuna'a ti'i —nacui' ngu' nu nchcui' cha' griego—. Ná tso'o ndu'ni ngu', cha' nda ngu' ji'i nu cuna'a ti'i nu nchcui' cha'cña ji'i ngu' judío, lo'o jua'a ná nda ngu' ji'i nu cuna'a ti'i tya'a ya nu nchcui' cha' griego —nacui' ngu'.

² Bi' cha' nguane nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ji'i ngu' cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' nu laca ñati ji'i Jesucristo, cha' chcui' ngu' lo'o ñati bi':

—Ntsu'u cña ji'i ya cha' culu'u ya cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa ñati —nacui' ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi'—, bi' cha' ná tso'o si xcui' ndya'a tyiquee ya ji'i na cacu ngu' re —nacui' ngu' bi'—. ³ Cu'ma ngu' tya'a na, tso'o la si subi ma tya chcati tya'a ngu' tya'a ma nu caca cña bi', cha' stu'ba ti xtyucua ngu' ji'i lcaa ngu' ti'i tya'a na. Nga'a cha' caca ngu' bi' ñati nu tso'o tsa nchcui' ngu' ji'i, ñati nu nclyacua

tso'o ti', ñati nu ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i cha' ta la juersa ji'i, cha' taca cña'asi tso'o ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'na. Tso'o si jua'a laca ñati nu cua'a lo ma cña ji'i cha' caca ngu' cña bi'. ⁴ Li' caja la xi tyempo cha' chcui' ya lo'o ycu'i' Ndyosi, cha' culu'u ya cha' ji'i Jesucristo ji'i xa' ñati.

⁵ —Tso'o lacua —nacui' lcaa ngu'—, jua'a cua'ni ya.

Li' ngusubi ngu' ji'i Esteban, sca yu nu jlya tsa ti' ji'i Jesucristo; chañi cha' ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i yu bi'. Lo'o jua'a ngusubi ngu' ji'i Felipe, lo'o ji'i Prócoro, lo'o ji'i Nicanor, lo'o ji'i Timón, lo'o ji'i Parmenas, lo'o ji'i Nicolás nu ngu' quichi Antioquía. Ni'ya nu jlya ti' ngu' judío, jua'a jlya ti' Nicolás nu ngua tya clyo la. ⁶ Li' ndyaa lo'o lcaa ñati nu ndi'i bi' ji'i nu cati tya'a ngu' bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo. Lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ni, nchcui' ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi cha' ji'i nu cati tya'a ngu' bi'. Cuati ngusta ya' ngu' hique nu cati tya'a ngu' bi' chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' tyanu ngu' lo' cña bi'.

⁷ Lcaa tsa nda ngu' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o quiña'a la ñati nu ntaja'a cua'a jyaca ji'i cha' bi'. Jua'a ngua quiña'a la ngu' nu ndyaca tsa'a cha' ji'i Jesucristo nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngua tyuu tya'a sti jo'ó ji'i ngu' judío nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo li'.

Ngusñi ngu' ji'i Esteban

⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Esteban bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi. Cua nda ycu'i' Ndyosi chacuayá' cha' ngua'ni yu tyuu tya'a cña tonu cha' cube tsa ti' xa' ñati. ⁹ Pana ntsu'u ñati nu lijya ngutu'u nde xa' loyuu nu naa Cirene, lo'o ngu' quichi Alejandría, lo'o ngu' Cilicia, lo'o ngu' Asia; ca ta'a ngu' ndya'a ngu' ne' laa ji'i ngu' libertades, su ndyu'u ti'i ngu' nu ngua preso ji'i ngu' tsubi' la. Li' nguxana ngu' bi' nxuu tya'a tsa ngu' lo'o Esteban. ¹⁰ Ná ngua ji'i ngu'

cua'ni ngu' ngana ji'i Esteban, cha' cua nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi juersa ji'i yu cha' caja ñi'ya xtyacui yu cha' lo'o ngu' bi'. ¹¹ Li' nguane ngu' bi' ji'i xa' ñati cha' ta ngu' xi cha' cuiñi lo'o ngu' quichi. Nacui ngu' cuiñi bi' cha' cua ndyuna ngu' cha' suba' nu nchcui' Esteban ji'i ycu'i Ndyosi; lo'o jua'a ji'i jyo'o Moisés nchcui' yu cha' cuxi, nacui ngu' cuiñi bi'. ¹² Nda ngu' cuiñi bi' cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' cusu', masi lo'o ngu' nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o ngu', ngunasi' tsa ngu' ji'i Esteban li'. Ngusñi ngu' ji'i yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu slo ngu' nu laca loo cha' caca cuayá' ji'i yu lo'o ngu'. ¹³ Lo'o jua'a ndacua nga'a ngu' nu nchcui' cha' cuiñi bi':

—Lcaa tsá chiya'a nchcui' nu qui'yu re —nacui' ngu' cuiñi bi'—. Nchcui' ca'a yu ji'i laa tonu re, lo'o jua'a nchcui' ca'a yu ji'i quityi nu nscua cña lo, la cui' cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na —nacui'. ¹⁴ Cua ndyuna ya lo'o nchcui' yu re cha' cua'ni ñu'u Jesús ji'i laa tonu re, la cui' Jesús Nazaret ni. Lo'o jua'a xa' la cha' ngulu'u yu ji'i ñati, nu ná stu'ba lo'o cha' nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la; pana cua nguscua liñi jyo'o Moisés lcaa ña'a cña ji'i ycu'i Ndyosi nu nga'a cha' cua'ni na —nacui' nu ngu' cuiñi bi' ji'i ngu'.

¹⁵ Ña'a tsa ngu' cusu' nu laca loo bi' ji'i Esteban li', cha' ñi'ya ña'a loo xca ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a ña'a loo Esteban, cha' laca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya ji'i.

7

Cha' nu nchcui' Esteban lo'o ngu' nu laca loo

¹ Li' nchcuane xu'na sti jo'ó ji'i Esteban:

—¿Ha cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re? —nacui'.

² Nguxacui Esteban cha' ji'i li':

—Cu'ma ngu' cusu', cu'ma ngu' tya'a quichi tyi na —nacui' yu—, cui'ya ma cha' clyu ti' 'na, chcui'

na' xi lo'o ma —nacui' yu—. Tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i Ni. Cua sa'ni ngulu'u loo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na nu ngua naa Abraham. Tya ndi'i jyo'o cusu' bi' nde quichi tyi yu, nde loyuu su cuentya Mesopotamia, cha' bilya tyalaa yu ca quichi Harán nu ngua li'. ³ “Xtyanu nu'u ji'i loyuu quichi tyi nu'u, tyu'utsu' nu'u ji'i ngu' tya'a nu'u”, nacui' ycu'i Ndyosi ji'i Abraham bi' li'. “Tsa nu'u ca chaca chalyuu ca su culu'u na' jinu'u cha' tyi' nu'u”, nacui' Ni. ⁴ Bi' cha' ngutu'u Abraham loyuu ji'i ngu' Caldea, ndyaa yu quichi Harán, ndyanu yu ca quichi bi' tyu'u yija. Nu lo'o nguju'i sti Abraham, li' ngulo ycu'i Ndyosi cña ji'i yu cha' tsa yu tyijyu' la ña'a cuayá' nu ndyalaa yu loyuu re su ndi'i na juani. ⁵ Pana ná nda ycu'i Ndyosi chacuayá' caja yu ji'i yu tsiya' ti, lo'o jua'a ni sca sñi' Abraham ná ntsu'u tyempo bi'. Li' nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o yu: “Ta na' yu re jinu'u, jua'a ji'i sñi' nu'u ca tiya' la, nu lo'o cua ntsu'u nu sube jinu'u”, nacui' ycu'i Ndyosi ji'i yu. ⁶ Lo'o li' nda ycu'i Ndyosi cha' lo'o Abraham chaca quiya': “Tsa sñi' ste' nu'u nde ca chaca chalyuu”, nacui' Ni. “Li' tyanu ñati jinu'u tyijyu' chaca tyajacua siyento yija, su xcube' ngu' ca tyi ji'i ñati jinu'u”, nacui' Ni. “Ntsu'u cha' cua'ni ngu' cña ji'i ngu' ca tyi bi' laja ti, ná lo'o caya'. ⁷ Li' xcube' na' ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' ti' tsa xcube' ngu' ji'i ñati jinu'u. Tyu'u ñati jinu'u loyuu bi' li', tyaa ngu' ca nde chaca quiya', cua'ni tlyu ngu' bi' jna' li'.” ⁸ Ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Abraham li'; bi' cha' ngulo Ni cña ji'i yu cha' xi'yu ngu' qui'i lcaa nu qui'yu sñi' yu, cha' jua'a tyi'u ti' sñi' yu cha' cua ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o sti ngu'. Jua'a ngua cha', ngusi'yu jyo'o Abraham qui'i sñi' nu ntsu'u cua snu' ti tsá ngula; la cui' Isaac ngua naa sñi' yu. Nu lo'o cua ngusu' jyo'o Isaac bi', li' ngula sñi' yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni yu, cha' ngusi'yu qui'i sñi' yu. Jacob ngua naa sñi' yu, lo'o li' tii tyucuaa tya'a sñi'

ngula jil̄i jyo'o Jacob bi'; jyo'o cusu' jil̄i lcaa na laca ngu' bi'.

⁹ 'Tsaca sñi' Jacob ngua naa José. Ngua sca ts̄a ngua ñasi' tsa tya'a yu jil̄i nu José bi', bi' cha' ndyujui' ngu' jil̄i yu jil̄i xa' ñati. Ngüi'ya ngu' jil̄i nu José bi', ndyaa lo'o ngu' jil̄i yu ca loyuu su cuentya Egipto. Pana ná ngulaya' ycuí' Ndyosi jil̄i José, ¹⁰ ngua'ni Ni cha' nga'aa ngua'ni cuxi ngu' lo'o yu li'. Tyempo bi' ntsu'u rey jil̄i ngu' Egipto nu ngua naa Faraón, lo'o li' ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' Faraón cha' ngu' tii ngua nu José bi'. Bi' cha' ndiya ti' rey Faraón jil̄i yu, nda rey cña jil̄i yu, cha' ngua nu José bi' loo jil̄i lcaa ngu' Egipto, lo'o jua'a jil̄i lcaa msu nu ntsu'u tonil̄i jil̄i rey Faraón bi'.

¹¹ 'Lo'o li' ndyalaa sca jbi'ña loyuu Egipto, lo'o jua'a ca loyuu su cuentya Canaán. Tí'í tsa ña'a ndyanu ngu', nga'aa ngujui' na cacu jyo'o cusu' jil̄i na. ¹² Li' ngujui' cha' jil̄i Jacob cha' tya ntsu'u na cacu ngu' ca loyuu Egipto, bi' cha' ngulo yu cña jil̄i sñi' yu cha' tsaa squi'ya ngu' nscua' cha' cacu ngu' lo'o tya'a ngu', la cui' sñi' yu bi' laca jyo'o cusu' jil̄i na. Li' ndyaa ngu' bi' sca quiya'. ¹³ Lo'o ndyaa ngu' nu nchca tyucuaa quiya', li' ngua cha' ndyuloo ngu' jil̄i jyo'o José, cha' la cui' tya'a ngu' laca yu. Ngua cuayá' ti' rey Faraón tilaca laca sti José, tilaca laca tya'a yu li'. ¹⁴ Lo'o li' nda José cha' ndyaa cacha' jil̄i sti yu cha' tyaa nu cusu' ca su ndil̄i yu lo'o lcaa tya'a yu. Cua ntsu'u snayala tyii nga'yu tya'a ngu' tya'a sti José tyempo bi'. ¹⁵ Ndyaa nu Jacob bi' nde loyuu su cuentya Egipto lo'o lcaa tya'a ngu' li', jua'a tya ndalo nu cusu' xi tyuu yija hasta ña'a cuayá' nu ngujui' yu. Li' ngujui' lcaa sñi' jyo'o Jacob, nu jyo'o cusu' jil̄i na bi' ni. ¹⁶ Pana ná ndyanu tyijya jyo'o cusu' jil̄i na ca loyuu su cuentya Egipto, cha' nu lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu', ndyaa lo'o ngu' jil̄i tyijya jyo'o bi', cha' xatsi' ngu' jil̄i tyijya chaca quiya' ne' tyuquee nde quich̄i Siquem; tyuquee bi' ngua nu ngüi'ya jyo'o Abraham jil̄i

ngu' Hamor nu ngua tya sa'ni la, cha' tsaa sñi' tsaa xatsi' jil̄i ycuí'.

¹⁷ 'Cua ndyat̄u la tya'a jyo'o cusu' jil̄i na ca loyuu su cuentya Egipto; li' ndyalaa tyempo nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la, tyempo cha' tyu'u ngu' tyaa ngu'. ¹⁸ Xa' rey ngua loo jil̄i ngu' Egipto li', nu bilya cuna tilaca ngua jyo'o José bi'. ¹⁹ Nguñilo'o rey bi' jil̄i jyo'o cusu' jil̄i na, nguxcube' rey bi' jil̄i ngu'. Jua'a ngulo rey bi' cña cha' xcuaa ngu' jil̄i lcaa cubi' qui'yu jil̄i ngu', cha' cajaa cubi', cha' nga'aa catu la ngu' bi'. ²⁰ Tyempo bi' ngula jyo'o Moisés, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a jil̄i nu piti bi'. Sna co' ti nguti' yu lo'o xtya'a yu lo'o sti yu, cha' nguxcati' xtya'a yu jil̄i yu. ²¹ Li' ndyalaa tyempo nu ntsu'u cha' xcuaa ngu' cusu' jil̄i cubi' bi'. Pana sca nu cuna'a sñi' rey xña'a bi' nquiye cubi' bi' jil̄i, ndyi'ya jil̄i ndyaa to' tyi li' cha' caca cubi' sñi' miña'a. ²² Nu lo'o cua ngusu' la nu Moisés bi', ngua tsa'a yu lcaa cha' nu jlo ti' ngu' tii nde loyuu su cuentya Egipto. Jlo tsa ti' nu Moisés bi' ña'a cha' nu chcui' yu lo'o ngu', cha' ngua tsa jil̄i yu.

²³ 'Cua ntsu'u tu'ba yija Moisés, lo'o nti' tsa yu tsaa na'a yu jil̄i ngu' Israel tya'a yu, si tso'o ndil̄i ngu'. ²⁴ Li' na'a yu jil̄i sca ngu' Egipto nu tí'í tsa nchcube' jil̄i sca ngu' Israel. Nguxtyucua Moisés jil̄i nu ngu' tya'a yu bi', ngujui' yu jil̄i nu ngu' Egipto bi' ña'a cuayá' nu ndyujui' yu jil̄i bi'. ²⁵ Ndi'ya ngulacua ti' Moisés li': "Juani ngua cuayá' ti' tya'a na' cha' cua'ni lyaá Ni jil̄i ngu' Israel tya'a na' xqui'ya na'". Jua'a ngulacua ti' nu Moisés bi', pana si'í cha' bi' nti' ngu' Israel tya'a yu. ²⁶ Nguxee chaca ts̄a ndyalaa yu ca su ngusu' tya'a tucua tya'a ngu' Israel. Ná ndiya ti' Moisés cha' nxuu tya'a ngu' bi': "¿Ni cha' laca nxuu tya'a ma?" nacui' yu jil̄i ngu' li'. "La cui' ca ngu' tya'a na laca ma. Ná tso'o cha' nxuu tya'a ma." ²⁷ Li' ntejeya' chaca nu xña'a la bi' jil̄i Moisés, nguxacui' cha' jil̄i yu ndi'ya: "¿Tilaca laca nu

nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i cua?" nacui ji'i nu Moisés bi', "¿Ha cua'ni cuayá' nu'u ji'i cua?" nacui. ²⁸ "Ñi'ya nu ndyujui nu'u ji'i nu ngu' Egipto bi' la caa, ¿ha jua'a cujuui nu'u jna' nti' nu'u juani?" ²⁹ Nu lo'o ndyuna Moisés cha' bi', li' ngusna yu, ndyaa yu ca chaca chalyuu su naa Madián. Ngu' xta laca nu Moisés bi', nu nguti'i yu loyuu bi'. Ngujui clyo'o yu li', lo'o jua'a ngujui tucua tya'a sñi' qui'yu yu.

³⁰ 'Cua nteje tacui tu'ba yija, li' ntsu'u sca tsá nga'a Moisés sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu'. Cacia ti sca ca'ya nu naa Sinaí, ca bi' ndya'a yu li'. Na'a yu sca yaca quiche' ndyaqui, pana laja quii' bi' ngulu'u loo sca xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i yu. ³¹ Ndube tsa ti' Moisés li'. Ndyaa yu cacua la xi slo yaca quiche' bi', lo'o li' ndyuna yu cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi nu Xu'na na lo'o yu: ³² "Ycu' Ndyosi laca na'", nacui nu Xu'na na. "La cui' na' laca, ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jinu'u jna'", nacui Ni. "Lo'o jyo'o Abraham, lo'o jyo'o Isaac, lo'o jyo'o Jacob ngua'ni tlyu ngu' 'na.'" Ndyutsij tsa nu Moisés bi' li', hasta nchcua tya yu; nga'aa ngua ña'a cui'ya yu ji'i quii' tsiya' ti. ³³ Chaca quiya' nchcui' ycu' nu Xu'na na lo'o yu li': "Clyo clyu nu'u caña nu nga'a quiya' nu'u", nacui Ni, "cha' slo na' ndu nu'u. Tacati tsaa ca nde cha' ycu' Ndyosi laca na'. ³⁴ Cua na'a na' ji'i lcaa ngu' Israel tya'a nu'u ca su ndi'i ngu' nde loyuu Egipto. Cua ngusubi na' ji'i lcaa cu'ma cha' caca ma ñati 'na, pana juani lye tsa nchcube' ngu' cuxi bi' ji'i ñati 'na. Ndyuna na' cha' xñi'i tsa ndañi nxi'ya ngu', bi' cha' ndyalaa na' cha' cua'ni lyaá na' ji'i ngu'. Juani culo na' cña jinu'u cha' xtyu'u nu'u tyaa nu'u nde loyuu su cuentya Egipto chaca quiya'."

³⁵ 'Nu ngua sa'ni la ná ntaja'a ngu' Israel tya'a yu cha' caca nu Moisés bi' loo ji'i ngu': "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i cua, cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i cua?"

nacui ngu' ji'i yu sa'ni la. Pana la cui' Moisés bi' ni, cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i yu cha' caca yu loo ji'i ngu' Israel tya'a yu, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' ti' tsa nchcube' ngu' bi'; bi' cha' ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i Moisés nu lo'o na'a yu ji'i xca ji'i ycu' Ndyosi ndu laja yaca quiche' su ndyaqui bi'. ³⁶ Nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i jyo'o Moisés cha' cua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ca loyuu su cuentya Egipto. Xqui'ya cha' ngua ji'i yu ngua'ni yu cña tonu bi', bi' cha' ngua ji'i yu ngulo yu cña ji'i lcaa ngu' Israel tya'a yu, cha' ngutu'u ngu' loyuu su cuentya Egipto nguta'a lo'o Moisés ji'i ngu' bi'. Xa' ngua'ni yu cña tonu to' tyujo'o nu naa Tyujo'o Nga'a. Li' nguta'a yu lo'o ngu' nde sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu', lo'o jua'a chaca quiya' ngua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Cua tu'ba yija nguta'a nu Moisés bi' lo'o ngu'. ³⁷ La cui' Moisés ngua nu nchcui' lo'o ngu' bi' ndi'ya: "Cua ngulo ycu' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'i Ni lo'o ma, la cui' jua'a culo Ni cña ji'i chaca ngu' tya'a na nde loo la", nacui nu Moisés bi' ji'i ngu' nu ngua li'. ³⁸ La cui' Moisés bi' nga'a lo'o ngu' ca su ndyuu ti'i ngu' cla'be loyuu btyi bi'. Li' nchcui' xca ji'i ycu' Ndyosi lo'o nu cusu' bi' ca lo xlyu ca'ya su naa Sinaí. Lo'o jua'a nda Moisés cha' bi' lo'o lcaa ngu' bi', la cui' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu cha' nu cua nchcui' Moisés lo'o ngu' bi' li', ná nga'a cha' tye cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' tya ntsu'u cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi', cha' ca cuayá' ti' na ji'i juani.

³⁹ Pana ná ndyuna tso'o jyo'o cusu' ji'na cha' nu nda Moisés lo'o ngu', cha' ná nti' ngu' cua'a jyaca ngu' ji'i. Ndyi'u tsa ti' ngu' cha' ji'i loyuu su cuentya Egipto, bi' cha' ngua ti' ngu' xtyu'u ngu' loyuu bi' chaca quiya'.

⁴⁰ Tya ntsu'u nu Moisés bi' lo ca'ya, lo'o li' ndi'ya nguane ngu' ji'i jyo'o Aarón nu ngua sca sti jo'ó: "¿Ha ná cui'na nu'u sca jo'ó cuentya ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'i, ñi'ya ndu'ni tlyu

ngu' jil̄i sca jo'ó?" nacui ngu' jil̄i nu Aarón bi'. "Cua ngulu'u Moisés tyucui jina su ngutu'u na loyuu su cuentya Egipto, pana juani nga'aa jlo ti' na na laca ngua jil̄i yu bi'." ⁴¹ Li' ngüiñá ngu' sca toro cuañi' lo'o oro cha' caca bi' jo'ó jil̄i ngu'. Ndyujui ngu' bata ca slo jo'ó bi' jil̄i ngu', cha' ta ngu' msta jil̄i jo'ó, cha' cua'ni tlyu ngu' jil̄i jo'ó bi'. Chaa tsa ti' ngu' lo'o na'a ngu' jil̄i jo'ó nu ngüiñá ycu' ca ngu' jil̄i. ⁴² Xa' ña'a cha' ngulacua ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni jil̄i ngu': "Culaya' na' jil̄i ngu' jua tsiya' ti cha' ndyu'ni ngu' cña cuxi bi' li'", nacui Ni. "Xcui' cha' xña'a nti' ngu' jua." Jua'a ngulacua ti' ycu' Ndyosi, bi' cha' nguxtyanu Ni jil̄i ngu' cha' cua'ni tlyu ngu' bi' jil̄i lcaa na nu ntsu'u nde cua; jo'ó laca cuichaa ngua ti' ngu' li', jo'ó laca co' ngua ti' ngu', lo'o cualya, lo'o cuii. Xcui' cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. Cuentya jil̄i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', bi' laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi jil̄i ycu' Ndyosi ndi'ya:

Ngu' Israel laca lcaa ma; nguta'a yu'u ma tu'ba yija lo nat̄i' btyi, nacui ycu' Ndyosi.

¿Ni cha' laca ná ngua'ni tlyu ma 'na tyempo bi' lo'o ndyujui ma na'ni bi'?

Si'i na tyucui tyiquee ma nda ma na'ni bi', cha' caca ni' msta 'na.

⁴³ Ndyi'ya lo'o ma jil̄i ni'i sube jil̄i jo'ó Moloc,

ndyi'ya lo'o ma jil̄i sca cuii nu laca jo'ó Renfán;

tucua tya'a jo'ó bi' ngüiñá ma cha' caca jo'ó bi' xu'na ma.

Bi' cha' cua'ni na' cha' tsa lo'o ngu' xa' tsu' jil̄i ma nde chaca chalyuu nu tyijyu' la;

tsaa ma chaca tsu', nde quichi Babilonia cha' chcube' ma cajua.

Jua'a nchcui' ycu' Ndyosi lo'o nguscua jyo'o cusu' cha' jil̄i Ni lo quityi nu ngua sa'ni.

⁴⁴ 'Nguta'a yu'u jyo'o cusu' jina ca lo nat̄i' btyi. Ntsu'u sca ni'i quiji na'ni ti jil̄i ngu', nu ndyi'ya lo'o ngu' jil̄i ndya'a ngu', cha' ndyi'u ti' ngu' jil̄i ycu' Ndyosi xqui'ya ni'i quiji bi'.

Ycui' Ndyosi ngulu'u cña jil̄i jyo'o Moisés bi' ñi'ya nu cuiñá ngu' ni'i bi'.

⁴⁵ Nu lo'o ngujui nu Moisés bi', li' ngusubi Ni jil̄i jyo'o Josué cha' caca yu loo jil̄i jyo'o cusu' jina. Lo'o ni'i quiji bi', ñaa lo'o ngu' jil̄i lo'o ndyalaa ngu' loyuu re. Li' ngulo'o ycu' Ndyosi jil̄i xa' la ñati, ngulo'o Ni jil̄i lcaa ngu' ca tyi bi', cha' tyanu yuu re laja ti. Nguxtyanu ngu' jil̄i ni'i quiji bi' to' tyi sca ñati hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo lo'o ngua jyo'o David loo jil̄i ngu'. ⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jil̄i nu David bi'. Li' ngua ti' David cuiñá sca ni'i su caca tyi ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ndyosi laca loo jil̄i ñati jil̄i Jacob. ⁴⁷ Pana ná tso'o nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni David jua'a; nu lo'o cua nguluu sñi' jyo'o David nu ngua naa Salomón, li' nda ycu' Ndyosi chacuayá' jil̄i yu cuañi' bi', cha' cuiñá yu ni'i bi'.

⁴⁸ Lo'o ycu' Ndyosi ni, ná ntaja'a Ni tyanu Ni ne' ni'i nu ngüiñá ñati ti, cha' laca ycu' Ndyosi loo jil̄i lcaa ca chalyuu. Ñi'ya nguscua sca jyo'o cusu' cha' cuentya jil̄i ycu' Ndyosi tya sa'ni la:

⁴⁹ Ntsu'u tyi na' nde cua, nacui ycu' Ndyosi nu Xu'na na.

Sca ti na' ndyi'ya loo na' jil̄i tyucui ña'a chalyuu, nacui Ni,

bi' cha' ná ca cuiñá sca ñati chalyuu sca ni'i su tyi' na', nacui Ni,

ná ntsu'u su xtyi cña' na'.

⁵⁰ Ycu' na' ngüiñá na' lcaa na nu ntsu'u tyucui ña'a chalyuu.

⁵¹ Tya nchcui' la Esteban lo'o ngu' cusu' li':

—Ná ntaja'a ma taquiya' ma cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ma. Tacalya tsa hique ma, cha' ná nduna ma cha' jil̄i ycu' Ndyosi tsiya' ti; jua'a lcaa tsa chi' nti' ma lo'o nlyacua ti' ma cha' jil̄i Xtyi' ycu' Ndyosi. La cui' ñi'ya ngua'ni jyo'o cusu' jina cha' cuxi sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni ma juani. ⁵² Cua nguxcube' jyo'o cusu' jina jil̄i lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil̄i ycu' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati cua sa'ni. Cua ndyujui ngu' bi' jil̄i jyo'o cusu' nu nguscua cha' jil̄i ycu' Ndyosi ndi'ya: "Tyalaa sca ñati nde

chalyuu re; xcui' lubii tsa cresiya jii' yu bi' caca", nacui' jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a tsubi' ti cua ndyalaa la cui' ñati nu nchcui' quityi cha' ji'i. Chiya'a tsa ngua'ni ma nu lo'o ndyujuii ma jii' yu. ⁵³ Xca jii' ycu' Ndyosi laca nu nda cha' jii' ycu' Ndyosi lo'o ma sa'ni la, cña nu ngulo ycu' Ni jii' ma laca cha' bi'. Tya ntsu'u quityi bi' jii' ma juani, pana ná ntaja'a ma taquiya' ma jii' cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ma lo quityi bi'.

Ndyujuii ngu' ji'i Esteban

⁵⁴ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban, ngua ñasi' tsa ngu' li', tyaala tsa ndi'i cloo ngu' cha' ñasi' ngu'. ⁵⁵ Nxña'a Esteban nde cua, li' na'a yu sca xee tlyu tsa nu ngua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' ña'a yu jii'; xee jii' ycu' Ndyosi ngua bi'. Lo'o li' na'a yu jii' ycu' Jesús ndu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi.

⁵⁶ —Ña'a ma yi'a —nacui' Esteban jii' ngu' li'—, cua ngusaala ycu' Ndyosi nde cua —nacui'—. Cua na'a na' jii' ycu' nu nda Ni jii' lijya cha' laca yu ñati, ndu yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi.

⁵⁷ Cuii tsa ngusi'ya ngu' li', ndacu' ngu' jyaca ngu' cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban. ⁵⁸ Ntejeya' ngu' jii' nu Esteban bi', lo'o li' yala ntchaa ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' jii' yu nde to' quichi. Li' ngu' quee jii' yu cha' cujuui ngu' jii' yu, pana ngusta ngu' bi' ste' ngu' ca su ndu sca yu cuañi' nu naa Saulo. ⁵⁹ Laja lo'o ngu' quee jii' nu Esteban bi', nchcui' yu lo'o Jesús:

—Jesús Xu'na na' —nacui' Esteban—, cua'ni nu'u cha' tso'o qui'ya nu'u cresiya jna'.

⁶⁰ Li' ngucha sti' yu lo'o lye tsa nchcui' yu chaca quiya':

—Xu'na na' —nacui' yu—, ná sta nu'u qui'ya jii' ñati re cha' ngu' quee jna' —nacui' Esteban jii' Jesús.

Lo'o jua'a tsa tsiya' ca ngujuii yu li'.

8

Tyaala tsa Saulo ji'i ñati ji'i Jesucristo

¹ Tso'o tsa ngua ti' nu Saulo bi', cha' cua ndyujuii ngu' jii' Esteban. La cui' tsa bi' nguxana yu, ti' tsa nchcube' yu jii' ngu' nu ntsu'u cha' jii' lo'o Jesucristo ca quichi Jerusalén. Lya' tsa ti' yu jii' ngu' bi'; bi' cha' ngusñi ngu' tyucuii, ndyaa ngu' xa' la quichi nde loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a loyuu su cuentya Samaria. Pana nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a jii' Jesucristo tya clyo ni, ndyanu ngu' bi' nde Jerusalén. ² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu xñi'i tsa ti' xqui'ya cha' ngujuii Esteban. Tyuu tya'a ngu' bi', ngu' nu tyucui tyiquee ngu' ndyu'ni tlyu ngu' jii' ycu' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' bi' jii' jyo'o Esteban ca su nguatsi'; jua'a nxi'ya tsa ngu' nu ndyaa lo'o jii' bi'. ³ Lo'o nu Saulo bi' ni, ngua ti' yu cha' lye tsa xcube' yu jii' lcaa ñati jii' Jesucristo li'. Ndyati' yu ca ni' jii' ngu', ntejeya' yu jii' ngu' qui'yu bi', ntejeya' yu jii' ngu' cuna'a bi', cha' tyaa lo'o yu jii' ngu' ne' chcu'a.

Ndyalaa cha' ji'i Jesús loyuu su cuentya Samaria

⁴ Lo'o nu ngu' nu ndyaa xa' quichi bi' ni, nda ngu' cha' jii' Cristo nu Xu'na na lo'o ngu' lcaa quichi ca su ndyaa ngu'. ⁵ La cui' jua'a ndyaa sca ñati nu naa Felipe, ndyaa yu nde loyuu su cuentya Samaria; li' ndyalaa yu sca quichi ca bi', nda yu cha' jii' Jesucristo lo'o ngu' quichi bi'. ⁶ Tso'o tsa ndyuna lcaa ngu' quichi cha' bi', lo'o jua'a na'a ngu' cña tonu cuentya jii' ycu' Ndyosi nu ngua'ni Felipe slo ngu'. ⁷ Ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o tyuu tya'a ngu' quicha, jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu ngusñi cui' cuxi jii'. Cuii nxi'ya ngu' nu ntsu'u cui' cuxi jii', cuati ndu'u nu cui' cuxi nu ntsu'u jii' ngu' bi' ndyaa. Lo'o jua'a ngua tso'o ngu' nu quicha quiya', ngua tso'o ngu' nu nchcu' tyijya. ⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi bi' li'.

9 Quich̄i bi' ndi'j sca nu qui'yu nu naa Simón, ngu' cucha'a laca bi'. Nchcui' nu Simón bi' cha' ngu' tlyu laca ycu' ca; lo'o jua'a ngusñi ngu' quich̄i cha' nu nchcui', jlyu ti' ngu' cha' laca nu Simón bi' sca ñati tlyu. 10 Ndaquiya' ngu' culiya' ji'i; lo'o jua'a ngu' ti'i, lo'o ngu' nu laca loo ji'i quich̄i, lo'o nu sube, lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ndyuna tso'o ngu' lcaa cha' nu nchcui' nu Simón bi'.

—Cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i nu qui'yu re cha' cua'ni cua'ña'a ca cña tonu nu nti' yu cua'ni yu —nacui' ngu' quich̄i bi' li'.

11 Cua tyuu yija ngua'ni cucha'a nu Simón bi' ji'i lcaa ñati quicha, bi' cha' jlyu ti' ngu' lcaa cha' nu nchcui' yu cucha'a bi', nu lo'o bilya tyalaa Felipe quich̄i bi'. 12 Li' ndyalaa Felipe ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ngu' quich̄i; ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya caca si laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Felipe li', ngusñi ngu' cha' bi'; bi' cha' ntyucuatya yu ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a. 13 Lo'o ycu' Simón ni, ngusñi cha' bi' li', jua'a ntyucuatya Felipe ji'i. Li' lcaa tsa ndya'a lca'a ji'i Felipe, cha' ndube tsa ti' Simón lo'o na'a lcaa cña tonu nu ngua'ni nu Felipe bi'.

14 Li' ndyuna ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu ndyanu ca Jerusalén cha' lo'o ngu' Samaria bi', cua ngusñi ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi. Cuati ngulo ngu' bi' cña ji'i Pedro lo'o Juan cha' tsaa ngu' ca loyuu su cuentya Samaria bi'. 15 Ndyalaa ngu' ca bi', li' nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ngu' quich̄i nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ca bi', ngüijña ngu' ji'i ycu' Ndyosi cha' ta Ni Xtyi'i ycu' Ni, cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ngu' bi'. 16 Bilya tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi', masi cua ntyucuatya Felipe ji'i ngu' nu lo'o ngua ti' ngu' caca ngu' ñati ji'i Jesucristo. 17 Ngusta ya' Pedro lo'o Juan hique ngu', li' ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

18-19 Na'a Simón cha' nu lo'o ngusta ya' ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo hique ngu', ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' li'. Nchcui' Simón lo'o ngu' bi' li':

—Ta na' cñi ji'i ma si xtyucua ma jna' cha' jua'a cua'ni na' xi cña jua —nacui' Simón—. Lo'o na' nta' cha' sta ya' na' hique ñati cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' —nacui'.

20 —Stu'ba ti cua'ni tye ycu' Ndyosi jinu'u lo'o lcaa cñi jinu'u —nacui' Pedro ji'i Simón li'—. Nu cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi, ná taca ca caya' bi' —nacui—. 21 Ná ntsu'u cha' jinu'u lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' ná ta Ni chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña lo'o ya. 22 Culochu' nu'u ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' caca chcu' nu'u lo'o ycu' Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' jinu'u ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni nu'u. 23 Jlo ti' na' lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' tyaala tsa nu'u; ya' nu xña'a cua ntsu'u nu'u, bi' cha' ndacha' na' jinu'u juani cha' culochu' nu'u ji'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u.

24 Nguxacui' Simón cha' ji'i ngu' li':

—Cua'ni ma cha' tso'o chcu' ma lo'o ycu' nu Xu'na na cuentya jna' —nacui' Simón ji'i ngu'—, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' 'na —nacui—, cha' nga'aa cua'ni ycu' Ndyosi ñi'ya nu nacui' ma jna'.

25 Quiña'a la cha' ji'i ycu' Ndyosi ngulu'u Pedro lo'o Juan ji'i ngu' li', nchcui' ngu' ñi'ya ngua lcaa cha' ji'i Jesús. Lo'o li' ndu'u ngu' yaa ngu' nde Jerusalén. Cla'be tyucuii nteje tacui ngu' tyuu quich̄i loyuu su cuentya Samaria, ngulu'u ngu' ji'i ngu' lcaa quich̄i bi' ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati chalyuu.

Ndyacua tya'a Felipe lo'o sca ngu' Etiopia

26 Lo'o li' nchcui' sca xca ji'i ycu' Ndyosi lo'o Felipe:

—Nslo nu'u tyucuii nu ndu'u Jerusalén ndyaa nde quich̄i Gaza.

Tsaa nu'u xi tyucuii bi' —nacui xca bi' ji'i Felipe.

Nscua tyucuii bi' nde sca nati' btyi su ná ntsu'u hitya. ²⁷ Li' ndu'u Felipe ndyaa tyucuii bi', lo'o li' na'a ji'i sca nu qui'yu ngu' Etiopía. Sca ñati tlyu laca nu cusu' bi', cha' laca yu loo ji'i lcaa cñi nu ntsu'u ji'i reina nu laca loo ji'i loyuu Etiopía bi'; nu cuna'a reina bi' ngua naa Candace. Cua ndyaa nu qui'yu bi' Jerusalén cha' cua'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi. ²⁸ Li' nguxtyuu tyucuii ñaa yu cha' tyaa quichi tyi yu. Ntucua yu ne' carreta nu ntojolaqui cuayu ji'i, nchcui' yu lo quityi nu nguscua jyo'o Isaías cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ²⁹ Nchcui' ycu' Ndyosi lo'o Felipe li'; Xtyi'i ycu' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'i Felipe nchcui' ndi'ya:

—Yaa nu'u cha' jyacua ji'i carreta jua —nacui Ni ji'i Felipe.

³⁰ Ngusna tsa Felipe ndyaa lca'a ji'i carreta li'. Sii' ti carreta ndya'a xi, lo'o jua'a ndyuna cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo quityi laja lo'o ntucua ne' carreta; la cui' quityi nu nguscua jyo'o Isaías ngua bi'. Li' nguxana nchcui' Felipe lo'o nu cusu' bi':

—¿Tsaa xi la? —nacui Felipe ji'i.

—Tsa'a xi.

—¿Ha nchca cuayá' ti' nu'u cha' nu nchcui' nu'u lo quityi cua? —nacui Felipe ji'i.

³¹ —Ná nchca jna' cha' ná ntsu'u nu culu'u 'na —nacui nu cusu' bi' li'—. Tyacu' nu'u ne' carreta re cha' tyaa na stu'ba ti.

Li' ndyaa tucua Felipe ne' carreta lo'o nu cusu' bi'. ³² Stu'ba ti nchcui' tyucuaa ngu' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu ntsu'u ya' nu cusu' bi'; la cui' laca' quityi su na'a cui'ya nu cusu' bi', la cui' se'i bi' nchcui' tyucuaa ngu' li'. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Tsaa lo'o ngu' ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i, ñi'ya si laca yu sca xlya'.

Lo'o jua'a, ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná nxi'ya lo'o nsi'yu ngu' quicha' hichu' ni,

jua'a cua'ni yu nu cala nde loo la; masi cujuui ngu' ji'i yu, ná sca cha' xacu' yu ji'i ngu' bi' li'.

³³ Lye tsa xcube' ngu' ji'i yu bi', cha' ná liñi cua'ni cuayá' ngu' nu laca loo ji'i yu.

La cui' jua'a, ná caca chcu' na cha' tya caja sñi' yu,

xqui'ya cha' cua cujuui ti ngu' ji'i yu bi'; nga'aa tyiquee' tyi' yu nde chalyuu li'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

³⁴ Li' nchcuane nu cusu' Etiopía bi' ji'i Felipe:

—Cua'ni nu'u cha' tso'o culu'u xi jna' lo quityi re —nacui yu ji'i—. ¿Ti ji'i cujuui ngu' nacui quityi re? —nacui yu—. ¿Ha nguscua ca jyo'o cusu' Isaías cha' ji'i ycu' ca ti? ¿Ha si'i cha' ji'i chaca nu qui'yu nguscua jyo'o cusu' bi'?

³⁵ Nguxacu' Felipe cha' ji'i nu cusu' bi' li'; ngulu'u Felipe ñi'ya nu ndyu'u cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i, lcaa cha' ji'i Jesucristo ngulu'u ji'i nu cusu' bi' li'. ³⁶ Nu lo'o ndyaa ngu' tyucuii bi', li' ndyalaa ngu' ca su ntsu'u hitya. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o Felipe:

—Nde nscua hitya —nacui yu—. ¿Ha ná cua'ni cha' tso'o ta chacuayá' tyucuatya nu'u jna'?

³⁷ —Tso'o —nacui Felipe ji'i—. Tso'o si chañi cha' tyucui tyiquee nu'u ngusñi nu'u cha' ji'i Jesucristo.

—Cua ngusñi na' cha' bi' tu'ni —nacui nu cusu' bi'—. Jlya ti' na' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycu' Ndyosi.

³⁸ Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o msu ji'i cha' tsatu carreta ji'i cha' ca'ya nu cusu' bi' loyuu lo'o Felipe. Ndyaa ngu' lo hitya, ntyucuatya Felipe ji'i nu cusu' bi' li'. ³⁹ Ndyo ntyucuatya ji'i, li' ndu'u ngu' lo hitya bi'. Hora ti ndyaa Felipe, ndyaa lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i cha' tsa chaca se'i; nga'aa na'a nu cusu' bi' ji'i Felipe li'. Ndyaa nu cusu', nu ngu' Etiopía bi' ni, ndyaa yu ca loyuu quichi tyi yu li'; jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu cusu' bi' li'. ⁴⁰ Nu lo'o ngua tii nu Felipe bi', cua ndyalaa quichi Azoto. Ndyaa nde su ndi'i tyuu tya'a quichi cha' culu'u cha' ji'i Jesucristo ji'i ñati bi'. Ca tiya' la, li' ndyalaa Felipe nde quichi Cesarea.

9

*Nguxcutsa'a ycuí' Ndyosi cresiya
ji'i Saulo*

¹ Ña'a ti ñasi' tsa Saulo ji'i lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i ycuí' nu Xu'na na. Nti' tsa Saulo xcube' yu ji'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu cujuui yu ji'i ngu' nti' yu; bi' cha' ndyaa yu ca slo xu'na sti jo'ó ji'i ngu' judío, ² cha' nti' yu culo yu quityi chacuayá' ji'i cha' tsa sca' yu ji'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Nti' yu tsa yu quichi Damasco cha' culu'u yu quityi chacuayá' bi' ji'i ngu' nu laca loo ne' laa bi', nu laa ji'i ngu' judío bi'. Li' nti' Saulo sca' ji'i ñati ji'i Jesucristo quichi bi', cha' xtyu'u yu tyaa lo'o yu ji'i ngu' nde Jerusalén; masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, lcuá ti ña'a ñati bi' tejeya' yu ji'i ngu', nti' yu. ³ Ngusñi yu tyucu'i ndyaa yu ca quichi Damasco bi' li'. Cua tyalaa ti yu quichi bi', li' tsi tsiya' ca ngua'a sca xee tlyu ji'i ycuí' Ndyosi slo yu; lcaa su ndu Saulo ntyiji' xee bi' lo yuu. ⁴ Nclyú yu lo yuu lo'o ndyuna yu cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o yu:

—Saulo, Saulo —nacui Ni—, ¿ni cha' laca lye tsa nxu'u tya'a nu'u lo'o na'?

⁵ —¿Tilaca laca nu'u, Cusu'? —nacui Saulo.

—Jesús laca na' —nacui Ni—. Na nxu'u tya'a nu'u lo'o na' laca —nacui Ni—. La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycuí' nu'u. Ñi'ya nu ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u; na ntyiji' quiya' toro la cui' se'i su ndatu ngu' yaca cha siyu' ni', lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycuí' ca ti nu'u.

⁶ Lye tsa nchcuá Saulo cha' ndyutsii yu li'.

—¿Ñi'ya nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na? —nacui Saulo li'.

—Tyatu nu'u ni —nacui Jesús ji'i— cha' tye tyalaa ca quichi Damasco jua. Ca ndacua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u ñi'ya caca cña nu cua'ni nu'u cuentya jna'.

⁷ Ndyutsii tsa ngu' tya'a ndya'a Saulo, nga'aa ngua chcuí' ngu' li'; cua ndyuna ngu' cha' nchcuí' ycuí' Ndyosi lo'o Saulo, masi ná na'a ngu'

ji'i Ni, tilaca laca nu cua nchcuí'. ⁸ Li' ndatu Saulo, ngusaala yu cloo yu; pana nga'aa ngua ña'a yu, ngua talya loo yu tsiya' ti. Li' ntejeya' chaca ñati ya' yu cha' nga'aa ngua ña'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichi Damasco. ⁹ Sna tsa ndyanu yu sca ni'i ti; ná sca na ndyacu yu chu' sna tsa, ni xixi ca na, ná ndyo'o yu, lo'o xcui' talya ña'a xee cloo yu.

¹⁰ La cui' quichi Damasco ndi'i sca nu qui'yu nu naa Ananías, nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Ñi'ya laca lo'o nchcuí' xcalá na, jua'a nchcuí' ycuí' nu Xu'na na lo'o Ananías bi'.

—Ananías —nacui Ni.

—Nde ti nga'a na', Xu'na —nacui Ananías.

¹¹ —Yaa nu'u toni'i ji'i Judas nu ntu-cua to' calle liñi bi' —nacui nu Xu'na na—, yaa xcuane nu'u ji'i ngu' bi' si ndi'i Saulo nu ca tyi quichi Tarso ndacua. Nta' cha' tsa nu'u ca slo yu bi', xqui'ya cha' nga'a yu nchcuí' yu lo'o ycuí' Ndyosi Sti na' juani. ¹² La cui' jua'a cua ngua'ni Ni cha' nchcuí' xcalá yu; laja xcalá yu na'a yu jinu'u cha' ndyaa nu'u slo yu cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cloo yu, cha' sta ya' nu'u lo yu cha' tyaca tso'o cloo yu chaca quiya'.

¹³ —Xu'na —nacui Ananías—, tyuu quiya' cua ndañi cha' nu nchcuí' ngu' ji'i nu Saulo bi', cha' tyalaa tsa yu ji'i ñati jinu'u nu ndi'i nde quichi Jerusalén. ¹⁴ Lo'o juani cua ndyalaa yu quichi re, ndy'ya lo'o yu ji'i quityi chacuayá' ji'i xu'na sti jo'ó cha' sca' ji'i cua, lcaa ngu' tya'a ya nu ngusñi ya cha' ji'i ycuí' nu'u.

¹⁵ Nguxacu'i ycuí' nu Xu'na na cha' ji'i Ananías li':

—Ntsu'u cha' tsa nu'u ca slo nu Saulo bi' —nacui Ni ji'i—. Cua ngusubi na' ji'i yu cha' cua'ni yu cña jna' —nacui Ni—. Tsa yu bi' ca slo ngu' xa' loyuu, tsa yu ca slo nu laca xu'na loyuu tyijyu', lo'o jua'a tsa yu ca slo tya'a ma, nu ngu' Israel bi'. Ta yu cha' jna' lo'o lcaa ñati ca su tya'a yu, bi' laca cña jna' nu cua'ni yu.

¹⁶ Culu'u na' ji'i yu ñi'ya cha' ti'í nu

tyacua ji'i yu lo'o ta yu cha' jna' lo'o ñati.

¹⁷ Li' ndyaa Ananías slo Saulo ca to' tyi Judas bi'. Ndyatí Ananías ni'i, ngusta ya' yu lo Saulo, nchcui' yu lo'o nu Saulo bi' li':

—Saulo, tya'a na' —nacui' yu—. La cui' Jesucristo nu laca Xu'na na cua ngulu'uloo Ni jinu'u tyucuii su lijya nu'u ca quichi re. Lo'o nu juani cua ngulo nu Xu'na na cña 'na cha' caa na' slo nu'u cha' cua'ni na' jo'o ji'i cloo nu'u, cha' caca ña'a nu'u chaca quiya'; bi' cha' lijya na' slo nu'u juani, xqui'ya cha' nti' Xtyi'i ycu' Ndyosi tyanu ne' cresiya jinu'u.

¹⁸ Nu lo'o ndyaala cloo Saulo, ngua ti' yu cha' ngutu'u sca na cloo yu, ñi'ya si laca sa yu'be quiji. Hora ti ngua tso'o cloo yu li', ña'a tso'o yu chaca quiya'. Li' ntyucuatya Ananías ji'i yu. ¹⁹ Lo'o li' ndyacu Saulo cha' quije juersa ji'i yu chaca quiya', cha' ñi'ya ngua yu tya tsubi' la, jua'a ndyaca yu chaca quiya'. Li' stu'ba nguti'i yu xi lo'o ñati ji'i Jesucristo ca quichi Damasco bi'.

Nhcui' Saulo cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi Damasco

²⁰ Hora ti nguxana Saulo ndya'a yu lcaa ne' laa ji'i ngu' judío quichi bi', ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' laca Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. ²¹ Quiña'a tsa ngulacua ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Ha si'i Saulo jua laca nu lye tsa nchcube' ji'i ñati ji'i Jesucristo ca quichi Jerusalén? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha si'i nu jua laca nu ndyalaa nde quichi re cha' sca' ji'i ñati bi', cha' caca cuayá' ji'i ngu' ca slo xu'na sti jo'ó?

²² Lye la ngulu'u Saulo ji'i ngu' cha' chañi cha' Cristo laca ycu' Jesús, la cui' nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i yaa chalyuu. Nga'aa ngujui la ñi'ya nu xacui' ngu' cha' ji'i nu Saulo bi' li', lcaa tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi Damasco bi'.

Ngulaá Saulo ji'i ngu' judío

²³ Cua nteje tacui tyuu tsa, li' nguane ngu' judío ji'i tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Saulo. ²⁴ Pana ngua tii Saulo cha' cua nti' ngu' cujuui ngu' ji'i. Ca to' quichi bi' ntsu'u sca lo'o tlyu, xcui' quee laca lo'o bi'; cua tsa lo'o bi', lo'o jua'a lcaa to' lo'o bi' nga'a ngu' cua cha' xñi ngu' ji'i Saulo. Ntsu'u ngu' cua to' lo'o tsa talya. ²⁵ Ngua sca talya, li' ndyalaa xi tya'a ñati ji'i Jesucristo; ndyacu' ngu' que lo'o bi', cha' culo ngu' ji'i Saulo ne' lo'o. Li' ndyatí Saulo ne' sca chcubi tlyu, lo'o li' nda'ya ngu' ji'i Saulo, ngua'ya yu chaca chu' lo'o lo'o reta; ndu'u yu ne' chcubi li', ngusñi yu tyucuii ndyaa yu.

Ndyalaa Saulo ca Jerusalén

²⁶ Ndyalaa Saulo ca quichi Jerusalén li', ndyalaa yu slo ñati ji'i Jesucristo ca quichi bi'. Pana ndyutsii ngu' bi' ji'i Saulo, cha' ná jlya ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngusñi yu cha' ji'i Jesús. ²⁷ Li' ndyaa lo'o Bernabé ji'i yu slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Cua na'a Saulo re ji'i ycu' nu Xu'na na —nacui' Bernabé ji'i ngu'—. Cua na'a yu ji'i ycu' Jesús nu lo'o ndya'a yu nde quichi Damasco, nchcui' Ni lo'o yu li' —nacui'—. Lo'o jua'a ná ndyutsii Saulo li', ngulu'u yu cha' ji'i Jesucristo ji'i ngu' quichi bi'.

²⁸ Li' jlya tso'o ti' ngu' cha' nu nchcui' Bernabé ji'i Saulo, bi' cha' ndyanu Saulo lo'o ngu' quichi Jerusalén cha' tya'a ndya'a ngu' cña laca yu. ²⁹ Lo'o jua'a ná ndyutsii yu, nda yu cha' ji'i ycu' Jesús lo'o ngu' quichi bi'. Pana ndi'i xi ngu' judío nu nchcui' cha' griego, nchcui' ngu' bi' lo'o Saulo li'; lye tsa nxuu tya'a ngu' lo'o yu li', hasta ngua ti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu. ³⁰ Ngua tii nu ngu' tya'a ndya'a lo'o Saulo cha' nti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu, bi' cha' ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichi Cesarea. Nhcui' ngu' lo'o Saulo li', cha' tso'o la si tyaa yu ca quichi Tarso.

³¹ Li' ndyaa ti'i ti' ñati ji'i Jesucristo, masi ca loyuu Judea, masi ca loyuu Galilea, masi ca loyuu Samaria; lcaa

tsa ndyaca tsa'a la ngu' cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni tlyu ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' lcaa cña nu nti' ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ngu'. Xtyi'i ycu'i' Ndyosi nda juersa ji'i ngu' bi', lo'o jua'a ndyatü la ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Pedro jo'o ji'i Eneas

³² Lo'o nu Pedro bi' ni, ndya'a Pedro slo lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, lcu'a ti quichi su ndi'i ngu' bi'. Li' ndyalaa yu ca su ndi'i ñati ji'i Jesucristo bi' ca quichi Lida. ³³ Lo'o jua'a ndi'i sca nu qui'yu quicha nu naa Eneas quichi bi'; cua nchcu' tyucui' yu, cua snu' yija ntsiya yu lo qui'ña li'. ³⁴ Li' nchcu' Pedro lo'o yu quicha bi':

—Eneas —nacui— cua ngua'ni Jesucristo cha' ndyaca tso'o nu'u juani —nacui—. Bi' cha' tyatu nu'u, xcua tso'o late' lo qui'ña cua.

Hora ti ndatu Eneas li'. ³⁵ Lcaa ñati na'a ngu' ji'i nu Eneas bi', cha' ndyaca tso'o yu; na'a ngu' tya'a quichi tyi yu, lo'o jua'a ngu' quichi Sarón na'a ngu' ji'i yu. Li' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i' Jesús nu Xu'na na, ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'.

Ndyu'ú Dorcas chaca quiya'

³⁶ Cua ndi'i sca nu cuna'a nu naa Tabita nde quichi Jope, jua'a ñati ji'i Jesucristo laca ma' bi'. Dorcas nchcu' ngu' cha'cña ji'i ngu' griego ji'i ma'. Tso'o tsa tyiquee nu cuna'a bi', tso'o tsa nxyucua ma' ji'i lcaa ngu' ti'i. ³⁷ Pana la cui' tyempo nu lo'o ndi'i Pedro quichi Lida, ngusñi sca quicha ji'i ma', ngujui ma' li'. Nu lo'o cua nguxcaata ngu' ji'i jyo'o, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i ngusta ngu' ji'i ca chaca ba'a ni'i bi' nde cua. ³⁸ Cua ngujui cha' ji'i ngu' cha' ndi'i Pedro quichi Lida, bi' cha' nguane nu ñati ji'i Jesucristo ji'i tucua tya'a ñati ji'i cha' tsa'a ngu' cuane ngu' ji'i Pedro cha' caa yu hora ti, cha' cacua ti quichi Jope ndi'i quichi Lida bi'. Ngulaa ngu' slo Pedro li', nchcu' ngu' lo'o yu:

—Cua'ni cha' tso'o caa nu'u nde quichi Jope lo'o ya hora ti —nacui ngu' ji'i nu Pedro bi' li'.

³⁹ Hora ti ndu'u Pedro liya lo'o ngu' li'. Nu lo'o ndyalaa ngu' ca toni'i, ngulu'u ngu' ji'i Pedro macala su nscua jyo'o bi'. Ndi'i lcaa nu cuna'a ti'i ca slo, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' cha' cua ngujui. Nda ngu' cha' lo'o Pedro cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni nu jyo'o bi' lo'o ngu', jua'a ngulu'u ngu' ji'i yu lcaa late' nu cua ngujyacu'a nu jyo'o bi' cha' ta xlya'be ti ji'i ngu'. ⁴⁰ Nchcu' Pedro lo'o ngu' li':

—Tyu'u ma xi nde liya' —nacui yu ji'i ngu'.

Nu lo'o ndye ndu'u ngu' nde liya', li' ndyatü sti' Pedro nchcu' yu lo'o ycu'i' Ndyosi. Nu lo'o ndye nchcu' yu lo'o ycu'i' Ndyosi, li' ndyaa yu nde su nscua jyo'o bi', nchcu' yu lo'o jyo'o bi' li':

—Tabita —nacui yu—, tyatu nu'u juani.

Lo'o li' tsa tsiya' ca nguxuti'i Tabita bi' cloo; li' nguxña'a ji'i Pedro, hora ti ndaca'a li'. ⁴¹ Ngusñi Pedro ya' ma', nguxatu yu ji'i ma'; li' ngusi'ya yu ji'i ngu' nu ndi'i nde liya'. Hora ti ñaa nu ñati ji'i Jesucristo bi' nde ni'i lo'o lcaa nu cuna'a ti'i bi', na'a ngu' ji'i Tabita cha' cua ndyu'ú ma' chaca quiya'. ⁴² Lcaa ngu' quichi Jope ni, nu lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' ji'i nu cuna'a bi', ndube tsa ti' ngu' li'; quiña'a tsa ngu' bi' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i' Jesús nu Xu'na na li'. ⁴³ Ndyanu Pedro tyuu tsa quichi Jope bi' li'; to' tyi Simón nu cuityi quiji, ca bi' ndyanu yu.

10

Nchcu' Pedro lo'o Cornelio

¹ Ndi'i sca nu qui'yu nu naa Cornelio ca quichi Cesarea; laca Cornelio capitán ji'i sca latya ngu' sendaru nu nacui ngu' cha' latya Italiano laca ngu'. ² Ndyu'ni tlyu nu Cornelio bi' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o lcaa ngu' tya'a nga'a ti yu, masi ngu' xa' tsu' laca yu. Tso'o tsa tyiquee yu, nxyucua tsa yu ji'i

ngu' ti'i. Lcaa tsá ntsu'u yu nchcui' yu lo'o ycuí' Ndyosi. ³ Lo'o li' ntsu'u sca tsá ndyalaa sca xca jí'i ycuí' Ndyosi slo yu bi', hora cua sna nde ngusii ndyalaa xca bi'. Ñi'ya ngua si nchcui' xcalá ti yu, jua'a ngua cha' bi'. Li' nchcui' xca bi' lo'o yu:

—Cornelio —nacui' xca jí'i yu.

⁴ Ndyutsii tsa Cornelio lo'o na'a yu jí'i xca bi' li'.

—Xu'na —nacui' yu—, ¿ñi'ya cha' laca nti' nu'u jna'?

—Cua ndyuna ycuí' Ndyosi cha' nu cua nchcui' nu'u lo'o Ni —nacui' xca bi'—. Lo'o jua'a cua na'a Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i, bi' cha' cua ndyí'u ti' ycuí' Ndyosi jinu'u. ⁵ Juani culo nu'u cña jí'i ngu' cha' tsa ngu' quichi' Jope. Quichi' bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. ⁶ Cua ndyalaa yu toni'i jí'i chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Ta nu Simón Pedro bi' sca cha' lo'o nu'u, ni cña ntsu'u cha' cua'ni nu'u.

⁷ Ndu'u xca jí'i ycuí' Ndyosi bi', ndyaa li'. Lo'o li' ngusi'ya Cornelio jí'i tucua tya'a msu jí'i, lo'o jí'i sca sendaru nu ndu'ni cña jí'i; lo'o sendaru bi' ndyuni tlyu yu jí'i ycuí' Ndyosi. ⁸ Li' nchcui' Cornelio lo'o nu ca ta'a sna ngu' lcaa ña'a cha' nu ngua jí'i ycuí' tsa; li' ngulo yu cña jí'i ngu' cha' tsa ngu' tsaqui'ya ngu' jí'i Pedro ca quichi' Jope bi'.

⁹ Nguxee chaca tsá ndya'a ngu' nde tyucui' Jope. Lo'o ndyalaa nde hora, xi tya lyiji tyalaa ngu' quichi' bi'. La cui' hora bi' ndyacuí' Pedro ndyaa yu que ni'i cha' chcuí' yu lo'o ycuí' Ndyosi. Jlyacua tsa que ni'i bi'. ¹⁰ Li' ntucua Pedro ntyute' tsa yu, jña tsa ti' yu cacu yu li'; na cua nguxana ndyique' ngu' scuaa, pana tya lyiji xi caque'. Lo'o li' ngua'ya xcalá yu, nchcui' xcalá yu ña'a nu ntucua ti yu que ni'i bi'. ¹¹ Laca cha' nxña'a yu nde cua, na'a yu ngusaala ycuí' Ndyosi nde cua; ngutacui' ñi'ya nti' sca tasá tlyu tsa nu ndyaaca' juu ca ta'a jacua jyaca, lijya ndati'i tasá bi' lo yuu. Jua'a ña'a nti' yu. ¹² Tyuu

tsa tya'a na'ni cuxi ntsu'u ne' tasá nu ndati'i nde lo yuu bi': ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni lu'be, lo'o jua'a ntsu'u cuaña. ¹³ Li' ndyuna Pedro cha' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o yu, ngua ti' yu:

—Pedro —nacui' Ni jí'i yu—, cujuui clya nu'u jí'i na'ni cua cha' cacu nu'u jí'i.

¹⁴ —Ná nchca jna', Xu'na —nacui' Pedro jí'i—. Ni sca quiya' bilya cacu na' cuaña' na'ni jua; na'ni cuxi laca jua cuentya jí'i cuare.

¹⁵ Xa' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o yu li':

—Ná tso'o ñacu' nu'u cha' na'ni cuxi laca jua, si cua nacui' ycuí' Ndyosi cha' lubii ni'.

¹⁶ Sna quiya' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Pedro jua'a, li' ndyuc'o tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya', ña'a ndacui' ti lo'o juu. ¹⁷ Laja lo'o ndube tsa ti' Pedro, cha' ná ngua cuayá' ti' yu ni cha' laca nchcui' xcalá jua'a, li' ndyalaa ngu' bi' to' ni'i; la cui' nu ca ta'a sna ngu' nu ngulo Cornelio cña jí'i cha' caa ngu' laca ngu' bi'. Cua nchcuane ngu' jí'i ngu' quichi' mala ntucua tyi Simón nu laca cuityi quiji, jua'a ndyalaa ngu' to' ni'i. ¹⁸ Li' cui' ndacha' ngu' jí'i nu laca tyi si nga'a Simón Pedro. ¹⁹ Laja li' quiña'a tsa ngulacua ti' Pedro ni cha' nchcui' xcalá yu, lo'o li' nchcui' Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o yu:

—Cua ndyalaa sna tya'a ñati nclyana ngu' jinu'u —nacui' Ni jí'i Pedro ña'a ntucua ti yu que ni'i—. ²⁰ Cua'ya nu'u yala ti cha' tsa nu'u lo'o ngu' re. Ná cube ti' nu'u cha' jí'i ngu', na' ngulu cña jí'i ngu' cha' caa ngu' ca nde.

²¹ Li' hora ti ngua'ya Pedro cha' chcuí' lo'o ngu' bi'.

—La cui' na' laca nu ndya'a ma nclyana ma —nacui' Pedro jí'i ngu'—. ¿Ni cña cua'ni ta na' jí'i ma nti' ma?

²² —Cua ngulo nu cusu' Cornelio cña jí'i ya cha' caa ya ca nde —nacui' ngu' jí'i Pedro—. Tso'o tsa tyiquee nu Cornelio bi', ndu'ni tlyu yu jí'i ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui'

lcaa ngu' judío tya'a nu'u jil'i nu cusu' bi'. Cua ndacha' xca jil'i ycuil' Ndyosi jil'i Cornelio cha' ta yu jil'i ya caa ya ca nde, caqui'ya ya jinu'u cha' tsa na ca slo nu cusu' bi', ca quich'i Cesarea. Ntsu'u cha' cuna ycuil' Cornelio cua ña'a ca cha' nu chcuil' nu'u lo'o.

²³—Tyaa ma ni'i —nacuil' Pedro jil'i ngu'—. Ntsu'u su caja' ma ca nde. Ca la quee tsa na cajua.

Nguxee chaca tsa, li' ndu'u ngu' quich'i Jope ndyaa ngu', ndyaa ngu' lo'o tucua sna tya'a ñati jil'i Jesucristo nu ca tyi quich'i bi'.

²⁴Tsa nchca tyucuaa ndyalaa ngu' quich'i Cesarea. Nga'a Cornelio nta-jatya jil'i ngu'; cua laca ndyu'u til'i ngu' tonil'i jil'i, lcaa ñati tya'a nu cusu' lo'o tya'a ndya'a ti ngu'. ²⁵Nu lo'o ndyalaa Pedro to' tyi Cornelio, li' ndu'u nu cusu' ñaa nde liya', ndyatu sti' nde loo Pedro cha' cua'ni tlyu jil'i yu ngua ti' Cornelio, ñi'ya ndu'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi. ²⁶Hora ti ndaya' Pedro ya' Cornelio, nguxatu yu jil'i nu cusu' bi' li'.

—Tyatu nu'u, cusu' —nacuil' Pedro jil'i—, tyucuaa na laca na ñati chalyuu ti.

²⁷Tya nchcuil' la Pedro lo'o ngu' lo'o ndyat'i ngu' ndyaa ngu' ni'i. Li' na'a Pedro cha' cua quiña'a ñati ndyu'u til'i ni'i bi'. ²⁸Nda Pedro cha' lo'o ngu' bi' li':

—Jlo ti' ma cha' ná ntsu'u chacuayá' jil'i cua nu laca ya ngu' judío, cha' tyu'u til'i ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' —nacuil' Pedro jil'i ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' tyat'i ya ni'i jil'i ngu' xa' tsu' —nacuil'—. Pana cua ngulu'u ycuil' Ndyosi jna' cha' ná tso'o chcuil' na' jil'i xa' ñati cha' ñati cuxi laca ngu', cha' si'i ñati lubii laca ngu', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. ²⁹Bi' cha' lijya na' ca nde juani. Nu lo'o ndyalaa ti msu jinu'u ca slo na', hora ti ndu'u na' lijya na' lo'o ngu' re; nga'aa nchcuil' tsa na' lo'o msu bi'. Bi' cha' juani, ¿ni cña cua'ni ta na' jil'i cu'ma nti' ma'?

³⁰Nguxacuil' Cornelio cha' jil'i Pedro li':

—Cua ngua jacua tsa nchcuil' na' lo'o ycuil' Ndyosi su nga'a na' ni'i re —nacuil' jil'i Pedro—, lo'o hora ti ndyalaa sca ñati slo na' nu lacu' late' ngati, hasta ntyiji'i xee ndubi lo late' bi'. Hora cua sna nde ngusii ndyalaa yu bi', nu lo'o bilya cacu na' li'. ³¹Nchcuil' yu bi' lo'o na': “Cornelio”, nacuil' yu, “cua ndyuna ycuil' Ndyosi cha' nu nchcuil' nu'u lo'o Ni, jua'a cua na'a ycuil' Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i; bi' cha' cua ndyi'u ti' ycuil' Ndyosi jinu'u. ³²Juani culo nu'u cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' quich'i Jope; quich'i bi' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. Tsa ngu', tsa cacha' ngu' jil'i yu cha' caa yu ca nde. Cua ndi'i yu to' tyi chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Nu lo'o tyalaa yu ca nde, li' culu'u yu sca cha' nu tso'o tsa jinu'u.” ³³Jua'a nacuil' ñati bi' jna' —nacuil' Cornelio—. Bi' cha' hora ti ngulo na' cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' ca su ndi'i nu'u. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ndyalaa nu'u slo na' juani; bi' cha' cua ndyu'u til'i lcaa tya'a ya se'i ti chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' cuna ya lcaa cha' nu cua nda ycuil' Ni lo'o nu'u cha' chcuil' lo'o ya.

Cha' nu nchcuil' Pedro lo'o ngu' slo Cornelio

³⁴Li' nguxana Pedro ngulu'u yu jil'i ngu' bi':

—Juani cua ngua cuayá' ti' na' cha' stu'ba tsa ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o lcaa ñati chalyuu —nacuil'—. ³⁵Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil'i lcaa ñati chalyuu nu chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ni, ñati nu ndu'ni lcaa ña'a cha' nu nti' Ni. ³⁶Cua nda ycuil' Ndyosi cha' lo'o ya nu laca ya ngu' Israel, cha' ti ti tyi'i cresiya jil'i ñati chalyuu xqui'ya Jesucristo, nu laca Xu'na lcaa ñati. ³⁷Jlo tso'o ti' ma ña'a cha' nu nteje tacui tya tsubi' la loyuu re, su ca tyi ngu' judío. Cloyo nda Juan cha' bi' lo'o ngu' nu lo'o ntyucuatya jil'i ngu', li' nda Jesús cha' bi' lo'o ngu' ca loyuu su cuentya Galilea. Tiya' la li'

nda Jesús cha' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ngu' Israel. ³⁸ Jlo ti' ma ñi'ya nguti'i Jesús chalyuu, la cui' Jesús Nazaret. Cua ngusubi ycu'i Ndyosi Sti yu ji'i Jesús, nda la Ni juersa ji'i nu Jesús bi' nu lo'o ndyalaa Xtyi'i ycu'i Ni lo yu. Lcaa su nguta'a yu ngua'ni yu cha' tso'o lo'o ñati, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu quicha tsa, masi ñati nu ntsu'u tsa cha' ti'i ji'i xqui'ya cha' ngusñi cui'i cuxi ji'i ngu'. Ngua'ni Jesús cña jua'a, cha' nguxtyucua ycu'i Ndyosi ji'i yu. ³⁹ Cua na'a ya lcaa cña nu ngua'ni Jesús ca quichi Jerusalén, lo'o jua'a cña nu ngua'ni yu lcaa quichi tyi ngu' judío tya'a ya. Na cua nguta'a ya lo'o yu, bi' cha' chañi cha' nu nchcui' ya lo'o ma. Li' ntejeya' ngu' ji'i Jesús, ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo' crusi; jua'a ngujuii yu li'. ⁴⁰ Pana nu lo'o ndya'a sna tsa, li' ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ndyu'u Jesús chaca quiya'. ⁴¹ Li' ndu'u tucua yu nde su ndi'i ya; ná na'a lcaa ngu' quichi bi' ji'i yu, cua laca ti ñati tya'a ya na'a ya ji'i yu. Cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i ya cha' culu'u ya cha' ji'i ycu'i Ni ji'i xa' ñati, bi' cha' cua na'a ya ji'i Jesús lo'o ndyu'u yu chaca quiya'. Stu'ba ti ndyacu ya lo'o ycu'i yu li'. ⁴² Tya li' cua ngulo Jesús cña ji'i ya cha' ta ya cha' liñi ji'i ycu'i lo'o ñati, cha' cua nda ycu'i Ndyosi cña ji'i nu Jesús bi', cha' cua'ni cuayá' yu ji'i lcaa ñati chalyuu, masi nu cua ngujuii, masi nu tya lu'ú. ⁴³ Na cua nguscua jyo'o cusu' xi cha' lo' quityi ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni; lcaa quityi bi' nchcui' cha' ntsu'u cha' caa sca ñati tlyu lo' yuu chalyuu tyempo nde loo la; bi' laca nu cuityi yabe' nu ntsu'u ji'i lcaa ñati, si xñi ngu' cha' ji'i yu, nacui' cha' nu nscua lo' quityi bi'. Na cua ndyalaa yu bi' lo' yuu re juani, Jesús naa yu.

Ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' xa' tsu'

⁴⁴ Tya ndu Pedro nchcui' lo'o ngu' bi', lo'o li' ndyalaa Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nclyu'u Pedro ji'i

ngu'. ⁴⁵ Ndube tsa ti' ñati ji'i Jesucristo tya'a ndya'a Pedro. Ngu' judío laca ngu' bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o ngu' xa' tsu', cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ngu'. ⁴⁶ Li' jlo ti' nu ngu' judío bi', cha' chañi cha' cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni ji'i Cornelio lo'o ji'i tya'a yu, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' ngu' bi' cha' cña ji'i ngu' xa' quichi, masi bilya chcui' ngu' jua'a nquicha'. Lo'o jua'a lye tsa ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycu'i Ndyosi. Li' nchcui' Pedro lo'o tya'a ndya'a yu:

⁴⁷ —Ñi'ya nu lo'o ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, la cui' jua'a cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' re juani —nacui' Pedro ji'i tya'a ndya'a yu—, bi' cha' tso'o la si tyucuatya na ji'i ngu' re.

⁴⁸ Li' nchcui' ngu' bi' lo'o ñati tya'a Cornelio bi':

—Tso'o la si tyucuatya ya ji'i ma juani, cha' ca cuayá' ti' ngu' quichi re cha' ñati ji'i Jesucristo laca ma.

Lo'o li' xa' nchcui' nu ngu' ca tyi lo'o Pedro cha' tyanu yu la xi lo'o ngu' bi'.

11

Nchcui' Pedro lo'o ñati ji'i Jesucristo ca Jerusalén

¹ Cua ngujui cha' ji'i quiña'a ñati nu ndi'i loyuu su cuentya Judea, cha' lo'o ngu' xa' tsu' cua ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús; cua ngujui cha' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya' clyo, lo'o jua'a cua ngujui cha' bi' ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ca bi'. ² Bi' cha' lo'o nguxtyuu Pedro ñaa yu nde quichi Jerusalén, ndyacu tya'a yu lo'o xi ngu' judío nu ngusñi cha' ji'i Jesús, pana ña'a ti tya' tiji' ti' ngu' ji'i cha' cusu'. ³ Li' nchcuane ngu' ji'i Pedro:

—¿Ni cha' laca ndyaa nu'u slo ngu' xa' tsu'? —nacui' ngu' ji'i Pedro—. ¿Ni cha' laca ndyacu nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'?

⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' ñi'ya nu ngua lo'o ndyaa yu slo ngu' bi':

⁵ —Ngua sca tsa nga'a na' ca quichi Jope —nacui' Pedro—. Laja lo'o

nchcui' na' lo'o ycuí' Ndyosi, li' ñaa sca xcalá na'. Laja lo'o nchcui' xcalá, li' nguxña'a na' nde cua; ñi'ya sca tasá tlyu, jua'a ña'a na nu lijya ndati'i nde cua cha' ca'ya nde lo yuu. Ca ta'a jacua jyaca tasá bi' ntucua juu, jua'a tso'o ti lijya tasá bi' ndati'i lo yuu ca su nga'a na'. ⁶ Li' na'a tsa na' ji'i na nu ntsu'u ne' tasá bi', cha' na'a na' cha' ntsu'u tyuu tsa lo na'ni: ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni tyaala, lo'o jua'a ntsu'u cuaña, ntsu'u na'ni lu'be. ⁷ Li' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na': "Pedro", nacui' Ni, "cujuii clya nu'u ji'i na'ni cua cha' cacu nu'u ji'i". ⁸ Lo'o li' nguxacui' na' cha' ji'i Ni: "Ná nchca 'na cacu na'ni nu ña'a jua'a, Xu'na", nacui' na' ji'i Ni. "Ni sca quiya' bilya cacu na' ji'i na'ni cuxi jua, cha' nchcui' cuare cha' ná tso'o cacu ya na'ni nu ña'a jua'a." ⁹ Li' xa' nguañi nchcui' ycuí' Ni nde cua: "Ná tso'o ñacui' nu'u cha' laca bi' na'ni cuxi, cha' na cua nacui' ycuí' Ndyosi cha' laca bi' na'ni lubii". ¹⁰ Sna quiya' nteje tacui cha' bi' su nga'a na', li' nguxtyacui tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya'. ¹¹ Hora ti ndyalaa sna tya'a ñati ca ni'i su nga'a na' li'. Cua ngulo sca ngu' quichi Cesarea cña ji'i ngu' bi', cha' caa ngu' su ndi'i na'. ¹² Nchcui' Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o na' li', cha' ná culacua tsa ti' na', cha' tsa'a na' lo'o ngu' bi'. Ca ta'a scua ñati re ndyaa ngu' lo'o na' slo ñati bi' ca quichi Cesarea. ¹³ Li' nda nu cusu' bi' cha' lo'o ya ñi'ya ngua cha' bi'. Cua na'a yu sca xca ji'i ycuí' Ndyosi nu ndyati lijya ni'i ji'i yu cha' ta sca cha' lo'o yu: "Culo nu'u cña ji'i msu jinu'u", nacui' xca bi' ji'i nu cusu' bi', "cha' tsa msu ca quichi Jope, cha' tsa cacha' ji'i Simón Pedro cha' caa yu ca nde. ¹⁴ La cui' Simón bi' ta cha' lo'o nu'u, lo'o lcaa tya'a nu'u, cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'i ma." Jua'a nacui' xca bi' ji'i nu cusu' bi'. ¹⁵ Li' ndyalaa ya ca to' tyi ngu' bi'. Nguxana na' ngulu'u na' cha' ji'i ngu', lo'o li' hora ti ngua'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo ngu'. La cui' ñi'ya ndyanu Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya ji'na nu ngua tya

clyo, la cui' jua'a ndyanu Xtyi'i Ni ne' cresiya ji'i ngu' bi' li'. ¹⁶ Ntsu'u ti' na' li', cha' tya tsubi' la nchcui' ycuí' nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: "Tsubi' cua ntyucuatya Juan ji'i ñati lo'o hitya ti", nacui', "pana xa' ña'a cua'ni ycuí' Ndyosi cha' caca lubii cresiya ji'i ma nu lo'o tyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma". ¹⁷ Na cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'i ycuí' Ni ji'i ngu' xa' tsu' la cui' ñi'ya nu nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni ji'na, nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na; bi' cha' ná tso'o si cua'a na cña nu ndu'ni ycuí' Ndyosi lacua.

¹⁸ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', nga'aa ngua chcui' tyaala ngu' bi' lo'o Pedro. Li' ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycuí' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

—Ndyosi Sti ya, tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' xa' tsu', masi si'i ngu' judío laca ngu' bi' —nacui' ngu' ji'i ycuí' Ndyosi—. Ndu'ni nu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'.

Ñati ji'i Jesucristo nde quichi Antioquía

¹⁹ Cua sa'ni xi ngua lo'o ndyujuii ngu' ji'i Esteban, lo'o la cui' tyempo bi' ngua ti' ngu' xcube' ngu' ji'i lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesús; bi' cha' tyuu tsa tya'a ngu' bi' ndatsu' ngu' ndyaa ngu' tyijyu'. Ntsu'u ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Fenicia, ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Chipre, lo'o jua'a ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca quichi Antioquía. Lcaa su ndyaa ngu' ngulu'u ngu' cha' tso'o ji'i Jesucristo ji'i tya'a ngu' judío ti, ná ngulu'u ngu' cha' bi' ji'i xa' ñati. ²⁰ Tiya' la li', ndyaa xi xa' la ñati ji'i Jesús ca quichi Antioquía; ngu' ca tyi loyuu su cuentya Chipre lo'o jua'a loyuu su cuentya Cirene laca ngu' bi'. Nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' ñati; ngulu'u ngu' cha' tso'o ji'i Jesucristo ji'i lcaa ngu' quichi bi'.

21 Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jii' ngu' xqui'ya Jesús nu Xu'na na, bi' cha' ngusñi quiña'a ñati cha' jii' ycu' Ni, bi' cha' nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' jii' clyo.

22 Li' ngujui cha' bi' jii' taju ñati jii' Jesucristo nu ndi' nde Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' lo'o Bernabé cha' tsaá yu ca quichi Antioquía. 23 Li' ndu'u Bernabé ndyaa yu, ndyalaa yu ca quichi bi', na'a yu ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Bernabé li'. Nda yu sca cui' lo'o taju ñati jii' Jesucristo ca bi', cha' tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña lcaa tsa, lcaa ña'a cña nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni na. 24 Tso'o tsa tyiquee Bernabé; cua ndyanu Xtyi' ycu' Ndyosi ne' cresiya jii' yu, lo'o jua'a tso'o tsa jlya ti' yu jii' Jesucristo. Bi' cha' quiña'a la ñati cua ngusñi ngu' cha' jii' nu Xu'na na xqui'ya nu Bernabé bi' li'.

25 Lo'o li' ndu'u yu bi' ndyaa yu nde quichi Tarso, ndyaana yu jii' Saulo. Lo'o nquije yu jii', li' ngutu'u yu ñaa lo'o yu jii' Saulo ca quichi Antioquía chaca quiya'. 26 Li' nguti' ngu' sca yija lo'o taju ñati jii' Jesucristo ca bi', nclu'u ngu' jii' quiña'a ñati. Quichi Antioquía bi' ngua su ngutu'u suu cha' nu nchcui' ngu' cha' ngu' cristiano laca ñati nu ngusñi cha' jii' Jesucristo.

27 Tyempo bi' ndyalaa tucua sna la tya'a ñati nu ngua tu'ba jii' ycu' Ndyosi. Ndu'u ngu' quichi Jerusalén ndyalaa ngu' quichi Antioquía li'. 28 Agabo naa tsaca ngu' bi'. Cua nda Xtyi' ycu' Ndyosi sca cui' lo'o nu Agabo bi' cha' chcu' yu lo'o ngu'. Li' nchcui' Agabo lo'o ngu' cha' cua caa ti sca jbi'ña tlyu tsa tyucui ña'a chalyuu. Chañi cha' jua'a ngua cha' nu nda Agabo bi', pana nde loo la ngua cha' bi', nu lo'o ngua Claudio rey nu laca loo. 29 Li' ngüiñi cha' jii' ñati jii' Jesús lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' msta jii' tya'a ti' ti ngu', ngu' nu ndi' quichi su cuentya Judea. 30 Jua'a ngua'ni ngu' li'. Nda ngu' msta bi' jii' Bernabé lo'o

jii' Saulo cha' tsaá lo'o ngu' jii', cha' ta ngu' cñi bi' jii' ngu' cusu' ca bi'. Li' tacha ngu' cñi bi', caja xi ndaca ti jii' tya'a ti' ti ngu'.

12

Ndyujui ngu' jii' Jacobo lo'o ngusu'ba ngu' jii' Pedro ne' chcu'

1 Nu ngua tyempo bi', rey nu ngua naa Herodes ni, nchcube' tsa jii' ñati jii' Jesucristo. 2 Ngulo rey bi' cña jii' msu jii' cha' kujui ngu' jii' Jacobo lo'o maxtyi. (Jacobo bi' ngua tya'a ngula Juan.) 3 Chaa tsa ti' ngu' judío cha' ndyujui rey jii' Jacobo, bi' cha' lo'o jii' Pedro ntejeya' nu rey bi' li'. La cui' tsa nu ngusñi rey jii' yu, li' ngua sca ta'a jii' ngu' judío, ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá tiji nu ná lo'o sca tiye' ndya'. 4 Ntejeya' ngu' jii' Pedro, li' ndyaa lo'o ngu' jii', ngusu'ba ngu' jii' ne' chcu'. Li' ndyatü jacua latya sendaru cua jii', jacua tya'a sendaru ntsu'u jii' sca latya ngu'; ndi' ngu' bi' cua to' ni' chcu' su ntsu'u Pedro. Nu lo'o tye tsa ta'a pascua, li' tyu'u ti' lcaa ngu' quichi cha' cua'ni cuayá' nu Herodes bi' jii' Pedro, nti' ycu' rey bi'; 5 bi' cha' ntsu'u cha' ña'asi tso'o sendaru jii' yu lo'o ntsu'u yu ne' chcu'. Pana laja li' lye tsa nchcui' tya'a ñati jii' Jesucristo lo'o ycu' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni jii' Pedro.

Nclyo ycu' Ndyosi jii' Pedro ne' chcu'

6 Cua ngua talya li'. Chaca tsa cua culo ti Herodes jii' Pedro cha' ca cuayá' jii' yu slo ngu' quichi bi'. Cua ngusca' ngu' jii' Pedro lo'o tucua tya'a carena, sca carena ntsu'u ya' sca sendaru. Lo'o jua'a ndu xa' la sendaru cua toni' chcu' nde liya'. Li' ngua'ya xcalá ti Pedro. 7 Laja lo'o laja ti yu, hora ti ndu'u tucua sca xca jii' ycu' Ndyosi su nga'a yu. Tso'o tsa xee ngulane ne' ni' chcu' li'. Nguxtyu'u xca bi' jii' Pedro, nchcui' xca lo'o yu li'.

—Tyatu clyu nu'u —nacui xca bi' jii' yu.

Hora ti ndyatí' carena chcuá nu ndyaaca' ya' yu. ⁸ Xa' nhcui' xca lo'o yu li':

—Xca' nu'u sii' —nacui—. Xu'ba nu'u caña quiya'.

Ngua'ni Pedro jua'a, lo'o li' nhcui' xca lo'o yu chaca quiya':

—Quixii nu'u te' quicha' hichu'. Ya'a clya tyu'u lca'a nu'u jna' —nacui xca bi' jii'.

⁹ Li' ndu'u lca'a Pedro jii' xca bi', pana ná ngua tii yu cha' chañi cha' ndyalaa xca jii' ycui' Ndyosi slo yu; ngua ti' yu cha' laja xcalá ti yu ngua cha' bi'. ¹⁰ Nteje tacui ngu' slo sendaru nu nga'a cua ne' ni'i chcuá, lo'o jua'a nteje tacui ngu' slo xi xa' la sendaru nu nga'a cua. Li' ndyalaa ngu' ca toni'i chcuá tlyu, xcui' chcuá laca toni'i bi'. Lo'o li' ndyaala toni'i bi' ycui' ti; jua'a ngua ngutu'u ngu' to' calle, ndyaa ngu' ndyalaa ngu' nde sca jyaca calle bi'. Lo'o li' ndu'u nu xca bi' ndyaa, chaca tya Pedro ndyanu calle bi'. ¹¹ Li' nda Pedro cuentya:

—Juani nchca cuayá' ti' na' cha' cua ngulo ycui' nu Xu'na na' cña jii' xca bi' jii' Ni, cha' nu ñaa ngulo jna' ni'i chcuá jua —nacui yu—. Ngua ti' Herodes xcube' jna', cha' xña'a tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío tya'a na' ña'a ngu' jna'; pana ná ngua jii' cua'ni cña cuxi bi'.

¹² Ngulacua tsa ti' Pedro su ndu ycui' ti yu. Nu lo'o ngua cuayá' ti' yu, li' ndyaa yu ca slo María xtya'a Juan Marcos. Ca ni'i bi' ndyu'u ti'i tyuu tya'a ñati jii' Jesús, nhcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi. ¹³ Ngujui'i ya' yu toni'i, lo'o li' sca nu cuna'a cuañi' nu naa Rode, bi' nu ndyaa na'a toni'i. Ña'a ndu ti nu cuna'a bi' toni'i nde ni'i ti. ¹⁴ Hora ti ndyuloo nu cuna'a bi' xtyi'i Pedro lo'o nhcui' yu. Chaa tsa ti' cho' li'. Ngusna cho' ndyaa chcu'i lo'o tya'a ndi'i cho' ni'i bi', pana ña'a ti tya ndu ycui' Pedro nde liya' cha' bilya saala ngu' toni'i.

¹⁵ —Cua ngua tonto hique nu'u —nacui ngu' jii' Rode li'.

Pana lye la nhcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' li', cha' chañi cha' Pedro laca nu ndu toni'i bi' nde liya'.

—Si'i —nacui ngu' li'—. ¿Ha si'i nu xca jii' ycui' Ndyosi nu ña'asii jii' Pedro laca bi'? —nacui ngu' jii'.

¹⁶ Ña'a ti tya ndu Pedro nde liya' ntyiji'i ya' yu toni'i. Li' ndyaa ngu' cha' saala ngu' toni'i. Lo'o na'a ngu' jii' Pedro ndu, li' ndube tsa ti' ngu' cha' cua ndyalaa ycui' yu. ¹⁷ Ngua'ni ya' yu jii' ngu' li', cha' ca ti' ti ngu'. Ndacha' yu jii' ngu' ñi'ya ngua lo'o ngua'ni ycui' Ndyosi nu Xu'na na cha' tso'o cha' ngulo Ni jii' yu ne' chcuá.

—Chcui' mā lo'o Jacobo lo'o lcaa ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pedro jii' ngu'—, ta mā cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ni lo'o na' lo'o ngulo Ni 'na ne' chcuá.

Ndu'u yu ni'i ndyaa yu xa' se'i li'.

¹⁸ Nu lo'o nguxee chaca tsa quiña'a tsa ngulacua ti' sendaru bi', cha' nga'aa ngua cuayá' ti' ngu' macala ndyaa Pedro. ¹⁹ Li' ngulo rey Herodes cña jii' sendaru cha' tsa ngu' tsaana ngu' jii' yu. Ndyaa ngu' li', pana nga'aa nquije yu jii' sendaru bi'. Li' nhcucane Herodes jii' sendaru nu nga'a cua jii' Pedro ni'i chcuá, pana nga'a ndyiji ñi'ya nu xacui sendaru cha' jii' rey, cha' ná jlo ti' ngu' ñi'ya ngua jii' Pedro; bi' cha' ngulo Herodes cña jii' xa' sendaru cha' cujuu ngu' jii' lcaa sendaru nu ngua'a cua jii' nu Pedro bi'. Li' ndu'u rey bi' loyuu su cuentya Judea, ndyaa ca quichi' Cesarea, cha' ca bi' tyi'i xi ngua ti'.

Ngujui Herodes

²⁰ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu Herodes bi' jii' ngu' quichi' Tiro, lo'o jua'a jii' ngu' quichi' Sidón. Nu ngua tya clyo la cua nda rey Herodes na cacu ngu' quichi' bi', lo'o li' nga'aa nda rey na cacu ngu', cha' ñasi' tsa ti' rey ña'a jii' ngu'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi' bi' lo'o tya'a ngu', cha' tsa ngu' slo rey cha' chcui' ngu' lo'o. Li' tso'o tsa nhcui' ngu' quichi' lo'o nu cusu' Blasto nu laca cña jii' rey bi';

bi' cha' tso'o nchcui' nu Blasto bi' lo'o rey cuentya ji'i ngu' quichi' bi', cha' tyaala' cha' ji'i rey lo'o ngu' bi'. ²¹ Li' ngusta Herodes sca tsa cha' tyu'u ti'i ngu' sca se'i ti. Ndyacu' Herodes lcaa late' tso'o nu ntsu'u ji'i cha' laca rey, ndyaa ntucua lo yaca xlya tso'o su ntyucua ycu' rey, cha' ta sca cuii lo'o ngu' nu lo'o ndyu'u ti'i ngu' slo. Li' nguxana rey nda cuii lo'o ngu' bi'. ²² Cuii tsa ngusi'ya lo'o ngu' ji'i rey li':

—Ndyosi laca nu'u —nacui' ngu' ji'i rey—. Si'i sca ñati chalyuu ti laca nu'u nu nchcui' lo'o cuare juani.

²³ Hora ti ndyalaa sca xca ji'i ycu' Ndyosi slo rey cha' ta sca quicha tlyu ji'i nu Herodes bi', ndyatí conu' ne' rey bi' li'. Ti'í tsa ne' rey li', cha' ndyacu conu' bi' ne'. Ngujuii rey li', cha' cua nda chacuayá' ji'i ngu' cha' ngua'ni tlyu ngu' ji'i rey ñi'ya nu ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi; masi sca ñati chalyuu ti ngua rey bi', pana nda chacuayá' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i.

²⁴ Li' quiña'a tsa ñati ndyuna cha' ji'i ycu' nu Xu'na na, ndyatú la ngu' nu ngusni cha' ji'i Jesucristo li'.

²⁵ Nu lo'o cua ndye cña ji'i Bernabé lo'o Saulo ca quichi' Jerusalén, li' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi' Antioquía chaca quiya'. Ñaa lo'o ngu' ji'i Juan, la cui' nu naa Juan Marcos.

13

Nguxana Bernabé lo'o Saulo ngua'ni ngu' cña ji'i ycu' Ndyosi

¹ Nu taju ñati ji'i Jesucristo ca quichi' Antioquía bi' ni, laja ngu' bi' ntsu'u xi ngu' nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a laja ngu' bi' tya ntsu'u la xa' tya'a ngu' nu tso'o tsa nlyu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i tya'a ngu'; ngu' nu nlyu'u ji'i tya'a ngu' ngua Bernabé, lo'o Simón nu ngata, lo'o Lucio Cirene, lo'o Saulo, lo'o Manaén. (Nu Manaén bi' ngua tya'a miña'a Herodes nu laca gobernador ji'i loyuu su cuentya Galilea.) ² Ngua sca tsa nu lo'o tyucui tsa ná ndyacu ngu' taju bi', xqui'ya cha' ngua'ni tlyu

ngu' ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Li' nchcui' Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Ta ma chacuayá' ji'i Bernabé lo'o jua'a ji'i Saulo, cha' tsa ngu' xa' quichi' cha' cua'ni ngu' cña nu ta na' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' —nacui' ycu' Ndyosi ji'i ngu'.

³ Tyuu hora ná ndyacu ngu' li', cha' tsa cu' ti nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Li' ngusta ya' lcaa tya'a ñati ji'i Jesucristo bi' hique Bernabé, lo'o jua'a hique Saulo, cha' tso'o ti tsa ngu' ca su cua'ni ngu' cña cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

Nda ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi ca loyuu su cuentya Chipre

⁴ Li' ndyaa Bernabé lo'o Saulo ca quichi' Seleucia cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'i, cha' tsa ngu' chaca tsu' tyujo'o ca loyuu su naa Chipre. Ca bi' cua'ni ngu' cña nu ngulo Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i ngu'. ⁵ Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi' Salamina. Lo'o ndyalaa ngu' chaca tsu' bi', li' ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío quichi' bi', cha' culu'u ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ñati nu ndi'i ne' laa bi'. Tyempo bi' tya ndya'a Juan lo'o ngu' cha' xtyucua ji'i ngu'. ⁶ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyuu tya'a quichi' nde Chipre bi', ndyaa ngu' ndyalaa ngu' ca quichi' Pafos li'. Quichi' bi' ndyacu tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu cucha'a tsa nu naa Barjesús. Ngu' judío laca nu qui'yu bi', lo'o jua'a nacui' yu cha' laca yu tu'ba ji'i ycu' Ndyosi; pana si'i cha' liñi nda yu. ⁷ Ndi'i nu cucha'a bi' slo gobernador nu naa Sergio Paulo. Ngua tsa nu gobernador bi', lo'o jua'a nti' tsa cuna cha' ji'i ycu' Ndyosi; bi' cha' nguane gobernador ji'i Bernabé lo'o ji'i Saulo cha' caa ngu' ca slo, cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i. ⁸ Pana ná ndiya ti' nu cucha'a bi' nu lo'o ndyuna gobernador cha' ji'i ycu' Ndyosi. (Elimas naa nu cucha'a bi' cha' cña ji'i ngu' quichi' Pafos bi'.) Lye tsa nxuu tya'a yu lo'o Saulo lo'o Bernabé, cha' cua nti' yu cua'a yu ji'i gobernador cha'

nga'aa xñi nu cusu' bi' cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu nchcui' ngu' lo'o. ⁹ Li' na'a tsa Pablo jil'i nu cucha'a bi'. (Nu juani naa Pablo nu ngua naa Saulo clyo.) Xtyi'i ycuil' Ndyosi laca nu nda juersa jil'i nu Pablo bi', ¹⁰ bi' cha' nchcui' lo'o nu cucha'a bi':

—Lye tsa ñilo'o nu'u jil'i ngu' —nacui' Pablo jil'i nu cucha'a bi'—. Liye' tsa ti' nu'u ña'a nu'u jil'i ya, cha' msu jil'i nu xña'a laca nu'u —nacui'—. Ndaca'a tsa nu'u jil'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' sca cha' tso'o ti; bi' cha' juani culo na' cña jinu'u cha' nga'aa cua'a nu'u jil'i ngu' nu nti' xñi cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu Xu'na ya. ¹¹ Xcube' nu Xu'na ya jinu'u juani, cha' nga'aa caja ñi'ya ña'a nu'u xee cua; tyuu tsa tyanu cuityi' ti nu'u li'.

Hora ti ngua cuityi' yu cucha'a bi' li', nga'aa ngua ña'a yu tsiya' ti. Li' nclyana yu jil'i sca ñati nu xñi ya' yu cha' tsaa lo'o jil'i yu nde liya'. ¹² Lo'o na'a gobernador cha' ngua cuityi' nu cucha'a bi', li' hora ti ngusñi nu cusu' bi' cha' jil'i Jesucristo. Jua'a ndube tsa ti' nu cusu' bi' jil'i cha' nu ngulu'u ngu' jil'i cuentya jil'i ycuil' nu Xu'na na.

Ndyaa Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía Pisidia

¹³ Lo'o li' ndu'u Pablo lo'o tya'a ndya'a yu, ndu'u ngu' quichi Pafos ndyaa ngu'. Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o, ndyalaa ngu' ca quichi Perge ca loyuu su cuentya Panfilia li'. Nga'aa ndya'a Juan lo'o ngu' li', na cua ndyaa yu quichi tyi yu. ¹⁴ Ndu'u ngu' quichi Perge ndyaa ngu' chaca quichi Antioquía ca loyuu su cuentya Pisidia. Nu ngua tsa ta'a nu ndi'i cña' ngu', li' ndyatí Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ne' laa jil'i ngu' judío. Ca bi' ndyaa tucua ngu' xi. ¹⁵ Li' nchcui' sca nu cusu' lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi cha' cuna lcaa ñati nu ndi'i ne' laa bi'; nchcui' lo quityi nu nscua cña nu ngulo Ni jil'i ngu', li' nchcui' nu cusu' bi' sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni. Lo'o li'

nchcuane nu cusu' nu laca loo ne' laa bi' jil'i Pablo lo'o Bernabé:

—¿Ha ntsu'u sca cuii jil'i ma cha' ta ma lo'o ya juani? —nacui' jil'i ngu'.

¹⁶ Li' ndyatí Pablo ngua'ni ya' yu jil'i ngu' cha' cua'a jyaca ngu' jil'i yu. Nchcui' Pablo lo'o ngu' li':

—Tyu'u cha' clyu ti' jil'i ma cua'a jyaca ma jil'i cha' nu chcui' na' lo'o ma juani —nacui' Pablo jil'i ngu'—. Ngu' Israel laca na, lo'o jua'a ndu'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi. ¹⁷ La cui' ycuil' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jil'i, la cui' Ni laca nu ngusubi jil'i jyo'o cusu' ji'na cha' tyu'u tucua quiña'a ñati jil'i ngu' nde loo la. Tya ndi'i jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto lo'o ndyatí quiña'a tsa tya'a ngu', masi si'i quichi tyi ngu' ngua quichi bi'. Li' tlyu tsa cña ngua'ni ycuil' Ndyosi, cha' ngulo Ni jil'i jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto bi'. Jua'a ngua cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' tonu tsa cña nu ndu'ni ycuil' Ndyosi nde chalyuu. ¹⁸ Nu lo'o nguta'a ngu' loyuu btyi bi' tya tu'ba yija, ndalo tsa tyiquee ycuil' Ni jil'i jyo'o cusu' ji'na li', masi quiña'a tsa cha' cuxi ngua'ni ngu' bi'. ¹⁹ Li' ngua'ni tye Ni cha' jil'i cati tya'a nación ñati nu nguti'i loyuu su cuentya Canaán, la cui' ñati nu nguti'i loyuu bi' tya clyo la; nda Ni yuu bi' cha' caja su tyi'i jyo'o cusu' ji'na li'. ²⁰ Lo'o jua'a nda Ni ñati nu ngua loo jil'i jyo'o cusu' ji'na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi. Li' cua ndya'a jacua siyento cla'be yija, tya lo'o ndyalaa ngu' loyuu Canaán bi', ña'a cuayá' nu ngula jyo'o Samuel nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi. ²¹ Li' ngüijña ngu' jil'i ycuil' Ndyosi cha' ta Ni sca rey cha' caca loo jil'i ngu', bi' cha' nda Ni jil'i jyo'o Saúl sñi' Cis jil'i ngu'; ngua yu bi' loo jil'i ngu' tu'ba yija li'. Jyo'o Saúl bi' ngua tya'a ñati jil'i ngu' Benjamín. ²² Nu lo'o ndye tu'ba yija, li' nga'aa nda Ni cña bi' jil'i yu bi', nda Ni jyo'o David cha' caca loo jil'i ngu' cña su ndu Saúl nquicha'. Cua nchcui' ycuil' Ndyosi cha' jil'i nu jyo'o David bi': “Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil'i David sñi' Isai”, nacui' ycuil' Ndyosi.

“Cua nda na' cuentya cha' laca yu bi' sca ñati nu tyaja'a cua'ni lcaa cña nu nti' na' cha' cua'ni yu.” ²³ Cua sa'ni nda ycu' Ndyosi cha' lo'o na cha' nde loo la cala sca ñati tya'a ji'i jyo'o David bi', nu cua'ni lyaá ji'i lcaa na nu laca na ngu' Israel; yu bi' laca Jesús. ²⁴ Nu lo'o bilya xana Jesús culu'u cha' ji'i ngu' tya'a quichi tyi na, nda jyo'o Juan cha' lo'o ngu' tya'a na, cha' ca tyuju'u ti' ngu' tya'a na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o li' ntyucuatya jyo'o Juan bi' ji'i ngu' nu ngusni cha' bi'. ²⁵ Nu lo'o cua tye ti cña ji'i jyo'o Juan bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' tya'a quichi tyi na ndi'ya: “Xa' ñati ntajatya ma' ji'i”, nacui Juan ji'i ngu'; “si'i na' laca”, nacui yu. “Ca nde loo la caa sca ñati nu tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'i. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata ti.” Jua'a nchcui' jyo'o Juan cuentya ji'i Jesús.

²⁶ 'Lcaa na nu laca na la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham, lo'o jua'a lcaa ma' nu ndaquiya' ma' ji'i ycu' Ndyosi, cuentya ji'i lcaa na laca cha' tso'o nu nda Ni lo'o na, cha' tso'o nu nchcui' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ñati chalyuu. ²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' quichi Jerusalén tilaca laca Jesús, lo'o jua'a ná ngua cuayá' ti' ngu' nu laca loo ji'i quichi bi' tilaca laca yu. Ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni; masi ndyuna ngu' lo'o ndya'a nchcui' ngu' lo' quityi bi' ne' laa lcaa tsa nu ndi'i cña' ngu', ná nda ngu' cuentya si cha' ji'i ycu' Jesús nchcui' quityi bi'. Bi' cha' cuxi tsa cña ngua'ni ngu' lo'o Jesús nu lo'o ngusta ngu' qui'ya ji'i yu. La cui' tya'a cña nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi cha' cua'ni ngu' lo'o yu, cua ngua'ni ngu' li'. ²⁸ Masi ná ntsu'u qui'ya ji'i Jesús tsiya' ti, ngüijña ngu' ji'i gobernador, la cui' nu Pilato bi', cha' culo cña ji'i ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Jesús. ²⁹ Nu lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cha' ñi'ya nchcui' lo' quityi bi' cha' caca ji'i Jesús, li' nda'ya ngu' ji'i jyo'o

bi' su nga'a lo crusi, nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi' li'. ³⁰ Pana ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya' li'. ³¹ Tyuu tsa ndu'u tucua ycu' ca Jesús su ndi'i ngu' tya'a ndya'a yu. La cui' ngu' nu cua ñaa lo'o yu tya lo'o ndu'u ngu' nde Galilea ñaa ngu' ca quichi Jerusalén, bi' ngu' laca nu nda cha' liñi ji'i Jesús lo'o ñati juani.

³² 'Lo'o juani cua lijya ya ca nde cha' culu'u ya cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi bi' ji'i cu'ma. Tya sa'ni la cua ngüiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na; ³³ lo'o nu juani cua ngua'ni Ni cha' bi' cuentya ji'na, nu lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ndi'ya nchcui' Salmo nu nchca tyucuaa cha' ji'i Jesús: “Sñi' na' laca nu'u”, nacui ycu' Ni ji'i Jesús. “Juani cua ngua'ni na' cha' tyu'ú nu'u chalyuu.” ³⁴ Chaca cha' nchcui' quityi cha' ji'i ycu' Ndyosi cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ndyujuii ngu' ji'i, lo'o jua'a nchcui' quityi bi' cha' ná quiñu'u cuaña' Jesús ne' cuaá. “Ta na' lcaa cha' tso'o ji'i ma, la cui' ña'a cha' tso'o nu nchcui' na' lo'o David cha' caja ji'i ma”, nacui ycu' Ni. ³⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca Salmo, chaca jii ji'i ycu' Ndyosi, nu nchcui' ñi'ya nu nacui Jesús ji'i ycu' Ni: “Jlo ti' na' cha' ná ta nu'u chacuayá' quiñu'u cuaña' na', cha' na' laca Sñi' ycu' nu'u”, nacui. ³⁶ Ngua'ni jyo'o David cña ji'i ycu' Ndyosi lcaa tyempo lo'o nguti'i nu cusu' bi' chalyuu. Lo'o ngujuii yu, li' nguxatsi' ngu' ji'i se'i ti lo'o xa' la jyo'o cusu' ji'na; ndye cuaña' yu ngutsu' li'. ³⁷ Pana Jesús ni, ná ngunu'u cuaña' Jesús lo'o nguatsi' yu, xqui'ya cha' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ³⁸ Bi' cha' ntsu'u cha' ca cuayá' ti' lcaa cu'ma, cha' xqui'ya Jesús cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma; ³⁹ taca tyu'u laja ti ma' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma' si xñi ma' cha' ji'i Jesús. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndaquiya' ma' ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni, ná nchca ji'i cha' bi' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ma. ⁴⁰ Tso'o la si cui'ya ma' cuentya cha'

ná tyacua cha' cuxi jil'i mā, la cui' cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya jil'i cu'mā nu nchcui' ndi'ya:

⁴¹ Clyacua tso'o ti' mā, lcaa cu'mā nu nti' mā xtyí lo'o mā jil'i ycuí' Ndyosi;

cube xi ti' mā, tyaa mā cuaana ti li'.

Ycuí' Ndyosi laca na', nu tlyu tsa cña tonu cua'ni na' tyempo nu ndi' mā chalyuu, nacui' Ní.

Ná caca jlya ti' mā cha' ndu'ni na' cña bi' tsiya' ti,

masi tso'o tsa culu'u ñati' ñi'ya laca cha' bi' jil'i mā.

Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu' li'.

⁴² Na cua tyu'u ti ngu' ne' laa tsa ngu', lo'o li' ngüijña tsa tyuu tya'a ñati' bi' jil'i Pablo lo'o jil'i Bernabé cha' culu'u la ngu' cha' jil'i Jesús jil'i ngu' chaca quiya' ca xnu' tsa. ⁴³ Jua'a lo'o ndye ndyu'u ti' ngu' ne' laa bi', li' ndyaa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé. Tyuu tya'a ngu' judío ndyaa ngu' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a xa' ñati' nu ndu'ni tlyu jil'i ycuí' Ndyosi stu'ba ti lo'o nu ngu' judío bi', la cui' ti ndyaa ngu' lo'o ngu' bi' li'. Ngulu'u la ngu' bi' jil'i nu quiña'a ngu' bi' li', cha' tso'o ti tyanu cha' jil'i Jesús tyiquee ngu', cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni jil'i lcaa ñati' chalyuu.

⁴⁴ Nu lo'o ngua snu' tsa, li' ndyu'u ti' lcaa tya'a ngu' quichi' ne' laa bi', cha' cuna ngu' cha' jil'i ycuí' Ndyosi chaca quiya'. ⁴⁵ Ñasi' tsa nu ngu' judío bi' lo'o na'a ngu' jil'i nu quiña'a tsa ñati' bi'. Nchcui' suba' ngu' judío lo'o Pablo li', nacui' ngu' cha' cui'ni tsa cha' nu nclu'u yu bi'. ⁴⁶ Pana ná ndyutsii Pablo lo'o Bernabé cha' xacui' ngu' cha' jil'i ngu' judío bi':

—Clyo ntsu'u cha' chcui' ya cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o mā nquicha', cha' ngu' judío tya'a na laca mā. Pana juani tsa ya culu'u ya cha' bi' jil'i ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná ntaja'a mā cuna mā cha' nu nchcui' ya. Na cua ngüi'ni cha' jil'i mā lo'o tya'a mā, cha' ná nti' mā caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i mā. ⁴⁷ Jua'a cña ngulo

ycuí' nu Xu'na na jil'i ya nu nchcui' quityi cusu' bi' ndi'ya:

Ñi'ya nti' sca xee ndubi nu nclyu'u xee tyijyu',

jua'a nga'a cha' ta mā cha' jna' lo'o ngu' xa' tsu', nacui' ycuí' Ndyosi,

cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati' chalyuu tilaca laca nu cua'ni lyaá jil'i ngu'.

⁴⁸ Ndyuna nu ngu' xa' tsu' cha' bi', lo'o li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Tso'o tsa laca cha' jil'i ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, ngulacua ti' ngu' bi'; jua'a ngusñi ngu' cha' bi'. Jlya ti' ngu' bi' cha' jil'i Jesús, lcaa ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jil'i; ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi' li'. ⁴⁹ Jua'a ngua, lo'o li' ndyaa ngu', ndya'a nchcui' ngu' cha' jil'i nu Xu'na na lo'o lcaa ñati' lcaa quichi' ca loyuu bi'. ⁵⁰ Hora ti nchcui' ngu' judío lo'o ngu' nu laca loo jil'i quichi', jua'a lo'o ngu' cuna'a tlyu, cha' su'ba ñasi' jil'i ngu' quichi' lo'o ña'a ngu' jil'i Pablo lo'o Bernabé. Ngua ti' ti' ngu' jil'i ngu' bi' li', ngulo'o ngu' jil'i ngu' bi', cha' tsa Pablo lo'o Bernabé xa' sel'i. ⁵¹ Lo'o li' nu Pablo lo'o Bernabé bi' ni, ngusalú ngu' snii yuu nu ntsu'u quiya' ngu' to' quichi'. Jua'a ngua'ni ngu' cha' ta ngu' quichi' bi' cuentya cha' ná tso'o cña nu ngua'ni ngu', nu lo'o ngulo'o ngu' quichi' jil'i tyucuaa ngu' bi'. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi' Iconio li'. ⁵² Lo'o nu ñati' jil'i Jesucristo nu ndyanu quichi' Antioquía bi' ni, chaa ti' ndyanu ngu' quichi' tyi ngu' cha' cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu'.

14

Ndi' Pablo lo'o Bernabé ca quichi' Iconio

¹ Lo'o cua ndyalaa Pablo lo'o Bernabé ca quichi' Iconio, ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa jil'i ngu' judío tya'a ngu'. Ndejua ngulu'u ngu' cha' jil'i Jesús; bi' cha' quiña'a tsa ngu' ngusñi ngu' cha' bi', masi ngu' judío, masi xa' ñati. ² Li' hora ti ngunasi' xa' la tya'a ngu' judío, ngu' nu ná jlya ti' cha' bi'.

Su'ba ñasi' ngu' ji'i xa' ñati nti' ngu', cñilo'o ngu' ji'i ngu' quichi nti' ngu', cha' ca ti'i ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' nu ngusñi cha' bi'. ³ Tyiquee' xi ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi bi', cha' ná ndyutsii ngu' culu'u ngu' cha' ji'i nu Xu'na na ji'i ngu' quichi bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña tonu chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, bi' cha' ngua ji'i ngu' quichi ta ngu' cuentya cha' xcui' cha' liñi nclyu'u ngu' bi' ji'i ngu'. ⁴ Ná stu'ba cha' ji'i ngu' quichi lo'o tya'a ngu' li'. Ntsu'u ngu' nu ndaquiya' tsa ji'i tya'a ngu' judío, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ndaquiya' ji'i cha' nu nda ngu' nu ndya'a nhcui' cha' ji'i Jesucristo bi'. ⁵ Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' judío bi' lo'o xa' ñati tya'a quichi tyi ngu', lo'o nu laca loo ji'i quichi, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Pablo lo'o tya'a ndya'a yu; nti' ngu' cu ngu' quee ji'i ngu' bi'. ⁶ Pana ngua cuayá' ti' Pablo lo'o tya'a ndya'a yu cha' bi', ngusna ngu' ndyaa ngu' ca xa' quichi loyuu su cuentya Licaonia li', ndyalaa ngu' ca quichi Listra. Lo'o li' ndyaa lye la ngu' ca quichi Derbe lo'o lcaa quichi cacua ti. ⁷ Ngulu'u ngu' cha' bi' ji'i ngu' lcaa quichi, cha' ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati chalyuu.

Ngü' ngu' quee ji'i Pablo ca quichi Listra

⁸ Ndi'i sca nu qui'yu ca quichi Listra bi' nu ná nchca tya'a tsiya' ti, cha' quicha quiya'. Ni sca quiya' ná ngua ji'i nu qui'yu bi' tyatu, xqui'ya cha' quicha quiya' tya lo'o ngula; xcui' na nchca'a ti nu quicha bi'. ⁹ Tso'o tsa ndyuna nu quicha bi' laja lo'o nclyu'u Pablo ji'i ngu'; li' na'a yu ji'i nu quicha bi', ngua cuayá' ti' yu cha' jlya ti' nu quicha cha' taca ji'i ycu' Ndyosi cua'ni cha' tyaca tso'o. ¹⁰ Li' nhcui' Pablo lo'o nu quicha bi':

—Tyatu liñi nu'u juani —nacui Pablo ji'i.

Hora ti ndatu nu quicha bi', ngua ji'i ndya'a li'. ¹¹ Quiña'a ñati cua na'a ñi'ya nu ngua ji'i nu quicha bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu'. Li' nxi'ya lo'o tsa ngu' ji'i tya'a ngu':

—Cua ndyalaa tucua tya'a jo'ó ca slo na juani —nacui ngu'—. Ñi'ya ña'a ñati, jua'a ña'a jo'ó re —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' cha'cña ji'i ngu' Licaonia.

¹² Nhcui' ngu' cha' jo'ó Júpiter laca Bernabé, lo'o jo'ó Mercurio laca Pablo nacui ngu', xqui'ya cha' nda tsa Pablo cha' lo'o ngu'. ¹³ Ntsu'u sca laa ji'i jo'ó Júpiter ca to' quichi bi', lo'o jua'a ndi'i sca sti jo'ó cuentya ji'i laa bi'. Li' yala ti ndyalaa sti jo'ó bi' lo'o toro, lo'o jua'a ndi'i tyaaca' quee yani toro bi'. Ngua ti' lcaa ngu' bi' cujuui ngu' ji'i toro bi' li', cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i nu tucua tya'a jo'ó nu ndyalaa ca ti slo ngu'. ¹⁴ Ñati nu ndya'a tyijyu' nhcui' cha' ji'i Jesucristo laca Pablo lo'o Bernabé ni, bi' cha' ngua xñi'i tsa ti' tyucuaa ngu' lo'o nda ngu' cuentya ñi'ya nu ndyu'ni ngu' quichi bi'. Li' ngusaa' ycu' ca ngu' ste' ngu', cha' caca cuayá' ti' ngu' quichi cha' ná tso'o cña nu ndyu'ni ngu'. Li' ngusna Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' lcaa laja ñati quiña'a bi', cui' tsa ngusi'ya lo'o ngu' ji'i ngu' quichi bi':

¹⁵ —Ngu' cusu' cu'ma —nacui Pablo lo'o Bernabé ji'i ngu' quichi—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma jua'a? —nacui ngu'—. Laca ya ñati chalyuu ti, ñi'ya nu laca cu'ma; si'i ndyosi laca ya. Cua ndyalaa ya ca nde cha' ta ya cha' lo'o ma, cha' ji'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca. Ná tso'o cua'ni tlyu ma ji'i xa' la jo'ó, sca ti ji'i ycu' Ndyosi nu lu'ú nga'a cha' tyu'u tyiquee ma ji'i; bi' laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u lo yuu, lo'o lcaa na nu ntsu'u nde cua, lo'o lcaa tyujo'o, lo'o lcaa na nu ntsu'u ca bi'. ¹⁶ Cua sa'ni la ndalo tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, masi ngua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu nti' ngu' cha' cua'ni ngu'. ¹⁷ Lo'o jua'a nda Ni lcaa cha' tso'o nu ndyiji ji'na: nda Ni tyo nu nda'ya lo yuu cha' caluu tso'o si'yu nu ntyaa na, cha' tso'o caca clacua ji'na li'; ndyiji cha' bi' ji'na cha' cacu tso'o na, cha' jua'a tso'o tsa caca tyiquee na li'. Jua'a laca cha' nu nclyu'u ycu' Ndyosi ji'na cha' caca

cuayá' ti' na tilaca laca Ni.

¹⁸ Tyucuaa ngu' bi', lye tsa nchcui' ngu' lo'o ngu' quichí, pana lqui'ya tsa ngua cuayá' ti' ngu' quichí cha' ná tso'o tsiya' ti' si cujuui ngu' toro cha' cua'ni tlyu ngu' ji'í ngu' bi'.

¹⁹ Lo'o li' ndyalaa la xi ngu' judío nu xña'a tsa tyiquee, ngu' nu ndu'u quichí Antioquía bi'; lo'o xa' la tya'a ngu' nu ndu'u quichí Iconio ndyalaa ngu'. Nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' quichí cha' su'ba ñasi' ngu' ji'í ngu' quichí bi' lo'o Pablo. Li' ngu' ngu' quichí quee ji'í Pablo cha' ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'í yu bi'. Lo'o ngua ti' ngu' cha' cua ngujuui yu, li' ngujolaqui ngu' ji'í yu ndyaa lo'o ngu' ji'í yu ca to' quichí. ²⁰ Pana ndyu'u ti'í ngu' nu ngusñi cha' ji'í Jesucristo slo Pablo su ntsiya yu; li' ndaca'a yu, ndyaa yu nde quichí lo'o ngu' chaca quiya'. Ca chaca tsa ndu'u Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichí Derbe.

²¹ Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichí ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús ji'í ñati cha-lyuu, bi' cha' quiña'a ngu' quichí bi' ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' ji'í Jesús. Li' nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ñaa ngu' nde quichí Listra lo'o quichí Iconio lo'o quichí Antioquía bi' chaca quiya'. ²² Ca ta'a quichí su ndyaa ngu' bi', nchcui' ngu' lo'o ñati ji'í Jesucristo cha' tso'o la tyatí tyiquee ngu' lo cha' ji'í Jesús, cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' ná cutsii ngu' tsiya' ti.

—Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na tu'ni —nacui Pablo lo'o Bernabé ji'í ngu'—, lo'o jua'a xcube' ngu' ji'na; pana lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' tsaa na tyi'í na su laca ycuí Ndyosi loo.

²³ Lo'o jua'a ngusubi Pablo lo'o Bernabé ji'í ñati cha' caca ngu' loo ji'í scaa taju ñati ji'í Jesucristo nu ndi'í scaa quichí tyi ngu'; ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña bi' lcaa quichí su ndyaa ngu'. Tyuu hora ná ndyacu ngu' tyaja tsá nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycuí Ndyosi cha' subi ngu' ji'í ñati nu caca loo ji'í taju tya'a ngu'. Ndiña ngu' ji'í ycuí nu Xu'na na cha' cua'a Ni ji'í ngu' bi', cha' ná caca cuxi ji'í

ngu', cha' tso'o tsa ngusñi lcaa ñati bi' cha' ji'í ycuí Ni.

Nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichí Antioquía Siria

²⁴ Ndu'u nu Pablo lo'o Bernabé bi', ndyaa ngu' li', nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Pisidia, ndyalaa ngu' loyuu su cuentya Panfilia li', ²⁵ cha' tsaa ngu' ca quichí Perge. Ngulu'u ngu' ji'í ngu' quichí bi' ñi'ya laca cha' ji'í Jesucristo. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichí Atalia, ²⁶ ndyatí ngu' ne' yaca ni'í ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o bi' ca quichí Antioquía su nguti'í ngu' clyo. La cui' quichí bi' ndi'í ngu' nu lo'o ngusta ya' tya'a ngu' lo ngu' cuentya ji'í Jesucristo, nu lo'o cua tsaa ti ngu' tyijyu' tya clyo. Cua ndye cña su ndyaa ngu' tyijyu' juani, ²⁷ bi' cha' ndyalaa ngu' chaca quiya' quichí Antioquía bi'. Li' ndyu'u ti'í lcaa ñati ji'í Jesucristo slo ngu'; ndu Pablo lo'o Bernabé nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu cua ngua'ni ycuí Ndyosi lo'o ngu' ca su ndyaa ngu' tyijyu', cha' jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' xñi ngu' xa' tsu' cha' ji'í Jesucristo. ²⁸ Tyiquee' ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichí bi', stu'ba ti ndi'í ngu' lo'o tya'a ñati ji'í Jesucristo quichí bi'.

15

Ndyu'u ti'í ngu' ca quichí Jerusalén

¹ Ngua sca tsá ndyalaa xi ñati nu ndu'u nde loyuu su cuentya Judea, ndyalaa ngu' quichí Antioquía bi'. Li' nguxana nclyu'u ngu' ji'í ñati ji'í Jesucristo cha' ná chañi cha' cua'ni lyaá ycuí Ndyosi ji'í ngu', si bilya xi'yu ngu' qui'í ngu' qui'yu bi', cha' culacua ngu'. Jua'a laca cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'í ngu' sa'ni cha' cua'ni ngu', nacui ngu' bi'. ² Li' nguxana Pablo lo'o Bernabé nxlyú ngu' cha' hichu' ngu' bi'. Xqui'ya cha' ná nchca caca stu'ba cha' bi' lo'o ngu' tsiya' ti, bi' cha' nu ñati ji'í Jesucristo bi' ni, ngusubi ngu' ji'í Pablo, lo'o ji'í Bernabé, lo'o ji'í xi xa' la ñati, cha' tsaa ngu' nde quichí Jerusalén. Tsaa ngu'

slo ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo, slo ngu' cusu' nu jil'i la cui' tya'a taju ngu', cha' chcu' tube ngu' ñi'ya caca cha' bi' jil'i ngu': si xi'yu ngu' quiji ngu', si ná xi'yu ngu' quiji ngu'.

³ Li' nchcui' salya' ngu' lo'o tya'a ngu', lcaa ngu' taju ñati jil'i Jesucristo quichi Antioquía ngusalya' lo'o Pablo, lo'o Bernabé, lo'o tya'a ndya'a ngu'. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyucui' nu tsa'a nde Jerusalén. Nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Fenicia, lo'o loyuu su cuentya Samaria, nchcui' ngu' lo'o lcaa taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i quichi tyucui' su nteje tacui ngu'. Ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi, cha' nguxcutsa'a Ni cresiya jil'i ngu' xa' tsu', cha' juani cua ngusñi ngu' xa' tsu' cha' jil'i ycu' Ndyosi. Lo'o ndyuna ngu' quichi bi' cha' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li', cha' lo'o ñati xa' tsu' ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo; nga'aa si'i ngu' judío ti nu ngusñi cha' bi'.

⁴ Ndyalaa Pablo lo'o Bernabé lo'o tya'a ndya'a ngu' ca quichi Jerusalén li'. Tso'o nchcui' ñati jil'i Jesucristo bi' lo'o ngu' li'; jua'a ndi'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo, ndi'i ngu' nu laca loo jil'i taju ñati quichi bi'. Lo'o li' nguxana Pablo lo'o Bernabé ndacha' ngu' jil'i ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati xa' tsu' ca su ndyaa ngu'. ⁵ Pana lo'o xi ngu' fariseo nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo nga'a lo'o ngu' bi'. Li' ndatu ngu' fariseo bi' cha' chcu' ngu':

—Nga'a cha' xi'yu ngu' quiji nu qui'yu ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús, cha' culacua ngu' —nacui' ngu' fariseo bi'—. Ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni —nacui' ngu'.

⁶ Li' ndyu'u ti'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo lo'o lcaa ngu' nu laca loo jil'i taju ñati bi'; nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', si tso'o cha' culacua ngu' jua'a, si ná tso'o laca cha' culacua ngu'. ⁷ Lye tsa nchcui' tube ngu' cha' bi', lo'o li' ndatu Pedro nchcui' lo'o ngu':

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesucristo —nacui' Pedro—. Jlo ti' ma tilaca laca na'. Clyo ngusubi ycu' Ndyosi jna' nu lo'o tya nguti' na' lo'o cu'ma, cha' tsa'a culu'u na' jil'i ngu' xa' tsu' ñi'ya ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati chalyuu. Lo'o jua'a ngusñi ngu' bi' cha' jil'i Jesús li'. ⁸ Cua na'a ycu' Ndyosi lcaa ña'a nu ntsu'u tyiquee ngu' bi', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ngu' bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na, la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' bi'; ⁹ stu'ba ngua'ni Ni, masi lo'o na, masi lo'o ngu' xa' tsu' bi'. Nu lo'o ngusñi ngu' cha' jil'i Ni, li' ngua'ni lubii Ni cresiya jil'i ngu' bi'. ¹⁰ Lo'o nu juani, ná ndiya ti' ma cña nu ngua'ni ycu' Ni lo'o ngu' bi'; nti' ma cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña ñi'ya nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na. Pana tucui' tsa cña bi', ná ngua ji'na tsiya' ti cua'ni na lcaa cña bi'; ni lcaa jyo'o cusu' ji'na, ná ngua jil'i ngu' cua'ni ngu' cña tucui' bi'. ¹¹ Ná tso'o cha' chcu' ma jua'a. Cua ngusñi na cha' jil'i Ni, cha' ngua'ni lyaá ycu' Jesús ji'na jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'na; la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' jil'i Ni.

¹² Cuaana ti ndi'i lcaa ngu' li'. Tso'o ti ndyuna ngu' lo'o nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycu' Ndyosi ca su nguta'a ngu' slo ñati xa' tsu'. ¹³ Lo'o ndye nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', li' nchcui' Jacobo lo'o lcaa ngu' bi':

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesucristo —nacui' Jacobo jil'i ngu'—, cua'a jyaca ma xi'na. ¹⁴ Cua nchcui' Simón Pedro lo'o na ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi tya clyo, nu lo'o nguxana ndyuna ngu' xa' tsu' cha' jil'i Ni. Li' nguxana Ni ngusubi Ni jil'i tyuu tya'a ñati bi', cha' lo'o ngu' bi' caca ngu' ñati jil'i ycu' Ndyosi. ¹⁵ Cua sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi la cui' tya'a cha', nu lo'o nchcui' quityi jil'i ycu' Ndyosi ndi'ya: ¹⁶ Tyaa na' chaca quiya', nacui' ycu'

Ni.
Ñi'ya laca sca ni'i ngunu'u, jua'a nti'
cu'ma, cha' cua ngujlyaa ti' ma
jna', nacui Ni.

Pana ñi'ya lo'o ndu'ni tiji ngu' sca ni'i
nu cua ngunu'u bi', la cui' jua'a
xa' cua'ni na' cha' taquiya' ma
jna'.

Li' taca taquiya' ma jna' ñi'ya
ndaquiya' jyo'o cusu' ji'i ma
jna', nu lo'o tya lu'ú jyo'o cusu'
David.

17 Na' lacā nu Xu'na nu laca loo.

Jua'a cua'ni na' lo'o ma, cha' clyana
cua ña'a ca ngu' xa' tsu' jna';
na cua ngusubi na' ji'i ñati' bi' sa'ni,
cha' caca ngu' ñati' jna'.

18 Jua'a nacui ycu' Ndyosi lo'o nda
Ni cha' lo'o jyo'o cusu' nu ngua
sa'ni, cha' cua jlo ti' Ni lcaa ña'a
cña nu cua'ni Ni nde loo la.

19 'Bi' cha' nti' na' cha' ná tso'o si
tatsaa na ji'i ngu' xa' tsu' nu ngusñi
cha' ji'i Jesús cha' taquiya' ngu' lcaa
cha' cusu' ji'i ngu' judío tya'a na juani,
nu lo'o nguxana ca ti cha' nchcutsa'a
Ni cresiya ji'i ngu' cha' caca ngu' ñati'
ji'i ycu' Ni —nacui Jacobo—. 20 Tsa
bi' ti cha' cua'ni na, nti' na'; scua na
xi cha' tso'o cha' tsa slo ngu' bi' nu
nacui ndi'ya: Ná tso'o si cacu ngu'
msta' ji'i jo'ó, xqui'ya cha' cua'ni ñu'u
msta' bi' ji'i cresiya ji'na si cacu na ji'i;
lo'o jua'a ná tso'o tsiya' ti tyu'u cha' ji'i
ngu' lo'o clyo'o xa' ñati'; ná tso'o cacu
ngu' na'ni nu ná ndye ndyalú tañi ji'i
ni', nu lo'o cua ndyujuii ngu' ji'i; ni ná
tso'o cacu ngu' tañi. 21 Pana cuentya
ji'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu
ngua sa'ni, tsa lo cua ti cha' scua na
cha' tsa slo ngu' xa' tsu', cha' jua'a
ntsu'u quityi nu nguscua jyo'o bi' ne'
laa ji'i ngu' judío lcaa quichi. Ndyaa
ngu' ne' laa tsa nu ndi'i cña' ngu', lcaa
semana ña'a ngu' lo quityi bi'.

Nga'aa nchcui' la Jacobo bi' li'.

22 Ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o
tya'a ngu' li', lcaa ñati' ji'i Jesucristo
nde Jerusalén, lo'o ngu' nu ngua tsa'a
ji'i Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' nu
laca loo ji'i taju ngu'. Li' ngua ti'
ngu' cha' subi ngu' xi xa' la tya'a ngu'

cha' tsa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé
ca quichi Antioquía; ngusubi ngu' ji'i
Judas nu laca xtañi Barsabás, lo'o ji'i
Silas, ñati' nu ndaquiya' tsa ngu' bi'
ji'i. 23 Ndyaa lo'o ngu' ji'i quityi nu
nguscua ngu' Jerusalén bi'.

“Xlyo ni'i ji'i lcaa ma”, nacui quityi
bi', “lcaa cu'ma nu laca ma ñati' ji'i
Jesucristo tya'a na, masi ngu' xa' tsu'
laca ma, masi ndi'i ma ca quichi
Antioquía, masi ndi'i ma ca quichi
loyuu su cuentya Siria, masi ndi'i ma
ca quichi loyuu su cuentya Cilicia.
Cuare nu nguta'a ya lo'o Jesucristo
tya clyo, lo'o ngu' cusu' ji'i taju tya'a
na re, lo'o tyu'u tya'a ñati' ji'i Jesús
ca nde, stu'ba ti nscua ya quityi re
cha' caa ca slo ma. 24 Cua ndyuna
ya cha' cua ndyaa xi ngu' tya'a ya ca
slo cu'ma, lo'o jua'a cua ngulu'u ngu'
ji'i ma cha' ntsu'u cha' xi'yu ma quiji
ngu' qui'yu tya'a ma; nacui ngu' bi'
cha' ntsu'u cha' cua'ni ma lcaa cña
nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi nu
ngua sa'ni. Pana ná ngulo ya cña ji'i
ngu' bi', cha' tsa ngu' slo cu'ma; jlo
ti' ya cha' xñi'i xi ti' ma ndi'i ma nu
lo'o ná nchca cuayá' ti' ma si cha' liñi
laca cha' bi'. 25 Bi' cha' juani cua ngua
stu'ba cha' ji'i ya lo'o tya'a cuare,
ngusubi ya tucua tya'a ngu' tya'a ya,
la cui' ñati' ji'i Jesucristo tya'a na laca
ngu'; tsa ngu' slo ma lo'o Bernabé
lo'o Pablo tya'a na. Ntsu'u tsa tyiquee
na ña'a na ji'i nu ngu' tya'a na bi',
26 masi ntsu'u tyu'u tya'a ñati' nu ngua
ti' cujuii ngu' ji'i tya'a na bi' xqui'ya
cña nu ngulo Jesucristo nu Xu'na na
ji'i ngu' tya'a na bi'. 27 Judas lo'o Silas
laca ngu' nu cua ngulo ya cña ji'i cha'
tsaa ngu' slo ma, cha' ta ngu' cha' liñi
lo'o ma. 28 Nguxtyucua Xty'i ycu'
Ndyosi ji'i cuare lo'o nchcui' ya lo'o
tya'a ya, bi' cha' ndi'ya ti chcui' ya
lo'o ma juani, cha' ná tso'o si culo ya
xa' la cña tucui ji'i ma: 29 Ná tso'o
cacu ma cuaña' na'ni nu laca msta',
nu cua nda ngu' ji'i jo'ó; ná tso'o cacu
ma tañi; ná tso'o cacu ma na'ni nu ná
ndye ndyalú tañi lo'o ndyujuii ngu'
ji'i; la cui' ti cha' ná tso'o tsiya' ti si
tyu'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o xa' ñati'. Si

taquiya' mā jī' lcaa cha' nu nscua re, tso'o ti tyi' mā li'. Tsa lo cua ti cha' nscua ya.”

³⁰ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o quityi bi', ndyalaa ngu' ca quichī Antioquía. Ndyu'u ti' lcaa ñati jī' Jesucristo quichī bi' lo'o nda ngu' quityi jī' ñati bi'. ³¹ Lo'o cua nchcui' ngu' bi' lo quityi, li' tso'o tsa ngua tyiquee ngu' xqui'ya cha' nu nchcui' quityi lo'o ngu'. ³² Tu'ba jī' ycu' Ndyosi ngua nu Judas lo'o Silas bi', bi' cha' ngua jī' ngu' ngulu'u ngu' xi jī' ngu' quichī bi'; li' tlyu la ngua tyiquee lcaa ñati jī' Jesucristo bi', xqui'ya cha' nu ngulu'u ngu' bi' jī' ngu'. ³³ Tyiquee' xi nguti' ngu' bi' quichī Antioquía, li' nchcui' salya' ñati jī' Jesucristo lo'o ngu'. Nti' tya'a ngu' cha' xtyucua ycu' Ndyosi jī' ngu' tyucui' su ñaa ngu' nde slo xa' la tya'a ngu'. ³⁴ Li' nacui' Silas cha' nga'aa tyaa ycu' yu, tyanu yu lo'o ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichī Antioquía bi'; ngulu'u la ngu' jī' tya'a ngu', nda la ngu' cha' jī' ycu' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'. Lo'o jua'a tya ntsu'u tya tyu la tya'a ngu' nu ndi' ndeja nu nchcui' cha' jī' ycu' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'.

Ndyaa Pablo chaca quiya' cha' chcui' cha' jī' Jesucristo nde xa' quichī

³⁶ Ngua sca tsā nchcui' Pablo lo'o Bernabé:

—Tyaa na —nacui—, tsaa na chaca quiya' slo ñati nu tya'a ntsu'u cha' jī' na lo'o Jesucristo, ngu' nu ndi' tyijyu' —nacui' Pablo jī' Bernabé—. Xa' tsaa na lcaa quichī su ngulu'u na cha' jī' Jesucristo tsubi', tsaa na' na si tso'o ti ndi' tya'a na bi'.

³⁷ Ngua ti' Bernabé cha' lo'o Juan tsaa Juan lo'o ngu', la cui' nu Juan Marcos bi'. ³⁸ Pana ná nti' Pablo tsaa lo'o jī' Juan, cha' lo'o ngulaa ngu' nde loyuu su cuentya Panfilia tya clyo, ndu'u Juan ndyaa li', cha' nga'aa ndalo Juan cha' cua'ni cña bi'. ³⁹ Ná stu'ba ntsu'u tyiquee Pablo lo'o Bernabé li', nga'aa ndya'a ngu' stu'ba ti; bi' cha' ndyaa Bernabé ndyatí ne' yaca

ni' cha' tsaa ca loyuu Chipre chaca quiya'; lo'o nu Marcos bi' ndyaa lo'o Bernabé li'.

⁴⁰ Li' ngusubi Pablo jī' Silas cha' tsaa lo'o. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', nu lo'o cua nchcui' tya'a ngu' lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' xtyucua Ni jī' ngu' tyucui'. ⁴¹ Ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Siria, li' ndyaa la ngu' ca loyuu su cuentya Cilicia; nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati jī' Jesucristo nu ndyuu ti' tsa tlyu ti ca bi', cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' tyatí tachaa la cha' jī' Jesús tyiquee ngu'.

16

Ndyaa Timoteo lo'o Pablo lo'o Silas

¹ Ndyalaa Pablo lo'o Silas ca quichī Derbe, li' ndyalaa ngu' ca quichī Lистра. Quichī bi' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca yu cuañi' tya'a ngusñi ngu' cha' jī' Jesucristo nu naa Timoteo. Xtya'a yu laca sca nu cuna'a judío nu ntsu'u cha' jī' lo'o Jesucristo, pana ngu' griego ngua sti yu. ² Nu ñati jī' Jesús ca quichī Lистра bi', tso'o tsa nchcui' ngu' cha' jī' nu Timoteo bi', lo'o jua'a tso'o nchcui' ngu' jī' yu bi' ca quichī Iconia. ³ Ngua ti' Pablo cha' tsaa Timoteo lo'o ngu' li', bi' cha' ngusi'yu Pablo qui' Timoteo cha' culacua yu. Ná ca ñasi' ngu' judío lcaa quichī su tya'a yu lo'o ngu' li', masi jlo ti' lcaa ngu' cha' ngu' griego ngua sti yu. ⁴ Nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati jī' Jesús lcaa quichī su ndya'a ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua ngu' Jerusalén lo quityi bi'; nguscua ngu' nu ngua tsa'a jī' Jesús tya clyo lo'o ngu' cusu' quityi bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' xa' tsu' lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' nu laca ñati jī' Jesucristo. ⁵ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' cua ngua tlyu la tyiquee ngu' cha' jī' Jesucristo; nga'aa ndyutsi' ngu' li'. Lo'o jua'a ngua cha' lcaa tsā ndyatí la ñati nu ntsu'u cha' jī' lo'o Jesucristo.

Nhcui' sca ngu' Macedonia lo'o Pablo laja xcalá yu

⁶ Lo'o li' ná nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'i ngu' cha' culu'u ngu' cha' ji'i Jesucristo ca quichi nde loyuu su cuentya Asia, bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Frigia, lo'o jua'a loyuu su cuentya Galacia, ⁷ ndyalaa ngu' tyucuii nu tsa ca loyuu su cuentya Misia li'. Ngulacua ti' ngu' cha' tya tsa la ngu' ca loyuu su cuentya Bitinia, pana ná nda Xtyi'i ycu'i Jesús chacuayá' cha' tsa ngu' cajua; ⁸ bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Misia ndyaa lye la ngu', ndyalaa ngu' quichi Troas ca to' tyujo'o li'. ⁹ Ngua sca talya laja lo'o ndi'i Pablo quichi bi', li' nchcui' xcalá yu. Cua na'a Pablo sca ngu' Macedonia nu ndacha' ji'i yu: "Tyeje tacui ma chaca tsu' tyujo'o, caa ma xa' tsu' ca nde Macedonia, loyuu quichi tyi na", nacui nu qui'yu bi', "cha' xtyucua ma ji'i cua", nacui ji'i Pablo laja xcalá. ¹⁰ Lo'o li' ngusni ya tyucuii cha' tsa ya chaca tsu' tyujo'o bi' ca loyuu Macedonia, xqui'ya cha' nchcui' xcalá Pablo. (Lo'o na' ndya'a na' lo'o ngu'. Lucas naa na', na' nu nscua quityi re.) Jlo ti' ya cha' ycu'i Ndyosi laca nu ngulo cña ji'i ya cha' tsa ya ndeja, cha' ta ya cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati nu ndi'i ndeja.

Ndi'i Pablo lo'o Silas ca quichi Filipos

¹¹ Hora ti ndyaa ya ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsa ya chaca tsu', ndu'u ya ndyaa ya li'. Cuati na'a ya ca su naa Samotracia, sca loyuu piti ti cla'be tyujo'o laca bi'. Ca chaca tsa ndyalaa ya chaca tsu' tyujo'o bi', ca quichi Neápolis. ¹² Ca bi' ngusni ya tyucuii ndyaa ya nde quichi Filipos, quichi nu laca loo ji'i lca quichi loyuu su cuentya Macedonia laca quichi Filipos bi'. (Lo'o nguxana ti quichi bi', ngüiñá ngu' romano ji'i.) Lo'o li' ndyanu ya tyuu tsa quichi bi'. ¹³ Lo'o nu ngua tsa nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndu'u ya quichi ndyaa ya ca to' sta'a su ndyu'u ti'i ngu' judío cha' chcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi tsa bi'; ngulu'u ya xi ji'i ngu' cuna'a nu ndyu'u ti'i

ndacua ti. ¹⁴ Lidia naa sca nu cuna'a bi'; ngu' Tiatira laca, lo'o cña ji'i laca cha' ndujui' late' nde quichi Filipos bi', sca lo late' nu cuaa ña'a, nu tso'o xi ña'a. Ndu'ni tlyu ma' cusu' bi' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' tso'o ndyuna ma' cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na; jua'a nguxtyucua Ni ji'i ma' cha' cui'ya tso'o cuentya ñi'ya nu ndyu'u cha' nu ngulu'u Pablo ji'i ngu'. ¹⁵ Li' ntyucuatya ngu' ji'i Lidia lo'o ji'i lca tya'a ngu' nu ndi'i slo.

—Si chañi cha' ncyacua ti' ma cha' laca na' ñati ji'i Jesucristo —nacui nu cuna'a bi' ji'i ya—, tya ma to' tyi na', tyanu ma xi slo cua lacua.

Tyuu quiya' nchcui' ma' lo'o ya cha' tsa ya, bi' cha' ndyaa ya lo'o ma' ca toni'i ji'i ma'.

¹⁶ Ngua sca tsa ndyaa ya su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o sca nu cuna'a cuañi' tyucuii. Quicha nu cuna'a bi', cha' cua sa'ni tsa ngusni cui'i ji'i. Cuentya ji'i cui'i bi' nchca tii nu cuna'a bi' ñi'ya nu lija tyempo ji'i ngu' ca nde loo la, bi' laca cha' nu nda cui'i bi' lo'o nu cuna'a bi'. Msu nu ngüi'ya ti ngu' laca nu cuna'a bi', lo'o ná nda xu'na cho' caya' ji'i. Ngua'ni tsa xu'na cho' ngana, cha' nda ngu' quichi quiña'a tsa cñi ji'i xu'na cho', cha' caja cha' ji'i ngu' ñi'ya nu caca ji'i ngu' nde loo la lo'o nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu'. ¹⁷ Ndyaa lca'a cho' ji'i Pablo lo'o ji'i cuare. Cuii tsa ngusi'ya nu cuna'a quicha bi' lija:

—Msu ji'i ycu'i Ndyosi nu laca loo laca ngu' re —nacui nu quicha bi'—. Culu'u ngu' ji'i ma ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu'i Ndyosi ji'i ma.

¹⁸ Tyuu tsa lca'a nu cuna'a bi' ji'i ya, lo'o la cui' jua'a nxi'ya tsa. Li' nga'aa ndiya ti' Pablo cha' nxi'ya cho'. Nguxtyacui yu nde chu' yu tyucuii su ndyaa yu, nchcui' yu lo'o nu cuna'a quicha bi' cha' ji'i cui'i nu ngusni ji'i cho', cha' tyu'u cui'i bi' tyaa li':

—Chacuayá' ji'i Jesucristo nchcui' na' —nacui Pablo ji'i. —Tyu'u cui'i

nu ntsu'u laja cuaña' nu'u juani, tyaa nde liya'.

Hora ti ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. Ngua tso'o nu cuna'a bi' li'.

¹⁹ Tyaala tsa ngu' nu laca xu'na nu cuna'a bi'. Hora ti ngusñi xu'na bi' ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, ndyaa lo'o xu'na bi' ji'i ngu' slo ngu' nu laca loo ji'i quichi, cha' nda xu'na nu cuna'a bi' cuentya cha' nga'aa caca cua'ni ngu'ngana lo'o nu cuna'a bi' si nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i. ²⁰ Ngusta ngu' qui'ya ji'i Pablo lo'o Silas ca slo bese li':

—Ngu' judío laca ngu' re —nacui ngu' ji'i bese—. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' re, bi' cha' ñasi' tsa ngu' quichi juani. ²¹ Xa' cha' nclu'u ngu' re ji'na nu ná ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na, cha' ngu' romano laca na.

²² Ñasi' tsa lcaa ngu' quichi li'. Ngulo bese cña cha' tyu'u ste' Pablo lo'o ste' Silas, cha' quiji'i ngu' ji'i ngu' bi' lo'o yaca. ²³ Quiña'a tsa quiya' ngujui'i yaca ngu' ji'i ngu' bi', li' ngusu'ba ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcuá. Lo'o jua'a ngulo ngu' cña ji'i ngu' nu nga'a cua to' ni'i chcuá cha' tso'o tsa ña'asi' ngu' ji'i ngu' bi'. ²⁴ Bi' cha' ngua'ni clya nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', ngusu'ba yu ji'i ngu' ne' cuarto cla'be ni'i chcuá bi', lo'o li' ngusca' yu quiya' ngu' lo'o yaca.

²⁵ Nu lo'o ngua cla'be talya nga'a Pablo lo'o Silas ne' chcuá bi'; nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, ndyula tu'ba ngu' jii ji'i ycu' Ni. Lo'o jua'a ndyuna lcaa preso tya'a ntsu'u ngu' ne' chcuá. ²⁶ Tsi tsiya' ca ngulacui chalyuu li', lye tsa ngüiña ni'i chcuá; ndyaala lcaa toni'i chcuá bi' li', xqui'ya cha' ngulacui tsa chalyuu, lo'o jua'a ngusi'yu cu' juu chcuá su ndyaaca' ngu'. ²⁷ Hora ti ngue ti' nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', na'a yu cha' ntucua yaala toni'i. Ndyutsii tsa yu li', cha' ngulacua ti' yu cha' cua ngusna lcaa preso ji'i. Hora ti ngusñi yu maxtyi ji'i cha' cujuui yu ji'i ycu' ca yu. ²⁸ Cui' ngusi'ya Pablo ji'i yu li':

—Ná ntsu'u cha' cua'ni nu'u jua'a —nacui Pablo ji'i yu—. Nde ti ndi'i lcaa cuare.

²⁹ Ngusi'ya nu laca loo cha' caa lo'o ngu' ji'i quii'. Li' ndyatí yu ni'i chcuá, lye tsa nchcuá yu lijya yu li', cha' ndyutsii tsa yu. Ndatu sti' yu slo Pablo lo'o Silas li'. ³⁰ Li' ngulo yu ji'i ngu' ne' chcuá.

—Cusu' —nacui yu ji'i Pablo lo'o Silas—, cuxi tsa ñati laca na'. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' cua'ni lyaá Ni jna'? —nacui nu laca loo bi'.

³¹ —Xñi nu'u cha' ji'i ycu' Jesucristo nu Xu'na na —nacui Pablo ji'i yu—, bi' nu taca ji'i cua'ni lyaá ji'i lcaa ma, lo'o jinu'u, lo'o ji'i sñi' nu'u, lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo nu'u.

³² Nu Pablo lo'o Silas ni, ngulu'u ngu' cha' ji'i Jesús ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ca slo nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi' li'.

³³ Talya tsa ngua li', pana ngui'i nu laca loo bi' ji'i su ti'i ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, su ngujui'i yaca ngu' ji'i ngu'. Li' ntyucuatya ngu' ji'i nu laca loo bi', lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo. ³⁴ Ndyaa lo'o yu ji'i Pablo lo'o Silas ni'i ji'i yu, cha' ta yu na cacu ngu'. Tso'o tsa tyiquee nu laca loo bi' juani, cha' cua ngusñi yu cha' ji'i ycu' Ndyosi; la cui' ti tso'o ntsu'u tyiquee lcaa ngu' nu ndi'i slo yu.

³⁵ Nguxee chaca tsa, li' ngulo bese cña ji'i policía cha' tsa ngu' chcu' ngu' lo'o nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', cha' culaá ji'i ngu' bi'. ³⁶ Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o Pablo lo'o Silas:

—Cua ngulo bese cña jna' cha' culaá na' ji'i ma —nacui yu ji'i ngu'—, bi' cha' tso'o ti tyaa ma lacua.

³⁷ —Ná tso'o —nacui Pablo ji'i policía—. Cua na'a lcaa ngu' quichi re nu lo'o ngujui'i yaca ngu' ji'i ya, masi ngu' romano laca cuare. Bilya ca cuayá' ji'i ya lo'o ngusu'ba ngu' ji'i ya ne' chcuá re —nacui—. Lo'o juani nti' ngu' cha' culaá ngu' ji'i ya cuaana ti. Si'i jua'a nga'a cha' caca. Tso'o la caa ycu' ngu' cha' culaá ngu' ji'i ya.

³⁸ Ndyaa policía li', ndacha' ngu' ji'i bese lcaa ña'a cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu'. Nu lo'o ngua cuayá' ti'

bese cha' ngu' romano laca Pablo lo'o Silas, ndyutsij tsa bese bi' li'. ³⁹ Hora ti ndyaa ycu' bese ca to' ni' chcu' li':

—Cusu' —nacui bese bi' ji' Pablo lo'o Silas—, cui'ya ma' cha' clyu ti' ji' ya —nacui.

Ngulaá ngu' ji' Pablo lo'o Silas li'.

—Cua'ni ma' cha' tso'o tyaa ma' chaca quichij —nacui ngu' ji' Pablo lo'o Silas.

⁴⁰ Li' ndu'u Pablo lo'o Silas ni' chcu', ndyaa ngu' slo ma' Lidia chaca quiya'. Xa' nchcui' ngu' lo'o ñati' ji' Jesucristo bi', cha' caca tlyu tyiquee ngu' xqui'ya Jesús. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

17

Ñasi' tsa ngu' Tesalónica

¹ Ndyaa Pablo lo'o Silas tyucuij nde Tesalónica. Clyo nteje tacui ngu' quichij Anfípolis, li' nteje tacui ngu' quichij Apolonia, lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichij Tesalónica. Ntucua sca laa ji' ngu' judío quichij bi', ² bi' cha' ndyaa Pablo ne' laa bi' ñi'ya nu ndya'a yu ne' laa ji' ngu' judío lcaa quichij. Tsá nu ndi' cña' ngu' judío ndyu'u ti' ngu' quichij ne' laa, lo'o jua'a ndyatí Pablo ndyaa yu ne' laa tsá bi'. Cua ndyaa sna semana nchcui' yu lo'o ngu' ca bi'; ³ ngulu'u yu cha' ji' ycu' Ndyosi ji' ngu', cha' nu nchcui' quityi cusu' ji' Cristo ñi'ya nu ntsu'u cha' xcube' ngu' ji', lo'o li' ñi'ya tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuij ngu' ji'.

—Nchcui' na' lo'o ma' cha' ji' Jesús —nacui Pablo ji' ngu' li'—. Ñi'ya nu nchcui' quityi ji' nu Cristo bi', la cui' jua'a ngua ji' Jesús —nacui—. La cui' Cristo laca nu Jesús bi'.

⁴ Ngusñi tucua sna tya'a ti ngu' judío cha' bi', li' ndya'a ngu' bi' lo'o Pablo lo'o Silas; jua'a ngusñi tyu' tya'a ngu' griego nu ndu'ni tlyu ji' ycu' Ndyosi cha' bi'; jua'a tyu' tya'a nu cuna'a tlyu nu ndi' quichij bi', ngusñi ngu' cha' bi' li'. ⁵ Pana ñasi' tsa ngu' judío nu ná jlyu ti' cha' bi'; tyaala tsa ngu' bi', bi' cha' nchcui'

ngu' lo'o ñati' xña'a nu xcui' ndya'a calle ti, ñati' taja ti, cha' xtyucua ngu' xña'a bi' ji' ngu'. Cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' li', lo'o jua'a ngua ñasi' lcaa ngu' quichij. Ndyaa ngu' slo Jasón li', ndyatí ngu' ni' ji' yu Jasón bi', cha' ncllyana ngu' ji' Pablo lo'o Silas. Xñi ngu' ji' ngu' bi' nti' ngu', cha' tsa lo'o ngu' ji' Pablo lo'o Silas ca slo ngu' quichij. ⁶ Pana ná nquije Pablo lo'o Silas ji' ngu', bi' cha' ngusñi ngu' ji' ycu' Jasón lo'o ji' tya'a ndya'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji' ngu' bi' ca slo ngu' tisiya. Cuij nchcui' ngu' lo'o ngu' tisiya li', ngusta ngu' qui'ya ji' Jasón lo'o ji' tya'a ndya'a yu:

—Tyaala tsa ngu' bi' —nacui nu ngu' xña'a bi'—. Lcaa quichij su ndya'a ngu' bi' nga'aa si' ti ti ndi' ngu' quichij bi' xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' ngu' bi' —nacui ngu'—. Lo'o juani cua ndyalaa ngu' xña'a bi' quichij tyi na, ⁷ ndi' ngu' slo yu Jasón re. Ná ndaquiya' ngu' bi' ji' cña nu ngulo rey tlyu ji'na nu laca na ngu' romano, cha' nchcui' ngu' cha' ntsu'u chaca rey nu tlyu la nu naa Jesús; bi' laca nu taca culo cña ji'na, nacui ngu' bi'.

⁸ Lo'o ngua cuayá' ti' ngu' tisiya qui'ya nu ngusta ngu' ji' ngu' bi', ñasi' tsa ngu' li', ñasi' lcaa ngu' quichij; ⁹ bi' cha' ngüjña ngu' tisiya cñi ji' Jasón lo'o ji' tya'a ndya'a yu xqui'ya Pablo, lo'o jua'a xqui'ya Silas. Nda ngu' cñi, lo'o ti ngutu'u ngu' laja ti li', nu Jasón lo'o tya'a ndya'a yu.

Ndyalaa Pablo lo'o Silas nde quichij Berea

¹⁰ Nu ngu' nu ntsu'u cha' ji' lo'o Jesús ca bi', hora ti ngua'ni cho'o ngu' tyucuij ji' Pablo lo'o Silas cha' tyaa ngu'; la cui' talya ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichij Berea. Lo'o ndyalaa ngu' nde quichij bi', li' ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji' ngu' judío. ¹¹ Tso'o la tyiquee ngu' quichij Berea bi'; si' na cuxi tyiquee ngu' bi' ñi'ya laca tyiquee ngu' Tesalónica. Nti' tsa ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Pablo lo'o Silas lo'o ngu'. Lcaa tsá ncllyana ngu' lo quityi ji' ycu'

Ndyosi si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi'; ¹² bi' cha' ngusñi tyuu tya'a ngu' quichì cha' bi', lo'o ngu' judío, lo'o jua'a ngu' griego, masi nu qui'yu, masi nu cuna'a tlyu, ngusñi ngu' cha' bi'. ¹³ Li' ngujui cha' ji'ì ngu' judío nu ndi'ì nde quichì Tesalónica cha' nclyu'u Pablo cha' ji'ì ycuì' Ndyosi ji'ì ngu' Berea. Ngua ñasi' tsa ngu' bi' li', yala ti ndyalaa ngu' ca quichì Berea bi' li'. Ndyaa ngu' nda ngu' sca cha' cuiñi lo'o ngu' quichì bi', cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo. ¹⁴ Lo'o ngua tii ñati ji'ì Jesucristo cha' jua'a nti' ngu' judío bi', hora ti ngusalya' ngu' lo'o Pablo cha' tyaa yu tyucui' to' tyujo'o; pana ndyanu Silas lo'o Timoteo quichì bi'. ¹⁵ Ndyaa xi ngu' Berea lo'o Pablo ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca quichì Atenas. Hora ti nguxtyuu ngu' Berea nde quichì tyi ngu' li', cha' ta ngu' cha' lo'o Silas lo'o Timoteo, cha' lo'o ngu' tsa ngu' yala ti xi cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Pablo ca quichì Atenas bi'.

Ca quichì Atenas

¹⁶ Ntajatya Pablo ji'ì Silas lo'o Timoteo ña'a cuayá' nu tyalaa ngu' ca quichì Atenas. Xñi'ì tsa ti' Pablo lo'o na'a yu cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u quichì bi'; ¹⁷ bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ca ne' laa ji'ì ngu' judío bi', nchcui' yu lo'o ngu' judío, jua'a lo'o ngu' xa' tsu' nu ndu'ni tlyu ji'ì ycuì' Ndyosi cajua, lo'o jua'a nchcui' yu lo'o lcaa ngu' nu ndi'ì lo caya'. Lcaa tsa nclyu'u yu ji'ì ngu' quichì bi'. ¹⁸ Cua ntsu'u sca taju ngu' nde quichì bi', ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ì cha' nu nclu'u ngu' epicúreo, lo'o jua'a ntsu'u chaca taju ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ì cha' nu nclu'u ngu' estoico. Ndyacua tya'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a tyucuaa lo cha' bi' lo'o Pablo li'. Nchcui' tsa ngu' cha' ji'ì yu lo'o tya'a ngu'.

—¿Ni cha' nda nu qui'yu re nu nchcui' tsa lo'o na? —nacui' ngu' ji'ì tya'a ngu'.

—¿Ha si'i cha' ji'ì xa' jo'ó nchcui' yu? —nacui' tya'a ngu' li'.

Pana cua ndyuna ngu' lo'o ngulu'u Pablo cha' ji'ì Jesús, cha' ngulu'u yu ji'ì ngu' ñi'ya ngua cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ¹⁹ Li' ngusñi ngu' ya' Pablo cha' tsa lo'o ngu' ji'ì ca su ndyu'u ti'ì ngu' cusu' quichì bi', sca yuu laja ti nu naa Areópago.

—Nti' ya cha' caca cuayá' ti' ya, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu nclyu'u nu'u ji'ì ya? —nacui' ngu' ji'ì Pablo—. Sca cha' cucui laca cha' nu nchcui' nu'u re; ²⁰ bilya cuna ya cha' bi', tya lyiji ta ya cuentya —nacui' ngu'—. Bi' cha' juani, ta nu'u cha' lo'o ya ¿ñi'ya ndyu'u cha' bi'?

²¹ Nu ngu' quichì Atenas ni, xcui' nti' ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' cucui nu caca chcui' ngu' lo'o tya'a ngu', sca cha' nu bilya cuna ngu'. La cui' jua'a ndu'ni lcaa ngu' xa' tsu' nu ndi'ì quichì bi', xcui' ca ndiya ti' ngu' chcui' ngu' ji'ì sca cha' cucui.

²² Bi' cha' ndatu Pablo cla'be laja ñati ca Areópago bi', nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cu'ma ngu' Atenas —nacui' Pablo ji'ì ngu'—. Cua na'a na' cha' jlyá tsa ti' ma ji'ì jo'ó nu ntsu'u ji'ì ma —nacui' yu—. ²³ Ndyaa na'a na' xi calle quichì re, lo'o li' na'a na' lcaa jo'ó nu cuentya ji'ì cu'ma. Li' na'a na' sca mesa nu ndu laja ti su nscua sca cha'cña nde sii' mesa bi' nu ndi'ya nchcui': “Nde laca mesa ji'ì jo'ó nu bilya tyuloo ya ji'ì”. Cha' ji'ì ycuì' Ndyosi nu bilya slo ma tilaca laca Ni, cha' ji'ì nu ycuì' Ndyosi bi' ta na' lo'o ma juani —nacui' yu—.

²⁴ Cua ngüiñá ycuì' Ndyosi tyucui ña'a chalyuu lo'o lcaa na nu ntsu'u chalyuu; laca ycuì' Ndyosi nu Xu'na nu laca loo, masi nde cua, masi nde lo yuu chalyuu —nacui' Pablo ji'ì ngu'—. Pana ná ndi'ì Ni ne' sca laa nu ndiñá ñati ti. ²⁵ Ni sca cha' ná lyiji ji'ì ycuì' Ndyosi, ná nga'a cha' xñi Ni ni sca na nu nda ñati ji'ì Ni. Cua ngua'ni cu'ú Ni ji'ì lcaa ñati, cua nda Ni xtyi' i ngu' cha' tyu'ú ne' cresiya ji'ì scaa ngu', lo'o jua'a cua nda Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'ì ñati chalyuu.

²⁶ 'Cua ngüiñá ycuí' Ndyosi jí'í lcaa ñatí chalyuu lo'o sca ti lo cuaña' ñatí. Lo'o jua'a ngusta ycuí' Ndyosi ni tyempo cala scaa ngu', ndu'ni Ni mala su caca quichí tyi scaa ngu'. ²⁷ Na cua nda Ni jí'í ñatí lijya ngu' chalyuu cha' clyana ngu' jí'í ycuí' Ni, cha' quije Ni jí'í ngu'. Pana ná tyijyu' ndi'í ycuí' Ndyosi jí'na, cacua ti su ndi'í lcaa na ndi'í ycuí' Ni. ²⁸ Chacuayá' jí'í Ni lu'ú na, chacuayá' jí'í Ni ndya'a na, lo'o jua'a chacuayá' jí'í Ni ndyu'ni na lcaa cña. Ntsu'u sca cha' nu nguscua jyo'o ngu' tii tya'a ma lo quityi sa'ni, cha' nu ndi'ya nchcui': "Tya'a ycuí' Ndyosi laca na". Jua'a nacui' jyo'o cusu' bi' jí'í ma. ²⁹ Si chañi cha' ycuí' Ndyosi laca tya'a na —nacui' Pablo jí'í ngu'—, ná taca chcuí' na cha' laca Ni sca lcuí, masi lcuí oro, masi lcuí plata, masi lcuí quee ndu. Na ndiñá ti ñatí chalyuu lcuí bi' ñi'ya nu nda'ya cha' hique ti ngu' cha' cuiñá ngu' jí'í. ³⁰ Cua ndalo tsa tyiquee ycuí' Ndyosi jí'í ñatí chalyuu tyempo sa'ni lo'o bilya ca jlo ti' ngu' lcaa cha' bi', pana juani cua ngulo Ni cña jí'í lcaa ñatí chalyuu cha' culochu' ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jí'í ngu'. ³¹ Cua ngusta Ni sca tsa cha' cua'ni cuayá' Ni jí'í lcaa ñatí chalyuu, lo'o jua'a cua ngusubi Ni sca ñatí nu caca bese. Jesucristo laca bi'. Tso'o tsa ngua'ni Ni cha' tyanu tachaa cha' bi' jí'í ñatí chalyuu, nu lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú nu ñatí bi' chaca quiya' lo'o cua ndyu-juii ngu' jí'í.

³² Nu lo'o ndyuna ngu' quichí cha' bi', cha' cua ndyu'ú sca ñatí chaca quiya' ca su ntsiya ngujuii, li' nxytí lo'o tsa ngu' jí'í Pablo. Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' lo'o yu:

—Culu'u nu'u cha' bi' jí'í ya chaca quiya' chaca tsa —nacui' ngu' bi' jí'í yu.

³³ Li' ngutu'u Pablo ca Areópago su ntucua ngu'. ³⁴ Pana ndu'u lca'a xi ngu' jí'í yu li', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' bi' cha' nu cua nchcui' yu lo'o ngu'. Sca nu qui'yu nu naa Dionisio ngusñi cha' bi', masi laca Dionisio sca ngu' cusu' nu ndya'a ca Areópago; jua'a sca

nu cuna'a nu naa Dámaris ngusñi cha' bi', lo'o xi xa' la ñatí ngusñi cha' bi'.

18

Ca quichí Corinto

¹ Li' ndu'u Pablo quichí Atenas ndyaa yu ca quichí Corinto. ² Quichí bi' ndyaa tya'a yu lo'o sca ngu' judío nu naa Aquila, ngu' quichí Ponto laca nu Aquila bi'. Nguti'í ngu' nde Italia nquicha', nu Aquila bi' lo'o clyo'o nu naa Priscila; pana ndu'utsu' ngu' ndyalaa ngu' nde quichí Corinto, nu lo'o ngulo rey Claudio cña cha' culo'o ngu' jí'í lcaa ngu' judío nu nguti'í quichí Roma, quichí nu laca loo jí'í loyuu su cuentya Italia bi'. Toni'í jí'í nu Aquila bi' ndyalaa Pablo li'. ³ Stu'ba ti ngua'ni Pablo cña lo'o ngu' bi' li', cha' cuityi ni'í late' laca ngu'; bi' cha' ndyanu yu slo ngu' cha' cua'ni yu cña lo'o ngu'. ⁴ Ndyaa Pablo ne' laa jí'í ngu' judío lcaa tsa ta'a nu ndi'í cña' ngu', cha' culu'u yu cha' jí'í Jesús jí'í ngu' nu ndyu'u ti'í li', masi jí'í ngu' judío, masi jí'í ngu' xa' tsu'.

⁵ Cua ndu'u Silas lo'o Timoteo ca Macedonia, li' ndyalaa ngu' slo Pablo. Lo'o cua ndyalaa ngu' bi', li' lcaa tsa lcaa hora nclyu'u Pablo cha' jí'í Jesús jí'í ngu' judío. Nchcui' yu cha' laca Jesús ycuí' Cristo, nu ntajatya tsa ngu' jí'í cha' caa nde chalyuu. ⁶ Pana ngunasí' tsa ngu' judío bi' jí'í Pablo li', suba' tsa nchcui' ngu' lo'o; bi' cha' nguscui' yu ste' yu slo ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' lo'o yu.

—Nguna' tsa ndu'ni cu'ma —nacui' Pablo jí'í ngu'—, Xqui'ya ycuí' ma laca; ná ntsu'u qui'ya 'na, cha' xcui' cha' liñi laca nu ngulu'u na' jí'í ma. Cua tya'a ti na' lacua. Juani tsa'a na' cha' ta na' cha' re lo'o ngu' xa' tsu', cha' ná nduna cu'ma, ngu' judío.

⁷ Li' ndu'u yu ne' laa bi', ndyaa yu ca slo sca ñatí nu naa Justo; cacua ti to' laa bi' ntucua tyi yu. Sca ñatí nu ndyu'ni tlyu jí'í ycuí' Ndyosi laca nu Justo bi'. ⁸ Lo'o jua'a yu Crispo ngusñi cha' jí'í ycuí' nu Xu'na na. Crispo

laca sca nu cusu' nu laca loo ne' laa ji'i ngu' judío. Jlya ti' nu Crispo bi' ji'i ycu' nu Xu'na na, lo'o jua'a jlya ti' lcaa ngu' nu ndi'i slo. Quiña'a tya'a ngu' Corinto ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús, bi' cha' ntyucuatya ngu' bi' li'.
 9 Lo'o li' cua na'a Pablo ji'i Jesús nu Xu'na na, ñi'ya si na nchcui' xcalá yu ngua.

—Ná cutsii nu'u —nacui Jesús ji'i yu—. Ná ca taja ti' nu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ñati —nacui Ni—. 10 Ndi'i na' lo'o nu'u cha' xtyucua na' jinu'u, bi' cha' nga'aa caca xñi ngu' jinu'u cha' xcube' ngu' hi. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' quichi re nu taca xñi ngu' cha' jna' nde loo la, si ta nu'u cha' lo'o ngu'.

11 Li' ndyanu Pablo sca yija cla'be ca quichi Corinto bi', xcui' cha' ji'i Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' quichi bi'.

12 Lo'o li' ngua Galión gobernador ji'i loyuu su cuentya Acaya bi'; tyempo bi' ndyu'u ti'i tyuu tya'a ngu' judío se'i ti cha' xu'u tya'a ngu' lo'o Pablo, masi tya'a ngu' judío laca yu. Li' ngusñi ngu' bi' ji'i yu cha' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca slo ngu' tisiya; 13 ngusta ngu' qui'ya ji'i yu ca slo nu gobernador bi' li':

—Ndyaa nu qui'yu re laja quichi tyi na, pana ná tso'o cha' nu nclu'u yu ji'i ñati —nacui ngu' ji'i nu laca loo bi'—. Nclu'u yu ji'i ngu' cha' xa' ña'a cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, masi ná nda gobierno chacuayá' cha' cua'ni ngu' jua'a.

14 Ngua ti' Pablo xacui yu cha' ji'i ngu' li', pana clyo nchcui' nu cusu' Galión bi':

—Ná tyiquee' taquiya' na' ji'i cha' nu nchcui' cu'ma ngu' judío, si ntsu'u sca cha' nu cuxi tsa —nacui Galión bi' ji'i ngu'—. Pana si'i jua'a laca cha' re —nacui—. 15 Cua ñasi' ma xqui'ya cha' nclyu'u yu re xi xa' lo cha' ji'i ngu'. Sca cha' ji'i jo'ó cuentya ji'i cu'ma laca cha' re, cha' ná stu'ba cha' nu nchcui' yu lo'o cha' nu nchcui' cu'ma cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ma; bi' cha' ná ndiya ti' ma cha' nclu'u yu cha' bi' ji'i ngu'.

Cua'ni cuayá' ycu' ca ti ma ji'i cha' re lacua. Ná ndu'ni cha' caa lo'o cu'ma ji'i yu ca slo na'.

16 Lo'o li' ngulo gobernador cña cha' culo ngu' ji'i ngu' judío nde liya'. 17 Li' hora ti ndaya' lcaa ngu' quichi bi' ji'i nu cusu' Sóstenes, cha' laca nu cusu' bi' loo ne' laa ji'i ngu' judío. Ti'i tsa ngujui' ngu' ji'i nu cusu' bi' ca slo gobernador Galión; pana nu Galión bi' ni, ná ndube ti' bi' tsiya' ti.

Ngua sna quiya' lo'o ndyaa Pablo ca chaca tsu'

18 Tya ndyanu Pablo quichi bi' tya tyuu tsa; li' ngutu'u yu ndyaa yu lo'o Aquila lo'o Priscila bi', ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi Cencrea. Li' tsa ycu' Pablo ca loyuu su cuentya Siria. Ca quichi Cencrea bi' ngusi'yu ngu' quicha' hique Pablo, cha' caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' ntsu'u sca cha' nu cua ngüñi ji'i yu lo'o ycu' Ndyosi tya tsubi' la. 19 Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i, li' ndyalaa ngu' ca quichi Efeso su tyanu Aquila lo'o Priscila. Ndyatí Pablo ycu' ti ne' laa cha' chcu' yu lo'o ca ta'a ngu' judío nu ndyu'u ti'i cajua. 20 Ngua ti' ngu' quichi bi' cha' tyanu Pablo nde quichi tyi ngu', pana ná ntaja'a yu. 21 Ngusalya' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ntsu'u cha' tsa'a na' ca Jerusalén cha' cua ngulala ta'a —nacui Pablo ji'i ngu'—. Li' xtyuu na' chaca quiya' nde quichi re, si jua'a nti' ycu' Ndyosi —nacui yu.

Ndu'u Pablo quichi Efeso ndyatí yu ne' yaca ni'i, ndyaa yu li'. 22 Lo'o cua ndyalaa yaca ni'i bi' ca quichi Cesarea, li' ndu'u Pablo ndyaa yu ca quichi Jerusalén. Tso'o ti nchcui' yu lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo cajua, lo'o li' hora ti ndyaa yu ca quichi Antioquía. 23 Ndyanu yu sca tucua co' ca quichi bi', li' ndu'u yu ndyaa yu chaca quiya' cha' tsa yu ca slo lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ca loyuu su cuentya Galacia, su cuentya Frigia. Nchcui' yu lo'o ngu' cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Jesucristo tyiquee ngu'.

Ndyalaa Apolos ca quichi Efeso

24 La cui' tyempo ndyalaa sca nu qui'yu ngu' judío nde quichí Efeso. Apolos naa yu bi', lo'o Alejandría naa quichí tyi yu. Jlo tsa ti' yu lcaa cha' jí'í ycuí' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' yu cha' jí'í ycuí' Ndyosi lo'o ñati. 25 Tya tsubi' la cua ngulu'u tso'o ngu' jí'í yu lcaa cha' nu cuentya jí'í ycuí' nu Xu'na na; bi' cha' yala ti' ti' yu, ná taja ti' yu tsiya' ti cha' chcuí' yu cha' bi'. Tso'o tsa nclyu'u yu cha' jí'í Jesús lo'o ñati li'; jua'a ntyucuatya yu jí'í ngu' ñi'ya nu ntyucuatya jyo'o Juan, cha' bilya ca cuayá' ti' yu lcaa cha' jí'í Jesús. 26 Ná ntsii yu Apolos cha' culu'u yu jí'í ngu' ne' laa jí'í ngu' judío, pana nu lo'o ndyuna Priscila lo'o Aquila ñi'ya nu ngulu'u yu cha' jí'í ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o yu. Liñi la ngulu'u ngu' jí'í Apolos ñi'ya nu xñi ngu' tyucui' jí'í ycuí' Ni li'. 27 Ca tiya' la ngua ti' Apolos tsa yu ca loyuu su cuentya Acaya. Tso'o ntsu'u tyiquee tya'a ñati jí'í Jesucristo cha' tsa yu cajua, bi' cha' nguscua ngu' sca quityi cha' tsa slo tya'a ñati jí'í Jesucristo cajua, cha' tso'o ti chcuí' ngu' lo'o yu nu lo'o tyalaa yu ca su ndi'í ngu'. Ndyaa yu li', ndyalaa yu ca loyuu su cuentya Acaya bi'. Li' nguxtyucua tsa yu jí'í ngu' nu ntsu'u cha' jí'í lo'o Jesucristo lcaa quichí su ndyaa yu. Xqui'ya cha' tso'o tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni jí'í ngu', bi' cha' cua ngusñi ngu' cha' jí'í Ni. 28 Ngulu'u nu Apolos bi' jí'í lcaa ngu' cha' cuiñi tsa laca cha' nu nda nu ngu' judío bi', masi ñati tya'a yu laca ngu'; jua'a ngulu'u yu cha' jí'í ycuí' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, nu nchcui' cha' jí'í nu Cristo nu ntajatya tsa ngu' jí'í bi'. Cristo laca Jesús, nacui' yu. Tso'o tsa nchcui' yu, bi' cha' ná tucui ngua jí'í tacu' cha' jí'í yu.

19

Ndyalaa Pablo ca quichí Efeso

1 Laja lo'o ndi'í Apolos quichí Corinto, la cui' tyempo bi' ndyaa Pablo nde ca'ya, ña'a cuayá' nu ndyalaa yu

nde quichí Efeso. Ca bi' ndyacua tya'a yu lo'o xi ñati nu ndyu'ni tlyu jí'í ycuí' Ndyosi.

2 —¿Ha cua ndyanu Xtyi'í ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'í ma tya lo'o ngusñi ma cha' jí'í ycuí' Ni? —nacui' Pablo jí'í ngu'.

—Ná ndyanu Ni —nacui' ngu' jí'í Pablo—. Ná jlo ti' ya na laca nu naa Xtyi'í ycuí' Ndyosi.

3 —¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' jí'í ma lacua? —nacui' Pablo jí'í ngu' li'.

—Cua ntyucuatya ngu' jí'í ya ñi'ya nu ngulu'u jyo'o Juan jí'í ngu' cha' caca —nacui' ngu' jí'í yu.

4 —Cua ntyucuatya Juan jí'í ñati cha' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua ngulochu' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jí'í ngu' —nacui' Pablo jí'í ngu'—. Nchcui' Juan lo'o ngu' cha' cua caa ti chaca ñati nu laca Jesucristo, lo'o jua'a ntsu'u cha' xñi ngu' cha' jí'í yu bi' li'.

5 Ndyuna ngu' cha' nu ngulu'u Pablo jí'í ngu', bi' cha' chaca quiya' ntyucuatya ngu' cuentya jí'í ycuí' Jesús nu Xu'na na. 6 Li' ngusta ya' Pablo hique ngu'. Ndyanu Xtyi'í ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'í ngu' li'; hora ti nchcui' ngu' cha' cña jí'í xa' ñati, lo'o jua'a nchcui' ngu' ña'a cha' nu nda ycuí' Ni jí'í ngu' cha' chcuí' ngu' lo'o tya'a ngu'. 7 Tii tyucuaa tya'a ngu' qui'yu ngua nu cua ntyucuatya li'.

8 Lo'o li' ndyaa Pablo ne' laa jí'í ngu' judío cha' chcuí' yu cha' jí'í ycuí' Ndyosi lo'o ngu', cha' culu'u yu jí'í ngu' ñi'ya nclyo ycuí' Ni cña. Ndyaa sna co' nu ngua'ni yu jua'a. 9 Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' cuxi jí'í cha' nu nclu'u Pablo bi', xqui'ya cha' liye' ti' ngu'; ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' jí'í Jesús. Li' ndu'u Pablo ndyaa lo'o yu jí'í ngu' nu cua ngusñi cha' bi', ndyaa ngu' nde ne' ni'í scuelya jí'í sca nu cusu' nu naa Tiranno. Li' tya ngulu'u yu jí'í ngu' lcaa tsa. 10 Tucua yija ngua'ni yu jua'a, ña'a cuayá' nu ndyuna lcaa ngu' loyuu su cuentya Asia cha' jí'í Jesús. Nchcui' yu lo'o lcaa ngu' bi', masi lo'o ngu' judío,

masi lo'o xa' la ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a nda ycuí' Ndyosi chacuayá' jii' Pablo cha' cua'ni yu tyuu tya'a cña tonu ca slo ngu', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ¹² Lo'o jua'a ngusñi ngu' lcaa late' nu cua ndyala' Pablo jii', ndyaa lo'o ngu' jii' late' bi' ca slo ngu' quicha tya'a ngu'. Ngua tso'o nu ngu' quicha bi' li', lo'o jua'a ngu' quicha nu ngusñi cui'i cuxi jii', ndu'utsu' cui'i jii' ngu' bi' ndyaa li'.

¹³ Quichí bi' ndi'i xi ngu' judío nu ná ntsu'u quichí tyi, na ndya'a yu'u ti ngu' bi'. Nhcui' ngu' cha' nhca jii' ngu' bi' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi jii' ngu' quicha. Lo'o li' ngua ti' ngu' cha' culo ngu' cui'i chacuayá' jii' Jesús nu Xu'na na, masi ná ngusñi ngu' cha' jii' ycuí' Jesús.

—Chacuayá' jii' Jesús tyu'utsu' cui'i nu ngusñi jii' mā —nacuí' ngu' jii' ngu' quicha bi'—, la cui' Jesús nu nclu'u Pablo cha' jii' —nacuí' ngu'.

¹⁴ Jua'a ngua'ni nu cati tya'a sñi' Esceva; lo'o nu cusu' Esceva ni, ngua bi' sca sti jo'ó nu laca loo cuentya jii' ngu' judío. ¹⁵ Jua'a nhcui' sñi' Esceva bi' sca quiya', lo'o hora ti nguxacui' nu quicha bi' cha' jii' ngu' bi' li':

—Cua nslo na' jii' Jesús —nacuí' cui'i bi'—, lo'o jua'a nslo na' jii' Pablo, ti ñati laca bi' —nacuí'—. Pana nu cu'mā ni, ¿tilaca laca cu'mā?

¹⁶ Li' ntejeya' nu quicha bi' jii' ca ta'a sñi' Esceva, ngua'ni lya' ti' jii' ngu', ngujui' tsa jii' ngu'. Hora ti ngusna ngu' ña'a quichi' ti ngu', cha' ndye ste' ngu' ngutaa'. Ti'í tsa ngua quicha ngu' bi' li'. ¹⁷ Lo'o li' ngujui' cha' bi' jii' lcaa ngu' quichí Efeso, masi ngu' judío, masi xa' la ñati. Ndyutsii' tsa ngu' li', lo'o jua'a ngua'ni tlyu ngu' jii' ycuí' Jesús nu Xu'na na li'.

¹⁸ Lo'o li' yaa tyuu tya'a ngu' nu cua ngusñi cha' jii' Jesús, nu ntyuju'u tsa ti' jii' lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; ¹⁹ jua'a ngu' nu ngua'ni cucha'a, yaa lo'o ngu' jii' quityi cuxi bi' jii' ngu', ndaquí' ngu' quityi cucha'a bi' li'. Ngulacua ngu' ni tsa lo nga'a quityi nu ndaquí' ngu' bi'; tu'ba tyi mil cñi plata, tsa lo cua ntsu'u lo quityi

nu ndaquí' ngu' bi' li'. ²⁰ Jua'a ngua cha' quiña'a la ñati ngua cuayá' ti' cha' jii' ycuí' nu Xu'na na, ngua cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa laca cha' jii' ycuí' nu Xu'na na.

²¹ Lo'o li' ngua ti' Pablo cha' tsa yu ca loyuu su cuentya Macedonia, lo'o ca loyuu su cuentya Acaya, cha' tsa yu slo lcaa taju ñati jii' Jesucristo nu ndi'i loyuu bi'. Nde loo la, li' tsa yu ca Jerusalén ngua ti' yu. Lo'o jua'a nhcui' Pablo cha' lo'o ntsu'u cha' tsa yu ca nde quichí Roma ca tiya' la. ²² Pana clyo nhcui' yu lo'o Timoteo lo'o Erasto cha' tsa ngu' ca Macedonia nde loo la jii' yu, tyanu la xi ycuí' yu nde loyuu Asia, nti' yu.

Ñasi' tsa ngu' Efeso

²³ Li' nguxana ngunasi' ngu' quichí Efeso xqui'ya ñati nu ngusñi tyucui' jii' ycuí' nu Xu'na na. ²⁴ Ndi'ya ngua cha': Sca ñati nu naa Demetrio ngua suu cha' ñasi' ngu' bi'; cuityi plata laca Demetrio bi', ndiñá yu lcuí' plata jii' ni'i su ndya'a ngu' quichí ndu'ni tlyu ngu' jii' jo'ó xu'na quichí, nu jo'ó Diana bi'. Lo'o jua'a ndyiji tsa ngana jii' ngu' xqui'ya cña bi'. Ntsu'u tsa msu jii' Demetrio, cha' nxyucua msu bi' jii' yu lo'o cña bi' jii'. ²⁵ Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati jii' yu, lo'o jua'a lcaa cuityi plata nu ntsu'u quichí bi', ndyu'u ti'i ngu' se'i ti.

—Cu'mā tya'a ndu'ni na cña —nacuí' Demetrio jii' ngu'—, jlo ti' mā cha' ndyiji tsa ngana ji'na lo'o cña nu ntsu'u ji'na —nacuí' yu—. ²⁶ Lo'o juani cua na'a mā cha' ndya'a nu Pablo bi' quichí tyi na re, lo'o jua'a ndya'a yu nde lcaa quichí loyuu su cuentya Asia re. Cua ndyuna mā cha' nu nlyu'u yu bi' jii' ngu', cha' ná tso'o cua'ni tlyu ngu' jii' jo'ó nu ndiñá ñati ti; si'i ycuí' Ndyosi laca jo'ó bi', nacui' Pablo. Lo'o nu juani ntsu'u tsa ngu' quichí re nu ngusñi cha' nu nhcui' yu bi'. ²⁷ Cuxi tsa ndyu'u cha' bi', si nga'aa nti' ngu' cui'ya ngu' lcuí' nu ndiñá na; nga'aa caja cña nu cua'ni na li'. Lo'o li' nga'aa tyaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' jii' xtya'a na

jo'ó Diana nu laca loo tsiya' ti ne' laa ji'i quichi tyi na re. Juani lcaa ñati loyuu su cuentya Asia ndyu'ni tlyu ji'i jo'ó bi', lo'o jua'a lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu ndyu'ni tlyu ji'i. Ná tso'o si cua'ni tye ngu' cha' ji'i jo'ó tlyu nu ntsu'u ji'na.

²⁸ Lo'o ndyuna ngu' nu ndiñá lcuji jo'ó cha' bi', ñasi' tsa ngu' li'. Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i tya'a ngu' li':

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó ji'i lcaa ngu' Efeso tya'a na —nacui ngu'.

²⁹ Ná jlo ti' ngu' quichi na laca ngua ji'i ngu' cha' nxi'ya tsa ngu' jua'a, pana ngusna lcaa ngu' ndyaa ngu' cha' ña'a cui'ya ngu' xi ji'i. Li' ntejeya' ngu' ji'i Gayo lo'o Aristarco xqui'ya cha' ndya'a ngu' lo'o Pablo, masi ngu' Macedonia laca ngu' bi', ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' quichi. ³⁰ Li' ngua ti' Pablo tsa su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcu' yu lo'o ngu' quichi bi', pana nu tya'a ñati ji'i Jesús bi', ngua'a ngu' ji'i yu cha' ná tsa yu. ³¹ Lo'o jua'a ntsu'u xi tya'a tso'o Pablo nu laca loo ji'i loyuu su cuentya Asia bi', lo'o ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o Pablo cha' ná tsa ycu' yu tsiya' ti ca su ndyu'u ti'i ngu' quichi.

³² Quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i se'i ti li'; pana sca cha' nchcu' tsaca ngu', xa' cha' nchcu' chaca ngu' li', cha' ná jlo ti' ngu' quichi ni cha' laca cha' ndyu'u ti'i ngu'. ³³ Li' ndyojolaqui ngu' judío ji'i sca nu qui'yu cha' tyu yu ca nde loo ngu' quichi bi', Alejandro naa yu bi'. Li' ngua'ni ya' yu cha' ca ti lcaa ngu', cha' caja ñi'ya nu chcu' yu lo'o ngu'. ³⁴ Pana nu lo'o ngua tii ngu' cha' lo'o Alejandro laca ngu' judío, lye la nxi'ya lo'o ngu' li'. Ndye tucua hora nu xcui' ngusi'ya lo'o ti nu ngu' quiña'a bi' ji'i tya'a ngu' ndi'ya:

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó ji'i lcaa ngu' Efeso tya'a na —ndu'ni ngu'.

³⁵ Lo'o li' ngua'ni scaranu quichi bi' cha' ngua ti' nu ngu' quiña'a bi':

—Cu'ma ngu' Efeso —nacui scaranu bi' ji'i ngu' quichi—, jlo ti'

lcaa ñati chalyuu cha' ngu' tya'a na laca nu ña'asi na ji'i laa ji'i xtya'a na jo'ó Diana —nacui yu—, na ña'asi na ji'i ycu' jo'ó Diana nu ndyú nde cua. ³⁶ Ná tucui taca ñacui cha' si'i jua'a laca cha' bi'; bi' cha' cuaana ti ma lacua, culacua xi ti' ma na laca ndyu'ni ti ma juani. ³⁷ Cua ñaa lo'o ma ji'i ngu' re, masi ni sca cha' cuxi ná ngua'ni ngu' ne' laa ji'i ma, ni sca quiya' ná nchcu' suba' ngu' ji'i jo'ó ji'i ma. ³⁸ Lo'o Demetrio ni, lo'o tya'a ndu'ni Demetrio cña bi', si ntsu'u qui'ya cha' sta ngu' ji'i ngu' re, ntsu'u cha' tsa ngu' ca toni'i cña; ca slo bese sta ngu' qui'ya ji'i ngu', cha' ca cuayá' cha' bi' li'. ³⁹ Si ntsu'u xa' la cha' nu nti' ma chcu' ma ji'i ngu', chcu' ma lo'o ngu' cusu' quichi re la cui' tsa lo'o tyu'u ti'i ngu'. ⁴⁰ ¿Ñi'ya caca chcu' na lo'o gobierno? Si caa ngu' gobierno bi' sta ngu' qui'ya ji'i quichi re cha' lye tsa ngusu' tya'a na tsa juani, nga'aa ntsu'u cha' nu xacu' na ji'i ngu' bi' li'. Ná tyiquee' culacua ti' ngu' bi' cha' na nxu' tya'a na lo'o ycu' gobierno li'.

⁴¹ Jua'a nchcu' scaranu lo'o ñati quiña'a, lo'o li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a ngua cha' ngua ti' cha' bi', ndyaa ngu' li'.

20

Tsa Pablo ca Macedonia lo'o ca Grecia

¹ Nu lo'o cua ndye cha' ngunasi' ngu' quichi, li' ngusi'ya Pablo ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi bi', cha' tyaa ngu' ca slo. Li' ngulo'u yu la xi ji'i ngu'; jua'a ngusalya' yu lo'o ngu', ndu'u yu ndyaa yu ca loyuu su cuentya Macedonia li'. ² Nguta'a yu ca slo lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i loyuu bi', lo'o jua'a tlyu ngua'ni tyiquee ngu' xqui'ya lcaa cha' nu ngulo'u yu ji'i ngu' bi'. Lo'o li' ndyaa yu chaca loyuu su cuentya Grecia; ³ loyuu bi' ndyanu yu sna co'. Li' cua tsa ti yu ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Siria, lo'o li' ngua tii yu cha' ngua ti' tya'a ngu' judío

cua'ni cuxi lo'o yu, bi' cha' xa' tyucui ndyaa yu li'; ndyaa yu ngxu'tyuu yu tyucui ndyaa nde Macedonia. ⁴ Ndyaa'a Sópater ngu' Berea lo'o ya, lo'o jua'a Aristarco lo'o Segundo ngu' Tesalónica, lo'o jua'a Gayo ngu' Derbe, lo'o Timoteo bi', lo'o jua'a Tíquico lo'o Trófimo ngu' Asia; ca ta'a ya ndyaa'a ya lo'o yu li'. ⁵ Lo'o li' lcaa ngu' tya'a ndyaa'a Pablo bi', ndyaa ngu' nde loo la ca quichi Troas; ⁶ ndyanu Pablo lo'o na' ti (la cui' Lucas laca na' nu nscua na' quityi re). Ndyanu ya nde quichi Filipos cha' tyeje tacui ta'a lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndyaa'. Ndu'u ya ndyaa ya li', ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsa ya tyacua tya'a ya lo'o ngu' bi' ca quichi Troas. Ca'yu tsá nguti'i ya ne' yaca ni'i cha' tyaala ya chaca tsu' tyujo'o bi', lo'o li' cati tsá nguti'i lcaa ya quichi bi'.

Ndyalaa Pablo ca quichi Troas

⁷ Lo'o ngua tsá domingo, li' ndyu'u ti'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesús cha' stu'ba ti cacu ngu' sji. Nclyu'u Pablo cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu' li'; hasta ca cla'be talya nclyu'u yu ji'i ngu', xqui'ya cha' chaca tsá cua tyaa ti ya li'. ⁸ Ndyu'u ti'i ya sca ba'a ni'i nde cua su nchca tyuna ba'a ni'i bi'. Quiña'a quii' ntsu'u ne' ni'i bi'. ⁹ Lo'o jua'a nga'a sca nu qui'yu cuañi' nu naa Eutico, nu ntucua nde tyuni'i ventana. Ndyu'u tsa xcalá yu cuañi' bi', cha' tyiquee' tsa nchcui' Pablo. Li' ngua'ya xcalá yu, ndyú yu lo yuu nde liya'. Ndyaa ngu' cha' xatu ngu' ji'i yu, pana cua ngujui yu. ¹⁰ Li' hora ti ngua'ya Pablo lo ndyiya', ndyaa ngüityi Pablo ji'i yu nu ngujui bi', lo'o ntejeya' Pablo ji'i yu bi' li'.

—Ná ca xñi'i ti' mā, na lu'ú yu re juani —nacu'i Pablo ji'i ngu' li'.

¹¹ Xa' ndyacu'i Pablo ndyaa lo ndyiya', li' ngua'ni yu sji. Lo'o li' xa' ngxaxana ngulu'u yu ji'i ngu' ña'a cuayá' ngxee chaca tsá. Ndu'u ya ndyaa ya li'. ¹² Lo'o nu yu cuañi' nu ngua tso'o ca ti ni, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ca to' tyi yu. Tso'o tsa

ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'.

Ndu'u ngu' quichi Troas, ndyaa ngu' ca Mileto

¹³ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya nde loo la, ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsa ya ca quichi Asón, pana ndyanu ycu'i Pablo cha' tsa yu xa' tyucui nde lo yuu btyi. ¹⁴ Xa' ndyaa tya'a yu lo'o ya ca quichi Asón bi', ndyatí yu ne' yaca ni'i lo'o ya, ndyaa ya ca quichi Mitilene li'. ¹⁵ Xa' ndu'u ya ndyaa ya li', nteje tacui ya loyuu su cuentya Quío; ca chaca tsá li' ndyalaa ya ca quichi Samos. Nde loo la ndyanu ya xi nde quichi Trogilio, lo'o jua'a ca chaca tsá ndyalaa ya ca quichi Mileto. ¹⁶ Ná ndyaa ya ca quichi Efeso, cha' ná ntaja'a Pablo tyanu yu tyiquee' ca loyuu su cuentya Asia bi'; ngua ti' yu tsa clya yu ca Jerusalén cha' tyi'i yu quichi bi' lo'o caca tsá ta'a Pentecostés, si caca ji'i.

Ngulu'u Pablo ji'i ngu' cusu' ji'i taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi Efeso

¹⁷ Laja lo'o ndyanu ya ca Mileto bi', nda Pablo sca cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'i taju ñati ji'i Jesucristo ca quichi Efeso, si tyaa ngu' slo yu. ¹⁸ Nu lo'o ndyalaa ngu', li' ngulu'u Pablo xi ji'i ngu'.

—Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa tsá lo'o nguti'i na' ca loyuu su cuentya Asia re, su ndi'i na' quichi tyi mā —nacu'i Pablo ji'i ngu'—. ¹⁹ Jlo ti' mā cha' lcaa tsá ngua'ni na' cña ji'i Jesús tyucui tyiquee na'; ná ngua'ni tyucuaa ti' na' lo'o mā. Lo'o jua'a ngusi'ya tsa na' xqui'ya ñati cuxi loyuu re. Ngua quicha ti' na' nu lo'o ngua ti' nu ngu' judío tya'a na' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'. ²⁰ Jlo ti' mā cha' lcaa tsá tsa cu' ti nclu'u na' lcaa cha' tso'o bi' ji'i mā, cha' taca tyi'i tso'o la cresiya ji'i mā, masi ngulu'u na' ji'i mā nu lo'o ndyu'u ti'i mā tsa tlyu ti, masi ngulu'u na' ji'i mā ca to' tyi sca ti mā. ²¹ Sca ti cuaya' nchcui' na' lo'o lcaa ngu', masi lo'o ngu' judío tya'a na', masi lo'o xa' la ñati; sca ti cha' ngulu'u na' ji'i lcaa mā, cha'

nga'a cha' culochu' ma jii' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jii' ma lo'o xñi ma cha' jii' Jesucristo nu Xu'na na. ²² Lo'o nu juani tsa'a ca Jerusalén, cha' jua'a cua ndatsaa Xtyi'i ycu' Ni 'na cha' tsa'a ca ndacua, masi ná nchca cuayá' ti' na' ñi'ya nu caca jna' lo'o tyalaa na' cajua. ²³ Tsa bi' ti cha' jlo ti' na' cha' lcaa quichi' su ndya'a na' nacui' ngu' cha' cua tejeya' ti ngu' jna', cha' su'ba ngu' jna' ne' chcuá; nacui' ngu' cha' lye tsa ca quicha ti' na' ca quichi' Jerusalén bi'. Tsa lo cua ti cha' jlo ti' na', cha' jua'a laca cha' nu cua nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na'. ²⁴ Pana ná ntsii' na' xqui'ya cha' nu nchcui' ngu' bi', ná ndu'ni cha' jna' masi cujuui' ngu' jna'. Sca ti cha' nti' na', cha' tso'o ti tye cña nu nda ycu' Jesús jna', cha' ta na' cha' tso'o jii' ycu' Ndyosi lo'o xa' ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jii' ñati chalyuu.

²⁵ 'Cua nguta'a na' lo'o cu'ma, cua ngulu'u na' jii' ma lcaa ña'a cña nu nclyo ycu' Ni; pana juani chañi cha' nu nchcui' na' re, cha' nga'aa ña'a na' jii' ma chaca quiya'. ²⁶ Bi' cha' nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ná ndacui' na' qui'ya si chcuna' cresiya jii' sca ñati tya'a cu'ma. ²⁷ Cua nda na' cha' lo'o ma, lcaa cha nu' ngua ti' ycu' Ndyosi cua'ni Ni lo'o ma; ni sca cha' ná ndyu'u cuaana ti tyiquee na'. ²⁸ Nu juani ntsu'u cha' ña'asii' ma jii' ycu' ca ma, lo'o jua'a ña'asii' ma jii' ca ta'a ñati jii' Jesucristo ca quichi' tyi ma, cha' cua nda Xtyi'i ycu' Ndyosi cña jii' ma cha' caca ma loo jii' taju ñati bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu' nu Xu'na na cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u jii' na tya lo'o ngujuii' yu lo crusi, nu lo'o ndyalú tañi ycu' ca yu. ²⁹ Jlo ti' na' cha' nu lo'o nga'aa ndya'a na' ca nde, li' caa ñati cuiñi cha' cua'ni ñu'u jii' taju ñati tya'a ma; ñi'ya ndu'ni tyaala bo'o jii' sca taju xlya', jua'a cua'ni ñu'u nu ngu' cuiñi bi' jii' taju ñati tya'a ndya'a ma. ³⁰ Lo'o jua'a laja ycu' ngu' tya'a ma tyu'u tucua xi ngu' cuiñi bi'; cha' cuiñi ti culu'u ngu' bi' jii' lcaa tya'a ñati jii' Jesucristo, cha' nga'aa tyi'u ti'

ngu' ni sca cha' liñi nu cua nchcui' ma lo'o ngu'. ³¹ Cui'ya ma cuentya lacua. Tyi'u ti' ma cha' cua ndya'a sna yija ngulu'u na' jii' ma tsa lo'o talya, lo'o jua'a ntsu'u quiya' ngusi'ya tsa na' xqui'ya cu'ma.

³² 'Xtyanu na' jii' cu'ma ya' ycu' Ndyosi cha' xtyucua Ni jii' ma juani. Taquiya' ma jii' lcaa cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ma, la cui' cha' laca nu ndu'ni cha' caca nguula ti' cresiya jii' ma, cha' tlyu tsa laca cha' jii' ycu' Ndyosi. Jua'a caca cuayá' ti' ma cha' quiña'a tsa cha' tso'o tyacua jii' ma stu'ba ti lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycu' Ndyosi jii'. ³³ Ná ngua ti' na' xñi na' cñi jii' ngu'; ni late' nu ta ngu' 'na, ná ntaja'a na' xñi na' jii'. ³⁴ Jlo ti' ma cha' ycu' na' ngua'ni na' cña lo'o ya' ti na' cha' caja cñi cha' tyiji' yu'u jna' chalyuu. Lo'o jua'a tya nda na' xlya'be jii' ngu' nu ndya'a lo'o na'. ³⁵ Ngua'ni na' jua'a cha' culu'u na' jii' ma ñi'ya nu cua'ni ma lo'o ngu' nu ntsu'u tsa cha' nulyiji jii'. La cui' jua'a ntsu'u cha' tyi'u ti' na' jii' cha' nu cua nchcui' ycu' Jesús nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: "Tso'o ntsu'u tyiquee ma si ta ngu' sca cha' xlya'be jii' ma, pana tlyu la cha' tso'o laca si ta ma sca cha' xlya'be jii' tya'a ñati ma", nacui' Jesús jii' na.

³⁶ Lo'o cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngutu' sti' ya cha' chcu' ya lo'o ycu' Ndyosi; stu'ba ti nchcui' lcaa ya lo'o ycu' Ni li'. ³⁷ Lo'o jua'a nxi'ya tsa ngu' bi' laja lo'o ngüityi ngu' jii' Pablo, nchcuicha' ngu' jii' yu lo'o nchcui' salya' ngu' lo'o. ³⁸ Xñi'i tsa ti' ngu' cha' nchcui' Pablo cha' nga'aa ña'a ngu' bi' jii' yu. Li' ndyaa lo'o latya ngu' bi' jii' ya tyucui' cha' tyaa ya ne' yaca ni'i chaca quiya'.

21

Tsaa Pablo ca Jerusalén

¹ Nguxtyanu ya jii' tya'a ya li'. Ndu'u ya ndyaa ya ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Cos. Ca chaca tsa ndyalaa ya ca quichi' Rodas, lo'o li' ndyalaa ya ca quichi' Pátara. ² La cui'

quichí bi' ngujui chaca yaca ni'í jì'í ya nu cua tsaá ti nde loyuu su cuentya Fenicia. Ndyatí ya ne' yaca ni'í bi', ndu'u ya ndyaa ya li'. ³ Cua nteje tacui ya cacua ti loyuu su cuentya Chipre, la'a tsu' coca ndyanu yuu btyi bi', cha' tsaá liñi ya ca loyuu su cuentya Siria. Ntsu'u cha' tsaá yaca ni'í ca quichí Tiro cha' tyanu yu'ba jì'í ndejua. Lo'o ndyalaa ya quichí bi' ndu'u ya ne' yaca ni'í bi', ⁴ ndyaa ya slo taju ñatí jì'í Jesucristo nu ndi'í quichí bi'; ndyanu ya cati tsá lo'o ngu' bi' li'. Nchcui' ngu' bi' lo'o Pablo cha' ná tsaá yu ca quichí Jerusalén, cha' cua ngua'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya nu caca jì'í Pablo ca quichí bi'. ⁵ Lo'o ndye cati tsá, li' ndu'u ya ndyaa ya. Nguxtyucua lcaa tya'a ngu' jì'í ya tyucuii su ndyaa ya to' tyujo'o; lo'o jua'a lcaa nu cuna'a lo'o nu sube jì'í ngu', ndyaa ngu' lo'o ya. Li' ngutu stí' lcaa ya ca to' tyujo'o cha' stu'ba ti chcuí' ya lo'o ycuí' Ndyosi. ⁶ Ngusalya' ngu' lo'o ya, ngüityi ngu' jì'í ya, li' ndyatí ya ne' yaca ni'í; cuati nguxtyuu ngu' yaa ngu' nde toni'í jì'í ngu'.

⁷ Ndu'u ya quichí Tiro ndyaa ya ca quichí Tolemaida. Xa' ndu'u ya ne' yaca ni'í li'; nchcuicha' ya jì'í ñatí jì'í Jesucristo tya'a na nu ndi'í quichí bi', jua'a ndyanu ya lo'o ngu' sca talya ti. ⁸ Ca chaca tsá ndu'u ya ndyaa ya tyucuii ca quichí Cesarea; ndyalaa ya to' tyi Felipe li', la cui' Felipe nu nchcui' lo'o ngu' cha' jì'í Jesucristo nu Xu'na na. Nga'a Felipe jì'í nu cati tya'a ngu' nu laca cña jì'í ñatí nu ngusñi cha' jì'í Jesús tya clyo. Ndyanu ya slo yu li'. ⁹ Ntsu'u jacua tya'a sñi' Felipe, xcui' cuna'a nu ntucua ycuí' ti laca sñi' yu. Cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' jì'í nu cuna'a bi', cha' chcuí' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu' cha' chcuí' ngu' lo'o ñatí. ¹⁰ Cua nguti'í ya slo ngu' tyuu tsá, lo'o li' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Agabo; ca loyuu su cuentya Judea ndu'u yu bi'. Sca nu laca tu'ba jì'í ycuí' Ndyosi laca yu bi', tii tsaá yu. ¹¹ Lo'o ndyalaa yu ca slo ya, li' ngulo yu juata nu ndyaaca' sii'

Pablo, li' ya' yu lo'o quiya' yu ngusca' yu lo'o juata bi'.

—Cua nchcui' Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o na' cha' ñi'ya nu ndyaaca' ycuí' na', jua'a sca' ngu' judío tya'a na jì'í ñatí nu ca jì'í juata re ca Jerusalén —nacui' Agabo jì'í ya—. Tsaá lo'o ngu' jì'í ñatí bi' slo ngu' xa' tsu' cha' xcube' ngu' jì'í yu —nacui'.

¹² Ndyuna ya cha' nu nchcui' Agabo, lo'o li' ca ta'a ya lo'o ngu' Cesarea tya'a na, tya'na nchcui' ya lo'o Pablo cha' ná tsaá yu ca Jerusalén.

¹³ —¿Ni cha' laca nxi'ya ma? —nacui' Pablo jì'í ya li'—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cha' ca xñi'í ti' na? —nacui'—. Cua laca cha' tsa'a ca Jerusalén; tyaja'a na' tsa'a, masi lo'o sca' ngu' jna', masi lo'o cjuuii ngu' jna' cajua xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

¹⁴ Ngua cuayá' ti' ya li' cha' ná ngua jì'í ya cua'a ya jì'í yu.

—Tso'o si caca ñi'ya nu nacui' ycuí' Ndyosi cha' caca lacua —nacui' ya li'.

¹⁵ Lo'o ngua'ni cho'o ya jì'í ya, li' ndu'u ya ndyaa ya ca Jerusalén. ¹⁶ Tyuu tya'a ngu' tya'a na ndyaa lo'o jì'í ya cha' culu'u ngu' jì'í ya macala ndi'í chaca yu tya'a na nu naa Mnasón. Ngu' Chipre laca nu Mnasón bi'. Cua ngusñi yu cha' jì'í Jesús tya sa'ni la, lo'o nu juani ntucua tyi yu ca Jerusalén. Slo yu bi' ndyanu ya li'.

Ndyacua tya'a Pablo lo'o Jacobo

¹⁷ Tso'o ntsu'u tyiquee ñatí jì'í Jesucristo tya'a na cha' cua ndyalaa ya ca Jerusalén. ¹⁸ Nguxee chaca tsá ndyaa Pablo lo'o ya ca slo Jacobo. Cajua ndyu'u ti'í lcaa ngu' cusu' jì'í ngu' tya'a ngusñi na cha' jì'í Jesucristo quichí bi'. ¹⁹ Nchcuicha' Pablo jì'í ngu' bi', li' nchcui' yu lo'o ngu', ndacha' yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o nguti'í ya slo ngu' xa' tsu'. ²⁰ Nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' bi', li' ngua'ni tlyu ngu' jì'í ycuí' Ndyosi. Nchcui' ngu' lo'o Pablo li':

—Tso'o tsa lacua —nacui' ngu' jì'í yu—. Juani ni, jlo ti' nu'u cha'

cua ntsu'u tyuu mil tya'a ngu' judío tya'a na nu ngusñi cha' jii Jesús tya tsubi' la. Nacui ngu' cha' ntsu'u cha' taquiya' lcaa na lo'o tya'a na cua ña'a ca cha' cusu' nu nguxtyanu jyo'o Moisés jina cua sa'ni la —nacui ngu'—. ²¹ Lo'o jua'a cua nquijeloo cha' jii ngu' cha' ngulu'u nu'u jii ngu' judío tya'a na nu ndi'i xa' quichi, cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' jii cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', ni ná ntsu'u cha' xi'yu ngu' quiji sñi' ngu' cha' culacua ngu'; ngulu'u nu'u cha' ná nga'a cha' cua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ndu'ni na cha' laca na ngu' judío, nacui ngu'. ²² ¿Na laca cua'ni na lacua? Ná tyiquee' tyu'u ti'i lcaa ngu' judío tya'a na, lo'o caja cha' jii ngu' cha' cua ndyalaa nu'u quichi re. ²³ Bi' cha' ta ya sca cuji lo'o nu'u ñi'ya nu cua'ni nu'u juani. Cua ndi'i jacua tya'a ngu' qui'yu re nu cua ngüiñi sca cha' jii ngu' lo'o ycu' Ndyosi. ²⁴ Tsaa lo'o nu'u jii ngu' bi', cha' stu'ba ti cua'ni lyiji ma cha' nu cua ngüiñi jii ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi. Nu'u cui'ya lcaa na nu nga'a cha' caca msta jii ngu' ne' laa. Li' taca xi'yu ngu' quicha' hique ngu' lo'o cua ndye cha' bi'. Caca cuayá' ti' lcaa ngu' li', cha' lo'o nu'u ndaquiya' nu'u jii lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' jina, cha' si'i cha' liñi nu cua nchcui' ñati jinu'u li'. ²⁵ Lo'o nu ngu' xa' tsu' nu cua ngusñi cha' jii Jesucristo ni, cua nguscua ya sca quityi cha' tsaa slo ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu ntsu'u jii ngu' judío tya'a na. Nguscua ya cha' ndi'ya: ná tso'o cacu ngu' cuaña' na'ni nu cua nda ngu' cha' caca msta jii jo'ó, ni ná tso'o cacu ngu' tañi, ni ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndyalú tso'o tañi ni' lo'o ndyujuii ngu' jii, ni ná tso'o chca'a ngu' lo'o ñati nu si'i clyo'o ngu'.

Ngusñi ngu' jii Pablo preso to' laa tlyu

²⁶ Ca chaca tsa, li' ndyaa lo'o Pablo jii nu jacua tya'a ñati bi', ngua'ni lubii ngu' jii ycu' ca ngu' cuentya jii

ycui' Ndyosi. Li' ndyaa ngu' ne' laa tlyu, cha' cacha' ngu' jii ngu' bi' ni tsa tye tyuco'o tsa jii ngu' lo'o tya'a ngu', cha' li' taca caa ngu' ne' laa jua, caa lo'o ngu' msta nu ta ngu' jii ycu' Ndyosi li'.

²⁷ Cua tya'a ti cati tsa, cua tye ti cña jii ngu'. Pana cua ntsu'u xi ngu' judío nu laca tyi ca Asia, lo'o jua'a cua na'a ngu' bi' jii Pablo su ndya'a yu ne' laa tlyu bi'. Hora ti ngua'ni cuji ngu' bi' sca cuentyu lo'o ngu' quichi, cha' caca ñasi' ngu' jii Pablo li'. ²⁸ Ngusi'ya ngu' judío bi' jii ngu' quichi li':

—Cu'ma ngu' Israel tya'a na —nacui ngu'—, xtyucua ma jii ya —nacui ngu'—. Cua ngulu'u nu qui'yu re jii ngu' lcaa quichi su nguta'a yu cha' ná tso'o na nu laca na ngu' judío; ná tso'o cha' cua'ni tlyu na jii cha' nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a ná tso'o laa tlyu re, nacui yu re. Lo'o chaca cha' ni, cua ndyaa lo'o yu re jii ngu' xa' tsu' ne' laa tlyu re cha' cua'ni ñu'u ngu' jii laa su ndu'ni tlyu na jii ycu' Ndyosi.

²⁹ Nchcui' ngu' jua'a cha' cua na'a ngu' jii Pablo ndya'a lquichi lo'o Trófimo, sca ngu' Efeso. Ngua ti' ngu' li', cha' cua ndyaa lo'o yu jii ne' laa tlyu bi'.

³⁰ Nxna lijya lcaa ngu' quichi li', cha' tejeya' ngu' jii Pablo. Hora ti ngulo'o ngu' jii yu ne' laa, ndacu' ngu' to' laa li'. ³¹ Ngua ti' ngu' cujuui ngu' jii Pablo; pana ndyaa xi xa' la ngu' slo nu xu'na sendaru ngu' romano, ndyaa cacha' ngu' jii cha' lye tsa nxuu tya'a lcaa ngu' quichi. ³² Bi' cha' ngulo nu xu'na sendaru bi' cña jii capitán jii cha' tsaa lo'o ngu' jii ña'a latya sendaru, tsaa ngu' lo'o ycu' xu'na ngu' bi' ca su ndi'i ngu' quichi. Ngusna ngu' ndyaa ngu' su ndyuu'u ti'i lcaa ngu' quichi li'. Nga'aa ngujui'i ngu' quichi jii Pablo lo'o na'a ngu' jii sendaru lo'o xu'na sendaru bi' lijya. ³³ Li' ndyaa xu'na sendaru bi' cacua ti slo nu Pablo bi'; ngulo cña cha' tejeya' sendaru jii yu, cha' sca' ngu' jii yu lo'o tucua tya'a carena chcu'a. Li' nchcuane xu'na sendaru bi' jii ngu'

quich̄i, cha' caca cuayá' ti' ycu' tilaca laca preso bi' j̄i' i, ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u j̄i' i yu. ³⁴ Pana nxi'ya tsa ngu' quich̄i ndi' i ngu' li'; nxi'ya tsaca ngu' lo'o nxi'ya chaca ngu', bi' cha' ná jlo ti' xu'na sendaru bi' na laca ngua j̄i' i ngu'. Li' ngulo cña cha' tsa lo'o sendaru j̄i' i Pablo ca to' tyi sendaru. ³⁵ Lo'o cua ndyalaa sendaru su tyacu' lo ndyiya' to' ni' i j̄i' i ngu', li' ngusñi sendaru j̄i' i Pablo, ngüi'ya cua ngu' j̄i' i yu cha' ñasi' tsa ngu' quich̄i j̄i' i yu. ³⁶ Tlyu tsa taju ñati nu ndyaa lca'a j̄i' i sendaru.

—Cujui cly ma j̄i' i —nacu' ngu' bi' j̄i' i sendaru bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' quich̄i ñi'ya ngua j̄i' i yu

³⁷ Cua tyat̄i ti ngu' toni' i j̄i' i sendaru, li' nchcui' Pablo lo'o xu'na sendaru bi':

—Cusu', cua'ni cha' tso'o ta nu'u chacuayá' chcu' na' xi —nacu' Pablo j̄i' i.

—¿Ha nchca jinu'u chcu' cha' griego? —nacu' xu'na sendaru j̄i' i Pablo li'.

—Nchca 'na —nacu' Pablo.

³⁸ —¿Ha si' i nu'u laca nu ngu' Egipto nu ngua loo j̄i' i ngu' nu ngusu' tya'a lo'o gobierno tsubi'? —nacu' j̄i' i Pablo—. ¿Ha si' i nu'u ndyaa lo'o j̄i' i jacua mil tya'a ñati cuxi ca lo nat̄i' btyi'?

³⁹ —Si' i na' —nacu' Pablo—. Ngu' judío laca na'. Tarso naa quich̄i tyi na', la cui' sca quich̄i tlyu xi ca loyuu su cuentya Cilicia —nacu'—. Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' jna' chcu' na' xi lo'o ngu' quich̄i re juani.

⁴⁰ Li' nda xu'na sendaru chacuayá' chcu' Pablo, bi' cha' ndat̄u yu lo ndyiya' quee bi' li', ngutacu' ya' yu cha' ca t̄i nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o ngua t̄i ngu', li' cha' hebreo nchcui' Pablo lo'o ngu', cha' bi' laca cha'cña j̄i' i ngu' judío.

22

¹ —Cu'ma ngu' cusu', ngu' tya'a na' —nacu' Pablo j̄i' i ngu'—, cua'a jyaca ma j̄i' i cha' nu chcu' na' lo'o ma

—nacu'—, si caca cua'ni lyaá na' j̄i' i ycu' ca na' lo'o chcu' na' lo'o ma.

² Ndyuna ngu' judío cha' nchcui' Pablo cha'cña j̄i' i ngu' lo'o ngu', bi' cha' t̄i ti ndi' i ngu' laja lo'o nchcui' yu:

³ —Tya'a cu'ma ngu' judío laca na' —nacu' Pablo j̄i' i ngu'—. Quich̄i Tarso ngula na' ca loyuu su cuentya Cilicia; tiya' la ndyalaa na' quich̄i Jerusalén re, cha' ngua tsa'a na' slo mstru Gamaliel li'. Tso'o ngua tsa'a na' lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' j̄i' na nu nscua lo quityi. Tyucui tyiquee na' ngua ti' na' taquiya' na' lcaa cha' j̄i' i ycu' Ndyosi, la cui' ñi'ya nu ndyu'ni ma ts̄a juani.

⁴ Cua sa'ni la lo'o ycu' na' lca'a cusu' na' j̄i' i ngu' nu ntsu'u cha' j̄i' i lo'o Jesucristo, cha' kujui na' j̄i' i ngu'. Ntejeya' na' j̄i' i ngu' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, ngusu'ba na' j̄i' i ngu' ne' chcu'a. ⁵ Jlo ti' xu'na sti jo'ó, lo'o jua'a ngu' cusu' quich̄i re ni, jlo ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' cua nda ngu' quityi jna' nu nguscua ngu' cha' tsa slo ngu' judío tya'a na ca quich̄i Damasco. Ndyaa na' ca bi' cha' clyana la na' j̄i' i ñati nu cua ngusñi cha' j̄i' i Jesucristo, cha' tyaa lo'o na' j̄i' i ngu' bi' nde Jerusalén re, cha' xcube' ma j̄i' i ngu' bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' ñi'ya ngx-cutsa'a Jesús cresiya j̄i' i yu

⁶ 'Ndyaa na' tyucui, cua tyalaa ti na' ca quich̄i Damasco bi'. Nde hora ngua, lo'o tsi tsiya' ca ndaca'a sca xee tlyu j̄i' i ycu' Ndyosi nde cua; tyucui ña'a lo yuu su ndu na' ngu-jui' i xee bi'. ⁷ Nclyú na' tyucui li', ndyuna na' cha' nchcui' sca ñati lo'o na': “Saulo, Saulo”, nacui yu, “¿ni cha' laca nxu' tya'a nu'u lo'o na'?” ⁸ “¿Tilaca laca nu'u, cusu'?” nacui na' j̄i' i li'. “Jesús Nazaret laca na’”, nacui yu jna'. “Nxu' tya'a nu'u lo'o ycu' na', bi' cha' nchca quicha ti' na'.”

⁹ Cua na'a ngu' nu ndyaa lo'o na' xee bi'. Ndyutsi tsa ngu' li', masi ná ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o na'. ¹⁰ “¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na?” nacui na' j̄i' i Jesús

li'. "Tyatu nu'u", nacui nu Xu'na na jna', "tsaa nu'u ca quichi Damasco. Ndejua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u." ¹¹ Ngua cuitiyi' na' xqui'ya xee tlyu bi' li', bi' cha' nu ngu' tya'a ndya'a na' bi', ngusñi ngu' ya' na' cha' tsaa la ya tyucuii nde quichi Damasco bi'.

¹² 'Ndi'i sca nu cusu' nu naa Ananías quichi bi', nu ndaquiya' tsa ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni. Lcaa ngu' judío tya'a na nu ndi'i quichi Damasco ni, nchcui' ngu' cha' tso'o tsa tyiquee nu Ananías bi'. ¹³ Ndyalaa nu cusu' bi' slo na' li': "Saulo tya'a na", nacui yu jna', "cua'ni ycu' Ndyosi cha' tyaala cloo nu'u chaca quiya' juani". Hora ti ndyaala cloo na' chaca quiya', na'a na' ji'i ycu' Ananías li'. ¹⁴ "Ycu' Ndyosi nu ngua'ni tlyu sti na ji'i, bi' laca nu ngusubi jinu'u cua sa'ni la", nacui Ananías jna'. "Ngusubi ycu' Ni jinu'u cha' ca cuayá' ti' nu'u ña'a cha' nu nti' ycu' Ni, cha' ña'a nu'u ji'i ycu' nu liñi ca, cha' cuna nu'u cha' nu chcu' Ni lo'o nu'u", nacui jna'. ¹⁵ "Ntsu'u cha' tsaa nu'u slo lcaa ñati cha' cacha' nu'u ji'i ngu' lcaa ña'a cha' nu cua na'a nu'u, lcaa ña'a cha' ji'i ycu' Ndyosi nu cua ndyuna nu'u. ¹⁶ Nga'aa ntsu'u cha' jatya la nu'u ca nde; tyatu clya nu'u juani; cua ngüityi ycu' Ni qui'ya nu ntsu'u jinu'u, xqui'ya cha' ngusñi nu'u cha' ji'i Jesús. Lo'o li' tyucuatya ngu' jinu'u." Jua'a nchcui' Ananías lo'o na' li'.

Ndyaa Pablo slo ngu' xa' tsu'

¹⁷ 'Nu lo'o nguxtyuu na' nde Jerusalén, li' ndyaa na' ne' laa tlyu jua cha' chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi. Ñi'ya nti' si nchcui' sca xcalá na, ¹⁸ jua'a cua na'a na' ji'i ycu' nu Xu'na na. "Tyaa clya nu'u", nacui nu Xu'na na jna', "tyu'u nu'u quichi Jerusalén re; yaa clya nu'u", nacui Ni, "cha' ná jlya ti' ngu' nde lo'o chcu' nu'u cha' jna' lo'o ngu'." ¹⁹ "Xu'na", nacui na' ji'i nu Xu'na na li', "jlo ti' ngu' quichi re cha' nguta'a na' ne' laa lcaa quichi,

cha' ngusñi na' ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o nu'u, ngusu'ba na' ji'i ngu' bi' ne' chcu'a, ngujui' na' ji'i ngu' bi'. ²⁰ Nu lo'o ngu' quee ji'i Esteban, ndyalú tañi yu; ndyujui' ngu' ji'i yu xqui'ya cha' liñi nchcui' yu cha' jinu'u lo'o ngu'. Lo'o na' ni, stu'ba ti ndu na' lo'o ngu' bi' li', nguna'asi' na' ste' ngu' nu ndyujui' ji'i yu. Tso'o nti' na' tyempo bi', nu lo'o na'a na' cha' cua ngujui' yu bi'." Jua'a nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi ne' laa bi'. ²¹ "Tyaa nu'u juani", nacui ycu' nu Xu'na na jna' li'. "Culo na' cña jinu'u cha' tsaa nu'u xa' quichi tyijyu' la, cha' culu'u nu'u ji'i xa' ñati; nga'aa si'i ji'i ngu' judío tya'a nu'u ti culu'u nu'u."

Ntsu'u Pablo preso ji'i xu'na sendaru

²² Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', nga'aa nti' ngu' cuna la ngu' cha' li'. Nxi'ya lo'o tsa ngu' ji'i sendaru cha' ñasi' ngu':

—Cujui ma' ji'i nu qui'yu re —nacui ngu'—. Nga'aa tso'o cha' tyi'i yu chalyuu.

²³ Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pablo li', ngusaa' ngu' ste' ycu' ca ngu', ngusñi ngu' yuu ngu' nde cua cha' ñasi' tsa ngu'. ²⁴ Bi' cha' ngulo xu'na sendaru cña cha' tsaa lo'o sendaru ji'i preso ni'i, cha' quiji'i sendaru ji'i yu lo'o juata nu ntsu'u chcu'a laja. Cua'ni ngu' jua'a ngua ti' xu'na sendaru, cha' li' tyaja'a yu cacha' yu ña'a cha' cuxi nu ngua'ni yu, cha' ngusi'ya tsa ngu' quichi xqui'ya cha' bi'. ²⁵ Cua ngusca' ngu' ji'i yu cha' quiji'i juata ngu' ji'i yu, lo'o li' nchcui' Pablo lo'o nu capitán bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'i ma' quiji'i ma' ji'i sca ngu' romano? —nacui Pablo ji'i capitán—. ¿Ha si'i na cua'ni cuayá' ngu' tisiya ji'i ngu' romano clyo?

²⁶ Hora ti ngusna capitán ndyaa nda xi cha' lo'o xu'na sendaru li':

—Cui'ya nu'u cuentya ñi'ya ña'a cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacui capitán ji'i xu'na—. Sca ngu' romano laca yu.

27 Hora ti lijya nu xu'na sendaru bi slo Pablo li'.

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ngu' romano? —nacui ji'i Pablo.

—Chañi —nacui Pablo ji'i.

28 —Quiña'a tsa caya' nda na' cha' laca na' ngu' romano —nacui xu'na sendaru li'.

—Ná lo'o caya' nda na', cha' ngu' romano laca sti na' —nacui Pablo ji'i.

29 Nu sendaru nu ndi'i slo yu cha' quiji'i ngu' ji'i yu ni, hora ti ndatsu' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu. Li' cua ndyutsii tsa xu'na sendaru cha' cua ngulo cña ji'i ngu', cha' ngusca' ngu' ji'i sca ngu' romano, masi ná lo'o chacuayá' ji'i ycu'i bese.

Ndu Pablo slo ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío

30 Ca chaca tsa tya nti' xu'na sendaru ca cuayá' ti' ni qui'ya laca nu ngusta ngu' judío bi' ji'i Pablo. Ngusatí' ngu' carena chcua nu ndyaaca' Pablo li'. Ngulo xu'na sendaru bi' cña ji'i sti jo'ó tlyu lo'o ji'i lcaa ngu' cusu' cha' tyu'u ti'i ngu' se'i ti. Li' ndyaa lo'o ji'i Pablo ca slo ngu' bi'.

23

1 Cua ndyu'u ti'i lcaa ngu' cusu' bi'. Li' ña'a tsa Pablo ji'i ngu' cusu' nu cua'ni cuayá' ji'i yu.

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacui Pablo ji'i ngu' li'—, lcaa tsa tso'o ndi'i na'. Lubii cresiya jna' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

2 Ananías naa nu laca xu'na sti jo'ó bi'; li' ngulo nu Ananías bi' cña ji'i ngu' nu ndu cacua ti cha' quiji'i ya' ngu' tu'ba Pablo.

3 —La cui' jua'a quiji'i ycu'i Ndyosi jinu'u tu'ni —nacui Pablo ji'i xu'na sti jo'ó bi' li'—. Cuiñi nu'u. ¿Ha liñi tsa ndu'ni nu'u nti'? Nde ndyu'ni cuayá' ma jna' cuentya ji'i chacuayá' nu ntsu'u ji'na, pana cua ngulo nu'u cña cha' quiji'i ya' ngu' tu'ba na', masi ná ntsu'u chacuayá' cua'ni nu'u jua'a.

4 Nchcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pablo li':

—¿Ha nchcui' suba' nu'u lo'o xu'na sti jo'ó nu laca cña ji'i ycu'i Ndyosi? —nacui ngu' ji'i Pablo.

5 —Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacui Pablo—, ná jlo ti' na' si xu'na sti jo'ó laca jua. Ná tso'o cha' nu nchcui' na' si jua'a, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi ndi'ya: “Ná chcui' cuxi ma ji'i xu'na ma”.

6 Pana ngua cuayá' ti' Pablo li' cha' nga'a ngu' fariseo, lo'o jua'a nga'a xi ngu' saduceo laja ngu' cusu' bi'. Cuii nchcui' Pablo chaca quiya' li':

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacui yu ji'i ngu'—, ngu' fariseo laca na' —nacui Pablo—, lo'o jua'a ngu' fariseo ngua sti na'. Ndyu'ni cuayá' ma jna' xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' ntsu'u cha' tyu'u lcaa jyo'o chaca quiya' ca nde loo la.

7 Nu lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'; ngu' fariseo nxuu tya'a lo'o ngu' saduceo li'. 8 Ná jlya ti' ngu' saduceo cha' tya taca tyu'u sca ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u xca ji'i ycu'i Ndyosi, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u cui'i; pana ngu' fariseo ni, jlya ti' ngu' lcaa cha' bi'. 9 Bi' cha' lye tsa nxuu tya'a ngu' bi'. Lo'o li' ndyatú xi ngu' fariseo nu nslo tso'o ji'i quityi ji'i ycu'i Ndyosi.

—Ná ngua'ni nu qui'yu re cha' cuxi —nacui ngu' bi'—. Ná tso'o xuu tya'a na lo'o ycu'i Ndyosi si chañi cha' cua nchcui' sca cui'i tso'o lo'o yu re, si cua nchcui' sca xca ji'i ycu'i Ndyosi lo'o yu.

10 Lye la nxuu tya'a ngu' xqui'ya cha' bi' li'. Ngulacua tsa ti' xu'na sendaru si cujuui ngu' ji'i Pablo, bi' cha' ngulo cña ji'i sendaru cha' tejeya' ngu' ji'i Pablo, cha' xa' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca to' tyi sendaru chaca quiya'.

11 Lo'o ngua talya lye, li' ndyalaa ycu'i nu Xu'na na slo Pablo.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u Pablo —nacui Ni—. Ñi'ya cua nchcui' nu'u cha' jna' nde quichi' Jerusalén re, jua'a ntsu'u cha' chcui' nu'u cha' jna' ca quichi' Roma.

Ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'i Pablo

12 Lo'o cua ngxee chaca tsa, li' ngüiñi cha' ji'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Pablo. Ndi'ya ngua'ni ngu' jura li':

—Ña'a ycu'i Ndyosi ji'na cha' chañi ca cha' ná cacu na ná co'o na tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujui na ji'i nu Pablo bi' —nacu'i ngu' ji'i tya'a ngu'.

13 Cua ntsu'u tu'ba tya'a ñati nu ngua ti' cua'ni cña cuxi bi'. 14 Bi' cha' ndyaa ngu', nchcui' ngu' lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' quichi bi':

—Cua ngüiñi cha' ji'i ya lo'o ycu'i Ndyosi —nacu'i ngu' ji'i ngu' nu laca loo—. Nchcui' ya lo'o Ni cha' ná cacu ya tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujui ya ji'i nu Pablo bi' —nacu'i ngu'—. 15 Bi' cha' juani, lcaa cu'ma ngu' cusu' lo'o ngu' tsiya, jña ma ji'i xu'na sendaru bi' cha' caa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo ma chaca quiya'. Ta ma cha' lo'o ngu' cha' tya nti' ma cua'ni cuayá' ma la xi ji'i yu bi'. Li' tsaa ya chca'a cuaana ya to' tyucui, cha' cujuui ya ji'i yu laja lo'o tyeje tacui ngu' lo'o yu li'.

16 Laja li' cua ngujui cha' ji'i sñi' tya'a Pablo, ña'a cha' nu nchcui' ngu' bi'. Yala ti ndyaa yu cuañi' bi' to' tyi sendaru cha' ta yu cha' lo'o chi tya'a yu. 17 Li' ngusi'ya Pablo ji'i sca capitán:

—Cua'ni cha' tso'o tsaa lo'o ji'i yu cuañi' re ca slo xu'na ma —nacu'i Pablo ji'i—. Ntsu'u sca cha' nu ta yu lo'o nu laca xu'na ma.

18 Ndyaa lo'o capitán ji'i yu cuañi' bi' slo xu'na ngu' li':

—Cua ngusi'ya Pablo jna' —nacu'i capitán ji'i xu'na—, nu Pablo nu ntsu'u ne' chcuá —nacu'i capitán—. Nacu'i yu 'na cha' caa lo'o na' ji'i yu cuañi' re slo nu'u, cha' ntsu'u sca cha' nu nti' chcu'i lo'o nu'u.

19 Ntejeya' xu'na sendaru ya' yu cuañi' bi' li', ndyaa lo'o ji'i su ná cuna xa' ñati cha' nu chcu'i:

—¿Ha ntsu'u sca cha' nu nti' nu'u chcu'i lo'o na'? —nacu'i xu'na sendaru ji'i yu cuañi' bi' li'.

20 —Cua ngüiñi cha' ji'i nu ngu' judío bi' lo'o tya'a ngu' cha' jña ngu' cha' clyu ti' jinu'u, cha' caa lo'o nu'u ji'i Pablo ca slo ngu' tsiya bi' la quee —nacu'i yu cuañi' bi' ji'i xu'na sendaru li'—. Chcu'i ngu' lo'o nu'u cha' tya nti' la ngu' cua'ni cuayá' ngu' xi ji'i Pablo slo ngu'. 21 Cha' cuiñi laca bi'. Cua ntsu'u masi tu'ba tya'a ñati nu ntajatyá ngu' ji'i ma cuaana ti to' tyucui bi'; cua nchcui' ngu' bi' lo'o ycu'i Ndyosi cha' ná cacu ngu' ná co'o ngu' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu cua ndyujui ngu' ji'i nu Pablo bi'. Lo'o jua'a cua laca ndi'i ngu' juani, ntajatyá ngu' cha' chcu'i ngu' lo'o nu'u.

22 Li' ngulo xu'na sendaru cña ji'i yu cuañi' bi', cha' ná cacha' ji'i xa' ñati cha' nu cua nda lo'o sendaru. Li' ngusalya' yu cuañi' bi' lo'o xu'na sendaru, ndu'u ndyaa.

Nda xu'na sendaru ji'i Pablo cha' tsaa yu ca slo Félix nu laca gobernador

23 Lo'o li' ngusi'ya xu'na sendaru ji'i tucua tya'a capitán cha' caa ngu' slo. Ngulo cña ji'i capitán bi', cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i ngu' cha' tsaa ngu' lo'o quiña'a tya'a sendaru ca quichi Cesareá; nacui cha' hora cua caa nde talya tsaa ngu'. Tsaa lo'o ngu' ji'i tucua siyento tya'a sendaru nu tya'a quiya' ti, lo'o jua'a tya xna yala tyi tya'a sendaru nu tyucua hichu' cuayu ti, lo'o jua'a tya tyucua siyento tya'a sendaru nu tya'a lo'o clya chcuá, tsaa lo'o ngu' ji'i li'. 24 Lo'o jua'a ngulo cña cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i cuayu nu tyucua Pablo. Ntsu'u cha' cua'a tso'o sendaru ji'i Pablo tyucui ña'a cuayá' nu tyalaa tso'o ti yu ca slo gobernador Félix. 25 Li' nguscua xu'na sendaru sca quityi cha' tsaa slo nu Félix bi'; ndi'ya nchcui' quityi bi':

26 “Claudio Lisias nscua quityi re cha' tsaa slo nu'u, gobernador Félix, cha' nu'u laca loo. Xlyo ni'i. 27 Cua ntejeya' ngu' judío ji'i nu qui'yu re, cua cujuui ti ngu' ji'i yu lo'o ndyalaa na' lo'o sendaru. Ngua tii na' cha' ngu' romano laca yu re, bi' cha' ngulo na' ji'i yu ya' ngu' cuxi bi'. 28 Lo'o li'

ngua ti' na' ca cuayá' ti' na' ni qui'ya ntsu'u ji'i yu lo'o ngu', bi' cha' ndyaa lo'o na' ji'i yu ca slo ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío. ²⁹ Li' ngua cuayá' ti' na' cha' cua ngusta ngu' qui'ya ji'i yu cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i tya'a ngu' judío ti, pana ná ntsu'u cha' cujuui ngu' ji'i yu, ná ntsu'u cha' su'ba ngu' ji'i yu ne' chcuá. ³⁰ Li' ngua tii na' cha' cuaana ti cua ngüiñi cha' ji'i tyuu tya'a ngu' judío cha' cujuui ngu' ji'i yu re, bi' cha' nda na' ji'i yu lijya yu slo nu'u juani. Ngulo na' cña ji'i nu ngu' judío bi', cha' caa ngu' ca slo nu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i yu re, si ntsu'u sca qui'ya ji'i yu cuentya ji'i ngu'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' juani.” Jua'a nguscua nu xu'na sendaru bi' lo quityi.

³¹ Ñi'ya nu ngulo xu'na sendaru cña ji'i ngu', jua'a ngua cha' bi' li'. Lo'o ngua talya, li' ndyaa ngu' ndyaa qui'ya ngu' ji'i Pablo, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ca quichi Antípatris. ³² Ca chaca tsa nguxtyuu sendaru nu ndya'a quiya' ti, ñaa ngu' nde to' tyi ngu'. Tya ndyaa la ngu' nu ntucua hichu' cuayu bi', ndyaa lo'o ngu' ji'i Pablo tyucuij. ³³ Ndyalaa ngu' ca quichi Cesarea li', nda ngu' quityi ji'i gobernador, lo'o jua'a nguxtyanu ngu' ji'i preso slo nu cusu' bi' li'. ³⁴ Nchcui' gobernador lo quityi bi', li' nchcuane ji'i Pablo ma ngu' laca. Nguxacui Pablo cha' ji'i li':

—Loyuu su cuentya Cilicia ndi'i quichi tyi na' —nacui Pablo.

³⁵ —Ña'a na' ñi'ya caca cha' jinu'u lo'o caa ngu' bi' slo na' cha' sta ngu' qui'ya jinu'u —nacui gobernador ji'i Pablo.

Lo'o li' ngulo nu gobernador bi' cña ji'i sendaru cha' tyi'i ngu' sendaru cua ji'i Pablo ca toni'i cña su ngutucua jyo'o rey Herodes cua sa'ni la.

24

Ndacha' Pablo ji'i Félix ñi'ya ngua ji'i yu

¹ Lo'o cua ndya'a ca'yu tsa, li' ndyalaa Ananías nu xu'na sti jo'ó bi'; ndyalaa yu lo'o ngu' cusu' lo'o sca

ñati nu laca tu'ba nu naa Tértulo. Li' ndyaa ngu' bi' slo gobernador cha' sta ngu' qui'ya ji'i Pablo, ² bi' cha' ngulo gobernador cña ji'i sendaru cha' caa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo. Li' nchcui' Tértulo bi' lo'o Félix nu laca gobernador bi':

—Cha' clyu ti' tyu'u jinu'u, cusu', chcui' ya xi lo'o nu'u —nacui Tértulo—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' xcui' cña tso'o ndu'ni nu'u lo'o laca nu'u loo loyuu chalyuu re. Tso'o ti ndi'i ya, cha' tso'o tsa jlo ti' nu'u ñi'ya culo nu'u cña ji'i ya —nacui—.

³ Bi' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ya, nxñi ya cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'ni nu'u lo'o ya, macala ndyu'ni nu'u cña. Lo'o nu juani ndyu'ni chi ya loo nu'u, cusu' —nacui—. ⁴ Cui'ya cha' clyu ti' ji'i ya, masi sca hora ti culo laja nu'u xi; cua'ni nu'u sna Ndyosi cuna xi lo'o chcui' na' sca cha' re lo'o nu'u. ⁵ Cua lijya ya ca nde cha' cacha' liñi ya jinu'u lcaa ña'a cña cuxi nu ngua'ni yu re. Nslo ya ji'i yu re cha' suba' tsa nchcui' yu, lya' tsa ti' yu. Nsu'ba yu cha' cusu' ji'i ñati lcaa quichi su ndya'a yu slo ngu' judío tya'a ya, cha' yu re laca loo ji'i taju ngu' nazareno. ⁶ Ngua ti' yu tsa lo'o yu ji'i xi ngu' xa' tsu' ca ne' laa ji'i cuare, ca su ná ntsu'u chacuayá' cha' tsa xa' ñati; bi' cha' ntejeya' ya ji'i yu, ndyaa lo'o ya ji'i yu cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o ya xqui'ya cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya. ⁷ Li' ndyalaa Lisias nu xu'na sendaru quichi bi'. Tyaala tsa ngua bi' lo'o nguxlyaa ji'i nu Pablo bi' ya' ya, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'. ⁸ Ngulo Lisias cña ji'i ya cha' caa ya slo nu'u cha' sta ya qui'ya ji'i yu ca nde. Tso'o la si xcuane nu'u ji'i yu si cha' liñi nchcui' ya ji'i yu.

⁹ Lo'o jua'a nchcui' nu ngu' judío nu ndu lo'o Tértulo bi', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' Tértulo cuentya ji'i Pablo. ¹⁰ Nda gobernador chacuayá' chcui' ycu' Pablo li':

—Tso'o ntsu'u tyiquee na' si caca cua'ni lyaá na' ji'i ycu' ca na' laja lo'o chcui' na' lo'o nu'u —nacui Pablo ji'i Félix bi'—. Cua jlo ti' na' cha' cua

tyuu yija laca nu'u loo jii' nación re —nacu—.¹¹ Liñi cha' nu nchcui' na' re, taca ca cuayá' ti' nu'u cha' liñi tsa laca cha' bi'. Cua tii tyucuaa ti tsa ntsu'u lo'o ndyalaa na' nde quichi Jerusalén cha' cua'ni tlyu na' jii' ycuí' Ndyosi.¹² Ná ngxlyú na' cha' hichu' ñati; ná ngua'ni cuxi na' lo'o ñati, masi ne' laa tonu, masi xa' ne' laa, masi laja quichi ti, ná nchcui' na' cha' cuxi lo'o ñati li'.¹³ Qui'ya laja ti ngusta ngu' re 'na. Ná tucui ndu nu taca chcuí' cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re jna'.¹⁴ Chañi laca cha' ndu'ni tlyu na' jii' ycuí' Ni, la cui' ycuí' Ndyosi bi' laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jii' ya jii' Ni. Lo'o jua'a cua ngusñi na' cha' cucui nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na nu ngua tsubi' ti, masi nchcui' ngu' re cha' cha' cuiñi laca bi'. Pana ña'a ti tya ndaquiya' na' jii' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moises lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndaquiya' na' jii' lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jii' ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni.¹⁵ Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío re, jua'a jlya ti' na'. Chañi cha' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', masi ñati tso'o ngua jyo'o bi', masi ñati cuxi ngua ngu';¹⁶ bi' cha' nti' na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o laja lo'o ndi'i na' chalyuu, cha' ná caja ñi'ya nu cutsii na' ca slo ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ná cutsii na' slo ñati ti li'.

¹⁷ Tyuu yija ndya'a na' xa' quichi tyijyu' la, lo'o tsubi' ti ngxtyuu na' ndyalaa na' nde loyuu su ndi'i quichi tyi ya chaca quiya', cha' ta na' sca msta nu xtyucua xi jii' ngu' ti'i nde jua, la cui' msta nu cua nda ngu' tyijyu' cha' tsa slo ngu' ti'i bi'. Lo'o jua'a na', ngua ti' na' cha' ta na' sca msta jii' ycuí' Ndyosi.¹⁸ Ñi'ya nu nscua cha' cua'ni ya cha' laca ya ngu' judío, jua'a ngua'ni lubii na' jii' ycuí' ca na' cha' tsa'a ne' laa. Nga'a na' ne' laa tonu li', nda na' msta bi'; ti ti nguti'i na' ne' laa, ná ndi'i quiña'a ñati. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' judío tya'a ya nu ca tyi loyuu su cuentya Asia, na'a ngu' bi' jna' li'.¹⁹ ¿Ni cha' laca ná ñaa ngu' bi' ca nde cha' sta

ngu' qui'ya jna' lacua, si chañi cha' ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu'?²⁰ Masi ná ñaa ngu' bi', pana taca xcuane nu'u jii' ngu' re ñi'ya laca qui'ya nu ntsu' jna', nu nquijeloo jii' ngu' tisiya nu lo'o ndu na' slo ngu' nu laca loo bi'.²¹ Ná jlo ti' na' si chcuí' ngu' cha' cuxi ngua cha' bi', nu lo'o cui' nchcui' na' lo'o ngu' ndi'ya: “Ndyu'ni cuayá' ma jna' juani xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' chañi, cua'ni ycuí' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'”, nacui na' jii' ngu' li'.

²² Ndyuna Félix lcaa cha' nu nchcui' Pablo, lo'o li' ná ntaja'a yu cua'ni cuayá' yu jii' Pablo la cui' tsa bi'; jlo ti' Félix ñi'ya nu nchca jii' ñati nu ntsu' cha' jii' lo'o Jesucristo, bi' cha' ca tiya' la ngua ti' yu.

—Tso'o la si xa' chcuí' ma lo'o na' chaca quiya' lo'o tyalaa Lisias, nu xu'na sendaru bi' —nacuí' Félix jii' ngu'.

²³ Li' nchcui' Félix lo'o capitán jii' sendaru nu nga'a cua jii' Pablo, cha' ta chacuayá' jii' yu cha' cua'ni yu ñi'ya nu nti' ti yu, masi ña'a ti tya chca'a ngu' cua jii' yu; jua'a nda chacuayá' cha' caa ngu' tya'a ndya'a yu ca slo yu cha' ta ngu' na laca nu lyiji xi jii'. Ndu'u Félix ndyaa li'.

²⁴ Lo'o nteje tacui la xi tsa, li' ndyalaa Félix quichi bi' chaca quiya'; stu'ba ti ndyalaa nu cusu' bi' lo'o clyo'o nu naa Drusila, ngu' judío laca nu cuna'a bi'. Li' ngulo Félix cña cha' caa lo'o ngu' jii' Pablo slo, cha' culu'u Pablo ñi'ya nu ntsu' cha' cua'ni ngu' si xñi ngu' cha' jii' Jesucristo.²⁵ Li' ngulu'u Pablo jii' ngu' cha' nti' ycuí' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi ti cua'ni ñati chalyuu, cha' cua'a ngu' jii' ycuí' ca ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi, bi' laca cña nu nti' ycuí' Ndyosi; jua'a ngulu'u yu cha' ntsu' cha' cua'ni cuayá' Ni jii' lcaa ñati nu lo'o cua ndye chalyuu. Ndyutsii xi Félix li'.

—Tyaa nu'u juani —nacuí' nu cusu' bi' jii' Pablo—. Xi'ya na' jinu'u chaca quiya' si ntsu' sca hora nu laja xi jna'.

²⁶ Ndi'ya ngulacua ti' Félix: si tyiquee' tyanu Pablo ne' chcuā, li' ta yu cñi cha' culaá Félix ji'i yu; bi' cha' lu'ba ti nxi'ya Félix ji'i yu cha' caa yu ca slo. ²⁷ Jua'a ti nteje tacui tucua yija. Li' ngutsa'a nu laca loo; nga'aa si'i Félix laca gobernador li', Porcio Festo naa gobernador cui. Pana nguxtyanu Félix ji'i Pablo ne' chcuā cha' caca tso'o tyiquee ngu' judío ña'a ngu' ji'i ycu'i Félix, ngua ti' nu cusu' bi'.

25

Ndu Pablo slo Festo

¹ Lo'o li' ndyalaa Festo ca quichi Cesarea cha' caca yu gobernador. Sna tsa ti nguti'i yu quichi bi', li' ndyaa clya yu ca quichi Jerusalén. ² Nu lo'o ndyalaa yu quichi bi', li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío ni, nchcui' ngu' cha' ti'i ji'i Pablo ca slo Festo bi' li'; ³ jua'a ndijña ngu' ji'i yu si cua'ni yu cha' tso'o cha' caa lo'o ji'i Pablo ca Jerusalén. Ndiñña ngu' jua'a cha' cuaana ti cua ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Pablo laja lo'o ñaa lo'o ngu' ji'i tyucui. ⁴ Pana ná ntaja'a Festo tsiya' ti; nacui yu cha' ca quichi Cesarea ntsu'u Pablo ne' chcuā, lo'o jua'a yala ti xtyuu ycu'i yu nde quichi bi'.

⁵ —Tso'o la si stu'ba ti tsaā ngu' nu laca loo ji'i mā lo'o na' —nacui Festo ji'i ngu'—. Tsaā mā lo'o na' ca Cesarea cha' sta mā qui'ya ji'i yu bi' cajua, si ntsu'u sca cha' cuxi nu ngua'ni yu lo'o mā.

⁶ Nguti'i nu cusu' Festo snu' tsā, masi tii tsā nguti'i yu ca Jerusalén, li' nguxtyuu yu ndyaa yu nde Cesarea chaca quiya'. Ca chaca tsā ntucua Festo lo yaca xlya tso'o ca su ntucua ycu'i gobernador nu lo'o ndyu'u ti'i ngu' cha' ca cuayá' ji'i ngu'. Li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' caa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo yu. ⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i Pablo li'. Lo'o jua'a ndi'i nu ngu' nu laca loo ji'i quichi Jerusalén, cua ndyalaa ca ti ngu'. Cagua ti slo Pablo ndu ngu' bi', lo'o li' tlyu tsa qui'ya ngusta ngu' ji'i nu Pablo bi'; pana ná tucui ndu nu chcui' si cha' liñi laca nu

nchcui' ngu' bi' ji'i Pablo. ⁸ Nchcui' ycu'i Pablo lo'o ngu' bi' cha' tyu'u lubii cha' ji'i ycu'i lo'o ngu':

—Ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' —nacui Pablo—. Ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a ya, ni ná ngua'ni cuxi na' ne' laa tonu, la cui' ti ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji'i cña nu ngulo rey nu laca loo ji'i ngu' romano; bi' cha' nti' na' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na.

⁹ Pana nu Festo bi' ni, ngua ti' yu cha' cua'ni tya'a yu lo'o ngu' judío, bi' cha' nchcuane yu ji'i Pablo ndi'ya:

—¿Ha nti' nu'u tsaā ca Jerusalén? —nacui Festo ji'i Pablo—, cha' ca cuayá' jinu'u lo'o na' ca ndacua.

¹⁰ —Ca nde laca su ndu'ni cuaya' mā ji'na cuentya ji'i rey ji'i ngu' romano nu laca loo la —nacui Pablo ji'i nu cusu' bi'—, ca nde ca cuayá' jna' lo'o nu'u lacua —nacui—. Jlo tso'o ti' nu'u cha' ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' cuentya ji'i ngu' judío tya'a na'. ¹¹ Si'i ñati xña'a laca na'; lo'o tyalaa hora cha' cajaa na', ná cutsij na' cha' cajaa li'. Si ná laca na' ñati xña'a, ná ntsu'u cha' ta nu'u chacuayá' tsaā na' slo ngu' bi' li'; bi' cha' jña na' chacuayá' jinu'u juani cha' tsa'a ca slo ycu'i rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, cha' cua'ni cuayá' yu bi' jna' cajua.

¹² Nu lo'o cua ndyuna Festo cha' bi', li' nchcui' yu xi lo'o ngu' cusu' nu nxyucua ji'i yu. Li' nchcui' yu lo'o Pablo chaca quiya':

—Tso'o —nacui Festo ji'i Pablo—. Cua ndijña nu'u cha' tsaā slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la cha' caca cuayá' jinu'u ca quichi bi', tsaā nu'u ca bi' lacua.

Ndu Pablo slo rey Agripa

¹³ Nu lo'o cua nteje tacui xi tsā, li' ndyalaa rey Agripa ca quichi Cesarea. Ndyalaa rey lo'o sca nu cuna'a tya'a nu naa Berenice, cha' ta ngu' xlyo ni'i ji'i nu cusu' Festo bi'. ¹⁴ Tyuu tsā ndyanu ngu' slo Festo. Laja li' nchcui' Festo cha' ji'i Pablo lo'o ngu':

—Ntsu'u sca ñati ca nde nu ngusu'ba Félix jii ne' chcuá —nacui Festo jii ngu'—. ¹⁵ Nu lo'o nguti'i na' nde Jerusalén, li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' jii quichi' bi' ni, nchcui' ngu' lo'o na', ngusta ngu' qui'ya jii yu bi'; ngua ti' ngu' cha' culo na' cña cha' cujuui ngu' jii yu li'. ¹⁶ Pana nguxacui na' cha' jii ngu' cha' si'i jua'a ndu'ni ngu' romano; ná taca cua'ni cuayá' ya jii yu, nu lo'o bilya ta ya tyempo jii yu cha' tyu'u lubii cha' jii ycu'i' yu lo'o ngu' su ndu' ngu' nu ngusta qui'ya jii. ¹⁷ Ndyalaa ngu' ca nde slo na' li'. Lo'o ngua chaca tsa, hora ti ntucua na' lo yaca xlya tso'o ca su ntucua gobernador nu lo'o ndu'ni cuayá' na' jii ñati. Li' ngulo na' cña cha' caá lo'o ngu' jii nu qui'yu bi'. ¹⁸ Ngua ti' na' cha' cua ngua'ni yu sca cha' cuxi, pana si'i jua'a ngua qui'ya nu ngusta ngu' bi' hichu' yu; ¹⁹ cuentya jii cha' nu jlya tsa ti' ngu' judío ti, tsa bi' ti cha' ngua bi'. Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' jii sca ñati nu naa Jesús nu cua ngujuii, nacui ngu', pana nacui nu Pablo bi' cha' xa' ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'. ²⁰ Ná jlo ti' na' ñi'ya quiñi cha' jna' lo'o ngu' bi'. Li' nchcuane na' jii Pablo si nti' yu tsa yu ca Jerusalén cha' ca cuayá' jii yu lo'o na' cajua; ²¹ pana cua ndijña Pablo chacuayá' jna' cha' ca cuayá' jii yu ca slo rey Augusto nu laca loo la. Bi' cha' ngulo na' cña cha' tyanu yu ne' chcuá, cha' ta na' jii yu cha' tsa yu slo rey nu laca loo la bi'.

²² Nchcui' rey Agripa lo'o Festo li':

—Lo'o na' ntá' cuna na' cha' nu nchcui' yu bi' —nacui Agripa jii.

—La quee taca cuna nu'u ni cha' ta yu —nacui Festo li'.

²³ Ca chaca tsa nu Agripa lo'o ma' Berenice bi', ndyacu' lcaa ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a cha' cua'ni chi' ngu' quichi' loo. Li' ndyaa ngu' su ndyu'u ti'i ngu'; lo'o lcaa xu'na sendaru, lo'o ngu' nu laca loo jii quichi', ndya'a ngu' lo'o ngu' bi'. Li' ngusi'ya Festo jii sendaru cha' caá lo'o ngu' jii Pablo ca slo.

²⁴ —Ña'a nu'u yi'a, rey Agripa —nacui Festo—, jua'a lcaa cu'ma nu ndyu'u ti'i ma' ca nde, ña'a tso'o ma' jii nu qui'yu re. Cua tyuu tya'a ngu' judío nchcui' cha' jii yu re lo'o na', masi ca Jerusalén, masi quichi' Cesarea re. Lcaa quiya' lo'o nchcui' ngu' lo'o na' nacui ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa yu, ²⁵ pana ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' laca cha' ntsu'u cha' cajaa yu. Li' ngüijña yu 'na cha' ca cuayá' jii yu lo'o rey Augusto nu laca loo la, bi' cha' ngulacua ti' na' cha' ta na' jii yu cha' tsa yu ca slo rey bi'. ²⁶ Tsa bi' ti cha', ná jlo ti' na' ñi'ya nu scua na' quityi nu tsa slo xu'na na', nu rey nu laca loo la bi', cha' ta na' xi cha' cuentya jii yu re. Bi' cha' ngusi'ya na' jii yu cha' caá yu tyatu yu slo lcaa cu'ma, jua'a slo ycu'i' nu'u, rey Agripa. Juani taca xcuane nu'u jii yu na laca nu ngua'ni yu, li' caja ñi'ya scua na' cha' lo quityi bi'. ²⁷ Ná taca tsa yu preso cajua si ná lo'o quityi nu nscua ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jii yu.

26

Nchcui' Pablo si caca cua'ni lyaá jii ycu'i'

¹ —Ta na' chacuayá' chcu'i' nu'u juani, si caca tyu'u lubii cha' jinu'u lo'o ngu' re —nacui rey Agripa jii Pablo li'.

Ngua'ni ya' Pablo jii rey, li' nguxana nchcui' yu lo'o ngu':

² —Tso'o ntsu'u tyiquee na', rey Agripa —nacui Pablo—, cha' slo nu'u ndu' na' juani —nacui—, cha' ta na' sca cha' lo'o cu'ma, ñi'ya nu ngua cha' ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya bi' jna'. ³ Jlo ti' na' cha' nchca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' cusu' nu ntsu'u jii ngu' judío tya'a na; nu lo'o lye tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', nchca cuayá' ti' nu'u li'. Bi' cha' cua'ni nu'u cha' tso'o, talo tyiquee nu'u cua'a jyaca nu'u jii lcaa cha' nu chcu'i' na' lo'o nu'u juani.

Nu lo'o bilya culu'u loo Jesucristo jii Pablo

⁴Jlo ti' lcaa ngu' judío tya'a na ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa yija lo'o nguti'i na' ca quichi tyi na', masi lo'o nguti'i na' ca quichi Jerusalén; ⁵jlo ti' ngu' cha' bi'. Si nti' ngu', taca chcu' ngu' lo'o ma cha' ngu' fariseo laca na' tya lo'o cuañi' na', lo'o jua'a liñi la ndaquiya' ngu' fariseo ji'i lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío. ⁶Ñi'ya nu jlya ti' jyo'o cusu' ji'na cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi lo'o ngu', jua'a jlya ti' na' juani; bi' cha' nchca cuayá' jna' lo'o ma juani. ⁷Ca ta'a tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel nu laca ngu' tya'a na ni, ntajatya ngu' ni jacua' cua'ni ycu' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'; bi' cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, lcaa tsá lo'o lcaa talya ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. La cui' jua'a lo'o na', jlya ti' na' cha' bi', rey Agripa; bi' cha' laca ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya jna'. ⁸¿Ni cha' laca ntsu'u ñati cu'ma nu ná jlya ti' cha' nchca ji'i ycu' Ndyosi cua'ni Ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'?

Ngua'ni lya' ti' Pablo ji'i nu ñati ji'i Jesucristo nu ngua sa'ni la

⁹'Clyo ngua ti' na' cha' lye tsa xcube' na' ji'i ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Jesús Nazaret, ¹⁰bi' cha' ngua'ni lya' ti' na' ji'i ngu' bi' ca quichi Jerusalén. Ngusñi na' ji'i tyu' tya'a ñati ji'i Jesucristo li', ngusu'ba na' ji'i ngu' ne' chcu' xqui'ya chacuayá' nu cua nda sti jo'ó nu laca loo jna'; stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' nu ndyujui ji'i ñati ji'i Jesucristo bi'. ¹¹Chañi cha' lye tsa ngua'ni lya' ti' na' ji'i ñati bi', ngua tsa ti' na' cha' xtyanu ngu' tsiya' ti cha' ji'i Jesús. Jua'a ngua'ni na' lcaa ne' laa ji'i ngu' judío, masi quichi loyuu re, masi quichi tyijyu' la su ngusna ngu', cha' ñasi' tsa na' ji'i ngu' bi'.

Ngusñi Pablo cha' ji'i Jesucristo

¹²'Lo'o li' ngua sca tsá ndya'a na' tyucui su tsa quichi Damasco. Ntsu'u quityi chacuayá' nu nda sti jo'ó nu laca loo la jna', cha' cua'ni na' la cui' cña cuxi bi' ca quichi bi'. ¹³Nde hora ngua, rey Agripa, li' ndaca'a sca

xee tlyu ji'i ycu' Ndyosi nde cua; lcaa su ndu' cua lo'o tya'a ndya'a ya ngujui' xee bi' lo yuu. Jo'o la ngujui' xee cuichaa, lye la ngujui' xee bi'.

¹⁴Lcaa ya nclyú ya tyucui bi', cha' ndyutsi tsa ya. Li' nchcu' Ni xi lo'o na'; cha'cña 'na, cha'cña ji'i ngu' judío nchcu' Ni lo'o na': "Saulo, Saulo", nacui Ni jna', "¿ni cha' laca lye tsa nxu' tya'a nu'u lo'o na'?" nacui Ni. "La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu' nu'u; ñi'ya ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u. Na ntyiji' quiya' toro la cui' se'i su ndatu' ngu' yaca cha siyu' ni'; lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycu' ca ti nu'u." ¹⁵"¿Tilaca laca nu'u, Xu'na?" ni na' ji'i Ni li'. "Jesús laca na'", nacui Ni. "Ji'i ycu' na' ndyu'ni nu'u cha' ca quicha ti' na'", nacui Ni. ¹⁶"Tyatu' nu'u juani. Cua ngulu'u loo na' jinu'u juani cha' cua'ni nu'u cña jna', cha' cacha' nu'u ji'i xa' ñati cha' cua na'a nu'u jna' tsá juani. Lo'o jua'a ntsu'u cha' ta nu'u cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu' culu'u na' jinu'u nde loo la. ¹⁷Cua'ni lyaá na' jinu'u ya' ngu' judío tya'a cusu' nu'u, lo'o ji'i ngu' xa' tsu' si cua'ni tyaala ngu'. Lo'o jua'a culo na' cña jinu'u cha' tsa nu'u slo ngu' xa' tsu', ¹⁸cha' ñi'ya si ndya'a ngu' cuityi', jua'a ndya'a ñati bi' chalyuu; ñi'ya si talya tsa ña'a su ndya'a ngu', jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' ntsu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ngu' bi', cha' xñi ngu' cha' jna'. Li' nga'aa tya'a ngu' su talya ña'a, ñi'ya si cuityi' ti ngu'; taca tya'a ngu' tyucui su xee cuentya ji'i ycu' Ndyosi, taca ña'a ngu' li'. Satanás laca nu nclyo cña ji'i ngu' bi' juani, pana ca li' caca ngu' ñati ji'i ycu' Ndyosi. Ntsu'u cha' xñi ngu' bi' cha' jna', cha' taca cui'ya ycu' Ni cha' clyu ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. Li' caca stu'ba cha' ji'i ngu' bi' lo'o ñati nu' cua lubii cresiya ji'i xqui'ya na'", nacui ycu' Jesús 'na li'.

Ndaquiya' Pablo ji'i cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi lo'o yu

¹⁹'Cusu' rey Agripa, cua ngua'ni na' cña nu ngulo Jesús jna', nu lo'o

ngulu'u loo Jesús jna'. ²⁰ Cloyo ngulu'u na' ji'i ngu' judío tya'a na nu ndi'i ca quichi Damasco, cha' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i tya sa'ni la, cha' xñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi li'; lo'o jua'a xcu'i cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' li', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' bi'. La cui' jua'a ngulu'u na' ji'i ngu' Jerusalén, lo'o ji'i ngu' lcaa quichi nu ndi'i loyuu su cuentya Judea re. Lo'o li' ngulu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu'. ²¹ Bi' cha' ntejeya' ngu' judío tya'a na jna' to' laa tlyu, cha' ngua ti' ngu' cha' cujuui ngu' jna'. ²² Ná sca nti' na' lo cña re, cha' nxyucua ycu'i Ndyosi jna' lcaa tsá cha' culu'u na' cha' ji'i Ni ji'i lcaa ñati, masi ji'i ngu' tlyu, masi ji'i ngu' ti'i. La cui' ti cha' nlyu'u na' ji'i ngu' juani ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni la; cua nguscua ngu' lcaa cha' nu caca nde loo la, lo'o la cui' cha' bi' laca nu nguscua jyo'o Moisés. ²³ Cua nguscua ngu' cha' lye tsa xcube' ñati ji'i nu Cristo bi' nde loo la; ntsu'u cha' cajaa yu, lo'o li' Cristo laca nu cloyo nu tyu'ú chaca quiya' lo'o cua ngujuui yu. Cua nguscua ngu' cha' tyu'ú yu chaca quiya' cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na, masi ngu' judío tya'a na, masi ngu' xa' tsu'. Jua'a nlyu'u na' ji'i ñati.

Ngua tsa ti' Pablo cha' xñi rey Agripa cha' ji'i Jesús

²⁴ Nu lo'o nchcui' Pablo jua'a lo'o ngu', li' lye nchcui' Festo lo'o:

—Na loco nu'u, Pablo —nacu'i Festo ji'i—. Cha' lye tsa nchcui' nu'u lo quityi, bi' cha' cua ngüichi yaa hique nu'u —nacu'i.

²⁵ Nguxacu'i Pablo cha' ji'i nu cusu' bi' li':

—Si'i na loco na', cusu' —nacu'i Pablo ji'i Festo—. Ná nguichi cha' nu nchcui' na', xcu'i cha' liñi nda na' lo'o ma. ²⁶ Cua jlo ti' rey Agripa re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' nu cusu' cha' bi'; bi' cha' tlyu tyiquee na' lo'o nchcui' na' lo'o nu cusu' re. Lo'o jua'a jlo ti' nu cusu' ñi'ya ngua cha' bi', cha' si'i na cuaana ti ngua cha' ji'i Jesús.

²⁷ Cusu' rey Agripa, ¿ha jlya ti' nu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni? Jlo ti' na' cha' lo'o nu'u jlya ti' cha' bi' —nacu'i Pablo ji'i rey Agripa.

²⁸ —¿Ha yala ti nti' nu'u cha' caca na' ñati ji'i Jesucristo? —nacu'i rey Agripa ji'i Pablo li'.

²⁹ —Masi yala ti, masi ca tiya' la —nacu'i Pablo—, tso'o tsa si xñi lcaa tya'a ma cha' bi', lo'o nu'u, rey Agripa, lo'o lcaa cu'ma nu ndyuna ma cha' nu' nchcui' na' lo'o ma tsá juani; tso'o tsa si caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o na' lo'o xñi ma cha' bi' li'. Sca ti cha' ná tso'o, si sca' ngu' ji'i ma lo'o carena chcuá ñi'ya nu ngusca' ngu' jna'.

³⁰ Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ndatu rey, ndatu gobernador lo'o ma' Berenice, lo'o jua'a ndatu lcaa ngu' nu nga'a lo'o ngu' bi' li'. ³¹ Ndu'u ngu' lijya ngu' nde liya' li'. Nchcui' tsaca ngu' lo'o tya'a ngu':

—Ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni nu qui'yu jua —nacu'i ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u cha' cujuui ngu' ji'i yu, ni ná ntsu'u cha' tyu'ú yu ne' chcuá.

³² Nchcui' Agripa lo'o Festo li':

—Taca culaá na ji'i yu re nquicha', si ná ngüijña ycu'i yu cha' ca cuayá' ji'i yu ca slo rey nu laca loo la —nacu'i Agripa ji'i Festo.

27

Nda ngu' ji'i Pablo ndyaa ca quichi Roma

¹ Lo'o li' ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' ji'i Pablo tsaa yu ca loyuu su cuentya Italia. Lo'o na' nu nscua quityi re, nguta'a na' lo'o ngu' li'. Ngulo ngu' cña ji'i sca capitán ji'i sendaru nu naa Julio cha' tsaa lo'o ji'i Pablo lo'o xa' preso. Julio laca capitán ji'i taju sendaru nu cuentya ji'i Augusto. ² Lo'o jua'a ndyaa Aristarco ngu' Tesalónica lo'o ya. (Quichi Tesalónica ndi'i ca loyuu su cuentya Macedonia.) Ndyaa ya ndyatí ya ne' sca yaca ni'i nu cua tsaa ti nde tyuu tya'a quichi nde loyuu su cuentya Asia. Lo'o jua'a quichi

tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Adramitio. ³ Ndu'u ya ndyaa ya li', ca chaca tsá ndyalaa ya ca quichi Sidón. Tso'o tsa tyiquee nu Julio bi', nda bi' chacuayá' ji'i Pablo cha' tsaa yu slo tya'a tso'o yu nu ndi'i quichi bi', cha' xtyucua xi tya'a yu ji'i yu. ⁴ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya chaca quiya' lo'o yaca ni'i bi'. Cacia ti tu'ba yuu Chipre nteje tacui ya li'; la'a tsu' coca ndyanu loyuu btyi bi', cha' ná nda cui'i chacuayá' tsaa ya chaca tsu' loyuu bi'. ⁵ Jua'a ngua cha' ndyaa ya tyucuii lo tyujo'o nu nteje tacui cacua ti tu'ba yuu Cilicia lo'o Panflia, ña'a cuayá' nu ndyalaa ya quichi Mira ca loyuu su cuentya Licia.

⁶ Ca quichi bi' ngujui chaca yaca ni'i ji'i capitán ji'i sendaru bi'. Quichi tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Alejandría. Na cua tsaa ti bi' ca loyuu su cuentya Italia, bi' cha' ngulo capitán bi' cña ji'i ya cha' tyatí ya ne' yaca ni'i bi', cha' tsaa lo'o ji'i ya ndejua. ⁷ Tyuu tsa tsá nguta'a ya lo hitya li', cha' tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi'. Lqui'ya ti ndyalaa ya cacua ti quichi Gnido li', cha' lye tsa ngua'a cui'i ji'i yaca ni'i bi'. Li' nteje tacui ya cacua ti to' quichi Salmón cha' tsaa ya cacua la to' yuu nu naa Creta nu ndi'i cla'be tyujo'o, cha' nga'aa ndyaca lye cui'i nde jua, ngua ti' ngu'. ⁸ Tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi', laja lo'o nteje tacui cacua ti to' loyuu bi'; li' ndyalaa ya su naa Buenos Puertos, nu ndi'i cacua ti quichi Lasea.

⁹ Cua quiña'a tsa tsá nguna' ji'i ya xqui'ya cui'i bi', cha' lqui'ya tsa cua nteje tacui yaca ni'i lo tyujo'o tyucuii su lija ya ca Buenos Puertos. Cua ndyatí co' tlya' nu lye tsa ndyaca cui'i tlya' li'; bi' cha' nchcui' Pablo lo'o ngu' nu laca loo li':

¹⁰ —Nga'aa tso'o cha' tsaa la na juani, cusu' —nacui Pablo ji'i ngu'—. Cua ngua tii na' cha' quiñu'u yaca ni'i re, chcuna' lcaa yu'ba li' —nacui—, lo'o jua'a ntsu'u nu cajaa lo hitya li'.

¹¹ Pana ná ndyuna capitán ji'i sendaru cha' nu nchcui' Pablo lo'o; jlo la ti' ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i

lo'o nu laca loo ji'i yaca ni'i bi', ngua ti' ngu'. ¹² Tyuu tya'a ngu', ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la si tya tsaa la yaca ni'i bi' ca quichi Fenice ca nde loo la xi; la cui' loyuu Creta bi' ndi'i quichi Fenice, pana nde loo la xi. Jlo ti' ngu' cha' nde quichi Fenice tso'o la tyanu yaca ni'i tyucui tyempo tlya', cha' ná ndyaca lye cui'i tlya' ndejua; bi' cha' ná tso'o tyanu yaca ni'i ca Buenos Puertos, ngua ti' ngu'.

Lye tsa ndyaca cui'i lo tyujo'o

¹³ Lo'o li' nguxana ndyaca sca cui'i tso'o, bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la masi tsaa clya ya ca quichi Fenice bi'. Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i li'. Ndyanu ya cacua ti to' loyuu su cuentya Creta bi', ¹⁴ pana tiya' la ngutsa'a cui'i; chaca quiya' tyaala tsa ngua bi' li', cha' nde lo yuu btyi bi' lija cui'i. Tyaala tsa cui'i nu naa Nordeste bi', ¹⁵ nducuni'i cui'i bi' ji'i yaca ni'i macala su nti' tsaa lo'o ji'i ya li'. ¹⁶ Nteje tacui ya cacua ti su ndi'i sca yuu cla'be sube ti nu naa Clauda; jo'o la xi ngua cui'i sca hora ti li', bi' cha' sa cu' ti ntucua laqui ya ji'i canoa cha' tyu'u bi' lo hitya, cha' xco'o ya ji'i ne' yaca ni'i. Ntucua juu hique canoa bi', cha' tyucua laqui ya ji'i. ¹⁷ Nu lo'o cua ndyu'u co'o canoa bi', li' ngüixi ngu' reta tonu sii' tyi'i ca chu' yaca ni'i bi', cha' ná cula'a clyoo' ji'i yaca ni'i. Ntsi' tsa ngu' si tyacua ya su lati hitya cla'be tyujo'o, ca lo yusi nu naa Sirte, bi' cha' nda'ya ngu' tasá nu ngutacui lo yaca ni'i cha' nga'aa tucuni'i cui'i ji'i late' bi', cha' nga'aa xna lo'o lye cui'i ji'i yaca ni'i bi' li'. ¹⁸ Ca chaca tsá ña'a ti lye tsa ndyaca cui'i, lo'o jua'a lye tsa ntyiji'i clyoo' ji'i yaca ni'i, bi' cha' nguxana ngu' nchcuaa ngu' yu'ba nu ntsu'u ne' yaca ni'i lo hitya tyujo'o. ¹⁹ Tsá nchca tyuna, li' nchcuaa ya lcaa ya' xña nu ntucua ji'i yaca ni'i bi', nu ndu'ni ngu' cña lo'o nquicha'; lo'o ya' ycu' ya nguxcuaa ya ya' xña bi' lo hitya. ²⁰ Tyuu tsa nga'aa na'a ya xee cuichaa li', nga'aa na'a ya cualya lo'o cuii nu nga'a nde

cua, hasta lo'o nga'aa tyu'ú ya xqui'ya cui'i tyaala bi', ngulacua ti' ya.

²¹ Cua ngua tyuú tsá nu nga'aa ndyacu ya tsiya' ti, bi' cha' ndatu Pablo cha' chcuí' yu lo'o ngu' bi' li':

—Cu'ma ngu' tya'a ndya'a na —nacuí Pablo jí'i ngu'—, tso'o la ngua si cua ngüi'ya ma cuentya jí'i cha' nu nchcuí' na' lo'o ma tya clyo, cha' tyanu na ca loyuu su cuentya Creta bi'. Juani nguna' yu'ba jí'i ma, lo'o jua'a cua ngunu'u yaca ni'i re. ²² Pana cua'ni tlyu tyiquee ma juani, taca jlya ti' ma cha' ni sca ma ná nscua cha' cajaa ma, masi chcuna' yaca ni'i re. ²³ Jlo ti' ma cha' ycuí' Ndyosi laca nu Xu'na na', cha' cña jí'i ycuí' Ni ndyu'ni na'. Talya ti ngulu'u loo sca xca jí'i ycuí' Ndyosi 'na; ²⁴ ndi'ya nchcuí' nu bi' lo'o na': “Ná cutsii nu'u, Pablo”, nacuí xca bi' jna'. “Na cua nscua cha' tyatu nu'u slo rey jí'i ngu' romano nu laca loo la”, nacuí, “bi' cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jí'i lcaa ngu' tya'a ndya'a nu'u ne' yaca ni'i re xqui'ya nu'u, cha' nu'u laca tu'ba jí'i Ni.” ²⁵ Cua'ni tlyu tyiquee ma lacua. Jlya ti' na' cha' nu cua nchcuí' ycuí' Ndyosi lo'o na'; jlo ti' na' cha' caca cha' ji'na ñi'ya nu nacuí xca jí'i ycuí' Ndyosi jna', ²⁶ masi clyo ntsu'u cha' tsa lo'o cui'i jí'i na ca sca loyuu cla'be tyujo'o.

²⁷ Cua ndye tucua semana nu ndyaa lo'o cui'i jí'i ya jua'a ti, ca li' ndyalaa ya sca tyujo'o su nchcuí' ngu' jí'i, tyujo'o Adria. Ngua cla'be talya nu lo'o ngua tii ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i cha' ntsu'u yuu btyi cacua ti; ²⁸ bi' cha' ngusu'ba cuayá' ngu' jí'i hitya, ni tsa lo cuayá' clyaa hitya. Li' nquiije cha' jí'i ngu' cha' calaa tyii ntucua scuá metro cuayá' clyaa hitya bi'. Ca nde loo la xi ngusu'ba cuayá' ngu' jí'i hitya chaca quiya', calaa ntucua cati ti metro cuayá' clyaa hitya li'. ²⁹ Ntsii ngu' si tya'ni ca'a siyu' yaca ni'i chu' quee tlyu, bi' cha' nguxlyu'u ngu' jacua tya'a chcuá ngratu lo juu nde siyu' yaca ni'i, cha' nga'aa tya'a la. Lo'o li' ndyutsii tya ngu' ndi'i ngu', ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu

quixee chaca tsá. ³⁰ Laja li' nu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i bi' ni, cuaana ti nda'ya ngu' jí'i canoa lo hitya lo'o juu; cha' cui'ni ti nchcuí' ngu' cha' cua tsa ti ngu' xlyu'u ngu' xa' chcuá ngratu nde que yaca ni'i, cha' ngua ti' ngu' tyaa ngu' cuaana ti ne' canoa bi'. ³¹ Li' nchcuí' Pablo lo'o sendaru, jua'a lo'o capitán jí'i ngu':

—Si ná tyanu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i, cajaa lcaa ma ne' hitya —nacuí Pablo jí'i sendaru.

³² Hora ti ngusi'yu sendaru juu nu ndyaaca' jí'i canoa li', nguxtyú ngu' jí'i jua'a ti lo hitya, ndyaa li'; ná lo'o ñati ndyaa.

³³ Cua quixee ti chaca tsá, li' nchcuí' Pablo lo'o ngu' cha' cacu ngu' xi.

—Cua ndye tucua semana juani —nacuí Pablo jí'i ngu'—, lo'o ná ndyacu ma tsiya' ti, ni ná ngujua' tso'o ma —nacuí—. ³⁴ Tso'o la si cacu ma xi juani cha' caja juersa jí'i ma. Ni sca cu'ma ná nscua cha' cajaa ma, ni ná ca quicha ma.

³⁵ Lo'o ndye nchcuí' Pablo lo'o ngu', li' ngusñi yu sca xlyá. Ndyaa yu xlyá'be jí'i ycuí' Ndyosi slo lcaa ngu', ngusa'be yu xlyá bi', ndyacu yu li'. ³⁶ Tso'o la ngua tyiquee ngu' cha' na'a ngu' ñi'ya nu ngua'ni Pablo, bi' cha' ndyacu lcaa ngu' xi li'; ³⁷ tucua siyento ntucua snayala tyii ntucua scuá tya'a ñati, tsa lo cua tya'a ya ntsu'u ya ne' yaca ni'i bi'. ³⁸ Lcaa ngu' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu'. Li' ngulo ngu' yu'ba jí'i, ndye nguxcuáa ngu' jí'i lcaa si'yu trigo bi' lo hitya, cha' ca lasa la xi yaca ni'i li'.

Ndye cha' jí'i yaca ni'i

³⁹ Lo'o nguxee chaca tsá, li' na'a ya cha' cua ndyalaa ya sca to' yuu, pana ná ngüi'ya ngu' cuentya macala laca su ndyalaa ya. Na'a ngu' su nga'a xi yusi to' yuu btyi bi', lo'o jua'a ti ti nscua hitya ca bi'. Ngua ti' ngu' cha' tso'o la si xtyii yaca ni'i lo yusii bi', si caja ñi'ya nu tyeje tacui yaca ni'i cajua; ⁴⁰ bi' cha' ngusi'yu ngu' reta jí'i chcuá ngratu su ndyaaca' yaca ni'i nde siyu', ndyanu chcuá ngratu

ne' hitya. Li' ngusati' ngu' ya' yaca ni'i, ngutacui ngu' tasá lo yaca cha' tucuni'i cui'i ji'i yaca ni'i tsa ca bi'.⁴¹ Ndyaa ya li', ndyalaa yaca ni'i sca se'i su nxna tucua tya'a ya' hitya. Lati tsa hitya jua xqui'ya yusi, bi' cha' ndyaa scua hique yaca ni'i lo yusi bi' li', nguxana nclya'a clyoo' tonu ji'i siyu' yaca ni'i bi' li'.⁴² Ngulacua ti' sendaru cha' si ntsu'u cha' xcuatya ngu' lo hitya, lo'o ti xna lcaa preso ji'i ngu'; bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la cujuui ngu' ji'i lcaa preso yala ti.⁴³ Pana ná nda capitán chacuayá' ji'i sendaru cha' cujuui ngu' ji'i preso, cha' ná nti' capitán bi' cujuui ji'i Pablo. Li' ngulo capitán cña ji'i lcaa ngu' nu nchca ji'i ngu' xcuatya ngu', cha' tsa ngu' lo hitya cha' tyu'u tso'o ti ngu' ca loyuu btyi;⁴⁴ ngu' nu ná nchca xcuatya ni, ntsu'u cha' xñi ngu' ngoca', masi xñi ngu' yu'be yaca ni'i ti bi'. Lo'o jua'a tso'o ti ndyalaa lcaa ya to' yuu btyi bi' li'.

28

Ndi'i Pablo loyuu su cuentya Malta nde cla'be tyujo'o

¹ Cua ndu'u ya to' tyujo'o, lo'o li' nchcui' ngu' ca tyi lo'o ya cha' loyuu su ca tyi ngu' bi' naa Malta.² Ngua'ni tya'na ti' ngu' ca tyi ji'i ya li'; nguxtyu'u ngu' sca quii' tlyu to' hitya, xqui'ya cha' nda'ya tyo, lo'o jua'a tlya' tsa ndyaca, li' nchcui' ngu' lo'o ya cha' tsa ya to' lquii' cha' ca chcatsu ya xi.³ Ndyaa Pablo xi xaca, li' ngusta yu la xi yaca lo quii'; cha' tyique' tsa, hora ti ndyu'u tucua sca cuaña tyaala nu ndyacu ya' yu, li' ndyanu ndacui cuaña ya' yu.⁴ Na'a ngu' ca tyi ji'i cuaña nu ndacui ya' Pablo, lo'o hora ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ñati nu cua ndyujui ji'i tya'a laca nu qui'yu cua —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. Masi cua ngulaá yu ji'i tyujo'o, pana cajaa yu juani, cha' ñati xña'a laca yu.

⁵ Li' nchquiña Pablo ya' yu cha' xtyú ji'i cuaña lo quii', ngua ti' yu. Ná

sca ngua ji'i yu li'.⁶ Ntajatya ngu' ca tyi, ña'a tsa ngu' ji'i yu si tyacui' quii' ya' Pablo, si clyú yu lo yuu cha' cajaa yu, ngua ti' ngu'. Tyiquee' ntajatya ngu', li' na'a ngu' cha' ná sca ngua ji'i Pablo; xa' ngulacua ti' ngu' li', xa' cha' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Sca jo'ó laca nu qui'yu re —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

⁷ Cagua ti su ndi'i ya cua nscua xi yuu ji'i sca nu cusu' nu naa Publio. Lo'o nu Publio ni, laca bi' loo ji'i yuu cla'be nu naa Malta bi'. Li' nchcui' ycu' nu cusu' bi' lo'o ya cha' tsa ya ca to' tyi ycu'. Ndyaa ya li'; sna tsá nguti'i ya lo'o nu cusu' bi', lo'o tso'o tsa ngua tyiquee nu cusu' bi' ña'a ji'i ya.⁸ Ngua quicha sti Publio; ntsu'u tyique' ji'i, lo'o jua'a cutse' tañi ndyu'ni ji'i. Ndyaa na'a Pablo ji'i sti Publio bi' li'. Nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i nu quicha bi', ngusta ya' yu chu' nu quicha; hora ti ngua tso'o nu quicha bi' li'.⁹ Lo'o li' ngujui cha' bi' ji'i lcaa ngu' quicha nu ndi'i loyuu bi', cuati ndyalaa ngu' slo ya cha' cua'ni Pablo jo'o ji'i ngu'; ndyaca tso'o ngu' bi' li'.¹⁰ Quiña'a tsa cha' tso'o nda ngu' ji'i ya li', lo'o jua'a lye tsa ngua'ni chi' ngu' loo ya ña'a cuayá' nu ndu'u ya ndyaa ya. La cui' tsá bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa na nu lyiji ji'i ya, ngusu'ba ngu' ji'i ne' yaca ni'i cha' tsa ya lo'o.

Ndyalaa Pablo ca quichi Roma

¹¹ Sna co' nguti'i ya loyuu su cuentya Malta bi', li' ndyatí ya ne' sca yaca ni'i cha' tyaa ya; na cua ndyanu yaca ni'i bi' nde Malta tyucui tyempo tlya'. Alejandría naa quichi tyi xu'na yaca ni'i bi', lo'o jua'a cua ndu' lcu' jo'ó que yaca ni'i bi', la cui' lcu' jo'ó culaca' Cástor lo'o Pólux. (Jua'a naa jo'ó bi'.) Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i bi' li'.¹² Xti ti tsá ngua lo'o ndyalaa ya ca quichi Siracusa, lo'o li' sna tsá nguti'i ya quichi bi'.¹³ Xa' ndu'u ya li', ndyaa yaca ni'i cacua ti to' yuu btyi cha' tyalaa ya ca quichi Regio. Ca chaca tsá tso'o tsa ndyaca cui'i, bi' cha' tsá nchca tyuna ndyalaa

ya ca quichĩ Puteoli. ¹⁴Ca bi' ndyacua tya'a ya lo'o tyuu tya'a ngu' nu laca tya'a ñati jĩ Jesucristo. Nhcui' ngu' lo'o ya cha' tyanu ya slo ngu', bi' cha' cati tsã nguti' ya lo'o ngu' bi'. Li' ndu'u ya ndyaa ya tyucuii nu ndyaa quichĩ Roma. ¹⁵Cua ngujui cha' jĩ tya'a ñati jĩ Jesucristo nu ca tyi nde Roma cha' cua lijya ya tyucuii, bi' cha' ndu'u ngu' to' tyi ngu' lijya ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o ya tyucuii. Ndyacua tya'a ya lo'o sca taju ngu' bi' ca quichĩ Foro de Apio, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o chaca taju ngu' ca su naa Tres Tabernas; ndya tsa Pablo xlya'be jĩ ycu' Ndyosi lo'o na'a yu jĩ ca ta'a ngu' bi', ngua tlyu la tyiquee yu li'. ¹⁶Ndyalaa ya ca quichĩ tlyu nu naa Roma li', ndyalaa lo'o capitán jĩ lcaa preso bi' slo xu'na chaca latya sendaru nu ndi' cua cajua. Lo'o li' nda ngu' chacuayá' jĩ Pablo cha' tyi' yu xa' ni'i, masi ña'a ti ndi' sca sendaru cua jĩ yu lcaa hora.

Ngulu'u Pablo cha' jĩ ycu' nu Xu'na na ca Roma

¹⁷Cua ngua sna tsã tya lo'o ndyalaa ya ca quichĩ Roma, li' nda Pablo cha' ndyaa slo ngu' cusu' jĩ taju tya'a ngu' judío nu ndi' quichĩ bi'. Ndyu'u ti' ngu' slo Pablo li':

—Cu'mã ngu' cusu' tya'a na —nacui Pablo jĩ ngu'—, ná sca cha' cuxi ngua'ni na' lo'o ngu' judío tya'a na; ná sca cha' cuxi ngua'ni na' cuentya jĩ cha' cusu' nu jly ti' na, nu nda jyo'o cusu' jĩ na lo'o na. Pana ntejeya' ngu' jna' ca Jerusalén, preso laca na' lo'o nda ngu' jna' ya' ngu' romano. ¹⁸Ngua cuayá' jna' lo'o ngu' romano bi' li'; pana nacui ngu' bi' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na xqui'ya bi' cujui ngu' jna'. Ngua ti' ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' jna' li'. ¹⁹Ná ntaja'a nu laca loo jĩ ngu' judío tya'a na tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngüijña na' cha' ca cuayá' jna' lo'o rey jĩ ngu' romano nu laca loo la, nu ndi' quichĩ re, masi ná nti' na' sta na' qui'ya jĩ ngu' tya'a quichĩ tyi na. ²⁰Lo'o nu juani nti' na' ña'a na' jĩ mã cha'

chcui' na' lo'o mã, bi' cha' cua nda na' cha' lijya slo mã, cha' cua'ni mã cha' tso'o caa mã ca slo na'. Ca ta'a na laca na ngu' Israel; jua'a ntajatya tsa na jĩ ycu' Ndyosi, ni jacua' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nhcui' Ni lo'o jyo'o cusu' jĩ na cua sa'ni la. Lo'o na', jly ti' na' cha' bi' stu'ba ti lo'o cu'mã, bi' cha' ngusca' ngu' jna' lo'o carena chcua re.

²¹Nguxacui ngu' cusu' cha' jĩ Pablo li':

—Bilya tyalaa ni sca quityi slo ya nu cua nguscua ngu' nu ndi' loyuu su cuentya Judea cha' chcui' cha' jinu'u lo'o ya —nacui ngu' jĩ Pablo—. Bilya tyalaa xa' ngu' judío tya'a na nu nti' chcui' cha' cuxi jinu'u lo'o ya —nacui ngu'—. ²²Nti' ya cuna ya tyucui ña'a cha' nu ntsu'u cha' ta nu'u lo'o ya cuentya jĩ tyucui cucui bi', cha' jlo ti' ya cha' lcaa quichĩ ntsu'u ngu' nu ñasi' tsa jĩ ngu' nu cua ngusni tyucui bi'.

²³Li' ngüiñi cha' jĩ ngu' ni tsã tyu'u ti' lcaa ngu' slo Pablo. Tsã bi' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti' slo yu. Tyucui tsa ngulu'u yu jĩ ngu'; ngulu'u yu ñi'ya nu nclyo ycu' Ndyosi cña, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya jĩ Ni, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jĩ Ni lo quityi lo'o nhcui' ngu' cha' jĩ Jesús. ²⁴Ntsu'u ngu' nu jly ti' cha' nu nhcui' Pablo lo'o ngu' li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ná jly ti' cha' bi' tsiya' ti; ²⁵ná nhca ca stu'ba tyiquee ngu'. Li' ngua ti' ngu' tyaa ngu', pana xa' nhcui' Pablo lo'o ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda Xtyi' ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Isaías nu ngua tu'ba jĩ ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' nu nhcui' bi' lo'o jyo'o cusu' jĩ na. Ndi'ya ntsu'u cha' bi':

²⁶Tsaa nu'u slo ngu' jua cha' chcui' nu'u lo'o ngu' cua ña'a ca cha' nu ta na' lo'o nu'u, nacui ycu' Ndyosi.

Ndi'ya chcui' nu'u lo'o ngu':

Ná tyiquee' cuna mã cha' jna', pana ná ca cuayá' ti' mã ñi'ya ndyu'u cha' nu cua ndyuna mã;

ná tyiquee' ña'a mā cha' jna', pana ná
ta mā cuentya ni cha' nu cua
na'a mā.

²⁷ Tacalya tsa cresiya ji'i ngu' tya'a
mā, cha' ná nti' ngu' bi'
taquiya' ngu' ji'i cha' nu
nchcui' na' tsiya' ti.

Ná nduna tso'o ngu' bi', xqui'ya cha'
ná ntaja'a ngu' ca cuayá' ti'
ngu' cha' jna';

ná nti' ngu' bi' ta ngu' cuentya, cha'
ná nchca ji'i ngu' ña'a tso'o
ngu';

ná ntaja'a ngu' bi' culochu' ngu' ji'i
cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'.

Bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu
ti' ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi bi'.

Jua'a nacui' ycui' Ndyosi ji'i ngu'.

²⁸ Taca ca cuayá' ti' mā juani cha' cua
nguxana Ni nda Ni cha' ji'i ycui' Ni
ndyaa ca su ndi'i ngu' xa' tsu'; tyaja'a
Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'
bi', nu lo'o xñi ngu' cha' ji'i Ni. Lo'o
jua'a nga'aa caca tye cha' bi' juani,
chañi cha' cuna ngu' bi' cha' ji'i ycui'
Ndyosi.

²⁹ Lo'o ndye nchcui' Pablo, li' ndu'u
ca ta'a ngu' judío ndyaa ngu'; pana
lye tsa nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a
ngu'.

³⁰ Tucua yija ndyanu Pablo ca
Roma ne' sca ni'i ngüijña ti. Tso'o
ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i lcaa ngu'
nu ndya'a slo yu, ³¹ ná ntsii yu culu'u
yu ji'i ngu' ñi'ya caca ycui' Ndyosi
loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ná
ngua'a ngu' ji'i yu cha' ná ta yu lcaa
cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Roma

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma, cu'ma nu ngusni ma cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni na' cña ji'i ycu'i Ndyosi, cha' ycu'i Ni ngusubi Ni jna' cha' tsa'a na' chcu'i na' cha' tso'o ji'i Ni lo'o ñati.

² Nu lo'o tya lyiji caa Jesucristo nde chalyuu, tya li' cua nchcu'i liñi ycu'i Ndyosi ñi'ya nu caca cha' bi' tyempo nu lijya nde loo la. Cua nda Ni cha' bi' lo'o xi ñati nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ni, cha' nchcu'i Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la; nguscua ngu' cha' bi' lo' quityi li'. ³ Cha' tso'o ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu laca Sñi' ycu'i Ndyosi, bi' laca cha' nu nscua lo' quityi bi'. Ngula Jesús lo' yuu ñi'ya nu nclya cua ña'a ca sñi' ñati, cha' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David laca Jesús; ⁴ lo'o jua'a laca Jesús nu sca ti Sñi' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi. Ndi'ya caca cuayá' tso'o ti' na cha' bi': chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, tlyu tsa cha' ngua'ni Ni li'. Nu lo'o nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni ji'i Jesús, nda Ni cha' lo'o na cha' Sñi' ycu'i ca Ni laca nu Jesús bi'. ⁵ Tso'o tsa ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na' xqui'ya Jesucristo. Cua ngulo Ni cña jna' cha' tsa'a na' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati; chacuayá' ji'i ycu'i Ni tsa'a na' chcu'i na' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati. Nti' Ni cha' caja ñati ji'i ycu'i Ni lcu'a ti se'i, ñati nu xñi cha' ji'i ycu'i Ni, ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nchcu'i Ni. ⁶ Lo'o cu'ma ni, cua ngusubi Ni ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Jesucristo.

⁷ Nscua na' quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, cuentya ji'i Jesucristo

nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Cua ngusubi Ni ji'i ma cha' tyucui tyiquee ma taca caca ma ñati ji'i Ni. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nti' tsa Pablo tsaana' xiji'ngu' bi'

⁸ Su nguxana ti quityi re, ndyu'ni tlyu na' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Tso'o tsa nti' na' cha' cua ngusni lcaa tya'a ma cha' ji'i Jesús, ca lcaa quichi ndañi cha' jlya ti' ma cha' bi'. ⁹ Lo'o na' ni, cua ngujui cña jna' cha' chcu'i na' cha' tso'o ji'i Jesucristo Sñi' ycu'i Ndyosi lo'o xa' ñati; tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña bi' cuentya ji'i Ni. Jlo ti' ycu'i Ndyosi cha' lu'ba ti ndyi'u ti' na' ji'i ma laja lo'o nchcu'i na' lo'o ycu'i Ni. ¹⁰ Lo'o jua'a lcaa tsá ndijña na' chacuayá' ji'i Ni cha' tsa'a na' slo cu'ma, cha' tyi'i na' xi lo'o ma, cua ña'a ca hora nu nti' ycu'i Ni. ¹¹ Nti' tsa na' tyacua tya'a na' xi lo'o cu'ma, cha' cua nti' na' ta sca cui' lo'o ma; Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca nu xtyucua 'na, cha' taca jlya la ti' ma ji'i Jesús. Li' tyati' la ti' tyiquee ma. ¹² Tso'o si caca cua'ni na cha' caca tyati' la ti' tyiquee tya'a na, cha' stu'ba ti xñi tso'o la na cha' ji'i Jesús li'.

¹³ Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma. Tyuu quiya' ngua ti' na' caa na' ca su ndi'i ma, pana hasta juani bilya caja ñi'ya caca nu caa na'. Ñi'ya nu ngua'ni na' ca xa' loyuu chalyuu, jua'a cua nti' na' cha' caca su ndi'i cu'ma; nti' na' cha' taquiya' xa' la ñati cha' ji'i Jesús, lo'o jua'a nti' na' cha' tya culu'u la na' cha' bi' ji'i ma. ¹⁴ Cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcu'i lo'o ngu' xa' tsu', masi ndi'i ngu' bi' quichi tonu, masi ndi'i ngu' tyijyu' la ca ne' quixi'; ngulo Ni cña jna' cha' sca ti cha' chcu'i na' lo'o ngu', masi lo'o ngu' nu nchca tsa ji'i, masi lo'o ngu' nu ná ndyi'ya cuentya tsiya' ti. ¹⁵ Bi' cha' nti' na' tsa'a cha' chcu'i na' cha' tso'o

ji'ly ycuí' Ndyosi lo'o cu'ma ngu' Roma, ñi'ya lo'o cua nda na' cha' bi' lo'o xa' ñati.

Tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i cha' nu nda Jesús cha' chcuí' na lo'o ñati

¹⁶ Ná ntyuju'u ti' na' tsiya' ti cha' culu'u na' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Jesús ji'i ñati. Lijya cha' bi' lo'o lcaa chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ñati nu xñi cha' ji'i ycuí' Ni. Tya clyo nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío ti, li' lo'o nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁷ Lo'o cuna na cha' tso'o ji'i Jesús bi', li' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni ycuí' Ndyosi cha' ca tso'o cresiya ji'i ñati cuxi; xqui'ya cha' nu jlya ti' na ji'i cña nu ngua'ni Jesús, bi' cha' taca caca tso'o cresiya ji'i ñati cuxi na, sca ti si xñi na cha' ji'i ycuí' Ni. Ndi'ya ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Nu lo'o jlya ti' na ji'i ycuí' Ni cha' taca cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na, li' caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na".

Yabe' nu ndyanu hichu' ñati chalyuu

¹⁸ Lo'o cuna na cha' ji'i Jesús bi', li' ca cuayá' ti' na cha' ñasi' tsa ycuí' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua; xcube' tsa ycuí' Ni ji'i cua ña'a ca ñati cuxi. Na ñasi' Ni ji'i ngu' bi', cha' cuxi tsa ndu'ni ngu'; cuxi tsa ngu' bi', lo'o jua'a ná nda ngu' chacuayá' cuna xa' ñati lcaa ña'a cha' liñi nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati chalyuu. ¹⁹ Nchca cuayá' ti' ngu' cuxi bi' lcaa lo cha' nu caca cuayá' ti' ñati nquicha', cha' ji'i ycuí' Ndyosi, cha' cua ngulu'u ycuí' Ni cha' bi' ji'i ngu'. ²⁰ Ycuí' Ndyosi ni, ná nchca ji'na ña'a na ji'i Ni ca su ntucua Ni nde cua, ni ná taca ca cuayá' ti' na ñi'ya laca cha' ná tye chca cha' tlyu nu ndu'ni Ni. Pana tya lo'o nguxana chalyuu tya clyo, tya li' taca tyuloo na ji'i ycuí' Ni; tya li' ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' na tilaca laca ycuí' Ni, si clyana na ji'i Ni. Taca tyuloo ñati ji'i Ni lo'o ña'a ngu' ji'i lcaa lo na nu ngüiñá Ni. Bi' cha' ná ntsu'u cha' clyu ti' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati cuxi

bi'. ²¹ Masi nslo ngu' cuxi bi' tilaca laca ycuí' Ni, ná ntaja'a ngu' bi' cua'ni tlyu ngu' ji'i Ni; masi ycuí' Ndyosi laca Ni, ná ndya ngu' bi' xlya'be ji'i Ni. Xcuí' cha' cuxi ti ntsu'u tyiquee ngu'. Ngüichi yaa cha' hique ngu' cha' ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' liñi bi'. ²² Nacuí' ngu' cha' nchca tsa ji'i ycuí' ca ngu', pana lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o nchcuí' ngu' jua'a; ple tsa ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³ Ná nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Ndyosi nu laca loo la, la cui' Ni laca nu ná tye chalyuu ji'i tsiya' ti; ndiya la ti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i lcuí' ñati nu ndyijii ti. Lo'o jua'a ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcuí' quiñi nu ndacui nde cua, lo'o ji'i lcuí' na'ni nu ntucua quiya', lo'o ji'i lcuí' na'ni nu nsube' ne' ni' lo yuu; bi' laca cha' nu ndu'ni tlyu ngu' ji'i.

²⁴ Bi' cha' cua ngulaya' Ni ji'i ngu' cuxi bi'; juani cua nda Ni tyempo ji'i ngu' cha' caca suba' ngu', cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu', sca lo cha' cuxi nu ntyuju'u tsa ti' na cha' chcuí' na ji'i. ²⁵ Cua nguxtyanu ngu' bi' lcaa cha' liñi nu ngulu'u ycuí' Ndyosi ji'i ngu', ndiya la ti' ngu' cha' xñi ngu' lcu'a ti lo cha' cuiñi; ndu'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó cuiñi, ndaquiya' ngu' ji'i lcuí' scaa na nu cua ngüiñá ti ycuí' Ndyosi, nga'aa si'i ji'i ycuí' Ni nu ngüiñá cha' bi' ndu'ni tlyu ngu'. La cui' ycuí' Ndyosi nu ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i, cha' xcuí' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na laca Ni. Jua'a laca cha' tu'ni.

²⁶ Nguxtyanu Ni ji'i ngu' cuxi lacua, cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu'; sca lo cha' cuxi nu ná nti' na chcuí' na ji'i lo'o ñati, bi' laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. La cui' ti nu ngu' cuna'a nga'aa ndi'i lo'o ngu' qui'yu ñi'ya nu ndi'i cua ña'a ca ñati tso'o, xcuí' lo'o tya'a cuna'a ti ndu'ni ngu' cha' suba'; ²⁷ lo'o jua'a nu ngu' qui'yu nga'aa ndi'i lo'o ngu' cuna'a ñi'ya nu ndi'i ñati, ndacui tsa ti' ngu' ji'i xa' qui'yu, ndu'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ngu'. Laja cuaña' ti ngu' nda ycuí' Ndyosi cha' ti' ji'i ngu', cha' cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

²⁸ Jua'a laca ji'i ngu', cha' ná nti'

ngu' tyuloo ngu' jil'i ycuil' Ndyosi; bi' cha' nguxtyanu Ni jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' cuxi bi', nda Ni xi tyempo cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ti ngu' cua'ni ngu'. ²⁹ Ná tso'o tsiya' ti cña nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu': xcui' cha' suba' ti ndu'ni ngu', cuxi tsa ndu'ni ngu'; ndacui tsa ti' ngu' jil'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i tya'a ñati ngu', ti' tsa ti' ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'; nti' ngu' cha' tso'o la caca jil'i ycuil' ngu' que jil'i xa' la tya'a ngu', pana nxuu tya'a ngu' bi' hasta ndujuii ngu' jil'i tya'a ngu'; ndu'ni ngu' ngana jil'i tya'a ngu'; chiya'a tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu', hasta nclo que ngu' cuentyu jil'i tya'a ngu', ³⁰ hasta nchcui' ngu' cha' ti' jil'i tya'a ngu'; liye' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' suba' nchcui' ngu'; tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'a tya nclyana la ngu' cha' cuxi nu cua'ni ngu', ni ná ndaquiya' ngu' jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu'. ³¹ Ni sca cha' ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti; ná ndu'ni ngu' ni sca cña nu cua nacui' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni ñati tso'o; la cui' ti ná ndu'ni tya'na ti' ngu' jil'i tya'a ngu'. ³² Nda ngu' bi' cuentya cha' nu cua nchcui' ycuil' Ndyosi jil'i ngu', cha' ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Masi jlo ti' ngu' cha' bi', ná ndube ti' ngu' bi'; ña'a ti ndu'ni ngu' cha' cuxi bi' jil'i ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ña'a ngu' jil'i xa' ñati nu ndyu'ni la cui' tya'a cha' cuxi bi'.

2

Liñi tsa cua'ni cuayá' ycuil' Ndyosi jil'i ñati chalyuu

¹ Lo'o cu'ma ni, nchcui' tsa ma jil'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati; pana ná caca ñi'ya nu cua'ni clyu ti' Ni jil'i ycuil' ma, nu lo'o ncliyotu ma qui'ya nu ntsu'u jil'i xa' ñati, lo'o jua'a ycuil' ca ma ntsu'u qui'ya bi' jil'i ma. Ñi'ya ndu'ni cuayá' bese jil'i ñati cuxi, jua'a

ndu'ni ma, nu lo'o nchcui' ma jua'a jil'i ñati; pana stu'ba ntsu'u qui'ya jil'i ma lo'o nu ñati cuxi bi'. ² Cua jlo ti' ma cha' liñi tsa ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o nchcube' Ni jil'i ngu' nu ndu'ni lcaa lo cha' cuxi. ³ ¿Ni cha' laca nti' ma cha' ná caca jil'i cu'ma ñi'ya nu ndyaca jil'i nu ngu' cuxi bi'? Cha' cuiñi, ná clyaa ma jil'i ycuil' Ndyosi nu lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati; na nsta ma qui'ya jil'i ñati bi', masi ndu'ni ma la cui' tya'a cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. ⁴ ¿Ni cha' laca ná ndube ti' ma cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycuil' Ndyosi ña'a Ni ji'na? Ntucuá Ni cña ji'na, ndalo tsa tyiquee Ni ji'na; tso'o tsa nti' ycuil' Ndyosi ña'a Ni ji'na, cha' caca ñi'ya nu tya'achu' na jil'i cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na jil'i. ⁵ Ná ntaja'a ma taquiya' ma jil'i cha' nu nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o ma, ná ntaja'a ma ca tyuju'u ti' ma tsiya' ti; bi' cha' ndyanu cha' xcube' Ni jil'i ma lo'o tyalaa tsa, nu lo'o ña'a ngu' cha' liñi tsa cua'ni cuayá' Ni jil'i ñati chalyuu. ⁶ Tsa bi' tya Ni ji'na tsa ña'a nu ngua'ni na lo'o nguti' na chalyuu; ⁷ sca chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye, bi' laca nu ta Ni jil'i ngu' tso'o, nu ná nchca taja ti' ndu'ni ngu' cña tso'o lo'o tya'a ngu'. Xcui' ndya'a cha' tyiquee ngu' bi' jil'i cha' tso'o nu ntsu'u ca slo ycuil' Ndyosi, xcui' nti' ngu' cha' tyi' tso'o ti ngu' cuentya jil'i Ni, xcui' ndube ti' ngu' jil'i chalyuu nu lijya nde loo la. ⁸ Pana nu ñati cuxi ni, nu xcui' cha' jil'i ycuil' ca ngu' ntsu'u tyiquee ngu', tlyu tsa cha' ti' ta Ni jil'i ngu' bi'; ñasi' tsa ycuil' Ndyosi jil'i lcaa ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' tsiya' ti jil'i lcaa cha' liñi nu ncliyu'u Ni jil'i ngu', cha' ndijña tsa ti' ngu' jil'i cua ña'a ca cha' cuxi nu ña'a ngu'. ⁹ Xcube' tsa Ni jil'i ngu' bi' li', tlyu tsa cha' ti' caca jil'i lcaa ñati chalyuu, cua ña'a ca ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi. Clyotyacua cha' ti' bi' jil'i ngu' judío, li' la cui' jua'a tyacua jil'i ngu' xa' tsu', nu si'i ngu' judío laca ngu'. ¹⁰ Pana lcaa ñati nu ndu'ni cha' tso'o ni, ta ycuil' Ndyosi cha' tso'o nu ntsu'u ca slo Ni jil'i ngu' bi'; cua'ni chi' loo Ni jil'i ngu' bi' ca

slo ycuí' Ni li', cua'ni Ni cha' ti ti tyi'í tyiquee ngu' li'. Cloy tyacua cha' tso'o bi' jil'í ngu' judío, lo'o li' la cui' jua'a tyacua jil'í ngu' xa' tsu'.

11 Si'i cua laca ti ñati nu ndu'ni tyaca'a ycuí' Ndyosi jil'í, sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu. 12 Ngu' xa' tsu' ni, masi bilya cuna ngu' lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o ngu' judío, pana tye cha' jil'í ngu' jua'a ti, si ntsu'u qui'ya jil'í ngu'. La cui' jua'a xcube' ycuí' Ndyosi jil'í ngu' judío, nu cua ndyuna cha' liñi nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu'; si ntsu'u qui'ya jil'í ngu', cua'ni cuayá' Ni jil'í ngu' cuentya jil'í cha' nu nchcui' Moisés bi' li'. Lo'o jua'a sca ti cuayá' cua'ni cuayá' Ni jil'í lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi. 13 Ná caca tso'o cresiya jil'í na cuentya jil'í ycuí' Ndyosi lo'o ndyuna ti na cha' liñi nu nda Ni lo'o na; sca ti si taquiya' na jil'í cha' bi', si cua'ni na lcaa ña'a cña nu ngulo Ni jil'í na, li' caca tso'o cresiya jil'í na cuentya jil'í Ni. 14-15 Ntsu'u ngu' xa' tsu' ni, cua laca ndu'ni ngu' ñi'ya nu nscua lo quityi jil'í ycuí' Ndyosi, masi bilya cuna ngu' cha' bi'. Jua'a jlo ti' na cha' nchca cuayá' ti' ngu' bi' ni cña laca nu nti' ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' tyucui tyiquee ngu' ndu'ni ngu' tsa ña'a cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu' judío sa'ni la, masi bilya ta Ni cha' lo'o ngu' xa' tsu' bi'; hique ti ngu' bi' nda'ya cha' tso'o nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'a hora ti nda ngu' bi' cuentya cha' qui'ya laca lo'o ndyu'ni ngu' sca cha' cuxi, pana ná ntsu'u cha' culacua ti' ngu' lo'o ndu'ni ngu' sca cha' tso'o. 16 Jua'a caca lacua, nu lo'o tyu'u lubii lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'í ñati, tsá li' lo'o culo Ni cña jil'í Jesucristo cha' cua'ni cuayá' Ni jil'í lcaa ñati; la cui' tyempo bi' culotu Ni lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya jil'í ngu'. Jua'a laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati laja lo'o nclyu'u na' cha' tso'o jil'í ycuí' Ndyosi jil'í ngu'.

Cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jil'í jyo'o Moisés cha' cua'ni ngu' judío

17 Pana nu cu'ma ni, nacui ma cha' ngu' judío laca ma, bi' cha' jlya tsa ti' ma jil'í lcaa cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati, cha' nacui ma cha' sca ti cu'ma laca ma ñati jil'í ycuí' Ndyosi. 18 Na cua jlo ti' ma ñi'ya laca cña nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni ma, nti' ma; cua nguscua Moisés cha' bi' lo quityi cuentya jil'í ma, bi' cha' cua nda la ma xi cuentya ñi'ya laca sca cha' tso'o, ñi'ya laca sca cha' cuxi. 19 Lo'o jua'a nti' ma, cha' ycuí' ma nchca jil'í ma culu'u ma tyucui liñi jil'í ñati nu ná jlo ti'; nti' ma cha' taca ta ma cha' lo'o ngu' nu ná ndyiji ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' sca cha' liñi; 20 nti' ma cha' taca culu'u qui' ma jil'í ñati nu ná nduna tso'o, cha' ple ti ngu' xi; nti' ma cha' caca ma mstru jil'í ñati nu bilya caca tsa'a tsiya' ti. Nti' ma cha' caca ma jua'a, xqui'ya cha' jlya tsa ti' ma cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi'; laja cha' bi' nscua lcaa cha' nu caca jlo ti' na, lcaa cha' liñi nu ntsu'u nde chalyuu, nti' ma. 21 Na nclyu'u ma jil'í tya'a ñati ma tu'ni, ¿ni cha' laca ná nchca culu'u ma jil'í ycuí' ca ti ma? Nacui ma cha' ná tso'o cuaana ngu' na nu ntsu'u jil'í xa' ñati. ¿Ha ná lo'o cu'ma tya ntucuaana ma ntsu'u quiya'? 22 Nacui ma cha' ná tso'o tyu'u cha' jil'í ngu' lo'o cloy'o xa' ñati. ¿Ni cha' laca cha' lo'o cu'ma ndu'ni ma cha' cuxi bi' lacua? Si ná ndiya ti' ma tsiya' ti lo'o ndu'ni tlyu xa' ñati jil'í jo'ó nu si'i ycuí' Ndyosi laca, ¿ni cha' laca ndya'a ma ntucuaana ma cha' tso'o nu ntsu'u ne' laa jil'í ngu' bi'? 23 Nacui ma cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ma, pana ndyu'ni tsa ma cha' cuxi lo'o ycuí' Ndyosi nu lo'o ná ndaquiya' ma jil'í cha' bi'. 24 Na ndu'ni ti ma ñi'ya nu nacui quityi cusu', quityi jil'í ycuí' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: “Cuxi tsa nchcui' ngu' xa' tsu' jil'í ycuí' Ndyosi xqui'ya cu'ma”. Jua'a cha' nscua lo quityi.

25 Jlya tsa ti' ma cha' nu nacui cha' si'yu ma qui' ngu' qui'yu sñi' ma lo'o

tya cuañi' ngu', cha' culacua ngu'. Tso'o tsa si lo'o taquiya' ma lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés; pana si ná taquiya' ma lcaa cha' bi', cua laca ma ñi'ya si ná nsi'yu quiij ma tsiya' ti li'. ²⁶ Lo'o jua'a nu ngu' xa' tsu' nu ná nsi'yu quiij ngu' ni, si taquiya' ngu' bi' cha' nu nda Moisés lo'o na, li' stu'ba ti tucua ycu' Ndyosi cha' ji'i ngu' bi', ñi'ya ntucua Ni cha' ji'i ngu' judío tya'a na nu cua nsi'yu quiij ngu'. ²⁷ Chañi cha' ná ngua'a cuayá' lo quiij ngu' bi' jua'a; ná ntsu'u cha' bi' ji'i ngu', cha' ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana si ndu'ni ngu' bi' lcaa cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu', ta ngu' cha' tyuju'u ti' ji'i cu'ma ngu' judío, cha' ná ndaquiya' ma ji'i cha' bi', masi cua ndyuna ma cha' liñi ji'i ycu' Ndyosi, masi cua ngua'a cuayá' lo quiij ma. ²⁸ Si'i na tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o tacati tsa ndyu'ni na ji'i ycu' Ni cha' ña'a ti ngu' ji'na. Ná caca cña jua'a, masi ngua'a cuayá' lo quiij na; ²⁹ si'i jua'a laca na ngu' judío. Tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o xñi tso'o na cha' ji'i ycu' Ndyosi; liñi la tyu'u cha' ji'na lo'o Ni si chca'a cuayá' ji'i ycu' Ndyosi ca ne' cresiya ji'na. Li' taca culo Ni cña ji'na lo'o Xtyi'i ycu' Ni, si'i lo'o sca cha' nu nscua lo quityi ti. Lo'o li' tso'o tsa cua'ni ycu' Ndyosi lo'o na, nga'aa si'i ñati chalyuu ti nu chcu' tso'o ji'na li'.

3

¹ Tso'o ti xi na cha' laca na ngu' judío lacua, tso'o xi cha' nsi'yu quiij na, cha' jua'a ngulacua na. ² Ndi'ya laca sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' laca na ngu' judío: Sca ti lo'o ngu' judío tya'a na cua nda ycu' Ndyosi cha' ji'i Ni tya clyo. ³ Masi ntsu'u xi ngu' judío nu nga'aa jlya ti' ji'i ycu' Ndyosi, ná culaya' Ni ji'i cua ña'a ca ngu' judío xqui'ya nu xti ti ñati bi'. ⁴ Ná nti' Ni cua'ni Ni jua'a. Xcu' cha' liñi ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati ji'i Ni, masi cha' cuiñi laca nu ndu'ni lcaua ti lo ñati chalyuu. Cua nscua sca cha' ji'i ycu' Ndyosi lo quityi nu nchcu' ndi'ya:

Lo'o chcu' nu'u, li' caca cuayá' ti' ngu' cha' liñi tsa ndu'ni nu'u;

lo'o caca cuayá' jinu'u slo ñati, taca cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu' ca li'.

⁵ Cha' nu na ni, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni na; lo'o nu cha' cuxi bi' ni, ndu'ni cha' taca ca cuayá' la ti' na cha' liñi tsa laca ycu' Ndyosi. ¿Ñi'ya ta ñacui na li'? ¿Ha ná liñi ndu'ni Ni lo'o na? ¿Ha ná tso'o si xcube' Ni ji'na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi? Ntsu'u ñati nu nchcu' jua'a. ⁶ Pana liñi tsa ndu'ni Ni. Ná caca xcube' Ni ji'i ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', si ná liñi ndu'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati.

⁷ Ná tyiquee' ñacui ngu' cha' na cuiñi na'. Tso'o, cha' cuiñi nda na' lacua. Pana xqui'ya na', bi' cha' nchca cuayá' la ti' xa' ñati cha' liñi nu nda ycu' Ndyosi lo'o na; jua'a ndyu'ni tlyu la ngu' ji'i Ni xqui'ya na'. Ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na lacua.

⁸ La cui' ti ná tso'o laca cha' cua'ni la na cha' cuxi cha' caca tso'o la cha' ji'na nde loo la; pana ntsu'u ngu' nu ñilo'o ji'i tya'a ngu' lo'o nchcu' ngu' cha' jua'a laca cha' cuxi nu nchcu' ya. Liñi tsa cua'ni ycu' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'i ngu' nu nchcu' cha' cuiñi ji'na jua'a.

Lcaa ñati ntsu'u qui'ya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi

⁹ Ndi'ya ñacui na lacua: Ná caca chcu' na cha' tso'o la na cha' laca na ngu' judío, cha' si'i cha' bi' tsiya' ti; cua ngua cuayá' ca ti' na cha' stu'ba ti ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu' judío lo'o ji'i ngu' xa' tsu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu laca loo ji'i lcaa ñati chalyuu.

¹⁰ La cui' cha' nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu nchcu' ndi'ya:

Ni tsaca ngu' ná ntsu'u nu xcui' cha' tso'o ndu'ni;

¹¹ ná ntsu'u ñati nu nchca cuayá' ti' cha' ji'i ycu' Ndyosi,

ná tucui nclyana ji'i ycu' Ni.

¹² Cua ndyu'utsu' lcaa ngu' ji'i tyucui liñi, stu'ba ti ngua cuxi cresiya ji'i lcaa ngu';

ná ntsu'u ni sca ñati nu xcui' cha' tso'o ndu'ni.

13 Ñi'ya nti' xtyi'i tyucu nu ntsu'u to' cuaá nu tya lyiji tyacu' lo, jua'a laca ngu' bi', cha' xcui' cha' cuxi ndyu'u tu'ba ngu'. Lye tsa ñilo'o ngu' ji'i tya'a ngu' laja lo'o nchcui' ti ngu'.

Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña, jua'a laca ngu', cha' tyaala tsa nchcui' ngu'.

14 Ná nxutacui ngu' cha' nda ngu' qui'ya ji'i tya'a ngu';

15 cujuui clya ngu' bi' ji'i tya'a ngu', nti' ngu'.

16 Xcui' na cua ndu'ni ñu'u ngu' ji'i tya'a ngu', ndu'ni ngu' cha' ca xñi'i ti' xa' ñati macala su ndya'a ngu' bi'.

17 Ná nslo ngu' ji'i tyucuii liñi nu cua'ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee ngu'.

18 Pana ná ntsii ngu' tsiya' ti ña'a ngu' ji'i ycu' Ndyosi, nacui' ngu'.

Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

19 Cua jlo ti' na cha' cua nscua lcaa cha' cusu' bi', cha' cube ti' ngu' judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o cha' bi'; jua'a nguscua jyo'o cusu', cha' cua nti' ycu' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu cha' ná caja ñi'ya nu cua'ni lyaá ngu' ji'i ycu' ca ngu' lo'o Ni, cha' nga'a cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ngu'. 20 Masi cua'ni na lcaa ca cha' nu nguscua ngu' lo quityi cusu' bi', ná caca ca tso'o tyiquee na cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o ndyu'ni ti na jua'a; tsa bi' ti cña ndu'ni quityi bi', cha' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

Cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i ñati lo'o xñi ngu' cha' ji'i Jesucristo

21 Lo'o juani cua ngutu'u tucua sca cha' cucui nde chalyuu, ná stu'ba tsiya' ti cha' bi' lo'o cha' cusu' bi'. Lo'o nclyu'u ycu' Ndyosi cha' bi' ji'na, li' caca cuayá' ti' na ñi'ya caca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ni. Cua nscua xi cha' nu nchcui' ji'i cha' bi' lo quityi cusu' bi', masi lo quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñati

sa'ni. 22 Nchcui' quityi cha' cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ni, si xñi na cha' ji'i Jesucristo. Stu'ba ti cua'ni Ni lo'o ca ta'a na nu laca na ngu' judío; jua'a lo'o lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi ca chaca tsu' chalyuu, stu'ba ti cua'ni Ni lo'o lcaa ñati.

23 Lcaa na ntsu'u qui'ya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi, cha' ná ngua'ni na tsiya' ti cña nu nti' Ni cha' cua'ni na. 24 Pana cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; sca cha' tso'o nu ngua'ni ti Ni cuentya ji'na laca, cha' tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu' Jesucristo cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na, nu lo'o ngujuui yu lo crusi cha' cua'ni lyaá yu ji'na. 25 Nda ycu' Ndyosi ji'i Jesús ñaa chalyuu cha' tyaja'a yu cajaa yu; masi ycu' yu chcube' yu cña loo lcaa ñati chalyuu, cha' qui'ya ycu' yu yabe' nu ntsu'u ji'na. Caca cha' bi' ji'na si tyaja'a na xñi na cha' ji'i Jesús. Lo'o jua'a nti' Ni culu'u Ni ji'na cha' xcui' cha' liñi ndu'ni Ni lo'o na, masi ná ngua'ni cuentya Ni ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i jyo'o cusu' ji'na; pana ndalo tsa tyiquee Ni ji'i ngu' bi' li'. 26 Nu juani ngulu'u Ni ji'na cha' liñi tsa ndu'ni ycu' Ni; jua'a taca ji'i Ni cua'ni lubii cresiya ji'i scaa na, si tyaja'a na xñi na cha' ji'i Jesús.

27 Cha' cuiñi nchcui' na si ñacui' na cha' nchca tsa ji'i ycu' ca na ñati chalyuu, cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Ná taca. Lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' na lo'o Ni si jua'a nti' na. ¿Ñi'ya jua'a? Ná nchca ji'na cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o taquiya' ti na lcaa cha' cusu', sca ti nu lo'o xñi na cha' ji'i Jesús caca tso'o cresiya ji'na. Pana nga'aa tso'o chcui' na cha' tyixi li', cha' si'i ycu' na laca nu ndu'ni cha' ca tso'o cresiya ji'i ycu' ca na. 28 Bi' cha' ni na' ji'i ma cha' ntsu'u sca ti ña'a, ñi'ya nu caca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi; ntsu'u cha' xñi na cha' ji'i Jesús, masi ná nchca ji'na cua'ni na lcaa lo cha' cusu' nu nguscua ngu'

sa'ni.

²⁹ Si'i sca ti ji'i ngu' judío ti laca ycu'i Ndyosi loo, lo'o ji'i ngu' xa' tsu' laca Ni loo. ³⁰ Chañi tsa laca cha' bi', cha' sca ti ycu'i Ndyosi laca loo tyucui ña'a chalyuu; ná ntsu'u chaca nu laca loo la. Cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' ji'i Ni; la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' xa' tsu', nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Ni. ³¹ Tso'o lacua. Na jlya ti ti' na ji'i cña nu ngua'ni Jesús, tsa bi' ti cha' cua'ni na cha' clyaá na ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na. ¿Ha nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' cha' cua'ni na lacua? Si'i cha' bi', masi tso'o la taquiya' na cha' cusu' bi' juani, nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesús.

4

Ñi'ya ngua ji'i Abraham

¹ Juani ta na' sca cha' lo'o ma ñi'ya ngua ji'i Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na nu ngua tya sa'ni. ² Ycu'i ca Abraham ni, ná ngua cua'ni yu cha' ca tso'o cresiya ji'i ycu'i ca yu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, ni ná ngua ji'i yu xacu'i yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi cha' ngua ji'i ycu'i yu. ³ Nde laca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi: “Ngusñi Abraham cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o yu cha' caca tso'o cresiya ji'i yu, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'i Ni”. Jua'a nscua lo quityi bi'. ⁴ Lo'o ndya'a na ne' xña ji'i ñati ni, nda ngu' xcaya' na li'; si'i na nda laja ti ngu' cñi ji'na, cñi nu ndacui ngu' ji'na laca, cha' ngua'ni na cña. ⁵ Pana nu lo'o jlya ti ti' na ji'i Jesús cha' ngulotsu' yu yabe' nu ntsu'u ji'na, li' taca xquiñi Ni cha' ji'i Ni lo'o na cha' caca tso'o cresiya ji'na, masi ná sca na ndacui Ni ji'na. ⁶ Tya sa'ni la nacui jyo'o David cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu cua laca ngua'ni lubii ycu'i Ndyosi cresiya ji'i. Cua nacui Ni cha' lubii cresiya ji'i ngu', masi ná sca cña ngua'ni ngu' cuentya ji'i Ni cha' caca lubii ycu'i ngu'. ⁷ Li' nacui David ndi'ya:

Tso'o ntsu'u tyiquee na lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o culotsu' Ni yabe' nu ntsu'u ji'na, nacui.

⁸ Tso'o ntsu'u tyiquee na si nga'aa cua'ni Ni cuentya ji'i lcaa cha' cuxi nu cua ngua'ni na.

⁹ Si'i xcui' ngu' judío ti nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' jua'a, taca ñacu'i na cha' lo'o ngu' xa' tsu' caca tso'o tyiquee ngu' jua'a. Cua nchcui' ca ti na cha' ngusñi Abraham cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o yu, bi' cha' cua nacui Ni ji'i yu cha' ca tso'o cresiya ji'i yu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'i Ni. ¹⁰ ¿Ni jacua' ngua cha' bi'? ¿Ha cua laca cha' cua nsi'yu lo quiji yu ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' clyacu'a ngu'? Si'i. Tya lyiji xi'yu ngu' quiji yu tyempo bi'; ¹¹ ca tiya' la, li' ngulacu'a yu jua'a. Sca cuayá' ti ngua bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ngua tso'o cresiya ji'i yu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, nu lo'o jlya ti ti' yu ji'i Ni. Yala la ngua cha' ngusñi yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tiya' la ngulacu'a yu. Bi' cha' lcaa ma nu ntsu'u ma xa' tsu' nu ngusñi ma cha' ji'i Jesús, laca ma ñi'ya laca si Abraham laca jyo'o cusu' ji'i ma nu ya'a chalyuu tya clyo la. Lo'o xñi cua ña'a ca na cha' ji'i Jesús, li' quiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o na cha' caca lubii cresiya ji'na. ¹² La cui' jua'a laca tyiquee ngu' judío tya'a na nu stu'ba ti ngusñi cha' ji'i Jesucristo lo'o na. Chañi cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'i ngu'; pana tso'o la cha' jlya ti ti' ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu jyo'o Abraham bi', masi tya lyiji clyacu'a yu.

Ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ñati xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i cña nu ngua'ni Jesús

¹³ Lo'o jua'a ngua cha' ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, lo'o ñati ji'i Abraham nu ñaa chalyuu ca tiya' la; nacui Ni cha' tyucui ña'a chalyuu caca ji'i ngu' bi' ca tiya' la. Pana bilya ta Ni cha' lo'o jyo'o Moisés nu ngua li', cha' bilya cala nu Moisés bi'; bi' cha' ná ndaquiya' jyo'o Abraham ji'i cña nu ngulo Moisés, cha' tya

lyiji caja cha' bi' jil'i ngu'. Ngua tso'o cresiya jil'i ngu' bi' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya cha' jlya ti' ngu' jil'i cha' nu nchcui' Ni, bi' cha' ngüiñi cha' jil'i Ni lo'o ngu'. ¹⁴ Ná nti' ycuil' Ndyosi cha' tsa lo cua ti ngu' caja chalyuu cucui jil'i ngu', ngu' nu taquiya' jil'i lcaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o ngu'; tya nti' Ni cha' xñi cua ña'a ca ñati cha' jil'i Jesús, cha' jua'a ti taca quiñi cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu' li'. ¹⁵ Xcui' na xcube' ti Ni ji'na, nu lo'o caca cuayá' ji'na slo ycuil' Ndyosi cuentya jil'i cha' cusu' bi'; pana ná caja ñi'ya nu sta Ni qui'ya ji'na si ná nscua sca cha' nu ndaca'a ji'na jua'a.

¹⁶ Ngüiñi cha' jil'i Ni lo'o jyo'o Abraham lo'o ngusñi ti yu cha' jil'i Ni, cha' caca cuayá' ti' lcaa na cha' xcui' cha' tso'o ntsu'u tyiquee Ni; bi' cha' nda Ni cha' bi' lo'o na. Ndyanu cha' bi' jil'i lcaa ñati jil'i Abraham nu cala chalyuu ca nde loo la. Ni si'i tsa lo cua ti ñati nu taquiya' jil'i cha' cusu' ti laca nu tyanu cha' tso'o bi' jil'i, la cui' jua'a tyanu cha' bi' jil'i lcaa ñati tya'a na nu xñi na cha' jil'i ycuil' Ndyosi ñi'ya ngusñi ycuil' Abraham cha' jil'i Ni; jua'a nti' na lo'o nacui' na cha' sti lcaa na ngua jyo'o Abraham bi' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi. ¹⁷ Ndi'ya nchcui' cha' nu nda Ni lo'o Abraham, nu nscua lo quityi: “Cua nda na' chacuayá' cha' caca nu'u sti tyuu lo tya'a ñati nu catu chalyuu nde loo la”, nacui' Ni jil'i Abraham. Cua ngüiñi cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham sa'ni, cha' ngusñi yu cha' nu cua nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o yu, la cui' Ni nu ndyu'ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulo Ni cña cha' tyu'u tucua lcaa cha' nde loo la, cha' nu cua nacui' Ni jil'i yu lo'o nchcui' Ni ñi'ya si cua laca ndi'i cha' bi' jil'i yu nu ngua li'.

¹⁸ Masi ngua ti' jyo'o Abraham cha' ná caja sñi', ná ndube ti' yu; jlya ti' yu jil'i ycuil' Ndyosi, ntajatya yu ni jacua' caja sñi' yu. Bi' cha' ngua jyo'o Abraham sti tyuu tya'a ñati nu ndyatü lo yuu ca nde loo la, ñi'ya nu cua nchcui' Ni lo'o yu: “Quiña'a tsa ñati tyu'u jinu'u tyempo nde loo la”, nacui'

Ni jil'i yu. ¹⁹ Ná ngujlyaa ti' Abraham cha' bi'; ña'a ti jlya ti' yu cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o yu, masi ndube ti' yu cha' ngusu' tsa yu, cha' cua tyalaa ti sca siyento yija ntsu'u yu. Jlo ti' yu cha' cua ngulala ti cajaa tyucuaa ngu', lo'o ycuil', lo'o ma' Sara clyo'o yu; nga'aa ntsu'u tyempo cha' caja sñi' Sara, ngua ti' yu. ²⁰ Pana ná nguta'achu' yu, ná ngujlyaa ti' yu cha' nu cua nchcui' Ni lo'o yu; jlya tso'o ti' yu cha' bi'. Ngua'ni tlyu yu jil'i ycuil' Ndyosi, ²¹ cha' jlo ti' yu cha' taca jil'i Ni cua'ni lyiji Ni jil'i cha' nu ngüiñi jil'i Ni lo'o yu. ²² Bi' cha' nda Ni chacuayá' cha' caca tso'o cresiya jil'i yu, xqui'ya cha' jlya tsa ti' yu jil'i Ni.

²³ Jua'a nscua lcaa cha' bi' lo quityi nu nchcui' cha' ngüiñi cha' jil'i Ni lo'o nu Abraham bi', cha' ngua tso'o cresiya jil'i yu lo'o ngusñi ti yu cha' jil'i ycuil' Ni. Si'i cuentya jil'i jyo'o Abraham ti nscua cha' bi', ²⁴ masi lo'o cuentya ji'na nscua cha' caca jua'a; lo'o ji'na cua nchcui' ycuil' Ndyosi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuil' Ni si xñi na cha' jil'i Ni, la cui' Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ²⁵ Nda Ni chacuayá' cujuui ngu' jil'i Jesús, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na; lo'o li' ndyu'ú Jesús chaca quiya', cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

5

Ñi'ya caca lo'o caca stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o ycuil' Ndyosi

¹ Jua'a laca lacua; xqui'ya cha' ngusñi ti na cha' jil'i Jesús, bi' cha' cua ngua tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi. Lo'o li' ti ti ndi'i tyiquee na, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuil' Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na. ² Tso'o tsa ndyu'ni ycuil' Ndyosi lo'o na chacuayá' jil'i Cristo, nu lo'o ngusñi na cha' jil'i nu Cristo bi'. Ngua'ni Ni cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuil' Ni, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' tya'achu' na jil'i Ni; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na, cha' jlo ti' na cha' ca tiya'

la caja sca seḷi nu tso'o tsa su tyiḷi na ca su ntucua ycuí' Ndyosi, cha' jua'a tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na. ³ Masi juani tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndiḷi na chalyuu; masi lya' tsa ti' ngu' ji'na, jlo ti' na cha' taca talo na lo'o nchcube' na jua'a. ⁴ Lo'o ngualoo cha' ti' bi', cua jlo ti' na cha' cua ngua'ni cuayá' ti Ni ji'na. Lo'o li' si ña'a ti tya tso'o cresiya ji'na cuentya ji'ḷi ycuí' Ndyosi, li' cua ndu ti' na cha' caca tso'o ji'na nde loo la. ⁵ Lo'o jua'a si'ḷi sca cha' nu nda ti ti' na laca cha' bi', sca cha' chañi laca bi'; cua'ni Ni ji'ḷi. Cua ngua'ni Ni cha' ca tii cresiya ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'na; ngua'ni Ni jua'a nu lo'o nda Ni Xtyi'ḷi ycuí' Ni ji'na.

⁶ Jlo ti' na cha' ná caca cua'ni lyaá na ji'ḷi ycuí' ca ti na ji'ḷi qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana lo'o ndyalaa la cui' hora nu ngusta ycuí' Ndyosi, li' ngujuui Jesús xqui'ya na, ñati cuxi na. ⁷ Tlyu tsa cha' cua'ni na si tyaja'a na cajaa na cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá na ji'ḷi chaca ñati; masi sca ñati nu xcui' cha' tso'o ndu'ni, ná nti' na cajaa na cuentya ji'ḷi yu. Sca ti si sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca bi', tso'o tsa nchcui' lo'o tya'a, ná tyiquee' tyaja'a sca ngu' cajaa cuentya ji'ḷi ñati bi', si caca cua'ni lyaá ngu' ji'ḷi nu ñati bi' li'. ⁸ Pana jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na, cha' culu'u Ni ji'na cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; nda Ni ji'ḷi Cristo cha' cajaa cuentya ji'na, masi tya ntsu'u tsa qui'ya ji'na. ⁹ Tso'o lacua. Cua laca ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'ḷi ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' ndyalú tañi ycuí' Cristo lo'o ngujuui yu lo crusi. La cui' jua'a cua lijya nclyaá na juani; xqui'ya Cristo nga'aa xcube' Ni ji'na lo'o tye chalyuu. ¹⁰ Tya'a cusu ycuí' Ndyosi ngua na; pana juani ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, nu lo'o ngujuui Sñi' ycuí' Ni lo crusi. Bi' cha' juani ngua ti cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'. ¹¹ Ni si'ḷi tsa lo cua ti cha', masi lo'o cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na

ji'ḷi ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni cha' caca ca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni.

Xqui'ya sca ti ñati ngua cuxi chalyuu

¹² Cua ngua cha', xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni sca ti jyo'o cusu' nu naa Adán, bi' cha' nguxana cha' ntsu'u qui'ya ji'ḷi ñati chalyuu; bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii ñati. Lo'o jua'a tiya' la ntsu'u cha' cajaa lcaa na, cha' ntsu'u qui'ya ji'ḷi lcaa na. ¹³ Jua'a ntsu'u qui'ya ji'ḷi ñati chalyuu nu ngua tya clyo, masi bilya culo ycuí' Ndyosi cña cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi tyempo bi'. Tsa bi' ti cha', ná nacui' ngu' cha' qui'ya ngua, cha' ná jlo ti' ngu' cha' ná ndiya ti' Ni cña cuxi nu ndyu'ni ngu'. ¹⁴ Tya lo'o ngutu'ú nu Adán bi' chalyuu, hasta ca lo'o nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o jyo'o Moisés, xcui' ngujuui ñati xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'ḷi ngu', masi ná stu'ba cha' cuxi nu ngua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Adán tya clyo, nu lo'o ná ndaquiya' yu sca cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'ḷi yu. Sca lo ti cña ngua'ni jyo'o Adán, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana nu Jesucristo nu ñaa chalyuu tiya' la ni, chaca lo cña ngua'ni yu, cña tso'o ngua'ni.

¹⁵ Nu jyo'o Adán ni, nguptyanu yu yabe' hichu' na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ycuí' ca yu; xqui'ya sca ti nu qui'yu bi' ngua cuxi chalyuu tya li', bi' cha' quiña'a tsa ñati ndyijii. Pana juani ni, xqui'ya sca ti ñati nu naa Jesucristo, chaca lo cha' nda ycuí' Ndyosi lo'o na, sca cha' tso'o tsa laca bi'; tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na li'. Nacui' Ni cha' laja ti taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'ḷi lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati laca nu ndyu'ni Ni cha' ndyaca lubii cresiya ji'ḷi ngu'. ¹⁶ Ná stu'ba ndyu'u cha' ji'ḷi cña nu ngua'ni jyo'o Adán lo'o cña nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi. Nu Adán bi' ni, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu su clyo, lo'o li' ndyanu yabe' hichu' yu; lo'o jua'a ndyanu yabe' hichu' lcaa na lo'o tya'a na juani xqui'ya cha' cuxi bi'. Lo'o

juani quiña'a tsa cha' cuxi ndu'ni na lacua. Pana Jesús ni, sca cña laja ti ngua'ni cuentya ji'na nu lo'o ngua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi; ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi li'. ¹⁷ Ntsu'u cha' cajaa na xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i nu sca ti Adán bi', masi sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana tlyu la cña ndyu'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na juani, nu lo'o ndyu'ni lubii Ni cresiya ji'na. Quiña'a tsa cha' xlya'be ngua'ni Ni lo'o na; jua'a caja chalyuu cucui ji'na juani xqui'ya Jesucristo, masi sca ti ñati laca bi'.

¹⁸ Ndi'ya ngua li': lo'o ngua'ni jyo'o Adán cha' cuxi bi', la cui' jua'a ndyanu yabe' hichu' na, lo'o hichu' lcaa tya'a ñati na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' lo'o ngua'ni Jesucristo sca cha' tso'o: li' laja ti ngua'ni Ni cha' cuityi Ni yabe' nu ntsu'u hichu' na, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. ¹⁹ Tya clyo cua ntsu'u sca ñati nu ná ndaquiya' ji'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'i yu, bi' cha' ndyanu qui'ya ji'i lcaa na lo'o tya'a na juani. Lo'o tiya' la li', yaa chaca ñati nu ndaquiya' ji'i cña nu ngulo Ni ji'i; xqui'ya nu bi' ndyaca tso'o cresiya ji'i lcaa na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi juani.

²⁰ Nu lo'o cuna na ni cña laca nu nclyo ycuí' Ndyosi ji'na, li' nchca cuayá' la ti' na ñi'ya laca qui'ya nu sta Ni ji'na. Masi ndube tsa ti' na cha' ntsu'u tsa cha' cuxi ji'na, la cui' jua'a jlo ti' na cha' ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; jlo ti' na cha' nchca ji'i Ni, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. ²¹ Nu cuxi laca loo ji'na, bi' cha' ndyijii na; pana juani nti' ycuí' Ndyosi caca Ni loo ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ji'na. Lo'o caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i Ni, li' ta Ni sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na xqui'ya Jesús nu Xu'na na.

6

Xqui'ya Cristo, bi' cha' taca caja chalyuu cucui ji'i ñati

¹ Ndi'ya ñacui na lacua: Ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi, cha' li'

tya quiña'a la cha' tso'o cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na, nti' na. ² Ná tso'o tsiya' ti cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni la. Juani laca na ñi'ya laca si cua ngujuii na lo'o Cristo, cha' xa' tyucuii tsa na juani; ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi lacua. ³ Nu lo'o ntyucuatya ngu' ji'na lo'o nguxana ca ti cha' tyu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ñi'ya si na cua ngujuii na stu'ba ti lo'o Jesús, jua'a ngua. ⁴ Lo'o ntyucuatya ngu' ji'na, ndyaa na ne' hitya li', ñi'ya laca si cua ndyaa na nguatsi' na stu'ba ti lo'o Cristo ne' cuaá. Ca bi' ntsiya jyo'o na, cha' taca tyu'ú na chaca quiya', ñi'ya lo'o ngutu'u na nde lo hitya, cha' jua'a tlyu tsa cha' nu ngua'ni ycuí' Ndyosi Sti yu nu lo'o ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Lo'o jua'a caja sca chalyuu cucui ji'na xqui'ya Cristo.

⁵ Jua'a ndyaca cha' cua laca ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. Ngujuii yu nu lo'o ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'na. Lo'o na ni, ñi'ya laca si na cua ngujuii na, jua'a laca na; pana lo'o tyu'ú na chaca quiya', li' caja chaca chalyuu cucui ji'na, ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ⁶ Cuxi tsa ñati ngua na; pana juani laca na ñi'ya laca si lo'o na ngujuii na lo sca crusi lo'o ngujuii ycuí' Jesús, cha' ngüityi yu tsiya' ti cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na li'. Bi' cha' juani nga'aa caca ji'i cha' cuxi bi' caca loo ji'na chaca quiya'. ⁷ Lo'o cua ngujuii sca ñati ni, cua ndye cha' ji'i lo'o qui'ya nu ntsu'u ji'i nde chalyuu li'. ⁸ Lo'o na laca na jua'a, nu lo'o ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' laca na ñi'ya si cua ngujuii na lo'o Cristo; lo'o li' caca na ñi'ya laca si cua ndyu'ú na lo'o Cristo chaca quiya'. ⁹ Jlo ti' na cha' cua ngulo Ni ji'i Cristo ca su ntsiya nguatsi' yu; nga'aa cajaa yu chaca quiya', nga'aa caca tyatsi' yu chaca quiya'. ¹⁰ Cua ngujuii Cristo, cha' sca ti quiya' cua'ni tye Ni ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu na; lo'o li' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' tyucui tyempo tyi'i yu cuentya ji'i ycuí' Ndyosi Sti yu. ¹¹ Lo'o jua'a cu'ma

ni, ñi'ya si cua ngua'ni tye ma tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, jua'a culacua ti' ma; ñi'ya si cua ndyu'u ma chaca quiya' cha' xcui' cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi stu'ba ti lo'o Jesucristo nu Xu'na na, jua'a culacua ti' ma.

¹² Bi' cha' juani nga'aa ta ma chacuayá' cha' caca loo cha' cuxi bi' ji'i ma lo'o ndi'i ma nde chalyuu. Ná tso'o cha' taquiya' na ji'i lcaa lo cha' cuxi nu jña ti' na cha' cua'ni na ji'i, cha' laca na ñati chalyuu ti. ¹³ Ni sca ti tsu' ya' ma, ni sca ti tsu' quiya' ma, ná ta ma ji'i cha' jña nu xña'a, cha' ná caca ma msu ji'i nu bi', cha' ná cua'ni ma cha' cuxi lo'o. Xa' ña'a culacua ti' ma juani; ta ma tyucui ña'a ma cha' caca ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya laca si ngujui ma tsaca quiya', lo'o li' xa' ndyu'u ma chaca quiya'. Bi' cha' juani nga'a cha' ta ma tyucui ña'a ma cha' cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi, laja lo'o ndu'ni ma cha' tso'o ca su ndi'i ma. ¹⁴ Nga'aa si'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu nu caca loo ji'i ma juani. Si'i xcui' cha' ntsii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu, ñi'ya si lo'o nchcube' tsa cha' cusu' bi' ji'i ma; taca tyi'i tso'o ti ma chalyuu juani, cha' xcui' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o ma.

Nga'a cha' cui'ya ngu' cuentya tilaca laca nu laca loo ji'i ngu'

¹⁵ Ná tso'o ñacui na cha' juani nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na ji'i cha' cusu' bi', cha' ndaquiya' na ji'i cha' nu nhcui' ycu' Ndyosi nu xcui' cha' xlya'be ti ndu'ni lo'o na. Ná tso'o laca si tya cua'ni la na cha' cuxi li', cha' nga'aa ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na jua'a. ¹⁶ Nu lo'o ndya'a na ne' xña ji'i sca ñati ni, taquiya' na sca cña nu culo ñati bi' ji'na li'; jlo ti' na cha' nu ñati bi' laca xu'na na, lo'o jua'a nga'a cha' taquiya' na ji'i cha' nu nhcui' nu xu'na bi'. Lo'o nu cuxi nu ndyu'ni cha' caca na cuxi ni, si ndyu'ni cha' cuxi bi' cha' laca bi' loo ji'na, li' ntsu'u cha' cajaa na tsiya' ti; pana si ycu' Ndyosi laca loo ji'na, taquiya' na ji'i cha' nu nhcui' Ni li', caca tso'o cresiya ji'na li'. ¹⁷⁻¹⁸ Tso'o

tsa nti' na' cha' tyucui tyiquee ma ndyu'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi, tsa ña'a cha' nu ngulu'u ngu' ji'i ma. Nu cha' cuxi, bi' laca nu ngua loo ji'i ma; pana lo'o cua ngulaá ma ji'i nu cuxi bi', li' nguxana ma ndu'ni ma cña cha' caja chaca chalyuu su caca lubii cresiya ji'i ma, cha' ycu' Ndyosi laca loo ji'i ma juani. ¹⁹ Jua'a laca cha' nu nda na' lo'o cu'ma, cha' caca cuayá' la ti' ma tilaca laca nu laca loo ji'i ma. Tya tsubi' la cua nda ma tyucui ña'a ma cha' cua'ni ma cha' suba', cha' cua'ni ma cha' cuxi, lo'o jua'a lye la ndyacua cha' cuxi ji'i ma li'; bi' cha' juani ta ma tyucui ña'a ma cha' xcui' cña tso'o cua'ni ma, cha' xcui' cuentya ji'i ycu' Ndyosi tyi'i ma chalyuu.

²⁰ Cua tsubi' la lo'o tya ndu'ni ma xcui' cha' cuxi, ná ngua ji'i ma cua'ni ma cña tso'o ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na; ²¹ ni sca quiya' ná ngua tso'o cha' ji'i ma lo'o ngua'ni ma cha' cuxi nu ngua li'. Lo'o juani ntyuju'u tsa ti' ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ma. Tsa bi' ti cña ndu'ni nu cha' cuxi bi', cha' cua'ni tye bi' ji'i ñati si taquiya' ngu' ji'i; nga'aa caca tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o ycu' Ndyosi si jua'a ndu'ni ngu'. ²² Pana juani ni, nga'aa caca ji'i nu cuxi bi' culo cña ji'i ma, cha' cua ndyatí ma lo cña ji'i ycu' Ndyosi. Chaa ti' ma ndyu'ni ma cña ji'i Ni juani, cha' xcui' na ndi'i ma chalyuu cuentya ji'i ycu' Ni; li' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta Ni ji'i ma lo'o cua ndye lcaa cha'. ²³ Tsa bi' ti caya' caja ji'na lo'o ndu'ni na cha' cuxi, cha' chcuna' lyiji cresiya ji'na lo'o; pana si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na, li' ta ycu' Ndyosi sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Sca cha' xlya'be nu nda ti Ni ji'na laca.

7

Cua nscua sca cha' nu ndaca'a ji'i ñati nu ntsu'u clyo'o

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, ntsu'u ngu' tya'a ma nu tso'o tsa jlo ti' lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na; cua jlo ti'

ma cha' ndatsaa cha' bi' ji'na tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti na. ² Ñi'ya laca sca nu cuna'a nu ntsu'u clyo'o ni, cuentya ji'i cña nu ngulo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na bi', nga'a cha' tyi'i nu cuna'a bi' lo'o clyo'o tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti yu; sca ti nu lo'o cua ngujui yu, li' nga'aa cua'a cha' bi' ji'i nu cuna'a bi', nga'aa ntsu'u nu cuentya ji'i li'. ³ Ndi'ya laca cha': si tyu'u cha' ji'i nu cuna'a bi' lo'o chaca nu qui'yu lo'o tya lu'ú ti clyo'o, cña cuxi laca nu cua'ni nu cuna'a bi' li'. Pana si cua ngujui clyo'o nu cuna'a bi', nga'aa ndatsaa cha' bi' ji'i; taca caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o xa' nu qui'yu, cha' si'i sca cña cuxi laca nu cua'ni li', nu lo'o nga'aa lu'ú clyo'o nu cuna'a bi'.

⁴ Ndi'ya laca na juani cuentya ji'i cha' cusu' nu ndaquiya' tsa na ji'i tya sa'ni la: ñi'ya laca sca nu cuna'a nu nga'aa ntsu'u clyo'o, jua'a laca lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Na cua ngujui Cristo lo crusi, bi' cha' juani nga'aa ntsu'u cha' ji'na lo'o nu cha' cusu' bi'. Cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, bi' cha' taca ji'na cua'ni na cña ji'i yucui' Ndyosi laja lo'o tya ndi'i ti na nde chalyuu. ⁵ Nu ngua cua tsubi' la, cuxi ti ndi'i na, cha' ñati' chalyuu laca na; ngua ti' na cua'ni na lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' na ji'i, masi cua ndyuna na cha' cusu' nu nti' cua'a ji'na. Bi' cha' la cui' cha' cuxi bi' ngua'ni lo'o na cha' chcuna' lyiji chalyuu ji'na. ⁶ Pana juani cua ndi'i laja ti na cuentya ji'i nu cha' cusu' bi', nga'aa caca ji'i cha' bi' culo cña ji'na. Cua ngua laja ji'na juani cha' cua'ni na cña nu nti' yucui' Ndyosi, xqui'ya cha' cua ngujui chaca chalyuu cucui nu nda Xtyi'i yucui' Ndyosi ji'na.

Loo laca nu cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'

⁷ Ndi'ya ñacui na lacua: Si'i la cui' cha' cusu' nu ndu'ni cha' caca cuxi. Nu lo'o bilya cuna na' cha' bi', bilya ca cuayá' ti' na' na ca laca sca cha' cuxi; ná ngua cuayá' ti' na' nquicha',

masi cuxi tsa laca cha' tyacui ti' na' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i tya'a na'. Pana lo'o cua ndyuna na' ni cña ngulo yucui' Ndyosi ji'na, cha' ná tyacui ti' na' ji'i cha' bi' tsiya' ti, li' ngua cuayá' ti' na' cha' ná tso'o laca cha' ndacui ti' na' ji'i sca na jua'a. ⁸ Pana ngua'ni nu cuxi ngana 'na li'. Masi jlo ti' na' cha' cuxi tsa cha' bi', ña'a ti ndiya ti' na' cua'ni na' lcaa lo cha' cuxi; si ná lo'o nscua sca cha' nu cua'a 'na, ná ta na' cuentya cha' cuxi laca sca cña nu ndyu'ni na'. ⁹ Ngua ti' na' cha' tso'o tsa nguti'i na', nu lo'o tya lyiji ca cuayá' ti' na' ni cha' nda cha' cusu' bi'; pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na', li' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'. Na cua chcuna' ti chalyuu 'na ngua li'. ¹⁰ Ngua ti' yucui' Ndyosi cha' caja chalyuu ji'na nquicha', nu lo'o taquiya' na ji'i lcaa cña nu ngulo Ni nu ngua sa'ni. Pana si'i jua'a ngua lo'o na'; cua chcuna' ti chalyuu 'na li', cha' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya 'na li'. ¹¹ Cha' cuxi laca nu ngua'ni ngana 'na; bi' cha' tya ngua'ni la na' cha' cuxi, masi cua nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na' cha' ná cua'ni na' jua'a. Na nchcube' tsa cha' cuxi bi' 'na, cua laca cha' 'na ñi'ya laca si cua ngujui na'.

¹² Chañi cha' sca cha' tso'o ji'i yucui' Ndyosi laca cha' cusu' bi'; lcaa cña nu ngulo Ni ji'na, ca slo yucui' Ni ngutu' cha' bi'. Liñi tsa ndu'ni yucui' Ndyosi, tso'o tsa ndyu'u cha' nu nda Ni lo'o na; ¹³ bi' cha' ná taca ñacui na' cha' cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' bi'. Cha' cuxi nu ndyu'ni na', bi' laca nu ndu'ni ñu'u ji'i chalyuu 'na. Lo'o juani nchca cuayá' ti' na' ñi'ya laca sca cha' cuxi; laja lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ndyu'u cha' cusu' bi', la cui' hora li' ndu'ni nu cha' cuxi bi' ngana 'na. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na' cha' lye tsa laca nu cha' cuxi nu ndu'ni na'.

¹⁴ Jlo ti' na' cha' cña nu ngulo yucui' Ndyosi laca nu cha' cusu' bi'; sca ti si lo'o Xtyi'i yucui' Ndyosi cua'ni cña ne' cresiya ji'na, li' taca ji'na taquiya' na ji'i cña bi'. Pana nu na' ni, ñati' chalyuu ti laca na', loo la laca nu cha'

cuxi bi' ne' cresiya jna'. ¹⁵ Ná nchca ca cuayá' ti' na' ni cha' laca ndu'ni na' xcui' cha' cuxi. Nti' na' cua'ni na' sca cña tso'o nquicha', pana ná nchca 'na tsiya' ti; cha' cuxi nu ná ndiya ti' na' ji'i, bi' laca nu ndu'ni na'. ¹⁶ Cha' ná tso'o nti' na' lo'o ndu'ni na' cha' cuxi bi', bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o nu cha' cusu' bi', masi ná ndaquiya' na' ji'i. ¹⁷ Bi' cha' lacua, si'i ycui' na' laca nu ndu'ni cha' cuxi bi'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' cua'ni na' ji'i li'. ¹⁸ Cua jlo ti' na' cha' ná tso'o laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jna', cha' ñati chalyuu ti laca na'; masi nti' tsa na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o nquicha', pana ná nchca jna' tsiya' ti. ¹⁹ Ná nchca jna' cua'ni na' cha' tso'o nu nti' na' cua'ni; ña'a ti ndu'ni na' cha' cuxi, masi nga'aa nti' na' cua'ni na' jua'a. ²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' lacua: lo'o ndyu'ni na' sca cha' nu ná tso'o nti' na', si'i ycui' na' nu ndu'ni cha' cuxi bi' li'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' ndyu'ni na' ji'i.

²¹ Lo'o li' ndi'ya ndyaca cha' 'na lacua: Masi nti' tsa na' cua'ni na' sca cha' tso'o nquicha', nchca cuayá' ti' na' cha' xcui' cha' cuxi ntsu'u ne' cresiya jna'. ²² Tyucui tyiquee na' ndiya tsa ti' na' cua'ni na' lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na nu ngua sa'ni; ²³ pana nchca cuayá' ti' na' cha' ndi'i chaca nu laca loo ji'i tyucui ña'a na'. Nxu'u tya'a bi' lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee na' ji'i; bi' laca cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jna', nu ndu'ni lo'o na' cha' cua'ni na' cña ji'i, ñi'ya nti' si' cua laca na' sca preso.

²⁴ Xñi'i tsa ti' na' lacua. ¿Tilaca caca ji'i cua'ni lyaá ji'i tyucui ña'a na', cha' nga'aa cua'ni na' cha' cuxi jua'a? Cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya 'na. ²⁵ Sca ti ycui' Ndyosi Sti na taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni 'na, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesucristo nu Xu'na na. ¡Bi' cha' quiña'a tsa xlya'be tya na' ji'i ycui' Ndyosi lacua! Pana tsa bi' ti cha' jlo ti' na', cha' nga'a cha' taquiya' na' ji'i cña

nu ngulo ycui' Ndyosi; ná nchca jna' cua'ni lyaá na' ji'i ycui' ca na' cha' ñati chalyuu ti laca na', lo'o jua'a ña'a ti tya ndyu'ni ñati chalyuu cha' cuxi.

8

Chalyuu cucui nu ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi

¹ Pana juani ni, ndi'ya ngua'ni ycui' Ndyosi: Nga'aa ndyanu yabe' hichu' na, si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; nga'aa taca ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cojolaqui ji'na juani, cha' Xtyi'i ycui' Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na nde chalyuu. ² Nu lo'o laca Xtyi'i ycui' Ndyosi loo ji'na, li' caja chalyuu cucui ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni; na cua ngulo Ni ji'na ya' nu cuxi nu ndyu'ni cha' chcuna' chalyuu ji'na. ³ Cua ngua'ni Ni sca cha' tlyu nu ná ngua cua'ni nu cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o ñati nu ngua sa'ni. Ná ngua cña cha' bi', xqui'ya cha' cuxi tsa tyiquee ñati chalyuu na; pana ngua ji'i ycui' Ndyosi cua'ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni ji'i Sñi' ycui' ca Ni yaa chalyuu re cha' ngua ñati. Nda Ni ji'i nu Jesús bi' yaa, cha' caca yu sca msta lu'ú; bi' laca msta nu ngua ji'i cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na. Ngua Jesús ñati; stu'ba ti ngua yu ñi'ya laca cua ña'a ca ñati chalyuu, cha' jua'a ngua ji'i yu cua'ni tye yu ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati cuxi na. Bi' cha' ngua Ni ñati. ⁴ Lo'o nu juani taca cua'ni na cña nu ngulo Ni ji'na, la cui' cña laca nu nchcui' cha' cusu' bi' cha' cua'ni na; taca cua'ni na ji'i juani, xqui'ya cha' nga'aa caca cojolaqui nu cuxi nu ntsu'u chalyuu ji'na, cha' Xtyi'i ycui' Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na chalyuu juani.

⁵ Nu lo'o cua'ni na ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu ti, la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñati bi', bi' laca loo ne' cresiya ji'na li'; pana si Xtyi'i ycui' Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na chalyuu, li' taca taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi. ⁶ Chcuna' chalyuu ji'na, si xcui' cua'ni na cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti; pana

caja chalyuu cucui ji'na cha' ti ti tyi'i tyiquee na, si taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi. ⁷Tya'a cusuu ycu'i' Ndyosi laca na, si ña'a ti ndu'ni na cha' cuxi ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu ti; ná nchca ji'na tsiya' ti taquiya' na ji'i cha' nu nda ycu'i' Ni lo'o na, si ña'a ti tya nti' na cua'ni na cha' cuxi. ⁸Bi' cha' ná taca ji'na cua'ni na cña nu nti' ycu'i' Ni cha' cua'ni na, si tiji' tsa ti' na ji'i cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

⁹Nga'aa si'i jua'a ndi'i ma juani, nga'aa nchca tiji' ti' ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu; stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu'i' Ndyosi juani, cha' cua nda ycu'i' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo tsiya' ti, si bilya tyanu Xtyi'i ycu'i' Ni ne' cresiya ji'na, la cui' Xtyi'i nu ndyu'u ji'i Cristo. ¹⁰Masi ngua'ni nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' chcuna' chalyuu ji'i ma, pana tya lu'ú ma juani, xqui'ya cha' lu'ú Xtyi'i ycu'i' Ni ne' cresiya ji'i ma si ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo. Ndyanu Xtyi'i ycu'i' Ni lo'o ma nu lo'o ngua tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús. ¹¹La cui' Xtyi'i ycu'i' Ndyosi laca bi', la cui' laca nu ngulo ji'i jyo'o Jesús ca su ntsiya nguatsi', ndyu'ú yu chaca quiya' li'. Lo'o jua'a cua nda ycu'i' Ndyosi Xtyi'i ycu'i' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, cha' nu lo'o cajaa ma, li' cua'ni Ni cha' tyu'ú ma chaca quiya' xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ni.

¹²Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, juani nga'aa caca ji'i ñati culo ngu' cña ji'na, cha' cua'ni na cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu ti.

¹³Chcuna' chalyuu ji'i ma si xcui' culana ma ji'i cha' cuxi lo'o ndi'i ma chalyuu; pana chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i' Ni taca tyijiloo ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma, cha' nga'aa cua'ni la ma ji'i. Caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma li'.

¹⁴Cua ña'a ca na, cua laca na sñi' ycu'i' Ndyosi si ndu'ni na cua ña'a ca cña nu nlyo Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ji'na. ¹⁵Na cua nda ycu'i' Ndyosi Xtyi'i Ni ji'i ma, cha' ndu'ni Xtyi'i Ni cha'

caca ma sñi' ycu'i' Ndyosi; ndu'ni bi' cha' ndi'ya taca chcui' na lo'o ycu'i' Ndyosi: “Sti ya”, ñacui na ji'i Ni. Si'i cha' cuxi ndu'ni Xtyi'i Ni nu lo'o nlyo bi' cña ji'i ma, si'i cha' xcutsii ji'i ma ñi'ya nu ntsii ma cua sa'ni la, si'i jua'a cña ndu'ni nu bi'. ¹⁶Cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na ni, stu'ba nchcui' cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i Ni lo'o na, cha' cua laca na sñi' ycu'i' Ni. ¹⁷Nu lo'o cua laca na sñi' ycu'i' Ni, lo'o ji'na tyacua lcaa cha' tso'o nu ta Ni li', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni ji'i Cristo; pana si cua nti' na cha' stu'ba ti tyi'i na lo'o Cristo ca su tlyu ca su ntucua Ni, li' ntsu'u cha' talo na lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'na nde chalyuu ti, ñi'ya ndalo ycu'i' Cristo lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' ji'i yu.

¹⁸Ntsu'u quiya' ndyiji xi cha' ti'i ji'na laja lo'o ndi'i ti na nde chalyuu; pana xca ti cha' laca cha' bi', ná stu'ba laca cha' ti'i bi' lo'o cha' tso'o nu caja ji'na ca nde loo la, nti' na'. Lo'o jua'a tya lyiji culu'u Ni lcaa cha' ji'na, ñi'ya caca cha' tso'o bi' nde loo la.

¹⁹Lcaa ca na lu'ú nu cua ngüiñá ycu'i' Ndyosi nde chalyuu ni, ntajatya tsa na bi' ji'i ycu'i' Ndyosi, ni jacua' culu'u Ni ji'i ñati chalyuu tilaca nu chañi cha' laca ngu' sñi' ycu'i' Ni. ²⁰Cua ngunu'u lcaa chalyuu; lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu ni, ná lcaa na bi' ngua ñi'ya nu ngua ti' ycu'i' Ndyosi cha' caca cha' bi' lo'o ngüiñá Ni ji'i. Cua nguxtyanu Ni chalyuu cha' tyanu jua'a ti, masi si'i jua'a ndiya ti' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu bi'. Pana ná nga'a cha' tyanu cha' jua'a tyucui tyempo; ²¹cua tyalaa ti sca tsá nu tye lcaa cha' cuxi nu ndu'ni cha' quiñu'u chalyuu, lcaa cha' cuxi nu laca loo ji'na. Lo'o li' tso'o tsa caca lcaa lo na nu ngüiñá Ni nde chalyuu, cha' stu'ba ti cua'ni lyaá Ni ji'i nu na bi' lo'o ji'na nu laca na sñi' ycu'i' Ni. ²²Tya lyiji caca cha' tlyu bi', pana jlo ti' na cha' ntsu'u tsa cha' ti'i, ntsu'u tsa cha' quicha ti' ji'i lcaa na nu ngüiñá ycu'i' Ndyosi nde chalyuu. Ñi'ya lo'o lijya ti'i ji'i sca nu cuna'a cha' cua cala ti sñi', jua'a ntsu'u cha' ti'i chalyuu

juani. ²³ La cui' jua'a lo'o lcaa tya'a na nu ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'na, nxi'ya na ndi'i na cha' ntsu'u tsa cha' ti'i ji'na juani. Na cua nda Ni Xtyi'i ycu' Ni ji'na lo'o ndi'i na nde chalyuu, sca cha' tso'o nu nda Ni ji'na yala la laca. Laja li' ntajaty tsa na ji'i tsa tlyu bi', cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na, cha' xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na li'. Lo'o li' ta Ni su tyi'i na slo Ni, cha' cua laca na sñi' ycu' Ni. ²⁴ Jlya ti' na cha' ngua'ni lyaá Ni ji'na, masi nga'a cha' jatya na ji'i tsa tlyu bi', cha' cua'ni tye Ni cña nu ndyu'ni Ni. Sca na nu ntajaty na ji'i ni, lo'o cua na'a na ji'i, cha' ndu'u tucua cha' bi', nga'aa nti' cha' jatya la na ji'i li'; si'i na tya ntajaty na ji'i, na cua na'a na ji'i li'. ²⁵ Pana lo'o chañi cha' tya ntajaty na ji'i sca cha', li' ntsu'u cha' talo na ji'i, masi tya lyiji ña'a na ji'i, masi talo na tyiquee' ña'a cuayá' nu ña'a na ji'i cha' cua ndyu'u tucua.

²⁶ Bi' cha' laca cha' nxyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'na, cha' ná nchca ji'na tsiya' ti. Ná jlo ti' na ñi'ya nu tso'o la chcu' na lo'o ycu' Ndyosi, pana Xtyi'i ycu' Ni laca nu nclu'u ji'na ñi'ya nu chcu' na lo'o Ni. Cua jlo ti' Xtyi'i ycu' Ni cha' ti'i tsa cha' nu ntsu'u tyiquee na, cha' ná ndyiji ñi'ya caca chcu' na cha' bi' lo'o Ni; bi' cha' lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi nchcu' lo'o ycu' Ndyosi Sti na cuentya ji'na li'. ²⁷ Nclyotu ycu' Ndyosi lcaa ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a jlo ti' Ni lcaa cha' nu nti' Xtyi'i ycu' Ni ta lo'o Ni, cha' nu lo'o ndijña nu bi' sca cha' ji'i ycu' Ndyosi Sti na cuentya ji'na, stu'ba nti' Xtyi'i Ni lo'o lcaa cha' nu nclyacua ti' ycu' Ndyosi Sti na.

Nga'aa ntsu'u nu cuxi nu caca cua'ni cha' culaya' ycu' Ndyosi ji'i ñati ji'i Ni

²⁸ Jlo ti' na cha' cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' ñi'ya caca lcaa cha' nu ndyaca chalyuu, cha' caca tso'o chalyuu su ndi'i na si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i Ni. Na cua ngusubi Ni ji'na juani, cha' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni tya clyo cha' caca na. ²⁹ Masi

tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' jlo ti' ycu' Ni tilaca laca nu tyaja'a xñi cha' ji'i Ni nde loo la. Ngua ti' Ni cha' caca na ñi'ya laca Jesús, Sñi' ycu' ca Ni, ngua ti' Ni cha' caca Jesús tya'a na; quiña'a tsa tya'a sñi' ycu' Ni caca na li', pana loo la laca Jesús. ³⁰ Jua'a ngua ti' Ni tya clyo la cha' caca na, bi' cha' ngusubi Ni ji'na. Nu lo'o cua ngusubi Ni ji'na, li' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i Ni; nu lo'o ndye caca tso'o cresiya ji'na, li' ta Ni su tyi'i na ca su tlyu ca su ntucua ycu' Ni.

³¹ Lo'o cua ndyuna na lcaa cha' tso'o bi', li' taca ñacui' na cha' ná ntsu'u nu caca xuu tya'a lo'o na, cha' ycu' Ndyosi laca nu ndi'i lo'o na. ³² Ná nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús cha' tya'achu' yu ji'i cña ji'i Ni jua'a ti, masi nu sca ti Sñi' ycu' Ni laca yu; nda Ni ji'i yu cha' cajaa lo crusi cuentya ji'i lcaa na lo'o tya'a na. Cua nda Ni lcaa cha' tso'o nu ji'i ycu' ca Ni ji'i Jesús, la cui' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ni. Lo'o jua'a sca ti cuayá' nu ta Ni cha' bi' ji'na, ñi'ya lo'o nda Ni cha' bi' ji'i Sñi' ycu' Ni. ³³ Ná tucui taca sta qui'ya ji'na lacua, cha' cua laca ngusubi ycu' Ndyosi ji'na; ycu' Ndyosi laca nu cua ngulo yabe' ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na. ³⁴ Ná ntsu'u nu caca xcube' ji'na li', cha' xqui'ya na cua ngujuii Jesús, xqui'ya na cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o juani ntucua Cristo la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi, ndijña yu cha' clyo ti' ji'i ycu' Ndyosi Sti yu cuentya ji'na. ³⁵ Ni sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu ná taca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na juani, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu Cristo bi' ña'a Ni ji'na. Ná sca caca ji'na, masi quicha tsa na, masi ti'i ti ndi'i na chalyuu, masi xcube' tsa ngu' ji'na, masi ndyiji jbi'ña ji'na, masi tye ste' na ngusu, masi ntsu'u tsa cha' cuxi su ndi'i ti na, masi cujuui ngu' ji'na; lcaa cha' bi' ná caca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na. ³⁶ Ndi'ya nchcu' sca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi:

Xqui'ya ycu' Ndyosi, cua ña'a ca hora

ndyujuii ngu' ji'na.
Ndyu'ni ngu' lo'o na ñi'ya si laca na
xlya', la cui' xlya' nu ndya'a
lo'o ngu' ji'i slo ñati nu ndujuii
ji'i.

³⁷ Masi jua'a, lye tsa ntyijiloo na ji'i
nu cuxi bi'; nga'aa nchca ji'i nu cuxi
bi' culo cña ji'na tsiya' ti xqui'ya Jesús,
cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

³⁸ Bi' cha' jlo ti' na' juani cha' nga'aa
ntsu'u ni sca na nu caca cua'ni cha'
culaya' ycu' Ndyosi ji'na, cha' ntsu'u
tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; masi cua
ngujuii na, masi tya lu'ú na, ná cu-
laya' Ni ji'na. Ni xca ji'i ycu' Ndyosi
nu ntucua nde cua, ni sca cui'i nu laca
loo nde lo yuu, ná nchca ji'i tsiya' ti
cua'ni cha' culaya' Ni ji'na. Masi cha-
lyuu su ndi'i na juani, masi chalyuu
nu caca nde loo la, ná culaya' Ni ji'na.
Ná ntsu'u nu laca loo nde chalyuu nu
nchca ji'i culo ji'na ya' nu Xu'na na;
³⁹ ná sca na nu ntsu'u nde cua, ná sca
na nu ntsu'u nde qui'ñi ne' yuu, ná
sca na tyucui ña'a chalyuu nu ngüiña
ycu' Ndyosi, ná caja ñi'ya nu culo
ji'na ya' Jesucristo nu Xu'na na, cha'
ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

9

*Na cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i
ngu' judío cha' caca ngu' ñati ji'i Ni*

¹ Ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo
laca na', bi' cha' xcui' cha' liñi ta
na' lo'o cu'ma; si'i cha' cuiñi nchcui'
na'. Xtyi'i ycu' Ndyosi ngua'ni cha'
ngua'ya cha' hique na', bi' cha' liñi
tsa cha' nu ta na' lo'o ma' juani.

² Xñi'i tsa ti' na', ti'i tsa ntsu'u ty-
iquee na' xqui'ya ngu' judío tya'a na';

³ tyucui tyiquee na' tyaja'a na' cha'
masi tyanu yabe' nu ntsu'u ji'i ngu'
bi' hichu' ycu' ca na', masi nga'aa
ña'a Cristo jna' tsiya' ti nti' na', si jua'a
ti taca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' tya'a
quichu' tyi na' bi'. ⁴ Laca ngu' bi' la cui'
tya'a ñati ji'i jyo'o cusu' Israel, ñati ji'i
nu yaa chalyuu nde loo la; sca ti tañi
ntsu'u ji'i ngu' lo'o jyo'o bi', lo'o jua'a
cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' cha'
caca ngu' bi' ñati ji'i ycu' Ni. Tlyu tsa
cha' nu ngua'ni Ni, cha' ntaja'a ycu'

Ni tyi'i Ni lo'o ngu' bi'. Cua ngüiñi
cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cua
ngulo Ni cña ji'i Moisés, lcaa ña'a cña
nu culo yu ji'i ngu' bi'; cua nda Ni cha'
lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca lo'o cua'ni
tlyu ngu' ji'i ycu' Ni; lo'o jua'a yala
la nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu
caca ji'i Cristo nu ntsu'u cha' caa nde
loo la. ⁵ Sñi' jyo'o cusu' ji'na laca ngu'
bi'. Nu lo'o ngula Cristo chalyuu ngua
Ni ñati, la cui' tya'a ngu' Israel ngua
yu li'. La cui' jua'a laca Cristo ycu'
Ndyosi nu laca loo ji'i lcaa na tsiya' ti,
bi' cha' lcaa tyempo ndu'ni tlyu ngu'
ji'i Ni. Chañi tsa cha' bi'.

⁶ Si'i na ngujlyaa ti' ycu' Ndyosi
cha' nu nguxquiñi Ni lo'o ngu' Israel
tya sa'ni la, cha' nu cua'ni lyaá Ni ji'i
ngu'; pana nu tya'a ñati ji'i jyo'o Israel
nu yaa chalyuu nde loo la ni, ná lcaa
ngu' bi' ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu
nchcui' ycu' Ndyosi, ñi'ya ndaquiya'
ycu' jyo'o Israel ji'i cha' bi' cua sa'ni
la. ⁷ Lo'o jua'a si'i cua ña'a ca ñati
tya'a ji'i jyo'o Abraham nu chañi ca
laca ngu' judío. Ná stu'ba ngua'ni
jyo'o Abraham lo'o lcaa sñi' yu, cha'
cua nda ycu' Ndyosi cha' lo'o yu tya
tsubi' la ndi'ya: “Sca ti sñi' nu'u, nu
Isaac ni, ji'i bi' tucua' na' cha' ji'i; jua'a
tucua' na' cha' ji'i lcaa ñati nu tyu'ú
ji'i yu tyempo nde loo la”, nacui' ycu'
Ndyosi ji'i Abraham. ⁸ Jua'a nchca
cuayá' ti' na cha' ná caca ngu' sñi'
ycu' Ndyosi sca ti xqui'ya cha' tya'a
ñati ji'i jyo'o Abraham lo'o ji'i jyo'o
Israel laca ngu'; sca ti si tyucui ty-
iquee ngu' jlyaa ti' ngu' cha' cua'ni Ni
lcaa cña nu ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu'
tya sa'ni la cha' cua'ni Ni, li' chañi
cha' laca ngu' ñati ji'i ycu' Ni. ⁹ Nde
laca cña nu cua ngüiñi cha' ji'i ycu'
Ndyosi lo'o jyo'o Abraham cua sa'ni
li': “Chaca yija tya'a na’”, nacui' Ni ji'i
Abraham. “Hasta ca li' ta na' sca sñi'
nu'u lo'o ma' Sara.”

¹⁰ Cua nchcui' ycu' Ndyosi cha' bi'
lo'o nu Isaac bi'. Cyo'o jyo'o cusu'
Isaac bi' ngua naa Rebeca. Lo'o li'
ngula tucua tya'a sñi' nu Rebeca bi'
lo'o sca ti sti ngu'. ¹¹⁻¹³ Masi tya lyiji
cala nu sube bi', tya lyiji cuna ngu'

ni sca cha' tso'o, ni sca cha' cuxi, li' ndacha' ycu' Ndyosi ji' Rebeca: "Nu cala clyo ni, bi' caca msu ji' nu cuañi' la", nacui Ni. Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi lo'o nchcui' ycu' Ndyosi ji' tyucuaa nu sube bi': "Tyaca'a tsa Jacob 'na", nacui Ni, "pana nga'aa ndiya ti' na' ji' Esau' tsiya' ti". Jua'a ndyanu cha', cha' ntsu'u chacuaya' ji' ycu' Ndyosi cha' subi Ni ji' cua ña'a ca ñati nu nti' ycu' Ni; si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ti na caca na ñati ji' ycu' Ndyosi lacua.

¹⁴ ¿Ha tso'o ñacu' na cha' ná liñi ndu'ni ycu' Ndyosi lacua? Ná taca chcu' na jua'a. ¹⁵ Nde laca cha' nu nda Ni lo'o Moisés tya sa'ni la: "Cua ña'a ca ñati nu nti' na' cua'ni tya'na ti' na' ji', bi' laca ñati nu cua'ni tya'na ti' na' ji'", nacui Ni. "Tso'o nti' na' ña'a na' ji' cua ña'a ca ñati nu ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji'." ¹⁶ Bi' cha' laca cha' si'i na ndu'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'na xqui'ya cha' nu ndiya ti' na' ji' Ni, si'i na ndu'ni clyu ti' Ni ji'na xqui'ya cha' nguula tsa ndyu'ni na cña ji' Ni; laca cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni lyaá Ni ji'na. ¹⁷ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', la cui' cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o rey ji' ngu' Egipto nu ngua li': "Cua nda na' chacuaya' jinu'u cha' caca nu'u rey", nacui Ni, "cha' caca cuaya' ti' nu'u cha' nguula tsa cña nu ndu'ni na' chalyuu. Lo'o jua'a caca cuaya' ti' ñati tyucui ña'a chalyuu tilaca laca na'", nacui Ni ji' rey bi'. ¹⁸ Ca cuaya' ti' na li', cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji' cua ña'a ca ñati nu nti' Ni cua'ni tya'na ti' Ni ji'; jua'a ndacu' Ni cha' ji' cua ña'a ca ñati nu nti' ti Ni tacu' Ni cha' ji', cha' nga'aa cuna ngu' cha' ji' Ni.

¹⁹ ¿Ni cha' laca nsta ycu' Ndyosi qui'ya ji' ñati chalyuu lacua, si jua'a ná nchca ji'na tsiya' ti cua'ni na xi xa' la cha', si jua'a cua laca ngusubi ycu' Ndyosi ji' ña'a ñati nu nti' ti Ni ji'? ²⁰ Pana na nu laca na ñati chalyuu ti, ná tso'o si xlyú na cha' jua'a hichu' ycu' Ndyosi. Ñi'ya laca sca quityu' ni, ná nchca ji' quityu'

bi' xlyú cha' hichu' ñati nu ngüñá ji' lo'o yuu; ná nchca chcu' quityu' bi' ndi'ya: "¿Ni cha' laca ngüñá nu'u jna' jua'a?" ²¹ Ntsu'u chacuaya' ji' cuityi yuu cha' cuiñá ma' na laca nu nti' ma' cuiñá ma' lo'o yuu ji'. Taca ji' ma' cuiñá ma' sca quityu' tso'o nu quiña'a nga'a, lo'o jua'a taca ji' ma' cuiñá ma' sca quityu' nu canta' ti ña'a, si jua'a nti' ma'; masi lo'o la cui' tya'a yuu ndya' nu tso'o bi', lo'o jua'a ndya' nu canta' ti bi'.

²² Ngua ti' ycu' Ndyosi culu'u Ni ji'na ñi'ya ña'a xcube' Ni ji' ñati cuxi, cha' ca cuaya' ti' na cha' nguula tsa cña nu ndu'ni Ni. Ndalo tsa tyiquee Ni ji' ñati cuxi bi', masi cua ntsu'u tsa chacuaya' ji' ycu' Ndyosi cha' ca ñasi' Ni ji' ngu', cha' jua'a cuityi Ni ji' ngu' tsiya' ti. ²³ Pana ngua ti' Ni cha' caca cuaya' ti' na ñi'ya tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na. Tya tsubi' la cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'na, cha' lo'o na caja cha' tso'o nu ntsu'u ji' ycu' Ndyosi ji'na. ²⁴ Ñati ji' ycu' Ndyosi laca na; stu'ba ti ngusubi Ni ji'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. ²⁵ Bi' laca cha' nu nguscua jyo'o Oseas lo quityi, nu lo'o nacui ycu' Ndyosi ndi'ya:

Cusubi na' ji' ñati nu caca ñati jna', masi si' jua'a ngua ngu' nquicha';

la cui' ñati nu ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji' nquicha',

la cui' ngu' bi' tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji' ngu' juani, nacui Ni.

²⁶ Lcaa quichi' su nacui ji' ngu' bi' tya tsubi' la: "Si' ñati ji' ycu' Ndyosi laca ma",

ca bi' ñacu' ji' ngu' juani: "Sñi' ycu' Ndyosi nu lu'ú ca laca ma".

²⁷⁻²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' jyo'o Isaías ji' ngu' Israel ndi'ya: "Ná ndu'ni cha' masi quiña'a tsa ñati tyu'ú ji' Israel nde loo la; masi ñi'ya laca yusi nu ndi' to' tyujo'o, tsa lo cua tya'a ñati caca na. Cua nacui ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' yala ti cuityi Ni ji'na nu lo'o xcube' Ni ji'na,

pana tya tyanu xi tya ñati tya'a na nu
cua'ni lyaá Ni ji'na.” ²⁹ La cui' jua'a
nchcui' Isaías chaca cha' ndi'ya:

Tya sa'ni la ndye cha' tsiya' ti ji'i ngu'
quichí Sodoma lo'o ji'i ngu'
quichí Gomorra;

la cui' jua'a taca cua'ni tye ycu' nu
Xu'na na ji'i lcaa ngu' Israel
tya'a na.

Pana cua nda Ni chacuayá' clyaá tu-
cua sna tya'a ti ngu' tya'a na,
xqui'ya cha' tya'na tsa ti' Ni
ña'a Ni ji'na.

*Ná ntaja'a ngu' judío xñi ngu' cha'
tso'o nu nda Jesucristo lo'o ngu'*

³⁰ Ndi'ya ñacui' na lacua: Cua ngua
tso'o cresiya ji'i ngu' xa' tsu' cuentya
ji'i ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' ngusñi
ngu' cha' ji'i Jesús, masi si'i ngu'
judío laca ngu' bi'; ngua tso'o cresiya
ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' jlya ti' ngu'
cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi, si'i na
ngua'ni tsa ngu' cña cha' caca tso'o
cresiya ji'i ycu' ca ngu'. ³¹ Pana
nu ngu' nu ngutu'ú ji'i jyo'o Israel
ni, ná ngujui' ñi'ya caca tso'o cre-
siya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi;
cua ndyuna ngu' cha' nu nda Ni lo'o
ngu' nquicha', pana ná ndaquiya'
ngu' lcaa cha' bi'. ³² ¿Ni cha' laca
ná ngua tso'o cresiya ji'i ngu' judío
lacua? Laca cha' ná jlya ti' ngu' cha'
taca ji'i Jesús cua'ni cho'o ji'i cresiya
ji'i ñati. Nti' nu ngu' judío bi' cha' caca
tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'
Ndyosi laja lo'o ndyu'ni ti' ngu' cña
nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu'. Ngua
cuxi cha' ji'i ngu' li', ñi'ya laca si' cua
nclýú ti'i ngu' chu' sca quee nu ntsiya
cla'be tyucui' su ndya'a ngu'. ³³ Cha'
ji'i quee bi' nscua sca cha' lo' quityi
cusu', nu nchcui' ndi'ya:

Sta na' sca quee nu xtyii tyucui' su
ndya'a ngu' Israel, ngu' quichí
Sión bi', nacui' ycu' Ndyosi.

Jesús laca ñi'ya laca quee bi', lo'o jua'a
ta Jesús sca cha' tyuju'u ti' ji'i ngu'
bi'; tyuu tya'a ngu' bi' ca tyuju'u ti'
ngu' xqui'ya Jesús bi'. Pana ná ntsu'u
cha' caca taja ti' ngu' ji'i Jesús, si' cua
ngusñi ngu' cha' ji'i.

10

¹ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na
lo'o Jesús, tyucui' tyiquee na' lye tsa
nchcui' tya'na na' lo'o ycu' Ndyosi,
cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' judío tya'a
na'. ² Liñi tsa cha' nu chcui' na' ji'i
ngu' bi', cha' tso'o tsa ndu'ni tlyu
ngu' ji'i ycu' Ndyosi nquicha', pana
ná jlo tso'o ti' ngu' ñi'ya laca cña nu
nti' Ni cha' cua'ni ngu'; ³ ná nchca
cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni Ni cha'
ca tso'o cresiya ji'i ñati cuentya ji'i
ycu' Ni. Xa' ña'a nti' ngu' bi'; cha' ji'i
ycu' ca ngu' nclýana ngu' ñi'ya caca
tso'o cresiya ji'i ngu', cha' ná ntaja'a
ngu' jlya ti' ngu' ji'i cña nu ndyu'ni
ycu' Ndyosi. ⁴ Pana cua ñaa Jesús
chalyuu juani, cua ngusñi na cha' ji'i
yu, bi' cha' taca ca tso'o cresiya ji'na
cuentya ji'i ycu' Ndyosi; nga'aa nti'
cha' taquiya' tsa na cha' cusu' nu cua
nda jyo'o Moisés bi', cha' si' jua'a taca
ca tso'o cresiya ji'na.

⁵ Ndi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o
Moisés lo' quityi lo'o nchcui' yu' ñi'ya
caca tso'o cresiya ji'na, si' taquiya'
na lcaa cha' cusu' bi': “Tso'o ti' tyi'i
na chalyuu, si' cua'ni na lcaa ca cña
nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na”. Jua'a
nchcui' quityi bi'. ⁶ Pana chaca cha'
nscua lo' quityi ñi'ya caca ca tso'o cre-
siya ji'na lo'o xñi ti' na cha' ji'i Jesús;
ndi'ya nchcui' quityi bi': “Ná nga'a
cha' tsa na tsaana na ji'i Cristo ca su
ntucua ycu' Ndyosi nde cua”, nacui'
quityi, “cha' tyaa lo'o na ji'i Cristo nde
lo' yuu. ⁷ Ná nga'a cha' tsa na tsaana
na ji'i Cristo ca su ntsiya jyo'o”, nacui'
quityi, “cha' tyaa lo'o na ji'i nde lo'
yuu chaca quiya'.” ⁸ Ndi'ya ntsu'u
cha' lo'o jlya ti' na ji'i Ni: “Cacua
tsa ntsu'u cha' ji'i Jesús ji'na. Taca
tyu'u cha' ji'i Cristo nde tu'ba na, taca
tyu'u cha' bi' nde ne' cresiya ji'na.”
Bi' laca cha' tso'o nu ta na lo'o ngu',
cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i nu
cuxi, si' chañi cha' xñi na cha' ji'i Jesús.
⁹ Tsa bi' ti' cha' nti', cha' cacha' na
ji'i ngu' cha' Jesús laca nu Xu'na na,
lo'o jua'a tyucui' tyiquee na jlya ti' na
cha' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú
Jesús chaca quiya' ca su nguatsi'. Li'

taca ji'í Ni cua'ni lyaá Ni ji'na, ¹⁰ cha' nde ne' cresiya ji'na ntsu'u cha' ji'í Jesús nu cua ngusñi na, lo'o la cui' jua'a nde tu'ba na ntsu'u cha' ji'í Jesús nu nchcui' na lo'o ñati; li' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na ji'í lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

¹¹ Cua nscua chaca cha' lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi ndi'ya: “Ni tsaca na, tya'a ngusñi na cha' ji'í ycuí' Ndyosi, ná ntsu'u cha' caca taja ti' na ji'í Ni li'”. Jua'a nchcui' quityi. ¹² Sca ti cuayá' tyacua cha' bi' ji'í ngu' judío, la cui' jua'a tyacua cha' bi' ji'í ngu' xa' tsu', cha' sca ti ycuí' Ndyosi nu Xu'na na laca loo ji'í lcaa ñati chalyuu; sca ti cuayá' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o lcaa ñati nu jña cha' clyu ti' ji'í ycuí' Ni chacuayá' ji'í Jesús. ¹³ Ndi'ya ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu': “Cua'ni lyaá Ni ji'í lcaa ñati nu jña cha' clyu ti' ji'í Ni chacuayá' ji'í ycuí' nu Xu'na na”. ¹⁴ Pana ná caca chcui' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi chacuayá' ji'í Jesús si bilya xñi ngu' cha' ji'í yu; jua'a ná caca xñi ngu' cha' ji'í Jesús si bilya cuna ngu' cha' bi'; ni ná caca cuna ngu' cha' bi' si bilya caja ñati nu ta cha' bi' lo'o ngu'. ¹⁵ Pana ná tucui caca ji'í tsa cha' ta cha' bi' lo'o xa' la ngu' si ná culo Ni cña ji'í cha' tsa. Ndi'ya nchcui' quityi cusu': “Tso'o tsa nti' na lo'o tyalaa ngu' slo na cha' ta ngu' cha' tso'o ji'í ycuí' Ndyosi lo'o na, cha' culu'u ngu' ñi'ya caca cha' ti ti tyi'í tyiquee na”. Jua'a nchcui' quityi.

¹⁶ Ná ndyuna tso'o lcaa ñati cha' nu nda na lo'o ngu', nu lo'o ndacha' na ji'í ngu' ñi'ya cua'ni lyaá Ni ji'í ñati. La cui' jua'a ngua lo'o jyo'o Isaías cua sa'ni. “Ndyosi Xu'na ya, ná tucui ndu' tsiya' ti nu ngusñi cha' jinu'u nu nchcui' ya lo'o ngu'”, nacui' jyo'o bi'. ¹⁷ Pana nu na ni, cua ngusñi na cha' ji'í Jesús nu ngua tya clyo, tya lo'o ndyuna na cha' tso'o nu cua nchcui' ngu' lo'o na cha' ji'í Cristo.

¹⁸ Nti' na' xcuane na' sca cha' ji'í cu'ma: ¿Ha bilya cuna ngu' judío cha' ji'í Cristo lacua? Cua ndyuna ngu',

cha' cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Tyucui ña'a chalyuu nguañi cha' nu nda ngu' lo'o;

lcaa se'í ndyalaa cha' nu nchcui' ngu', masi ca su cua tyijyu' la cua ndyalaa cha' bi'.

Jua'a nchcui' quityi. ¹⁹ Chaca cha' xcuane na' ji'í ma' li': ¿Ha ná nda ngu' judío cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi' lacua? Sa'ni tsa nguscua jyo'o Moisés cha' ji'í ngu' bi', ndi'ya nchcui' quityi bi':

Cua'ni na' cha' caca liye' ti' ma' ña'a ma' ji'í xa' ñati nu si'í ñati tso'o laca ngu' nti' ma', nacui' Ni.

Nacui' ma' cha' ple tsa ngu'; ná nchca cuayá' ti' ngu', nti' ma'.

Ta na' cha' ñasi' ti' ji'í ma', xqui'ya cha' cua ngusñi ñati bi' cha' jna'; masi cu'ma ni, ná nti' ma' cuna ma' cha' jna', nacui' Ni.

²⁰ Lo'o jua'a liñi tsa cha' nu nda jyo'o Isaías nu ngua sa'ni cuentya ji'í ycuí' Ndyosi:

La cui' ñati nu bilya clyana ngu' cha' 'na, cua ngujui cha' jna' ji'í ngu' juani, nacui' Ni.

Masi bilya jña ngu' sca cha' tso'o jna', cua nclyu'uloo na' ji'í ngu' bi' juani.

²¹ Pana xa' ña'a nguscua jyo'o Isaías cha' ji'í ngu' Israel: “Tyucui tsa ngusi'yana na' ji'í ngu'”, nacui' Ni, “pana ná ndaquiya' ngu' bi' 'na tsiya' ti; xcui' na nxu'u tya'a ti ngu' lo'o na”. Jua'a nchcui' quityi.

11

Si'í lcaa ngu' judío nu nguxtyanu ngu' ji'í ycuí' Ni

¹ Ná nti' ycuí' Ndyosi tsiya' ti culya' Ni ji'í ngu' judío, cha' laca ngu' ñati ji'í ycuí' Ni. Lo'o jua'a ycuí' na' laca na' ngu' judío, cha' sca ti lo tañi na' lo'o jyo'o Abraham; laca na' tya'a jyo'o cusu' Benjamín. ² Nu ngua sa'ni ngusubi ycuí' Ndyosi ji'í ngu' Israel, cha' caca ngu' ñati ji'í Ni; juani nga'aa culya' Ni ji'í ngu' bi'. ¿Ha ná ntsu'u ti' ma' cha' nu nscua lo quityi cuentya ji'í nu Elías

bi'? Sca jyo'o cusu' nu nda cha' jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o ñati sa'ni ngua jyo'o Elías bi'; pana nu lo'o nchcui' Elías lo'o ycu'i' Ndyosi, ngusta yu qui'ya jil'i ngu' Israel ndi'ya: ³“Ndyosi Xu'na na', cua ndyujui ngu' bi' jil'i lcaa ñati nu laca tu'ba jinu'u”, nacui nu Elías bi'. “Cua ngüityi ngu' jil'i lcaa su tlyu su ndu'ni tlyu ya jinu'u nquicha'. Chaca tya na' ndyanu na' juani; lo'o jua'a na', cujuui ngu' jna' cua nti' ngu'”, nacui yu jil'i ycu'i' Ndyosi. ⁴Li' nguxacui Ni cha' jil'i yu bi': “Ná cube ti' nu'u. Tya ndu tya chcati mil tya'a ngu' qui'yu nu caca cña 'na, ñati nu bilya tyu sti' slo lcu'i jo'ó Baal”, nacui Ni jil'i Elías. ⁵La cui' jua'a laca tyempo juani, si'i lcaa ngu' judío nu nguxtyanu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi; tya ndi'i xi ñati nu cua ngusubi Ni jil'i, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati bi'. ⁶La cui' jua'a tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni jil'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. Si'i na clyaa na jil'i nu cuxi xqui'ya sca cña nu ngua'ni ycu'i' ca ti na, cha' ná ntsu'u cha' ñacui na cha' ycu'i' Ndyosi ngua'ni lyaá jil'na si cua ngua'ni lyaá na jil'i ycu'i' ca na, nti' na.

⁷Ndi'ya ngua li': Ná lcaa ngu' Israel ngua jil'i ngu' cua'ni ngu' cha' ca tso'o cresiya jil'i ngu' cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, ñi'ya ngua ti' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ñati nu ngusubi ycu'i' Ndyosi jil'i ni, ngujui ñi'ya caca cha' bi' jil'i ngu'; pana nu xa' la tya'a ngu' Israel bi', tsa tyempo ti ndyacui' jyaca ngu'. ⁸Ndi'ya nchcui' quityi cusu' cha' jil'i ngu' bi': “Nga'aa nda ycu'i' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ngu' bi'. Laca ngu' bi' ñi'ya si ntsu'u cloo ngu', pana ná sca na ña'a ngu' tsiya' ti; laca ngu' ñi'ya si ntucúa' jyaca ngu', pana ná nduna ngu' tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'a ti ndu'ni ngu' bi' juani.” ⁹La cui' tya'a cha' nda jyo'o rey David, lo'o nacui yu ndi'ya:

Quiña'a tsa cha' tso'o ngusta ycu'i' Ndyosi lo mesa jil'i ngu' Israel, pana cua ngunu'u cresiya jil'i ngu' xqui'ya cha' tso'o bi'; bi' cha' nchcube' Ni jil'i ngu', ñi'ya laca si na cua ndyú ngu' ne' sca

lco'o,

ñi'ya laca si na cua nclyú ngu' cha' ntyucua quee quiya' ngu'.

¹⁰Tso'o si caca cuityi' ti ngu', cha' nga'aa caca ña'a ngu';

tso'o si caja cña ti' jil'i ngu', cha' catsa hichu' ngu' tsiya' ti.

Jua'a nscua lo quityi bi'.

Ñi'ya cua'ni lyaá Ni jil'i ngu' xa' tsu'

¹¹Chaca cha' ñacui na' juani: Nu lo'o nclyú ngu' judío bi', si'i na ngua cuxi jil'i ngu' tsiya' ti; xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti jil'i ycu'i' Ndyosi, bi' cha' ngujui la xi tyempo jil'i ngu' xa' tsu' cha' clyana ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ngu'. Cua nti' ycu'i' Ndyosi cha' ña'a ngu' judío ñi'ya ngusñi ngu' xa' tsu' cha' jil'i ycu'i' Ni, lo'o li' jña ngu' judío cha' clyu ti' jil'i ycu'i' Ni cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ycu'i' ca ngu'. ¹²Jua'a ngua cha' tso'o la ndyuna ngu' tyucui ña'a chalyuu cha' jil'i ycu'i' Ndyosi, masi cha' cuxi ngua'ni ngu' judío bi'. La cui' jua'a ngua tso'o la cha' jil'i ngu' xa' tsu' cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, masi ngua cuxi la chalyuu jil'i ycu'i' ngu' judío. Bi' cha' tlyu tsa cha' tso'o caca, nu lo'o xcutsa'a Ni tyiquee cua ña'a ca ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' tso'o nu jil'i Jesús.

¹³Lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' ni, nti' na' ta na' xi cha' lo'o ma. Ycu'i' Ndyosi laca nu ngusubi 'na, cha' tsa'a na' ta na' cha' jil'i Jesús lo'o cu'ma nu ndi'i ma xa' tsu'. Nchcui' na' lo'o cu'ma jua'a, xqui'ya cha' ndulo tsa cña nu nda Ni 'na. ¹⁴Nti' tsa na' cha' lo'o xi ngu' judío tya'a na' jña ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' ta Ni la cui' ti cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ma jil'i ngu' judío bi', cha' caca cua'ni lyaá Ni jil'i ngu' bi'. ¹⁵Nu lo'o ngulaya' Ni jil'i ngu' judío, li' ngua'ni Ni cha' caca stu'ba cha' jil'i ycu'i' Ni lo'o ngu' xa' tsu'. Tso'o la tsiya' ti caca cha' lo'o quiñi cha' jil'i Ni lo'o ngu' judío chaca quiya', cha' li' caca jil'i lcaa ñati ñi'ya laca si xa' ta Ni chalyuu jil'i ñati nu cua ngujui. ¹⁶Cuentya jil'i ngu' judío ni, na jil'i ycu'i' Ndyosi laca sca

xlyá nu ndya' tya clyo, lo'o li' si cua nda ngu' tsa lo cua jí'í Ni, na jí'í ycuí' Ni laca ña'a tsaca ngulu' scua xlyá bi'. La cui' jua'a laca lo'o sca yaca nu ndyataa ngu' cha' caca cuentya jí'í ycuí' Ndyosi; lo'o caluu yaca bi', lo'o cuentya jí'í ycuí' Ni caca lcaa sta' yaca bi'. Ndi'ya ndyu'u tyucuaa cha' bi', cha' ñi'ya ngua jyo'o Abraham ñati jí'í ycuí' Ndyosi cha' ngusñi yu cha' jí'í Ni, jua'a laca lcaa ñati chalyuu ñati jí'í ycuí' Ndyosi, nu lo'o xñi ngu' cha' jí'í Ni.

¹⁷ Laca ngu' judío ñi'ya si laca ngu' sca yaca cuiñii, sca yaca olivo ni. Na cua ngusi'yu ycuí' Ndyosi jí'í tyuu tya'a sta' yaca bi', ngulotsu' Ni jí'í sta' yaca bi' li'; pana juani la cui' ca su ngutucua sta' yaca bi' nquicha', ndacua ngusca' Ni tyuu tya'a sta' yaca quixi', cha' xñi ca'a sta' yaca quixi' bi' jí'í yaca cuiñii bi'. Ñi'ya laca sta' yaca quixi', jua'a laca cu'ma ngu' xa' tsu', cha' cua ngujui la cui' cha' tso'o jí'í ma, ña'a cha' tso'o nu ntsu'u jí'í ngu' judío. Laca ma ñi'ya laca si sca ti suu yaca laca ma lo'o ngu' judío, si sca ti si'ye laca ma lo'o ngu' bi'. ¹⁸ Bi' cha' ná tso'o laca si culacua ti' ma cha' tso'o la cu'ma, cuxi la ngu' judío, nu ngu' nu laca ñi'ya laca sta' ycuí' yaca. Si jua'a nti' ma, tso'o la si tyi'u ti' ma cha' si'i cu'ma nu ndyu'ni cu'ú ma jí'í suu yaca bi', la cui' suu bi' laca nu nda cha' tso'o jí'í cu'ma.

¹⁹ Ná tyiquee' ñacuí ma 'na: “Ca su ngusi'yu Ni jí'í sta' yaca bi', ca bi' ngujui su xñi ca'a ya jí'í yaca olivo bi'”, ñacuí ma. ²⁰ Chañi cha' jí'í ma. Pana ndi'ya laca cha': cua ngulotsu' ycuí' Ndyosi jí'í ngu' judío jí'í yaca bi', xqui'ya cha' ná ngusñi ngu' cha' jí'í Ni; pana cu'ma ni, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' jí'í ycuí' Ni, bi' ti cha' cua ngujui chacuayá' jí'í ma cha' xñi ca'a ma jí'í yaca bi' ca su ntucua ma juani. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu' judío bi'. Culacua tso'o ti' ma xi. ²¹ Ná ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' clyo ti' jí'í ngu' judío, ngu' nu laca sta' ycuí' yaca bi'; ngusi'yu cu' Ni jí'í sta'

bi'. Lo'o jua'a ná cui'ya Ni cha' clyo ti' jí'í cu'ma, si jua'a xtyanu ma jí'í ycuí' Ni. ²² Cui'ya ma cuentya lacua, cha' taca jí'í Ni cua'ni tso'o Ni lo'o ñati, lo'o jua'a xa' tyempo taca jí'í Ni cua'ni tyaala Ni jí'í ñati, si jua'a nti' Ni. Tyaala tsa ngua'ni Ni lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' jí'í ycuí' Ni; lo'o jua'a tso'o ti' cua'ni Ni lo'o cu'ma, si ña'a ti taquiya' ma jí'í Ni nu ndyu'ni tsa cha' tso'o lo'o ma. Si nga'aa taquiya' ma jí'í cha' nu nchcui' Ni, la cui' jua'a culaya' Ni jí'í ma li'. ²³ Pana xa' quiñi cha' jí'í ycuí' Ndyosi lo'o ngu' judío, si xcutsa'a ngu' bi' cha' nu ntsu'u ne' cresiya jí'í ngu', si taquiya' ngu' jí'í ycuí' Ni chaca quiya'. Li' xñi ca'a ngu' jí'í suu yaca bi' chaca quiya', la cui' se'i bi' su ngutucua ngu'; taca jí'í ycuí' Ndyosi sta tso'o Ni jí'í ngu' judío chaca quiya' ca la cui' su tso'o su ngutucua ngu' clyo. ²⁴ Ná stu'ba cha' jí'í ma lo'o ngu' judío cua sa'ni la. Na cua ngulotsu' ti' Ni jí'í ma ca su ngutucua ma lo sca suu yaca quixi'; li' cua ngusca' Ni jí'í ma, cha' xñi ca'a ma jí'í suu yaca cuiñii bi'. Pana si'i jua'a ndyaluu yaca bi' clyo. Lo'o nu ngu' judío ni, ná tlyu cña masi xa' sca' Ni jí'í ngu' lo la cui' suu yaca su ngutucua ngu' tya clyo; yala ti xñi ca'a ngu' jí'í suu yaca bi' chaca quiya', cha' sta' ycuí' yaca bi' laca ngu'.

Lo'o cua'ni lyaá Ni jí'í lcaa ngu' judío

²⁵ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' tucui re, sca cha' jí'í ycuí' Ndyosi nu ntsu'u cuatsi' ti nquicha'; lo'o caca cuayá' ti' ma cha' re, nga'aa chcuí' ma cha' tyixi lo'o ngu' judío li'. Ndi'ya laca cha': Quiña'a tsa tya'a ngu' judío ntsu'u nu ndyacu' hique ngu' tsiya' ti, cha' ná caca cuna ngu' cha' jí'í Jesús; ña'a cuayá' nu tye cuna lcaa ngu' xa' tsu' nu nga'a cha' xñi cha' jí'í Jesús, ²⁶ li' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jí'í lcaa ngu' nu chañi ca tya'a ñati jí'í Israel. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cusu':

Tyaa nu cua'ni lyaá jil'i mā, nde quichi
Sión bi' tyu'u yu caa yu.

Culotsu' yu bi' lcaa cha' cuxi nu
ntsu'u jil'i ngu' Israel tya'a yu,

²⁷ lo'o li' cuityi na' lcaa qui'ya nu
ntsu'u jil'i ngu' bi', nacui ycu'i
Ndyosi.

Li' tyu'u tucua cha' nu nguxquiñi na'
lo'o ngu' bi' nu ngua sa'ni.

Jua'a nchcui' quityi.

²⁸ Tya'a cusu ycu'i Ndyosi laca
ngu' judío juani, xqui'ya cha' ná jlya
ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngua'ni
lyaá Ni jil'i ngu'; bi' cha' cua ngujui
la xi tyempo jil'i cu'ma ngu' xa' tsu',
cha' xñi mā cha' jil'i Jesucristo xqui'ya
ngu' judío. Pana ña'a ti tya ntsu'u tsa
tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni jil'i ngu'
bi', xqui'ya cha' cua ngusubi Ni jil'i
jyo'o cusu' jil'i ngu' bi' tya clyo cha'
caca ngu' ñati jil'i Ni. ²⁹ Ná tya'achu'
ycu'i Ni jil'i sca cha' nu cua nda Ni lo'o
na, ná culaya' Ni jil'i sca ñati nu ntsu'u
cha' jil'i lo'o ycu'i Ni. ³⁰ Lo'o jua'a
cu'ma, ná ndaquiya' mā cha' jil'i ycu'i
Ndyosi cua sa'ni la; pana tya'na ti' Ni
ña'a Ni jil'i mā nu lo'o nga'aa jlya ti'
ngu' judío jil'i Ni. ³¹ Masi ná ndaquiya'
ngu' judío bi' jil'i ycu'i Ndyosi juani,
pana la cui' jua'a cua'ni tya'na ti' ycu'i
Ndyosi jil'i ngu' bi' ca nde loo la, ñi'ya
nu ndu'ni tya'na ti' Ni jil'i mā. ³² Sca
ti cuayá' nguxtyanu Ni jil'i lcaa ñati
chalyuu cha' ná taquiya' ngu' jil'i ycu'i
Ni, si jua'a nti' ngu', cha' jua'a ná
ntaja'a ngu' taquiya' ngu' jil'i Ni tsiya'
ti. Pana tiya' la li' caca jil'i ycu'i Ni
cua'ni tya'na ti' Ni jil'i ngu' lo'o clyana
ngu' jil'i Ni chaca quiya'.

³³ Tlyu tsa cha' tso'o ndyu'u ca slo
ycu'i Ndyosi; lcaa cha' nchca cuayá'
ti' Ni, lcaa cha' jlo ti' ycu'i Ni. Sca ti
ycu'i Ndyosi jlo ti' na ca laca nu lijya
nde loo la, sca ti ycu'i Ndyosi jlo ti'
na laca nu ndu'ni ycu'i Ni. Ndi'ya
cha' nscua lo quityi cusu' cuentya jil'i
cha' bi': ³⁴ “¿Tilaca caca cuayá' ti' ñi'ya
laca cha' nu ca'ya hi que ycu'i Ni? ¿Ha
ntsu'u ñati nu nchca jil'i ta sca cui' lo'o
ycu'i Ndyosi? ³⁵ Ná caja ñi'ya nu ta na
sca na nu ña ycu'i Ni, cha' tiya' la tya

Ni caya' jil'i ji'na.” ³⁶ Lcaa na nu ntsu'u
chalyuu, na jil'i ycu'i Ndyosi laca bi',
cha' cua ngüiñá ycu'i Ni lcaa na, cha'
caca bi' cña jil'i Ni. Nga'aa caca tye
cha' cua'ni tlyu na jil'i ycu'i Ndyosi.
Lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'.

12

*Ta na tyucui ña'a na jil'i ycu'i Ndyosi
cha' xcu'i na tyi'i na chalyuu cuentya
jil'i Ni*

¹ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na
lo'o Cristo, xqui'ya cha' lye tsa ndu'ni
tya'na ti' Ni ji'na, bi' cha' nchcui' na'
lo'o mā juani. Ta mā tyucui ña'a mā
jil'i ycu'i Ndyosi, cha' cua'ni mā cua
ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni mā
nde chalyuu; ta mā tyucui ña'a mā
jil'i Ni cha' xcu'i na tyi'i mā chalyuu
cuentya jil'i ycu'i Ni, cha' laca mā ñi'ya
nti' sca msta lu'ú ti. La cui' jua'a
nti' ycu'i Ndyosi, cha' laca mā ñati jil'i
Ni. Na cua laca ntsu'u cha' cua'ni
mā jua'a. ² Nga'aa ta mā tyempo cha'
tatsaa ngu' jil'i mā cha' cua'ni mā cha'
cuxi; xa' ña'a tyi'i mā chalyuu juani,
cha' cua nchcutsa'a Ni lcaa cha' nu
ntsu'u ne' cresiya jil'i mā. Bi' cha' caca
cuayá' ti' mā cua ña'a ca cña nu nti'
ycu'i Ndyosi cha' cua'ni mā: ña'a cña
laca nu tso'o la cha' cua'ni mā, ña'a
cña nu ndiya la ti' ycu'i Ndyosi jil'i,
ña'a cña nu tyu'u tso'o la jil'i mā su cua
ndye cha' bi'; lcaa cha' bi' caca cuayá'
ti' mā li'.

³ Tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycu'i
Ndyosi lo'o na', nu lo'o nda Ni cña
jna'; bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o mā
juani, cha' nga'aa cua'ni tyucuaa ti'
mā lo'o xa' ñati. Nga'a cha' culacua ti'
mā cha' lcaa cña nu cua nchca jil'i mā
juani, Cristo ngua'ni cha' caca jil'i mā,
nu lo'o ngusñi mā cha' jil'i Ni. ⁴ Tyuu
tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa
na, pana scaa cña ntsu'u jil'i scaa tyi-
jya bi'. ⁵ Lo'o jua'a laca na, lcaa tya'a
na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha'
masi tyuu tsa ngu' tya'a na, pana sca
ti taju ñati laca na lo'o tya'a na; sca ti
ñati laca tsaca na, pana lcaa na stu'ba
ti ntsu'u cha' ji'na lo'o tya'a na.

⁶ Xi xa' la cña nchca cua'ni sa scaa na, ña'a cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni scaa na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a ma nu nchca ji'i ngu' chcu' ngu' sca cha' nu nti' ycu' Ndyosi ta Ni lo'o ma, bi' cña cua'ni ngu' lacua. La cui' ñi'ya nduna ngu' bi' cha' nu nda ycu' Ndyosi, ñi'ya ngusñi ngu' cha' bi', la cui' jua'a ta ngu' cha' bi' lo'o ma. ⁷ Lo'o nchca ji'i tsaca ma xtyucua ma ji'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma xtyucua ma ji'i ngu' bi' lacua. Lo'o nchca ji'i tsaca ma culu'u ma cha' liñi ji'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma culu'u ma cha' bi' ji'i ngu' lacua. ⁸ Nu lo'o ta ma sca cui' cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' bi' lacua. Nu lo'o ta ma cha' xlya'be ji'i ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' tso'o ji'i ngu' lacua. Si laca ma loo ji'i ngu' tya'a ma, cui'ya ma cuentya cha' tso'o ti cua'ni ma lacua. Nu lo'o cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu', tso'o ti caca tyiquee ma laja lo'o cua'ni ma cña bi' cuentya ji'i ngu' li'.

Ñi'ya nu tso'o la tyi'i na chalyuu si ñati ji'i ycu' Ndyosi laca na

⁹ Cua'ni ma cha' tso'o tsa caca tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ñati, cha' si'i sca cha' nu nda ti ma laca bi', nu lo'o chcu' tso'o ma lo'o ngu', masi lo'o cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu'. Nga'aa taquiya' ma ji'i cha' cuxi, tyucui tyiquee ma clyana ma ji'i cha' tso'o. ¹⁰ Ndi'ya caca tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo: caca ñi'ya si laca ngu' bi' tya'a ngula ma tsiya' ti; bi' cha' cua'ni chi ma loo tya'a ma, xti ti cha' tyu'u tyiquee ycu' ca ma li'.

¹¹ Ná cua'ni taja ma lo'o cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ca ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' caca tlyu tyiquee ma cha' cua'ni la ma cña bi'.

¹² Ndu'ni cha' tso'o tsa caca tyiquee ma lo'o jatya ma ji'i ycu' Ndyosi cha' caa Ni cua'ni lyaá Ni ji'i ma. Ná xtyanu ma ji'i cha' bi', masi ti' tsa

xcube' ngu' ji'i ma su ndi'i ma chalyuu. Lcaa tsā chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na.

¹³ Nu lo'o lyiji sca na ji'i sca ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Cristo, nga'a cha' tya'be cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycu' ca ma, cha' ta ma na ji'i ngu' bi', na laca nu lyiji ji'i ngu'. Lcaa tyempo ta ma to' tyi ma cha' tyi'i ñati nu liya ti.

¹⁴ Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu ndyu'ni lya' ti' ji'i ma; pana ná jña ma cha' tyanu yabe' ji'i ngu' bi', masi xcui' cha' tso'o ti jña ma cuentya ji'i ngu' bi'.

¹⁵ Cua'ni chaa ti' ma lo'o xa' ñati, nu lo'o ña'a ma ji'i ngu' cha' chaa ti' ngu' ndi'i ngu'; lo'o jua'a tso'o si caca xñi'i ti' ma lo'o ngu', nu lo'o ña'a ma cha' xñi'i ti' ti' ngu' ndi'i ngu'. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o xa' ñati.

¹⁶ Sca ti cha' chcu' ma lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Jesucristo; ná cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu' ti'i tya'a ma, tso'o ti chcu' ma lo'o ngu' bi'. Stu'ba ti tya'a ma lo'o ngu' bi', ná culacua ti' ma cha' nchca la ji'i ycu' ca ma.

¹⁷ Nu lo'o cuxi ti cua'ni ngu' lo'o ma, ná tya ma cha' cuxi ji'i ngu' chaca quiya'; clyana ma sca cña tso'o nu caca cua'ni ma cuentya ji'i ngu', cha' jua'a ña'a tsa ñati ji'na. ¹⁸ Cua'ni ma cha' caja ñi'ya tyi'i tso'o ti ma lo'o lcaa ñati, cha' ná caja tya'a cusuu ma. ¹⁹ Cu'ma tya'a tso'o na', ni sca quiya' ná xtyacui ma cha' cuxi ji'i ngu' nu cua'ni lya' ti' ji'i ma, masi ta ma tyempo ji'i ycu' Ndyosi cha' xcube' Ni ji'i ngu' bi'. Tso'o la jua'a. La cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua loquityi cusu' ndi'ya: “Cña 'na laca cha' caca ñasi' na' ji'i ngu', cha' ta na' nu ti'i ji'i ngu', nacui Ni”. Bi' laca cha' liñi nu nda ycu' nu Xu'na na lo'o na. ²⁰ Lo'o jua'a tya nda Ni xi xa' la cha': “Nu lo'o ngujui jbi'ña ji'i tya'a cusuu ma”, nacui Ni, “tso'o la si ta ma na cacu ngu' bi'; nu lo'o nguityi tsa tya'a cusuu ma hitya, ta ma na co'o ngu' li'. Jua'a ta ma sca cha' tyuju'u ti' ji'i

ngu'." Jua'a cha' nscua lo quityi. ²¹ Bi' cha' nga'aa ta ma tyempo ji'i nu cuxi cha' cua'ni bi' ngana ji'i ma. Juani taca tyijiloo ma ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni ma.

13

¹ Lcaa cu'ma ngu' tya'a na, nga'a cha' taquiya' ma ji'i ngu' nu laca cña. Ycui' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ji'na; ná ntsu'u chaca nu taca ta chacuayá' bi' ji'i ngu'. ² Bi' cha' lacua, nu lo'o xu'u tya'a na lo'o ngu' nu laca cña, laca ñi'ya si nxu'u na lo'o ycui' Ndyosi, cha' ycui' Ni ngusta Ni ji'i ngu' bi' cha' caca ngu' loo ji'na. Si jua'a xu'u tya'a na lo'o ngu', caja ñi'ya nu xcube' ngu' ji'na li'; ³ pana ná caca xcutsii ngu' nu laca loo ji'na si cña tso'o ti ndyu'ni na, sca ti ji'i ngu' xña'a xcutsii ngu' bi'. Si chañi cha' nti' ma cha' ná cutsii ma ji'i ngu' nu laca cña, xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma li'. Ná tyiquee' lo'o ngu' nu laca cña bi' cua'ni chi' ngu' loo ma, si jua'a xcui' cha' tso'o ti ndu'ni ma. ⁴ Chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi laca ngu' bi' loo ji'na, cha' taca xtyucua ngu' ji'na; pana si cua'ni ma cha' cuxi, li' ntsu'u cha' cutsii ma, cha' ntsu'u chacuayá' xcube' ngu' bi' ji'i ma li'. Chacuayá' ji'i Ni laca ngu' bi' loo ji'na lacua, cuentya ji'i Ni nchcube' ngu' ji'i ngu' cuxi; ⁵ bi' cha' ntsu'u cha' taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ngu' bi'. Xcube' ngu' bi' ji'na si ná taquiya' na ji'i ngu'. Lo'o jua'a jlo ti' na cha' nga'a cha' taquiya' na ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' liñi nu ntsu'u hique scaa na. ⁶ La cui' jua'a sca cha' tso'o laca si tya ma lcaa cña cña loo nu jña ngu' bi' ji'i ma, cha' msu ji'i ycui' Ndyosi laca ngu' nu laca cña bi', cha' bi' laca cña nu nda Ni ji'i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' nde chalyuu.

⁷ Tya ma ji'i ngu' laca cña lcaa na nu ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' jña ngu' ji'i ma. Ná tyacui ma cña cña loo, ni ná tyacui ma cña ji'i sca cña nu cua ngua'ni ngu'; tya ma caya' bi' ji'i ngu'. Lo'o jua'a cua'ni tlyu ma ji'i

ngu' bi', cua'ni chi' ma loo ngu', tucua ma cña ji'i ngu' bi'. ⁸ Nga'aa su'ba ma tane' hichu' ma. Sca lo ti cña lyiji cha' cua'ni ma lo'o xa' ñati, cha' tso'o tsa cua'ni ma ña'a ma ji'i ngu'; cua laca ndyu'ni ma lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na, nu lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. ⁹ Tyuu lo cña ngulo Ni ji'i ñati nu lo'o nda Ni cha' lo'o Moisés nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui Ni: "Ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o xa' ñati", nacui Ni. "Ná cujuui ma ji'i tya'a ñati ma. Ná cuaana ma na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma. Ná tyacui ti' ma na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma", nacui Ni. Sca ti cuayá' ndyu'u lcaa cha' bi' lo'o chaca cha' nu nchcui' quityi re: "Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i tya'a ñati ma, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' ma ji'i ycui' ca ma", nacui Ni. ¹⁰ Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na jua'a, ná taca cua'ni na cha' cuxi lo'o ngu' bi' li'. Bi' cha' na cua ndye ndyu'ni na lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na, nu lo'o cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'.

¹¹ Cua'ni ma cha' tyi'u ti' ma lcaa cha' bi'. Cua jlo ti' ma cha' cua ndyalaa hora cha' clyana na ji'i ycui' Ndyosi; bi' cha' juani que ti' ma lacua, cha' tii ti' ma tyi'i ma chalyuu. Cua tyaa ti ycui' Jesús cha' cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' caqui'ya Ni ji'na. Nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesús tya clyo, li' ngua ti' na cha' tya lyiji tsa tyalaa tsá bi' cha' tyaa ycui' Jesús; pana juani cua ngulala ti tyalaa tsá bi'. ¹² Ñi'ya laca chalyuu talya, jua'a laca lo'o ndi'i na chalyuu, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana juani cua tye ti talya bi', cua tyaa ti Cristo cha' culotsu' Ni cha' cuxi bi'. Li' caca chalyuu ji'na ñi'ya si cua nguxee tso'o, cha' lubii tsa xee caca li'. Bi' cha' nga'a cha' xtyanu na ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu', cha' cuxi tsa tyiquee ngu' nu ndya'a chalyuu talya bi'. Cua'ni cho'o na tyucui ña'a na, cha' nguula tsa cua'ni na cña cuentya ji'i Cristo nde chalyuu, ñi'ya si laca na sendaru ji'i Cristo. ¹³ Clyana na ñi'ya caca tyi'i

tso'o ti na lo'o ñati, ñi'ya si laca na ñati nu xcui' ndya'a ndacua ti su caca ña'a ñati ji'na. Li' ná tso'o laca si culiji na chalyuu ji'na jua'a ti lo'o ndya'a na cha' cu'bi na, masi xa' la juersa ji'na culiji na lo'o xcui' ndi'i ti na ta'a. Ná tso'o bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cua'ni suba' na lo'o xa' ñati, ná ntsu'u cha' clyana na xa' la cha' cuxi nu cua'ni na lo'o ñati; ni nga'aa clyana na cha' cusuu lo'o ngu', nga'aa cua'ni liye' ti' na ji'i ngu'. ¹⁴ Ta ma chacuaya' cha' caca loo ycu' Jesucristo nu Xu'na na ji'i tyucui ña'a ma; nga'aa taquiya' na ji'i lcaa lo cha' cuxi, cha' nu tiji' tsa ti' na ji'i xqui'ya cha' laca na ñati ti.

14

Ná chcu' ngu' cha' cuxi ji'i xa' la ñati tya'a ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo

¹ Tso'o ti chcu' ma lo'o sca ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, masi tya lyiji ca cuaya' tso'o ti' cha' bi'; ná xuu tya'a ma lo'o nu ñati bi' xqui'ya sca cha' nu ná nchca cuaya' tso'o ti'. ² Ntsu'u ñati nu jlya tsa ti' ji'i Cristo, bi' cha' ná ntsii ngu' cacu ngu' lcaa lo na. Xa' la ñati nu ná jlya tso'o ti' ji'i Cristo, ntsii ngu' bi' si cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya sca na cacu ngu'; bi' cha' ná ntaja'a ngu' bi' cacu ngu' cuaña'. Ndacu ngu' si'yu, ndacu ngu' cuu, ndacu ngu' caatya, tsa bi' ti na ndacu ngu' bi'. ³ Pana nu ngu' nu ná ntsii ndacu cuaña' ni, ná tso'o si xtyí lo'o ngu' ji'i xa' la tya'a ngu' nu ntsii cacu bi'. La cui' ti cha', nu ngu' nu ntsii cacu cuaña' bi', ná tso'o si chcu' cuxi ngu' bi' ji'i ngu' nu ndacu lcaa lo na nu nda ycu' Ndyosi cha' cacu na, cha' cua nda Ni chacuaya' ji'i ngu' cha' caca ngu' sñi' ycu' Ni. ⁴ Ná tso'o si chcu' cuxi ma ji'i xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni. Ycu' Ndyosi laca Xu'na ngu', si'i cuentya ji'i cu'ma laca ngu' bi'; cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca cña nu ndyu'ni ngu', si cha' tso'o ndyu'ni ngu', si cha' cuxi ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a ná tyacua cha' cuxi ji'i ngu' xqui'ya cha' bi', cha' lo'o ngu' bi' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu' nu Xu'na na; jua'a xtyucua Ni ji'i ngu',

cha' tyi'i tso'o ti ngu' chalyuu cuentya ji'i ycu' Ni.

⁵ Ntsu'u ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ndu'ni tacati ji'i sca tsa, ná ntsu'u cha' ji'i xa' la tsa cuentya ji'i ngu' bi'; xa' la ñati nchcu' cha' na ji'i ycu' Ndyosi laca lcaa tsa. Ta ma chacuaya' cua'ni scaa ñati tsa ña'a nu nclyacua ti' ycu' ca ngu'. ⁶ Si tacati tsa sca tsa cuentya ji'i tsaca ngu', bi' laca tsa nu nga'a cha' cua'ni chi' ngu' bi' loo ycu' Ndyosi laca; lo'o jua'a taca cua'ni chi' nu xa' la ñati loo ycu' Ndyosi, masi ná ntsu'u cha' tacati ji'i ngu' lo'o tsa bi'. La cui' jua'a ndyu'u cha' lo'o ñati nu ná ntsii cacu cuaña' bi'; xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi, bi' cha' ná ntsii ngu' bi'. Ndyo ngu' xlya'be ji'i ycu' Ni lo'o ndacu ngu' ji'i. Lo'o nu ntsii cacu cuaña' bi' ni, la cui' ti xqui'ya ycu' Ndyosi ntsii ngu' cacu ngu' ji'i; lo'o ngu' bi' ndya ngu' xlya'be ji'i ycu' nu Xu'na na cha' nda Ni na cacu ngu'.

⁷ Ntsu'u cha' caca na cña ji'i Ni, masi tya lu'ú na, masi cajaa na. Si'i cha' ji'i ycu' ti na ndi'i na chalyuu, si'i cha' ji'i ycu' ti na cajaa na; ⁸ cha' caca na cña ji'i ycu' Ndyosi, bi' cha' ndi'i na lo yuu chalyuu. Nu lo'o ntsu'u cha' cajaa na, cha' ji'i Ni laca li', cha' na ji'i ycu' Ni laca na, masi tya lu'ú na, masi cua nguju' na. ⁹ Cua nguju' Cristo, lo'o jua'a cua ndyu'ú Cristo chaca quiya', cha' ca cuaya' ti' lcaa ngu' cha' ycu' Ndyosi laca Xu'na lcaa jyo'o nu ngusñi cha' ji'i Ni nu lo'o nguti'i ngu' chalyuu. Lo'o jua'a ycu' Ni laca Xu'na ñati nu jlya ti' ji'i Ni nde chalyuu juani.

¹⁰ Ñati ji'i Cristo laca cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni, bi' cha' ná nga'a cha' chcu' cuxi ma ji'i cña nu ndu'ni scaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ná chcu' cuxi ma ji'i ngu' bi', ñi'ya nu ngua'ni ma tya tsubi' la; ntsu'u cha' tyalaa tsa bi' lo'o tyaa lcaa tya'a na ca su ntu-cua ycu' Ndyosi. Nde loo ycu' Ni tsatu na li', cha' cua'ni cuaya' Ni ji'na. ¹¹ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nacui ycu' Ndyosi ndi'ya:

Ycui' Ndyosi lu'ú laca na', nacui Ni,
nga'a cha' tyatu sti' lcaa ñati
nde loo su ntucua na',
cha' hcui' liñi ngu' lo'o tya'a ñati cha'
laca na' ycui' Ndyosi Sti ngu'.

¹² Bi' cha' lacua, lcaa na lo'o tya'a
na nga'a cha' xacui na cha' ji'i ycui'
Ndyosi lo'o tyalaa tsā bi', lcaa cha'
ñi'ya nu ngua'ni scaa na lo'o ñaa na
chalyuu.

*Ná ta ngu' tyempo ji'i tya'a ngu'
cha' tya'achu' ngu' ji'i Jesús*

¹³ Nga'aa hcui' cuxi mā ji'i cña nu
ndyu'ni scaa ngu' tya'a ngusñi mā
cha' ji'i Jesús lacua. Ndi'ya cua'ni mā
juani: nga'aa ta mā tyempo ji'i ngu'
tya'a mā cha' cua'ni ngu' cha' cuxi
xqui'ya cu'mā. ¹⁴ Cua nhcui' Cristo
lo'o na', cua jlo ti' na' cha' ni sca na
cuxi ná nda ycui' Ndyosi cha' cacu
ñati; lcaa na nu ndacu ñati chalyuu,
na tso'o laca bi'. Pana ntsu'u ñati nu
ná nchca cacu sca na, xqui'ya cha' nti'
ti ngu' cha' na cuxi laca bi'; cuxi tsa
laca na bi' cuentya ji'i ngu' bi' si cacu
ngu' ji'i li'. ¹⁵ Lo'o ngu' tya'a ntsu'u
cha' ji'i mā lo'o Jesús ni, si ña'a ngu'
cha' ndyacu mā sca na nu ná ntsu'u
chacuayá' cacu ycui' ngu', nti' ngu',
chiya'a culacua ti' ngu' bi' li'; ñi'ya
laca si ná tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a
mā ji'i ngu', bi' cha' ndyacu mā na
bi' culacua ti' ngu'. Ná tso'o jua'a.
Ná ntsu'u chacuayá' ji'i mā cacu mā
na laca nu nti' ti mā, si jua'a cua'ni
mā cha' xtyanu ngu' tya'a mā cha'
ji'i Cristo xqui'ya cha' ndyacu mā na
bi'. Lo'o ngu' bi', laca ngu' cuentya
ji'i ycui' Ndyosi; xqui'ya ngu' bi', bi'
cha' ngujuii Cristo. ¹⁶ Masi ndi'i tso'o
ti mā, ná nga'a cha' ta mā tyempo ji'i
ngu' cha' hcui' ngu' cha' cuxi ji'i cña
nu ndyu'ni mā xqui'ya cha' ndyacu
mā na bi'. ¹⁷ Nu lo'o laca ycui' Ndyosi
loo ji'na ni, ná ndulo tsa cha' ji'na
cuentya ji'i sca na nu ndacu na, sca
na nu co'o na; nu ndulo tsa ji'na laca
cha' tyaa Xtyi'i ycui' Ndyosi tyanu ne'
cresiya ji'na, cha' ca tso'o cresiya ji'na
xqui'ya Jesús. Bi' cha' ti ti taca tyi'i
tyiquee na chalyuu, taca ca chaa ti'

na xqui'ya ycui' Ndyosi; lcaa cha' bi'
caca nu lo'o laca Ni loo ji'na. ¹⁸ Li'
tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i mā,
lo'o jua'a ñati chalyuu cua'ni chi' ngu'
loo mā, si cua'ni mā lcaa ña'a cña nu
ngulu'u Cristo ji'na.

¹⁹ Tso'o lacua. Lcaa tya'a na nga'a
cha' clyana na cua ña'a ca cha' nu
cua'ni cha' caca tyi'i tso'o na lo'o tya'a
ñati na, ña'a cha' nu cua'ni cha' xtyu-
cua na ji'i tya'a ñati na, cha' tso'o
ti tyi'i na cuentya ji'i Cristo; ²⁰ ná
cua'ni ñu'u mā ji'i cña nu ndyu'ni
ycui' Ndyosi xqui'ya sca na nu ndacu
mā. Chañi cha' tso'o tsa laca lcaa na
nu nda Ni cha' cacu ñati, pana caca
cuxi na bi' cuentya ji'i mā, si ntsu'u
ngu' nu xtyanu cha' ji'i Jesús xqui'ya
cha' ndacu mā ji'i. ²¹ Tso'o la masi ná
cacu mā cuaña' tsiya' ti, masi ná co'o
mā lcui tsiya' ti, si nti' mā cha' cuxi
laca na bi' cuentya ji'i tya'a ñati mā.
Ni sca na ná cua'ni mā nu cua'ni cha'
tya'achu' ngu' tya'a mā ji'i Jesús, cha'
cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' quiñu'u
cresiya ji'i ngu'. ²² Nu lo'o nti' mā cha'
tso'o tsa cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca
sca cña nu ndu'ni mā, masi ntsu'u
ñati nu ná ndiya ti' cha' ndu'ni mā
jua'a, tsiya' ti cua'ni mā cña bi' li' ca
su nga'a ycui' ti mā, ca su ña'a sca ti
ycui' Ndyosi ji'i mā. Tso'o tsa ntsu'u
tyiquee ñati nu ngui'i ndu'ni jua'a, ná
ntsu'u cha' culacua tsa ti' ngu' bi'; cua
jlo ti' ngu' bi' cha' si'i cha' cuxi nu
ndu'ni ngu'. ²³ Pana ná tso'o ndyu'ni
ñati lo'o ndyacu cuaña' si nti' ngu'
cha' cuxi laca cha' bi' cuentya ji'i ycui'
Ni; qui'ya laca ji'i ngu' bi', cha' si'i
na tyucui tyiquee ngu' ndyacu ngu'
cuaña' bi' li'. Lcaa cña nu ndyu'ni na
cha' siya' ti tyiquee na, qui'ya ji'na
laca bi'.

15

*Si'i xcui' cña ji'i ycui' ca na nu tyu'u
tyiquee na*

¹ Lcaa na nu nguula ti' tyiquee na
xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo,
ntsu'u cha' talo tyiquee na ji'i tya'a
ngusñi na cha' ji'i Cristo nu tya lyiji
xñi tso'o cha' bi'; ntsu'u cha' xtyucua

na jil'i ngu'. Si'i xcui' cña jil'i ycui' ca na nu nga'a cha' tyu'u tyiquee na jil'i; ² clyana na ñi'ya caca cha' caca tso'o jil'i ngu' tya'a na nu nga'a cacua ti slo na. Xtyucua na jil'i ngu' bi', cha' tyatí la ti' tyiquee ngu' lo'o jly'a ti' ngu' jil'i Cristo; ³ ñi'ya nu ngua'ni ycui' Cristo, ni sca cña ná ngua'ni yu cha' jil'i ti yu. Cua ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', sca cha' nu nda yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu ndi'ya: "Lcaa cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'u, cua ndyanu cha' bi' hichu' na'; yabe' nu ngusta ngu' jinu'u laca bi'". ⁴ Lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' tya sa'ni la ni, nclyu'u quityi bi' ji'na ñi'ya nu caca jatya na jil'i sca cha' nu lijya nde loo la; nda quityi cha' lo'o na ñi'ya xtyucua ycui' Ndyosi ji'na cha' talo tsa tyiquee na laja lo'o ndu ti' na jil'i Ni. ⁵ Lo'o jua'a cua nti' ya cha' xtyucua Ni jil'i cu'ma, la cui' nu sca ti ycui' Ndyosi nu nxyucua jil'i lcaa na cha' talo tyiquee na, nu ndu'ni cha' ca tlyu tyiquee na. Xtyucua Ni jil'i cu'ma, cha' jua'a talo tyiquee ma jil'i tya'a ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Ni, cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o tya'a ma xqui'ya Jesucristo. ⁶ Lo'o ngua stu'ba cha' jil'i ma lo'o tya'a ma, li' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee ma, sca ti cha' taca tyu'u tu'ba ma lo'o cua'ni tlyu ma jil'i ycui' Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na.

Nduna ngu' xa' tsu' cha' tso'o nu nda Jesús

⁷ Ñi'ya tso'o tsa nchcui' Cristo lo'o ma, jua'a nga'a cha' chcui' tso'o ma lo'o tya'a ñati ma, cha' caja ñi'ya cua'ni tlyu ngu' jil'i ycui' Ndyosi lo'o ña'a ngu' jil'i ma. ⁸ Cua ñaa Cristo cha' cua'ni lyaá yu jil'i ngu' judío, ñi'ya nu ngüiñi cha' jil'i ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' jil'i ya sa'ni la; caca cuayá ti' na jua'a cha' liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o jyo'o cusu' bi'. ⁹ Ñaa nu Cristo bi', cha' jua'a caja ñi'ya nu cua'ni tlyu ngu' xa' tsu' ma jil'i ycui' Ndyosi, cha' lo'o jil'i cu'ma cua'ni tya'na tsa ti' Ni, ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu ndi'ya nchcui':

Cua'ni tlyu na' jinu'u laja ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ngua'ni lyaá nu'u jil'i ngu';

cua tu'ba na' jil'i jinu'u, cha' cua'ni chi na' loo nu'u, nacui' jyo'o David.

¹⁰ Ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Cu'ma ngu' xa' tsu', stu'ba ti ca chaa ti' ma lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycui' Ndyosi jil'i, nacui' jyo'o Moisés.

¹¹ Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tlyu lcaa ngu' xa' tsu' jil'i ycui' nu Xu'na na;

lcaa ngu' cula tu'ba ngu' jil'i nu chcui' cha' jil'i lcaa cha' tlyu nu ngua'ni ycui' Ni, nacui' jyo'o David.

¹² Lo'o jyo'o Isaías nguscua sca cha' lo quityi cusu' nu nacui' ndi'ya:

Tyu'u tucua sca ñati tya'a ñati jil'i jyo'o Isaí,

caa yu bi' lo yuu cha' caca yu loo jil'i ngu' xa' tsu'.

Ndu ti' ngu' xa' tsu' jil'i yu bi', cha' cua'ni lyaá yu jil'i ngu'.

Jua'a nchcui' quityi cusu' bi'.

¹³ Bi' cha' juani nti' na' cha' cua'ni Ni cha' xñi tso'o la ma cha' jil'i ycui' Ni, cha' tso'o tsa caca tyiquee ma, cha' ti ti taca tyi'i tyiquee ma li'. Nu lo'o tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' nga'aa caca taja ti' na lo'o ntajatya na jil'i ycui' Ndyosi cha' caa Ni.

¹⁴ Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nslo tsa na' jil'i ma cha' tso'o tsa tyiquee ma; tso'o tsa nchca cuayá ti' ma cha' jil'i Cristo, lo'o jua'a nchca tsa jil'i ma ta ma cui' lo'o ngu' tya'a ma. ¹⁵ Cua nscua na' quityi re cha' caa ca su ndi'i ma; ná ntsii na' tsiya' ti cha' chcui' na' cha' bi' lo'o ma, cha' xñi tso'o la ma cha' bi'. Ntsu'u chacuayá' cha' chcui' na' lo'o ma, cha' ycui' Ndyosi cua nda Ni cña bi' 'na, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na'. ¹⁶ Cua ngusubi ycui' Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña jil'i Jesucristo; cña bi' laca cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o jil'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' xa' tsu', lcaa su ndi'i ngu'. Jua'a ndyu'ni na', cha' tyucui'

tyiquee ngu' caca ngu' bi' ñatī jī' ycuī' Ndyosi xqui'ya cña nu cua'ni Xtyi' ycuī' Ndyosi ne' cresiya jī' ngu'. Li' tyaja'a Ni quiñi cha' jī' Ni lo'o ngu' bi' xqui'ya na'.

¹⁷ Xqui'ya Jesucristo ntsu'u tsa cha' nu taca chcuī' na' lo'o cu'ma nquicha'; taca chcuī' na' jī' cña nu cua ngua'ni na' cuentya jī' ycuī' Ndyosi, ni si'i cha' cua'ni tyucuaa ti' na' lo'o ma laca si chcuī' na' jua'a.

¹⁸ Pana tsa bi' ti cha' chcuī' na' lo'o ma, cha' jī' cña nu ngua'ni Jesús, cha' caja ñi'ya nu taquiya' ngu' xa' tsu' jī' cha' nu nchcuī' ycuī' Ndyosi. Si'i sca ti na' nu ngua'ni na' cña bi', pana Xtyi' ycuī' Ndyosi ngua'ni cña lo'o na' lo'o nchcuī' na' lo'o ngu'. ¹⁹ Ngua'ni Ni cña tonu nu ná ca cua'ni ñatī chalyuu, cha' cube ti' xa' ñatī cha' ycuī' Ndyosi laca nu ndyu'ni cña bi'. Jua'a ngua cha' cua ndya'a na' ndi' na' ca loyuu tyijyu' la. Nguxana na' nde quichi Jerusalén, ña'a cuayá' ndyalaa na' loyuu su cuentya Ilírico. Lcaa quichi su ndya'a na', quiña'a tsa cha' tso'o jī' Cristo nda na' lo'o ngu' ña'a cuayá' nu ngua 'na. ²⁰ Lye tsa ndyu'ni cña ti' na', cha' tsa'a na' tsaana na' lcuu ti quichi su bilya cuna ngu' cha' jī' Cristo. Bi' ti quichi ndyanu na' nclu'u na' cha' tso'o bi' jī' ngu', cha' ná nti' na' tyatī yu'u na' lo'o cña nu ndyu'ni xa' tya'a ñatī jī' Cristo. ²¹ Nti' na' cha' tyu'u tucua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcuī' ndi'ya:

Ca quichi su bilya chcuī' ngu' cha' jī' ycuī' Ndyosi lo'o ngu', ca bi' tyuloo tso'o ñatī jī' ycuī' Ndyosi;

ca su bilya cuna ngu' cha' jī' ycuī' Ni, ca bi' ca cuayá' tso'o ti' ñatī cha' jī' Ni.

Nti' tsa Pablo tsa ca quichi Roma

²² Tyijyu' tsa ndya'a na', bi' cha' bilya caja ñi'ya nu caa na' ca su ndi' ma, ²³ masi cua ngua tyuu yija nu ngua ti' na' cha' caa na' chcuī' lo'o ma. Ca juani ngua laja 'na lijyaa, cha' nga'aa ntsu'u cña nu cua'ni na' ca nde; ²⁴ bi' cha' cua nti' na' cha' caa

na' tyi' na' xi ca su ndi' ma, tyucui su tsa'a nde España. Li' taca ta na' xi cha' lo'o ma. Nu lo'o ngua chaa xi ti' na lo'o tya'a na, li' taca chcuī' salya' ma lo'o na', cha' xtyucua ma jna' tyucui su tsa'a nde loo la. ²⁵⁻²⁶ Pana clyo la ntsu'u cha' tsa'a na' nde quichi Jerusalén. Nu ngu' tya'a ntsu'u cha' jī' na lo'o Cristo nu ndi' nde Macedonia, nu ndi' nde Acaya ni, tso'o tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jī' xa' ñatī; bi' cha' cua nguxuti' ngu' tsa ycu' cñi nu caca msta, cha' cua nti' ngu' xtyucua ngu' jī' ngu' ti' tya'a na, nu ñatī jī' Cristo nu ndi' nde Jerusalén. Bi' cha' tsa'a na' tsa lo'o na' jī' cñi bi' ca slo ngu' ti' bi'. ²⁷ Chañi cha' tyucui tsa tyiquee ngu' bi' nda ngu' msta bi'. Taca ñacuī na cha' ñi'ya laca si na ndacuī ti ngu' bi' jī' tya'a ngu', jua'a laca cña nu ndyu'ni ngu' juani. Tya clyo ngu' judío laca nu cua nda cha' jī' Cristo lo'o ngu' xa' tsu'; xqui'ya cha' bi' ngua tso'o cresiya jī' ngu' cuentya jī' ycuī' Ndyosi, masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Bi' cha' juani lo'o ngua ti' nu ngu' judío bi', tso'o si xtyucua ngu' xa' tsu' jī' ngu' bi', cha' tya'a ñatī jī' Cristo laca ngu'. ²⁸ Clyo cua'ni na' cha' xcua se'i ti cña bi', ña'a cuayá' nu cua nda na' cñi bi' jī' ngu'; li' xñi na' tyucui tsa'a nde España. Pana laja tyucui tyeje tacui na' ca su ndi' cu'ma. ²⁹ Nu lo'o tyalaa na', li' jlo ti' na' cha' quiña'a tsa cha' tso'o jī' Cristo ntsu'u cha' chcuī' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya nu tyatī la ti' tyiquee ma li'.

³⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jī' ycuī' Ndyosi, tyu'u cha' clyu ti' jī' ma lo'o na' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma jī' tya'a ñatī ma, xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi' ycuī' Ni ne' cresiya jī' ma. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' lu'ba tsa chcuī' ma lo'o ycuī' Ndyosi cuentya jna'. ³¹ Jña ma cha' clyu ti' jī' ycuī' Ni, cha' clyaá na' jī' nu ngu' tyaala nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' jī' Cristo, nu ngu' nu ndi' nde Judea ni. Lo'o jua'a jña ma cha' jī' Ni cuentya jī' ñatī jī'

ycui' Ndyosi nu ndi'i nde Jerusalén, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' tya'a na chcu' ngu' lo'o na', nu lo'o xñi ngu' msta nu ta na' ji'i ngu'. ³² Lo'o jua'a jña mā cha' ji'i Ni, cha' tso'o ti caca tyiquee na' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i mā, cha' xa' caca nguula ti' tyiquee na' nu lo'o tyi'i na' lo'o mā, si jua'a nti' Ni cha' caca. ³³ Xtyucua Ni ji'i lcaa cu'mā lacua, la cui' ycu' Ndyosi nu ndu'ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee na nde chalyuu. Chañi tsa cha' caca jua'a.

16

Nchcuicha' Pablo ji'i tyuu tya'a ñati ji'i Cristo

¹⁻² Lo'o tyalaa ma' Febe slo mā, chcu' tso'o mā lo'o ma' xqui'ya ycu' nu Xu'na na, ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni mā, cha' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo laca ma' bi'. Tya'a na laca ma' Febe, ndyu'ni ma' cña cuentya ji'i taju ñati ji'i Cristo nu ndi'i quichi Cencia. Ta mā na nu lyiji ji'i ma' cusu' bi', cha' cua nguxtyucua tsa ma' ji'i quiña'a tsa ñati tya tsubi' la; lo'o jua'a na', cua nguxtyucua tsa ma' jna'.

³ Chcuicha' mā ji'i Priscila lo'o Aquila, tya'a ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo. ⁴ Cua tsubi' la hasta cua cajaa ti ycu' ngu' ngua cuentya jna', cha' ngua'ni lyaá ngu' jna' lo'o ntsu'u na' sca su cuxi tsa. Lo'o ycu' na' ndya na' xlya'be ji'i ngu' bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' xa' tsu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo nde quichi tyijyu' la, jua'a nti' ngu', cha' ta ngu' tsa xlya'be ji'i ngu' bi'. ⁵ Cuati chcuicha' mā ji'i lcaa ñati ji'i Cristo nu ndyu'u ti'i ca toni'i ji'i nu Aquila bi'. Lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i Epeneto tya'a tso'o na', ngu' Asia nu clyo ngusñi cha' ji'i Cristo laca yu bi'. ⁶ Jua'a chcuicha' mā ji'i María, cha' ngua'ni tsa ma' cña cuentya ji'i mā. ⁷ Lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i Andrónico lo'o Junias tya'a quichi tyi na', tya'a ngutu'u na' ni'i chcu'a. Tyucuaa ngu' bi' laca ngu' ñati nu cua nda Cristo ji'i ndyaa, cha' ta ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' nu cua tyijyu' la; nguula tsa cña nu ngua'ni

ngu' cuentya ji'i nu Xu'na na. Pana yala la ngusñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús, lo'o li' tiya' la ngusñi na' cha' bi'.

⁸ Lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i lcaa ngu' tya'a nscua xtañi ngu' lo' quityi re: ji'i Amplias, cha' tyaca'a tsa yu 'na xqui'ya ycu' nu Xu'na na; ⁹ lo'o jua'a ji'i Urbano, tya'a ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo; jua'a ji'i Estaquis, la cui' jua'a tyaca'a tsa yu 'na; ¹⁰ jua'a ji'i Apeles, cha' cua jlo ti' na cha' ngusñi tso'o yu cha' ji'i Cristo xqui'ya lcaa cña nu ngua ji'i yu cuentya ji'i Cristo; jua'a ji'i lcaa ngu' tya'a Aristóbulo; ¹¹ jua'a ji'i Herodión tya'a quichi tyi na'; jua'a ji'i lcaa ngu' tya'a Narciso nu jlya ti' ji'i ycu' nu Xu'na na; ¹² jua'a ji'i Trifena lo'o Trifosa, nu ndyu'ni tsa cña ji'i ycu' nu Xu'na na; jua'a ji'i Pérsida tya'a tso'o na', cha' quiña'a tsa cña tso'o ji'i ycu' nu Xu'na na ngua'ni ma' bi'; ¹³ lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i Rufo, sca ñati ji'i Cristo nu tso'o tsa cha' nchcu' ngu' ji'i; lo'o jua'a ji'i xtya'a Rufo, nu nguna'asi tsa jna' ñi'ya si laca ma' xtya'a na'; ¹⁴ lo'o jua'a ji'i Asíncrito, ji'i Flegonte, ji'i Hermas, ji'i Patrobas, ji'i Hermes, lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ñati ji'i Cristo nu ndyu'u ti'i ca slo ngu' bi'; ¹⁵ lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i Filólogo, ji'i Julia, ji'i Nereo, ji'i nu cuna'a tya'a ngula yu, ji'i Olimpás; lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ngu' nu stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo. Nti' na' cha' chcuicha' mā ji'i lcaa ñati bi' cuentya jna'.

¹⁶ Nu lo'o chcuicha' mā ji'i tya'a mā, tyucui tyiquee mā quityi mā ji'i tya'a mā chacuayá ji'i Cristo. Lcaa taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo ca nde, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i mā.

¹⁷ Cu'mā tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, lye chcu' na' lo'o mā juani, cha' tii ti' tyi'i mā xi, cha' ná tyu'u tucua ñati nu ta cha' cusu' ji'i mā lo'o tya'a mā, cha' ná tacu' loo ngu' bi' cha' liñi ji'i Cristo nu cua ndyuna mā. Ná xñi mā cha' ji'i ngu' bi', ¹⁸ cha' si'i cña ji'i Cristo laca bi', si xa' la cha' nchcu' ngu' lo'o mā. Ndu'ni ngu' bi' lcaa cha'

cuxi nu ncliyacua ti' ycui' ngu' cha' cua'ni ngu'. Lo'o jua'a ndyu'ni ngu' cha' quichi yaa cha' hique ngu' ti'i, cha' tso'o tsa ndañi cha' nu nda ngu', cha' tajua' ti nchcui' ngu'. ¹⁹ Pana nu cu'ma ni, tso'o tsa nchcui' ñati cha' jii ma lcaa quichi, cha' tso'o tsa ndaquiya' ma cha' jii Cristo. Tso'o tsa nti' na' ña'a na' jii ma lo'o nduna na' cha' bi'; cua nti' na' cha' yala ti tyati ti' ma cha' cua'ni ma cua ña'a ca cha' tso'o, cha' ná tyati ti' ma tsiya' ti cha' cua'ni ma ni sca cha' cuxi. ²⁰ Ná tyuu tsa lyiji cha' cua'ni tye ycui' Ndyosi jii nu xña'a, cha' nga'aa tyaca' cña cuxi nu ndu'ni nu xña'a bi' tsiya' ti. Cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, ñi'ya ntsu'u tyiquee ycui' Ni; lo'o jua'a ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa tya'a ma.

²¹ Lo'o Timoteo tya'a ndya'a na' cña, lo'o Lucio, lo'o Jasón, lo'o Sosípater ngu' tya'a quichi tyi na', cua nti' ngu' chcuicha' ngu' jii ma.

²² Cuati lo'o na', scaranu jii Pablo laca na' lo'o nscua ya quityi re, Tercio naa na'; lo'o na', nti' na' chcuicha' na' jii ma chacuayá' jii ycui' nu Xu'na na.

²³ Lo'o yu Gayo nda yu cha' lo'o na' cha' chcuicha' na' jii ma; la cui' to' tyi yu nda yu su tyi'i na', jua'a nda yu toni'i jii yu su tyu'u ti'i ña'a taju ñati nu ntsu'u cha' jii lo'o Cristo re. Cuati lo'o Erasto nu laca loo jii cña quichi re, nti' yu chcuicha' yu jii ma; la cui' ti cha' nti' Cuarto, yu tya'a na.

²⁴ Bi' cha' lacua, xtyucua ycui' Jesucristo nu Xu'na na jii lcaa ma lo'o tya'a ma, ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma; jua'a nti' na cha' caca.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²⁵ Cua'ni tlyu na jii ycui' Ndyosi lacua. Taca jii Ni ta Ni juersa jii ma, cha' tyi'i ma ñi'ya nu nga'a cha' tyi'i ti na chalyuu, si xñi tso'o na cha' jii Jesús. Cha' tso'o jii la cui' Jesucristo, bi' laca cha' nu nda na' lo'o ngu', masi tyuu tsa siyento yija ntsu'u cuatsi' ti cha' nu nchcui' ñi'ya nu cua'ni ycui' Ndyosi nde loo la; ²⁶ pana juani cua ngulu'u tso'o Ni cha' bi' ji'na. Bi'

cha' nga'a cha' cañi cha' jii Cristo tyucui ña'a lo yuu chalyuu su ndi'i ñati ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' xa' tsu', cha' taca xñi ngu' cha' jii sca ti ycui' Ndyosi, cha' taquiya' ngu' jii cha' nu nchcui' Ni. La cui' cha' bi' laca nu cua nscua lo quityi jii ycui' Ndyosi, nu nguscua jyo'o cusu' ñi'ya caca cha' nde loo la. Ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caca cha' bi', bi' cha' jua'a ndyaca juani; ycui' Ndyosi laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu jii Ni tsiya' ti.

²⁷ Sca ti ycui' Ndyosi jlo ti' lcaa cha', bi' cha' lcaa tyempo ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu na jii ycui' Ni chacuayá' jii Jesucristo. Jua'a nti' na cha' caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Corinto

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re, lo'o jua'a stu'ba ti ntucua na' lo'o Sóstenes tya'a ndyu'ni na' cña. Chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi ndyaa' na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. ² Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma, ngu' taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ma nde quichi Corinto. Xqui'ya Jesucristo cua ngusubi Ni ji'i ma, lo'o juani laca ma ñati ji'i ycu'i Ni; nga'a cha' tyi'u ti' ma ji'i Ni lcu'a ti lo cña nu ndu'ni ma su ndi'i ma chalyuu. Stu'ba cha' ji'i ma lo'o cua ña'a ca ñati nu ndu'ni tlyu ji'i Jesucristo nu Xu'na na tyucui ña'a chalyuu, cha' ñi'ya laca Ni Xu'na na, jua'a laca Ni Xu'na ngu' bi'. ³ Ndi'ya nti' na': cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu caja ji'na xqui'ya Cristo

⁴ Lcaa tsa nda na' xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cu'ma, cha' cua nda Ni cha' tso'o lo'o ma xqui'ya Jesucristo. ⁵ Ntsu'u tsa cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o ma, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma juani. Bi' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' nu ji'i Jesús, lo'o jua'a nchca ji'i ma nchcui' ma cha' bi' lo'o ñati. ⁶ Jua'a nchca cuayá' ti' xa' ñati cha' liñi laca cha' nu ngusñi ma ji'i Jesús, cha' cua na'a ngu' lcaa cña nu ndu'ni ma su ndi'i ma chalyuu. ⁷ Ná sca cha' lyiji ji'i ma ne' cresiya ji'i ma; lcaa cña nchca ji'i ma tyempo juani, xqui'ya cha' ndu tsa ti' ma cha' caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya'. ⁸ Ycu'i Jesús laca nu cua'ni cha' tyanu tachaa cha' ne' cresiya ji'i ma ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'i ma. Lo'o li' ná ntsu'u qui'ya nu sta

ycu'i Ndyosi hichu' ma lo'o caa Jesucristo nu Xu'na na cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu. ⁹ Ycu'i Ndyosi ndu'ni cña, lcaa cña nu cua nacui Ni cha' cua'ni Ni; bi' laca nu ngusubi ji'i ma cha' caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na, nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi.

Tsa cla'be ti ngu' nchcui' ngu' tsaca cha'

¹⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, chcui' na' lo'o cu'ma juani chacuayá' ji'i ycu'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' caca stu'ba cha' ji'i lcaa cu'ma lo'o tya'a ma, cha' ná chcui' ma tucua lo cha'. Tso'o ti tyi'i ma lo'o tya'a ma, sca ti cha' culacua ti' ma, sca ti cha' tyu'u tyiquee ma. ¹¹ Tsubi' ti ngujui cha' jna', nu lo'o nacui ngu' tya'a Cloé 'na cha' ntsu'u tsa cha' cusuu ji'i ma lo'o tya'a ma, cha' ná stu'ba cha' ji'i ma lo'o tya'a ma; ¹² xa' ña'a nchcui' sa scaa ma. Ntsu'u sca taju ji'i ma nu nacui: “Ji'i Pablo ngusñi ya cha’”; chaca taju ji'i ma nacui: “Ñati ji'i Apolos laca ya’”; jua'a tya xa' la ngu' taju ji'i ma nacui ngu': “Ñati ji'i Pedro laca ya’”; jua'a tya xa' la ngu' nacui: “Ñati ji'i Cristo laca ya’”. ¹³ ¿Ha tyuu tya'a nu laca Cristo ntsu'u chalyuu cha' cua'ni lyaá ji'i ma lacua? ¿Ha jna' nu ngujui' ca'a ngu' 'na lo crusi cha' cajaa na' xqui'ya cu'ma? ¿Ha cuentya jna' cua ntyucuatya ma? ¹⁴ Ni tsaca ma ná ntyucuatya na' ji'i ma. Tso'o jua'a nti' na' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi cha' si'i na' laca nu ngua'ni ji'i, masi ntsu'u tucua tya'a ti ngu' nu cua ntyucuatya na' ji'i, yu Crispo lo'o yu Gayo. ¹⁵ Ná ca ñacui ngu' cha' cua ntyucuatya ma cuentya jna' lacua. ¹⁶ Tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma, ndyi'u ti' na' cha' lo'o ji'i yu Estéfanos, lo'o ji'i ngu' tya'a ndi'i yu, cua ntyucuatya na' ji'i ngu' bi'; pana ná ntsu'u ti' na' si' cua ntyucuatya na' ji'i xa' la ngu'. ¹⁷ Si'i cha' tyucuatya na' ji'i ñati nda ycu'i Ndyosi cña 'na lijyaa; cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcui' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Jesús lo'o ñati. Si'i na lijya na' lo'o quiña'a

t̄sa cha' nu culo hique ti na', ñi'ya nchcui' ñati chalyuu nu nchca tsa j̄i'i; si jua'a, ná ca cuaya' ti' ñati ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni Cristo lo'o ngujuii yu lo crusi.

Cristo ntucua suu lcaa cha' nu cua nti' ycui' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na j̄i'i

¹⁸ Ñati nu ngunu'u chalyuu j̄i'i xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti; na nxyí lo'o ti ngu' j̄i'na si chcui' na lo'o ngu' ñi'ya ntsu'u cha' j̄i'i Cristo, cha' ngujuii yu lo crusi xqui'ya na cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u j̄i'na. Pana nu na ni, nu clyaá na j̄i'i qui'ya nu ntsu'u j̄i'na xqui'ya Cristo, tlyu tsa cña ngua'ni ycui' Ndyosi, jua'a nti' na. ¹⁹ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' j̄i'i ycui' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tye na' j̄i'i lcaa cha' nu nchcui' ñati nu nchca tsa j̄i'i, nacui ycui' Ndyosi.

Nga'aa taquiya' na' j̄i'i cha' nu nclyo hique ti ñati nu ngua tsa'a tso'o ti, nacui Ni.

²⁰ ¿Ni cña tso'o cuentya j̄i'i ycui' Ndyosi ndu'ni ñati nu nchca tsa j̄i'i lacua? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu ngua tsa'a tso'o ti? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu nchca tsa nchcui' lacua? Sca ti nde chalyuu cua'nijo'o cña bi' j̄i'i ngu'. Cua nacui ycui' Ndyosi j̄i'na cha' ná tso'o tsiya' ti sca cha' nu ngua tsa'a ñati chalyuu ti, cha' tonto laca bi'. ²¹ Ngua'ni Ni cha' ná caja ñi'ya tyuloo ñati chalyuu j̄i'i Ni cha' hique ti ngu'; jua'a tso'o la, ngua ti' ycui' Ndyosi. Pana ndu'ni lyaá Ni j̄i'i ñati nu xñi cha' j̄i'i Ni; la cui' cha' nu ndacha' na j̄i'i ngu', masi cha' tonto nchcui' na, nacui ngu' li'.

²² Cua nti' ngu' judío cha' cua'ni na sca cha' tlyu slo ngu', cha' jlyá ti' ngu' cha' nu chcui' na lo'o li'; cuati nu ngu' xa' tsu' ni, cua nti' ngu' cha' tso'o tsa jlo ti' na lcaa cha' lo'o chcui' na lo'o ngu'. ²³ Pana nu na ni, ndacha' na j̄i'i ngu' cha' j̄i'i Cristo nu cua ngujuii lo crusi cha' cua'ni lyaá j̄i'na. Li' chiya'a nti' ngu' judío lo'o ndyuna ngu' cha'

nu nchcui' na re; lo'o jua'a ngu' xa' tsu', cha' tonto nchcui' na nti' ngu' bi', si'i cha' bi' tsiya' ti nti' ngu' bi'.

²⁴ Pana xa' ña'a nti' lcaa tya'a na nu cua ngusubi ycui' Ndyosi j̄i'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. Sca ti cha' j̄i'i Cristo nchcui' na, cha' j̄i'i ycui' Cristo ntsu'u lcaa chacuayá', lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycui' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na.

²⁵ Tso'o tsa ndyu'u cua ña'a ca cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, masi ñacui ñati chalyuu cha' tonto tsa laca cha' bi'; pana cuxi la ndyu'u lcaa cha' tlyu nu nda ñati chalyuu nu nchca tsa j̄i'i, nti' ngu'. La cui' jua'a nguula la cña ndyaca, cua ña'a ca cña nu ndu'ni ycui' Ndyosi, masi ñacui ngu' cha' ná nchca j̄i'i Ni; pana cuxi la cña ndyaca nu ndu'ni ycui' ca ñati. ²⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' j̄i'i Cristo, tyi'u ti' ma juani ñi'ya ña'a ñati ngua ma tya clyo, nu lo'o ngusubi ca ti Ni j̄i'i ma: sca tucua ti ma nu nchca tsa j̄i'i ma; si'i ñati tlyu laca ma, si'i ñati culiya' laca ma su ndi'i ma chalyuu, sca tucua ti cu'ma nu tso'o laca xi j̄i'i ma. ²⁷ La cui' cu'ma nu nacui ngu' cha' ná tso'o ma tsiya' ti, nu juani laca ma ñati nu nti' la ycui' Ndyosi j̄i'i. Jua'a cua nti' ycui' Ndyosi ta cha' tyuju'u ti' j̄i'i ñati nu nchca tsa chcui', nti' ycui' ngu'; bi' cha' cua ngusubi Ni j̄i'i cu'ma, masi ñati ti'i laca ma. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' tyuju'u ti' ñati nu tlyu tsa cña nchca j̄i'i, nti' ycui' ngu'; bi' cha' ngusubi Ni j̄i'i cu'ma nu ná nchca lye j̄i'i ma. ²⁸ Ndu'ni Ni cha' nga'aa nchca chcui' tsiya' ti nu ñati nu ndulo tsa j̄i'i ycui' ca; bi' cha' nsubi Ni j̄i'i ngu' ti'i, nsubi Ni j̄i'i ngu' nu nxyí lo'o ñati j̄i'i, nsubi Ni j̄i'i ngu' nu ná sca na ntsu'u j̄i'i tsiya' ti, bi' ngu' laca nu nsubi ycui' Ndyosi j̄i'i cha' caca ngu' ñati j̄i'i.

²⁹ Jua'a ca cuayá' ti' lcaa na cha' ná tso'o si cua'ni tyucuaa ti' na j̄i'i tya'a ñati na, si ndube ti' na j̄i'i ycui' Ndyosi.

³⁰ Ndi'ya laca cha': cua nacui ycui' Ndyosi cha' caca stu'ba cha' j̄i'na lo'o Jesucristo, lo'o jua'a cua nda Ni j̄i'i Jesucristo j̄i'na. Masi ná nchca j̄i'na, pana nu Jesucristo ni, lcaa cha' nchca

ji'í ycuí'. Xqui'ya nu Jesús bi' nchca tso'o cresiya ji'na ñatí cuxi na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi; xqui'ya Jesús taca caca na ñatí ji'í ycuí' Ndyosi, cha' Jesús laca nu ngua'ni lyaá ji'na ji'í nu cuxi. ³¹ Bi' cha' cua'ni na ndi'ya, ñi'ya nu nscua lo quityi cusu': "Si nti' na chcuí' na lo'o xa' ñatí cuentya ji'í sca cha' tlyu, li' tso'o la si chcuí' na ji'í cha' tlyu nu ngua'ni ycuí' nu Xu'na na". Jua'a nacuí quityi bi'.

2

Ni cha' laca ngujui'í ca'a ngu' ji'í Cristo lo crusi

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua'ni na' tya clyo, lo'o ndyalaa na' su ndi'í ma cha' chcuí' na' lo'o ma cha' tso'o nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na, cha' ji'í Jesucristo bi'; ná quiña'a tsa cha' tucui nchcuí' na' lo'o cu'ma li', si'í cha' nchca tsa na' nchcuí' na' lo'o cu'ma li'. ² Laja lo'o nguti'í na' quichí tyi ma, ngüiñi ti' na' cha' ná ta na' xi xa' la cha' lo'o ma tsiya' ti; sca ti cha' ji'í ycuí' Jesucristo, la cui' Cristo nu ngujui'í ca'a ngu' ji'í lo crusi, tsa bi' ti cha' nchcuí' na' lo'o ma li'. ³ Lo'o ndyalaa na' su ndi'í ma, nguna'a tya ti' na' ndu na' li'; nchcu'a tya na' cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' xacuí ma 'na li'. ⁴ Lo'o nda na' cha' bi' lo'o ma, ná ngulana na' quiña'a tsa cha' nu tyu'u tu'ba na', ná ngua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni ñatí nu nchca tsa chcuí'. Pana cua nda ycuí' Ndyosi juersa jna'; cua nchcuí' na' lo'o ma lcaa cha' nu cua nda Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo'o na', cha' caca cuayá' tso'o ti' ma. ⁵ Xqui'ya cña nu ngua'ni ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngusñi ma cha' ji'í Jesús li'; si'í xqui'ya sca cha' nu ngulo hique ti na' cha' nchca tsa jna'.

Sca cha' tso'o nu nti' ycuí' Ndyosi chcuí' Ni lo'o ñatí

⁶ Masi jua'a, cua ntsu'u cha' tso'o nu nchcuí' na lo'o ñatí nu nduna tso'o cha' ji'í ycuí' Ndyosi; cha' nu ngua'ya hique ycuí' Ndyosi laca cha' bi', si'í sca cha' nu jlo ti' ñatí chalyuu. La cui' ti ná jlo ti' nu laca loo chalyuu cha'

bi', masi cua lijya tye cha' culo ngu' bi' cña. ⁷ Cua nda ycuí' Ndyosi cha' tso'o bi' lo'o na cha' chcuí' na lo'o ñatí. Bilya caca cuayá' ti' ñatí chalyuu ji'í cha' bi' tya sa'ni la, cha' ná nti' Ni cha' cuna ñatí nu ngua li'. Pana tya lo'o bilya tya' chalyuu, tya li' ngulacua ti' Ni ñi'ya nu cua'ni Ni; ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni ji'na lo'o xñi na cha' ji'í Jesús. Tlyu tsa cha' tso'o caca ji'na li'. ⁸ Ni sca ñatí nu laca loo chalyuu, ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Si ngua jlo ti' ngu' cha' bi', ñi'ya nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni Ni, ná ngujui'í ca'a ngu' bi' ji'í Jesús lo crusi li', ycuí' Jesús nu Xu'na na nu tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'í. ⁹ Ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu', jua'a laca cha' bi'. Ndi'ya nchcuí' quityi bi':

Cua ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi cha' tso'o nu tyacua ji'í ñatí nu ntsu'u tyiquee ji'í ycuí' Ni; laca bi' cha' nu bilya ña'a ñatí chalyuu ji'í, cha' nu bilya cuna ñatí ji'í, ni ná ngulacua ti' ngu' cha' caca cha' bi'.

¹⁰ Pana nu na, ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo, cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya caca cha' tso'o bi' xqui'ya Xtyi'í ycuí' Ni nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Tso'o tsa ndacha' loo Xtyi'í ycuí' Ni ji'na lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycuí' Ndyosi cha' cua'ni Ni nde chalyuu, tso'o tsa jlo ti' na cha' bi' xqui'ya Xtyi'í ycuí' Ni.

¹¹ Nu ñatí chalyuu na ni, hique ti na ntsu'u co'o lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na; sca ti ycuí' na lo'o ycuí' Ndyosi caca jlo ti' na lcaa cha' nu nclyacua ti' na. Lo'o jua'a laca ycuí' Ndyosi, sca ti Xtyi'í ycuí' Ni jlo ti' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee Ni. ¹² Si'í sca cui'í cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti laca Xtyi'í nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani; na cua nda Ni Xtyi'í ycuí' Ni ji'na, cha' cua ngusñi na cha' ji'í Ni. Lo'o jua'a xqui'ya Xtyi'í ycuí' Ni caca cuayá' ti' na lcaa cña tso'o nu ndu'ni Ni ne' cresiya ji'na. ¹³ Nu lo'o cacha' na cha' tso'o nu ji'í ycuí' Ndyosi bi' ji'í ñatí ji'í ycuí' Ni,

nu ngu' nu ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'i, li' clyana na sca cha' nu chcu'i na, sca cha' nu ta Xtyi'i ycu'i Ni lo'o na; ná clyana na quiña'a tsa cha' chcu'i na ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nchca tsa ji'i ycu'i ca ngu'.

¹⁴ Pana ñati nu ná stu'ba cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi ni, ná taca ca cuayá' ti' ngu' bi' ni sca cña nu ndu'ni ycu'i Ndyosi cuentya ji'i Xtyi'i ycu'i Ni; ná nchca ca cuayá' ti' ngu' bi' ji'i cha' bi' tsiya' ti. Sca ti si ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' caca cuayá' ti' na ni cha' laca bi', bi' cha' ná sca cha' laca nti' ngu' bi'. ¹⁵ Taca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u lcaa cha' si cua ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, lo'o li' ná taca xacui ngu' xi xa' la cha' ji'na. ¹⁶ Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi: “¿Tilaca nchca cuayá' ti' ni cha' laca nu nda'ya hique ycu'i Ndyosi? ¿Ha caca ji'na ta na sca cuij lo'o Ni?” nacui quityi. Pana nu na ni, xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi cua ngujui cha' ji'na ni cha' laca nu nclyacua ti' ycu'i Cristo.

3

Sca ti cña ji'i ycu'i Ndyosi ndu'ni ca ta'a ngu' nu ngulu'u cha' ji'i Jesús

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tyucui tyempo lo'o nguti'i na' ca slo ma nu ngua tya li', ná ngua 'na chcu'i na' lcaa cha' nu ngua ti' na' chcu'i lo'o ma, cha' bilya xñi tso'o ma cha' ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu nda Ni ji'na. Xti ti cha' nchcu'i na' lo'o ma li', cha' ña'a ti cuxi ti ngulacua ti' ma. Ñi'ya laca nu sube cuañi', jua'a ngua cu'ma, cha' bilya xñi tso'o ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi; ² bi' cha' tiya' ti ngulu'u na' scaa cha' ji'i ma. Ñi'ya laca lo'o sca cubi' cuañi', styi' xtya'a ti ntyi' cubi' bi', cha' ná nchca cacu tso'o; jua'a ngua cu'ma, cha' ná ngua cuna tso'o ma scaa cha'. Masi juani tya lyiji cua'ni yala ma cha' ca tsa'a tso'o ma, ³ cha' ña'a ti tya ndiya la ti' ma ña'a cha' cuxi nu ndyu'ni ñati chalyuu. Nu lo'o liye' ti' ma ji'i tya'a ñati ma, nu lo'o lye nxu tya'a ma,

tyaca' tyijyu' cha' ndiya la ti' ma cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. Tya ndu'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati cuxi. ⁴ Nu lo'o ñacui sca ngu' tya'a ma cha' ndi'ya: “Ñati ji'i Pablo laca ya”, cuati ñacui xa' la ngu' tya'a ma cha' ndi'ya: “Ñati ji'i Apolos laca ya”, ñi'ya ndu'ni ñati cuxi, jua'a ndu'ni ma li'.

⁵ ¿Tilaca laca nu Apolos bi' lacua? ¿Tilaca laca na' lacua? ¿Ha si'i cña ji'i ycu'i Ndyosi ndyu'ni ca ta'a ya? ¿Ha si'i xqui'ya cha' nda ya cha' lo'o ma, bi' cha' ngusñi ma cha' ji'i Cristo li'? Cua laca cña ndyu'ni scaa ya, la cui' cña ñi'ya nu cua nda ycu'i nu Xu'na na cha' cua'ni ya. ⁶ Ñi'ya laca sca ñati nu cataa sca si'yu, lo'o li' chaca laca nu su'ba hitya suu na cuiñi bi', jua'a laca cuare lo'o ma; na' laca nu ya ndacha' na' cha' bi' ji'i ma su clyo, lo'o tiya' la li' ñaa Apolos nda la cha' bi' lo'o ma. Pana sca ti ycu'i Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya ji'i ma; ⁷ ná ndu'ni cha' tilaca laca nu cua nda cha' bi' lo'o ma tya clyo la, ná ndu'ni cha' tilaca laca nu tya nda la cha' bi' lo'o ma ca tiya' la. Sca ti ycu'i Ndyosi laca nu ndulo tsa cha' ji'i, cha' ycu'i Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tachaa cha' ji'i Ni ne' cresiya ji'i ma. ⁸ Sca ti cuayá' ndu'ni ya lo'o tya'a ya, masi nda ya cha' lo'o cu'ma su clyo, masi nclyu'u tso'o la ya cha' bi' ji'i ma ca tiya' la. Ycu'i Ndyosi ni, tya ta la Ni cha' tso'o ji'i ya, tsa ña'a nu ndyu'ni tso'o ya cña ji'i Ni. ⁹ Tya'a ndyu'ni ya cña ji'i ycu'i Ndyosi laca cuare; lo'o cu'ma ni, ndu'ni Ni cña ne' cresiya ji'i ma, cña ji'i ycu'i Ndyosi laca bi'.

Lo'o jua'a taca ta na' chaca cuij lo'o ma juani: ñi'ya si laca ma sca ni'i tonu, jua'a laca ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; ¹⁰ lo'o na', ñi'ya nti' sca cuityi ni'i cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a laca na' lo'o cu'ma, laja lo'o nclyu'u na' ji'i ma cha' ji'i ycu'i Ni. Ndi'ya ndyu'ni na' lo'o ma: ñi'ya nti' si cua ngusta tso'o na' quiya' sca ni'i, lo'o li' ndyalaa xa' la ngu' cuityi cha' cua'ni lyiji ngu' cha' tya' ni'i bi', bi' laca

ñati nu tya'a ndya'a na' cña nu cua ngulu'u tso'o la jil'i ma. Lcaa ngu' cuityi nga'a cha' culacua ti' clyo ñi'ya ña'a xana tya' ni'i; lo'o jua'a lcaa ya tya'a ndyu'ni ya cña, nga'a cha' cui'ya tso'o ya cuentya ñi'ya nu caca culu'u tso'o la ya cha' bi' jil'i ñati. ¹¹ Jua'a laca cha' lacua: cua laca ngusta ycu' Ndyosi jil'i Jesucristo, cha' sca ti yu bi' caca suu lcaa cha' bi', cha' ycu' Jesús laca nu ntucua quiya' cha' nu cua ngusñi na jil'i ycu' Ndyosi Sti na; nga'aa ntsu'u xa' la jo'ó xa' la ñati nu laca suu cha' bi'. ¹² Ntsu'u ngu' tya'a na nu nclyu'u tso'o la jil'i lcaa tya'a na, ñi'ya nti' si cuiñá chca ngu' sca ni'i tso'o, ñi'ya laca si tya' ni'i bi' masi lo'o oro, masi lo'o plata, masi lo'o quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a tya' ni'i bi'. Pana ntsu'u xa' la ngu' tya'a na nu cuxi la nclyu'u jil'i tya'a, ñi'ya laca si cuiñá chca ngu' sca ni'i yaca ti, nu canta' ti tya' lo'o quii lo'o quixii ti. ¹³ Tiya' la li' lo'o caa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' jil'i ñati chalyuu, li' quijeloo cha' jil'i ycu' Ndyosi ñi'ya ña'a cña nu ngua'ni scaa ngu'. Tsa bi' tsa cña nu ngua'ni scaa ñati lo sca quii' tlyu, cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i; si tyaqu' cña bi', ná tso'o ngua cña bi' li'; si ná tyaqu', li' caca cuayá' ti' Ni cha' tso'o tsa cña bi' li'. ¹⁴ Nu lo'o talo cña nu ngua'ni sca ñati lo'o cua ndyaa lo quii' bi', li' ta Ni cha' tso'o nu tyacua jil'i ñati bi'. ¹⁵ Cuati ñati nu tyaqu' cña jil'i lo quii' bi', nga'aa ña'a ngu' jil'i li'; chcuna' cña bi' tsiya' ti. Pana tya culaá Ni jil'i ngu' bi', masi tya xi tya lyiji cha' tyaqu' ycu' ngu'.

¹⁶⁻¹⁷ Nu laa tlyu su ndu'ni tlyu ngu' judío jil'i ycu' Ndyosi tyaca'a tsa jil'i Ni laca bi', cha' cuentya jil'i Ni ndya' ni'i bi'; tyaala tsa ycu' Ni si cua'ni ñu'u ñati jil'i laa bi'. Lo'o cu'ma ni, tyucui ña'a taju cu'ma nu ngusñi ma cha' jil'i Cristo, tyaca'a tsa ma cuentya jil'i ycu' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma. Lo'o jua'a cua'ni tye ycu' Ni jil'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñu'u tyucui jil'i sca ñati nu tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús.

¹⁸ Cua ngusñi na cha' jil'i Cristo,

bi' cha' tso'o la si ná cñilo'o na jil'i ycu' ca na cha' ngua tsa jil'i na, ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu nu ngua tsa jil'i ngu'. Ná tso'o si jua'a nclyacua ti' na; nga'a cha' culacua ti' na cha' ná ngua jil'i tsiya' ti, lo'o li' taca cua'ni ycu' Ndyosi cha' ca'ya sca cha' liñi hique na. ¹⁹ Masi ndu'ni ñati chalyuu cha' ngua tsa jil'i, cha' tso'o tsa nclyacua ti' ngu', si'i jua'a nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni jil'i ngu' bi'; ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nti' Ni. Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: “Ndu'ni ycu' Ndyosi cha' quich'i yaa cha' hique ñati chalyuu, masi tso'o tsa ndu'ni ngu' nti' ngu'”, nacui lo quityi. ²⁰ Lo'o ndi'ya laca cha' nu nscua chaca se'i lo quityi bi': “Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nu nchca tsa jil'i ndu'ni”. ²¹ Bi' cha' nga'aa cua'ni tyixi ma lo'o tya'a ma, nga'aa tyu'u lca'a tsa ma jil'i sca ti ñati tya'a ya. Cuentya jil'i cu'ma laca cua ña'a ca tya'a ndyu'ni ya cña, ²² masi na', masi Apolos, masi Pedro; lo'o jua'a cuentya jil'i cu'ma laca cua ña'a ca cha' nu ndyaca nde chalyuu, masi lu'ú na, masi cua ngujuii na, masi sca cha' nu ndyaca juani, masi sca cha' nu caca tyempo nde loo la; cuentya jil'i cu'ma laca lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu lacua. ²³ Pana cu'ma ni, cuentya jil'i Cristo laca ma; lo'o nu Cristo bi', cuentya jil'i ycu' Ndyosi laca Ni.

4

Cristo laca nu nda cña bi' jil'i Pablo lo'o jil'i tya'a ndya'a yu cña

¹ Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' cña jil'i ycu' Cristo ndyu'ni ya. Na ndi'ya lo ya cña cha' culu'u ya jil'i ñati lcaa cha' nu cua ngulu'u ycu' Ndyosi jil'i ya; sca cha' nu bilya cuna ñati chalyuu tsiya' ti, bi' laca cha' nu culu'u ya jil'i ngu'. ² Lo'o ñati nu cui'ya loo sca cña ni, lcaa tsa nga'a cha' tyi'u ti' ngu' jil'i lcaa cña nu culo xu'na ngu' jil'i ngu'.

³ Cuentya jna', ná ntsii na' jil'i ma, ná ntsii na' jil'i cua ña'a ca cha' nu

chcui' mā jna'; masi chcui' cua ña'a ca ñati chalyuu jna', ná ntsii na' jii' ngu' tsiya' ti. Ná sca cha' cuxi ntsu'u jna' si nti' ngu' sta ngu' qui'ya 'na, nti' na';⁴ lo'o jua'a cuentya jii' ycu' Ndyosi, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni na', nti' na'. Pana ná ñacui na' cha' ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na tsiya' ti, sca ti ycu' Ndyosi nu Xu'na na taca cua'ni cuayá' Ni jna' ca lo'o tye chalyuu.⁵ Lo'o jua'a cu'ma, ná yala tsa clyacua ti' mā cha' sta mā qui'ya jii' sca ñati; jatya mā ña'a cuayá' caa ycu' nu Xu'na na, bi' laca nu cua'ni cuayá' jii' ca ta'a na. Li' culotu Ni jii' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya jii'na, masi sca cha' nu ná nti' na cacha' na jii' tya'a ñati chalyuu na. Jua'a cacha' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jii' lcaa ñati chalyuu, lo'o li' ta Ni nu tso'o jii'na, cua ña'a ca cha' tso'o nu ñacui Ni cha' tyacua jii' scaa na.

⁶ Nhcui' na' cha' bi' lo'o cu'ma cha' taca tyii' tso'o ti mā. Cua nhcui' tsa na' jii' tyucuaa ya, na' lo'o Apolos, cha' taca culacua xi ti' mā ñi'ya ntsu'u cha' jii' ya; jua'a caca cuayá' ti' mā cha' ná tso'o xñi mā xi xa' la cha', nu si'i ñi'ya nu nscua lo quityi cha' jii' ycu' Ndyosi. Ná tso'o cha' chcui' tso'o mā lo'o sca yu tya'a ya nu lca'a tsa mā jii', lo'o li' cua'ni xña'a mā lo'o chaca yu tya'a ya.⁷ ¿Ni cha' laca cha' ndulo tsa cha' jii' ycu' mā cuentya jii' mā, pana ná ndube ti' mā jii' xa' ñati? Ycu' Ndyosi cua nda lcaa na nu ntsu'u jii' mā, lcaa cña nu nchca jii' mā; bi' cha' lacua ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' mā jii' tya'a mā. Si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ycu' mā ngutsa'a chalyuu jii' mā, xqui'ya ycu' Ndyosi cua laca mā ñi'ya nu laca mā juani.

⁸ Ndu'ni mā cha' ndulo tsa cha' jii' ycu' mā, nga'aa ntsu'u na nu lyiji jii' mā tsiya' ti, nti' mā; ndyu'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' culiya', ndi' mā ñi'ya ndi' nu laca loo chalyuu. Lo'o cuare ni, si'i ñati tlyu laca ya, nti' mā. Pana si chañi cha' laca mā loo jii' ya, ¿ha ná ta mā chacuayá' masi caca stu'ba xi cha' jii' ya lo'o mā li',

cha' lo'o ya caca ya ñati tlyu li'?⁹ Nti' na' cha' cua nguxtyanu ycu' Ndyosi jii' cuare, masi clyo ngulo Ni cña jii' ya cha' tsa ya tyijyu' cha' chcui' ya cha' jii' Ni; pana nu juani tyanu chu' la ya jii' lcaa ngu' tya'a na, ñi'ya laca preso nu tyiquee' ntajatya cha' cujuu' ngu' jii'. Cua laca ya sca cuxe', masi ña'a ñati chalyuu jii' ya, masi xca nu ntsu'u jii' ycu' Ndyosi nde cua ña'a jii' ya.¹⁰ ¡Xqui'ya ycu' Cristo tonto tsa ya tu'ni! Lo'o cu'ma ni, nti' mā cha' tso'o tsa jlo ti' mā cha' jii' Cristo. ¡Xti la cña nchca jii' cuare, nguula la cña nchca jii' cu'ma nti' mā! ¡Chiya'a la ndu'ni ngu' lo'o cuare tu'ni; chi' la ndu'ni ngu' loo cu'ma!¹¹ Masi la cui' tyempo juani ti ntsu'u quiya' lo'o ná ndyiji na cacu ya, ná ndyiji na co'o ya, masi late' cusu lacu' ya ntsu'u quiya'; ntyiji' ngu' jii' ya, ni ná ntsu'u tyi cua, xcui' na ndya'a yu'u ti ya.¹² Ti'i tsa cña nu ndu'ni ya cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u jii' ya chalyuu. Nu lo'o ti' tsa cha' nu nda ngu' lo'o ya, ná nsacui tu'ba ya jii' ngu'; tso'o ti nhcui' ya lo'o ngu' li'. Lo'o ndu'ni lya' ti' ngu' jii' ya, ndalo ya li'; ná nsacui ya' ya jii' ngu' tsiya' ti.¹³ Masi chiya'a tsa nhcui' ngu' lo'o ya, ndalo tyiquee ya jii' ngu' li', nxaala' ya cha' jii' ngu'. Masi juani ña'a ti tya ndyu'ni cuxi ñati lo'o cua, ñi'ya si laca ya nana' nu ndyanu lo hitya yuu; ñi'ya nti' sca nguti nu nchcu' ngu', jua'a laca ya cha' ná ntsu'u cuentya ya tsiya' ti, ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴ Lo'o nscua na' quityi re, ná nti' na' cha' ca tyuju'u ti' mā; tsa bi' ti cha' nti' na' cha' cua'a na' jii' mā cha' ná cua'ni tyixi mā lo'o ya. Na tyaca'a cu'ma jna' ñi'ya si laca mā sñi' na'.¹⁵ Ntsu'u tsa ngu' tya'a ntsu'u cha' jii'na lo'o Cristo nu taca xtyucua ngu' jii' mā, pana sca ti na' ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni sti mā, cha' ndye ndacha' na' cha' tso'o nu cua nda Jesucristo lo'o na jii' mā; xqui'ya na' ngusñi mā cha' jii' Jesús.¹⁶ Bi' cha' juani nhcui' tsa na' lo'o mā cha' cua'ni mā ñi'ya nu cua na'a mā cha' ndu'ni na'.

¹⁷ Juani nda na' jii' yu Timoteo li-

jya yu ca su ndi'i ma, cha' laca nu Timoteo bi' ñi'ya laca sca sñi' na', cha' tyaca'a tsa yu 'na; jua'a tso'o tsa ngusñi yu cha' ji'i Jesucristo. Lcaa se'i su ndya'a na' slo taju ñati ji'i Jesús nu ndi'i sca quichi, ca bi' nlyu'u na' ña'a cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni na chalyuu nu lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo; jua'a ndu'ni na' tyucui tyempo xqui'ya Jesucristo. Lo'o Timoteo cacha' yu ji'i ma cha' jua'a ndu'ni na'. ¹⁸ ¿Ni cña ndu'ni xi ngu' tya'a ma nu lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ji'i tya'a ma? Ná caa na' ca quichi Corinto slo ma, nti' ma. ¹⁹ Pana ná cube ti' ma, caa na' yala ti ca su ndi'i ma chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Lo'o li' quijeloo cha' ji'i ma jna', nu lo'o ña'a na' ñi'ya ndyu'ni nu ngu' tyixi bi'; si'i na ntucua' na' ji'i ngu' xqui'ya cha' nu nda ti ngu' bi' li'. ²⁰ Ná taca tyatí yu'u na cha' ji'i ycu' Ndyosi cha' laca Ni loo ji'na si na nchcui' ti na cha' ji'i Ni; na cua nti' Ni cha' cua'ni na cña ji'i Ni, tsa ña'a cña nu ndu'ni ycu' Ni. ²¹ Cua jlo ti' na' cha' tso'o la caca ji'i ma si tso'o ti tyu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma lo'o tyalaa na' ca slo ma; tso'o la si tso'o ti chcu' na' lo'o cu'ma li'. Ná tso'o ca ti' ma si ta na' cha' cusu lo'o ma li'.

5

Nga'a cha' culo'o ngu' ji'i tya'a ngu' nu ngua'ni cha' cuxi

¹ Cua ngujui cha' 'na, cua ndyuna na' cha' suba' tsa ngua'ni sca ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo; ngua'ni yu sca cña nu cuxi tsa. Pana ni ngu' xa' tsu', ná ndu'ni ngu' tsa lo cua cha' cuxi, masi ná ndaquiya' ngu' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya cña ngua'ni yu: ngua'a yu lo'o xtya'a miña'a yu. ² Lo'o ña'a ti tya ndu'ni tyucuaa ti' ma ji'i tya'a ma, masi nga'a cha' ca xñi'i tsa ti' ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Nga'a tsa cha' culo'o ma ji'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi', cha' nga'aa tya'a yu stu'ba ti lo'o cu'ma. ³ Sca ti cuayá' ndyu'u cha', masi ná ndi'i na' lo'o ma juani cha' cua'ni cuayá' na' ji'i yu bi'; pana cacua tsa

slo cu'ma ndi'i na', nti' na', xqui'ya cha' ndyi'u tsa ti' na' ji'i ma. Cua laca ngusta na' qui'ya ji'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi'. ⁴ Bi' cha' lacua tyu'u ti'i ma tsa tlyu ti ma chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, cha' cua'ni cuayá' ma ji'i yu bi' yala ti. Sca ti cha' ntsu'u tyiquee na' lo'o ma, lo'o jua'a cua nda ycu' Jesucristo chacuayá' cha' cua'ni ma jua'a. ⁵ Li' xtyanu ma ji'i yu bi' ya' nu xña'a. Masi quiñu'u ycu' yu li', quiñu'u cha' ji'i yu su ndi'i yu chalyuu, pana ca lo'o tye chalyuu, ca li' cua'ni lyaá ycu' nu Xu'na na ji'i yu, qui'ya Ni cresiya ji'i yu.

⁶ Si'i cha' tso'o ndu'ni ma cha' ndu'ni tyucuaa ti' ma ji'i tya'a ma. ¿Ha ná jlo ti' ma ñi'ya ndu'ni scua tiye'? Masi xti ti scua tiye' tyu'u ji'i catyá xlyá, cua'ni bi' cha' tyacui quiña'a scua li'. ⁷ La cui' jua'a laca cu'ma, cha' ntsu'u qui'ya bi' chu' ma. Laca qui'ya bi' ji'i ma ñi'ya laca scua tiye' nu nga'aa tso'o tsiya' ti; tso'o si xcuaa ma ji'i, chaca quiya' quixa' cucui scua bi'. Lo'o jua'a cu'ma, nga'a cha' culotsu' ma qui'ya nu ntsu'u ji'i ma, cha' xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee ma, cha' caca lubii cresiya ji'i ma. Na cua laca lubii bi' ji'i ma xqui'ya Jesús. Lo'o caca ta'a pascua ni, li' tyi'u ti' na cha' ngua'ni tye ycu' Cristo ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na. Xqui'ya lcaa na ngujui Ni lo crusi, ngua Cristo msta lu'ú cuentya ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na. ⁸ Bi' cha' tso'o la si tyi'u ti' na ji'i Cristo lcaa tsa, cha' xa' ña'a cua'ni na li'; tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, xcu' cha' liñi chcu' na lo'o ñati. Laca na ñi'ya laca xlyá cui nu ndya' chaca quiya' li'; nga'aa ntsu'u cha' cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni lo'o ntsu'u cha' cuxi ji'na, lo'o ntsu'u cha' suba' ji'na, cha' ngua na ñi'ya ngua tsa ycu' xlyá nu ná tso'o tyempo bi'.

⁹ Lo quityi nu nda na' ndyaa slo ma tya clyo la, bi' nguscua na' cha' ná cua'ni tya'a ma lo'o ñati nu xcu' cha' suba' ndu'ni; ¹⁰ pana ná nguscua na' cha' nga'aa chcu' ma tsiya' ti lo'o ñati cuxi bi'. Ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i ycu' Ndyosi, nu ndu'ni

suba', nu ndacui ti', nu cuaana, nu ndu'ni tlyu ji'i lcu'i jo'ó ti; lo'o jua'a ná caca tyu'utsu' na ji'i ngu' bi', sca ti si tyu'u na chalyuu tyaa na tsiya' ti. ¹¹ Pana ná tso'o cha' tyu'u cha' ji'i mā lo'o ñati nu ndu'ni jua'a, masi ndu'ni ngu' bi' lo'o mā cha' tya'a ñati ji'i Jesucristo laca ngu' bi'; bi' laca cha' nu ngua ti' na' chcu'i lo'o mā. Ná caca stu'ba cha' ji'i mā lo'o ngu' si suba' ndu'ni ngu', si ndacui ti' ngu', si ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcu'i jo'ó ti, si cuxi tsa nchcu'i ngu' lo'o ñati, si cu'bi ngu', si cuaana ngu'; ná caca xñi mā cha' ji'i ngu' nu ndu'ni jua'a. Masi nacui ñati bi' cha' stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesús, ná caca tyu'u cha' ji'i mā lo'o ngu'. La cui' ti cha', ni ná tso'o chca'a mā cacu mā tyaja lo'o ñati nu ndu'ni jua'a. ¹²⁻¹³ Si'i cuentya jna' laca ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti, caca cuayá' ji'i ngu' bi' slo ycu'i Ndyosi. Pana nu ngu' tya'a mā nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo, tso'o la si cua'ni cuayá' ycu'i cu'mā ji'i ngu', nti' na'. Bi' cha' lacua culo'o mā ji'i nu cuxi, cha' ná cua'ni tya'a ngu' bi' lo'o mā tsiya' ti.

6

Nu lo'o ntsu'u cha' cusu'u ji'na lo'o tya'a ñati na

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu lo'o ndyaca sca cha' cusu'u ji'i mā lo'o tya'a ñati mā, ¿ha tso'o la cha' ndya'a mā slo bese, nti' mā? ¿Ha tso'o nti' mā cha' ndya'a mā slo ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti? ¿Ha ná tso'o la si tsa mā slo ngu' tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús? Jua'a taca ca ti cha' ji'i mā lo'o tya'a mā li'. ² Cua jlo ti' mā cha' cua nscua cha' ycu'i na cua'ni cuayá' na ji'i lcaa ñati chalyuu lo'o cua tye ti cha', cha' cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi. Si jua'a caca cña nu cua'ni mā ca tiya' la, ¿ha ná caca ji'i mā cua'ni cuayá' mā ji'i sca cha' xca ti nde chalyuu juani? ³ Lo'o jua'a nu ngu' xca ji'i ycu'i Ndyosi ca nde cua, nda mā cuentya cha' lo'o ngu' bi' nga'a cha' cua'ni cuayá' na ji'i; bi'

cha' ycui' ca na taca xquiñi na sca cha' nu ndyaca ji'na lo'o tya'a na nde chalyuu. ⁴ Lo'o ndyaca sca cha' cusu'u ji'i mā lo'o tya'a mā, ná tso'o tsa lo'o mā ji'i tya'a mā cha' caca cuayá' ji'i mā slo xa' ñati nu ná stu'ba cha' ji'i lo'o tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús. ⁵ Nscua na' cha' re cha' caca tyuju'u ti' mā slo ycui' Ndyosi. ¿Ha ná ntsu'u ni tsaca ngu' tya'a mā nu nchca cuayá' ti' ñi'ya caca xquiñi cha' ji'i mā lo'o tya'a mā? ⁶ Pana xa' tsa ña'a ndu'ni mā ca jua. Masi ñati tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús, ndya'a lo'o mā ji'i ca slo ngu' nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua'ni cuayá' ngu' bi' ji'i ngu' tya'a mā.

⁷ Nu lo'o ntsu'u cha' cusu'u ji'i mā lo'o tya'a mā, li' hora ti caca cuayá' ti' na cha' tya lyiji xñi tso'o mā cha' ji'i Jesús. ¿Ha ná tso'o la, masi ta mā chacuayá' cha' caca cha' cuxi bi' ji'i mā jua'a ti? ¿Ha ná tso'o la, masi cuaana ngu' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i mā jua'a ti? ⁸ Pana si'i na tso'o la ndu'ni mā; cha' cuxi ndyu'ni mā lo'o ycu'i ngu' tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús, hasta ntyucuaana mā na nu ntsu'u ji'i tya'a mā.

⁹ Jlo ti' na cha' ná lo'o ñati cuxi taca tsa ca su tlyu ca su laca ycui' Ndyosi loo. Tso'o si liñi tsa caca cuayá' ti' mā cha' ná tsa ngu' cuxi ca su tso'o bi': ñati nu suba' tsa ndu'ni lo'o tya'a, lo'o jua'a ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcu'i jo'ó ti, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o clyo'o xa' ñati, jua'a nu ngu' qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti ngu', ¹⁰ lo'o jua'a nu cuaana, lo'o jua'a nu nxlyaá na nu ntsu'u ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cu'bi, lo'o jua'a nu nchcu'i cha' cuxi ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cuxi ti ndu'ni ngana ji'i tya'a ngu', ná tsa chca ñati cuxi bi' ca su tso'o su ntucua ycui' Ndyosi. ¹¹ Lo'o jua'a ntsu'u xi cu'mā nu ngua'ni mā la cui' tya'a cha' cuxi bi' tya sa'ni la; pana cua xa' ña'a ndu'ni mā juani, cha' cua ngüityi Jesús lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i mā tya li', cua ndyatí mā cuentya ji'i ycu'i Ndyosi li'. Cua ngüiñi cha' ji'i mā lo'o ycu'i Ndyosi nu lo'o ngusñi mā

cha' ji'i ycu' Jesucristo nu Xu'na na, lo'o li' cua nda Ni Xty'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma.

Ña'a tsaca tyucui ña'a na laca na ji'i ycu' Ndyosi

¹² Ntsu'u quiya' nchcui' ñati: "Ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' na' cha' cua'ni na'", nacui' ngu'. Chañi cha' ji'i ngu', pana ntsu'u cha' nu cua'ni na nu ná ntsu'u su xtyucua ji'na. Lo'o na, taca ñacui' na cha' ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na cua'ni na; pana ná tso'o si qui'i tsa na ji'i sca cha' nu ndu'ni na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na ji'i.

¹³ Ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ñati: "Taca cacu na lcu'a ti lo na nu nti' na cacu na", nacui' ngu', "bi' cha' ntsu'u qui'i ne' na cha' cua'ni cha'a na bi' lo'o na cacu na", nacui' ngu'. Chañi cha' bi', pana sca ti cuayá' cua'ni tye ycu' Ndyosi ji'i na ndacu na lo'o jua'a ji'i cuaña' ycu' na. La cui' jua'a cua ngüiñá ycu' Ndyosi ji'i tyucui' ña'a na lijya na chalyuu, pana si' cha' culiji ti cuaña' na lo'o ndu'ni suba' na lo'o ñati, si' xqui'ya cha' bi' ngüiñá Ni ji'na; cha' caca na ñati ji'i ycu' Ni, cha' caca Ni nu Xu'na na, bi' cha' cua nda ycu' Ndyosi ji'na lijya na chalyuu.

¹⁴ Tlyu tsa cha' ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o Jesús nu Xu'na na lo'o ngua'ni Ni cha' cua ndy'u' yu chaca quiya', ngulo Ni ji'i yu ca su ntsiya yu ngujuii. La cui' jua'a tlyu tsa cha' caca lo'o cua'ni Ni cha' tyu'u' na chaca quiya', qui'ya Ni ji'na tyaa lo'o Ni ji'na ca lo'o tye chalyuu.

¹⁵ Cristo ca ji'i tyucui' ña'a tsaca ma lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ma lo'o nu xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. Lo'o laca na ñati ji'i Cristo ni, ¿ha caca sa'a na ji'i sca nu cuna'a calle ti? Ná tso'o cua'ni na jua'a tsiya' ti. ¹⁶ ¿Ha ná jlo ti' ma cha' stu'ba ti tyiquee na, sca ti tañi na lo'o ñati bi', si tyu'u cha' ji'na lo'o, masi sa'a ti na ji'i? La cui' jua'a cha' nscua lo quityi cha' jo'ó nu ndi'ya nchcui': "Laca nu tyucuaa ngu' bi' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati". Jua'a nchcui' quityi

bi'. ¹⁷ La cui' jua'a caca ji'na lo'o tyu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na; nchca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús li', cha' ntsu'u Xty'i ycu' Ni ne' cresiya ji'na.

¹⁸ Bi' cha' ná cua'ni suba' ma lo'o xa' ñati. Cua ña'a ca qui'ya nu ntsu'u ji'na, ná cua'ni ñu'u bi' ji'i ycu' na; pana lo'o cala' na ji'i xa' ñati nu si'i ñati ji'na, ycu' ca na cua'ni ñu'u na ji'na li'. ¹⁹⁻²⁰ ¿Ha ná nda ma cuentya cha' tyaca'a tsa ma ji'i ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' nda Ni Xty'i ycu' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'i ma? Nga'aa si' cuentya ji'i ycu' ti ma ndya'a ma, cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca ma. Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni Ni cuentya ji'na cha' ngula'a ma ji'i nu cuxi, cha' laca ma ñati ji'i ycu' Ni; bi' cha' cua'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi lcaa su ndya'a ma, tyi'u ti' ma ji'i Ni, lo'o jua'a tyucui tyiquee ma cua'ni ma lcaa cña nu culo ycu' Ni ji'i ma.

7

¿Ha tso'o la si caja clyo'o na?

¹ Juani scua na' xi cha', cha' xacui na' cha' ji'i ma cuentya ji'i quityi nu nguscua ma, nu ndyalaa slo na' tsubi' ti. Nu na ngu' qui'yu, tso'o la si ná caja clyo'o na; tyanu na jua'a ti, nti' na'.

² Pana nde chalyuu su ndi'i na, ntsu'u tsa cha' suba' nu ndu'ni ngu' lo'o ngu' cuna'a; bi' cha' ni na' ji'i ma cha' tso'o la si lcaa ñati caja clyo'o ngu', caja sca nu cuna'a ji'i sca nu qui'yu, lo'o jua'a nu cuna'a caja qui'yu ji'i.

³ Nga'a cha' tyi'i tso'o nu qui'yu lo'o clyo'o yu, ñi'ya nu nga'a cha' caca; lo'o jua'a nu cuna'a ni, nga'a cha' tyi'i tso'o lo'o clyo'o ñi'ya nu nga'a cha' caca.

⁴ Bi' cha' nga'aa culo sca nu cuna'a cña ji'i ycu' ca si cua ngujui clyo'o, cha' nu qui'yu laca loo ji'i; lo'o jua'a nu qui'yu, nga'aa si' ycu' ca yu nu culo cña ji'i yu lo'o cua ngujui clyo'o yu, cha' nu cuna'a laca loo ji'i yu li'.

⁵ Ná tso'o si tyeje tacui tyuu tsa nu ná ndi'i ma lo'o clyo'o ma; sca ti si tyu'utsu' ma xi ji'i tya'a ma cha' caja xi tyempo chcui' ma lo'o ycu'

Ndyosi Sti mā. Lo'o nteje tacui cha' bi', xa' tyi'i mā lo'o clyo'o mā li', ñi'ya nu ndi'i ti mā. Si ná cua'ni mā jua'a, ná tyiquee' quiñu'u cha' ji'i mā lo'o clyo'o mā cha' ná nchca talo mā tyuu tsa. Lo'o li' cua'ni nu xña'a ngana ji'i mā.

⁶ Ná ñacui mā cha' nclyo na' cña ji'i mā cha' caja clyo'o mā; nde laca sca cha' nu nda ti na' lo'o mā, ⁷ cha' cuentya jna' tso'o la si tyanu ngu' ycu'i ti ngu' ñi'ya nu ndi'i na', jua'a nti' na'. Pana xi xa' ca ña'a ndu'ni ycu'i Ndyosi lo'o scaa ñati, cha' cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ñi'ya tyi'i scaa na; tsaca lo ña'a ndi'i tsaca ñati, chaca lo ña'a ndi'i chaca ñati, tsa ña'a chacuayá' nu nda Ni ji'na.

⁸ Nde laca cha' nu ta na' lo'o cu'ma nu bilya caja clyo'o mā, cuati jua'a lo'o ngu' tya'a na nu ndyanu ti'i ti: tso'o la caca ji'i mā si tyi'i mā ñi'ya nu ndi'i ti na', nti' na'. ⁹ Sca ti si ná talo mā tyi'i mā jua'a ti, tso'o la si caja clyo'o mā li', cha' ná tso'o si quiñu'u ti' na cha' xcui' ndijña tyiquee na ji'i ñati nu caca clyo'o na.

¹⁰ Nu cu'ma nu ndi'i lo'o clyo'o mā ni, ndi'ya cña ntsu'u cha' cua'ni mā; ni si'i cuentya jna' ngulo na' cña re ji'i mā, ndi'ya cña nclyo ycu'i Ndyosi nu Xu'na na ji'i mā: Ná xtyanu ti'i cu'ma ngu' cuna'a ji'i clyo'o mā. ¹¹ Si cua nguxtyanu mā ji'i nu qui'yu, nga'a cha' tyanu mā ycu'i ti mā, sca ti si tyaja'a mā tyaa mā lo'o clyo'o mā chaca quiya'. Lo'o jua'a cu'ma ngu' qui'yu, ná ntsu'u chacuayá' ji'i mā cha' culo'o mā ji'i clyo'o mā.

¹² Nu juani ta na' sca cha' lo'o cu'ma ngu' qui'yu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu ntsu'u clyo'o mā nu tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús; si tyaja'a bi' tyi'i bi' ñi'ya nu ndi'i ti lo'o mā, tso'o li'. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i mā cha' culo'o mā ji'i nu cuna'a bi' cha' tyaa ngu'. Na' laca nu ngulo na' cña bi' ji'i mā; masi ná ndu ycu'i Ndyosi lo'o na', pana sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. ¹³ La cui' ti cha' ta na' lo'o cu'ma ngu' cuna'a tya'a na nu ntsu'u clyo'o mā nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, tya'a cha'

nu ngusñi mā: ná tso'o culo'o mā ji'i nu qui'yu clyo'o mā si tya ndi'i tso'o ti ngu' lo'o mā. ¹⁴ Ntucuá ycu'i Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' ngu' cuna'a bi' lo'o ycu'i Ni cuentya ji'i clyo'o ngu', tso'o cha' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi cha' clyo'o laca ngu'. Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a nu tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús, tya'a cha' nu cua ngusñi clyo'o, ntucuá ycu'i Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' nu qui'yu bi' lo'o ycu'i Ni cuentya ji'i clyo'o ngu'; tso'o cha' bi' cuentya ji'i Ni cha' clyo'o laca ngu'. Nga'a cha' caca jua'a xqui'ya nu sube sñi' mā. Nga'aa laca ngu' sube bi' ñi'ya nu laca sñi' xa' ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ngusñi Ni cuentya ji'i nu sube bi' xqui'ya cu'ma. ¹⁵ Sca ti cha' ji'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' ji'i Jesús bi', si cua nti' ngu' xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', si lya' ti' ngu' ji'i clyo'o ngu' cha' ngusñi clyo'o ngu' cha' ji'i Jesús, li' ta mā chacuayá' cha' tyaa ngu' nu ná ngusñi cha' ji'i Jesús bi'. Nu ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesús, masi qui'yu, masi cuna'a, cua ntsu'u chacuayá' ji'i mā cha' xtyanu mā ji'i clyo'o mā, sca ti si jua'a ti taca tyi'i mā ti ti chalyuu. Cua nti' ycu'i Ndyosi cha' tyi'i tso'o na chalyuu. ¹⁶ Cu'ma ngu' cuna'a, ná tyiquee' xñi clyo'o mā cha' ji'i Jesús xqui'ya cu'ma cha' jlya ti' mā ji'i Jesús; clyaá yu bi' ji'i nu xña'a li'. La cui' jua'a cu'ma ngu' qui'yu, ná tyiquee' xñi clyo'o mā cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' jlya ti' mā ji'i Jesús; clyaá cho' ji'i nu cuxi li'.

Ná ndulo tsa cha' ji'i ycu'i Ndyosi na ca laca scaa na

¹⁷ Nu lo'o tya lyiji cusubi ycu'i Ndyosi ji'na, tya li' cua laca nda Ni ji'na ñi'ya nu tyi'i scaa na chalyuu. Ycu'i Ndyosi laca nu nda chalyuu ji'na tya clyo, lo'o jua'a ycu'i Ni laca nu ngusubi ji'na cha' xñi na cha' ji'i Ni juani. Tya la cui' chalyuu bi' laca nu ntsu'u ji'na juani, la cui' ña'a chalyuu nu ngujui ji'na tya clyo; pana juani tyucui tyiquee na ndi'i na chalyuu. La cui' ti cha' nchcui' na' lo'o ngu' lca ti quichi su ndi'i ngu' nu

ngusñi cha' jil̄i Cristo. ¹⁸ Ñi'ya nti' ngu' judío ni, lo'o ngusñi ngu' cha' jil̄i Jesús xqui'ya cha' ngusubi Ni jil̄i ngu', ná tso'o si caca tyuju'u ti' ngu' cha' ngusi'yu ñati quiji ngu' cha' laca ngu' judío; ntsu'u cha' tyanu ngu' ñi'ya nu ña'a ti ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Ngu' xa' nasiyu ni, ná ntsu'u cha' jil̄i ngu' cha' xi'yu quiji ngu' jua'a, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' jil̄i Jesús; ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío, tyanu ngu' ñi'ya nu ndi'i ti ngu' li'. ¹⁹ Ná ndu'ni cha' cuentya jil̄i ycu' Ndyosi, masi ngulacua na jua'a, masi ná ngulacua na jua'a; nu ndu'ni cha' cuentya jil̄i ycu' Ndyosi laca cha' cua'ni na cña nu nclyo Ni jil̄i na. ²⁰ Bi' cha' juani ña'a ti tya nga'a cha' tyi'i na chalyuu, ñi'ya ndi'i ti na tya lo'o ngusubi Ni jil̄i na cha' caca na ñati jil̄i. ²¹ Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ñati laca ma nu lo'o ngusubi Ni jil̄i ma, pana tso'o laca si caja nu ta caya' cha' tyu'u ma laja ti. ²² Ñati nu jua'a tya ntsu'u xu'na ngu' nu lo'o cua ngusubi ycu' Ndyosi jil̄i ngu', juani ndi'i tso'o ti ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' bi' cha' jil̄i Jesús; masi ña'a ti tya laca ngu' ñati jil̄i xu'na ngu', taca taquiya' ngu' bi' jil̄i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi juani. Lo'o jua'a nu ngu' msu nu ndi'i tso'o ti ni, lo'o cusubi Cristo jil̄i ngu' bi', la cui' jua'a caca ngu' bi' msu jil̄i ycu' Ndyosi. ²³ Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycu' Ndyosi cuentya jil̄i na, cha' ngulaá ma jil̄i nu xña'a; bi' cha' ná ta ma chacuayá' jil̄i ñati chalyuu ti nu nti' cua'a jil̄i ma cha' ná tyi'i tso'o ti ma. ²⁴ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil̄i Cristo, ndi'ya clyacua ti' scaa ma: nga'a cha' tyi'i ma chalyuu ñi'ya nu ndi'i ti ma nu lo'o ngusubi Jesús jil̄i ma tya clyo, ña'a ti tya xñi tso'o ti ma cha' jil̄i ycu' Ndyosi.

²⁵ Bilya ta ycu' nu Xu'na na cha' lo'o na' ñi'ya cua'ni ñati nu ntucua ycu' ti, si caja clyo'o ngu', si ná caja clyo'o ngu'; bi' cha' cuentya jna' ti, ta na' xi cha' lo'o ma. Taca xñi ma cha' jna', xqui'ya cha' lo'o na' ngua'ni

tya'na ti' Ni 'na; bi' cha' ndyu'ni na' cña jil̄i Ni. ²⁶ Lye tsa laca chalyuu juani, ndyacua tsa cha' ti' jil̄i na; bi' cha' tso'o la si tyanu na ñi'ya nu ndi'i ti na, nti' na'. ²⁷ Si ntsu'u clyo'o ma, tyi'i tso'o ma lo'o lacua, ná culo'o ma jil̄i; si ndi'i ma ycu' ti ma, ná culana ma jil̄i ñi'ya nu caca clyo'o ma, nti' na'. ²⁸ Pana la cui' ti cha', si' qui'ya laca masi caja clyo'o ma; lo'o jua'a sca nu cuna'a nu bilya caja clyo'o, si' qui'ya laca masi caja clyo'o bi'. Tsa bi' ti cha' ndube ti' na' jil̄i ma, lcaa ña'a cha' ti' nu caca jil̄i ma nde loo la su ndi'i ma chalyuu. Ná nti' na' cha' quiña'a tsa cha' ti' tyacua jil̄i ma xqui'ya cha' ntsu'u clyo'o ma, xqui'ya cha' ndi'i sñi' ma li'.

²⁹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil̄i Jesús, ndi'ya laca cha' nu ta na' lo'o ma: Tya xti tya tyempo tya lijya jil̄i na chalyuu. Bi' cha' cua'ni yala ma su ndi'i ma chalyuu; masi ntsu'u clyo'o ma, si' xcui' cha' jil̄i clyo'o ma tyu'u tyiquee ma; ³⁰ masi nxi'ya ma, ná ñacui ma cha' xñi' ti' ma; masi nxtyí ma, ná ñacui ma cha' chaa tsa ti' ma; masi cui'ya ma sca yu'ba, ná culacua ti' ma cha' tsa cu' ti na jil̄i ma laca bi'; ³¹ masi ntsu'u tsa cha' tso'o jil̄i ma nde chalyuu, ná culiji tsa ma tyempo jil̄i ma xqui'ya cha' tso'o bi'. Cua lijya ti tye tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu ntsu'u chalyuu nga'a cha' tye cha' bi'.

³² Cua nti' na' cha' ná caca xa' la cha' jil̄i ma, cha' jua'a xqui'ya cha' bi' ná caca cua'ni tso'o ma cña. Cu'ma ngu' qui'yu nu bilya caja clyo'o ma, taca cua'ni ma tsa lo ti cña jil̄i ycu' Ndyosi li'; cua'ni ma ñi'ya nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni na li'. ³³ Pana nu cu'ma nu ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cña jil̄i ma cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u jil̄i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o ma. Tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ma li'.

³⁴ Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuna'a nu ntucua ycu' ti, lo'o jua'a nu cuañi' nu bilya caja clyo'o, taca cua'ni ma tsa lo ti cña jil̄i ycu' nu Xu'na na; jua'a caca ma ñati jil̄i ycu' Ndyosi tyucui ña'a

tsaca ma, tyucui tyiquee ma. Pana nu cu'ma nu cua ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cha' ndube ti' ma cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o ma.

³⁵ Nti' tsa na' cha' xtyucua na' ji'i cu'ma, bi' cha' nda na' cha' bi' lo'o ma. Si'i na ndaca'a na' ji'i ma cha' ná caja clyo'o ma, cha' ntsu'u cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la cuentya ji'i sa scaa ma. Na cua nti' na' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' ná caja nu cua'ni ñu'u tyucui nu cua ngulu'u Jesús ji'i ma.

³⁶ Tso'o si ta sti nu cuna'a cuañi' chacuayá' caja clyo'o sñi', si'i qui'ya laca bi'. Cua ndyalaa ti' cho', cua la cui' tyempo caja clyo'o. Nga'a cha' cua'ni sti nu cuna'a ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya ji'i sñi'; ná ntsu'u qui'ya ji'i, masi caja clyo'o sñi'.

³⁷ Pana la cui' ti tso'o cua'ni xa' la ngu' tya'a ma, nu tso'o la nti' masi ná caja clyo'o sñi' tsiya' ti. Ná tso'o si tatsaa ngu' ji'i sca ñati cha' ta ji'i sñi' cha' caja clyo'o lo'o sñi' ngu'. Ntsu'u chacuayá' ji'i sca ñati cha' cua'ni ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya ji'i sñi' yu. ³⁸ Jua'a laca cha' cuentya ji'i nu cuna'a cuañi' tya'a ma; tso'o si ta ma ji'i sñi' ma cha' caja clyo'o lo'o xa' ñati, lo'o jua'a sca ti cuayá' tso'o ndu'ni ñati nu ná nda ji'i, nti' na'.

³⁹ Cu'ma ngu' cuna'a nu cua ngujui clyo'o ma, ná ntsu'u chacuayá' caja clyo'o lo'o chaca ñati laja lo'o tya lu'ú clyo'o ma. Sca ti si cua ngujui nu qui'yu ji'i ma, ca li' ntsu'u chacuayá' caja clyo'o ma chaca quiya'. Taca caja clyo'o ma li' chaca quiya' lo'o cua ña'a ca nu qui'yu nu nti' ma, sca ti si lo'o yu bi' laca ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. ⁴⁰ Pana nti' na' cha' tso'o la tyu'u tyiquee ma si ná caja clyo'o ma, si tyanu ma ycu' ti ma. Jua'a ncliyacua ti' na', cha' Xtyi' ycu' Ndyosi nacui 'na cha' chcu' na' jua'a, nti' na'.

8

¿Ha cacu na sca na nu cua nscua slo jo'ó?

¹ Nde scua na' chaca cha' nu tsa slo ma, cha' ca cuayá' ti' ma ni cha' ndyu'ni ma lo'o ndacu ma msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Ntsu'u cu'ma nu ñacu' ma: "Cua jlo ti' ya, cua nda ya cuentya cha' ná ntsu'u cha' tacati ji'i jo'ó jua; taca cacu ya msta bi'", ñacu' ma. Chañi tsa cha' bi'. Pana tyixi cua'ni na lo'o tya'a ñati na nu lo'o chcu' na jua'a. Sca ti si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, si cube ti' na ji'i ngu' bi', ca li' taca xtyucua na ji'i ngu'. ² Nu lo'o ndu'ni na lo'o ngu' cha' cua jlo ti' na sca cha', cha' cua laca ngua tsa'a na sca cha', cha' tyixi nda na lo'o ngu' li'. Laca bi' ñi'ya si ná jlo ti' na tsiya' ti, si bilya ca tsa'a na tso'o ti sca cha' nu nga'a tsa cha' ca tsa'a na. ³ Pana si tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi, tyuloo Ni ji'na li', tyu'u cha' ji'i Ni lo'o na li'.

⁴ Tso'o lacua. Ta na cha' lo'o tya'a na si tso'o cuentya ji'i ycu' Ndyosi cha' cacu na msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Cua jlo ti' na ñi'ya nu laca sca lcu' jo'ó, lcu' ti laca bi'. Ná tyaca' ña'a na sca na nu lu'ú, ñi'ya nu ña'a lcu' jo'ó bi'. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na ntsu'u chalyuu. ⁵ Chañi cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a nde cua ntsu'u xa' la jo'ó, ntucua bi' cuentya ji'i ñati chalyuu. Ndu'ni ngu' ji'i jo'ó bi', cha' laca bi' jo'ó cuentya ji'i ngu'; ndu'ni ngu' cha' laca bi' xu'na ngu'. ⁶ Pana nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, sca ti ycu' Ndyosi Sti na jlya ti' na ji'i tsiya' ti; la cui' ti jua'a sca ti ycu' Jesucristo nu Xu'na na ngusñi na cha' ji'i. Ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu, xqui'ya Jesús ndya' lcaa lo na; cuentya ji'i ycu' Jesús laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xqui'ya ycu' Jesús ndi'i na chalyuu.

⁷ Pana ná lcaa ñati nchca cuayá' ti' cha' bi'. Ntsu'u ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu ná nchca cacu sca na nu cua nscua slo jo'ó tya clyo. Nu ngua tya sa'ni la, cua ngui'i tsa ngu'

bi' jil'i jo'ó bi'; lo'o juani ña'a ti tya ntsu'u ti' ngu' bi' cha' na cacu jo'ó laca na nu cacu ngu' bi'. Bi' cha' ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti cha' cacu ngu' cuaña' nu ngua msta' bi'; cha' cuxi laca cha' bi' cuentya jil'i ngu' bi'. ⁸ Masi jlo ti' na cha' sca na cacu na ni, si'i bi' laca nu ndu'ni cha' tso'o la na cuentya jil'i ycu' Ndyosi. Si'i na caca tso'o la na, masi cacu na jil'i; lo'o jua'a ná sca cha' caca ji'na, masi ná cacu na jil'i. ⁹ Bi' cha' cui'ya ma cuentya ñi'ya cua'ni ma slo ngu' nu tya ncliyacua tsa ti' bi'. Ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cacu na cua ña'a ca na tu'ni; pana ná tyiquee' tyu'utsu' ngu' bi' jil'i tyucui' liñi si ná tso'o ti cua'ni ma slo ngu', si cacu ma msta' nu nscua slo jo'ó tya clyo. ¹⁰ Ndi'ya cha' caca lo'o ñati' nu tya quiña'a tsa ncliyacua ti' jil'i na nu nscua slo jo'ó bi' li'. Nti' ngu' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' jil'i Jesús. Nu lo'o ña'a ngu' jil'i ma cha' nga'a ma slo jo'ó, ndacu ma na laca nu nscua slo jo'ó, lo'o ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni ma nti' ngu' li', masi cha' cuxi laca bi' cuentya jil'i ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a caca cuxi jil'i ngu' li', chcuna' tyucui' jil'i ngu' xqui'ya cu'ma nu cua jlo ti' ma cha' liñi jil'i ycu' Ndyosi. Tso'o la tyi'u ti' ma cha' lo'o xqui'ya ngu' bi' ngujuii Cristo. ¹² Cha' cuxi ndyu'ni ma lo'o ycu' Cristo li', xqui'ya cha' ngua'ni ma cha' cuxi bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Ni; na ndyu'ni ñu'u ma jil'i ycu' ngu' li', xqui'ya cha' tya ncliyacua tsa ti' ngu' bi'. Ná talo ngu' bi' si ña'a ngu' cha' ndu'ni ma jua'a. ¹³ Lo'o jua'a na', tso'o la masi ná cacu na' cuaña' nu cua nscua slo jo'ó, cha' jua'a ná cua'ni ngu' tya'a na' cha' cuxi xqui'ya na' li'. Ná nti' na' cha' tyu'utsu' ngu' tya'a na' jil'i tyucui' liñi.

9

Ntsu'u chacuayá' jil'i Pablo, cha' ycu' Ndyosi laca nu cua nda cña jil'i yu'

¹ Cua ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca lo cha'. Cua ngua'a loo ycu' Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña jil'i Ni, nu lo'o na'a na'

jil'i ycu' Jesús nu Xu'na na. Ngusñi ma cha' jil'i Jesús juani xqui'ya cha' ndu'ni na' cña jil'i Ni, ² masi nti' xa' ñati' cha' si'i cña jil'i Ni laca na'; pana cu'ma ngu' Corinto cua nslo ma 'na, cha' cua nda na' cha' jil'i Jesús lo'o ma tya clyo. Chañi cha' bi'. Taca jlo ti' ngu' cha' jua'a laca cña nu ndyu'ni na', lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca cha' bi' lo'o ma.

³ Ndi'ya nxacui' na' cha' jil'i ngu' nu lo'o nchcui' chu' ti' ngu' 'na: ⁴ Ntsu'u chacuayá' 'na cha' xñi na' xi na cacu na' lo'o na co'o na' caya' lo cña nu ndyu'ni na', ni na' jil'i ngu' bi'. ⁵ Lo'o jua'a taca caja clyo'o na' lo'o sca nu cuna'a nu tya'a ngusñi na' cha' jil'i Jesús, cha' tya'a lo'o na' jil'i tyucui' lcaa su ndya'a na' tyijyu', ni na' jil'i ngu' bi'. Jua'a ndu'ni tya'a ndya'a na' cña, masi tya'a ycu' nu Xu'na na, masi Pedro, ntsu'u clyo'o ngu' bi'. ⁶ Si'i sca ti na' lo'o Bernabé nu nga'a cha' cua'ni lye ya cña cha' caja na cacu ya, laja lo'o ncliyu'u ya cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu'. ⁷ ¿Ha ná jlo ti' ma ñi'ya ndu'ni ñati' chalyuu cha' tyiji yu'u jil'i ngu' chalyuu? Ñi'ya nti' ngu' sendaru ni, ná ndya'a bi' cusu'u laja ti, ntsu'u nu nda caya' jil'i ngu'. Lo'o jua'a ñati' nu ntsu'u cña ne' quixi' ni, ndyiji na cacu ngu' lo na nu ntyaa ngu'; nu ngu' nu ndya'a lo'o scu' ñati' ni, ndyi'yu ngu' styi' nu ndyu'u jil'i scu' ngu'. Bi' cha' ntsu'u chacuayá' jil'i ya cha' caja na nu tyiji yu'u jil'i ya chalyuu. Jua'a ni na' jil'i ngu' bi'. ⁸ Nchcui' na' re ñi'ya nu laca cha' jil'i ñati' chalyuu, ñi'ya nu ndyiji na ndacu ngu'; pana la cui' jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi, cha' jo'ó nu nguscua Moisés tya sa'ni. ⁹ Ndi'ya nchcui' lo quityi bi': "Ná xca' ma tu'ba toro lo'o nxatá ni' nguata trigo cha' tyu'u si'yu bi'". Jua'a cha' nchcui' lo quityi bi'. Ni si'i cha' jil'i toro ti nchcui' ycu' Ndyosi, cha' tya'na ti' Ni jil'i ni' cha' caja xi tyempo cacu ni'; ¹⁰ lo'o cha' jil'i ya nchcui' Ni, jil'i cuare nu ndya'a ya tyijyu' cha' chcu' ya cha' jil'i ycu'

Ndyosi lo'o ñati. Ñi'ya nu laca ji'i ngu' nu nclya'a yuu lo'o toro, ñi'ya nu laca ji'i ngu' nu ndu'ni clacua, jua'a laca ji'i ya; lo'o cuare ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' jña ya xi cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' nu lo'o cua ndye cña ji'i ya. ¹¹ Nu cña nu ndyu'ni ya cuentya ji'i ma ni, si'i sca cña nu taca ña'a ma ji'i laca bi', ne' cresiya ji'i ma ndyaca cña bi'; pana taca tyi'u ti' ma ji'i ya, na laca nu lyiji ji'i ya cha' tyiji yu'u ji'i ya nde chalyuu. ¹² Xa' la tya'a ndyu'ni ya cña ndyiji na laca nu lyiji ji'i ngu' nu lo'o nda ma xi xcaya' ngu' bi'. ¿Ha ná tso'o si la cui' ti cha' caja ji'i ya, ñi'ya nu ndyiji ji'i ngu' bi'?

Tsa bi' ti cha', ná ndijña ya cha' tso'o bi' ji'i ma tsiya' ti. Ndalo tsa ya ji'i cua ña'a ca cha' ti'í nu ndyaca ji'i ya, cha' ná nti' ya tsiya' ti tacu' ya ji'i cha' tso'o ji'i Cristo nu nchcui' ya lo'o ma, cha' ná cuna ñati ji'i cha' bi'. ¹³ Ná tyiquee' cua jlo ti' ma ñi'ya nu ndyaca ji'i nu laca cña ne' laa tlyu ji'i ngu' judío. ¿Ha si'i la cui' ti ne' laa bi' ndyiji na ndacu ngu' bi'? Ndyiji na cacu sti jo'ó ne' laa bi' nu tsa cu' ti nxñi msta nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa, cha' taqui lyiji ngu' ji'i lo mesa ji'i ycu' Ndyosi; sa yu'be ti msta bi' caja ji'i sti jo'ó bi' cha' cacu ngu'. ¹⁴ Lo'o cuare, lo'o ncliji chalyuu ji'i ya su ndya'a ya tyijyu' cha' nchcui' ya cha' tso'o nu ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati, tso'o si ta ngu' xi na tyiji yu'u ji'i ya chalyuu. ¹⁵ Pana ná ngüijña na' na cacu na' ji'i ngu' tsiya' ti lcaa seli' su ndya'a na'. La cui' jua'a ná nscua na' quityi re cha' jña na' na cacu na' ji'i cu'ma, cha' ná xñi na' na nu ta ngu' 'na masi cajaa ycu' na'; tso'o la nti' na' cha' ndu'ni na' cña re jua'a ti, ná lo'o caya'.

¹⁶ Ná tso'o si tyucuaa ti' na' ji'i ma xqui'ya cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' tso'o nu ji'i Jesús lo'o ñati, na cua ngua'a loo Ni 'na cha' cua'ni na' cña bi'. Tlyu tsa cha' ti'í caca 'na si ná chcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati. ¹⁷ Nu lo'o cua'ni na' sca cña cuentya 'na ti, ndu' ti' na' cha' caja xcaya' na' li'. Pana xa' ña'a cña laca cña nu nda Ni 'na; na cua ndyanu cña bi' 'na cha' bi'

ti cña cua'ni na', cha' cua ndatsaa Ni 'na cha' cua'ni na' ji'i. Bi' cha' ndyu'ni na' cña bi'. ¹⁸ ¿Ha ná caja xcaya' na' li'? Chañi cha' caja bi' 'na, pana xa' lo na laca bi' li'; laca cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' nu lo'o nchcui' na' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o ñati. Bi' cha' tso'o tsa nti' na', masi ná nda ngu' xcaya' na'. Ná nti' na' jña na' xcaya' na' ji'i ma, masi ntsu'u chacuayá' cha' jña na' cha' bi' ji'i ma, laja lo'o ndyu'ni na' cña ji'i ycu' Ni.

¹⁹ Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ni cña laca nu nti' na' cua'ni na'. Ná tucui ndatsaa 'na cha' cua'ni na' cña ji'i ngu' nquicha'; pana nti' na' cha' quiña'a la ñati xñi ngu' cha' ji'i Cristo, bi' cha' nda na' chacuayá' ji'i cua ña'a ca ngu' cha' tatsaa ngu' 'na. ²⁰ Nu lo'o nga'a na' slo ngu' judío, li' ndyu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni lcaa ngu' judío, cha' xñi la ngu' judío cha' ji'i Cristo. Nchcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' bi', bi' cha' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o tya'a ngu', jua'a ndu'ni na' slo ngu', masi nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na' ji'i cha' cusu' ji'i ngu' bi', nu cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi cha' cua'ni ngu' bi' tya sa'ni la. Pana laca cha' cua nti' na' cha' quiña'a la ñati bi' xñi ngu' cha' ji'i Cristo. ²¹ Ngu' xa' tsu' ni, ná nga'a cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu laca ji'i ngu' judío. Bi' cha' ñi'ya si laca na' ñati tya'a ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' xa' tsu' li', cha' tso'o la xñi ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Laja li' ndaquiya' na' lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi Sti na lo'o na, cha' jua'a nga'a cha' caca si taquiya' na' ji'i Cristo. ²² Lo'o li', lo'o ndi'i na' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu tya lyiji jlya tso'o ti' ngu' cha' ji'i Jesús, ñi'ya si stu'ba ti cha' laca 'na lo'o ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' li', cha' cuna la ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Lcua ti lo cña cua'ni na' cha' tyaja'a la ñati xñi ngu' cha' ji'i Cristo. ²³ Jua'a ndu'ni na' lcua ti seli' su ndya'a na', cha' nchcui' na' lo'o ngu' cha' tso'o ji'i Jesús. Cua nti' na' cha' ñi'ya ndyaca tso'o ne' cresiya 'na xqui'ya cha' bi', la cui' jua'a caca tso'o ne' cresiya ji'i lcaa ñati.

24 Ndi'ya laca cña nu nda Ni 'na, ñi'ya ndyaca lo'o cua'ni ngu' sca posta lo'o nxna ngu'. Tyuu tya'a ngu' xna ngu' stu'ba ti li', masi sca ti yu tyijiloo ji'i ca ta'a ngu' su tye cha' bi'. La cui' jua'a caca lo'o na, nga'a cha' tsa cu' ti cua'ni na cña ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na. 25 Lo'o cua xna ti ngu' sca posta ni, ná taquiya' ngu' ji'i sca cha' nu cua'a ji'i ngu' cha' ná xna tso'o ngu'; talo ngu' ña'a cuayá' nu tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cua'ni ngu' ngana. Su cua ndye, li' caja xi cha' tso'o ji'i ngu' nu ngua'ni ngana bi', masi xti ti tyempo talo cha' bi', pana xa' ña'a cha' ndyaca lo'o na. Lye tsa ndyu'ni cña ti' na lcaa hora, ña'a cuayá' ta Ni sca cha' tso'o ji'na, sca cha' nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. 26 Lo'o na', ñi'ya laca sca ñati nu nxna posta, jua'a ndu'ni na' nde chalyuu; liñi tsa nxna na' ña'a cuayá' tyalaa na' su ndye tyucui. La cui' ñi'ya laca si nxuu tya'a na' lo'o ndacu' ti na', ná nducu' na' ndacu' na' lo cui'i ti. 27 Nchcube' na' ji'i ycu' ca na', cha' talo chalyuu 'na, cha' ná xtyanu ti'i Ni 'na tsiya' ti. Quiña'a tsa cha' cua ngulu'u na' ji'i xa' ñati cuentya ji'i ycu' Ni, lo'o jua'a ntsu'u cha' taquiya' ycu' na' ji'i cha' bi'.

10

Ná cua'ni tlyu na ji'i cua ña'a ca lcu' jo'ó

1 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tya nti' na' cacha' na' ji'i ma chaca quiya' ñi'ya ngua ji'i jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o nguta'a ngu' lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Ndacui sca coo nde cua su nguta'a ngu' bi', cha' ná ña'a ngu' xña'a bi' ji'i ngu'. Tso'o ti nteje tacui ngu' bi' cla'be lo hitya su naa Tyujo'o Nga'a, ngutu'u ngu' chaca tsu' li'. 2 Coos nu ndacui bi', lo'o jua'a hitya tyujo'o bi', bi' laca nu ngua'ni cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Moisés; bi' cha' ngutu'u lca'a ngu' ji'i, ñi'ya laca cha' lo'o tyucuatya na cuentya ji'i Jesús. 3 Ycu' Ndyosi laca nu nda na ndyacu ca ta'a ngu' bi'; 4 la

cui' jua'a ngujui na ndyi'o lcaa ngu' bi', cha' ycu' Ndyosi laca nu cua nda lcaa na bi' ji'i ngu'. Sca quee tlyu nu nga'a ca sii' cua'a, ca quiya' quee bi' ngutu'u hitya nu ndyi'o ngu'. Ycu' Ndyosi laca nu nda hitya nu ndyi'o ngu' bi', cha' masi tya li' nguta'a ycu' Cristo lo'o ngu' bi', nguna'asii Ni ji'i ngu' su nguta'a ngu'. 5 Masi jua'a ngua'ni ycu' Ndyosi, ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' ji'i Ni tsiya' ti. Bi' cha' ngua taja ti' Ni ji'i ngu' li', nguxtyanu ti'i Ni ji'i ngu'; ca lo nati' btyi bi' ngujui ngu' li', ndyanu tyijya ngu' bi' to' tyucui bi'.

6 Lo'o jua'a na, taca tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni. Ná tso'o si xcui' na tyu'u tyiquee na ji'i cha' cuxi, cha' la cui' jua'a ngua'ni ngu' bi' tya li'. 7 La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni tlyu na ji'i lcu' jo'ó, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' ji'i ñati bi': "Tsa cu' ti ndya'a ngu' ji'i. Na ndi'i ti ngu' ndyacu ngu' ndyi'o ngu' lo'o tya'a ngu', li' ndatu ti ngu' cha' quiya' ngu' lo'o tya'a ngu'", nacui lo quityi bi'. 8 La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni suba' na lo'o xa' cuna'a, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' li'. ¿Ñi'ya ngua li'? Sca ti tsa ngujui calaa ntucua sna mil tya'a ñati bi' xqui'ya cha' cuxi bi'. 9 Jua'a ná tso'o cha' xtyí lo'o ti na ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na, cha' quiña'a tsa cha' clyu ti' ngüi'ya Ni ji'na. Jua'a ngua'ni ngu' bi' nu ngua sa'ni, li' ngusu'ba Ni cuaña lijya cha' ndyujui ni' ji'i ngu' bi'. 10 La cui' ti cha' ná ntsu'u cha' chcu' cuxi na ji'i ycu' Ndyosi. Cua ntsu'u xi jyo'o cusu' bi' nu ngua'ni ngu' jua'a, lo'o li' ndye ngu' ndyujui Ni ji'i ngu' bi', cha' nda Ni sca xca lijya nu ndyujui ji'i ngu' bi'.

11 Lcaa cha' tlyu bi' ngua ji'i jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni, cha' caja ñi'ya tyi'u ti' xa' ñati nde loo la na laca nu ngua ji'i jyo'o cusu' bi', ni cha' laca ngua ji'i ngu' bi' jua'a. Lo'o jua'a tya nscua cha' bi' lo quityi cha' cube ti' na ji'i cha' bi'. Cua ngulala ti tye chalyuu su ndi'i na juani; 12 bi' cha' tso'o si

cube ti' mā cha' ná tyu'utsu' mā jil'i tyucuii nu liñi ca, si nti' mā cha' tso'o ti tyi'i cresiya jil'i mā, cha' ná tyacua sca cha' cuxi jil'i mā tsiya' ti. ¹³ Lcaa quiya' lo'o tyacua sca cha' cuxi jil'i mā, ná cube ti' mā li', la cui' jua'a ndyaca jil'i cua ña'a ca ñati chalyuu. Pana ná cube ti' mā, ña'a ycu' Ndyosi ji'na; lcaa cña nu nacui Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'na, ndu'ni Ni cña bi'. Ná ta Ni chacuayá' cha' tyijiloo sca cha' cuxi jil'i mā ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu mā jil'i; pana la cui' hora lo'o cua cñilo'o ti cha' cuxi bi' jil'i mā, li' xtyucua Ni jil'i mā cha' ná cua'ni mā jil'i, lo'o li' taca clyaá mā jil'i cha' cuxi bi'.

¹⁴ Cu'mā tya'a tso'o na, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil'i mā, bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o mā juani cha' ná cua'ni tlyu mā tsiya' ti jil'i lcu' jo'ó jil'i ngu', nga'aa tsa mā su ntucua bi'. ¹⁵ Nti' na' cha' nduna tso'o mā, cua laca nlyacua tso'o ti' mā nti' na', bi' cha' nchcui' na' lo'o mā jua'a. Taca cui'ya mā cuentya cha' chañi laca cha' nu nda na' lo'o mā juani. ¹⁶ Lo'o ndyu'u ti' na stu'ba ti lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús ndyiyu na, lo'o jua'a ndacu na li'; jua'a ndu'ni na xqui'ya cha' ngulacua Jesús jil'i cha' bi' tya clyo. Bi' cha' clyo nda na tsa xlya'be jil'i ycu' Ndyosi xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús bi'. Lo'o ndyiyu na vino bi', li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' cua ndyalu tañi ycu' Jesús lo'o ngujui Ni lo crusi xqui'ya na. Lo'o ndacu na xlyá bi', la cui' jua'a li', stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' nda Jesús jil'i tyucui ña'a ycu' ca cha' ngujui Ni lo crusi xqui'ya na. ¹⁷ Sca ti ycu' xlyá nscua lo mesa su ndacu na stu'ba ti; lo'o ndya'be xlyá bi', li' ndyiji na cacu ca ta'a na, masi tyu' tsa tya'a na. Tsa tlyu ti ndi'i na cha' stu'ba ti laca na ñati jil'i Jesús.

¹⁸ Cui'ya mā xi cuentya ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío. Ndy'a'a lo'o ngu' jil'i msta cha' sta ngu' jil'i lo mesa su

ndu'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi. Lo'o li' ntsu'u nu laca cña ne' laa bi', nu ndacu na nu ngua msta bi'. Ntsu'u cha' jil'i nu ndyacu msta bi' lo'o ycu' Ndyosi, cha' xqui'ya Ni ntucua mesa bi'. ¹⁹ Xa' ña'a ndu'ni ngu' xa' tsu' lo'o lcu' jo'ó jil'i ngu'. Lo'o ngu' bi' nsta ngu' cuaña' lo mesa cha' caca msta jil'i jo'ó jil'i ngu'. ¿Ha tso'o la chacuayá' ntsu'u jil'i lcu' jo'ó bi' lacua? Ná ntsu'u cha' jil'i bi' tsiya' ti. Stu'ba ti ña'a cuaña' msta bi' lo'o xa' la cuaña'. ²⁰ Ndi'ya laca cha' lo'o ndu'ni tlyu ngu' jil'i jo'ó bi': Si'i jil'i ycu' Ndyosi ndu'ni tlyu ngu' bi', jil'i tyu' lo cui' xña'a ndu'ni tlyu ngu' lo'o ndu'ni ngu' jua'a. Lo'o cu'mā ni, ná tso'o cua'ni tya'a mā lo'o cui' xña'a bi'. ²¹ Ná tso'o co'o mā cuentya jil'i cui' xña'a bi', lo'o li' co'o mā na nu cua nda Jesús nu Xu'na na cha' co'o na. Ná tso'o tsiya' ti cha' bi'; ni ná tso'o cacu mā cuentya jil'i cui' xña'a bi', li' nde loo la cacu mā cuentya jil'i Jesús nu Xu'na na. ²² ¿Ha nti' na cha' ca chii ti' ycu' Ndyosi nu Xu'na na ña'a Ni ji'na? ¿Ha nchca la ji'na que ycu' Ndyosi lacua, nti' na?

Cube ti' na jil'i xa' ñati, si'i xcu' cha' jil'i ycu' ca na cube ti' na

²³ Chañi tsa cha' nu nchcui' ñati: “Ntsu'u chacuayá' cua'ni na cua ña'a ca cha' nu nti' ti na cua'ni na”, nacui ngu'. Pana ntsu'u xi cha' nu ndu'ni na nu ná taca xtyucua ji'na tsiya' ti. Chañi cha' taca cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na, pana si'i lcaa cha' bi' ndu'ni cha' xñi tso'o na cha' jil'i ycu' Ndyosi. ²⁴ Nga'a cha' culacua ti' na ñi'ya nu caca tso'o la cha' jil'i xa' ñati, si'i xcu' na cuentya ji'na ti culacua ti' na.

²⁵ Taca cacu mā lcaa na ndacu nu nchca caya' ni'i lcaya'; ná sca culacua ti' mā na ca laca bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya jil'i mā. ²⁶ Ycu' Ndyosi Sti na ca jil'i tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a la cui' Ni ngüiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu.

²⁷ Ná cube ti' mā si chcu' sca ñati lo'o mā cha' cacu mā xi slo ngu', masi sca ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' Ndyosi laca bi'. Tso'o si tsa mā slo ngu' bi' si nti' mā lacua. Lo'o li' cacu

mā jī' na laca nu ta ngu' jī' mā; ná ntsu'u cha' cube ti' mā jī' na bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya jī' mā. ²⁸ Sca ti si cacha' sca ñati tya'a ndyacu mā cha' msta nu nscua slo jo'ó laca nu cuaña' nu ndyacu mā bi', li' ná tso'o cha' cacu mā jī'. Tso'o la si cui'ya ngu' bi' cuentya cha' cuxi laca na bi' cuentya jī' mā, cha' caca jlo ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cacu mā na bi' lo'o ngusñi mā cha' jī' Jesús. ²⁹ Cu'mā cua jlo ti' mā cha' bi'. Chaca yu bi' tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' yu, bi' cha' ná nti' na cha' tyu'utsu' yu jī' tyucuii liñi si ña'a yu cha' ndyacu mā na bi'.

Ná tyiquee' ñacui mā 'na li': “¿Ni cha' laca xcui' cuentya jī' xa' ñati culacua ti' na'? Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ñi'ya nu nti' na' cua'ni na'. ³⁰ Si nda tsa na' xlya'be jī' ycu' Ndyosi cuentya jī' na ndacu na', ¿ni cha' laca chcu' ñati cha' cuxi 'na lo'o ndacu na' jī' lacua?” ñacui mā 'na. ³¹ Tso'o lacua masi cacu mā, masi co'o mā, masi cua'ni mā lcaua ti lo cña nu ndyu'ni mā, pana tyi'u ti' mā jī' ycu' Ndyosi laja lo'o cua'ni mā lcaa cña bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li' cha' tso'o tsa laca cha' jī' ycu' Ndyosi, la cui' cha' nu cua ngusñi mā. ³² Ná ta mā chacuayá' tyu'utsu' ni tsaca ngu' jī' tyucuii liñi jī' Cristo; ni ngu' judío, ni ngu' xa' tsu' nu si'i ngu' judío laca, ni tsaca ñati tya'a ngusñi mā cha' jī' ycu' Ndyosi, ná tso'o tsiya' ti si tyú ngu' ya' nu xña'a. ³³ Lcaa su ndyu'ni na' cña ndube ti' na' jī' xa' ñati, si caca tso'o cresiya jī' ngu' lo'o cua'ni na' cña bi'. Si'i na tyacua cha' tso'o jī' ycu' ca na', nti' na' cha' caca tso'o cresiya jī' cua ña'a ca ñati, cha' caja ñi'ya clyaá ngu' jī' nu cuxi li'.

11

¹ Bi' cha' cui'ya tso'o mā cuentya ña'a cña nu ndu'ni na', lo'o la cui' jua'a cua'ni mā li', cha' ñi'ya laca cña nu ngua'ni Cristo, jua'a laca cña nu ndu'ni na'.

Ñi'ya cua'ni nu ngu' cuna'a lo'o ndyu'u ti'i ngu' lo'o na

² Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jī' Cristo, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a jī' mā, cha' xcui' ndyi'u ti' mā 'na, lo'o jua'a ndu'ni mā lcaa lo cha' nu ngulu'u na' jī' mā. ³ Ndi'ya nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā: Ycu' Ndyosi laca loo jī' Cristo, lo'o jua'a Cristo laca loo jī' lcaa ñati; la cui' jua'a nu qui'yu laca loo jī' nu cuna'a. ⁴ Bi' cha' ná tyucua smalyu scua' que ngu' qui'yu ne' laa su ndyu'u ti' mā; masi chcu' yu lo'o ycu' Ndyosi, masi cacha' yu sca cha' jī' Ni jī' ñati, ná tyucua smalyu hique yu. Loo laca Cristo jī' yu, bi' cha' ná cua'ni tyucuaa ti' yu jī' Ni ñi'ya si tyucua smalyu hique yu. ⁵⁻⁶ Pana nu ngu' cuna'a ni, tso'o si sta ngu' payu hique ngu' lo'o ndyu'u ti' lcaa ngu' ne' laa; masi chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, masi cacha' ngu' sca cha' jī' ycu' Ndyosi jī' ñati, sta ngu' payu hique ngu', cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' cuna'a jī' clyo'o ngu' ca su ndyu'u ti' ngu' li', cha' loo la laca nu qui'yu jī' nu cuna'a. Nclyá cu'mā quicha' hique nu cuna'a nu ngua sa'a jī' ngu', cha' ca tyuju'u ti'; la cui' jua'a stu'ba ti laca nu cuna'a nu ná sta payu hique ne' laa. Bi' cha' cu'mā ngu' cuna'a, si ná nti' mā cua'ni tyucuaa ti' mā jī' nu ngu' qui'yu su ndyu'u ti' mā lo'o ngu', tso'o la si tacu' mā hique mā li'; ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā li'. ⁷ Ná ntsu'u cha' tacu' ngu' qui'yu hique ngu', cha' ycu' Ndyosi ngüiñá jī' sca nu qui'yu tya clyo; ñi'ya nu ña'a ycu' Ni, jua'a ña'a ngüiñá Ni jī' nu qui'yu bi'. Pana xa' cha' laca jī' nu cuna'a, tso'o tsa ña'a nu cuna'a xqui'ya nu qui'yu. ⁸ Clyo ngüiñá ycu' Ndyosi jī' nu qui'yu, tiya' la li' ngüiñá Ni jī' nu cuna'a. Tyijya sii' nu qui'yu ngulo Ni cha' ngüiñá Ni jī' nu cuna'a, si'i tyijya nu cuna'a ngulo ycu' Ndyosi lo'o ndya' nu qui'yu; ⁹ bi' cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a nu ngua clyo, si'i xqui'ya nu cuna'a ndya' nu qui'yu. ¹⁰ Tso'o la tyacu' hique nu cuna'a lacua, cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u nu laca loo jī' ngu'. Hasta nu xca jī' ycu' Ndyosi nde cua nu

ndya'a lo yuu su ndyu'u ti'i ma, lo'o bi' caca cuaya' ti' cha' bi' li', lo'o ña'a ngu' ji'i ngu' cuna'a. ¹¹ Pana juani stu'ba ti ngusñi na cha' ji'i Jesús, masi qui'yu na, masi cuna'a na. Ná caja ñi'ya tyi'i nu qui'yu chalyuu si ná lo'o nu cuna'a; jua'a nu cuna'a ni, ná caja ñi'ya tyi'i chalyuu si ná lo'o nu qui'yu. ¹² Chañi cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a tya clyo, pana la cui' jua'a chañi cha' nu cuna'a laca nu ndu'ni cala ji'i nu qui'yu juani; lo'o jua'a ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'u tyucuaa lo ngu' bi' chalyuu.

¹³ Ycu' ca ma cacha' liñi ma 'na si tso'o nti' ma cha' chcu' sca nu cuna'a lo'o ycu' Ndyosi lo'o ntucua yaala ti hique nu cuna'a bi'. ¹⁴ Nu na ñati chalyuu na, cua jlo ti' na ñi'ya ña'a quicha' hique na. Jua'a laca cha' ji'na, ntyuju'u tsa ti' na si tonu tsa quicha' hique nu qui'yu. ¹⁵ Si' jua'a nti' na lo'o nu cuna'a, tso'o tsa nti' na si tyucui quicha' hique nu cuna'a. Cua'nijo'o quicha' hique ngu' ji'i ngu', cha' ná ca tyuju'u ti' ngu'. ¹⁶ Si chcu' cuxi ngu' xqui'ya cha' ndyacui' hique ngu', tso'o si caca cuaya' ti' ngu' bi', cha' sca ti cuaya' ndu'ni ya ñi'ya nu ndu'ni lcaa ñati ji'i Jesucristo lcaa ti quichi tyi ngu'.

Cha' cuxi nu ndyaca nu lo'o ndyacu ngu' sii nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na

¹⁷ Chaca cha' nscua na' re, cha' caca cuaya' ti' ma cha' ná ndiya ti' na' cña nu ndyu'ni ma lo'o ndyu'u ti'i ma cha' cacu ma sii nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na. Cua nscua cha' caca tso'o cresiya ji'i ma li', nu lo'o cacu ma sii bi'; pana xa' ña'a ndyu'ni bi' lo'o ma, ndyu'ni ñu'u bi' ji'i cresiya ji'i ma juani. ¹⁸ Nacui ngu' cha' ná tso'o ndu'ni ma su ndyu'u ti'i ma cha' cacu ma sii bi'. Xi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa ma, nacui ngu'. Cua jlo ti' na' cha' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma si nti'. ¹⁹ Si jua'a ná stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma lo'o tya'a ma, chañi tiya' la li' taca ca cuaya' ti' na tilaca nu chañi ca ndaquiya' cha' ji'i Jesús. ²⁰ Pana ná tso'o cha' nga'aa ndu'ni ma sii ñi'ya

tya'a sii nu ngulu'u ycu' Jesús ji'na, cha' cua'ni na nu lo'o ndyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma li'. ²¹ Lo'o ndyalaa hora cacu ma, li' yala ti ndacu ma sii ji'i ycu' ti ma, ná nda ma tyempo tsiya' ti cacu xa' la tya'a ma; bi' cha' ntsu'u ngu' tya'a ma nu ná ndyiji cacu tso'o, lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu hasta nchca cu'bi ngu', cha' quiña'a tsa na ngusñi ngu' ndyi'o ngu'. ²² Taca cacu ma co'o ma to' tyi ma si ntyute' tsa ma. Pana ñi'ya nu ndu'ni ma juani, na ndu'ni ñu'u ma ji'i tya'a ndi'i ma, tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, ña'a cuaya' nda ma cha' tyuju'u ti' ji'i ngu' ti' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús. Ná tyiquee' cua ngua cuaya' ti' ma na laca nu nti' na' chcu' lo'o ma juani, cha' nga'aa ntsu'u cha' tso'o nu caca chcu' lo'o ma tsiya' ti cuentya ji'i cha' bi'.

Sii nu ngulu'u Jesús nu Xu'na na cha' cacu na

²³ Ndi'ya cha' nclyu'u na' ji'i ma, la cui' cha' nu ndyuna na' lo'o nchcu' ñati nu ngua tsa'a ji'i ycu' nu Xu'na na tya clyo: La cui' talya nu lo'o ndyu'ju' ngu' cresiya ji'i Jesús, laja lo'o tya ndi'i ñati bi' lo'o Jesús, li' ndaya' Jesús ji'i xlyá, ²⁴ ndya yu xlyá'be ji'i ycu' Ndyosi Sti na, lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi'; li' nacui Jesús ji'i tya'a ndya'a yu: “Jacu ma xlyá re; ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' xlyá re. Cuentya ji'i ma laca cha' nu chcube' na' lo' crusi, bi' cha' tyi'u ti' ma 'na lo'o cacu ma xlyá re”, nacui Jesús ji'i ngu' bi'. ²⁵ Tiya' la li' lo'o cua ndye ngua'ni ngu' sii, li' ndaya' Jesús ji'i vaso; ndi'ya nacui yu ji'i ngu' li': “Lo'o co'o ma na nu ntsu'u ne' vaso re, li' tyi'u ti' ma cha' tyalú tañi na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi Sti na' lo'o ngu'. Lo'o co'o ma na re, tyi'u ti' ma 'na li'”, nacui Jesús ji'i ngu'. ²⁶ Bi' cha' lcaa quiya' lo'o cacu ma xlyá bi', lo'o co'o ma na nu ntsu'u ne' vaso bi', ña'a cuaya' nu caa Jesús chaca quiya', liñi culu'u ma ji'i ñati cha' ngujui Jesús lo' crusi xqui'ya na.

Ñi'ya nu nga'a cha' cacu na s̄i bi'

²⁷ Ndi'ya ndyaca li': ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycui' Ndyosi, si ná tyucui tyiquee na cacu na co'o na s̄i ji' ycui' Ni; na ndu'ni cuxi na ji' ycui' nu Xu'na na li', cha' ná ndyi'u tso'o ti' na cha' nda Jesús ji' tyucui ña'a ycui' ca yu ngujui' ca'a ngu' ji' yu lo crusi, cuati ndyalú tañi yu lo crusi lo'o ngujui yu jua'a xqui'ya na. ²⁸ Bi' cha' ntsu'u cha' culacua tso'o ti' na lo'o cacu na s̄i bi'; li' tyucui tyiquee na cacu na xlyá bi', co'o na na nu ntsu'u ne' vaso bi'. ²⁹ Si ná culacua tso'o ti' na ni cha' laca nu ndacu na ji', ni cha' laca nu ndyi'yu na ji', li' ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycui' Ndyosi, cha' ná ndyi'u ti' na ji' ycui' Jesús, lo'o jua'a ná ntsu'u ti' na ji' tya'a na nu stu'ba ndyu'ni tlyu na ji' Ni. ³⁰ Bi' cha' quiña'a tsa cu'ma nchca quicha ma, lo'o jua'a nchca ñu'u ti' ma, lo'o jua'a ntsu'u cu'ma nu ndyiji tsiya' ti; ³¹ pana si culacua tso'o ti' na tya clyo lo'o cacu na s̄i bi', ná ntsu'u cha' ca tyaala Ni ji'na jua'a li'. ³² Nchca tyaala Ni ji'na juani, lo'o jua'a nchcubé' Ni ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na, cha' tiya' la lo'o cua ndye chalyuu ná tsa na ca bilyaa lo'o ñati nu ná ndaquiya' ji' Ni tsiya' ti.

³³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji' Jesús, tyi'u ti' ma cha' bi' lo'o tyu'u ti' ma cha' cua'ni ma s̄i bi'; jatya ma xi ji' tya'a ma cha' stu'ba ti xana cacu ma lo'o lcaa tya'a ma. ³⁴ Si ntsu'u ma nu ntyute' ma, jacu ma tyaja to' tyi ti ma clyo. Lo'o li' nga'aa cua'ni cuxi ma lo'o tyu'u ti' ma, li' ná ntsu'u cha' caca tyaala Ni ji' ma. Lo'o caa na', taca quiñi nu xa' la cha' bi' ji'na lo'o cu'ma li'.

12

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' caca cua'ni sa scaa na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji' Jesús, ntsu'u sca cha' nu nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cuentya ji' cña nu caca ji' sa scaa na xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi.

² Cua jlo ti' ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la, nu lo'o bilya cuna ma cha' ji' Jesús; na nguñilo'o lcu' jo'ó ji' ma, jo'ó nu cu'u ti, cha' jlya ti' ma lcu'a ti lo cha' nu ntsu'u ji' jo'ó bi'. ³ Bi' cha' nti' tsa na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' re. Si' Xtyi'i ycui' Ndyosi ndu'ni cha' ñacu' ngu': "Cuiñaja laca nu Jesús bi'". Ná taca ñacu' ngu' jua'a xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi. Lo'o ñacu' ngu': "Xu'na na laca Jesús", Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' ñacu' ngu' jua'a li'.

⁴ Tyuu lo cha' nda ycui' Ndyosi ji'na cha' caca cua'ni na sca cña ji' Ni, pana sca ti Xtyi'i ycui' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi'. ⁵ Lo'o jua'a xa' ña'a cña ndyu'ni sa scaa na, pana cuentya ji' ycui' Ndyosi ndyu'ni lcaa na cña bi'. ⁶ Masi ná stu'ba ndyu'ni lcaa na, pana sca ti ycui' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi', ca ta'a na. ⁷ Ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o na cha' taca cua'ni lcaa na sca cña cuentya ji' ycui' Ni, ca ta'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús; bi' laca sca lo cña nu xtyucua ji' ca ta'a na, lo'o jua'a xqui'ya cha' bi' cua jlo ti' na cha' cua ntsu'u Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na. ⁸ Ndi'ya laca cña nu taca cua'ni na xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi: ntsu'u ngu' nu ndacha' liñi ñi'ya nu ngua'ni ji' Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa nclyu'u tyucui' cha' xñi na cha' ji' ycui' Ndyosi; ⁹ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa jlya ti' ji' ycui' Ndyosi; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji' cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' ji' Jesús; ¹⁰ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji' ndu'ni xa' la cha' tlyu chacuayá' ji' ycui' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati nquicha'; cuati ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji' ndacha' ji' ñati sca cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cuati jua'a ntsu'u ngu' nu nchca tii ni cña ndu'ni sa scaa ngu', si cuentya ji' Xtyi'i ycui' Ndyosi ndu'ni ngu' cña, si si' cuentya ji' ycui' Ndyosi ndu'ni ngu' cña; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji' nchcui' cha' cña ji' xa' la ñati; jua'a tya ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji' xtyacui cha' bi', cha' caca

cuayá' ti' lcaa ñati ni cha' nda ngu' bi' li'. ¹¹ Sca ti Xtyi'i ycuí' Ndyosi ndu'ni cha' nchca jil'i ñati cua'ni lcaa cña bi'; bi' laca nu nda sca lo cña cua'ni sa scaa na, ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Ni cha' caca ji'na.

Sca ti ñati laca na lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús

¹² Nu ycuí' na ni, sca ti ñati laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na. La cui' jua'a laca lo'o ña'a taju tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo; sca ti taju ñati laca na, masi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa na. ¹³ Ca ta'a na, masi ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca na, masi msu nu ngüi'ya ñati, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca na, na cua ntyucuatya na chacuayá' jil'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi; cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi bi' ne' cresiya jil'i sa scaa na, cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o lcau ti tya'a ñati nu ngusñi cha' jil'i Cristo.

¹⁴ Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na nu nxyucua ji'na nu lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu, si'i sca ti tyijya nu ndulo la ji'na. ¹⁵ Si ndi'ya chcuí' quiya' na lo'o na: "Si'i ya' nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacuí' bi'. ¿Ñi'ya ñacuí' ta na? Pana ná nchca xuu bi', ca ña'a ngalya bi' jil'i tyucui ña'a na. ¹⁶ Lo'o li' si ndi'ya ñacuí' jyaca na ji'na: "Si'i cloo nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacuí' bi'. ¿Ñi'ya ñacuí' ta na? Pana ná nchca xuu bi', na ca ña'a ngalya bi' jil'i tyucui ña'a na. ¹⁷ Ná ntsu'u su cuna na li', si xcui' cloo na laca tyucui ña'a na. ¿Ñi'ya caca cui' na sca na si xcui' jyaca na laca tyucui ña'a na? ¹⁸ Na cua ngusta sel'i ti ycuí' Ndyosi scaa tyijya laja cuaña' na, cha' ñi'ya nu ndiya ti' Ni, jua'a ngüi'na Ni ji'na. ¹⁹ Ná laca na sca ñati si sa yu'be ti na; ²⁰ pana jua'a laca cha' ji'na cha' sca ti ñati laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na.

²¹ Ná ca ñacuí' cloo na jil'i ya' na: "Ná cua'nijo'o nu'u 'na". Lo'o jua'a ná ca ñacuí' scua' hi'que na jil'i quiya' na: "Ná ntsu'u su cua'nijo'o nu'u 'na".

²² Masi nti' na cha' xti la cña ndu'ni sca lo tyijya na, bi' laca nu lye la ndulo ji'na; ²³ lo'o jua'a lacu' na ste' cha' nti' na cha' ná tso'o ña'a xa' la sel'i laja cuaña' na. Sca sel'i su tacati ji'na, nu ntyuju'u ti' na si ña'a ngu' jil'i, lcaa hora ndyacu' late' lo sel'i bi'; ²⁴ pana xa' la sel'i laja cuaña' na, nda na chacuayá' masi ná tacu' late' lo bi'. Jua'a ngüi'na ycuí' Ndyosi jil'i tyucui ña'a na, cha' la cui' sel'i laja cuaña' na nu ná ña'a ngu' jil'i, bi' laca nu tacati la cuentya ji'na. ²⁵ Pana stu'ba ti ndu'ni lcaa tyijya laja cuaña' na cña, stu'ba ti cha' jil'i sca tyijya na su ngalya lo'o xi xa' la tyijya na. ²⁶ Lo'o quicha xi sca tyijya na, tyucui ña'a na ti' li'; lo'o ndaca'a na jil'i sca tyijya na, tyucui ña'a na tso'o nti' na li'. (La cui' jua'a laca ma, tyucui ña'a tsaca taju cu'ma nu cua ngusñi cha' jil'i Cristo).

²⁷ Ca ta'a cu'ma lacua, stu'ba cha' jil'i ma lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo scaa quichi; lo'o jua'a sa scaa ma laca ma ñati jil'i Cristo. ²⁸ Tso'o tsa ngusubi ycuí' Ndyosi jil'i ñati nu caca cña jil'i laja lcaa tya'a ñati nu cua ngusñi cha' jil'i Cristo scaa quichi: clyo ngusubi Ni jil'i ñati nu ndya'a xa' quichi tyijyu' la cha' chcuí' ngu' cha' jil'i Jesús lo'o ngu' quichi bi'; li' ngusubi Ni jil'i ñati nu ndacha' jil'i tya'a ngu' sca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu li'ni tsa nclyu'u cha' jil'i Jesús jil'i tya'a ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu ndu'ni cha' tlyu chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati nquicha'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu nchca jil'i cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' jil'i Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu nchca jil'i xtyucua jil'i tya'a ngu' lo'o cua ña'a ca lo cña; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu laca cña cuentya jil'i tya'a ngu', ntsu'u ñati nu nchca chcuí' cha'cña jil'i xa' la ñati. Laja ñati jil'i Ni, nsubi ycuí' Ndyosi jil'i ngu' nu caca lcaa lo cña bi'. ²⁹ Pana ná lcaa na ndya'a na tyijyu' cha' chcuí' na cha' jil'i Jesús lo'o xa' ñati, ni ná lcaa na nchca ji'na cacha' na sca cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati; jua'a

cua laca ti na taca culu'u liñi na cha' ji'i Jesús ji'i ñati, cua laca ti na nchca cua'ni na cha' tlyu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; ³⁰ jua'a ná lcaa na nda Jesús chacuayá' ji'na cha' cua'ni na cha' tyaca tso'o nu quicha; la cui' jua'a ná lcaa na nchcui' na cha'cña ji'i xa' la ñati, ni ná lcaa na nchca xtyacui na cha' bi', cha' caca cuayá' ti' xa' ñati ni cha' nda ngu' tya'a na lo'o ngu' li'. ³¹ Bi' cha' nga'a cha' jña ma chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi cha' caca cua'ni la ma cña, cha' caca xtyucua ma ji'i xa' la ngu' tya'a ma. Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu ndulo la ji'i ma, nu bilya culu'u na' ji'i ma; bi' laca cha' nu culu'u na' ji'i ma juani.

13

Tso'o si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na

¹ Ná ndu'ni cha' masi nchca tsa chcu'i na lcaa lo cha'cña ji'i ñati chalyuu, masi cha'cña ji'i xca nu ntucua ca slo ycu'i Ndyosi nde cua chcu'i na; si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la ñati, ná sca cha' tso'o ntsu'u tyiquee na li'. Laca na ñi'ya nti' sca sniquiji nu ntyiji' na ji'i jua'a ti, jua'a laca na ñi'ya laca sca cui'chcu'a nu lye tsa ncliyatu'u na ji'i; ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'na li'. ² Ná ndu'ni cha' masi cacha' na lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'. Ná ndu'ni cha' masi jlo ti' na lcaa cha' ji'i ycu'i Ndyosi, masi tso'o tsa nchca cuayá' ti' na sca cha' nu ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti' ñati nu ngua sa'ni la; ná sca na laca na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. La cui' ti masi jlya tsa ti' na ji'i ycu'i Ndyosi ñi'ya nti' si caca cuityi na ji'i sca ca'ya cua, pana si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, ná sca na laca na li'. ³ La cui' ti ná sca na laca na masi tacha na lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na ji'i ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu' bi' li'. Ná ndu'ni cha' masi cua'ni lya' ti' ngu' ji'na, masi su'ba ngu' ji'na lo quii' cha' cajaa na xqui'ya cha' ngusñi na cha'

ji'i Jesús, si la cui' tyempo bi' ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, ná sca cha' laca na. Si'i na tso'o la na si ná ndu'ni na jua'a.

⁴ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, talo tyiquee na ji'i ngu' li', cua'ni tya'na ti' na ji'i ngu' li'; si'i na tyiji ti' na cha' ji'i ngu' li', si'i na chcu'i tyucuaa ti' na lo'o ngu', ni si'i na cua'ni tyixi na lo'o ngu' li'. ⁵ Si chañi cha' bi', ná cua'ni suba' na lo'o ngu', si'i xcui' cha' ji'na ti tya'a tyiquee na, ni ná ca ñasi' na ji'i ngu' lu'ba ti. Ntsu'u cha' clyu ti' ji'na lo'o ngu', si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'. ⁶ La cui' jua'a si'i na chaa ti' na lo'o ndyaca sca qui'ya ji'i ngu', tso'o la nti' na si xñi ngu' bi' sca cha' liñi. ⁷ Si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, talo tyiquee na ji'i ngu', masi cua ña'a ca cha' cuxi cua'ni ñati bi'; jlya ti' na cua ña'a ca cha' tso'o, ndu' ti' na cha' tso'o la caca cha' nde loo la, masi ná jlo ti' na; jua'a tyiquee' talo na lo'o cua ña'a ca cha' nu ndyaca ji'na.

⁸ Nde loo la ná ntsu'u cha' tye cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. Nde loo la tyalaa tyempo nu lo'o nga'aa ndu'ni cha' tya chcu'i la ycu'i Ndyosi lo'o na nde chalyuu, nga'aa ndu'ni cha' chcu'i la na cha'cña ji'i xa' ñati, ni nga'aa ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'i ycu'i Ndyosi ca lo'o caca tyempo bi'; pana ná tye chca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. ⁹ Juani bilya caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'i Ni, ná caca ñi'ya chcu'i na lcaa ca cha' nu ntsu'u tyiquee Ni; ¹⁰ pana nde loo la li', lo'o cua'ni ycu'i Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha', li' nga'aa tyi'u ti' na nu xca ti cha' nu nchca cuayá' ti' na juani.

¹¹ Lo'o tya sube na ni, xcui' cña nu ndu'ni nu sube ngua'ni na; ñi'ya nu nclacua ti' sca nu sube, jua'a nchcu'i na li', jua'a ngua'ya cha' hique na, jua'a ngulacua ti' na. Pana lo'o nguluu na, li' nga'aa nclacua ti' na ñi'ya nu nclacua ti' nu sube. ¹² Jua'a laca cha' ji'na su ndi'i na chalyuu; juani nguxa' ti ndyiji sca cha' ji'i ycu'i

Ndyosi ji'na, si'i tsa liñi ti nduna na cha' bi'. Ñi'ya nti' si ña'a na ji'i ycuí' ca na lo sca cuanaa, tsa lyiji ti ña'a na ji'na; pana nde loo la, li' caca cuayá' tso'o ti' na lcaa cha' bi'. Cua laca ti cha' jlo ti' na juani, pana nde loo la ta na cuentya ji'i lcaa lo cha'; li' tyuloo na ji'i ycuí' Ndyosi ñi'ya ndyuloo Ni ji'na. ¹³ Bi' cha' lacua, lcaa tyempo ndu'ni cha' tyi'u ti' na ji'i ycuí' Ndyosi, lcaa tyempo ndu'ni cha' tu ti' na cha' caca tso'o la ji'na ca nde loo la, lo'o jua'a tyucui tyempo ndu'ni cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Bi' laca cña nu ndulo la cha' cua'ni na, cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na.

14

¿Ha chcuí' na cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'ni tlyu na ji'i ycuí' Ndyosi?

¹ Cua'ni ma cha' xcui' tso'o tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma lacua. Lo'o jua'a jña ma chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi cha' taca cua'ni ma la cui' cña nu nda Xtyi'i ycuí' Ni ji'na. Pana lo'o chaca cña ntsu'u nu ndulo tsa ji'i ma, cha' ca tsa'a ma ta ma cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cha' nu cua nti' ycuí' Ndyosi cha' ta Ni lo'o ngu' bi'. ² Sca ñati nu nchcui' cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'u ti'i ti ma ni, si'i lo'o cu'ma nchcui' yu, cha' ná nchca cuayá' ti' ma ni cha' nda yu; sca ti lo'o ycuí' Ndyosi nchcui' yu bi', cha' Xtyi'i ycuí' Ndyosi ndu'ni cha' ta yu sca cha' nu ná nga'a cha' cuna ngu' tya'a ma. ³ Xa' la ñati nu ndacha' liñi sca cha' nu nda Ni lo'o ngu', lo'o cu'ma nchcui' ñati bi'. Taca xtyucua ngu' bi' ji'i ma cha' taquiya' tso'o la ma cha' ji'i Ni, taca cua'ni ngu' cha' tyati la tyiquee ma ji'i cha' bi'; jua'a taca cua'ni ngu' cha' tyi'i ti ti tyiquee ma li'. ⁴ Tso'o tsa cuentya ji'i ycuí' ca ngu' nu nchca nchcui' cha'cña ji'i xa' ñati, cha' ndyati la ti' tyiquee ycuí' ca ngu' ji'i ycuí' Ndyosi; pana tso'o la ndu'ni ñati nu ndacha' liñi sca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati bi' ji'i tya'a ngu', cha' ndu'ni ngu' cha' tyati

la ti' tyiquee lcaa ngu' tya'a ndu'ni tlyu ma ji'i ycuí' Ndyosi.

⁵ Jua'a na', tso'o nti' na' si lcaa cu'ma caca chcuí' ma cha'cña ji'i xa' ñati; pana cña nu ndulo la cha' ji'i ma laca si ta ma cha' lo'o tya'a ma, la cui' cha' nu cua nti' ycuí' Ndyosi chcuí' Ni lo'o ma. Tso'o la si jua'a taca ta ma cha' lo'o tya'a ma; ná ntsu'u cha' chcuí' ma cha'cña ji'i xa' ñati li', sca ti ca si ntsu'u chaca ngu' nu taca ji'i xtyacui cha' bi' cha' caca cuayá' ti' tya'a ndyu'u ti'i ma. Li' tso'o la tyati ti' tyiquee ngu' tya'a ma. ⁶ Lo'o tyalaa na' su ndi'i ma, si'i na xtyucua na' ji'i ma si xcui' cha'cña ji'i xa' ñati chcuí' na' lo'o ma; taca xtyucua na' ji'i ma sca ti si caja sca cha' 'na, sca cha' nu cua nti' ycuí' Ndyosi ta Ni lo'o ma. Sca ti si culu'u liñi na' ji'i ma cha' ca tsa'a tso'o la ma cha' ji'i Ni, jua'a taca xtyucua na' ji'i ma li'.

⁷ Cua ña'a ca chcu'a musca, masi cui'chcu'a, masi rube, nga'a cha' cula'a tso'o na ji'i cha' cuna tso'o ngu' ni jii laca nu ndañi bi'. ⁸ Jua'a sendaru ni, ná tsa'a ngu' cusu si ná cañi cui' cula'a cui'chcu'a nu xi'yane ji'i ngu'. ⁹ La cui' jua'a laca lo'o cu'ma, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cha' nti' ma ta ma lo'o ngu' si ná liñi chcuí' ma cha'cña ji'i ngu' lo'o ngu'; lo'o cui'i ti nchcui' ma si ná nchcui' ma cha'cña jua'a. ¹⁰ Chañi cha' quiña'a tsa lo cha'cña nchcui' ñati chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u scaa lo ñati nu nduna sca lo cha'cña. ¹¹ Pana si ná nduna na sca cha' nu nchcui' sca ñati slo na, li' culacua ti' na cha' ngu' xta laca yu; ná ntsu'u cha' ji'na lo'o yu bi' li', masi tya'a quichi tyi na laca yu. ¹² Cua jlo ti' na' cha' nti' tsa ma cha' caca cua'ni ma cua ña'a ca cña nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'na; bi' cha' jña la ma chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi cha' taca ji'i ma cua'ni ma lcaa lo cña tso'o, cua ña'a ca cña nu xtyucua ji'i ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús ca bi', cha' tyati la ti' tyiquee ngu'.

¹³ Tso'o lacua, si nchca chcuí' na cha'cña ji'i xa' la ñati, pana tso'o la si jña na chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi cha'

caca cuayá' ti' na ni cha' nda na lo'o ngu'. ¹⁴ Ndi'ya ndyaca si cha'cña jilí xa' ñatí chcuí' na nu lo'o ndu'ni tlyu na jilí ycuí' Ndyosi: Chañi cha' ne' cresiya jilí'na nchcuí' na lo'o Ni tu'ni, pana ni ycuí' na, ná nchca cuayá' ti' na ni cha' nda na. ¹⁵ Ndi'ya cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na jilí Ni lacua: Taca chcuí' na lo'o Ni cha' jilí'na ti, sca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jilí'na, pana nga'a cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na slo ngu' tya'a na; la cui' jua'a nu lo'o cula tu'ba na jilí jilí ycuí' Ndyosi, cula tu'ba na cha' jilí'na ti tu'ni, pana lo'o ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcuí' jilí bi'. ¹⁶ Si ná cua'ni na jua'a, li' ná caja ñi'ya ñacuí ngu' cha': "Jua'a caca cha' lacua", lo'o ndye nchcuí' na li'. Cua ña'a ca ñatí nu ndí'í slo na ni, si cha' jilí'na ti laca cha' nu chcuí' na lo'o ndu'ni tlyu na jilí ycuí' Ndyosi, nga'aa caja ñi'ya chcuí' ngu' li', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' ni cha' nda na, masi tso'o tsa ta na xly'a'be jilí ycuí' Ndyosi. ¹⁷ Ná tyiquee' tso'o tsa nchcuí' na lo'o Ni, pana cha' nu nchcuí' na bi' ná xtyucua jilí xa' la ngu' tya'a na tsiya' ti. ¹⁸ Tso'o tsa nti' na' ña'aa jilí ycuí' Ndyosi cha' nchca 'na nchcuí' na' cha'cña jilí xa' la ñatí; nchca la jna', xti la cha' nchca jilí cu'ma, nti' na'. ¹⁹ Pana nu lo'o ndyu'u ti'í na cha' cua'ni tlyu na jilí ycuí' Ndyosi, nti' na' cha' tso'o la si chcuí' na' lo'o ma sca tucua ti si'yu cha' nu nchca cuayá' ti' ma cha' ca tsa'a la ma li'; ná ndulo cha' jilí ma masi chcuí' na' tii mil tya'a si'yu cha' nu nchcuí' xa' ñatí nu ná nduna ma jilí tsiya' ti, ná sca cha' laca bi'.

²⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jilí Cristo, tso'o la si ná jlo ti' ma tsiya' ti na ca laca sca cha' cuxi; ñi'ya laca nu sube, jua'a caca ma cha' ná jlo ti' ngu' sube cha' bi'. Pana nga'aa culacua ti' ma ñi'ya nu nclacua ti' nu sube; juani culacua tso'o ti' ma, ñi'ya nclacua ti' ngu' cusu'. ²¹ Ndi'ya cha' nda quityi cusu': "Chcuí' na' lo'o ñatí re", nacuí ycuí' Ndyosi, "ta na' jilí xa' ñatí ca xa' nasiyu tyijyu' la cha' caa ngu' chcuí' lo'o ngu' re; pana masi

cua'ni na' jua'a, ná xñi ngu' re cha' 'na". Jua'a nacuí ycuí' Ndyosi nu Xu'na na. ²² Ntsu'u quiya' nu ndu'ni Ni cha' caca chcuí' ngu' cha'cña jilí xa' ñatí cha' cube ti' ñatí nu bilya xñi cha' jilí Ni. Ná ntsu'u cha' caca jua'a xqui'ya ngu' nu cua ngusñi cha' jilí ycuí' Ni; pana lo'o ta na sca cha' nu cua nda Ni lo'o ñatí, bi' laca cuentya jilí ngu' tya'a ngusñi na cha' jilí Jesús, si'í cuentya jilí ñatí nu bilya xñi cha' bi'. ²³ Ná tyiquee' tyalaa xi xa' la ñatí ca su ndyu'u ti'í ma, ngu' nu bilya xñi cha' jilí Jesús, jua'a ngu' nu si'í tya'a ndyu'ni tlyu ma jilí ycuí' Ndyosi laca ngu'. Si tyalaa ngu' bi' su ndyu'u ti'í ma tsa tlyu ti, lo'o li' ña'a ngu' jilí ma cha' xcui' cha'cña jilí xa' ñatí nchcuí' ma, li' ñacuí ngu' bi' cha' cua ngua loco ma. ²⁴ Xa' ña'a caca si xcui' cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ma laca cha' nu chcuí' ma lo'o tya'a ma; nu lo'o tyalaa ngu' su ndyu'u ti'í ma, si ngu' nu bilya xñi cha' jilí Jesús, nu si'í tya'a ndyu'ni tlyu ma jilí ycuí' Ndyosi laca ngu', li' ca tyuju'u ti' ngu' bi' jilí qui'ya nu ntsu'u jilí ngu', nu lo'o cuna ngu' cha' nu nchcuí' ma. Li' caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa laca ycuí' ngu', ²⁵ ycuí' ca ti ngu' caca cuayá' ti' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u yacu' ti ne' cresiya jilí ngu'. Lo'o jua'a tyatu sti' ngu' li' cha' cua'ni tlyu ngu' jilí ycuí' Ndyosi, ñacuí ngu' cha' chañi cha' ndí'í Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo'o cu'ma.

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'í na cha' cua'ni tlyu na jilí ycuí' Ndyosi

²⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jilí Jesús, ndi'ya cua'ni ma nu lo'o tyu'u ti'í ma lo'o tya'a ma: Tyatu tsaca ma cha' cacha' ni jilí caca nu cula tu'ba ma cuentya jilí ycuí' Ndyosi; cuati tyatu chaca nu culu'u cha' jilí ycuí' Ni jilí tya'a ma; lo'o li' chcuí' tsaca ngu' sca cha' nu nti' Ni ta Ni lo'o ma; lo'o jua'a taca ta ma xi cha' lo'o cha'cña jilí xa' ñatí, si lo'o nchca jilí ma xtyacuí ma cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñatí nu nga'a ca ndacua. Lcaa ña'a nu cua'ni ma ntsu'u cha' tyatí la ti'

tyiquee lcaa ñati tya'a ndyu'u ti'i ma.
²⁷ Nu lo'o chcu'i ma cha'cña ji'i xa' ñati ni, li' tso'o masi tucua sna tya'a ti ma chcu'i ma, sa scaa ti ma chcu'i ma li'. Cuayá' tsa jua ti ngu'. Lo'o jua'a nga'a cha' caja sca nu xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ma; ²⁸ pana si ná caja sca nu xtyacui cha' bi', li' tso'o la masi ná chcu'i ma cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'u ti'i ma. Sca ti tso'o si chcu'i ma cha'cña bi' ca su ntucua ma ycu'i ti ma. Sca ti ycu'i Ndyosi caca cuayá' ti' cha' bi' li'. ²⁹ Lo'o chcu'i ma sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o ngu' tya'a ma ni, li' chcu'i tucua sna tya'a ti ma; nu xa' la ñati tya'a ndi'i ma ca ndacua, culacua ti' ma si liñi ca ndyu'u cha' nu nchcu'i tya'a ma. ³⁰ Lo'o li' si ta Ni sca cha' lo'o chaca ñati nu nga'a lo'o ma ca ndacua, tso'o la si cua'a ma ji'i nu nchcu'i clyo, cha' xutacui cha' nu nchcu'i yu. ³¹ Lcaa tya'a ma nu cua ngujui sca cha' ji'i ma, sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o ma, tso'o si chcu'i sa scaa ma li' lacua, cha' ca tsa'a ma ca ta'a ma cha' bi', lo'o li' caca tlyu la tyiquee ma. ³² Cu'ma nu nchcu'i lo'o ngu' sca cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o ma, ycu'i ca ma nga'a cha' cua'a ma ji'i ycu'i ma, cha' ná tyeje tacui ma chacuayá' ji'i scaa ma. ³³ Nti' Ni cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'i na, ná tso'o nti' Ni si lye tsa nguixa' nu ndu'ni na.

Ndi'ya ndu'ni ca ta'a ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús scaa quichi, nu lo'o ndyu'u ti'i ngu': ³⁴ Ná nda ngu' chacuayá' chcu'i ngu' cuna'a ca su ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi; nga'a cha' tucua nu cuna'a cha' nu nchcu'i nu qui'yu, cha' jua'a cña ngulo Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. ³⁵ Ca toni'i taca xcuane nu cuna'a ji'i clyo'o si ntsu'u sca cha' nu nti' ngu' cha' caca cuayá' ti' ngu'. Si'i cha' tso'o laca si chcu'i sca nu cuna'a laja su ndyu'u ti'i ngu'.

³⁶ Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' si'i cu'ma laca nu yaa nchcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua su clyo, ni si'i ngu' tya'a quichi tyi ti ma nu cua

ndyuna cha' bi' tya clyo. ³⁷ ¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' chcu'i ma cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o ngu' nti' ma? ¿Ha ji'i cu'ma ti cua nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' cua'ni ma cña ji'i Ni? Cua'a jyaca ma lacua; cña nu nclyo na' ji'i ma lo'o nscua na' quityi re, chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi laca cña bi', ³⁸ bi' cha' ná tucua ma cha' ji'i ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' re.

³⁹ Jua'a caca lacua, cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jña ma chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi cha' caca chcu'i ma lcaa cha' ji'i Ni nu cua nti' Ni cha' ta Ni lo'o ñati. La cui' jua'a tso'o laca si ná cua'a ma ji'i ñati nu nchcu'i cha'cña ji'i xa' ñati. ⁴⁰ Tsa bi' ti cha', xcu'i tso'o ti cua'ni ma lo'o tyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma; liñi ti cua'ni ma, ñi'ya nu nga'a cha' caca.

15

Cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya'

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua nti' na' cha' tyi'u ti' ma ji'i cha' nu cua ndacha' na' ji'i ma tya clyo, cha' ndu'ni lyaá ycu'i Jesús ji'na ji'i nu cuxi; bi' laca cha' nu cua ndyuna ma tya clyo, lo'o juani cua ndyanu tso'o ti cha' bi' ne' cresiya ji'i ma. ² Xqui'ya cha' cua nchcu'i na' cha' ji'i Jesús lo'o ma, bi' cha' ngulaá ma ji'i nu cuxi; lo'o juani tya nga'a cha' taquiya' tso'o ma ji'i cha' bi', cha' ná ngusñi ma ji'i cha' bi' cha' culiji yu'u cha' bi' jua'a ti.

³ Tya clyo cua ndacha' na' ji'i ma lcaa cha' ji'i Jesucristo nu cua ngulu'u ngu' 'na. Ndi'ya ngulu'u na' ji'i ma, cha' ngujuii Cristo lo crusi cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na; la cui' ñi'ya nu cua nscua lo quityi cusu' cha' caca ji'i Cristo, jua'a ngua. ⁴ Li' nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi' ne' cuaá; pana lo'o ndu'u scua sna tsa, li' ndyu'ú yu chaca quiya'. Cua ndacha' liñi quityi cusu' tya clyo la cha' jua'a caca ji'i nu Cristo bi'. ⁵ Lo'o li' ngulu'u loo Jesús ji'i Pedro, lo'o jua'a ji'i ca ta'a tii chaca ngu' nu ngua tsa'a ji'i tya clyo. ⁶ Tiya' la li' ngulu'u loo Jesús ji'i tyuu

tsa tya'a ñati, nteje tacui ca'yu siyento tya'a ñati nu ndi'i se'i ti li'. Lo'o ña'a ti tya tyu'u tya'a ngu' bi' tya lu'ú ngu', masi ntsu'u xi ngu' bi' nu cua ngujuii. ⁷ Lo'o li' ngulu'u loo Jesús ji'i Jacobo, lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ngu' nu ndya'a nchcui' cha' ji'i Jesús lo'o ñati tyijyu' la.

⁸ Su cua ndye li', lo'o 'na ngulu'u loo Ni 'na, masi ná ntsu'u cha' cua'ni Ni lo'o na' jua'a. Laca na' ñi'ya si laca sca cubi' nu ngula cuañi' ti, cha' ná lo'o na' nguta'a na' lo'o ñati nu ngua tsa'a tya clyo. ⁹ Ná tso'o na' tsiya' ti nti' na', masi ngusubi Ni 'na cha' sañi na' cha' ji'i Jesús ca xa' quichi tyijyu', cha' ntsu'u xa' la ngu' tya'a ya nu nchca la ji'i ngu' cua'ni ngu' cña bi'. Ná stu'ba na' lo'o ngu' bi', cha' tya tsubi' la lya' tsa ti' na' ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo. ¹⁰ Pana tya'na ti' ycui' Ndyosi, bi' cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jna'; jua'a ngua'ni Ni cha' ndya'a na' cña ji'i Ni li'. Ni si'i na nguliji yu'u cha' bi' jua'a ti lo'o ngua'ni Ni cha' tso'o lo'o na'; masi lo'o nu xa' la ngu' tya'a ya ndyu'ni ngu' la cui' cña nu ndyu'ni na', pana tlyu la cña ntsu'u jna' que ngu' bi'. Si'i na nchca tsa 'na, pana ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni lo'o na' cha' caca chcui' na' lo'o ñati, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni 'na. ¹¹ Lo'o juani ná ndu'ni cha' jna' tilaca laca nu nchcui' lo'o ma, masi nchcui' na', masi nchcui' xa' la ñati; sca ti cuayá nchcui' lcaa ya lo'o nchcui' ya cha' bi' lo'o ñati, la cui' ti cha' nu cua ngusñi ma.

Tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'

¹² Chañi laca cha' nu nda ya lo'o cu'ma, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ¿Ni cha' laca lacua nchcui' xi ñati tya'a cu'ma cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'? ¹³ Si chañi laca cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu', ni ycui' Cristo ná ndyu'ú yu lo'o cua ngujuii yu lacua. ¹⁴ Na ñilo'o ngu' ji'na si jua'a, ni ná caja cha' nu ta ya lo'o ma li', si cha' cuiñi

laca cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Jua'a ná caja cha' ji'i Jesús nu xñi ma si chañi cha' nga'aa ndyu'ú yu bi'. ¹⁵ La cui' ti ngu' cuiñi laca ya cuentya ji'i ycui' Ndyosi si ná ngua jua'a. Cua nchcui' ya tya clyo cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' chacuayá ji'i ycui' Ndyosi; pana ná ngua cua'ni ycui' Ndyosi jua'a lo'o Jesús, si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'. ¹⁶ Ná chañi cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya'. ¹⁷ La cui' ti ná ntsu'u cha' xñi ma cha' ji'i Jesús si jua'a ngua, cha' ná ndyu'ú yu chaca quiya' li', ña'a ti tya ntsu'u qui'ya chu' ma lacua. ¹⁸ Lo'o jua'a lcaa jyo'o cusu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo tya tsubi' la, cua nguna' cha' ji'i ngu' bi' si jua'a. ¹⁹ Tso'o tsa cha' si'i sca ti nde chalyuu su ndu ti' na ji'i Cristo cha' ña'a na ji'i. Si nde chalyuu ti xtyucua Cristo ji'na, xñi'i tsa ti' na caca na su ndi'i na li'; xñi'i la ti' na caca na que lcaa ngu', nti' na'. Pana ná ndyaca jua'a lo'o na, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'.

²⁰ Chañi tsa cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lacua. Lo'o ca tiya' la, li' tyu'ú quiña'a la ñati chaca quiya', lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo; tyu'ú jyo'o su ntsiya nguatsi' nquicha', xa' tyu'ú ngu' chaca quiya', li' tsa ngu' tyi'i ngu' lo'o Cristo. Pana juani cua yala la ndyu'ú Cristo chaca quiya' cha' ta na cuentya ñi'ya caca cha' bi'. ²¹ Xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i sca ti ñati, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na; la cui' jua'a sca ñati ngua nu ngua'ni cha' tyu'ú na chaca quiya', masi cua ngujuii na. ²² Adán naa ñati nu ngutu'u tucua chalyuu clyo, lo'o lcaa na laca na ñati nu ngutu'ú ji'i jyo'o Adán tiya' la, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na nde chalyuu. Cristo laca nu ñati nu ndyu'ú chaca quiya' bi', xqui'ya bi' taca tyu'ú na chaca quiya' si ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. ²³ Ntsu'u ñi'ya caca cha' re: tya clyo cua ndyu'ú ycui' Cristo chaca quiya'; tiya' la lo'o tyalaa tsá nu caa Cristo

chaca quiya', li' tyu'ú na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ni; ²⁴ li' tye chalyuu. Cua'ni tye Cristo ji'í lcaa nu laca loo, ji'í lcaa ngu' tisiya, ji'í lcaa ti ña'a ñati nu nxuu tya'a lo'o ycuí' Ndyosi. Li' chaca quiya' tya Jesús lcaa chacuayá' nu cua nda ycuí' Ndyosi ji'í tya clyo, cha' caca Ni loo ji'í lcaa ti lo ñati li'. ²⁵ Ndi'ya ndyaca cha': Juani tya ntsu'u chacuayá' culo Jesús cña ji'í lcaa ñati, ña'a cuayá' cua'ni tye ycuí' Ndyosi ji'í lcaa ñati nu nxuu tya'a lo'o Jesús. ²⁶ Lo'o cua ndye lcaa cha', li' cua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati. ²⁷ Pana juani ti cua nda ycuí' Ndyosi Sti yu lcaa chacuayá' ji'í Sñi' Ni, cha' caca Cristo loo ji'í lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu. Nu lo'o nacui' quityi cha' lcaa na tsiya' ti caca cuentya ji'í Cristo, cua jlo ti' na cha' ná lo'o ji'í ycuí' Ndyosi Sti yu culo Cristo cña, cha' ycuí' Ni laca nu cua nda chacuayá' ji'í Sñi' Ni tya clyo; ná nchcui' Ni cha' ji'í ycuí' ca Ni li'. ²⁸ Tiya' la li', nu lo'o cua ndaquiya' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu ji'í Cristo, li' tsa Jesús ca su ntucua ycuí' Ndyosi Sti yu, lo'o li' xa' tya Jesús lcaa cña cuentya ji'í ycuí' Ndyosi Sti yu chaca quiya'. Bi' laca nu cua nda chacuayá' ji'í Cristo tya clyo, cha' laca yu Sñi' ycuí' Ni. Lo'o li' sca ti ycuí' Ndyosi caca loo ji'í lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a lo'o lcaa ca na nu ntsu'u nde cua.

²⁹ Ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ntyucuatya ngu', masi si'í cuentya ji'í ycuí' ca ngu' ntyucuatya ngu' bi', cuentya ji'í jyo'o tya'a ngu' ntyucuatya ngu'. Cua jlya ti' jyo'o ngu' ji'í Jesús lo'o tya lu'ú ngu' chalyuu, pana ná ngulala ji'í jyo'o ntyucuatya li'. ¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' bi' si nga'aa tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngu' juii ngu'?

³⁰ Lo'o cuare, quiña'a tsa cha' cuxi ndyaca ji'í ya ca su ndya'a ya tyijyu'; ná tsa ya tsiya' ti si ná jlo ti' ya cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ³¹ Lo'o na', cua ña'a ca tsá cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo; pana ná talo na' cua'ni na' cña bi' si ná ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u ty-

iquee na' cha' ngusñi ma cha' ji'í Jesucristo nu Xu'na na, tyuu tya'a cu'ma ca quichí Corinto bi'. ³² Lo'o nguta'a na' ca quichí Efeso, lye tsa ngua'ni lya' ti' ngu' quichí bi' 'na; tyaala tsa ngua'ni ngu' 'na, hasta ngusuu tya'a ngu' lo'o na' ñi'ya ndu'ni na'ni tyaala. ¿Ni cha' laca ndya'a na' cajua si ná jlo ti' na' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'? Si'í ngana ndya'a na' cajua. Ntsu'u ñati nu nchcui' ndi'ya: "Cacu na tyaja, co'o na lcui, cha' la quee ti cajaa na", ndu'ni ngu' lo'o na. Jua'a cua'ni na' si ná jlo ti' na' cha' lu'ú Jesús.

³³ Chañi tsa laca cha' nu nchcui' ñati ndi'ya: "Si xcuí' lo'o ñati cuxi ndya'a na, xtyanu na ji'í cha' tso'o nu ndu'ni na li'". Ná tucua ma cha' ji'í ñati nu ñacui' cha' ná caca cuxi tyiquee na lo'o ndu'ni na cha' cuxi. ³⁴ Nga'a cha' xtyanu ma ji'í cha' cuxi nu ndyu'ni ma, xana culacua tso'o ti' ma li'; tso'o ti cua'ni ma lo'o tya'a ma. Nti' na' cha' ntsu'u xi cu'ma nu bilya ca cuayá' tso'o ti' ma cha' ji'í ycuí' Ndyosi, bi' cha' nchcui' na' lo'o ma jua'a cha' caca tyuju'u ti' ma.

Ñi'ya ña'a ngu' lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

³⁵ Ná tyiquee' xcuane ma 'na ndi'ya: "¿Ñi'ya caca tyu'ú ñati nu cua ngu' juii? ¿Ñi'ya ña'a tyucui ña'a ngu' bi', nu lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'?"

³⁶ Ná tso'o ndyu'u cha' si chcui' ma jua'a. Lo'o cataa na sca si'yu ni, catsu' scau' si'yu bi' ñi'ya laca si na cua ngu' juii, cha' tyucua bi' li'. ³⁷ Si'í na cua laca ntyucua si'yu lo'o ndyataa na ji'í; si'yu ti ndyataa na, masi si'yu trigo, masi xi xa' la si'yu. ³⁸ Tiya' la li' ndu'ni ycuí' Ndyosi cha' caluu na cuiñi bi' li', ndyaluu ñi'ya nu nga'a cha' caluu bi', cha' sca si'yu caca sca lo na cuiñi. Xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na lu'ú bi', ³⁹ ná stu'ba ña'a lcaa lo na bi': tsaca lo ña'a ñati chalyuu, xa' lo ña'a na'ni, xi xa' lo ña'a na'ni lu'be, chaca lo ña'a cualya; ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na nu ntsu'u chalyuu.

⁴⁰ Ntsu'u na nu nga'a nde cua, cuati jua'a xa' lo na ntsu'u chalyuu. Pana xa' ña'a laca sca na nu nga'a nde cua, chaca lo ña'a na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu: ⁴¹ xa' ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a xa' ña'a xee coo', xa' ña'a xee cuui nu nga'a nde cua. Jua'a nu cuui bi', si'i sca ti cuayá' ña'a xee bi'. ⁴² La cui' jua'a caca na lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Lo'o cua ndyaa jyo'o ne' yuu, catsu' bi' li'; pana lo'o tyu'ú bi' chaca quiya', nga'aa quiñu'u bi' tsiya' ti li'. ⁴³ Chiya'a ña'a jyo'o lo'o tyatsi', pana lubii tsa ña'a caca lo'o tyu'ú chaca quiya'; sca na nu xcui' quicha ti ti' laca jyo'o nu tyatsi', pana nguula ti' bi' lo'o tyu'ú chaca quiya'; ⁴⁴ cuaña' tya na laca nu tyatsi', pana xa' ña'a caca tyucui ña'a na nu lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Nde chalyuu ti cua'nijo'o cuaña' na, ñi'ya nu laca na juani; pana cha'a tyucui ña'a na cha' caca tyi'i na lo'o ycuu' Ndyosi chalyuu nde loo la.

⁴⁵ Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycuu' Ndyosi: “Ñati lu'ú ngua Adán nu ñati nu nguti'i chalyuu clyo, lo'o jua'a ycuu' Ndyosi laca nu cua nda cresiya ji'i yu”. Jua'a cha' nda quityi cusu'. Tiya' la li' nda Ni ji'i chaca ñati nu yaa chalyuu; ngua bi' ñati, la cui' ñi'ya nu ngua Adán ñati. Pana tso'o la ña'a ñati ngua nu Jesús bi'; cua nda ycuu' yu chaca cresiya nu tso'o la ji'i ñati, cha' caca stu'ba cha' ji'i yu lo'o ycuu' Ndyosi. ⁴⁶ Lo'o ngula na chalyuu tya lyiji caca tso'o tyucui ña'a na cha' caja chalyuu cucui ji'na, cha' tya clyo ndya' na ñi'ya nu laca cuaña' ti na; tiya' la li' ntsu'u cha' caca tso'o tyucui ña'a na cha' taca tsa tyi'i na lo'o ycuu' Ndyosi. ⁴⁷ Lo'o yuu ti ngüiñá Ni ji'i Adán nu nguti'i chalyuu clyo. Pana ca slo ycuu' Ndyosi ngutu'u nu chaca ñati nu yaa chalyuu ca tiya' la, la cui' Jesucristo nu Xu'na na. ⁴⁸ Ñi'ya laca ñati nu ndya' lo'o yuu ti bi', jua'a laca laca na cha' laca na ñati chalyuu; ñi'ya laca Cristo nu ngutu'u yaa nde cua, jua'a taca caca na si xñi na cha' ji'i yu. ⁴⁹ Lo'o ndi'i na chalyuu, xti ti tyempo talo tyucui ña'a na; pana lo'o

tsaa na tyi'i na slo ycuu' Ni, li' xa' ña'a caca na. Ñi'ya nu laca ycuu' Cristo, jua'a caca na li'.

⁵⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ntsu'u sca cha' nu nti' na' chcuu' na' lo'o ma: Ñi'ya nu ña'a ti cuaña' na juani, ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycuu' Ndyosi lo'o culo Ni cña lo'o cua ndye chalyuu; ná caca tsa na ñi'ya nu quicha ti ti' na ca chalyuu cucui nu caca nde loo la, su ná ntsu'u quicha tsiya' ti. ⁵¹ Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma sca cha' nu bilya cuna ñati: Ná lcaa na cajaa na; ntsu'u na nu ña'a lu'ú ti na caca na lo'o qui'ya Ni ji'na, nu lo'o cua tye ti chalyuu. Pana lcaa na tsi tsiya' ca cha'a tyucui ña'a na ⁵² laja lo'o nchquiña ti quiji cloo na. Li' cañi cula'a cui'chcuu' ji'i ycuu' Ndyosi. Lo'o cañi cui'chcuu' bi', li' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' ji'i ycuu' Ndyosi lo'o yaa ngu' chalyuu; tyu'ú ngu' chaca quiya' cha' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. Li' xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a tsaca na. ⁵³ Nde chu' la lo'o tya ndi'i na chalyuu, ná tso'o ycuu' na tsiya' ti, cha' xcui' na quiñu'u ti na; pana nde loo la, tso'o tsa caca tyucui ña'a na, nga'aa ntsu'u cha' quiñu'u na, nga'aa ntsu'u cha' tye na tsiya' ti. ⁵⁴ Lo'o cua ngua nguxcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na cha' nga'aa quiñu'u na tsiya' ti li', nga'aa caca na ñi'ya nu ngua na tyempo nu nteje tacui; xcutsa'a Ni lcaa cha' ji'na. Li' tyu'u scua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcuu' ndi'ya: “Cua ngua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati chalyuu, cua ntijiloo ycuu' Ndyosi ji'i lcaa tya'a ngusu Ni; ⁵⁵ nga'aa caca cua'ni nu xña'a ngana ji'na cha' cajaa na, nga'aa caca cua'ni lya' ti' cha' ti' bi' ji'na juani”, nacui quityi bi'. ⁵⁶ Ti' tsa cha' nchca ji'na lo'o ndyijii na xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na. Jlo ti' na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, xqui'ya cha' ná ndaquiya' na cña nu ngulo ycuu' Ndyosi ji'na tya clyo cha' cua'ni na. ⁵⁷ Pana cua xa' ña'a laca juani, cua nda Ni chacuayá' cha' tyijiloo na ji'i nu xña'a xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús

nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya', bi cha' quiña'a tsa xlya'be ta na ji'i ycuí Ndyosi lacua.

⁵⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa ji'i cu'ma. Ndi'ya ñacui na' ji'i ma, cha' ña'a ti xñi tso'o ma cha' ji'i ycuí Ndyosi, lcaa tsa jlya ti' ma ji'i Ni; xcui' lye tsa cua'ni ma cña ji'i ycuí nu Xu'na na, ná ca taja ti' ma lo'o cua'ni ma cña bi'. Cua jlo ti' ma cha' ná culiji jua'a ti sca cña nu ndyu'ni ma cuentya ji'i ycuí Ndyosi.

16

Msta cha' xtyucua ji'i tya'a ti'i ti ngu' ca Jerusalén

¹ Cua nda na' cha' nu ndyaa slo ca ta'a ngu' nu ndyu'u ti'i cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí Ndyosi ca lcaa quichí ca loyuu su cuentya Galacia; cua nchcui' na' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o xti'i ngu' msta. La cui' jua'a cua'ni cu'ma nu lo'o xti'i ma msta bi', cha' xtyucua ma ji'i ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu ndi'i ca loyuu su cuentya Judea. ² Tsa clyo nu nxana sca semana, li' tso'o si lcaa ma xñi ma xi xcaya' ma, caya' nu cua ngujui ji'i ma semana nu ndye. Tyuco'o bi' li', lo'o li' ná ntsu'u cha' xti'i ma msta bi' yala ntchaa ti nu lo'o tyalaa na'. ³ Lo'o cua ngulaa na', li' ta na xi ñati nu tsaa ca quichí Jerusalén, cua ña'a ca ngu' nu cuane ma ji'i cha' tsaa ngu', ñati nu cua ndyuloo tso'o ma ji'i. Ta na xi quityi cui'ya ngu' tsaa ngu', quityi bi' cacha' ñi'ya laca cña nu ndya'a ngu'. Li' tsaa lo'o ngu' bi' ji'i msta nu ta ma ji'i ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ca Jerusalén bi'. ⁴ Ca li' ñacui na' si tsa'a, si ná tsa'a lo'o ngu' bi'. Ná jlo ti' na' ñi'ya caca cña re 'na, si ta chacuayá tsa'a.

Tyucui su tsaa Pablo

⁵ Ntsu'u cña tsa'a tyuu quichí ca loyuu su cuentya Macedonia; lo'o tye cña bi', li' tyalaa na' ca quichí tyi ma ca ndacua, ⁶ tyanu na' xi lo'o ma li'. Ná tyiquee' tyanu na' lo'o ma tyucui tyempo tlya'. Laja lo'o tyi'i na' lo'o

cu'ma, li' taca xtyucua ma xi 'na cha' quiñi la tyucui 'na cha' tsa'a tyijyu' la, macala su ntsu'u cha' tsa'a. ⁷ Ná nti' na' cha' tyeje tacui na' jua'a ti slo ma; na cua nti' na' tyanu na' xi tyempo lo'o ma, chacuayá ji'i ycuí nu Xu'na na. ⁸ Juani ti tyanu na' ca quichí Efeso re ña'a cuayá tyalaa tsa ta'a Pentecostés. ⁹ Tso'o tsa ndyaca 'na su ndi'i na' quichí re, cha' ntsu'u tsa ngu' quichí nu tso'o tsa ndaca'a jyaca lo'o nchcui' na' lo'o ngu', masi ña'a ti ntsu'u tsa ñati nu nxuu tya'a lo'o na'.

¹⁰ Si tyalaa Timoteo cajua, chcuí tso'o ma lo'o yu, cha' ná ca xñi'i ti' yu laja lo'o tyi'i yu lo'o ma. Cuentya ji'i ycuí nu Xu'na na ndya'a yu, la cui' tya'a cña nu ndya'a na'. ¹¹ Ni tsaca ma, ná cña'a ti'i ma ji'i yu; tso'o la si xtyucua ma ji'i yu cha' quiñi tyucui ji'i yu cha' tyalaa yu ca slo na'. Ntajatya tsa ya ji'i yu, na' lo'o lcaa tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo ca nde.

¹² Cua nchcui' tsa na' lo'o Apolos tya'a tso'o ma, cha' caa na'a yu xi ji'i ma; caa yu lo'o xa' la ngu' tya'a na re. Pana ná ntaja'a yu caa yu yala ti; ca lo'o laja ji'i yu, ca li' caa yu su ndi'i ma.

Cha' nu nguscua Pablo su cua tye quityi

¹³ Tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu. Xñi tso'o ma cha' ji'i Jesús. Cua'ni tlyu tyiquee ma, ná cutsii ma. ¹⁴ Xcuí tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati lcua ti se'i su ndyu'ni ma cña.

¹⁵ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua jlo ti' ma cha' lcaa ngu' tya'a Estéfanos ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús clyo; clyo ca ngua ngu' bi' ji'i lcaa cu'ma ngu' quichí nu ndi'i cacua ti nde Acaya. Lcaa tsa ntaja'a ngu' bi' xtyucua ngu' ji'i ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí Ndyosi. ¹⁶ Nti' na' cha' taquiya' ma ji'i ngu' bi'; la cui' jua'a taquiya' ma ji'i lcaa ngu' nu cua'ni cña stu'ba ti lo'o ngu' bi', lo'o jua'a ji'i lcaa ñati nu tso'o tsa cua'ni cña ñi'ya nu ndyu'ni ngu' bi'. ¹⁷ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa Estéfanos lo'o Fortunato lo'o Acaico slo na' ca

nde. Ná ndu'ni cha' masi ná ndi'í mā lo'o na' juani, cha' nu ngu' bi' ni, nxyucua tsa ngu' 'na; ¹⁸ cua ngua'ni ngu' bi' cha' nguula la ti' tyiquee na', la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o cu'mā. Nga'a cha' taquiya' mā ji'í lcaa ñati nu ndyu'ni cña jua'a.

¹⁹ Lcaa quichi ca loyuu su cuentya Asia su ntsu'u ñati nu ndyu'u ti'í cuentya ji'í Jesús, nda ngu' xlyo ni'í ji'í mā. Lo'o jua'a Aquila lo'o Priscila, cuati jua'a lcaa ñati nu ndyu'u ti'í to' tyi ngu' bi', nda ngu' xlyo ni'í ji'í mā cuentya ji'í ycui' nu Xu'na na. ²⁰ Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'í mā; tyucui tyiquee mā quityi mā ji'í tya'a mā chacuayá' ji'í Cristo.

²¹ Lo'o ycui' na' nda na' xlyo ni'í ji'í mā, nu nscua na' xtañi na' lo quityi re, Pablo.

²² Chaca tya cha' chcui' na' lo'o mā juani: Si ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti'í mā nu ná liñi cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'í ycui' nu Xu'na na, xtyanu ti'í mā ji'í ngu' li', cha' xcube' ycui' Ndyosi ji'í. ¡Tya'a nu'u, Xu'na, ca su ndi'í ya!

²³ Xtyucua Jesucristo nu Xu'na na ji'í mā. ²⁴ Tyi'u ti' mā 'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'í mā xqui'ya Jesucristo. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nchca tyucuaa nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Corinto

¹ Pablo laca na'. Se'i ti ndil'i na' ca nde lo'o Timoteo tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. Nscua ya quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma ca quichi Corinto nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a tyaa quityi re slo lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi tyucui ña'a loyuu su cuentya Acaya. Cua nda ycu'i Ndyosi cña 'na cha' tsa'a na' chcu'i na' lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la, lcaa cha' nu ji'i Jesucristo. ² Cua nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nxtyucua tsa ycu'i Ndyosi ji'na lo'o quiña'a tsa cha' ti'i ndyacua ji'na

³ Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'na, lo'o jua'a nxtyucua tsa Ni ji'na lo'o ndyacua cua ña'a ca cha' ti'i ji'na. ⁴ Nu nxtyucua Ni ji'na ni, jua'a ndu'ni Ni cha' tiya' la taca xtyucua na ji'i xa' ñati, nu lo'o tyacua cua ña'a ca cha' ti'i ji'i ngu'; ñi'ya lo'o nguxtyucua ycu'i Ndyosi ji'na, la cui' jua'a taca xtyucua na ji'i xa' ñati li'. ⁵ Ñi'ya lo'o ngua'ni lya' ti' ñati ji'i Cristo tya sa'ni la, jua'a nda ngu' quiña'a tsa cha' ti'i ji'na juani, nu lo'o nchcu'i na cha' ji'i Cristo; pana ña'a ti nxtyucua tsa Cristo ji'na, la cui' hora lo'o nchcube' na. ⁶ Masi tyacua cha' ti'i ji'i ya, masi lya' ti' ngu' ji'i ya, xqui'ya cu'ma laca cha' ti'i bi', cha' taca xtyucua la ycu'i Ndyosi ji'i ma cha' caja ñi'ya clyaá ma ji'i nu cuxi li'. Nu lo'o xtyucua Ni ji'i ya ni, xqui'ya cu'ma ndu'ni Ni jua'a li', cha' caja ñi'ya xtyucua ya ji'i ma; jua'a ta Ni juersa ji'i ma cha' lo'o

cu'ma talo ma ji'i cha' ti'i, la cui' ña'a cha' ti'i nu ndyaca ji'i ya. ⁷ Ndyi'u tsa ti' ya ji'i cu'ma. Jlo ti' ya cha' ñi'ya ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i ya, jua'a cua'ni lya' ti' ngu' ji'i ma; pana ñi'ya nxtyucua Ni ji'i ya, jua'a xtyucua Ni ji'i cu'ma.

⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua nti' ya cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya ngua lo'o ngujui cha' ti'i ji'i ya ca quichi su ndyaa ya ca loyuu su cuentya Asia, cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ndyacua ji'i ya nu ngua li'. Ná jlo ti' ya tsiya' ti ñi'ya caca cha' tyijjilo ya ji'i cha' cuxi bi' nquicha'; ngua ti' ya cha' nga'aa tyu'ú ya, ⁹ cha' cua ndyalaa tyempo nu cua cajaa ti ya. Pana jua'a ngua cha' tso'o la jlya ti' ya ji'i sca ti ycu'i Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni cha' tyu'ú ñati chaca quiya' masi cua ngujui ngu'; bi' cha' nchca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na, si'i na culacua ti' na cha' ycu'i ca ti na ntsu'u cha' cua'ni na cha' clyaá na laja cha' cuxi bi'. ¹⁰ Cua ngua'ni lyaá ycu'i Ndyosi ji'i ya tyempo bi', cha' ná ngujui ya, masi cuxi tsa ngua cha' ca bi'; lo'o jua'a tya cua'ni lyaá la Ni ji'i ya ca nde loo la. Cua ngusñi ya cha' ji'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' jlya ti' ya ji'i ycu'i Ni, cha' ña'a ti tya cua'ni lyaá Ni ji'i ya. ¹¹ Lo'o jua'a taca xtyucua ma ji'i ya nu lo'o chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cuare. Tucua Ni cha' nu chcu'i ma lo'o Ni, cha' tyuu tya'a ma; li' cua'ni Ni cha' caca tso'o ji'i ya. Lo'o li' tyuu tya'a ma taca tya ma xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i ya, nu lo'o cua ngulaá ya ji'i nu cuxi.

Ná ngua ji'i Pablo tsa nde Corinto

¹² Tso'o tsa nti' ya cha' xcui' ngua'ni tyucui tyiquee ya lo'o ma, xcui' nda ya cha' liñi lo'o ma, ñi'ya nu ngua'ni ya lo'o xa' ñati; jua'a nti' ya. Ngua ji'i ya cua'ni ya jua'a lo'o ma xqui'ya cha' lye tsa ngua'ni tya'na ti' ycu'i Ndyosi ji'na laja ti; si'i cha' nda'ya cha' hique ti ya, bi' cha' ndu'ni ya jua'a. ¹³⁻¹⁴ Tsa lo cua ti cha' nguscua ya lo quityi nu caa slo ma, sca cha' nu taca chcu'i

cu'ma, sca cha' nu taca ca cuayá' ti' ma. Masi juani cua ngua cuayá' ti' ma xi, pana cua nti' ya cha' tya caca cuayá' tso'o la ti' ma cha' bi'. Lo'o tyalaa tsá bi', nu lo'o caa Jesús nu Xu'na na chaca quiya', li' caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i ya; jua'a cuare tso'o ca ti' ya ña'a ya ji'i ma ca li'.

15 Jua'a ngua ti' na', bi' cha' ngulacua ti' na' tsa'a na' slo cu'ma tya clyo. Ná tyiquee' tsa'a na'a na' ji'i cu'ma tucua quiya' ngua ti' na' nquicha', cha' ca tso'o cresiya ji'i ma. 16 Clyo ngua ti' na' tyeje tacui na' nde su ndi'i ma tyucui lo'o ndya'a na' ca Macedonia. Nu lo'o nguxtyu na' ndya'a na' ca Macedonia bi', tyaa na' ca su ndi'i ma chaca quiya', cha' caca xtyucua cu'ma jna' tsa'a na' nde tyucui Judea, ngua ti' na'. 17 Pana lo'o ná yaa na' slo cu'ma ni, li' ngua ti' ma cha' ná ngulacua tso'o ti' na'. Ná tso'o cha' hcui' ma cha' laca na' sca ñati nu nchcui' tucua ti cha'; nu lo'o ngüiñi tyucui 'na tya clyo, ná nñilo'o na' ji'i ni sca ñati. 18 Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ná nchcui' ya tucua cha' lo'o cu'ma, ñi'ya si nacui ya cha' jua'a laca, lo'o li' nacui ya cha' si' jua'a. Ná ndu'ni ya jua'a, 19 cha' nu Jesucristo bi', nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi ni, si' tucua cha' ntsu'u tyiquee Ni. Cua nchcui' ya cha' ji'i Ni su ndi'i cu'ma, lo'o na', lo'o Silvano, lo'o Timoteo, nchcui' cua cha' ji'i Ni. Ná hcui' Ni cha' si' jua'a laca sca cha' si' cua nchcui' Ni tsaca quiya' cha' jua'a laca cha' bi'. Sca ti Cristo laca nu chañi cha' nchcui' Ni cha' liñi, 20 sca ti nu Cristo bi' nu ndu'ni cha' chañi cha' tyu'u tucua laca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na; bi' cha' xqui'ya Jesucristo taca hcui' na: "Amén, jua'a caca cha' lacua". Jua'a ñacui na laja lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. 21 Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni lo'o ya cha' ngusñi tso'o ya cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a ngua'ni Ni lo'o cu'ma; na cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' laca na ñati ji'i Ni. 22 Ndi'ya laca ñi'ya si ngusta ycu' Ni sca cuayá' nu ji'i Ni hichu' na, nu

lo'o nda Ni Xtyi'i ycu' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'na. Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu nda ycu' Ndyosi ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na laca ña'a cha' nu nacui Ni cha' cua'ni Ni.

23 Ná nguta'a na' quichi tyi ma tu'ni, cha' ná nti' na' cha' caca ñasi' na' ji'i cu'ma. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' ti, bi' cha' ná ndya'a na' ca slo ma li'. Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' bi'. Qui'ya ycu' Ndyosi cresiya 'na si ná chañi cha' nu nchcui' na' re. 24 Pana tso'o la masi si' xqui'ya cuare ti taquiya' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ne' tyiquee ycu' ca ma cua ngusñi tso'o ma cha' ji'i Jesús. Na cua nti' ya xtyucua ya ji'i ma cha' ca chaa la ti' ma laja lo'o ndyu'ni tlyu ycu' ca ma ji'i Jesús.

2

1 Bi' cha' ngulacua ti' na' cha' nga'aa su'ba na' cha' xñi'i ti' tyiquee ma lo'o tsa'a slo ma chaca quiya'. 2 Ndi'ya laca cha': tso'o tsa nti' na' lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma; cua nda na' cha' xñi'i ti' ji'i ma tsaca quiya', bi' cha' ná tso'o si jua'a cua'ni na' chaca quiya', 3 cha' jua'a ngua cha' nu nguscua na' lo' quityi bi' tya tsubi' la. Ná nti' na' tsa'a na' slo cu'ma nquicha'; ná tyiquee' cua'ni ma cha' ca xñi'i ti' na', ngua ti' na'. Pana tso'o la si tso'o ti caca tyiquee na', cha' jua'a si tso'o ntsu'u tyiquee na', lo'o cu'ma tso'o ti caca tyiquee ma li', ngua ti' na'. 4 Nu lo'o nguscua na' quityi bi', quiña'a tsa ngulacua ti' na' li'; xñi'i tsa ti' na' ngua li', hasta ndyunaa na' xqui'ya cu'ma. Pana si' cha' ca xñi'i ti' cu'ma nguscua na' quityi bi'; ngua ti' na' cha' ca cuayá' ti' cu'ma cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma, bi' cha' nguscua na' quityi bi'.

Tyu'u cha' clyu ti' ji'i cu'ma lo'o ngu' cuxi bi'

5 Cua ngua xñi'i ti' ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni nu ñati bi'. Lo'o ngua'ni yu jua'a ni, si' sca ti na' ngua xñi'i ti' na' li'; lo'o laca cu'ma ngua xñi'i xi ti' tyiquee ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha'

cuxi bi', bi' cha' nga'aa nti' na' cua'ni tyaala na' ji'i cu'ma. ⁶ Cuayá' tsa cha' nu ngua'ni cu'ma lo'o yu bi', cha' cati xqui'ya yu bi', nu lo'o ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti nu ngua li'. ⁷ Bi' cha' juani cui'ya cu'ma cha' clyu ti' ji'i yu bi', xaala' ma cresiya ji'i ma lo'o yu, cha' ná chcuna' chalyuu ji'i yu bi' xqui'ya cha' xñi'i tsa ti' yu. ⁸ Ndiñña ya cha' clyu ti' ji'i ma juani cha' xtyucua ma xi ji'i yu bi', cha' ca cuayá' ti' yu cha' ña'a ti tya ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i yu. ⁹ Cua laca nguscua na' quityi bi', cha' lijya slo cu'ma, cha' ngua ti' na' quijeloo cha' 'na si chañi cha' ji'i ma cha' cua'ni cu'ma ñi'ya nu ni na' ji'i ma li'; ná jlo ti' na' nquicha', si tyaja'a cu'ma cua'ni ma jua'a. ¹⁰ Lo'o na', cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i yu bi', si cua ngua'ni clyu ti' cu'ma ji'i yu. Lo'o cu'ma cua ngua'ni yu cha' cuxi bi', pana na' ngüi'ya cha' clyu ti' ji'i yu bi' cuentya ji'i ma, masi tyijyu' ndi'i na', masi sca ti Cristo ndu lo'o na'. Bi' cha' jua'a culacua tso'o ti' ma lacua, ¹¹ cha' ná caca tyijiloo nu xña'a nu naa Satanás ji'na; cua jlo tsa ti' na cha' tajua' tsa nu xña'a bi'.

Ngulacua tsa ti' Pablo nga'a yu ca quichi Troas

¹² Ndyaa na' ca quichi Troas tya tsubi' la, ndyaa cacha' na' cha' ji'i Jesús ji'i ngu' quichi bi'. Lo'o jua'a ngua li', cha' tso'o tsa ndyuna ngu' quichi bi' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, xqui'ya cha' cua nda ycu'i' nu Xu'na na chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni ca ndacua. ¹³ Pana ná ndalo na' ca bi', cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' laca bilya tyalaa Tito tya'a ndya'a ya cña slo na'; bi' cha' yala ti ngusalya' na' lo'o ngu' quichi bi'. Li' tya ndyaa la na' nde loyuu su cuentya Macedonia.

Ntijiloo na ji'i nu cuxi xqui'ya Cristo

¹⁴⁻¹⁵ Ndyaa tsa na' xlya'be ji'i ycu'i' Ndyosi cha' stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo. Laca cha' ñi'ya si ndya'a lo'o ycu'i' Ndyosi ji'na ndya'a qui'i ti na calle, cha' ndyu'ni chi Ni loo

Jesucristo cha' cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi. Jua'a ji'na ta Ni su tya'a na laja ñati bi', cha' lo'o na nsañi na cha' ji'i ycu'i' Cristo ca slo lcaa ñati; ndacha' na cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ca slo ñati, masi nchcui' na lo'o ñati nu nti' clyaa ji'i nu cuxi, masi nchcui' na lo'o xa' ñati nu ná nti' cuna cha' tso'o bi'. Pana ñi'ya laca sca na tyixi xtyi'i nu nda xtyi'i ntyucua lcaa se'i, jua'a laca cña nu ndu'ni na cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi. Ndiya tsa ti' ycu'i' Ndyosi ji'i, la cui' jua'a ndiya ti' Ni cña nu ndyu'ni Cristo nde chalyuu xqui'ya na. ¹⁶ Ñati nu chiya'a tsa ndu'ni ni, ná ndiya' ti' ngu' cha' nu nchcui' na tsiya' ti; na ndacane la cha' bi' ji'i ngu' cha' cua chcuna' ti chalyuu ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'. Pana ñati nu nti' clyaa ji'i nu cuxi ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u chaca chalyuu tso'o la nu caja ji'i ngu'. Ntsu'u tsa ñati nu ná caca cua'ni cña bi'; pana cuare ni, taca cua'ni ya ji'i chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi. ¹⁷ Si'i ngana ndyu'ni ya lo'o cha' ji'i ycu'i' Ndyosi bi', si'i na nchcutsa'a ya ji'i lo'o xa' la cha'; tyucui ti' tyiquee ya nchcui' ya lo'o ñati ñi'ya laca si na ndi'i ycu'i' Ndyosi slo ya, xqui'ya cha' ycu'i' Ndyosi laca nu ngua'a loo ji'i ya cha' cua'ni ya cña bi' cuentya ji'i Cristo.

3

Nde laca sca cha' nu cua nguxana ca ti

¹ Ná nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o cu'ma. Ná nti' ya cha' chcui' ma cha' tlyu tsa ñati laca ya. Lo'o ndya'a ya slo ma, ná ntsu'u cha' qui'ya ya sca quityi nu ñacu'i' cha' tso'o ti ndyu'ni ya cña; jua'a lo'o ndyaa ya chaca se'i, ná ntsu'u cha' jña ya sca quityi jua'a ji'i ma. ² Ná ntsu'u cha' tyu'ú quityi ji'i ya jua'a, cha' taca ña'a ngu' ji'i cu'ma. Cua jlo ti' ngu' cha' xqui'ya cuare tso'o tsa ndyuna ma cha' ji'i Jesús, jlo ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma. ³ Cristo ngua'ni cña bi' ne' cresiya ji'i cu'ma, nu lo'o nda Ni ji'i cua cha' ndyaa ya ca

su ndi'j ma; bi' laca sca cña ji'j Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca, nu ngua'ni Ni ne' cresiya ji'j cu'ma ñati chalyuu, ni si'i cha' nscua sca cha' chu' quee cuaja' ti.

⁴ Taca chcu'i na jua'a, cha' tlyu tsa ndyaca tyiquee na xqui'ya cha' jly'a ti' na ji'j ycu'i Ndyosi, cha' cua ngusñi na cha' ji'j Jesús. ⁵ Cuentya ji'na, ná nchca ji'na cua'ni na cña ji'j ycu'i Ndyosi tsiya' ti; pana ycu'i Ni ndu'ni Ni lo'o na cha' taca ji'na cua'ni na lcaa lo cña ji'j Ni nu ndyu'ni na. ⁶ Laca bi' sca cha' nu cua nguxana ca ti, sca cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca. Ná laca bi' ñi'ya laca sca cña nu ndacane ti quityi cusu' ji'na cha' cua'ni na. Ndyijii na xqui'ya yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cña nu nclyo quityi cusu' bi' ji'na, pana juani ndyiji chalyuu cucui ji'na xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi.

⁷ Cña nu ngulo Moisés ji'j ngu' bi' cuentya ji'j ycu'i Ndyosi ni, chu' quee cuaja' nscua cha' bi'; nguscua Ni letra hichu' quee cuaja' bi', cha' chcu'i ngu' lo. Ndubi tsa ña'a xee ji'j ycu'i Ndyosi ngua, nu lo'o nda ca ti Ni cha' cusu' bi'; hasta tyucui ña'a loo nu cusu' Moisés ndubi tsa ña'a ngua, ni nga'aa ngua ña'a tya'a ngu' Israel ji'j loo nu cusu' bi'. Pana yala ti nteje tacui cha' bi', xtyi'i ti nguliji xee bi' loo yu li'. Lo'o xee ndubi ndyalaa cha' cusu' bi' lacua, masi xcui' jua'a ndyijii ñati lo'o yabe' nu ntsu'u ji'j ngu' xqui'ya cña nu nclyo cha' cusu' bi'; ⁸ pana juani tlyu la cha' ndyaca nu lo'o nda na cha' ji'j Jesús lo'o ñati, lo'o li' ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ni cña ne' cresiya ji'j ngu' bi'. ⁹ Cña nu nclyo cha' cusu' ni, bi' ndu'ni cha' quijeloo qui'ya nu ntsu'u ji'j ñati; ntsu'u cha' chcube' ngu' li', masi ndubi tsa ña'a xee nu ngua ca su ntucua quiya' cha' cusu' bi'. Bi' cha' juani tlyu la cha' laca cha' ji'j ycu'i Jesús bi', cha' jua'a ndyaca lubii cresiya ji'na cuentya ji'j ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesús bi'. ¹⁰ Juani tlyu la cha' tso'o ndyaca ca su ndi'j na, bi' cha' nga'aa ña'a na ji'j cha' tso'o nu ngua ji'j cha' cusu' bi', masi tso'o tsa ña'a ngua cha' bi' tya clyo la. ¹¹ Xti ti

tyempo ndalo nu cha' cusu' bi', masi tlyu xi xee ngua lo'o tya lyiji calo cha' bi'. Pana tyucui tyempo nu lijya nde loo la, ná nga'a cha' tye cha' nu nguxana ca ti bi' juani; tlyu la cha' laca bi' tsiya' ti.

¹² Lo'o juani nga'aa ntsii na chcu'i na lo'o ñati, cha' jlo ti' na cha' tso'o tsa laca cha' ji'j Jesús nu nchcu'i na re. ¹³ Nga'aa nti' cha' tyacu' sca late' loo na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Moisés nu ngua sa'ni bi', cha' ná ña'a ngu' Israel loo yu lo'o nguliji xee bi' jua'a ti. ¹⁴⁻¹⁵ Ndyacu' tsa cha' hique ngu' Israel nu ngua li', cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'j ycu'i Ndyosi tsiya' ti. Masi chalyuu juani, jua'a laca lo'o quityi cha' jo'ó nu nguscua jyo'o Moisés, la cui' cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'j ñati nu ngua sa'ni bi'; nu lo'o chcu'i ti ngu' judío lo quityi cha' jo'ó bi', ña'a ti ná nchca ca'ya cha' bi' hique ngu' bi'. Tsiya' ti taca ca'ya cha' bi' hique ngu' lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'j Jesús; li' saala Ni hique ngu' cha' cuna tso'o ngu' cha' ji'j Ni. ¹⁶ Pana lo'o xñi na cha' ji'j ycu'i nu Xu'na na, li' tye cha' nu ndyacu' hique na. ¹⁷ Lo'o nchcu'i ca ti quityi re cha' ji'j nu "Xu'na na", bi' nti' ñacui cha' Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca nu bi'. Lo'o jua'a nu lo'o laca Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na loo ji'na, nga'aa tucui caca ji'j tatsaa ji'na cha' cua'ni na cua ña'a ca cña cuxi li'. ¹⁸ Jua'a laca cha' ji'na, lcaa na lo'o tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, tyaca' tyijyu' cha' cua nda nu Xu'na na xee nu tyu'u loo na. Pana ná nga'a cha' tyacu' sca late' loo na, cha' la cui' cha' tlyu bi' laca nu ña'a ti tya lye la ndyu'ni cña lo'o na cha' cha'a tyucui ña'a na, cha' caca na ñi'ya laca ycu'i Ndyosi nu Xu'na na tsiya' ti. Ca slo ycu'i nu Xu'na na nu laca Xtyi'i bi', ca bi' ndyu'u nu cha' tlyu bi'.

4

¹ Bi' cha' ná nchca taja ti' ya ji'j cña nu ndyu'ni ya. La cui' ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cña bi' ji'j ya, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'j ya. ² Cua nguxtyanu ya ji'j lcaa cha' cuxi nu

ndyu'ni ngu' cuaana ti, lcaa cha' nu ntyuju'u tsa ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Si'i na nñilo'o ya ji'i ngu', la cui' jua'a ná nchcutsa'a ya cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o xi xa' la cha', nu lo'o nchcui' ya cha' bi' lo'o ngu'; tso'o ti nlyu'u ya tyucui cha' ji'i Jesús ji'i ngu'. Lo'o jua'a chañi tsa laca cha' bi', cha' jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' tyucui tyiquee ya ndu'ni ya cña ji'i ycu' Ndyosi; jua'a nti' ycu' Ni ña'a Ni ji'i ya. ³ Lo'o li' si ntsu'u ñati nu ñacui cha' tucui tsa ndyu'u cha' tso'o ji'i Jesús nu nchcui' ya lo'o ngu', liñi la ñacui na li' cha' ñati bi' laca nu nguna' ndu'ni, bi' cha' ná nchca cua'a jyaca ñati bi' ji'i cha' bi'. ⁴ Ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' bi' xqui'ya nu xña'a nu ñilo'o ji'i ñati chalyuu. Ndacu' nu cuxi bi' cha' ji'i ngu' cha' ná cuna ngu' cha' tso'o nu cuentya ji'i Cristo, bi' cha' ná nchca tyanu xee lubii ji'i Cristo ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Tlyu tsa cha' laca ji'i Cristo; lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Ni, stu'ba ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o ycu' Ndyosi Sti Ni ca su ntucua Ni juani. ⁵ Nu cha' nu nda ya lo'o ngu' ni, si'i cha' ji'i ycu' ca ya nchcui' ya. Ndi'ya laca cha' nu nchcui' ya lo'o ngu': Jesucristo laca Xu'na tyucui ña'a nde cua, lo'o la cui' Ni laca Ni loo ji'i tyucui ña'a nde chalyuu. Bi' cha' ñacui ya cha' xqui'ya Jesús nu Xu'na na ndyu'ni ya cña cuentya ji'i ma. ⁶ La cui' ycu' Ndyosi laca nu nda xee lubii ji'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' tlyu nu tso'o tsa nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi, la cui' ti cha' nu nchca tii na cha' ndyu'ni Ni cña ne' cresiya ji'na nu lo'o xñi na cha' ji'i Cristo. Ycu' Ni ngulo Ni cña cha' tyucua xee ca su ngua chalyuu talya nu ngua tya sa'ni la.

Ndi'ya tyi'i na nde chalyuu lo'o ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi

⁷ Masi tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'na xqui'ya Cristo, pana ñati chalyuu ti laca na, si'i na nguula tsa ti' na ycu' ca na. Ñi'ya laca sca quityu' nu ndya' lo'o yuu ti nu xtyi'i ti ncla'a, jua'a ti laca na. Tso'o la

jua'a, cha' li' taca ca cuayá' ti' na cha' sca ti ycu' Ndyosi laca nu lcaa cña nchca ji'i Ni; nga'aa si'i ycu' ca na nu nchca ji'na. ⁸ Lcua ti se'i su ndya'a ya, tlyu tsa cña ndyacia ji'i ya, pana ná nchca tyijiloo nu cuxi ji'i ya. Lu'ba ti nlyacia tsa ti' ya, pana ná nchca taja ti' ya lo'o xñi'i ti' ya. ⁹ Ntsu'u tsa tya'a cusu ya, pana la cui' ti cha' ná lyiji tya'a tso'o ya. Masi ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cha' quicha ya, pana ná nchca cua'ni tye ngu' ji'i ya. ¹⁰ Macala su ndya'a ya nde chalyuu, lu'ba ti nchca quicha ya, ntsu'u tsa cha' ti' nu ndyu'ni ngu' lo'o ya, tsa ña'a nu ngua ji'i Cristo lo'o ya yu nde chalyuu, nu lo'o ndyujui ngu' ji'i yu. Pana li' ca jlo ti' xa' ñati cha' ña'a ti tya lu'ú ycu' Cristo, nu lo'o ña'a ngu' bi' cha' ña'a ti tya lu'ú ya. ¹¹ Cua ña'a ca hora lo'o ndi'i ya chalyuu ntsu'u tsa cha' cuxi nu taca cujui ji'i ya, cha' quiña'a tsa cha' cuxi ndyacia ji'i ya lcaa se'i su ndya'a ya xqui'ya Jesús. Pana jua'a taca ña'a ngu' cha' tya ndi'i Jesús lo'o ya; bi' cha' laca tya ntsu'u chalyuu ji'i ya, masi quicha ti ti' ya ndya'a ya. ¹² Jua'a laca cha' ji'i cuare, na ncliji tyucui ña'a ya xqui'ya cha' ti' nu ndyacia ji'i ya nde chalyuu; pana cu'ma ni, cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma xqui'ya cña nu ngua'ni ya.

¹³ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' su nchcui' ngu' ndi'ya: "Jlyu ti' na' cha' chañi laca cha' bi', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi bi' lo'o xa' ñati", nacui jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a cuare, nchcui' ya cha' ji'i Jesús cha' cua ndyatí tyiquee ya ji'i yu, xqui'ya cha' ngusñi ya cha' ji'i yu. ¹⁴ Chañi jlyu ti' ya cha' ngulo ycu' Ndyosi ji'i Jesús nu Xu'na na ca su ntsiya yu nguatsi' yu, lo'o la cui' jua'a caqui'ya Ni ji'na, cha' stu'ba ti tyalaa na ca su ntucua ycu' Ni. ¹⁵ Ndalo ya ji'i lcaa cha' ti' nu ndyacia ji'i ya xqui'ya cu'ma; tiya' la li' tyatu quiña'a la tya'a ñati ma nu taca tya xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i ya, cha' jua'a quiña'a tsa tya'a ñati ma ntsu'u nu cua ngujui xlya'be nu ta ycu' Ndyosi ji'i ma. Lo'o

li' stu'ba ti taca cua'ni ch̄i na loo ycuí' Ndyosi.

¹⁶ Bi' cha' ná nchca taja ti' na ji'j̄i cña nu ndyu'ni na cuentya ji'j̄i ycuí' Ndyosi, masi ncliji tyucui ña'ā cuaña' na jua'ā ti; pana ña'ā ti lu'ba ti ndu'ni ycuí' Ndyosi cha' ca tso'o la cresiya ji'na. ¹⁷ Si'i na tlyu tsa cha' ti'í nu ndyacua ji'na chalyuu re juani, xti ti tyempo talo cha' ti'í bi'; pana tiya' la ni, tlyu tsa cha' tso'o nga'ā cha' tyacua ji'na ca slo ycuí' Ndyosi, lo'o ná nga'ā cha' tye bi' tsiya' ti. Ná stu'ba cha' ti'í re lo'o cha' tso'o nu nga'ā cha' tyacua ji'na nde loo la. ¹⁸ Ná ntsu'u tyiquee na ji'j̄i sca na nu tso'o ña'ā ti, cha' ná talo lcaa na nu tso'o ña'ā bi' tsiya' ti; na ncliyana na ji'j̄i sca cha' nu ná nchca ña'ā na ji'j̄i juani ti, pana nde loo la tyu'u tucua cha' bi', ña'ā na ji'j̄i li'. Bi' laca nu ná nga'ā cha' tye cha' ji'j̄i.

5

¹ Jlo ti' na cha' ñi'yā nti' sca ni'j̄i canta' ti, jua'ā nti' cuaña' na, cha' si cua ngujuii na ni, cua ndye cuaña' na nguti. Pana cua ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi chaca ni'j̄i nu tyacua ji'na, chaca cha' laca bi'; ycuí' Ndyosi xcutsa'ā tyucui ña'ā na, lo'o ná nga'ā cha' tye cha' ji'na tsiya' ti li'. Ca su ntucua ycuí' Ndyosi laca cha' bi', si'i ñati nu cuiñá ni'j̄i bi'. ² Ná tso'o nti' na ndi'j̄i na nde chalyuu, cha' xcui' quicha tsa ti' na. Chañi cha' cua nti' na tyu'utsu' na nde chalyuu, tyaa clya na ca slo ycuí' Ndyosi, cha' yala la caja ni'j̄i cucui bi' ji'na li'. ³ Ni'j̄i bi' laca nu tacu' lo tyucui ña'ā na, cha' caja su tyi'j̄i cresiya ji'na, cha' ná tyi'j̄i na jua'ā ti. ⁴ Nchca taja ti' na su ndi'j̄i na nde chalyuu, cha' ndyacua tsa cha' ti'í ji'na. Si'i na nti' na cha' cajaa na yala ti, pana nti' tsa na cha' caca cucui tyucui ña'ā na; bi' laca nu cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o tyalaa na ca su ntucua Ni. Lo'o li' tye cha' cuxi ji'na, tye tyucui ña'ā cuaña' na nu nscua cha' cajaa, cha' li' taca quije chaca chalyuu nu tso'o la ji'na, nu ná nga'ā cha' tye tsiya' ti. ⁵ Na cua ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi cha' jua'ā caca ji'na ca li'; cua

nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani. Laca bi' sca cha' nu nda Ni ji'na yala ti, cha' tyi'u ti' na lcaa cha' nu cua'ni Ni cuentya ji'na ca nde loo la.

⁶ Bi' cha' nchca tlyu tyiquee na, cha' ndu ti' na cha' jua'ā cua'ni ycuí' Ndyosi. Nu lo'o tya lu'ú na chalyuu, jlo ti' na cha' tyijyu' tsa to' tyi na ca slo ycuí' Ndyosi, cha' tya lyiji tyalaa na ca su ntucua ycuí' nu Xu'na na. ⁷ Ndalo na ndi'j̄i na chalyuu xqui'ya cha' jlyu ti' na cha' nu nda Ni lo'o na, si'i na cua na'ā na ñi'yā caca cha' nde loo la. ⁸ Cha' nu tlyu nchca tyiquee na, bi' cha' cua nti' tsa na cha' xtyanu na ji'j̄i chalyuu re su quicha ti ti' na ndi'j̄i na, cha' tsa na tyi'j̄i na ca slo ycuí' nu Xu'na na; ⁹ ndyu'ni cña ti' na cha' cua'ni na lcaa ña'ā cña nu ndiya' la ti' nu Xu'na na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujuii na. ¹⁰ Lcaa na lo'o tya'a na nga'ā cha' tyalaa na ca su ntucua ycuí' Cristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na. Lo'o li' tyacua cha' ji'j̄i scaa na, ña'ā cha' nu nga'ā cha' tyacua ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni scaa na nde chalyuu, si cha' tso'o ngua'ni na, si cha' cuxi ngua'ni na.

Chcui' na sca cha', ñi'yā nu caca cati' qui'ya ji'na lo'o ycuí' Ndyosi

¹¹ Xqui'ya cha' ndube tsa ti' ya cha' ña'ā ycuí' Ndyosi ji'j̄i ya, bi' cha' nchcui' tsa ya cha' ji'j̄i Jesús lo'o xa' ñati. Tso'o tsa nslo ycuí' Ndyosi ji'j̄i ya, ñi'yā ndu'ni sa scaa ya. Lo'o jua'ā cu'ma, nti' ya cha' liñi tsa ndyuloo ma ji'j̄i ya, ¹² si'i cha' tyixi ti ya nchcui' tso'o ti ya cha' ji'j̄i ycuí' ca ti ya. Ndi'yā nti' ya: caja ñi'yā xtyacui ma cha' lo'o ngu' cuentya ji'j̄i ya, si tso'o ti nti' ma ña'ā ma ji'j̄i ya. Ntsu'u ñati ca bi' nu ná ndube ti' ñi'yā ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', pana ndube la ti' ngu' bi' ñi'yā ndu'ni ch̄i ngu' loo ycuí' ca ngu'. ¹³ Ná ndu'ni cha' masi ñacuj̄i ngu' bi' cha' tonto tsa ya; jua'ā laca ya tu'ni, xqui'ya cha' ndyu'ni ya cña ji'j̄i ycuí' Ndyosi. Masi jua'ā laca ya nti' ngu' bi', pana tyucui tyiquee ya taca xtyucua ya ji'j̄i cu'ma li'. ¹⁴ Cua

jlo ti' na cha' sca ti ycuí' Cristo ngujuii lo crusi cuentya jil'i lcaa ñati chalyuu; ñi'ya nti' si cua ngujuii lcaa ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', jua'a laca cha', xqui'ya cha' ngujuii yu lo crusi bi'. Lo'o juani jlo ti' na cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, bi' cha' nga'a cha' chcuí' na cha' jil'i Jesús lo'o xa' ñati. ¹⁵ Xqui'ya lcaa ñati, bi' cha' ntaja'a Cristo ngujuii yu lo crusi. Cua nti' yu cha' nga'aa tyi'i ñati chalyuu cha' jil'i ycuí' ti ngu'; tyi'i ngu' ni, pana xcuí' cuentya jil'i Cristo, cha' bi' laca nu cua ngujuii cuentya jil'i ngu', bi' laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' cuentya jil'i ngu'. ¹⁶ Bi' cha' juani nga'aa chcuí' tyucuaa ti' na lo'o xa' ñati si ná ndiya ti' na ñi'ya ndu'ni ngu' bi' nde chalyuu. Nu ngua tya sa'ni la, la cui' ti cha' ná ndiya ti' ya cña nu ngua'ni ycuí' Cristo; si'i ñati nguula, si'i ñati tlyu laca yu ngua ti' ya tya li'. Pana juani nga'aa si'i jua'a ncliyacua ti' ya ña'a ya jil'i Cristo. ¹⁷ Lo'o juani nu lo'o cua ngusñi sca ñati cha' jil'i Cristo, li' cua nguxcutsa'a Ni cha' jil'i ñati bi'; cua ndye cha' jil'i yu lo'o cha' cuxi nu ngua'ni yu nu ngua tya tsubi' la. Chaca chalyuu cucui, bi' laca nu cua ngujui jil'i yu juani.

¹⁸ Ycuí' Ndyosi laca nu ndu'ni lcaa cha' bi', cha' cua ndyaca stu'ba cha' jil'i na lo'o Ni xqui'ya Cristo. Lo'o juani cua nda Ni cña jil'i na cha' chcuí' na lo'o ngu' ñi'ya caca stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o ycuí' Ni. ¹⁹ Xqui'ya Cristo ndu'ni Ni cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati chalyuu lo'o Ni, nga'aa culotu Ni jil'i cha' cuxi nu cua ngua'ni ñati. Lo'o li' cua nga'a lo Ni jil'i na, cha' cua'ni na cña cuentya jil'i Ni, cha' chcuí' na lo'o ñati ñi'ya taca ca stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o ycuí' Ndyosi; ²⁰ bi' cha' laca ndya'a ya ca slo ma chacuayá' jil'i ycuí' Cristo. Ndi'ya laca lo'o nchcuí' ya lo'o ma, ñi'ya laca si ycuí' Ndyosi nchcuane Ni jil'i ma cha' cua'a jyaca ma jil'i cha' nu nchcuí' Cristo. Nchcuí' ya lo'o cu'ma chacuayá' jil'i Cristo lacua, cha' cua'ni ma cha' caca stu'ba cha' jil'i ma lo'o ycuí' Ndyosi. ²¹ Masi ná ntsu'u qui'ya

jil'i Cristo tsiya' ti, pana ycuí' Ndyosi ngua'ni cha' ndyanu qui'ya nu ntsu'u jil'i na hichu' Cristo. Si cua ngua stu'ba cha' jil'i na lo'o Cristo, li' caca lubii cresiya jil'i na ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi cha' caca na.

6

¹ Ngu' tya'a ndyu'ni na cña jil'i ycuí' Ndyosi laca ma; bi' cha' nchcuí' tsa ya lo'o cu'ma, cha' ná culiji ma cha' tso'o jua'a ti, cha' tso'o nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ma. Na cua ngusñi ma cha' bi' tsaca quiya', bi' cha' ña'a ti taquiya' ma jil'i cha' bi' juani. ² Ndi'ya nchcuí' sca cha' nu nscua lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi sa'ni la:

Cua nti' tsa na' cha' cua'ni cho'o na' cresiya jil'i ma, nacui ycuí' Ndyosi, bi' cha' ntucua na' cha' jil'i ma lo'o nchcuí' ma lo'u.

Cua nti' na' cha' cua'ni lyaá na' jil'i ma, bi' cha' nguxtyucua tsa na' jil'i ma.

Jua'a nacui ycuí' Ndyosi. Lo'o nu juani cua laca tyempo cha' cua'ni cho'o Ni cresiya jil'i ma, juani cua laca la cui' tyempo cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jil'i ma jil'i nu cuxi.

³ Ná nti' ya cha' xtyi lo'o ngu' jil'i ya xqui'ya cña nu ndyu'ni ya, cha' lo'o jil'i ycuí' Ndyosi xtyi lo'o ngu' bi' li'; bi' cha' ná ta ya chacuayá' cha' tyu'u tucua sca cha' cuxi, nu xqui'ya bi' taca chcuí' ngu' jil'i ya. ⁴ Tso'o la nti' ya si caca cuayá' ti' ngu' cha' ndya'a ya lo cña jil'i ycuí' Ndyosi, nu lo'o ña'a ngu' cña nu ndyu'ni ya cuentya jil'i Ni. Ndalo tsa ya jil'i cha' ti' nu ndu'ni ngu' lo'o ya, masi ntsu'u tsa na nu lyiji jil'i ya, masi ntsu'u tsa cha' tucui nu ndyaca jil'i ya. ⁵ Cua ngujui'i juata ngu' jil'i ya, jua'a cua ngusu'ba ngu' jil'i ya ne' chcuá; cua ndyu'u ti' tsa tlyu ti ñati ca slo ya cha' cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ya; lo'o jua'a ntsu'u quiya' nteje tacui ya cuayá' cña nu ndyu'ni ya, ntsu'u quiya' ná nchca caca ya, ntsu'u quiya' nu lye tsa ntyute' ya. ⁶ Pana ndi'ya ca cuayá' ti' ngu' cha' cña jil'i ycuí' Ndyosi laca nu ndya'a ya lo'o: na cua ngua lubii cresiya jil'i ya cuentya jil'i ycuí'

Ni; liñi tsa nchca cuayá' ti' ya cha' jil'i Ni; ndalo tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i ngu', cha' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ya, lo'o jua'a chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i tya'a ñati ya; ⁷ liñi tsa cha' jil'i ycu'i Ndyosi nu nchcui' ya lo'o ñati, lo'o jua'a tyucui chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi nda Ni nu ndya'a lo'o ya. Bi' cha' nu lo'o ña'a ngu' lcaa cha' nu ndyaca jil'i ya, li' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cña jil'i ycu'i Ndyosi laca nu ndya'a ya lo'o. Na cua ngua tso'o cresiya jil'i ya juani cuentya jil'i ycu'i Ni, bi' cha' cua ngujui juersa jil'i ya cha' taca xuu tya'a ya lo'o nu xña'a; jua'a taca cua'a ya jil'i nu bi', cha' ná cua'ni ñu'u nu bi' jil'i ya. ⁸ Ntsu'u quiya' nu ndu'ni chi' ngu' loo ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' ti' jil'i ya. Nchcui' ngu' cha' tso'o jil'i ya, lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' cuxi jil'i ya. Nchcui' ngu' cha' nu cuiñi tsa ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ya. ⁹ Ntsu'u quiya' ndu'ni ngu' cha' ndyuloo ngu' jil'i ya; xa' la quiya', li' ndu'ni ngu' cha' ná nslo ngu' jil'i ya tsiya' ti. Ntsu'u quiya' ndya'a ya su cua cajaa ti ya nchca, pana ña'a ti tya lu'ú ya; nchcube' tsa ngu' jil'i ya, pana ná nchca cujuui ngu' jil'i ya. ¹⁰ Masi xñi' tsa ti' ya xqui'ya cha' ti' nu ndyacia jil'i ya tu'ni, pana ña'a ti cha' ti' ya; ti' tsa ya tu'ni, pana ndyiji juersa jil'i ya cha' xtyucua ya jil'i tyuu tya'a ñati. Masi ná sca na ntsu'u jil'i ya tsiya' ti lo'o ndi' ya nde chalyuu; pana ycu'i Ndyosi nxyucua jil'i ya, lcaa na ntsu'u jil'i ya li'.

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a na, ngu' Corinto, ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i ma, bi' cha' cua liñi tsa nchcui' ya lo'o cu'ma lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ya. ¹² Si'i na nga'aa nti' ya xtyucua ya jil'i ma, la cui' cu'ma laca nu lqui'ya tsa ntaja'a ma xtyucua ma jil'i ya; ¹³ bi' cha' juani tya'na tsa nchcui' na' lo'o cu'ma. Ndi'ya nti' na' chcui' na' lo'o cu'ma, ñi'ya nchcui' ngu' lo'o sñi' ngu': Cui'ya ma cha' clyu ti' jil'i ya, tyucui tyiquee ma cua'ni cho'o ma tyiquee ma ña'a ma jil'i ya.

Tyaca'a tsa na jil'i ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca

¹⁴ Ná clyana ma ñi'ya caca quiñi cha' jil'i ma lo'o ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu'i Ndyosi, ná cua'ni tya'a ma lo'o ñati bi' tsiya' ti. Ná taca ca stu'ba cha' jil'i ma lo'o ngu' bi', cha' nu ñati nu cua ngua lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycu'i Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu ná ndaquiya' jil'i Ni tsiya' ti; lo'o jua'a ñati nu ntsu'u xee jil'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i, ná taca ca stu'ba cha' jil'i ngu' bi' lo'o ñati nu ndiya la ti' chalyuu talya. ¹⁵ Ná taca tsiya' ti ca stu'ba cha' jil'i Cristo lo'o Satanás; lo'o jua'a ñati nu cua ngusñi cha' jil'i Cristo ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu ná ntaja'a xñi cha' bi' tsiya' ti. ¹⁶ Ñi'ya nti' cu'ma nu tyaca'a tsa ma jil'i ycu'i Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ma lo'o xa' ñati nu ngusñi cha' jil'i cua ña'a ca jo'ó; tyaca'a tsa na jil'i ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca xqui'ya cha' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i na. Ndi'ya nacui ycu'i Ndyosi:

Tyi' na' ca slo ñati bi', lo'o jua'a tya'a na' lo'o ñati bi';

caca na' ycu'i Ndyosi cuentya jil'i ngu' bi',

bi' cha' taca caca ngu' bi' ñati 'na.

Jua'a nacui Ni. ¹⁷ Lo'o jua'a nchcui' ycu'i nu Xu'na na chaca quiya' lo'o na, nu ngusñi na cha' jil'i Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Tyu'utsu' ma nde su ndi' ngu' cuxi; ná cua'ni tya'a ma lo'o nu ngu' cuxi bi',

cha' ná tyatí cha' jil'i ma lo'o cha' cuxi nu ndyuni ngu' bi'.

Li' quiñi cha' 'na lo'o ma,

¹⁸ caca na' Sti ma;

jua'a cu'ma caca ma sñi' na', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu.

Jua'a nacui ycu'i Ndyosi nu Xu'na ma, nu lcaa tsiya' ti cña nchca jil'i Ni.

7

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, nu ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil'i ma, jua'a laca cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o na,

cha' nu caca ji'na nde loo la. Bi' cha' lacua, ntsu'u cha' cua'ni tye na ji'i lcaa cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u ji'i cresiya ji'na, ji'i tyucui ña'a na. Lo'o jua'a lye tsa cua'ni na cña cha' caca na ñati ji'i ycui' Ni; na laca nu cua'ni na nde chalyuu, cua'ni na ji'i ñi'ya nti' si cua ndu ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na.

Nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu'

² Cua'ni cho'o tyiquee ma ña'a ma ji'i ya lacua. Ni sca quiya' ná ngua'ni ya cha' cuxi lo'o cu'ma, ni sca cu'ma ná ngua'ni ñu'u ya chalyuu ji'i ma; ná ntsu'u mala su ñilo'o ya ji'i ma, ni sca tya'a ma. ³ Ná nti' na' sta na' quiya hichu' ma. Ndi'ya nti' na' chcu' na' lo'o ma, ñi'ya nu nacui' na' ji'i ma tsubi': lcaa tyempo ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma; masi cua ngujui na, masi ña'a ti tya tyiquee' tyi'i na chalyuu, pana ña'a ti stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o cu'ma. ⁴ Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i cu'ma, la cui' jua'a nti' na' lo'o nchcu' na' cha' ji'i ma lo'o xa' ñati. Ña'a ti ndyaca tlyu tyiquee na', ña'a ti chaa ti' na' ndi'i, masi cua ngua lcaa cha' ti' bi' ji'i ya.

⁵ Tya lo'o ndyalaa ya ca loyuu su cuentya Macedonia re, nga'aa ngujui tyempo cha' chca'a cña' ya tsiya' ti, cha' lcu'a ti se'i tucui tsa cña ndyacia ji'i ya. Lcaa se'i su ndya'a ya nda tsa ngu' cha' cusuu lo'o ya, lo'o jua'a hasta ca ne' cresiya ji'i ya ndyatí cha' ntsii ya. ⁶ Pana ycui' Ndyosi ni, nda la Ni juersa ji'i ñati nu xñi'i ti' ti' nga'a; bi' cha' xa' juersa nda Ni ji'i ya cha' caca nguula la tyiquee ya, xqui'ya cha' cua ndyalaa Tito ca nde. ⁷ Lo'o jua'a tso'o tsa cha' nu nda yu lo'o ya cuentya ji'i cña nu ndyu'ni cu'ma; nacui' yu cha' cua nti' tsa cu'ma ña'a loo ma ji'i ya chaca quiya', lo'o jua'a nacui' yu cha' ntyuju'u ti' ti' ma ndi'i ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua ji'i ma tya li', nacui' yu cha' nga'aa ndiya ti' ma cha' cuxi nu nchcu' ngu' 'na tsubi' la. Xqui'ya lcaa cha' bi', chaa la ti' na' ndi'i na' juani.

⁸ Chañi cha' ndube ti' na' cha' ngua xñi'i xi ti' ma xqui'ya quityi nu nguscua na' tya li', pana ná ntyuju'u ti' na'; ná tya'achu' na' ji'i cha' nu cua nguscua na' li', masi ntsu'u tsa nu ntyuju'u ti' na' cha' nguscua na' cha' bi'. Jlo ti' na' cha' ngua xñi'i ti' ma nquicha', pana xtyi'i ti' ngualo cha' bi'. ⁹ Nu juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndaquiya' ma cha' bi', cha' cua ngua xñi'i xi ti' ma, lo'o li' nguxtyanu ma cha' cuxi nu ngua'ni ma tya li'. Ngua xñi'i ti' ma tu'ni, pana ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caca tso'o ji'i ma lo'o cua ndye cha', bi' cha' si'i na' cua ngunu'u tyiquee ma juani xqui'ya cha' ngua tyaala na' ji'i ma li'. ¹⁰ Nu lo'o ndube ti' na' ji'i ycui' Ndyosi laja lo'o nga'a na xñi'i ti' na, li' caja ñi'ya xtyanu na' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni na; clyaa' na' ji'i nu cuxi li', nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' na li'. Pana ñati nu xñi'i xi ti', nu ná ndube ti' ji'i ycui' Ndyosi ni, ná ntaja'a ñati bi' ca tyuju'u ti' ji'i quiya' nu ntsu'u ji'i; chcuna' chalyuu ji'i ngu' bi' jua'a ti li'. ¹¹ Culacua xi ti' ma ñi'ya ndyaca ji'i ma juani, tya lo'o ngua'ni na' cha' ngua xñi'i ti' ma nu ngua li': tyucui tyiquee ma nclyacua ti' ma juani, cha' cua nti' tsa ma juani cha' tyu'u lubii ma ji'i cha' bi'; tsa cla'be ngua ñasi' ma, tsa cla'be ti ndyutsii ma, pana ndyi'u tsa ti' ma jna' li', ña'a cuayá' nu lye tsa ngua ti' ma cha' ña'a loo ma 'na chaca quiya'; yala ti' ngua ti' ma chcube' ma ji'i yu nu ngua'ni cha' cuxi bi'. Jua'a nchca cuayá' ti' ya cha' nga'aa ndyanu yabe' ji'i ma xqui'ya cha' cuxi bi'. ¹² Bi' cha' laca nguscua na' nu quityi bi'; si'i na' ngulacua tsa ti' na' xqui'ya yu nu ngua'ni cha' cuxi bi', ni si'i na' ngulacua tsa ti' na' xqui'ya ngu' nu ngua cuxi ji'i. Ngua ti' na' cha' culacua tso'o ti' ma ji'i cha' nu cua nchcu' ya lo'o ma, ñi'ya laca si ndu ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na; bi' cha' nguscua na' quityi nu ndyaa slo ma bi'. ¹³ Lo'o nu juani tso'o la nti' ya cuentya ji'i cu'ma.

Tso'o ti nti' ycui' ya lacua; lo'o jua'a

lye la chaa ti' ya juani cha' cua na'a ya ji'i Tito, cha' tso'o tsa ngua ti' yu. Ca ta'a cu'ma ngua'ni ma cha' ti ti cre-siya ji'i yu ndyalaa yu juani. ¹⁴ Lo'o tya ndi'i yu ca slo na', cua ni na' ji'i yu cha' tso'o tsa ngusni ma cha' ji'i Jesús, lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'. La cui' jua'a lcaa quiya' lo'o nchcui' ya, chañi tsa laca cha' ji'i Jesús nu nchcui' ya lo'o ma; lo'o jua'a chañi ngua cha' nu ni na' ji'i Tito, cha' tso'o ti nti' ycu'i' ya ña'a ya ji'i ma. ¹⁵ Tya cuayá' nu tso'o la ntsu'u tyiquee Tito ña'a yu ji'i ma juani, nu lo'o ndyu'u ti' yu ji'i lcaa cu'ma cha' cua ndaquiya' tsa ma ji'i lcaa cha' nu cua nacui' yu ji'i ma; na'a yu cha' ndube tsa ti' ma xqui'ya cha' nu cua nda yu lo'o ma, lo'o jua'a ná nguxtyacui ma xi xa' la cha' lo'o yu li'. ¹⁶ Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' juani cha' taca tyi'u ti' na' ji'i cu'ma jua'a.

8

Nda ngu' cñi cha' caca msta cuentya ji'i Cristo

¹⁻² Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, juani ta na' sca cha' lo'o ma cuentya ji'i la cui' ngu' tya'a na, nu ñati ji'i Cristo nu ndi'i ca loyuu Macedonia. Tso'o tsa ngua ti' ca ta'a ngu' nu ndi'i tyuu quichi su cuentya Macedonia bi'; cua tlyu tsa msta nu nguxti'i ngu' bi', ñi'ya laca si na culiya' tsa ngu'. Masi lye tsa ngua ti' ngu' bi' xqui'ya cha' ti' nu cua ndyacia ji'i ngu', pana ña'a ti tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'. Lo'o jua'a ngua ji'i ngu' nda ngu' msta bi' xqui'ya cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' jua'a ti, jua'a ngulacua ti' ngu' bi'. ³ Chañi tsa cha' nu ta na' lo'o ma cuentya ji'i ngu' bi': Cha' tso'o ti tyiquee ngu' bi' ni, cua nda ngu' lcaa ña'a nu ngujui ti xi ji'i ngu'; lo'o jua'a tya quiña'a la cñi nda ngu', masi ná ndyu'u scua cñi nu ndyanu ji'i ngu'. ⁴ Hasta ngüijña ngu' chacuayá' ji'i ya cha' ta ngu' msta bi', cha' xtyucua ngu' ji'i xa' la tya'a ñati, ngu' nu cua ngusni cha' ji'i Jesús ca xa' quichi su ntsu'u tsa na

nu lyiji ji'i ngu'. ⁵ Ni ná ngulacua ti' ya cha' ta ngu' jua'a. Tya clyo ntaja'a ngu' tyucui tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ycu'i' Ndyosi; lo'o li' nacui' ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ya cha' cua'ni ngu' chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi. ⁶ Bi' cha' cua nchcui' ya lo'o yu Tito bi', cha' cua'ni lyiji yu cha' xti'i yu msta nu nda cu'ma cha' tso'o ntsu'u tyiquee ma, cha' tya tsubi' la cua nguxana nxi'i yu msta bi'. ⁷ Nu cu'ma ni, tso'o tsa jlyu ti' ma ji'i ycu'i' Ndyosi, tso'o tsa nchca ji'i ma culu'u ma cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i xa' ñati, tso'o tsa nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ndyu'u sca cha'; na cua nti' tsa ma xtyucua ma ji'i ngu', la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i ya. Nchca tsa ji'i ma cuentya ji'i lcaa cña, nti' ya; bi' cha' nlyacia ti' ya cha' ná tyiquee' yala tsa cua'ni ma cha' xti'i ma cñi bi'.

⁸ Si'i na nlyo na' cña ji'i ma re; nu lo'o ña'a ma ji'i xa' la ngu' tya'a na, cha' nti' tsa ngu' xtyucua ngu' ji'i tya'a ñati ji'i Cristo, li' taca cua'ni cuayá' ma ji'i ycu'i' ca ma si chañi ca cha' ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i la cui' ngu' tya'a ma. ⁹ Cua jlo ti' ma ñi'ya ndu'ni Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcu'i' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o ñati. Lcaa na cua ntsu'u ji'i Ni, pana cua ntaja'a Ni ngua Ni sca ñati ti, ñi'ya nti' sca ñati ti'i nu ná sca na ntsu'u ji'i tsiya' ti. Xqui'ya cu'ma, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a, cha' tiya' la li' taca caja lcaa na nu ntsu'u ji'i ycu'i' Ni ji'i ma.

¹⁰ Ndi'ya nti' na', tso'o la si cua'ni ma cha' xcua se'i cña bi' lacua, cha' tya yija na ndyu'ni ma ji'i. Si'i la xña cua'ni ti ma ji'i; pana xqui'ya cha' ndiya ti' ma ndu'ni ma jua'a, bi' cha' ta ma msta bi'. ¹¹ La cui' jua'a cua'ni ma cña bi', ña'a cuayá' nu xcua se'i cña bi'. Tso'o tsa ngua ti' ma nu lo'o nguxana cña bi', lo'o jua'a tso'o si tyucui tyiquee ma cua'ni lyiji ma ji'i, tsa ña'a cuayá' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i scaa ma ta ma msta bi'. ¹² Si chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ta ngu' tsa ña'a nu ntsu'u xi ji'i ngu', tso'o ti xñi ycu'i' Ndyosi msta bi' ji'i ngu', ñi'ya nu

nchca ti jil'i ngu' li'; ná nti' Ni cha' ta ngu' msta si ná sca na ntsu'u jil'i ngu'.

¹³ Ná nti' na' cha' lyiji tsa na jil'i ma laja lo'o ta ma cñi, cha' caja na nu lyiji jil'i ngu' ti'i tya'a na. ¹⁴ Laca cha' cua ngujui xi cha' tso'o jil'i ma juani ti, bi' cha' ntsu'u ñi'ya nu taca xtyucua ma jil'i xa' la ngu' tya'a na nu lyiji tsa cha' jil'i. Nde loo la li', si lyiji ñi'ya nu tyiji yu'u jil'i ma chalyuu, ná tyiquee' lo'o ngu' bi' taca xtyucua ngu' jil'i cu'ma li', cha' jua'a caca stu'ba cha' jil'i ma lo'o xa' la ngu' tya'a ngusni na cha' jil'i ycu' Ndyosi. ¹⁵ La cui' jua'a nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nacui: "Masi nteje tacui cuaya' nguxuti'i ngu' na cacu ngu', nga'aa ntyucua la jil'i ngu' tsiya' ti li'; lo'o nu ngu' nu nguxuti'i xti ti cha' bi', nga'aa lyiji jil'i ngu' tsiya' ti lo'o cua ndye cha' li'".

Sca cha' cuentya jil'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu

¹⁶ Tso'o tsa nti' ya lo'o nchcui' ya lo'o ycu' Ndyosi, cha' nu Tito, tya'a ndya'a ya cña bi' ni, nti' tsa yu xtyucua yu jil'i ma. Stu'ba ti nti' yu lo'o na' cha' xtyucua ya jil'i cu'ma. ¹⁷ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ngua'ni yu cña nu cua ni na' jil'i yu; lo'o juani nti' tsa yu xtyucua yu jil'i ma, bi' cha' tsa yu tsa na'a yu jil'i cu'ma chaca quiya', cha' jil'i ti yu.

¹⁸ Lo'o yu ta ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' caa lo'o Tito jil'i yu ca slo ma. Cua laca ndyuloo ma jil'i yu bi', cha' tso'o tsa nchcui' ngu' jil'i yu macala su ndyu'u ti'i ngu' cuentya jil'i Cristo, cha' tso'o tsa nda yu cha' jil'i Cristo lo'o ngu'. ¹⁹ La cui' jua'a nu ñati jil'i Cristo nu ndyu'u ti'i lcaa quichi' cua ngusubi ngu' jil'i yu tya'a na bi', cha' tya'a yu lo'o ya, cha' xtyucua yu jil'i ya lo'o ndyu'ni ya cña cha' xti'i ya msta nu nda ngu'. Ndyu'ni ya cña bi' cuentya jil'i nu Xu'na na, cha' jua'a taca cua'ni chi' ya loo Ni; lo'o jua'a nti' ya cha' yala ti cua'ni ma cña bi', xqui'ya cha' ndiya ti' ma ndu'ni ma jua'a. ²⁰ Li' ná taca chcui' ngu' jil'i ya xqui'ya

cha' cua nxi'i ya cñi nu nda ma cha' xly'a'be ti bi'. ²¹ Ndube ti' ya jil'i ycu' nu Xu'na na, lo'o jua'a ndube ti' ya ñi'ya nu chcu' ñati; bi' cha' nti' ya cha' xcu' lubii ti cua'ni ya lcaa cña bi'.

²² Lo'o jua'a tya nda ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo cha' stu'ba ti caa yu lo'o nu xa' ñati ngu' tya'a na bi'. Quiña'a tsa cña cua ngua'ni yu cuentya jil'i nu Xu'na na, bi' cha' jlo ti ya cha' ndiya ti' yu cua'ni yu cña lo'o na. Masi juani tyaca' tyijyu' cha' ndyi'u tsa ti' yu jil'i ma.

²³ Bi' cha' juani si xcuane ngu' jil'i ma ni cña laca ndya'a Tito, ndi'ya ñacu' ma jil'i ngu': Tya'a ndya'a na cña laca yu re. Lo'o jua'a xacu' ma cha' jil'i ngu' cha' stu'ba ndyu'ni yu cña lo'o cua cuentya jil'i cu'ma. La cui' jua'a si xcuane ngu' jil'i ma, ni cña laca nu ndya'a xa' la tya'a ndya'a Tito bi', ndi'ya xacu' ma cha' jil'i ngu' li': Ndy'a'a ngu' bi' cuentya jil'i lcaa latya ngu' xa' quichi' nu ndyu'ni tlyu jil'i Cristo, cha' ndu'ni chi' ngu' loo Cristo. ²⁴ Bi' cha' chcu' tso'o ma lo'o ngu' bi' lacua, cha' ca cuaya' ti' xa' la ngu' tya'a na cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' ya lo'o ña'a ya ñi'ya nu ndyu'ni ma lo'o ngu' bi'. Ca tiya' la li' caja cha' bi' jil'i lcaa taju ñati nu cuentya jil'i Cristo bi'.

9

Msta nu nda ma cha' xtyucua jil'i tya'a ñati ma

¹ Nga'aa nti' cha' chcu' la na' lo'o cu'ma cuentya jil'i msta nu nxi'i ma cha' xtyucua jil'i ngu' tya'a ma nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo, ² cha' cua jlo ti' na' cha' tso'o ti nti' ma ña'a ma jil'i ngu'. Lu'ba ti nchcui' na' lo'o ngu' ca tyi re, ca loyuu su cuentya Macedonia re, cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, cu'ma ngu' ca tyi nde loyuu su cuentya Acaya bi'; ni na' jil'i ngu' cha' yala tsa ti' cu'ma, cha' tya yija na ngua'ni cña ti' ma cha' xti'i ma msta bi'. Lo'o nu ngu' Macedonia re ni, cua ngua'ni cha' la ti' tyiquee ngu' lo'o na'a ngu' cha' yala tsa ndyu'ni ma

cña. ³ Masi jua'a ña'a ti tya ta na' jil'i ngu' tya'a na bi', cha' caa ngu' ca slo ma. Li' taca cua'ni ma tsa ña'a nu cua nacui na' jil'i ngu' cha' ndu'ni ma, si'i cha' laja ti nchcui' na' jil'i ma lacua. Bi' cha' cua'ni ma cha' xti'i ma msta bi', cha' cua laca ti nguscua se'i cha' bi' nu lo'o caa na'. ⁴ Ná jlo ti' na' si lo'o xi tya'a na nu laca ngu' Macedonia re caa na' li'. ¿Ñi'ya cua'ni na li', si ña'a ngu' cha' ná ngua'ni yala ma? Ca tyuju'u tsa ti' ya li', cha' cua nchcui' ya lo'o ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ma; jua'a cu'ma caca tyuju'u ti' ma li'. ⁵ Bi' cha' cua nchcui' na' lo'o ngu' tya'a na re, cha' tsa ngu' nde loo la que na', cha' xtyucua ngu' jil'i ma cha' cua'ni cho'o ma msta, ñi'ya nu nacui ma 'na cha' ta ma; cua laca nscua se'i ti cha' bi' lo'o caa na' li'. Jua'a laca bi' sca cña tso'o nu ngua'ni ma xqui'ya cha' ndiya ti' ma ndu'ni ma jil'i, si'i sca cña nu ndatsaa tsa ya jil'i ma laca nu ngua'ni ma li'.

⁶ Tyi'u ti' ma ñi'ya ndyaca lo'o ntyaa na na cuiñii. Si xti ti si'yu na cuiñii bi' cataa na, xti ti cha' tso'o tyu'u ji'na li'; pana si quiña'a si'yu cataa na, quiña'a la cha' tso'o tyu'u li'. ⁷ La cui' jua'a lo'o ta na cñi xlya'be ti, nga'a cha' quiñi ti' na ni tsa lo ta scaa na. Ná tso'o si cha' cuiñi ti na ta na jil'i, la cui' ti ná tso'o si cha' juersa ti ta na jil'i; ndiya la ti' ycu' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee na ta na jil'i. ⁸ Taca xtyucua ycu' Ndyosi jil'i ma lo'o quiña'a tsa cha', lo'o li' tyu'u scua jil'i ma lcaa cha' nu lyiji jil'i ma; lo'o jua'a tya caja la ñi'ya xtyucua ma jil'i xa' ñati lo'o cua ña'a ca cña tso'o. ⁹ Ndi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu':

Sca ñati nu ndaquiya' tso'o jil'i ycu' Ndyosi, quiña'a tsa cha' xlya'be nda yu jil'i ngu' ti' tya'a yu;

bi' cha' lcaa tyempo tyi'u ti' ngu' jil'i cña tso'o nu ndu'ni yu.

¹⁰ Nda ycu' Ndyosi na cuiñii cataa na, jua'a nda Ni na cacu na; la cui' jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji jil'i ma cha' cua'ni ma sca cña tso'o lo'o ñati

chalyuu. Lo'o jua'a xtyucua Ni jil'i ma cha' tyu'u scua cha' tso'o nu ndyuni ma, cha' xqui'ya bi' caca tso'o tyiquee ñati. ¹¹ Bi' cha' jua'a ndyaca, cha' cua ndyiji lcaa na jil'i ma, ña'a cuayá' taca ta ma cha' xlya'be jil'i xa' ñati. Lo'o cua ndye, li' tso'o tsa tya ngu' xlya'be jil'i ycu' Ndyosi xqui'ya msta nu cua nda ma, nu tsa lo'o ya jil'i cha' tyalaa ca su ndi'i ngu' ti' bi'. ¹² Nu lo'o nda ma na nu xtyucua jil'i ngu' tya'a na ni, li' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u jil'i ngu' bi' chalyuu; jua'a tso'o tsa caca tyiquee ngu' bi'. Lo'o chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, ¹³ cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi li'. Taca ña'a ngu' bi' jil'i ma, cha' chañi cha' ndaquiya' ma jil'i cha' tso'o nu cua nda Cristo lo'o ma; ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' lo'o ña'a ngu' cña nu cua ngua'ni ma cha' caja xlya'be jil'i ngu' bi'. Cua'ni chi ngu' loo ycu' Ndyosi li', xqui'ya cha' tso'o tsa nda ma msta jil'i ngu' bi', la cui' ñi'ya nu nda ma jil'i lcaa ñati. ¹⁴ Li' chcu' ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi cuentya jil'i ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i ma; tyi'u ti' ngu' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati xqui'ya msta nu cua nda ma jil'i ngu' bi'. ¹⁵ Tso'o tsa laca si tya na xlya'be jil'i ycu' Ndyosi lacua, cha' tlyu tsa cha' tso'o laca nu cua nda Ni ji'na, ni nga'aa nchca ca cuayá' ti' na cha' bi'.

10

Ycu' Ndyosi nda chacuayá' macala su cua'ni Pablo cña

¹ Pablo laca na' nu nchcui' na' lo'o cu'ma juani; tyu'u cha' clyu ti' jil'i ma, masi chcu' liñi na' lo'o ma. Nacu' ngu' cha' ntsii na' lo'o nchcui' na' lo'o ma nu lo'o ndi'i na' slo ma, pana tyaala tsa ndu'ni na' lo'o ma nu lo'o nga'a na' tyijyu'; jua'a cha' nda ngu'. Tyi'u ti' ma lacua, cha' xcui' tso'o ti nti' Cristo lo'o ña'a Ni ji'na. ² Nu juani tya'na nchcui' na' lo'o ma, cha' ná cua'ni lye ma lo'o na', cha' jua'a ná cua'ni tyaala na' lo'o ma chaca quiya' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma. Taca cua'ni tyaala na' lo'o ñati tu'ni, ñati

nu cua ñi'lo'o ji'i ma cha' cuxi tsa cña ndyu'ni ya. ³ Chañi tsa cha' laca na ñati chalyuu, pana ná ndyu'ni na ngana ji'i ngu' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; ⁴ si'i na nxuu tya'a na lo'o ngu' cuxi ñi'ya nu nxuu tya'a sca ñati chalyuu. Ycui' Ndyosi ni, nchca tsa ji'i Ni, bi' laca nu stu'ba ti ndu'ni cña lo'o na cha' taca tyijiloo na ji'i lcaa cha' cuxi nu nxuu lo'o na. ⁵ Ntsu'u cha' tyijiloo na ji'i lcaa cha' cuiñi nu nchcui' ngu' ji'i Cristo; jua'a ntsu'u cha' tyijiloo na ji'i lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' ngu' ji'i, nu ndaca'a tsa ji'i ngu' cha' ná xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi. Nu lo'o cua nguxtyanu ngu' ji'i lcaa cha' cuxi bi', li' taca cua'ni na cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu ntsu'u ji'i Cristo. ⁶ Bi' cha' lo'o cu'ma ni, nga'a cha' taquiya' lyiji ma lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Cristo, cha' tiya' la li' taca culo'o ya ji'i nu xa' la ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' bi' tsiya' ti.

⁷ Na la xña nchcui' ti ma ji'i ya. Pana tso'o la si culacua xi ti' ma ñi'ya ndyu'u scaa cha' nu liñi ca; nu ñati nu nti' cha' cuentya ji'i Cristo laca ngu' bi' ni, ndu'ni cha' culacua tso'o la xi ti' ngu' bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li', cha' lo'o cuare laca ya cuentya ji'i Cristo. ⁸ Cua nchcui' tsa na' lo'o ma cha' cua nda ycui' nu Xu'na na chacuayá' ji'i ya, nu lo'o ndya'a ya slo cu'ma; lo'o jua'a ná nchca tyuju'u ti' na' masi nchcui' na' jua'a lo'o ma. Cua lo'o chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi ndya'a ya, cha' taca tyati' la ti' tyiquee ma cha' ji'i Ni; si'i na cua'ni ñu'u lyiji ya ji'i ma. ⁹ Ná nti' na' cha' ñacu ma cha' na nchcutsi' ti na' ji'i ma lo'o quityi nu nscua na' cha' ya slo ma. ¹⁰ Nacu' ngu': Tonu tsa cha' nu nda nu Pablo bi', tyaala tsa ndu'ni yu lo'o na, nu lo'o ndi' yu tyijyu'. Nda yu cha' nu lijya ca slo na, nacui' ngu' ji'i ma, pana ná nchca culo tso'o yu cña ji'na nu lo'o ndi' yu slo na; ná nduna na tsiya' ti cha' nu nda yu li', nacui' ngu' bi' li'. ¹¹ Tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi' lacua, cha' sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nscua ya lo quityi nu lo'o nga'a ya tyijyu', la cui' ñi'ya nu cua'ni ya lo'o

ma nu lo'o tyi' ya ca slo ma.

¹² Si'i na caca stu'ba cha' ji'i ya lo'o ñati bi', nti' ya; tyixi tsa ndu'ni ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tonto tsa ngu' bi'. Na ña'a cuayá' ngu' bi' ji'i ycui' ca ngu', bi' cha' nti' ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ycui' ngu'. ¹³ Pana nu cuare ni, ná nti' ya cha' chcui' tso'o ti ngu' ji'i ya cuentya ji'i sca cña nu cua ngua'ni xa' ñati; tso'o masi chcui' ngu' ji'i cña nu ndyu'ni ycui' ca ya, cha' ycui' Ndyosi laca nu nda chacuayá' macala su nga'a cha' cua'ni scaa ya cña. Lo'o jua'a nda Ni chacuayá' cha' ndyalaa ya ca slo cu'ma, ngu' Corinto. ¹⁴ Bi' cha' lacua, cua lo'o chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi ndyaa ya ca slo ma tya clyo, cha' nchcui' ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Cristo lo'o ma; si'i na ntyijiloo ya ji'i chacuayá' nu nda Ni ji'i ya bi'. ¹⁵ Ná ntsu'u cha' chcui' ya ji'i cña nu ndyu'ni xa' ñati cuentya ji'i ycui' Ndyosi, chcui' ya ji'i tsa bi' ti cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ycui' ca ya ca slo ma. Na cua nti' ya cha' xñi tso'o la ma cha' ji'i ycui' Ndyosi nde loo la, cha' li' quiña'a la cña taca cua'ni ya laja ngu' tya'a ma, ñi'ya nu cua nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ya. ¹⁶ Lo'o li' xqui'ya cu'ma caca ñi'ya chcui' ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Cristo lo'o ngu' xa' quichi' nu ndi' tyijyu' la, nde loo la ca su ndi' cu'ma. Bi' cha' lacua, ná ndu'ni cha' chcui' ya cha' ji'i cña nu cua ngua'ni xa' ñati cuentya ji'i Cristo.

¹⁷ Si nga'a cha' chcui' na ji'i sca cha', tso'o la chcui' na ji'i sca cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi lacua. ¹⁸ Si'i na taquiya' tso'o la Ni ji'i ñati nu nchcui' tsa ji'i cña nu ndyu'ni ycui' ca ngu'; nu lo'o tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'i ñati, li' taquiya' Ni ji'i cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

11

Nu ngu' nu cuiñi ti nclyu'u cha' ji'i Jesús

¹ Lo'o juani tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na', talo tyiquee ma xi jna', masi cha' tonto ti na' nchcui' tsa na' cha' ji'i ycui' ca ti na'. ² Na tiji' tsa ti' na' ña'a na' ji'i cu'ma. Ni tyiquee'

la cui' jua'a nti' ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i cu'ma. Na cua nguñi cha' 'na lo'o ycui' Ndyosi cha' ta na' ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Cristo, ñati nu lubii tyiquee, la cui' ñi'ya laca lo'o sca nu cuna'a cuañi' nu caja clyo'o lo'o sca ti nu qui'yu ji'i; ³ ndube tsa ti' na' si quiñu'u chca cresiya ji'i ma. Tya sa'ni ni, cua nguñilo'o nu cuaña ji'i Eva, cha' tajua' tsa nchcui' nu xña'a bi'. Pana ná nti' na' cha' quiñu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo jua'a, ná nti' na' cha' ñilo'o nu xña'a ji'i ma xqui'ya xa' ñati; juani tso'o tsa cha' tyucui tyiquee ma cua ngusñi ma cha' ji'i ycui' Cristo. ⁴ Ngujui cha' jna' cha' ndi'ya ndu'ni ma: tso'o tsa nchcui' ma lo'o cua ña'a ca ñati nu liya ca slo ma, masi xa' ña'a cha' nu nda ngu' cuentya ji'i Jesús, masi ná stu'ba cha' nu nda ngu' bi' lo'o cha' nu cua nda ya lo'o ma tya clyo la. La cui' jua'a nduna ma chaca cha', pana si'i cha' tso'o ji'i Jesús nu ndu'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi nu cua nchcui' ya lo'o ma laca bi'. Bi' cha' laca cha' chaca xtyi'i ndyu'ú ne' cre-siya ji'i ma juani, nga'aa si'i Xtyi'i ycui' Ndyosi laca bi'. ⁵ Ni si'i na cuxi la laca cha' nu nchcui' na', si'i na tso'o la cha' nu nchcui' nu xa' ñati bi'; nti' ma jua'a, masi cua nguñilo'o ngu' ji'i ma lo'o nchcui' ngu' cha' laca ngu' cña ji'i Cristo. ⁶ Masi ná nchca 'na chcui' liñi na' lo'o ñati, nti' ma, pana ndye cha' ngua tsa'a tso'o na' cha' ji'i Jesús bi'; lo'o jua'a jlo ti' ma cha' chañi tsa cha' nu nchcui' na' re, cha' tyuu quiya' cua na'a ma 'na, lcaa ca cha' nu cua ngua 'na.

⁷ Ná ngusñi na' caya' ji'i ma tsiya' ti nu lo'o ndi'i na' ngulu'u na' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi ji'i ma. Cua ntaja'a na' li' cha' caca ti'í la na' xqui'ya cu'ma, cha' caja ñi'ya caca tso'o la tyiquee ycui' cu'ma. ¿Ha ná tso'o cha' ngua'ni na' jua'a, nti' cu'ma? ⁸ Ca ta'a taju ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesu-cristo xa' quichi ni, bi' laca ngu' nu nxyucua 'na lo'o cñi tyucui tyempo lo'o ngua'ni na' cña ca su ndi'i cu'ma; ná ngusñi ti na' caya' ji'i ngu' bi', cha' jua'a ngua nxyucua na' ji'i ma

li'. ⁹ Tyucui tyempo nu lo'o nguti'i na' lo'o cu'ma, nu lo'o lyiji cñi 'na, li' ná nguñi na' ji'i ma cha' xtyucua ma xi 'na; nu ngu' ca tyi Macedonia, tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua yaa yalo'o ngu' bi' lcaa na nu nguliji ti xi 'na. Jua'a ngua'ni na' nu ngua li', cha' ná ta na' quiña'a tsa cña ji'i cu'ma, ngua ti' na'. La cui' jua'a tya cua'ni la na' tyempo nde loo la, nti' na'. ¹⁰ Tso'o la nti' na' cha' ndyaca jna' jua'a. Bi' cha' juani macala su tya'a na' tyucui loyuu su cuentya Grecia, nga'aa nti' na' cha' ta ngu' caya' 'na; cua jlo ti' ma cha' chañi tsa cha' nu nchcui' na' re, xqui'ya cha' laca na' ñati ji'i Cristo. ¹¹ Si'i xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma, bi' cha' nchcui' na' jua'a; cua jlo ti' ycui' Ndyosi cha' tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i cu'ma.

¹² Lo'o jua'a tya cua'ni la na' ña'a nu ndu'ni ti na' juani, cha' jua'a ná caca chcui' lye nu xa' ñati bi' ji'i ya, lo'o ñacui' ngu' cha' ndyu'ni ya cña ñi'ya nu ndu'ni ycui' ngu'. ¹³ Ná chañi cha' ndyu'ni ngu' bi' cña ji'i Cristo; na cuiñi ti ngu' bi', quiña'a tsa cha' cuiñi nda ngu' bi' lo'o ñati macala su ndya'a ngu'. Xa' ña'a xi ndu'ni loo ngu' bi', cha' ñilo'o ngu' ji'i xa' ñati cha' laca ngu' bi' ñati tso'o, cha' ñati nu ndyu'ni cña ji'i Cristo laca ngu' bi'. ¹⁴ Ná tlyu cña laca cha' ndu'ni ngu' bi' jua'a, cha' lo'o nu xña'a nu naa Satanás taca ji'i ñilo'o ji'i ñati, nu lo'o xa' ña'a cua'ni loo yu ña'a cuayá' nu ca ti' ngu' cha' laca yu sca xca nu ndyu'u tucua lo'o xee ji'i ycui' Ndyosi; pana ná chañi laca cha' bi'. ¹⁵ La cui' jua'a lo'o ngu' nu ndyu'ni cña cuentya ji'i nu xña'a bi'; ná tlyu cña cha' cua'ni ngu' cha' xa' ña'a loo ngu', ña'a cuayá' nu ñilo'o ngu' bi' ji'i xa' la ñati cha' cña ji'i ycui' Ndyosi laca nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana nu lo'o tyalaa hora cha' caca cuayá' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi, li' chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nga'a cha' tyacua ji'i ngu' xqui'ya cña cuxi nu cua ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu.

Cha' ti'í nu cua ngujui ji'i Pablo lcaa su nguta'a yu

16 Chaca quiya' chcu' na' lo'o mā, cha' ná nga'a cha' chcu' mā cha' nu tonto ti laca na'. Masi jua'a nti' mā, cha' tonto laca na', pana ta mā xi chacuayá' 'na chcu' na' xi ji'i lcaa cha' nu cua ngua 'na. 17 Ná ndiya ti' na' cha' nchcu' na' ji'i cha' bi', cha' si'i cha' nu cua nda ycu' Ndyosi cha' chcu' na' lo'o ñati laca cha' bi', nti' na'. Chañi cha' tonto tsa na', nti' na', si lye tsa chcu' na' cha' ji'i ycu' ca na'. 18 Pana ná ndube ti' na', chcu' na' xi juani, cha' ntsu'u tsa ngu' nu jua'a nchcu' tsa ngu' cha' caca ch'i la loo ycu' ca ngu', nti' ngu'; bi' cha' lo'o na' ntsu'u chacuayá' chcu' na' xi, nti' na'. 19 ¡Nu cu'mā nchca tsa ji'i mā! Bi' cha' tso'o tsa ndalo tyiquee mā ji'i ngu' nu tonto ti ndu'ni. 20 Na ndalo tsa tyiquee mā ji'i lcaa ngu' tonto bi', masi lye tsa nclyo ngu' cña ji'i mā, masi ndyu'ni ngu' ngana ji'i mā, masi ndatsaa tsa ngu' ji'i mā cha' cua'ni mā cha' cuxi, masi ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o mā, masi lu'ba ti ntyiji'i ngu' saca' mā; cua ndalo tsa tyiquee mā ji'i ngu' bi'. 21 Lo'o li' nacui mā cha' ná ngulo tso'o ya cña ji'i mā. ¡Chañi cha' ná ngua'ni tyaala ya ji'i cu'mā ñi'ya nu ndyu'ni nu ñati bi'!

Tso'o lacua, chcu' na' xi cha' ji'i ycu' ca ti na', masi cha' tonto ti ndyu'ni na' jua'a; si'i ngu' bi' ti nu ntsu'u chacuayá' chcu' ngu' ji'i ycu' ca ngu'. 22 Laca na' ngu' hebreo stu'ba ti lo'o ngu' bi'; jua'a laca na' ngu' Israel stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a ndyu'u cha' jna' lo'o jyo'o Abraham stu'ba ti lo'o ngu' bi'. 23 Nacui ngu' bi', cha' cña ji'i Cristo ndyu'ni ngu'; la cui' cña bi' ndyu'ni na'. Masi tonto ti nchcu' na', pana tso'o la cña nu ndyu'ni na' que cña nu ndyu'ni ngu' bi'; lye la ngua'ni na' cña, lu'ba la ngusu'ba ngu' 'na ne' chcu, tyuu tsa quiya' cua ngujui'i ngu' juata hichu' na', lu'ba ti ndyaca cha' cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo. 24 Calaa tyii ntucua caa quiya' ndya'ni ngu' cuxi cuentya ji'i ngu' judío ni, lo'o jua'a ca'yu quiya' ngujui'i ngu' judío 'na tsa lo cua quiya'; 25 jua'a sna quiya'

ngujui'i ngu' romano yaca hichu' na', lo'o jua'a tsaca quiya' ngu' quee 'na cha' ngua ti' ngu' cujuu' ngu' 'na. Sna quiya' ngua cuxi ji'i yaca ni'i su ndya'a na', ngüilyu'u bi' nde ne' hitya; lo'o jua'a sna quiya' ngua cha' ndyanu na' nchcuatya ti na' lo hitya sca tsā lo'o sca talya. 26 Quiña'a tsa se'i ndya'a na' tyucui su caca cuxi 'na nquicha': ntsu'u hora ndyaca na' cla'be sta'a lo'o ndyaluu bi'; la cui' jua'a ntsu'u tsa ñati cuaana tyucui; masi ngu' judío tya'a na', masi ngu' xa' tsu', ngua ti' ngu' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'; la cui' jua'a masi ndya'a na' nde quich'i tonu, masi ndya'a na' nde ne' quix'i, masi ndya'a na' nde lo tyujo'o, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndy-acua 'na; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu stu'ba ndya'a lo'o ñati ji'i Jesucristo, pana cha' cuiñi ndyu'ni ngu' bi', cuxi ti ngulacua ti' ngu' ña'a ngu' 'na. 27 Tucui tsa cña nu ndyaca 'na, ti' tsa cña ndyaca 'na ca su ndya'a na', ña'a cuaya' tyuu tsa quiya' ná ngua caja' na'; ntsu'u quiya' ntyute' na', jua'a ntsu'u quiya' nguityi na' hitya, lo'o jua'a ntsu'u tsā nu ná ngujui tsiya' ti na cacu na', ntsu'u tsā lo'o lye tsa nchca tlya' na', la cui' jua'a ná ngujui late' cacu' na'. Lcaa cha' bi' ndyaca 'na ca su ndya'a na'.

28 Lo'o jua'a tya ntsu'u la xi xa' la cha' 'na; lcaa tsā ndube tsa ti' na' ñi'ya ndyaca ji'i lcaa taju ñati nu cuentya ji'i Cristo ca xa' quich'i, lye tsa ncl-y-acua ti' na' ne' cresiya jna' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i ngu' bi'. 29 Lo'o ná ndyiji juersa ji'i scaa ngu' bi', li' caca ñu'u ti' na' cuentya ji'i ngu' bi'; lo'o ndy-acua qui'ya ji'i scaa ngu' bi', la cui' jua'a na', xñi'i tsa ti' na' li'. 30 Laja lo'o nchcu' ti na', tso'o si chcu' na' ji'i lcaa cha' nu ná nda chacuayá' cha' caja juersa jna' su ntucua ycu' ti na'. 31 Ycu' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na ni, tyucui tyempo nga'a cha' cua'ni tlyu na ji'i Ni: la cui' Ni jlo ti' Ni cha' si'i cha' cuiñi laca nu nda na' lo'o cu'mā. 32 Ndi'ya cha' ngua 'na lo'o nguti'i na' ca quich'i Damasco: Nu laca xu'na quich'i ca

jua, cuentya jil'i rey Aretas laca yu cña; lo'o jua'a ngulo yu bi' cña jil'i ngu' policia cha' tsatu ngu' to' lo'o quichi bi' cha' tejeya' ngu' 'na, cha' tyaa lo'o ngu' 'na nde ne' chcuá li'. ³³ Pana xa' tyucui' ngusñi na' nguta'a na' li'; yaa lo'o ngu' tya'a na sca chcubi, cha' chca'a na' nde ne' chcubi bi', lo'o li' ngusu'ba ngu' 'na toni'i ventana cha' ngua'ya ti'i na' nde chu' lo'o quichi bi' nde liya'. Jua'a ngua, bi' cha' laca cha' ngulaá na' jil'i xu'na quichi bi'.

12

Ngulu'uloo ycuí' Ndyosi jil'i Pablo laja xcalá yu

¹ Tya nti' cha' chcuí' na' la xi cha' jil'i ycuí' ca ti na', masi ná tso'o chcuí' na' jua'a lo'o xa' ñati. Juani ta na' sca cha' lo'o ma' ñi'ya nu cua nchcuí' xcalá na' tsaca quiya'. Laja xcalá ti na', li' ngulu'uloo ycuí' nu Xu'na na 'na, lo'o jua'a nda Ni sca cha' lo'o na' li'. ² Sca ñati nu cua ngusñi cha' jil'i Cristo laca na'; nu juani cua ntsu'u ti jlyacua yija tya lo'o ngua ti' na' cha' yaa ycuí' Ndyosi yaqui'ya Ni 'na, cha' li' ndya'aa ca chaca chalyuu nde cua la, ca su ntucua ycuí' Ndyosi. Nga'aa jlo ti' na' si chañi cha' ndya'a na' ca ndacua, si laja xcalá ti na' ngulu'uloo ti cha' bi' 'na; sca ti ycuí' Ndyosi jlo ti'. ³ Chaca quiya' chcuí' na' lo'o cu'ma cha' ná jlo ti' na' si chañi cha' ndyaa lo'o lye ycuí' Ndyosi 'na ca chalyuu bi' su tso'o tsa ña'a lcaa na, si na nchcuilo'o ti 'na cha' ndya'a na' ca bi'; sca ti ycuí' Ndyosi jlo ti'. ⁴ Ca bi' cua ndyuna na' quiña'a tsa cha'; cua ntsu'u tsa cha' nu ná nchca chcuí' na' jil'i, jua'a ná caja ñi'ya chcuí' ñati chalyuu jil'i cha' bi' tsiya' ti. ⁵ Pana tso'o si chcuí' na' xi lo'o ma, cha' jua'a ngua 'na tya li'; ná tso'o chcuí' na' xa' la cha' cuentya jil'i ycuí' ca na', sca ti si chcuí' la na' xi jil'i scaa cha' nu ná nda chacuayá' 'na cha' caja juersa 'na su ntucua na' ycuí' ti na'. ⁶ Ni si'i na tonto laca na' cha' nchcuí' tsa na' jil'i ycuí' ca ti na' jua'a, cha' liñi laca nu nda na' lo'o ma' juani. Pana nga'aa nti' na' chcuí' na' quiña'a la cha' lo'o

ma' juani, cha' ná nti' na' cha' cua'ni ch'i ngu' loo na' si bilya ña'a ngu' ñi'ya ndyu'ni na', si bilya cuna ngu' cha' nu nda na'; tsa ña'a cuayá' nu ndyuloo ti ngu' 'na, jua'a ti taca cua'ni ch'i ngu' loo na' nti' na'.

⁷ Lo'o li' nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' caja xi cha' chcube' na', cha' ná lye tsa caca tyucuaa ti' na' lo'o ñati xqui'ya cha' tlyu ca nde cua nu cua na'a na' laja xcalá; nda Ni sca lo quicha 'na nu ti'í tsa ndyu'ni lo'o na'. Lo'o jua'a laca bi' ñi'ya laca lo'o ntsu'u na ya' nu xña'a nchcube' jil'i na, cha' ti'í tsa ndyu'ni quicha bi' lo'o na', cha' ná caca tyucuaa ti' na' lo'o xa' ñati. ⁸ Cua ndya'a sna quiya' nchcuí' na' lo'o ycuí' Ndyosi; tya'na tsa nchcuí' na' lo'o Ni cuentya jil'i quicha bi' cha' tyu'utsu' bi' jna'. ⁹ Pana ndi'ya nacui Ni 'na li': "Tsa bi' ti cha' nga'a cha' tyi'u ti' nu'u, cha' xcuí' cha' tso'o ndu'ni na' lo'o nu'u jua'a ti. Lye la caca cua'ni na' cña xqui'ya nu'u, nu lo'o ná quiña'a tsa juersa ntsu'u jil'i ycuí' ca nu'u", nacui Ni jna'. Bi' cha' juani tso'o tsa nti' na' masi ná ndyiji juersa 'na, cha' li' taca tyanu juersa jil'i ycuí' Cristo ne' cresiya 'na. ¹⁰ Tso'o nti' na' lacua, masi ná ntsu'u juersa 'na tsiya' ti, masi quiña'a tsa cha' ti'í nchcuí' ngu' jna', masi ti'i tsa na', masi lya' tsa ti' ngu' 'na, masi tucui tsa laca cña su ndya'a na' cuentya jil'i Cristo; la cui' tyempo lo'o ná nchca 'na tsiya' ti, la cui' hora bi' tso'o tsa ndyiji juersa 'na xqui'ya Cristo.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya ndyaca jil'i ngu' Corinto nu ngusñi cha' jil'i Cristo

¹¹ Cu'ma ngua'ni ma' lo'o na' cha' nchcuí' na' cha' tonto re, pana cu'ma laca nu nga'a cha' chcuí' tso'o ma' 'na nquicha'. Masi ná sca cha' ndyaca 'na tsiya' ti, si'i na xti la cña nchca 'na lo'o quiña'a la cña nchca jil'i nu ngu' cuiñi bi', masi tyaca'a tsa ndyu'ni ma' jil'i ngu'; si'i jua'a ndyu'u cha'. ¹² Cua ndalo tsa na' laja lcaa cha' cuxi nu ngua 'na, cha' ndyu'ni na' cña nu cua nda nu Xu'na na 'na, cha' ndu na'

nchcui' na' lo'o cu'ma. Cua jlo ti' ma cha' ycu' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na nu lo'o cua na'a ma cha' tlyu nu cua ngua'ni Ni ca slo ma xqui'ya na', cha' jua'a cube la ti' ma ji'i ycu' Ndyosi. Ná nchca cua'ni ñati chalyuu cña bi' jua'a ti. ¹³ Tsa bi' ti cha', ná ngüijña na' ji'i cu'ma cha' xtyucua ma 'na, bi' cha' nti' ma cha' chii nti' na' ña'a na' ji'i cu'ma; tso'o la ndu'ni na' lo'o ngu' xa' quichi, nti' ma. Tyu'u xi cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na' lacua, cha' ná ndijña na' cha' bi' ji'i cu'ma.

¹⁴ Cua tyaa ti na' ca su ndi'i ma chaca quiya'. Cua tya'a ti sna quiya' cha' caa na' slo ma juani, lo'o ña'a ti ná lijya na' cha' culo na' sca cña tlyu ji'i cu'ma. Sca ti nti' na' cha' caca ma ñati ji'i ycu' Ndyosi, ná nti' na' cha' jña na' cña ji'i ma. Ñi'ya nti' na ni, si ntsu'u sñi' na, ycu' ti na ta na caya' lo na laca nu lyiji ji'i sñi' na; si'i sñi' na nu ta caya' lo ycu' na. ¹⁵ Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' masi culiji na' lcaa na nu ntsu'u xi 'na, masi tye juersa ji'i ycu' na' tsiya' ti, cha' caja ñi'ya xtyucua na' xi ji'i cu'ma. Bi' cha' ná tso'o laca si xti ti ntsu'u tyiquee ma ña'a ma 'na, masi tso'o la ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji'i cu'ma.

¹⁶ Ná quiña'a tsa cña nguliji ma lo na' li'; pana ña'a ti tya ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu nchcui' cha' cua nguñilo'o na' ji'i ma cha' cua'ni na' ngana ji'i ma. ¹⁷ ¿Ñi'ya jua'a? Ná nda na' ñati lijya ca slo ma cha' cua'ni ngu' ngana ji'i ma cuentya 'na, si'i jua'a nti' na'. ¹⁸ Chañi cha' nchcui' na' lo'o yu Tito bi', cha' tsubi' ti tsa yu ca su ndi'i ma; ndyaa yu lo'o chaca yu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús bi' li'. Pana si'i Tito laca nu ngua'ni ngana ji'i ma; sca ti cuayá' ndyu'ni yu cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, sca ti cha' ntsu'u tyiquee tyucuaa ya.

¹⁹ Ni si'i xcui' na cua nti' ya cha' tyu'u lubii cha' ji'i ya lo'o cu'ma; laca cha' ndube ti' ya cha' ña'a ycu' Ndyosi ji'i ya, bi' cha' tsa lo cua ti cha' nchcui' ya, tsa ña'a cha' nu nti' ycu' Cristo cha' chcu' ya lo'o cu'ma. La cui' jua'a lcaa cña nu ndyu'ni ya,

na xtyucua ya ji'i ma laca cña bi', cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma tya'a tso'o na. ²⁰ Quiña'a xi nclyacua ti' na' xqui'ya cu'ma juani. Lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma, si quije cha' 'na lo'o ma cha' xa' ña'a ndu'ni ma, nga'aa si'i ñi'ya nu ngulu'u na' ji'i ma tya clyo, ¿ñi'ya cua'ni ta na' lo'o ma li'? Ca cuayá' ti' ma cha' taca cua'ni tyaala na' xi lo'o ma li', masi ná ndiya ti' ma cha' cua'ni na' jua'a. Ndube ti' na' cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ña'a ti nxuu tya'a ngu', nu ti'i tsa ti' ngu' ña'a ji'i tya'a ngu', nu ñasi' tsa ngu' ña'a ji'i tya'a ngu', nu sca ti ji'i ycu' ca ngu' ndube ti' ngu'; lo'o jua'a nchcui' ca'a ti ngu' ji'i tya'a ngu', cuentyu tsa ti' ngu' lo'o tya'a ngu', ntyucuaa tsa ti' ngu' ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'. Lcaa lo cha' cuxi bi' ndyu'ni ngu' cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti. ²¹ Nu lo'o tyalaa na' chaca quiya' ca slo ma juani ti, si quije cha' jna' cha' jua'a ndu'ni ma, ná tyiquee' quiña'a tsa cha' tyuju'u ti' caca 'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi nu laca Xu'na na', nu lo'o ña'a na' ji'i cu'ma. Xi'ya tsa na' li', ña'a cuayá' xñii hitya cloo na'; xi'ya na' xqui'ya ngu' nu ngua'ni cha' cuxi bi' tya tsubi' la, cha' bilya ca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' suba' nu ngua'ni ngu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' ná lubii cresiya ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

13

Liñi nchcui' Pablo lo'o ngu' lo'o ndye nguscua yu quityi

¹ Cua tya'a ti sna quiya' juani cha' caa na'a na' ji'i cu'ma. Ndi'ya cua'ni na juani: Xcui' nga'a cha' cua'ni cuayá' na ji'i ñati cuxi lo'o tucua sna tya'a ñati nu cua na'a ji'i cha' cuxi bi'. ² Bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o lcaa cu'ma ngu' Corinto nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a nchcui' na' lo'o cu'ma ngu' taju ji'i Jesús ca ndacua nu ngua'ni cha' cuxi tya tsubi' la. Nu lo'o ñaa na' nu ndyaca tyucuaa quiya' ni, cua laca nda na' cha' re lo'o cu'ma li', pana juani lo'o ndi'i

na' tyijyu', tya chaca quiya' chcu' na' cha' bi' lo'o ma, cha' ni sca ñati nu ndu'ni cha' cuxi ná nga'a cha' clyaa ngu' lo'o caa na' chaca quiya'; cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ngu' bi'. ³ Ca li' caca cuayá' ti' ma cha' ycu' Cristo laca nu nda cha' nu nchcu' na'; lo'o jua'a si'i na xti ti cña nchca ji'i Cristo lo'o xcube' Ni ji'i ma, masi lye tsa cua'ni Ni cña cha' chcube' ma li'. ⁴ Chañi tsa cha' ndye juersa ji'i Cristo nu lo'o ndyujui ngu' ji'i, lo'o ngujui' ca'a ngu' ji'i lo' crusi; pana tlyu tsa cña ngua'ni ycu' Ndyosi cuentya ji'i yu, bi' cha' laca cha' ña'a ti tya lu'ú yu juani. Ñi'ya nti' Cristo, cha' ná nguxlyú cha' hichu' ñati nu ndyujui ji'i, la cui' jua'a cuare, si'i na lye tsa nclyo ya cña ji'i cu'ma nquicha'; pana juani caca cuayá' ti' ma cha' ña'a ti tya lu'ú ya xi, cha' la cui' chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi ndya'a lo'o ya lijya ya, la cui' tya'a chacuayá' nu ntsu'u ji'i Cristo.

⁵ Cua'ni cuayá' ma ji'i ycu' ca ma lacua, cha' ca cuayá' ti' ma si chañi cha' tya ndyanu tyucui cha' ji'i Jesucristo ne' cresiya ji'i ma. Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' ndyanu Xtyi'i Jesucristo ne' cresiya ji'i sa scaa ma; sca ti si cua ngunu'u cresiya ji'i ma lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, nga'aa tyanu Ni lo'o ma li'. ⁶ Lo'o jua'a nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' ji'i cuare, cha' si'i na ngunu'u cresiya ji'i ya lo'o Ni. ⁷ Lu'ba ti ndijña ya cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ná ta Ni chacuayá' cha' cua'ni ma xa' la cha' cuxi; na cua nti' ya cha' xtyucua Ni ji'i ma cha' tso'o ti caca tyiquee ma. Ná ndube ti' ya, masi ñacu' ngu' cha' ná nchca ji'i ya tsiya' ti. ⁸ Ná ntsu'u cha' cua'ni tyaala ya lo'o ma si ña'a ti tya ndyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'i ma, nu cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi ma; pana si ndyu'ni ñu'u ca ma ji'i nu cha' ji'i Jesús bi', li' cua'ni tyaala ya lo'o ma. ⁹ Si tso'o tsa ndyanu tachaa cha' ji'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, tso'o tsa nti' ya li', masi xti ti cha' nchca ji'i ycu' ya; bi' cha' ndijña ya cha' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma lacua, cha' jua'a caca tyucui la ti' tyiquee

ma ña'a ma ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁰ Lo'o jua'a nscua na' quityi re, masi tyijyu' tsa ndi'i na' cuentya ji'i cu'ma, cha' ná caca tyaala na' lo'o cu'ma nu lo'o cua ndyalaa na' ca quichi tyi ma. Chañi cha' cua nda ycu' nu Xu'na na chacuayá' 'na, pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': cua'ni na' cha' caja ñi'ya tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya ji'i ma; ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni ñu'u lyiji na' ji'i cu'ma.

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, chcu' salya' na' lo'o ma juani, nu lo'o cua tye ti xcua se'i cha' nu nscua na' lo' quityi re. Cua'ni lyiji ma ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ma cha' laca ma ñati ji'i ycu' Ndyosi. Cua'a jyaca ma ji'i lcaa cha' nu nda na' lo' quityi re. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o xa' ñati tya'a ma. Tso'o ti tyi'i ma lo'o lcaa ñati. Lo'o li' la cui' ycu' Ndyosi laca nu tyi'i lo'o ma lcaa tsá; ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' ti' tyi'i tyiquee na. ¹² Chcuicha' ma ji'i tya'a ma tyucui tyiquee ma, quityi ma ji'i tya'a ma chacuayá' ji'i Cristo. ¹³ Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi ca nde, cua nti' ngu' ta ngu' xlyo ni'i ji'i lcaa ngu' tya'a ma nu ndi'i cajua.

¹⁴ Lo'o juani nti' tsa na' cha' ná tye cha' stu'ba cha' ji'i lcaa cu'ma cajua lo'o Jesucristo nu Xu'na na, la cui' Ni laca nu quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni lo'o na lcaa tsá. Jua'a nti' na' cha' lcaa tsá caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ycu' Ndyosi, la cui' Ni laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Jua'a nti' na' cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, la cui' Ni laca nu ndu'ni cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni, jua'a lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde Galacia

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re. Cña 'na laca cha' tsa'a na' chcu' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. Si'i ñati chalyuu ti laca nu cua nda cña bi' 'na, si'i ñati laca nu nguane 'na cha' cua'ni na' cña bi'; Jesucristo lo'o ycu' Ndyosi Sti Jesús, bi' laca nu cua nda cña bi' 'na. Ycu' Ndyosi ni, bi' laca nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujui yu. ² Lo'o na', lo'o lcaa tya'a ndi' na' ca nde nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesús, nscua ya quityi re cha' tsa lcaa quich' tyi cu'ma ngu' gálatas, lcaa quich' su ntsu'u cu'ma taju ñati ji'i Jesucristo. ³ Nti' tsa na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi' cresiya ji'i ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na. ⁴ La cui' Jesús laca nu nda ji'i ycu' ca lo'o ngujui yu cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na nde chalyuu su ngunu'u tsa tyiquee ñati xqui'ya cha' cuxi; ngulo ycu' Ndyosi Sti na cña ji'i Jesús, li' ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na. ⁵ Bi' cha' ná nga'a cha' tye tsa nu cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. Jua'a caca cha' bi' lacua.

Nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu taca cua'ni lyaá ji'i ñati ji'i nu cuxi

⁶ Ndube tsa ti' na' cha' yala ti nguta'achu' ma ji'i ycu' Ndyosi, masi ngusubi Ni ji'i ma xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a ji'na; ndube ti' na' cha' nduna ma chaca cha' nu si'i cha' ji'i ycu' Ndyosi laca, nu nacui ngu' cha' taca cua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi. ⁷ Pana liñi la ñacui na cha' nga'aa ntsu'u xa' la cha' tso'o ji'i Jesucristo nu taca cua'ni lyaá ji'na. Ndi'ya ndyaca cha': Ntsu'u xi ñati nu ndyu'ni cha' quich' yaa cha' hique ma; cua nti' tsa ngu' bi', cha' xcutsa'a ngu'

ñi'ya ntsu'u cha' ji'i Cristo. ⁸ Pana tlyu tsa qui'ya sta Ni ji'i ñati nu chcu' sca cha' cuiñi lo'o ma ñi'ya nu caca clyaá ma ji'i cha' cuxi, nu culu'u ji'i ma sca cha' nu si'i la cui' cha' liñi laca, nu si'i cha' nu cua nchcu' ya lo'o ma tya clyo. Lo'o cuare, sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'i ya si xcutsa'a ya cha' nu cua nda ya lo'o ma; masi sca xca nu ngutu'u ca slo ycu' Ndyosi laca nu chcu' cha' cuiñi jua'a, xcube' Ni ji'i, cha' tlyu tsa qui'ya laca bi'. ⁹ Jua'a ni na' ji'i ma tya tsubi' la, lo'o la cui' cha' laca nu ta na' lo'o ma chaca quiya' juani: Tlyu tsa cha' ti' tyacua ji'i ñati si ta ngu' xa' la cha' lo'o ma, ñi'ya nu cua'ni ma cha' clyaá ma ji'i nu cuxi, nu si'i la cui' cha' nu cua ndyuna ma tya clyo.

¹⁰ Lo'o nacui na' jua'a, si'i cha' ndyu'ni cña tsa ti' na' cha' caca ñati 'na nu cua'ni chi loo na'. Tsa bi' ti cha' tso'o nti' na', si ycu' Ndyosi cua'ni chi Ni loo na'; si'i na cua nti' na' cha' tso'o ti chcu' ñati jna'. Nga'aa caca cua'ni na' cña ji'i Cristo, si xcu' cha' cua'ni tya'a na' lo'o ñati ntsu'u tyiquee na'.

Ñi'ya ngua cha' ngujui cña ji'i Pablo

¹¹ Cua nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' ma cha' bi', cha' si'i sca cha' nu ngua'ya hique ti ñati laca cha' nu cua nda na' lo'o ma; cha' ji'i Jesús laca bi', cha' nu nchcu' ñi'ya taca clyaá ma ji'i nu cuxi. ¹² Si'i ñati laca nu nda cha' bi' lo'o na' tya clyo, ni sca ñati chalyuu ná ngulu'u cha' bi' 'na; ycu' Jesucristo ngulu'u loo yu 'na, ycu' bi' laca nu cua nda cha' bi' lo'o na' li'.

¹³ Cua jlo ti' ma ñi'ya nu ngua'ni na' nde chalyuu tya sa'ni la, ñi'ya ndaquiya' tsa na' ji'i lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya. Cua jlo ti' ma cha' ti' tsa nguxcube' na' ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo nu ngua li'; ngua ti' na' cua'ni tye na' ji'i ñati bi' tsiya' ti. ¹⁴ Lye la ngua'ni na' lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya nu lo'o ndu'ni tlyu ya ji'i ycu' Ndyosi. Xa' ngu' quich' tyi na' nu tya'a stu'ba ti na' lo'o, ná stu'ba ngua'ni ngu' ñi'ya nu ngua'ni na'; lye la ndaquiya' na' ji'i lcaa lo cha' nu

ntsu'u jii' ya, nu cua nda jyo'o cusu' lo'o ngu' judío tya'a ya tya sa'ni la. ¹⁵ Pana yala la ngua'ni ycu' Ndyosi; masi bilya cala na' cua ngusubi Ni 'na cha' caca na' ñati' jii' Ni, xqui'ya cha' jua'a ngua ti' ycu' Ni; na cua ngusubi Ni 'na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni 'na. ¹⁶⁻¹⁷ Lo'o jua'a ngua'ni Ni cha' ndyuloo na' jii' Jesús, nu sca ti Sñi' ycu' Ni, cha' li' nchca 'na ta na' cha' jii' Ni lo'o lcaa cu'ma, ñati' nu ndi'i xa' tsu'. Li' ndacha' na' jii' lcaa ma' cha' xqui'ya Jesús taca clyaá ma' jii' cha' cuxi nu ntsu'u jii' ma'. Nu lo'o ngusñi ca ti na' cha' bi', li' hora ti ndu'u na' nguta'a na' nde loyuu su naa Arabia; ca bi' nguti'i na' ycu' ti na'. Ná nguta'a na' ndyaana na' sca cui' nu ta sca ñati' lo'o na'; la cui' ti jua'a ná nguta'a na' nde quichi' Jerusalén cha' chcu' na' lo'o ngu' tya'a ndyu'ni na' cña nu ndi'i nde jua, masi cua nda ngu' bi' cha' jii' Jesús lo'o ñati' clyo la, nu lo'o tya lyiji cuna na' cha' bi'. Pana nguta'a na' nde Arabia, lo'o tiya' la li' nguxtyuu na' nguta'a na' nde quichi' Damasco.

¹⁸ Nga'aa ndya'a na' nde Jerusalén li'; pana ca lo'o ndu'u scua sna yija, li' nguta'a na' nde jua. Lo'o li' ndyuloo na' jii' Pedro, nguti'i na' ti'ñu tsa lo'o yu li'. ¹⁹ Ná na'a na' jii' xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a jii' Cristo tya clyo ca bi'; sca ti yu Jacobo tya'a Jesús nu Xu'na na, bi' nu cua na'a na' jii'. ²⁰ Chacuayá' jii' ycu' Ndyosi, liñi tsa cha' nu nscua na' lo' quityi re; ni sca cha' cuiñi ná nscua na' tsiya' ti re.

²¹ Tiya' la li' nguta'a na' nde loyuu su cuentya Siria, jua'a nde loyuu su cuentya Cilicia. ²² Pana nu xa' la taju ñati' tya'a ngusñi na cha' jii' Jesucristo nu ndi'i quichi' su cuentya Judea, tya lyiji tyuloo ngu' bi' 'na nu ngua li'. ²³ Pana cua ndyuna ngu' cha' 'na lo'o nchcu' ñati' 'na ndi'ya: “Nu ñati' nu ngua ti' cua'ni tye ji'na bi', juani cua nguxcutsa'a Ni cresiya jii' yu, cha' cua ntsu'u cha' jii' yu lo'o Jesús”, nacui' ngu' jii' tya'a ngu'. “Juani ndya'a yu nda yu cha' lo'o xa' la ñati', cha' lo'o ñati' bi' caca xñi ngu'

cha' jii' Jesús”, nacui' ngu'. ²⁴ Lo'o li' nguxana ngua'ni tlyu ngu' jii' ycu' Ndyosi xqui'ya na'.

2

Nu xa' la tya'a ñati' nde Jerusalén ntucuá' ngu' cha' nu nchcu' Pablo

¹ Cua ndya'a tii jlyacua yija, li' xa' ndya'a nde Jerusalén chaca quiya'; lo'o Bernabé ndya'a, lo'o jua'a ndyaa lo'o ya jii' Tito. ² Ndyaa ya Jerusalén, xqui'ya cha' cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ngua'ya sca cha' hique na' cha' tyaa ya; bi' cha' lo'o cua ndyalaa ya quichi' bi', li' ndya'a ca su ntucua ngu' ycu' ti ngu', nchcu' na' lo'o ngu' nu laca loo la jii' taju tya'a ñati' jii' Cristo quichi' bi'. Li' ndacha' na' jii' ngu' bi', nchcu' na' ni cha' nu nda na' lo'o ngu' xa' tsu' cuentya jii' Cristo, cha' ngua'ni lyaá Cristo ji'na jii' nu cuxi. Jua'a nchcu' na' lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná nti' na' cha' culacua cuxi ti' ngu' bi' ña'a ngu' jna'; ná nti' na' cha' chcu' ngu' cha' ná tso'o laca cha' nu nda na' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' tya tsubi' la, masi chcu' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni na' juani. ³ Lo'o jua'a yu Tito tya'a ndya'a na' ni, ná nchcu' ngu' lo'o yu cha' si'yu quiji' yu cha' culacua yu ñi'ya ndu'ni ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca yu. ⁴ Pana ngulaa xi xa' la ñati' slo ya li', ngu' nu cuiñi ti nchcu' cha' ntsu'u cha' jii' ngu' lo'o Cristo; na ndu'ni ti ngu' cha' tya'a na laca ngu' bi'. Cuaana ti nguti'i ngu' bi' laja lcaa tya'a na cha' ña'a cuayá' ngu' bi' jii' ya, si culacua ngu' nu ndya'a lo'o ya, si ná culacua ngu'. Ngua ti' ngu' bi' tacu' cha' tso'o jii' Jesús lo'o na, cha' ná ndiya ti' ngu' cha' tso'o ndi'i tyiquee na chalyuu xqui'ya Jesús; ngua ti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ngulo jyo'o cusu' jii' ngu' judío tya'a ya. ⁵ Pana ná ndaquiya' ya jii' cha' nu nchcu' ngu' bi' tsiya' ti. Ngua ti' ya cha' ná chcu'na' tsiya' ti ni sca cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na, nu lo'o cua ngua'ni lyaá yu ji'na; ngua ti' ya cha' tyanu tso'o lcaa cha' bi' ne' cresiya jii' ma'.

⁶ Ná ndube ti' na' masi nacui' ngu' cha' tlyu tsa ñati' laca nu ngu' nu laca loo ji'na bi'; jlo ti' na' cha' sca ti cuayá' laca lcaa na cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Pana masi loo laca ngu' bi', ná ngulo ngu' bi' cña jna' cha' culu'u na' xa' la cha' ji'i cu'ma ngu' xa' tsu'. ⁷ Ndi'ya ngua: ngutucua' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'; cua ngüiñi cha' ji'i ngu' bi' lo'o na' li'; cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' cua nda ycu' Ndyosi cña 'na cha' tsa'a ta na' cha' ji'i Ni lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', ñi'ya taca clyaá ma ji'i nu cuxi. Lo'o jua'a nacui' ngu' cha' cua nda Ni la cui' cña ji'i nu Pedro bi', cha' chcui' yu cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío. ⁸ La cui' ycu' Ndyosi nu nda ji'i Pedro ndyaa nlyu'u yu cha' ji'i Ni ji'i ngu' judío, la cui' ycu' Ndyosi bi' laca nu cua nda Ni 'na ndya'a na' nlyu'u na' cha' tso'o bi' ji'i ngu' xa' tsu'.

⁹ Bi' cha' ngutucua' ngu' cña 'na, nu Jacobo lo'o Pedro lo'o Juan bi', la cui' ngu' nu laca loo ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. Stu'ba ti nchcui' ngu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na' nu lo'o nda Ni cña bi' 'na. Li' ngusñi ya' tya'a ya lo'o ngu' bi', na' lo'o Bernabé, cha' caca cuayá' ti' ya cha' tso'o ti nti' ngu' ña'a ngu' ji'i ya, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ya, cha' tya tsa la ya quichi' tyi ngu' xa' tsu'. Tyanu ycu' ngu' bi' ca su ndi'i tya'a ya, nu ngu' judío bi' li'. ¹⁰ Tsa bi' ti cha' nchcui' ngu' lo'o ya, nu ngüijña ngu' ji'i ya cha' lcaa tyempo tyi'u ti' na na laca nu lyiji ji'i nu ngu' ti'i tya'a na nu ndyanu nde Judea. Bi' laca nu ndyu'ni cña ti' na' cha' cua'ni na'.

Lye xi nchcui' Pablo lo'o Pedro nde quichi' Antioquía

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Pedro nde quichi' Antioquía, ca su ndi'i na'. Tiya' la li' ndya'a na' slo yu, ngua'a na' ji'i yu xqui'ya cha' cua ntsu'u sca cha' cuxi nu ndyu'ni yu. ¹² Ndi'ya ngua cha' bi': Nu lo'o ndyalaa ca ti yu, ná ngua tyuju'u ti' yu; ndyacu yu lo'o ngu' tya'a na ca bi', masi ngu' xa' tsu' laca

ngu'. Pana nu lo'o ndyalaa xi xa' la tya'a ngu' judío nu nda Jacobo ji'i li-
jya, li' nguta'achu' yu; nga'aa ntaja'a cacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi' li'. Cua ndyutsij yu si ña'a ngu' judío tya'a yu ji'i yu cha' ndyacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi', cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' judío cha' cacu ngu' lo'o ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná lubii ngu' xa' tsu' tsiya' ti ngua ti' ngu' judío. ¹³ Lo'o li' la cui' jua'a ngua'ni xa' la ngu' judío tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, sca ti cuayá' siya' tyiquee ngu' lo'o Pedro; lo'o ycu' Bernabé ngua ti' yu cua'ni yu ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', cha' siya' tsa tyiquee ngu'. ¹⁴ Pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' ná ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'u cha' tso'o nu ngulu'u Cristo ji'na cha' clyaá na ji'i nu cuxi, li' nchcui' na' lo'o Pedro slo lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo quichi' bi'. Ndi'ya ni na' ji'i yu li': “Ngu' judío laca nu'u”, nacui' na' ji'i Pedro bi'. “Tya lo'o ndyalaa nu'u ca nde, cua ngua'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni ngu' xa' tsu' re, cha' tya'a na laca ngu' cuentya ji'i Cristo; ná ngua'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío tya'a quichi' tyi na. Bi' cha' lacua, ná tso'o si juani nti' nu'u cha' tatsaa nu'u ji'i ngu' xa' tsu' re, cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío.” Jua'a nacui' na' ji'i yu.

Stu'ba cha' laca ji'i ngu' judío lo'o lcaa ñati' chalyuu

¹⁵ Nu cuare ni, ngu' judío laca ya tya lo'o ngula ya chalyuu nu ndaquiya' ji'i lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ya; si'i na ndaquiya' ya ji'i cua ña'a ca cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ngu' xa' tsu'. ¹⁶ Pana jlo ti' ya cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu' Ndyosi, masi ndu'ni ti ya cua ña'a ca cña nu nda jyo'o Moisés cha' cua'ni ya; sca ti si jlya ti' ya ji'i cña nu ngua'ni Jesucristo cuentya ji'na, li' taca ca tso'o cresiya ji'i ya. Bi' cha' lo'o cuare cua ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo, cha' taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu' Ni, cha' nu jlya ti' ti' ya ji'i Jesús, nga'aa si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ya nu nda jyo'o Moisés ji'i ya. Ni sca

na ná taca ji'na ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji' ycu' Ndyosi xqui'ya cha' ndaquiya' ti na sca cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na.

¹⁷ Tso'o lacua. Masi ngu' judío laca ya, cua jlo ti' ya cha' xqui'ya cña nu cua ngua'ni Cristo cuentya ji'na, bi' cha' taca caca lubii cresiya ji' ya cuentya ji' ycu' Ndyosi. La cui' ti cha', nga'a cha' chcu' ya ji' ycu' ca ya cha' lo'o lcaa ngu' judío tya'a ya ntsu'u qui'ya ji' ya, ñi'ya lo'o nacui' ya cha' ntsu'u qui'ya ji' ngu' xa' tsu'. Pana si'i Cristo laca nu ngua'ni cha' laca ya ñatj cuxi. ¹⁸ Bi' cha' nga'aa ndaquiya' ya ji' cha' cusu' nu jlya tsa ti' ya ji' nquicha'; lo'o juani si xa' taquiya' ya ji' cha' cusu' nu ntsu'u ji' ya, li' ntsu'u qui'ya ji' ya lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya' xqui'ya cha' si'i na tyucui tyiquee ya ngusñi ya cha' ji' Jesucristo. ¹⁹ Lo'o na' ni, ná nchca cua'ni na' lcaa cha' cusu' bi', bi' cha' cua ndye cha' jna' lo'o cha' bi'; juani xcui' ndi' na' chalyuu cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na'. ²⁰ Cuentya ji' cha' cusu' bi' laca na' ñi'ya laca si cua ngujui na', ñi'ya laca si stu'ba ti nga'a na' lo crusi lo'o Jesús; juani nga'aa si' ycu' ca ti na' laca na' loo ne' cresiya 'na, cha' Cristo laca nu laca loo ne' cresiya 'na juani. Ndi' tso'o ti na' chalyuu juani sca ti xqui'ya cha' jlya ti' na' ji' cña nu cua ngua'ni ycu' Jesús, nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi; bi' laca nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jna', bi' laca nu cua nda chacuayá' ji' ngu' cha' cujuui ngu' ji' ycu' yu cuentya jna'. ²¹ Si' cha' ná ndube ti' na' ji' lcaa cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' judío tya'a ya; laca cha' ndube tsa ti' na' cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji' ycu' Ndyosi, masi tso'o tsa ndaquiya' na ji' cña nu nclyo cha' cusu' bi' ji'na. Ndube tsa ti' na' cha' ná ngujui Jesús jua'a ti; ntsu'u cña nu ngua'ni yu lo'o ngujui yu lo crusi bi', na cua ngua'ni tso'o yu ji' cresiya ji'na cuentya ji' ycu' Ndyosi nu ngua li'.

3

Sca ti lo'o xñi na cha' ji' Cristo, li' caca quiñi tso'o cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi

¹ Na tonto tsa ma, cu'ma ngu' gálatas, cha' nduna ma cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi'; laca ma ñi'ya si ntsu'u nu ngua'ni cucha'a ji' ma. Bi' cha' juani nga'aa nti' ma xñi la ma cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na. Pana lo'o nda ya cha' ji' Cristo lo'o ma tya clyo, li' ngulu'u tsa ya ji' ma ñi'ya ngua lo'o ngujui Jesucristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngulu'u ya ji' ma ña'a cuayá' nu ngua cuayá' tso'o ti' ma cha' bi'. ² Xacui ma cha' 'na lacua: ¿Ha cua ndyanu Xtyi' ycu' Ndyosi ne' cresiya ji' ma juani? ¿Ñi'ya ngua ji' ma cha' ngujui Xtyi' ycu' Ndyosi ji' ma lacua? ¿Ha ngujui Xtyi' Ni ji' ma xqui'ya cha' cua ngua'ni ma cña nu nscua lo cha' cusu' bi' cha' cua'ni ma? Si'i. Cua jlo ti' ma cha' ngujui Xtyi' ycu' Ni ji' ma lo'o ngusñi ma cha' liñi nu cua nda ya lo'o ma, cha' ji' ycu' Cristo. ³ ¿Ni cha' laca tonto tsa nclyacua ti' ma juani? Xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi' ycu' Ndyosi lo'o ma, bi' cha' nguxana ca ti ma cha' ntsu'u cha' ji' ma lo'o ycu' Ndyosi nquicha'; pana nu juani ni, xqui'ya cha' lye tsa cua'ni cña ti' ycu' ca ma, jua'a nti' ma cha' caca ji' ycu' ca ma quiñi tso'o cha' ji' ma lo'o ycu' Ni. ⁴ Masi ngua'ni Ni quiña'a cha' tlyu ca slo ma tya tsubi' la, ntsu'u quiya' nclyacua ti' na' cha' ná ngua tso'o cresiya ji' ma tsiya' ti, nu lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni ma. Pana jlo ti' na' cha' ngua tso'o la xi cresiya ji' ma xqui'ya cha' tlyu bi'. ⁵ Na cua nda ycu' Ndyosi Xtyi' ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji' ma, lo'o xqui'ya nu bi' cua ngujui ñi'ya caca tyu lo cha' tlyu nu ndyu'ni ycu' Ndyosi nde su ndi' cu'ma. Lo'o ndu'ni Ni jua'a, si' xqui'ya cha' ndaquiya' ma ji' cha' cusu' bi'; pana ndu'ni Ni jua'a, xqui'ya cha' jlya ti' ma lo'o ndyuna ma cha' tso'o ji' cña nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na.

⁶ Nu jyo'lo cusu' ji'í ya, nu Abraham bi' ni, cua jlya tsa ti' nu cusu' bi' lcaa cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o yu. Xqui'ya cha' cua jlya ti' yu cha' bi', li' ntucuá Ni cha' ji'í yu ñi'ya si ngua yu sca ñati nu ndu'ni xcuí' cha' tso'o. ⁷ Lo'o jua'a nga'a cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' ji'í Cristo, chañi cha' laca ñati bi' ñi'ya laca ngu' judío, cha' ndyu'ni ngu' bi' la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Abraham, masi tyempo juani. ⁸ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' nu ngua sa'ni: “Caca tso'o cresiya ji'í lcaa ñati nu ndi'í xa' tsu' xqui'ya nu'u”, nacui' Ni ji'í Abraham. Ycuí' Ndyosi laca nu cua nda cha' bi' lo'o jyo'o bi' yala la, cha' jua'a lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' caca tso'o cresiya ji'í ma cuentya ji'í ycuí' Ndyosi nde loo la, nu lo'o xñi ma cha' ji'í ycuí' Ni. ⁹ Tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'í Abraham nu ngua sa'ni, xqui'ya cha' ngusñi nu cusu' bi' cha' nu nchcui' ycuí' Ni lo'o yu; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' tso'o nti' Ni ña'a Ni ji'na, cua ña'a ca na nu xñi na cha' ji'í Cristo.

¹⁰ Pana cua ña'a ca ñati nu tsa bi' ti cña nti' cha' taquiya' ji'í cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés, tyanu yabe' hichu' ñati bi', cha' ndi'ya nchcui' quityi ji'í ycuí' Ndyosi: “Tyanu yabe' hichu' lcaa ñati si ná taquiya' ngu' ji'í lcaa ca cha' nu nscua lo quityi bi'”. ¹¹ Bi' cha' caca jlo ti' na cha' ná nchca ca lubii cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ndaquiya' ti na ji'í cña nu nda cha' cusu' bi', cha' ná nchca tyi'u ti' na lcaa ca cha' bi'. Chaca cha' nchcui' quityi bi': “Caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'í ycuí' Ni; li' taca caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na”. ¹² Pana lo'o xcuí' ndaquiya' na ji'í cha' cusu' bi', li' ná ntsu'u sca cha' ji'í Cristo nu nga'a cha' xñi na hasta ca ne' cresiya ji'na, cha' ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na: “Sca ti si cua'ni na lcaa ca cña nu culo ycuí' Ndyosi ji'na, caca tyi'í tso'o ti na chalyuu li'”, nacui' quityi bi'.

¹³ Cua ngulo Cristo ji'na ji'í yabe' nu ngusta ycuí' Ndyosi hichu' na xqui'ya cha' ná ndaquiya' na ji'í lcaa cha' tsiya' ti nu nda Ni lo'o na; yabe' nu ntsu'u ji'na bi' cua ndyanu hichu' ycuí' Jesús li'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi: “Si tlyu tsa yabe' ntsu'u ji'í sca ñati, ntsu'u cha' cujui'í ca'a ngu' ji'í ña'a lu'ú ti lo sca yaca ndu cha' cajaa yu”. ¹⁴ Jua'a ngua cha' lo'o ngu' xa' tsu' caja cha' tso'o ji'í ngu' xqui'ya Jesucristo, cha' tso'o nu cua ngüiñi ji'í ycuí' Ndyosi lo'o nu jyo'o Abraham bi' nu ngua sa'ni. Li' caca ji'í ngu' xa' tsu' ñi'ya nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Abraham, cha' caja Xtyi'í ycuí' Ni ji'í lcaa na nu lo'o xñi na cha' ji'í Cristo.

Sa'ni la cua ngüiñi cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o Abraham

¹⁵ Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, ta na' sca cui' lo'o ma juani cuentya ji'í sca ñati nu nti' quiñi sca cha' ji'í yu lo'o tya'a yu. Clyo culo ngu' sca quityi. Lo'o cua ndye ngua stu'ba cha' bi' ji'í ngu', li' nga'aa caca ji'í xa' ñati tacu' ngu' ji'í cha' bi'; nga'aa caca xcutsa'a la ngu' cha' bi'. ¹⁶ Jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o nu Abraham bi'; cua ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o jyo'o cusu' bi', jua'a lo'o sca ñati nu tyu'u ji'í jyo'o cusu' bi' tyempo nde loo la. Ná nacui' quityi ji'í ycuí' Ndyosi cha' quiñi cha' ji'í Ni lo'o tyuu tya'a ñati bi'. “Na cua ngüiñi cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o sca ti ñati nu tyu'u ji'í Abraham nde loo la”, nacui' quityi. Lo'o nu sca ti ñati bi' ni, Cristo laca bi'. ¹⁷ Ndi'ya cha' nti' na' chcui' na' lo'o ma: Cua ngua stu'ba cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o Abraham nu ngua li'; cua ndya'a jacua siyento ntucua calaa tyii yija tya lo'o cua ngüiñi cha' ji'í ycuí' Ni lo'o nu cusu' bi', lo'o li' nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o Moisés cha' culo yu cña ji'í ngu' cuentya ji'í Ni. Bi' cha' ná ngua ji'í cha' nu nda Moisés bi' tacu' lo cha' nu cua ngüiñi ji'í ycuí' Ndyosi lo'o Abraham nu ngua sa'ni la, cha' ná taca cua'a ngu' ji'í cha' bi' tsiya' ti. ¹⁸ Si ntsu'u cha' taquiya' na ji'í lcaa

cña nu ngulo Moisés ji'na, cha' jua'a clyaá na ji'i nu cuxi, li' nga'aa nti' cha' jlya ti' na cha' nu cua ngüiñi ji'i ycuí' Ndyosi lo'o na cha' cua'ni lyaá Ni ji'na. Pana cha' liñi laca cha' cua ngüiñi cha' ji'i ycuí' Ni lo'o Abraham, cha' cua'ni Ni sca cha' xlya'be lo'o na nu lo'o cua'ni lyaá Ni ji'na.

¹⁹ ¿Ni cha' laca ngulo ycuí' Ndyosi cña ji'i nu jyo'o Moisés bi', cha' nguscua yu cña bi' lo quityi cuentya ji'i Ni lacua? Tiya' la ngua cha' nda Ni cha' bi' lo'o Moisés, cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya nu nacui' ycuí' Ndyosi cha' laca scaa cha' cuxi. Pana xti ti tyempo ndalo cha' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa Cristo, la cui' tya'a ñati' ji'i jyo'o Abraham; na cua nchcui' ycuí' Ndyosi cha' ji'i nu Cristo bi' nu lo'o cua ngüiñi cha' ji'i ycuí' Ni lo'o jyo'o cusu' Abraham bi' tya clyo. Nu lo'o nda Ni cha' bi' lo'o nu jyo'o Moisés bi' ni, lo'o xca' ji'i ycuí' Ni ndu lo xlya ca'ya bi' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, cha' chcuí' lo'o nu cusu' Moisés bi'. Cla'be la bi' ngutu jyo'o Moisés bi' cha' chcuí' yu lo'o ñati, cha' tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi ngua nu cusu' bi'. ²⁰ Pana juani ná ndu'ni cha' caja sca ñati' chalyuu nu caca tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi cha' chcuí' Ni lo'o na. Cua ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o na nu ngua sa'ni si jlya ti' na ji'i cha' bi', la cui' cha' nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

Nde laca cña nu ngua'ni cha' cusu' bi'

²¹ Tso'o si cua'ni na cña nu nscua lo quityi cusu' cha' cua'ni na lacua. Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' xñi na lcaa cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati. Pana masi taquiya' na ji'i lcaa cha' cusu' bi', ná taca caja chalyuu cucui' bi' ji'na jua'a ti; ná taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ni xqui'ya cha' ndyu'ni ti na lcaa cña nu nscua lo quityi cusu' bi' cha' cua'ni na; ná caca jua'a tsiya' ti. ²² Cua nchcui' quityi ji'i ycuí' Ndyosi cha' nu cuxi laca loo la ji'i lcaa ñati' chalyuu, ñi'ya si na cua laca na preso ji'i. Si jlo ti' na cha' nu cuxi laca loo ji'na, li' taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; ta Ni chalyuu

cucui' ji'na li', nu lo'o xñi na cha' ji'i ycuí' Jesucristo. Bi' laca nu cha' tso'o nu cua ngüiñi ji'i ycuí' Ni lo'o na.

²³ Lo'o tya lyiji caa Jesucristo ni, tya lyiji caja ñi'ya jlya tso'o ti' na cha' ji'i ycuí' Ni; bi' cha' ngua cha' cusu' bi' loo ji'na, ña'a cuayá' caca jlya tso'o ti' na ji'i Ni xqui'ya Cristo. ²⁴ Laca cha' cusu' bi' loo ji'na ñi'ya nti' si laca na sca nu sube; ngulu'u cha' cusu' bi' xi cha' liñi ji'na ña'a cuayá' nu ñaa ycuí' Cristo. Pana juani cua'ni Cristo cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, ñi'ya nu nti' ycuí' Ni cha' caca na nu lo'o jlya ti' na ji'i nu Cristo bi'. ²⁵ Lo'o juani taca jlya tso'o ti' na ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesucristo, nga'aa si'i cha' cusu' nu laca loo ji'na.

²⁶ Sñi' ycuí' Ndyosi laca lcaa cu'ma juani lo'o ngusñi ma' cha' ji'i Jesucristo, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o Ni. ²⁷ Lo'o ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, li' cua ntyucuatya ngu' ji'i lcaa na chacuayá' ji'i Cristo, cha' jua'a cua ndyanu lcaa cha' ji'i Cristo ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' si cua laca cha' bi' sca late' nu quixii chu' na. ²⁸ Nu lo'o cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo, la cui' tyempo bi' ngua stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a ñati na; bi' cha' nga'aa chcuí' na cha' ngu' judío laca ya, cha' ngu' xa' tsu' laca ma'; nga'aa chcuí' na cha' msu nu ngüi'ya ñati' laca ma', cha' ñati' nu ndi'i tso'o ti laca na; nga'aa chcuí' na cha' qui'yu laca na, cha' cuna'a laca ma'. Lcaa na, stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a na juani. ²⁹ Nu lo'o ngusñi na cha' ji'i ycuí' Cristo, li' la cui' jua'a laca na ñati nu ndyu'u ji'i jyo'o Abraham, masi tiya' la ñaa na chalyuu. Su cua ndye, li' tyanu cha' ji'na, lcaa ña'a cha' nu cua ngüiñi ji'i ycuí' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' cua sa'ni la cha' tyacua ji'na.

4

¹ Ndi'ya cha' nti' na' ta na' lo'o ma': Sca nu sube ni, masi nguxtyanu jyo'o sti lcaa cha' tso'o ji'i lo'o ngujuii sti, cha' tya cuañi' nu sube bi', stu'ba nti' lo'o msu nu ngüi'ya ti sti; na ji'i nu

sube bi' laca lcaa cha' tso'o bi', pana tya lyiji casu' yu. ² Ni jacua' tyalaa tsā nu caja cha' nu nguxtyanu jyo'o stī nu sube bi' jī'ī, xa' ñatī laca loo jī'ī nu sube bi', xa' ñatī laca nu ndyi'ya loo cña jī'ī nu sube bi'. ³ La cui' jua'a laca jī'na lo'o Jesús. Lo'o tya lyiji cuna na cha' jī'ī Jesús, caca ñacui' na cha' tya sube na, xqui'ya cha' tya ndu'ni na cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó jī'na, ñi'ya nu ndu'ni ti xa' ñatī. ⁴ Pana lo'o cua ndyalaa tsā nu ndu'u scua cha' nu ngüiñi jī'ī Ni lo'o na, li' cua nda ycuī' Ndyosi jī'ī Sñi' ycuī' ca Ni ñaa chalyuu; sñi' sca nu cuna'a ngu' judío ngua nu Jesús bi', lo'o jua'a ndaquiya' tsa yu jī'ī lcaa cha' cusu' nu jlya ti' ngu' judío. ⁵ Jua'a ñaa Jesús nde chalyuu cha' cua'ni lyaá yu jī'na jī'ī yabe' nu ntsu'u jī'na xqui'ya cha' cusu' bi'. Lo'o jua'a ta Ni chacuayá' juani cha' cua cusu' la na, cha' tyanu cha' jī'na ñi'ya nu nscua cha' tyacua jī'na, xqui'ya cha' laca na sñi' ycuī' Ni.

⁶ Bi' cha' laca cua nda ycuī' Ndyosi Xtyi'ī ycuī' Ni nu tyanu ne' cresiya jī'ī mā, cha' culu'u Ni jī'ī mā cha' cua laca mā sñi' ycuī' Ni. Xtyi'ī ycuī' Ni ndu'ni cha' taca chcuī' na lo'o ycuī' Ndyosi chañi ca: “¡Papá! ¡Sti na!” ñacui' na. ⁷ Nga'aa laca mā ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñatī, na cua laca mā sñi' ycuī' Ndyosi; bi' cha' juani ta Ni lcaa cha' nu ndyanu cha' tyacua jī'ī mā chacuayá' jī'ī Cristo, cha' laca mā sñi' ycuī' Ni.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya nu nguñilo'o ngu' jī'ī ngu' gálatas

⁸ Sa'ni la lo'o tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' mā cha' jī'ī ycuī' Ndyosi, xa' la jo'ó ndatsaa jī'ī mā cha' cua'ni mā cña jī'ī, jo'ó nu si'ī jo'ó nu chañi ca. ⁹ Lo'o juani cua nslo mā jī'ī ycuī' Ndyosi; hasta tso'o la ñacui' na, cua ndyuloo ycuī' Ni jī'ī mā. ¿Ni cha' laca nti' mā tya'achu' mā jī'ī cha' jī'ī ycuī' Ndyosi lacua? Xa' cua'ni mā cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó nu cuxi ti bi' jī'ī mā li', jo'ó nu ntsu'u jī'ī ñatī ti; pana ná ndyu'u tso'o cha' bi' tsiya' ti, ná caca cua'ni lyaá jo'ó bi' jī'na. ¹⁰ Lo'o juani

caca tso'o cresiya jī'ī mā cuentya jī'ī ycuī' Ndyosi si taquiya' mā jī'ī tsā tacati jī'ī ngu' judío, nti' mā, masi ta'a nu ndacui snu' tsā, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi ta'a nu ndu'ni ngu' ndacui sca yija; ¹¹ bi' cha' quiña'a tsa cha' nelyacua ti' na' si ná ngua'nijo'o tsiya' ti lcaa cha' nu ngulu'u na' jī'ī mā, si xlya'be ti ngulu'u na' cha' bi' jī'ī mā.

¹² Cu'mā tya'a ntsu'u cha' jī'na lo'o Jesucristo, tya'na chcuī' na' lo'o mā juani, cha' cua nti' na' cha' caca mā ñi'ya nu laca na' tsiya' ti. Nga'aa nchca tatsaa ngu' 'na juani lo'o cha' cusu' bi', masi ngu' judío laca na'; stu'ba ti laca na' lo'o cu'mā juani, cha' cua ngulaá na' jī'ī nu cha' cusu' nu ndatsaa tsa 'na. Tya lo'o ñaa na' ca slo mā tya clyo, ná sca cha' cuxi ngua'ni mā lo'o na'. ¹³ Cua jlo ti' mā ñi'ya ngua 'na nu lo'o nda na' cha' lo'o mā tya clyo, cha' taca cua'ni lyaá Cristo jī'na; quicha tsa na' nu ngua li', bi' cha' ngua laja 'na cha' ta na' cha' bi' lo'o mā. ¹⁴ Lo'o jua'a ná nchcuī' cuxi mā 'na li', ná ngulo'o mā 'na, masi tya xi tya ndalo mā 'na cha' quicha tsa na'; xa' ña'a ngua'ni mā lo'o na' li', ntucuá mā cha' jna' ñi'ya si cua laca na' sca xca jī'ī ycuī' Ndyosi, ñi'ya si cua laca na' ycuī' Jesucristo. ¹⁵ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā 'na nu ngua tyempo bi'; hasta culo mā la cui' ca si'yu cloo mā cha' ta mā 'na ngua ti' mā nquicha', cha' cua nti' tsa mā xtyucua mā jna'. Lo'o juani ni, ¿na laca ngua jī'ī mā juani? ¹⁶ ¿Ha nti' mā cha' tya'a cusu' mā laca na' xqui'ya cha' liñi nu nda na' lo'o mā?

¹⁷ Chañi cha' nti' tsa nu ngu' cuiñi bi', cha' taquiya' mā jī'ī cha' nu nchcuī' ngu' bi' lo'o mā. Pana si'ī cha' tso'o tyiquee ngu' ndyu'ni ngu' jua'a; na cua nti' ngu' bi', cha' nga'aa taquiya' mā jī'ī cha' nu nchcuī' ya lo'o mā, cha' taquiya' la mā jī'ī ycuī' ca ngu' bi'. ¹⁸ Tso'o tsa si lo'o xa' la ñatī culu'u ngu' la xi cha' liñi jī'ī mā, si ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jī'ī mā. Tso'o si jua'a caca tyucui tyempo, masi ndi'ī na' lo'o mā,

masi ná ndi'j na'. ¹⁹ Chaca quiya' ti' tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'j ma, cha' ñi'ya laca sñi' na', jua'a laca ma; ña'a na' ji'j ma ñi'ya si laca na' sca nu cuna'a nu ti' tsa nchcub'e' ji'j cha' cua cala ti sñi'. Talo cha' ti' bi' 'na ña'a cuayá' nu tyu'u xcui' cha' ji'j Cristo tyiquee ma. ²⁰ Pana ná jlo ti' na' tsiya' ti ñi'ya scua na' quityi re nu tsa slo ma juani; tso'o la si caja ñi'ya nu tsa'a na' slo ma cha' chcu' na' xi lo'o ma, cha' ná tyiquee' xa' ña'a cha' chcu' na li'.

Ñi'ya ngua cha' ji'j Agar lo'o ji'j Sara

²¹ Cu'ma, cua nti' ma taquiya' ma ji'j cha' cusu' bi' ti. Tso'o lacua. ¿Ha bilya cuna ma cha' re, nu nchcu' cha' ji'j Abraham? ²² Nacu' quityi cha' ngula tucua tya'a sñi' jyo'o Abraham bi': nu clyo ngua sñi' nu cuna'a cua', sca nu cuna'a nu cua ngüi'ya yu cha' cua'ni cña ji'j yu; nu chaca bi' ngua sñi' ycu' clyo'o yu, sca nu cuna'a nu ndi'j tso'o ti. ²³ Sñi' nu cuna'a cua' bi' ni, ngula bi' jua'a ti, ñi'ya nu nclya lcaa nu sube chalyuu; pana sñi' ycu' clyo'o yu ni, ngula bi' xqui'ya sca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o sti, xtya'a sa'ni la, nu lo'o nacu' Ni cha' cala sñi' ngu'. ²⁴ Sca cu'j nu nda na' lo'o ma laca cha' bi': tucua tya'a ngu' cuna'a ngua bi', nu jua'a nti' ñacu' cha' ntsu'u tucua lo cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati' chalyuu. Lo xlya ca'ya Sinaí nu nscua nde Arabia, ca bi' nguxana tsaca cha'; stu'ba nti' cha' bi' lo'o Agar, nu cuna'a nu ngüi'ya ti jyo'o Abraham. Ñati' nu jlya tsa ti' ji'j cha' bi', laca ngu' ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñati'. ²⁵ Stu'ba ña'a naa Agar bi' lo'o ca'ya Sinaí bi', cha' jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'j ngu' Arabia; la cui' ca'ya bi' laca su nda ycu' Ndyosi cha' lo'o ngu' judío tya clyo. Hasta juani tlyu tsa cña nga'a cha' cua'ni lcaa ngu' judío cuentya ji'j cha' cusu' bi', tsa lo cña ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Agar cuentya ji'j jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la. Lo'o nu ngu' judío nu ndi'j quichi' Jerusalén ni, cua nti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na

juani cha' taquiya' na ji'j lcaa cña bi'. ²⁶ Pana cua ngujui chaca cha' ji'na, xqui'ya chaca nu cuna'a bi' nu ngua clyo'o Abraham, nu cuna'a nu ndi'j tso'o ti bi'. Chaca lo Jerusalén cucui laca loo ji'na, bi' laca ñi'ya si laca quichi' tyi lcaa na nu jlya ti' na ji'j Jesucristo; taca tyi'j tso'o ti na ca bi'. ²⁷ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcu' ndi'ya:

Cua'ni chaa ti' nu'u, ma' cusu' nu ná ndyiji sñi', masi ná tucui ntsu'u jinu'u.

Chaa ti' xi'ya nu'u, ma' cusu', masi bilya jlo ti' nu'u ñi'ya ndyaa cha' nclya nu sube.

Ntsu'u quiña'a la sñi' nu cuna'a nu ná ngujui sñi' tya clyo;

ndi'j xti la sñi' nu cuna'a nu ntsu'u qui'yu ji'j.

Jua'a nscua lo quityi ji'j ycu' Ndyosi.

²⁸ Isaac sñi' ycu' clyo'o Abraham ngula xqui'ya sca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ngu' cusu' ji'j, cha' caca jua'a. Lo'o cu'ma, tya'a ngusñi na cha' ji'j Jesús ni, lo'o cu'ma lo'o na' laca na sñi' ycu' Ndyosi juani, xqui'ya sca cha' nu cua nda Ni lo'o na.

²⁹ Nu lo'o nguti'j jyo'o Abraham bi' chalyuu, nu sñi' nu ngula jua'a ti ni, bi' laca nu ngua'ni lya' ti' ji'j Isaac, sñi' ycu' clyo'o yu, masi ngula nu Isaac bi' xqui'ya sca cha' nu nda Xtyi' ycu' Ndyosi lo'o ngu'. La cui' jua'a laca juani, cha' nxu' tya'a ngu' bi' lo'o na, cha' si' sñi' ycu' Ndyosi laca ngu' bi'. ³⁰ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcu' quityi cusu' bi', cha' ndi'ya nacu' clyo'o Abraham bi': “Culo'o ji'j nu cuna'a nu ngüi'ya ti nu'u cha' tyaa cho', tyaalo'o ji'j sñi' bi'. Ná taca tyanu cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u lo'o tyucuaa sñi' nu'u. Ná nchca ca stu'ba cha' ji'j sñi' nu cuna'a cua' bi' lo'o sñi' na', cha' sca nu cuna'a nu ndi'j tso'o ti laca na”, nacu' clyo'o Abraham bi'.

³¹ Lo'o lcaa na tya'a ngusñi na cha' ji'j Cristo ni, si' sñi' nu cuna'a nu ndi'j ndyu'ni cña msu ti laca na; na ndi'j tso'o ti na ñi'ya nguti'j Isaac, sñi' nu cuna'a nu ndi'j tso'o ti bi'.

5

Ña'a ti tya tyi'i tso'o ti na chalyuu lacua

¹ Cua ngua'ni lyaá Cristo ji'na, cha' taca tyi'i tso'o ti na chalyuu. Bi' cha' ña'a ti tya tyi'i tso'o ti ma chalyuu lacua; nga'aa ta ma tyempo cha' caca loo xa' ñati ji'i ma, ñi'ya si cua ngüi'ya ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i ngu'.

² Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Pablo laca na' nu nda na' cha' re lo'o ma. Ndi'ya nacui' na' ji'i ma: Nga'aa caca xtyucua Cristo ji'i ma si ta ma chacuayá' cha' si'yu ngu' quiji ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu'. ³ Tya chcui' na' cha' bi' lo'o ma chaca quiya': Lo'o ngulacua ma ñi'ya si laca ma sca ngu' judío, li' ntsu'u cha' cua'ni ma lcaa ña'a cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i ngu' judío bi'. ⁴ Nu cu'ma nu jlya tsa ti' ma cha' caca tso'o cre-siya ji'i ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi si ndu'ni tacati ma ji'i cha' cusu' bi', na cua ngulochu' ma ji'i Cristo; nga'aa ndube ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma si jua'a ndu'ni ma. ⁵ Pana nu na ni, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ndu' ti' na cha' cua'ni Ni cha' ca tso'o liji cre-siya ji'na cuentya ji'i ycu' Ni, nu lo'o tsa na tsa tyi'i na lo'o Ni. Bi' laca cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ni ne' cre-siya ji'na, xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo. ⁶ Lo'o jua'a si chañi cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na. Sca ti cha' ndulo tsa ji'na cha' cua'ni na, cha' xñi tso'o la na cha' ji'i ycu' Ni; lo'o li' caca cua'ni na cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na.

⁷ Tso'o tsa ndyu'ni ma nquicha'. ¿Tilaca laca nu ndacu' cha' ji'i ma, cha' nga'aa taquiya' la ma ji'i cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o ma? ⁸ Ycu' Ndyosi ngusubi ji'i ma tya clyo, pana si'i ycu' Ni laca nu ngua'ni cha' nñilo'o ngu' ji'i ma juani. ⁹ Culacua xi ti' ma ni cña cua'ni xi ca ti scua tiye', nu lo'o

su'ba ngu' ji'i lo quiña'a catyá xlyá; la cui' jua'a cña nu cua'ni cha' cuxi nu nda ngu' bi' lo'o ma. ¹⁰ Cuentya jna', ndyi'u tsa ti' na' ji'i ma xqui'ya ycu' nu Xu'na na, cha' jlya ti' na' cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee ma lo'o cha' nu cua nchcui' ca na'. Ná ndu'ni cha' tilaca laca nu ndya'a nchcui' cha' cuiñi lo'o ma cha' xcutsij ji'i ma, xcube' tsa ycu' Ndyosi ji'i ñati bi'.

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, jlo ti' ma cha' nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' judío 'na si cacha' na' ji'i ma cha' culacua ma ñi'ya ndu'ni ngu' bi'; pana ña'a ti ti' ti' ngu' bi' jna', xqui'ya cha' ná nda na' cha' bi' lo'o ma, cha' sca ti nchcui' na' lo'o cu'ma ñi'ya ndyu'u cha' lo'o ngujuii Jesús lo crusi. ¹² Nu ngu' nu ndya'a ndatsaa ji'i ma cha' culacua ma cuentya ji'i ngu', tso'o la masi tye cuaña' ycu' ca ngu' si'yu ngu', si jua'a nti' ngu'.

¹³ Cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i ma cha' caca tyi'i tso'o ti ma chalyuu. Tsa bi' ti cha', tii ti' ma tyi'i ma chalyuu; ná clyana ma cha' cuxi nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i tso'o ti ma, cha' si'i na ndi'i tso'o ti na cha' culiji na na nu ntsu'u ji'na jua'a ti. Ntsu'u cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i ngu', bi' cha' ndi'i tso'o ti na. ¹⁴ Li' taca cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na, si taquiya' na ji'i sca ti cha'cña nu nchcui' ndi'ya: “Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la ñati, ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' ca ti na”. ¹⁵ Pana si xcui' cha' cusu ntsu'u ji'i ma lo'o tya'a ma, si xcui' na cua'ni ñu'u ma ji'i tya'a ma nti' ma, ná tyiquee' tye cha' ji'i ma lo'o tya'a ma tsiya' ti. Nga'a cha' cui'ya ma cuentya cha' ná cua'ni ma jua'a.

Tso'o la si cube ti' na ji'i cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' tyanu ne' cre-siya ji'na

¹⁶ Ndi'ya cha' ta na' lo'o ma: Ta ma chacuayá' cha' caca Xtyi'i ycu' Ndyosi loo ne' cre-siya ji'i ma ca su ndi'i ma; li' nga'aa jña ti' tyiquee ma

cha' cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā, cha' laca mā ñati chalyuu. ¹⁷ Nu cha' cuxi nu ndiya ti' na ni, nxuu tya'a cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Lo'o jua'a Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ni, bi' laca nu nxuu tya'a lo'o cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, cha' laca na ñati chalyuu. Ná stu'ba cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' nga'aa caca cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā, nu ngua'ni mā cua tsubi' la. ¹⁸ Lo'o taquiya' mā ji'i cha' nu nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'i mā, li' nga'aa si'i cha' cusu' nu nda ñati ti nu caca loo ji'i mā li'.

¹⁹ Ndi'ya laca cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu, si ná ta ngu' chacuayá' cha' caca Xtyi'i ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu': xcu'i' na ñilo'o ti ngu' ji'i nu cuna'a, xcu'i' na ndu'ni suba' ngu' lo'o ñati, cuxi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'; ²⁰ jua'a ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcu'i' jo'ó; jua'a ndu'ni cucha'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu', lo'o jua'a liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', lye tsa nxuu tya'a ngu'; jua'a ndacu'i' tsa ti' ngu' ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu', cha' xi ndaca tsa nchca ñasi' ngu'; ná ntaja'a ngu' tsiya' ti tya'a tyiquee ngu' cha' ji'i tya'a ñati ngu', tsa cu' ti ndya'a tyiquee ngu' cha' ji'i ycu'i' ca ngu'; jua'a nclyana tsa ngu' cha' cusu' lo'o tya'a ñati ngu', ndatsaa ngu' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná cua'ni stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'; ²¹ la cui' jua'a xcu'i' na nxlyaá ti ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu', ndujuii ngu' ji'i tya'a ngu'; xcu'i' na cu'bi ti ngu', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu chcu' tsa ndacu, cha' quiña'a tsa na nti' ngu' bi' cacu ngu'; lo'o jua'a tya ntsu'u xa' la cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani ñi'ya nu ni na' ji'i mā tya tsubi' la, cha' ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi nu lo'o caca ycu'i' Ni loo ca nde loo la, si tsa cu' ti cua'ni na cha' cuxi jua'a.

²² Xa' ña'a cña ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'na: ndu'ni Ni

cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' cha' ti' na cuentya ji'i Ni, cha' ti' tyi' tyiquee na, cha' talo tyiquee na ji'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' ca tya'na ti' na ña'a na ji'i ñati, cha' xcu'i' tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, cha' liñi ti cua'ni na lo'o ñati; ²³ jua'a ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o na cha' ná quiña'a cha' ntsu'u tyiquee na cuentya ji'i ycu'i' ca na, ndu'ni Ni cha' taca ji'na cua'a na ji'i ycu'i' ca na li'. Nga'aa ntsu'u cha' sta ycu'i' Ndyosi qui'ya ji'na, si cua'ni na jua'a. ²⁴ Cua ngujuii Cristo lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cua ngua'ni tye na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na tya tsubi' la, lcaa na nu ndacu'i' ti' na ji'i nguicha', ngua'ni tye na ji'i xqui'ya cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i' Cristo. Lo'o jua'a lcaa cha' nu tiji' ti' na ji'i, cua nguxtyanu na ji'i cha' cuxi bi' juani. ²⁵ Tya lo'o ngusñi na cha' bi' clyo, li' ngujui chalyuu tso'o ji'na xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi. Juani tso'o la si taquiya' na cha' nu nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o na cha' tyanu ne' cresiya ji'na lcaa se'i su ndi' na.

²⁶ La cui' ti ná tso'o si chcu'i' tyucuaa ti' na lo'o ñati, cha' jua'a caca quiña'a tsa cha' cusu' ji'na lo'o tya'a ñati na li', cha' tyixi tyiquee na. Lo'o jua'a ná tso'o si ña'a ti'i na ji'i tya'a na.

6

Xtyucua na ji'i ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo

¹ Cu'mā ngu' tya'a na, ndi'ya nga'a cha' cua'ni mā lo'o ña'a mā cha' ngua cuxi cresiya ji'i sca ngu' tya'a ngusñi mā cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, xqui'ya cha' ngua'ni yu sca cha' cuxi: nga'a cha' xtyucua mā xi ji'i yu bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i yu, cha' tucua' yu cña ji'i Cristo chaca quiya', cha' tya'a ntsu'u cha' ji'i mā lo'o Xtyi'i ycu'i' Ndyosi laca yu. Tsa tso'o ti chcu'i' mā lo'o yu bi'. Lo'o jua'a tii ti' mā tyi'i ycu'i' ca mā cha' ná cua'ni mā la cui' cha' cuxi ñi'ya nu ngua'ni yu bi'. ² Cua'ni mā cha' stu'ba ti caca tyiquee

mā lo'o tya'a mā, cha' caca xtyucua mā jil'i ngu' lo'o sca cha' nu ntsu'u jil'i ngu', cha' ná cua'ni ngu' sca cha' cuxi. Jua'a taca taquiya' tso'o na lcaa cña nu nda Cristo cha' cua'ni na.

³ Na ñilo'o ti na jil'i ycui' ca na si culacua ti' na cha' tso'o tsa laca na cuentya jil'i ycui' Ndyosi; tso'o la si ta na cuentya cha' ná sca na laca na cuentya jil'i ycui' Ni. ⁴ Ntsu'u cha' cui'ya na cuentya ñi'ya nu ndi'i scaa na chalyuu. Si chañi cha' tso'o tsa ndu'ni na, cha' jil'i ycui' na laca cha' bi'; ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' na lo'o xa' la ñati. ⁵ Nga'a cha' talo na jil'i cña ji'na, lcaa cha' nu ndyacia ji'na chalyuu.

⁶ Lcaa tya'a na nu ndyaca tsa'a na cha' tso'o nu cua nda Cristo bi', ntsu'u cha' ta na xi cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' caja cua ña'a ca na nu tyiji yu'u jil'i mstru nu ngulu'u cha' tso'o bi' ji'na.

⁷ Ná culacua ti' mā cha' caca cñilo'o na jil'i ycui' Ndyosi. Ná tucui caca jil'i cua'ni jua'a, cha' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa na chalyuu, jua'a tyacua cha' ji'na tiya' la nde slo ycui' Ndyosi. Ñi'ya nti' lo'o cataa na sca si'yu ni, cha' la cui' si'yu nu ndyataa na, nde loo la la cui' bi' tyu'u lo na nu ndyataa na, si'xi xa' lo si'yu; ⁸ jua'a laca ñati na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' lo'o cua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, ná sca cha' tso'o tyacua ji'na nu lo'o cua ndye chalyuu. Tsa lo cua ti cha', ntsu'u cha' cajaa na, lo'o jua'a ti culiji yu'u ti lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na. Pana si cua'ni na lcaa ña'a cña nu nti' Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' cua'ni na, tso'o tsa tyu'u cha' ji'na li'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Talo ycui' ca na li', ná tye cña ji'na jua'a ti. ⁹ Bi' cha' ná tso'o si ca taja ti' na cha' cua'ni na cha' tso'o laja lo'o ndi'i na chalyuu. Lo'o tyalaa hora bi', li' tyu'u tucua cha' tso'o nu nacui Ni cha' tyacua ji'na nde loo la, la cui' cha' nu tyiquee' tsa ngujuatya na jil'i; pana ntsu'u cha' talo na, cha' ná ca taja ti' na ndu'ni na cña tso'o. ¹⁰ Bi' cha' tso'o si lcaa quiya' lo'o ña'a na

ñi'ya caca xtyucua na jil'i cua ña'a ca ñati, li' cua'ni clya na cha' xtyucua na jil'i ngu' bi'. Clyo ndu'ni cha' xtyucua na jil'i tya'a na, nu ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo.

Cha' nu nscua Pablo su cua tye ti quityi

¹¹ Lo'o juani scua ycui' ca ti na' tucua sna tya si'yu cha' lo quityi re. Tyaca' cha' tonuletra nscua na'. ¹² Nu ñati nu ndatsaa tsa jil'i mā cha' si'yu quiji mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu' ni, ndu'ni ngu' jua'a cha' nti' ngu' cha' caca stu'ba cha' jil'i ycui' ngu' lo'o tya'a ngu' judío; li' ná cua'ni lya' ti' tya'a ngu' judío jil'i ngu' bi' si ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo nu ngujuui lo crusi, nti' ngu'. ¹³ Lo'o ycui' ngu' nu cua ngulacua ngu' jua'a ni, ná ndaquiya' ngu' jil'i lcaa ca cña nu nscua lo cha' cusu' cha' cua'ni na bi'. Tsa bi' ti cha' nti' ngu', cha' caja ñi'ya nu hcui' ngu' cha' tyixi lo'o tya'a ngu': Cua ngulacua ngu' jua xqui'ya ycui' ya, ñacui ngu' jil'i tya'a ngu' li'. ¹⁴ Pana nu na' ni, sca ti cha' tso'o ntsu'u chalyuu nti' na', cha' nu ngujuui ycui' Jesucristo nu Xu'na na lo crusi cuentya ji'na; bi' cha' nga'aa nti' na' ta na' xa' la cha' lo'o ñati. Lo'o jua'a xqui'ya cha' ngujuui ycui' Cristo, nga'aa caca tatsaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu jna', cha' nga'aa ntsu'u cha' jna' lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu juani. ¹⁵ Nu lo'o stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na, sca ti cuayá' laca na. Sca ti cha' nu ndulo la ji'na juani, cha' xcutsa'a Ni tsiya' ti lcaa cha' nu ndu'ni na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o cua'ni na li'. ¹⁶ Lcaa ñati nu ndu'ni jua'a xqui'ya Jesús laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, taca tyi'i tyiquee ngu' ti ti li', lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' ycui' Ndyosi jil'i ngu' bi' li'; jua'a cua'ni Ni lo'o lcaa na nu chañi cha' laca na ñati jil'i Ni.

¹⁷ Tya tsubi' la, tlyu tsa cña nda mā 'na, cha' ná ndaquiya' mā jil'i cha' nu nhcui' na' lo'o mā; bi' cha' juani nga'aa cua'ni mā cha' cusu' lo'o na'

chaca quiya'. Cua ntsu'u cuayá' nu nscua lo cuaña' na', bi' laca cuayá' su nguxcube' ngu' 'na xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña ji'i Jesús.

¹⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, lcaa hora tyi'u ti' ma ji'i ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o ma. Lo'o jua'a chañi tsa cha' caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Efeso

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ngulo ycu'i Ndyosi cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi tyijyu' la. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ngu' Efeso, cha' laca ma ñati ji'i ycu'i Ndyosi, cha' tso'o tsa ngusni ma cha' ji'i Jesucristo. ² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' ti ti tyi'i tyiquee ma si xni ma cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'na xqui'ya Cristo

³ Lye tsa tya na xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Cua ndyaca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo; bi' cha' lo'o ycu'i Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni ji'na. Lcaa lo cha' tso'o nu tyacua ji'na cha' ngusni na cha' ji'i Jesucristo, cua ngua'ni Ni cha' bi' lo'o na xqui'ya Cristo. ⁴ Lo'o tya lyiji tya' chalyuu, tya li' cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'na cha' caca na ñati ji'i ycu'i Ni, nu lo'o caca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo. Ngua ti' Ni cha' tyu'utsu' na ji'i lcaa lo cha' cuxi, cha' jua'a nga'aa nti' cha' sta Ni qui'ya ji'na tsiya' ti. ⁵ Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na, bi' cha' tya li', ngua ti' Ni cha' tyati' cha' ji'na lo'o Ni, ñi'ya si laca na sñi' Ni xqui'ya Jesucristo. ⁶ Lo'o juani ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, cha' jua'a tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni Ni lo'o na. Xlya'be tsa nti' Ni ña'a Ni ji'na, cha' cua nda Ni ji'i Sñi' ycu'i ca Ni lijya, nu tyaca'a tsa ji'i Ni, cha' jua'a caca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni. ⁷ Cua ngulaa na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' cua ngujui Sñi' ycu'i Ni lo crusi cuentya ji'na, cha' cua ngüi'ya Ni cha'

clyu ti' ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na li'; tlyu tsa cha' tso'o nu cua ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na laca bi'. ⁸ Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a. Ndu'ni Ni cha' ca jlo ti' na lcaa cha' ji'i Ni, cha' ca cuaya' ti' na ñi'ya caca cha' bi'. ⁹ Ñi'ya nu ngua'ya cha' hique Ni tya sa'ni, jua'a ngua'ni Ni li'; masi ná ndacha' Ni ji'i ñati chalyuu nu ngua sa'ni ñi'ya caca cha' bi', tya li' ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni cha' cala Cristo nde chalyuu. Hasta juani cua ngua cuaya' tso'o ti' na ñi'ya ngua ti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni Ni xqui'ya Cristo; ¹⁰ ngua ti' Ni cha' caca stu'ba lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o sca ti Cristo nu Xu'na na caca loo la li'. Lo'o tyalaa tyempo bi', li' xuti'i Ni lcaa na nu ntsu'u loyuu chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu ntsu'u nde cua; li' sca ti Cristo caca loo ji'i lcaa na bi'.

¹¹ Lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu, ndyaca bi' xqui'ya cha' nti' Ni cha' caca jua'a. Lo'o jua'a na ni, tya clyo cua ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'i Ni, cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' jua'a nti' ycu'i Ndyosi cha' caca. ¹² Jua'a ngua cha' nu ngua'ni Ni, cha' taca chcu'i ñati cha' tlyu tsa laca Ni, nu lo'o ña'a ngu' ji'i ya laja lo'o ndi'i ya nde chalyuu; cha' nu cuare ni, cua ngusni ya cha' ji'i Cristo nde loo la ji'i xa' ñati. ¹³ Lo'o li' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma. Clyo ndyuna ma cha' liñi bi' ji'i Cristo; tso'o tsa ngua ti' ma lo'o ndacha' ngu' cha' bi' ji'i ma, cha' cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ya' nu cuxi. Ngusni ma cha' ji'i Cristo li', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya si na cua ngusta Ni cuaya' nu ji'i ycu'i ca Ni hichu' ma cha' laca ma ñati ji'i Ni; la cui' cña nu nacui Ni cha' cua'ni Ni, cua laca ngua'ni Ni li'. ¹⁴ Xtyi'i ycu'i Ndyosi ni, bi' laca nunda Ni ji'na yala la, cha' caca cuaya' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na ñi'ya nu nacui Ni cha' cua'ni Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni; ndyu'ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' taca ca cuaya' ti' na cha' tye cua'ni lyaá lyiji Ni ji'i lcaa na nu ngusni na cha'

ji'li Ni. ¡Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'li ycuí' Ni, cha' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na!

Cua nti' Pablo cha' tso'o la caca cuayá' ti' ngu' cha' ji'li Cristo

¹⁵ Cua ndyuna na' ñi'ya nu ndyu'ni ma tya lo'o ngusñi tso'o ma cha' ji'li Jesús nu Xu'na na; nacui' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'li ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'li ycuí' Ndyosi. ¹⁶ Bi' cha' juani, tsa cu' ti ndya na' xlya'be ji'li ycuí' Ndyosi xqui'ya cu'ma; ndyi'u ti' na' ji'li ma laja lo'o nga'a na' ndyu'ni tlyu na' ji'li ycuí' Ndyosi. ¹⁷ Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'li ycuí' Ndyosi Sti na, la cui' ycuí' Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Nhcui' na' lo'o Ni cha' ta Ni Xtyi'i ycuí' Ni ji'li ma, cha' jua'a ca cuayá' ti' ma laca cha' li'; culu'u Xtyi'i ycuí' Ni ji'li ma ñi'ya laca ycuí' Ni, lo'o li' taca tyuloo tso'o la ma ji'li ycuí' Ndyosi. ¹⁸ Lo'o jua'a nhcui' na' lo'o Ni cha' saala Ni hique ma, cha' ca cuayá' tso'o ti' ma ña'a cha' tso'o nu tyacua ji'li ma juani, cha' cua ngusubi Ni ji'li ma; tlyu tsa cha' tso'o cua nacui' Ni cha' tyacua ji'li ma, lo'o ji'li laca ñati nu ngusñi cha' ji'li Ni. ¹⁹ Nhcui' na' lo'o Ni cha' ca cuayá' tso'o ti' ma laca cha' nu nhcui' na' re, cha' ndu'ni tsa Ni cña ne' cresiya ji'na, laca na nu ngusñi na cha' ji'li Ni. Cña nu ndu'ni Ni lo'o na cha' caca na ñati ji'li Ni, ²⁰ la cui' tya'a cña tonu laca, ñi'ya nu ngua'ni Ni nu lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya ji'li Cristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujuii yu; tiya' la li' ndyalo'o Ni ji'li yu cha' ndyaa tucua yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuí' Ndyosi, ca chaca chalyuu tso'o la hasta ca nde cua. ²¹ Ca bi' laca Cristo loo la ji'li laca ñati; nga'aa ntsu'u nu tlyu la que Cristo ca bi', nga'aa ntsu'u nu culo cña ji'li yu. Ná ntsu'u chaca xu'na ñati nde chalyuu nu taca tyijiloo ji'li Cristo; la cui' ti ca chaca chalyuu ca nde cua ni, ná ntsu'u cui' cuxi, ni ná ntsu'u ñati cuentya ji'li ycuí' Ndyosi nu taca tyijiloo ji'li Cristo. ²² Cua nda Ni laca na tsiya' ti ji'li Cristo cha' culo

yu cña ji'li. Lo'o li' xqui'ya cha' laca yu Xu'na laca ca chalyuu, bi' cha' ngusta Ni ji'li Cristo cha' caca yu loo ji'li laca taju ñati nu ngusñi cha' ji'li Cristo cua ña'a ca quichi' su ndi'li ngu'. ²³ Ca ta'a na nu ngusñi na cha' ji'li Cristo scaa quichi', tsa tlyu ti na ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ndi'ya laca na cuentya ji'li Cristo: ñi'ya nti' si laca na sca tsu' ya' Cristo, cha' cua'ni na cña nu ntsu'u ji'li Ni chalyuu. La cui' jua'a, laca ca na nu ña'a na nu ntsu'u nde chalyuu ni, cua ntsu'u bi' xqui'ya Cristo.

2

Ngua'ni lyaá Cristo ji'na jua'a ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na

¹ Cua nda ycuí' Ndyosi chalyuu ji'li ma chaca quiya' xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Nu ngua tsubi' la, ñi'ya laca si na cua ndye chalyuu ji'li ma, jua'a ngua ma xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'li ma lo'o ycuí' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ma tsiya' ti ji'li cha' nu nhcui' ycuí' Ndyosi. ² Nu ngua tyempo bi', ndya'a tsa ma ndu'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; ndaquiya' tsa ma ji'li nu xña'a nu laca loo ji'li laca cui' cuxi nu ndya'a nde chalyuu, la cui' nu cuxi bi' laca nu ndatsaa ji'li ñati chalyuu cha' ná taquiya' ngu' ji'li ycuí' Ndyosi. ³ Ca ta'a na ni, chañi cha' ñi'ya nu ndaquiya' ngu' bi' ji'li nu cuxi, jua'a ngua'ni na tya tsubi' la; ngua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña ti' cresiya ji'na. Na laca nu ngua ti' ycuí' ca na cha' cua'ni na, ngua'ni na ji'li li'; cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ya hique ti na, ngua'ni na cha' bi'. Bi' cha' ndyanu cha' xcube' ycuí' Ndyosi ji'na, cha' ñasi' tsa Ni xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o Ni; stu'ba ti xcube' Ni ji'na lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu li'.

⁴ Pana ndyi'ya tsa ycuí' Ndyosi cha' clyu ti' ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; ⁵ bi' cha' nda ycuí' Ndyosi chalyuu ji'na chaca quiya', xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Cua ndye chalyuu ji'na

ngua ti' na nquicha', xqui'ya cha' ná ndaquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi; pana xqui'ya cha' xcui' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' cua ngulaá na ji'i nu cuxi, cha' cua ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. ⁶ Cua chcuna' ti cresiya ji'na nquicha', lo'o li' cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús. Ñi'ya lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya ji'i Jesucristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujuii yu, jua'a ngua'ni Ni lo'o na, cha' clyaá na ji'i nu cuxi. Cua nti' Ni cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús, masi chalyuu juani, masi ca chaca chalyuu tso'o la nde cua ca su laca ycuí' Ni loo. ⁷ Sca ti quiya' ngua'ni Ni lcaa cha' bi', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu caa chalyuu nde loo la cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati chalyuu. Xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a Ni ji'na, bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' ná ntsu'u su tye cha' ndu'ni tso'o ycuí' Ndyosi lo'o na; ⁸ na cua ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' jua'a ti ndu'ni Ni cha' tso'o lo'o na lo'o ngusñi na cha' ji'i Cristo. Ni si'i sca cña nu ngua'ni ycuí' ca na laca bi', sca cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na jua'a ti laca bi'. ⁹ Ná caca chcui' tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati lacua, cha' si'i cu'ma nu ngua'ni cha' tlyu bi', cha' jua'a ndyaca ji'i ma juani. ¹⁰ Na cua ngüifná Ni ji'i ca ta'a na, cua ngua'ni stu'ba Ni cha' ji'na lo'o Jesucristo; juani cua nti' Ni cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua laca nda Ni cña tso'o nu taca cua'ni sa scaa na nde chalyuu.

Ngua'ni Jesús cha' sca ti ñati laca na

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua ji'i ma tya tsubi' la; xa' lo ñati laca ma tyempo bi', xa' quichi tyijyu' la ngula ma, ná stu'ba tsiya' ti cha' ji'i ma lo'o ngu' judío tya'a na' nu ngua li'. Ndu'ni ngu' judío ji'i ma cha' laca ma ñati nu ná ngulacua Ni ji'i; pana ycuí' ngu' judío ni, cua ngulacua Ni ji'i ngu', nacui' ngu'. Nu ngulacua

ngu' bi' ni, bi' laca sca cuayá' su nsi'yu ngu' judío qui'i ngu' qui'yu sñi' ngu'. ¹² Ñati nu ndi'i xa' chalyuu laca cu'ma, bi' cha' ná stu'ba cha' ji'i ma lo'o ngu' judío, nu ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i nu ngua sa'ni, cha' caca ngu' bi' ñati ji'i Ni. Ni sca quiya' sa'ni la ná nda Ni cha' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu'; ná ntsu'u cha' tso'o nu caca ji'i ma nde loo la, cha' ná jlo ti' ma ni sca cha' ji'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti chalyuu bi' ca su ndi'i ma. Ná ntsu'u cha' ji'i cu'ma lo'o Cristo tsiya' ti nu ngua tsubi'.

¹³ Pana juani xa' ña'a cha' ndyaca ji'i ma, tya lo'o ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Jesucristo. Nu ngua sa'ni la, ná nslo ma ji'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti; tyijyu' tsa ntucua ycuí' Ndyosi ca su ndi'i ma, ngua ti' ma. Pana juani cacua tsa ntucua ycuí' Ndyosi ji'i ma; cua nguije Ni ji'i ma, xqui'ya cha' ngujuii nu Cristo bi' lo crusi. ¹⁴ Cristo laca nu ngua'ni cha' ngua ti cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ngua'ni Cristo cha' nguaala' cha' ji'i ngu' judío tya'a na' lo'o ngu' xa' tsu' tya'a ma; bi' cha' juani cua ndyaca na sca ti ñati. Sa'ni la cua ntsu'u sca cha' nu ndaca'a ji'na; ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' ná cua'ni tya'a ngu' judío tya'a na' lo'o xa' ñati tsiya' ti, cha' ná nchca tyaala' cha' ji'i ya lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁵ La cui' cha' cusu' nu jlya tsa ti' nu ngu' judío tya'a na' ji'i, bi' laca nu ñi'lo'o ji'i ya cha' ná ca ti cha', cha' ntsu'u tsa su ndatsaa cha' bi' ji'i ya. Pana cua ngua'ni tye Jesús ji'i cha' cusu' bi', nu lo'o ngujuii yu lo crusi; bi' cha' tyucuaa lo ñati na, cua ndyaca na chaca tya ñati juani, xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' caja ñi'ya caca tyi'i ti na lo'o Ni, jua'a lo'o tya'a ñati na. ¹⁶ Lo'o jua'a ngua cha' ngua'ni tye Cristo ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', nu lo'o ngujuii yu lo crusi; juani ngua ti cha' ji'i tyucuaa lo ñati na lo'o ycuí' Ndyosi xqui'ya Cristo, cha' ngua'ni Cristo cha' ndyaca na sca ti ñati.

¹⁷ Cua ñaa Cristo ni, nda yu sca cuii

nu tso'o tsa lo'o ngu' tya'a na, cha' ti ti tyi'i na lo'o ycu'i Ndyosi, jua'a lo'o tya'a ñati na; cua nchcui' Cristo lo'o cu'ma ngu' nu ndi'i tyijyu', lo'o jua'a cua nchcui' yu lo'o ngu' judío tya'a na' nu ndi'i cacua ti. ¹⁸ Lo'o juani ná ndu'ni cha' masi ngu' judío laca ya, masi xa' ñati laca ma, sca ti lo ñati laca na lo'o lcaa tya'a na xqui'ya Cristo, sca ti Xtyi'i ycu'i Ndyosi ndu'ni cha' tyuloo na ji'i Ni; ¹⁹ bi' cha' juani nga'aa tyijyu' ycu'i Ndyosi ji'i cu'ma. Cuentya ji'i ycu'i Ndyosi ni, ná laca ma ñi'ya si laca ma ngu' xta nu ndi'i sca chalyuu tyijyu' nu si'i quichi tyi ma; lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ni cua nda ycu'i Ndyosi ji'i ma juani, cha' laca ma ñati ji'i Ni. Stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi xa' quichi, bi' cha' laca ma ñi'ya nti' si stu'ba ti ndi'i ma lo'o ycu'i Ndyosi. ²⁰⁻²¹ Lcaa cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i Cristo, cua laca ma tya'a na; sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji'i cuentya ji'na. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi; xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ngujui cña nu cua'ni scaa ma, cha' caca ma cña ji'i Ni, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Ni. Ñi'ya nti' sca ni'i nu tso'o tsa ndya', jua'a nti' ma. Tachaa tsa ntsu'u quiya' ni'i bi', cha' ntsu'u sca quee tlyu nu cui'ya ji'i, nu ta juersa ji'i ni'i bi'; chu' bi' lijya ndya' ña'a tsaca ni'i li'. Nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, lo'o jua'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la, ngu' bi' laca nu ngusta suu cha', cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi; pana sca ti Cristo laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ma. ²² Cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' cha' juani lo'o cu'ma, lo'o lcaa xa' ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi, stu'ba ti taca ca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi. Lo'o li' taca tyi'i ycu'i Ndyosi lo'o ma, xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni nu cua nda Ni ji'i ma.

3

Tyijyu' ndya'a Pablo, cha' nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'

¹ Xqui'ya cha' nu cua nchcui' ca na', bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o Cristo cuentya ji'i cu'ma. La cui' Pablo laca na'; ntsu'u na' ne' chcuu juani xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati, cha' ngxutyucua na' ji'i cu'ma nu si'i ngu' judío laca ma. ² Cua ngua cuayá' ti' ma cha' ycu'i Ndyosi laca nu nda cña bi' 'na, cha' xtyucua na' ji'i ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ³ Cua ndacha' Ni jna' ñi'ya nu nti' Ni cua'ni Ni nde chalyuu. Masi ná ndacha' Ni ji'i ñati sa'ni la ñi'ya cua'ni Ni nde chalyuu, hasta juani ndacha' Ni cha' bi' jna', la cui' ti cha' nu cua nscua tya sa'ni nu caca tyempo juani; cua laca nscua na' xi' cha' bi' lo quityi re nu cua caa ti slo cu'ma. ⁴ Lo'o chcu'i ma lo quityi re, li' caca cuayá' ti' ma cha' nu nda na' lo'o ma cuentya ji'i cña nu nti' Cristo cua'ni nde chalyuu; ⁵ ni sca ñati ná ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tyempo nu cua nteje tacui. Pana juani xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'i ngu' nu laca cña ji'i ycu'i Ndyosi, nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo bi'. La cui' jua'a ngulu'u Ni cha' bi' ji'i ngu' nu tya nda la cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati juani. ⁶ Bilya cuna ñati chalyuu cha' nu ndacha' Ni 'na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': Ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' ni, caca ngu' bi' la cui' ñi'ya laca ngu' judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi, nu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' ji'i Cristo; si xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesucristo, lo'o ngu' bi' caca tso'o cre-siya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi li'. Caca stu'ba cha' ji'i tyucuaa lo ngu' li', cha' tsa tlyu ti tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Cristo caca ngu'. Lo'o ji'i ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' bi', tyacua lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' tyacua ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

⁷ Cua nda ycu'i Ndyosi cña bi' jna' cha' tsa'a chcu'i na' lo'o ñati, masi tyijyu' ntsu'u ngu', xqui'ya cha' tso'o ti nti' ycu'i Ndyosi ña'a Ni 'na. Tlyu tsa cña ngua'ni Ni lo'o na' cha' caca

na' cña bi'. ⁸ Ná tso'lo la na' tsiya' ti que cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' jì'ì ycuì' Ndyosi, tso'lo la ngu' bi' que na'; pana nda Ni chacuayá' cha' tsa'a slo ñati nu ndi'ì xa' tsu'. Tso'lo tsa cña nda Ni 'na, cha' cacha' na' cha' tso'lo bi' jì'ì ngu', masi tya lyiji tsa cha' tye ca cuayá' ti' ycuì' na' lcaa cha' tso'lo nu ndu'ni Cristo lo'o ñati. ⁹ Cua nchcui' Ni lo'o na' lacua. Ycuì' Ndyosi nu ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u chalyuu, nti' Ni cha' culu'u na' cha' bi' jì'ì lcaa ñati, cha' li' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'. Nu ngua tya sa'ni la, bilya cuna ñati cha' nu ngua ti' ycuì' Ndyosi cua'ni Ni xqui'ya Cristo; ¹⁰ pana juani caca cuayá' ti' lcaa cui'ì nu laca loo nde cua, nu lo'o ña'a cui'ì bi' jì'ì ñati chalyuu nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu jì'ì Cristo. Lo'o jua'a cui'ì nu ngua ti' tyijiloo jì'ì ycuì' Ndyosi sa'ni la ni, caca cuayá' ti' cui'ì bi' cha' nchca la jì'ì ycuì' Ndyosi que cua ña'a ca na nu ngüiñá ycuì' Ni. ¹¹ Ngua'ni Ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni jì'ì Jesucristo nu Xu'na na ñaa chalyuu, ñi'ya nu ngua ti' Ni cua'ni Ni tya lo'o bilya tya' chalyuu. ¹² Lo'o juani cua ntsu'u chacuayá' jì'na cha' tyu'u cha' jì'na lo'o ycuì' Ndyosi xqui'ya la cui' Jesucristo bi'; tyucui tyiquee na taca chcuì' na lo'o ycuì' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' jì'ì Jesucristo Sñi' ycuì' Ni. Lo'o jua'a nga'aa ntsu'u cha' cutsii na lo'o chcuì' na lo'o ycuì' Ndyosi. ¹³ Bi' cha' juani chcuì' na' lo'o ma cha' ná ca taja ti' ma, cha' ná tya'achu' ma jì'ì ycuì' Ndyosi, masi nchcube' na' xi ca su ndi'ì na' re cuentya jì'ì cu'ma; sca cha' tso'lo cuentya jì'ì cu'ma laca cha' bi'.

Ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a yu jì'ì ñati

¹⁴ Ndyu stj' na' lo'o nchcui' na' lo'o ycuì' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na lacua. ¹⁵ Lcaa na lo'o tya'a na ndyu'u tsa na jì'ì ycuì' Ndyosi ni, cha' ngüiñá Ni lcaa lo ñati, masi nde cua, masi nde loyuu chalyuu. Lo'o jua'a nda Ni xtañi lcaa na. ¹⁶ Juani chcuì' na' lo'o ycuì' Ndyosi Sti na cuentya

jì'ì cu'ma; quiña'a tsa cha' tso'lo ntsu'u jì'ì Ni, bi' cha' taca xtyucua Ni jì'ì ma. Ndiñña na' jì'ì Ni cha' ta Ni juersa nu tyanu ne' cresiya jì'ì ma, cha' caca tlyu tyiquee ma nu lo'o ta Ni Xtyi'ì ycuì' Ni cha' tyi'ì bi' lo'o ma; ¹⁷ ndiñña na' jì'ì Ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' ngua'ni Ni cha' cua ndyanu Xtyi'ì ycuì' Jesús ne' cresiya jì'ì ma, nu lo'o ngusñi tso'lo ma cha' jì'ì ycuì' Ndyosi; ndiñña na' jì'ì Ni cha' tsa cu' ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jì'ì tya'a ñati ma, xqui'ya cha' tso'lo tsa ngusñi suu cha' bi' ne' cresiya jì'ì ma; ¹⁸ ndiñña na' jì'ì Ni cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ndu'ni ycuì' Cristo lo'o na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jì'na. Nu ntsu'u tyiquee Cristo ña'a Ni jì'ì ñati ni, jyacua Ni jì'ì cua ña'a ca ñati, ta Ni cha' bi' lo'o ngu', masi ñati tlyu laca ngu', masi laca ngu' ñati jua'a ti. ¹⁹ Bi' cha' nti' tsa na' cha' ca cuayá' tso'lo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni jì'na, masi sca cha' tlyu tsa nu ná nchca ca cuayá' tso'lo ti' na jì'ì laca cha' bi'. Lo'o jua'a nti' na' cha' tyi'ì ycuì' Ndyosi lo'o lcaa ma, cha' ná tyu'u tyiquee ma jì'ì xa' la cha' tsiya' ti.

²⁰ Tso'lo lacua. Chcuì' na cha' tlyu tsa laca ycuì' Ndyosi. Nchca tsa jì'ì Ni, hasta nde loo la ndu'ni Ni cuentya jì'ì lcaa cha' nu ndiñña na jì'ì Ni; ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni Ni lcaa cha' bi'. La cui' ycuì' Ndyosi ndu'ni cña laja na, hasta nde ne' cresiya jì'na, cha' cua'ni Ni cña nu nti' Ni cua'ni Ni lo'o na. ²¹ Cua'ni tlyu na jì'ì ycuì' Ndyosi, lcaa na nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu na jì'ì Ni; la cui' ti tlyu tsa laca Ni cuentya jì'ì Jesucristo. Jua'a caca jì'ì Ni tyucui tyempo nde chalyuu, la cui' ti ná ntsu'u tsá nu tye cha' jì'ì Ni tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

4

Sca ti cha' ntsu'u jì'ì ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' jì'ì Cristo

¹ Preso laca na' juani xqui'ya cha' nda na' cha' jì'ì nu Xu'na na lo'o ñati. Pana nchcuì' na' lo'o ma cha' tso'lo

ti cua'ni mā lo'o xa' ñati; ñi'ya nu nchcui' cha' jil'i ycu' Ndyosi nu ngua tsa'a mā tya lo'o ngusubi Ni jil'i mā tya clyo, la cui' jua'a cua'ni mā lo'o xa' ñati. ² Ná cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o tya'a ñati mā, tso'o ti chcu' mā lo'o lcaa ngu', talo tyiquee mā jil'i ngu'; jua'a xtyucua mā jil'i ngu' cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a ñati mā. ³ Cua'ni cña ti' mā lacua, lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi jil'i mā, cha' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee mā lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Cristo lcaa tsā. Lo'o jua'a cua'ni stu'ba cha' jil'i mā lo'o tya'a mā cha' taca tyi'i tso'o ti mā lo'o ngu'. ⁴ Lcaa na nu ngusñi na cha' jil'i Cristo, sca ti ñati laca na, sca ti Xtyi'i ycu' Ndyosi ndi'i lo'o na; ndu ti' na cha' stu'ba ti tyacua cha' jil'i na chalyuu ca nde loo la, bi' cha' cua ngusubi Ni jil'i na. ⁵ Sca ti Xu'na na ntsu'u jil'i ca ta'a na, sca ti cha' jlyā ti' na cuentya jil'i Cristo, sca ti cuayá' ntyucuatya na cuentya jil'i Cristo, ⁶ cha' sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u; la cui' Sti lcaa na laca bi', lo'o jua'a la cui' bi' laca loo jil'i lcaa na. Ndu'ni Ni cña laja lcaa ñati nu cua ngusñi cha' jil'i Ni, lo'o jua'a ndi'i Ni lo'o lcaa ñati jil'i Ni.

⁷ Pana cua nda Ni sca cña cha' cua'ni scaa na cuentya jil'i Ni; tsa ña'a juersa nu nda Cristo jil'i scaa na, jua'a taca cua'ni na cña bi'. ⁸ Ndi'ya nscua lo quityi cusu' bi':

Nu lo'o ngutu'u Ni ndyacu' Ni ndyaa Ni nde cua, ndyalo'o Ni jil'i quiña'a tsa ñati nu ngua preso nde chalyuu.

Lo'o li' nda tsa Ni tyu lo cha' tso'o jil'i ñati chalyuu nu ngusñi cha' jil'i Ni.

Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁹ ¿Ni cha' laca nacui' quityi cha' cua ndyaa Ni nde cua? Na cua ngua'ya ti'i Ni clyo, ñaa Ni loyuu chalyuu ca su ndi'i ñati cuxi tya'a na. ¹⁰ La cui' Jesús nu ngua'ya nde loyuu ni, bi' laca nu ndyacu' ndyaa ca su tlyu la, ca su ntucua ycu' Ni ca nde cua. Lo'o juani cua ntsu'u Xtyi'i ycu' Jesús tyucui

ña'a loyuu chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u Xtyi'i ycu' Jesús lcaa se'i nde cua. ¹¹ Xqui'ya cha' tyu lo cha' tso'o nda Jesús lo'o ñati chalyuu, bi' cha' taca cua'ni ñati cña nu nda Ni jil'i ngu' cha' cua'ni ngu': clyo cua ngua'alo Cristo cña jil'i la cui' ñati nu ngua tsa'a jil'i yu; lo'o jua'a cua nda Ni cña jil'i ngu' cha' caca chcu' ngu' na laca nu cua cua'ni ti ycu' Ndyosi chalyuu; lo'o xa' la ñati jil'i Ni ntsu'u cña jil'i cha' cacha' liñi jil'i ñati ñi'ya caca clyaa' ngu' jil'i nu cuxi; lo'o jua'a ngua'alo Ni cña jil'i ñati nu caca loo jil'i tya'a, cha' caca ngu' bi' mstru, cha' culu'u ngu' bi' cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i tya'a ngu'. ¹² Jua'a ndu'ni cho'o Ni jil'i na, ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Ni, cha' taca cua'ni na cña jil'i Ni, cha' tachaa la tyanu cha' ne' cresiya jil'i na nu tsa tlyu ti ngusñi na cha' jil'i Cristo. ¹³ Lo'o jua'a lcaa na lo'o tya'a na, sca ti cuayá' taca xñi na cha' jil'i Cristo, sca ti cuayá' taca tyuloo na jil'i Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. Li' caca na ñati tyucui tyiquee, taca caca na ñi'ya nu nti' Cristo cha' caca na. ¹⁴ Li' nga'aa cua'ni na ñi'ya ndu'ni nu sube nu lu'ba ti ncha'a cña jil'i, cha' nu ndijya ngu'; ni ná ta na chacuayá' cojolaqui ngu' jil'i na xa' tyucui, nu lo'o chcu' ngu' lo'o na cua ña'a ca cha' nu bilya cuna na jil'i. Ntsu'u tsa cha' cuiñi nu nda ñati nu tajua' tsa nchcu' lo'o na, ñati nu nti' tsa cha' tsalo'o jil'i na nde tyucui cuxi. ¹⁵ Pana xa' ña'a cua'ni na. Chcu' na lo'o ngu' jil'i lcaa cha' liñi nu ntsu'u jil'i ycu' Ndyosi; culu'u na jil'i ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i lcaa tya'a ñati na, cha' nga'a cha' xñi tso'o na lcaa cha' jil'i Cristo cha' caca stu'ba cha' jil'i na lo'o ycu' Ni. Nu Cristo bi' ni, la cui' bi' laca loo jil'i lcaa tya'a na nu tsa tlyu ti ngusñi na cha' jil'i Ni; ¹⁶ xqui'ya Cristo, bi' cha' ndyaca na sca ti ñati cuentya jil'i ycu' Ndyosi. Ntsu'u cña cha' cua'ni sa scaa na lo'o tya'a na; nga'a cha' cua'a na jil'i tya'a na cha' ná xñi na tyucui cuxi, cha' jua'a stu'ba ti ntsu'u tyiquee na lo'o tya'a na. Si tso'o ti ndi'i na lo'o tya'a na, li' tsa tlyu ti xtyucua na jil'i

tya'a na, cha' tachaa la tyanu cha' jil'i Jesús ne' cresiya jil'i scaa na, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i tya'a na.

Chalyuu cucui nu ngujui ji'na xqui'ya Cristo

¹⁷ Chacuayá' jil'i ycui' nu Xu'na na chcui' na' xi lo'o cu'ma juani: Nti' tsa na' culo na' cña jil'i cu'ma cha' nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná nslo jil'i ycui' Ndyosi tsiya' ti; cua ña'a ca cha' cuxi nu nda'ya hique ngu', xcui' jua'a ndu'ni ngu' bi' chalyuu. Sca cha' tonto tsa ndu'ni ngu' bi', ¹⁸ talya tsiya' ti chalyuu nu ntsu'u jil'i ngu' bi'; bi' cha' ná nchca ca cuayá' ti' ngu' tsiya' ti. Ná ntsu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o chalyuu cucui nu cua nda ycui' Ndyosi ji'na cha' tyil'i tso'o ti na, xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntaja'a ngu' bi' xñi tyiquee ngu' sca cha' liñi. ¹⁹ Nga'aa nchca ca tyuju'u ti' ngu' bi', bi' cha' quiña'a la cha' cuxi ndyu'ni ngu', ña'a cuayá' nda ngu' chacuayá' jil'i cua ña'a ca cha' cuxi cha' caca bi' loo jil'i ngu'. Ná tucui caca cua'a jil'i ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cua ña'a ca cha' suba' lo'o tya'a ngu'. ²⁰ Pana nu cu'ma ni, si'i na ngua tsa'a ma jil'i Cristo cha' cua'ni ma cha' cuxi bi'. ²¹ Chañi cha' cua ndyuna ma cha' jil'i Cristo, cua ngua tsa'a tso'o ma cha' liñi jil'i Jesús nu ngulu'u ngu' jil'i ma; ²² bi' cha' cua'ni tye ma jil'i cha' cuxi nu ngua'ni ma tya sa'ni la. Quiña'a tsa cha' ndatsaa cha' cuxi bi' jil'i ma nu ngua li', ndacui tsa ti' ma jil'i cha' cuxi bi', ña'a cuayá' nu hcuna' tsiya' ti chalyuu jil'i ma xqui'ya cha' cuxi bi'. ²³ Juani nga'a cha' cua'ni cucui ma jil'i lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma, jua'a lcaa cha' nu ca'ya hique ma; ²⁴ nga'a cha' xñi tso'o ma cha' jil'i ycui' Ndyosi cha' xa' ña'a cua'ni ma su ndi'i ma chalyuu, cha' taca cua'ni ma ñi'ya nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma. Bi' cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma chalyuu, xcui' cha' lubii cua'ni ma, si chañi cha' laca ma ñati jil'i ycui' Ndyosi.

²⁵ Juani nga'aa chcui' ma cha' cuiñi lo'o tya'a ñati ma lacua; xcui' cha' liñi chcui' scaa ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti ñati laca na, sca ti cha' ntsu'u ji'na lo'o tya'a na.

²⁶ Lo'o ntsu'u quiya' ñasi' ma xi, cui'ya ma cuentya cha' ná tyanu qui'ya jil'i ma li'; ná tso'o si caca ñasi' ti' ma tyucui tsa, tsa tyeje tacui ti cha' cua'ni ma jil'i. ²⁷ Ná ta ma tyempo tsiya' ti jil'i nu xña'a cha' caca bi' loo jil'i ma.

²⁸ Cu'ma nu nguaana ma na nu ntsu'u jil'i ñati tya tsubi' la, nga'a cha' xtyanu ma cña bi' jil'i ma, clyana ma cña tso'o la nu cua'ni ycui' ma; tso'o la si cua'ni ma cña lo'o ya' ycui' ma, cha' jua'a caja xi ñi'ya nu xtyucua ma jil'i tya'a ma nu lyiji tsa jil'i.

²⁹ Ná chcui' ma cha' ti'i lo'o tya'a ñati ma; clyana ma cha' tso'o nu chcui' ma lo'o tya'a ma; clyana ma ñi'ya nu caca xtyucua ma jil'i ngu' cha' tyati la ti' ngu' jil'i ycui' Ndyosi, cha' tyanu sca cha' tso'o ne' cresiya jil'i ngu' nu lo'o cuna ngu' cha' nu chcui' ma. ³⁰ Ná cua'ni ma cha' ca xñi'i ti' Xtyi'i ycui' Ndyosi; nu Xtyi'i ycui' Ndyosi ni, ñi'ya laca si cua ngusta Ni cuayá' nu jil'i ycui' ca Ni hichu' na, cha' laca na ñati jil'i Ni, jua'a laca bi'. Tyanu bi' lo'o na ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na, ña'a cuayá' nu tyalaa tsa nu cua'ni lyaá Ni ji'na.

³¹ Cua'ni tye ma jil'i lcaa cha' su chii nti' ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma lacua; jua'a cha' liye' ti' ma, jua'a cha' ñasi' ti' ma, cua'ni tye ma jil'i lcaa cha' bi'. Nga'aa xi'ya cuii ma cha' suba' jil'i tya'a ma, nga'aa chcui' ma cuentyu jil'i tya'a ma, nga'aa ntsu'u cha' chcui' cuxi ma jil'i tya'a ma tsiya' ti. ³² Xa' ña'a cua'ni ma juani. Xcui' tso'o ti cua'ni ma lo'o tya'a ñati ma, tyu'u tsa cha' clyu ti' jil'i ma lo'o tya'a ma; cua'ni clyu ti' ma jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', cha' jua'a cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'na xqui'ya Cristo.

5

Nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o

ndi'i na chalyuu, si laca na sñi' ycu'i Ndyosi

¹ Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ma, xqui'ya cha' laca ma sñi' ycu'i Ni; bi' cha' cua'ni ma cha' caca ma ñi'ya nu laca ycu'i Ndyosi tsiya' ti. ² Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati, cha' la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ñaa Jesús chalyuu ni, cua ntaja'a Jesús nda yu tyucui ña'a ycu'i ca yu cha' caca sca msta ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'na. Tso'o tsa ngua ti' ycu'i Ndyosi li'.

³ Nu juani cha' laca ma ñati ji'i ycu'i Ndyosi, ná tso'o si xcui' cha' ji'i nu cuna'a ntsu'u tyiquee ma; ná cua'ni ma cha' suba' lo'o ñati, ni ná chcu'i ma tsiya' ti ji'i lcaa cha' bi' lo'o tya'a ñati ma; ná tyacui ti' ma ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ñati. ⁴ Nga'aa ntsu'u cha' tyu'u cha' suba' tu'ba ma. La cui' ti ná chcu'i ma cha' tonto, ná chcu'i ma sca cha' nguna' ti lo'o tya'a ñati ma. Tso'o la si tya ma xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi.

⁵ Sca cha' chañi tsa laca re: Ñati nu jua'a xcui' cha' cuxi ndu'ni ni, ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua ycu'i Ndyosi lo'o Cristo ca tiya' la, nu lo'o caca Ni loo; ñati nu xcui' cha' ji'i nu cuna'a ntsu'u tyiquee ngu', ñati nu ndu'ni suba', ñati nu ndacui ti', ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua Ni. Nu ndacui ti' na ji'i sca cha' ni, laca cha' ntsu'u tsa tyiquee na ji'i cha' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i sca jo'ó. ⁶ Ná ta ma chacuayá' cha' ñilo'o ngu' ji'i ma lo'o sca cha' tonto ti. Xqui'ya cha' cuxi bi' ñasi' tsa ycu'i Ndyosi ji'i ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i cha' nu nchcu'i Ni; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' lo'o tye chalyuu. ⁷ Bi' cha' nchcu'i na' lo'o ma, cha' ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu ndu'ni jua'a.

⁸ Nu ngua sa'ni la, talya tsiya' ti chalyuu ji'i ma; pana juani cua ngua xee chalyuu ji'i ma, tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na. Ñi'ya ndu'ni ñati nu cua ntsu'u lo xee ji'i Cristo, jua'a nga'a cha' cua'ni ma su ndi'i ma chalyuu juani. ⁹ Na cua

ntsu'u nu xee lubii ji'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, bi' laca nu ndu'ni lo'o ma cha' cua'ni ma cha' tso'o; ndu'ni bi' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' ñati, cha' xcui' cha' liñi chcu'i ma. ¹⁰ Clyana ma cua ña'a ca cha' tso'o nu nti' ycu'i nu Xu'na na cha' cua'ni ma, lo'o li' cua'ni cha'a ma cha' tso'o bi'. ¹¹ Ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu xcui' cha' cuijya ti, nu xcui' cha' tonto ti ndu'ni ngu', xqui'ya cha' talya chalyuu nu ntsu'u ji'i ngu'; ta ma sca cui' lo'o ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi ti ndyu'ni ngu'. ¹² Pana ntsu'u cha' cuxi nu ndu'ni ngu' cuaana ti, nu tyuju'u tsa ti' na si chcu'i na ji'i cha' bi'. ¹³ Nu lo'o quijeloo cha' ji'i tya'a quich'i tyi ngu' ñi'ya ngua cha' cuxi bi', li' ca cuayá' liñi ti' lcaa ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni ngu'. Liñi tsa sca cha' nu cua ndu'u lubii. ¹⁴ Bi' cha' ndi'ya nchcu'i quityi cusu':

Quee ti' cu'ma, cha' ñi'ya laca si na laja' ma, si na ngujuii ma, jua'a laca ma xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ma.

Nga'aa tyu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi, cha' li' taca ta Cristo xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ma.

Jua'a nscua lo quityi.

¹⁵ Tso'o lacua, culacua tso'o ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu; ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ná nduna tsiya' ti, cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nlyacua tso'o ti'. ¹⁶ Clyana ma cha' tso'o nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu, cha' ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati tyempo juani; ¹⁷ ná caca ma tonto lacua, cua'ni cha'a ma lcaa ña'a cha' nu nti' ycu'i nu Xu'na na cha' cua'ni ma chalyuu. ¹⁸ Ná ca cu'bi ma; ndu'ni ñu'u tsa nu xña'a ji'i ñati cha' chcu'na' chalyuu ji'i ngu', xqui'ya cha' cu'bi ngu'. Xa' ña'a cua'ni ma, cha' xtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i ma lo'o cua ña'a ca cña nu cua'ni ma chalyuu. ¹⁹ Cula tu'ba ma lcaa lo jii ji'i ycu'i Ndyosi nu lo'o tyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma cha' cua'ni tlyu ma ji'i Ni, masi jii salmo nu nscua lo quityi tya

sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu nchcui' cha' ji'i ycu' Ndyosi nu ca'ya hique ma; tyucui tyiquee ma cua'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi lo'o jii bi'. ²⁰ Lo'o jua'a cua ña'a ca hora tso'o tya ma xlya'be ji'i ycu' Ndyosi Sti na chacuayá' ji'i Jesucristo nu Xu'na na; tya ma xlya'be ji'i Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu ndyaca ji'i ma, masi tso'o cha' bi', masi ná tso'o cha' bi'.

Nu lo'o tyucuaa ngu' lo'o clyo'o ngu' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi

²¹ Taquiya' tso'o ma ji'i clyo'o ma xqui'ya ycu' Ndyosi.

²² Cu'ma ngu' cuna'a ni, taquiya' ma cha' nu nchcui' clyo'o ma ñi'ya lo'o ndaquiya' na cha' nu nchcui' ycu' nu Xu'na na. ²³ Loo laca sca nu qui'yu ji'i clyo'o yu. La cui' jua'a Cristo laca loo ji'i lcaa ñati nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ni; Cristo laca nu ndaca'a ji'i lcaa ñati ji'i yu, cha' ná cua'ni ñu'u nu cuxi ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'. ²⁴ Cu'ma ngu' cuna'a tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nga'a cha' cua'ni chi ma loo clyo'o ma; tucua ma lcaa cña nu culo clyo'o ma ji'i ma, ñi'ya nu ndyaca lo'o lcaa ngu' tya'a ma nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma ji'i Cristo, ntucua ma cña ji'i Cristo.

²⁵ Nu cu'ma ngu' qui'yu ni, tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i clyo'o ma, cha' la cui' jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee Cristo ña'a yu ji'i ñati ji'i yu nde chalyuu; bi' cha' ntaja'a yu ngua'a yu lo crusi xqui'ya ñati nu xñi cha' ji'i yu ca tiya' la. ²⁶ Ngujuii yu cha' caja ñi'ya cua'ni lubii yu ji'i ñati nu xñi cha' ji'i yu; ngua ti' Jesús cha' cuna ngu' lcaa cha' ji'i ycu' yu, cha' taca cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' ta Ni chalyuu cucui ji'i ngu'. Jua'a ngua'ni Ni cha' sca ti quiya' laca ngu' bi' ñati ji'i Ni. Lo'o li' taca tyucuatya ngu' ji'i ngu' bi' cuentya ji'i Jesús. ²⁷ Ngua ti' Cristo cha' tyi'i ñati ji'i yu ca slo ycu' Ndyosi lo'o tye chalyuu; tlyu tsa cha' tso'o caca nu lo'o tyi'i na ñati ji'i Ni ca slo Ni tsa tlyu ti, nu lo'o lubii tyiquee na, nu lo'o nga'aa ntsu'u qui'ya ji'na, nu ná lo'o yabe'

ji'na, nu ná lo'o chaca cha' cuxi, cha' ná talo ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ni sca cha' cuxi. ²⁸ Cu'ma ngu' qui'yu nu ntsu'u clyo'o ma ni, nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma ji'i clyo'o ma, ñi'ya ndu'ni tyaca'a ma ji'i ycu' ca ma. Si tyaca'a clyo'o na ji'na, laca cha' ndu'ni na sca cha' tso'o ji'i ycu' ca na, ²⁹ cha' ni sca na, ni sca quiya' ná nchca cuxi tyiquee na ña'a na ji'i ycu' ca na. Na ndacu tso'o na, na ña'asii tso'o na ji'i ycu' ca na; la cui' jua'a ndu'ni tyaca'a Cristo ji'i ñati ji'i, ³⁰ cha' sca ti taju laca ca ta'a na cuentya ji'i Cristo, cha' ntsu'u cña nu ndu'ni scaa na cuentya ji'i Ni. ³¹ Ndi'ya laca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Xtyanu sca nu qui'yu ji'i sti yu ji'i xtya'a yu su ndi'i ngu', cha' tsa tyi'i yu lo'o clyo'o yu; lo'o li' nu tyucuaa ngu' bi' caca ngu' sca ti ñati tsiya' ti cuentya ji'i ycu' Ndyosi", nacui quityi bi'. ³² Tlyu tsa cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nti' na' cha' cuentya ji'i Cristo nchcui' quityi bi', lo'o jua'a cuentya ji'i ca ta'a na nu ndu'ni tlyu na ji'i Ni tsa tlyu ti, bi' laca cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo quityi bi'. ³³ Pana la cui' jua'a nchcui' quityi bi' cuentya ji'i lcaa cu'ma, cha' cua'ni tyaca'a cu'ma ngu' qui'yu ma ji'i clyo'o ma ñi'ya nu ndu'ni tyaca'a ma ji'i ycu' ca ma. La cui' jua'a nga'a cha' cua'ni chi ngu' cuna'a ma loo clyo'o ma.

6

¹ Cu'ma ngu' cuañi' ni, tucua ma cña nu culo ngu' cusu' ji'i ma, cha' cua nti' tsa ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ma jua'a. ² Sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati tya clyo, ndi'ya nscua cha' bi': "Cua'ni chi ma loo sti ma, loo xtya'a ma". Lo'o li' nda ycu' Ndyosi chaca cha' lo'o na si cua'ni na jua'a: ³ "Cha' jua'a caca tso'o tyiquee ma; lo'o li' quiña'a yija talo ma tyi'i ma chalyuu", nacui ycu' Ndyosi.

⁴ Cu'ma nu laca ma sti nu sube ni, ná su'ba ñasi' ma ji'i sñi' ma. Laja lo'o ndyu'ni cu'ú ma ji'i sñi' ma, tya'ni ngu' xi si chañi cha' cuxi ndyu'ni ngu'; culu'u tso'o ma ji'i ngu' cha' taca

taquiya' ngu' cha' ji'i ycu' nu Xu'na na.

⁵ Cu'ma ngu' msu nu ngüi'ya ñati ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i ngu' laja ti, cua'ni ma lcaa cña nu culo xu'na ma ji'i ma nde loyuu chalyuu. Cube xi ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma cña ji'i ngu', cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi'; cua'ni ma cña bi' ñi'ya laca si cña ji'i Cristo laca cña nu ndyu'ni ma.

⁶ Cua'ni ma cña ji'i ngu' lacua; si'i na cua'ni ti ma jua'a cha' tyanu tso'o ma lo'o ngu', nu lo'o ndu ti ngu' ndyi'ya ngu' cuentya ji'i ma si ndyu'ni ma cña. Tso'o la si tyi'u ti' ma cha' la cui' msu ji'i Cristo laca ma, bi' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma lcaa ña'a cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na. ⁷ Tso'o ti cua'ni ma lcaa cña lacua, tyi'u ti' ma cha' cña ji'i ycu' nu Xu'na na laca nu ndyu'ni ma, si'i cña ji'i ñati chalyuu ti. ⁸ Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ti ñati laca ma, masi msu nu ndi'i tso'o tilaca ma; cua jlo ti' na cha' ycu' nu Xu'na na tya cha' tso'o ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cña tso'o cuentya ji'i Ni.

⁹ Nu cu'ma ngu' xu'na msu bi' ni, la cui' jua'a nga'a cha' cña'asii tso'o ma ji'i msu ji'i ma. Ná xcutsii ma ji'i ngu', ni ná cua'ni tyaala ma lo'o ngu' bi'; tyi'u ti' ma cha' sca ti nu Xu'na na laca loo ji'i cu'ma lo'o ji'i ngu' bi', lo'o jua'a sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati.

Ya' xña nu cua'nijo'o ji'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo, cha' xuu tya'a ngu' lo'o nu xña'a

¹⁰ Juani ni, cua'ni ma cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ma cña lo'o ycu' nu Xu'na na, lo'o jua'a nguula tsa juersa ntsu'u ji'i ycu' Ni. ¹¹ Lcaa tyempo tyi'u ti' ma lcaa cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ma, cha' taca cua'a ma ji'i ycu' ca ma, cha' ná cñilo'o nu xña'a ji'i ma. ¹² Si'i na nxuu tya'a na lo'o ñati chalyuu ti, siya' la juersa ntsu'u ji'i ngu' bi'; tya'a cusuu na laca lcaa cui'i cuxi nu ntsu'u nde cua. Nguula tsa nu bi', hasta ngua ti' bi' tyijiloo ji'i ycu' Ndyosi; pana ná ngua ji'i. La cui' laca

nu ngua ti' caca xu'na chalyuu, lo'o jua'a nlyo bi' cña ji'i ñati cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi nde chalyuu juani. ¹³ Pana cha' nu cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na ni, ñi'ya laca ste' sendaru nu ndya'a cusuu, jua'a laca cha' bi'; xcui' chcu'a laca ste' sendaru cha' cua'a ji'i ycu' ca ngu'. Taquiya' ma ji'i cha' bi', xñi tso'o ma ji'i cha' bi' juani; lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca talo ma cha' xuu tya'a ma lo'o nu xña'a, cha' ngusñi ma cha' tso'o bi', masi tya'a cusuu na laca nu xña'a bi'. Si jua'a cua'ni ma, nu lo'o tye cha' cusuu bi', li' tya tyu ma ñi'ya nu ndu ti ma. ¹⁴ Bi' cha' cua'ni tajua' ma lacua; ñi'ya lo'o ndyaaca' ne' sendaru lo'o juata cha' xñi ca'a tso'o ste' ngu', jua'a cu'ma, xñi tso'o ma cha' nu nchcui' Ni bi'. Xcui' cha' liñi chcu' ma, cha' li' taca xuu tya'a ma lo'o nu cuxi. Sca sendaru ni, ndyacu' chcu'a lo tyiquee yu lo'o nde chu' yu, cha' cua'a yu ji'i tyiquee yu. Lo'o jua'a cu'ma, ná taca sta ngu' qui'ya ji'i ma si xcui' cha' liñi ndu'ni ma. ¹⁵ Ndyu'u xapatu quiya' sendaru. Lo'o jua'a cu'ma ni, quiñi ti' ma cha' tsa chcu' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati; chcu' ma cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi' cha' taca cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu'. ¹⁶ Lo'o jua'a ndacui sca chcu'a cuaja' ya' sendaru; nu lo'o cu tya'a cusuu yu clya nu nga'a quii' lo ji'i yu, li' cua'a yu ji'i ycu' ca yu lo'o chcu'a cuaja' bi'. Jua'a caca ji'i ma si chañi cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, taca cua'a ma ji'i ycu' ca ma lcaa hora cha' ná cua'ni lya' ti' nu cuxi ji'i ma. ¹⁷ Smalyu chcu'a ntucua hique ngu' sendaru cha' cua'a ji'i hique ngu'. Lo'o jua'a cu'ma, cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma, bi' cha' ntsu'u nu ña'asii ji'i ma li'. Xñi ma lcaa cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o ma cha' caja ñi'ya nu chcu' ma lo'o sca ñati, ñi'ya laca si cua ngusñi ma sca maxtyi cusuu ji'i sendaru. ¹⁸ Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi nu lo'o nxuu tya'a ma lo'o nu cuxi, cha' jña ma chacuayá' ji'i Ni; lcaa tyempo xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i ma cha' taca chcu' ma

lo'o Ni. Lo'o jua'a chcu' mā lo'o Ni cuentya jī' lcaa ñati nu cua ngusñi cha' jī' Ni. Bi' cha' lacua, tii ti ti' mā chcu' mā lo'o Ni, cha' ná ca taja ti' mā. ¹⁹ La cui' jua'a tso'o si chcu' mā lo'o ycui' Ndyosi Sti na cuentya jna', cha' tya ta la Ni cha' nu chcu' na' lo'o ñati, cha' caca tlyu la tyiquee na' chcu' na' lo'o ñati ña'a cuayá' nu ca cuayá' ti' ngu' cha' taca cua'ni lyaá Cristo jī' ngu' ya' nu cuxi; sca cha' nu bilya cuna ngu' laca bi'. ²⁰ Cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a tyijyu', cha' ta na' cha' bi' lo'o ñati; bi' cha' laca na' preso juani. Chcu' mā lo'o ycui' Ndyosi cuentya jna' lacua, cha' taca chcu' liñi na' cha' bi' lo'o ñati, ñi'ya nu nga'a cha' chcu' na'.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²¹ Cua nda na' jī' yu Tíquico cha' caa slo mā. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' stu'ba tsa ndu'ni ya cña jī' ycui' nu Xu'na na lo'o yu. Cacha' lyiji yu jī' mā lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca 'na ca nde, ñi'ya cña nu ndyu'ni na'. ²² Bi' cha' cua nda na' jī' yu lijya yu slo cu'mā, cha' tso'o la tyanu tyiquee mā lo'o cuna mā ñi'ya nu ndyaca cha' jī' cuare.

²³ Chcu' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a lo'o Jesucristo nu Xu'na na cuentya jī' cu'mā tya'a ngusñi na cha' jī' Cristo; cua'ni Ni cha' ti ti tyi' tyiquee mā, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jī' tya'a na, cha' lcaa tyempo jlya ti' mā jī' ycui' Ndyosi. ²⁴ Lo'o jua'a nti' na' cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o lcaa cu'mā nu ntsu'u tyiquee mā jī' Jesucristo nu Xu'na na, cu'mā nu nga'aa nti' tya'achu' mā jī' Cristo. Chañi cha' jua'a caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Filipos

¹ Pablo lo'o Timoteo laca cuare. Tyucuaa ya ndyu'ni ya cña ji'i Jesucristo, bi' cha' nscua ya quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' tya'a ñati ji'i ycu' Ndyosi laca na. Cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, bi' cha' laca na ñati ji'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a lo'o quityi re chcu' ya xi lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo ji'i ña'a taju cu'ma, jua'a chcu' ya xi lo'o xa' la ngu' nu laca cña, nu ntsu'u cha' xtyucua ji'i ma. ² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nchcu' Pablo lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ngu' Filipos bi'

³ Lcaa quiya' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i cu'ma, li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'; ndya na' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ma li'. ⁴ Lo'o nchcu' na' lo'o Ni cuentya ji'i ma, chaa ti ti' na' nchcu' na' lo'o Ni li'. ⁵ Tya lo'o ndyuna ma cha' tso'o ji'i Cristo tya clyo, ña'a ti tsa cu' ti nxyucua ma 'na cha' chcu' na' cha' bi' lo'o xa' la ñati; ⁶ bi' cha' cua jlo ti' na' juani cha' ña'a ti tya cua'ni ycu' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ma, ña'a cuayá' nu tyu'u scua cña bi', nu lo'o tyaa Jesucristo chaca quiya', cha' la cui' ycu' Ni laca nu nguxana ngua'ni cña ne' cresiya ji'i ma tya clyo. ⁷ Tso'o si culacua xi ti' na' jua'a cuentya ji'i cu'ma, xqui'ya cha' lcaa tsa ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma; stu'ba ti ndyaca cha' ji'i cu'ma lo'o na', tso'o tsa ndyu'ni Ni lo'o na cha' ndyu'ni na cña ji'i Jesucristo. Nguxtyucua ma jna' tsubi' lo'o nguta'a na' slo ngu' nu laca loo cha' nxacu' na' cha' ji'i ngu' bi'; nacui' na' ji'i ngu' cha' tso'o tsa laca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o

na, lo'o jua'a ndacha' liñi na' ji'i ngu' ñi'ya laca cha' liñi bi'. Lo'o juani tya nxyucua ma 'na, masi ntsu'u na' ne' chcu' xqui'ya cha' nchcu' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati. ⁸ Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ñi'ya ntsu'u tyiquee ycu' Jesucristo ña'a Ni ji'i lcaa cu'ma, la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma. ⁹ Ndi'ya laca cha' nu nchcu' na' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ma: ndijña na' chacuayá' ji'i Ni cha' ña'a ti tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, cha' jua'a taca ca cuayá' la ti' ma lcaa cha', cha' jua'a taca culacua tso'o la ti' ma; ¹⁰ ndijña na' cha' lcaa tyempo taca ca'ya cha' hique ma ñi'ya nu tso'o la cha' cua'ni ma. Jua'a nga'aa tyaja'a ma cua'ni la ma cha' cuxi, nga'aa tyanu yabe' hichu' ma nu lo'o tyalaa tsa cha' caa Cristo chaca quiya'. ¹¹ Quiña'a tsa cha' tso'o taca cua'ni ma lcaa su ndi'i ma chalyuu xqui'ya Jesucristo, cha' ndyu'ni Cristo cña ne' cresiya ji'i ma; bi' cha' taca cua'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi, taca cua'ni chi' ma loo Ni.

Sca ti cha' nti' Pablo nde chalyuu, cha' caca yu cña ji'i Cristo

¹² Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' ma cha' cua lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús laja ngu' quichi re, xqui'ya cha' cuxi nu ndyaca 'na re. ¹³ Nga'a na' ne' chcu' juani, bi' cha' jlo ti' lcaa ñati nu ndi'i ni'i tlyu ji'i gobierno re, cha' cua ngusu'ba ngu' 'na ne' chcu' xqui'ya cha' ndya'a na' lo cña ji'i Cristo; masi lcaa sendaru nu ndi'i ca nde, masi xa' la ñati, cua jlo ti' ngu'. ¹⁴ Lo'o jua'a cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tsa ndu cua tso'o la jlya ti' ngu' cha' ji'i nu Xu'na na juani, cua tlyu la xi tyiquee ngu' juani; nga'aa ntsii ngu' chcu' ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o xa' ñati, xqui'ya cha' ná ntsii na' lo'o ntsu'u na' ne' chcu' re.

¹⁵ Chañi cha' ntsu'u ñati nu nchcu' cha' ji'i Cristo lo'o tya'a xqui'ya cha' chii ti nti' ñati bi', na cua nti' tsa ñati bi' xu' tya'a lo'o ya; pana tya

ntsu'u la xi xa' la ngu' nu nchcui' cha' bi' xqui'ya cha' tso'o ti tyiquee ngu'.
 16-17 Ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' ji'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a jlo ti' ngu' cha' cua nda Ni cña 'na cha' xacui' na' cha' ji'i ñati nu xu'u tya'a lo'o na xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo. Nu ñati nu chii nti' ni, si'i na tyucui tyiquee ñati bi' nchcui' ngu' cha' ji'i Cristo; laca cha' cua nti' ngu' tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o jua'a cua nti' tsa ngu' cha' ta la ngu' cha' ti'í 'na laja lo'o ndi'i na' ne' chcu'a. 18 Ná ndube ti' na' ñi'ya ndyu'ni ngu' bi', masi tyucui tyiquee chcu' ngu' cha' ji'i Cristo lo'o ñati, masi cha' cui'ni ti ntsu'u tyiquee ngu' nu lo'o nchcui' ngu' cha' bi'; pana tso'o tsa nti' na' si ña'a ti tya cañi la cha' ji'i Cristo bi'.

Lo'o jua'a tya caca chaa la ti' na' tyempo nde loo la. 19 Ndu ti' na' cha' yala ti caca tso'o la cha' jna' re, cha' cua jlo ti' na' ñi'ya ndijña tsa ma ji'i ycu' Ndyosi cha' tyu'u na' ne' chcu'a re, cha' tyu'u na' nde liya'; jlo ti' na' cha' nxyucua tsa la cui' Xtyi'i ycu' Jesucristo 'na. 20 Ndi'ya nti' na' cua'ni na': nti' tsa na' cha' ná caca tyuju'u ti' na' lo'o chcu' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati; masi tyempo nu lijya nde loo la, masi tyempo juani, tlyu caca tyiquee na' lo'o chcu' na' cha' ji'i Jesús. Jua'a nti' na' cua'ni na', cha' ña'a ti cua'ni tlyu na' ji'i Cristo, masi tya lu'ú ti na', masi cua ngujui na'. 21 Sca ti cha' nti' na' cua'ni na' nde chalyuu, cha' caca na' cña ji'i Cristo. Tso'o la masi cajaa na', nti' na', cha' li' taca ña'a na' ji'i ycu' Ni; 22 pana ná jlo ti' na' na laca nu tso'o la cha' cua'ni na', cha' ná tyiquee' tya taca cua'ni na' tya quiña'a la xi cña ji'i nu Xu'na na, si tya tyi'i la na' xi chalyuu. 23 Tyucuaa lo cha' nti' na' cha' caca 'na lacua: Nti' tsa na' cha' xtyanu na' ji'i chalyuu re, cha' li' taca tyi'i na' lo'o Cristo, cha' bi' nu tso'o la nti' na'; 24 pana juani ni, ndulo la cha' ji'i cu'ma si tya tyi'i la na' xi chalyuu. 25 Nda ti' na' cha' jua'a caca 'na, cha' tya tyi'i la na' xi chalyuu. Li' taca xtyucua la na' ji'i lcaa cu'ma, cha' xñi tso'o la ma cha'

ji'i Cristo; jua'a caca chaa la ti' ma lo'o jlyu tso'o ti' ma ji'i Ni. 26 Lo'o caa na' cha' tyi'i na' slo ma chaca quiya', li' tso'o tsa caca tyiquee ma cuentya ji'i Jesucristo xqui'ya na'.

27 Bi' cha' juani, cui'ya ma cuentya ñi'ya nga'a cha' cua'ni ma chalyuu cuentya ji'i cha' ji'i Cristo nu cua ngusñi ma. Si jua'a ndu'ni ma, li' ná ndu'ni cha' masi caa na' ca quichi tyi ma, masi ná caca caa na'. Ná tyiquee' caca cha' 'na cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' ndalo tsa tyiquee ma ji'i tya'a cusuu ma ca bi'; ná tyiquee' stu'ba ti culacua ti ma lo'o tya'a ma laja lo'o tyiquee' tsa nchcui' ma lo'o ngu' cha' xñi ngu' cha' tso'o bi' ji'i Cristo. 28 Lo'o ndu'ni ma jua'a, li' nga'aa ntsu'u cha' cutsii ma ji'i ngu' tya'a cusuu ma, cha' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nscua cha' cuityi ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati cuxi. Pana cu'ma ni, cua ngulaá ma ji'i nu cuxi bi'; ycu' Ndyosi ndu'ni cha' taca tyijiloo ma ji'i ñati cuxi bi'. 29 Tso'o tsa laca cha' nda ycu' Ndyosi chacuayá' cha' ngusñi ma cha' ji'i Cristo; pana cua nscua cha' caca xi cha' ti'í ji'i ma, nu lo'o cua ngusñi ma cha' ji'i Cristo bi'. 30 Stu'ba ti ndyaca cha' ji'i cu'ma lo'o na', ti' tsa cña nu cua ngujui ji'na. Pana cua na'a ma ñi'ya ngua'ni na' cña tya tsubi' la, cha' lye tsa nxuu tya'a na' lo'o nu cuxi; lo'o ña'a ti taca ca cuayá' ti' ma cha' lye tsa ndyu'ni na' cña juani.

2

Ngua Jesús sca ngu' ti'i lo'o yaa yu chalyuu, cha' tiya' la li' tlyu tsa chacuayá' nda ycu' Ndyosi ji'i yu

1 Ná tyiquee' cua nguula la ti' tyiquee ma juani, xqui'ya cha' cua ngusñi ma cha' ji'i Cristo; cua tso'o la nti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma. La cui' ti cha' xqui'ya nu Xtyi'i ycu' Ndyosi stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ma lo'o tya'a ma, jua'a lo'o ycu' Ni, ña'a cuayá' nu nchca tya'na ti' ma ña'a ma ji'i tya'a ma, ña'a cuayá' nu tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma

ji'ij tya'a ma. ² Bi' cha' lacua, si chañi cha' jua'a nti' ma, li' cua'ni ma cha' caca tso'o tyiquee na'; jua'a caca nu lo'o ña'a na' cha' stu'ba tsa ntsu'u cha' ji'ij ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma, cha' sca ti cha' ncliyacua ti' ma, cha' sca ti cuayá' tso'o ti nti' ma ña'a ma ji'ij tya'a ma. ³ Cua'ni ma cha' ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee ma lo'o cua'ni ma sca cña; si' xcu' cha' ji'ij ycu' ca ma culacua ti' ma, ni si' na cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o tya'a ma. Tso'o la si culacua ti' ma cha' tso'o la laca nu xa' la ngu' tya'a ma, pana ná tso'o ycu' ca ma; ⁴ cube la ti' ma ñi'ya caca cha' ca tso'o cha' ji'ij xa' la ngu' tya'a ma, si' xcu' cha' ji'ij ycu' ca ma nu nga'a cha' cube ti' ma.

⁵ Tso'o si culacua ti' ma ñi'ya ncliyacua ti' ycu' Jesucristo. Ndi'ya ngua cha' ji'ij yu: ⁶ Tyucui tyempo ycu' Ndyosi tsiya' ti laca Jesucristo, ná ntsu'u tyempo nu ná laca yu ycu' Ndyosi; pana lo'o yaa yu lo yuu chalyuu, ná ngulacua ti' Jesús cha' calo'o yu lcaa chacuayá' ji'ij ycu' Ndyosi, masi ntsu'u tsa chacuayá' ji'ij yu slo Ni nquicha', cha' stu'ba ti ntsu'u cha' ji'ij yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. ⁷ Pana nguxtyanu yu chacuayá' nu ntsu'u ji'ij yu ca slo ycu' Ndyosi Sti yu, cha' tso'o la ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu jua'a. Lo'o li' ntaja'a yu ngua yu ñati, cha' caja ñi'ya xtyucua yu ji'na; ñi'ya ncliyacua lcaa ñati, jua'a ngula yu nde chalyuu, ñati tsiya' ti ngua yu. ⁸ Ngua yu sca ñati ti'i, lo'o jua'a tso'o tsa ndaquiya' yu cña nu cua nda ycu' Ndyosi Sti yu ji'ij yu; ngujui yu, hasta ngujui yu lo crusi, masi jua'a ndujui ngu' ji'ij ngu' nu xña'a tsa nu ngua li'. ⁹ Bi' cha' juani cua ndyaa lo'o Ni ji'ij yu cha' stu'ba ti tyi'ij yu ca su tlyu la ca su ntucua ycu' Ni; juani tlyu tsa chacuayá' cua nda Ni ji'ij Jesús. Tyucui ña'a chalyuu nga'aa ntsu'u la xa' chacuayá' nu tlyu la, ¹⁰ cha' jua'a tyu sti' lcaa na lu'ú nde loo Jesús, masi ñati, masi cui'i. Ná ntsu'u su tye cha' cua'ni chi'ngu' loo yu xqui'ya chacuayá' nu cua nda Ni ji'ij yu, masi

nu ndi'ij ca nde cua, masi nu ndi'ij nde lo yuu chalyuu, masi ngu' nu cua nguatsi', lo'o jyo'o bi' cua'ni chi'ngu' loo yu. ¹¹ Cui' tsa chcu' lcaa ñati cha' Jesucristo laca Xu'na lcaa ca chalyuu, jua'a tso'o tsa cua'ni tlyu ngu' ji'ij ycu' Ndyosi Sti na.

Ñi'ya nu ntyiji'ij xee cui' nde talya, jua'a cua'ni na lo'o ndi'ij na chalyuu

¹² Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, cua ndaquiya' tsa ma ji'ij cha' nu nchcu' na' lcaa tsa lo'o nguti'ij na' lo'o ma; ña'a ti tya ndulo tsa cha' ji'ij ma cha' taquiya' la ma ji'ij cha' nu nchcu' na', masi tyijyu' tsa nga'a na' ca su ndi'ij ma juani. Ña'a ti cua'ni cña ti' ma cha' caca lyiji lcaa cha' nu ngua ti' ycu' Ndyosi cua'ni Ni ne' cresiya ji'ij ma lo'o ngua'ni lyaá Jesucristo ji'ij ma. Xti ti cha' tyu'u tyiquee ma cuentya ji'ij ycu' ma, pana cube la ti' ma ji'ij ycu' Ndyosi. ¹³ Tyi'u ti' ma cha' lcaa tsa ndu'ni ycu' Ndyosi cña laja ne' cresiya ji'ij ma, cha' taca cua'ni ma cña ji'ij Ni; jua'a ndu'ni Ni cha' tyaja'a ma cua'ni ma lcaa ña'a nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma.

¹⁴ Lcaa lo cña nu cua'ni ma ni, ná caca chii nti' ma ña'a ma ji'ij ngu' lo'o ndyu'ni ma cña bi', ná xlyú ma cha' hichu' ngu', ¹⁵ cha' ná caca ñacu' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'ij ma li', lo'o jua'a ná caja su lyiji cua'ni ma sca cha' li'. Tso'o la si caca cuayá' ti' ngu' cha' chañi cha' laca ma sñi' ycu' Ndyosi tyucui tyiquee ma, masi xcu' ndi'ij ti ma chalyuu laja ñati cuxi, laja ñati nu chii nti' ngu' ña'a ji'ij tya'a ngu'. Xqui'ya cu'ma nga'a cha' cañi cha' ji'ij Jesús lcaa su ndi'ij ñati bi'; ñi'ya nu ntyiji'ij xee cui' nde talya, jua'a caca ma xee nde chalyuu, ¹⁶ nu lo'o ta ma cha' lo'o ngu', si chcu' ma cha' tso'o ji'ij Cristo nu taca ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'ij ngu'. Si jua'a cua'ni ma, tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'ij ma lo'o tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' Cristo ji'ij lcaa ñati. Li' taca ca cuayá' ti' na' cha' tso'o ti ngutu'u scua cña bi' 'na, si' na nguliji yu'u cña bi' jua'a ti. ¹⁷⁻¹⁸ Jlo ti' na' cha' si' cha' xca ti

laca nu ngua'ni mā lo'o ngusñi mā cha' jì'ì ycuì' Ndyosi; quiña'a tsa na nguxtyanu mā, tyuu quiya' cua nda mā tyucui ña'a mā cha' caca mā cña jì'ì Cristo, xqui'ya cha' cua ngusñi mā cha' jì'ì Ni. Lo'o juani lo'o na' ni, cujuui ngu' 'na, nti' na'; chcuna' chalyuu 'na jua'a ti cuentya jì'ì cu'mā. Pana ná ntsii na'; masi jua'a caca 'na, chaa tsa ti' na' ndi'ii. Lo'o jua'a nti' na' cha' ca chaa ti' cu'mā, cha' stu'ba ti ca chaa ti' na' lo'o cu'mā.

Nhcui' Pablo cha' jì'ì Timoteo lo'o jì'ì Epafrodito

¹⁹ Chacuayá' jì'ì Jesús nu Xu'na na, ná tyiquee' ta na' jì'ì yu Timoteo cha' tsa yu ca su ndi'ì mā yala ti, cha' quije xi cha' 'na ñi'ya nu ndi'ì ca mā; tso'o tsa caca tyiquee na' lo'o cuna na' cha' bi'. ²⁰ Sca ti yu bi' laca nu chañi cha' stu'ba ti nti' yu lo'o na', nu chañi cha' ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jì'ì cu'mā; ²¹ ná ndi'ì xa' la ngu' tya'a na ca nde nu ndube ti' ñi'ya ndyaca cña jì'ì Jesucristo ca su ndi'ì mā, xcuì' na ntsu'u la tyiquee ngu' jì'ì cña jì'ì ycuì' ca ngu'. ²² Lo'o cu'mā, cua jlo ti' mā cha' lubii tsa cña nu ndyu'ni yu Timoteo bi'. Stu'ba ti ndyu'ni yu cña lo'o na' ñi'ya nti' si cua laca yu sñi' na', stu'ba ti ndya'a ya nhcui' ya cha' tso'o jì'ì Jesús lo'o xa' ñati. ²³ Lo'o tye caca cuayá' jna', li' ta na' jì'ì yu cha' hora ti tsa yu ca su ndi'ì mā, ²⁴ masi nda ti' na' cha' lo'o ycuì' na' taca caa na' yala ti ca su ndi'ì mā chacuayá' jì'ì ycuì' nu Xu'na na.

²⁵ Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' caa chaca yu ca slo mā, nti' na'; Epafrodito laca yu bi'. La cui' yu tya'a ndya'a ya cña laca yu, lo'o jua'a nguula tsa cña ngua'ni yu lo'o ya lo'o nguxacuì ya cha' jì'ì ngu' cuxi. La cui' yu bi' laca nu nda mā yaa ca slo na' tya tsubi' la, cha' xtyucua yu 'na lo'o na laca nu lyiji xi 'na cha' tyiji yu'u 'na chalyuu. ²⁶ Tijjì' tsa ti' yu jì'ì cu'mā, bi' cha' nti' yu caa na'a yu jì'ì mā chaca quiya'; ngulacua tsa ti' yu lo'o ngujui cha' jì'ì yu cha' cua ndyuna mā cha' quicha tsa yu. ²⁷ Chañi tsa

cha' quicha tsa yu nu ngua li', cua cajaa ti yu ngua; pana ycuì' Ndyosi ngua'ni tya'na ti' Ni jì'ì yu. La cui' jua'a ngua tya'na ti' Ni ña'a Ni 'na, cha' cua laca ngujui tsa cha' xñi'ì ti' 'na ca nde; lo'o li' lye la ngua xñi'ì ti' na' si cua ngujui yu, pana ndyaca tso'o yu li'. ²⁸ Bi' cha' tso'o tsa nti' na' juani si yala ti caa yu ca slo cu'mā, cha' lo'o cu'mā caca chaa tsa ti' mā, nu lo'o ña'a mā jì'ì yu chaca quiya'. Nga'aa culacua tsa ti' na' cuentya jì'ì cu'mā li'. ²⁹ Caca chaa ti' mā lo'o yu lacua; tso'o tsa chcuì' mā lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo mā, cha' laca yu tya'a ngusñi mā cha' jì'ì nu Xu'na na. Lo'o jua'a cua'ni chí mā loo cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñi'ya nu ngua'ni yu bi'; ³⁰ ná ndyutsii yu, masi cua cajaa ti yu laja lo'o nguxtyucua yu jì'ì ya lo'o cña jì'ì Cristo re tya tsubi'. Masi ná ngua caa cu'mā ca nde, pana cua nda mā jì'ì ycuì' yu lijya yu cha' cua'ni yu la cui' cña nu ná ngua cua'ni cu'mā, nu nxyucua tsa jì'ì ya li'.

3

Ñi'ya nu chañi ca cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u jì'ì na cuentya jì'ì ycuì' Ndyosi

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jì'ì Jesús, juani cua nti' tsa na' cha' ca chaa ti' mā xqui'ya ycuì' nu Xu'na na. Ná ndu'ni cha' 'na, masi tya chaca quiya' chcuì' na' la cui' tya'a cha' nu nguscua na' tya clyo; ná tyiquee' xtyucua na' xi jì'ì mā, si chcuì' na' chaca quiya'. ² Tii ti' mā, cui'ya tso'o mā cuentya jì'ì nu ngu' cuxi bi', cha' ñi'ya ndu'ni xne' taja, jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Xqui'ya cha' cusu' nu jly tsa ti' ngu' bi' jì'ì, bi' cha' ndatsaa ngu' jì'ì xa' ñati cha' xi'yu ngu' quiiji ngu', masi sca cña nu cua'ni ñu'u jì'ì ngu' laca; si'ì sca cha' tso'o laca bi'. ³ Pana nu na ni, chañi laca cha' ngulacua ycuì' Ndyosi jì'ì na, masi xa' ña'a nhcui' nu ngu' bi'. Cua ndu'ni tlyu na jì'ì ycuì' Ndyosi xqui'ya Xtyi'ì ycuì' Ni; chaa tsa ti' na ndi'ì na chalyuu nu lo'o cua ngujui chalyuu jì'ì na xqui'ya Jesucristo, cha' nga'aa jly ti' na jì'ì sca cha' nu ndatsaa ñati chalyuu jì'ì na

cha' cua'ni na jil'i. ⁴ Lo'o na', jlya tsa ti' na' jil'i nu cha' cusu' bi'. Tya tsubi' la ni, ná nnyacua xa' la ñati' 'na, lye la ndaquiya' na' lcaa cha' cusu' nu ntsu'u jil'i ngu' judío tya'a ya. ⁵ Cua snu' ti tsa ntsu'u na' lo'o ngusi' yu ngu' quiji' na' cha' ngulacua ngu' 'na; ngu' judío laca na' tya lo'o ngula na', tañi ngu' hebreo laca tañi na'. Jua'a la cui' tya'a ñati' jil'i ngu' Benjamín ngua ngu' cusu' 'na. Ngu' fariseo laca na', bi' cha' ndaquiya' tsa na' lcaa ca cña nu ntsu'u cha' cua'ni ya cuentya jil'i cha' cusu' jil'i ngu' judío; ⁶ cha' jlya tsa ti' na' jil'i nu cha' cusu' bi', bi' cha' nguxcube' tsa na' jil'i lcaa ñati' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo, lya' tsa ti' na' jil'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu' judío cuentya jil'i cha' cusu' bi', cha' cua ndaquiya' tsa na' lcaa nu cha' cusu' bi'; tya sa'ni cua ngua lubii cresiya jna', sí chañi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycu' Ndyosi jua'a ti. ⁷ Sa'ni la ngua ti' na' cha' tso'o tsa ñati' laca na' xqui'ya cha' cusu' bi', pana juani nga'aa nclyacua ti' na' jil'i cha' bi' xqui'ya Cristo. ⁸ Lo'o jua'a, masi tucuna' na' lcaa cha' nu ndiya tsa ti' na' nde chalyuu, ná cube ti' na'; tlyu la tsiya' ti laca cha' tso'o nu cua ngujui 'na juani, laja lo'o ndyuloo na' jil'i Jesucristo nu Xu'na na'. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nguxtyanu na' jil'i lcaa cha' cusu' bi'; nga'aa tso'o cha' cusu' bi' tsiya' ti, nti' na', hasta xcuaa na' jil'i, nti' na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' xñi tso'o na' cha' jil'i Cristo, ⁹ cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee na' lo'o Ni. Ná ngüityi' ycu' Ndyosi qui'ya 'na nu lo'o ndaquiya' tsa na' jil'i nu cha' cusu' bi'; laca cha' cua ngüityi' ycu' Ni qui'ya 'na lo'o jlya ti ti' na' jil'i cña nu ngua'ni Cristo, tsa bi' ti cha'. Bi' cha' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jna'. ¹⁰ Lo'o juani ni, tsa bi' ti cha' nti' na', cha' tyuloo lyiji na' jil'i Cristo, cha' ca tii na' cha' tya ndyu'ni ycu' Ndyosi cña lo'o na' lo'o la cui' tya'a juersa nu cua ntsu'u jil'i Ni lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ni Jesús chaca quiya'. Ná ndu'ni cha' masi jua'a chcube' na' ñi'ya nu cua

nchcube' ycu' Jesús, masi chcuna' chalyuu 'na tsiya' ti ñi'ya lo'o cua ngujui ycu' Cristo lo crusi. ¹¹ Lo'o juani ndu' ti' na' cha' caja chaca chalyuu 'na tiya' la, sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye, masi cua ngujui na'.

Cua'ni cña ti' na' cha' jyacua na' jil'i cha' tlyu nu caja ji'na nde loo la

¹² Ná nacui' na' cha' cua ndye ngua tso'o cresiya jna' cuentya jil'i ycu' Ndyosi sca ti quiya', lo'o juani nga'aa ntsu'u qui'ya 'na; ná ni na' jua'a. Na cua laca nacui' Jesucristo cha' laca na' ñati' jil'i ycu' Ni, bi' cha' lye tsa ndyu'ni cña ti' na' cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na. ¹³ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na' cha' jil'i Cristo, cua jlo ti' na' cha' tya lyiji caca jua'a lo'o na'. Tsa bi' ti cha' ndulo tsa cuentya 'na, cha' cua'ni yala na' juani cha' jyacua na' jil'i cha' tlyu nu cua lijya nde loo la, cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na lo'o ycu' Ndyosi, masi nga'aa tyi'u ti' na' lcaa ña'a cha' nu ngua 'na nu ngua tya sa'ni la. ¹⁴ Bi' cha' lacua, liñi tyucui' nxñi na' cha' jyacua na' jil'i nu cha' tlyu bi', cha' bi' laca nu cua ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi cuentya ji'na ca su ntucua ycu' Ni. Taca caja cha' bi' ji'na ca li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo.

¹⁵ Tso'o tsa si la cui' jua'a culacua ti' ca ta'a na nu cua ngusñi tso'o na' cha' jil'i Jesús; ycu' Ndyosi laca nu culu'u liñi la jil'i ma' li', si ntsu'u ngu' tya'a ma' nu nclyacua ti' xi xa' la cha'. ¹⁶ Tso'o lacua, tya cua'ni la na la cui' tya'a cha', ñi'ya nu ngua cuayá' tso'o ti' na' tya clyo.

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na' cha' jil'i Jesús, tso'o si cua'ni ma' tsa ña'a cha' nu cua na'a ma' 'na cha' ndu'ni na'. La cui' jua'a cui'ya tso'o ma' cuentya ñi'ya nu ndyu'ni xa' la ngu' tya'a na, nu ndu'ni ñi'ya nu ndu'ni ti cuare, cha' jua'a cua'ni ma'. ¹⁸ Cua tyu'u tsa quiya' cua nda ya la cui' cha' re lo'o cu'ma, lo'o juani chcu' na' chaca quiya' lo'o ma', masi xñi'li tsa ti' na' chcu' na' ndi'ya: Ntsu'u tsa ngu' tya'a cusu' Cristo, masi cua ngujui yu lo crusi cuentya jil'i ngu';

tya'a cusu Cristo laca ngu' bi', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ngu' lcaa se'i su ndya'a ngu'. ¹⁹ Nga'a cha' tyaa ngu' bi' ca chalyuu talya nu lo'o cajaa ngu', xqui'ya cha' sca ndyosi cuiñi ntsu'u ji'i ngu' bi'; cua ña'a ca na nu ndacui tsa ti' ngu' ji'i cha' caja ji'i ngu' nde chalyuu, bi' laca ndyosi ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a tyixi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', masi nga'a cha' ca tyuju'u tsa ti' ngu'; xcui' ntsu'u tyiquee ngu' ji'i cua ña'a ca na nu ntsu'u nde chalyuu. ²⁰ Pana nu na ni, ca su ntucua ycu' Ndyosi tsiya' ti, ca ndacua ntsu'u quich'i tyi na nu chañi ca. Lo'o juani chaa tsa ti' na ntajatya na ji'i Jesucristo nu Xu'na na, ni jacua' tyu'u Ni nde cua su ntsu'u quich'i nu ca tyi na, cha' caqui'ya Ni ji'na nde chalyuu, cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na. ²¹ Xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na li', cha' caca na ñi'ya laca ycu' Ni. Quicha ti ti' tyucui ña'a na juani, pana ycu' Ndyosi ni, tso'o tsa ña'a tyucui ña'a Ni; la cui' jua'a caca tyucui ña'a na nde loo la li'. Taca ji'i Ni culo Ni cña ji'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a taca ji'i Ni xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na tsiya' ti.

4

Lcaa tsá caca chaa ti' na xqui'ya ycu' nu Xu'na na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tyaca'a tsa cu'ma 'na; ñati nu cua nda ycu' Ndyosi jna' laca cu'ma, xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya cu'ma, lo'o jua'a xñi' xi ti' na' lo'o ná ndi'i na' ca slo cu'ma. Nga'a cha' cua'ni ma cha' tyanu tso'o cha' ji'i ycu' nu Xu'na na ne' cresiya ji'i ma.

² Lo'o cu'ma ma' Evodia lo'o ma' Síntique ni, cui'ya ma cha' clyu ti' 'na, cua'ni ma cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma. Ngu' tya'a na laca ma xqui'ya nu Xu'na na, bi' cha' cua'ni ma cha' cati cha' cusu nu ntsu'u ji'i ma lo'o tya'a ma. ³ Lo'o nu'u nu tso'o tsa tya'a ndya'a na cña, cua nti' na' cha' xtyucua nu'u ji'i tyucua ma' cusu' bi', cha' taca ca tso'o

tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Tyucua ma' cusu' bi' cua ngua'ni tsa ngu' cña cha' cañi la cha' tso'o ji'i Jesús nquicha'; stu'ba ti ngua'ni ngu' bi' cña lo'o na', lo'o Clemente, lo'o xa' la ngu' tya'a ndya'a ya cña. Cua nscua xtañi lcaa ngu' bi' lo' quityi ji'i ycu' Ndyosi, nu nscua xtañi ñati nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i.

⁴ Nti' na' cha' lcaa tsá caca chaa ti' ma xqui'ya ycu' nu Xu'na na; masi tucua quiya' chcu' na' cha' bi' lo'o ma: Nti' na' cha' caca chaa ti' ma. ⁵ Xcu' cua'ni tya'na tsa ti' ma lo'o lcaa ñati, cha' ca cuayá' ti' ñati cha' jua'a ndu'ni ma. Cua ngulala ti caa ycu' nu Xu'na na chaca quiya'.

⁶ Ni sca cha' ná culacua tsa ti' ma ji'i, pana jña ma cha' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i cua ña'a ca cha' nu tyacua xi ji'i ma. Lo'o jua'a ta ma xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cha' jua'a ndyaca cha' ji'i ma, nu lo'o chcu' ma lo'o ycu' Ni. ⁷ Lo'o li' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, masi ná caca cuayá' ti' ñati chalyuu ni cha' laca ma jua'a. Nga'aa ca'ya cha' cuxi hique ma li', nga'aa caca cuxi cresiya ji'i ma li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Jesucristo.

Tyu'u tyiquee na ji'i cua ña'a ca cha' nu tso'o laca

⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ndi'ya ti culacua ti' ma tyucui tyempo nu ndi'i ma chalyuu: Cua ña'a ca cha' nu chañi tsa cha' jua'a laca, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee ma ji'i; jua'a lcaa cha' nu cua'ni ch'i ngu' loo, lcaa cha' nu liñi ca, lcaa cha' su lubii ntsu'u tyiquee na, lcaa cha' nu tso'o tsa ña'a, lcaa cha' nu tso'o tsa nti' ngu' ña'a ngu' ji'i, masi lcaa cha' tso'o bi', nu jua'a tso'o tsa nchcu' ngu' ji'i, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee ma ji'i. ⁹ Cua'ni ma cha' tyi'u ti' ma ji'i lcaa cha' nu cua ngua tsa'a ma 'na, masi sca cha' nu cua ndyuna ma tya lo'o nda na' cha' lo'o ma, masi sca cha' nu cua na'a ma cha' ndyu'ni na'; bi' laca cha' nu nga'a cha' cua'ni ma, lo'o li' cua'ni ycu' Ndyosi cha' ti ti tyi'i tyiquee ma.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Pablo cha' cua yaa lo'o ngu' msta cha' xtyucua ji'i

¹⁰ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o na'a na' cha' cua ndyalaa msta nu nda cu'ma lijya slo na'. Tso'o nti' na' cha' cua ndyi'u ti' ma 'na chaca quiya', lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' cua nda ma msta bi' 'na xqui'ya ycu' nu Xu'na na. Jlo ti' na' cha' si'i na ngujlyaa ti' ma 'na, laca cha' nga'aa ngujui ni'ya nu xtyucua ma 'na tya tsubi' la. ¹¹ Na nacui na' cha' lyiji tsa cha' tso'o 'na, cha' tso'o tsa ndyaala' ti' na' lo'o na laca nu ndyiji ti xi 'na. ¹² Ntsu'u quiya' lyiji tsa cha' 'na, lo'o jua'a ntsu'u quiya' quiña'a tsa cha' tso'o ndyiji 'na; jua'a ti ngui'i na', cha' cua ngui'i na' cha' tyaala' ti' na' lcaa su tya'a na' lo cña re. Na ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndyiji na cacu, masi ntyute' ti na'; masi quiña'a tsa na ntsu'u 'na, masi xti ti cha', na ndulo cha' bi' 'na. ¹³ Cua nda ycu' Cristo juersa 'na cha' talo na' ji'i cua ña'a ca cha', na laca nu tyacua ti xi 'na. ¹⁴ Masi jua'a, tso'o tsa nti' na' cha' cua nguxtyucua ma 'na laja lo'o ndyacua cha' cuxi 'na ca nde.

¹⁵ Cu'ma ngu' Filipos, cua jlo ti' ma ni'ya ngua lo'o ngutu'u na' nde loyuu su cuentya Macedonia, ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' bi'; li' sca ti taju cu'ma nu ndyu'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi ca jua, cua ndya ma msta cha' caca sca xlya'be 'na, xqui'ya cha' tso'o tsa ngua tsa'a ma cha' ji'i Jesús laja lo'o nguti'i na' lo'o ma. ¹⁶ Lo'o jua'a tyuu quiya' cua nda ma sca xlya'be 'na nu lo'o nguliji xi cha' tyiji yu'u 'na ca quichi Tesalónica. ¹⁷ Ni si'i cha' caja sca cha' xlya'be ti 'na nclyacua ti' na', tso'o la nti' na' si tyanu tso'o cha' ji'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma. ¹⁸ Ndi'ya xacui na' cha' ji'i ma juani: Cua quiña'a tsa na nda ma 'na, bi' cha' cua nti' tsa na' tya na' tsa xlya'be ji'i ma; nga'aa ntsu'u chaca na nu lyiji 'na tsiya' ti juani, tya lo'o yaa yu Epafrodito, yalo'o yu lcaa cha' tso'o nu cua nda ma 'na. Ni'ya laca sca msta nu ndiya tsa ti' ycu' Ndyosi ji'i, cha' tyixi tsa xtyi'i nda bi'

nu ndacui lcaa ti se'i, jua'a laca cha' tso'o nu nda ma 'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁹ Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i ycu' Ni, bi' cha' ta Ni lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i ma chalyuu; cua jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni ycu' nu Xu'na na' lo'o ñati xqui'ya Jesucristo. ²⁰ Tso'o si tyucui tyempo cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi Sti na lacua. Jua'a caca tu'ni.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

²¹ Chacuayá' ji'i Jesucristo nda na' xlyo ni'i ji'i lcaa tya'a ma, ñati ji'i ycu' Ndyosi cajua; la cui' jua'a nti' lcaa ngu' tya'a ndya'a ya ca nde. ²² Lo'o lcaa ngu' nu ngusni cha' ji'i ycu' Ndyosi ca quichi re, jua'a ngu' nu ndi'i ndyu'ni cña ca ni'i tlyu cuentya ji'i nu xu'na tlyu nu laca emperador, cua nti' tsa ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma.

²³ Cua nti' tsa na' cha' ña'a ti tya cua'ni la Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o ma tyucui tyempo nu lijya nde loo la. Jua'a caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Colosas

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ycui' Ndyosi ngulo cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la. Stu'ba ti ndi'i na' ca nde lo'o yu Timoteo tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. ² Nda na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ca quichi Colosas jua, cu'ma ngu' nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi, cu'ma nu laca ma ngu' tya'a na xqui'ya cha' cua ngusñi tso'o ma cha' ji'i Cristo.

Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, ca su ndi'i ma ca jua.

Nhcui' Pablo lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi'

³ Nu lo'o nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'i cu'ma, lu'ba ti ndya ya xlya'be ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cu'ma. ⁴ Cua ngujui cha' ji'i ya cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a nacui' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i lcaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi. ⁵ Tya clyo lo'o ndyuna ma cha' tso'o bi', cha' nu nchcui' ji'i ycui' Ndyosi nu chañi ca, li' ngua cuayá' ti' ma cha' tya ntsu'u chaca cha' nu cua tlyu la nu nga'a cha' tyacua ji'na tyempo nde loo la lo'o tyalaa na ca su ntucua ycui' Ndyosi. Ca bi' ntsu'u co'o cha' bi' cuentya ji'i ma; bi' laca cha' nu tyacua ji'i ma ca tiya' la xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la tya'a ñati ma. ⁶ Cua lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús bi' tyucui' ña'a chalyuu, lo'o jua'a lijya ndyaca tso'o la cresiya ji'i ñati macala su nduna ngu' cha' bi'. La cui' jua'a ndyaca tya lo'o ndyuna

ma cha' bi' tya clyo; tya li' cua ndyuna ma cha' ndu'ni tsa ycui' Ndyosi cha' xlya'be lo'o ñati, li' ngua cuayá' ti' ma cha' chañi tsa laca cha' bi'. ⁷ Cua ngujui cha' bi' ji'i ma lo'o ngulu'u yu Epafras ji'i ma; tso'o tsa tya'a ndya'a ya cña laca yu bi'. Jlo ti' ya cha' tso'o tsa nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' lcaa su ndya'a yu cuentya ji'i ya. ⁸ La cui' yu bi' laca nu nacui' ji'i ya cha' ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ñati.

⁹ Bi' cha' juani lu'ba ti nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma; tya lo'o ngujui cha' ji'i ya cha' cua ngusñi ma cha' bi', ndijña ya cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' ta Ni chacuayá' cha' caca cuayá' lyiji ti' ma lcaa cha' ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni ma, cha' jua'a taca culacua tso'o ti' ma, taca ca'ya cha' tso'o hique ma xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi li'. ¹⁰ Lo'o li' lcaa tsa lo'o ndya'a ma chalyuu taca cua'ni ma cña, cua ña'a ca cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma; taca cua'ni ma lcaa lo cña tso'o cuentya ji'i ycui' Ndyosi li', lo'o jua'a taca ca cuayá' la ti' ma ñi'ya ndyu'u lcaa cha' ji'i Ni. ¹¹ Nguula tsa cña ndu'ni ycui' Ndyosi ca su tlyu ca su ntucua ycui' Ni; bi' cha' cua ndijña na' ji'i Ni cha' ta Ni la cui' juersa bi' ji'i ma, cha' caca tso'o ti tyiquee ma talo ma ji'i cua ña'a ca cha' cuxi nu tyacua ji'i ma. ¹² Lo'o jua'a tya ma xlya'be ji'i ycui' Ndyosi Sti ma nu cua nda chacuayá' cha' tyacua cha' tso'o ji'i ma, la cui' ti cha' nu cua nchco'o Ni cha' tyacua ji'i ñati ji'i ycui' Ni, nu lo'o tyalaa ngu' ca su xee tsa ca su ntucua ycui' Ni. ¹³ Na cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cua ngua'ni tye Ni ji'i chalyuu talya su nguta'a na, lo'o jua'a cua ngulu'u Ni chaca tyucui' ji'na nu tsa ca chalyuu tso'o su laca Cristo loo ji'na. Sñi' ycui' Ndyosi laca Cristo, lo'o jua'a tyaca'a tsa yu ji'i ycui' Ni; ¹⁴ xqui'ya Cristo cua ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya Cristo cua ngüi'ya Ni cha' clyo ti' ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni.

Cua nguaala' cha' ji'i ycui' Ndyosi

lo'o ñati chalyuu

¹⁵ Ná nchca ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti; pana nu lo'o yaa Cristo Sñi' ycu'i Ni chalyuu, li' ngujui ñi'ya nu ña'a na ji'i ycu'i Ni. La cui' yu bi' laca nu nguti'i tya clyo la lo'o ycu'i Ndyosi, la cui' jua'a laca yu loo ji'i lcaa lo na nu ngüiñá Ni chalyuu. ¹⁶ Stu'ba ti ndu yu bi' lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu lo'o ntucua quiya' ndya' chalyuu, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde cua, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde lo yuu. Cua ngüiñá Ni lcaa na nu nchca ña'a na ji'i nde lo yuu chalyuu; lo'o jua'a cua ngüiñá Ni lcaa na nu ná nchca ña'a na ji'i, ñi'ya nti' lcaa cui'i nu laca loo nde cua; jua'a cua ngüiñá Ni lcaa lo xu'na nu culo cña ji'i ngu', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua. Stu'ba ti ndu Cristo lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu; la cui' jua'a xqui'ya yu bi', bi' cha' ndya' lcaa lo na. ¹⁷ Cua laca ntucua yu bi' lo'o tya lyiji tya' chalyuu, lo'o jua'a lcaa tsa ndu'ni yu cña cha' tyi'i tso'o ti lcaa na nu ntsu'u lo yuu chalyuu. ¹⁸ Ycu'i yu laca yu loo ji'i lcaa taju ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i Ndyosi tsa tlyu ti, ycu'i laca nu nda chalyuu ji'i ngu' bi'. Tya clyo la cua ndyu'ú ycu'i yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, cha' li' taca ji'i yu tyucua yu ca su laca yu loo ji'i lcaa lo cha'. ¹⁹ Cua nacui ycu'i Ndyosi cha' caca Sñi' Ni ñi'ya laca ycu'i Ni tsiya' ti, ²⁰ cha' jua'a ngua ti' Ni cua'ni Ni, cha' chaca quiya' caca Ni loo ji'i tyucui ña'a chalyuu xqui'ya yu bi'. Cua nguaala' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati chalyuu lo'o ngujui Cristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngua'ni yu cha' xa' caca tyucui ña'a chalyuu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi chaca quiya', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua.

²¹ Nu ngua cua tsubi' la, tyijyu' tsa nguta'a ma ji'i ycu'i Ndyosi; tya'a cusuu ma ji'i ycu'i Ndyosi ngua ma tyempo bi' xqui'ya cha' cuxi nu cua ngulacua ti' ma, xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ma. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' taca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ma lo'o ycu'i Ni, ²² xqui'ya cha' tyucui ña'a ycu'i Cristo Sñi' Ni,

nchcube' tsa yu lo'o ndyujui ngu' ji'i lo crusi. Jua'a ngua'ni Ni tya li' cha' taca caca ma ñati ji'i ycu'i Ni, ñati nu nga'aa ntsu'u yabe' hichu' ma tsiya' ti, cha' nga'aa caca sta ngu' qui'ya ji'i ma lo'o Ni, nu lo'o caa Ni caqui'ya Ni ji'na cha' tsalo'o Ni ji'na ca su ntucua Ni. ²³ Pana juani ña'a ti ndulo tsa cha' ji'i ma cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Cristo ne' cresiya ji'i ma, cha' ycu'i yu bi' laca suu lcaa cha' bi'. Ná ta ma chacuayá' cha' cñilo'o ngu' ji'i ma, cha' si jua'a, nga'aa culacua ti' ma ji'i cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la, la cui' cha' nu cua ndyuna ma ji'i tya clyo. Xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo bi', bi' cha' ndya'a ngu' tyucui ña'a chalyuu nchcui' ngu' cha' bi' lo'o ñati. Lo'o jua'a na', Pablo, ndya'a tsa na' lo cña bi'.

Ndyu'ni Pablo cña cuentya ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ni ca lcaa quichi

²⁴ Tso'o nti' na' masi cua ngujui xi cha' ti'í 'na cuentya ji'i cu'ma; tso'o nti' na' cha' cuentya ji'i ca ta'a taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo lcaa quichi, bi' cha' ndyacua cha' ti'í bi' 'na. Nchcube' tsa Cristo nde chalyuu xqui'ya na, cha' laca na ñati ji'i ycu'i yu; jua'a ndyacua cha' ti'í 'na, cha' cua lijya caca stu'ba la cha' ji'na lo'o ycu'i Cristo lo'o cha' ti'í nu ndyaca ji'na nde chalyuu cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo. ²⁵ Ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na, cha' caca na' cña ji'i ca ta'a ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni lcaa quichi, cha' nguula la caca tyiquee ma. Nga'a cha' ña'a ti tya ta la na' cha' ji'i Cristo lo'o xa' ñati ña'a cuayá' nu tye cuna ngu' cha' bi'. ²⁶ Tyucui tyempo nu ngua sa'ni la, ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; cua ntsu'u yacu' ti cha'. Pana juani cua ngulu'u ycu'i Ndyosi cha' bi' ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cuentya ji'i Ni. ²⁷ Sca cha' tlyu nu tso'o tsa laca cha' bi', sca cha' nu caja ji'i lcaa lo ñati chalyuu laca cha' ji'i ycu'i Ndyosi bi'; pana ná ngujui chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ñati ji'i ycu'i Ndyosi cha' bi'

nu ngua cua sa'ni la. Ndi'ya ndyu'u cha' bi', cha' nu bilya cuna ngu': Taca tyi'i Cristo lo'o na nde chalyuu, masi juani ti; lo'o jua'a tiya' la li' taca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi ca su tlyu su xee tsa ca su ntucua ycu'i' Ni.

²⁸ Bi' cha' lye tsa nchcui' ya cha' ji'i Cristo lo'o lcaa ñati; tso'o ti, qui'i ti nclyu'u ya cha' bi' ji'i ngu', ndacane ya ji'i ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi. Cua nti' tsa ya cha' tso'o tsa caca tyucui ti' tyiquee scaa ngu' cuentya ji'i Cristo nu lo'o tyalaa ngu' ca slo ycu'i' Ni. ²⁹ Bi' cha' lye tsa ndyu'ni na' cña cuentya ji'i cha' bi'; nguula tsa cña ndyu'ni na', lo'o jua'a tlyu tsa juersa nda ycu'i' Cristo 'na cha' tyu'ú ne' cresiya 'na, cha' talo na' cua'ni na' cña bi'.

2

¹ Ta na' sca cha' lo'o ma, cha' caca cuayá' ti' ma cha' lye tsa ngua'ni na' cña cuentya ji'i ma, lo'o jua'a cuentya ji'i ngu' quichi Laodicea, lo'o jua'a cuentya ji'i tyuu tya'a ngu', masi tya lyiji tyuloo ngu' 'na. ² Jua'a ndyu'ni na' cña, cha' caca tyucui ti' tyiquee ngu', cha' stu'ba ti caca tyiquee ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'. Nga'aa cutsii ngu' nu lo'o chcui' ngu' cha' ji'i Cristo li', xqui'ya cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi'. Jua'a li' quijeloo cha' ji'i ngu', cha' ycu'i' Cristo laca cha' bi', la cui' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi nu bilya caca cuayá' ti' ngu' ji'i cua sa'ni la. ³ Xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo, bi' cha' taca quijeloo cha' ji'na macala su ntucua quiya' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycu'i' Ndyosi, masi lcaa cha' nu nda'ya hique Ni cha' cua'ni Ni nde chalyuu. ⁴ Cua nti' tsa na' cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma, masi nti' ma cha' tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; bi' cha' laca nchcui' na' lo'o cu'ma jua'a. ⁵ Masi juani ti ná ndi'i na' ca su ndi'i ma, pana lu'ba ti ndy'u ti' na' ji'i cu'ma. Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Cristo. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' tso'o ti ndi'i ma lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycu'i' Ndyosi.

⁶ Na cua ngüiñi ti' ma lo'o Jesucristo cha' caca Ni nu Xu'na ma, bi' cha' cui'ya ma cuentya cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o Ni lcaa tsa lo'o tyi'i ma chalyuu. ⁷ Jua'a xñi tso'o ma cha' ji'i Jesús, cha' ca cuayá' ti' ma lcaa cha' nu laca suu cha' bi'; cha' nu Jesús ni, bi' laca suu lcaa cha' nu cua ngusñi na, la cui' ti cha' nu cua ngulu'u ngu' ji'i ma tya tsubi' la. Lo'o jua'a lcaa tsa tya ma xlya'be ji'i nu Cristo bi' li'.

Xqui'ya Cristo cua ngulacua ngu'

⁸ Cui'ya tso'o ma cuentya lacua, cha' ná tucui taca cñilo'o ji'i ma lo'o cua ña'a ca cha' cuiñi nu chcui' ngu' lo'o ma, masi tajua' tsa chcui' ngu' bi'. Si'i ycu'i' Cristo nu ntucua quiya' cha' ji'i ngu' lo'o nchcui' ngu' jua'a; bi' laca cña cua ti, bi' laca cha' cuiñi nu nchcui' ñati chalyuu ti, masi nchcui' ngu' cha' ji'i sca jo'ó, masi nchcui' ngu' cha' ji'i sca cui'i nu ntsu'u nde chalyuu ti.

⁹ Pana nu Cristo bi' ni, ñi'ya laca tyucui ña'a ycu'i' Ndyosi, jua'a laca yu lo'o yaa yu nde chalyuu. ¹⁰ Ycu'i' Cristo laca loo ji'i lcaa nu laca xu'na na, jua'a ji'i lcaa cui'i nu laca loo; lo'o cu'ma ni, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo, bi' cha' cua ngua tyucui ti' tyiquee ma, cua ngujui tyucui chalyuu ji'i ma. ¹¹ La cui' jua'a xqui'ya Cristo cua ngulacua Ni ji'i ma; ni si' na ngusi'yu lo quiji ma lo'o ngulacua ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o sñi' ngu', ycu'i' Cristo ngulacua ji'i ma lo'o cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma nde chalyuu. ¹² Lo'o cua ntyucuatya ma ni, ñi'ya laca si cua nguatsi' ma ne' cuaá lo'o Cristo, jua'a laca ma lo'o Cristo; lo'o li' ñi'ya si cua ndy'u' ma stu'ba ti lo'o Cristo chaca quiya', jua'a laca cha' bi' li'. Ycu'i' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú ma, xqui'ya cha' ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni. ¹³ Ñi'ya laca si cua ngujui ma, jua'a ngua cu'ma, xqui'ya cha' cua ntsu'u tsa qui'ya ji'i ma lo'o ycu'i' Ndyosi. Lo'o jua'a ná ngujui ñi'ya nu culacua ycu'i' Ndyosi ji'i ma li', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' ji'i ma

tsiya' ti lo'o Ni nu ngua tyempo bi'. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' tyu'ú ma chaca quiya' ñi'ya nu ndyu'ú ycuí' Cristo. Cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni. ¹⁴ Cua ngua'ni tye Ni cha' ji'i quityi bi' su nscua lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi. Na cua ndyanu yabe' chu' na xqui'ya quityi bi'; pana tya lo'o ngujui'i ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusi, tya li' cua ngüityi Ni qui'ya bi' ji'na tsiya' ti. ¹⁵ La cui' ti lo crusi bi' cua ntijiloo Cristo ji'i lcaa nu laca xu'na na, jua'a ji'i lcaa cui'i nu laca loo ji'na. Lo'o ngua'ni chi Ni loo Cristo xqui'ya cha' cua ntijiloo yu ji'i lcaa xu'na na bi', li' ndyalo'o Cristo ji'i xu'na bi' laja ñati nu lijya qui'i ti, cha' ña'a cui'ya lcaa ñati cha' cua ntijiloo Cristo ji'i lcaa xu'na bi'.

Tso'o tsa laca cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ca slo ycuí' Ndyosi

¹⁶ Nga'aa ta ma chacuayá' cha' culo xa' ñati cña ji'i ma lacua, na laca nu cacu ma, na laca nu co'o ma cha' cua'ni tacati ma lo'o ycuí' Ndyosi. La cui' jua'a ná tso'o laca si ñacui' ngu' ji'i ma ni tsa laca nu cua'ni ma ta'a; masi ta'a lo'o ndi'i cña' na nu ndacui' snu' tsa ti, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi chaca ta'a nu ndu'ni ngu' nu ndacui' yija ti, ná ntsu'u cha' cua'a jyaca ma ji'i ngu' bi' tsiya' ti, nti' na'. ¹⁷ Sa'ni la xcui' ntsu'u ta'a bi' nde chalyuu, cha' taca ca cuayá' ti' ngu' scaa cha' nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cheui' lo'o ngu' nu ngua tya li'; pana juani ni, cua ñaa ycuí' Cristo chalyuu, bi' cha' nga'aa nti' na cha' cusu' bi'. Cua na'a na ji'i ycuí' Cristo, bi' laca nu chañi ca. ¹⁸ Ná cube ti' ma ji'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni tyucuaa ti' lo'o ma, ngu' nu tacati la ndu'ni ycuí' ngu', nti' ngu', cha' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i sca xca nu ntsu'u ji'i ycuí' Ndyosi ca nde cua; si'i ji'i ycuí' Ndyosi ndyu'ni tlyu ngu' bi'. Ñati nu ndu'ni jua'a ni, nti' ngu' cha' xa' la cha' ji'i ycuí' Ndyosi cua ngulu'uloo ji'i ngu'. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', masi ná ntsu'u cha'

cua'ni ngu' bi' jua'a, cha' ña'a ti tya ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'; ¹⁹ nga'aa ndaquiya' ngu' bi' ji'i Cristo nu laca loo la ji'na. Cristo laca loo ji'i lcaa taju ñati nu ndu'ni tlyu ji'i ycuí' Ndyosi tsa tlyu ti; bi' cha' tso'o tsa stu'ba cha' ji'na lo'o xa' la tya'a ñati na, bi' cha' tso'o la ndyanu tachaa cha' ji'na lo'o Ni, cha' quiña'a la cña ndyu'ni Cristo ne' cresiya ji'i ñati ji'i Ni, tsa ña'a nu nti' ycuí' Ndyosi cha' caca.

²⁰ Pana cu'ma ni, cua nguxtyanu ma ji'i xa' la jo'ó nu ngua xu'na ma cua tsubi' la, cua nguxtyanu ma ji'i lcaa cha' nu jlya tsa ti' ñati chalyuu ji'i. Tya lo'o ngujui' Cristo lo crusi cha' cua'ni tye ji'i cha' bi', tya li' cua nguxtyanu ma ji'i cha' bi'. Nga'aa nti' cha' tya cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu; nga'aa nti' cha' taquiya' ma ji'i lcaa xa' la cña nu nclyo ngu' ji'i ma, ²¹ nu lo'o ñacui' ngu' ndi'ya: "Tacati tsa nu cua. Ná cala' ma ji'i, ná cacu ma ji'i", nacui' ngu'. ²² Lcaa na bi' ni, na culiji ti laca na bi'; ya' nu cua nguliji bi', nga'aa ña'a na ji'i li'. Nu lo'o nchcui' ngu' jua'a, sca cña nu ndyu'ni ñati chalyuu ti laca bi'. ²³ Chañi laca cha' tso'o tsa ndyu'u cha' bi' ngua ti' na nquicha', ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'i jo'ó bi'; lo'o jua'a bi' laca nu ndu'ni tsa cha' caca tacati na, cha' xcube' na ji'i tyucui' ña'a na. Jua'a ndu'ni cha' bi' tu'ni; pana si'i jua'a nga'a cha' caca, nu cati cha' cua'ni na cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na ji'i.

3

¹ Pana cu'ma ni, cua ngujui' chaca chalyuu cucui' ji'i ma xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' cha' lacua, xcui' na tyu'u tyiquee ma ji'i cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ji'i Cristo lijya, cha' ntucua Cristo nde la'a tsu' cui' su tlyu su ntucua ycuí' Ndyosi. ² Cua'ni cha' tyanu tachaa cha' bi' tyiquee ma, nga'aa tyaala' ti' ma lo'o cua ña'a ca cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ³ Nu juani ni, nga'aa ntsu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi nu

ndyaca nde chalyuu; cua ndyanu tso'o cha' ji'i mā lo'o ycu'i Ndyosi xqui'ya Cristo. ⁴ Nu chaca chalyuu cucui nu ngujui ji'i mā xqui'ya Cristo, bi' laca cha' nu ndulo la cha' ji'i mā juani. Stu'ba ti tyatu na lo'o Cristo tsa bi', nu lo'o tyu'u tucua yu lijya yu chaca quiya'; li' taca caca stu'ba cha' ji'i mā lo'o nu Cristo bi' ca su caca tlyu la ycu'i yu, ca su ntucua ycu'i Ndyosi.

Cua nguxtyanu ngu' chalyuu cusu' ji'i ngu' cha' jua'a ngujui chaca chalyuu cucui ji'i ngu'

⁵ Cua'ni tye mā lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mā ji'i lacua: nga'aa cua'ni cuxi mā lo'o clyo'o xa' ñati, nga'aa cua'ni mā cha' suba' lo'o tya'a ñati mā, nga'aa tyacui' ti' mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā, cua'ni tye mā ji'i lcaa lo cha' cuxi nu ndijña tsa ti' tyiquee mā cha' cua'ni mā ji'i, nga'aa tyacui' ti' mā ji'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu. Sca na nu ndacui' ti' na ji'i ni, stu'ba ti cuxi laca cha' bi' ñi'ya nti' si cua'ni tlyu na ji'i sca lcu'i jo'ó ti; ⁶ nchca ñasi' tsa ycu'i Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni cha' cuxi jua'a. ⁷ La cui' tya'a cha' cuxi bi' cua ngua'ni mā lcaa su ndya'a mā nu ngua cua tsubi' la, ⁸ pana juani nga'a cha' xtyanu mā ji'i lcaa cha' cuxi bi'; masi nchca ñasi' tsa mā cua sa'ni la, masi lu'ba ti nxu'ba ñasi' mā ji'i ycu'i ca mā tya li', masi liye' ti' mā ji'i tya'a ñati mā tya tsubi' la, pana nga'aa cua'ni mā jua'a juani. La cui' jua'a nga'aa chcu'i mā cuentyu ji'i tya'a ñati mā, nga'aa chcu'i suba' mā lo'o ngu', ⁹ nga'aa ta mā cha' cui'ni lo'o tya'a mā; na cua nguxtyanu mā ji'i chalyuu cusu' ji'i mā, jua'a cua nguxtyanu mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni mā tya tsubi' la, ¹⁰ cha' juani cua ngujui chaca chalyuu cucui ji'i mā. Chaca lo ñati cua laca mā juani; cua nguxcutsa'a ycu'i Ndyosi lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i mā juani, cha' jua'a caca mā ñi'ya nu laca ycu'i Ni, nu lo'o ndyaca tsa'a lyiji mā lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ni. ¹¹ Bi' cha' juani nga'aa ndulo tsa cha' ji'na lo'o tya'a na, masi la cui'

ngu' judío laca na, masi si'i ngu' judío laca mā; nga'aa ndu'ni cha' masi cua ngulacua na, masi ná ngulacua na; nga'aa ndu'ni cha' si ngu' xa' tsu' laca na, masi ngu' tyaala laca na, masi ngu' nu ndi'i tso'o ti laca na, masi msu nu ngü'ya ti ñati laca mā cha' cua'ni mā cña ji'i ñati laja ti. Nga'aa ndulo tsa cha' bi' ji'na juani, cha' sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji'i cuentya ji'na. Ndi'i Cristo lo'o lcaa ñati ji'i Ni, ñi'ya nu laca ngu', macala su ndi'i ngu'.

¹² Ñati ji'i ycu'i Ndyosi laca cu'mā lacua; na cua ngusubi Ni ji'i mā, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i mā. Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā ji'i xa' ñati; tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu', ni ná cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o ngu', masi tiya' ti chcu'i mā lo'o ngu', jua'a talo tsa tyiquee mā ji'i ngu'. ¹³ Talo tyiquee mā ji'i xa' la tya'a ñati mā lacua, ña'a cuayá' nu cui'ya mā cha' clyu ti' ji'i ngu' lo'o ntsu'u qui'ya ji'i ngu' lo'o mā. Tsa ña'a nu ndyi'ya nu Xu'na na cha' clyu ti' ji'i mā, jua'a nga'a cha' cua'ni clyu ti' mā ji'i tya'a ñati mā. ¹⁴ La cui' jua'a tso'o tsa caca tyiquee mā ña'a mā ji'i xa' la tya'a ñati mā, cha' jua'a stu'ba tsa caca cha' ji'i mā lo'o ngu' li'. ¹⁵ Ti' ti tyi'i tyiquee mā lacua, xqui'ya cha' ycu'i Ndyosi laca loo ji'i mā; cua ngusubi Ni ji'i mā, jua'a ji'i xa' la tya'a ñati mā, cha' caca mā sca ti taju ñati cuentya ji'i ycu'i Ni. Tso'o si lcaa hora tya mā xlya'be ji'i ycu'i Ni xqui'ya lcaa lo cha'.

¹⁶ Nga'a cha' tyanu tyucui cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'i mā. Tso'o tsa ndyu'u cha' bi', bi' cha' tso'o ti culu'u mā cha' bi' ji'i tya'a mā ña'a cuayá' nu cuna tso'o lcaa ngu'. La cui' jua'a cula tu'ba mā lcaa lo jii nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi, masi jii salmo nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu ca'ya hique mā nu nchcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi; cula tu'ba mā jii cha' cuna ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i ycu'i Ni. ¹⁷ Lcaa ña'a cña nu nti' mā cha' cua'ni mā, lcaa ña'a cha' nu nti' mā

chcui' mā lo'o ñati, chacuayá' jilí Jesús nu Xu'na na cua'ni mā jilí lacua. Lo'o jua'a la cui' hora bi' tya mā xlya'be jilí ycui' Ndyosi Sti na xqui'ya Jesús.

Cha' tso'o nu cua'ni na lo'o laca Cristo loo jilí'na

¹⁸ Cu'mā ngu' cuna'a ni, taquiya' mā jilí clyo'o mā. Ndulo tsa cha' jilí mā cha' cua'ni mā jua'a, cha' cua ntsu'u cha' jilí mā lo'o Cristo nu Xu'na na. ¹⁹ Cu'mā ngu' qui'yu ni, caca tso'o tyiquee mā ña'a mā jilí clyo'o mā; ná cua'ni tyaala mā jilí clyo'o mā. ²⁰ Cu'mā ngu' cuañi' ni, nga'a cha' taquiya' mā cña nu culo ngu' cusu' jilí mā, cha' tso'o tsa nti' nu Xu'na na lo'o ndu'ni mā jua'a. ²¹ Cu'mā ngu' cusu' nu ntsu'u sñi' mā ni, ná su'ba ñasi' mā jilí sñi' mā, cha' ná tso'o si caca taja ti' ngu' bi' xqui'ya mā. ²² Cu'mā ngu' msu nu ndyu'ni cña jilí ngu' laja ti, taquiya' mā lcaa cña nu culo ñati nu laca loo jilí mā nde chalyuu. Si'i na cua'ni ti mā jua'a cha' tyanu tso'o cha' jilí mā lo'o ngu' lo'o ndu ti ngu' slo mā, cha' ndy'ya ngu' cuentya jilí mā si ndu'ni mā cña; pana tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi', xqui'ya cha' lcaa hora ndube ti' mā jilí ycui' nu Xu'na na. ²³ Cua ña'a ca cña nu cua'ni mā, lubii tsa cña cua'ni mā li'. Ndi'ya culacua ti' mā: ñi'ya laca si cña jilí ycui' Ndyosi nu Xu'na na laca nu ndyu'ni mā, nga'aa si'i cña jilí ñati chalyuu ti. ²⁴ Cua jlo ti' mā cha' ycui' nu Xu'na na laca nu nguxco'o cha' tso'o nu tyacua jilí scaa mā lo'o cua tye ti cha'. Cristo laca nu Xu'na mā nu chañi ca; cuentya jilí ycui' Cristo bi', bi' cha' ndyu'ni mā cña. ²⁵ Pana xcube' ycui' Ndyosi jilí cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' cuxi; stu'ba ti ndu'ni cuayá' Ni jilí lcaua ti ña'a ñati, masi ñati tonu, masi ñati sube.

4

¹ Cu'mā ngu' xu'na msu, lcaa cha' nu ndyaca jilí mā lo'o ngu' msu jilí mā, cua'ni liñi mā cha' bi'; tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' bi'. Tyi'u ti' mā cha' lo'o cu'mā, ntsu'u nu laca loo la

jilí mā, ntucua nu bi' ca su tlyu ca su ntucua ycui' Ndyosi.

² Lcaa cu'mā, ná ca taja ti' mā, lcaa tsā chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a tii ti mā tyi'i mā lo'o chcui' mā lo'o Ni, jua'a ta mā xlya'be jilí Ni lo'o chcui' mā lo'o Ni. ³ La cui' tyempo bi' jña mā cha' clyu ti' jilí ycui' Ndyosi cuentya jilí ya cha' caja la juersa jilí ya, cha' chcui' ya cha' tso'o jilí Cristo lo'o xa' la ñati, cha' cuna ngu' cha' bi' masi bilya caja ñi'ya nu cuna ngu' cha' bi' yala la; xqui'ya cha' cua nchcui' tsa na' lo'o ngu' jua'a, bi' cha' ntsu'u na' ne' chcuā juani. ⁴ Pana chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi lacua, cha' xtyucua Ni 'na cha' tya chcui' liñi na' jilí lcaa cha' bi', ñi'ya nu nga'a cha' chcui' na' jilí.

⁵ Tii ti ti' mā tyi'i mā slo xa' ñati nu bilya xñi cha' jilí Jesucristo; ná cua'ni mā cha' tonto slo ngu' bi', cha' jua'a lcaa quiya' lo'o ta ngu' tyempo cha' chcui' mā lo'o ngu', li' tso'o tsa ta mā cha' jilí Jesús lo'o ngu'. ⁶ Laja lo'o nchcui' mā lo'o ngu' ni, tso'o ti chcui' mā ña'a cuayá' nu cua'a jyaca ngu' jilí cha' nu nchcui' mā; tso'o si caja ñi'ya nu xacui mā cha' jilí lcaa ngu'.

Cha' nu nchcui' Pablo su cua tye ti quityi re

⁷ Yu Tíquico tya'a na ni, ta yu cha' lo'o mā, lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca jna' ca nde. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jilí yu bi', lo'o la cui' jua'a tya'a ndyu'ni ya cña jilí nu Xu'na na laca yu; lcaa tsā ndyu'ni yu cña bi', ná nchca taja ti' yu jilí. ⁸ Bi' cha' nda na' jilí yu cha' caā yu ca su ndi'i mā, cha' ca chaa ti' mā chaca quiya' lo'o ña'a mā jilí yu; nti' na' cha' cacha' yu jilí mā ñi'ya nu ndyaca jilí lcaa tya'a ya su ndi'i ya ca nde. ⁹ Stu'ba ti caā yu lo'o Onésimo tya'a quichi tyi mā; na tyaca'a tsa nu Onésimo bi' jilí ya, xqui'ya cha' ná nchca taja ti' yu nchcui' yu cha' jilí nu Xu'na na. Tyucuaa ngu' bi', ta ngu' cha' lo'o mā ñi'ya nu ndyaca lcaa cha' ca su ndi'i ya ca nde.

¹⁰ Aristarco tya'a ntsu'u na' ne' chcuā, lo'o yu nda yu xlyo ni'i jilí

ma; la cui' jua'a cha' nda Marcos tya'a Bernabé. (Tya tsubi' la cua nda na' sca cha' nu ndyaa ca slo cu'ma cuentya ji'i nu Marcos bi', cha' tso'o ti chcu' ma lo'o yu nu lo'o tyalaa yu slo ma). ¹¹ Lo'o jua'a Jesús nu laca xtañi Justo, cua nti' yu chcuicha' yu ji'i ma. Tyuu tya'a ngu' judío cua ngusñi cha' ji'i Cristo nquicha'; pana nu sna tya'a ti ngu' bi' ni, Aristarco lo'o Marcos lo'o Justo, tsa bi' ti ngu' ntaja'a tya'a lo'o na' ca su ndya'a na' nchcu' na' lo'o xa' la ñati' ñi'ya caca cha' lo'o caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a cua nxyucua tsa ngu' bi' 'na. ¹² Lo'o yu Epafros tya'a quichi tyi ma, nda yu xlyo ni'i ji'i ma; stu'ba ti ndya'a yu lo cña ji'i Jesucristo lo'o ya. Lcaa tsã ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma, ndijña yu chacuayá' ji'i ycu' Ni cha' ná tya'achu' ma tsiya' ti cha' ji'i Ni. Ndi'ya nti' yu, cha' tyucui tyiquee ma tsiya' ti cua'ni ma na laca nu nti' Ni cha' cua'ni ma nde lo yuu chalyuu. ¹³ Jlo ti' na' cha' lye tsa ngua'ni yu cña cha' xtyucua yu ji'i cu'ma, jua'a ji'i ngu' quichi Laodicea, jua'a ji'i ngu' quichi Hierápolis tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. ¹⁴ Lo'o Lucas tya'a tso'o na nu ndyu'ni jo'o ji'i ngu', lo'o jua'a Demas, nda ngu' xlyo ni'i ji'i ma.

¹⁵ Lo'o jua'a ta ma xlyo ni'i ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nde quichi Laodicea, lo'o jua'a ji'i ma' Ninfas lo'o lcaa ngu' tya'a na nu ndyu'u ti'i ca slo ma' cusu' bi'. ¹⁶ Chcu' ma lo quityi re clyo, lo'o li' tya ta ma quityi re tsaa ca slo ngu' Laodicea tya'a ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a ndulo tsa cha' ji'i ma cha' chcu' ma lo chaca quityi nu nda na' cha' ndyalaa slo ngu' Laodicea bi'. ¹⁷ Ndi'ya chcu' ma lo'o yu Arquipo tya'a na: “Cua ngua'a lo ycu' nu Xu'na na jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi' cuentya ji'i ycu' Ni”, ñacu' ma ji'i yu, “bi' cha' juani cua'ni cña ti' nu'u cha' caca tso'o cña bi'”.

¹⁸ Su cua ndye quityi re, nde laca sca cha' nu cua nscua na' lo'o ya' ycu'

ti na': Pablo laca na', nda na' xlyo ni'i ji'i ma; tyi'u ti' ma jna' cha' ntsu'u na' ne' chcu' juani. Lo'o jua'a tya cua'ni la ycu' Ndyosi cha' xlyabe lo'o ma tyucui tyempo nu lijya nde loo la. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Tesalónica

¹ Pablo laca na'. Lo'o Silvano lo'o Timoteo ndi'i ngu' ca nde lo'o na'. Nscua ya quityi re cha' tsa slo cu'ma, ña'a taju ti ma ngu' quichi Tesalónica nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi Sti na, jua'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na. Nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma.

Tso'o tsa ngusni ngu' bi' cha' ji'i ycu'i Ndyosi

² Lcaa quiya' lo'o nchcui' ya lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cu'ma, ndya ya xlya'be ji'i ycu'i Ni li'. ³ Ntsu'u ti' ya cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'ni ma, cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ma, xqui'ya cha' ngusni ma cha' ji'i Jesucristo. Ndalo tsa tyiquee ma xqui'ya cha' jlo ti' ma cha' ntucua Jesucristo nu Xu'na na ca slo ycu'i Ndyosi Sti na; bi' cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni ma, masi tlyu tsa cña. ⁴ Lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Cu'ma ngu' tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, jlo ti' ya cha' cua ngusubi Ni ji'i ma, ⁵ xqui'ya cha' ngusni ma cha' tso'o nu cua nchcui' ya lo'o ma, la cui' cha' tlyu nu nda Xtyi'i ycu'i Ni cha' chcui' ya lo'o ma; Xtyi'i ycu'i Ndyosi ngua'ni cña laja lo'o nchcui' ya lo'o ma, bi' cha' ngusni ma cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' ma ñi'ya ngua cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'i ya ca slo cu'ma.

⁶ Bi' cha' juani ndyu'ni ma cña nu ndyu'ni ya, la cui' tya'a cña nu ndyu'ni ycu'i nu Xu'na na. Cua ngusni ma cha' ji'i ycu'i Ni, masi ti' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi. ⁷ Lo'o li' na'a xa' la ñati ji'i Jesucristo ñi'ya ndyu'ni

ma; bi' cha' juani ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma, masi ca ta'a ngu' Macedonia nu ngusni cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na, masi ca ta'a ngu' Acaya nu ngusni cha' bi'. ⁸ Cua ngañi cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na nde lcaa quichi xqui'ya cu'ma. Si'i ngu' Macedonia ti, ni si'i ngu' Acaya ti, masi ca ta'a ñati ji'i Jesucristo, cua ndyuna ngu' cha' bi' tyucui ña'a chalyuu; nga'aa ntsu'u cha' ta ya cha' lo'o ngu' bi' cuentya ji'i ma, cha' ngusni ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' cua jlo ti' ngu' cha' bi'. ⁹ La cui' ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o ya ñi'ya ngua lo'o ndyalaa ya slo ma tya clyo, cha' li' nguxtyanu ma ji'i lcaa ti lo jo'ó nu ntsu'u ji'i ma tya sa'ni la, cha' cua'ni ma cña ji'i ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca, nu sca ti Ndyosi nu chañi ca. ¹⁰ Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' juani ndu ti' ma ni jacua' tyaa Jesús nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi, nu cua tyu'u ca su ntucua ycu'i Ndyosi cha' caa nde chalyuu chaca quiya'. La cui' Jesús nu ngujuui, lo'o li' ngua'ni ycu'i Ndyosi Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya', bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na cha' nga'aa xcube' ycu'i Ndyosi ji'na, nga'aa caca ñasi' Ni ji'na lo'o tyalaa tsá bi'.

2

Cña nu ngua'ni Pablo lo'o nguti'i yu quichi Tesalónica

¹ Cu'ma ngu' tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, jlo ti' ma cha' ná nguna' cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'i ya slo cu'ma. ² Cua ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' tlyu tyiquee ya, cha' ngulu'u ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ma lo'o ngulaa ya slo cu'ma, masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ya tya tsubi' la ca quichi Filipos. Jlo ti' ma cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o ya li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' quichi tyi ma nu cuxi nti' ña'a ngu' ji'i ya. ³ Si'i cha' cuiñi ngulu'u ya ji'i ma nu ngua li', si'i na cuxi tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, ni si'i na ñnilo'o ya ji'i ma. ⁴ Cua nda ycu'i Ni cha' bi' lo'o ya cha' culu'u ya ji'i ñati, bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ngu' nde lcaa quichi. Si'i ñati chalyuu laca nu Xu'na

na, ycui' Ndyosi laca nu Xu'na na; bi' cha' cuentya ji'i ycui' Ni nclu'u ya cha' tso'o bi' ji'i Ni ji'i lcaa ma, cha' jlo ti' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ya. ⁵ Si'i na tso'o tsa ndyu'ni ya lo'o ma cha' cua'ni ya ngana ji'i ma, ni si'i na tso'o tsa nchcui' ya lo'o ma cha' caja cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma ji'i ya. Jlo ti' ycui' Ndyosi cha' xcui' cha' li'ni nchcui' ya; lo'o jua'a cu'ma, cua ndyuna ma cha' bi'. ⁶ Ná nti' ya cha' cua'ni chi ma loo ya, masi chacuayá' ji'i ycui' Jesucristo ndyalaa ya slo cu'ma; si'i na nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o ma, cha' loo laca ya ji'i ma, ni si'i na tyixi ya cha' loo laca ya ji'i xa' ñati. ⁷ Pana ñi'ya nu ña'asi sca nu cuna'a ji'i sñi', jua'a nguna'asi ya ji'i ma, nu lo'o nguti'i ya ca slo ma nu ngua li'. ⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, cha' cua nda ya cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ma; lye tsa nclyacua ti' ya cuentya ji'i ma, hasta tso'o ntsu'u tyiquee ya masi cujuu ngu' ji'i ya xqui'ya cu'ma. ⁹ Cu'ma ngu' tya'a na, tyi'u ti' ma cha' lye tsa ngua'ni ya cña cha' caja ñi'ya tyiji yu'u ya chalyuu; tsá lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya' ti ya, cha' ná culiji ma cñi ji'i ma lo ya laja lo'o ngulu'u ya cha' tso'o bi' ji'i ma.

¹⁰ Cua na'a ma, lo'o jua'a cua na'a ycui' Ndyosi, cha' tso'o ti nguti'i ya slo cu'ma nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni. Ñati lubii laca ya, ná ntsu'u cha' jña ngu' qui'ya ji'i ya li'. ¹¹ Ñi'ya ndu'ni sca ñati lo'o sñi', jua'a ngulu'u ya ji'i ma li': nu lo'o ngua'ni ma cha' tso'o, li' nguxtyucua ya ji'i ma; nu lo'o ngua'ni ma cha' cuxi, li' nda ya sca cui lo'o ma. ¹² Nguxtyucua ya ji'i ma cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma ña'a cha' tso'o nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu, cha' jua'a xñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' tsa ma ca su tlyu su xee tsa su laca Ni loo.

¹³ Lo'o jua'a lcaa hora ndya ya xlya'be ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i ma, xqui'ya cha' nu lo'o ndyuna ma cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi, la cui' cha' nu cua nda ya lo'o ma, li' jlya

ti' ma cha' bi'. Ngua cuayá' ti' ma cha' laca cha' bi' nu cha' li'ni ji'i ycui' Ndyosi, si'i cha' ngua'ya hique sca ñati ti; ngusñi ma cha' bi' li', bi' cha' ndyu'ni ycui' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ma. ¹⁴ Ñi'ya nu ngua tya tsubi' la, cha' ngua'ni lya' ti' ngu' judío ji'i ña'a taju ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo ca loyuu su cuentya Judea, jua'a ngua'ni lya' ti' ngu' tya'a quichi tyi ma ji'i cu'ma li'. Cu'ma ngu' tya'a na, la cui' tya'a cha' ti' ngua ji'i ma ñi'ya nu ngua ji'i ngu' judío tya'a na bi'. ¹⁵ Ñi'ya lo'o ndyujui ngu' judío cuxi nu nguti'i nu ngua sa'ni la ji'i jyo'o nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi, la cui' jua'a cua ndyujui nu ngu' judío cuxi bi' ji'i ycui' Jesús nu Xu'na na cua tsubi'. Ca tiya' la li' lo'o ji'i cuare ngulo'o nu ngu' judío bi'. Ná ndiya ti' ycui' Ndyosi cha' ndyu'ni ngu' bi' jua'a, cha' nxuu tya'a ngu' bi' lo'o lcaa ñati. ¹⁶ Ná nda ngu' judío cuxi bi' chacuayá' ji'i ya cha' chcui' ya cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' tsu', cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' xa' tsu' bi' li'; bi' cha' jua'a nchca tlyu la qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' judío cuxi bi', ña'a cuayá' nchca ñasi' tsa ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Ntsu'u cha' xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' nde loo la.

Nti' tsa Pablo tsa na'a ji'i ngu' chaca quiya'

¹⁷ Masi xa' quichi ndi'i ya juani, nti' ya xtyuu ya slo cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús; ndyi'u tsa ti' ya ji'i ma, masi ná nchca ña'a ya ji'i ma, bi' cha' nti' ya tyaa ya tyaa na'a ya ji'i ma chaca quiya'. ¹⁸ Tyuu quiya' ngua ti' ya caa ya nquicha'. Lo'o na' ni, la cui' Pablo laca na', nti' tsa na' caa na'; pana lcaa quiya' ngua'a Satanás cha' ji'i ya cha' ná caa ya. ¹⁹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma, cha' lo'o cu'ma nscua cha' tyatu ma lo'o ya slo Jesucristo nu Xu'na na lo'o tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya'. Li' tso'o tsa caca tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ya, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Ni nu cua nchcui' ya lo'o ma. ²⁰ Nchcui' tsa ya lo'o xa' ñati cha' tso'o

tsa ndu'ni ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma.

3

¹⁻² Lo'o li' nga'aa ndalo ya, xñi'i tsa ti' ya cha' tyijyu' tsa ndi'i ma; bi' cha' nda na' ji'i Timoteo ndyaa yu slo ma. Tso'o la tyanu na' quichi Atenas ngua ti' na', masi ná lo'o tya'a ndya'a na'. Tya'a na laca nu Timoteo bi' ni, la cui' cña ji'i ycu' Ndyosi ndyu'ni ya; tya'a ndyu'ni ya cña laca yu lo'o nda ya cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ñati. Li' ndyaa nu Timoteo bi' nde slo ma cha' xñi la ti' tyiquee ma, cha' caca tlyu la tyiquee ma lo'o ngusñi ma cha' tso'o bi'. ³ Ná nti' ya cha' ca taja ti' ni tsaca ngu' tya'a ma, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i ma; jlo ti' ma cha' jua'a ndyu'ni ngu' lo'o ñati ji'i Jesucristo lcau ti lo quichi. ⁴ Lo'o tya nguti'i ya slo ma, li' tyuu quiya' nda ya cha' lo'o ma ndi'ya: "Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na", nacui ya. Lo'o chañi lya' tsa ti' ngu' ji'i ma juani. ⁵ Lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' bi', nga'aa ndalo na' li'; xñi'i tsa ti' na' cha' ná jlo ta' ñi'ya ndyaca cha' ji'i ma. Bi' cha' nda na' ji'i yu tya'a na ñaa yu slo ma, cha' ca cuayá' ta' si ña'a ti nxñi tso'o ma cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi, si tyijiloo ma ji'i nu xña'a nu nti' cha' cua'ni ma cha' cuxi. Cua nguna' cña ji'i ya lo'o ma si ná caca tyijiloo ma ji'i nu xña'a bi'.

⁶ Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma. Cua ndyalaa Timoteo ca nde chaca quiya'; cua ndacha' yu ji'i ya ñi'ya ndyu'ni ma, cha' tya ngusñi ma cha' tso'o ji'i ycu' Ni, cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ma xqui'ya ycu' nu Xu'na na. Nacui yu cha' ndube tsa ti' ma ji'i ya, ndu tsa ti' ma ni jacua' tyacua tya'a na chaca quiya'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee na, ¿ni jacua' tyacua tya'a na lacua? ⁷ Lo'o cua ndyuna ya cha' jua'a ndyaca cha' bi' ji'i ma, ngua chaa la ti' ya li', masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ya ca nde, masi ndyiji tsa cha' ti' ji'i ya. Ngusñi tso'o ma cha' bi', ⁸ bi' cha' chaa la ti' ya; nguula la ti' ya xqui'ya cu'ma, cha' tlyu tyiquee ma cuentya ji'i ycu' nu

Xu'na na. ⁹ Ná nchca tye cha' tya ya xly'a'be ji'i ycu' Ndyosi Sti na xqui'ya cu'ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma. ¹⁰ Nhcui' ya lo'o ycu' Ndyosi nde tsa lo'o nde talya. Tya'na tsa nhcui' ya lo'o Ni cha' ta Ni chacuayá' ji'i ya cha' tyacua tya'a na chaca quiya', cha' bilya tye culu'u ya ji'i ma lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' caca cuayá' ti' ma, cha' jua'a xñi tso'o ma cha' ji'i Jesús.

¹¹ Ntajatya ya ji'i ycu' Ndyosi Sti na lo'o ji'i Jesús nu Xu'na na ni jacua' ta Ni chacuayá' tsa ya ca slo cu'ma. ¹² Lo'o jua'a ndijña ya ji'i nu Xu'na na cha' cua'ni Ni cha' tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ma, lo'o jua'a ji'i lcaa ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma xqui'ya ycu' Ndyosi; ¹³ ndijña ya cha' cua'ni Ni cha' caca lubii cresiya ji'i ma, cha' tyanu tso'o cha' ji'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma. Li' nga'aa ntsu'u cha' sta ycu' Ndyosi Sti na qui'ya ji'i ma tsa bi', nu lo'o caa Jesús nu Xu'na na nde chalyuu chaca quiya'. Caa ycu' nu Xu'na na lo'o lcaa ñati ji'i Ni tsa bi'.

4

Cha' tso'o nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, juani ndijña ya ji'i ma chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, cha' ña'a ti cua'ni ma lcaa ña'a cha' tso'o nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma laja lo'o tyi'i ma chalyuu. Li' tso'o la caca cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi. Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, pana cua nti' ya cha' ña'a ti tya cua'ni la ma la cui' cña nu cua ngulu'u ya ji'i ma tya tsubi' la cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

² Tyi'u ti' ma ji'i cña nu ngulo ya ji'i ma cuentya ji'i Jesús nu Xu'na na, ³ cha' ndi'ya nti' ycu' Ndyosi: caca lubii cresiya ji'i ma, ná cua'ni suba' ma lo'o ñati; ⁴ lcaa cu'ma, tso'o caca clyo'o ma, pana nga'aa ña'a ma ji'i xa' nu cuna'a li'. Lo'o jua'a tso'o ti tyi'i ma lo'o clyo'o ma; tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i clyo'o ma, ⁵ cha' ná

nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni suba' mā lo'o clyo'o mā, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ndaquiya' jil'i ycuí' Ni tsiya' ti. ⁶ Nga'aa xlyaa' mā jil'i nu cuna'a' jil'i ngu' tya'a mā, masi jil'i clyo'o ngu', masi jil'i sñi' ngu'. Cua nchcui' tsa ya lo'o mā cha' lcaa cha' ña'a' ycuí' nu Xu'na na; jlo ti' ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a' ntsu'u cha' xcube' Ni jil'i lcaa ñati nu ná taquiya' jil'i cha' bi', ⁷ cha' cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'na cha' caca na ñati nu lubii cresiya jil'i, si'i cha' caca na ñati nu ndyu'ni suba'. ⁸ Si'i sca cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti laca cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, cha' liñi nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na laca cha' bi'; bi' cha' si ná taquiya' mā jil'i cha' bi', na cua ngxu'tyanu mā jil'i ycuí' Ndyosi nu nda Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'na.

⁹ Ná nga'a' cha' scua la na' lo quityi re cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a' mā jil'i ñati tya'a ngusñi mā cha' jil'i ycuí' Ni; cua laca ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a' mā jil'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngulu'u ycuí' Ndyosi jil'i mā ñi'ya nu cua'ni mā lo'o tya'a mā. ¹⁰ Ni si'i sca ti jil'i ngu' tya'a quich'i tyi ti mā ntsu'u tyiquee mā, lo'o jua'a' ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a' mā jil'i lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i mā lo'o ycuí' Ndyosi nde lcaa lo quich'i loyuu su cuentya Macedonia. Tya'a na laca ngu' bi', bi' cha' nchcui' ya lo'o mā cha' tya cua'ni la mā cha' tso'o bi'. ¹¹ Tso'o ti cua'ni mā lo'o tya'a mā cha' ti ti tyi'i tyiquee mā li'. Ná tso'o si culo mā cña jil'i taju ñati tya'a mā, lo'o li' taja ycuí' mā; cua'ni mā cña cha' caja xi na cacu mā ñi'ya nu cua nchcui' ya lo'o mā, ¹² cha' caca chcui' ngu' jil'i mā cha' tso'o tsa ndyu'ni mā cña. Ná ntsu'u na laca nu lyiji jil'i mā li'.

Tya caa Jesús nu Xu'na na chaca quiya'

¹³ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, juani ta ya xi cha' lo'o mā cuentya jil'i ngu' tya'a na nu cua ngu' juii, cha' ca cuayá' ti' mā cha' ñi'ya laca si na laja' ti ngu', jua'a' laca jyo'o bi'. Ná ca xñi'i' ti' mā cuentya jil'i jyo'o

tya'a mā lacua, cha' ná stu'ba laca na lo'o ñati nu bilya xñi cha' jil'i Jesucristo. ¹⁴ Jlo ti' na cha' ngu'juii Jesús, lo'o li' ndyu'ú yu chaca quiya'; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' lo'o caa ycuí' Jesús nde chalyuu chaca quiya', li' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' chaca quiya' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo tya clyo la, cha' stu'ba ti caa ngu' lo'o Jesús li'.

¹⁵ Cua nchcui' ycuí' nu Xu'na na ñi'ya caca jil'i lcaa na tsā bi', nu lo'o caa ycuí' nu Xu'na na chaca quiya': Lcaa na nu tya lu'ú na ni, ná tyijiloo na jil'i ngu' tya'a na nu cua ngu'juii. ¹⁶ Ndi'ya caca cha' lo'o tyalaa tsā bi': Nde cua caa ycuí' nu Xu'na na, ca'ya Ni lo yuu; li' stu'ba ti cañi Xtyi'i ycuí' Ni lo'o xtyi'i xca jil'i Ni nu laca loo, jua'a' cañi cui'chcua jil'i ycuí' Ndyosi li'. Clyo tyacu' lcaa jyo'o ñati jil'i Jesucristo tyaa ngu' nde cua; ¹⁷ li' tyacu' lcaa ngu' tya'a na ña'a' lu'ú ti na, cha' tyalo'o ycuí' Ni ji'na. Ca laja coo nde cua tyacua tya'a na lo'o jyo'o tya'a na li', cha' lcaa na, stu'ba ti tyacua tya'a na lo'o ycuí' nu Xu'na na ca bi'. Tsa cu' ti tyi'i na lo'o ycuí' Ndyosi li'. ¹⁸ Bi' cha' lacua, ta mā cha' bi' lo'o ngu' tya'a mā, cha' tso'o ti caca tyiquee lcaa mā.

5

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ná ntsu'u cha' scua ya sca quityi cha' cacha' ya jil'i mā ni jacua' tyalaa tsā lo'o caa Jesús chaca quiya', ni jacua' tyalaa tyempo bi'; ² cua laca ngua cuayá' ti' mā cha' ni sca ñati chalyuu, ná jlo ti' ngu' ni tsā caa ycuí' nu Xu'na na. Ñi'ya ndyalaa sca nu cuaana to' ni'i jil'i ngu' talya, jua'a' cuaana ti caa Jesús. ³ “Ti ti ndil'i chalyuu, tso'o ti ndil'i na”, ñacu' ngu'; pana la cui' hora bi' tye cha' jil'i lcaa ñati chalyuu, nga'aa caja mala xna ngu' li'. Ñi'ya laca sca nu cuna'a' tana, cha' ná jlo ti' ni hora caca nu cala sñi', ni hora caa nu ti'i jil'i; jua'a' caca lo'o cua tyalaa ti hora bi' li', cha' ná jlo ti' na ni tsā caca. ⁴ Pana nu cu'mā ni, ná ntsu'u cha' xcutsii tsā bi' jil'i mā,

masi jlo ti' mā cha' cuaana ca ti tyalaa tsa bi'; si'i na ndya'a mā su talya ña'a xqui'ya cha' cuxi, ñi'ya ndya'a xa' la ñati. ⁵ Cua ntsu'u xee nu nda ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i mā; bi' cha' ñati nu ndya'a su xee laca mā, ñati nu lubii cresiya ji'i laca mā. Ná laca na ñati nu ndya'a su talya ña'a, cha' si'i ñati nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi laca na. ⁶ Bi' cha' tii ti' na tyi'i na chalyuu; si'i ñi'ya nti' si xcu'i' na laja' ti na tyi'i na chalyuu, masi jua'a ndu'ni xa' la ñati nu ná ndaquiya' ji'i Jesucristo tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'asii na ji'i ycu'i' ca na cha' ná caca cu'bi na. ⁷ Xcu'i' na ndyija' ti ñati ñi'ya si talya laca, xqui'ya cha' ná ndube ti' ngu'; xcu'i' na cu'bi ti ngu' bi', cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti. ⁸ Pana nu na ni, ntsu'u xee ji'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya' ji'na, bi' cha' tii ti' na tyi'i na chalyuu; cua ngusñi na cha' ji'i ycu'i' Ni, na cua ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na xqui'ya Ni, lo'o jua'a nga'a cha' cua'a na ji'i ycu'i' ca na cha' ná cua'ni na cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u ji'i cresiya' ji'na. Na ndu' ti' na ji'i ycu'i' Ndyosi, ni jacua' tye cuityi Ni ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na, bi' cha' nga'a cha' ña'asii na ji'i ycu'i' ca na. ⁹ Ná ngusubi ycu'i' Ni ji'na cha' xcube' Ni ji'na; cua ngusubi Ni ji'na cha' cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, ¹⁰ la cui' nu ngujuu cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na. Bi' cha' taca tyi'i na slo ycu'i' Ndyosi li', masi ña'a ti tya lu'ú na chalyuu lo'o caa Jesús, masi cua ngujuu na li'; stu'ba ti tyi'i na ca slo Ni li'. ¹¹ Laja lo'o ndu' ti' na ji'i Jesús, tya culu'u mā cha' bi' ji'i nu xa' la ngu' tya'a mā, cha' caca tlyu la tyiquee mā li'. Jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni mā tu'ni.

Xa' la cui' nu nda Pablo lo'o ngu'

¹² Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndijña ya ji'i mā cha' cui'ya mā cuentya ji'i lcaa ña'a cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' nu laca cña ji'i mā. Cua nda ycu'i' nu Xu'na na cña ji'i ngu' bi' cha' caca ngu' loo, cha' culu'u ngu' bi' ji'i mā cua ña'a ca cha' tso'o

nu caca cua'ni mā cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi. ¹³ Tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' bi' lacua, cha' tso'o tsa cña ndyu'ni ngu' bi' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi; tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i ngu' bi'. La cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i lcaa tya'a mā, cha' nga'aa tyu'u cha' cusuu ji'i mā lo'o tya'a mā li'.

¹⁴ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndi'ya chcu'i' ya lo'o mā: Culo mā cña ji'i ngu' tya'a mā nu ná nti' cua'ni cña, nu xcu'i' na taja ti nti' ngu'; cua'ni mā cha' caca tlyu la tyiquee ngu' tya'a mā nu xñi'i ti ti', cha' xñi tso'o la ngu' cha' ji'i Jesús; xtyucua mā ji'i ngu' tya'a mā nu ná ndyiji juersa ji'i cha' xuu tya'a ngu' lo'o nu cuxi, jua'a talo tyiquee mā ji'i cua ña'a ca ngu' tya'a mā.

¹⁵ Si cua'ni xña'a ñati lo'o mā, ná chcu'i' mā cha' ti' ji'i ngu' bi' li'; xtyucua mā ji'i ngu' tya'a mā cha' talo mā ji'i ngu' xña'a, cha' xcu'i' tso'o ti cua'ni mā lo'o lcaa ñati, masi lo'o tya'a mā, masi lo'o xa' ñati.

¹⁶ Tso'o ti caca tyiquee mā lcaa tsa. ¹⁷ Tyucui tyempo chcu'i' mā lo'o ycu'i' Ndyosi. ¹⁸ Lo'o jua'a tya mā xlya'be ji'i ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i cua ña'a ca cha' nu ndyaca ji'i mā. Nti' Ni cha' cua'ni mā jua'a si chañi cha' ngusñi mā cha' ji'i Jesucristo.

¹⁹ Ñi'ya nti' sca xee, jua'a laca Xtyi'i ycu'i' Ndyosi; ná xubi' mā ji'i xee bi'. ²⁰ Ná xtyi' lo'o mā ji'i tya'a mā lo'o chcu'i' ngu' sca cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o mā; ²¹ pana cua'ni cuayá' mā ji'i cua ña'a ca cha' nu nchcu'i' ngu' bi', si tso'o ndyu'u cha', si ná tso'o. Li' xñi mā cha' tso'o bi', ²² pana culochu' mā ji'i lcaa cha' cuxi li'.

²³ Ndu'ni ycu'i' Ndyosi cha' ti' ti tyi'i tyiquee na. Bi' cha' juani cua'ni Ni cha' caca mā ñati liñi tsiya' ti; caca tso'o tyiquee mā, caca lubii cresiya ji'i mā, caca mā ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti. Si lubii cresiya ji'i mā lo'o caa ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', li' nga'aa ntsu'u cha' sta Ni qui'ya ji'i mā; ²⁴ cua ngusubi ycu'i'

Ndyosi jil̄i mā cha' caca mā ñat̄i jil̄i
 Ni tsiya' ti. Si'i sca cha' cuiñi nu
 nda Ni lo'o nchcui' Ni lo'o mā jua'a,
 chañi cha' cua'ni Ni cha' caca mā ñat̄i
 nu lubii cresiya jil̄i cuentya jil̄i ycui'
 Ndyosi.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²⁵ Cu'mā ngu' tya'a na, ña'a ti tya
 chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi cuentya
 jil̄i ya.

²⁶ Xlyo ni'j̄i jil̄i lcaa cu'mā ngu' tya'a
 na.

²⁷ Nde cña nu culo na' jil̄i mā cha'
 cua'ni mā cuentya jil̄i ycui' nu Xu'na
 na, cha' chcui' mā lcaa cha' nu nscua
 lo quityi re ña'a cuayá' cuna lcaa ngu'
 tya'a na.

²⁸ Ndi'ya nti' ya cha' ña'a ti cua'ni
 ycui' Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o
 lo'o mā. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Tesalónica

¹ Pablo, Silvano, Timoteo naa ya. Nscua ya quityi re cha' tsa ca slo ña'a taju cu'ma ngu' quichi Tesalónica nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, cu'ma nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na. ² Ndi'ya nti' ya, cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na laja lo'o ndi'i ma chalyuu.

Xcube' ycu'i Ndyosi ji'i ñati nu ná nti' taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni

³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ntsu'u cha' tya ya xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi lcaa quiya' lo'o chcu'i ya lo'o Ni cuentya ji'i cu'ma; ndu'ni tsa cha' cua'ni ya jua'a, xqui'ya cha' lcaa tsa tachaa la ndyanu cha' ji'i Jesús ne' cresiya ji'i ma, lcaa tsa ntsu'u la tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. ⁴ Tso'o tsa li'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma, bi' cha' nda ya cha' ji'i ma lo'o lcaa taju ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi. Nacu'i ya ji'i ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, cha' tlyu tsa tyiquee ma xqui'ya ycu'i Ndyosi, masi ndyiji tsa cha' ti'i ji'i ma, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i ma. Tso'o tsa cha' ndalo tyiquee ma ji'i ngu', masi cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi' lo'o ma jua'a. ⁵ Liñi tsa ndu'ni cuayá' ycu'i Ndyosi ji'i ñati; bi' cha' caja su tyi'i ma ca su laca ycu'i Ndyosi loo ca nde loo la, masi xña'a tsa ngu' lo'o ma juani xqui'ya cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu cua ngusñi ma.

⁶ Liñi tsa ndu'ni ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a chañi cha' ca tiya' la xcube' Ni ji'i lcaa ñati nu nchcube' ji'i cu'ma juani. ⁷ Nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' ji'na tsiya' ti lo'o tyu'u tucua ycu'i Jesús nu Xu'na na nde cua. Laja xee

tlyu tyaa Jesús li'; stu'ba ti caa Ni lo'o quiña'a tsa ngu' xca ji'i Ni, cha' tlyu tsa cña nchca ji'i xca bi' nu ndu'ni ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ⁸ Li' xcube' ycu'i Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i Ni, lo'o jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu ná ntaja'a xña cha' tso'o ji'i ycu'i Jesús nu Xu'na na. ⁹ Chañi cha' xcube' Ni ji'i ngu' bi'; nga'aa ña'a ngu' bi' ji'i ycu'i nu Xu'na na tsiya' ti, nga'a cha' tsa ngu' ca su ná nga'a cha' tye cha' chcube' ngu'. Nga'aa ña'a ngu' bi' xee ndubi ji'i ycu'i Ni li', nga'aa ña'a ngu' ji'i ycu'i Ndyosi nu nchca ji'i ndu'ni lcaa cña tsiya' ti. ¹⁰ Jua'a xcube' Ni ji'i ngu' bi' tsa lo'o tyaa Jesús chaca quiya'. Pana si ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni, li' cua'ni tlyu na ji'i Ni tsa bi'; la cui' jua'a cua'ni chi' na loo ycu'i Ndyosi lo'o tya'a na lo'o tyalaa tsa bi', si cua ngusñi na cha' ji'i Ni. Lo'o cu'ma, stu'ba ti tyu'u ti'i ma lo'o ya slo Jesús tsa bi', cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús lo'o ngulu'u ya cha' bi' ji'i ma nu ngua tya clyo la.

¹¹ Bi' cha' lcaa tsa nchcui' ya lo'o ycu'i Ndyosi Sti na cha' cua'ni Ni cña ne' cresiya ji'i ma, cha' tso'o ti cua'ni ma cña nu nda Ni ji'i ma tya lo'o ngusubi Ni ji'i ma. Nchcui' ya lo'o Ni cha' xtyucua Ni ji'i ma, cha' jua'a cua'ni lyiji ma lcaa cha' tso'o nu nclyacua ti' ma cha' cua'ni ma cuentya ji'i ycu'i Ni, lcaa lo cha' tso'o nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi. ¹² Jua'a ndu'ni tlyu ma ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu lo'o ndu'ni ma cña ji'i Ni; jua'a ca cuayá' ti' ngu' li' cha' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'i ma. Lo'o li' caca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ycu'i Ndyosi lo'o ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ycu'i Ndyosi Sti na cña lo'o Jesucristo nu Xu'na na.

2

Caa sca nu xña'a chalyuu

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' na cha' tya caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', cha' tsalo'o Ni ji'na cha' tyacua tya'a na lo'o Ni

ca bi'; bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ma juani, ² cha' ná tya'achu' ma jii' cha' tso'o bi'. Ná cutsii ma si nti' ngu' xcutsii ngu' jii' ma: masi chcui' ngu' cuentya jii' Xtyi'i ycu' Ndyosi, nacui ngu'; masi culu'u ngu' cha' liñi jii' ma, nacui ngu'; masi chcui' ngu' lo quityi nu nda ya lijya slo ma, nacui ngu'. Cha' cuiñi laca si ñacu' ngu' cha' nde tsa laca nu caa ycu' nu Xu'na na, cha' ná jlo ti' ngu' tsiya' ti. ³ Ná taquiya' ma jii' ngu' cuiñi nu chcu' jua'a. Nu lo'o tya lyiji tyalaa tsa bi', lye tsa xuu tya'a ñati chalyuu lo'o ycu' Ndyosi; li' caa sca ñati nu ndu'ni cña jii' nu xña'a nde chalyuu, nu ntsu'u cha' tsa ca bilyaa lo'o tye chalyuu. ⁴ Bi' laca nu nti' cua'a jii' lcaa lo jo'ó cha' ná cua'ni tlyu ngu' jii'; ni ná cua'ni tlyu ngu' jii' ycu' Ndyosi, nti' yu, cha' nti' nu yu xña'a bi' cha' cua'ni tlyu ngu' jii' ycu' ca yu. Tyatí yu ne' laa tonu, tsa tucua yu ca bi'; li' chcu' yu lo'o lcaa ñati cha' cua'ni tlyu ngu' jii' ycu' ca yu, cha' ycu' Ndyosi laca ycu' yu, ñacu' yu.

⁵ Cua jlo ti' ma cha' tyuu quiya' ngulu'u na' la cui' ti cha' jii' yu xña'a bi' jii' ma, nu lo'o tya ndi' na' lo'o cu'ma; ⁶ jlo ti' ma ñi'ya ndaca'a Ni jii' yu xña'a bi' juani, cha' ná caca bi' loo ña'a cuayá' tyu'u tucua tsa jii' yu bi' ca nde loo la. ⁷ Na cua nguxana cña cuxi bi' laja ñati chalyuu, masi juani ti tya ndaca'a Ni jii' yu xña'a bi'; pana lo'o nga'aa ndaca'a Ni jii' yu bi', cha' cua ndyaa Ni, ⁸ li' caca yu xña'a bi' loo. Ca tiya' la caa Jesús nu Xu'na na, lo'o li' cujuui Jesús jii' yu xña'a bi' nu lo'o culutu'u ti Jesús jii' yu bi' lo'o cui' nu ntsu'u tu'ba Ni; tye cha' jii' yu xña'a bi' lo'o caa Jesús, cha' ná talo yu ña'a yu jii' xee ndubi jii' ycu' nu Xu'na na. ⁹ Pana lo'o caa yu xña'a bi', caa yu lo'o chacuayá' jii' ycu' Satanás bi', bi' cha' nchca tsa jii' yu bi' cua'ni yu cha' tlyu cha' cñilo'o ti yu jii' ñati chalyuu, cha' culacua ti' ngu' cha' tlyu tsa laca ycu' yu xña'a bi'. ¹⁰ Tucua cha' ntsu'u tyiquee yu bi', pana ca jlya ti' ñati chalyuu jii' lcaa cha' cuiñi nu chcu' yu bi', jlya ti' ngu' xqui'ya cha' cua

tsaa ti ngu' ca bilyaa; ná nti' ngu' bi' xñi ngu' cha' tso'o nu caca cua'ni lyaá jii' ngu', ¹¹ bi' cha' culaya' ycu' Ndyosi jii' ngu', xqui'ya cha' jlya la ti' ngu' jii' nu cha' cuiñi bi'. ¹² Chañi cha' tsa ngu' bi' ca su ná nga'a cha' tye chcube' ngu', lcaa ngu' nu ná jlya ti' cha' tso'o jii' ycu' Ndyosi, ngu' nu ndiya la ti' cua'ni cua ña'a ca lo cha' cuxi.

Ngusubi Ni ji'na cha' clyaa na ji' nu cuxi

¹³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, ntsu'u tsa tyiquee ycu' nu Xu'na na ña'a Ni jii' ma. Lo'o jua'a ntsu'u cha' tya ya xlya'be jii' ycu' Ndyosi xqui'ya cu'ma, cha' ngusubi Ni jii' ma tya lo'o nguxana ti chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni jii' ma; bi' cha' ngua'ni Xtyi'i ycu' Ni cha' ngua lubii cresiya jii' ma lo'o ngusñi ma cha' tso'o jii' ycu' Ndyosi. ¹⁴ Cua ngusubi Ni jii' ma, bi' cha' ndyuna ma cha' tso'o jii' Jesucristo nu ngulu'u ya jii' ma; nti' Ni cha' stu'ba ti tyi' ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na ca su tlyu su xee tsa su ndi' ycu'.

¹⁵ Cu'ma ngu' tya'a na, juani tyi'u tso'o ti' ma lcaa cha' nu ngulu'u ya jii' ma; cua'ni ma cha' caca cuayá' tso'o ti' ma lcaa cha' nu cua nchcui' ya lo'o ma, lcaa cha' nu cua nguscua ya lo quityi cha' caa ca slo ma. ¹⁶⁻¹⁷ Ndi'ya nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, masi Jesucristo nu Xu'na na, masi ycu' Ndyosi Sti na: cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' caja juersa jii' ma, cha' taca cua'ni ma cua ña'a ca cha' tso'o, cha' xcui' cha' tso'o chcu' ma lo'o tya'a ma. Ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na, cha' ti' tyi' tyiquee na lcaa hora laja lo'o ntajatya na jii' ycu' Jesús cha' caa Ni.

3

Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jii' ya

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jii' ya, cha' xtyucua Ni jii' ya

laja lo'o nclyu'u ya cha' ji'i ycu' nu Xu'na na ji'i ngu', cha' ná tacu' ngu' lo cua ña'a ca cha' nu nclyu'u ya ji'i ngu'. Ñi'ya lo'o ngusñi ma cha' bi' juani, jua'a nti' ya cha' yala ti xñi tya quiña'a la ñati cha' bi', nde lcaa quichi su nchcui' ya cha' bi'. ² Chcui' ma lo'o ycu' Ndyosi cha' cua'a Ni ji'i ya cha' ná tyijiloo ngu' cuxi ji'i ya, masi ngu' nu cuxi tsa tyiquee ngu'; ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná jlya tso'o ti' ji'i ycu' Ndyosi. ³ Chañi cha' ndu'ni nu Xu'na na lcaa cha' nu ñacui Ni ji'na, cua'ni Ni cha' caca tlyu tyiquee ma, cua'a Ni ji'i ma cha' ná cala' nu xña'a ji'i ma. ⁴ Jlo ti' ycu' nu Xu'na na cha' ndyu'ni ma cña nu ngulo ya ji'i ma, cha' tya cua'ni la ma cña bi'. ⁵ Lo'o jua'a cua'ni ycu' nu Xu'na na cña ne' cresiya ji'i ma, cha' tyi'u ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma; li' talo tyiquee ma ñi'ya lo'o ndalo tyiquee ycu' Cristo lo'o nguta'a yu lo'o ñati tya clyo.

Nga'a cha' cua'ni na cña

⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, chaca quiya' culo ya cña ji'i ma chacuayá' ji'i Jesucristo nu Xu'na na: ná tya'a ma stu'ba ti lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi ma cha' bi' nu ná ntaja'a cua'ni cña, la cui' ngu' tya'a ma nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' nu cua nda ya lo'o ma. ⁷ Si'i na taja ya lo'o nguti'i ya lo'o cu'ma nu ngua li', bi' cha' tso'o si tyaja'a ma cua'ni ma cña ñi'ya ngua'ni ya lo'o ya' ti ya. ⁸ Ná ndyacu laja ti ya slo cu'ma nu ngua li'; nda ya caya' cha' nguxacu ma ji'i ya, cha' ngua'ni ya cña cha' cajá ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i ya. Tsa lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya' ti ya, cha' si'i cu'ma nu ngüi'ya ma na nu ndyacu ya li'. ⁹ Pana tso'o si ta ma xi caya' ji'i ngu' nu culu'u ji'i ma; masi cuare ni, taca xtyucua ma xi ji'i ya si nti' ma. Pana ná ngusñi ya caya' nu ngua li', xqui'ya cha' ngua ti' ya culu'u ya ji'i ma cha' ná ca taja ma, cha' cua'ni ma cña cha' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i ma chalyuu. ¹⁰ Lo'o tya ndi'i ya slo cu'ma, tya li' ngulo ya cña ji'i ma ndi'ya: ná

ta ma na cacu ñati nu ná nti' cua'ni cña. ¹¹ Pana juani cua ngujui cha' ji'i ya cha' ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ná tso'o ndu'ni; nga'aa ndyu'ni ngu' bi' cña, ndya'a ngu' nchcui' ngu' cha' cuiñi ti lo'o tya'a ngu', xqui'ya cha' taja ngu'. ¹² Bi' cha' juani nclyo ya cña ji'i ngu' bi' chacuayá' ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' cña; jua'a caja ñi'ya cacu ngu' cuentya ji'i scaa ngu'.

¹³ Cu'ma ngu' tya'a na, ná ca taja ti' ma cha' cua'ni ma cha' tso'o lo'o ñati. ¹⁴ Ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i lcaa cha' nu nscua ya lo quityi re ni, cui'ya ma cuentya tilaca laca ngu' bi'; li' nga'aa tya'a ma stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a caca tyuju'u ti' ngu'. ¹⁵ Pana si'i tya'a cusuu ma laca ngu' bi', tya'a ma laca ngu'; bi' cha' ntsu'u cha' ta ma sca cui' lo'o ngu', ñi'ya laca lo'o nchcui' ma lo'o sca ngu' tya'a ma.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁶ Cua'ni ycu' nu Xu'na na lo'o ma cha' ti' ti tyi'i tyiquee ma lcaa tsa, masi tsa tso'o ji'i ma, masi tsa cuxi ji'i ma, xqui'ya cha' lcaa hora ti' ti ndi'i tyiquee ycu' Ni. Lo'o jua'a tyanu ycu' nu Xu'na na lo'o ma li'.

¹⁷ Xlyo ni'i ji'i ma. Pablo laca na' lo'o ycu' na' nscua na' letra juani, cha' caca cuayá' ti' ma cha' chañi cha' quityi nu nguscua na' lijya slo ma laca quityi re. ¹⁸ Nti' ya cha' ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo tya clyo cha' ndyaa ca slo Timoteo

¹ Pablo laca na'. Sca ñati nu ndya'a nchcui' cha' jil'i Jesucristo nde xa' quich'i laca na', cha' ycu' Ndyosi nu ndu'ni lyaá jil'i ñati ngulo cña jna' cha' cua'ni na' cña bi'; ngulo Jesucristo cña jna', la cui' nu Cristo nu ndu' ti' na jil'i cha' tyaa Ni chaca quiya'.
² Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' ngusñi nu'u cha' jil'i Jesucristo tya lo'o ngulu'u na' cha' bi' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ná tso'o cha' jlyá ti' ngu' cuentyu ti

³ Lo'o cua tsa'a ti na' ca Macedonia, li' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' tyanu nu'u nde quich'i Efeso; chaca quiya' chcui' na' lo'o nu'u juani, cha' tyanu nu'u ca quich'i bi'. Ntsu'u ngu' quich'i Efeso nu nclu'u xa' lo cha' jil'i ngu' tya'a na; nga'a cha' culo nu'u cña jil'i ngu' bi', cha' nga'aa culu'u tsa ngu' xa' la cha' jil'i tya'a ngu'.
⁴ Lo'o jua'a culo nu'u cña cha' nga'aa ca tsa'a ngu' cuentyu cusu', nga'aa cua'a jyaca ngu' jil'i cña cua nu ndyanu jil'i jyo'o cusu' jil'i ngu' sa'ni. Nguich'i tsa cha' bi', lo'o jua'a ná tye chca cha' bi' tsiya' ti. Ná xtyucua cha' bi' ji'na cha' cua'ni na cña jil'i ycu' Ndyosi; sca ti si xñi na cha' jil'i ycu' Jesús, li' caca cua'ni na cña jil'i Ni.

⁵ Culo nu'u cña jil'i ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu', cha' bi' laca cña nu ndu'ni ñati nu ngua lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycu' Ndyosi; jlo ti' ñati bi' ñi'ya laca cña tso'o, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' bi' cña tso'o bi' li'. Chañi cha' ngusñi ngu' bi' cha' jil'i ycu' Ndyosi si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'.

⁶ Pana ntsu'u xi xa' la ñati nu ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' bi'; xa' tyucui' ngusñi ngu' bi', cha' nchcui' tsa ngu' cuentyu.
⁷ Mstru caca ngu' bi', nti' ngu', ngu' nu nclu'u ñi'ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi jil'i ñati, nu nguscua jyo'o Moisés; pana ná nda ngu' bi' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycu' ca ngu', ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cha' cusu' bi', masi lye tsa nclu'u ngu' cha' bi' jil'i tya'a ñati ngu'.

⁸ Jlo ti' na cha' tso'o tsa cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', si taquiya' na jil'i.
⁹ Pana si' xqui'ya ñati nu tso'o tyiquee nda ycu' Ndyosi cha' cusu' bi'; na cua nda Ni cha' bi' xqui'ya ñati nu ná nti' cua'ni cha' tso'o, xqui'ya ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' bi', xqui'ya ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' Ndyosi, xqui'ya ñati nu ntsu'u qui'ya jil'i, xqui'ya ñati nu cuxi tyiquee, xqui'ya ñati nu nchcui' suba' jil'i ycu' Ndyosi, xqui'ya ñati nu nduju' jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu', xqui'ya ñati nu nduju' jil'i tya'a ñati,
¹⁰ xqui'ya ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, xqui'ya nu cuna'a nu ndu'ni suba' lo'o nu qui'yu, xqui'ya nu qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti, xqui'ya ñati nu ntucuaana jil'i tya'a ñati cha' tsalo'o jil'i ngu' jua'a ti, xqui'ya nu cuiñi, xqui'ya ñati nu nchcui' cha' cuiñi slo ngu' tisiya. Nda ycu' Ndyosi cha' cusu' bi', cha' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati nu ná nti' taquiya' jil'i cua ña'a ca cha' nu liñi ca nu nclu'u na cuentya jil'i ycu' Ndyosi.
¹¹ La cui' cha' tso'o bi' nclu'u na' chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi juani, lo'o nclu'u na' cha' tlyu tsa laca ycu' Ndyosi, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

Tso'o tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o na

¹² Ndyá tsa na' xlyá'be jil'i Jesucristo nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' caca cua'ni na' cña jil'i Ni; ndya na' xlyá'be jil'i Ni cha' ngusubi Ni jna' cha' cua'ni na' cña jil'i Ni, cha' jlo ti' Ni cha' ndaquiya' na' jil'i Ni.
¹³ Ngusubi Ni jna', masi suba' tsa nchcui' na' jil'i Ni cua sa'ni la, tyempo lo'o nguxcube'

na' jil'i ñati jil'i Jesucristo; tyaala tsa na' nu ngua li'. Pana ná jlo ti' na' tyempo bi', cha' bilya xñi na' cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi, bi' cha' ngua tya'na tsa ti' Ni jna'. ¹⁴ Ntsu'u tsa tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni 'na, bi' cha' ngusñi na' cha' jil'i ycuil' Jesucristo li'; lo'o nu juani ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i Jesús, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i tya'a ñati na'.

¹⁵ Taca xñi tso'o ngu' cha' nu nchcui' ndi'ya: Cua yaa Jesucristo nde chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ñati chalyuu nu ntsu'u qui'ya jil'i. Lo'o na', tlyu la xqui'ya na' que xa' la ñati, cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni na' lo'o ñati jil'i Jesucristo nu ngua sa'ni la. ¹⁶ Ngüi'ya tsa Jesucristo cha' clyu ti' 'na lo'o ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u 'na, cha' culu'u ycuil' Ndyosi jil'i xa' la ñati ñi'ya caca xñi ngu' cha' jil'i Ni. Ñi'ya lo'o tya'na ti' Jesús jna' tya clyo, jua'a ca tya'na ti' Ni jil'i lcaa ñati nu xñi cha' jil'i Jesús ca nde loo la, cha' si jlyu ti' ngu' jil'i Ni, ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' li'. ¹⁷ Bi' cha' cua'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi juani, cua'ni chi na loo Ni, cha' ná tye tsá nu laca Ni loo tyucui ña'a chalyuu; ná tye cha' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' ná ntsu'u cha' cajaa Ni. Ná nchca ji'na ña'a na jil'i Ni cha' laca na ñati chalyuu ti, pana sca ti ycuil' Ni laca ycuil' Ndyosi. Jua'a laca cha' jil'i Ni tu'ni.

¹⁸ Culo na' cña jinu'u juani, Timoteo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' jil'i sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u: Tya cua'ni la nu'u cña jil'i ycuil' Ndyosi ñi'ya nu cua nacui' ngu' nu laca tu'ba jil'i ycuil' Ni cha' cua'ni nu'u; tyi'u ti' nu'u cha' nu cua nchcui' ngu' bi' jinu'u tya tsubi' la, cha' caca nguula la ti' tyiquee nu'u. Li' ñi'ya caca jil'i sca sendaru tso'o, jua'a taca jinu'u xu'u tya'a lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; ¹⁹ taca xu'u tya'a nu'u lo'o nu cuxi bi' si xñi tso'o nu'u cha' jil'i Jesucristo, si xcui' cha' tso'o cua'ni nu'u lo'o ñati. Ntsu'u ngu' nu ngua jlo ti' ñi'ya laca sca cha' liñi, pana nga'aa ndyu'ni ngu' cha' liñi bi' juani; cua ndya'achu' ngu' bi' jil'i ycuil' Ndyosi,

cha' nguxtyanu ngu' cha' tso'o bi'. ²⁰ Ñi'ya nti' yu Himeneo lo'o yu Alejandro ni, nga'aa ndaquiya' ngu' jil'i cha' liñi, bi' cha' cua nguxtyanu na' jil'i ngu' bi' ya' nu xña'a, cha' ca cuayá ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' cuxi laca lo'o nchcui' ngu' cha' suba' jil'i ycuil' Ndyosi.

2

Ndi'ya cua'ni na lo'o chcui' na lo'o ycuil' Ndyosi

¹ Nga'a cha' chcui' na lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i lcaa ñati chalyuu, nu lo'o jña na cha' jil'i Ni, lcaa cha' nu lyiji jil'i ñati; chcui' na cuentya jil'i xa' ñati lo'o nchcui' na lo'o ycuil' nu Xu'na na, jua'a lo'o tya na xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ñati. ² Nga'a cha' chcui' na lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i lcaa ngu' nu laca loo, cuentya jil'i lcaa ngu' nu laca cña; jña mā cha' cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee na, cha' ná xu'u tya'a ngu' laca loo bi' lo'o na, cha' ta ngu' bi' chacuayá' cha' cua'ni na lcaa lo cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni na. ³ Jua'a nti' ycuil' Ndyosi nu ndu'ni lyaá ji'na; tso'o nti' Ni si jua'a chcui' na lo'o Ni, ⁴ cha' nti' Ni cha' cua'ni lyaá Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, nti' Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati ñi'ya nu ntsu'u cha' liñi jil'i ycuil' Ndyosi. ⁵ Sca ti ycuil' Ndyosi ntsu'u tsiya' ti, lo'o jua'a ntsu'u sca ti ñati nu ndi'i slo ycuil' Ni nu nchcui' lo'o Ni cuentya jil'i ñati chalyuu; la cui' Jesucristo laca nu ñati bi'. ⁶ Nda Jesucristo chacuayá' cha' ndyujuii ngu' jil'i yu cua tsubi' la; jua'a nda yu caya' lo qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati chalyuu, nu lo'o ngujuii yu lo crusi. Ngua'ni ycuil' Ndyosi cña bi' la cui' hora lo'o ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni jil'i. ⁷ Ngusubi Ni 'na cha' ndya'a na' nda na' cha' tso'o bi' lo'o ñati cuentya jil'i ycuil' Ni, cha' lo'o ngu' xa' tsu' ndyuna ngu' cha' tso'o bi' li'; ndya'a na' ngulu'u na' jil'i ngu' ñi'ya caca xñi ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi. Cha' liñi nscua na' nde, si'i cha' cuiñi nchcui' na'.

⁸ Bi' cha' lacua, lcaa se'li su ndyu'u ti'li ngu' nu ntsu'u cha' ji'li lo'o Jesucristo tsa tlyu ti, nti' na' cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Tso'o ti tyiquee ngu' ta ngu' cha' lo'o ycu' Ndyosi li', cha' ná tso'o chcu' ngu' lo'o Ni si ñasi' ngu', ni ná tso'o chcu' ngu' lo'o Ni laja lo'o nxu'u tya'a ngu'. ⁹ Lo'o nu ngu' cuna'a ni, cacu' ngu' ste' tso'o ti, si'i late' nu quiña'a tsa nga'a; ná talya' lye ngu' quicha' hique ngu', ná cacu' lye ngu' oro ni quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a, cha' ná tso'o cha' cua'ni tyixi tsa ngu' ji'li ycu' ca ngu' cha' xña'a xa' nu qui'yu ji'li ngu' li'; ¹⁰ tso'o la ña'a nu cuna'a nu xcu' cha' tso'o ndu'ni cuentya ji'li ycu' Ndyosi. ¹¹ Nga'a cha' tyi'li ti ti ngu' cuna'a lo'o culu'u ngu' cha' ji'li ycu' Ndyosi laja lo'o ndyu'u ti'li ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a bi' ca tsa'a lo'o ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a taquiya' ji'li cha' bi'. ¹² Ná ta na' chacuayá' ji'li sca nu cuna'a cha' culu'u cha' ji'li ycu' Ndyosi ji'li tya'a ngu' lo'o ndyu'u ti'li ngu' tsa tlyu ti, cha' ná tso'o si culo nu cuna'a cña ji'li nu qui'yu jua'a. Ti ti tyi'li ngu' cuna'a tso'o la. ¹³ Nu ngua tya clyo ni, ngüiñá ycu' Ndyosi ji'li nu qui'yu Adán; tiya' la xi, li' ngüiñá Ni ji'li sca nu cuna'a nu ngua naa Eva. ¹⁴ Lo'o jua'a si'i ji'li jyo'o Adán bi' ngua'ni nu xña'a ngana tyempo bi'; ji'li nu cuna'a ji'li yu ngua'ni bi' ngana, nu lo'o ngua'ni jyo'o Eva bi' cha' cuxi. ¹⁵ Bi' cha' tlyu tsa cña ntsu'u ji'li ngu' cuna'a lo'o cala sñi' ngu' juani; pana cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'li ngu' cuna'a si xñi tso'o ngu' cha' ji'li Ni, si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'li tya'a ngu'. Cua'ni Ni cha' ca lubii cresiya ji'li ngu' cuna'a bi', si talo ngu' cua'ni ngu' cha' tso'o bi', si nchca ji'li ngu' cuna'a bi' cua'a ji'li ycu' ca ngu' cha' ná ca tyucuaa ti' ngu' ji'li ñati.

3

Ñati nu caca loo ji'li tya'a ngusñi na cha' ji'li Jesús

¹ Nga'a cha' jlya tso'o ti' ma cha' liñi nu nchcu' ndi'ya: Tso'o tsa si

tyaja'a sca ngu' tya'a ma caca loo ji'li ña'a taju ti ma nu ngusñi ma cha' ji'li ycu' Ndyosi, cha' tso'o tsa cuentya ji'li ycu' Ndyosi si nti' sca ñati cua'ni cña bi'. ² Si laca sca ñati loo ji'li ña'a taju tya'a ñati ji'li Jesucristo, li' ntsu'u cha' cua'ni yu xcu' cha' tso'o lo'o ñati, cha' ná caja ñi'ya jña ngu' qui'ya ji'li yu li'. Caja clyo'o yu bi' lo'o sca ti nu cuna'a; jua'a ntsu'u cha' culacua tso'o ti' yu, cha' cua'a yu ji'li cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ycu' ca yu, cha' tso'o ti tyi'li yu lo'o tya'a ñati. Ntsu'u cha' ta yu ni'li ji'li yu lo'o jña ñati nu lijya tyijyu', jua'a ntsu'u cha' ta yu na cacu ngu' bi'. Ntsu'u cha' culu'u yu cha' ji'li ycu' Ndyosi ji'li ñati, bi' cha' ná tso'o si ná nchca ji'li yu. ³ Ná caca yu cña bi' si cu'bi yu, si xu'u tya'a yu lo'o ñati; nga'a cha' talo tyiquee yu ji'li tya'a ñati yu, cha' ná caja tya'a cusu'u yu. Ná tso'o cha' jña yu cñi ji'li tya'a ñati, cha' caca culiya' tsa ycu' ca yu. ⁴ Ntsu'u cha' culo tso'o yu bi' cña ji'li ngu' tya'a ndi'li ti yu, cha' jua'a taquiya' sñi' yu cña nu nclyo yu ji'li ngu', cha' cua'ni ch'i sñi' yu loo yu. ⁵ Ná caca ji'li sca ñati caca loo ji'li taju tya'a ñati ji'li ycu' Ndyosi si ná lo'o culo tso'o yu bi' cña to' tyi yu; ⁶ bi' cha' ná tso'o caca loo sca ñati nu ngusñi ca ti cha' ji'li ycu' Ndyosi, cha' tya lyiji ca tsa'a tso'o yu. Ná tyiquee' lye tsa cua'ni tyucuaa ti' yu ji'li tya'a yu, lo'o li' ntsu'u cha' xcube' ycu' Ndyosi ji'li yu ñi'ya lo'o xcube' Ni ji'li nu xña'a. ⁷ Nu ñati nu caca loo bi' ni, tso'o si caca yu sca ñati nu nchcu' ngu' quichi' ji'li yu cha' tso'o ti ndu'ni yu, masi ngu' nu ná ndaquiya' cha' ji'li Jesucristo tsiya' ti chcu' ngu' jua'a ji'li yu. Lo'o li' ná caca chcu' ngu' cuentyu ji'li yu bi', ná caca cojolaqui nu xña'a ji'li yu bi', cha' cua'ni yu cha' cuxi.

Ñati nu laca cña ji'li ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'li Jesús

⁸ Lo'o jua'a ñati nu laca cña ji'li ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'li Jesús ni, lo'o ngu' bi' ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcu' cha' tso'o. Ná tso'o si tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ndu'ni

ngu' cña bi'; ná tso'o si cu'bi ngu' bi', ni ná tso'o si jña ngu' bi' cñi jil'i tya'a ñati cha' caca culiya' tsa ycu' ca ngu'.⁹ Ntsu'u cha' xñi tso'o ngu' bi' lcaa cha' liñi jil'i ycu' Ndyosi, tya'a cha' nu ngusñi lcaa na, cha' jua'a tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o.¹⁰ Lo'o jua'a ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ma jil'i ñati bi', cha' ña'a ma si xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'. Ñati nu ndu'ni tso'o ni, taca caca ngu' cña jil'i tya'a ngu' cha' xtyucua ngu' jil'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús, cha' cuentya jil'i ycu' Ndyosi cua'ni ngu' bi' cña li'.¹¹ Lo'o nu ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o nu lo'o caca ngu' cña cha' xtyucua ngu' jil'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús; ná tso'o cha' chcu' nu cuna'a bi' cuentyu jil'i tya'a ngu' lo'o xa' ñati. Nga'a cha' culacua tso'o ti' nu cuna'a bi', cha' talo jil'i cña nu nda ngu' jil'i.¹² Ñati nu laca cña jil'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús ni, caja clyo'o ñati bi' lo'o sca ti nu cuna'a; nga'a cha' culo tso'o ñati bi' cña jil'i sñi' ngu', cha' taquiya' tso'o lcaa ñati nu ndi'i to' tyi ngu' cha' nu chcu' ngu' bi'.¹³ Lo'o jua'a tso'o tsa chcu' cua ña'a ca ñati jil'i ngu' bi' si tso'o ndu'ni ngu' cha' laca ngu' cña, cha' nxyucua ngu' jil'i ngu' tya'a na; li' tyatí la ti' ngu' jil'i Jesucristo, lo'o jua'a caca tlyu tyiquee ngu' cha' culu'u ngu' cha' liñi jil'i xa' ñati.

Ñi'ya laca cha' jil'i Jesús nu cua ngusñi na

¹⁴⁻¹⁵ Yala ti caa na' slo nu'u, nti' na'. Jua'a ntá', pana ná jlo ti' na' ni jacua' caca 'na, si ntsu'u nu tacu' tyucuii jna'; bi' cha' juani nscua na' quityi re cha' caca cuayá' la ti' nu'u ñi'ya nga'a cha' cua'ni ñati jil'i Jesucristo lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' lo'o ndyu'u ti'i ngu' tsa tlyu ti. Ndu'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca, lcaa taju na lo'o tya'a na, lo'o jua'a nclu'u lcaa ngu' tya'a na cha' liñi jil'i ycu' nu Xu'na na jil'i xa' ñati. Ná tye cha' liñi bi' tsiya' ti nde chalyuu xqui'ya lcaa taju ngu' tya'a

na li'.¹⁶ Chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o jil'i Jesucristo nu ngusñi na. Ndi'ya nchcu' cha' bi':

Nu ngua sa'ni la ni, ni sca ñati ná ngua cuayá' ti' ñi'ya cua'ni lyaá ycu' Ndyosi jil'i ngu';

pana nu juani jlo ti' na, xqui'ya cha' ngula Jesucristo chalyuu, cha' ngua ycu' Ni sca ñati.

Lo'o jua'a nchcu' Xtyi'i ycu' Ni cha' jil'i yu, cha' sca ñati nu lubii tsa laca yu;

cua na'a xa jil'i ycu' Ndyosi jil'i Jesús, nu ñati lubii bi'.

Li' nclyu'u ngu' cha' jil'i Jesucristo bi' jil'i ñati ca quiña'a tsa quichi tyucui ña'a chalyuu;

ngusñi ñati lcaa quichi cha' nu nchcu' ngu' jil'i Ni li'.

Cua ndyaa Jesús ca slo ycu' Ndyosi Sti na nde cua, lo'o juani tlyu tsa laca Jesús cajua.

4

Tya'achu' ngu' jil'i cha' liñi jil'i ycu' Ndyosi ca tiya' la

¹ Xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi nchca cuayá' ti' na ñi'ya caca tyempo nde loo la, cha' ntsu'u ñati nu cua ngusñi tyucuii jil'i Jesucristo nquicha', lo'o li' tyu'utsu' ngu' bi' tyucuii jil'i ycu' nu Xu'na na. Xtyanu ñati bi' jil'i Ni li', cha' cñilo'o cui'i cuxi nu ndu'ni cña cuentya jil'i nu xña'a jil'i ngu'; tyijiloo cui'i cuxi bi' jil'i ngu' bi' li'.

² Ntsu'u ngu' nu nchcu' tucua lo cha', nu nga'aa ntyuju'u ti' cha' ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcu' nu xña'a; jil'i ngu' cuiñi bi' cuna xi ngu' tya'a na, tyu'utsu' ngu' jil'i tyucuii tso'o li'.

³ Nclu'u ngu' cuiñi bi' cha' ná tso'o caja clyo'o na; nclu'u ngu' cha' ntsu'u tsa na ndacu na nu ná tso'o cacu na, nacui ngu' bi'. Tlyu tsa cha' cuiñi nu nda ngu' bi'. Pana ngüiñá ycu' Ndyosi lcaa na nu ndacu na cha' tso'o ti cacu na jil'i, lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' tya na xlya'be jil'i ycu' Ndyosi lo'o cua cacu ti na, cha' jlo ti' na cha' tso'o jil'i ycu' Ni.⁴ Tso'o tsa cña ngua'ni Ni, tso'o ngüiñá Ni lcaa lo na; bi' cha'

ná tso'o si xcuaa na sca cha' tso'o nu ngüiná Ni. Xñi na lcaa cha' tso'o bi', lo'o li' ndi'ya chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi: "Tsa xlya'be jinu'u, Ndyosi Sti ya", ñacuí' na. ⁵ Jua'a chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi cha' nda Ni lcaa na nu tso'o cha' cacu na; culacua Ni jil'i lcaa na nu ndacu na li', cha' chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi ndacu na jil'i.

Ña'a ti cua'ni tso'o nu'u cña jil'i ycuí' Ndyosi

⁶ Culu'u nu'u lcaa cha' nu nscua na' lo quityi re jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo cajua, cha' caca nu'u sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni cña jil'i Jesucristo, Timoteo. Tyi'u tso'o ti' nu'u lcaa cha' liñi nu cua ngusñi nu'u, cha' jil'i ycuí' Ni; ña'a ti xñi tso'o nu'u tyucuí' jil'i ycuí' nu Xu'na na li', ñi'ya nu ndyu'ni ti nu'u. ⁷ Ná taquiya' nu'u jil'i cuentyu nu ná nchcuí' cha' liñi jil'i ycuí' Ndyosi, cha' cuxi tsa laca cha' bi'. Pana nu'u ni, ntsu'u cha' qui'i nu'u cha' cua'ni nu'u xcui' cña nu ndiya ti' ycuí' Ndyosi. ⁸ Tso'o xi cha' ngui'i quiya' na cha' tya'a na, ngui'i ya' na cha' cua'ni na cña; pana tso'o la si qui'i tyiquee na cha' taquiya' na jil'i ycuí' Ndyosi lcaa tyempo. Tso'o ti tyi'i na nde chalyuu, nu lo'o cua'ni na cua ña'a ca cña nu nti' nu Xu'na na cha' cua'ni na; la cui' tso'o ti tyi'i na ca slo ycuí' Ndyosi, si cua'ni na ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni na. ⁹ Chañi tsa cha' nu nscua na' nde, jua'a ntsu'u cha' xñi tso'o na cha' bi'. ¹⁰ Jlya ti' na jil'i ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca; bi' cha' lye cua'ni na cña jil'i Ni, masi lya' tsa ti' ngu' ji'na. Lo'o ycuí' Ndyosi ni, cua'ni lyaá Ni jil'i lcaa ñati si taquiya' ngu' jil'i Ni. Lo'o xñi na cha' jil'i Ni, li' ca cuayá' tso'o la ti' na cha' bi'.

¹¹ Culo nu'u cña nu nguscua na' re jil'i lcaa ngu' tya'a ma, culu'u tso'o nu'u cha' bi' jil'i ngu'. ¹² Ná ta nu'u chacuayá' xtyí lo'o ngu' jinu'u cha' tya cuañi' nu'u, nti' ngu'. Cua'ni nu'u xcui' cña tso'o cha' ña'a lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo; xcui' cha' tso'o chcuí' nu'u, xcui' cha' tso'o cua'ni nu'u, lo'o jua'a tso'o tsa tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u jil'i xa' la ñati. Li' ca cuayá' ti'

ngu' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' jil'i Jesucristo, xqui'ya cha' xcui' lubii ti cresiya jinu'u ndyu'ni nu'u cña. ¹³ Laja lo'o tya lyiji ti tyalaa na' slo nu'u, ña'a ti tya chcuí' nu'u lcaa cha' nu nscua lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu'; tya chcuí' la nu'u ñi'ya laca cha' liñi bi', tya culu'u la nu'u cha' tso'o bi' jil'i ngu' tsa tlyu ti lo'o tyu'u ti' ngu'. ¹⁴ Na cua nda ycuí' Ndyosi tyucuí' chacuayá' jil'i Ni jinu'u lo'o ngusta ya' ngu' cusu' hiqúe nu'u, cha' cua'ni nu'u cña cuentya jil'i ycuí' nu Xu'na na. Cua nchcuí' ngu' cuentya jil'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi cha' cua'ni nu'u cña bi'; bi' cha' cui'ya tso'o nu'u cuentya jil'i cha' tso'o nu cua nda ycuí' Ndyosi jinu'u tsá bi', cha' talo nu'u jil'i cña nu ntsu'u jinu'u.

¹⁵ Lo'o ycuí' nu'u ni, cui'ya tso'o nu'u cuentya jil'i lcaa cha' nu nguscua na' nde; li' ña'a ngu' cha' cua ndyaca tsa'a tso'o nu'u cha' caca nu'u loo jil'i ngu'. ¹⁶ Talo nu'u jil'i cña bi'. Cua'a nu'u jil'i ycuí' ca cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni nu'u. Tso'o ti culu'u nu'u jil'i ngu' tya'a na, cha' jua'a cuna tso'o ngu' cha' nu nclu'u nu'u jil'i ngu', cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jil'i ngu' bi' li'. Lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni jinu'u li'.

5

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús

¹ Ná cua'ni tyaala nu'u jil'i sca ngu' cusu' si ngua'ni cuxi yu; ta nu'u sca cui'i lo'o yu ñi'ya lo'o nchcuí' na lo'o sti na. La cui' ti cha' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' ni, ta sca cui'i lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na jil'i tya'a na. ² Lo'o sca ma' cusu' ni, ta sca cui'i lo'o ma' ñi'ya lo'o nchcuí' na lo'o xtya'a na; la cui' ti cha' lo'o nu ngu' cuna'a cuañi' ni, ta sca cui'i lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na jil'i sca nu cuna'a tya'a na. Pana xcui' lubii ti cresiya jinu'u ña'a nu'u jil'i ngu' bi'.

³ Ntsu'u cha' ña'asii ngu' jil'i lcaa ngu' cuna'a ti' si cua ngujuii nu laca clyo'o ngu', si ndyanu ycuí' ti ngu'. ⁴ Si ntsu'u sñi' nu cuna'a ti'i, masi sca sñi' ste', ntsu'u cha' ña'asii ngu' bi' jil'i

xtya'a ngu' li'; nga'a cha' ca tsa'a sñi' ngu' cha' ña'asii ngu' jii' ngu' cusu' jii', ñi'ya lo'o nguna'asii ngu' cusu' bi' jii' sñi' ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Bi' laca cña nu ndacui jii' ngu' cuañi' cha' cua'ni ngu' cuentya jii' ngu' cusu' jii', cha' tso'o ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi lo'o ña'a Ni jii' ngu' cuañi' nu ña'asii tso'o jii' ngu' cusu' jii'. ⁵ Sca ti jii' ycu' Ndyosi ndu' ti' ngu' cuna'a ti'i nu chañi cha' ndyanu ycu' ti' ngu'; sca ti ycu' Ni xtyucua Ni jii' ngu' nti' ngu', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi tsa lo'o talya, ndijña ngu' jii' Ni na ca nu lyiji jii' ngu'. ⁶ Si'i jua'a ndu'ni nu cuna'a ti'i nu ndyu'ni cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' ti cresiya jii' ycu' ngu'; nti' ngu' cha' tso'o ti ndi'i ngu' chalyuu, pana cua tye ti cha' jii' ngu' bi' cuentya jii' ycu' Ndyosi. ⁷ Ntsu'u cha' culo nu'u cña jii' lcaa ngu' bi', cha' ná caca sta xa' la ñati qui'ya jii' cu'ma ñati jii' Jesucristo xqui'ya ngu' cuna'a ti'i bi'. ⁸ Ná tso'o ndu'ni ñati nu ná ndube ti' jii' tya'a, masi jii' sti ngu', masi jii' xtya'a ngu', masi jii' sñi' ngu'; cha' cuiñi nchcui' ngu' lo'o nacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' jii' Jesucristo si ná ña'asii ngu' jii' tya'a ngu', cha' tso'o la ndyu'ni xa' ñati nu ná ndaquiya' cha' jii' Jesucristo tsiya' ti.

⁹ Tso'o la scua ngu' cusu' xtañi lcaa nu cuna'a ti'i nu cua ndye snayala yija jii', ma' cusu' nu sca ti quiya' ngujui clyo'o, nu sca ti lo'o clyo'o ma' nguti'i ma' chalyuu. ¹⁰ Scua ngu' xtañi ma' cusu' nu nchcui' ngu' jii' cha' tso'o tsa cña ndu'ni ma' cusu' bi': si cua ngua'ni cu'ú tso'o ma' jii' nu sube; si cua nda ma' su tyi'i ñati nu lijya tyijyu'; si cua nguxtyucua ma' jii' tya'a ñati jii' Jesucristo, masi tlyu cña ntsu'u cha' cua'ni ma'; si ngua tya'na ti' ma' jii' ñati nu quicha ti'. Si jua'a xcu' cña tso'o ndu'ni ma' cusu' bi', scua ngu' xtañi ma' lo' quityi bi' lacua.

¹¹⁻¹² Ná scua ngu' xtañi nu cuna'a cuañi' la nu ndyanu ti'i, cha' ntsu'u quiya' ná talo nu ngu' cuañi' bi'. Pana nu cuna'a nu nscua xtañi lo' quityi ni, sca ti cua'ni ngu' cña jii' Jesucristo nti' ngu', bi' cha' ngüiñi cha' jii' ngu'

lo'o ycu' Ndyosi li'. Ñi'ya caca si tiya' la xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' bi', lo'o li' nga'aa cua'ni ngu' ñi'ya nu nacui ngu' cha' cua'ni ngu' cuentya jii' Jesucristo li', jua'a ntsu'u qui'ya jii' nu cuna'a bi' li'. ¹³ Bi' cha' tso'o la si ná scua ngu' tsiya' ti xtañi nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i. Ná tyiquee' xcu' paseya ti tya'a ngu' cuañi' bi' slo ñati; pana si jua'a cua'ni ngu', caca taja ngu' cuna'a bi', chcu' tsa ngu' cuentyu jii' xa' ñati li', masi jii' tya'a ngu', masi jii' xa' la ñati. Ni si'i sca ti cha' taja nu cuna'a ti'i nu ndu'ni jua'a, masi lo'o chcu' tsa ngu' cuna'a bi' lo'o tya'a ngu' lcaa ti lo' cha' nu ná tso'o cha' chcu' na. ¹⁴ Bi' cha' tso'o la si xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i, nti' na'; caja sñi' ngu' li', ña'asii ngu' to' tyi ycu' ngu', cha' ná caja ñi'ya nu sta ngu' qui'ya jii'na xqui'ya nu cuna'a bi'. ¹⁵ Jua'a nta' cha' cua'ni ma, cha' cua ntsu'u xi ngu' cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i nu cua ngulochu' jii' cha' jii' ycu' Ndyosi, cha' cua ngusñi ngu' tyucui jii' Satanás nu xña'a li'.

¹⁶ Culo nu'u cña jii' ca ta'a ñati jii' Jesucristo jua, masi jii' ngu' qui'yu, masi jii' ngu' cuna'a, cha' ña'asii ngu' jii' nu cuna'a ti'i tya'a ngu'; ná xtyanu ngu' jii' nu cuna'a ti'i tya'a ngu' cha' caca bi' cuentya jii' taju ñati jii' Jesucristo. Li' caca xtyucua tyucui taju ngu' bi' jii' nu cuna'a nu chañi cha' ti' ngu', nu ngu' cuna'a ti'i nu ná ntsu'u ni sca ñati jii' cha' xtyucua jii'.

¹⁷ Cua'ni chi' ma' loo ngu' cusu' nu laca loo jii' taju jii' ma' si tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ma'. Lye la cua'ni chi' ma' loo ngu' cusu' nu nchcui' cha' jii' ycu' Ndyosi lo'o ma, ngu' cusu' nu nclu'u cha' bi' jii' ma. Ta ma' caya' jii' ngu' cusu' bi'. ¹⁸ La cui' ti cha' nscua lo' quityi jii' ycu' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: “Ná sca' ma' tu'ba toro laja lo'o nxatá ni' jii' trigo cha' tyu'u si'yu; cacu ni' xi, tso'o la li'”, nacui quityi. Xa' nchcui' lo' quityi bi' ndi'ya: “Liñi ndyu'u cha' xñi ngu' caya' lo' cña nu ngua'ni ngu'”, nacui quityi.

¹⁹ Ná tucua' nu'u cha' jii' ngu' si sta

sca ñati qui'ya jil'i sca ngu' cusu' bi'; sca ti si stu'ba ti sta tucua sna tya'a ñati qui'ya bi' jil'i ngu' cusu' bi', li' nga'a cha' tucua nu'u cha' jil'i ngu'.²⁰ Si chañi cha' ndyu'ni ngu' cusu' bi' cha' cuxi, li' chcu' nu'u lo'o nu cusu' bi' slo tyucui taju ñati jil'i Jesucristo bi', cha' cube ti' lcaa ngu', cha' ná cua'ni cuxi ngu' jua'a. ²¹ Nclyo na' cña bi' jinu'u, Timoteo, cha' cua'ni nu'u lcaa cña nu nguscua na' lo quityi re; lo'o jua'a jlo ti' ycui' Ndyosi cha' nu nguscua na' re, jlo ti' Jesucristo, jlo ti' xca nu ngusubi ycui' Ndyosi jil'i. Nu lo'o ntsu'u cha' cua'ni cuayá' nu'u jil'i sca ngu' tya'a ma ni, jatya nu'u xi cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u lcaa lo cha' jil'i ngu' bi', cha' sca ti cuayá' liñi tyu'u cha' jil'i ngu' bi', masi tya'a tso'o nu'u, masi chaca tya'a ngu'. ²² Ná yala tsa cua'ni nu'u cha' sta ya' nu'u hichu' sca ñati, cha' caca yu loo jil'i sca taju ñati jil'i Jesucristo; jatya xi cha' ña'a si chañi cha' ñati nu xcui' ndu'ni cha' tso'o laca yu, si chañi cha' tso'o tsa cña ndyu'ni yu, cha' ná tyanu qui'ya yu hichu' nu'u si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya jil'i yu bi'. Lo'o nu'u ni, xcui' lubii ti cresiya jinu'u cua'ni nu'u cña.

²³ Jlo ti' na' cha' quicha xi ti' nu'u; bi' cha' nga'aa co'o nu'u xcui' hitya ti, tso'o co'o nu'u xi vino nu ndyu'u lo si'yu losu' cha' caca jo'o ne' nu'u.

²⁴ Ntsu'u ñati nu ntsu'u qui'ya jil'i, pana jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi', masi bilya caca cuayá' jil'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ntsu'u ñati nu cuxi tyiquee ngu', pana ná jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi'; lo'o caca cuayá' jil'i ngu' bi', hasta li' ca cuayá' ti' xa' ñati ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' bi'. ²⁵ La cui' jua'a lo'o ñati nu tso'o tsa tyiquee, jlo ti' xa' ñati ni cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana si ntsu'u ñati nu tso'o tyiquee, nu ná jlo ti' xa' ñati jil'i, ca nde loo la tyu'u tucua cha', ca cuayá' ti' ngu' jil'i cha' tso'o nu ngua'ni ngu' bi' li'.

6

¹ Lcaa ñati jil'i Jesucristo nu laca msu nu ngüi'ya ñati ntsu'u cha' cua'ni

ch'i ngu' loo xu'na ngu', masi til'i tsa cña nu nda xu'na jil'i. Li' ná caca chcu' cuxi ngu' jil'i ycui' Ndyosi xqui'ya msu bi', ni ná caca chcu' cuxi ngu' jil'i cha' jil'i Jesucristo nu nclu'u na. ² Ñati nu laca msu nu cua ngüi'ya tya'a ñati jil'i Jesucristo sa'ni la ni, ná tso'o si cua'ni tyixi msu bi' lo'o xu'na ngu', cha' stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' lo'o Jesucristo; ntsu'u cha' lye la cua'ni ch'i msu bi' loo xu'na ngu', tso'o la cua'ni msu bi' cña jil'i xu'na ngu', cha' nu tya'a ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús laca ngu' juani, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo, bi' cha' culu'u nu'u cha' bi' jil'i ngu', lo'o jua'a culo nu'u cña jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu nscua lo quityi re.

Ná culacua tsa ti' na cha' jil'i cñi

³ Liñi tsa cha' jil'i ycui' Jesucristo nu Xu'na na; cua ña'a ca ñati nu nclu'u xi xa' la cha' jil'i ma, ná liñi ndyu'ni nu ñati bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti taquiya' ngu' jil'i cha' liñi bi'. ⁴ Na nclu'u ngu' bi' xa' la cha' xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná tso'o tyiquee ngu' bi', cha' xcui' na ndiya tsa ti' ngu' xu'u tya'a ngu' cuentya jil'i scaa cha' nu nchcu' ngu'; ná tso'o cña nu ndu'ni ngu' bi', cha' jua'a caca liye' ti' ngu' jil'i tya'a ngu', lo'o jua'a xu'u tya'a ngu' bi' li', cha' xcui' cuentyu chcu' ngu' jil'i tya'a ngu', lo'o jua'a sta ngu' qui'ya laja ti jil'i tya'a ngu' li'. ⁵ Lye tsa nchcu' ngu' bi', xqui'ya cha' ná ngusñi tso'o ngu' cha' liñi jil'i ycui' Ndyosi, jua'a nga'aa ncliyacua tso'o ti' ngu' bi'; cha' cuiñi ti ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycui' Ndyosi cha' caja cñi jil'i ngu', nti' ngu'. Ná tya'a nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'. ⁶ Chañi cha' ntsu'u xi cha' tso'o nu tyacua ji'na xqui'ya ycui' Ndyosi, si cua'ni tlyu na jil'i Ni tyucui tyiquee na; pana sca ti si nguaala' ti' na lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na nde chalyuu. ⁷ Ná sca na lo'o ji'na nu lo'o ngula na chalyuu, lo'o jua'a ná sca na tyalo'o na lo'o

cajaa na. ⁸ Cuayá' ji'na nde chalyuu si ntsu'u na cacu na, si ntsu'u ste' na; ⁹ pana ntsu'u ñati nu nti' tsa cha' caca culiya' ngu'. Ná tso'o cha' bi', cha' li' cua'ni cuayá' nu xña'a' ji'i' ngu' si caca tyu'u cha' cuxi tyiquee ngu'; tye chalyuu ji'i' ngu' li', chcuna' cresiya ji'i' ngu'. ¹⁰ Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ñati ji'i' cñi, bi' laca suu quiña'a' tsa cha' cuxi. Ntsu'u ñati nu tiji' tsa ti' ji'i' cñi, bi' cha' cua ngulochu' ngu' cha' ji'i' nu Xu'na na, cha' nga'aa taquiya' ngu' bi' cha' ji'i' Ni. Xñi'i' tsa ti' ndi'i' ngu' bi' li', cha' nchcube' ngu' ji'i' ycu' ca ngu'.

Tya nda Pablo xi cha' lo'o yu Timoteo

¹¹ Lo'o nu'u Timoteo, ñati ji'i' ycu' Ndyosi laca nu'u, bi' cha' xtyanu nu'u ji'i' lcaa cha' cuxi bi'; xcu' cha' liñi cua'ni nu'u, cua ña'a' ca lo cha' tso'o nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na. Tya nxñi tso'o nu'u cha' ji'i' ycu' Ndyosi, jua'a' cua'ni nu'u cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu'u ña'a' nu'u ji'i' lcaa ñati; talo nu'u masi xcube' ngu' jinu'u, jua'a' cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i' ñati. ¹² Tyucui tyiquee nu'u cua'ni nu'u cña ji'i' ycu' nu Xu'na na, xqui'ya cha' ngusñi tso'o nu'u cha' ji'i' Ni. Cua jlo ti' nu'u cha' ná nga'a' cha' tye chalyuu jinu'u, cha' ngusubi ycu' Ndyosi jinu'u, lo'o li' cua nda nu'u cha' lo'o tyuu tya'a' ñati ñi'ya' ngua lo'o ngusñi nu'u cha' ji'i' Jesucristo; si'i' sca cha' cuaana ti ngua bi'. ¹³ Culo na' cña jinu'u juani chacuayá' ji'i' ycu' Ndyosi nu ndu'ni cu'ú ji'i' lcaa na lu'ú nu ntsu'u chalyuu; la cui' jua'a' culo na' cña jinu'u chacuayá' ji'i' Jesucristo nu tso'o tsa nguxacui' cha' ji'i' Poncio Pilato nu laca loo nu lo'o ngua cuayá' ji'i' Jesús. Ná ntsij yu nguxacui' yu cha' cuentya ji'i' cña nu ndyaca ji'i' yu cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca yu. ¹⁴ Culo na' cña jinu'u cha' xcu' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' cua'ni lyiji nu'u lcaa cha' nu nguscua na' lo quityi re, lo'o jua'a' ná ta nu'u tyempo nu caja ñi'ya' sta ngu' qui'ya jinu'u. Na ntajatya na ji'i' Jesucristo nu Xu'na na ña'a' cuayá' tyaa Ni chaca quiya', ¹⁵ cha' tsã nu nti' ycu' Ndyosi cha' caa Jesús,

li' tyu'u tucua Ni chaca quiya'. Nu ycu' Ndyosi ni, tso'o ntsu'u tyiquee Ni tyucui tyempo, lo'o jua'a' ycu' Ni laca loo tsiya' ti; laca Ni rey nu tlyu la, nu Xu'na nu laca loo la. ¹⁶ Ná ntsu'u cha' cajaa ycu' Ndyosi tsiya' ti, ná tye cha' ji'i' Ni. Ndubi tsa ña'a' xee ca su ntucua ycu' Ndyosi, ni ná ntsu'u ñati nu caca tsa ca slo Ni jua'a' ti xqui'ya xee tlyu bi'. La cui' jua'a' ná ntsu'u ñati nu cua na'a' ji'i' ycu' Ndyosi, cha' ná nchca ña'a' ñati ji'i' Ni nde chalyuu. Bi' cha' cua'ni ch̄ na loo ycu' Ndyosi lacua, cha' laca Ni nu tlyu la. Jua'a' laca cha' tu'ni.

¹⁷ Lo'o jua'a' ntsu'u cha' culo nu'u cña ji'i' ngu' culiya' tya'a' ngusñi mā cha' ji'i' Jesús, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a' ngu'. Ná tso'o si xcu' culacua tsa ti' ngu' bi' ji'i' cñi ji'i' ngu'; la cui' ti ná culacua tsa ti' ngu' ji'i' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i' ngu', cha' yala ti ndye cñi ji'na. Tso'o la si cube ti' ngu' bi' ji'i' ycu' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' cua nda Ni lcaa lo na nu ntsu'u ji'na cha' caca tso'o tyiquee na nde chalyuu. ¹⁸ Culo nu'u cña ji'i' ngu' culiya' bi' ndi'ya: Xcu' cha' tso'o cua'ni ngu'; cua'ni tya'na ti' ngu' ji'i' xa' ñati, lo'o jua'a' tyi'u ti' ngu' ji'i' ngu' ti'i, cha' ta ngu' na nu lyiji ji'i' ngu' ti'i bi'. ¹⁹ Jua'a' ti caca culiya' ngu' slo ycu' Ndyosi xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ngu' ca nde, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' tso'o ji'i' ycu' Ni. Ná nga'a' cha' tye chalyuu ji'i' ngu' bi' li'.

Chaca tya cña nclyo Pablo ji'i' yu

²⁰ Lo'o nu'u Timoteo, cua'ni tyaca'a nu'u ji'i' cha' nu ntsu'u cha' culu'u nu'u ji'i' ñati cuentya ji'i' ycu' Ndyosi. Ná taquiya' nu'u tsiya' ti ji'i' cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Jlo tsa ti' ycu' ca ngu', jua'a' nti' nu ngu' cuiñi bi'; pana ná nda ngu' bi' cuentya tsiya' ti ñi'ya' laca sca cha' liñi. ²¹ Ntsu'u ngu' nu jlyu ti' cha' cuiñi nu nchcui' ngu' cuiñi bi', pana juani nga'aa ndya'a' stu'ba ngu' bi' lo'o ngu' tya'a' ngusñi na cha' ji'i' ycu' Ndyosi.

Ña'a' ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u. Jua'a' caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi nu ndyaa ca slo Timoteo

¹ Pablo laca na'. Cua nda ycu'i Ndyosi cña 'na cha' lijya na' tyijyu' ca nde quichi tyi ma, cha' ta na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ma. Nacu'i Ni cha' ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ñati nu xñi cha' ji'i Jesucristo. ² Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' sñi' na' laca nu'u nti' na', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nhcui' Pablo ji'i cha' tlyu nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi lo'o ñati

³ Ñi'ya nu tyucui tyiquee jyo'o cusu' ji'na ngua'ni ngu' cña ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni la, jua'a tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña ji'i ycu'i Ndyosi juani. Ndyaa na' xlya'be ji'i ycu'i Ni lo'o nhcui' na' lo'o Ni cuentya jinu'u, cha' tsa lo'o talya nhcui' na' lo'o Ni. ⁴ Ntsu'u ti' na' cha' ngusi'ya nu'u lo'o ndu'u na' ndyaa na', bi' cha' nti' tsa na' ña'a na' jinu'u chaca quiya' cha' ca chaa ti' na. ⁵ Ntsu'u ti' na' cha' chañi cha' ngusñi nu'u cha' ji'i Jesús. Xtya'a cusu' nu'u, nu ma' Loida ni, bi' laca nu cua ngusñi cha' bi' tya clyo; lo'o li' ma' Eunice xtya'a nu'u cua ngusñi cha' bi'; la cui' jua'a nu'u, tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i Jesús.

⁶ Ta na' sca cui' lo'o nu'u juani: Cua'ni tyaca'a nu'u ji'i cha' tso'o nu cua nda ycu'i Ndyosi jinu'u tya lo'o ngusta ya' na' hique nu'u, cha' taca cua'ni nu'u cña cuentya ji'i ycu'i nu Xu'na na. ⁷ Ná nti' ycu'i Ndyosi cha' cutsii na; bi' cha' nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' ca tlyu tyiquee na, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, cha' taca cua'ni na ñi'ya nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na lcaa tsa. ⁸ Ná

ca tyuju'u ti' nu'u; ta nu'u cha' lo'o ngu', ñi'ya nu ngusñi nu'u cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na. La cui' ti ná ca tyuju'u ti' nu'u cha' ntsu'u na' ne' chcu'a. Nhcube' ngu' jna' xqui'ya cha' nhcui' na' cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na, bi' cha' ná quiña'a tsa culacua ti' nu'u si lo'o jinu'u xcube' ngu' cha' nhcui' nu'u cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ngu'. Ta ycu'i Ndyosi juersa ji'na cha' talo na, ⁹ cha' ycu'i Ndyosi laca nu ngua'ni lyaá ji'na; cua ngusubi Ni ji'na cha' cua'ni na cña nu nti' Ni cha' cua'ni na. Ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na cha' tso'o tyiquee ti Ni, masi si'i xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ycu'i ca na. Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; jua'a laca cha' nu ngulu'u Jesucristo ji'na, cha' ngua ti' ycu'i Ndyosi cua'ni Ni cha' tso'o lo'o na nu lo'o tya lyiji cuiña Ni chalyuu. ¹⁰ Cua nchca cuayá' ti' na cha' bi' juani, xqui'ya cha' cua yaa Jesucristo chalyuu, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na; ntijiloo Jesús tsiya' ti ji'i nu xña'a nu lo'o ndyu'u yu chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu, bi' cha' ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i lcaa na nu xñi na cha' ji'i Ni, cha' ngua'ni lyaá Jesús ji'na.

¹¹ Cha' ji'i Jesucristo, bi' laca cha' nu nhcui' na' lo'o ñati. Cua ngusubi ycu'i Ndyosi 'na cha' ndya'a na' nclyu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycu'i Ni, ¹² bi' cha' ndyiji cha' ti' 'na juani. Pana ná tyuju'u ti' na', cha' cua jlo ti' na' tilaca laca nu ngusñi na' cha' ji'i Ni. Jlo ti' na' cha' nchca ji'i Ni ña'asii Ni 'na; nchca ji'i Ni xtyucua Ni 'na lo'o ndyu'ni na' cña nu nda Ni 'na, cha' taca tyu'u tso'o cña 'na tsa bi' lo'o tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya'.

¹³ Ña'a ti tya tyi'u ti' nu'u lcaa cha' nu cua ngulu'u na' jinu'u lacua. Cha' liñi laca bi', jua'a tso'o tsa si xñi tso'o nu'u cha' bi'. Tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ñati, xqui'ya cha' ntsu'u cha' jinu'u lo'o Jesucristo. ¹⁴ Cua'ni tyaca'a nu'u ji'i cha' tso'o nu nda ycu'i Ndyosi lo'o na; xtyucua Xtyi'i ycu'i Ni jinu'u cha' cua'ni nu'u

cña bi', bi' cha' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'na.

¹⁵ Jlo ti' nu'u cha' quiña'a ñati ji'i Jesucristo cua nguxtyanu ngu' 'na; masi cua ña'a ca ngu' nde loyuu su cuentya Asia, lo'o yu Figelo, lo'o yu Hermógenes, cua nguxtyanu ngu' bi' 'na. ¹⁶ Sca ti yu Onesíforo ni, nguxtyucua tsa yu bi' 'na; ná ngua tyuju'u ti' yu cha' ntsu'u na' ne' chcuá, pana ndyaa yu ndyaa na'a yu 'na ca bi'. Bi' cha' nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycu'i Ndyosi ji'i yu, lo'o jua'a ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo yu bi'. ¹⁷ Nu lo'o ndyalaa yu nde quichi Roma re, li' ngulana tsa yu 'na cha' caa yu ca slo na'. ¹⁸ Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycu'i nu Xu'na na ji'i yu bi', nu lo'o tyalaa tsa nu cua'ni cuayá Ni ji'i lcaa ñati. Lo'o jua'a cua jlo tso'o ti' nu'u lcaa ña'a cña tso'o nu ngua'ni yu lo'o na ca quichi Efeso.

2

Tlyu cua'ni tyiquee Timoteo, nti' Pablo

¹ Sñi' na', nti' na' cha' ta na' chaca cui' lo'o nu'u juani: Caca tlyu tyiquee nu'u xqui'ya Jesucristo nu xcu'i cha' tso'o ndu'ni lo'o na. ² Cua ndyuna nu'u lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i tyuu tya'a ñati; nu juani la cui' ñi'ya nu ngulu'u na', jua'a culu'u nu'u ji'i ñati nu tyucui tyiquee nti' ngu' culu'u ngu' cha' bi' ji'i xi xa' la ñati, cha' ca tsa'a tso'o nu xa' la ngu' bi' cha' ji'i ycu'i Ndyosi.

³ Ñi'ya ndalo sca sendaru lo'o ndya'a yu cusuu, jua'a talo nu'u si cajá cha' ti' jinu'u lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' jinu'u, cha' sendaru ji'i Jesucristo laca nu'u juani. ⁴ Sca ti cña sendaru caca cua'ni sendaru; ná caca cua'ni yu xi xa' lo cña, si nti' yu cha' ca tso'o tyiquee xu'na yu lo'o yu, cha' bi' laca nu cua ngusubi ji'i yu cha' caca yu sendaru. ⁵ Jua'a si ntsu'u sca cha' cuijya ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' ni, cua laca nscua cha' ñi'ya nu tso'o la quijya ngu', cha' taca cua'ni tsaca yu ngana ji'i tya'a yu. Si ná taquiya' ngu' ji'i cha' nu cua nscua bi', li' ná caja cha' xlya'be ji'i ñati nu cua ngua'ni

ngana ji'i tya'a yu lo'o cua ndye cha' cuijya ji'i ngu' li'. ⁶ Chaca cha' ni, sca ñati nu tlyu tsa cña ngua'ni lo xtya ji'i yu, clyo cacu ycu'i yu na nu ndyu'u lo xtya bi'. ⁷ Culacua xi ti' nu'u ji'i cha' nu ngulu'u ca ti na' jinu'u, lo'o jua'a xtyucua ycu'i nu Xu'na na jinu'u cha' ca cuayá ti' nu'u lcaa cha' bi'.

⁸ Tyi'u ti' nu'u ji'i Jesucristo, cha' ycu'i laca nu ndyu'ú chaca quiya' lo'o nguju'i yu. Tya'a ñati ji'i jyo'o David laca yu bi'. La cui' cha' tso'o ji'i Jesús nu lu'ú ca nda na' lo'o ñati, ⁹ bi' cha' ndu'ni lya' ti' ngu' 'na juani. Ñi'ya nu nchcube' ngu' ji'i sca ñati cuxi, jua'a ngusca' ngu' jna' ne' chcuá juani. Ngusu'ba ngu' jna' ne' chcuá tu'ni, pana ná nchca ji'i ngu' su'ba yacu' ngu' ji'i cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi jua'a; ¹⁰ bi' cha' talo tyiquee na' ji'i ngu', masi nchcube' tsa ngu' jna'. Talo na' ji'i cha' cuxi bi' cuentya ji'i ca ta'a ñati nu ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i, cha' lo'o ñati bi' ngua'ni lyaá Jesucristo ji'i, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ñati bi'. Caca tyi'i ngu' bi' ca slo ycu'i Ndyosi su tso'o tsa ña'a lcaa cha'.

¹¹ Nga'a cha' xñi tso'o ma cha' liñi nu ndi'ya nchcui':

Si cajaa na cha' laca na ñati ji'i Jesucristo, lo'o ti tyaa na tyi'i na lo'o ycu'i Ndyosi li'.

¹² Si talo na lo'o xcube' ngu' ji'na xqui'ya cha' ji'i Ni, li' caja su tyi'i na lo'o ycu'i Jesús ca su laca Ni loo ca bi'.

Si ñacu'i na cha' ná ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, jua'a ycu'i Ni, ñacu'i Ni cha' ná ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o na.

¹³ Masi tya'achu' na ji'i ycu'i Ni, ña'a ti tya tso'o tsa ndu'ni Jesucristo lo'o na;

ná ncha'a cha' ji'i Jesús, ña'a ti tya cua'ni Ni ñi'ya nu cua nacui ycu'i Ni cha' cua'ni Ni.

Ñati nu tso'o tsa cña ndyu'ni

¹⁴ Lu'ba ti chcu'i nu'u lo'o ngu' cha' taquiya' ngu' lcaa cha' nu nscua na' re. Cua jlo ti' ycu'i nu Xu'na na lcaa

ña'a nu ndyu'ni scaa ngu', bi' cha' culo nu'u cña cha' nga'aa xtyacui ngu' cha' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i cua ña'a ca cuentyu nu nchcui' ñati. Ná tso'o tsiya' ti jua'a, cha' lye tsa quichi cha' hique ngu' nu ndyuna cha' bi'.¹⁵ Lye tsa cua'ni nu'u cña nu cua nda ycu' Ndyosi jinu'u, cha' ná ca tyuju'u ti' nu'u xqui'ya cña nu ngua'ni nu'u nu lo'o tsa nu'u tyi'i ca slo Ni. Chañi tsa laca cha' ji'i ycu' Ndyosi, bi' cha' tya culu'u la nu'u cha' liñi bi' ji'i ngu' lacua; tso'o ti caca tyiquee Ni ña'a Ni jinu'u li'.¹⁶ Ná cua'a jyaca nu'u tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi', cha' tyijyu' tsa ndya'achu' ngu' bi' ji'i ycu' Ndyosi; nga'aa ndya'a ngu' bi' tyucui ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti.¹⁷ Cha' cuxi laca nu nclu'u ngu' bi', lo'o jua'a tlyu la caca cha' cuxi bi' nde loo la. Ñi'ya ndyaluu sca quichu' tyaala nu nga'a lo cuaña' na, ña'a cuayá' cua'ni ñu'u ji'i ña'a tsaca cuaña' na, la cui' jua'a laca cha' cuiñi nu nclyu'u yu Himeneo lo'o yu Fileto bi'.¹⁸ Nguxtyanu ngu' bi' cha' liñi ji'i ycu' Ndyosi, lo'o nu juani nacui' ngu' bi' cha' nga'aa tyu'u na chaca quiya': "Na cua ndyu'u ngu' chaca quiya', lcaa ngu' nu ntsu'u cha' tyu'u", nacui' ngu' cuiñi bi'. Pana ntsu'u xi ngu' tya'a na nu cua ngusñi cha' nu nchcui' ngu' bi', lo'o juani nga'aa jlo tso'o ti' ngu' ni cha' nu jlya ti' ngu' tya clyo.¹⁹ Liñi tsa laca cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi; cua'ni Ni cha' ná xtyanu na cha' bi', si jlya ti' na cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi ndi'ya: "Cua nslo ycu' nu Xu'na na tilaca laca ñati ji'i Ni". Lo'o chaca cha' nchcui' ndi'ya: "Cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo ni, ntsu'u cha' xtyanu ngu' bi' lcaa cha' cuxi". Jua'a nacui' quityi ji'i ycu' Ndyosi.

²⁰ Ntsu'u tsa ya' xña ne' cosiña ji'i sca ni'i tlyu: ntsu'u na oro, jua'a ntsu'u na plata, jua'a ntsu'u na yaca, lo'o jua'a ntsu'u na yuu. Xcu' cña tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ca'ña oro, lo'o ca'ña plata; pana ná ndube ti' ngu' ji'i ca'ña yaca, ji'i ca'ña yuu, cha' tsa'ña

ti nga'a bi'.²¹ Ñi'ya nti' ya' xña nu ntsu'u ne' cosiña, jua'a laca ñati ji'i Jesucristo; nti' na cha' cua'ni ycu' nu Xu'na na cha' tso'o lo'o na, cha' cube ti' Ni ji'na ñi'ya lo'o ndube ti' xu'na ni'i ji'i ca'ña ji'i, nu quiña'a tsa nga'a. Ná caca cua'ni na cha' tso'o bi' si ná lubii cresiya ji'na; bi' cha' ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' cuxi cha' caca lubii cresiya ji'na, cha' sca ti cña nu nda ycu' Ndyosi ji'na cua'ni na li'.

²² Ngu' cuañi' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cuañi'; pana nga'aa cua'ni nu'u cha' bi'. Ña'a ti tya cua'ni nu'u cha' tso'o ndi'ya: xñi tso'o nu'u cha' liñi bi', tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ñati; tso'o ti tyi'i nu'u lo'o tya'a ma nu cua ngua lubii cresiya ji'i ngu', la cui' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu' nu Xu'na na.²³ Nga'aa xacu' nu'u cha' ji'i ñati nu ná jlo ti' tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi; ná sca cha' jlo ti' ngu' bi', pana nti' ngu' xuu tya'a ngu' lo'o nu'u xqui'ya sca cha' laja ti.²⁴ Nu ñati nu ndyu'ni cña ji'i ycu' nu Xu'na na ni, ná tso'o si xcu' nxuu ti ngu' ndi'i ngu' lo'o tya'a ngu'; ntsu'u cha' chcu' tso'o ti ngu' bi' lo'o lcaa ñati. Tso'o si nchca ji'i ngu' bi' culu'u ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i xa' ñati; jua'a ntsu'u cha' talo tyiquee ngu' bi' ji'i ñati nu cua'ni lya' ti' ji'i ngu',²⁵ jua'a ji'i ñati nu ñasi' ji'i ngu'. Tso'o ti chcu' ngu' bi' lo'o ñati nu ñasi', cha' jua'a taca cua'ni ycu' nu Xu'na na cña ne' cresiya ji'i ñati nu ñasi' bi', cha' taca culu'u Ni ji'i ngu' ñi'ya laca lo'o cha' liñi bi'. Tso'o tsa si culochu' ñati nu ñasi' bi' lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu',²⁶ cha' li' taca culo Ni ji'i ngu' ya' nu xña'a. Na cua ngusñi nu xña'a ji'i ñati nu ñasi' bi' tya tsubi' la cha' cua'ni ngu' cña cuxi cuentya ji'i.

3

Tyempo cuxi nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

¹ Culacua tso'o xi ti' nu'u, Timoteo; nu lo'o cua tye ti chalyuu, li' lye tsa caca cha' ji'i ngu' xqui'ya quiña'a tsa cha' cuxi.² Tyempo nde loo la, li' tyi'i

tša ngu' cuxi: masi ngu' nu sca ti cña jil'i ycuil' ca ngu' cube ti', masi ngu' nu tyaca'a tša cñi jil'i, masi ngu' nu tyixi tša cua'ni lo'o tya'a ngu', masi ngu' nu nti' cha' tlyu tša ycuil' ca ngu', masi ngu' nu suba' tša chcuil' jil'i ycuil' Ndyosi, masi ngu' nu ná taquiya' jil'i sti ngu', ni jil'i xtya'a ngu', masi ngu' nu ná tya xlyabe jil'i ycuil' Ndyosi, ni jil'i tya'a ñati ngu', masi ngu' nu ná tyaja'a cua'ni ch'i ngu' loo ycuil' Ndyosi tsiya' ti, ³ masi ngu' nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ngu' jil'i tya'a ngu', masi ngu' nu ná cui'ya cha' clyu ti' jil'i tya'a ngu', masi ngu' nu lye tša chcuil' cuentyu jil'i tya'a ngu' lo'o xa' ñati, masi ngu' nu ná tyaja'a cua'a jil'i ycuil' ca ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ngu' lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cua'ni ngu', masi ngu' nu tyaala tša cua'ni, masi ngu' nu ná ndiya ti' tsiya' ti ni sca cha' tso'o, ⁴ masi ngu' nu ññilo'o jil'i tya'a tso'o ti ngu', masi ngu' nu ná cube ti' tsiya' ti' si lye tša ndyu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ngu'; cua'ni ngu' cua' ña'a ca cha' cuxi nu jña cresiya jil'i ycuil' ca ngu', cha' nga'aa nti' ngu' bi' taquiya' ngu' jil'i ycuil' Ndyosi. ⁵ Na cuiñi ti lcaa ngu' bi' lo'o cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' jil'i Ni tsiya' ti.

Xtyanu nu'u jil'i lcaa ngu' bi'. ⁶ Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' cuxi bi' nu ññilo'o jil'i ñati, nu ndya'a ne' ni' jil'i ñati cha' culu'u ngu' cha' cuiñi ti jil'i ngu' cuna'a nu ná nclyacua tso'o ti'. Na tonto tša ngu' cuna'a bi', cha' ntsu'u tša qui'ya jil'i ngu', cha' nti' tša ngu' xñi ngu' jil'i cua' ña'a ca cha' cuxi. ⁷ Nti' tša nu ngu' cuna'a bi' ca tša'a ngu' sca cha', pana ná nchca ca cuayá' ti' ngu' ni sca cha' liñi. ⁸ Ñi'ya ngua ti' jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres, nu ngu' cucha'a nu ngusu'u tya'a lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, jua'a nti' nu ngu' cuxi bi'; bi' cha' nxu'u tya'a ngu' lo'o lcaa cha' liñi. Nga'aa nchca culacua tso'o ti' ngu', cha' ná jlyu ti' ngu' bi' jil'i Jesús tsiya' ti. ⁹ Pana ná talo tyiquee ñati tyu'u tša jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni nu ngu' cuxi bi'. Ñi'ya lo'o

ngua cuayá' ti' ngu' sa'ni cha' cuiñi tša jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres nu ngua li', la cui' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' xcui' na ññilo'o ti ngu' cuxi bi' jil'i ñati chalyuu juani.

Chaca quiya' nclyo Pablo cña jil'i Timoteo

¹⁰ Lo'o nu'u ni, Timoteo, jlo ti' na' cha' ná ndu'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni nu ngu' cuxi bi'. Stu'ba ti nti' nu'u lo'o na', bi' cha' ndu'ni nu'u ñi'ya nu ngulu'u na' jinu'u; ndyu'ni nu'u cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, cha' jlyu ti' nu'u cha' jil'i Jesús ñi'ya jlyu ti' na' jil'i. Cua na'a nu'u cha' ndalo tyiquee na' jil'i ñati, cha' ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i ñati, cha' ndalo na', ¹¹ masi lye tša ndyu'ni lya' ti' ngu' 'na, masi quicha ti' na'. Cua jlo ti' nu'u ñi'ya ndalo na' ca quichi Antioquia, ca quichi Iconio, ca quichi Listra, nu lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' 'na ca bi'; pana cua ngulo ycuil' nu Xu'na na 'na jil'i lcaa cha' cuxi bi'. ¹² Chañi cha' xcube' ñati jil'i lcaa tya'a na nu nti' na cha' caca lubii cresiya jil'i na cuentya jil'i Jesucristo. ¹³ Pana ngu' nu ndu'ni cha' cuxi ni, cua nscua cha' tya cuxi la cua'ni ngu' bi'; ngu' cuiñi ni, cua nscua cha' tya cuiñi la cua'ni ngu', jua'a ña'a ti tya jlyu la ti' ycuil' ca ngu' cha' cuiñi li'.

¹⁴ Pana nu'u ni, ña'a ti xñi tso'o nu'u lcaa cha' nu ngua tša'a nu'u; na cua ngua cuayá' ti' nu'u jil'i cha' bi', cha' liñi laca bi'. Cua jlo ti' nu'u tilaca laca nu ngulu'u cha' bi' jinu'u tya clyo. ¹⁵ Tya cuañi' tša nu'u lo'o nguxana nu'u ndyaca tša'a nu'u lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi; quityi bi' laca nu culu'u liñi jil'i ñi'ya taca clyaa na jil'i nu cuxi, si xñi tso'o na cha' jil'i Jesucristo. ¹⁶ Ycuil' Ndyosi ngua'ni cha' ngua'ya cha' hique ñati chalyuu, cha' xcua ngu' tyucui cha' jil'i Ni lo quityi bi', bi' cha' tso'o tša si tya culu'u la na cha' nu nscua lo quityi bi' jil'i ñati, cha' ca cuayá' ti' ngu' tyucui cha' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' cua'a jil'i ngu' lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi. Culu'u quityi bi' jil'i ñi'ya caca xñi tso'o na cha' jil'i Ni chaca quiya', ñi'ya caca ca

tsa'a na cha' cua'ni na xcui' cha' tso'o.
 17 La cui' quityi bi' laca nu culu'u jii lcaa tya'a na nu laca na ñati jii ycu' Ndyosi, ñi'ya taca cua'ni tso'o na lcaa cña nu nda Ni ji'na cha' cua'ni na nde chalyuu.

4

Cua ngulala ti tye chalyuu jii Pablo

1 Culo na' cña jinu'u chacuayá' jii ycu' Ndyosi, jua'a chacuayá' jii Jesucristo nu cua'ni cuayá' jii lcaa ñati lu'ú lo'o jii lcaa ñati nu cua ngujuii. Caa Jesucristo chaca quiya' cha' caca Ni loo jii lcaa ñati. 2 Culo na' cña jinu'u cha' culu'u nu'u cha' jii ycu' Ndyosi jii ñati; ña'a ti tya culu'u nu'u cha' bi' jii lcaa ñati, masi nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', masi ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi'. Tyucui tyiquee nu'u culu'u nu'u jii ngu', cha' ta ngu' cuentya jii lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jii ngu'; jua'a xtyucua nu'u jii ngu' cha' culochu' ngu' cha' cuxi bi'. Talo tyiquee nu'u jii ngu' cha' tso'o ti culu'u nu'u cha' tso'o bi' jii ngu', 3 cha' ca nde loo la nga'aa tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' tso'o bi' li'; culana ngu' jii quiña'a xa' la ñati nu culu'u jii ngu' lcaua ti cha' cuxi nu ndiya la ti' ngu' bi' cuna ngu'. 4 Li' culochu' ngu' jii lcaa cha' liñi nu cua ndyuna ngu' nquicha', cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' liñi bi'; pana xñi tso'o ngu' cua ña'a ca cha' cuiñi, lcaa cuentyu li'. 5 Lo'o nu'u ni, culacua xi ti' nu'u na laca nu tso'o la cha' cua'ni nu'u, cha' talo tyiquee nu'u lo'o lya' tsa ti' ngu' jinu'u, cha' ña'a ti chcu' nu'u cha' tso'o jii ycu' Ndyosi lo'o ñati, cha' tya cua'ni la nu'u lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u cuentya jii ycu' Ndyosi.

6 Lo'o na' ni, cua tye ti cña jna' nde chalyuu cuentya jii cha' tso'o jii ycu' Ndyosi; cua ngulala ti cajaa na', nti' na'. 7 Cua ngusuu tya'a na' lo'o nu cuxi; cua ndye nguta'a na' tyucui jii Jesucristo, bi' cha' cua tyalaa ti na' ca slo ycu' Ndyosi. Nu cha' tso'o nu cua ngusñi na' ni, cua ndyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya 'na, 8 bi' cha' jlo ti' na'

cha' ntsu'u sca cha' tso'o nu tyacua 'na; ta ycu' nu Xu'na na cha' tso'o bi' jna' nu lo'o tyalaa tsa lo'o cua'ni cuayá' Ni jii lcaa ñati, cha' liñi tsa ndu'ni cuayá' ycu' Ndyosi. Ta Ni cha' tso'o bi' jii lcaa ñati nu ntajaty tsa jii Cristo ni jacua' caa Ni chaca quiya', xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jii Ni; si'i jna' ti ta Ni cha' bi'.

Cha' nu nda Pablo lo'o ndye quityi

9 Quiñi clya tyucui jinu'u cha' caa ca nde slo na' yala ti. 10 Cua nguxtyanu Demas 'na xqui'ya cha' ndiya la ti' yu jii cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ndyaa yu ca quichi Tesalónica. Nda na' jii Crescente ndyaa ca Galacia, jua'a nda na' jii Tito ndyaa ca Dalmacia; 11 sca ti Lucas tya ndi' ca nde lo'o na'. Tsaana nu'u jii Marcos cha' calo'o jii yu ca nde, cha' nchca jii yu xtyucua yu xi 'na lo'o cña re. 12 Ngulo na' cña jii Tíquico cha' tsa yu ca quichi Efeso. 13 Nu lo'o caa nu'u ca nde, calo'o jii capa jna' nu nguxtyanu na' to' tyi Carpo ca quichi Troas, lo'o jua'a lcaa quityi 'na calo'o nu'u jii, cha' tiji' tsa ti' na' jii quityi nu nguscua na' lo.

14 Alejandro, nu cuityi chcu' bi' ni, lye tsa ngua'ni lya' ti' yu 'na; cuxi tsa cña ngua'ni yu lo'o na'. Cua jlo ti' ycu' nu Xu'na na lcaa cha' bi', jua'a tya ta Ni cha' cuxi jii yu bi'. 15 Pana tii ti' nu'u cha' ná tacu' nu Alejandro bi' cha' jinu'u, nu lo'o ta nu'u cha' tso'o jii ycu' Ndyosi lo'o ñati.

16 Lo'o nguta'a na' slo ngu' tisiya clyo, ni sca ñati ná nguxtyucua ngu' 'na li', cha' ngusna ngu'; bi' cha' ndijña na' jii ycu' Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' jii ngu' bi'. 17 Nguxtyucua ycu' nu Xu'na na jna' li', cua nda Ni juersa 'na cha' tya ngulu'u la na' cha' tso'o jii Jesucristo ña'a cuayá' ndyuna lcaa ñati xa' tsu' nu ndi' ca nde. Cua ngua'a ycu' Ni 'na jii cuichi tyaala bi'. 18 Lo'o jua'a tya cua'a Ni jna' jii lcaa lo cha' cuxi nu tyacua na' jii; jlo ti' na' cha' ña'a ti tya ña'asi Ni jna', cha' tso'o ti tyalaa na' su nclyo ycu' Ndyosi cña. Nga'aa

tye tsá cha' cua'ni tlyu na ji'í ycuí
Ndyosi ca bi'. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁹ Ta nu'ú xlyo ni'í ji'í Prisca, lo'o
ji'í Aquila, lo'o ji'í lcaa ngu' ca to' tyi
Onesíforo cuentya jna'. ²⁰ Ndyanu
Erasto ca quichí Corinto, lo'o jua'a
cua ngxtyanu na' ji'í Trófimo ca
quichí Mileto cha' quicha ti' yu.

²¹ Quiñi clya tyucuij jinu'ú cha' tyalaa
nu'ú ca nde lo'o bilya xana tyempo
tlya'. Lcaa ngu' re nda ngu' xlyo ni'í
jinu'ú, lo'o Eubulo, lo'o Pudente, lo'o
Lino, lo'o Claudia, lo'o lcaa tya'a ñati
ji'í Jesucristo quichí re.

²² Tyanu Xtyi'i ycuí Jesucristo lo'o
nu'ú, cha' taca caca nguula la ti' ty-
iquee nu'ú. Ña'a ti cua'ni ycuí Ndyosi
cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca
cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Tito

¹ Pablo laca na'. Ndyaa'á na' lo cña jil'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a' ngua'a lo Jesucristo cña 'na cha' tsa'a' chcu' na' cha' tso'o jil'i Jesús lo'o xa' ñati; nga'a' cha' chcu' na' lo'o ñati nu cua laca ngusubi ycu' Ndyosi jil'i cha' caca ngu' ñati jil'i ycu' Ni, cha' jlya tso'o la ti' ngu' bi' jil'i Ni li'. Cua nda Jesucristo 'na lijyaa' cha' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' liñi jil'i Ni, cha' taca cua'ni tlyu lcaa na jil'i ycu' Ndyosi, ² lo'o jua'a' taca jatya na jil'i chalyuu nu ná nga'a' cha' tye ji'na li'. Ná cuiñi ycu' Ndyosi. Sa'ni tsa nchcu' Ni cha' caja chalyuu bi' ji'na, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu; tya li' nda Ni cha' lo'o ñati jil'i Ni nde chalyuu cha' taca tyil'i ngu' slo Ni. ³ Lo'o juani cua nti' Ni cha' tso'o tsa tyempo cha' cañi tyijyu' cha' jil'i ycu' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na, lo'o jua'a' cua ngulo Ni cña jna' cha' culu'u na' cha' tso'o bi' jil'i xa' ñati. ⁴ Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Tito, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a' nti' na' ña'a' na' jinu'u, cha' stu'ba ti ngusñi na cha' jil'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nti' na' cha' ña'a' ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, jua'a' Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na; cua'ni Ni cha' ti tyil'i tyiquee nu'u li'.

Cña nu ndyu'ni Tito ca loyuu Creta

⁵ Nguxtyanu na' jinu'u ca loyuu Creta bi', cha' cua'ni lyiji nu'u cña nu nga'a' cha' cua'ni nu'u, cha' subi nu'u jil'i ngu' cusu' nu caca loo jil'i taju ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús lcaa quich'i cajua; subi nu'u jil'i ngu' cusu' bi' ñi'ya nu nacui na' jinu'u tya tsubi' la. ⁶ Xcu' tso'o ti nga'a' cha' cua'ni ngu' cusu' bi', cha' ná taca sta ñati qui'ya jil'i ngu'. Caja clyo'o ngu' bi' lo'o sca ti nu cuna'a, ni ná tso'o tyu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a. Ntsu'u cha' xñi sñi' ngu' cusu' bi'

cha' jil'i Jesucristo, lo'o jua'a' ná cua'ni suba' sñi' ngu' lo'o xa' ñati; ntsu'u cha' taquiya' sñi' ngu' jil'i cha' nu nchcu' ngu' cusu'. ⁷ Lo'o jua'a' ngu' nu caca loo jil'i taju ñati tya'a na ni, ná tso'o si ntsu'u cha' sta ñati qui'ya jil'i ngu' bi', cha' cña jil'i ycu' Ndyosi ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' clyana nu'u jil'i ngu' nu ná ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ngu', ngu' nu ná ñasi', ngu' nu ná cu'bi, ngu' nu ná ntsu'u cha' cusu' lo'o tya'a ñati, ngu' nu ná ndacui tsa ti' jil'i cñi; ⁸ clyana nu'u jil'i ngu' nu nda su tyil'i ñati nu lijya tyijyu', ngu' nu ndiya ti' cua'ni xcu' cha' tso'o, ngu' nu tso'o ti nchcu' lo'o ñati, ngu' nu sca ti cha' jil'i Jesús ntsu'u tyiquee ngu', nu ndu'ni cua' ña'a' ca cha' nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na, ngu' nu nchca jil'i cua'a jil'i ycu' ca ngu'. ⁹ Tso'o tsa ñati nu cua ngui'i tsa jil'i cha' liñi nu ngulu'u na jil'i, ñati nu nchca jil'i culu'u cha' liñi bi' jil'i tya'a ñati, ñati nu nchca jil'i tacu' tsiya' ti cha' jil'i ngu' cuiñi.

¹⁰ Cua ntsu'u tyuu tya'a ngu' nu ná ntaja'a taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcu' ngu' nu laca loo, ntsu'u quiña'a' tsa ngu' judío nu ndyu'ni jua'a'; cuiñi tsa cha' nu nchcu' ngu' bi', cha' jua'a' cñilo'o ngu' jil'i tya'a ngu'. ¹¹ Nga'a' cha' tacu' mā tu'ba ngu' cuiñi bi', cha' ná tacu' ngu' cha' jil'i quiña'a' ñati, ña'a' tya'a nga'a' ni'i ti ngu' nu cua ngusñi cha' liñi bi'. Nclyu'u ngu' cuiñi bi' cha' jil'i tya'a na; pana na cuiñi ngu' bi', cha' cua nti' ngu' caja cñi jil'i ngu'.

¹² Cha' liñi nchcu' sca jyo'o cusu' tya'a quich'i tyi ngu' Creta su ndi'i nu'u, nu ngua tu'ba jil'i jo'ó jil'i ngu' cua sa'ni. Ndi'ya nchcu' bi': "Cuiñi tsa lcaa ngu' Creta tya'a na', xña'a' tsa ngu'. Lo'o jua'a' ndacu tsa ngu', pana ná ntaja'a' ngu' cua'ni ngu' cña tsiya' ti", nacui jyo'o cusu' bi'. ¹³ Chañi cha' nu nchcu' jyo'o bi'; bi' cha' lye chcu' nu'u lo'o ngu' bi', cha' tso'o ti xñi ngu' lcaa cha' jil'i Jesús nu nchcu' na lo'o ngu', ¹⁴ cha' nga'aa' cua'a' jyaca' ngu' jil'i cuentyu nu nchcu' ngu' judío, cha' nga'aa' taquiya' ngu' jil'i

cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti nu cua ngulochu' jil'i lcaa cha' liñi.

¹⁵ Lubii tsa laca lcaa lo na, jua'a nti' sca ngu' nu lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi; pana ná ntsu'u na lubii tsiya' ti nti' ngu' nu cuxi tyiquee, cha' ná jlya ti' ngu' bi' jil'i cha' liñi. Lo'o cua'ni ngu' nu cuxi tyiquee cha' cuxi, li' nga'aa nda ngu' bi' cuentya cha' xcui' cha' cuxi laca nu ndu'ni ngu'. ¹⁶ Ñati jil'i ycuil' Ndyosi laca ngu' bi', nacui' ycuil' ngu', pana ná ndyu'ni ngu' tsiya' ti ñi'ya nu nti' ycuil' Ndyosi; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' cuiñi ngu' bi'. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' jil'i cha' nu liñi ca; ni sca cha' tso'o ná ca cua'ni ngu' bi' tsiya' ti.

2

Cha' liñi culu'u Tito jil'i ñati cha' caca tso'o tyiquee ngu' lo'o tya'a ngu'

¹ Lo'o nu'u ni, Tito, xcui' cha' liñi culu'u nu'u jil'i ñati. ² Culu'u nu'u jil'i ngu' nu cusu' la cha' ná caca cu'bi ngu', cha' xcui' cha' liñi jlya ti' ngu', cha' cua'a ngu' jil'i ycuil' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu' li'; culu'u nu'u jil'i ngu' bi' cha' jlya tso'o ti' ngu' lcaa cha' liñi, cha' tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu', cha' talo tyiquee ngu' lo'o ndyu'ni lya' ti' ñati jil'i ngu'. ³ Lo'o jua'a culu'u nu'u jil'i ma' cusu' ñi'ya nu nga'a cha' tyil'i ma' cha' cua'ni chi' ma' loo ycuil' Ndyosi, cha' ná chcui' ma' cuentyu jil'i ñati, cha' ná ca cu'bi ma', cha' culu'u ma' xcui' cha' tso'o jil'i tya'a ñati ma'. ⁴ Li' lo'o ña'a nu cuna'a cuañi' la jil'i ma' cusu', jua'a ca tsa'a ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i clyo'o ngu', ña'a ngu' jil'i sñi' ngu'; ⁵ ca tsa'a nu cuna'a cuañi' la cha' cua'a ngu' jil'i ycuil' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu', ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ngu' nu cua ngua lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi; ca tsa'a ngu' ñi'ya nu tso'o ti cua'ni ngu' cña to' tyi ngu', ñi'ya caca tya'na ti' ngu' jil'i tya'a ñati ngu', ñi'ya nu taquiya' ngu' jil'i clyo'o ngu'. Si xcui' tso'o ti ndu'ni nu cuna'a cuañi' ni, li' ná

ntsu'u cha' chcui' cuxi xa' ñati jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya ngu' bi' li'.

⁶ La cui' jua'a, ta nu'u cui' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' cha' cua'a ngu' jil'i ycuil' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'. ⁷ Xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' jua'a ca tsa'a nu ngu' cuañi' bi' lcaa cha' tso'o lo'o ña'a ngu' cua ña'a ca cha' nu ndyu'ni nu'u; lcaa cha' liñi culu'u tso'o nu'u jil'i ngu' bi', si'i cha' laja ti chcui' nu'u lo'o ngu'. ⁸ Xcui' cha' liñi culu'u nu'u jil'i ngu', cha' ná tucui taca ñacui' cha' cuiñi nu'u. Ca tyuju'u ti' ngu' nu cuxi tyiquee li', cha' ná caja ñi'ya chcui' ngu' cha' cuxi jil'na li'.

⁹ Chcui' nu'u lo'o ngu' nu laca msu nu ngüi'ya ñati cha' taquiya' ngu' jil'i lcaa cha' nu nchcui' xu'na ngu', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lcaa cña jil'i ngu', cha' ná xlyú ngu' cha' hichu' nu laca xu'na ngu'. ¹⁰ Ná tso'o si cuaana ngu' msu na nu ntsu'u jil'i xu'na ngu', masi xtyi ti cha'; xcui' cha' liñi cua'ni ngu' msu lacua. Cua'ni chi' ngu' loo xu'na ngu', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' tso'o tsa laca cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá jil'na.

¹¹ Tso'o tsa ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o ñati chalyuu cha' cua nti' Ni cha' clyaá ngu' jil'i nu cuxi; ¹² jua'a cua ngulu'u Ni jil'na ñi'ya taca tyil'i tso'o ti na nde chalyuu. Nti' Ni cha' cua'a na jil'i ycuil' ca na, cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ñati na. Taca cua'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi nu lo'o cua ngulochu' na jil'i lcaa cha' cuxi nu ná ndiya ti' Ni jil'i, nu lo'o nga'aa ndu'ni na lcaa cha' suba' nu ndiya ti' ñati chalyuu ti. ¹³ Jua'a ti ngulu'u Ni jil'na, cha' taca ca tso'o tyiquee na laja lo'o ntajatya na jil'i ycuil' Ndyosi nu tlyu tsa cha' nu ntsu'u jil'i Ni, ni jacua' caa Ni chaca quiya'. Ndubi tsa xee ntsu'u jil'i Ni li', nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo nu ngua'ni lyaá jil'na. ¹⁴ Nu lo'o nda Jesús chacuayá' cha' ndyujuii ngu' jil'i, nda yu tyucui ña'a ycuil' ca yu cha' taca clyaá na jil'i nu cuxi. Ngua'ni lubii Ni jil'i cresiya jil'na li' cha' caca na ñati jil'i Ni, cha' tyaja'a na cua'ni na xcui' cha' tso'o li'.

¹⁵ Jua'a laca cha' nu nga'a cha' ta nu'u lo'o ngu', pana lye chcu' nu'u lcaa cha' bi' lo'o ngu'. Culo nu'u cña ji'i ngu', lcaa lo cha' tso'o nu cua'ni ngu', lcaa lo cha' nu ná tso'o cha' cua'ni ngu', cha' nu'u laca loo; ná ta nu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' chcu' ngu' cha' cuxi jinu'u.

3

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si laca na ñati ji'i Jesús

¹ Culu'u nu'u ji'i ngu' cha' taquiya' ngu' ji'i lcaa ngu' nu laca loo, ji'i lcaa ngu' tisiya; nga'a cha' cua'ni ngu' lcaa lo cña tso'o nu culo ngu' bi' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. ² Ná tso'o chcu' ngu' cuentyu ji'i xa' ñati, ni ná tso'o xuu tya'a ngu' lo'o ñati; ntsu'u cha' cube ti' ngu' ji'i xa' ñati, cha' tso'o ti chcu' ngu' lo'o lcaa ñati.

³ Cua sa'ni la ná nda na cuentya tsiya' ti ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi; ná ndaquiya' na ji'i Ni li', cha' cua ngüñilo'o nu xña'a ji'na cha' cua'ni na lcaa cha' cuxi nu ndijña cre-siya ji'na cha' cua'ni na. Ngua chaa ti' na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi bi' li', masi ngua'ni lya' ti' na ji'i ñati, masi ngua liye' ti' na ña'a na ji'i ngu', masi ngua ti'í ti' na ña'a na ji'i tya'a na; lo'o jua'a ngu' tya'a na, ngua ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'na. ⁴ Lo'o li' ngua tsa'a na cha' nti' tsa ycu' Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ñati chalyuu na. ⁵ Lo'o li' ngua'ni lyaá Ni ji'na cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na; pana si'i cha' ngua'ni na sca cha' tso'o, sca cña tacati, lo'o li' xqui'ya bi' ngua'ni tya'na ti' Ni ji'na. Si'i jua'a. Na cua ngua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na, bi' cha' caca chcu' na cha' cua ngula na chaca quiya'; cua ngua cucui cresiya ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na. ⁶ Tso'o tsa nda Ni Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na chacuayá' ji'i Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na; ⁷ tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na jua'a, cha' caca na ñi'ya si laca na sñi' ycu' Ni, nu ndu

ti' na cha' caja chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

⁸ Nga'a cha' jlya tso'o ti' ma cha' liñi nu nscua na' re, bi' cha' lye chcu' nu'u cha' bi' lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi ca bi', cha' xcu' cha' tso'o cua'ni ma li'. Tso'o tsa laca cha' liñi, taca xtyucua cha' bi' ji'i cua ña'a ca ñati; ⁹ pana ná tso'o chcu' ma cha' laja ti, jua'a ná tso'o si xlyú ma cha' hichu' tya'a ma xqui'ya jyo'o cusu' ji'na, masi xqui'ya sca cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni la. Ná sca cha' tso'o ná taca cua'ni ma jua'a. Chcuna' tyempo ji'i ma jua'a, cha' xcu' cha' nu ndacu' lo cui' ti nchcu' ma li'.

¹⁰ Tucua quiya' chcu' nu'u lo'o ngu' cha' cua'a nu'u ji'i ngu' nu nti' xu'ba cha' cusu' laja cu'ma nu laca ma ñati ji'i Jesucristo. Si ná cuna ngu' bi', li' xtyanu ma ji'i ngu' bi'. ¹¹ Cua ngunu'u tsiya' ti cha' nu ntsu'u hique ngu', lo'o jua'a ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi'; hasta ycu' ngu' bi' jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu'.

Ngusalya' Pablo lo'o Tito

¹² Nu lo'o tyalaa ti masi Artemas, masi Tíquico, nu cua nda na' ji'i cha' caa slo nu'u, li' yala ti tsa nu'u ca quichi Nicópolis si caca jinu'u; tyacua tya'a na cajua li', cha' tyi'i na' ca quichi bi' tyempo tlya' ntá'.

¹³ Xtyucua nu'u ji'i Zenas, nu yu nu laca tu'ba bi', lo'o ji'i Apolos. Li' cui'ya nu'u cuentya cha' nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu' lo'o tya tsa la ngu' tyucu'i. ¹⁴ Ntsu'u cha' ca tsa'a ca ta'a ñati ji'i Jesucristo tya'a na cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' tso'o, cha' taca xtyucua ngu' ji'i tya'a ñati ngu' nu lyiji xi ji'i; ná tso'o si taja ti ndi' ngu' chalyuu.

¹⁵ Lcaa ngu' ca nde lo'o na' nchcu' ya xlyo ni'i jinu'u. Tso'o ti chcu' nu'u lo'o lcaa ngu' nu tso'o ti ntsu'u tyiquee ña'a ngu' ji'i cua cha' laca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. Ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Filemón

¹ Pablo laca na', lo'o juani ntsu'u na' ne' chcuá cuentya ji'i Jesucristo. Nscua na' quityi re lo'o Timoteo tya'a na, cha' ta ya cha' lo'o nu'u, Filemón, cha' tso'o tsa tya'a tso'o na laca nu'u, cha' la cui' tya'a cña ndyu'ni na. ² Lo'o jua'a nscua ya quityi re cha' taca cuna lcaa ngu' nu ndyu'u ti'i ca slo nu'u cha' nu nchcui' ya re, lo'o ma' Apia tya'a na, lo'o Arquipo nu stu'ba ti lo'o cuare nxuu tya'a lo'o nu cuxi cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ³ Ndi'ya nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ña'a ti ntsu'u tsa cha' ji'i Filemón lo'o Jesucristo, cha' ngusñi tso'o yu cha' ji'i ycu' Ndyosi

⁴ Ndyaa na' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya jinu'u, Filemón, lcaa quiya' lo'o nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi. ⁵ Hasta ca su ndi'i na' re, cua ndañi cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i Jesús nu Xu'na na, jua'a ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i Jesús lo'o ji'i lcaa ñati ji'i Cristo cajua. Lcaa cha' bi' cua ndyuna na' ji'i; ⁶ bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ca cuayá' tso'o ti' lcaa ngu' nu ndyuna cha' nu nchcui' nu'u lo'o ngu' cuentya ji'i Jesucristo, cha' lo'o ña'a ngu' jinu'u, li' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' xcui' tso'o tsa ndyu'ni Cristo lo'o na. ⁷ Tso'o tsa tyiquee na' juani, tlyu tyiquee na' xqui'ya nu'u, lo'o ngujui cha' 'na cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ngu' tya'a na, cha' nxtyucua tsa nu'u ji'i ngu' tya'a na cha' talo tyiquee ngu'. Chañi cha' tya'a na cuentya ji'i Jesucristo laca nu'u.

Ndijña Pablo sca cha' tso'o cuentya ji'i Onésimo

⁸⁻⁹ Lo'o juani ndijña na' sca cha' clyu ti' jinu'u. Jlo ti' na' ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ñati, bi' cha' si'i sca cña nu culo na' jinu'u laca re, masi ntsu'u chacuayá' jna' cha' chcui' na' jua'a. Pablo laca na', cua ngusu' na' juani, lo'o jua'a ntsu'u na' ne' chcuá juani xqui'ya cha' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati. ¹⁰ Pana chcui' na' sca cha' lo'o nu'u cuentya ji'i yu Onésimo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' ji'i sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' ji'i yu bi' juani, cha' ne' chcuá re ngusñi yu cha' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya na'.

¹¹ Nu Onésimo bi' ni, ná tso'o ca ngua'nijo'o yu jinu'u nu ngua tya sa'ni la. Pana juani xa' ña'a cua'ni yu; masi cuentya jinu'u, masi cuentya jna', tso'o tsa ndu'ni yu cña juani. ¹² Cua ngulo na' cña ji'i yu cha' xtyuu yu tyaa yu ca slo nu'u chaca quiya', masi ñi'ya laca si la cui' cresiya 'na cua nda na' ndyaa ca slo nu'u. ¹³ Jlo ti' nu'u cha' ntsu'u na' ne' chcuá nde xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ñati, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' si ndyanu yu ca nde lo'o na', cha' xtyucua yu jna' ñi'ya laca si na cua ndi'i ycu' nu'u ca nde. ¹⁴ Pana nti' na' quiñi cha' 'na lo'o nu'u clyo, Filemón. Tso'o tsa tyiquee nu'u, lo'o nti' na' cha' cua'ni nu'u lo'o yu ñi'ya nu nti' ycu' nu'u; ná nti' na' culo na' cña jinu'u cha' tyanu yu lo'o na'. ¹⁵ Ná tyiquee' ngusna yu xi jinu'u cha' tya ta la ycu' Ndyosi ji'i yu cha' tyalaa yu ca slo nu'u chaca quiya', cha' juani tyanu yu slo nu'u tyucui tyempo nu tyi'i yu chalyuu. ¹⁶ Nga'aa si'i msu jua'a ti caca yu juani, tya'a na laca yu; tya'a na' laca yu nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i. Lo'o jua'a tya'a nu'u nu tso'o la laca yu juani; msu tso'o jinu'u caca yu juani, cha' la cui' tya'a ñati ji'i Jesucristo laca ma.

¹⁷ Bi' cha' chcui' tso'o nu'u lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo nu'u, ñi'ya nchcui' tso'o nu'u lo'o na' lo'o ndyalaa na' ca slo nu'u, xqui'ya cha' stu'ba ti ngusñi na' cha' ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁸ Si ntsu'u cuentya nu

ndacui yu jinu'u xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni yu cua sa'ni la, sta nu'u tane' bi' cuentya 'na; ¹⁹ tya na' cñi bi' jinu'u, bi' cha' nscua na' xtañi na' ca nde ndi'ya: Pablo. Ná chcu' na jil'i cha' nu ndacui nu'u jna', masi sca tane' tlyulaca bi', cha' ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u xqui'ya na'. ²⁰ Tya'a na laca yu chacuayá' jil'i Jesucristo, bi' cha' ñi'ya nu ngüijña na' jinu'u tsá cha' tso'o ti chcu' nu'u lo'o yu, jua'a cua'ni nu'u lo'o yu, cha' jua'a taca xtyucua nu'u 'na cha' talo na' ca nde.

²¹ Jlo ti' na' cha' taquiya' nu'u jil'i cha' nu nchcu' na' lo'o nu'u, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u; jlo ti' na' cha' tya quiña'a la cha' tso'o tya cua'ni la nu'u. ²² Lo'o chaca cha' ni, nduna ycui' Ndyosi cha' lu'ba ti ndijña ma sca cha' cuentya jna', bi' cha' tso'o si cua'ni cho'o ma sca sel'i su tyi'i na'; ndu ti' na' cha' laja ti tyu'u na' ne' chcu' nde, caa na' ca slo cu'ma li'.

Nchcu' salya' lo'o ngu'

²³ Lo'o yu Epafra's tya'a ntsu'u na' ne' chcu' re xqui'ya Jesucristo, lo'o yu bi' nda yu xlyo ni'i jil'i ma. ²⁴ Lo'o jua'a Marcos, lo'o Aristarco, lo'o Demas, lo'o Lucas, ca ta'a ngu' ndyi'u ti' ngu' jinu'u. Nxyucua tsa ngu' bi' 'na lo'o cña jil'i ycui' Ndyosi ca nde.

²⁵ Ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma lacua. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu ndyaa ca slo ngu' judío tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo

Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu

¹ Nu ngua tya sa'ni la, tyuu tsa quiya' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, quiña'a xi cha' nda Ni lo'o jyo'o bi'; cua nda ycui' Ndyosi cha' lo'o jyo'o bi', cha' chcui' ngu' lo'o lcaa tya'a quichì tyi ngu'. ² Pana nu juani lo'o cua tye ti chalyuu, cua nchcui' Ni lo'o na, xqui'ya cha' cua ñaa Jesús nde chalyuu ca su ndi'i na, la cui' Jesús nu laca sca ti Sñi' ycui' Ni. Cua nguti'i nu Jesús bi' lo'o ycui' Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni chalyuu tya clyo; tya lo'o ngüiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua lo'o lcaa lo na nu ntsu'u lo yuu chalyuu, cua laca ndu Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesús li'. Lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'i cha' caca ycui' Jesús loo ji'i lcaa na bi'. ³ Lcaa xee lubii nu ntsu'u ca slo ycui' Ndyosi, cua ndyanu xee bi' lo Jesús Sñi' Ni lo'o ñaa Jesús nguti'i yu chalyuu. Ñi'ya nu laca ycui' Ndyosi, la cui' jua'a laca nu Jesús bi'; liñi tsa nclyo Jesús cña ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu tsiya' ti, bi' cha' laca ndi'i tso'o ti lcaa na bi'. Nu lo'o ndye ngua'ni Jesús cña nu ntsu'u ji'i yu nde chalyuu, cha' ngüityi yu yabe' nu ntsu'u ji'i ñati, li' nguxtyuu yu ndyaa yu ca slo ycui' Ndyosi Sti yu, ndyaa tucua yu nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycui' Ni.

Ná caca stu'ba cha' ji'i xca' ji'i ycui' Ni lo'o Jesús

⁴ Tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'i Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi que xca' ji'i ycui' Ni nu ntsu'u nde cua, xqui'ya cña nu cua ngua'ni yu cuentya ji'i Sti yu; quiña'a tsa chacuayá' nguxtyanu Ni ji'i Jesús, xqui'ya cha' stu'ba cha' ji'i yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu. ⁵ Nde laca sca cha' nu cua nchcui' ycui'

Ndyosi cuentya ji'i Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni:

Sñi' na' laca nu'u; cua nda na' chalyuu jinu'u cha' laca nu'u Sñi' na'.

Lo'o jua'a cua nchcui' ycui' Ndyosi chaca cha' cuentya ji'i Jesús:

Na' caca Sti yu; caca yu Sñi' na' lacua. Si'i cha' ji'i sca xca' nu ntsu'u nde cua nchcui' Ni cha' bi', cuentya ji'i Jesús nda Ni cha' bi'. ⁶ Tya clyo lo'o cua ta ti ycui' Ndyosi ji'i Sñi' ycui' ca Ni cha' cca' yu chalyuu, li' nacui' Ni:

Lcaa xca' nu ntsu'u cuentya jna' nde cua, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' xca' bi' ji'i Sñi' na'.

⁷ Jua'a nchcui' ycui' Ndyosi ji'i Sñi' Ni; pana nu laca xca' ji'i ycui' Ndyosi bi' ni, ndi'ya nchcui' Ni cuentya ji'i xca' bi':

Laca bi' ñi'ya laca cui'i ti, masi cui'i nu tso'o tsa ndu'ni.

Ñi'ya ndyatü sca quii' tlyu, cha' tyijyu' tsa ntyiji'i xee, jua'a laca xca' bi' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ndu'ni bi' cña.

⁸ Xa' ña'a nchcui' ycui' Ndyosi cuentya ji'i Jesús nu laca Sñi' ycui' ca: Ná nga'a cha' tye cha' caca nu'u loo, cha' ycui' Ndyosi laca nu'u, nacui' Ni,

liñi ti ndu'ni nu'u lo'o ñati ca su laca nu'u loo.

⁹ Ndiya tsa ti' nu'u lcaa cha' liñi nu ndu'ni ñati; ñasi' tsa nu'u lo'o ndyu'ni ñati cha' cuxi lo'o ycui' Ndyosi Sti nu'u.

Bi' cha' ngusubi na' jinu'u cha' tya'a nu'u lo cña jna', nacui' ycui' Ndyosi.

Jua'a tso'o tsa nti' nu'u juani, cha' tlyu la chacuayá' cua nda na' jinu'u que ji'i xa' la ñati, nacui' ycui' Ndyosi.

¹⁰ Tya chaca cha' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni:

Nu'u laca Xu'na tyucui' ña'a chalyuu, nacui' ycui' Ndyosi.

Tya clyo ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u nde cua.

11 Tiya' la li' culiji lcaa cha' bi' jua'a ti; pana ná sca caca jinu'u tsiya' ti, masi casu chalyuu, masi casu lcaa na nu ntsu'u nde cua ñi'ya laca lo'o ndyasu sca ste' na.

12 Xco'o nu'u cha' bi', ñi'ya laca lo'o nchco'o na sca late' nu nga'aa cua'nijo'o ji'na; nchcutsa'a na ji'i cha' caja xa' nu cucui.

Pana ña'a ti tya ndi'i ycu'i nu'u; ná ntsu'u cha' casu' nu'u tsiya' ti, nacui ycu'i Ndyosi ji'i Jesús Sñi' ycu'i ca Ni.

13 Nde ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i Jesús:

Cuaa clya nu'u ca nde, tyucua nu'u ca su ntucua na' re;

ña'a cuayá' tyijiloo na' ji'i lcaa tya'a cusu' nu'u tyucua nu'u, cha' caca nu'u loo ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

Ni sca quiya' bilya chcu'i ycu'i Ndyosi jua'a cuentya ji'i xca ji'i Ni nde cua, sca ti lo'o Jesús cua nchcu'i Ni jua'a.

14 Lcaa nu laca xca ji'i ycu'i Ndyosi nde cua ni, lcaa tsa ndu'ni bi' cña nu nclyo ycu'i Ndyosi ji'i; cui'i nu tso'o tsa laca nu ngu' xca bi'. Nda Ni ji'i ngu' xca bi' caa nde chalyuu, cha' xtyucua ngu' ji'i ca ta'a ñati nu cua clyaá ti ji'i nu cuxi xqui'ya Jesús, cha' cua ngulala ti tye chalyuu.

2

Tlyu tsa cha' laca cha' cua ngulaá na ji'i nu cuxi

1 Tlyu tsa cha' laca ji'i Jesús juani lacua, bi' cha' nga'a cha' xñi tso'o na lcaa cha' nu cua nchcu'i Jesús lo'o na, cha' ná tyu'utsu' na ji'i tyucuii liñi nu ngusñi na. 2 Tyempo sa'ni la nchcu'i xca bi' lo'o ñati cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Liñi tsa nchcu'i xca bi' lo'o ngu', cha' tyempo bi' lye tsa nguxcube' Ni ji'i lcaa ñati nu ngua'ni cha' cuxi; la cui' jua'a nguxcube' Ni ji'i ñati nu nga'aa ndaquiya' ji'i cha' nu nchcu'i Ni. 3 La cui' ti cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'i cha' nu cua ndyuna na bi', cha' clyaá na ji'i nu cuxi; ná caja ñi'ya clyaá na ji'i

ycu'i Ndyosi lo'o cua ndye chalyuu, nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati. Clyo ndacha' ycu'i Jesús nu Xu'na na cha' bi' ji'i ñati nu ngua tsa'a ji'i yu, jua'a ndyuna ngu' bi' cha' nu nchcu'i yu; tiya' la li', lo'o ji'na ndacha' ngu' bi' cha' bi'. Bi' cha' jlo ti' na cha' chañi laca cha' bi'. 4 Lo'o jua'a ngua'ni ycu'i Ndyosi cña cha' ca cuayá' ti' na cha' chañi tsa laca cha' nu nchcu'i ngu', ngua'ni Ni quiña'a tsa cha' tlyu slo na cha' ña'a na ji'i. Tyuu tsa cha' nu ná nchca cua'ni ñati chalyuu ngua'ni Ni, cha' cube tsa ti' na ji'i ycu'i Ni lo'o ña'a na cha' tlyu bi'. Lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati chalyuu, tsa ña'a nu ntsu'u tyiquee ycu'i Ni nda Ni ji'i ngu'; bi' cha' nchca ji'na cua'ni na tyuu lo cña cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, nu ná nchca ji'i ñati cua'ni ycu'i ca ngu'.

Tya'a na laca Jesús xqui'ya cha' ngua Ni ñati

5 Cha' ji'i chalyuu cucui bi' nchcu'i na juani, pana si'i nu ngu' xca ji'i ycu'i Ndyosi laca nu cua ngujui chacuayá' ji'i cha' caca ngu' loo ji'i chalyuu cucui; sca ti ycu'i Ndyosi culo cña li'.

6 Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu'; ndi'ya nchcu'i cha' bi':

Ndyosi Xu'na ya, ná sca na tsiya' ti laca ñati chalyuu, ná nga'a cha' cube ti' nu'u ji'i ngu';

ná nga'a cha' cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ngu', cha' laca ngu' ñati ti, nacui jyo'o cusu'.

7 Masi sube tsa ñati laca ngu' cuentya jinu'u, pana cua nda nu'u sca ñati nu lijya chalyuu;

jua'a cua laca ti tyempo nda nu'u chacuayá' cha' caca xca jinu'u loo ji'i yu bi'.

Ca tiya' la, li' ta nu'u sca su tso'o tsa su tyucua yu lo'o nu'u, ñi'ya laca su ntucua tlyu sca xu'na ñati, sca se'i su caca chi' loo.

8 Lo'o jua'a cua nda nu'u chacuayá' cha' caca yu loo ji'i lcaa na.

Jua'a nacui quityi bi'. Cuentya ji'i lcaa ca na tsiya' ti nchcu'i quityi bi', nu lo'o nacui quityi cha' cua nda Ni

chacuayá' cha' caca yu loo jii' lcaa na, masi juani ti bilya ña'a na cha' laca yu loo jii' lcaa na bi'. ⁹ Pana cua jlo ti' na ñi'ya ngua jii' Jesús nu ngua li', cha' xti ti tyempo ngua lcaa xca jii' ycuí' Ndyosi loo la jii' ycuí' Jesús. Ngujui yu lo crusi cuentya jii' lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a ndube tsa ti' na ñi'ya ndyaca jii' yu juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni chi' ngu' loo yu; ndyu'ni tlyu ngu' jii' yu xqui'ya cha' cua ngujui yu, xqui'ya cha' ti' tsa ngua ti' yu cuentya ji'na.

¹⁰ Clyo ngüiñá ycuí' Ndyosi lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a tya ña'asii Ni lcaa na; lo'o jua'a nti' Ni cha' tyalaa ca ta'a na nu laca na sñi' Ni ca su tso'o tsa ca su ntucua ycuí' Ni. Bi' cha' clyo ndulo tsa cha' jii' Ni cha' tye lcaa cña nu ngua'ni Jesucristo; lo'o nu juani cua ngulaá na jii' nu cuxi xqui'ya Jesús, masi ti' tsa ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu cña bi'. ¹¹ Na cua ngua'ni lubii Jesús jii' cresiya jii' ñati chalyuu, bi' cha' juani laca ycuí' Ndyosi Sti na; lcaa na nu cua ngua lubii cresiya ji'na xqui'ya Jesús ni, ntsu'u sca ti Sti na lo'o ycuí' Jesús, cha' laca ycuí' Ndyosi Sti na juani. Lo'o jua'a ná ndube ti' Jesús, nchcui' yu cha' tya'a ycuí' yu laca na. ¹² Cua nscua tsaca cha' nu cua nacui yu ndi'ya:

Ndyosi Sti na', tso'o ti chcui' na' cha' jinu'u su ndi' na' lo'o ngu' tya'a na';

cula tu'ba na' jii' lo'o cua'ni tlyu na' jinu'u ca su ndyu'u ti' lcaa ñati.

¹³ Lo'o jua'a chaca cha' nacui yu ndi'ya:

Lo'o na' xñi na' cha' jii' ycuí' Ndyosi Sti na', nacui.

Lo'o li' nchcui' yu chaca quiya' ndi'ya:

Nde ti ndi' ya, cha' stu'ba ti ndi' na' lo'o sñi' na' nu cua nda ycuí' Ndyosi 'na.

Jua'a nchcui' cha' nu cua nscua lo quityi cusu' bi'.

¹⁴ Nu na, ñati chalyuu na ni, sca ti cuaña' na, sca ti tañi na lo'o ngu' cusu' ji'na, jua'a lo'o ngu' tya'a na. Ca ta'a

na nu cua ngusñi na cha' jii' Jesús laca na ñati chalyuu; bi' cha' lo'o nu Jesús bi' ngua yu ñati, cha' li' ngua jii' yu ngujui yu cuentya ji'na. Sca ti jua'a ngujui ñi'ya tyijiloo yu jii' nu xña'a nu nclyo cña nde ca bilyaa, su nti' nu xña'a bi' cha' tsa cresiya jii' lcaa ñati.

¹⁵ Lo'o jua'a ngua'ni lyaá yu jii' ñati nu ntsii tsa cha' cajaa ngu'; lcaa tsa lo'o ñaa ngu' bi' chalyuu, cuxi ti ndi' ngu' bi', ti' tsa cña nti' ngu', xqui'ya cha' xcui' na ntsii tsa ngu' si cajaa ngu'. Ngua'ni tye Jesús cha' ntsii ngu' jua'a, ndu'ni yu cha' tso'o ti tyi' ngu' bi' juani. ¹⁶ Ná yaa Jesús chalyuu cha' xtyucua yu jii' ngu' xca jii' Ni nde cua; cuentya ji'na ñati chalyuu na yaa Jesús, cha' xtyucua yu ji'na ngua ti' yu, cha' ca ta'a na laca na tya'a ñati jii' jyo'o Abraham, masi cua lijya na chalyuu tiya' la xi. ¹⁷ Bi' cha' lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' jii' Jesús lo'o ñati jii' ycuí' nde chalyuu. Ngujui yu lo crusi cuentya ji'na, lo'o juani ntucua yu ca slo ycuí' Ndyosi cha' chcui' yu lo'o Ni, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Juani laca Jesús ñi'ya laca sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndyi'u tsa ti' ji'na, nu jua'a tso'o tsa ndu'ni tya'na ti' ji'na. ¹⁸ Juani taca cua'ni lyaá Jesús jii' ñati lo'o ndyojolaqui nu cuxi jii'; nchca jii' yu cua'ni jua'a, xqui'ya cha' lo'o jii' ycuí' yu ngua ti' nu cuxi cua'ni ngana jii', cha' lo'o ycuí' yu ngua tii yu jii' cha' ti' lo'o yaa yu nde chalyuu.

3

Ná stu'ba Moisés lo'o Jesús

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Cristo, cu'ma nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jii' ma, culacua tso'o ti' ma tilaca laca Jesucristo. Cua nda ycuí' Ndyosi Sti yu jii' yu cha' yaa yu nde chalyuu, lo'o nu juani laca yu ñi'ya laca sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' ngusñi na cha' jii' ycuí'.

² Ndaquiya' Jesús lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi Sti yu jii' yu, ndyi'u ti' yu jii' ycuí' Ni nu nguane jii' yu cha' caa yu nde chalyuu tya clyo. La cui' jua'a ndaquiya' jyo'o Moisés jii' cña

nu ngulo ycuí' Ndyosi jí'í nu ngua sa'ni bí'. ³ Pana juani lye la ndu'ni tlyu na jí'í Jesús, cha' ná stu'ba jyo'o Moisés lo'o yu bí'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndya' sca ni'í ni, tso'o tsa nchcui' ngu' cha' jí'í cuityi nu ngüiñá jí'í ni'í bí', masi ná nchcui' lye ngu' cha' jí'í ycuí' ni'í; la cui' jua'a laca lo'o Jesús ni, lye la ndyi'u ti' ngu' jí'í ycuí' Jesús, masi nga'aa lye ndyi'u ti' ngu' jí'í nu Moisés bí'. ⁴ Cua ña'a ca ni'í nu ndiñá ñati ni, cua ntsu'u xü'na ni'í bí'; pana ycuí' Ndyosi ngüiñá lcaa ca na, lo'o lcaa ca chalyuu, lo'o lcaa ñati nu ndi'í chalyuu. ⁵ Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu Moisés bí' lo'o ngua yu cña sa'ni, cha' cuentya jí'í ñati jí'í ycuí' Ndyosi nde chalyuu ngua yu cña; nchcui' tsa jyo'o bí' lcaa cha' nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o ngu' bí'. ⁶ Pana nu Cristo bí' ni, tso'o la cña ndu'ni yu, xqui'ya cha' laca yu Sñi' ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a laca yu loo jí'í lcaa ñati nu ntsu'u cuentya jí'í Ni. La cui' ñati jí'í ycuí' Ni laca na, si ña'a ti ná ntsi' na ña'a cuayá' tye chalyuu jí'na, si ña'a ti tya tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndu ti' na jí'í Cristo cha' cua'ni lyaá lyiji yu jí'na.

Caja ñi'ya nu tso'o ti tyi'í tyiquee na, si taquiya' na jí'í cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi

⁷ Lo quityi cua nscua sca cha' nu nda Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo'o ñati sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o ngu' tya lí':

Juani ti cua'a jyaca mā jí'í cha' nu nda na' lo'o mā:

⁸ Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee mā ña'a mā 'na chaca quiya',

ni nga'aa cua'ni mā ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' jí'í mā tsaca quiya' nu ngua sa'ni la.

Nu ngua lí' lye tsa ngusu' tya'a ngu' lo'o na' ca ne' quixi' su nguta'a yu'u ti ngu', nacui' Ni.

Nu ngua lí' ngua ti' ngu' cua'ni cuayá' ngu' 'na, si cua'ni tyaala na' jí'í ngu'.

⁹ Ngua ti' jyo'o cusu' jí'í mā cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na' nu ngua lí';

cua nxyí lo'o ti ngu' 'na tyucui tu'ba yija, masi na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu cua ngua'ni na' cuentya jí'í ngu' lcaa yija bí', nacui' Ni.

¹⁰ Bí' cha' ngua ñasi' tsa na' jí'í ngu' bí' lí'.

Ni na' lí': "Xcui' cuxi ti nclyacua ti' ngu' bí', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti cha' tyanu cha' jna' ne' cresiya jí'í ngu';

ná ntaja'a ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ni na' jí'í ngu' cha' cua'ni ngu'", nacui' na' lí'.

¹¹ Ngua ñasi' tsa na' jí'í ngu' bí' lí', ña'a cuayá' lye tsa nchcui' na' lo'o ngu' bí' lí':

"Nga'aa tyalaa mā ca slo na' cha' tyi'í tso'o ti mā lo'o na'".

Jua'a ntsu'u cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu' tya lí'.

¹² Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jí'í Jesús, ña'asi' mā jí'í ycuí' ca mā, cha' ni tsaca mā ná tya'achu' mā jí'í cha' jí'í ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' ná caca cuxi cresiya jí'í mā, ñi'ya si nga'aa taquiya' mā cha' jí'í Ni. ¹³ Ná tso'o si cñilo'o nu cuxi jí'í mā, lo'o lí' xana caca cuxi cresiya jí'í mā. Bí' cha' lcaa tsā nga'a cha' xtyucua mā jí'í tya'a mā, cha' tyanu tachaa la cha' jí'í Jesús ne' cresiya jí'í ngu' tya'a mā, cha' ná cñilo'o nu cuxi jí'í mā tyucui lo'o tya ndi'í ti mā chalyuu. ¹⁴ Lcaa na lo'o tya'a na, tya ntsu'u cha' jí'na lo'o Cristo si ña'a ti xñi na cha' jí'í Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu jí'na, la cui' ñi'ya lo'o jlya ti' na jí'í yu nu ngua tya clyo.

¹⁵ Ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi cha' nu nscua lo quityi bí':

Juani ti cua'a jyaca mā jí'í cha' nu ta na' lo'o mā:

Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee mā ña'a mā 'na chaca quiya',

nga'aa cua'ni mā ñi'ya ngua'ni jyo'o cusu' jí'í mā tsaca quiya' tya sa'ni la;

nu ngua lí' lye tsa ngusu' tya'a ngu' lo'o na'.

¹⁶ Lcaa ñati nu cua ndyalo'o Moisés jí'í nu lo'o ngutu'u ngu' ca loyuu Egipto

ni, bi' ñat̄i ngua nu cua ndyuna cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' nu ngua li', pana lye tsa ngusuu tya'a ngu' lo'o Ni li'; ¹⁷ bi' cha' ngua ñasi' tsa ycu' Ndyosi ji'ñat̄i bi' tyucui tyempo lo'o ngutu'u scua tu'ba yija, bi' cha' ndyanu tyijya jyo'o bi' jua'a ti to' tyucui ca ne' quixi' ca su nguta'a yu'u ti ngu'. ¹⁸ Cua lye tsa nchcui' Ni cha' ji'ñat̄i ngu' nu ngusuu tya'a lo'o Ni: "Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' tyi'ñat̄i tso'o ti ngu' ca nde", nacui Ni li'. ¹⁹ Nchca cuayá' ti' na lacua, cha' nga'aa ndyalaa ngu' bi' ca su nacui Ni ji'ñat̄i ngu' cha' tsa ngu', xqui'ya cha' nga'aa ndaquiya' ngu' cha' ji'ñat̄i ycu' Ndyosi.

4

¹ Cha' nu laca juani, cua ngxu'tyanu Ni sca cha' lo'o na, cha' taca tyalaa na ca slo Ni, cha' tyi'ñat̄i tso'o ti na ca bi'. Tso'o si cube ti' na ji'ñat̄i lcaa ngu' tya'a na, cha' ná tyu'utsu' ni tsaca ngu' ji'ñat̄i tyucui liñi nu tsa ca su tyi'ñat̄i na lo'o ycu' Ndyosi. ² Ñi'ya lo'o ndyuna jyo'o cusu' bi' cha' tso'o nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' cha' clyaá ngu', la cui' jua'a cua ndyuna na cha' tso'o nu nchcui' Jesús. Pana nu jyo'o bi' ni, ná ngua tso'o cresiya ji'ñat̄i ngu', masi cua ndyuna ngu' cha' bi', xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' cha' bi', ná ngusñi tso'o ngu' cha' bi'. ³ Nu lo'o ngusñi na cha' ji'ñat̄i Ni, li' taca tyalaa na slo ycu' Ndyosi cha' tyi'ñat̄i tso'o ti na ca bi'. Pana ñi'ya nu nscua lo quityi re, jua'a ngua cha' ji'ñat̄i jyo'o bi', cha' nchcui' ycu' Ndyosi ndi'ya:

Ngua ñasi' na' li', nacui Ni. Lye nchcui' na' ji'ñat̄i ngu' bi', cha' ná tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' ná tyi'ñat̄i tso'o ti ngu' ca nde.

Nacui ycu' Ndyosi jua'a, masi cua ndye lcaa cña ji'ñat̄i ycu' Ni tya lo'o ndya' chalyuu. ⁴ Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' cha' ji'ñat̄i tsa nchca cati, tsa ndi'ñat̄i cña' ti na. Ndi'ya nacui quityi:

Nguti'ñat̄i cña' ycu' Ni tsa nu nchca cati li', cha' ná ngua'ni Ni cña tsa bi' li'.

⁵ Pana ndi'ya nchcui' lo quityi nu nscua jyo'o bi':

Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na' cha' tyi'ñat̄i tso'o ti ngu' ca nde.

⁶ Bi' ñat̄i laca nu clyo ndyuna cha' tso'o nu cua nchcui' Ni lo'o ngu', cha' clyaá ngu' ji'ñat̄i nu cuxi, lo'o li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca slo ycu' Ndyosi, ná ngua tyi'ñat̄i tso'o ti ngu' ca su nacui Ni cha' tyi'ñat̄i ngu', xqui'ya cha' ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' bi'. Pana tya lyiji xi cha' tyu'u ti'ñat̄i lcaa ñat̄i nu nscua cha' tyi'ñat̄i tso'o ti ca slo ycu' Ndyosi; ⁷ tya nda la Ni xi tyempo ji'ñat̄i, cha' juani ti tya taca cuna na cha' bi'. Cua ngua tyuu yija tya lo'o ngujui jyo'o Moisés bi', nu lo'o nchcui' ycu' Ndyosi lo'o David. Ndi'ya nacui Ni:

Juani ti cua'a jyaca ma' ji'ñat̄i cha' nu nda na' lo'o ma', ná tyu'u cha' cuxi tyiquee ma' ña'a ma' jna'.

⁸ Nu ngua cua sa'ni bi', ná ngua ji'ñat̄i jyo'o Josué tyalo'o yu ji'ñat̄i ñat̄i bi' sca ti quiya' ca su ndi'ñat̄i ycu' Ndyosi; bi' cha' tiya' la tya nda la Ni xi tyempo cha' cuna na cha' bi'. ⁹ Lo'o juani ni, si ña'a ti tya xñi tso'o na cha' ji'ñat̄i ycu' Ndyosi, tya taca tyi'ñat̄i tso'o ti na lo'o Ni li', ñi'ya lo'o ngua'a cña' ycu' Ni tsa nchca cati bi'. ¹⁰ Masi tye cña ji'ñat̄i na nde chalyuu, tsa na ca slo ycu' Ndyosi, li' taca tyi'ñat̄i tso'o ti na lo'o Ni ca bi', ñi'ya nu nguti'ñat̄i ycu' Ndyosi lo'o ngua'ni tye Ni cña ji'ñat̄i Ni lo'o ngua tsa nchca cati bi'. ¹¹ Lcaa tsa cua'ni cña ti' na lacua, cha' ña'a ti tyu'u cha' ji'ñat̄i na lo'o ycu' Ni, cha' taca tyi'ñat̄i tso'o ti na. Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi', nu ná ndaquiya' tsiya' ti ji'ñat̄i ycu' Ndyosi, cha' li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca su nacui Ni cha' tsa ngu'.

¹² Lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ñat̄i ni, ñi'ya nti' sca na lu'ú, jua'a laca cha' bi'. Lcaa tyempo ndu'ni bi' cña ne' cresiya ji'ñat̄i ñat̄i nu cuna cha' bi'. Laca cha' bi' ñi'ya si laca sca xlyu nu cha tsa tu'ba tyucuaa chu'; ndu'ni bi' cha' saala cuaña' na ña'a cuayá' nu tyalaa ca su ntsu'u tyijya na, ña'a cuayá' tyaca' ycu' nu ntsu'u ne' tyijya na. La cui' jua'a laca lo'o cuna na cha'

ji'li ycuil' Ndyosi bi', na nchcui' ca'a ti cha' bi' ji'li tyucui' ña'a na, jua'a lo'o cresiya ji'na. Lo'o nduna na sca cha' nu nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o ñati, liñi tsa quijeloo cha' ji'li Ni, lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na cha' caja ji'na, lcaa cha' nu nclyacua ti' scaa na. ¹³ Ná taca tyu'u cuaana ti cha' tyiquee na, ni tsaca cha' nu ntsu'u ji'na, cha' ná ca cuayá' ti' ycuil' Ndyosi ji'li cha' bi'. Ná taca. Ña'a Ni ji'li lcaa ñati nu cua ngüiñá Ni, nu cua ngusta Ni chalyuu; nchca tii Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'na. Ná taca cua'ni na ni sca cña ca slo ycuil' Ndyosi cha' tyu'u cuatsi' ti sca cha', cha' nga'a cha' xacui' na cha' ji'li ycuil' Ni cuentya ji'li lcaa cña nu ngua'ni scaa na nde chalyuu, nu lo'o tye chalyuu ji'na.

Sti jo'ó cuentya ji'na ca slo ycuil' Ndyosi laca Jesús

¹⁴ Lo'o cua ngusñi na cha' ji'li Jesús, li' nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o ti tyanu cha' bi' ne' cresiya ji'na. Cua laca ntsu'u sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndu cuentya ji'na; Jesús laca bi', nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi laca yu. Cua ndyaa Jesús ca su ndi'i ycuil' Ndyosi Sti yu; juani ndu Jesús slo Ni, nchcui' cha' ji'na lo'o Ni. ¹⁵ Laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, lo'o jua'a tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'na. Cua jlo ti' yu cha' ntsu'u tsa quiya' lo'o cua cua'ni ti nu cuxi ngana ji'na, cha' nu lo'o tya ndi'i Jesús lo yuu chalyuu, la cui' jua'a lye tsa ngua'ni cuayá' nu xña'a ji'li yu, si cua'ni yu cha' cuxi. Pana nu Jesús bi' ni, ni sca cha' cuxi ná ngua'ni yu, bi' cha' taca caca yu sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' jlo ti' Jesús ñi'ya nñilo'o tsa nu xña'a ji'na. ¹⁶ Ná cutsij na tsiya' ti lacua, tyucui tyiquee na jña na sca cha' ji'li ycuil' Ndyosi ca su tlyu ca su laca Ni loo; chcuil' na lo'o ycuil' Ndyosi nu xcui' tso'o tsa ndu'ni lo'o ñati, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na, cha' xtyucua Ni ji'na, masi la cui' ca hora nu lyiji tsa cha' ji'na.

5

¹ Xa' la xu'na sti jo'ó nu ndi'i nde

chalyuu ni, nsubi ngu' ji'li tya'a ngu' tilaca caca xu'na sti jo'ó, cha' caca yu bi' cña ji'li ycuil' Ndyosi cuentya ji'li ñati. Nsta sti jo'ó bi' msta nu lijya lo'o xa' ñati ji'li lo mesa ji'li ycuil' Ndyosi, jua'a ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'li Ni xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'li ñati bi' li'. ² Ñati chalyuu ti laca sti jo'ó bi'; lo'o ycuil' yu ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni yu, bi' cha' tso'o ti nchcui' yu lo'o ñati nu ná nduna tsiya' ti, nu ndyu'ni tsa cha' cuxi. ³ La cui' tyempo lo'o ndyu'ni yu bi' cña cuentya ji'li xa' ñati, la cui' jua'a cuentya ji'li ycuil' ca yu nga'a cha' jña yu cha' clyu ti' ji'li ycuil' Ndyosi, xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'li ycuil' yu.

⁴ Ni sca ñati ná ntsu'u chacuayá' cha' caca yu xu'na sti jo'ó hora nu nti' ti yu cha' caca yu cña bi'; ycuil' Ndyosi laca nu nsubi tilaca nu tso'o cha' caca xu'na sti jo'ó cuentya ji'li Ni, ñi'ya ngusubi Ni ji'li jyo'o Aarón cha' ngua yu xu'na sti jo'ó. ⁵ Lo'o Cristo ni, laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; si'i cha' ji'li ycuil' ti Ni ndu'ni Ni jua'a, cha' ná ngüijña Ni cha' ji'li ycuil' Ndyosi Sti Ni cha' caca tlyu la Ni. Ycuil' Ndyosi laca nu cua nchcui' lo'o Sñi' Ni tya clyo:

Sñi' na' laca nu'u; ycuil' na' cua nda na' chalyuu jinu'u, cha' laca nu'u Sñi' na'.

Jua'a cha' nda Ni lo'o Cristo. ⁶ Lo'o li' cua nchcui' ycuil' Ni chaca cha' ndi'ya: Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni nu'u cuentya ji'li ñati juani.

⁷ Nu lo'o tya ndi'i Jesús lo yuu chalyuu, tyu'u tsa quiya' ngusi'ya tsa yu lo'o nchcui' yu lo'o ycuil' Ndyosi Sti yu; lye tsa ngua ti' cresiya ji'li yu lo'o ngüijña yu cha' ji'li Ni, cha' nchca tsa ji'li ycuil' Ndyosi. Ngua ji'li Ni cua'a ji'li ñati cha' ná cujuui' ngu' ji'li Jesús nquicha'; pana ndyuna Ni cha' nu nchcui' Jesús lo'o Ni, cha' ntaja'a yu cua'ni yu lcaa cña nu nti' ycuil' Ndyosi Sti yu. ⁸ Bi' cha' ndaquiya' Jesús lcaa cña nu nti' ycuil' Ni cha'

cua'ni yu. Nchcube' tsa yu lo'o nguti' yu nde chalyuu; masi nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca yu, pana tya ngua tsa'a la yu cua ña'a ca cña nu cua'ni yu cuentya ji'i Ni. ⁹ Tiya' la li', lo'o cua ngua lcaa cha' ji'i Jesús cha' cua ngua'ni yu cña nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i yu cha' cua'ni yu, tya li' ntucua quiya' cha' cua'ni lyaá Jesús ji'i cua ña'a ca ñati' chalyuu nu tyaja'a cua'a jyaca' ji'i cha' nu cua nchcui' yu lo'o; ná tye tsiya' ti cha' cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. ¹⁰ Bi' cha' cua nacui' Ni cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

Caca cuxi cha' ji'na si tya'achu' na ji'i Jesús

¹¹ Cua quiña'a tsa cha' nti' ya chcu' yu lo'o mā cha' ji'i Cristo, cha' quiña'a tsa cha' tya lyiji ca cuayá' ti' mā. Pana ná nchca culu'u tso'o ya lcaa cha' bi' ji'i mā; tlyu tsa cña caca, xqui'ya cha' ycu' cu'mā ná ndyu'ni yala mā cha' ca cuayá' ti' mā cha' bi'. ¹² Tya sa'ni tsa ngua lo'o ndyuna mā cha' ji'i Cristo tya clyo; cua nteje tacui tyuu tsa tyempo, ña'a cuayá' taca caca mā mstru cuentya ji'i Cristo nquicha', pana ña'a ti ndi'i mā juani. Tya nti' cha' culu'u la ngu' ji'i mā tya chaca quiya' ñi'ya ntucua quiya' cha' ji'i ycu' Ndyosi, la cui' cha' nu ngua ti' Ni cha' cacha' Ni ji'i ñati' chalyuu. Ñi'ya ndu'ni sca cubi' nu tya ntyi', cha' bilya cacu bi' tyaja, jua'a ndyu'ni mā, cha' ná nchca ca cuayá' ti' mā cha' ji'i ycu' Ndyosi bi'. ¹³ Tya cuañi' tsa ngu' nu tya ntyi'; la cui' jua'a laca cu'mā, cha' ná jlo ti' mā tsiya' ti ñi'ya nga'a cha' cua'ni mā lo'o ngua tso'o cresiya ji'i mā cuentya ji'i Jesús, masi ntsu'u cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni mā juani. ¹⁴ Ñati' nu cua nguluu xi laca nu ndacu tyaja; lo'o cu'mā caca jua'a, si qui' mā cha' culacua tso'o ti' mā ñi'ya laca sca cha', si cha' tso'o laca, si cha' cuxi laca.

6

¹ Cua'ni yala na lacua, cha' cuna tso'o na lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Cristo; cua'ni na cha' caca na ñati' nu nclacua tso'o ti' ti', cha' ná tso'o si xcu' na nchcui' na ji'i cha' nu ngua tsa'a na tya clyo ti. Juani cua jlo tso'o ti' na macala ntucua quiya' cha' ji'i Cristo: cua nchcui' na ñi'ya caca tyu'utsu' na ji'i cha' cuxi nu ngua'ni na tya sa'ni la, ñi'ya caca xñi na cha' ji'i Cristo; ² jua'a cua nchcui' na ñi'ya caca tyucuatya na chacuayá' ji'i Cristo, ñi'ya caca sta ya' ngu' hique na chacuayá' ji'i Cristo; cua nchcui' na cha' tya tyu'ú na chaca quiya' nde loo la, masi cua ngujui na, cha' li' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa na lo'o tya'a na. ³ Lo'o nu juani ni, nga'a cha' cua'ni yala ti na cha' taquiya' na lcaa cha' ji'i Jesús nu tya lyiji xñi tso'o na; jua'a cua'ni na lacua, si tya ta la ycu' Ndyosi xi chalyuu ji'na.

⁴ Ná caja ñi'ya cua'ni na lo'o ñati' nu nguxtyanu tsiya' ti ji'i cha' bi'. Cua jlo ti' ngu' ñi'ya laca lo'o cua ndyaala hique ngu' cha' ngulacua tso'o ti' ngu', jua'a cua jlo ti' ngu' cha' tso'o tsa cua ña'a ca cha' nu nda ycu' Ndyosi ya'a slo ngu'. Lo'o ngu' bi', cua ngua'ni Xtyi' ycu' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ngu' xqui'ya Jesús nquicha'. ⁵ Cua jlo ti' ngu' bi', cha' cua na'a ngu' cha' tso'o tsa lcaa cha' nu nacui' Ni ji'na cha' cua'ni Ni lo'o na; cua na'a ngu' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ndyaca lo'o cua nguxana tyalaa chalyuu cucui ji'i ycu' Ndyosi ca su ndi'i ngu'. ⁶ Lo'o li' cua ndya'achu' ngu' bi' ji'i Jesús. Nga'aa caca cua'ni na cha' chaca quiya' xñi tso'o ngu' bi' cha' ji'i Jesús; xcu' na nda ngu' bi' cha' ti' ji'i Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, cha' ndyu'ni ngu' ñi'ya laca si ntyiji' ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi chaca quiya', cha' xa' xtyi' lo'o ti ñati' chalyuu ji'i yu. ⁷ Ñi'ya nti' sca yuu tso'o su ndyu'ni ngu' cña ni, lu'ba ti nda'ya tyo ndyalú lo yuu bi'; ndyi' yu yu hitya tyo bi' li', cha' jua'a nxyucua ycu' Ndyosi ji'i yuu cha' tyucua na cui'ni nu cua ndy-ataa lo yuu, cha' cua'nijo'o ji'i ngu' nu

ndyu'ni cña bi'. ⁸ Pana ná tso'o yuu tsiya' ti si tyucua xcui' quixi', xcui' yaca quiche'; xtyanu ngu' ji'i yuu nu ndu'ni jua'a, cha' ñi'ya laca si cua ngusta ycu' Ndyosi yabe' ji'i yuu bi', jua'a ndyu'u cha'. Nga'a cha' cua'a ngu' quii' lo yuu bi', cha' tye tyaqui lcaa na cuxi nu ntsu'u ca ndacua. Ñi'ya nu caca ji'i yuu nu ná tso'o tsiya' ti bi', jua'a caca cuxi ji'na si xtyanu na cha' ji'i Jesús.

Ña'a ti tya xñi tso'o na cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ná xtyanu chca Ni ji'na

⁹ Cu'ma tya'a tso'o na, nu ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, nga'aa ntsu'u cha' culacua ti' ya cha' ji'i ma jua'a, masi nchcui' ya ñi'ya nu cua nchcui' ca ti ya. Cua jlo ti' ya cha' tso'o ti ndyaca ji'i ma juani, tya lo'o ngua'ni lyaá Jesús ji'i ma ji'i nu cuxi. ¹⁰ Lo'o jua'a liñi tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o na. Ná cjlyaa ti' Ni lcaa cha' tso'o nu cua ndyu'ni ma, nu lo'o nxyucua ma ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' cua quiña'a xi cña ndyu'ni ma cuentya ji'i ngu' bi'. Xqui'ya cha' ndyu'ni ma jua'a, bi' cha' jlo ti' xa' ñati cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ji'i Jesús, cha' ña'a ti tya ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' juani. ¹¹ Tso'o si ña'a ti tya cua'ni ma tyucui tyempo nde loo la nti' ya, cha' ndu ti' ma ji'i ycu' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u tucua lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ma. ¹² Ná nti' ya cha' caca taja ma; na cua nti' ya cha' cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni xa' la tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús tya clyo la, nu cua ndalo tsa tyiquee cha' ndu ti' ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Bi' cha' cua ngujui lcaa cha' ji'i ngu', ñi'ya nu nacui Ni cha' tyacua ji'i ngu'.

¹³ Nu ngua sa'ni la lo'o ngüñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, li' ngulotu Ni xtañi ycu' Ni lo'o nacui Ni ndi'ya ji'i nu cusu' bi': "Chacuayá' ji'i ycu' ca ti na' cua'ni na' cña bi' cuentya jinu'u", nacui Ni. Nga'aa ntsu'u la xa' ñati nu tlyu la cha' ji'i que ycu' Ndyosi, bi' cha' ngulotu Ni xtañi ycu' Ni, cha' quiñi cha' ji'i Ni lo'o Abraham bi'. ¹⁴ Xa' nchcui' Ni lo'o

jyo'o bi' li': "Chañi cha' nu chcui' na' lo'o nu'u, cha' tso'o tsa cua'ni na' lo'o nu'u, cha' quiña'a tsa ñati jinu'u tyatu nde lo yuu tyempo ca nde loo la". Jua'a nacui Ni nu ngua li'. ¹⁵ Ndalo tsa tyiquee Abraham bi' li', cha' ndu ti' yu ji'i cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngutu'u tucua lcaa cha' ji'i yu, ñi'ya nu cua nacui Ni ji'i yu cha' caca ji'i. ¹⁶ Ndi'ya ndu'ni ñati chalyuu: Si nti' ngu' cha' tyanu tachaa sca cha' nu cua quiñi ti ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', li' ncllyotu ngu' tañi sca jo'ó, masi xtañi sca ñati tlyu laja lo'o nda ngu' cha'; ná caja ñi'ya xuu tya'a ngu' cuentya ji'i cha' bi' li'. ¹⁷ La cui' jua'a ngua'ni ycu' Ndyosi. Ngua ti' Ni cacha' liñi Ni ji'i ngu' ñi'ya nu caca cha' bi' ji'i ngu' bi' ca nde loo la, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa tya'achu' Ni tsiya' ti ji'i sca cha' nu cua nacui Ni tsaca quiya'; bi' cha' xtañi ycu' Ni ngulotu Ni clyo, cha' jua'a ngüñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o bi'. ¹⁸ Xqui'ya lcaa cha' bi' cua jlo ti' na cha' ná nga'a cha' cha'a tsiya' ti sca cha' nu cua nacui ycu' Ndyosi cha' caca, cha' ná nti' Ni cñilo'o Ni ji'na tsiya' ti. Tso'o ti ndi'i tyiquee na juani, cha' ni sca cha' cuxi ná taca xcutsi' ji'na, xqui'ya cha' jlyu ti' na cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na; cua ngua'ni Ni cha' ndyaca tlyu la tyiquee na, cha' xñi tso'o na lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o na ña'a cuayá' nu tyu'u tucua cha' bi'. ¹⁹ Ñi'ya nti' chcu'a ngratu nu nsalú ngu' nde siyu' yaca ni'i, cha' tachaa ti xñi ca'a chcu'a bi' ji'i quee nde siyu' hitya, cha' tyacui se'i ti yaca ni'i bi' lo hitya, cha' ná caca tyu'utsu' yaca ni'i bi' tsiya' ti li'; la cui' jua'a ndu'ni Jesús lo'o na, cha' ndu'ni yu cha' tyanu tachaa cha' ji'i ycu' Ni ne' cresiya ji'na, cha' ná tya'achu' na ji'i Ni tsiya' ti. Cua ndyalaa Jesús nde cua, ñi'ya laca si cua nteje tacui yu tasá tlyu nu ndacui cla'be ne' laa tonu; juani cua ndyaa tucua yu la cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi. ²⁰ Cuentya ji'na, cua ndyaa Jesús ca bi' nde loo la, cha' taca xtyucua yu ji'na. Ná nga'a cha' tye cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; la cui' ñi'ya nu

ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

7

Ñi'ya ngua Melquisedec sti jo'ó, jua'a laca Jesús cuentya ji'na juani

¹ Nu jyo'o Melquisedec bi' ni, xu'na quichi Salem ngua nu cusu' bi'; cuentya ji'i ycu' Ndyosi nu laca loo la ngua'ni yu cña cha' ngua yu sti jo'ó. Nu ngua tyempo bi' cua ndyaa lca'a jyo'o Abraham ji'i tyuu tya'a rey xña'a, cha' ngusu tya'a yu lo'o ngu' bi', ndyujui yu ji'i nu ngu' xña'a bi' li'. Tyucui lo'o ñaa yu, li' ngutu'u nu Melquisedec bi' ndyaa to' tyucui cha' tyacua tya'a lo'o nu Abraham bi'; ngulacua ji'i yu chacuayá ji'i ycu' Ndyosi li'. ² Bi' cha' ngusa'be Abraham lcaa yu'ba nu nquije ji'i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'; tii tya'a yu'be ngusa'be yu lcaa cha' bi', lo'o li' nda yu ña'a tsaca yu'be ji'i nu cusu' Melquisedec bi'. Ndi'ya ndyu'u xtañi nu cusu' bi': "xu'na quichi nu liñi ca ndu'ni", jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'na; lo'o jua'a cha' xu'na quichi Salem ngua nu cusu' bi', bi' cha' taca chcu' na: "ti ti ndi'i cresiya ji'i ngu' xqui'ya nu xu'na ngu'", cha' jua'a ndyu'u xquicha' Salem cha'cña ji'na. ³ Ná nchcu' quityi ñi'ya naa sti xtya'a nu Melquisedec bi', jua'a ni sca cha' ná nscua lo quityi cuentya ji'i jyo'o cusu' ji'i nu cusu' bi'; ná nchcu' ni jacua' ngula, ni jacua' ngujui. Ñi'ya ngua Melquisedec, jua'a laca Jesús, cha' lcaa tyempo laca yu sti jo'ó cuentya ji'na; pana Jesús ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi.

⁴ Culacua xi ti' ma lacua, ni cha' ngua nu cusu' bi' tlyu la que Abraham. Ji'i nu cusu' Melquisedec bi' cua nda jyo'o cusu' ji'na ña'a tsaca yu'be yu'ba, la cui' yu'ba nu cua nquije ji'i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'. ⁵ Chalyuu nu ngua sa'ni bi', sca ti nu ñati tya'a ji'i jyo'o Leví laca sti jo'ó; bi' ti ngu' nu nda

ycui' Ndyosi chacuayá ji'i cha' xñi ngu' msta nu nda cua ña'a ca ngu' Israel ji'i ycu' Ndyosi. Msta bi' laca sa yu'be lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu'. Lo'o jua'a laca sti jo'ó bi' la cui' tya'a ñati lo'o tya'a quichi tyi ngu' nu cuentya ji'i Abraham. ⁶ Pana nu cusu' Melquisedec bi' ni, si'i tya'a ngu' Leví ngua Melquisedec bi' tsiya' ti, masi ngusñi yu msta nu cua nda Abraham ji'i ycu' Ndyosi; li' ngulacua nu cusu' bi' ji'i Abraham, xqui'ya cha' cua ngüñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o Abraham tya clyo la. ⁷ Bi' cha' cua jlo ti' na cha' tlyu la ngua jyo'o Melquisedec bi' que jyo'o Abraham; na cua ngulacua nu cusu' bi' ji'i jyo'o Abraham nu ngua li', bi' cha' tlyu la chacuayá ntsu'u ji'i ycu' nu cusu' bi' que Abraham. ⁸ Xcu' na ndyiji sti jo'ó nu nxñi msta nu nda ñati chalyuu ti ji'i ycu' Ndyosi, tsa yu'be ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'i scaa ngu' nda ngu' bi'; pana ná nscua lo quityi cusu' ni jacua' ngujui nu Melquisedec bi', la cui' nu cusu' nu cua ngusñi msta nu nda Abraham nu ngua li'. ⁹ Taca ñacu' na cha' lo'o ycu' jyo'o Leví cua nda msta ji'i nu Melquisedec bi' nu ngua tsá bi', masi tiya' la yaa nu Leví bi' chalyuu; la cui' jyo'o Leví nu ngua jyo'o cusu' ji'i lcaa tya'a ngu' Leví nu ngua'ni ngu' cña sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' msta nu nda ñati chalyuu ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁰ Nu lo'o ndyacia tya'a Melquisedec lo'o Abraham, ñi'ya laca si lo'o Leví nda msta, jua'a ngua li', masi tya lyiji cala Leví chalyuu, xqui'ya cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'i yu, cha' sñi' ste' Abraham ngua sti Leví bi'.

¹¹ Nu sti jo'ó nu yaa chalyuu tiya' la bi', la cui' jua'a tya'a ñati ji'i jyo'o Leví, nclyu'u qui' ngu' bi' ji'i ngu' Israel cha' cua'ni ngu' lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ngu'. Pana ná ndalo sti jo'ó bi' cua'ni tyucui cña bi', bi' cha' juani ngutu'u tucua chaca nu laca sti jo'ó nu cuentya ji'na. Ná laca yu sti jo'ó ñi'ya ngua Aarón lo'o tya'a Aarón sti jo'ó, masi laca yu sca sti jo'ó nu ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni la, la cui' jua'a cua'ni yu

cuentya ji'na juani. ¹² Nu lo'o ncha'a cha' ji'i sti jo'ó ni, la cui' jua'a ncha'a cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ¹³ Cha' ji'i Jesús nu Xu'na na nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'; pana ycu'i Jesús ni, xa' ñati laca bi', si'i tya'a ñati ji'i Leví laca yu. Ni sca ñati tya'a xtañi Jesús ná ngua ngu' sti jo'ó nde chu' la. ¹⁴ Cua jlo ti' ngu' cha' Judá ngua xtañi Jesús tya lo'o ngula yu; pana nu lo'o nchcui' jyo'o Moisés tilaca nu caca sti jo'ó, ná nchcui' tsiya' ti ji'i ngu' tya'a xtañi Judá bi'.

¹⁵ Lo'o nu juani laca Jesús sti jo'ó nu xa' ña'a cua'ni; ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec, jua'a cua'ni Ni cña ji'i sti jo'ó. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na juani cha' cua ntyeje tacui cha' ji'i cha' cusu' bi', cha' cua ngutu'u tucua Jesús nu sti jo'ó cucui ji'na. ¹⁶ Cua nda ycu'i Ndyosi cña ji'i Jesús cha' caca Ni sti jo'ó, xqui'ya cha' ná ngua ji'i ñati chalyuu cjuui ngu' ji'i yu sca ti quiya'; cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujui yu. Juani ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i Ni; bi' cha' laca Jesús sti jo'ó cuentya ji'na juani, si'i cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ndyu'ni ngu' tya'a Leví nu laca ñati chalyuu ti. ¹⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o Ni: Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó; ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya ji'i ñati juani.

¹⁸ Bi' cha' cua ngulotsu' ycu'i Ndyosi ji'i cha' cusu' nu lye tsa ngulo cña ji'na, cha' ná caca xtyucua cha' cusu' bi' ji'na; ná nchca cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycu'i Ndyosi jua'a. ¹⁹ Tya lyiji tsa cha' ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, masi cua ngua'ni na lcaa cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu' tya'a na nu ngua li', cha' ná ngua cua'ni lyaá cha' cusu' bi' ji'na ji'i nu cuxi; pana juani taca xñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi. Cagua tsa laca ycu'i Ni ji'na juani xqui'ya Jesús, cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu yalo'o Jesús cha' chcu'i Ni lo'o na.

²⁰ Tso'o la laca Jesús, xqui'ya cha' cua ngüiñi tso'o cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o Sñi' ndi'ya: “Chacuayá' ji'i ycu'i ca na' caca nu'u sti jo'ó”, nacui ycu'i Ndyosi ji'i Jesús. ²¹ Ná nchcui' Ni jua'a lo'o sti jo'ó tya'a ngu' Leví. Pana ndi'ya nchcui' ycu'i Ni lo'o Jesús tya lo'o nguxana cha' caca Jesús sti jo'ó: Liñi tsa nda na' cha' cuentya jinu'u, nacui ycu'i Ndyosi, nga'aa tya'achu' na' tsiya' ti ji'i cha' nu cua nacui na' bi': “Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó.

Ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya ji'i ñati juani.”

²² Bi' cha' cua tso'o la ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ni lo'o na juani, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús cuentya ji'na. ²³ Pana nu sti jo'ó tya'a ngu' Leví bi' ni, xcui' na ndyiji ngu' bi', lo'o li' xa' la tya'a ngu' ndyatí lo cña sti jo'ó bi'; bi' cha' ngua quiña'a tsa sti jo'ó chu' tyuu yija li'. ²⁴ Lo'o nu Jesús bi' ni, ña'a ti lu'ú yu; ná nscua cha' cajaa Ni, bi' cha' ná nga'a cha' tye cha' caca Ni sti jo'ó cuentya ji'na, cha' ná ntsu'u cha' cua'ni xa' ñati cña ji'i. ²⁵ Lcaa ca tyempo, masi juani, masi nde loo la, taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i cua ña'a ca ñati nu xñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesús. Tyucui tyempo ndi'i Jesús ca slo ycu'i Ndyosi, cha' chcu'i Ni lo'o ycu'i Sti Ni cuentya ji'na.

²⁶ Xñi na cha' ji'i Jesús lacua; bi' laca sti jo'ó nu laca loo la, nu chañi cha' taca xtyucua ji'na. Ñati lubii tsiya' ti laca Ni, cha' ná ntsu'u cha' cuxi, ná ntsu'u qui'ya ji'i Ni. Xa' ña'a laca Jesús, nu ná nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cha' tyanu yu slo ñati chalyuu nu ndu'ni tsa cha' cuxi; cua nda Sti yu su tyucua yu la cui' su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi Sti yu. ²⁷ Ndulo la tsiya' ti cha' nu ntsu'u ji'i Jesús que cha' nu ntsu'u ji'i xa' la sti jo'ó nu ndi'i chalyuu. Lcaa tsa nsta ngu' bi' msta lo mesa tacati, cha' jua'a cati la qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi; clyo ndu'ni ngu' cha' cati qui'ya ji'i

ycui' ca ngu', lo'o li' ndu'ni ngu' cha' cati' qui'ya nu ntsu'u jii' lcaa ngu' quichi' bi'. Pana nu Jesús bi' ni, sca ti quiya' ngusta yu msta' lo'o nguti'i' yu chalyuu cha' cati' qui'ya nu ntsu'u jii' ñati; tyucui ña'a ycu' yu ngua msta' bi', nu lo'o ngujui'i' ca'a ngu' jii' yu lo crusi. ²⁸ Ñati chalyuu ti laca sti jo'ó nu ndu'ni cña nu cua nacui' jyo'o Moisés cha' caca, ñati nu tya ntsu'u qui'ya jii' laca ngu' bi'; pana nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi ni, lubii' tsiya' ti cresiya jii' Ni. Cua tyeje tacui ti tyempo cusu' lo'o ndaquiya' tsa ngu' jii' cña nu ngulo jyo'o Moisés. Bi' cha' nguane ycu' Ndyosi jii' Sñi' ycu' ca, nu Jesús bi' ni, cha' caca Ni sti jo'ó cuentya jii'na. Cua nchcui' Sti Ni lo'o Ni: “Chacuayá' jii' ycu' ca na' caca nu'u sti jo'ó”, nacui' ycu' Ndyosi jii' Jesús.

8

Jesús laca nu ndi'i ca slo ycu' Ndyosi, cha' chcu' lo'o Ni cuentya jii'na

¹ Ndi'ya ndyu'u cha' nu nti' na' chcu' lo'o ma' juani: Ca cua' ntucua Jesús, nde la'a tsu' cui' ca su' ntucua ycu' Ndyosi, cha' nclyo Ni cña tyucui ña'a chalyuu; ca bi' ntucua Jesús cha' laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya jii'na. ² Ndu'ni Ni cña ca sca seli' su tacati tsa nu ngüiña ycu' Ndyosi; si'i ñati chalyuu ti nu ngüiña jii', cha' laca bi' ñi'ya nu ngua ti' ycu' Ndyosi cha' caca. ³ Lcaa xu'na sti jo'ó nde chalyuu ni, ntsu'u cha' sta ngu' msta' ca slo ycu' Ndyosi, ntsu'u cha' taqui' ngu' xa' la msta' lo mesa quii', cha' bi' laca cña jii' ngu'; lo'o jua'a Jesús ni, ntsu'u msta' nu nda Ni ca slo ycu' Ndyosi cuentya jii'na, ⁴ masi ná ngua Jesús sti jo'ó lo'o nguti'i' yu nde chalyuu. Ná nda ngu' cña bi' jii', cha' cua laca ndi'i xa' la sti jo'ó nu nsta msta' nu ntsu'u cha' ta ngu' quichi' chacuayá' jii' jyo'o Moisés. ⁵ Pana nu xa' la sti jo'ó bi' ni, ñati nu cajaa ti laca ngu' bi'; cua laca ti cña ndu'ni ngu'. Xqui'ya ngu' bi' nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti sti jo'ó laca Jesús, nu ntucua ca slo ycu' Ndyosi.

Lo'o jua'a nu chcu'a'ya late' nu ngüiña jyo'o Moisés su ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jii'na jii' ycu' Ndyosi nu ngua li', ndi'ya nchcui' Ni lo'o nu cusu' bi' cuentya jii' chcu'a'ya bi': “Cui'ya nu'u cuentya cha' cuiña ma' ni'i bi' ñi'ya nu ngulu'u na' jii' ma' cha' cuiña ma' jii', nu lo'o ngutu' nu'u nchcui' nu'u lo'o na' lo' xlya ca'ya cua' bi'”, nacui' Ni. Pana sca na nu culiji yu'u ti ngua bi', tso'o la tsiya' ti su ntucua Ni nde cua. ⁶ Bi' cha' cua nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti cña nu ndu'ni Jesús cuentya jii'na, siya' la cña nu ndyu'ni nu xa' la sti jo'ó nde chalyuu. Lo'o juani ndulo tsa cha' jii'na, la cui' cha' nu cua ngüiña jii' ycu' Ndyosi lo'o na xqui'ya Jesús, cha' xcui' cha' li'i tsiya' ti nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na.

⁷ Ntsu'u tsa cha' nu lyiji jii' cha' cusu' nu ngua tya clyo, nu cua ngüiña jii' Ni lo'o ñati tyempo bi', bi' cha' nda ycu' Ndyosi chaca cha' lo'o ñati. Ná ndyu'u scua cha' cusu' bi', cha' taca ca tso'o cresiya jii' ñati cuentya jii' ycu' Ndyosi, ⁸ cha' ná tso'o ngua'ni ñati bi' li'. Ndi'ya nscua lo quityi jii' ycu' Ndyosi cuentya jii' cha' bi':

Cua ngulala ti tyalaa tsa cha' quiñi cha' 'na lo'o tya'a ngu' Israel chaca quiya',

la cui' jua'a lo'o tya'a ngu' Judá, nacui' ycu' Ndyosi nu Xu'na na.

⁹ Si'i la cui' cha' ñi'ya nu cua ngüiña 'na lo'o jyo'o cusu' jii' ngu' bi' nu ngua sa'ni, nacui' Ni.

Nu ngua li' ntejeya' na' jii' ngu' cha' ngutu'u ngu' ca quichi' tyi ngu' Egipto, ndyaa ngu'.

Pana ná ndaquiya' ngu' jii' cha' nu cua ngüiña 'na lo'o ngu';

ña'a ti ngua'ni tsa ngu' cha' cuxi, bi' cha' nga'aa ntucua' na' cha' jii' ngu', nacui' ycu' Ndyosi nu Xu'na na.

¹⁰ Lo'o juani nde laca cha' cucui nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu' Israel juani, nacui' Ni.

Nu lo'o tyalaa tyempo, li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o lcaa cha' ne' cresiya jii' ngu', ñi'ya nu chcu' na' lo'o ngu' li'.

Tyucui ti' tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña
na li';

caca na' ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu'
li', lo'o jua'a caca ngu' bi' ñati
jna'.

¹¹ Taca jlo ti' ngu' tilaca laca na' li',
lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', masi nu
sube, masi ñati cusu'.

Lo'o li' nga'aa ntsu'u cha' cacha' ngu'
ji'i tya'a ngu' tilaca laca na';
nga'aa nti' cha' culu'u ngu' ji'i tya'a
quich'i tyi ngu' cha' laca na'
ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' li'.

¹² Cua'ni clyu ti' na' ji'i ngu' ji'i qui'ya
nu ntsu'u ji'i ngu' li'; nga'aa
culotu na' qui'ya ji'i ngu' li'.

Jua'a nchcui' quityi ji'i ycui' Ndyosi
bi'. ¹³ Na cua culiji yu'u ti cha' cusu'
nu ngua tya clyo; jua'a ndyu'u cha'
bi' li', nu lo'o nchcui' ycui' Ndyosi ji'i
chaca cha' cucui' nu cua qui'ni ti ji'i Ni
lo'o na. Sa'ni tsa nguxana cha' cusu'
bi'; cua jyo'o ti cha' bi' juani, cua culiji
ti cha' jua'a ti.

9

*Cristo laca nu cua ngusaala tyucuii
ji'na cha' caa na slo ycui' Ndyosi*

¹ Nu cha' cusu' nu cua nda Ni lo'o
ngu' Israel nu ngua li', nchcui' bi'
ñi'ya cua'ni ngu' lo'o ngua'ni tlyu
ngu' ji'i ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a
cua ntsu'u sca ni'i nu tacati ji'i ngu',
su ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i Ni, masi
ñati ti ngua ngu' nu ngüiñá ni'i bi';
² sca chcua'ya late' ngüiñá ngu' bi'
nu nscua cla'be ne' lo'o su ndya'a
sti jo'ó ti. Nde ne' chcua'ya bi' cua
ntucua candyeru chcua su ndyaqui
quii' lcaa hora; jua'a ntucua sca mesa
su nscua xlyá lo, nu caca msta ji'i
ycui' Ndyosi. Lcaa tsá ngusta sti jo'ó
msta bi'. ³ Ca ne' tasá nu ndacui
cla'be ne' chcua'ya bi', ca bi' ntsu'u
chaca cuarto nu tacati tsa ji'i ngu'.
⁴ Nde ne' cuarto bi' ntucua mesa oro
su ndaqui sti jo'ó yana jo'ó lo; la cui'
ca bi' ntucua cñá' tacati, nu ngüixii
tyi'i ca chu' yaca lo'o chcua oro. Ne'
cñá' bi' cua ntsu'u co'o tsa yu'be ti
na nu ñi'ya ña'a scua ña'a, nu nda
ycui' Ndyosi cha' ndyacu ngu' Israel

ca lo nati' btyi su nguta'a yu'u ngu' nu
ngua sa'ni; ne' sca caatyá oro ntsu'u
co'o na nu ndyacu ngu' bi'. Lo'o jua'a
ca ne' cñá' bi' ntsu'u co'o yaca xca ji'i
jyo'o Aarón, yaca nu ntyucua sat'i chu'
jua'a ti; jua'a ntsu'u tyucuaa quee
cuaja', nu nscua nu tii tya'a cha' bi' lo,
nu ndacha' ni cña nu cua ngulo ycui'
Ndyosi ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ca
ta'a na bi' ntsu'u co'o ne' cñá' tacati
bi'. ⁵ Chu' cñá' bi' ntucua lcui' ji'i tucua
tya'a xca ji'i ycui' Ndyosi nu ndubi
tsa ña'a; ngatya'a ti lo lu'be xca ndubi
bi' chu' cñá', cha' tyi'u ti' ñati cha' ca
bi' lijya ycui' Ndyosi cha' cati qui'ya
nu ntsu'u ji'i ngu'. Xca ndubi bi' cua
ntucua cha' ca cuayá' ti' ngu' Israel
cha' lcaa tsá nga'a ycui' Ndyosi laja
su ndi'i ngu'. Pana ná caja tyempo
chcui' na ji'i lcaa cha' bi' juani.

⁶ Jua'a ngua cha' ntucua lcaa yaca
bi' ne' chcua'ya late' bi' su ngua'ni
tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi, cha' lcaa
tsá ndyatí sti jo'ó ndyaa ne' chcua'ya
bi', ngua'ni cña ji'i ycui' Ndyosi ca jua;
⁷ pana sca ti sti jo'ó nu laca loo nguta'a
ca ne' cuarto nu tacati tsa bi' ji'i ngu',
sca ti quiya' nguta'a nu cusu' bi' sca
yija. Lo'o tañi na'ni ndyaa nu cusu'
bi' li', cha' scui' ji'i slo ycui' Ndyosi
ca ne' cuarto tacati bi', cha' jua'a
cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ycui'
nu cusu' bi', lo'o jua'a cuityi Ni lcaa
qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ngu' quichi,
masi qui'ya nu ná nda ngu' cuentya
si cha' cuxi ngua'ni ngu' nquicha',
cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi ngua'ni
nu cusu' cña bi'. ⁸ Laja lo'o nchcui'
na ji'i chcua'ya late' bi' ndu'ni Xtyi'i
ycui' Ndyosi cha' ca cuayá' ti' na, cha'
tya lyiji xñi tso'o na tyucuii cha' caa
na slo ycui' Ndyosi si ña'a ti tya ndu
ni'i cusu' bi', si tya ndu'ni tlyu na
ji'i ycui' Ndyosi ñi'ya nu ngua'ni ngu'
tya sa'ni bi'; tya lyiji caja ñi'ya nu
caa na slo ycui' Ndyosi nu lubii tsiya'
ti cha' ji'i Ni li', si jua'a. ⁹ Xqui'ya
lcaa cha' bi' tso'o la ca cuayá' ti' na
cha' nu ndyaca juani; ná caja ñi'ya
nu ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i
ycui' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni tlyu ti
na ji'i Ni ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi',

masi quiña'a tsa msta ta na ji'i Ni, masi taqui tsa na na'ni lo mesa cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na. ¹⁰ Xcui' cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti laca, masi ñacui' ngu' cha' ná tso'o cacu na co'o na sca lo na, masi ñacui' ngu' ñi'ya cua'ni na cha' caca lubii cresiya ji'na; cña nu ndatsaa ti ñati chalyuu ji'na cha' cua'ni na, jua'a laca cha' bi'. Xti ti tyempo talo cha' bi' ña'a cuayá' xcutsa'a ycu' Ndyosi lcaa cha'.

¹¹ Lo'o juani cua yaa Cristo, nu laca chaca lo sti jo'ó nu laca loo; cua laca nguxana ndyaca tso'o chalyuu xqui'ya Ni. Ná ndyaa Ni ngua'ni Ni cña ne' sca ni'i tlyu nu ngüiñá ñati ti, cha' ná ndu'ni cha' tyu'u cha' ji'i Ni lo'o sca cha' nu ntsu'u nde chalyuu. ¹² Ndi'ya ña'a cña nu ngua'ni Cristo cuentya ji'na, nu lo'o ndyaa Ni la cui' ca su tacati tsa ca su ntucua ycu' Ndyosi: ná nguta'a Ni lo'o tañi chivo lo'o tañi chqueru, cha' scui' Ni tañi bi' nde slo ycu' Ndyosi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana ngujuii Cristo lo crusi, ndye tañi ycu' yu ndyalú cuentya ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na. Bi' cha' sca ti quiya' tsiya' ti ngua'ni lyaá Cristo ji'na, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya cña nu ngua'ni Ni cuentya ji'na. ¹³ Nu ngua sa'ni la ni, si ntsu'u sca cha' nu ngua'ni cha' nga'aa lubii sca ñati, li' nguscui' sti jo'ó tañi chivo tañi toro lo ngu', cha' caca lubii ngu' hichu' ti ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi; jua'a nguscui' sti jo'ó jii lo ngu', jii ji'i chqueru msta nu cua ndyaqui' cuentya ji'i ngu'. ¹⁴ Masi jua'a ngua'ni ngu' cña nu ngua li', pana tlyu la cña nu ngua'ni Cristo juani, cha' ndyalú tañi ycu' yu lo'o ngujuii yu lo crusi cuentya ji'na. Xqui'ya Xtyi'i ycu' Ni, bi' cha' ngua ji'i Cristo ta yu tyucui' ña'a ycu' ca yu, cha' sca ti quiya' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycu' Ndyosi; nu ycu' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya ji'i yu tsiya' ti, bi' cha' taca cua'ni lubii Ni cresiya ji'na, nu lo'o tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni Ni lo'o ndyalú tañi ycu' Ni. Li' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ñu'u tsa

ji'na, jua'a taca ji'na cua'ni na cña ji'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca nde chalyuu li'.

¹⁵ Bi' cha' lacua, Cristo laca nu ngüiñi sca cha' cucui' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati chalyuu, masi lo'o cua ña'a ca ñati nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i. Jua'a ngua'ni Cristo, nu lo'o ngujuii yu, cha' jua'a ngulaá na ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o tya ndaquiya' tsa na ji'i cha' cusu' bi'. Nu juani taca tyacua lcaa cha' nu cua nacui' ycu' Ndyosi Sti na ji'na cha' tyacua ji'i lcaa ngu' nu ngusubi Ni ji'i; ná nga'a cha' culiji yu'u cha' bi' ji'na tsiya' ti. ¹⁶ Sca quityi nu nclyo ñati cha' tyanu xi cha' tso'o ji'i tya'a ngu' lo'o cua ngujuii ngu' ni, ndi'ya ndyaca cha' ji'i quityi bi': ná caja cha' tso'o bi' ji'i tya'a ngu', si bilya cajaa nu ca ji'i cha' tso'o bi'; ¹⁷ ná cua'nijo'o quityi bi', si tya lu'ú nu ca ji'i cha' tso'o bi'. Sca ti si cua ngujuii yu bi', li' cua'nijo'o quityi bi' ji'i ngu'. ¹⁸ Lo'o jua'a nu cha' cusu' nu ngua clyo bi' ni, ngua'ni cha' bi' cña cuentya ji'i ngu', xqui'ya cha' ndyujuii ngu' sca na'ni nu ngua msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁹ Nu ngua tya clyo ndacha' jyo'o Moisés lcaa cha' cusu' bi' ji'i lcaa ngu' quichi, ndacha' yu lcaa cña nu cua ngulo ycu' Ndyosi ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Li' ngusñi yu xi tañi chqueru lo'o tañi chivo nu ndyujuii ca ngu', nguxiya' yu tañi bi' lo'o xi hitya lubii. Li' ntejeya' yu ji'i sca sta' yaca nu ntsu'u quicha' xlya' nu nga'a ña'a chu'; lo'o quicha' xlya' bi' nguscui' yu tañi bi' lo ngu' quichi bi', jua'a lo cha' cusu' bi' nu nscua lo quee cuaja'. ²⁰ Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': "Lo'o tañi re ndatsaa ycu' Ndyosi ji'i ma, cha' cua'ni ma lcaa lo cña nu cua ngulo Ni ji'i ma cha' cua'ni ma, nu lo'o ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ma", nacui' Moisés ji'i ngu' bi' li'. ²¹ La cui' jua'a nguscui' Moisés tañi lo chcua'ya bi', jua'a lo lcaa na nu ntucua ca su ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi. ²² Cuentya ji'i cha' cusu' bi', xcui' lo'o tañi sca na'ni nu cua ndyujuii ngu', jua'a ngua lubii lcaa

na; lo'o jua'a juani, sca ti ndyiji cha' clyu ti' ji'na lo'o ycui' Ndyosi, cha' nu cua ngujuii Cristo cuentya ji'na.

Ngüityi Cristo qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati nu lo'o ngujuii yu lo crusi

²³ Ngua'ni jyo'o cusu' ji'na jua'a lo'o ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi ne' laa nu ngua li', cha' caca lubii laa na nu cua'nijo'o ji'i ngu'; nde chalyuu ti ntucua laa na bi', masi ndi'i bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Pana tlyu la cña laca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu ca slo ycui' Ndyosi, tso'o la cña laca nu cua'ni lyaá Ni ji'i ñati ji'i cha' cuxi bi'. ²⁴ Bi' cha' nga'aa ndyaa Cristo nde ne' laa nu ngüiñá ñati nde chalyuu ti, masi ntucua bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi; na cua ndyaa liñi Ni ca slo ycui' Ndyosi ca nde cua. Ca bi' ntucua Ni juani, cha' chcu' lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'na. ²⁵ Cuentya ji'i cha' cusu' ni, sca ti quiya' sca yija ndya'a sti jo'ó nu laca loo ji'i tya'a ngu' judío ne' cuarto nu tacati tsa cuentya ji'i ngu' bi'; ndya'a lo'o nu cusu' ji'i tañi na'ni nu cua ndyujuii ca ti ngu' ji'i cha' caca msta, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' quichi. Pana si'i tyuu quiya' ndyaa Cristo ca slo ycui' Ndyosi nde cua. ²⁶ Si jua'a ngua, ná tyiquee' cua tyuu tsa quiya' cua ngujui'i ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusi tya lo'o ndya' chalyuu; pana si'i jua'a ngua cha' bi', sca ti quiya' cua yaa yu chalyuu nu ngua sa'ni xi lo'o cua tye ti chalyuu cusu', cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i laa ñati lo'o ngujuii yu lo crusi. ²⁷ Cua ña'a ca na ndyijii na sca ti quiya', lo'o li' ndu'ni cuayá' ycui' Ndyosi ji'na; ²⁸ lo'o jua'a Cristo, sca ti quiya' ngujuii yu lo crusi, cha' jua'a ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i quiña'a tsa ñati. Tya caa Cristo chaca quiya' ca tiya' la; pana nga'aa si'i cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati caa Ni li', cha' cua ndye ngua'ni Ni cña bi'. Li' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'i laa ñati nu ntajatya tsa ji'i Ni, ña'a cuayá' nu caa Ni chaca quiya'.

10

¹ Nu lo'o nduna na xcui' cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o jyo'o cusu' ji'na, ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya tyacua cha' tso'o ji'na nde loo la xqui'ya Jesús, cha' ná nchcu' cha' cusu' bi' ji'na ñi'ya caca laa cha' bi'; xti tsa cha' ndacha' cha' cusu' bi' ji'na, ñi'ya nti' sca cuityi nu sta cuayá' ti ñi'ya caca sca cña lo yuu. Nu ngu' judío tya'a na, laa yija ndu'ni ngu' la cui' ca ti cha'; laa yija ndya'a lo'o ngu' ji'i la cui' ca msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi chaca quiya', xqui'ya cha' ná ntsu'u su tye cña tacati nu ndyu'ni ngu', cha' ná nchca cua'ni lubii msta nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa ji'i cresiya ji'i ñati bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi. ² Ná ndyiji ñi'ya nu cua'ni lubii cha' cusu' bi' ji'i cresiya ji'i ngu' bi', nu lo'o ndya'a ngu' ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. Si ngua lubii cresiya ji'i ngu', nga'aa ngua tii ngu' yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' li'; nga'aa nti' cha' tyalo'o ngu' ji'i msta ji'i ngu' chaca quiya' li'. ³ Pana tsa bi' ti cña ndu'ni msta bi' cuentya ji'i ngu': laa yija tsiya' ti ndu'ni cha' ndyi'u ti' ngu' cha' tya ntsu'u qui'ya ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi; ⁴ ná nchca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, masi nscui' sti jo'ó tañi toro, masi nscui' tañi chivo lo ngu'.

⁵⁻⁶ Nu lo'o tya lyiji caa Cristo lo yuu chalyuu, li' nchcu' Ni lo'o ycui' Ndyosi Sti Ni. Ndi'ya nacui' Ni:

Nga'aa nti' nu'u cha' calo'o ngu' ji'i na'ni nu tyaqui cha' caca msta, nacui' Cristo ji'i ycui' Ndyosi.

Ná tso'o nti' nu'u ña'a nu'u ji'i ngu' su ndaqui ngu' na'ni lo mesa quii', cha' caca bi' msta;

masi xa' ña'a msta sta ngu' cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', nga'aa ndiya ti' nu'u cha' bi'.

Pana cua ta ti nu'u cuaña' na, cha' caja ñi'ya caa na' nde lo yuu chalyuu,

nacui' Cristo.

⁷ Bi' cha' cua lijya na' ca nde juani, Ndyosi Sti na',

cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na', ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya jna'.

Jua'a ngua cha' nu nda Cristo nu ngua li'. ⁸ Lo quityi bi' ni, clyo nacui Cristo cha' ná nti' ycuí Ndyosi msta; la cui' jua'a nacui Ni cha' ná ndiya ti' ycuí Ndyosi cha' xcui' ndya'a lo'o ngu' jil'i msta, masi msta jua'a ti, masi na'ni lu'ú nu caca msta nu tyaqui lo mesa quii' cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' lo'o ycuí Ndyosi. Jua'a nacui Ni, pana cuentya jil'i cha' cusu' jil'i ngu' nga'a cha' cua'ni ngu' bi' jua'a. ⁹ Lo'o li' nacui Ni: "Cua lijya na' ca nde, Ndyosi Sti na', cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'". Jua'a ngua cha' nguxtyanu ycuí Ndyosi cha' cusu' bi', cha' nu nscua ñi'ya caca msta nu tsalo'o ngu' scaa quiya'; li' chaca cha' cucui ngua'ni ycuí Ndyosi, nu lo'o nda Ni jil'i Cristo lijya nde chalyuu cuentya jil'na. ¹⁰ Ngua'ni Jesucristo lcaa cña nu ngua ti' ycuí Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu, cha' nda yu jil'i tyucui ña'a yu cha' ngujui'i ca'a ngu' jil'i lo crusi; sca ti quiya' tsiya' ti ngua ycuí ca yu msta, la cui' msta nu ngua ti' ycuí Ndyosi Sti yu ngua bi'. Bi' cha' cua ngua lubii cresiya jil'na cuentya jil'i ycuí Ndyosi juani, cua ndye yabe' nu ntsu'u jil'na.

¹¹ Nu ngu' sti jo'ó jil'i ngu' judío ni, lcaa tsá ndu ngu' bi' ndu'ni ngu' cña cha' sta ngu' la cui' tya'a msta slo ycuí Ndyosi, masi tyuu quiya' sca yija; ná ntsu'u su tye cha' sta ngu' msta bi', jua'a ni sca quiya' ná ngua cati qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati lo'o msta bi'. ¹² Pana nu Jesucristo bi' ni, sca ti quiya' ngujuii yu lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati, lo'o ña'a ti tya ndyu'u scua cña nu ngua'ni yu masi chalyuu juani. Li' ngutu'u Jesús ndyaa Ni, ndyaa tucua Ni nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycuí Ndyosi. ¹³ Ca bi' ntucua Ni juani, ntajatya Ni ña'a cuayá' nu tyijiloo lyiji ycuí Ndyosi jil'i lcaa tya'a cusuu Ni. ¹⁴ Sca ti quiya' cua ndyaa Jesús lo crusi lacua,

ngua'ni lubii yu jil'i cresiya jil'i ñati cuentya jil'i ycuí Ndyosi; jua'a ngua tyucui ti' tyiquee ñati chaca quiya'.

¹⁵ Sca ti xqui'ya Xtyi'i ycuí Ndyosi nchca cuayá' ti' na ni cña laca nu ngua'ni Cristo nu ngua li', bi' cha' ngua'ni Xtyi'i ycuí Ni cha' nscua cha' lo quityi nu nchcui' ndi'ya:

¹⁶ Nde laca cha' cucui nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu' chaca quiya', nacui nu Xu'na na:

Lo'o tyalaa tyempo bi', li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o cha' ne' cresiya jil'i ñati 'na, lcaa cha' ñi'ya nu chcui' na' lo'o ngu' li';

tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña 'na li'.

¹⁷ Chaca cha' nacui Ni li':

Li' nga'aa tyi'u ti' na' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu',

nga'aa culotu na' qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' lo'o na'.

Jua'a nchcui' ycuí Ndyosi. ¹⁸ Bi' cha' juani, nga'aa ntsu'u cha' tsalo'o ngu' jil'i msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', cha' cua laca ngua'ni clyu ti' ycuí Ndyosi jil'na jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'na.

Cua'ni na cha' caca stu'ba cha' jil'na lo'o ycuí Ndyosi

¹⁹ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, tyucui chacuayá' jil'i Ni cua ntsu'u jil'na juani, cha' caa na slo ycuí Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' jil'i Ni. Jesús laca nu nda chacuayá' bi' jil'na, xqui'ya cha' ndyalú tañi ycuí yu lo'o ngujuii yu lo crusi, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'na. ²⁰ Nu lo'o nda yu tyucui ña'a yu cha' ngujuii yu xqui'ya na, cua ngusaala yu chaca tyucuii cucui cuentya jil'na li', cha' caja ñi'ya caa na cacua ti slo ycuí Ndyosi; xqui'ya ycuí Jesús, bi' cha' taca xñi na tyucuii nu lijya ca slo ycuí Ndyosi juani. ²¹ Cua ntsu'u cha' jil'na lo'o nu Jesús bi', nu sti jo'ó nu laca loo la, cha' ycuí laca nu ndi'ya cña loo jil'i lcaa na cuentya jil'i ycuí Ndyosi Sti yu. ²² Tyaa na ca slo ycuí Ndyosi lacua; tyucui tyiquee na cua'ni na cha' caca stu'ba cha' jil'na lo'o ycuí

Ndyosi Sti na, cha' taca xñi tso'o na cha' ji'i Ni li'. Cua ngüityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni cha' ngua tyuju'u ti' na tya tsubi' la; cua ngua lubii cresiya ji'na juani, ñi'ya laca lo'o cua ndyaata na chcu lo'o hitya lubii ti. ²³ Cua'ni na cha' jlya tso'o ti' na cha' nu cua ngusñi na tya clyo lacua, ná tya'achu' na ji'i cha' bi' tsiya' ti. Taca jlya ti' na ji'i ycu' Ndyosi, cha' chañi cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nacui Ni ji'na. ²⁴ Culacua tso'o ti' na, cha' caja ñi'ya xtyucua na ji'i xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús; xtyucua na ji'i ngu' bi', cha' xcui' cha' tso'o ti' cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'. ²⁵ Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ndya'a slo ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu nga'aa ndyu'u ti'i lo'o tya'a na. Pana ná tso'o cua'ni na jua'a; tso'o la ña'a ti tsa na tyu'u ti'i na lo'o tya'a na, cha' tyanu tachaa la cha' ji'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'na, lcaa na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni. Nti' na cha' cua tyaa ti nu Xu'na na chaca quiya', bi' cha' lu'ba ti tyu'u ti'i na juani lo'o ngu' tya'a na.

²⁶ Nga'aa ntsu'u xa' la msta nu ta na, nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu cua'ni na, cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na, si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi li'; cua ngua cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji'i Jesús bi', lo'o jua'a nga'aa cui'ya ycu' Ndyosi cha' clyu ti' ji'na si xtyanu na ji'i cha' bi'. ²⁷ Jua'a ti caca na li', cutsii tsa na ji'i ycu' Ndyosi lo'o tyalaa hora nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati tya'a ngusu lo'o Ni. Lo'o li' cua'ni tye Ni ji'i lcaa ngu' bi', tsa ngu' nde lo quii' tlyu nu ná nga'a cha' tye tyaqu'i. ²⁸ Nu ngua sa'ni ni, lo'o ntsu'u ñati nu ná ndaquiya' tsiya' ti ji'i cña nu ngulo ycu' Ndyosi, ndyujui ngu' ji'i ñati bi' li'. Ngua'ni cuayá' ngu' ji'i ñati bi' clyo cuentya ji'i jyo'o Moisés lo'o tucua sna tya'a xa' ñati nu ndacha' liñi ñi'ya ngua cha' bi'; li' ngusta ngu' yabe' hichu' ñati bi', ndyujui ngu' ji'i li', cha' nga'aa ngujui ñi'ya jña ngu' cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i nu cuxi bi' li'.

Jua'a ngua tya sa'ni la. ²⁹ Lo'o juani ni, tlyu la cha' ti' tyacua ji'i tya'a ñati na nu chii tsa nti' ña'a ngu' ji'i Jesús, nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi bi', ngu' nu lye tsa chcu' lo' ji'i cña nu ngua'ni nu Jesús bi'; sca ti xqui'ya cha' ngujui yu lo crusi, bi' cha' cua ndyaca lubii cresiya ji'na. Lo'o jua'a si chcu' suba' na ji'i Xtyi'i ycu' Ndyosi, li' lye la cha' nchcube' tyacua ji'na, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na xqui'ya Xtyi'i ycu' Ni. ³⁰ Cua jlo ti' na cha' ndi'ya nchcu' ycu' Ndyosi tya sa'ni la: “Na' laca nu xcubi' ji'i ñati chalyuu”, nacui Ni. “Ta na' cha' ti' ji'i ñati, nu lo'o ntsu'u cha' chcube' ngu'.” Lo'o jua'a cua nchcu' Ni chaca cha' lo'o ngu' li': “Cua'ni cuayá' na' ji'i ñati' na, cha' na' laca Xu'na ngu'”, nacui Ni. ³¹ Tlyu tsa cha' laca, si taya' ycu' Ndyosi nu lu'ú ca ji'na cha' xcube' Ni ji'na.

³² Tyi'u ti' ma lacua, ñi'ya nu ndyaca ji'i cu'ma nu ngua tya tsubi' la, cua ndyaala hique ma cha' ndyuna tso'o ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' cua quiña'a tsa cha' nchcube' cua ndyaca ji'i ma nde chalyuu. Pana ndalo tsa tyiquee ma li'; ná ngua ji'i nu ngu' xña'a bi' tyijiloo ji'i ma, ³³ masi tyuu quiya' nchcu' tsa ngu' cha' ti' ji'i ma, masi ngua'ni lya' ti' ngu' ji'i ma su ndu ma laja ñati nu ngua li'. Lo'o jua'a cua ntaja'a ma tyanu ma slo ngu' tya'a ma laja lo'o ngua'ni ti' ti' ngu' ji'i ngu' bi', masi si' ji'i ycu' ca ma ndyu'ni lya' ti' ngu' tyempo bi'. ³⁴ Lo'o jua'a ndyaa na'a ma ji'i ngu' tya'a ma nu lo'o ntsu'u ngu' bi' ne' chcu'a, nguxtyucua ma ji'i ngu' bi' li'; masi nguaana xa' ñati lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma, ndalo tsa tyiquee ma li'. Tso'o ntsu'u tyiquee ma, cha' cua jlo ti' ma cha' tso'o la tsiya' ti laca nu cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi ma bi'; jlo ti' ma cha' ná tye chca cha' bi', cha' nu cua ndyuna ma cuentya ji'i Jesús. ³⁵ Ná tya'achu' ma ji'i cha' ji'i Jesús lacua. Ña'a ti tya cua'ni tlyu tyiquee ma, cha' tso'o tsa cha' nu tyacua ji'i ma ca tiya' la cuentya ji'i ycu' Ndyosi, si ña'a ti xñi

tso'o mā cha' bi'. ³⁶ Nga'a cha' talo tyiquee mā masi tyiquee', si tya nti' mā cua'ni mā lcaa ña'a cña nu nti' ycuí' Ndyosi, si tya nti' mā ña'a mā cha' nu cua nacui Ni cha' caca nde loo la. ³⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi:

Tya xi tya tyempo tya lyiji cha' tyalaa ycuí' yu nu nga'a cha' tyaa chaca quiya';

nga'aa tiya' lye cha' caa yu bi', nacui Ni.

³⁸ Lo'o ñati nu caca lubii cresiya jii' xqui'ya na' ni, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' 'na,

li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu' bi', nacui Ni.

Pana ná tso'o nti' na' ña'a na' jii' ñati nu tya'achu' jii' cha' 'na.

³⁹ Nu na ni, ná taca tya'achu' na jii' cha' jii' Jesús; si tya'achu' na jii' yu, chcuna' na tyucui ña'a na, ña'a lo'o cresiya jii' na li'. Pana laca na ñati nu tsa cu' ti xñi na cha' jii' Ni, bi' cha' ndu'ni lyaá Ni jii' na jii' nu cuxi.

11

Ñati nu tyucui tyiquee ngu' jlya ti' ngu' cha' jii' ycuí' Ndyosi

¹ Na jlya ti' na jii' sca cha' lo'o ndu ti' na cha' caca cha' bi', nu lo'o jlo ti' na cha' caca cha' bi' jii' na, masi bilya ña'a na jii'. ² Jlya ti' jyo'o cusu' jii' na nu ngua'ni tlyu jii' ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni la, bi' cha' ñati tso'o ngua ngu', lo'o jua'a ntucua Ni cha' jii' ngu' bi'.

³ Jlya ti' na jii' ycuí' Ndyosi, bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' clyo nda ycuí' Ndyosi cha', lo'o li' ndya' chalyuu nu ña'a na juani; ná na'a na ñi'ya ngua cha' ndya' bi', tsa bi' ti cha' jlya ti' na cha' ngüiñá Ni lcaa cha' nu ña'a na lo yuu chalyuu juani.

⁴ Jlya ti' jyo'o Abel jii' ycuí' Ndyosi, bi' cha' tso'o la ngua'ni yu que jyo'o Caín tya'a yu, nu lo'o ngusta ngu' msta slo ycuí' Ndyosi. Ntucua Ni cha' nu nchcui' nu Abel bi', xqui'ya cha' jlya ti' yu; lubii tsa cresiya jii' yu ngua ti' ycuí' Ndyosi, nu lo'o na'a Ni jii' yu lo'o ngusta yu msta. Lo'o jua'a juani tya nchca cuayá' ti' na cha' ngusñi

jyo'o Abel cha' jii' ycuí' Ndyosi, masi sa'ni tsa ngujuii yu.

⁵ Jlya ti' jyo'o Enoc jii' ycuí' Ndyosi, bi' cha' ná ngujuii yu. Jua'a ti ndyalo'o ycuí' Ndyosi jii' yu ca slo ycuí' Ni; ná nquiye yu jii' ñati li', xqui'ya cha' cua yaa Ni yaqui'ya Ni jii' yu. Pana nchcui' quityi cha' cua ndiya ti' Ni ñi'ya nu ngua'ni nu Enoc bi' laja lo'o nguti'i yu chalyuu. ⁶ Ni sca na, ná taca cua'ni na cha' caca tyaala' ti' tyiquee ycuí' Ndyosi, si ná chañi cha' jlya ti' na jii' Ni. Si nti' na cha' jyacua na jii' Ni cha' chcui' na lo'o Ni, li' nga'a cha' jlya ti' na cha' lu'ú ycuí' Ndyosi; nga'a cha' jlya ti' na cha' taca xtyucua Ni jii' na lo'o jña na sca cha' jii' Ni.

⁷ Jlya ti' jyo'o Noé jii' ycuí' Ndyosi, bi' cha' ndyuna yu cha' nu nchcui' Ni lo'o yu, nu lo'o nacui Ni ñi'ya ña'a cha' cuxi nu lijya caca nde loo la, masi ycuí' yu ná ngua tii yu ñi'ya caca cha' bi'. Ngusñi yu cha' jii' ycuí' Ndyosi, li' ngüiñá yu sca yaca ni'i su tyi'i yu lo'o lcaa tya'a ndi'i yu; jua'a ngua cha' ngulaá ngu' jii' tyo clyaa bi'. Jlo ti' na juani cha' cuxi tsa ngua chalyuu cusu' bi', cha' sca ti Noé jlya ti' yu cha' nu nchcui' Ni lo'o; ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya jii' yu li'.

⁸ Jlya ti' jyo'o Abraham jii' ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngusñi yu cha' jii' Ni, nu lo'o nguane Ni jii' yu cha' tsa yu sca loyuu tyijyu' tsa, su nacui Ni jii' yu cha' cajua caca quichi tyi yu. Ngutu'u yu loyuu su nguti'i yu tya clyo, ndyaa yu li', masi ná jlo ti' yu macala su tsa yu. ⁹ Xqui'ya cha' jlya ti' yu jii' Ni, bi' cha' ndyanu yu ca loyuu su nacui Ni jii' yu cha' cajua caca quichi tyi yu. Ca bi' nguti'i yu ñi'ya ndu'ni ñati nu ndya'a xtyi'i ti; chcua'ya late' ti ngüiñá yu cha' nguti'i yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni jyo'o Isaac sñi' yu lo'o jyo'o Jacob sñi' ste' yu nde loo la. Tyucuaa jyo'o cusu' bi' jlya ti' jii' la cui' tya'a cha' nu cua nacui Ni jii' jyo'o Abraham sti ngu' bi'. ¹⁰ Jlya ti' Abraham cha' nde loo la cua'ni cho'o ycuí' Ndyosi chaca se'i su tso'o la tyi'i

yu, nu ná culiji tsiya' ti; cuiñá ycuí' Ndyosi ña'a tsaca quichí bi'.

¹¹ Lo'o ycuí' Sara clyo'o yu ni, jlya ti' ma' jilí ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngua tana ma', masi cusu' tsa ma', masi bilya caja sñi' ma' tsiya' ti. Ngujui sñi' ma' lacua, xqui'ya cha' jlya ti' ma' jilí ycuí' Ndyosi, cha' chañi cua'ni Ni lcaa ña'a cha' nu cua nacuí Ni jilí ma'.

¹² Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ñati ndyatu jilí sca ti nu cusu' Abraham nde loo la, masi cua tye ti cha' jilí yu cha' cusu' tsa yu; tsa ña'a cuí nu ntsu'u nde cua, tsa lo cua tya'a ñati ndyatu jilí nde loo la. Lo'o juani ná caca culacua na jilí ngu' bi', ñi'ya laca cha' ná caca culacua na ni tsa lo tya'a satya yusi ndi' to' tyujo'o.

¹³ Ña'a ti jlya ti' lcaa jyo'o bi' jilí ycuí' Ndyosi lo'o ngujui ngu', masi nga'aa na'a ngu' lo'o ndyu'u tucua lcaa cha' nu nacuí Ni cha' caca; pana tso'o tsa ngua tyiquee ngu' bi', cha' nu jlo ti' ngu' cha' cua ngulala ti caca cha' bi', ñi'ya si tsa lyiji ti na'a ngu' jilí. Jlo ti' ngu' cha' tyijyu' ngutu'u ycuí' ca ngu' lijya ngu', lo'o ná ntsu'u tyi ngu' lo yuu bi'. ¹⁴ Jlya ti' ngu' cha' ntsu'u sca se'j tso'o la su tyalaa ngu' ca nde loo la, bi' cha' ngua ti' ngu' jua'a.

¹⁵ Nga'aa ndyi'u tsa ti' Abraham lo'o tya'a yu jilí quichí tyi ngu' ca loyuu tyijyu' su ngutu'u ngu'; cua ngxutyuu ngu' ca bi' hora ti, si jua'a ngulacua ti' ngu'. ¹⁶ Pana si'i jua'a ngua ti' ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' ta ycuí' Ndyosi sca se'j su tso'o la tsiya' ti su tyi'j ngu'; ngua ti' ngu' tyalaa ngu' la cui' ca su ntucua ycuí' Ni. Bi' cha' ná tyuju'u ti' Ni lo'o nacuí ngu' cha' ycuí' Ndyosi nu Xu'na ngu' laca Ni; na cua ngua'ni cho'o Ni sca se'j su tyi'j ngu' ca slo ycuí' Ni.

¹⁷⁻¹⁸ Jlya ti' jyo'o Abraham cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o, bi' cha' ndyalo'o yu jilí Isaac sñi' yu, cha' ycuí' nu piti caca msta cha' xcua lo mesa quee jilí ycuí' Ndyosi li'; jua'a ngua cha' ngua'ni cuayá' Ni jilí yu. Na cua ngüñi cha' jilí ycuí' Ni lo'o nu Abraham bi' tya sa'ni la cha' cala sñi' clyo'o yu; tya li' cua nacuí Ni jilí yu: "Xqui'ya

Isaac catu quiña'a tsa ñati jinu'u nde loo la". Pana ña'a ti ntaja'a Abraham ndyalo'o yu jilí nu piti Isaac bi', nu sca ti sñi' yu lo'o clyo'o yu, cha' caca nu piti bi' msta. ¹⁹ Taca jilí ycuí' Ndyosi cua'ni cha' tyu'ú Isaac chaca quiya' si cua ngujui, ngua ti' Abraham; bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu jua'a lo'o sñi' yu. Pana nu lo'o cua nscua Isaac lo mesa cha' cajaa, li' xa' ndya Ni jilí nu piti bi' jilí Abraham sti yu chaca quiya'; ná ngujui nu piti bi'.

²⁰ Jlya ti' jyo'o Isaac cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o, bi' cha' nchcui' nu cusu' bi' lo'o tyucuaa sñi' yu, nu Jacob lo'o Esaú bi', cha' tso'o tsa caca jilí ñati nu catu jilí ngu' tyempo nde loo la. ²¹ Jlya ti' jyo'o Jacob cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o, bi' cha' ngusta ya' nu cusu' bi' hique tyucuaa sñi' ste' yu nu ngua sñi' José bi', nu lo'o cua cajaa ti nu cusu' bi'; nchcuicha' nu cusu' jilí nu ngu' cuañi' bi' li'. Lo'o li' ngua'ni tlyu yu jilí ycuí' Ndyosi, laja lo'o ndu yu nguatú yu yaca xca jilí yu lyuu. ²² Jlya ti' jyo'o José jilí ycuí' Ndyosi, bi' cha' lo'o cua cajaa ti yu, li' nda yu sca cha' lo'o ngu' tya'a yu, cha' chañi cha' tyu'u lcaa tya'a ngu' Israel loyuu Egipto bi' ca tiya' la, tyaa ngu' laja ti li'. Lo'o jua'a nacuí nu cusu' macala tyatsi' jyo'o ycuí' yu chaca quiya' ca tiya' la, nu lo'o cua ngutu'u ngu' ndyaa ngu'.

²³ Jlya ti' sti xtya'a jyo'o Moisés jilí ycuí' Ndyosi, bi' cha' lo'o ngula sñi' ngu', ngusu'ba cuatsi' ngu' jilí yu ni'j sna co', cha' na'a ngu' cha' tso'o tsa ña'a cubi' cuañi' bi'. Nga'aa ndyutsi'j ngu' bi' jilí rey xña'a, masi ná ndaquiya' ngu' jilí cña cuxi nu ngulo rey bi'. ²⁴ Lo'o ngua tlyu la nu Moisés bi' li', ná ndiya ti' yu cha' ñacu'j ngu' jilí cha' laca yu sñi' nu cuna'a sñi' rey nu laca loo jilí ngu' Egipto, xqui'ya cha' jlya ti' yu jilí ycuí' Ndyosi nu Xu'na ngu' Israel; ²⁵ tso'o la cha' stu'ba ti caja cha' ti'j jilí yu lo'o lcaa tya'a ñati jilí ycuí' Ndyosi, ngua ti' yu. Ná ngua ti' yu tya'a yu xcui' cha' paseya ti, ni ná ngua ti' yu cua'ni yu xi cha' cuxi cha' sca hora ti ca chaa ti' ycuí' ti yu;

26 tso'o la stu'ba ti tyi'j yu lo'o ngu' tya'a yu, masi chii nti' xa' ñati ña'a ji'j yu, ngua ti' yu. Ñi'ya nchcubel' ycuil' Cristo nde loo la, jua'a nchcubel' Moisés nu ngua li'; pana ná ndube ti' yu cha' culiya' ngu', nguxtyanu yu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'j ngu' Egipto, cha' jlya ti' yu cha' tso'o la caca ji'j ñati ji'j yu nde loo la xqui'ya ycuil' Ndyosi. 27 Jlya ti' jyo'o Moisés bi' ji'j ycuil' Ndyosi, bi' cha' ngutu'u yu loyuu Egipto bi'; ná ndyutsii yu masi ngunasi' tsa rey xña'a bi' li', ni ná nguta'achu' Moisés tsiya' ti. Ndyalo'o yu ji'j ngu' Israel tyucuii tyijyu', ñi'ya si ndyaa lca'a yu ji'j ycuil' Ndyosi, masi ná nchca ña'a na ji'j ycuil' Ni.

28 Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés cha' nu nda ycuil' Ndyosi lo'o, bi' cha' nacui yu cha' clyo cua'ni ngu' ta'a pascua la cui' talya lo'o cua tyeje tacui ti sca xca tyaala su ndi'j ngu'; cuentya ji'j ycuil' Ndyosi caa xca tyaala bi', cha' xcubel' ji'j ngu' Egipto. Li' ngulo Moisés cña cha' ta'a ngu' tañi na'ni chu' yaca nu ndu to' tyuu ni'j ji'j lcaa ngu', cha' nu lo'o ña'a xca tyaala bi' tañi, ná cujuui ji'j sñi' ngu' Israel li'; pana cua ndyujuii xca bi' ji'j sñi' nu ngula clyo ji'j lcaa ngu' ca tyi. 29 Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés ji'j ycuil' Ndyosi, bi' cha' ndyaala sca tyucuii btyi ti cla'be laja Tyujo'o Nga'a, cha' tyu'u ngu' chaca tsu'. Pana nu lo'o ngua ti' ngu' Egipto tyu'u lca'a ji'j ngu' Israel, nga'aa ngua ji'j ngu' li', cha' ndyanu ngu' ne' hitya bi'; ndye ngu' Egipto, ngujuii ngu' bi' li'.

30 Jlya ti' ngu' Israel cha' ji'j ycuil' Ndyosi, bi' cha' nguta'a ngu' nguxtyi'j ngu' tyi'j ca chu' lo'o quee nu ndu to' quichi Jericó. Cati tsa nguta'a ngu' tsa cu' ti, lo'o li' ndye lo'o bi' nguti. 31 Pana jyo'o Rahab, sca nu cuna'a calle nu nguti'j ca quichi bi', jlya ti' cho' ji'j ycuil' Ndyosi; bi' cha' nchcui' tso'o cho' lo'o nu tucua tya'a ngu' Israel nu cuaana ti ndyaa, ndyaa na'a ngu' lo quichi bi' clyo. Nda cho' su tyi'j ngu', bi' cha' ná ngujuii cho' lo'o ngujuii xa' la ñati tya'a quichi tyi

cho' nu ná ndaquiya' ji'j ycuil' Ndyosi tsiya' ti.

32 Tya ntsu'u quiña'a tsa cha' nu taca chcuil' na' lo'o mā cuentya ji'j cha' tlyu nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'na, ngu' nu chañi cha' jlya ti' ji'j ycuil' Ndyosi: taca chcuil' na' ji'j Gedeón, lo'o ji'j Barac, lo'o ji'j Sansón, lo'o ji'j Jefe, lo'o ji'j David, lo'o ji'j Samuel, lo'o ji'j ca ta'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'j ycuil' Ndyosi tya sa'ni la.

33 Jlya ti' lcaa ngu' bi' ji'j ycuil' Ndyosi, bi' cha' ngusu tya'a ngu' lo'o ñati cuxi nde xa' chalyuu, ntijiloo ngu' ji'j lcaa ñati nu nguti'j ca bi' li'; tso'o tsa cña ngua'ni ngu' bi', bi' cha' ngua'ni Ni cua ña'a ca cha' nu nacui Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'j ngu' bi'. Ngua ji'j ngu' bi' cua'a ji'j cuichi tyaala cha' ná ndyacu ji'j ngu'; 34 jua'a cua ndalo ngu' bi', masi ngusu'ba ngu' xña'a ji'j ngu' lo quii' tonu cha' tyaqui'j ngu'; ná sca ngua ji'j ngu' bi', masi ngulo ñati chcuil' cha' cujuui ji'j ngu'. Ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti tya clyo, cha' xti ti juersa ntsu'u ji'j ngu'; pana ca tiya' la, li' nguula tsa ti' ngu' bi', cha' tlyu tsa juersa ngujui ji'j ngu', nu lo'o nxuu tya'a ngu' lo'o ñati xa' chalyuu nu tsa tlyu ti ñaa cha' tyijiloo ji'j ngu'. 35 Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a ni, xa' ndyalaa nu qui'yu ji'j ngu' ña'a lu'ú ti ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' caca ji'j ycuil' Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'j ngu', masi cua ngujuii ngu' tsaca quiya'.

Ti'í tsa ngujui'j ngu' cuxi ji'j xa' la tya'a ngu' bi'. Si cua nguta'achu' ngu' bi' ji'j ycuil' Ndyosi, cua ngulaá ngu' ji'j ngu' cuxi bi' li', cha' nga'aa ngujui'j ngu' cuxi ji'j ngu' bi'; pana ná ntaja'a ngu' bi' tya'achu' ngu' ji'j Ni, cha' tyu'u laja ti' ngu' jua'a. Ndu ti' ngu' bi' ni jacua' caa Ni caqui'ya Ni ji'j ngu', cha' ta chaca chalyuu tso'o la ji'j ngu'. 36 Xa' la tya'a ngu' bi' ni, ti'í tsa nchcui' ngu' ji'j ngu' bi' laja lo'o ngujui'j ngu' cuxi ji'j ngu' bi', masi ngusca' ngu' cuxi ji'j ngu' bi' lo'o carena, masi ngusu'ba ngu' ji'j ngu' bi' ne' chcuil'. 37 Ntsu'u ngu' bi' nu ngujuii li', cha' ti'í tsa ngujui'j quee hichu' ngu' lo'o ngu' quee ji'j ngu'

bi', hasta ngusa'be ngu' ji'i xa' la ngu' bi' lo'o chcuá; jua'a xa' la ngu' bi' ngujuii xqui'ya maxtyi ji'i ngu' cuxi. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' bi' nu ná ngujui late' ji'i, bi' cha' lacu' ngu' quiji xlya' ti li', masi quiji chivo; ntsu'u ngu' ti'i, ntsu'u ngu' quicha, cha' lya' tsa ti' ngu' cuxi ji'i ngu' bi', cha' ti' ti' ngu' cuxi ña'a ngu' ji'i ngu' bi'. ³⁸ Cuxi tsa chalyuu re lo'o ngua jua'a. Ná jlo ti' ñati chalyuu cha' tso'o la nu ngu' bi' que ycuí' ngu', masi xcui' nguta'a yu'u ti ngu' bi', masi ndyu'u cuatsi' ngu' ca ne' quixi', ca nde sii' ca'ya, xqui'ya cha' lya' tsa ti' ñati chalyuu ji'i ngu'; nguti'i ngu' bi' tyuquee, lo'o jua'a hasta ngulu ngu' tyuu su nguti'i ngu'. ³⁹ Lo'o nu juani tya ndyi'u ti' na ji'i ngu' bi', ñati nu jua'a jlya tsa ti' ji'i ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni; pana ná na'a ngu' bi' lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' caca nde loo la, ⁴⁰ xqui'ya cha' tso'o la cha' nu ngua'ya hique ycuí' Ni ñi'ya cua'ni Ni lo'o lcaa tya'a na juani, cha' lo'o cuentya ji'na ngulacua ti' Ni. Ngua ti' Ni cha' caca na ñati nu tyucui tyiquee na stu'ba ti lo'o ngu' bi', lcaa na lo'o jyo'o cusu' bi' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni cha' caca na li'.

12

Culacua ti' na ñi'ya nu ngua'ni Jesús cha' ntijiloo yu ji'i tya'a cusuu yu

¹ Lo'o juani, ¿ñi'ya cua'ni na lacua? Ndi'ya cua'ni na nde chalyuu: Ñi'ya si tya ndi'i jyo'o cusu' bi' tsa tlyu ti lo'o na, jua'a cua'ni na, cha' jua'a tyi'u tso'o ti' na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ngu' bi' tya sa'ni la, xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i ycuí' Ndyosi. Ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' nu ndaca'a ji'na cha' ná xñi tso'o na cha' ji'i Jesús; xtyanu na lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na ji'i, culochu' na cha' bi'. Lo'o li' nguula ti' tyiquee na cua'ni na cha' tso'o nde chalyuu, tsa lo cua tyempo nu tya ta ti Ni ji'na. ² Xcui' culacua ti' na ñi'ya ngua'ni Jesús; lcaa cha' nu jlya ti' na ni, Jesús laca suu lcaa cha' bi'; si jua'a, taca jlya ti' na ji'i Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu. Nu

ycui' Jesús ni, ná nguta'achu' yu ji'i cña nu nga'a cha' cua'ni yu, masi cua jlo ti' yu cha' cua cajaa ti yu lo crusi. Pana tiya' la li', nu lo'o cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu li'; bi' cha' ná ngua tyuju'u ti' yu tsiya' ti, masi nguxcube' ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o juani cua ndyaa tucua Jesús nde la'a tsu' cui su tlyu ca su ntucua ycuí' Ndyosi Sti na.

³ Culacua tso'o ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua ji'i Jesús tyempo bi'. Ndalo tsa tyiquee yu ji'i cha' cuxi bi' li', masi liye' tsa ti' ngu' cuxi ña'a ngu' ji'i yu. Bi' cha' lo'o cu'ma ni, ná ntsu'u cha' ca ñu'u ti' ma xqui'ya Jesús, ná ntsu'u cha' ca taja ti' ma ji'i Ni. ⁴ Masi lye tsa nxuu tya'a ma lo'o lcaa cha' cuxi, ni tsaca ma bilya cujuui ngu' ji'i ma xqui'ya Jesús. ⁵ Ná nga'a cha' clyaa ti' ma cha' bi', cha' tso'o tsa nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ma ñi'ya si laca ma sñi' ycuí' Ni. Ndi'ya nacui Ni: Sñi', nacui ycuí' Ndyosi, taquiya' tso'o ma 'na, masi xcube' na' ji'i ma; ná ca taja ti' ma 'na, masi cua'a na' ji'i ma cha' ná cua'ni ma sca cha' cuxi.

⁶ Cha' na' laca nu Xu'na ma, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma, bi' cha' xcube' na' xi ji'i ma, nacui ycuí' Ndyosi.

Ntsu'u quiya' nda na' xi cha' ti' ji'i ñati 'na, cha' sñi' na' laca ngu'.

Jua'a nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na, ⁷ bi' cha' talo ma tyiquee' lo'o chcube' ma chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi Sti ma lacua. Cua nchcube' ma xi juani, bi' cha' caca cuayá' ti' ma cha' laca ma sñi' ycuí' Ni, si jua'a ndu'ni ycuí' Ni lo'o ma. Lcaa ñati nu ntsu'u sñi', ntsu'u quiya' ndyu'ni tyaala ji'i sñi'; lo'o ná ndaquiya' nu sube bi' ji'i cha' nu nchcui' sti ngu', nchcube' sti ji'i sñi' li'. La cui' jua'a ndu'ni Ni lo'o na. ⁸ Nga'a cha' xcube' Ni ji'i ma ñi'ya nchcube' Ni ji'i cua ña'a ca sñi' Ni, cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' chañi cha' cua laca ma sñi' ycuí' Ndyosi li'; ná laca ma sñi' nu ngujui ji'i ñati nde calle ti. ⁹ Nde chalyuu nchcube' sti na ji'na, bi' cha' ndaquiya' na ji'i cha' nu

nchcui' ngu' cusu' ji'na lo'o na. ¿Ha ná tso'o si ta na chacuayá' cha' xcube' ycuí' Ndyosi Sti na ji'na, cha' tso'o la tyi'í tyiquee na nde loo la lacua? ¹⁰ Cua laca ti tyempo nu nchcubé' sti na ji'na nde chalyuu, tsa ña'a nu tso'o cuentya ji'na ndu'ni ngu', cha' ca tsa'a na nti' ngu'; la cui' ti cha' nti' ycuí' Ndyosi cha' caca tso'o ji'na, bi' cha' nchcubé' Ni ji'na jua'a. Nu lo'o cati' qui'ya nu ntsu'u ji'na, li' taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi Sti na, nu ná ntsu'u cha' cuxi' ji'í Ni tsiya' ti. ¹¹ Ca xñi'í ti' na hora bi' lo'o nchcubé' na, si'í na chaa ti' na li'; pana tiya' la li' taca cua'ni la na cha' tso'o, cha' ti' taca tyi'í tyiquee na nde chalyuu li', xqui'ya cha' cua ngusñi' tso'o la na cha' ji'í ycuí' Ndyosi nu lo'o cua nchcubé' na.

Tlyu tsa cha' laca si tya'achu' na ji'í ycuí' Ndyosi

¹² Xa' ta ma' juersa ji'í tyucui' ña'a ma' lacua, masi ngua cña' tsa ma'; xa' cua'ni cha' nguula ti' tyiquee ma', masi ngua taja ti' ma' tsubi'. ¹³ Clyana la ma' tyucui' liñi su tsa ma', cha' ná quiñu'u la tyucui' ji'í xa' la ñati' tya'a ma' nu siya' la tyiquee ngu'; cua'ni ma' cha' tyati' la ti' tyiquee ñati' bi', cha' si'í na caca ñu'u la ti' ngu'.

¹⁴ Cua'ni cña' ti' ma' cha' tso'o ti tyi'í ma' lo'o lcaa ñati', cua'ni ma' cha' caca lubii' cresiya ji'í ma'; ni tsaca na, ná caca ña'a na ji'í ycuí' Ndyosi si tya lyiji' caca lubii' cresiya ji'na. ¹⁵ Cui'ya ma' cuentya cha' ni tsaca ngu' tya'a ma' ná xtyanu jua'a ti lcaa cha' tso'o nu ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a cui'ya ma' cuentya cha' ná cua'ni ñu'u ma' ji'í tyiquee xa' la ngu' tya'a ngusñi' na cha' ji'í Jesús. Ñi'ya laca sca quixi' tyaala nu cua'ni ñu'u ji'í ñati' lo'o co'o ngu' hitya bi', jua'a caca na ji'í tya'a na lo'o ntsu'u sca cha' cuxi' ji'na.

¹⁶ Cui'ya ma' cuentya cha' ni tsaca ma' ná caca ma' ñi'ya ngua jyo'o Esaú; ngua'ni lya' ti' yu bi' ji'í ñati' ji'í yu, lo'o jua'a ná ndube ti' yu ji'í ycuí' Ndyosi. Sñi' clyo ngua yu, pana ndye ndyujui' yu lcaa chacuayá' nu caja

ji'í yu nquicha', xqui'ya cha' ngua ti' yu cacu yu masi sca ti ca'ña scuaa; nguñilo'o tya'a ngula yu ji'í yu li'. ¹⁷ Cua jlo ti' ma' ñi'ya ngua ca tiya' la: nu lo'o ngua ti' yu cha' culacua sti yu ji'í yu, li' nga'aa ndaquiya' sti yu ji'í cha' nu nda yu lo'o; nga'aa ngujui' ñi'ya nu tya'achu' yu ji'í cha' nu cua ngua'ni yu, masi ngusi'ya tsa yu lo'o ngüijña yu cha' bi' ji'í sti yu.

¹⁸ Lo'o ndyuna ma' cha' ji'í ycuí' Ndyosi juani, ná ndyaca ji'í ma' ñi'ya nu ngua ji'í ngu' Israel nu ngua sa'ni la, nu lo'o ngutu' ngu' bi' quiya' ca'ya Sinaí. Ná nchca tii ma' juani, ñi'ya nu ngua ti' ngu' bi' lo'o lye tsa ndyaqui' sii' ca'ya Sinaí bi' nu ngua li'; talya tsa ña'a ngua li', ná ngua ña'a ngu' tsiya' ti, jua'a lye tsa ngua cui'í. ¹⁹ La cui' jua'a ná ndyuna ma' lo'o cui'í tsa nguañi ngula'á cui'chcua ji'í ycuí' Ndyosi li', nguañi nchcui' Ni lo'o ñati' bi' li'. Nu lo'o ndyuna ngu' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ngu', li' lye tsa ngüijña ngu' ji'í Ni, cha' nga'aa chcui' ycuí' Ni lo'o ngu' bi' tsiya' ti.

²⁰ Ndyutsii' tsa ngu' li', cha' nga'aa ndalo jyaca' ngu' cuna ngu' cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu' cuentya ji'í ycuí' Ndyosi; ndi'ya nacui' Ni: “Ná caa ma' nde sii' ca'ya re tsiya' ti; masi caa sca na'ni ji'í ma' nde sii' ca'ya re, nga'a cha' cujuui' cly ma' ji'í lo'o quee”. ²¹ Lye tsa ña'a ngua cha' bi', hasta ycuí' Moisés nacui' ndi'ya: “Lye tsa nchcua' na' cha' ndyutsii' na”.

²² Pana nga'aa si'í jua'a ndyaca ji'í ma' juani, cha' chaca chalyuu tsa ma' juani; la cui' ca su ntucua tyi' ycuí' Ndyosi ca nde cua, ndacua tsa ma' juani. Ca bi' ndi'í ycuí' Ndyosi lo'o tyuu tsa mil tya'a xca' ji'í Ni. Tso'o tsa ña'a ca bi'; ñi'ya si cua nscua chaca ca'ya Sión nde cua, ñi'ya si ca bi' ntu-cua chaca quichi' Jerusalén nu tso'o la ña'a, jua'a laca bi'. ²³ Lo'o jua'a ntsu'u cha' tsa ma' slo lcaa tya'a sñi' ycuí' Ndyosi nu cua ndyalo'o Ni ji'í ndejua tya sa'ni la, cha' cua nscua xtañi' jyo'o bi' lo' quityi' ji'í ycuí' Ndyosi nde cua. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi' ca su ndyu'u ti'í ngu'. Na

cua tsaá ti mā la cui' slo ycuí' Ndyosi nu ndu'ni cuayá' jì' lcaa ñatì, ca su ndi' lcaa ñatì jyo'o nu lubii cresiya jì' xqui'ya Jesús, cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a ngu'. ²⁴ Lo'o jua'a ca bi' ndi' Jesús, nu ngüiñi chaca cha' nu tso'o la jì' ycuí' Ni lo'o na; tso'o tsa ngua cha' ndyalú tañi ycuí' Jesús, cha' xqui'ya nu Jesús bi' ni, bi' cha' cua nguti cha' cuxi nu ntsu'u jì'na. Pana nu lo'o ndyalú tañi jyo'o Abel nu ngua sa'ni, li' ntsu'u cha' cajaa chaca yu nu cua ndyujui jì' tya'a; xcui' cha' cuxi ndyu'u jì' cha' bi' li'.

²⁵ Cui'ya mā cuentya lacua, cha' cua'a jyaca mā jì' lcaa cha' nu cua nda Cristo lo'o mā. Nguxcube' tsa ycuí' Ndyosi jì' jyo'o cusu' jì'na, nu lo'o ná ntaja'a ngu' cua'a jyaca ngu' jì' cha' nu nchcui' jyo'o Moisés lo'o ngu' nde chalyuu chacuayá' jì' ycuí' Ndyosi; ná ngua xna ngu' bi' jì' ycuí' Ndyosi. La cui' jua'a tlyu la cha' caca jì'na juani, si ná taquiya' na jì' Cristo nu ngutu'u ca slo ycuí' Ndyosi yaa nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua xa' ndyaa tucua Ni ca slo ycuí' Ndyosi chaca quiya' juani. ²⁶ Laja lo'o nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ñatì sa'ni, la cui' hora bi' ngulacuj chalyuu; pana juani cua nchcui' Ni chaca quiya' ndi'ya: “Chaca tya quiya' cua'ni na' cha' quiña lcaa lo yuu chalyuu, la cui' hora nu quiña lcaa chalyuu nu ntsu'u nde cua”, nacuj Ni. ²⁷ Lo'o nacuj Ni: “chaca tya quiya'”, jua'a ca cuayá' ti' na cha' ntsu'u cha' xquiña Ni tyucui ña'a lcaa chalyuu nu cua ngüiñá Ni, culotsu' Ni jì' cha' bi' li'. Tsa ña'a ti' na nu ntsu'u jì' ycuí' Ndyosi, bi' ti' na nu tyanu li', xqui'ya cha' ná nchca clyiji na bi' tsiya' ti. ²⁸ Lo'o jua'a ná taca cha'a chalyuu cucui nu ngujui jì'na xqui'ya Cristo, ná clyiji tsiya' ti bi'; bi' cha' tso'o tyu'u tyiquee na ña'a na jì' ycuí' Ndyosi lacua. Cua'ni chì na loo ycuí' Ndyosi, cha' jua'a nti' Ni cha' cua'ni na; tyi'u ti' na cha' lcaa tsa cua'ni tlyu na jì' ycuí' Ni, cha' cube tsa ti' na jì' Ni. ²⁹ La cui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jì' Ni, chañi cha' taca jì' Ni cuityi Ni jì'na tsi tsiya' ca lo'o sca

quii' tlyu, si jua'a nti' Ni.

13

Cña nu ndiya ti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Ña'a ti tyu'u tso'o tyiquee mā ña'a mā jì' ngu' tya'a ngusñi mā cha' jì' Cristo, cua'ni mā cha' tso'o lo'o ngu' bi'. ² Tyi'u ti' mā cha' chcui' tso'o mā lo'o cua ña'a ca ngu' xta, ngu' xa' quichi, si tyalaa ngu' toni' jì' mā; ta mā su tyi' ngu' bi', cha' jua'a ngua'ni xi jyo'o cusu' jì' mā nu ngua sa'ni la, lo'o tiya' la li' nquijeloo jì' ngu' cha' xca jì' ycuí' Ndyosi nu ntsu'u nde cua laca ñatì nu ngulaa toni' jì' ngu' bi'.

³ Culacua ti' mā ñi'ya caca xtyucua mā jì' ngu' tya'a ngusñi na cha' jì' ycuí' Ndyosi, nu lo'o cua ngusu'ba ngu' jì' tya'a na bi' ne' chcuā. Lo'o jua'a xtyucua mā jì' ngu' tya'a na nu quicha ti', xqui'ya cha' lya' ti' ngu' jì' ngu' bi'. Tyi'u ti' mā cha' xtyucua mā jì' ngu' bi', ñi'ya si ycuí' ca mā nchcube' mā lo'o ngu'.

⁴ Lcaa mā lo'o tya'a mā nga'a cha' cua'ni tyaca'a mā jì' clyo'o mā; ná cua'ni cuxi mā lo'o clyo'o mā, ñi'ya nti' si tyu'u cha' jì' mā lo'o xa' ñatì laja ti. Xcube' ycuí' Ndyosi jì' cua ña'a ca ñatì nu cua'ni cha' suba' jua'a, jua'a xcube' Ni jì' ñatì nu tyatì yu'u lo'o clyo'o xa' ñatì.

⁵ Ná tyu'u tyiquee mā xcui' cha' jì' cñi, pana tso'o si tyaala' jì' mā lo'o tsa ña'a nu ndyiji ti xi jì' mā. Na cua nchcui' Ni lo'o na ndi'ya: “Ná culatì' na' jì' mā”, nacuj Ni, “ná xtyanu na' jì' mā jua'a ti”. ⁶ Bi' cha' ndi'ya culacua ti' na cha' nguula ti' tyiquee na: Ycuí' nu Xu'na na laca nu nxyucua 'na.

Ná ntsu'u cha' cutsii na' lacua, cha' ná caca cua'ni cuxi ñatì lo'o na'.

⁷ Tyi'u ti' mā jì' ngu' jyo'o tya'a mā nu ngua loo jì' mā chacuayá' jì' Jesucristo; ngu' bi' laca nu cua nchcui' cha' jì' ycuí' Ndyosi lo'o mā tya clyo, bi' cha' culacua tso'o ti' mā jì' cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu. Cua'ni mā ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o ngusñi ngu' cha' jì' ycuí' Ndyosi.

⁸ Ná ncha'a Jesucristo: ñi'ya ngua Ni tyempo sa'ni, la cui' jua'a laca Ni juani, lo'o la cui' jua'a caca Ni tyempo nde loo la. ⁹ Ná ta ma chacuayá' culu'u ñati xi xa' la cha' ji'i ma, sca cha' nu ná stu'ba nchcui' lo'o cha' bi', cha' ná xtyanu ma jua'a ji'i tyucuii liñi. Tso'o la si tyanu tso'o lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si cube ti' na ji'i lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Ni lo'o na lcaa hora; pana ná taca tyanu tso'o cha' ji'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'na lo'o taquiya' na ji'i cua ña'a ca cña nu tatsaa ngu' ji'na, ñi'ya nti' si nacui' ngu' cha' ná tso'o cacu na sca lo na nu ndacu ngu'. Masi cua ndaquiya' tsa na ji'i cña bi' tya tsubi' la, si'i na tso'o la ngua ti' na lo'o ngua'ni na jua'a.

¹⁰ Xa' ña'a cña ngua'ni Cristo lo'o ndyaa yu lo crusi, cha' ngua yu msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycu' Ndyosi. Pana lcaa ñati nu tya ndyi'u tsa ti' ji'i msta nu nsta sti jo'ó cuentya ji'i ngu', ná caca tyi'i tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o Cristo. ¹¹ Masi xu'na sti jo'ó nu cuentya ji'i ngu' judío ni, xcui' lo'o tañi na'ni ti ñalo'o sti jo'ó bi' nde cuarto su tacati tsa ne' laa bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o bi'. Nu lo'o ndye ngua cña bi', li' ndyalo'o ngu' ji'i ña'a tsaca cuaña' na'ni nu laca msta bi' ca to' quichi; ca bi' ndaqui' ngu' cuaña' bi'. ¹² La cui' ti ca to' quichi nchcube' Jesús, cha' caja ñi'ya nu cati cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, nu lo'o ndyalú tañi ycu' ca yu lo'o ngujuii yu lo crusi ca bi'. ¹³ Lo'o jua'a na, tso'o si ná cutsii na, masi tsalo'o ngu' ji'na cha' xcube' ngu' ji'na cuentya ji'i Jesús; stu'ba ti caca ji'na nde chalyuu, ñi'ya nu ngua ji'i Jesús lo'o lya' tsa ti' ngu' ji'i yu. ¹⁴ Nde lo yuu chalyuu ná ntsu'u se'i tso'o su tyanu na; xcui' na ndu' ti' na cha' tyalaa na chaca se'i su tso'o la tsiya' ti, su tsa na lo'o cua ndye chalyuu re. ¹⁵ Bi' cha' lcaa tsá cua'ni chi' na loo ycu' Ndyosi xqui'ya Jesús, cha' ñi'ya laca si ta na msta ji'i Ni, jua'a laca nu lo'o tyucui tyiquee na cua'ni tlyu na ji'i Ni. Lo'o jua'a tso'o tsa si

lcaa tsá chcui' na cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i ycu' Ni. ¹⁶ La cui' jua'a ná ca taja ti' ma cua'ni ma lcaa cha' tso'o, jua'a xtyucua ma ji'i tya'a ñati ma; bi' laca cña nu ndiya ti' Ni cha' cua'ni na cuentya ji'i ycu' Ni.

¹⁷ Taquiya' ma ji'i ñati nu laca cña cuentya ji'i ña'a taju ngu' tya'a ma; cua'ni ma lcaa cña nu ndijña ngu' bi' ji'i ma cha' cua'ni ma. Tlyu tsa cña nu ntsu'u ji'i ngu' bi', cha' xcui' ndube ti' ngu' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa ma; nga'a cha' xacui' ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi si chañi cha' ña'a ti tya tso'o ndyu'ni ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Ni. Pana tso'o la nti' ngu' bi', si ña'a ti tso'o ntsu'u tyiquee ma cua'ni ma ñi'ya nu nacui' ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma. Si ná cua'ni ma jua'a, caca xñi'i ti' ngu' bi' li', cha' nga'aa caca xtyucua ngu' ji'i ma li'.

¹⁸ Ña'a ti chcui' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i cuare. Tyucui tyiquee ya jlo ti' ya cha' ni sca cha' cuxi ná ntsu'u ji'i ya nu caca tyuju'u ti' ya ji'i. Lcaa tyempo nti' ya cua'ni ya cua ña'a ca cha' nu tso'o la cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁹ Bi' cha' xa' ndijña tsa na' ji'i ma, cha' lu'ba ti chcui' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jna'. Ná tyiquee' cua'ni Ni cha' xtyuu na' caa na' yala la ca su ndi'i ma.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

²⁰ Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni cña cha' ndyu'ú Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii. Lo'o juani laca Jesús loo, cha' ña'asii Ni ji'na nu laca na ñati ji'i Ni, xqui'ya cha' ngujuii Ni cuentya ji'na. Nu lo'o ngujuii Jesús, li' ngüñi cha' ji'i Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni, sca cha' cucui nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ²¹ Ycu' Ndyosi ndu'ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee na, lo'o juani nti' na' cha' xtyucua Ni ji'i ma lo'o cua ña'a ca cha' nu lyiji ji'i ma, cha' taca cua'ni ma lcaa cña, ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni ma; nti' na' cha' cuentya ji'i ma cua'ni Ni na laca nu tso'o la nti' Ni, chacuayá' ji'i Jesucristo. Lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu Ni ji'i Cristo. ¡Jua'a caca cha' lacua!

²² Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii Cristo, cua'ni clyu ti' ma 'na, talo tyiquee ma xi 'na cha' cuna ma cha' nu nchcui' na' re. Ná quiña'a tsa cha' nscua na' lo quityi re, pana cua nti' na' cha' tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya jii ma. ²³ Chaca cha' nti' na' chcu' lo'o ma: Cua ngulaá ngu' jii Timoteo, tya'a ndya'a na cña, ca su ngutu'ú yu ne' chcu; nu lo'o caa na', calo'o na' jii yu li', si yala ti tyalaa yu slo na'.

²⁴ Chcuicha' na' jii lcaa ngu' nu laca loo cuentya jii ma, jua'a chcuicha' na' jii lcua ti tya'a ma nu ngusñi ma cha' jii ycui' Ndyosi. Ca ta'a ngu' nu ntsu'u cha' jii lo'o ycui' Ndyosi, nu ndi' nde Italia re, lo'o lcaa ngu' bi' nti' ngu' chcuicha' ngu' jii ma.

²⁵ Cua nti' na' cha' tyi'u ti' ma lcaa tyempo cha' xcui' tso'o ti ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o lcaa na.

Quityi nu nguscua Santiago

¹ Santiago laca na' nu nscua quityi re cha' caa ca su ndi'i cu'ma, ñati jii ycu'i Ndyosi nu ndyaa ma tyucui ña'a chalyuu. Cña laca na' cuentya jii ycu'i Ndyosi, la cui' jua'a laca na' cña jii Jesucristo nu Xu'na na. Cua nti' na' chcu'i na' xlyo ni'i lo'o lcaa ma lo'o tya'a ma.

Nu lo'o ta ycu'i Ndyosi sca cha' nu ca'ya tso'o hique scaa na

² Cu'ma tya'a ngusni na cha' jii Cristo, si lye tsa nti' ma xqui'ya cua ña'a ca lo cha' ti'i nu ndyacia jii ma, na xni'i tsa culacua ti' ma li'; pana tso'o tsa caca tyiquee ma li', ³ cha' nu lo'o ngualo cha' ti'i bi' jii ma xqui'ya cha' ngusni tso'o ma cha' jii Jesús, li' taca jlo ti' ma cha' cua nchca la jii ma talo ma nde chalyuu. ⁴ Pana cui'ya ma cuentya cha' talo ma tyucui tyempo lo'o ndi'i ma chalyuu, ña'a cuayá' nu tye cha' ti'i jii ma, cha' caca ma ñati nu tyucui tyiquee, ñati nu na sca na lyiji jii cha' ngusni ma cha' jii Jesús.

⁵ Si ntsu'u quiya' nu lo'o na jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya nu cua'ni ma, li' tso'o chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi, cha' ta Ni sca cha' nu ca'ya hique ma ñi'ya nu cua'ni ma li'. Tso'o tsa cha' xlya'be nda Ni jii lcaa ñati, cuati na ndu'ni tyaala Ni ji'na lo'o nda Ni sca cha' tso'o ji'na. ⁶ Tsa bi' ti cha', nu lo'o jña ma sca cha' jii ycu'i Ndyosi, li' nga'a cha' jlyo ti' ma cha' nchca jii Ni cua'ni Ni jua'a; na tso'o si tya'achu' ma jii cha' bi', ñi'ya si ñacu'i ma cha' na nchca jii Ni cua'ni Ni jua'a. Ñati nu jua'a ñacu'i cha' na nchca jii ycu'i Ni, laca ngu' bi' ñi'ya laca sca clyoo' nu ndya'a lo tyujo'o; ndyatü clyoo' ndyaa macala su nducuni'i cui' jii cha' tsa. ⁷ Na ca tu ti' ngu' bi' jii ni sca na, cha' ta ycu'i nu Xu'na na jii ngu' li', ⁸ cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; na sca cha' caja jii

ngu' cha' xcui' na ncha'a ti tyiquee ngu'. Sca ti cha' chcu'i ngu' sca tsa, chaca tsa xa' cha' chcu'i ngu' bi' li'.

⁹ Tso'o ti caca tyiquee ngu' ti'i tya'a ngusni na cha' jii ycu'i Ndyosi; xtyucua Ni jii ngu' bi', cha' tso'o la tyii ngu' nde loo la, masi nchcube' tsa ngu' su ndi'i ngu' juani ti. ¹⁰ Lo'o jua'a ndu'ni cha' tso'o ti caca tyiquee ngu' culiya' tya'a ngusni na cha' jii Ni, masi tye cha' culiya' ngu'; culiji yu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jii cua ña'a ca ngu' culiya', ñi'ya ndye cha' jii sca quee nu tso'o ña'a nu ntsu'u ca ne' quixi'. ¹¹ Lo'o ndyaa cuichaa nde cua, ca tyique' tsa cua li', ndyanaa yaca quee, ndyalú lcaa cucu' quee, ndye cha' tso'o ña'a jii li'. La cui' jua'a tye cha' jii ngu' culiya'; laja lo'o ndyu'ni cña ti' ngu' cha' tya caja la cha' tso'o jii ngu', tye cha' tso'o bi' jii ngu' li'.

Nu lo'o ndojolaqui nu xña'a ji'na cha' cua'ni na cha' cuxi

¹² Tso'o caca tyiquee ñati nu ña'a ti nxni cha' jii Jesús, masi tyacua cua ña'a ca cha' ti'i jii ngu'. Tso'o si talo ngu' tyiquee', ña'a cuayá' tye cha' ti'i bi' jii ngu', cha' caja chalyuu nu na nga'a cha' tye jii ngu' bi' li'; bi' laca cha' tso'o nu cua nacui Ni cha' ta Ni jii ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jii ycu'i Ni. ¹³ Nu lo'o cojolaqui sca cha' cuxi ji'na ni, na tso'o si ñacu'i na ndi'ya: "Ycu'i Ndyosi ndyu'ni cha' nñilo'o cha' cuxi re 'na". Na ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti nu caca jii cñilo'o jii ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a na nñilo'o Ni jii ñati lo'o sca cha' cuxi. ¹⁴ Nu lo'o ndojolaqui cha' cuxi ji'na, bi' hora laca nu na ndaquiya' na jii sca cha' jii ycu'i Ni; li' la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jii ycu'i ca na, bi' laca nu ndatsaa ji'na cha' tya cua'ni la na cha' cuxi. ¹⁵ Tso'o la nti' na cha' cua'ni na cha' cuxi bi', masi caca tlyu la qui'ya ji'na; nu lo'o ngui'i na jii qui'ya bi' ji'na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na jii, li' xana na xtyanu na chalyuu tso'o nu cua ngujui ji'na.

¹⁶ Cu'ma tya'a ngusni na cha' jii ycu'i Ndyosi, tyaca'a tsa ma 'na; na ta ma chacuayá' cha' cñilo'o nu xña'a

ji'li ma. ¹⁷ Lcaa cha' xlya'be nu ndyiji ji'na ni, lcaa cha' nu chañi cha' xcui' cha' tso'o laca bi', ca su ntucua ycui' Ndyosi tsiya' ti, ca bi' ngutu'u lcaa cha' bi', la cui' ycui' Ndyosi nu ngüiñá lcaa xee tlyu nu nga'a nde cua. Sca ti cuayá' ña'a loo ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na; ná xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' ná ntsu'u cha' tya'achu' Ni ji'li scaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ñati. ¹⁸ Lcaa cha' nu liñi ca cuentya ji'li ycui' Ndyosi, cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'na cha' caca na ñati ji'li ycui' Ni, cha' jua'a nti' Ni cha' caca; cua nti' Ni cha' caca na loo ji'li lcaa ca lo na nu cua ngüiñá ycui' Ni, jua'a nti' Ni.

Cha' tacati nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'li ycui' Ndyosi

¹⁹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'li ycui' Ndyosi, nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a ji'li ma, tso'o si cui'ya ma cuentya ji'li cha' nu chcui' na' re. Ntsu'u cña ji'li lcaa na cha' yala ti cua'a jyaca na ji'li cha' nu chcui' ñati lo'o na; pana tiya' ti xacui' na cha' ji'li ngu', jua'a tiya' tsa caca ñasi' na ji'li ngu'. ²⁰ Nu lo'o nchca ñasi' na ni, ná taca cua'ni na cha' liñi nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu. ²¹ Lo'o jua'a nga'a cha' culochu' na lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu tya ntsu'u ne' cresiya ji'na; tucua na cha' ji'li ycui' Ndyosi lacua, xñi tso'o na lcaa cha' nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' bi' laca cha' nu taca cua'ni lyaá ji'na ji'li nu cuxi nu ntsu'u ji'na.

²² Tsa bi' ti cha', nga'a cha' taquiya' na lcaa cha' nu nclyu'u Ni ji'na, si'i na cua'a jyaca ti na ji'li cha' bi'; na cñilo'o ti na ji'li ycui' ca na, si xcui' na cua'a jyaca ti na ji'li cha' bi', lo'o ná ndaquiya' na cha' bi'. ²³ Cua ña'a ca ñati nu nti' cuna ti cha' nu nda Ni lo'o na, lo'o li' ná ntaja'a cua'ni cha' bi', laca ñati bi' ñi'ya laca ñati nu ña'a cui'ya xi ji'li ycui' ca lo sca cuanaa; ²⁴ yala ntchaa ti ña'a ngu' ji'li ycui' ca ngu' lo cuanaa, pana lo'o cua ndyaa ngu', li' hora ti cjlyaa ti' ngu' ñi'ya ña'a ycui' ca ngu'. ²⁵ Xtyucua ycui'

Ndyosi ji'li cua ña'a ca ñati nu chañi cha' cua'a jyaca ji'li cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' laca cha' nu xtyucua ji'na cha' taca tyi'li tyiquee na tso'o ti. Si tso'o ti cua'ni na nde chalyuu, si cua'ni na lcaa cña nu nclyu'u ycui' Ndyosi ji'na lcaa tsa lo'o tyi'li na chalyuu, tso'o tsa caca ji'na li'. Si'i na nduna ti na cha' bi', lo'o li' xtyanu na ji'li.

²⁶ Ná tyiquee' ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu nti' cha' tacati tsa ndu'ni ycui' ca ngu'. Pana laja ti ndu'ni ngu' cha' tacati ngu', si ná ndube ti' ngu' ñi'ya nchcui' ngu' lo'o ñati; na ñilo'o ngu' ji'li ycui' ca ngu' cha' tacati ngu' li'.

²⁷ Si tyucui tyiquee na tsiya' ti ndu'ni na cha' tacati cuentya ji'li Ni, si si'i na tucua cha' ntsu'u tyiquee na, ndi'ya nti' ycui' Ndyosi Sti na cha' cua'ni na li': nga'a cha' xtyucua na ji'li nu sube ti'i, jua'a nga'a cha' xtyucua na ji'li nu cuna'a nu ndyanu ti'i ti, nu lo'o nchcube' tsa ngu' ndi'li ngu' chalyuu; pana ná tso'o tyati' yu'u na lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

2

Sca ti cuayá' cua'ni tso'o na lo'o cua ña'a ca ñati nu liya slo na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'li Jesucristo nu Xu'na na, nu ntucua Ni ca su tso'o tsa ña'a nde cua, ná tso'o si xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'li xi scaa ñati; stu'ba ti cua'ni ma lo'o cua ña'a ca ñati, tso'o la. ² Ná tyiquee' ca tyuu lo ñati ca su ndyu'u ti'i ma, masi ngu' culiya' nu ntsu'u cui' oro sne ya' ngu', cuati tso'o tsa ña'a ste' ngu', masi ngu' ti'i nu ngusu tsa ste' ngu'. ³ Ná tso'o si lye tsa cua'ni chi ma loo sca ñati nu nchcu' late' nu tso'o tsa ña'a. Ná tso'o ñacui ma ji'li nu culiya' bi': “Tyucua xi lo yaca xlya tso'o re, cusu”, si ñacui ma ji'li sca ngu' ti'i ndi'ya: “Ndacua ti tyu nu'u. Cua'a xi, masi lo yuu ti cua”. ⁴ Ntsu'u qui'ya ji'li ma li', xqui'ya cha' xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'li xi scaa ñati, lo'o jua'a cuxi ti ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'li nu xa' ñati bi' li'.

⁵ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, cui'ya ma cuentya ji'i cha' re: Cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i ñati ti'i cha' taca xñi tso'o ngu' cha' ji'i ycu' Ni; ta Ni chalyuu tso'o ji'i ngu' bi' li', la cui' chalyuu nu nacui Ni cha' caja ji'i ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'i ycu' Ni. Masi ti'i tsa ñati bi' nde chalyuu, pana culiya' ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ⁶ Ná tso'o ndyu'ni cu'ma, cha' ti'í ti' ma ña'a ma ji'i ngu' ti'i. Xcuane na' sca cha' ji'i ma lacua: ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ti'í ti' ji'i ma? ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ndya'alo'o ji'i ma ca slo ngu' tisiya? ⁷ La cui' ngu' bi' laca nu nchcui' tsa cha' cuxi ji'i ycu' Jesús nu ntsu'u tsa cha' ji'na lo'o.

⁸ Tso'o tsa si chañi cha' ndaquiya' ma cha' cusu' nu nscua tya clyo la; ndi'ya nchcui' cha' bi': "Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' na ji'i ycu' ca na", nacui quityi. ⁹ Si xa' ca ña'a ndu'ni ma lo'o xi scaa ñati, cuxi ndu'ni ma li', ntsu'u qui'ya ji'i ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi li'; la cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'. ¹⁰ Ñati nu ndaquiya' lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na, lo'o li' ntsu'u masi sca ti cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi', sca ti cuayá' ntsu'u qui'ya ji'i ngu', ñi'ya laca si ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti ji'i lcaa cña nu cua ngulo ycu' Ni ji'na. ¹¹ Ycu' Ndyosi laca nu cua nacui tyucua lo cha' ndi'ya: "Ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o xa' ñati", nacui Ni; lo'o jua'a: "Ná cujuui ma ji'i tya'a ñati ma", nacui Ni. Si cujuui ma ji'i tya'a ñati ma, ntsu'u qui'ya ji'i ma lacua, masi ná ntsu'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o xa' ñati; sca ti cuayá' cua ndya'achu' ma ji'i cha' nu cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na li'. ¹² Cua nda Jesús sca cha' tso'o cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' xtyucua ji'na cha' taca tyi'i tyiquee na tso'o ti. Nga'a cha' chcu' tso'o na, jua'a ntsu'u cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua tyalaa ti tsá nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu. ¹³ Lo'o li' si ná ngu'a'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na,

na taca cua'ni tya'na ti' Ni ji'na lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'na; pana ñati nu ngu'a'ni tya'na ti' ji'i tya'a ñati ni, bi' ñati laca nu tso'o la caca cha' ji'i hora lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati.

Ntsu'u cña tso'o cha' cua'ni na lo'o ngusñi na cha' ji'i ycu' Ni

¹⁴ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ná taca ñacui na cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, si ná lo'o ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji'i tya'a ñati na. Sca ti ngusñi tso'o na cha' ji'i Jesús, si cua'ni na cha' tso'o jua'a; li' tyaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na. ¹⁵ Ná tyiquee' ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti'i ma nu lyiji tsa ste' ngu', nu lyiji tsa na cacu ngu', masi qui'yu, masi cuna'a. ¹⁶ Si chcu' ma lo'o ngu' bi' ndi'ya: "Xtyucua Ni ji'i ma", ñacui ma ji'i ngu', "cacu' ma ste' ma cha' caca chcatsu ma, cacu tso'o ma tyaja", ñacui ma ji'i ngu', pana ná nda ma na nu lyiji ji'i ngu' bi' li', ¿ha tso'o nti' ma cha' nchcui' ma lo'o ngu' jua'a? Ná tso'o chcu' ma jua'a, cha' cua ngujlyaa ti' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi si chcu' ma jua'a; ¹⁷ ná taca ñacui na ji'i ngu' cha' cua ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi, si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji'i tya'a ñati na.

¹⁸ Ná tyiquee' ñacui sca ñati ji'na: "Tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ndyosi tu'ni. Pana nu na' ni, nti' na' cha' cuayá' tsa cuentya ji'i ycu' Ndyosi masi cua'ni na' xi cha' tso'o lo'o ñati", ñacui ngu'. Tso'o lacua. Ndi'ya chcu' na' lo'o ngu' bi' li': "Cacha' ma 'na lacua cha' cua ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ni, masi ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ñati; pana laja lo'o ndyu'ni tso'o na' lo'o ñati, li' ca cuayá' ti' ma cha' chañi cha' ngusñi na' cha' ji'i ycu' Ni", ñacui na' ji'i ngu' bi'. ¹⁹ Jlya ti' ma cha' sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Tso'o tsa, pana cua ña'a ca cui'i xña'a jlya ti' cha' bi'; lo'o jua'a lye tsa nchcu' cui'i xña'a bi', cha' ntsii cui'i ji'i ycu' Ni. ²⁰ Nga'a cha' ca cuayá' ti' ma, cha' ná chañi cha' ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi si ná lo'o cua'ni na cha'

tso'o cha' xtyucua na jil'i tya'a ñati na.
²¹ Ndi'ya ngua cha' ngua cuayá' ti' ycuí' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya jil'i Abraham, jyo'o cusu' ji'na: na'a Ni cha' ntaja'a nu cusu' ta jil'i sñi' ycuí' ca, nu Isaac bi', cha' caca yu sca msta.
²² Ntsu'u sca cña nu ngua'ni Abraham lacua. Xqui'ya bi' ngua cuayá' ti' ycuí' Ndyosi cha' cua ngusñi Abraham cha' nu nchcui' Ni lo'o; jlya tsa ti' nu cusu' cha' bi', bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu cña bi'.
²³ Bi' laca cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: "Ngusñi Abraham cha' jil'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ntucua Ni cha' jil'i Abraham cha' caca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya jil'i". Tya'a tso'o ycuí' Ndyosi ngua Abraham li', nacuj quityi.

²⁴ Jua'a ca cuayá' ti' cu'ma lacua, cha' ntaja'a ycuí' Ndyosi tucua Ni cha' jil'i ñati lo'o ndyu'ni ngu' cha' tso'o, si' xqui'ya cha' nacuj ti' ngu' cha' jlya ti' ngu' jil'i Ni.
²⁵ La cui' jua'a ntucua Ni cha' jil'i nu cuna'a calle nu ngua naa Rahab; ntucua Ni cha' nu nchcui' ma' bi', ñi'ya laca si ngua ma' sca ñati tso'o, xqui'ya cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ma' cuentya jil'i ycuí' Ndyosi. Cua nda ma' su nguti' ngu' nu ndyaa na'a jil'i quich'i tyi ma' cuaana ti; li' ngulu'u ma' chaca tyucui jil'i ngu' su tyaa tso'o ti ngu' bi', cha' xna ngu' jil'i ngu' xña'a li'.
²⁶ Lo'o jua'a nu na ni, si ñacuj na cha' cua ngusñi na cha' jil'i ycuí' Ndyosi, pana ná ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua jil'i tya'a ñati na, li' laca na ñi'ya laca ñati nu ndyaa cresiya jil'i cha' cua ngujuii ngu'.

3

Cua'a na xi jil'i cha' nu chcui' na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, ná tso'o si tyuu tsa tya'a ma culu'u ma jil'i tya'a ñati ma; cuayá' xti ti na caca na mstru nu culu'u cha' jil'i ycuí' Ndyosi jil'i ngu' tya'a na. Cua jlo ti' ma cha' lye tsa ndi'i loo ngu' ña'a ngu' ji'na, bi' cha' yala tsa chcui' ngu' ji'na si xñi na cña cha' culu'u na jil'i ngu' tya'a na.
² Chañi laca cha' ntsu'u quiya' lcaa na ndyu'u tsa tu'ba na

lo'o nchcui' na lo'o tya'a ñati na; ná ntsu'u ni sca ñati nu bilya tyu'u tsa tu'ba tsiya' ti, nu lo'o nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Si ntsu'u ñati nu nchca jil'i cua'a jil'i cha' nu nchcui' ycuí' ca ngu', ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti laca ngu' bi'. Ná tyiquee' taca cua'a ngu' bi' jil'i ña'a tsaca ngu', si jua'a; pana tucui tsa laca cha' cua'a na jil'i ycuí' ca na, cha' ná chcui' na cha' cuxi.
³ Ndi'ya ndu'ni na lo'o sca cuayu: nsta na chcu'a tyu tu'ba ni', cha' li' taca culo na cña jil'i ni', cha' tsa ni' lo'o na macala su nti' na cha' tsa na.
⁴ Xa' ña'a ndu'ni ngu' lo'o nclya' ngu' sca yaca ni'i: nu ñati nu laca loo jil'i yaca ni'i ni, lo'o cala' ngu' sca ya' piti nu ntucua nde siyu' yaca ni'i bi', taca jil'i ngu' tsalo'o ngu' jil'i macala su nti' ngu' cha' tsa ngu' lo'o. Masi tonu tsa yaca ni'i bi', masi lye tsa ndyaca cui' nu ndyalo'o jil'i, taca jil'i ngu' tsalo'o ngu' jil'i macala su nti' ngu' tsa ngu'.
⁵ La cui' jua'a laca lo'o sca cha' nu nchcui' na; masi xca ti cha' laca bi' nti' na, pana quiña'a tsa cha' tlyu nchcui' na ntsu'u quiya'. Tucui tsa laca cha' cua'a na jil'i tu'ba na, cha' ná chcui' na cha' cuxi jua'a. Lo'o jua'a quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni sca cha' nu chcui' na; ñi'ya laca cha' xti ti quii' nti' cha' chca'a quii' jil'i quixi' tonu, quiña'a tsa su tyaqui quixi' li'.
⁶ Ñi'ya laca sca quii', jua'a laca sca cha' nu chcui' na; xqui'ya bi' taca xana chaca chalyuu nu cuxi tsa ji'na, nu lo'o cua ndyatí nu cha' cuxi bi' ndyaa nde ne' cresiya ji'na. Xana cañi cha' cuxi bi' tyucui ña'a na li'. Xqui'ya sca cha' nu chcui' ti na, ndyaca'a quii' li'; lo'o nu quii' bi' ni, nde ca bilyaa tsiya' ti ndyu'u bi' lijya cañi lcaa su ndi'i na.
⁷ Taca jil'i ñati chalyuu cua'ni masu jil'i lcaa lo na'ni tyaala, masi na'ni nu ndyaa quiya' ti, masi na'ni nu ndyacuí' cua, masi na'ni nu sube' ne' ni' lo yuu, masi na'ni nu ntsu'u lo tyujo'o; na cua ndyu'ni masu ñati jil'i lcaa lo na'ni bi'.
⁸ Pana cha' nu nchcui' na ni, ná caja ñi'ya nu cua'ni masu na jil'i, cha' nga'aa chcui' na cha' cuxi lo'o ñati.

Cuxi tsa laca tu'ba na, ná nchca ji'na cua'a na ji'í ycuí' ca na. Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña tyaala, jua'a nti' tu'ba na, cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu nchcui' na. ⁹ Tucua lo cha' nchcui' na, cha' ndyu'ni tlyu na ji'í ycuí' nu Xu'na na, la cui' Ndyosi Sti na; lo'o jua'a nsta na qui'ya ji'í tya'a ñati na, masi ngüiñá ycuí' Ndyosi ji'í lcaa ñati chalyuu na cha' laca na ñi'ya ña'a ycuí' Ni. ¹⁰ La cui' tyuu tu'ba na ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' na, masi cha' tso'o nu nchcui' na lo'o ycuí' Ndyosi, masi cha' cuxi nu nchcui' na lo'o tya'a ñati na. Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo, ná tso'o cha' ndyaca jua'a. ¹¹ Si'í sca ti tyuu pilya ntyucua hitya tso'o stu'ba ti lo'o ntyucua hitya cñi'. ¹² Jua'a lo'o yaca si'yu ni; ná taca tyu'u ntsati ji'í yaca quixuu, ni ná taca tyu'u quixuu ji'í yaca ja'ba, cha' ná ca quixa' cha'. Ná caja hitya nu tso'o co'o na ca su ntyucua hitya cñi'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' na scaa cha'

¹³ Nu lo'o nti' ma cha' tso'o tsa nchca ji'í ma nchcui' ma, cha' tso'o tsa nduna ma scaa cha' nu nda ñati lo'o ma, li' xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma laja lo'o ndi'í ma chalyuu, cha' taca cui'ya xa' la ñati cuentya ji'í ma cha' ñati tso'o laca ma. Ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'í ngu', pana tso'o ti chcui' ma lo'o ngu'. ¹⁴ Ná taca ña'a ngu' cha' ñati tso'o laca ma si liye' ti' ma, si chiya'a tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'í ñati, si xcui' cña ji'í ycuí' ca ma ntsu'u tyiquee ma; na nñilo'o ma ji'í tya'a ma si jua'a ndu'ni ma, hasta ndacu' ma cha' liñi nu cua nda ycuí' Ndyosi lijya chalyuu. ¹⁵ Si'í nde su ntucua ycuí' Ndyosi ndyu'u cha' cuxi nu nchcui' ma, sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu laca bi'; sca cha' nu cua nda ycuí' nu xña'a laca cha' nu nchcui' ma bi'. ¹⁶ Si liye' ti' na ji'í tya'a na, si xcui' cña ji'í ycuí' ca na ntsu'u tyiquee na, ná caca stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a na li'; lcaa lo cha' cuxi caca cua'ni na li'. ¹⁷ Pana lcaa cha' nu nda ycuí' Ndyosi cha' chcui' na lo'o ñati, xcui' cha' tso'o

laca bi'; ná nguxa' cha' tso'o bi' lo'o cha' cuxi, ná ntsu'u cha' xuu tya'a na lo'o tya'a ñati na. Cha' tso'o ti laca nu nda Ni cha' chcui' na lo'o ñati, cha' xcui' na tso'o ti cua'ni na lo'o ñati li'. Lo'o jua'a ndu'ni cha' bi', cha' cua'ni tya'na ti' na ji'í ñati, ña'a cuayá' nu cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na ji'í ngu'; ndu'ni cha' sca ti cha' liñi chcui' na lo'o ñati, si'í cha' cuiñi chcui' na lo'o ngu'. ¹⁸ Tso'o tsa ndyu'ni ñati nu ná nclyana cha' cusuu lo'o tya'a ñati, ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee nchcui' lo'o tya'a ñati. Tiya' la li' tyu'u tucua quiña'a la cha' tso'o nu cua nti' ycuí' Ndyosi cha' caca nde chalyuu, xqui'ya cha' nclyacua tso'o ti' ngu' bi'.

4

Ná cua'ni tya'a na lo'o ñati cuxi nu ntsu'u chalyuu

¹ ¿Ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a ma? ¿Ni cha' laca lya' tsa ti' ma ji'í tya'a ñati ma? ¿Ha si'í na ndacui' tsa ti' ma ji'í scaa na nu ntsu'u ji'í tya'a ñati ma? Ná nchca ji'í ma cha' ti' ti tyi'í tyiquee ma lo'o tya'a ma xqui'ya lcaa lo cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma ji'í. ² Si ntsu'u sca cha' nu tiji' tsa ti' ma ji'í, lo'o ná ntsu'u chacuayá' cha' caja cha' bi' ji'í ma, li' nti' ma cujuí ma ji'í ñati, cha' jua'a taca caja cha' bi' ji'í ma, nti' ma. La cui' jua'a si ndacui' tsa ti' ma ji'í sca na nu ná nchca caja ji'í ma, li' nchcui' ma cha' ti'í ji'í nu ca ji'í na bi', nxuu tya'a ma lo'o ngu' bi' li'. Pana ná ndyiji na nu nti' ma caja ji'í ma, xqui'ya cha' ná ndijña ma cha' bi' ji'í ycuí' Ndyosi su clyo; ³ masi ndijña ma sca cha' ji'í ycuí' Ndyosi, pana cuxi tsa tyiquee ma, bi' cha' ná ndyiji cha' bi' ji'í ma li'. Tsa nde ti cha' ntsu'u tyiquee ma: cua nti' ma cha' caja ji'í ma cua ña'a ca cha' nu tyaala' tyiquee ycuí' ca ma, pana ná tso'o cha' ndyu'ni ma jua'a; ⁴ cua nguxtyanu ma ji'í ycuí' Ndyosi, cua ntsu'u cha' ji'í ma lo'o sca cha' nu cuxi tsa, si jua'a ndyu'ni ma. ¿Ha ná nchca cuayá' ti' ma cha' tya'a cusuu ycuí' Ndyosi laca na, si xcui' cha' ji'í ycuí' ca ti na ntsu'u tyiquee na? Na nxuu

tya'a na lo'o ycui' Ndyosi, si cua'ni tya'a na lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ⁵ Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'a si'i cha' laja ti nda Ni: “Nu Xtyi'i ycui' Ndyosi nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; pana yala tsa caca chii ti' Ni ji'na, si lo'o ntsu'u sca cha' cuxi loo”. Jua'a nacui quityi. ⁶ Tlyu la tsiya' ti cha' tso'o nu ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o na, cha' xtyucua Ni ji'na. Ndi'ya nscua chaca cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi: “Ná sca na ta ycui' Ni ji'i ñati nu xcui' tyijiloo ji'i tya'a ñati ngu', nti' ngu'; pana quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni Ni lo'o ñati nu tso'o ti ndi'i chalyuu, nu ná ndyu'ni tyucuaa ti' lo'o xa' ñati”, nacui quityi bi'. ⁷ Taquiya' ma cha' ji'i ycui' Ndyosi lacua. Xuu tya'a ma lo'o nu xña'a, lo'o li' xna nu cuxi bi', tyu'u clya bi' su ndi'i ma li'. ⁸ Tso'o tsa xñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi, lo'o li' tucua Ni cha' ji'i ma. Si ntsu'u tsa qui'ya ji'i ma, nga'a cha' xtyanu ma lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o; jua'a cua'ni tye ma ji'i lcaa cha' cuiñi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma. ⁹ Ntsu'u cha' ca xñi'i ti' ma xqui'ya nu quiña'a tsa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' ndu'ni cha' xi'ya ma, ndu'ni cha' cunaa ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Xi'ya ca ma juani, masi nxyi tsa ma nquicha'; ca xñi'i tsa ti' ma juani, masi chaa tsa ti' ma nquicha'. ¹⁰ Cua'ni ma cha' ca tyuju'u ti' ma nde loo ycui' Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma, lo'o li' ta Ni sca se'i tso'o la su tyi'i ma ca su ntucua ycui' Ni.

Ná chcuí' na cha' ti'í ji'i ngu' tya'a na

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi ma cha' ji'i Cristo, ná chcuí' ma ji'i ngu' tya'a ma. Si chcuí' cuxi na ji'i ngu' tya'a na ni, si sta na qui'ya ji'i ngu' bi', laca cha' nchcuí' cuxi na ji'i lcaa cha' nu nda ycui' Ndyosi Sti na lo'o ñati tya clyo la; na ndacu' na ji'i cha' bi'. Jua'a ndyu'u cha' si chcuí' na cha' ti'í ji'i ngu' tya'a na. Si ná ndaquiya' na ji'i lcaa cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o na, si

chcuí' cuxi na ji'i cha' bi', na ndacu' na ji'i cha' nu cua nda Ni lo'o na; jua'a ndyu'u cha' li'. ¹² Lo'o ycui' Ndyosi ni, sca ti ycui' Ni laca nu cua nda cha' bi' lo'o ñati tya clyo; sca ti ycui' Ni cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati cuentya ji'i cha' bi' nde loo la; sca ti ycui' Ni taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i ñati, nu lo'o cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'; jua'a ycui' Ndyosi laca nu taca cua'ni tye Ni ji'i ñati tsiya' ti, nu lo'o nti' ti Ni. Ná stu'ba laca ma lo'o ycui' Ndyosi, bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' cua'ni cuayá' ma ji'i tya'a ñati ma.

Ná chcuí' na quiña'a tsa cha' tonu lo'o tya'a ñati na

¹³ Nga'a cha' chcuí' na' sca cha' lo'o cu'ma, cha' ntsu'u cu'ma nu nchcuí' ma ndi'ya: “La quee, ca bcha la tsaa ya ca quichi tyijyu' bi'”, nacui ma. “Ca bi' tyanu ya tyucui sca yija, cha' quiña'a tsa ngana cua'ni ya ca bi'”, nacui ma. ¹⁴ Pana ná sca cha' jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya ña'a chalyuu nu caya ji'i ma quee bcha la. Chalyuu su ndi'i na juani, ñi'ya laca sca cuichi coo, jua'a laca bi'; tsiya' ca ndyu'u tucua cuichi coo, lo'o jua'a yala ti ncliji yu'u bi'. ¹⁵ Tso'o la si ndi'ya ti cha' ta ma lo'o ñati: “Nde ti tyi'i ya”, ñacu'i ma, “nde cña cua'ni ya; masi cña bi' cua'ni ya, sca ti si ta ycui' Ndyosi chacuayá' cua'ni ya jua'a”, ñacu'i ma. ¹⁶ Pana si'i jua'a nchcuí' ma juani, cha' tyixi tsa ndyu'ni ma lo'o tya'a ñati ma; lye tsa nchcuí' tyucuaa ti' ma lo'o ngu' tya'a ma. Lcaa quiya' lo'o nchcuí' ma jua'a, cha' cuxi laca bi'. ¹⁷ Lo'o li' ntsu'u qui'ya ji'i ma, cha' ná ntaja'a ma cua'ni ma sca cña tso'o nu ngulo ycui' Ni ji'i ma cha' cua'ni ma.

5

Sca cha' nu nchcuí' yu lo'o ngu' culiya'

¹ Juani ni, cua'a jyaca ma xi 'na laja lo'o ta na' sca cha' lo'o cu'ma, nu laca ma ngu' culiya'. Tso'o la si xi'ya ma juani, cunaa ma li' xqui'ya cha' ti'í nu cua lijya cha' tyacua ji'i ma, ² cha' cua nguliji yu'u cha' culiya' ji'i ma

jua'a ti. Cua ngunu'u lyiji lcaa late' tso'o ji'i ma, cha' cua ndyacu cuixu' ji'i. ³ Lo'o jua'a cua ntyucua cuayaa' chu' lcaa chcuā oro ji'i ma, lcaa chcuā plata ji'i ma. Nu lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca ji'i yu'ba bi' ji'i ma, li' ca cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya lo'o ngunu'u chcuā oro chcuā plata nu ntsu'u ji'i ma, jua'a cua ndye cha' ji'i lcaa ma; ñi'ya laca si ndyaqui lyiji ma lo quii', cua ndye cha' ji'i ma li'. Quiña'a tsa cha' tso'o cua nguxco'o ma nguicha', cha' cua'nijo'o ji'i ma nde chalyuu, pana cua ngulala ti tye lcaa cha' nde lo yuu chalyuu. ⁴ Lo'o jua'a ná nda ma xcaya' msu nu ndyaa ne' xña ji'i ma, bi' cha' juani cua'a jyaca ma xi ji'i cha' nu nxlyú msu bi' hichu' ma; ca su ntucua ycuí' Ndyosi nu laca Xu'na lcaa chalyuu, ca bi' ndañi nchcui' nu ngu' nu ngua'ni clacua ji'i ma. ⁵ Xcui' tso'o tsa laca su ndi'i ma chalyuu; pana bata chcu' laca cu'ma, cha' xcui' ncl yana ma lcaa ña'a cha' tso'o nu caca tyaala' tyiquee ma. Lo'o nu juani cua ngulala ti tyalaa tsa cha' cajaa ma, cha' li' cua'ni cuayá' ycuí' Ni ji'i ma. ⁶ Laja lo'o tya ndi'i ma nde chalyuu nsta ma qui'ya ji'i ngu' ti'i nu ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni bi'; ndyujuii ma ji'i ngu' bi', masi ná nchca ji'i ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' ji'i ycuí' ca ngu'.

Talo na tyiquee' cha' xacu' ycuí' Ni sca cha' ji'na nu ngüijña na ji'i

⁷ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, talo ma tyiquee' cha' ntajatyaa ma ji'i ycuí' nu Xu'na na, ni jacua' caa Ni chaca quiya' nde chalyuu. Ñati nu cua ndyataa xtya ji'i ni, ndalo tsa tyiquee ngu' ntajatyaa ngu' ni jacua' tyu'u si'yu nu ndulo tsa cha' caja ji'i ngu'; ndu ti' ngu' bi' cha' ca'ya tyo, masi tyo nu ca'ya yala la, masi tyo nu ca'ya tiya' la. ⁸ Lo'o jua'a cu'ma ni, nga'a cha' talo ma tyiquee'; cua'ni nguula ti' tyiquee ma, cha' ná tya'achu' ma ji'i ycuí' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caa ycuí' nu Xu'na na chaca quiya' nde chalyuu. ⁹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí' Ni, ná

chcui' ma cha' ti'i ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná sta Ni qui'ya ji'i ma li'. Cua ngulala ti tyalaa ycuí' nu Bese nu laca loo ca su ndi'i na. ¹⁰ Cu'ma ngu' tya'a na, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua ji'i jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la; tyiquee' tsa ndalo ñati bi', masi lye tsa nchcube' ycuí' ngu'. ¹¹ Nacu' na cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee jyo'o bi', cha' cua ndalo tsa tyiquee ngu' lo'o nguxcube' ñati ji'i ngu' tyempo bi'. Cua ndyuna ma ñi'ya ngua cha' tyiquee' tsa ndalo jyo'o Job, nu lo'o quiña'a tsa cha' cuxi ngua ji'i yu. Lo'o li' su cua ndye cha', xa' ndya Ni lcaa cha' tso'o ji'i yu chaca quiya'. La cui' jua'a, xcui' na tya'na ti' Ni ji'na, xcui' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

¹² Nde laca sca cña nu ná nga'a cha' cua'ni na tsiya' ti, cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí' Ndyosi: Ná cua'ni ma jura laja ti lo'o xtañi ycuí' Ni lo'o cua quiñi ti sca cha' ji'i ma lo'o xa' ñati; ná ñacu' ma: “Chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi nu ntucua nde cua”, ni ná ñacu' ma: “Chacuayá' ji'i ndyosi nde lo yuu”. Ná culotu ma ni sca xtañi Ni tsiya' ti, cha' caja ñi'ya nu tyanu tachaa cha' ji'i ma lo'o ñati. Tsa bi' ti cha' ñacu' ma ji'i ñati: “Cua'ni na”, ñacu' ma, si taca cua'ni ma ji'i; lo'o jua'a “Ná cua'ni na”, ñacu' ma, si ná nchca cua'ni ma ji'i. Ná caja ñi'ya sta Ni qui'ya ji'i ma li'.

¹³ Nu lo'o lye tsa nchcube' scaa ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús, tso'o si chcui' ma lo'o ycuí' Ndyosi la cui' hora bi'. Lo'o jua'a si ntsu'u scaa ma nu chaa tsa ti' ma, tso'o tsa si cula tu'ba ma sca jii ji'i ycuí' Ndyosi li'. ¹⁴ Lo'o ntsiya sca ngu' tya'a ma nu quicha, li' tso'o cuane ma ji'i ngu' cusu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycuí' Ni, cha' caa ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'i nu quicha bi'. Lo'o li' jña ngu' bi' cha' clyu ti' ji'i ycuí' Ndyosi, cha' cua'ni Ni cha' tyaca tso'o nu quicha bi'; cuati salú ngu' setye nu ntsu'u taná lo hichu' yu quicha bi' chacuayá' ji'i ycuí' nu Xu'na na. ¹⁵ Tyaca tso'o nu ñati quicha bi' li', xqui'ya cha' jlya

ti' mā cha' nu cua nchcui' mā lo'o ycu' Ndyosi; tya ta Ni chalyuu jī' nu quicha bi' chaca quiya', lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' jī' yu jī' qui'ya nu ntsu'u jī' yu. ¹⁶ Bi' cha' lacua, ñii mā jī' ngu' tya'a mā si ntsu'u qui'ya jī' mā, cuati jña mā cha' clyu ti' jī' ngu' tya'a mā lo'o ycu' Ndyosi, cha' ca tso'o tyucui ña'a mā chaca quiya'. Quiña'a tsa cña caca jī' sca ñati nu lubii cresiya jī' cuentya jī' ycu' Ndyosi, nu lo'o jña yu sca cha' jī' Ni. ¹⁷ Ñati chalyuu ti ngua jyo'o Elías; ñi'ya laca na ñati chalyuu, la cui' jua'a ngua yu ñati. Pana ngua sca quiya' nu tya'na tsa nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi cha' ná ca'ya tyo chalyuu bi'; lo'o li' chu' sna yija cla'be ná ngua'ya tyo tsiya' ti. ¹⁸ Ña'a cuayá' nu nchcui' yu lo'o Ni chaca quiya', li' xa' ngua'ya tyo tso'o ti; lo'o li' ngua tso'o lcaa na cuiñii jī' ngu'.

¹⁹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jī' Jesús, nu lo'o ntsu'u sca ngu' tya'a mā nu cua tya'achu' ti jī' cha' tso'o jī' Jesús bi', tso'o tsa caca cha' si caca jī' scaa mā chcu' tso'o mā lo'o yu, cha' xñi yu cha' jī' ycu' Ndyosi chaca quiya'. ²⁰ Si ntsu'u cu'mā nu caca jī' mā cua'a mā jī' tya'a ñati mā cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' culu'u mā cha' jī' ycu' Ndyosi jī' ngu' bi' chaca quiya', tso'o tsa cña cua'ni mā li'; taca cua'ni lyaá mā jī' ngu' bi' li', cha' ná chcuna' chalyuu jī' ngu'. Lo'o jua'a caja ñi'ya nu cui'ya ycu' Ndyosi cha' clyu ti' jī' ngu' jī' lcaa qui'ya nu ntsu'u jī' ngu' bi'.

Quityi nu nguscua San Pedro ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

¹ Pedro laca na' nu nscua na' quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i Jesús, cu'ma ngu' nu ndi'i tyijyu'. Ntsu'u cu'ma nu ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Ponto; xi xa' la tya'a cu'ma ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Galacia, jua'a loyuu su cuentya Capadocia, jua'a loyuu su cuentya Asia, jua'a loyuu su cuentya Bitinia cua lye tsa ngañi ma. Cña nu nda ycu'i Jesucristo 'na, bi' laca cha' tsa'a na' chcu'i na' cha' ji'i Ni lo'o xa' la ñati. ² Tya clyo la cua jlo ti' ycu'i Ndyosi Sti na lcaa ña'a cha' nu caca nde loo la, bi' cha' ngusubi ycu'i Ni ji'i ma. Lo'o juani ndyu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi cña cha' tyanu lubii cresiya ji'i ma, cha' taquiya' ma ji'i ycu'i Jesucristo; na cua ngujui yu lo crusi xqui'ya cu'ma, ndyalú tañi yu cha' caja ñi'ya caca lubii cresiya ji'i ma. Lo'o juani nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' jua'a ti ti tyi'i tyiquee ma lcaa hora.

Ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na

³ Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' bi' laca nu ndu'ni tlyu Jesucristo nu Xu'na na ji'i, la cui' Sti Jesucristo nu Xu'na na laca bi'. Tya'na tsa ti' ycu'i Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni cucui Ni cresiya ji'na; ntsu'u chalyuu cucui ji'na juani, xqui'ya cha' ndyu'ú ycu'i Jesucristo chaca quiya' nu lo'o ngujui yu. Lo'o nu juani cua ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na, ⁴ xqui'ya cha' cua ngua'ni lyaá Jesús ji'na. Ná ntsu'u ni sca cha', ni sca ñati nu taca cua'ni ñu'u ji'i cha' nu cua ngujui ji'na; ni sca na tsiya' ti, ná ca cua'ni tye na bi' ji'i cha' tso'o nu tyacua ji'na ca slo ycu'i Ndyosi lo'o

cua tye ti cha', ná ntsu'u na nu taca cua'ni cuxi ji'i cha' bi'. ⁵ Cua ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' ndu Ni cua ji'i ma juani cha' ña'asii Ni ji'i ma. Ná ntsu'u ni sca na nu nguula la juersa ji'i, nu taca ji'i tyijloo ji'i ycu'i Ndyosi; cua'a Ni ji'i ma ji'i nu cuxi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ma lo'o tye chalyuu re, cha' cua ndyaa Ni ngua'ni cho'o Ni su tyi'i ma ca slo ycu'i Ndyosi.

⁶ Bi' cha' caca chaa ti' ma juani, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma, masi ntsu'u quiya' xñi'i ti' ma xqui'ya lcaa lo cha' ti' nu ndyacua ji'i ma; pana xti ti tyempo nu ca xñi'i ti' ma. ⁷ Ndyacua cha' ti' ji'i ma jua'a, cha' taca cua'ni cuayá' Ni ji'i ma, si chañi cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ni. Jlo ti' ma cha' quiña'a tsa nga'a chcu'a oro; pana hora ti ndu'ni cuayá' ngu' ji'i oro bi' lo'o quii' cha' tyalá bi', cha' ña'a ngu' si chañi cha' xcui' oro laca bi'. Nde loo la quiñu'u chcu'a oro, tye cha' ji'i, masi quiña'a tsa cña ngua'ni ngu' cha' tyubii oro bi' tya clyo; pana nu cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi ma ni, ndulo tsa cha' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Masi quiña'a tsa chcu'a oro caja ji'na, ná stu'ba tsiya' ti cha' ji'i bi' lo'o ycu'i Jesús. Lo'o ndye ndalo ma ji'i lcaa cha' ti' nu ndyacua ji'i ma xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Ni, li' tso'o tsa cha' nu caja ji'i ma lo'o tyu'u tucua ycu'i Jesucristo caa chaca quiya'; ta Ni sca su tso'o cha' tyi'i ma slo ycu'i Ni laja xee nu ndubi tsa ca su ntucua ycu'i Ni.

⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i Jesús, masi bilya ña'a ma ji'i Ni; hasta juani tya lyiji ña'a ma ji'i, pana jlya ti' ma cha' lu'ú Ni. Chañi cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma juani xqui'ya Jesús, ni ná tye chca cha' chcu'i ma lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee ma cuentya ji'i ycu'i Jesús lo'o xa' ñati. ⁹ Cua ngusñi ma cha' ji'i Ni, bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' chañi laca cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ma lo'o cua ndye chalyuu.

¹⁰ Nu jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la ni, nchcu'i tsa

jyo'o cusu' bi' ji'i cha' tso'o nu cua'ni ycu' Ndyosi nde loo la, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ñati tya'a ndi'i na chalyuu; xcui' cuentya ji'i ycu' Ndyosi nchcui' ngu' cha' bi', pana ná ngua cuayá' tso'o ti' ycu' ca ngu' bi' ñi'ya nu cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca nde loo la, ni jacua' cua'ni Ni cha' bi'. ¹¹ Xtyi'i ycu' Cristo ngulu'u lcaa cha' ji'i ngu' bi', ñi'ya nu caca ji'i ycu' Cristo nde loo la, ñi'ya nu chcube' yu nde loyuu chalyuu, ñi'ya nu tlyu tsa cha' tso'o nu caca ji'i yu lo'o tyaa yu ca slo ycu' Ndyosi chaca quiya'. Lo'o li' ngulana tsa nu ngu' jyo'o bi', cha' quije cha' ji'i ngu' tilaca caca nu Cristo bi', ni tsa tyu'u tucua yu nde chalyuu. ¹² Pana ná quije cha' bi' ji'i ngu' bi' li'; sca ti cha' nchcui' ycu' Ni lo'o ngu' bi', cha' si'i ycu' ngu' bi' laca nu ca cuayá' tso'o ti' ñi'ya caca cha' bi' tyempo nde loo la. Pana cu'ma ni, nu lijya chalyuu nde loo la ji'i ngu' jyo'o bi', nchca cuayá' ti' ma juani, xqui'ya cha' cua ndyuna ma lcaa cha' tlyu nu ngua'ni Jesucristo. Cua ndacha' liñi ya cha' bi' ji'i ma; chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu' Ndyosi ngulu'u ya cha' bi' ji'i ma, cha' cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni lijya lo ya nde chalyuu. Lo'o jua'a lcaa xa ji'i ycu' Ni nu ndi'i slo Ni, lcaa ngu' bi' nti' tsa ngu' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' nu ngua ji'i Cristo lo'o ñaa yu nde chalyuu.

Nti'ycui' Ndyosi cha' caca lubii cresiya ji'na lcaa tsá lo'o tya ndi'i na chalyuu

¹³ Bi' cha' culacua xi ti' ma, tii ti' ma tyi'i ma chalyuu, cha' lcaa tsá jatya ma ji'i cha' tso'o nu cua tlyu xi, nu cua'ni Ni lo'o ma lo'o cua'ni lyaá lyiji Ni ji'i ma; jua'a caca nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo chaca quiya'. ¹⁴ Taquiya' tso'o ma ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi cha' caca ma sñi' Ni nu tso'o tsa ndu'ni; nga'aa cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la, nu lo'o bilya ca cuayá' ti' ma cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁵ Xcui' na lubii tsiya' ti' laca ycu' Ndyosi, xcui'

liñi tsa cha' nu ndu'ni Ni, lo'o jua'a laca Ni nu Xu'na na juani. Bi' cha' nti' Ni cha' xcui' lubii tsa caca cresiya ji'i ma, xcui' cha' liñi cua'ni ma. ¹⁶ Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi: “Cua'ni ma cha' caca lubii cresiya ji'i ma lcaa hora, cha' xcui' lubii tsa laca na' tsiya' ti”, nacui ycu' Ndyosi.

¹⁷ Xcui' liñi ti ndu'ni cuayá' Ni ji'i ñati, ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni scaa ngu', ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni scaa ngu' laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu. Bi' cha' ntsu'u cha' cutsii ma xi lo'o chcui' ma lo'o ycu' Ndyosi ndi'ya: “Sti ya”, ñacui ma ji'i Ni. Ntsu'u cha' taquiya' ma ji'i ycu' Ndyosi Sti na lcaa tsá lo'o tyi'i ma chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma cuentya ji'i Ni. ¹⁸ Cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cube ti' ma ji'i lcaa cha' nu ngxu'tyanu jyo'o cusu' ji'na cha' cua'ni na. Nda jyo'o cusu' bi' cha' bi' lo'o na, masi jlo ti' ngu' bi' cha' ná caja ñi'ya nu clyaa na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o cha' bi'. Pana cua nda ycu' Ndyosi caya' cha' tyu'ú na su lubii juani; si'i cñi plata laca cha' bi', ni si'i cñi oro laca nu nda Ni, cha' si cñi laca bi' ni, quiñu'u bi' masi chalyuu juani ti. ¹⁹ Nu lo'o ngujuii Cristo lo crusi lo'o ndyalú tañi ycu', li' nda Ni caya' loo qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' ngua Cristo ñi'ya nti' sca msta lu'ú nu xcui' na tso'o, nu xcui' na lubii; lo'o nu tañi ycu' Cristo bi' ni, bi' laca caya' nu ngua'ni lyaá ji'na.

²⁰ Tya clyo lo'o bilya cuiñá Ni chalyuu, cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ntsu'u cha' cua'ni Cristo cña tonu bi'; pana ngu'uatya ycu' Ni ni jacua' nu tyalaa tyempo bi'. Li' ñaa Cristo, ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na, cha' tyacua cha' tso'o bi' ji'na. ²¹ Xqui'ya Cristo, bi' cha' jlya ti' ma ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua ngua'ni ycu' Ni cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Lo'o li' nda ycu' Ndyosi sca su tso'o su tyi'i Cristo, ca su tlyu su ntucua ycu' Ni. Ngua'ni Cristo cña tonu bi', cha' taca xñi ma cha' ji'i ycu'

Ndyosi, lo'o li' taca tyu ti' ma cha' caca lcaa ña'a cha' nu nacui Ni cha' caca.

²²Xqui'ya cha' nxyucua Xtyi' ycu' Ndyosi ji'i ma, na cua ndaquiya' ma ji'i cha' liñi nu nda ycu' Ndyosi lo'o na, bi' cha' ngua lubii cresiya ji'i ma; juani taca caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. Pana tyucui tyiquee ma ntsu'u cha' caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, si'i ñi'ya ndu'ni ngu' nu ntsu'u tucua cha' tyiquee ngu' cua'ni cu'ma. ²³Laca ma ñi'ya si cua ngula ma chaca quiya', pana si'i ñi'ya nu ngula ti ma ji'i xtya'a ma; cua ngua cucui cresiya ji'i ma xqui'ya cha' nduna ma cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi nu lu'ú ca, ycu' Ndyosi nu ná nscua cha' cajaa Ni tsiya' ti. ²⁴Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi:

Ñi'ya laca quixi', jua'a laca ñati chalyuu.

Lcaa na nu tso'o ña'a nu ntsu'u ji'i ñati laca ñi'ya nti' sca quee nu ndyu'ú ne' quixi' ti;

ndyanaa quixi' bi', li' ndye quee bi', ngüityi tsiya' ti.

Lo'o jua'a laca lo'o ñati lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' nde chalyuu,

tye cha' tso'o bi' ji'i ngu' stu'ba ti lo'o ycu' ngu'.

²⁵Pana scaa cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi ni, tyanu cha' bi';

na quiñu'u cha' bi' tsiya' ti.

Jua'a nacui quityi bi'. Lo'o jua'a nu cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi nu ngulu'u ya ji'i ma, la cui' cha' bi' laca nu ná quiñu'u tsiya' ti.

2

¹Lo'o cu'ma ni, nga'a cha' xtyanu ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma: nga'aa cñilo'o ma ji'i tya'a ma, nga'aa si'i tucua cha' tyu'u tyiquee ma, nga'aa tyacui ti' ma ji'i sca na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma, nga'aa chcui' ma cuentyu ji'i tya'a ñati ma. ²Ñi'ya laca sca cubi' cuañi' nu ngula ca ti, jua'a laca cu'ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi, cha' tsubi' ti ngusñi ma cha'

ji'i ycu' Ni. Lu'ba ti ntyi' cubi' cuañi' cha' ntyute' tsa; si ná cati' lu'ba ti, ná caluu cubi' tsiya' ti. Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o la si cua'ni cña ti' ma cha' ca tsa'a la ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ñi'ya nti' styi', jua'a laca cha' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i ma. Cua'ni bi' cha' caca nguula la ti' tyiquee ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi, cha' taca clyaá ma ji'i cha' cuxi. ³Cua ndyo'o cuayá' ma xi styi' bi', bi' cha' ngua cuayá' ti' ma cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni ji'na.

Laca Cristo ñi'ya nti' sca quee nu ntucua quiya' ni'i

⁴Ycu' Cristo nu Xu'na na ni, ñi'ya nti' sca quee nu ntucua quiya' ni'i, jua'a laca yu, masi na lu'ú ycu'. Nacui ñati chalyuu nu nti' cuiñá ni'i cha' ná tso'o quee bi'; ná ca cua'ni ngu' cña tso'o lo'o bi', nacui ngu'. Pana la cui' Jesús laca nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i cha' caca cña ji'i Ni, cha' tyucua yu ca su ntucua quiya' cha', lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi.

Bi' cha' nga'a cha' tyati' tso'o tyiquee ma cha' ji'i Cristo bi', ⁵cha' lo'o cu'ma caca ma ñi'ya si laca ma tyuu cha' tya' sca ni'i ji'i ycu' Ndyosi, masi ña'a lu'ú ti ma. Li' xñi ycu' Ni tyuu bi', cha' cuiñá Ni sca ni'i nu tacati tsa cuentya ji'i ycu' Ni. Chaca cha' ni, ñi'ya nti' sti jo'ó nu lubii cresiya ji'i tsiya' ti, jua'a caca lcaa cu'ma, cha' taca ji'i ma sta ma msta slo ycu' Ndyosi juani xqui'ya Jesucristo; nu msta bi' laca ycu' ca ma, si chañi cha' tyucui tyiquee ma nti' ma taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi. ⁶Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi:

Ña'a ma yi'a. Cua ngusubi na' ji'i sca ñati nu ndulo tsa cha' ji'i, ñi'ya nti' sca quee tonu nu quiña'a tsa nga'a, nacui ycu' Ndyosi.

Sta na' ji'i ñati bi' cha' caca quee nu nscua quiya' ni'i 'na nde quichi Sión.

Lcaa ngu' nu xñi cha' nu nchcui' nu ñati bi', caca tso'o tyiquee ngu' li'; cha' liñi tsiya' ti laca cha' nu nchcui' ñati bi'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cu'ma ni, ndulo tsa cha' jii quee bi' cuentya jii ma, cu'ma nu ngusñi ma cha' jii ycu' Ndyosi; pana cuxi tsa cha' caca jii ñati nu ná jlya ti' jii ycu' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cha' jii quee bi':

Cua nguxcuaa cuityi ni' quee tonu bi' clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' ngua ti' ngu';

pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu su ndulo la cha' jii cuentya jii ycu' Ndyosi.

⁸ Ndi'ya nscua chaca cha' nu nchcui' jii quee bi' chaca se'i lo quityi:

Tyeje sna quiya' ngu' chu' quee bi', clyú ngu' tyucuii su lijya ngu' lo'o tyucua quee bi' quiya' ngu'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'; na nclyú ngu' tyucuii cha' ná ndaquiya' ngu' jii cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi. Ngua'ni ycu' Ndyosi jua'a cha' ná taca tya'a ngu' tyucuii jii Ni si ná xñi ngu' cha' jii ycu' Ni.

Ñati nu ntsu'u cha' jii lo'o ycu' Ndyosi

⁹ Pana cu'ma ni, cua ngusubi ycu' Ndyosi jii cu'ma cha' caca ma ña'a tsaca taju ñati nu ndyu'ni tlyu jii ycu' Ni. Laca ma ñi'ya laca sca latya sti jo'ó nu cuentya jii ycu' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti; ñi'ya tsaca taju ñati lubii laca ma cha' cua'ni tlyu ma jii ycu' Ndyosi laca tsa. Ndu'ni Ni lo'o ma: “Ñati 'na laca ma”, nacui Ni. Bi' cha' nti' tsa Ni cha' chcu' ma lo'o lcaa ñati laca ña'a cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ma; cua ngulo Ni jii ma jii chalyuu cuxi su talya tsa ña'a, cha' tya'a ma ca su ndubi tsa xee jii ycu' Ni. ¹⁰ Nu juani laca ma ñati jii ycu' Ndyosi, masi nu ngua tya tsubi' la ná ntsu'u cha' jii ma lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti. Lo'o jua'a cua

nchca cuayá' ti' ma juani cha' ndyu'ni tya'na tsa ti' Ni jii ma, masi tya tsubi' la ná nchca cuayá' ti' ma cha' jii ycu' Ndyosi tsiya' ti.

Ndi' na chalyuu cha' cua'ni na cua ña'a ca cña ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nscua cha' tyi' na ca slo ycu' Ni tyempo ca nde loo la, bi' cha' nga'a cha' tyi' na chalyuu juani ñi'ya si laca na ngu' tyijyu' nu ná ntsu'u tyi ngu'. Lye tsa chcu' na' lo'o ma juani cha' nga'aa cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña tyiquee ma cha' cua'ni ma; nga'aa taquiya' ma jii cha' cuxi bi', cha' jua'a nga'aa caca jii nu cha' cuxi bi' cua'ni ñu'u jii ma. ¹² Xcu' cha' liñi cua'ni ma lacua; xcu' cha' tso'o cua'ni ma, xqui'ya nu ñati nu ná jlya ti' jii ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' lo'o ngu' bi' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' ñati tso'o laca ma. Nu juani nti' ngu' bi' cha' cuxi tsa ñati laca ma, bi' cha tso'o la si cua'ni ma xcu' cha' tso'o ti cha' ña'a ñati bi' jii ma; li' ta ngu' bi' cuentya cha' chañi cha' ñati tso'o laca ma. Lo'o ñati bi' cua'ni tlyu jii ycu' Ndyosi tsa nu cua'ni cuayá' Ni jii ñati li'.

¹³ Xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na tucua ma cha' jii lcaa ngu' nu laca loo, masi rey nu laca loo tsiya' ti jii nasiyu re, ¹⁴ masi ngu' gobernador nu laca cña cuentya jii rey bi'. Ngu' nu laca gobernador ni, nchcube' ngu' jii ñati nu ndyu'ni cha' cuxi, lo'o jua'a ndu'ni chi' ngu' loo cua ña'a ca ñati nu ndyu'ni cña tso'o. ¹⁵ Pana nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma xcu' cña tso'o, nga'aa caca chcu' ngu' cha' cuxi jii ma li'; masi nu ngu' nu ná nti' ca cuayá' ti', masi nu ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti, ni sca quiya' ná ntsu'u cha' sta ngu' bi' quiya' jii ma li'. ¹⁶ Ñati nu ndi' tso'o ti laca ma juani, pana ná tso'o si ná taquiya' ma jii ngu' nu laca loo lo yuu chalyuu; msu jii ycu' Ndyosi laca ma juani, bi' cha' tso'o la si cua'ni ma cña nu cuentya jii ycu' Ni lacua, cha' ña'a xa' ñati cha' ntsu'u cha' jii ma lo'o Ni.

17 Tso'o si tucua' mā cha' nu nchcui' lcaa ñati. Lo'o jua'a' cua'ni mā cha' tso'o ti caca tyiquee mā ña'a' mā jil'i lcaa ñati jil'i Cristo, cha' tya'a' mā laca ngu' bi'. Ndu'ni cha' cutsii mā xi jil'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a' ndu'ni cha' cua'ni ch'i mā loo rey nu laca loo tsiya' ti chalyuu.

Ñi'ya nu nga'a' cha' cua'ni ngu' msu lo'o xu'na ngu'

18 Cu'mā nu laca mā msu jil'i ñati ni, taquiya' tso'o mā cña jil'i xu'na mā, masi ndube ti' xu'na mā jil'i mā xqui'ya cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a' ngu' jil'i mā, masi xña'a' tyiquee ngu' ña'a' ngu' jil'i mā. 19 Tso'o tsa ndyu'ni sca msu nu laca ñati jil'i ycu' Ndyosi, nu lo'o ndalo tyiquee msu bi' jil'i xu'na yu, masi xña'a' tsa xu'na yu, masi cha' laja ti xcube' xu'na yu jil'i yu. 20 Si quijil'i xu'na msu jil'i sca msu jil'i xqui'ya cha' ngua'ni msu bi' sca cha' cuxi, ná sca cha' laca li'; nga'a' cha' hcube' msu bi'. Pana cuentya jil'i ycu' Ndyosi, tso'o tsa ndu'ni sca msu si talo tyiquee msu bi' lo'o xcube' xu'na yu jil'i yu laja ti, nu lo'o tso'o tsa ndaquiya' msu bi' jil'i cña jil'i xu'na yu. 21 Tya lo'o ngusubi Ni jil'i mā, tya li' jlo ti' Ni cha' jua'a' xcube' ngu' jil'i mā, cha' la cui' jua'a' nguxcube' ngu' jil'i ycu' Cristo tya clyo la cuentya jil'i cu'mā. Jua'a' ngua cha' ngulu'u Cristo jil'i mā ñi'ya caca talo tyiquee mā lo'o xcube' ngu' jil'i mā. 22 Ná ntsu'u ni sca qui'ya jil'i nu Cristo bi', ni sca cha' cuiñi ná nchcui' yu; 23 masi nchcui' ngu' cha' suba' lo'o yu, ni sca cha' tyaala ná nguxacui' yu jil'i ngu'; nguxcube' tsa ngu' jil'i yu, pana ná ngua ñasi' yu jil'i ngu' li'. Sca ti lo'o ycu' Ndyosi Sti yu nchcui' yu jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o, cha' sca ti ycu' Ni laca nu xcui' liñi ndu'ni cuaya' jil'i ñati. 24 Ycu' Cristo laca nu sca ti quiya' ngujui' ca'a' ngu' jil'i lo crusi cha' taca cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i lcaa na, cha' clyaa' na jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i na; bi' cha' cuentya jil'i Cristo taca tyi' na chalyuu juani, cha' jua'a' tyaja'a' na cua'ni na xcui' cha'

tso'o nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni na. Xqui'ya cha' nchcube' ycu' Cristo, bi' cha' ngua ti' cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee na, ñi'ya nti' lo'o ngua ti' cha' quicha na lo'o ndyaca tso'o na. 25 Lo'o juani nga'aa ndya'a' yu'u ti mā, ñi'ya ndya'a' yu'u xly'a'; na cua nguxtyuu mā ñaa mā ca su nga'a' ycu' nu Xu'na mā nu ña'asii jil'i cresiya jil'i mā.

3

Ñi'ya ntsu'u cha' tyi' ñati lo'o clyo'o

1 Lo'o jua'a' cu'mā ngu' cuna'a' ni, ntsu'u cha' taquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' clyo'o mā, cha' nu qui'yu laca loo jil'i nu cuna'a', masi tya lyiji taquiya' nu qui'yu bi' jil'i ycu' Ni. Pana lo'o ña'a' nu ngu' qui'yu clyo'o mā lcaa cha' tso'o nu ndu'ni mā, li' xñi ngu' cha' jil'i ycu' Ni, masi bilya hcui' mā lo'o ngu' jil'i cha' bi'; 2 lo'o ña'a' clyo'o mā cha' nduna mā cha' nu nchcui' ycu' ngu' lo'o mā, cha' lubii cresiya jil'i mā, ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' jil'i cha' liñi jil'i ycu' Ndyosi li'. 3 Lcaa cu'mā ngu' cuna'a' ni, tso'o si ña'asii mā jil'i quicha' hique mā; pana ná nti' cha' culiji quiña'a' tsa hora jil'i mā, ni ná nti' cha' culiji quiña'a' tsa cñi jil'i mā, cha' cua'ni cho'o mā quicha' hique mā. Ná ntsu'u cha' tyacui' hcua' jyaca mā nu quiña'a' tsa ntsu'u loo, ni ná ntsu'u cha' cacu' mā late' nu quiña'a' tsa nga'a'. Si' na cacu' nu cuna'a' nu cua'ni cha' ndiya la ti' ngu' jil'i. 4 Pana ycu' Ndyosi ndiya la ti' jil'i nu cuna'a' nu tso'o tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu'; si ná liye' ti' ngu', si ná tyaala ngu', bi' laca ngu' cuna'a' nu ndiya ti' ycu' Ndyosi ña'a' Ni jil'i. Ñi'ya laca sca na nu tso'o tsa ña'a', nu quiña'a' tsa nga'a', jua'a' laca ngu' cuna'a' nu ná cuxi tyiquee tsiya' ti cuentya jil'i ycu' Ni. 5 Ná cuxi tyiquee tsiya' ti jyo'o ma' cusu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' Ndyosi nu ngua cua sa'ni. Tso'o tsa ña'a' ma' cusu' bi', cha' ngua'ni tlyu ma' jil'i ycu' Ni, lo'o jua'a' ndaquiya' ma' jil'i cha' nu nchcui' clyo'o ma'. 6 Jyo'o ma' Sara ngua'ni ma' jua'a', cha' ndaquiya' ma'

bi' jil'i jyo'o Abraham nu ngua clyo'o ma'; "xu'na na", nacui ma' bi' jil'i. Lo'o cu'ma ni, ñi'ya silaca ma sñi' ma' Sara bi', jua'a laca cu'ma ngu' cuna'a juani, si xcui' cha' tso'o ndu'ni ma. Nga'aa ntsu'u cha' cutsii ma, nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' ma li'.

⁷ Lo'o jua'a cu'ma ngu' qui'yu ni, tso'o ti tyi'i ma lo'o clyo'o ma, cua'ni tyaca'a ma jil'i clyo'o ma; masi xtyi la juersa ntsu'u jil'i nu cuna'a, pana stu'ba ti laca tyucuaa ma cuentya jil'i ycu' Ndyosi, cha' cua nda Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i tyucuaa ma. Si cua'ni ma tso'o jua'a, tso'o ti tyi'i ma to' tyi ma; li' ná caja sca cha' cuxi nu cua'a jil'i ma, nu cua'ni cha' ná chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi.

Ñi'ya nu chcube' ngu', masi xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'

⁸ Lcaa cu'ma ni, nga'a cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Cristo laca ma; nga'a cha' cube ti' ma jil'i tya'a ma, nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma jil'i lcaa tya'a ma. Lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' ma jil'i tya'a ma, ná cua'ni liye' ti' ma ña'a ma jil'i ngu' bi'. ⁹ Ná cua'ni cuxi ma lo'o tya'a ñati ma, masi ngua'ni cuxi ngu' lo'o ma; lo'o jua'a ná chcu' tyaala ma lo'o tya'a ñati ma, masi tyaala tsa nchcu' ngu' lo'o ma. Na cua ngusubi ycu' Ni jil'i ma cha' xtyucua Ni jil'i cu'ma, bi' cha' tso'o la si chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cha' xtyucua Ni jil'i ngu' tyaala bi'. ¹⁰ Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycu' Ndyosi:

Lcaa ngu' nu nti' caja chalyuu tso'o jil'i ngu', cha' ca chaa ti' ngu', nga'a cha' cua'a ngu' bi' jil'i ycu' ca ngu' cha' ná chcu' ngu' cha' cuxi; la cui' jua'a ná tso'o si tyu'u cha' cuiñi tu'ba ngu' bi'.

¹¹ Ntsu'u cha' tyaatsu' ngu' bi' jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu', cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

Xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi'.

Lo'o li' ntsu'u cha' xtyucua ngu' bi' jil'i tya'a ñati ngu' lcaa tsa, xqui'ya cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu'; jua'a nga'aa xuu tya'a ngu' bi' li'.

¹² Tso'o la si jua'a cua'ni ngu'; cua'ni tyaca'a ycu' nu Xu'na na jil'i nu ñati nu tso'o tyiquee bi' li', cuna Ni lo'o chcu' ngu' bi' lo'o Ni.

Pana lye tyi'i loo Ni ña'a Ni jil'i ñati nu xña'a tyiquee.

Jua'a nchcu' lo quityi bi'.

¹³ Ná ntsu'u cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o ma, si xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma. ¹⁴ Pana si ntsu'u quiya' nu cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ma xqui'ya sca cha' tso'o nu ndyu'ni ma, tso'o la si ná caca xñi'i ti' tyiquee ma li'; ná cube ti' ma, ná cutsii ma jil'i ngu' bi'.

¹⁵ Tyucui tyiquee ma cua'ni tlyu ma jil'i Cristo, cha' chañi cha' laca Ni nu Xu'na na. Lo'o jua'a culacua xi ti' ma ñi'ya caca xacu' ma cha' jil'i ngu' lo'o xcua'ne ngu' jil'i ma ndi'ya: ¿Ni cha' laca ndu' ti' ma jil'i nu Cristo bi'? Tso'o ti xacu' ma cha' jil'i ngu' bi', ná cua'ni tyixi ma lo'o ngu' bi'.

¹⁶ Xcui' cha' tso'o cua'ni ma lo'o ngu' lacua, cha' taca tyanu lubii cresiya jil'i ma; li' caca tyuju'u ti' nu ngu' cuiñi bi', ngu' nu nchcu' cuentyu jil'i ma xqui'ya cha' tso'o nu ndyu'ni ma cuentya jil'i Cristo. ¹⁷ Si ntsu'u cha' chcube' na, tso'o la xcube' ngu' ji'na xqui'ya sca cha' tso'o nu ndyu'ni na, si ta ycu' Ndyosi chacuayá' jil'i ngu'; pana si ngua'ni na sca cha' cuxi, liñi tsa ndyu'u cha' si xcube' ngu' ji'na li'.

¹⁸ Ycu' Cristo ngujuii xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na, masi lubii tsiya' ti cresiya jil'i yu; nchcube' yu cuentya ji'na, cha' cuxi tsa tyiquee na. Lo'o juani taca tyalaa na slo ycu' Ndyosi xqui'ya nu Cristo bi'. Sca ti quiya' ngua cha' ti'í bi' jil'i Cristo, ndye cña jil'i yu nde loyuu chalyuu li'. Ndyujuii ngu' jil'i nu ñati nu naa Jesucristo bi', pana ngua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ¹⁹ Xtyi'i ycu' Cristo ngua nu ndyaa ne' ni'i chcu' su ntsu'u ngu'

jyo'o ca bilyaa, cha' chcu' Ni lo'o ngu' jyo'o bi'. ²⁰ Ná ntaja'a ngu', ná ndaquiya' ngu' jyo'o bi' ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la lo'o nguti'i ngu' chalyuu. Ntsu'u xi ngu' jyo'o bi' nu nguti'i tyempo lo'o ngüiñá jyo'o Noé yaca ni'i bi'. Ngujuatya ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi', ngua ti' Ni cha' taquiya' ngu' bi' ji'i Ni, lo'o ná ntaja'a ngu' bi' tsiya' ti; bi' cha' snu' tya'a ti ñati ngulaá ne' yaca ni'i bi' lo'o ngua'ya tyo clyaa tyempo bi'. ²¹ Ñi'ya nu ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu' nu nguta'a ne' yaca ni'i bi' lo hitya nu ngua sa'ni la, cha' ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcu' ycu' Ni; jua'a clyaa ma juani, cha' cua ndaquiya' ma ji'i cha' nu nchcu' Ni. Cua ndyaa ma lo hitya cha' tyucuatya ma li'. Si'i na caata ti na chcu laca cha' bi', si'i cha' cuu' cuaña' na, bi' cha' tyucuatya na li'; ndi'ya laca cha': na cua ndijña na ji'i ycu' Ndyosi cha' cua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya', bi' cha' ntyucuatya na. ²² Na cua ndyaa Jesucristo nde cua, lo'o juani ndi'i yu la'a tsu' cu' ca su ntucua ycu' Ndyosi. Nu Jesucristo bi' ni, laca yu loo ji'i lcaa xca ji'i ycu' Ndyosi, ji'i lcaa ngu' nu laca cña, ji'i lcaa cui'i tso'o nu nchca xi ji'i; laca yu loo tsiya' ti.

4

Cua'ni na cua ña'a ca cña ji'i ycu' Ndyosi nu nchca ji'na

¹ Lo'o ndyi'u ti' ma cha' nchcube' Cristo nde chalyuu, li' caca nguula la ti' ma cha' talo tyiquee ma lo'o chcube' cu'ma; ñi'ya nu ndalo tyiquee ycu' Cristo, jua'a taca talo tyiquee ma lo'o chcube' ma li'. Nga'aa caca cua'ni cha' cuxi ngana ji'i ma si lo'o cu'ma chcube' ma jua'a. ² Lo'o li' nu cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu ni, nga'aa si'i cha' bi' nu caca loo ji'i ma lcaa tsá lo'o ndi'i ma chalyuu; xcu' cña nu ndiya ti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma, bi' laca cña nu cua'ni ma, cha' sca ti ycu' Ndyosi caca loo ji'i ma li'. ³ Tyempo nu nteje tacui, cua

ngua'ni ma lcaa cha' cuxi ñi'ya nu ndiya ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti. Cuayá' tsa lo cua ti cha' cuxi: bi' cha' nga'aa cua'ni suba' ma lo'o tya'a ñati ma juani, nga'aa cua'ni ma lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' ma cua sa'ni la; nga'aa caca cu'bi ma, nga'aa tyeje tacui ma cuayá' cacu ma, co'o ma, ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ná ndube ti' lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a; nga'aa cua'ni tlyu ma ji'i lcu' jo'ó, cha' suba' tsa cha' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ⁴ Ngua'ni ma cha' cuxi jua'a cua tsubi' la; lo'o juani nu ñati nu ngua tya'a tso'o ma nquicha', ndube tsa ti' ngu' cha' nga'aa nti' ma cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni ma cua tsubi' la. Ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca nga'aa ndu'ni ma jua'a, bi' cha' nchcu' ngu' bi' cuentyu ji'i ma juani. ⁵ Pana ná cube ti' ma, ntsu'u cha' xacu' ngu' bi' cha' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' chalyuu. Cua ngulala ti tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, masi ngu' jyo'o, masi ngu' nu tya ndi'i chalyuu. ⁶ Lo'o jua'a ngu' nu cua ngujuii, nu cua ndyuna cha' tso'o ji'i Jesucristo, ñati chalyuu ti ngua ngu' bi', bi' cha' ngujuii ngu', ñi'ya nu nscua cha' cajaa lcaa ñati; pana cua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', cha' caca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi', cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús.

⁷ Cua tye ti cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu; bi' cha' tso'o la si cua'a ma ji'i ycu' ca ma, tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu cha' taca cua'ni ma cña tso'o, cha' lu'ba ti taca chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi. ⁸ Nu cha' nu ndulo tsa cha' cua'ni ma ni, bi' laca cha' xcu' tso'o caca tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. Lo'o si jua'a nti' na ña'a na ji'i tya'a na, ndyu'ni clyu ti' na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i tya'a na li'. ⁹ Ta ma xi to' tyi ma su tyi'i tya'a ma, lo'o jua'a ta ma na cacu ngu' lo'o tyalaa ngu' bi' slo ma; ná chcu' ma cha' ti' ji'i tya'a ma xqui'ya cha' ndyalaa ngu' slo ma. ¹⁰ Nda xly'a'be ti ycu' Ndyosi ñi'ya taca cua'ni scaa ma sca cña tso'o,

lcaa mā nu ngusñi mā cha' jii' Jesús. Ñi'ya lo'o nxyucua ycu' Ndyosi ji'na cha' caca tya'na ti' na jii' tya'a ñati' na, la cui' jua'a nga'a cha' xtyucua na jii' ngu' lo'o cua'ni na cña nu nda Ni cha' cua'ni sa scaa na. ¹¹ Culu'u mā cha' jii' ñati, si bi' laca cña nu cua nda Ni jii' mā cha' cua'ni mā; culu'u mā tsa ña'a cha' nu nti' ycu' Ndyosi chcu' Ni lo'o ngu'. Lo'o jua'a xtyucua mā jii' tya'a ñati mā lo'o tyucui juersa nu nda ycu' Ndyosi jii' mā, si bi' laca cña nu cua nda Ni jii' mā cha' cua'ni mā. Nu lo'o ña'a ngu' cña tso'o nu ndyu'ni mā bi', li' cua'ni tlyu ngu' jii' ycu' Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Lo'o li' ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu ngu' jii' Cristo bi', cha' laca Cristo loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ntsu'u cha' tyacua cha' ti' jii' ñati nu ntsu'u cha' jii' lo'o Jesucristo

¹² Cu'mā tya'a tso'o na, masi lye tsa cua'ni lya' ti' ñati jii' mā, ñi'ya nti' si ntsu'u mā ndyaqui mā lo qui', ná ntsu'u cha' cube tsa ti' mā; ná tso'o si culacua tsa ti' mā li', ñi'ya si ná tso'o tyacua cha' cuxi jii' mā, nti' mā. Jua'a li' nchca cuayá' ti' Ni si chañi cha' ntsu'u cha' jii' mā lo'o Ni, si ná chañi cha' bi'. ¹³ Nga'a cha' caca tso'o tyiquee mā lo'o tyi'u ti' mā cha' ñi'ya ngua lya' ti' ngu' jii' ycu' Cristo, jua'a ca lya' ti' ngu' jii' cu'mā juani. Tlyu tsa laca Cristo cuentya jii' ycu' Ndyosi, lye tsa quiji' xee jii' Ni lo'o caa ycu' Cristo chaca quiya' nde loo la; li' ca chaa la ti' mā, ca tso'o la tyiquee mā. ¹⁴ Nu lo'o nchcu' ngu' cha' ti' jii' mā xqui'ya Cristo, ca tso'o tyiquee mā cha' ndi' Xtyi' ycu' Ndyosi lo'o mā, lo'o jua'a tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jii' ycu' Ni. Nchcu' ngu' bi' cha' cuxi jii' ycu' Ndyosi; pana cu'mā ni, tso'o tsa si tya cua'ni tlyu mā jii' Ni. ¹⁵ Ná tso'o tsiya' ti si cua'ni mā cha' cuxi. Liñi tsa laca si chcube' ngu' nu lo'o cua'ni ngu' cha' cuxi; masi cujuui ngu' jii' tya'a ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u jii' tya'a ñati, masi cua'ni ngu' xa' lo cha' cuxi nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni ngu', masi xu'u tya'a

ngu' lo'o ngu' nu laca loo, liñi tsa si chcube' ngu' bi'. ¹⁶ Pana ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā si xcube' ngu' jii' mā cha' laca mā ñati jii' Jesucristo; cua'ni tlyu mā jii' ycu' Ndyosi cha' jua'a ndyaca jii' mā li'.

¹⁷ Cua ndyalaa hora cha' xana cua'ni cuayá' Ni jii' lcaa ñati, pana clyo nguxana Ni lo'o ñati nu jii' ycu' Ni; bi' cha' laca si ntsu'u xi cha' ti' jii' na juani lo'o nguxana ca ti Ni ndyu'ni cuayá' Ni jii' ñati, caca cuayá' ti' na cha' tlyu la cha' caca lo'o chcube' ngu' cuxi nde loo la. Li' chcube' ñati nu ná ntaja'a taquiya' jii' cha' tso'o nu jii' ycu' Ndyosi.

¹⁸ Tucui tsa cha' laca cha' clyaa ñati nu ndu'ni cha' tso'o ti; pana nu ñati xña'a, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' cuxi jii' ni, tye cha' jii' ngu' bi' tsiya' ti. ¹⁹ Ndyiji xi cha' ti' jii' mā juani chacuayá' jii' ycu' Ndyosi. Cua jlo ti' Ni cha' bi', pana ná culati' Ni jii' na si jua'a. Ntsu'u cha' tya cua'ni na xcui' cha' tso'o, cha' ña'a ti xñi na cha' jii' ycu' Ni nu ngüiñá lcaa lo na, masi nchcube' na; chañi cha' cña'asi Ni jii' na li'.

5

Cui nu nda Pedro lo'o ñati tya'a ngusñi cha' jii' Jesucristo

¹ Sca ngu' cusu' nu laca loo laca na', lo'o juani nti' na' ta na' sca cui lo'o cu'mā tya'a cusu' na. Lo'o na', cua na'a na' jii' Cristo lo'o nguxcube' ngu' jii' yu, bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ti tyi' lcaa tya'a na ca slo ycu' Ndyosi; ña'a na cha' tlyu nu caca li'. ² Ntsu'u cha' ña'asi tso'o mā jii' lcaa ngu' tya'a mā, ña'a taju ngu' tya'a mā ca su laca mā loo jii' ngu'. Ñi'ya nti' xlya', jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya nti' ñati nu ña'asi jii' xlya', jua'a laca na, ngu' cusu' tya'a na. Nga'a cha' xtyucua na jii' ngu' tya'a na cha' tyanu tachaa la cha' jii' Cristo tyiquee ngu'. Tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi', cha' jua'a nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na; ná tso'o si ntsu'u cha' tatsaa ngu' tya'a mā jii' mā cha' cua'ni mā cña bi'. Lo'o jua'a

ná tso'o si quiña'a tsa caya' xñi ma jil'i ngu' cha' cua'ni ma cña bi', pana tso'o la si tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi' cuentya jil'i ycu' Ndyosi. ³ Ná laca ma xu'na ngu' tya'a ma, bi' cha' tso'o ti cua'ni ma slo ngu', cha' taca ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a ma ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu'. ⁴ Nu lo'o tyu'u tucua ycu' nu Xu'na na, li' ta Ni na tso'o nu tyacua jil'i ma. Ná nga'a cha' tye tsiya' ti na nu ta Ni jil'i lcaa na nu ntsu'u cña jil'i na cha' ña'asii na jil'i taju ñati jil'i Ni; si'i ñi'ya nti' ngana nu caja jil'i na lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu nu yala ti tye bi'.

⁵ Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuañi' ni, ta na' sca cu' lo'o ma. Taquiya' ma jil'i cha' nu nchcui' ngu' cusu' nu laca loo jil'i ma. Lo'o jua'a ntsu'u cha' xtyucua ma jil'i tya'a ñati ma, cha' ná tso'o cua'ni tyucuaa ti' ma jil'i ngu' bi'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycu' Ndyosi:

Xuu tya'a ycu' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ñati, pana xtyucua tsa Ni jil'i ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ngu' cuentya jil'i ycu' ca ngu'.

⁶ Bi' cha' taquiya' ma jil'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ma jil'i tya'a ñati ma; cua' jlo ti' ycu' Ni ni tsa laca nu lo'o cua'ni Ni cha' caca ma ñati tlyu la. ⁷ Cacha' ma jil'i ycu' Ni lcaa cha' nu nlyacua tsa ti' ma jil'i, lo'o li' cua'ni Ni cha' nga'aa cube ti' ma jil'i cha' bi'. Chañi cha' ndube ti' ycu' Ni ña'a Ni jil'i cu'ma.

⁸ ¡Tii ti ti' ma tyil'i ma chalyuu! Ná caja' ma, cha' tya'a cusu ma laca ycu' nu xña'a, lo'o jua'a cacua tsa ndu bi' slo ma. Ñi'ya nti' sca cuichi nu tyaala tsa nu nlyana jil'i sca ñati cha' cacu ni', jua'a nti' ndya'a yu'u nu xña'a bi' chalyuu. ⁹ Xñi tso'o ma cha' jil'i ycu' Ndyosi cha' caca nguula ti' tyiquee ma; li' ná ta ma chacuayá' tyijiloo nu xña'a bi' jil'i ma. Jlo ti' na cha' sca ti cuayá' ndyacua cha' ti' jil'i lcaa tya'a na tyucui ña'a chalyuu.

¹⁰ Pana xti ti tsa tyacua cha' ti' jil'i

ma. Lo'o tye tsa nu nchcubé' ma, li' cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca tso'o ma, cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee ma chaca quiya'; ta Ni juersa jil'i ma, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycu' Ni lo'o na. Xqui'ya Cristo cua ngusubi Ni jil'i na cha' taca tyil'i na ca su tlyu su ntucua ycu' Ni. ¹¹ Ná nga'a cha' tye tsa nu cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi li', cha' laca Ni loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Nhcui' salya' Pedro lo'o ngu'

¹² Jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi Silvano tya'a na cha' jil'i ycu' nu Xu'na na; yu bi' laca nu nguxtyucua tsa 'na lo'o nguscua ya quityi sube re cha' caa slo cu'ma. Nti' na' cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o ndu'ni ycu' Ni lo'o na. Jlo ti' na' cha' bi', lo'o jua'a tso'o tsa si lo'o cu'ma tyi'u ti' ma cha' bi', ñi'ya laca lo'o nxyucua tsa ycu' Ni jil'i na lcaa tsa.

¹³ Ña'a tsaca taju ñati jil'i Jesucristo nde Babilonia re nda ngu' xlyo ni' jil'i ma. Ngu' tya'a na laca ngu' bi', cha' lo'o tyucui taju ngu' bi', ngusubi ycu' Ndyosi jil'i ngu' cha' caca ngu' ñati jil'i Ni. "Xlyo ni'", nacui Marcos jil'i cu'ma, nu Marcos nu laca ñi'ya nti' sca sñi' na'. ¹⁴ Chcuicha' ma jil'i lcaa ngu' tya'a ma; quityi ma jil'i tya'a ma cuentya jna', cha' chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a na.

Cua'ni Ni cha' ti' ti tyil'i cresiya jil'i lcaa cu'ma nu ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Cristo.

Chaca quityi nu nguscua San Pedro, nu ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

¹ Simón Pedro laca na'; ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo, cha' cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o ji'i Cristo lo'o ngu' xa' quichi. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' tsa slo lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi ñi'ya nu ngusñi na ji'i. Xcui' cha' liñi ndu'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, la cui' Jesucristo nu ndyu'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi laca bi'; bi' cha' stu'ba ti laca lcaa na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, tso'o tsa ndyaca ji'i lcaa na cuentya ji'i Ni.

² Cua nchca cuayá' tso'o ti' ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' ma cha' ji'i Jesús nu Xu'na na; bi' cha' ndi'ya nti' na': ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma lcaa tsa, lo'o jua'a cua'ni Ni cha' ti' tyi' tyiquee ma lcaa hora.

*Ñi'ya ntsu'u cha' caca sca ñati ji'i
Jesucristo*

³ Cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na, jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' tyi'i na chalyuu ñi'ya nu nti' Ni cha' tyi'i ñati ji'i Ni; bi' cha' nchca ji'na, cha' nxyucua Ni ji'na. Cua ngusubi Ni ji'na, cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' tyuloo na ji'i ycu'i Ni; lo'o jua'a cua ngua cuayá' ti' na cha' nga'aa ntsu'u chaca nu tlyu la, nga'aa ntsu'u chaca nu nchca la ji'i.

⁴ Tlyu tsa ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña; jua'a nchca cuayá' ti' na cha' xcui' cha' liñi laca nu nchcui' ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a ndu' ti' na cha' caja cha' tlyu bi' ji'na nu cua nchcui' Ni lo'o na cha' tyacua ji'na. Cua ngua'ni lyaá Ni ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na, cha' nga'aa caca cua'ni cha' cuxi bi' ngana

ji'na; lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na ji'i, bi' laca nu ndu'ni ñu'u ji'na nde chalyuu. Pana juani ndu'ni Ni cha' tyaja'a tyiquee na cua'ni na lcaa cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na. ⁵ Bi' cha' tyucui tyiquee ma, lo'o tyucui juersa ji'i ma, cua'ni ma xcui' cha' tso'o bi', cha' culu'u ma ji'i xa' ñati cha' chañi cha' cua ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo. Lo'o jua'a ntsu'u cha' caca cuayá' la ti' ma lcaa cha', ña'a cha' nu ndiya la ti' ycu'i Ni. ⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' la ti' ma ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi; li' taca cua'a tso'o ma ji'i ycu'i ca ma, cha' nga'aa cua'ni nu cuxi ngana ji'i ma. Si taca cua'a tso'o ma ji'i ycu'i ca ma, li' talo tsa ma ji'i nu cuxi. Nu lo'o taca talo ma ji'i lcaa cha' cuxi, li' taca tyi'i ma ñi'ya nti' ycu'i Ni cha' tyi'i ma nde chalyuu. ⁷ Si jua'a nti' ma cha' tyi'i ma chalyuu, li' nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma ji'i tya'a ñati ma; ntsu'u cha' tso'o ti' caca tyiquee ma ña'a ma ji'i lcaa ñati.

⁸ Si ndu'ni ma lcaa lo cña bi', si jua'a ti ndu'ni ma lo'o ndi'i ma chalyuu, li' caca cuayá' la ti' ma ñi'ya ntsu'u lcaa cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Ná ca taja ti' ma, cha' tso'o tsa cua'nijo'o ma ji'i ycu'i Ndyosi li'. ⁹ Pana si ná ndu'ni ma lcaa lo cha' bi', si ná ndi'i tso'o ma jua'a, laca ma ñi'ya laca sca nu cuityi' nu ndacu' ycu'i ca ti' yu cloo yu. Nga'aa nti' yu cuityi' bi' tyi'u ti' yu ñi'ya ngua'ni lubii ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i yu, nu lo'o ngüityi Ni cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i yu. ¹⁰ Bi' cha' ña'a ti' tya cua'ni la ma lcaa cha' tso'o bi', ñi'ya nu nguscua na' tya clyo; jua'a tyi'u la ti' ma cha' cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i ma, cha' caca ma ñati ji'i ycu'i Ni. Lo'o li' ná nga'a cha' chcuna' ma, si jua'a cua'ni ma lcaa lo cha' tso'o bi'; ¹¹ ndya'a ma lo tyucui ji'i ycu'i Ndyosi li'. Jua'a caca ycu'i Jesucristo nu Xu'na na loo ji'i ma, bi' laca nu ndyu'ni lyaá ji'na; ná nga'a cha' tye tsa cha' laca ycu'i Ni loo, lo'o li' tso'o ti' tyatí na ca su ntucua ycu'i Ni.

¹² Tya tyuu quiya' nti' na' chcui' na'

lo'o mā cuentya jil'i lcaa cha' liñi jil'i ycu'i Ndyosi, masi cua jlo ti' mā cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ngusñi tso'o mā lcaa cha' nu nscua na' bi'; ¹³ pana laja lo'o tya lu'ú na', cua'ni na' cha' ná cjlyaa ti' mā jil'i cha' liñi bi'. Tso'o la si cua'ni na' jua'a, nti' na', ¹⁴ cha' cua jlo ti' na' cha' cua tye ti cha' jna' nde chalyuu; cua ndacha' Jesucristo nu Xu'na na 'na cha' cua ngulala ti cajaa na'. ¹⁵ Pana cua'ni na' cha' tyanu cha' bi' lo'o mā, cha' taca tyi'u ti' mā cha' tso'o jil'i Jesucristo bi' lcaa tsā, masi cua ngujuii na'.

Nu ngu' nu cua na'a cha' tlyu tsa cha' ntsu'u jil'i ycu'i Jesucristo

¹⁶ Si'i cña cua nu ngua'ya hique ti ya ngua cha' nu nchcui' ya lo'o mā, nu lo'o ndacha' ya jil'i mā cha' tlyu tsa cha' caca jil'i ycu'i Jesucristo nu Xu'na na nu lo'o caa yu chaca quiya'. Ycu'i cuare cua na'a ya jil'i Jesús lo'o tlyu tsa cha' ntsu'u jil'i yu; ¹⁷ ngua'ni tlyu ycu'i Ndyosi Sti Jesús jil'i yu, ndubi tsa ña'a ngua tyucui ña'a loo Jesús lo'o xee jil'i ycu'i Ni li'. Masi ná na'a ya jil'i ycu'i Ndyosi nu laca loo jil'i lcaa xu'na chalyuu, pana jlo ti' ya cha' nguti'i Ni cacua ti tsā bi', cha' li' ndyuna ya lo'o nchcui' Ni lo'o ngu'. Ndi'ya nacui Ni: “Nu nde laca Sñi' na' nu tyaca'a tsa 'na. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i yu”, nacui Ni. ¹⁸ Ycu'i cuare cua ndyuna ya cha' nu nchcui' Xtyi'i Ni nu ntucua nde cua, cha' lo'o cuare nguti'i ya lo xlyu ca'ya bi' nu ngua tsā bi'.

¹⁹ Jua'a ngua cha' taca ca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca lcaa cha' nu cua nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la. Tso'o si taquiya' na jil'i cha' bi', cha' ñi'ya laca sca xee ndubi nu tso'o tsa ntyijil'i xee su talya ña'a, jua'a laca cha' jil'i Jesús bi'. Culu'u bi' tyucuii tso'o su nga'a cha' tsaa na ña'a cuayá' nu quixee tsā bi'. Li' tyu'u tucua sca cuii tlyu nu ntyucua nde nguxee; bi' laca ñi'ya laca Cristo, cha' nda yu xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'na. ²⁰ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mā cha' ná tucui caca culu'u jil'i ñati ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu

nguscua jyo'o cusu' ji'na lo quityi jil'i ycu'i Ndyosi sa'ni la. Sca ti si xtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi jil'i ngu' cha' caca cuayá' tso'o ti' ngu', li' taca culu'u ngu' cha' bi' jil'i xa' ñati cuentya jil'i ycu'i Ni. ²¹ Lcaa ñati nu ngua tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi sa'ni la ni, ná nchcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu ndiya ti ti' ngu', nu lo'o nchcui' ngu' cuentya jil'i ycu'i Ndyosi; xcui' cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu' bi', bi' laca cha' nu nchcui' ngu' cuentya jil'i ycu'i Ni.

2

Ñati nu nclu'u cha' cuiñi jil'i ngu'

¹ Cua ntsu'u xi ngu' cuiñi nu nguti'i laja ngu' Israel sa'ni la; tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi ngua ngu', nacui ycu'i ngu' cuiñi bi'. La cui' jua'a tyu'u tucua ñati cuiñi laja cu'mā nde loo la; li' culu'u ngu' cuiñi bi' jil'i mā, culu'u ngu' cua ña'a ca cha' nu ca'ya hique ycu'i ca ngu'. Lo'o li' ñacui ngu' bi' cha' cuentya jil'i ycu'i Ndyosi nchcui' ngu'. Si cuna mā cha' nu chcui' ngu' bi', li' xana cha' cusuu jil'i mā lo'o tya'a mā ña'a cuayá' nu tya'be tya'a mā. Li' caca mā tucua latya mā xqui'ya cha' cuiñi bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu'i nu Xu'na na cha' cua'ni lyaá Ni jil'i lcaa na lo'o jil'i ngu' bi', pana ná nti' nu ngu' cuiñi bi' cha' caca ycu'i Ndyosi Xu'na ngu' bi' tsiya' ti; ná ntsu'u cha' tsiya' ti jil'i ngu' bi' lo'o ycu'i Ndyosi, bi' cha' yala ti tye cha' jil'i nu ngu' cuiñi bi'. ² Lo'o jua'a cua nscua cha' taquiya' tyuu tya'a ngu' tya'a na jil'i cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'; lo'o ngu' tya'a na bi' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o tya'a ngu' li', ñi'ya nu culu'u ngu' cuiñi bi' jil'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná tso'o jua'a. Nu ngu' nu ná ngusñi cha' jil'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti ni, quiña'a tsa cha' cuxi chcui' ngu' bi' ji'na li'. ³ Lo'o jua'a ndacui tsa ti' ngu' cuiñi bi' jil'i na nu ntsu'u jil'i mā; nti' tsa ngu' cua'ni ngu' ngana jil'i mā, bi' cha' tajua' ti chcui' ngu' cha' cuiñi ti lo'o mā. Pana ntsu'u cha' xcube' Ni jil'i ngu' cuiñi bi', cha' cua sa'ni cua nchcui' Ni cha' ná tso'o cua'ni ngu' cha' cuxi jua'a. Si'i na laja' ycu'i Ni; jlo ti' Ni ñi'ya ndu'ni

ngu' cuiñi bi', lo'o jua'a cua'ni tye Ni ji'i ngu' bi' yala ti.

⁴ Nu cua sa'ni ni, ná ngua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i nu ngu' xca ji'i Ni nu ntsu'u qui'ya ji'i; nguxcuaa Ni ji'i ngu' xca nu xña'a bi', ndyaa ngu' nde ca bilyaa, ca su talya ña'a tsiya' ti. Ndyaa' ngu' xca bi' lo'o juu chcuā, cha' ca bi' tyanu ngu' ña'a cuayá' nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, lo'o ji'i ngu' xca bi'. ⁵ Lcaa ñati chalyuu nu ngua tya sa'ni la nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi ni, ná ngua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu' bi'; ngua'ni Ni cha' ngua'ya tyo clyaa, ñi'ya ndacha' Ni ji'i ngu' bi' cha' caca. Cua nchcui' jyo'o Noé cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o lcaa ñati, pana ná nduna ngu' bi'. Ngujuii lcaa ngu' bi' li'; sca ti nu Noé bi' lo'o cati tya'a ñati ji'i, ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' ngua'a jyaca ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu'. ⁶ La cui' ti cha' ngua cuxi ji'i ngu' quichi Sodoma lo'o ji'i ngu' quichi Gomorra, cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi'; ngua'ni ñu'u Ni tsiya' ti ji'i tyucuaa quichi bi'. Lo'o ndye ndyaqui quichi bi', jii lo'o nchcubi' tya ndyanu su nscua quichi bi' nquicha'. Jua'a ngua'ni ycui' Ndyosi nu ngua li', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu ndiya ti' ndu'ni lcaa lo cha' cuxi, masi juani ti, masi nde loo la; xcube' Ni ji'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti. ⁷ Sca ti jyo'o Lot, ngulo Ni ji'i yu cha' ngutu'u yu quichi Sodoma bi'; bi' cha' sca ti nu cusu' Lot bi' ná ngujuii yu lo'o ndye cha' ji'i quichi Sodoma bi'. Ñati tso'o ngua Lot; bi' cha' ngulacua tsa ti' yu, lye tsa ngua xñi'i ti' yu, xqui'ya lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu ngua'ni lcaa ñati quichi bi'. ⁸ Tso'o tyiquee ycui' Lot bi', lcaa tsa lye tsa ndube ti' yu lo'o na'a yu lcaa cha' cuxi bi'; quiña'a tsa ngulacua ti' yu lo'o ndyuna yu lcaa cha' suba' nu nchcui' ngu' quichi bi'. ⁹ Jua'a caca cuayá' ti' na cha' nchca ji'i ycui' nu Xu'na na cua'ni lyaá Ni ji'i ñati nu tso'o cresiya ji'i, cha' ná tyijiloo nu cuxi ji'i ngu' bi'. Nu lo'o

cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati ni, jlo ti' Ni ti ji'i xcube' Ni. Cua jlo ti' Ni tilaca laca nu ntsu'u cha' cuxi tyiquee.

¹⁰ Lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni ni, lye la xcube' Ni ji'i ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i ngu' nu laca loo ji'i ngu'; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná ntsii ngu' bi', masi chcu' ca'a ngu' ji'i ngu' xca ji'i ycui' Ndyosi. ¹¹ Pana nu ngu' xca ji'i ycui' Ndyosi ni, nguula la ngu' xca bi', nchca la ji'i ngu' xca que ñati chalyuu ti; ni ná nchcui' ngu' xca cha' suba' ji'i ñati chalyuu, ná nsta bi' qui'ya hichu' nu ngu' cuxi slo ycui' nu Xu'na na.

¹² Ñi'ya laca na'ni quixi' nu ná nchca culacua ti', jua'a laca nu ñati cuxi bi', cha' xcui' cha' suba' nchcui' ngu' bi' ji'i lcaa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ngu' ji'i. Nxñi na ji'i na'ni tyaala nu ntsu'u ne' quixi', ndyujuii na ji'i ni' li'. Lo'o jua'a nu ngu' cuxi bi', tyaala ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ñu'u ngu' ji'i lcaa lo na tso'o; pana tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti nde loo la, ¹³ xcube' ngu' bi' ñi'ya nu nguxcube' ycui' ngu' ji'i xa' ñati. Tsa lo'o talya ndu'ni suba' ngu' cuxi bi', cha' ná nchca taja ti' ngu' bi' ndu'ni ngu' cha' cuxi bi'; ná nchca tyuju'u ti' ngu' bi' tsiya' ti, masi cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a stu'ba ti ndyu'u ti'i ngu' bi' lo'o ma lo'o ndyu'ni ma ta'a, ñi'ya si chañi cha' tya'a na laca ngu' bi'.

¹⁴ Xcui' cha' suba' nda'ya hique ngu' cuxi bi' lo'o ña'a ngu' ji'i sca nu cuna'a, cha' ná tye cha' nti' ngu' bi' cua'ni suba' ngu' lo'o. Lo'o jua'a hora ti culu'u ngu' bi' cha' cuxi ji'i xa' ñati nu bilya ca cuayá' tso'o ti' cha' ji'i Jesucristo. Lye tsa ngua tsa'a ngu' cuiñi bi' ji'i lcaa lo cha' cuxi, bi' cha' lye tsa ndacui ti' ngu' bi'; ná nga'a cha' tyaala' ji'i ngu' bi' tsiya' ti. Pana cua nda ycui' Ndyosi yabe' ji'i ngu' cuiñi bi'; ¹⁵ cua nguxtyanu ngu' bi' tyucuii su tsa na ca slo ycui' Ndyosi, xa' tyucuii ngusñi ngu' bi'. Lo'o jua'a nguna' tsa ndya'a ngu' bi' juani, cha' la cui' tyucuii su nguta'a jyo'o cusu' Balaam

sñi' Beor ndya'a ngu' bi' juani. Nu Balaam bi' ngua tiji' tsa ti' jiji' cñi, bi' cha' ngua'ni yu cña cuxi, cha' caja la cñi jiji' yu ngua ti' yu. ¹⁶Tu'ba jiji' ycu' Ndyosi ngua nu Balaam bi' nquicha'; bi' cha' ngua'ni ycu' Ni cha' nchcui' huru jiji' yu lo'o yu bi', cha' xcutsii ni' jiji' yu bi', cha' nga'aa cua'ni la yu cña cuxi bi'.

¹⁷Taca chcu' na cha' laca nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya laca sca pilya nu ngüityi tsiya' ti, nu nga'aa ntsu'u hitya ne'. La cui' jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca sca coo ngati' ti, nu nxna tsa xqui'ya cui'i, pana ná ndu'ni bi' cha' ca'ya tyo; na ndya'a ti bi' nde cua. Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ná ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' tsiya' ti, bi' cha' ntsu'u cha' tsa ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; ca jua cua ngüiná ycu' Ndyosi sca se'i nu cuxi tsa ña'a, su tsa ngu' nu ndu'ni jua'a. ¹⁸Jlo tsa ti' nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya chcu' ngu' sca cha' tso'o, pana tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; na cñilo'o ngu' bi' jiji' ngu' nu ngusñi ca ti cha' tso'o jiji' Jesucristo, cha' lo'o ngu' cua'ni suba' ngu' chaca quiya' nti' nu ngu' cuiñi bi'. Ñi'ya ngua'ni ngu' cha' cuxi tya tsubi' la, nu lo'o bilya cuna ngu' cha' tso'o jiji' ycu' Ndyosi, jua'a nti' ngu' cuiñi bi' cha' cua'ni ngu' chaca quiya'. ¹⁹Nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o xa' la ngu' cha' ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' jiji' lcau ti cña nu culo ycu' Ndyosi jiji' ngu', cha' cua ngulaá ngu' jiji' cha' bi', nacui' ngu' cuiñi bi'; pana bilya ca cuayá' ti' nu ngu' cuiñi bi', cha' ycu' ca ngu' laca ngu' msu jiji' lcaa cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Cua ña'a ca ñati' nu ta chacuayá' jiji' nu cuxi cha' tyijiloo jiji', la cui' hora bi' laca nu cuxi xu'na ñati' bi' li'. ²⁰Cuxi la caca jiji' ñati' nu cua nguxtyanu jiji' cha' cuxi tsaca quiya', lo'o li' ta chacuayá' jiji' nu cuxi cha' tyijiloo jiji' chaca quiya'; na cua ngulaá ñati' bi' jiji' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu nquicha', na cua ngua tsa'a jiji' Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na. ²¹Tso'o la si ná ngua tsa'a ngu' tsiya' ti jiji' tyucui' liñi su tsa na ca slo

ycui' Ndyosi; ná tso'o si ngua cuayá' ti' ngu', lo'o li' nguxtyanu ngu' tyucui' liñi su tsa na ca slo Ni. Nga'aa ndaquiya' ngu' bi' jiji' cha' nu cua nda Cristo lo'o na li'. ²²Lo'o ña'a na jiji' ñati' nu cua nguxtyanu cha' jiji' Cristo, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa ndyu' cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya: “Sca xne' nu ndyacu' na nu ndyacu ni', hora ti tsa ni' cacu ni' na nu ndyacu' ni' chaca quiya'. Lo'o jua'a sca cube' tana ni, lo'o cua ndyaata ni' chcu, hora ti xtyuu ni' ca su ntsu'u nana' cha' xtyii ni' chaca quiya'.”

3

Ndi'ya caca lo'o caa ycu' nu Xu'na na

¹Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nguscua na' sca quityi ndyaa slo cu'ma tya tsubi' la. Nu juani nde nscua na' chaca quityi, cha' ca tyi'u ti' ma lcaa cha' nu jiji' Cristo, cha' jua'a caca culacua tso'o ti' ma lcaa hora. ²Ntsu'u cha' tyi'u ti' ma cha' nu cua nchcui' ngu' nu ngua tu'ba jiji' ycu' Ndyosi cua sa'ni la; tso'o si tyi'u ti' ma cha' bi' lu'ba ti, lo'o jua'a jiji' cha' nu cua nchcui' ycu' nu Xu'na na nu ngua'ni lyaá ji'na. Cua ngusubi ycu' nu Xu'na na jiji' ya cha' culu'u ya cha' jiji' ycu' Ni jiji' cu'ma, bi' cha' tso'o si taquiya' ma jiji' lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o ngulu'u ya jiji' ma.

³Tya clyo ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' lo'o cua tyalaa ti tsa nu tye chalyuu, li' tyu'u tucua ngu' nu xtyilo'o tsa jiji' cha' jiji' ycu' Ndyosi. Cua'ni ngu' bi' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ycu' ca ngu' cha' cua'ni ngu'. ⁴Li' ndi'ya ñacu' ngu' bi' jiji' ma: “¿Ni hora caa Cristo lacua? ¿Ni cha' laca tya ndu' ti' ma jiji' yu cha' caa yu? Cua nteje tacui tsa tyempo bi', cha' cua ngujuii lcaa ngu' cusu' ji'na, lo'o jua'a cua ngusu' na juani. Ña'a ti ndyaca chalyuu re, ñi'ya nu ndyaca tya lo'o nguxana chalyuu clyo.”

⁵Jua'a ñacu' ngu' cuiñi bi', cha' ná nti' ngu' tyi'u ti' ngu' jiji' cña nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi. Nu ngua clyo ná ntsu'u chalyuu tsiya' ti, lo'o li' nchcui'

ycui' Ndyosi; cuati ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. Lo'o hitya ti ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a cla'be la lo hitya nscua yuu chalyuu tya clyo. ⁶ Pana ca tiya' la xi ndye ngüityi Ni ji'i chalyuu bi' lo'o hitya, nu lo'o ngua'ya tyo clyaa. ⁷ Ca tiya' la li' xa' ngulo ycu' Ndyosi cña cha' ña'a ti tyanu lcaa na nu ntsu'u nde cua, ña'a ti tyanu lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, ña'a cuayá' tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa na. Li' tye tyaqu'i lcaa na bi', lo'o jua'a tye cha' ji'i lcaa ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi.

⁸ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, tso'o la si culacua ti' ma cha' ñi'ya nti' sca tsá ti, jua'a laca sca mil yija cuentya ji'i ycu' Ndyosi; ntsu'u quiya' cha' ñi'ya nti' sca mil yija, jua'a laca sca tsá ti cuentya ji'i ycu' Ni. ⁹ Si'i na tiya' tsa ti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni Ni cña nu nacui Ni cha' cua'ni ycu' Ni nde loo la; pana na ntajatya tsa Ni ji'na ñati chalyuu na, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' ni sca ñati ji'i ycu' Ni. Nti' tsa Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu'; lo'o li' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi bi', culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Jua'a caca ji'i ngu' nti' ycu' Ndyosi.

¹⁰ Chañi cha' tyalaa tsá bi' lo'o caa ycu' nu Xu'na na chaca quiya', pana ná jlo ti' na ni tsá caca bi'. Ñi'ya laca si cua caa ti sca nu cuaana to' tyi na lo'o ná jlo ti' na, jua'a caca tsá bi'. Cat'i jua'a ti lcaa na nu ntsu'u nde cua, lye tsa cañi cha' bi'; lo'o li' tye tsiya' ti tyaqu'i lcaa na nu ntsu'u nde cua. Jua'a tyucui ña'a chalyuu ni, tye tsiya' ti li'. ¹¹ Cua nscua cha' tye lcaa na lo'o tyalaa tsá bi', bi' cha' ntsu'u cha' caca ma ñati nu lubii cresiya ji'i, cha' caca ma ñati nu ngua tso'o tyiquee ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ¹² Jua'a nga'a cha' caca ma laja lo'o tya lyiji caca tsá bi' nu lo'o caa ycu' Ndyosi, cha' jua'a taca xtyucua ma ji'i ycu' Ni lo'o cña ji'i Ni nde chalyuu. Tsá bi' tyaqu'i tyucui ña'a nde cua, ña'a cuayá' nu tye tyalá lcaa na nu ntsu'u

nde cua; tye tsiya' ti lcaa cha' bi' li'. Cuii lo'o cualya, lo'o cuichaa, lo'o co', lo'o lcaa na ni, tye bi' tyalá. ¹³ Pana xa' cuiñá Ni chaca chalyuu cucui, lo'o jua'a cuiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua; cuiñá Ni sca chalyuu nu tso'o tsa ña'a, su xcui' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu' li'. Jua'a nacui Ni cha' caca; jlo ti' na cha' jua'a caca bi', xqui'ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' ycu' Ni. Bi' cha' ndu ti' na ji'i cha' bi' lacua.

¹⁴ Cu'ma tya'a tso'o na, na ndu ti' ma ji'i cha' bi', bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni ma xcui' cha' tso'o ti, xcui' cha' lubii ti lo'o tya'a ñati ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma cuentya ji'i ycu' Ni. ¹⁵ Tyi'u ti' ma cha' ndalo tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na, cua nda tsa Ni tyempo ji'na cha' clyaa na ji'i nu cuxi. Jua'a Pablo tya'a na ni, la cui' tya'a cha' nguscua yu lo quityi; ñati tya'a tso'o na laca yu bi', lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' quityi nu nguscua yu nu cua ndyalaa slo ma. Ycu' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'i yu lcaa ña'a cha' tso'o nu nguscua yu lo quityi bi'. ¹⁶ Tyuu tya'a quityi nguscua Pablo bi', pana sca ti cuayá' nchcui' ca ta'a quityi bi' ji'i cha' ji'i ycu' Ndyosi nu cua nchcui' na ji'i juani. Ntsu'u xi cha' nu nguscua nu Pablo bi' nu tucui xi cha' caca cuayá' tso'o ti' na ji'i; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu lye tsa nclyu'u cha' cuiñi xqui'ya quityi bi', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' bi' tsiya' ti. Ná ngua tsa'a tso'o ngu' bi', cha' bilya ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' ni sca quityi ji'i ycu' Ndyosi ná liñi nclu'u ngu' bi' ji'i. Pana tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti xqui'ya cha' cuiñi nu nclu'u ngu' ji'i tya'a ñati ngu'.

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, cua nguscua na' lcaa cha' bi' cha' ca tii ti' ma, cha' ná ta ma chacuayá' ji'i nu ngu' cuiñi bi' cha' culu'u ngu' ji'i ma. Cha' liñi laca nu ngua tsa'a ma clyo, lo'o juani ná tso'o si taquiya' ma ji'i cha' cuiñi nu nclyu'u ngu' bi'; ná tso'o tya'achu' ma ji'i cha' liñi bi' li'. ¹⁸ Pana tso'o la ca tsa'a la ma cha' tso'o ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu cua ngua'ni lyaá ji'na; li' taca tyi'i tso'o la

tyiquee ma cuentya ji'i ycui' nu Xu'na
na. Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ni nde
chalyuu, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye
tsa nu cua'ni tlyu na ji'i Ni ca slo ycui'
Ni. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan clyo, nu ndyaa ca slo lcaa ñat̃i j̃i' Jesucristo

Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui j̃i' ñat̃i

¹ Cua laca ntucua Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu nu lo'o nguxana chalyuu tya clyo; la cui' yu laca nu nchcui' ya j̃i', nu lo'o nscua ya tilaca laca Jesucristo. Cua jlo tso'o ti' ya cha' bi', cha' cua na'a tso'o ya j̃i' yu lo'o cloo ya, cha' stu'ba ti nguta'a ya lo'o yu; cua ndyuloo ya j̃i' yu lo'o cua ngua'ni ca'a ya' ya j̃i' ycuí' yu. Cua nchcui' ya lo'o cu'ma cha' Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui j̃i' ñat̃i. ² Ngula Jesucristo nde lo yuu chalyuu su ndi' ya, lo'o jua'a cua na'a ya j̃i' ycuí' yu; bi' laca cha' nu ndacha' ya j̃i' ma juani, cha' chañi tsa laca cha' bi'. Nclyu'u ya j̃i' ma ñi'ya laca cha' tyucui tyempo lu'ú Jesucristo, cha' ntucua yu ca slo ycuí' Ndyosi Sti na clyo; jua'a nclyu'u ya ñi'ya ngua cha' na'a ya j̃i' yu nde chalyuu re. ³ Juani culu'u ya j̃i' ma cua ña'a ca cha' nu cua na'a ya, culu'u ya cua ña'a ca cha' nu cua ndyuna ya. Chañi laca cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycuí' Ndyosi Sti na, jua'a lo'o Jesucristo nu sca ti Sñi' ycuí' Ni. Lo'o juani cua nti' ya cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o ya; ⁴ bi' cha' nscua ya quityi re, cha' lcaa ts̃a tso'o ti tyi' tyiquee na.

Xcui' lubii tsa cresiya j̃i' ycuí' Ndyosi

⁵ Nde culu'u ya j̃i' ma cha' nu cua nda Jesucristo lo'o ya: Ñi'ya nti' sca xee nu ndubi tsa ña'a, jua'a nti' ycuí' Ndyosi si tyu'u tucua Ni slo na; xcui' lubii tsa cresiya j̃i' Ni, cha' ne' cresiya j̃i' ycuí' Ni ná ntsu'u su talya ña'a, ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti. ⁶ Cha' cuiñi laca nu nda na si ñacuí' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycuí' Ndyosi,

lo'o li' ña'a ti tya ndiya ti' na cha' cuxi; ndi' na chalyuu ñi'ya laca si talya tsa ña'a su ndi' na li', cha' ná tso'o ndu'ni na. ⁷ Pana si lubii cresiya j̃i' na ñi'ya lo'o lubii cresiya j̃i' ycuí' Ni, ndu'ni na cha' tso'o li'; stu'ba ti caca tyiquee na lo'o tya'a ngusñi na cha' j̃i' Jesús li'. Lo'o jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u j̃i' na, xqui'ya cha' cua ndyalú tañi Jesús Sñi' ycuí' Ni lo'o ngujuí' yu lo crusi.

⁸ Si ñacuí' na cha' ná ntsu'u qui'ya j̃i' na tsiya' ti, na ñilo'o na j̃i' ycuí' ca ti na li', cha' ná nchca chcui' na cha' liñi. ⁹ Pana taca jly'a ti' na j̃i' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni clyo ti' Ni j̃i' na j̃i' qui'ya nu ntsu'u j̃i' na, nu lo'o ñii na j̃i' Ni cha' ntsu'u qui'ya j̃i' na. Tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na li'; hasta cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya j̃i' na, xqui'ya cha' ngujuí' Jesús lo crusi. ¹⁰ Ñi'ya si cua nacui' na cha' na cuiñi ycuí' Ndyosi, jua'a ndyu'u cha' si ñacuí' na cha' ná ntsu'u qui'ya j̃i' na tsiya' ti; ná ngusñi su cha' j̃i' ycuí' Ndyosi ne' cresiya j̃i' na, si tya ñacuí' na jua'a.

2

Cristo nu laca tu'ba j̃i' na cha' chcui' lo'o ycuí' Ndyosi cuentya j̃i' na

¹ Ñi'ya nti' na' ña'a j̃i' sñi' na', jua'a nti' na' ña'a j̃i' cu'ma, cha' tyaca'a tsa ma 'na; bi' cha' nscua na' quityi re cha' ca ca slo cu'ma, cha' ná nti' na' cha' sta ycuí' Ndyosi qui'ya j̃i' ma. Pana si ntsu'u cha' sta Ni qui'ya j̃i' na lo'o cua ngusñi na cha' j̃i' Jesucristo, la cui' Jesucristo laca nu cua nchcube' yu cña loo na. Sca ñat̃i nu lubii tsa laca nu Jesucristo bi'. ² Ngua cuxi tyiquee na cuentya j̃i' ycuí' Ndyosi Sti na, xqui'ya cha' ngua'ni na cha' cuxi; bi' cha' nchcube' Jesucristo cña loo na, cha' qui'ya ycuí' yu yabe' nu ntsu'u j̃i' na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na. La cui' jua'a qui'ya Jesucristo yabe' nu ntsu'u j̃i' lcaa ñat̃i chalyuu nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a j̃i' ycuí' Ni.

³ Nu lo'o nti' na taquiya' na cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni na, li' taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u

cha' ji'na lo'o Jesucristo. ⁴ Cuiñi tsa ñati nu nacui cha' ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesucristo, si ná ndaquiya' ngu' ji'i cña nu nclyo Ni ji'i ngu'; ná liñi cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'. ⁵ Si chañi laca cha' ntucua na lcaa cha' nu nda Jesucristo lo'o na, li' chañi laca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi Sti yu; jua'a caca cuaya' ti' na cha' chañi cha' laca na ñati ji'i Jesucristo masi tya ndi'i na chalyuu. ⁶ Ñati nu nchcui' lo'o xa' la ngu' cha' ñati ji'i Jesucristo laca ycu', ntsu'u cha' cua'ni ñati bi' cña, cua ña'a ca cña nu ngua'ni ycu' Jesucristo.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

⁷ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua nscua cha' lo quityi re cha' tyaja'a ma tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. Si'i sca cha' nu bilya cuna ma laca cha' bi'; cua ndyuna ma cha' bi' tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo tya clyo la, cha' la cui' ti cha' bi' laca nu cua nscua cua sa'ni. ⁸ Pana si'i jua'a ndyu'ni ñati, bi' cha' nacui na cha' sca cña cucui laca bi'. Tsubi' ti nguxana Jesucristo ngulu'u yu ji'na ñi'ya ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'i xa' la tya'a ñati na, ngua'ni Jesús cha' taca cua'ni na jua'a. Sca cha' cucui laca bi', cha' cua tye ti cha' talya ña'a ne' cresiya ji'na; juani tyanu nu cha' tso'o ji'i Jesucristo ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' si ntyiji'i sca xee nu ndubi tsa ña'a su ndi'i na.

⁹ Ñati nu nacui: “Cua ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo, lubii tsa cresiya ji'i ya juani”, ñacui ngu', pana tya ti'í ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ña'a ti tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi', ñi'ya laca sca se'i su talya tsa ña'a. ¹⁰ Ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, bi' laca ñati nu ntsu'u xee ji'i Jesucristo ne' cresiya ji'i. Ni sca cha' cuxi ná cua'ni ngu' bi', nu cua'ni cha' tya'achu' xa' la ñati ji'i cha' ji'i Jesucristo. ¹¹ Ñati nu ti'í ti' ji'i tya'a ñati ni, tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' lo'o ndi'i ngu' su talya ña'a, jua'a ti nti'

ngu' bi' ndi'i ngu' chalyuu, cha' ná nchca quije tyucui liñi su tsa ngu', cha' lye tsa ndacu' talya xee nu ña'a ngu' bi' li'.

¹² Cu'ma sñi' na, nscua na' quityi re cha' caa slo ma, xqui'ya cha' ngua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i ma; xqui'ya Jesucristo cua ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ma. ¹³ Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma ngu' cusu', cha' cua ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' ji'i ma lo'o Jesucristo nu stu'ba ti ntucua lo'o ycu' Ndyosi Sti yu tya lo'o nguxana chalyuu. Lo'o jua'a nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma ngu' cuañi', cha' cua ntijiloo ma ji'i nu xña'a.

Cu'ma sñi' na, cua ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' ji'i ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa slo ma. ¹⁴ Cu'ma ngu' cusu', cua ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, la cui' Cristo nu cua lu'ú lo'o ycu' Ndyosi Sti yu tya clyo, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa ca slo ma. Cu'ma ngu' cuañi', nguula ti ti' ma ndi'i ma, cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma; cua ntijiloo ma ji'i nu xña'a, bi' cha' laca nscua na' quityi re cha' caa slo ma.

¹⁵ Ná tyu'u tyiquee ma ña'a ma cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ni ná ca tiji' tsa ti' ma ji'i cua ña'a ca cha' culiya' nu ndyiji ji'i ñati cha' ndiya la ti' ngu' ji'i. Si ndiya la ti' na nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, ná caca ji'na tsiya' ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi Sti na. ¹⁶ Lcaa cha' cuxi nu ndaca'a ji'i ñati cha' ná xñi tso'o ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi, si'i ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na ndyu'u cha' bi'. Lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñati ji'i, cha' tyaala' xi tyiquee ngu'; jua'a lcaa cha' cuxi nu nti' ngu' cua'ni ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i; jua'a lcaa na nu nti' ngu' cha' caja ji'i ngu', cha' jua'a cua'ni tyixi ti ngu' lo'o tya'a ngu', nde chalyuu ti ndyu'u lcaa cha' cuxi bi'. ¹⁷ Yala ti tye chalyuu re, culiji jua'a ti lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu; pana ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi ni, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi'.

Ntsu'u cha' liñi lo'o ntsu'u cha' cuiñi

¹⁸ Cu'ma sñi' na', cua ndyalaa hora cha' tye lcaa cha' nu ntsu'u chalyuu. Cua jlo ti' ma cha' cua lijya sca ñati tlyu nu cñilo'o ji'i tya'a ñati na cha' Cristo laca ycu' yu; xuü tya'a yu bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Masi tyempo juani, quiña'a tsa ngu' cuiñi ntsu'u chalyuu, nu nti' xuü tya'a lo'o ñati ji'i Cristo; bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' cua ngulala ti tye lcaa cha'. ¹⁹ Tya clyo ndyu'u ti'i nu ngu' cuiñi bi' lo'o na, lo'o li' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu'; si'i ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo laca ngu' bi'. Si chañi cha' tya'a ndya'a na laca ngu' bi', cua ndyanu ngu' lo'o na nquicha'; pana ngutu'u ngu' bi', cha' taca ca cuayá' ti' na cha' si'i lcaa ñati nu ndyu'u ti'i lo'o na laca tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo.

²⁰ Cua nda Cristo Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Ni, bi' cha' cua ngua cuayá' tso'o ti' lcaa tya'a ma lcaa cha' nu nclyu'u ycu' Ndyosi ji'na.

²¹ Cua nscua na' quityi re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' ma ña'a cha' liñi nu ntsu'u ji'i Cristo. Si'i cha' ná jlo ti' ma cha' liñi bi'; cua jlo ti' ma ña'a cha' liñi nu nchcui' na, cha' si'i cha' cuiñi ti laca cha' bi'.

²² ¿Tilaca laca nu cuiñi lacua? Ñati cuiñi bi' laca nu ñacu' cha' si'i Cristo laca Jesús, la cui' Cristo nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i cha' yaa yu chalyuu. Nxuü tya'a ngu' bi' lo'o ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo, cha' ñacu' ngu' bi' cha' si'i nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca Jesucristo, cha' si'i ycu' Ndyosi laca Sti Jesucristo. ²³ Si ñacu' na ji'i ñati cha' si'i Sñi' ycu' Ndyosi laca Jesucristo, ná ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi Sti Jesucristo, jua'a ndyu'u cha' bi' li'; pana lo'o xñi na cha' ji'i Sñi' ycu' Ni, cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi Sti yu, jua'a ndyu'u cha' bi' li'.

²⁴ Bi' cha' nga'a cha' tyanu tachaa cha' bi' ne' cresiya ji'i ma, cha' nu cua ndyuna ma ji'i Jesús tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i yu tya clyo. Si tya ndyanu cha' bi' ne' cresiya ji'i ma, stu'ba

tsa ntsu'u tyiquee ma lo'o Jesucristo masi tya ndi'i ma chalyuu, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na li'. ²⁵ Bi' laca cha' nu ngüiñi ji'i Jesucristo lo'o na, cha' taca caja chaca chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

²⁶ Tsa bi' ti cha' nchcui' na' cuentya ji'i ñati nu nñilo'o ji'i ma jua'a. ²⁷ Nu cu'ma ni, cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' nga'aa nti' cha' culu'u xa' ñati ji'i ma; Xtyi'i ycu' Ndyosi ni, bi' laca nu culu'u ji'i ma lcaa cha' nu lyiji cha' ca tsa'a ma ji'i. Nu lo'o nclyu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i ma ni, liñi tsa laca cha' bi'; si'i cha' cuiñi nda nu bi'. Bi' cha' lacua, ñi'ya nu nclyu'u Xtyi'i ycu' Ni ji'i ma, la cui' jua'a nga'a cha' xñi ma cha' ji'i Jesús.

²⁸ Nu juani ti, cu'ma sñi' na', xñi tso'o ma cha' ji'i Jesucristo. Lo'o li', lo'o caa Jesucristo chalyuu chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' na lo'o ña'a na ji'i Ni cha' ca Ni; tyucui tyiquee na tyacua tya'a na lo'o Ni li'. ²⁹ Cua nchca cuayá' ti' ma cha' lubii tsa cresiya ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o si ca cuayá' ti' ma cha' cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' tso'o ñi'ya ndyu'ni ycu' Jesús, caca ngu' bi' sñi' ycu' Ndyosi.

3*Sñi' ycu' Ndyosi laca na*

¹ Tlyu tsa cha' tso'o laca cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi Sti na ña'a Ni ji'i ca ta'a ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' laca cha' nchcui' ycu' Ndyosi ji'na cha' sñi' ycu' Ni laca na, lo'o jua'a chañi laca cha' bi'. Ná ntaja'a ñati chalyuu tyuloo ji'na cha' sñi' Ni laca na; la cui' jua'a lo'o nguti'i Jesucristo chalyuu, ná ntaja'a ngu' tyuloo ngu' ji'i yu li'.

² Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nu juani ti laca na sñi' ycu' Ndyosi; pana bilya caja cha' ji'na ñi'ya nu tso'o la ña'a na, nu lo'o tyi'i na lo'o ycu' Ni nde loo la. Ñi'ya laca ycu' Jesucristo, jua'a caca na

lo'o culu'u loo Jesucristo ji'na lo'o cua ndye chalyuu re; li' taca ña'a na ji'i Jesucristo ñi'ya nu laca ycu'i'. Tsa bi' ti cha' nchca cuayá' ti' na juani. ³Lcaa ñati nu nti' ña'a ji'i Ni ca li', nga'a cha' cua'ni lubii ngu' ji'i cresiya ji'i ngu', ñi'ya nu lubii cresiya ji'i ycu'i' Jesucristo.

⁴ Si ndu'ni na cha' cuxi, laca cha' ná ntaja'a na cua'ni na cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi ji'na; ntsu'u qui'ya ji'na xqui'ya cha' ná ntaja'a na taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' Ni lo'o na. ⁵ Cua jlo ti' ma cha' cua yaa Jesucristo chalyuu cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; pana ycu'i' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya ji'i yu tsiya' ti. ⁶ Ni sca ñati nu nxñi tso'o cha' ji'i Jesucristo lcaa tsa, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' bi' cha' cuxi. Nu ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsa, ndu'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cha' bilya tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o Jesucristo, bilya xñi ngu' cha' ji'i Ni. ⁷ Cu'ma sñi' na', ná nti' na' cha' cñilo'o xa' ñati ji'i ma. Xcu'i' tso'o ti ngua'ni Jesucristo nde chalyuu; bi' cha' lacua, lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, cua nscua cha' xcu'i' cha' tso'o ti cua'ni ngu' bi' laja lo'o tyi'i ngu' chalyuu. ⁸ Lcaa ñati nu ndu'ni xcu'i' cha' cuxi, cua laca ngu' bi' sñi' ycu'i' nu xña'a nu laca xu'na cuiñaja; tya lyiji tye cha' cua'ni nu xña'a bi' cha' cuxi. Sca ti Jesús nu Sñi' ycu'i' Ndyosi, cua yaa Ni chalyuu cha' cua'ni tye Ni ji'i lcaa cña nu ndyu'ni nu xña'a bi'.

⁹ Ñati nu laca sñi' ycu'i' Ndyosi ni, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' cua nda ycu'i' Ndyosi chaca cha' tso'o la nu tyanu ne' cresiya ji'i ngu' bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi. Nga'aa tyaja'a ngu' bi' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' sñi' ycu'i' Ndyosi laca ngu' bi'. ¹⁰ Bi' cha' nchca cuayá' ti' ma juani ñi'ya laca ñati nu laca sñi' ycu'i' Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ndu'ni ñati nu laca sñi' ycu'i' nu xña'a. Si'i sñi' ycu'i' Ndyosi laca ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsa, ni si'i sñi' ycu'i' Ndyosi laca ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati.

Nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na

¹¹ Nde nscua la cui' cha' nu cua ndyuna ma lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesús tya clyo: nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. ¹² Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Caín; sñi' ycu'i' nu xña'a ngua yu bi', cha' ndyujuii yu ji'i tya'a yu. ¿Ni cha' laca ngua'ni yu jua'a? Ndyujuii yu ji'i tya'a yu xqui'ya cha' xcu'i' cha' cuxi ngua'ni jyo'o Caín bi', bi' cha' ná ndiya ti' yu cha' xcu'i' cha' tso'o ngua'ni yu tya'a yu bi'.

¹³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma si liye' tsa ti' ñati chalyuu ña'a ngu' ji'i ma. ¹⁴ Xcu'i' nguna' tya ndi'i na chalyuu cua tsubi' la xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana juani, cua nda ycu'i' Ndyosi chaca chalyuu cucui ji'na, cha' tso'o ti ndi'i tyiquee na juani. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i xa' la tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' taca jlo ti' na cha' cua ntsu'u chaca chalyuu cucui ji'na juani, cha' ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, nguna' tya ndi'i ngu' chalyuu. ¹⁵ Ñi'ya laca ñati nu ndyujuii ji'i tya'a ñati, jua'a laca na si liye' ti' na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Jlo ti' ma cha' nga'aa caja chalyuu cucui bi' ji'i ñati si ndyujuii ngu' ji'i tya'a ñati ngu', pana la cui' tya'a cha' laca si liye' tsa ti' na ña'a na ji'i tya'a ñati na. ¹⁶ Nu lo'o cube ti' na cha' cuentya ji'na ntaja'a Cristo ngujuii yu lo crusi, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, li' ca cuayá' ti' na ña'a cha' nu tso'o la cua'ni na, si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni. Tso'o si tyaja'a na xtyucua na ji'i tya'a na jua'a, masi hasta cajaa ycu'i' na cuentya ji'i ngu' tya'a na. ¹⁷ Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu' tsiya' ti cha' tyiji yu'u ji'i ngu' chalyuu. Si jua'a tso'o ti ndi'i na, lo'o li' ña'a na ji'i tya'a na nu ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu', pana ná ntaja'a na cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a na, li' ná taca ji'na ñacu'i' na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' nu

ycui' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ¹⁸ Cu'ma sñi' na', nu lo'o ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi lo'o ji'i tya'a ñati na, si'i sca cui ti laca nu chcu' na lo'o ngu', si'i sca cha' nu nda ti na lo'o ngu' caca bi'; tyucui tyiquee na nga'a cha' xtyucua na ji'i nu ngu' tya'a na bi'.

Taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi

¹⁹ Si jua'a ndu'ni na, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na, cha' nu jlya ti' na ji'i; ca tii na cha' cua ngüñi tso'o cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi. ²⁰ Nu lo'o jlo ti' cresiya ji'na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, li' taca ca cuayá' ti' na cha' lo'o ycu' Ni jlo ti' Ni cha' bi'. Lo'o jua'a tlyu la laca ycu' Ni, taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i cha' cuxi bi'. ²¹ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, si jlo ti' na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na, tyucui tyiquee na taca chcu' na lo'o ycu' Ndyosi li'; ²² nu lo'o jña na cha' ji'i ycu' Ni, caja cua ña'a ca cha' ji'na si taquiya' na ji'i cña nu cua nda ycu' Ni ji'na, si cua'ni na cña nu ndiya la ti' ycu' Ni. ²³ Nde laca cña nu cua nda ycu' Ndyosi cha' cua'ni sa scaa na: nga'a cha' xñi tso'o na cha' ji'i Jesucristo Sñi' ycu' Ni; la cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya nu cua nacui ycu' Ni ji'na. ²⁴ Nu lo'o taquiya' na ji'i cña nu cua ngulo ycu' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na, li' cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o na li'. Jlo ti' na cha' bi', xqui'ya cha' cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na.

4

Cua'ni cuayá' na ñi'ya nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ñati

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nu tyaca'a tsa ma 'na, ná xñi ma cha' ji'i cua ña'a ca ñati nu ñacui cha' cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni ji'i ngu' bi'. Cua'ni cuayá' ma ji'i ngu' bi' clyo, cha' quijeloo cha' ji'i ma lo'o ngu' si chañi cha' cua ndyanu

Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi', si cha' cuiñi ti laca nu nchcu' ngu' bi'. Cua ndu'u tucua tyu tsa tya'a ngu' cuiñi chalyuu juani, nu ñilo'o ji'i ñati cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi nchcu' ngu'. ² Ndi'ya ca cuayá' ti' na ñi'ya laca ñati nu cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i: lcaa ñati nu nchcu' cha' chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu cha' ngua yu ñati, lcaa ñati bi' cua ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'; ³ pana ñati nu nacui cha' si'i Sñi' ycu' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu ñi'ya nu nclya ñati, ná ntsu'u Xtyi'i ycu' Ni ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Cha' ji'i nu cuiñi nu nti' tyijiloo ji'i Jesucristo laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'; jua'a cua ngua cuayá' ti' ma cha' cua lijya ti nu cuiñi bi', cha' masi juani cua laca ndi'i bi' chalyuu.

⁴ Cu'ma sñi' na', cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu' Ndyosi, jua'a cua ngua nguula la ti' tyiquee ma xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi nu ndyanu ne' cresiya ji'i ma li'; bi' cha' nchca ji'i ma tyijiloo ma ji'i ngu' cuiñi nu cua ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' nu xña'a. La cui' nu xña'a laca nu nclyo cña ji'i ñati cuxi nde chalyuu. ⁵ Cua ntsu'u cha' ji'i nu ngu' cuiñi bi' lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xcui' cha' ji'i nu xña'a laca cha' nu nchcu' ngu' bi'; bi' cha' ndiya tsa ti' ñati chalyuu cuna ngu' cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi', lcaa ñati nu ná ndaquiya' ji'i Jesucristo tsiya' ti. ⁶ Pana ñati ji'i ycu' Ndyosi laca na. Nu lo'o ntsu'u cha' ji'i ñati lo'o ycu' Ndyosi, cuna ngu' lcaa cha' nu chcu' na lo'o ngu' li'; ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, bi' ñati laca nu ná nduna cha' nu nchcu' na. Jua'a taca quijeloo cha' ji'na tilaca laca nu ntsu'u cha' liñi ji'i, tilaca laca nu ntsu'u cha' cuiñi ji'i.

Xcui' ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati

⁷ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na; ycu' Ndyosi laca nu nclyo cña cha' xcui'

tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na. Lcaa ñati nu ntsu'u tyiquee ña'a jil'i tya'a ñati, sñi' ycu' Ndyosi laca ngu' bi', lo'o jua'a tyu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o ycu' Ni. ⁸ Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a jil'i tya'a ñati, ná caja ñi'ya nu tyu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' ycu' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati. ⁹ Ngulu'u Ni jil'i na ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i na, nu lo'o cua nda Ni jil'i nu sca ti Sñi' ycu' ca Ni yaa chalyuu, cha' jua'a taca caja chalyuu cucui jil'i na. ¹⁰ Nde laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma: Si'i cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycu' Ndyosi, masi ycu' Ndyosi laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i na tya clyo, bi' cha' nda Ni jil'i Sñi' ycu' ca Ni yaa chalyuu cha' ngujuu yu lo crusi, cha' cua ngua cuxi tyiquee na lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na; pana Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu' Ni, bi' laca nu cua nchcube' cña loo na, ngüi'ya Ni yabe' nu ntsu'u jil'i na.

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jil'i na. ¹² Ni sca ñati chalyuu, bilya ña'a ngu' jil'i ycu' Ndyosi; pana taca ca cuayá' ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Ni juani, nu lo'o ña'a na jil'i lcaa na lo'o tya'a na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na. Ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a yu jil'i ñati chalyuu, jua'a nga'a cha' cua'ni na lo'o tya'a ñati na li'. ¹³ Cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i na, bi' cha' cua ngua jlo ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu' Ndyosi, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee Ni lo'o na. ¹⁴ Cua na'a ycu' ya jil'i Jesús. Chañi laca cha' nu nchcui' ya lo'o ma juani, cha' cua nda ycu' Ndyosi Sti Jesús chacuayá' jil'i Sñi' ycu' ca Ni cha' cua'ni lyaá jil'i cua ña'a ca ñati jil'i nu cuxi. ¹⁵ Ñati nu tyaja'a cacha' jil'i tya'a ñati cha' nu sca ti Sñi'

ycui' Ndyosi laca Jesucristo, stu'ba ntsu'u tyiquee ycu' Ni lo'o ngu' bi' li'; jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycu' Ni.

¹⁶ Ngua cuayá' ti' na li', cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jil'i na; jua'a jlyo ti' na li', cha' xcui' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ni ña'a Ni jil'i ñati chalyuu. Lo'o ñati nu jua'a tso'o nti' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati, nu xcui' jua'a ndu'ni ngu' laja lo'o ndil'i ngu' chalyuu, cua stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi; la cui' jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi' li'. ¹⁷ Tso'o ti ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycu' Ndyosi, cha' nu lo'o tyalaa tsa lo'o tyaa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati, li' tyucui tyiquee na taca tyacua tya'a na lo'o ycu' Ni. Ndyaa Ni lo'o na laja lo'o ndil'i na chalyuu, ñi'ya nguta'a Ni lo'o Jesucristo lo'o nguti' yu nde chalyuu, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cutsii na. ¹⁸ Ná ntsu'u cha' cutsii na cha' xcube' ycu' Ndyosi jil'i na, si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycu' Ni; pana tya lyiji cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycu' Ndyosi, si ña'a ti tya ntsii na cha' xcube' Ni jil'i na. Ñati nu ntsii tsa jil'i ycu' Ndyosi ni, cua nda ti' ngu' cha' xcube' Ni jil'i ngu'.

¹⁹ Ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycu' Ni, xqui'ya cha' tya clyo ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i na. ²⁰ Ngu' nu ñacui' ndi'ya: "Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i ycu' Ndyosi", lo'o li' ña'a ti tya liye' ti' ngu' bi' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu', cha' cuiñi ti laca nu nchcui' ngu' bi'. Ndi'ya ndyu'u cha' bi': taca ña'a na jil'i tya'a ñati na, pana ycu' Ndyosi ni, bilya ña'a na jil'i Ni tsiya' ti; bi' cha' lacua, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesucristo, li' ná taca ñacui' na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycu' Ndyosi Sti na. ²¹ Cua ngulo Ni cña bi' jil'i na ndi'ya: Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma.

5

Ntijiloo na jil'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu

¹ Lcaa ñati nu jlya ti' jil'i Jesús, cha' laca yu Cristo nu cua nda ycuil' Ndyosi jil'i yaa chalyuu, chañi cha' laca ngu' bi' sñi' ycuil' Ndyosi. Ycuil' Ndyosi laca Sti na, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i Ni, bi' cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i xa' la sñi' ycuil' Ni, tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús. ² Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycuil' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a taquiya' na jil'i lcaa cña nu nda Ni lo'o na, li' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i xa' la sñi' ycuil' Ni. ³ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i Ni, taquiya' na jil'i cha' nu chcuil' Ni lo'o na li', cha' si'i sca cña nu tucui tsa laca cha' taquiya' na jil'i scaa cha' nu nchcuil' Ni. ⁴ Cua ña'a ca sñi' ycuil' Ndyosi taca tyijiloo jil'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; taca tyijiloo na jil'i nu cuxi, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' jil'i Jesucristo. ⁵ Pana ñati nu jlya ti' cha' Jesús laca nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi, bi' ti ñati nu caca jil'i tyijiloo jil'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu.

Ndiya ntsu'u cha' jil'i Jesús nu laca Sñi' ycuil' ca Ndyosi

⁶ Nu sca ti Sñi' ycuil' ca Ndyosi laca Jesucristo, nu yaa chalyuu. Ntyucuatya ngu' jil'i yu li'. Ngujuii yu lo crusi, ndyalú tañi ycuil' yu li'. Si'i xqui'ya cha' nu cua ntyucuatya ti yu, masi lo'o xqui'ya cha' cua ngujuii yu lo crusi ndyalú tañi yu, bi' cha' nchca cuayá' ti' na juani cha' nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi laca Jesucristo. Bi' laca cha' nu ndacha' Xtyi'i ycuil' Ndyosi jil'na, lo'o jua'a chañi tsa laca cha' bi'. ⁷ Nde cua ntucua sna tya'a ngu' nu nchcuil' cha' chañi laca cha' jil'i Jesús bi': ycuil' Ndyosi Sti yu laca tsaca ngu' bi'; jua'a Jesucristo nu ntsu'u tyucui cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i, bi' laca chaca; lo'o jua'a Xtyi'i ycuil' Ni, chaca laca bi'. Stu'ba ti nchcuil' nu ca ta'a sna bi', cha' chañi laca cha' bi'. ⁸ Lo'o jua'a nde lo yuu cua ngua sna quiya' lo'o nchcuil' ycuil' Ndyosi cha' chañi laca

cha' Jesucristo laca nu sca ti Sñi' ycuil' Ni: tsaca laca cha' nu nchcuil' Xtyi'i ycuil' Ndyosi lo'o na; jua'a chaca laca cha' nu nchcuil' Ni laja lo'o ntyucuatya Jesucristo; lo'o jua'a chaca laca cha' nu cua nchcuil' Ni laja lo'o ngujuii Jesucristo lo crusi, ndyalú tañi yu li'. Sca ti cha' nchcuil' Ni ca ta'a sna quiya' bi'. ⁹ Ntucua na jil'i cha' nu nchcuil' ñati chalyuu lo'o na, pana juani ndulo la cha' nu nda ycuil' Ndyosi lo'o na. Ca ta'a sna cha' nu nda ycuil' Ndyosi, lcaa cha' bi' nchcuil' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycuil' Ndyosi. ¹⁰ Ñati nu jlya ti' jil'i yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi, ycuil' ca ngu' jlo ti' ngu' ne' cresiya jil'i ngu' cha' chañi tsa laca cha' bi'; ñati nu ná ntaja'a tucua cha' jil'i Ni, cha' laca Jesucristo Sñi' ycuil' ca Ni, bi' ngu' laca nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' cua nchcuil' ycuil' Ndyosi cha' jil'i Sñi' ycuil' ca Ni. Ñati cuiñi laca ycuil' Ndyosi nti' ngu' bi'. ¹¹ Nde laca cha' liñi nu tso'o tsa cha' xñi na jil'i, cha' cua nda ycuil' Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'na; Jesucristo laca nu ngulu'u jil'na ñi'ya caca chalyuu bi'. ¹² Cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesús nu laca Sñi' ycuil' ca Ni, bi' ñati laca nu ntsu'u chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i; ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi, ná ntsu'u cha' ta Ni chalyuu bi' jil'i ngu'.

Cua tye ti cha' nu nguscua Juan

¹³ Cua nscua na' quityi re lacua, cha' caa ca slo ma, lcaa tya'a ngusñi ma cha' jil'i Jesús nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi; xqui'ya cha' re taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ngujui chalyuu cucui jil'i ma, nu cua nda ycuil' Ndyosi jil'na.

¹⁴ Tyucui tyiquee na taca chcuil' na lo'o ycuil' Ndyosi lacua. Lo'o jña na sca cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu stu'ba nti' lo'o sca cha' nu nti' ycuil' Ni, li' taca jlo ti' na cha' taquiya' Ni jil'i cha' nu chcuil' na lo'o Ni. ¹⁵ Si jlo ti' na cha' nduna ycuil' Ndyosi lo'o jña na sca cha' jil'i Ni, la cui' jua'a taca jlo ti' na cha' cua caja ti cha' bi' jil'na li'.

¹⁶ Lo'lo ña'a na jil̄i sca ñati tya'a ngusñi na cha' jil̄i Jesucristo cha' ndyu'ni yu sca cha' cuxi, pana nda na cuentya cha' ná nscua cha' chcuna' chalyuu jil̄i yu xqui'ya cha' cuxi bi', li' tso'o la si jña na cha' clyu ti' jil̄i ycuil̄ Ndyosi cuentya jil̄i yu tya'a na bi', cha' ná ta Ni chacuayá' cha' chcuna' chalyuu jil̄i yu tya'a na bi'. Pana ntsu'u qui'ya tlyu nu ná taca cua'ni clyu ti' ycuil̄ Ndyosi jil̄i; ná ñacuj̄ na' cha' jña na cha' clyu ti' jil̄i Ni li', si jua'a ntsu'u qui'ya jil̄i ngu'. ¹⁷ Chañi cha' sta ycuil̄ Ndyosi qui'ya jil̄i lcaa na lo'lo tya'a na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na. Pana ntsu'u sca lo qui'ya nu ná taca cui'ya Ni cha' clyu ti' jil̄i tsiya' ti.

¹⁸ Jlo ti' na cha' nga'aa ndu'ni ñati jil̄i Jesucristo cha' cuxi. Jesucristo nu laca nu sca ti Sñi' ycuil̄ Ndyosi, bi' laca nu ndaca'a jil̄i ngu', cha' ná taca cala' nu xña'a jil̄i ngu' bi' li'.

¹⁹ Jlo ti' na cha' ñati jil̄i ycuil̄ Ndyosi laca na, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' jil̄i Jesucristo; pana xa' la ñati chalyuu nu ná ndaquiya' jil̄i Ni tsiya' ti, ña'a ti tya laca nu xña'a loo jil̄i ñati bi'.

²⁰ Cua jlo ti' na cha' cua yaa nu sca ti Sñi' ycuil̄ Ndyosi nde lo yuu chalyuu, lo'lo jua'a cua nda bi' chacuayá' cha' caca tyu'u cha' jil̄i na lo'lo ycuil̄ Ndyosi. Chañi cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'lo ycuil̄ Ndyosi juani, xqui'ya cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'lo Jesucristo nu laca Sñi' ycuil̄ ca Ni. Chañi cha' ycuil̄ Ndyosi tsiya' ti laca nu Jesús bi', lo'lo jua'a chañi cha' ná nga'a cha' tye chalyuu cucui nu ta Ni jil̄i na.

²¹ Cu'ma sñi' na', tii ti ti' ma tyil̄i ma chalyuu, cha' ná tyat̄i yu'u ma lo'lo xa' jo'ó. Jua'a laca cha' bi' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyucuaa

*Nu lo'o chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee
na ña'a na ji'i tya'a ñati na*

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' sca quityi re, ma' cusu', jua'a sñi' nu'u, cha' caa quityi re ca slo cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' cua ngusubi ycu' Ni ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Ni. Chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma; ni si'i sca ti na', lo'o lcaua ti ña'a ñati lcaa quichi nu nduna cha' liñi ji'i Jesús, lo'o lcaa ñati bi', ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ma. ² Cua ndyanu tso'o cha' liñi bi' ne' cresiya ji'na, jua'a ná nga'a cha' tye cha' nu cua ndyuna na bi'; bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma. ³ Ycu' Ndyosi nu laca Sti na, lo'o jua'a Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu' Ni, xtyucua Ni ji'i ma. Lo'o jua'a cua nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni Ni quiña'a tsa cha' tso'o lo'o ma, cha' ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ma, cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma; jua'a nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' chañi tsa cha' nu ngulu'u Ni ji'na.

⁴ Tso'o tsa ngua ti' na' lo'o ngujui cha' 'na cha' ña'a ti tya ndaquiya' tso'o xi ngu' tya'a ma lcaa cha' liñi nu cua nda ycu' Ndyosi Sti na lo'o na; ⁵ bi' cha' chcu' na' lo'o nu'u, ma' cusu', jua'a lo'o lcaa ngu' tya'a ma, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Si'i sca cha' nu bilya ta Ni lo'o na laca cha' bi', sca cha' nu ndyuna na lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesucristo tya clyo laca cha' bi'. ⁶ Lo'o nu ni na' ji'i ma cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'a ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cña nu nclyo ycu' Ndyosi ji'na. Nu lo'o ngusñi ma cha' bi' tya clyo, cua ndyuna ma lcaa cña nu ntsu'u cha'

cua'ni ma cha' tso'o ti tyu'u tyiquee lcaa ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

*Nu ngu' cuiñi nu tya'a cusuu ji'i
Cristo*

⁷ Ntsu'u tsa ñati cuiñi nu nchcu' cha' ná chañi cha' ngua Jesús ñati lo'o yaa yu chalyuu. Tyucui ña'a lo yuu chalyuu ndya'a ñati nu nchcu' cha' cuiñi bi'; na nñilo'o ngu' bi' ji'i tya'a ñati na, jua'a tya'a cusuu ji'i Cristo laca ngu' bi'. ⁸ Bi' cha' tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu, cha' ná culiji yu'u jua'a ti lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o nguti'i ya ca slo ma. Li' caja lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycu' Ndyosi ta Ni ji'i ma lo'o tye chalyuu.

⁹ Lcaa ñati nu tyati' yu'u lo'o xa' la cha', ná ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' ná cuayá' cha' ji'na lo'o jlya ti' na ji'i Cristo, nti' ngu' bi'; pana lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'na, li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi, jua'a lo'o ycu' nu sca ti Sñi' ycu' Ni. ¹⁰ Bi' cha' juani si tyalaa ñati slo ma nu ná nda la cui' cha' ji'i Jesús bi' lo'o ma, nga'aa ta ma su tyi'i ngu' bi', ni ná ta ma xlyo ni'i ji'i ngu' bi'. ¹¹ Nu lo'o chcu' na lo'o ñati bi', ñi'ya laca si ndyu'ni tya'a na lo'o ngu' bi', lo'o cña cuxi nu ndyu'ni ngu', jua'a ndyu'u cha' bi'.

*Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti
quityi*

¹² Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcu' lo'o ma, pana tso'o la masi ná lo'o cha' bi' scua na' lo quityi re. Tiya' la nti' na' caa na' ca su ndi'i cu'ma, lo'o li' ycu' ca na' taca ta na' cha' bi' lo'o ma; li' chañi cha' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a na.

¹³ Lo'o jua'a nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo ca nde, nu ngu' nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i, lo'o ngu' bi' cua nti' ngu' chcu'cha' ngu' ji'i ma. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyuna

Tso'o tsa nchcui' Juan ji'i Gayo

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' quityi re cha' caa ca slo nu'u, Gayo; jlya ti' nu'u lcaa cha' nu laca ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' chcui' na' lo'o nu'u.

² Tso'o tsa ñati laca nu'u, cusu'. Nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi cuentya jinu'u cha' tso'o ti taca tyi'i tyiquee nu'u, cha' taca ca lye ti' nu'u. Cua jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi. ³ Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa xi ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ngutu'u ca su ndi'i ma yaa ngu' ca nde. Nacu' ngu' cha' ña'a ti ndaquiya' tso'o ma ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' jua'a ndu'ni ma lcaa tsa. ⁴ Sca ti cha' nclacua ti' na' cuentya ji'i cu'ma, si chañi cha' ndaquiya' ma ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' cuañi' la cu'ma cuentya jna'; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o ndyuna na' cha' jua'a ndu'ni ma.

⁵ Cusu', ndube tsa ti' na' cha' lcaa tyempo tso'o tsa nxyucua nu'u ji'i ngu' tya'a na, masi ná nslo nu'u ji'i ngu', cha' ngu' xa' quichi laca ngu' ntsu'u quiya'. ⁶ Cua nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nde quichi re, ndacha' ngu' ji'i ya ñi'ya nu tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ycu' ca ngu'. Lo'o jua'a cua'ni ma cha' tso'o tya xtyucua la ma ji'i ngu' bi' tyucuii su tsa ngu', cua'ni ma ñi'ya laca si na nxyucua ma ji'i ycu' Ndyosi laca; ⁷ cña ji'i Cristo ndya'a ngu', bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tyijyu'. Ná ntaja'a ngu' xñi ngu' ni sca centavo ji'i xa' ñati nu ná ndaquiya' ji'i Cristo tsiya' ti, cha' xtyucua ji'i ngu' tyucuii; ⁸ bi' cha' nu na ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i

Cristo, nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ngu' bi' lo'o sañi na cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na ca tyijyu' la.

Cuxi tsa cña nu ndyu'ni Diótrefes

⁹ Cua nscua na' sca quityi tya tsubi' la nu ndyaa ca su ndi'i ña'a taju ti ma ñati ji'i Jesucristo, cu'ma nu ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti ca bi'; pana ná ntaja'a Diótrefes taquiya' ji'i cha' nu nacui' na' ji'i ma, cha' nti' yu bi' cha' xu'na ma laca yu. ¹⁰ Nu lo'o tyalaa na' ca slo ma, li' chcui' na' lo'o ma cuentya ji'i lcaa cña nu ndyu'ni yu bi', cha' chiya'a tsa nchcui' yu ji'i cuare; nchcui' yu bi' cua ña'a ca lo cha' cuiñi lo'o ñati. Masi ndyu'ni yu jua'a, ná cuayá' ji'i yu nti' yu, cha' juani ná ntaja'a yu ta yu su tyi'i ngu' tya'a ndya'a ya cña lo'o ndyaa ngu' quichi tyi ma; ña'a cuayá' ndaca'a yu chacuayá' ji'i tya'a ma cha' lo'o cu'ma ná ta ma su tyi'i ngu', masi ngua ti' ma ta ma su tyi'i ngu' nquicha'. Lo'o jua'a ngua ti' yu culo'o yu ji'i tya'a ndya'a ya cña bi', cha' ná tyu'u ti'i ngu' lo'o ma.

¹¹ Cusu', ná tyatí yu'u ma lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, tso'o la si tyi'u ti' ma ji'i lcaa cha' nu tso'o ti. Lcaa ñati nu xcui' clyana cha' tso'o nu cua'ni ngu' cha' xtyucua ngu' ji'i xa' la tya'a ñati ngu', cua ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi; lcaa ñati nu xcui' clyana cha' cuxi cha' cua'ni ngu', bilya tyu'u cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti lo'o ycu' Ndyosi.

Tso'o la ndyu'ni Demetrio

¹² Tso'o tsa nchcui' lcaa ñati ji'i Demetrio; masi ycu' ca na, lo'o ña'a na ji'i yu nchca cuayá' ti' na cha' tso'o tsa ndyu'ni yu lo'o lcaa ñati. Jua'a cuare, nchcui' ya lo'o ma juani cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' ji'i yu cha' tso'o tsa tyiquee yu. Cua jlo tso'o ti' ma cha' nchcui' ya cha' liñi lo'o ma.

Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti quityi

¹³ Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcu' lo'o nu'u, pana tso'o la masi ná scua na' cha' bi' lo quityi re juani;

14 tso'o la yala ti caa na' ca su ndi'i nu'u cha' ycu' ca na' ta na' xi cha' lo'o nu'u.

15 Ti ti tyi'i tyiquee ma lacua, cha' ycu' Ndyosi xtyucua ji'i ma. Lcaa ngu' tya'a tso'o ma nu ndi'i ca su ndi'i cuare, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma, xqui'ya cha' nu scua na' lo quityi re; jua'a cu'ma, chcuicha' ma ji'i lcaa ngu' tya'a tso'o ya nu ndi'i ca ndacua.

Quityi nu nguscua San Judas

¹ Judas naa na', la cui' tya'a Jacobo; cña laca na' cuentya jil'i Jesucristo. Nscua na' quityi re cha' tsaa ca slo lcaa cu'ma nu ndaquiya' ma jil'i ycu' Ndyosi Sti na, cha' cua ngusubi Ni jil'i ma. Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni lubii jil'i cresiya jil'i ma, lo'o ña'a ti tya cña'asii Ni jil'i ma juani xqui'ya Jesucristo. ² Tya'na tsa ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni jil'i ma, bi' cha' ti' ti taca tyil'i tyiquee ma, xqui'ya cha' cua jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ma. Jua'a nti' na' cha' caca jil'i ma lcaa tsa.

Ntsu'u xi ñati nu nclyu'u cha' cuiñi jil'i ngu'

³ Cu'ma ngu' tya'a tso'lo na nu tyaca'a tsa ma 'na, nti' tsa na' scua na' quityi cha' tsaa ca slo ma, sca quityi nu chcu' jil'i cha' tlyu nu ngua'ni Jesús cha' taca clyaá na jil'i nu cuxi; pana ná ngua scua na' jil'i yala ti. Lo'o nu juani nga'a cha' scua na' quityi re cha' tsaa ca slo ma, cha' ta na' sca cui' lo'o ma; nga'a cha' cua'a ma jil'i cua ña'a ca ngu' cuiñi, xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' jil'i cha' liñi nu cua nda ycu' Ndyosi nu Xu'na na lo'o na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo. Ná cua'a jyaca ma tsiya' ti jil'i cha' nu nchcu' ngu' cuiñi bi'. ⁴ Ndu'ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ndyatí xi ñati cuiñi bi' laja cu'ma, masi ná stu'ba cha' nu jlya ti' ma lo'o ngu'. Cua sa'ni tsa nscua cha' lo quityi jil'i ycu' Ndyosi cha' xcube' Ni jil'i nu ngu' cuxi bi'; pana ná ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi tsiya' ti, ni ná ndube ti' ngu' bi' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati chalyuu. Nacu' ngu' bi', cha' ná ndu'ni cha' masi cua'ni ngu' cha' suba', masi cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi, cha' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ná xcube' Ni ji'na li, nti' ngu'. Cuiñi tsa ngu' bi', si' ycu' Jesucristo laca xu'na ngu' bi'. Pana

nu na ni, sca ti ycu' Jesucristo laca nu Xu'na na, sca ti ycu' Ni laca nu chañi cha' laca Ni loo ji'na.

⁵ Cua jlo ti' ma lcaa cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la, pana xa' cacha' na' xi cha' bi' jil'i ma juani: Ngua'ni lyaá ycu' nu Xu'na na jil'i jyo'o cusu' jil'i ngu' Israel, nu lo'o nguti'i ngu' preso ca loyuu su cuentya Egipto; pana ca tiya' la ndyujui ycu' Ni jil'i lcaa jyo'o cusu' nu ná ndaquiya' jil'i cha' nu cua nchcu' Ni lo'o ngu' bi'. ⁶ Lo'o jua'a tyi'u ti' ma jil'i xca jil'i ycu' Ndyosi nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cña nu nda Ni jil'i ngu' nu ngua sa'ni, bi' cha' nguxtyanu xca bi' tyi' ngu' ca slo ycu' Ndyosi. Pana juani cua ndu xca cuxi bi' ndyaaca' lo'o carena; ca su talya ña'a tsiya' ti ndu xca cuxi bi', cha' preso jil'i ycu' Ndyosi laca ngu' juani. Jua'a ntsu'u cha' jatya xca bi' ni jacua' tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' ycu' Ni jil'i lcaa ñati. ⁷ Lo'o jua'a tyi'u ti' ma jil'i quich'i Sodoma lo'o quich'i Gomorra lo'o xa' la quich'i nu ndi'i cacua ti; ñi'ya ngua'ni ngu' xca bi' cha' cuxi, jua'a lye tsa ngua'ni cuxi nu jyo'o cusu' nu nguti'i quich'i bi', hasta nu ngua'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ti ngu'. Cua ndyujui ycu' Ndyosi jil'i lcaa ngu' quich'i bi' lo'o quii' tlyu jil'i Ni li'. Jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati ña'a cha' tlyu nu nchca jil'i ycu' Ndyosi ndu'ni Ni; la cui' lo'o sca quii' tlyu nu ná nga'a cha' tyubi' tsiya' ti, jua'a xcube' Ni jil'i lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi.

⁸ Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ñi'ya nu ngua'ni cuxi jyo'o cusu' bi', jua'a ndu'ni ngu'; ñi'ya si nchcu' xcalá ti ngu' bi', jua'a laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Xña'a tsa tyiquee ngu' bi', ndu'ni tsa ngu' cha' suba'; jua'a ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti jil'i cha' nu nchcu' cua ña'a ca ngu' nu laca loo. Lo'o li' hasta nchcu' suba' ngu' bi' jil'i xca jil'i ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua. ⁹ Pana si' jua'a ngua'ni Miguel nu laca loo jil'i xca jil'i ycu' Ndyosi; nu lo'o ngusu' tya'a nu Miguel bi' lo'o nu xña'a xqui'ya jyo'o Moisés, ná nchcu'

ni sca cha' cuxi lo'o nu xña'a bi'. Ndi'ya ti nchcui' lo'o: "Ycui' nu Xu'na na' ntsu'u cha' cua'a jinu'u", nacui' Miguel ji'i nu xña'a bi' li'. ¹⁰ Pana juani nchcui' nu ngu' cuiñi bi' cha' cuxi ji'i cua ña'a ca cha' ji'i Jesús, masi ná nchca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi' tsiya' ti; ndyu'ni ñu'u ngu' bi' ji'i ycui' ca ngu', xqui'ya cha' ndu'ni ngu' ñi'ya ndu'ni na'ni nu ná nchca culacua ti'.

¹¹ Tya'na tsa nu ngu' cuiñi bi'. Cua ngusñi ngu' tyucuii cuxi nu ngulu'u jyo'o Caín ji'i ñati; cua ndu'utsu' ngu' ji'i tyucuii tso'o cha' caja cñi ji'i ngu' ñi'ya ngua'ni jyo'o Balaam, nu lo'o ngusñi yu caya' cuentya ji'i cña cuxi nu cua cua'ni ti yu nu ngua sa'ni. Ntsu'u cha' cajaa nu ngu' cuiñi bi' tsiya' ti, ñi'ya cua ngujuii jyo'o Coré nu lo'o lye tsa ngusuu tya'a yu lo'o ycui' nu Xu'na na. ¹² Masi cuxi tsa ndu'ni nu ngu' cuiñi bi', ná ntyuju'u ti' ngu' tsiya' ti cha' ndi'i ngu' lo'o ma nu lo'o ndyu'u ti'i ma cha' cacu ma sii lo'o tya'a ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo. Quiña'a tsa ndacu ngu' bi' li', quiña'a tsa ndyi'yu ngu', cha' tsa bi' ti cha' nti' ngu' ndya'a ngu' slo ma; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti. Ñi'ya laca sca xu'na xlya' nu ná ña'asi tso'o ji'i xlya' ji'i, jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya nti' coo btyi nu nxna lijya lo'o cui'i ti masi ná ca'ya tyo, jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; ñi'ya laca sca yaca si'yu nu ná nda si'yu, jua'a laca ngu' bi'. Pana sca yaca nu cua ngüityi, ntsu'u cha' xcuaa na ji'i, cha' nga'aa ntsu'u juersa ji'i cha' cu'ú la li'; cua ndye ngujuii yaca bi'. ¹³ Ñi'ya nxasu clyoo' tyujo'o, nchcuaa clyoo' ngo' cuu' ca to' hitya, jua'a laca cña cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'; ñi'ya laca sca cuii nde cua nu ngusna ndyaa xa' tyucuii cha' nga'aa ta xee nde talya, jua'a laca ngu' cuiñi bi'. Pana cua ngua'ni cho'o ycui' Ndyosi sca se'i su ná ntsu'u xee tsiya' ti su tyaa nu ngu' cuiñi bi'.

¹⁴ Cua sa'ni tsa nchcui' jyo'o Enoc ñi'ya nu caca ji'i ngu' cuiñi nu ndu'ni jua'a. Cua ndya'a ca'yu latya sñi' ste' jyo'o Adán, lo'o li' ngula nu Enoc nu

ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Enoc bi': "Cua na'a na' ji'i ycui' nu Xu'na na, cha' lijya Ni lo'o tyuu tsa tya'a mil xca ji'i ycui' Ni, ¹⁵ cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati. Li' xcube' Ni ji'i lcaa ñati cuxi xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu', xqui'ya cha' suba' nu cua nchcui' ngu' ji'i ycui' Ndyosi." Jua'a nacui' jyo'o Enoc bi'. ¹⁶ Nu ngu' cuiñi bi' ni, xcui' na chii nti' ngu' bi' ndi'i ngu' chalyuu; ná sca na ná ndiya ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' chiya'a ti nchcui' ngu' ji'i lcaa ti cha'. Xcui' ndiya la ti' ngu' bi' lcaa lo cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' ji'i. Lye tsa nchcui' tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', pana xcui' tso'o tsa nchcui' ngu' bi' ji'i ñati si xtyucua ngu' ji'i ngu' bi' lo'o sca cña cuxi.

Cña nu nga'a cha' cua'ni ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' nu nchcui' ñati lo'o na, nu ñati nu cua ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu Xu'na na tya clyo. ¹⁸ "Tyu'u tucua xi ñati cuiñi lo'o cua tye ti chalyuu", nacui' ngu' bi' ji'na. "Xtyí lo'o ngu' cuiñi bi' ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi, jua'a cua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' ji'i", nacui' ngu' bi' ji'na. ¹⁹ Cua'ni nu ngu' cuiñi bi' cha' nga'aa stu'ba cha' nu culacua ti' ma lo'o tya'a ma. Ndiya tsa ti' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, cha' ná ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

²⁰ Pana nu cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, xa' ña'a cua'ni ma; nga'a cha' xtyucua ma ji'i ngu' tya'a ma cha' lcaa ma talo ma cua'ni ma cña ji'i ycui' Ndyosi. Taca talo ma xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' ji'i ycui' Ni. Lo'o jua'a ta Xtyi'i ycui' Ndyosi juersa ji'i ma cha' taca chcui' ma lo'o Ni. ²¹ Bi' cha' lacua, cua'a ma ji'i ycui' ca ma; cui'ya ma cuentya ñi'ya nu cua'ni ma nde chalyuu, cha' jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Jatya ma ni jacua' tyalaa

t̄sa lo'o ta ycuí' Jesucristo nu Xu'na na chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

²² Cua'ni tya'na ti' mā ji' lcaa ngu' tya'a mā nu bilya xñi tso'o cha' ji' Jesucristo, lo'o jua'a culu'u tso'o la mā ji' ngu' bi'. ²³ Cua'ni lyaá mā ji' ngu' nu cua tyumi' ti lo quii' ji' nu xña'a, culo mā ji' ngu' bi' ya' nu xña'a. Ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' mā ji' ngu' nu xcui' cha' cuxi ndu'ni; ña'a ti xtyucua mā ji' ngu' bi', cha' taca ca cuayá' tso'o la ti' ngu' cha' liñi ji' ycuí' Ni, masi cutsii mā xi ji' cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ñi'ya si cojolaqui nu cha' cuxi bi' ji' mā.

Ndyu'ni tlyu Judas ji' ycuí' Ndyosi

²⁴⁻²⁵ Sca ti ycuí' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Taca cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na; sca ti ycuí' Ni nchca ji' Ni ña'asii Ni ji'na, laja lo'o ndya'a na tyucuii' tso'o nu ngulu'u Ni ji'na. Xtyucua Ni ji'na cha' ná tyeje sna quiya' na, cha' ná tyu'utsu' na ji' tyucuii' bi', ña'a cuayá' nu tyalaa na tso'o ti ca su ndubi tsa ña'a xee, ca su ntucua ycuí' Ndyosi. Lubii tsiya' ti caca cresiya ji'na lo'o cua ndyalaa na ca slo Ni, lo'o jua'a caca chaa tsa ti' na li'. Bi' cha' juani cua'ni tlyu na ji' ycuí' Ndyosi nu ntucua ca su tlyu nde cua, cha' sca ti ycuí' Ndyosi ntsu'u nu tlyu tsa laca Ni; sca ti ycuí' Ni laca Ni loo ji' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, jua'a sca ti ycuí' Ni nchca ji' Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tonu tsiya' ti. Lu'ú ycuí' Ndyosi tya lo'o bilya tya' chalyuu, lo'o jua'a lu'ú Ni juani; ná nga'a cha' tye tyempo cha' lu'ú Ni ca nde loo la. Jua'a laca cha' lacua.

Lo'o cua tye ti chalyuu re

Ngulu'u Jesucristo ji'i Juan sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la

¹ Nde nscua na' cha' nu ngulu'u Jesucristo 'na. Juan laca na', lo'o nde nscua na' sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la. Tya clyo la cua nda ycu' Ndyosi cha' bi' lo'o Jesús cha' culu'u ji'i ñati ji'i ycu' lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu. Li' nda Jesús cha' bi' lo'o na', nu lo'o nda Ni sca xca ji'i Ni nu ngutu'u nde cua yaa ca slo na', cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni.

² Nde nscua na' lcaa cha' nu cua na'a ycu' na'; jua'a nchcui' liñi na' lo'o ñati ji'i Ni lcaa cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ngu', la cui' cha' tso'o nu nchcui' tsa Jesús ji'i lo'o ñati.

³ Tso'o tsa caca tyiquee ma, ñati nu chcu' lo quityi re, jua'a cu'ma lo'o cuna ma cha' nu nchcui' quityi re, lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu; nu lo'o taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o tsa caca tyiquee na li'. Lo'o jua'a cua ngulala ti caca cha' nu nscua re.

Nscua Juan cha' nu ndyaa slo ñati ji'i Jesucristo nde cati tya'a quichi

⁴ Juan laca na' nu nda quityi re tsa nde cati tya'a quichi loyuu su cuentya Asia, ca su ndi'i taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi Sti na, jua'a chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Jesucristo. Cua nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, ña'a ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu' Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la. Ntucua Xtyi'i ycu' Ni nde loo su tlyu su ntucua ycu' Ni, la cui' cati tya'a cui'i lubii nu nda Xtyi'i Ni laca bi'.

⁵ Tso'o tsa nchcui' liñi Jesucristo ji'i ycu' Ndyosi Sti yu ña'a cuayá' ndyu' juii ngu' ji'i yu. Pana lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuii yu, li'

na'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i yu. Lo'o juani laca Jesucristo loo ji'i tyucui ña'a chalyuu, xqui'ya cha' laca yu loo ji'i lcaa nu laca xu'na chalyuu. Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a yu ji'na, bi' cha' ngujuii yu lo crusi; cua ndyalú tañi yu, cha' ngua'ni lyaá yu ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na. ⁶ Cua ngua'ni Jesús cha' laca na sca lo ñati nu ndulo tsa cuentya ji'i ycu' Ndyosi, nu ndyu'ni cña nu nti' ycu' Ndyosi Sti Jesús cha' cua'ni na. Cua nti' na cha' lcaa yija nu lijya nde loo la ná tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti. Jua'a caca cha' lacua.

⁷ Cui'ya ma cuentya, cha' tya tyaa Jesucristo nde chalyuu chaca quiya' laja coo. Ña'a lcaa ñati ji'i yu li'; jua'a nu ñati nu liye' tsa ti' ña'a ji'i yu nu ngua tsubi', jua'a nu ñati nu cua ndyojo' chcu' ji'i yu, lo'o ngu' bi' ña'a ngu' ji'i yu chaca quiya' li'. Xi'ya ñati tyucui ña'a chalyuu cha' xñi'i ti' ngu' lo'o tyaa Jesús chaca quiya', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu'. Jua'a caca cha' bi' lacua.

⁸ “Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na’”, nacui ycu' nu Xu'na na nu lcaa cña nchca ji'i Ni. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu' Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Na'a Juan ji'i Cristo ca su tlyu su ntucua ycu' Ni

⁹ Juan laca na', tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús laca na'. Ñi'ya nu ndyaca ji'i cu'ma, la cui' jua'a ndyaca jna', cha' stu'ba ti ndyiji cha' ti' ji'na cuentya ji'i Jesús; pana jlya ti' na cha' Cristo laca loo ji'na juani, bi' cha' ndalo na ji'i cha' ti' nu tyacua ji'na. Nde cha' nu ngua 'na lo'o ndi'i na' loyuu su naa Patmos, sca yuu piti ti nu nscua cla'be hitya. Ca bi' ntsu'u na' ne' chcu', xqui'ya cha' ná ntsij na' nchcui' na' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati; nchcui' na' lcaa cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o na. ¹⁰ Tsa clyo ji'i semana ngua, tsa ji'i ycu' nu Xu'na

na, li' tyucui ña'a na' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo na' tsiya' ti; nga'aa ngua cua'ni na' xa' la cha'. Li' ndyuna na' cha' nchcui' tsaca ñati nde chu' su ndu na'; cuii ngusi'ya bi' lo'o nchcui', ñi'ya ndañi nclya'á ngu' sca cui'chcua. ¹¹ Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na':

—Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui nu nchcui' bi'—. Scua clya nu'u lcaa cha' nu cacha' na' jinu'u juani; lcaa cha' nu ña'a nu'u juani, scua clya nu'u ji'i lo quityi. Li' ta nu'u quityi re cha' tsaa slo nu cati tya'a taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo ca quichi tyi ngu', ca loyuu su cuentya Asia nu ñacui na' re: quichi Efeso, jua'a quichi Esmirna, jua'a quichi Pérgamo, jua'a quichi Tiatira, jua'a quichi Sardis, jua'a quichi Filadelfia, jua'a quichi Laodicea.

¹² Li' nguxtyacui na' su ndu na' cha' ña'a na' tilaca laca nu nda cha' lo'o na'. Li' na'a na' ndu cati tya'a candyeru nu cua ndya' lo'o chcua oro. ¹³ Laja candyeru bi' ndu sca nu ñi'ya ña'a ñati ña'a, jua'a ña'a nu cusu' bi' ngua ti' na'. Tyucui tsa late' lacu' Ni, nu ndyalaa ca yane quiya' Ni tsiya' ti, lo'o jua'a cua ndyaaca' tyiquee Ni lo'o sca sintya oro. ¹⁴ Ngati tsa ña'a quicha' hique Ni, ñi'ya ngati ña'a quicha' xlya', masi yelu tlya' nu ngati ña'a. Tso'o tsa ngulane xee cloo Ni ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatū quii' su talya ña'a. ¹⁵ Ndubi tsa ña'a quiya' Ni, ñi'ya laca lo'o ndubi ña'a chcua ngatsi nu cua ndyaa lo quii', lo'o li' ngusubii ngu' ji'i. Nu lo'o nchcui' Ni, ñi'ya laca lo'o ndyalú sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, jua'a nguañi xtyi'i li'. ¹⁶ Ya' tsu' cui Ni ndacui cati tya'a cuii, ñi'ya laca cuii nu ntsu'u nde cua; tu'ba Ni ntucua sca xlyu cusu' nu cha tsa tyucuaa chu' bi'. Ndubi tsa ña'a loo Ni, ñi'ya laca lo'o ntyiji'i xee cuichaa nde hora.

¹⁷ Lo'o cua na'a na' ji'i Ni, tsiya' ca nclýu na' nde quiya' Ni; cua culiji ti ti' na' ngua, xqui'ya cha' ndyutsii tsa

na'. Li' ya' tsu' cui Ni ngusta Ni hichu' na', ndi'ya nchcui' Ni lo'o na':

—Ná cutsii nu'u —nacui Ni—. Na' ntucua lo'o nguxana chalyuu, lo'o jua'a la cui' na' tyucua lo'o tye chalyuu. ¹⁸ Ycui' Ni nu lu'ú ca laca na' —nacui Ni—. Cua ngujuii na' nu ngua li', pana xa' ndyu'ú na' chaca quiya', lo'o juani nga'aa tye cha' lu'ú na'. Na' nclýu cña lo'o ndyijii ñati, jua'a la cui' na' nclýu cña macala su tyaa cresiya ji'i ngu'. ¹⁹ Scua nu'u cha' nu ndyaca re juani, cha' nu ña'a nu'u ca nde, jua'a cha' nu caca nde chalyuu tyempo nde loo la, cha' tsaa quityi slo taju ñati 'na nde quichi tyi ngu' bi'. ²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' nu na'a nu'u tsa, cha' ji'i nu cati tya'a cuii nu ntsu'u nde cua nu na'a nu'u cha' ndacui ya' na' la'a tsu' cui, jua'a nu cati tya'a candyeru oro bi', cha' ná ngua cuayá' ti' nu'u nquicha': nu cati tya'a cuii bi', bi' laca nu cati tya'a ñati nu ndu cuentya ji'i ycu' Ndyosi cha' chcui' ngu' lo'o nu cati tya'a taju ñati ji'i Jesucristo, sca taju ñati bi' scaa quichi; lo'o jua'a nu cati tya'a candyeru oro, bi' laca nu cati tya'a taju ñati bi'.

2

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Efeso

¹ Li' nacui Jesús:

—Nde cha' nu scua nu'u cha' tsaa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Efeso, cha' culu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, la cui' na' nu ndacui nu cati tya'a cuii bi' ya' na', nu ndu na' cla'be laja nu cati tya'a candyeru oro bi': ² Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Jesús. Jlo ti' na' cha' ndalo tsa tyiquee ma, masi ndyiji tsa cha' ti' ji'i ma cha' ndacu' ma cha' ji'i ngu' xña'a, nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná ndalo ma tsiya' ti ji'i ñati cuxi. Cua ngua'ni cuayá' ma ji'i ñati nu nacui cha' cua nda na' ji'i ycu' ngu' lijya slo ma, masi ná nda na' ji'i ngu' bi' lijya; cua nquijeloo cha' ji'i ma cha' cuiñi ngu' bi', nacui Ni. ³ Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná nchca taja ti'

mā; masi ndyiji tsa cha' ti'í jilí mā, ná ndya'achū' mā cha' jna'. ⁴ Pana nde qui'ya ntsu'u cha' sta na' hichū' mā, cha' ná ntsu'u tyiquee mā ña'a mā 'na ñi'ya nu ngua'ni mā tya clyo la, nacui Jesús. ⁵ Bi' cha' juani cua'ni clya mā cha' tyi'u ti' mā ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna', nu lo'o ngusñi mā cha' 'na tya clyo; lo'o juani ña'a ti nga'a cha' cua'ni mā la cui' cha' tso'o bi' chaca quiya'. Si ná tyaja'a mā cua'ni mā jua'a, li' caa na' caqui'ya jilí candyeru jilí mā ca su ntucua bi', tyalo'o na' jilí, nacui Ni. ⁶ Pana nde cña ngua'ni mā nu tso'o tsa nti' na' ña'a na' jilí, nacui Ni, cha' stu'ba nti' mā lo'o na' cuentya jilí ngu' nicolaítas; tso'o cha' ná ndiya ti' mā tsiya' ti lcaa ña'a nu ndyu'ni ngu' bi'. ⁷ Cua'a jyaca mā xi jilí ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jilí Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mā cuna mā: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jilí nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jilí ngu'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jilí ngu' bi', lo'o jua'a ta na' chacuayá' cacu ngu' si'yu yaca tso'o nu ndu ca cla'be yuu tso'o su ndi' ycuí' Ni, nacui Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jilí Ni nde quichi Esmirna

⁸ 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Esmirna, cha' culu'u cha' jilí ycuí' Ndyosi jilí ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā, na' nu ntucua lo'o nguxana lcaa cha', la cui' na' nu tya tyucua lo'o tye lcaa cha': Chañi cha' ngujuii na', pana cua ndyu'ú na' chaca quiya'. ⁹ Jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'mā, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jilí mā, cha' ti' tsa mā cuentya jilí ngu' bi', masi liñi la ñacui na cha' ntsu'u tsa cha' tso'o jilí cu'mā cuentya jna', nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' jilí mā. Nacui ngu' cha' sñi' ycuí' Ndyosi laca ycuí' ngu'; pana sca cha' ndu'ni ti ngu' laca cha' bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' jilí ngu' bi'

lo'o Satanás, nacui Ni. ¹⁰ Ná cutsii mā jilí cha' ti'í nu caca jilí mā nde loo la, masi cua'ni nu xña'a cha' tyuu tya'a mā tsa mā xi ne' chcuā. Cua nti' yu cua'ni cuayá' yu jilí mā si ña'a ti tya nxñi mā cha' jna'. Pana tii ti tsa xcube' yu jilí mā, nacui Ni. Ña'a ti tyucui tyiquee mā xñi mā cha' jilí ycuí' Ndyosi Sti na', masi cajaa mā, cha' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' jilí mā nde loo la li'. ¹¹ Cua'a jyaca mā jilí ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jilí Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mā cuna mā xi: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jilí nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jilí ngu'; ná sca caca jilí ngu' bi' tsiya' ti tsa bi', nu lo'o culo ycuí' Ndyosi cña jilí ñati cuxi nu ntsu'u ca bilyaa cha' tyaa ngu' nde chalyuu talya, nacui Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jilí Ni nde quichi Pérgamo

¹² 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Pérgamo, cha' culu'u cha' jilí ycuí' Ndyosi jilí ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā, nacui Jesús, na' nu ntsu'u xlyu cusuu 'na nu cha tsa tyucuaa chu' xlyu bi'. ¹³ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' laca Satanás loo ca su ndi' cu'mā; pana masi jua'a laca cha', tya tso'o tsa nxñi mā cha' 'na, nacui Ni. Bilya tya'achū' mā jilí cha' jna'; ña'a ti jlya ti' mā 'na, masi tyempo cuxi nu ngua li', nu lo'o ndyujuii ngu' jilí jyo'o Antipas. Ná ndyutsii yu bi', nchcui' yu cha' 'na ca quichi tyi mā su ntucua Satanás loo. ¹⁴ Pana tya ntsu'u xi qui'ya nu sta na' hichū' mā, nacui Jesús, cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti' mā ca quichi Pérgamo bi', nu ná nti' xtyanu jilí cha' cuxi, la cui' cha' cuxi nu ngulu'u jyo'o Balaam jilí ñati nu ngua sa'ni. Cua nchcui' jyo'o bi' lo'o jyo'o Balac nu ngua li', cha' culu'u yu cha' cuxi bi' jilí ngu' Israel, cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcuí jo'ó jilí xa' ñati nu ná ndaquiya' jilí ycuí' Ndyosi tsiya' ti, lo'o jua'a

cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' nu cuna'a. ¹⁵ Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' tya'andyu'u ti'i ma nu ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' ji'i xa' cha' cuxi nu ngulu'u ngu' nicolaitas bi'. Ná ndiya ti' na' cha' cuxi bi' tsiya' ti, nacui Ni. ¹⁶ Bi' cha' juani culochu' ma lcaa cha' cuxi bi', nacui Ni. Si ná tyaja'a ma cua'ni ma jua'a, yala ti caa na' ca su ndi'i ma cha' xu'u tya'a na' lo'o ma lo'o xlyu cusu'u nu ntucua tu'ba na', nacui Ni. ¹⁷ Cua'a jyaca ma xi ji'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo ji'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu ji'i ngu'; caca tyaala' ti tyiquee ngu' bi', cacu ngu' cha' tso'o nu cua nguxco'o na' cha' caja ji'i ngu'. Lo'o jua'a ta na' sca quee sube ti nu ngati ña'a, nu nscua xtañi scaa ngu' chu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi', cha' tso'o ti nti' na' ña'a na' ji'i ngu'; chaca xtañi nu tso'o la laca nu nscua chu' quee bi'. Ná caja chacuayá' ji'i xa' ñati tyuloo xtañi bi'; cua laca ti ñati nu caja xtañi bi' ji'i, bi' laca nu caja chacuayá' cha' tyuloo ji'i, nacui Ni.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Tiatira

¹⁸ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Tiatira, cha' culu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' lo'o ma, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi, na' nu ngulane tsa xee cloo na' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatū quii' su talya ña'a, na' nu ndubi tsa ña'a quiya' na' ñi'ya laca sca chcuā ngatsi nu scui chu'. ¹⁹ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Ni. Ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ma nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' 'na; nxyucua ma ji'i ñati nu lyiji tsa cha' tso'o ji'i, jua'a ndalo tsa tyiquee ma lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i ma. Lo'o juani tso'o la xi ndyu'ni ma, nga'aa si'i ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la, nacui Jesús. ²⁰ Pana nde qui'ya nu

ntsu'u cha' sta na' hichu' ma, nacui Ni, laca cha' tya nda ma chacuayá' ji'i nu cuna'a Jezabel bi', cha' culu'u cha' cuxi ji'i ngu' tya'a ma. Ycu'i ma' nacui ma' cha' laca ma' tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi, pana ndatsaa tsa ma' bi' ji'i ñati nu ntsu'u cuentya jna'; nclu'u qui'i ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' cuna'a, jua'a nclu'u ma' ji'i ngu' cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcu'i jo'ó ji'i ngu', nacui Ni. ²¹ Cua ntajatya tsa na' ji'i nu cuna'a bi', ni jacua' culochu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i; pana ná ntaja'a ma' bi' xtyanu ma' cha' suba' nu ndu'ni ma'. ²² Bi' cha' juani ta na' cha' ti' ji'i ma' bi', nacui Ni. Stu'ba ti caca quicha nu cuna'a bi' lo'o nu ñati nu suba' tsa ndyu'ni lo'o, lye tsa caca quicha ngu'. Jua'a cua'ni na' lo'o ngu' bi', si ná ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi'; ²³ hasta cujuii na' ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i nu cuna'a bi', nacui Ni. Lo'o li' lcaa taju ñati ji'i Jesucristo lcaua ti quichi, caja cha' ji'i ngu' cha' cua ngua'ni tye na' ji'i cha' cuxi bi'; li' taca jlya tso'o ti' ngu' cha' cua jlo ti' na' lcaa ña'a cha' nu nclyacua ti' ñati chalyuu. Lo'o li' ca cuayá' ti' lcaa ma cha' la cui' ñi'ya ngua'ni ma cha' cuxi tya lo'o yaa ma chalyuu, jua'a xcube' na' ji'i ma, nacui Jesús. ²⁴ Juani chcu'i na' xi lo'o cu'ma tya'a ngusñi ma cha' jna', nu ndyanu ma nde Tiatira, cu'ma nu ná ngusñi ma cha' cuxi nu nclyu'u nu cuna'a cuxi bi': ná jlo ti' ma cua'ni ma cha' cuxi nu nacui ngu' bi' cha' sca cha' nu tucui tsa nu ntsu'u ji'i Satanás laca, lo'o jua'a laca cha' cuxi bi'. Tso'o ndu'ni ma lacua. Ná ta na' xa' cña nu cua'ni ma, nacui Ni, ²⁵ masi sca ti cha' chcu'i na' lo'o ma, cha' ña'a ti tya tyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'i ma, lcaa cha' nu cua ndyuna ma tya tsubi' la; tyanu cha' bi' ña'a cuayá' nu caa na', nacui Jesús. ²⁶ Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo ji'i nu xña'a, ñati nu ndalo, cha' ndu'ni ngu' cua ña'a ca cña nu nti' na' cha' cua'ni ngu' ña'a cuayá' tye chalyuu,

nacui Ni. Stu'ba ti tyucua ngu' bi' lo'o na', cha' caca ya loo ji'i lcaa ñati chalyuu ca li', ²⁷ cha' cua nda ycu' Ndyosi Sti na' chacuayá' cha' caca na' loo; jua'a tlyu tsa chacuayá' ta ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' lo'o caca ngu' loo ji'i ñati. Li' xcube' tsa ngu' ji'i ñati nu ná tyaja'a taquiya' ji'i cha' ji'i ycu' Ndyosi. ²⁸ Lo'o jua'a ta na' sca xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' ñi'ya laca sca cui tlyu nu ntyucua nde nguxee, nacui Ni. ²⁹ Cua'a jyaca ma xi ji'i ña'a cha' nu nda na' lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacui Jesús.”

3

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Sardis

¹ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Sardis, cha' culu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma: Ndi'i Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na', bi' laca cati tya'a cui'i lubii nu nda Ni ndyaa tyucui ña'a chalyuu. La cui' jua'a ya' na' ndacui nu cati tya'a cui' ndubi bi'. Cua nda na' cuentya ji'i lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' ngunu'u cresiya ji'i ma, masi nacui ngu' quichi cha' lubii tsa ndu'ni ma, nacui Ni. ² Quee ti' ma juani, cha' ndi'i ma ñi'ya si laja' ti ma. Cua'ni clyu ma nu tya xi ca cha' tso'o nu tya jlo ti' ma cha' cua'ni ma, cha' ná chcuna' cña bi' tsiya' ti; bilya ña'a na' si cua ndu'u scua cña bi' ji'i ma, nacui Ni. ³ Tyi'u ti' ma cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' 'na nu lo'o ngulu'u ngu' cha' ji'i ma tya clyo; taquiya' ma ji'i cha' bi' chaca quiya', pana culochu' ma cha' cuxi nu ndyu'ni ma juani, nacui Jesús. Si ná tyaja'a ma taquiya' ma cha' 'na, li' tsiya' ca tyu'u tucua na' caa na' slo cu'ma, ñi'ya nti' lijya sca nu cuaana; caa na' cha' xcube' na' ji'i ma lo'o ná ca tii ma ni hora laca nu caa na', nacui Ni. ⁴ Masi jua'a jlo ti' na' cha' tya ntsu'u xi ñati nu tso'o tsa ngusñi cha' jna' nde Sardis bi', nu lubii cresiya ji'i ngu'. Nu xa' la ngu' tya'a ndyu'u

ti'i ma ni, cua ngu'i tsa ngu' ndyu'ni ngu' cha' cuxi; pana ngati tsa late' caca ji'i ñati nu tya nxñi cha' jna', tya'a ngu' bi' lo'o na', nacui Ni. Ndacui cha' caca jua'a ji'i ngu' bi', ⁵ cha' xcui' ngati tsa late' cacu' ñati nu cua ntijiloo ji'i nu xña'a, nacui Ni. Nga'aa cuityi na' xtañi ngu' bi' ji'i quityi ca su nscua xtañi ñati nu ngujui chalyuu cucui ji'i jua'a. Lo'o tyalaa na' ca su ntucua ycu' Sti na' lo'o ngu' xca ji'i Ni, li' ñacui na' ji'i Ni cha' ñati 'na laca ngu' bi', nacui Ni. ⁶ Cua'a jyaca ma xi ji'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacui Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Filadelfia

⁷ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Filadelfia, cha' culu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' lo'o ma, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi: Xcui' lubii tsa cresiya 'na, xcui' cha' liñi ndu'ni na'. Juani laca na' loo ji'i ñati 'na ñi'ya ngua jyo'o David loo ji'i ngu' tya sa'ni la. Nu lo'o ta na' chacuayá' cha' cua'ni ñati sca cña, ná tucui taca ji'i tacu' cha' ji'i ngu' bi' li'; nu lo'o tacu' na' cha' ji'i ñati cha' ná cua'ni ngu' sca cña, ná tucui taca ji'i cua'ni cña bi' li'. ⁸ Nda na' cuentya ji'i lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Ni. Cua nda na' sca cña tso'o cha' cua'ni ma, lo'o ná tucui taca tacu' cha' ji'i ma li', masi jlo ti' na' cha' ná caca ji'i ma chcu' lye ma lo'o ñati cuentya jna', cha' ná nguula ti' tyiquee ma tsiya' ti; pana ña'a ti tya ndaquiya' ma ji'i lcaa cha' nu nclyu'u na' ji'i ma, bilya xtyanu ma 'na. ⁹ Ntsu'u xi taju ñati nu cuiñi ti nda cha' lo'o tya'a ngu' cha' ñati jna' laca ngu'; liñi la ñacui na cha' ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o Satanás. Ca tiya' la xi cuane na' ji'i ngu' bi', cha' tyaa ngu' ca slo cu'ma, tyu sti' ngu' slo ma cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ma li'; caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' tyaca'a tsa cu'ma 'na. ¹⁰ Cua ndyi'u ti' ma cha' nu nacui

na' jil'i mā tsubi', cha' talo tyiquee mā cha' tu' ti' mā 'na ni tsa tyaa' na' chaca quiya'; bi' cha' juani cua'ni na' cha' ná sca caca jil'i mā lo'o tyalaa tyempo cuxi nde chalyuu. Cua lijya caca cha' cuxi bi', nu cua'ni cuayá' jil'i lcaa ñati chalyuu. ¹¹ Cua tyaa' ti na'. Ná ta mā chacuayá' cha' culiji yu'u jua'a ti cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jil'i mā, tya cua'ni mā ñi'ya nu ngua'ni mā tya sa'ni la. Tii ti ti' tyi'i mā cha' caja chalyuu tso'o nu ta ycu'i' Ndyosi jil'i mā lo'o tye chalyuu re. ¹² Cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ni, tlyu tsa caca ñati bi' laja ñati 'na lo'o cua ndyee chalyuu; tso'o tsa tyi'i ngu' bi' ca su ndi'i na'. Scua na' xtañi ycu'i' Ndyosi Sti na' loo ngu' bi', lo'o jua'a scua na' ni naa quichi' tlyu nu ca jil'i ycu'i' Ni; Jerusalén cucui naa quichi' bi'. Tyu'u bi' nde su ntucua ycu'i' Ndyosi, caa' ca'ya bi' lo yuu. Jua'a scua na' xtañi ycu'i' na' loo ngu' bi', cha' laca ngu' ñati 'na. ¹³ Cua'a jyaca mā xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi', si tyaja'a ca mā cuna mā, nacui Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi' Laodicea

¹⁴ 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi' Laodicea, cha' culu'u cha' jil'i ycu'i' Ndyosi jil'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā: Chañi cha' ndyu'u tucua cha', lcaa cha' nu nda na' lo'o ñati; liñi tsa nchcui' na' cha' jil'i ycu'i' Ndyosi Sti na' lo'o ñati, cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni na' cña jil'i ycu'i' Ni. Nu lo'o nguxana ndya' lcaa na nu ntsu'u chalyuu, stu'ba ti ndu na' lo'o ycu'i' Ni nu ngua li', nacui Jesús. ¹⁵ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'ma; jlo ti' na' cha' ni si'i na ngusñi tso'o mā cha' 'na, lo'o jua'a ni si'i na ndya'achu' mā cha' 'na. Tso'o la masi tyucui tyiquee mā xñi mā cha' 'na, masi xtyanu mā cha' 'na tsiya' ti. ¹⁶ Ñi'ya laca si co'o na hitya nu conu' ti chcatsu, ni si'i na tyique', ni si'i na tyacala', na conu' ti chcatsu

bi'; ná tso'o ndyi'yu bi', salú na jil'i nde lo yuu, nga'aa co'o na jil'i. Jua'a laca cu'ma cuentya jna', cha' sa cla'be ti ná ngusñi mā cha' 'na. ¹⁷ Quiña'a tsa cha' ntsu'u jil'i ya, nacui mā. Cua ngujui sca chalyuu tso'o jil'i ya, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' nu lyiji jil'i ya, nacui mā. Pana ná nda mā cuentya cha' tya'na tsa mā nti' na' ña'a na' jil'i mā. Tso'o la si ca tyuju'u ti' mā, nti' na', cha' nga'aa ntsu'u cha' jil'i mā tsiya' ti; ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i mā nti' na' ña'a na' jil'i mā, bi' cha' ná nchca culacua tso'o ti' mā tsiya' ti. ¹⁸ Ta na' sca cui' lo'o mā lacua, bi' cha' cua'a jyaca mā jil'i cha' nu chcui' na' lo'o mā, cha' chañi taca culu'u cha' bi' jil'i mā ñi'ya caca xutacui cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā: Nga'a cha' cua'ni mā cha' caja sca chalyuu cucui jil'i mā su nga'aa cua'ni mā cha' cuxi, cha' nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u la ti' mā li'. Cua'ni mā cha' culacua tso'o xi ti' mā lacua, cha' ca cuayá' ti' mā scaa cha'. ¹⁹ Lcaa ñati nu tyaca'a tsa 'na, ndaca'a na' xi jil'i ngu', nchcube' na' xi jil'i ngu'. Cua'ni clya mā lacua, cha' culochu' mā cha' cuxi nu ndyu'ni mā. ²⁰ Cua'a jyaca mā: Cua ndyalaa na' nde slo cu'ma; ndu ti na' nchcui' na' lo'o mā juani, cha' cua ña'a ca ñati nu tucua' cha' 'na, tyanu na' slo ngu' bi' li'; tyi'i na' slo ngu' bi', tso'o tsa tyu'u cha' jna' lo'o ngu' bi' li'. ²¹ Cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu, ta na' su tyucua ñati bi' ca su ntucua na' cha' laca na loo; cha' jua'a na', cua ntijiloo na' jil'i nu xña'a bi', lo'o juani nga'a na' slo ycu'i' Sti na' su laca Ni loo. ²² Cua'a jyaca mā xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi', si tyaja'a ca mā cuna mā.”

Cua ndye cha' nu nda Jesús ndyaa slo taju ñati jil'i Ni scaa quichi'.

4

Ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi ca su ntucua Ni

¹ Li' nguxña'a na' nde cua, na'a na' cha' ntucua yaala sca toni'i ca bi'. Li' xa' nguañi nchcui' nu ñati nu

cua nchcui' lo'o na' tsaca quiya' nu ngua tya tsá la; ñi'ya ndañi nclya'á cui'chcua, jua'a nxi'ya nu bi' nchcui' lo'o na'. Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na' li':

—Tyacuí clya nu'ú ca nde, culu'u na' jinu'ú lcaa cha' nu nga'a cha' caca tyempo nde loo la.

² Hora ti ngua'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo na' li'. Cla'be nde cua bi' na'a na' cha' ntucua sca yaca xlya tlyu nu tso'o tsa ña'a. Nde bi' ntucua sca ñati. ³ Ndubi tsa ña'a loo ycuí' nu Cusu' nu ntucua ca bi', lo'o tyuu tya'a color ntsu'u loo Ni, ñi'ya laca quee ndubi nu ngatsi ña'a, ñi'ya laca quee nu nga'a tsa ña'a. Tyi'i ca chu' su ntucua bi' ndu cuaña taa nu nga'aa ña'a nclyu'u xee. ⁴ Nde chu' la ntucua xa' la yaca xlya; lo yaca bi' ntyucua calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu', tsa lo scuii ti ntucua ngu' tyi'i ca chu' su ntucua Ni. Lacu' ngu' bi' late' ngati, jua'a ntucua sne' oro hique scaa ngu'. ⁵ Lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu li', lye tsa ndyubii ca su ntucua ycuí' Ndyosi li'. Nde loo su tlyu su ntucua Ni ndu cati tya'a quityee ya' ndyaquí, bi' laca nu cati tya'a cui'i lubii nu laca Xtyi'i ycuí' Ndyosi nu ndu'ndyaa tyucui' ña'a chalyuu. ⁶ Nde cla'be su ntucua ñati bi', ngua ti' na' cha' na'a na' sca tayu'; ñi'ya ndubi ña'a sca caatyá, jua'a ndubi ña'a bi'.

Tyi'i ca chu' su ndu yaca xlya tlyu bi', ca bi' ndu jacua tya'a na lu'ú nu ñi'ya ña'a na'ni, jua'a ña'a; ndu ni' cua. Tyucui ña'a ni' ntucua cloo ni'; masi nde sii' ni', masi nde chu' ni' ntucua cloo ni'. ⁷ Na'ni nu nchca clyo bi', ñi'ya ña'a cuichi ña'a ni'; na'ni nu nchca tyucuaa bi', ñi'ya ña'a toro cuañi' ña'a ni'; na'ni nu nchca tyuna bi', ñi'ya ña'a saca' ñati, jua'a ña'a saca' ni'; na'ni nu nchca jacua bi', ñi'ya ña'a cua'ya ndyacui, jua'a ña'a ni'. ⁸ Scua' tya'a lu'be ntsu'u ji'i scaa na'ni bi', pana ntucua cloo ni' tyucui ña'a hichu' lu'be ni'; lo'o nde ne' lu'be ni', la cui' jua'a ntucua cloo ni'. Nga'aa nchca ti' cha' ndula tu'ba ni' tsá lo'o talya:

Xcui' na lubii tsa cresiya ji'i ycuí' Ndyosi nu nchca ji'i ndu'ni lcaa cña, nacui' ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

Nu ngua tya clyo lu'ú ycuí' Ni, la cui' jua'a na lu'ú Ni juani,

lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Jua'a nacui' ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

⁹ Lu'ba ti ndyula tu'ba nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' li'. Ndu'ni tlyu ni' ji'i Ni, ndu'ni chi' ni' loo ycuí' Ni; ndya tsa ni' xlya'be ji'i ycuí' Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi', cha' lcaa yija lu'ú ycuí' Ndyosi. ¹⁰ Lcaa quiya' lo'o ndyula tu'ba na'ni bi', li' ndyatú sti' nu ngu' cusu' bi' nde loo su ntucua ycuí' Ni lo yaca xlya tlyu bi'; ndu'ni tlyu ngu' cusu' bi' ji'i ycuí' Ni cha' lcaa yija lu'ú Ni. Li' nda'ya ngu' sne' oro nu ntucua hique ngu', nsta ngu' ji'i nde loo su tlyu su ntucua ycuí' Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

¹¹ Ndyosi Xu'na ya, nga'a cha' cua'ni tlyu ya jinu'ú, cha' cua'ni chi' ya loo nu'ú, nacui' ngu'.

Nchca jinu'ú cua'ni nu'ú lcaa lo cña tsiya' ti nu nti' nu'ú cua'ni nde chalyuu.

Na cua ngüiñá nu'ú lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu;

chacuayá' jinu'ú lu'ú lcaa na, cha' nda nu'ú chacuayá' cha' ndya'a lcaa na lu'ú.

Jua'a nacui' ngu' lo'o ndyula tu'ba ngu' li'.

5

Nu ñati nu taca ji'i chcui' lo quityi nu ntsu'u ya' ycuí' Ndyosi

¹ Li' na'a na' cha' ntsu'u quityi ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua lo yaca xlya bi'. Sca quityi nchcu', nu ngutu ti ña'a laca bi'; jua'a tyucuaa chu' quityi bi' cua nscua cha'. Cati se'i nga'a nguiña' tu'ba quityi su ndyacui' bi'. ² Li' na'a na' cha' ndu sca ñati nguula, sca xca ji'i ycuí' Ndyosi. Cui' tsa ngusi'ya xca bi':

—¿Tilaca laca nu ntsu'u chacuayá' ji'i cha' suu nguiña' nu nga'a tu'ba

quityi nchcu' bi', cha' chcana quityi bi'? —nacu'.

³ Li' masi tyucui ña'a su ntucua ycu' Ndyosi bi', masi tyucui ña'a lo yuu chalyuu, masi tyucui ña'a chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñati nu cua ngujui, ná ngujui nu scana ji'i quityi cha' hcui' ngu' lo. ⁴ Ti'i tsa ngusi'ya na' li', cha' nga'aa ngujui nu scana ji'i quityi cha' hcui' ngu' lo. ⁵ Li' nguxana nchcu' sca nu cusu' lo'o na':

—Nga'aa xi'ya nu'u juani —nacu'—. Cua ngujui nu scana ji'i quityi bi', nu taca ji'i suu nguiña' bi', masi nu cati tya'a nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ycu' yu bi' laca loo ji'i ngu' Judá, cha' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David laca yu bi'. Cua ntijiloo yu ji'i nu xña'a, bi' cha' juani taca ji'i yu scana yu quityi bi'.

⁶ Li' na'a na' ndu sca ñati; ñi'ya ña'a sca xlya' cuañi', jua'a ña'a ñati bi'. Ndu yu bi' nde loo su tlyu su ntucua ycu' Ndyosi, laja su ndu nu ngu' cusu' bi', laja nu na'ni tacati bi'. Tya tyaca' nscua cuayá' hichu' yu tya lo'o ndyujui ngu' ji'i yu tsaca quiya', jua'a ña'a yu bi'. Cati tya'a sata ntucua hique nu ñi'ya ña'a xlya' nu ndu cuentya ji'i Jesús. La cui' jua'a ntucua cati tya'a cloo Ni; nu cloo Ni ni, bi' laca cati tya'a cui'i lubii nu laca Xtyi'i ycu' Ndyosi nu ndu'ndyaa tyucui ña'a chalyuu. ⁷ Li' ndyaa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyiqui'ya Ni ji'i quityi nchcu' nu ntsu'u ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua su tlyu bi'. ⁸ Lo'o ngusni Ni quityi bi', li' ngutu sti' ca ta'a jacua na'ni tacati bi'; lo'o jua'a nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ndu sti' ngu' nde loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ntsu'u sañi ya' ngu' cusu' bi', lo'o jua'a ntucua cuu oro ya' lcaa ngu' cusu' bi'; ntsu'u yana jo'ó nu ndyaqui ne' cuu bi'. Ñi'ya lo'o ntyucua xtyi'i yana jo'ó ndyaqui bi', jua'a ndyaa cha' nu nchcu' ngu' ca slo ycu' Ni lo'o nchcu' ñati ji'i ycu' Ndyosi lo'o Ni. ⁹ Li' ndyula tu'ba ngu' bi' sca jii cha' cua'ni chi' ngu' loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bilya cuna na' jii nu ndyula tu'ba ngu' bi':

Cua nda ycu' Ni chacuayá' jinu'u cha' xñi nu'u quityi nchcu' bi', nacui ngu',

cha' suu nu'u nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'.

Na cua ndyujui ñati jinu'u tsaca quiya';

pana lo'o ngujui nu'u ni, li' ngua'ni nu'u cña cuentya ji'i ya cha' caca ya ñati ji'i ycu' Ndyosi.

Ñati nu cua ndyuu' cua ña'a ca quichi tyi ngu', ñati nu nchcu' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcu' ñati chalyuu,

ñati nu ndyuu' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, bi' ñati nu ngusubi nu'u ji'i.

¹⁰ Cua ngua'ni nu'u cha' caca ngu' bi' sca lo ñati nu ndulo tsa cuentya ji'i ycu' nu'u,

cha' taca cua'ni ngu' cña nu nti' ycu' Ndyosi Sti na.

Lo'o jua'a caca ngu' bi' loo nde chalyuu.

¹¹ Lo'o ndye ndañi jii bi', chaca quiya' na'a na' ca bi'. Li' ndyuna na' ndyula tu'ba tyuu tsa mil tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi; nde chu' su ntucua yaca xlya, nde chu' su ndu na'ni tacati bi', nde chu' su ndu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu quiña'a tsa ngu' xca bi' li'. ¹² Cui' tsa ndyula tu'ba ngu' li':

Cua ndyujui ngu' ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi' tsaca quiya', nacui ngu'.

Xqui'ya ñati chalyuu, bi' cha' ngujui Ni.

Lo'o juani nga'a cha' hcui' na ji'i Ni, cha' lcaa lo cña tsiya' ti nchca ji'i Ni cua'ni Ni;

jua'a na ji'i Ni laca lcaa lo na tsiya' ti. Lcaa cha' jlo ti' Ni, lcaa cña nchca ji'i Ni;

bi' cha' ndyuu'ni chi' na loo Ni, ndyuu'ni tlyu na ji'i Ni, lo'o jua'a tso'o tsa hcui' na ji'i Ni lo'o ñati.

Jua'a nacui xca ji'i ycu' Ndyosi lo'o ndyula tu'ba ngu'.

¹³ Li' nguañi ndyula tu'ba lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu, lcaa ngu' nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i lijya nde chalyuu; masi nde cua su ntucua ycu'

Ni, masi nde lo yuu chalyuu, masi chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñat̄i nu ngujuii, masi lo tyujo'o, lcaa ñat̄i bi' ndyu'ni tlyu ngu' j̄i' ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu':

Cua'ni tlyu na j̄i' ycu' nu Cusu' nu ntucua ca su tlyu, nacui' ngu', cua'ni ch̄i na loo Ni.

Jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi', cua'ni tlyu na j̄i' Ni.

Sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u chacuayá' j̄i' Ni cha' cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti;

lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' j̄i' ycu' Ni tsiya' ti, nacui' ngu'.

¹⁴ Nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' ni, nguxacui' ni' cha' j̄i' ngu' li':

—Jua'a caca cha' lacua —nacui' ni'.

Li' ndu st̄i' nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ngua'ni tlyu ngu' j̄i' ycu' Ndyosi, cha' ná nga'a cha' tye yija j̄i' Ni.

6

Nu lo'o ndyaala quityi j̄i' ycu' Ndyosi

¹ Li' na'a na' cha' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' sca nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' sca na'ni tacati bi' li'. Lye tsa nguañi nchcui' ni' ñi'ya lo'o ndañi nchcui' tyi'yu:

—Cuāa clya nu'u ca nde —nacui'.

² Li' nguxña'a na' j̄i' nu ñat̄i nu nchcui' na'ni tacati bi' lo'o, na'a na' ndu sca cuayu ngat̄i; yu nu ntucua hichu' cuayu bi' ni, na'a na' ntucua sca cuaty' ya' yu, lo'o jua'a cua nda ngu' sca sne' chcuā cha' tyucua hique yu. Li' ngutu'u yu ndyaa yu cusu; ntijiloo yu li', lo'o ña'a ti tya tyijiloo la yu xi j̄i' tya'a cusu yu.

³ Lo'o li' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' chaca nguiña' nu nga'a to' quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca tyucuaa li':

—Cuāa clya nu'u ca nde —nacui'.

⁴ Li' ngutu'u tucua chaca cuayu nu nga'a ña'a color j̄i'. Yu nu ntucua hichu' ni' bi' ntsu'u chacuayá' j̄i' cua'ni cha' cusu lo yuu chalyuu, cha' jua'a cujuui ñat̄i chalyuu j̄i' tya'a ñat̄i

ngu'. Tonu tsa xlyu cusu ngujui j̄i' yu bi'.

⁵ Lo'o li' nu nchca tyuna quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a to' quityi. Ndyuna na' cha' nu nchcui' na'ni tacati nu nchca tyuna li':

—Cuāa clya nu'u ca nde —nacui'.

Li' na'a na' ndu sca cuayú nu ngata ña'a; sca' cuayá' ndacui ya' ñat̄i nu ntucua hichu' cuayu bi'. ⁶ Li' ngua ti' na' cha' nguañi nchcui' sca ñat̄i nu nda xtyi'i laja su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi':

—Sa sca' ti nscua' caja j̄i' ngu' cua'ni ngu' cña sca tsa —nacui'—, lo'o jua'a sca milya ti si'yu nscua' jo'o caja j̄i' ngu' sca tsa; pana ña'a ti quiña'a nga'a caca setye, lo'o jua'a quiña'a caca vino nu ndyi'yu ngu' —nacui' yu bi'.

⁷ Lo'o li' nu nchca jacua quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca jacua li':

—Cuāa clya nu'u ca nde —nacui' ni'.

⁸ Li' na'a na' cha' ndu sca cuayu nu ngatsi ña'a. La Muerte naa nu ntucua hichu' cuayu bi', cha' bi' laca nu ndyaa ndyujuii j̄i' ñat̄i; nde chu' bi' ngutu'u lca'a tsa tlyu ti cresiya j̄i' ngu' jyo'o. Ntsu'u chacuayá' j̄i' yu bi', cha' cujuui yu j̄i' ña'a tsaca yu'be ñat̄i nu ndi' chalyuu; lcaa ni' su ndi' jacua tya'a ñat̄i ni, cujuui yu j̄i' tsaca tya'a ngu' li', masi lo'o caca cha' cusu j̄i' ngu', masi lo'o caca jbi'ña j̄i' ngu', masi lo'o quicha ngu', masi lo'o cua'ni xña'a na'ni tyaala lo'o ngu'.

⁹ Lo'o li' nu nchca ca'yu quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Li' na'a na' sca mesa tlyu nde loo su ntucua ycu' Ndyosi, mesa bi' laca nu tyucua msta lo. Nde ne' mesa bi' ntsiya tyu tya'a ngu' nu ngujuii; cua ndyujui ñat̄i j̄i' ngu' bi' xqui'ya cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ná ntsij ngu' bi' nchcui' ngu' cha' bi' lo'o tya'a ñat̄i ngu' li'. ¹⁰ Cui' ngusi'ya jyo'o bi':

—Ndyosi Xu'na ya —nacui' ngu'—, xcui' lubii tsa cresiya jinu'u; xcui'

cha' liñi ndu'ni nu'u —nacuĭ jyo'o bi'—. ¿Ha tya tiya' tsa cua'ni cuayá' nu'u jĭ'i ñati chalyuu? ¿Ha tya tiya' tsa xcube' nu'u jĭ'i ngu' xqui'ya cha' cua ndyujuii ngu' jĭ'i ya? —nacuĭ jyo'o bi'.

¹¹ Lo'o ti ngujui late' ngati cacu' lcaa jyo'o bi', li' nchcui' ycuĭ' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Xa' xtyii cña' mā tya xi ca, ña'a cuayá' tyalaa tyuu tya'a jyo'o ngu' tya'a mā, tya'a ngusñi mā cha' jĭ'i Jesús, tya'a ndyu'ni mā cña jĭ'i Ni; tya cujuui ñati chalyuu jĭ'i ngu' bi' ñi'ya lo'o cua ndyujuii ngu' jĭ'i cu'ma —nacuĭ Ni.

¹² Lo'o li' na'a na' jĭ'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi', cha' nu nchca scuá quiya' ngusuu Ni nguiña' nu nga'a to' quityi bi'; lye tsa ngulacuĭ chalyuu li'. Li' ndyacu cuichaa, ngua talya xee; ñi'ya laca sca late' ngata nu nchcu' ñati su nscua jyo'o, jua'a ña'a ngua bi'. Lo'o jua'a co' ni, ngua nga'a ña'a bi'; ñi'ya ña'a tañi, jua'a ña'a bi'. ¹³ Li' ndyalú cuii nu ntsu'u nde cua; ñi'ya nti' ndyalú mancu ye'e lo'o lye tsa nchca cui'i nchquiña jĭ'i sta' yaca, jua'a ndyalú cuii nde lo yuu li'. ¹⁴ Nga'aa chcana ña'a ngu' nde cua li'; cua nguliji yu'u bi', cha' ngulatsu' ycuĭ' Ndyosi jĭ'i. La cui' jua'a ngulatsu' Ni jĭ'i lcaa ca'ya cua; jua'a lcaa yuu cla'be nu nscua cla'be hitya, ngulatsu' Ni jĭ'i. ¹⁵ Li' ngutu'u cuatsi' ti lcaa ñati, masi tyuquee, masi quiya' cua'a, masi sii' ca'ya; lcaa ngu' nu laca loo, cuati nu laca loo jĭ'i ñati cusuu, masi culiya' ngu', masi tlyu tsa ñati laca ngu', masi msu nu ngüi'ya ti ñati, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca ngu' bi', lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ngutu'u cuatsi' ngu'. ¹⁶ Li' ngusi'ya ngu' jĭ'i ca'ya lo'o jĭ'i quee tlyu:

—Cuaa clya mā xasu mā hichu' ya, cha' ná ña'a ycuĭ' nu Cusu' nu ntucua su tlyu jĭ'i ya; ñasi' tsa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ña'a Ni jĭ'i ya —nacuĭ ngu'.

¹⁷ Cua ndyalaa tsa cha' xcube' Ni jĭ'i ñati, lo'o ná ndalo ngu' tsiya' ti jĭ'i cha' bi'.

7

Ni tsa lo tya'a ngu' Israel nu cua nga'a cuayá' jĭ'i ycuĭ' Ndyosi nde tyacaa ngu'

¹ Tiya' la li' na'a na' jĭ'i jacua tya'a xca jĭ'i ycuĭ' Ndyosi; na'a na' nde quiya' chalyuu, nde jacua se'i su ndu nu jacua tya'a ngu' xca bi'. Ndaca'a xca bi' jĭ'i ca ta'a jacua cui'i nu ncliyatu'u lo chalyuu; nga'aa nda ngu' xca bi' chacuayá' culatu'u cui'i bi', masi nde lo yuu, masi nde tyujo'o, ni sca chu' yaca ná culatu'u cui'i. ² Li' na'a na' ndu'u tucua chaca yu xca, nu ndu'u tucua lijya nde su ntyucua cuichaa. Ndyi'ya yu cuayá' nu cua nda ycuĭ' Ndyosi jĭ'i yu, cha' cua'a yu hichu' ñati jĭ'i ycuĭ' Ndyosi; la cui' Ni nu nda chalyuu jĭ'na laca bi'. Cuii nchcui' yu lo'o nu jacua tya'a xca nu ntsu'u chacuayá' jĭ'i cha' cua'ni ñu'u jĭ'i chalyuu lo'o jĭ'i tyujo'o. ³ Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu' xca bi' li':

—Ná cala' mā chalyuu, ná cala' mā tyujo'o, ná cala' mā yaca; tya lyiji cua'a ycuĭ' Ndyosi cuayá' nde tyacaa ñati nu ndyu'ni cña jĭ'i ycuĭ' Ni.

⁴ Li' ngulu'u ngu' 'na ni tsa lo tya'a ñati nu cua ngua'a ycuĭ' Ndyosi cuayá' nde tyacaa ngu'; sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati laca bi'. Tyu'u ngu' bi' jĭ'i nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel, nu sca xtañi laca jĭ'i sca taju ngu':

⁵ Tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati jĭ'i ngu' tya'a xtañi Judá nu ngua'a ycuĭ' Ndyosi cuayá' jĭ'i,

cuati tyu'u chaca tii tyucuaa mil tya'a ñati jĭ'i ngu' tya'a xtañi Rubén, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati jĭ'i ngu' tya'a xtañi Gad,

⁶ cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati jĭ'i ngu' tya'a xtañi Aser,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati jĭ'i ngu' tya'a xtañi Neftalí,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati jĭ'i ngu' tya'a xtañi Manasés;

⁷ la cui' jua'a tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati jĭ'i ngu' tya'a xtañi Simeón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati
 ji'i ngu' tya'a xtañi Leví,
 cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati
 ji'i ngu' tya'a xtañi Isacar,
 8 cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati
 ji'i ngu' tya'a xtañi Zabulón,
 cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati
 ji'i ngu' tya'a xtañi José,
 cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati
 ji'i ngu' tya'a xtañi Benjamín.
 Tsa lo cua ti tya'a ngu' Israel ngua'a
 ycu'i Ndyosi cuayá ji'i.

*Nu xa' la ñati tyucui ña'a chalyuu nu
 ta ycu'i Ndyosi late' ngati ji'i*

9 Tiya' la li' na'a na' ndu tsa tlyu
 ti ñati nu cua ngua'ni lyaá Jesús ji'i;
 quiña'a tsa ñati nga'a, bi' cha' ná tucui
 ngua ji'i culacua ji'i ñati bi'. Tyu-
 cui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati
 ngutu'u ngu' yaa ngu'; lcaa lo ñati
 chalyuu yaa, cha' cua ña'a ca quichi
 tyi ngu' ngutu'u ngu', cua ña'a ca
 lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu
 nchcui' ngu' bi'. Ndyatu ngu' nde
 loo su ntucua yaca xlya tlyu, nde loo
 su ndu nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Late'
 ngati lacu' ngu', ntucua laca' nguiña
 ya' ngu' ndu ngu'. 10 Cuii nchcui' ngu'
 li':

Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi nu
 Xu'na na nu ntucua lo yaca
 xlya tlyu,

la cui' bi' laca nu ndu'ni lyaá ji'na,
 nacui' ngu' ji'i tya'a ngu';

jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndu'ni
 lyaá ji'na,

nacui' ngu'. 11 Lo'o jua'a lcaa xca ji'i
 ycu'i Ndyosi, lo'o ngu' bi' ndu ngu'
 nde chu' su ntucua yaca xlya bi'; nde
 chu' su ndu na'ni tacati bi', nde chu'
 su ndu ngu' cusu', ca bi' ndi'i ngu'.
 Ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu li',
 cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi.

12 Li' nacui' nu ngu' xca bi':

Jua'a caca cha' lacua; cua'ni tlyu na
 ji'i Ni, cua'ni chi na loo Ni,

tya na xlya'be ji'i ycu'i Ni.

Chcui' na cha' lcaa cha' jlo ti' Ni, na
 ji'i Ni laca lcaa lo na nu ntsu'u
 chalyuu;

lcaa lo cña tsiya' ti nchca ji'i Ni
 cua'ni Ni, sca ti ycu'i Ni ntsu'u
 chacuayá ji'i Ni cua'ni Ni lcaa
 cña.

Lcaa yija ná nga'a cha' tye cha' jua'a
 caca ji'i ycu'i Ndyosi Sti na.

Chañi cha' jua'a caca.

Jua'a nacui' ngu' xca ji'i tya'a ngu'.

13 Li' nchcuane sca ngu' cusu' jna':
 —¿Tilaca laca ñati nu nchcu' late'
 ngati, nti' nu'u? —nacui—. ¿Macala
 ndu'u ñati bi' lija?

14 —Ná jlo ti' na', Cusu'. Culu'u nu'u
 xi jna' —ni na' ji'i.

Nchcui' nu cusu' lo'o na' li':

—Cua nteje tacui ca ti cha' lye tsa
 nchcube' ñati bi', xqui'ya cha' ngusñi
 ngu' cha' ji'i Jesús —nacui' nu cusu'
 jna'—. Cua laca lacu' ngu' late' ngati;
 cua ngua lubii ne' cresiya ji'i ngu' laca
 cha' bi', xqui'ya cha' cua ngujuii nu
 ñi'ya ña'a xlya' bi' lo crusi cuentya
 ji'i ngu'. 15 Bi' cha' ndu ngu' nde loo
 su tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi juani
 —nacui' nu cusu' bi'—, cha' tsa lo'o
 talya ndyu'ni ngu' bi' cña ji'i Ni ca
 su ndi'i Ni. Ycu'i Ni nu ntucua lo
 yaca xlya tlyu bi' tyanu cacua ti su
 ndi'i ngu', cha' cua'a ji'i ngu' cha' ná
 tyacua cha' cuxi ji'i ngu'. 16 Nga'aa
 tyucua cha' ntyute' ngu' bi' chaca
 quiya', ni nga'aa tyucua cha' nguityi
 ngu' hitya; nga'aa tsumi' xee cua ji'i
 ngu', ni nga'aa ca chiya'a ti' ngu' lo'o
 tyique' cua. 17 Ña'asii nu ñi'ya ña'a
 xlya' bi' ji'i ngu', cha' ndi'i Ni la cui'
 ca su ntucua ycu'i Ndyosi loo; bi' laca
 nu tsalo'o ji'i ngu' su caja hitya co'o
 ngu' cha' caja chalyuu cucui ji'i ngu'
 li'. Lo'o jua'a xquityi Ni hitya cloo
 ngu' cha' nga'aa cunaa ngu' li'.

8

*Nu cuu oro nu nguxcuqa chaca xca
 ji'i ycu'i Ndyosi lo yuu*

1 Lo'o li' nu nchca cati quiya'
 ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña'
 nu nga'a to' quityi ngutu bi'. Lo'o
 ngua jua'a, ti ti ndi'i lcaa na su ntucua
 ycu'i Ndyosi li'. 2 Cuati na'a na' ji'i
 tya tyacati tya'a xca nu ndu cña nde
 loo ycu'i Ndyosi; cua nda ngu' cati

tya'a cui'chcuá jil'i ngu' xca bi' cha' cula'á ngu'. ³ Li' yaa chaca yu xca nu ndyi'ya cuu oro lijya. Yaa bi' ngutu to' mesa su ntucua msta, la cui' mesa nu ndu nde loo su ntucua yaca xlya tlyu. Cua ngujui quiña'a yana jo'ó jil'i yu cha' taqui yu lo mesa su ntucua msta bi'. La cui' tyempo nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi, lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycui' Ndyosi ni, bi' tyempo laca nu ndyaqui yana jo'ó bi'. ⁴ Lo ya' xca nu ndu slo ycui' Ndyosi, ca bi' ndatu snii yana jo'ó nu ndyaqui ne' cuu bi'; stu'ba ti ndyatu snii bi' ndyalo'o cha' nu nchcui' ñati bi' lo'o Ni. Jua'a ndyu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycui' Ndyosi. ⁵ Li' ndyalo'o xca jil'i cuu bi', ngusu'ba yu quii' nchcubi' ne', ngu yu jil'i cuu ndyaa cha' tyú nde lo yuu chalyuu. Li' lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu, lye tsa ndyubii, lye tsa ngulacui' chalyuu.

Nu cati tya'a cui'chcuá

⁶ Nu cati tya'a xca nu cua na'a na' tsá ni, nguxana ngula'á ngu' lo'o cui'chcuá nu ntsu'u ya' ngu' li'.

⁷ Li' ngula'á xca nu nchca clyo lo'o cui'chcuá jil'i yu; hora ti ndyalú tyo quee lo'o quii' nde lo yuu li'. Lo'o ndyalú bi' hichu' ñati, li' ndyalú tañi ngu'. Sa cla'be chalyuu ndye ndyaqui li', jua'a ndyaqui sa cla'be yaca ndu, ndye ndyaqui sa cla'be su quii' jil'i ngu'.

⁸ Li' ngula'á xca nu nchca tyucuaa lo'o cui'chcuá jil'i; hora ti ndyacuá sca ca'ya cua, ña'a tsaca chu' ca'ya ndyaqui ngua'ya nde lo tyujo'o. Li' sa cla'be ti hitya tyujo'o ngua tañi, ⁹ sa cla'be ti na lu'ú nu ntsu'u lo hitya tyujo'o ngujui, sa cla'be lcaa yaca ni' nu ntsu'u chalyuu ndye nguti li'.

¹⁰ Li' ngula'á xca nu nchca tyuna lo'o cui'chcuá jil'i; hora ti ndyalú sca cuii' tlyu nu ntsu'u nde cua, nu ndyaqui ñi'ya ndyaqui quityee. Ndyú cuii' bi' ngua'ya nde lo hitya sta'a, nde su ntyucua hitya tyucui' ña'a chalyuu. Li' ngunu'u sa cla'be hitya tso'o nu ntsu'u chalyuu. ¹¹ Cuii' Quixi' Clyaa'

naa cuii' tlyu bi', cha' nda clyaa' nu ngua'ya sa cla'be ti hitya nu ndyi'yu ngu'. Quiña'a ñati ngujui xqui'ya cha' cua ndyi'o ngu' hitya bi', cha' clyaa' tsa hitya bi'.

¹² Li' ngula'á xca nu nchca jacua lo'o cui'chcuá jil'i. Li' ngunu'u lcaa xee tlyu nu ntsu'u nde cua, cha' sa cla'be ti xee ndyubi' li'; lo'o xee cuichaa, lo'o xee co', lo'o xee cuii, sa cla'be ti xee ndyubi'. Sa cla'be ti nde cua, sa cla'be ti nde talya, nga'aa nda bi' xee.

¹³ Li' na'a na' su ndacui sca xca cla'be cua nu ñi'ya ña'a cua'ya ña'a bi'. Ndyuna na' cha' cuii' tsa ngusi'ya yu:

—Tya'na tsa cu'ma lo'o cula'á tya xna tya'a xca bi' lo'o cui'chcuá jil'i ngu' ca tiya' la xi; tya'na tsa caca lcaa ñati nu tya ndyanu chalyuu lo'o cañi bi' li'.

9

¹ Li' ngula'á xca nu nchca ca'yu lo'o cui'chcuá jil'i; hora ti na'a na' ngua'ya sca nu cuxi nde chalyuu. Masi cua ngua yu sca nu laca loo nde cua nquicha', pana ndyú yu lo yuu li', ñi'ya ndyú sca cuii. Cua ngujui ya' jil'i yu cha' saala yu to' tyuquee su ndi' lcaa nu cuiñaja. ² Ngusaala yu to' tyuu, quiña'a tsa snii ntyucua li'; ñi'ya nti' sca horno tonu, jua'a ntyucua snii bi'. Ngua talya xee cua li', ndacu' jil'i xee xqui'ya snii nu ntyucua to' tyuu bi'. ³ Laja snii bi' ntyucua sca taju tlyu tscu', ngua'ya ni' lo yuu. Ntsu'u chacuayá' jil'i ni' caca ni' tyaala, ñi'ya laca chuni'i tyaala. ⁴ Nga'aa ngujui chacuayá' jil'i ni' cua'ni ñu'u jil'i su quii, jil'i yaca ndu. Ni sca na nu ndy-ataa ngu', ná ca cua'ni ñu'u ni' jil'i; sca ti chacuayá' ngujui jil'i ni' cha' ta xi nu ti' jil'i nu ngu' cuxi bi', ñati nu ná nscua cuayá' jil'i ycui' Ndyosi nde tyacaa ngu'. ⁵ Ná ngua jil'i ni' cujuui ni' jil'i ñati, sca ti cha' ti' tsa xcube' ni' jil'i ngu' sa ca'yu co' ti; ñi'ya lo'o ndacu chuni'i jil'i na, jua'a ti' tsa xcube' tscu' bi' jil'i ngu'. ⁶ Cuayá' ca'yu co', li' culana ngu' ñi'ya caca cha' cajaa ngu',

pana ná nquijeloo cha' bi' jil'i ngu'; ca ti' ngu' cajaa ngu', pana tya lyiji tsa cha' cajaa ngu'.

⁷ Nu tscu' bi' ni, cua laca ngua'ni cho'o ni' jil'i ni' cha' xuu tya'a ni' lo'o ñati, ñi'ya laca cuayu nu ndu tajua' ti cha' cusuu. Sca sne' ntucua scua' que ni' nu ñi'ya sne' oro ña'a; pana cloo ni' ni, ñi'ya ña'a cloo ñati ña'a cloo ni' bi'. ⁸ Ñi'ya ña'a quicha' hique sca nu cuna'a, jua'a ña'a quicha' hique ni'; ñi'ya ña'a la'ya cuichi, jua'a ña'a la'ya ni'. ⁹ Lo'o jua'a cua ndyacu' tyiquee ni' ñi'ya si lo'o sca lata chcuá. Lye ndañi lu'be ni' ndacui ni', ñi'ya lo'o ndañi cuayu nu ntojolaqui carreta ndya'a cusuu. ¹⁰ Lo'o jua'a ntucua xtyi'i ni' ñi'ya ntucua xtyi'i chuni'i; la cui' jua'a ntucua ltsu' xtyi'i ni', cha' lo'o xtyi'i ni' xcube' ni' jil'i ñati chalyuu ña'a cuayá' tye ca'yu co'. ¹¹ Ntsu'u nu laca loo jil'i ni', la cui' nu ntucua tlyu ca ne' tyuquee bi'; Abadón naa nu bi' cha'cña jil'i ngu' judío, lo'o jua'a Apolión naa nu bi' cha'cña jil'i ngu' griego, nu nti' ñacui cha'cña jil'i na: ycu' nu ndu'ni ñu'u jil'i chalyuu.

¹² Cua ndye tsaca cha' nu chiya'a tsa ndañi. Tya lyiji tyu'u tucua tya tyucuaa tya'a cha' nu chiya'a tsa ndañi.

¹³ Li' ngula'á xca nu nchca scua lo'o cui'chcuá jil'i yu. Lo'o ndyuna na', li' nchcui' ñati ca su ndu mesa tlyu oro nu nscua nde loo su ntucua ycu' Ndyosi. Ca ta'a jacua jyaca mesa nguañi nchcui' ñati bi', ¹⁴ nchcui' bi' lo'o xca nu nchca scua nu ntsu'u cui'chcuá ya' yu:

—Clyaá ma jil'i nu jacua tya'a xca nu ndi'i ndyaaca' ca to' sta'a tlyu, sta'a Eufrates bi'.

¹⁵ Lo'o jua'a ngua li'. Nu lo'o ngula'á nu jacua tya'a ngu' xca bi', hora ti ngutu'u ndyaa xca bi', cha' cujuui jil'i sa cla'be ñati tyucui ña'a chalyuu. Cua laca ndu yala xca bi' cha' cujuui jil'i ngu' lo'o caca la cui' hora, masi la cui' tsa, masi la cui' co', masi la cui' yija cha' cua'ni Ni cña bi'. ¹⁶ Lo'o jua'a cua laca ngujui cha' 'na, ni tsa lo tya'a

sendaru nu ntyucua hichu' cuayu ndya'a cusuu tya'a lo'o nu jacua tya'a xca bi'; tucua siyento miyon tya'a sendaru caca bi'.

¹⁷ La cui' laja lo'o nchcui' xcalá na', li' na'a na' nu tyuu tya'a cuayu bi', lo'o jua'a na'a na' jil'i ñati nu ntucua hichu' ni'. Ñi'ya ña'a quii', cha' ngatsi nga'a ti ña'a, jua'a ña'a chcuá ndyacu' lo tyiquee ngu'; jua'a lo'o chcuá cuaa ña'a nga'a tyiquee ngu' bi'. Ñi'ya scua' que cuichi, jua'a ña'a scua' que cuayu bi'. Lo'o jua'a nde tyuu tu'ba ni' ndyu'u quii' lo'o sñii jua'a ti, lo'o sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i ndyu'u. ¹⁸ Sa cla'be ti ñati chalyuu ngujui xqui'ya quicha nu nguxtyanu quii' bi', nu nguxtyanu sñii bi', nu nguxtyanu sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i bi'; la cui' quicha nu ndu'u tyuu tu'ba cuayu laca bi'. ¹⁹ Nde tyuu tu'ba ni', lo'o jua'a nde lo xtyi'i ni', ndacua ndyiji juersa jil'i ni' cha' cua'ni ni' cha' cuxi; taca jil'i ni' ta cha' ti' jil'i ñati lo'o xtyi'i ti ni' cha' ntucua ltsu' lo xtyi'i ni', ñi'ya nu ntsu'u jil'i cuaña.

²⁰ Pana ña'a ti tya ngua'ni ngu' cha' cuxi, nu ñati nu ná ngujui lo'o quicha bi'; ná nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Ña'a ti tya ndyu'ni tlyu ngu' jil'i cui' cuxi, jua'a jil'i lcu' jo'ó nu ndya' lo'o oro, masi jo'ó ndya' lo'o plata, masi jo'ó ndya' lo'o chcuá ngatsi, masi jo'ó ndya' lo'o quee, masi jo'ó ndya' lo'o yaca ti; ña'a ti ndyu'ni tlyu ngu' jil'i jo'ó nu ná nchca jil'i ña'a jil'i na, ni ná nduna cha' nu nchcui' na, ni ná nchca jil'i jo'ó bi' tya'a. ²¹ Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' cua'ni tye ngu' cha' ndujui ngu' jil'i tya'a ñati ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni cucha'a ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni suba' ngu' lo'o xa' nu cuna'a, ni ná ndye cha' ntyucuaana ngu'.

10

Nu xca jil'i ycu' Ndyosi nu ndy'ya sca quityi piti

¹ Li' laja coo ti na'a na' chaca xca nu ngutu'u ca slo ycu' Ndyosi, nu yaa nde cua ngua'ya nde lo yuu li';

lcaa cña nchca jil̄i xcā bi'. Ndū cuaña taa lo xlya hique xcā bi', jua'ā ndubi tsa ña'ā cloo xcā bi' ñi'yā ndubi ña'ā loo cuichaa; lo'o jua'ā tyijyā quiya' yu, jua'ā tyijyā ndā yu, lye ndyu'u xee ñi'yā laca lo'o ndyat̄u quii'. ² Ya' yu ntucua sca quityi piti ti nu cua nhcana. Li' quiya' yu tsu' cui ngusta yu nde lo tyujo'o, quiya' yu tsu' coca ngusta yu nde lo yuu btyi. ³ Lo'o li' cuī ngusi'ya xcā bi', ñi'yā nti' nxi'ya cuichi; lo'o ngusi'ya nu xcā bi', lye nguañi nhcui' tyi'yu li', cha' stu'ba ti nhcui' nu cati tya'a tyi'yu nu ntsu'u chalyuu. ⁴ Lo'o ndye nhcui' tyi'yu bi', li' cua scua ti na' cha' nu nda tyi'yu bi', pana ndyuna na' nhcui' sca nu ntucua ca slo ycu' Ndyosi li':

—Xu'ba cuatsi' nu'u cha' nu nda nu cati tya'a tyi'yu bi' —nacui' Ni jna'—.
Nga'aa scua nu'u cha' bi' lo quityi.

⁵ Li' ngusicuā xcā bi' ya' tsu' cuī nde cuā, la cui' xcā nu cua na'ā na' ndu lo tyujo'o, nu ndu lo yuu btyi. ⁶ Li' nhcui' xcā bi':

—Chacuayá' jil̄i ycu' Ndyosi nu ná tye tsiya' ti yijā jil̄i Ni, bi' laca cha' nu nhcui' na' re —nacui' xcā bi'—. Ycu' Ni laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u nde cuā, jua'ā ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu, jua'ā ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u lo tyujo'o. Ndi'yā nhcui' cha' nu nda Ni: Nga'aa tiya' tsa nacui' ycu' Ndyosi cha' cā Ni cha' cua'ni cuayá' Ni jil̄i ñatī chalyuu; ⁷ lo'o xana cula'á xcā nu nchca cati lo'o cui'chcuā jil̄i, li' xana cua'ni Ni cña nu cua ndacha' Ni jil̄i jyo'o cusu' nu nda cha' jil̄i Ni lo'o ñatī tya sa'ni la. Ntsu'u yacu' ti cha' bi' cua sa'ni, pana juani cua ndañi liñi cha' bi'.

⁸ Li' chaca quiya' nguañi nhcui' nu ntucua ca slo ycu' Ndyosi bi', nhcui' lo'o na':

—Yaa xñi nu'u quityi piti ti nu cua nhcana ntucua ya' xcā nu ndu lo tyujo'o nu ndu lo yuu chalyuu bi'.

⁹ Ndyaa' na' su ndu xcā bi' li', ni na' jil̄i cha' ta quityi piti ti bi' 'na.

—Yalo'o nu'u jil̄i quityi re —nacui'—. Chcu' lyiji nu'u lo quityi

re, cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u jil̄i; caca xñi'j̄i ti' nu'u li', masi tso'o ti ngua ti' nu'u lo'o na'ā nu'u jil̄i tya clyo.

¹⁰ Li' ngusñi na' quityi piti ti nu ntucua ya' yu, nhcui' na' lo quityi bi'. Lo'o na'ā na' jil̄i, li' tso'o tsa ngua ti' na', ñi'yā laca lo'o ndyacu na cuiña' cuityu cha' tyixi tsa; pana nu lo'o cua ngua cuayá' ti' na' ni cha' nda, xñi'j̄i tsa ngua ti' na'. ¹¹ Li' nhcui' Ni lo'o na':

—Tya chaca quiya' ntsu'u cha' chcu' nu'u cha' lo'o ñatī, lcaa cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi ta Ni lo'o lcaa lo ñatī chalyuu, masi lo'o ngu' nu laca loo, masi lo'o ñatī tyucui ña'ā chalyuu mala su ndi'j̄i ñatī; masi lo'o ñatī nu nhcui' cua ña'ā ca lo cha'cña nu nhcui' ñatī chalyuu chcu' nu'u.

11

Tucua tya'a ñatī nu ndu nde chalyuu nhcui' cuentya jil̄i ycu' Ndyosi

¹ Li' nda ycu' Ndyosi sca yaca cualyaa 'na; lyaa tsa yaca bi', cha' tyu'u cuayá' lo'o. Nhcui' Ni lo'o na' li':

—Su'ba cuayá' clyu nu'u nde ni'j̄i tlyu jil̄i ycu' Ndyosi, cha' caca ni'j̄i bi' cuentya jna' cha' ña'asī na' jil̄i; jua'ā su'ba cuayá' nu'u loo mesa su ntucua mstā nu nsta ngu cuentya jna'. Clyacua nu'u ni lcuu tya'a ñatī nu ndi'j̄i ca bi' nu ndyu'ni tlyu jna' nu laca ycu' Ndyosi li'. ² Nga'aa su'ba cuayá' nu'u nde liya' toni'j̄i tlyu bi', cha' cuentya jil̄i xa' ñatī nu ná ndaquiya' jna' nu laca ycu' Ndyosi tsiya' ti laca bi'. Chiya'ā tsa cua'ni ngu' bi' lo'o tyi'j̄i ngu' quich̄i bi', la cui' quich̄i tlyu nu laca quich̄i nu cuentya jna' laca bi'. Tu'ba ntucua tucua co' tyi'j̄i ngu' bi', ³ li' ta na' tucua tya'a ñatī nu cā chalyuu cha' chcu' ngu' lcaa cha' nu nti' na' ta na' lo'o ñatī. Tyucuaa ngu' bi' tsat̄u ngu' cla'be quich̄i bi' tyempo li' —nacui' Ni 'na—, ña'ā cuayá' tya'a tii tyucuaa siyento ntucua snayala ts̄a tyu ngu' bi'. Tyucui tyempo cacu' ngu' bi' late' ngata, cha' tonu tsa cha' nu ta ngu' lo'o ñatī, ñi'yā nu cua'ni na' nde loo la.

⁴ Lo'o ndu tyucuaa ñati bi' chalyuu, ndu ngu' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi nu laca loo tyucui ña'a chalyuu; nxyucua tsa ycuil' Ndyosi jil'i ngu' bi', cha' chcuil' ngu' lcaa cha' nu nti' ycuil' Ni ta Ni lo'o ñati. Caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a yaca si'yu olivo, lo'o jua'a caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a candyeru. (Tso'o tsa setye ndyu'u jil'i si'yu olivo bi', cha' tyaqui ne' candyeru.) ⁵ Lo'o cua nti' ñati chalyuu cua'ni lya' ti' jil'i ngu' bi', li' tyalú quii' tu'ba ngu' nu ndu bi', cha' tsumi' jil'i ñati cuxi; tye cua'ni ñu'u jil'i ñati bi' li'. Jua'a cajaa lcaa ñati nu cua'ni lya' ti' jil'i ngu' bi'. ⁶ Cua ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' nu ndu bi', cha' cua'a ngu' jil'i coo, cha' ná ca'ya tyo tsiya' ti tyucui tyempo lo'o ta ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ñati; jua'a ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' cha' cua'ni ñu'u ngu' jil'i lcaa suu hitya cha' caca tañi; jua'a taca jil'i ngu' ta ngu' lcaa lo quicha cha' quiji' jil'i ñati chalyuu, ni jacua' nti' ngu' cha' caca quicha ñati. ⁷ Lo'o tye cña nu cua'ni tyucuaa ñati bi' nde chalyuu, li' xana nu na'ni xña'a nu ntsu'u ca tyuquee bi', xuu tya'a ni' lo'o tyucuaa ñati nu ndu bi' li'; tyijiloo nu bi' jil'i ngu' bi' li', cuati kujui jil'i ngu'. ⁸ Li' tyanu tyucuaa jyo'o bi' ca su ntsiya ngujui to' calle quichi tlyu bi', la cui' quichi su ngujui' ca'a ngu' jil'i ycuil' nu Xu'na na lo crusi. Xña'a tsa ngu' quichi bi', bi' cha' ntsu'u sca cha' nu nchcuil' ñati jil'i, cha' ñi'ya ngua ngu' quichi Sodoma cua sa'ni, la cui' ñi'ya ngua ngu' quichi Egipto cua sa'ni, jua'a laca ngu' quichi tlyu bi' juani. ⁹ Lo'o li' tyaa ñati tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, lcaa lo ñati chalyuu, masi ñati nu ngutu'u cua ña'a ca quichi tyi ngu', masi ñati nu nchcuil' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcuil' ñati chalyuu; tyu'u scua sna tsá cla'be nu tyaa ngu' tyaa na'a ngu' jil'i jyo'o bi' ca su nscua ngu'. Ná ta ngu' chacuayá' cha' tyatsi' jyo'o bi'. ¹⁰ Chaa tsa ti' caca ñati chalyuu cha' cua ngujui tyucuaa ñati nu ngutu bi', bi' cha' cua'ni ngu' ta'a; lu'ba ti ta ngu' xlya'be tyaa su ndi'i tya'a ngu', cha' chaa tsa ti' ngu'.

Xqui'ya tyucuaa jyo'o bi' quiña'a tsa cha' nchcube' ngujui jil'i ñati chalyuu, nacui ngu'. ¹¹ Pana nu lo'o cua ndu'u scua sna tsá cla'be bi', li' chaca quiya' nda ycuil' Ndyosi xtyi'i ndyalaa ne' cresiya jil'i tyucuaa ngu' jyo'o bi'; xa' ndatu ngu' li'. Ndyutsii tsa lcaa ñati nu na'a jil'i ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. ¹² Li' ndyuna tyucuaa ñati bi' lo'o ngusi'ya ycuil' Ndyosi jil'i ngu' ca su ntucua Ni nde cua:

—Tyacuí clya ma ca nde cua re —nacui Ni.

Laja lo'o ña'a tya'a cusuu ngu' jil'i ngu', li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' nde cua; laja coo ti ndyaa ngu'. ¹³ La cui' hora bi' lye tsa ngulacui chalyuu; su nchca tii tya'a bariyu quichi bi', tyucui ña'a sca bariyu ndye nguti li'. Cati mil tya'a ñati ngujui li', xqui'ya cha' ngulacui chalyuu. Lye tsa ndyutsii nu xa' la ñati nu ndyanu li', ndyutsii tsa ngu' jil'i ycuil' Ndyosi nu ndi'i nde cua cha' nchca jil'i Ni cua'ni Ni cña nu jua'a tonu tsa; ndube tsa ti' ngu' cha' ngua'ni Ni jua'a.

¹⁴ Cua tucua quiya' ndye cha' cuxi nu yaa lo chalyuu, pana cua lijya ti cha' caca chaca cha' cuxi nde chalyuu.

Chaca tya quiya' ngula'á cui'chcua

¹⁵ Li' cua ndya'a cati quiya' nguañi ngula'á xca lo'o cui'chcua jil'i. Nguañi nda xtyi'i tyuu tya'a ñati nde cua li', nu ndi'ya nchcuil':

Ca juani ndyanu tachaa cha' jil'i ycuil' nu Xu'na na, jua'a jil'i Cristo, cha' caca Ni loo jil'i tyucui ña'a chalyuu, nacui ngu'.

Lo'o juani ná nga'a cha' tye cha' culo Ni cña chalyuu.

¹⁶ Li' ngua'ni tlyu nu ngu' cusu' bi' jil'i ycuil' Ndyosi, nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' nu ntyucua lo yaca xlya ca su ntucua ycuil' Ndyosi; ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i Ni. ¹⁷ Ndi'ya nchcuil' ngu' li':

Ndyosi Xu'na ya, nacui ngu', cua nchca jinu'u cua'ni lcaa cña.

Na lu'ú nu'u juani, lo'o la cui' ti lu'ú nu'u nu ngua tya clyo la, jua'a tya lu'ú nu'u nde loo la.

Tsa xlya'be jinu'u cha' cua nguxana nu'u ndyu'ni nu'u quiña'a tsa cña tlyu nde chalyuu.

Ndube tsa ti' ya cha' cua nguxana nu'u laca nu'u loo,

¹⁸ masi ti'í tsa nchca ñasi' xa' la ñati nu ná ndaquiya' jinu'u.

Cua ngulala ti tyempo cha' ta nu'u cha' ti'í ji'í ngu' bi',

cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'í lcaa jyo'o.

La cui' tyempo tya nu'u xlya'be ji'í ñati nu ngua'ni cña jinu'u,

cha' cua ngua'áloo nu'u cña ji'í ngu' cha' chcu' ngu' cha' jinu'u nde chalyuu;

jua'a tya nu'u xlya'be ji'í ñati nu ndaquiya' jinu'u, masi ñati cuañi', masi ñati cusu'.

Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni ñu'u nu'u ji'í ñati nu ngua'ni ñu'u ji'í ñati chalyuu.

¹⁹ Li' na'a na' su ntucua laa tlyu ji'í ycu' Ndyosi nde cua, na'a na' ca ne' laa su nscua cña' tacati, su ngutucua ycu' Ndyosi laja ñati ji'í Ni nu ngua tya sa'ni la. Lo'o li' lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa ndyubii, cuati lye tsa ndañi nchcu' tyi'yu; li' ngulacu' chalyuu, jua'a clyaa tsa tyo quee ngua'ya.

12

Ndyu'ni tyaala cuaña tonu ji'í sca nu cuna'a

¹ Li' nde cua ndyu'u tucua sca cuayá' nu nda ycu' Ndyosi cha' culu'u Ni ji'na, sca cha' nu ndyaca chalyuu laca bi'; bi' laca sca nu cuna'a nu ntsu'u ste' ndubi ña'a. Ñi'ya ndubi ña'a xee cuichaa, jua'a ña'a late' lacu' nu cuna'a bi'. Li' ngusta quiya' nu cuna'a chu' co'. Tii tyucuaa tya'a cui' nscua lo xlya hique nu cuna'a bi'; ñi'ya nscua sca sne' ti, jua'a nscua bi'. ² Cua ntsu'u sñi' nu cuna'a bi'; nchcube' tsa nu cuna'a, ngusi'ya tsa cha' cua ngulala ti cala sñi'. ³ Yala ti ndyu'u tucua chaca cuayá' nde cua li'; sca cuaña tlyu nu nga'a ña'a laca bi', nu cati tya'a scua' que ni' ntucua.

Jua'a sca sne' oro ntucua ca ta'a scua' que ni' bi', lo'o jua'a ntucua tii tya'a sata ni'. ⁴ Ngujui' xtyi' ni' cui' nu ntsu'u nde cua; ngusalú ni' ña'a tsaca cla'be lcaa cui' bi', ndyalú cui' nde lo yuu chalyuu. Li' ndatu nu cuaña bi' nde loo su ndu nu cuna'a nu cua cala ti sñi'; lo'o cala bi', hora ti cacu cuaña ji'í, ngua ti' ni'. ⁵ Ngula sca sñi' qui'yu ji'í nu cuna'a bi' li'. Cua lijya bi' chalyuu, cha' liñi ti culo bi' cña ji'í lcaa ñati chalyuu; pana hora ti ngüi'ya ycu' Ndyosi ji'í sñi' nu cuna'a bi', ndyalo'o Ni ji'í yu nde su tlyu su ntucua ycu' Ni. ⁶ Li' ngusna nu cuna'a ndyaa ne' quixi' ca su tyi' ycu' ti ma'; cua laca ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi sca su tyi' ma', su ña'asi' Ni ji'í ma', ca bi' tyanu ma' tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsá li'.

⁷ Li' nguxana cha' cusuu ca su ntucua ycu' Ndyosi. Ndu Miguel nu laca xu'na xca ji'í ycu' Ndyosi, ndu lo'o xca nu cuentya ji'í Ni; jua'a cua ndu nu cuaña tonu lo'o xca ji'í. Ti'í tsa ngusuu tya'a ngu' li'. ⁸ Pana cua ntijiloo Miguel ji'í nu cuaña bi', nga'aa ngua ji'í nu cuaña bi' tyanu ca slo ycu' Ndyosi lo'o xca ji'í Ni li'; ⁹ cua ngulo'o Ni ji'í ngu' nu ndu cuentya ji'í nu cuaña bi' li'. Sa'ni ndya'a nu cuaña bi', ycu' nu xña'a naa bi'; la cui' bi' laca nu naa Satanás. Xcu' na ñilo'o bi' ji'í ñati tyucui ña'a chalyuu. Pana cua ngulo'o ycu' Ni ji'í nu xña'a lo'o xca ji'í, ndyaa ngu' nde lo yuu chalyuu li'.

¹⁰ Lo'o li' cui' tsa nguañi nchcu' sca ñati nde cua:

—Juani taca ña'a na ñi'ya ngua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'í ñati chalyuu ya' nu xña'a —nacu' ngu'—. Nguula tsa cña ndu'ni Ni chalyuu, bi' cha' laca Ni loo juani, lo'o jua'a cua ndyalaa tyempo cha' caca Cristo loo tyucui ña'a chalyuu. Nu ngua tya tsubi' la ndu nu xña'a bi' ca slo ycu' Ndyosi, cha' tsá lo'o talya ngusta bi' qui'ya hichu' ñati tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús; pana juani cua ngulo'o Ni ji'í ca su ntucua ycu' Ni, cua ndyu'u laja ngu' bi' li'. ¹¹ Nu ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús ni, cua ntijiloo ngu'

ji'li nu xña'a bi', xqui'ya cha' ngujuii Jesús nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ná ntsii ngu' bi' ta ngu' cha' tso'o ji'li Jesús lo'o xa' ñati; ntaja'a ngu' bi' chcu' ngu' cha' bi', masi cujuui ñati ji'li ngu' bi' xqui'ya cha' ñasi' tsa ñati ji'li Jesús. ¹² Bi' cha' juani —nacu' nu ntucua nde cua bi'—, ca chaa ti' cu'ma nu ndi'i ma nde su ntucua ycu' Ndyosi; pana tya'na tsa caca cu'ma nu ndi'i ma nde chalyuu, nu ndi'i ma nde lo tyujo'o. Cua ngua'ya ycu' nu xña'a nde su ndi'i ma, lo'o juani ñasi' tsa bi' ndya'a; cua jlo ti' bi' cha' tya xi tya tsa ndyanu ji'li cha' cua'ni lya' ti' ji'li ñati chalyuu.

¹³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' nu cuaña tonu bi' cha' cua ngulo'o ycu' Ndyosi ji'li lijya nde lo yuu chalyuu, li' ngutu'u lca'a ni' ji'li nu cuna'a nu ntsu'u sñi' qui'yu bi', cha' lye tsa cua'ni lya' ti' ji'li ma' ngua ti' ni'. ¹⁴ Li' nda ycu' Ndyosi sca latya lu'be ji'li nu cuna'a bi', ñi'ya ña'a lu'be sca cua'ya tlyu, cha' taca ji'li ma' tyacui ma' tsaa ma' ca su tyanu tso'o ti ma' ne' quixi', su tyijyu' tsa ji'li ca su ndya'a cuaña bi'. Ca bi' ña'asi Ni ji'li ma', ña'a cuayá' nu tyu'u sca sna yija cla'be. ¹⁵ Li' ngusalú nu cuaña bi' hitya tu'ba ni' ndyaa chu' nu cuna'a bi'; ñi'ya sca sta'a clyaa, jua'a ndyalú hitya tu'ba ni' cha' cly'ba lyiji cho' ngua ti' ni'. ¹⁶ Li' nguxtyucua yuu ji'li nu cuna'a bi', bi' cha' sji nchcana tu'ba yuu, ndye hitya ngutu'u tu'ba cuaña ndyo'o yuu li'. ¹⁷ Ngunasi' tsa nu cuaña bi' ji'li nu cuna'a bi' li', ndyaa ndyaana ni' cha' cusuu lo'o lcaa ñati nu tyu'u ji'li nu cuna'a ca tiya' la; nxuu tya'a ni' lo'o lcaa ñati nu taquiya' ji'li cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na, nu ña'a ti ná ntsii ngu' cha' cacha' liñi ngu' cha' ji'li Jesús ji'li xa' ñati.

13

Nu tucua tya'a na'ni nu chiya'a ña'a

¹ Ndyaa na' ndyatú na' to' tyujo'o li'. Na'a na' nde to' hitya tyujo'o lijya ndu'u tucua sca na'ni nu chiya'a tsa ña'a; ntucua tii tya'a sata ni', cuati ntsu'u cati tya'a hique ni'. Ca ta'a

sata ni' bi' cua ntucua sne' nu ndubi tsa ña'a, cha' laca ni' loo nde chalyuu. Ca ta'a scua' que ni' cua nscua xtañi cuiñaja, xtañi bi' nchcu' cha' ti' ji'li ycu' Ndyosi. ² Ñi'ya cuichi jo'ó, jua'a ña'a ni', ngua ti' na'; pana tyaala ña'a quiya' ni', tyucu' tsa xcatya' ni' ñi'ya ña'a xcatya' oso. Lo'o tu'ba ni' ni, ñi'ya ña'a tu'ba cuichi sa'a cuiña', jua'a ña'a tu'ba ni'. Nda nu cuaña bi' cña loo ji'li nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca ni' loo ji'li ñati chalyuu, ñi'ya laca ycu' loo. Lo'o jua'a nu cuaña bi' ni, nda ni' chacuayá' ji'li na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca cua'ni ni' cña, cha' tyanu tlyu ni' macala su nti' ycu' ni'.

³ Cua ndyanu cuayá' lo sca scua' que ni' su ngua quicha ni'; cua cajaa ti' ni' tyempo bi', ngua ti' na', pana ngua tso'o su lye tsa quicha ni'. Ndube tsa ti' ñati chalyuu ña'a ji'li ni'; ngusñi ngu' cha' ji'li ni' li', xqui'ya cha' ngua tso'o chaca quiya' su lye quicha ni'.

⁴ Ngua'ni tlyu lcaa ñati ji'li nu cuaña bi' li', cha' cua nda bi' chacuayá' cha' caca tlyu nu na'ni chiya'a ña'a bi'; jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'li ycu' na'ni chiya'a ña'a. Nchcu' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ná tucui ndi'i chalyuu nu stu'ba lo'o nu na'ni jua. Nga'aa nchca ji'li ñati xuu tya'a lo'o ni'.

⁵ Cua ngujui chacuayá' ji'li nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' chcu' cua ña'a ca ti cha', masi lye tsa cua'ni tyucua ti' ni', masi chcu' cuxi ni' ji'li ycu' Ndyosi. Tu'ba ntucua tucua co' ntsu'u chacuayá' ji'li ni' cha' caca ni' loo nde chalyuu. ⁶ Li' nguxana na'ni chiya'a ña'a bi' nda ni' qui'ya ji'li ycu' Ndyosi: nchcu' cuxi na'ni bi' ji'li lcaa cña nu ndu'ni Ni; jua'a nchcu' cuxi ni' ji'li su tlyu nde cua ca su ntucua ycu' Ni; jua'a cuxi tsa nchcu' ni' ji'li lcaa ñati ji'li ycu' Ni. ⁷ Ngujui chacuayá' ji'li ni' cha' xuu tya'a ni' lo'o ñati nu ntsu'u cha' ji'li lo'o ycu' Ndyosi, cha' tyijiloo ni' ji'li ngu' bi'. Lo'o li' ngujui chacuayá' ji'li ni' cha' caca ni' loo ji'li tyucu' ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, masi lcaa lo ñati chalyuu nu ngutu'u cua ña'a

ca quichi tyi ngu', nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu; ⁸ lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu cua'ni tlyu ngu' ji'i na'ni bi' li', si ná nscua xtañi ngu' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi. Nu ngua tya clyo la lo'o tya lyiji cuiña Ni chalyuu, tya li' nguscua Ni xtañi ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i. Cua ndyanu quityi bi' cuentya ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' nu cua ndyujui ñati ji'i tsaca quiya'.

⁹ Bi' cha' cua'a jyaca ma juani, si tyaja'a ma cuna ma xi. ¹⁰ Si lo'o nscua cha' tsalo'o ngu' ji'i tsaca ma ne' chcu'a, jua'a caca lacua. Ná cutsii ma li'. Si lo'o nscua cha' cujuui ñati ji'i tsaca ma, masi lo'o maxtyi, jua'a caca lacua. Ná cutsii ma li'. Ndu'ni cha' talo tsa tyiquee na ji'i cha' cuxi; ndu'ni cha' lcaa tsá taquiya' na ji'i ycu' Ndyosi si ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni nde chalyuu.

¹¹ Li' na'a na' chaca na'ni chiya'a ña'a lijya ndyu'u tucua nde lo yuu chalyuu. Ntucua tucua tya'a sata ni'; ñi'ya ña'a sata xlya' cuañi', jua'a ña'a sata ni', pana nchcui' ni' ñi'ya nu nchcui' nu cuaña tonu bi'. ¹² Ñi'ya nchca ji'i na'ni chiya'a ña'a nu yaa tya clyo la nlyo ni' cña, la cui' jua'a nchca ji'i nu chaca na'ni bi' culo ni' cña ji'i ñati; cha' juersa ndatsaa ni' ji'i lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i na'ni nu yaa clyo, nu ngua tso'o su ti' tsa ngula'a hique ni'. ¹³ Lo'o nu chaca na'ni chiya'a ña'a bi', lo'o bi' ngua'ni quiña'a cha' tlyu; ngua'ni bi' cha' ndyalú quii' nu ntsu'u nde cua nde lo yuu cha' ña'a lcaa ñati ji'i. ¹⁴ Lo'o jua'a nguñilo'o ni' ji'i lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' tlyu nu ndyu'ni ni' lo'o ndi'i ni' slo nu na'ni nu yaa tya clyo bi'. Li' nchcui' ni' lo'o lcaa ñati chalyuu cha' cuiña ngu' sca lcu' tyu, cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i lcu' bi'; ngüiña ngu' lcu' ji'i nu na'ni nu yaa tya clyo bi' li', na'ni nu ngua tso'o masi ti' tsa ngula'a hique ni'. ¹⁵ Lo'o li' ngujui chacuayá' ji'i nu chaca na'ni bi', cha' culatu'u cui' cha' tyaa xtyi'i lo lcu' ji'i na'ni nu yaa clyo bi'; ngua ji'i lcu' chcu' lo'o ñati

li', ngua ji'i cujuui ji'i lcaa ñati nu ná ntaja'a cua'ni tlyu ji'i. ¹⁶ Ngulo ni' cña ji'i lcaa ñati cha' chca'a cuayá' ya' ngu' la'a tsu' cui, masi chca'a cuayá' nde tyaca'a ngu'; masi ñati tlyu, masi ñati jua'a ti, masi culiya' ngu', masi ti'i ngu', masi msu nu cua ngüi'ya ñati ji'i, masi msu nu ndi'i tso'o ti, chca'a cuayá' ji'i lcaa ñati cuentya ji'i nu xña'a. ¹⁷ Ni sca ñati nga'aa ntsu'u chacuayá' ji'i cha' cui'ya yu'ba, ni cha' cujuui yu'ba, si ná ngua'a cuayá' ji'i ni' loo ngu'. Lo'o nu cuayá' bi' ni, xtañi na'ni nu chiya'a ña'a bi' laca, cha' número nu ca ji'i xtañi ni' laca cuayá' bi'. ¹⁸ Cui'ya na cuentya ni cha' ndyaca re. Si culacua tso'o ti' na, quije cha' ji'na ñi'ya ndyu'u cha' ji'i número ji'i na'ni bi'; número ji'i ni' ni, ñi'ya laca xtañi ñati, jua'a laca bi'. Nde laca número bi': scúa siyento ntucua snayala ntucua scúa.

14

Sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati lubii

¹ Lo'o li' na'a na' chaca quiya' ca ndacua su ndu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' lo xlya ca'ya Sión; stu'ba ti ndu bi' lo'o sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati. Nde tyaca'a ñati bi', ndacua nscua xtañi nu ñi'ya ña'a xlya' bi', lo'o la cui' bi' nscua xtañi ycu' Ndyosi Sti Ni. ² Cui' nguañi nde su ntucua ycu' Ndyosi li'; ñi'ya ndañi ndyalú hitya sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o lye tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi bi', ngua ti' na'. Ndacua ndu tyuu tya'a ñati nu tso'o tsa ntyiji' ya' ngu' lo sañi, ngua ti' na'; ³ nde loo su ndu yaca xlya tlyu su ntucua ycu' Ndyosi, ca su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi', ca su ndu nu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu ñati nu ndyula lo'o sañi bi'. Sca ti nu ñati quiña'a bi' ngua ji'i cula tu'ba jii bi'; ná ngua ji'i xa' ñati chalyuu ca tsa'a ngu' jii bi', cha' sca jii nu bilya cuna ñati chalyuu laca bi'. Sca ti nu sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati nu ngua'ni

lyaá Ni jii' nde chalyuu, bi' ñati laca nu ngua jii' cula tu'ba jii' bi'. ⁴ Ñati lubii tsiya' ti laca nu ngu' quiña'a bi'. Ná ngutu'u cha' jii' ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a nu lo'o nguti'i ngu' chalyuu, ná ngua'ni ngu' bi' cha' suba' tsiya' ti; nguta'a ngu' lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi' macala su ndya'a. Cua ngua'ni lyaá Ni jii' ngu' bi', cha' bi' laca ñati nu tso'o nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni jii' tya lo'o nguxana cha' jii' nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tya clyo ngusubi Ni jii' ngu' bi', cha' cua'ni ngu' cña jii' Ni. ⁵ Ná ntucua cha' cuiñi tu'ba ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntsu'u cha' cuxi jii' ngu' bi' tsiya' ti.

Tya xna tya'a xca jii' ycu' Ndyosi

⁶ Na'a na' ndyaa chaca xca jii' ycu' Ndyosi li', nu cua tsa ndacui ndyaa; ndyalo'o bi' jii' sca cha' tso'o nu ngua ti' ycu' Ndyosi chcu' lo'o lcaa ñati chalyuu, sca cha' nu ndulo tsa jii' ñati cha' cuna ngu'. Lcaa tyempo ná tye chca cha' bi'. Slo lcaa lo ñati chalyuu tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, cua ña'a ca quichi tyi ngu', ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu, ca bi' ndyaa xca bi', cha' chcu' lo'o lcaa ñati. ⁷ Cui' nchcui' xca bi' lo'o ngu' li':

—Cutsii cu'ma jii' ycu' Ndyosi, cube ti' ma jii' Ni cha' tlyu tsa cña ndu'ni Ni chalyuu —nacu' xca bi'—. Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni cuayá' Ni jii' lcaa ñati chalyuu. Cua'ni tlyu ma jii' ycu' Ndyosi cha' cua ngüiñá Ni nde cua, jua'a ngüiñá Ni chalyuu, jua'a ngüiñá Ni tyujo'o, jua'a ngüiñá Ni lcaa su ntyucua hitya —nacu' xca.

⁸ Lo'o ndyaa xca bi', li' ndyalaa chaca xca cha' chcu' lo'o ñati:

—Cua nguti quichi —nacu' nu chaca xca bi'—. Cua nguti quichi tlyu nu naa Babilonia, xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ngu' quichi bi' jii' lcaa ñati chalyuu. Cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' quichi bi', xqui'ya cha' ndu'ni tlyu ngu' jii' lcu' jo'ó; jua'a ngulu'u qui'i ngu' jii' xa' ñati cha' cua'ni ngu'

la cui' ti cha' cuxi slo jo'ó —nacu' xca nu nchca tyucuaa bi'.

⁹ Nchca sna quiya' juani yaa chaca xca. Cui' nchcui' lo'o ñati li':

—Xcube' ycu' Ndyosi jii' cua ña'a ca ñati nu ndyu'ni tlyu jii' nu na'ni chiya'a ña'a bi', masi jii' ycu' ni', masi jii' lcu' jii' ni'. Lo'o jua'a xcube' Ni jii' lcaa ñati nu nga'a cuayá' jii' ni' nde tyacaa ngu', jua'a si nga'a cuayá' jii' ni' chu' ya' ngu'; ¹⁰ xcube' Ni jii' ngu' bi', cha' lye tsa ngunasi' Ni. Tyaqui' ngu' bi' lo'o sca quii' tlyu nu nguxa' lo'o yuu sufri su ña'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' jii' ngu'; jua'a lcaa xca nu cuentya jii' Ni ña'a jii' ngu' bi' li'. ¹¹ Tyucui tyempo ná tye cha' tyatu sñii quii' su nchcube' ñati bi'; ná caja ñi'ya clyaá ngu' bi' jii' ycu' Ndyosi, lcaa ñati nu cua ngua'ni tlyu jii' na'ni bi', masi jii' lcu' ti ngua'ni tlyu ngu'; masi nga'a cuayá' ti jii' ni' nde tyacaa ngu' lo'o chu' ya' ngu', nga'aa clyaá ngu' bi'. ¹² Lo'o nu na ni, talo na jii' cha' cuxi sca ti si ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi, sca ti si taquiya' na cña nu ngulo Ni ji'na, sca ti si xñi tso'o na cha' jii' Jesús; sca ti jua'a taca ji'na talo na jii' nu cha' cuxi bi'.

¹³ Li' ndañi xtyi'i ca su ntucua ycu' Ndyosi, nchcui' sca ñati lo'o na':

—Scua clyu nu'u cha' re: “Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ndyijii laja lo'o ndyu'ni ngu' cña jii' ycu' Ndyosi nu Xu'na na tyempo nde loo la”. La cui' jua'a laca cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o ma. Nacu' cha' ca bi' tyi'i cña' ñati bi' li', cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu; ndiya ti' Ni cña nu ngua'ni ngu', bi' cha' tyi'u ti' ycu' Ndyosi jii' cña nu cua ngua'ni ngu' bi' li' —nacu' Ni jna'.

Nchca clacua nde chalyuu

¹⁴ Li' na'a na' su ndacui sca coo ngati, chu' coo bi' ntucua sca nu ñi'ya ña'a ñati ña'a; ntucua sca sne' oro hique Ni, lo'o ya' Ni ndacui sca maxtyi cha tu'ba. ¹⁵ Li' ngutu'u sca xca ne' laa jii' ycu' Ndyosi nde cua, nu cui' ngusi'ya jii' ñati nu ntucua chu' coo bi':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xuti'i nu'u ji'i quixi' trigo, cha' bi' laca ñati ji'i ycu' Ni nu ndi'i chalyuu. Cua ndyalaa la cui' hora cha' caca clacua chalyuu, cua laca nguscua se'i cha' caca bi'.

¹⁶ Ngua'ya nu ntucua chu' coo bi' nde lo yuu li', nguscui maxtyi ji'i cha' si'yu quixi' li'; jua'a ngua clacua nde chalyuu.

¹⁷ Li' na'a na' chaca xca nu ngutu'u ne' laa ji'i ycu' Ndyosi nde cua, nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya' yu.

¹⁸ Jua'a ngutu'u tya chaca xca nu ndu to' mesa su ndyaqui msta, yaa li'; bi' laca nu laca loo ji'i quii' bi'. Li' cui' ngusi'ya bi' lo'o xca nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xi'yu jyacua' si'yu losu' tyixi nu ntsu'u chalyuu, cha' ngumi tsa ña'a si'yu bi'.

¹⁹ Ngua'ya xca bi' li', nguscui yu maxtyi ji'i yu nde lo yuu chalyuu, ngusi'yu yu ji'i jyacua' si'yu losu' bi', ngu ji'i ndyaa ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' satá ngu' ji'i; la cui' jua'a xcube' tsa ycu' Ndyosi ji'i ñati chalyuu, xqui'ya cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu'.

²⁰ To' quichi nscua su ngusi' si'yu bi', la cui' su ngujui ñati cha' nchcube' Ni ji'i ngu'. Clyaa tsa tañi ndyalú lijya lo yuu li'; tsa ña'a cuayá' nu ndyalaa tu'ba cuayu, tsa lo cua clyaa tañi ndyalú bi'. Sna siyento kilómetro cuayá' tyijyu' ngusna tañi bi' ndyaa.

15

Yalo'o xca ji'i quicha nu cua'ni tye ji'i chalyuu

¹ Ngutu'u tucua chaca cuayá' tlyu nde cua li'. Ndube tsa ti' na' lo'o na'a na' ji'i, cha' ndu cati tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi nu ndu lo'o cati tya'a quicha nu caca su cua tye ti chalyuu. Lo'o cua ndye ngua quicha bi' chalyuu, li' cati cha' ñasi' ycu' Ni.

² Li' na'a na' sca tayu' nu ñi'ya ndubi caatya, jua'a ndubi ña'a lo tayu' bi'; ñi'ya ndyatú sca quii' ndyaqui, jua'a ña'a tayu' bi', ngua ti' na'. To' tayu' caatya bi' na'a na' ndu

lcaa ñati nu cua ntijiloo ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi'; masi cua ngujui ngu' bi' xqui'ya cha' bi', ná ntaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i lcu' ji'i na'ni bi', ni ná ntaja'a ngu' chca'a cuayá' ji'i ni' hichu' ya' ngu' lo'o número nu cuentya ji'i xtañi ni'. Ndu ngu' bi' ndyula ngu' lo'o sañi nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i ngu'. ³ Ndyula tu'ba ngu' sca jii nu cua ndyula tu'ba jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, la cui' Moisés nu ngua'ni cña ji'i ycu' Ndyosi; lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyula tu'ba la cui' jii bi'. Ndi'ya nchcui' jii bi': Ndyosi Xu'na ya, lcaa cña nchca jinu'u;

tlyu tsa cña ndu'ni nu'u, hasta ndube tsa ti' lcaa ñati ji'i cña bi'.

Xcui' ndu'ni liñi nu'u lo'o ñati chalyuu, chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' nu'u lo'o ñati.

Sca ti nu'u laca Xu'na lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu.

⁴ ¿Ha ná ntsii ngu' jinu'u?

¿Ha ná tyaja'a ngu' ñacui ngu' cha' tlyu tsa cña nu ndu'ni nu'u?

Sca ti ycu' nu'u nu lubii tsa cresiya jinu'u.

Cua na'a ngu' lcaa su ndyu'ni cuayá' nu'u ji'i ñati cha' liñi tsa ndyu'u cha';

bi' cha' tyaa lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu ca su ntucua nu'u, cha' cua'ni tlyu ngu' jinu'u.

Ndye jii nu ndyula tu'ba ngu' li'.

⁵ Tiya' la li' na'a na' ne' laa tlyu ji'i ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua. Ca cla'be bi' ndu ni'i nu tacati tsa su ntsu'u co'o quee cuaja' nu nscua cha' lo; la cui' cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ñati tya clyo la laca bi'. ⁶ Li' ngutu'u nu cati tya'a xca bi' ne' laa, ndyalo'o ngu' ji'i ca ta'a cati quicha nu caca lo'o cua tye ti chalyuu. Xcui' late' ngati lacu' xca bi', late' nu lubii tsa ña'a; jua'a cua ndyaaca' sintya oro tyiquee ngu'. ⁷ Lo'o li' ndatu sca na'ni tacati bi', lo'o jua'a cati tya'a ca'ña oro ntucua ya' ni'; ne' ca'ña bi' ntsu'u cha' ti'i nu ta ycu' Ndyosi ji'i ñati chalyuu, cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu', ycu' Ndyosi nu ná nga'a cha' tye yija ji'i Ni. Nda

ni' ca'ña bi' jil'i nu cati tya'a xca bi' li'. ⁸ Ngutsa'á ne' laa ntsu'u sñii cha' xcutsi' jì'na, cha' tacati tsa cha' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jil'i ycu' Ndyosi. Ná tucui ngua jil'i tsa ne' laa bi' ña'a cuayá' tye ca ta'a cati quicha nu ta nu cati tya'a xca bi' lijya nde chalyuu.

16

Ca'ña nu ntsu'u cha' ti'í nu ta ycu' Ndyosi jil'i ñati

¹ Lo'o li' ndyuna na' cha' nchcui' sca ñati ne' laa tlyu bi', cui' nchcui' lo'o nu cati tya'a xca jil'i ycu' Ndyosi bi':

—Yaa clyā mā salú mā na nu ntsu'u ne' ca'ña bi' nde lo yuu chalyuu, nu cati tya'a ca'ña nu ntsu'u cha' ti'í ne', nu ta Ni jil'i ñati.

² Li' ndyaa xca nu nchca clyo, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i nde lo yuu chalyuu. Li' tonu tsa quichu' ntyucua tyucui ña'a hichu' ñati; ti'í tsa nti' ngu' li', lcaa ñati nu cua nga'a cuayá' jil'i na'ni nu chiya'a ña'a bi', lcaa ñati nu cua ndyu'ni tlyu jil'i ni'.

³ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca tyucua, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i ca lo tyujo'o; ngutsa'a hitya li', ngua tyucu' ñi'ya nti' tañi sca jyo'o. Ngujui lcaa na lu'ú nu ntsu'u lo tyujo'o li'.

⁴ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca tyuna, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i tyucui ña'a to' sta'a, lcaa su ntyucua hitya tyucui ña'a chalyuu; ngutsa'a hitya bi' li', ngua tañi. ⁵ Li' ndyuna na' nchcui' xca nu laca loo jil'i hitya:

—Liñi tsa cña ndyu'ni nu'u cha' nchcube' nu'u jil'i ñati cuxi bi', Xu'na —nacui jil'i ycu' Ndyosi—, cha' lubii tsa cresiya jil'i ycu' nu'u. Lu'ú nu'u juani, jua'a nu ngua tya clyo lu'ú nu'u. ⁶ Tya ndy'u ti' nu'u ñi'ya ngua lo yuu tya sa'ni la, nu lo'o cua ndyujui ngu' jil'i ñati jinu'u; cua ndyujui ngu' bi' jil'i tyuu tya'a ñati nu ngua tu'ba jinu'u cha' nchcui' nu'u lo'o ñati. Lo'o juani la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu'

tya li', la cui' jua'a nda nu'u cha' ti'í jil'i ngu', cha' tyi'u ti' ngu' jil'i jyo'o nu cua ndyujui ngu' jil'i tya sa'ni la.

⁷ Li' ndyuna na' cha' nu nchcui' ñati nde su ntucua mesa su ndyaqui msta:

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—, ycu' nu'u ni, lcaa cña nchca jinu'u —nacui ngu'—. Liñi tsa ndyu'ni nu'u lo'o nchcube' nu'u jil'i ñati bi' jua'a; chañi tsa cha' nu nchcui' nu'u jil'i ñati bi', cha' cuxi tsa cña ndu'ni ngu' bi'.

⁸ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca jacua, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i lo cuichaa; tyique' tsa ndyaca li', cha' cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' jil'i cuichaa cha' chum'i hichu' ñati.

⁹ Tyuu tya'a ñati ngua quicha li', cha' nguula tsa tyique' nda bi'. Li' nguxana ngu', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ni laca nu ngulo cña cha' yaa quicha bi'; pana ná ntaja'a ngu' tsiya' ti culochu' ngu' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu', cha' li' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi.

¹⁰ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca ca'yu, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i nde loo su ntucua tlyu na'ni nu chiya'a ña'a bi'; ngua talya yata tyucui ña'a su laca ni' loo li'. Ti'í tsa nti' ñati chalyuu, cua laca ñi'ya si na cua nguliji ti' ngu'. ¹¹ Ña'a ti tya nda ngu' qui'ya jil'i ycu' Ndyosi nu laca loo nde cua, cha' nda Ni cha' ti'í bi' jil'i ngu', nda Ni quichu' bi' ntyucua hichu' ngu'; pana ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' jil'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

¹² Lo'o li' ndyaa xca nu nchca scuá, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i nde to' sta'a tlyu nu naa Eufrates; ndye sta'a bi' ngüityi li', ndyanu sca tyucui nu cua laca ngua tso'o ti cha' caa tyuu tya'a nu laca loo cha' cusu. Tyijyu' tsa tyu'u ngu' caa ngu', ca su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' bi'.

¹³ Li' na'a na' cha' ngutu'u tucua sna tya'a cuiñaja; ñi'ya ña'a cuityi', jua'a ña'a cuiñaja bi'. Ngutu'u bi' nde tyuu tu'ba cuaña tonu bi', cuati nde tyuu tu'ba na'ni chiya'a ña'a bi', cuati nde tyuu tu'ba nu ñati nu cuiñi ti

nchcui' cha' jii' ycui' Ndyosi; ca bi' ngutu'u cuiñaja bi' lijya. ¹⁴ Msu jii' nu xña'a laca cuiñaja bi'; nchcutsii bi' jii' ñati, cha' nchca jii' cua'ni cha' tlyu. Ndyaa cuiñaja bi' nxuti'i jii' lcaa nu laca loo chalyuu, cha' tyaa ngu' cha' cusuu tsa tlyu lo'o cua tye ti chalyuu. Cua ntsu'u cña nu cua'ni ycui' Ndyosi nu Xu'na na lo'o ndyaca cha' cusuu bi'. ¹⁵ “Cua'a jyaca ma”, nacui Jesús, “tsiya' ca tyu'u tucua na' tyaa na' ñi'ya nti' sca nu cuaana. Tso'o caca tyiquee ñati nu tii ti ti' tyi'i chalyuu, xqui'ya cha' ngusni ngu' cha' jna'; nga'aa ca tyuju'u ti' ngu' bi' slo ñati lo'o tyalaa hora nu tyaa na' li.” Jua'a nacui Jesús jii' ñati jii' Ni. ¹⁶ Li' nxuti'i cuiñaja bi' jii' ngu' laca loo, cha' tyaa ngu' nde sca nati', su naa Armagedón cha' cña jii' ngu' judío.

¹⁷ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca cati, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jii' lo cui'i ti. Li' cui' nchcui' nu ntucua lo yaca xlya tlyu nde ne' laa tlyu jii' ycui' Ndyosi nde cua:

—Cua ngua bi' juani —nacui Ni.

¹⁸ Li' lye tsa ndyubi, lye tsa nguañi tyucui ña'a lo tyujo'o, lye tsa nchcui' tyi'yu, lye tsa ngulacui chalyuu; bilya clyacui chalyuu jua'a tya lo'o ngüiña Ni jii' ñati chalyuu. Tlyu tsa cha' ngua. ¹⁹ Ti' tsa ngutsu yuu su nscua quichi tlyu, nu quichi Babilonia bi'; sna yu'be ngua quichi bi' li'. Lo'o jua'a nguti lcaa quichi tonu nu ndi'i xa' chalyuu, cha' ndyi'u ti' Ni nchcube' Ni jii' ngu' quichi tlyu bi'; tlyu tsa cha' ti' ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ñasi' tsa Ni jii' ngu'. ²⁰ Ndye nguliji yu'u lcaa yuu nu ntsu'u cla'be hitya, nguliji yu'u lcaa ca'ya cua jua'a ti; nga'aa na'a ngu' jii' li'. ²¹ Cuati nde cua ndyalú tyo quee tonu ngua'ya lo yuu. Ti'i tsa bi'; ña'a cuayá' tu'ba kilo, tsa lo cua cuayá' ti' ntsu'u sca ti yu'be tyo quee nu ndyalú hique ñati chalyuu li'. Lo'o jua'a tlyu tsa cha' cuxi nchcui' ngu' jii' ycui' Ndyosi li'; lye tsa ngxlyú ngu' cha' hichu' Ni xqui'ya tyo quee bi', cha' tlyu tsa cña ndyu'ni Ni nde chalyuu.

17

Ndu'ni ñu'u tsa ngu' quichi tlyu jii' lcaa ñati chalyuu

¹ Li' yaa sca xca ca slo na', sca ngu' tya'a nu cati tya'a xca nu ntucua ca'ña oro ya' bi'. Nchcui' lo'o na' li':

—Cuaa nu'u ca nde cha' culu'u na' jinu'u ñi'ya xcube' Ni jii' ngu' quichi tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u jii' ñati chalyuu; la cui' quichi tlyu laca su ntsu'u tyuu tya'a sta'a cacua ti to' quichi. ² Quiña'a tsa cha' suba' ndyu'ni ngu' nu laca loo nde chalyuu, cha' tyuu tsa tya'a jo'ó ntsu'u jii' ngu' xqui'ya ngu' quichi tlyu bi'; jua'a ngunu'u tyiquee ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' bi'.

³ Li' ndyalo'o Xtyi'i ycui' Ndyosi 'na, ndyaa na' lo'o sca xca jii' ycui' Ni ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati. Ca bi' na'a na' su ntucua sca nu cuna'a hichu' sca na'ni nga'a, nu chiya'a tsa ña'a; hichu' ni' nscua quiña'a tsa cha' cuxi, nu ti' tsa nchcui' jii' ycui' Ndyosi. Ntucua cati tya'a hique ni', cuati ntucua tii tya'a sata ni'. ⁴ Late' cuaa ña'a, late' nga'a catsi ña'a lacu' nu cuna'a bi'; chu' late' bi' ndacui quiña'a tsa chcu' tso'o lo'o quee ndubi lo'o xa' la quee nu quiña'a tsa nga'a. Ntucua sca tasa oro ya' nu cuna'a bi'; ne' bi' ntsu'u lcaa lo cha' cuxi, lcaa lo cha' suba' nu cua ngua'ni nu cuna'a bi' yaa nde chalyuu. ⁵ Nde tyacaa nscua sca xtañi nu cuna'a bi', pana ná ca cuayá' ti' na jii' si ná nslo na xtañi bi': “Babilonia tonu laca re, cha' nde laca quichi tyi lcaa ñati nu ndyu'ni cha' suba' tyucui ña'a chalyuu”. Jua'a nscua nde tyacaa nu cuna'a bi'. ⁶ Li' na'a na' cha' lye tsa ndyu'ni nu cuna'a bi'; ñi'ya ndu'ni sca nu cu'bi, jua'a ndyu'ni nu cuna'a bi', xqui'ya cha' cua ndyujui bi' jii' ñati jii' ycui' Ndyosi, ndyujui jii' ñati nu ná ntsii nchcui' liñi cha' jii' Jesús nde chalyuu. Lo'o cua na'a na' jii' nu cuna'a bi', quiña'a tsa cha' ngulacua ti' na' li'. ⁷ Lo'o li' ndacha' nu xca jii' ycui' Ndyosi bi' 'na:

—¿Ni cha' laca ndube tsa ti' nu'u? —nacui—. Culu'u na' jinu'u cua ña'a ca cha' tucui nu ntsu'u ji'i nu cuna'a nu ntucua chu' na'ni chiya'a ña'a jua, nu na'ni nu ntucua cati tya'a hique ni' lo'o tii tya'a sata ni'; culu'u na' jinu'u sca cha' nu ná nchca cuayá' ti' ñati ji'i —nacui—. ⁸ Na'ni nu cua na'a nu'u jua, ngutu'u bi' nu ngua tya sa'ni la, nga'aa lu'ú bi' juani; pana cua ngulala ti tyu'ú ni' chaca quiya', masi nscua nde tyuquee qui'ñi bi', cha' tyaa ni' ca chalyuu talya su tye ni' cati ni' tsiya' ti —nacui—. Cua ña'a ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi, quiña'a tsa cha' culacua ti' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i na'ni bi'; pana tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu re, cua nscua xtañi ñati nu cua nda ycu'i Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i. Ngutu'ú na'ni bi' nu ngua tya sa'ni la, masi nga'aa lu'ú bi' juani; pana ña'a ti tya tyu'ú bi', masi chaca tya quiya'.

⁹ Ndi'ya ndyu'u cha' bi' si ca cuayá' ti' mā ji'i —nacui xca 'na—. Nu cati tya'a hique na'ni bi' ni, bi' laca cati tya'a lo cuatii su nscua quichi tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u ji'i chalyuu. Lo'o jua'a ndi'i cati tya'a rey nu laca loo chalyuu. ¹⁰ Cua ndye cha' ji'i ca'yu tya'a rey nu laca loo bi', jua'a ña'a ti tya ntucua chaca rey tya'a nu laca loo bi', lo'o jua'a tya lyiji tyu'u tucua chaca tya'a rey nu caca loo bi' nde loo la; pana xti ti tyempo tyi'i bi' lo'o tyaa bi' chalyuu. ¹¹ Lo'o nu na'ni nu ngutu'ú nu ngua sa'ni bi', pana nga'aa lu'ú bi' juani, bi' laca tya chaca tya'a rey nu laca loo; ñi'ya laca loo nu cati tya'a rey bi' nde chalyuu, jua'a caca loo nu chaca rey bi' nde lo yuu chalyuu, cha' la cui' bi' laca nu cua tyaa ti ca bilyaa —nacui xca jna'—.

¹² 'Lo'o na'a nu'u na'ni bi', cha' tii tya'a sata ni' ntucua hique ni', bi' laca tya tii tya'a rey nu tya lyiji caca loo chalyuu. Cua ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo masi chaca hora tya; stu'ba ti caca tlyu ngu' bi' lo'o nu na'ni chiya'a ña'a bi' li'. ¹³ Sca ti cha' nda'ya hique nu tii tya'a rey

bi', cha' xtyucua ngu' ji'i na'ni bi', cha' ta ngu' chacuayá' ji'i ni'. ¹⁴ Xcui' xu'u tya'a ngu' lo'o ycu'i Ni, nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; pana tyijiloo nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ji'i na'ni bi', lo'o jua'a tyijiloo ñati nu ndya'a lo'o Ni ji'i ni', xqui'ya cha' laca ycu'i Ni Xu'na lcaa ñati chalyuu, laca ycu'i Ni loo la ji'i lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu. Lo'o jua'a nu ñati ji'i ycu'i Ni ni, cua ngusubi Ni ji'i ngu' bi'; na cua nguane Ni ji'i ngu' bi', lo'o jua'a tso'o tsa ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ni —nacui xca 'na.

¹⁵ Tya nchcui' la nu xca ji'i ycu'i Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Ñi'ya laca sta'a nu nscua cacua ti to' quichi tlyu bi', jua'a laca ñati chalyuu, cha' tsa tlyu ti lijya lcaa lo ñati chalyuu ca quichi bi'; ngutu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, nchcui' ngu' lcaa lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu. ¹⁶ Lo'o lcaa rey nu laca nu tii tya'a sata na'ni chiya'a ña'a nu na'a ca ti nu'u, lo'o jua'a ycu'i na'ni bi', lo'o ngu' bi' ca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i quichi tlyu bi'; xlya' ngu' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' quichi bi', tyanu ngu' quichi jua'a ti li'. Taqui rey quichi bi' li', cua'ni tye ngu' ji'i ngu' quichi bi'. ¹⁷ Cua ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ca'ya cha' hique rey, bi' cha' cua'ni ngu' jua'a, cha' ta ngu' chacuayá' caca nu na'ni chiya'a ña'a loo, ña'a cuayá' tyu'u scua lcaa cha' nu nacui Ni cha' caca. ¹⁸ Nu cuna'a nu na'a nu'u ni, ñi'ya nti' nu quichi tlyu nu laca loo bi', jua'a laca nu cuna'a bi'; nclyo bi' cña ji'i lcaa ngu' nu laca loo chalyuu.

18

Nguti quichi Babilonia

¹ Tiya' la li' na'a na' ji'i chaca xca ji'i ycu'i Ndyosi lijya ca'ya nde lo yuu chalyuu; tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i xca bi', lo'o jua'a ndubi tsa ña'a tyucui ña'a yu, ña'a cuayá' nda yu xee tyucui ña'a chalyuu. ² Cuii tsa nchcui' xca bi':

—Cua ndye cha' ji'i quichi Babilonia bi' —nacui—, ndye quichi tlyu bi'

nguti. Ca su nguti'j quichj bi' cua tsubi' la, ca bi' laca to' tyi cuxee juani, masi tyi cuiñaja laca bi' juani. Ca bi' ntucua to' tyi lcaa lo cui'j cuxi, lcaa lo na'ni cuityi nu ntucua lu'be nu chiya'a ña'a. ³ Tya sa'ni ngulu'u ngu' quichj bi' jilj lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni ngu' cha' suba', cha' cua'ni tlyu ngu' jilj xa' jo'ó; lye ndatsaa ngu' bi' jilj ñati, cha' lo'o ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o tya'a ñati. Suba' tsa ngua'ni lcaa nu laca loo chalyuu lo'o nguta'a ngu' nde quichj bi'. Ná tye chca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' ca quichj bi', bi' cha' ngua jilj ngu' culiya' ngua'ni tsa ngu' ngana.

⁴ Li' xa' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua ycu' Ndyosi, nchcui' lo'o ñati jilj ycu' Ni:

—Tyu'u clya cu'ma ñati 'na juani, tyu'utsu' ma nde quichj tlyu bi' —nacu' Ni—. Ná ntsu'u cha' cua'ni stu'ba ma cha' lo'o ngu' bi', nu lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi, cha' ná xcube' ycu' Ndyosi jilj ma stu'ba ti lo'o nu ngu' cuxi bi'. ⁵ Quiña'a tsa cha' cuxi ndyu'ni ngu' quichj bi'; hasta cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ntsu'u tsa qui'ya jilj ngu', lo'o jua'a ndyi'u ti' Ni jilj cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ⁶ Xcube' Ni jilj ngu' bi' li'; la cui' ñi'ya lo'o cua nguxcube' ngu' jilj ma, jua'a xcube' Ni jilj ngu' bi', masi tucua quiya' ta Ni cha' ti'í jilj ngu' quichj bi'. Lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' bi' jilj xa' ñati, bi' cha' cua'ni yala Ni cha' tucua quiya' xcube' Ni jilj ngu'. ⁷ Tso'o si chcube' ñati bi', tso'o si caca xñi'j ti' ngu', cha' lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ngu' xqui'ya cha' culiya' nu ntsu'u jilj ngu'. Xcui' ndi'ya ntsu'u tyiquee ngu' bi': “Ñi'ya nti' ntucua rey, jua'a ntucua na”, nacui' ngu' jilj tya'a ngu'. “Si' i ngu' ti' i laca na, ná nga'a cha' caca xñi'j ti' na”, nacui' ngu'. ⁸ Xqui'ya cha' jua'a ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' cua'ni Ni cha' sca ti tsa xñi lcaa quicha jilj ngu', lcaa quicha nu nga'a cha' tyacua jilj ngu' bi'. Cajaa ngu' xqui'ya quicha tlyu, xi'ya tsa ngu' cha' xñi'j ti' ngu', caca jbi'ña jilj ngu', cuati jua'a tye quichj

tyi ngu' tyaqui. Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycu' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca Ni nu ndyu'ni cuayá' jilj ngu' quichj tlyu bi'.

⁹ Cunaa tsa lcaa ngu' nu laca loo chalyuu; xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatu sñii cha' ndyaqui quichj tlyu bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' jilj ngu' lo'o ngu' quichj bi'. Ndu'ni lya' ti' ngu' jilj tya'a ñati ngu', lo'o jua'a suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o ngu'. ¹⁰ Tyijyu' ti tsatu ngu' cha' tyutsij tsa ngu' lo'o ña'a ngu' cha' catj quichj bi':

—Ti' i tsa cu'ma juani, ngu' quichj Babilonia —nacu' ngu' li'—. Tlyu tsa quichj tyi ma nquicha', sij tsa loo chalyuu su ngua loo quichj tyi ma; pana juani ni, sca hora ti ndye nchcube' ma.

¹¹ Lo'o jua'a lcaa ngu' culiya' nu ndi'j chalyuu, tya'na tsa cua'ni ngu'; xñi'j tsa caca tyiquee ngu' cha' nga'aa caja ñati nu cui'ya yu'ba jilj ngu': ¹² nga'aa cui'ya ngu' oro jilj ngu', masi plata, masi quee ndubi, masi tyaaca' quee ngati; nga'aa cui'ya ngu' late' ngati jilj ngu', nu quiña'a tsa nga'a, masi late' cuaa ña'a, masi late' sera, masi late' nu ntsu'u tyu' tya'a color jilj; jua'a lcaa lo yaca nu ñaa tyijyu', lcaa na ndya' lo'o tyi'ya sata ngati, masi na ndya' lo'o yaca nu quiña'a nga'a, masi na ndya' lo'o chcu'a ngatsi, masi na ndya' lo'o chcu'a ti, masi na ndya' lo'o quee tacalya ti, nga'aa cui'ya ngu' jilj tsiya' ti; ¹³ jua'a canelya, lo'o lcaa lo xtyi' i nu tyu'u lo na cacu na, masi yana jo'ó nguxa' ti, masi yana jo'ó ycu' nu ngati ti, masi taná jilj yaca mirra nu tyixi xtyi' i, nga'aa cui'ya ngu' jilj; lo'o jua'a lcaa lo xa' la yu'ba nu ndujui' ñati, masi vino, masi setye nu tyu'u lo na cacu na, masi catyá xlyá, masi nscua', masi bata, masi xlya', masi cuayu, jua'a carreta nu ntyojolaqui cuayu, masi msu nu ndyi'ya ñati, masi tyucui ña'a tsaca ñati chalyuu na, nga'aa caca caya' bi'. ¹⁴ Chcui' ngu' nu ndujui' yu'ba bi' lo'o ngu' quichj bi' li':

—Cua ndye nguliji lcaa cha' tso'o nu ndacui tsa ti' mā jil'i; jua'a cua ndye cha' culiya' ji'na, cua ndye lcaa lo na nu tso'o ña'a ji'na —ñacui ngu'—. Nga'aa quije cha' tso'o bi' ji'na juani.

¹⁵ Lo'o jua'a nu ngu' culiya' bi' ni, ngu' nu ngujui cha' culiya' jil'i lo'o ndyu'ni ngu' ngana nde lquichi bi', tyijyu' ti tsatu ngu', cha' tyutsij tsa ngu' ña'a ngu' lo'o cati quichi bi'; tya'na tsa cua'ni ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu' caca. ¹⁶ Lo'o li' ndi'ya chcu' ngu' bi':

—Ti'i tsa mā, cu'mā ngu' quichi re juani; tlyu tsa quichi tyi mā nquicha' —ñacui ngu' culiya' li'—. Tya sa'ni la xcui' late' ngati ña'a, lo'o late' cuaa ña'a, lo'o late' nu ntsu'u tyuu tya'a color nchcu' ngu' quichi tyi mā; xcui' chcu'a oro, lo'o quee ndubi, lo'o tyaaca' quee ngati ndacui yane ngu', yane ya' ngu'. ¹⁷ Juani ni, sca hora ti nguna' lcaa cha' culiya' bi' ji'na —ñacui ngu'.

Lo'o jua'a tyu lcaa nu nclya' yaca ni'i, lo'o ngu' nu ndyu'ni cña ne' yaca ni'i, lo'o ngu' nu nda caya' cha' tsa tyijyu' lo'o yaca ni'i bi', lo'o jua'a xa' ñati nu ndyiji ngana jil'i tyijyu' lo'o yaca ni'i bi'; tyijyu' ti tsatu ngu' bi', ¹⁸ xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatu sñii cha' ndyaqui quichi tlyu bi':

—Bilya ña'a na chaca quichi nu culiya' la, ñi'ya ngua culiya' tsa quichi re —ñacui ngu' jil'i tya'a ngu'.

¹⁹ Li' cu ngu' sñii yuu nde hique ngu', ñi'ya nu ndu'ni ngu' bi' lo'o xñi'i tsa ti' ngu'. Xi'ya tsa ngu' li':

—Ti'i tsa mā, cu'mā ngu' tya'a quichi tyi na juani, cha' tlyu tsa quichi tyi na nquicha' —ñacui ngu' bi'—. Tya sa'ni la culiya' tsa ngua lcaa na nu laca na xu'na yaca ni'i, nu ndya'a na lo'o yu'ba jil'i quichi bi' tyijyu'. ¿Ma caja cha' bi' juani? Sca hora ti nguna' lcaa cha' tso'o ji'na —ñacui nu ndya'a lo'o yaca ni'i bi'.

²⁰ Pana cacha' na' jil'i mā juani, cu'mā nu ndi'i ca su ntucua ycu' Ndyosi nde cua, cua'ni mā cha' ca chaa tsa ti' mā lo'o tyalaa hora cati

quichi bi'; lo'o jua'a cu'mā ñati chalyuu nu ntsu'u cha' jil'i mā lo'o ycu' Ndyosi, lo'o cu'mā ñati nu ngua'alo Ni jil'i mā cha' cua'ni mā cña jil'i Ni, lo'o cu'mā nu laca mā tu'ba jil'i ycu' Ndyosi cha' nchcu' Ni lo'o ñati, cua'ni mā cha' ca chaa tsa ti' mā cha' liñi tsa ndu'ni Ni lo'o xcube' Ni jil'i ngu' quichi bi', xqui'ya cha' xña'a tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o mā.

²¹ Lo'o li' ya sca xca jil'i ycu' Ndyosi nu tlyu tsa cña ngua jil'i cua'ni. Ngusicua xca bi' sca quee tonu nu lo scuii ti ña'a; ñi'ya ña'a sca quee jil'i molino, jua'a ña'a quee bi'. Ngu jil'i ndyaa nde lo hitya tyujo'o li'.

—La cui' jua'a caca jil'i quichi Babilonia, quichi tlyu bi' —nacui xca bi'—, cha' xlyú ngu' jil'i quichi bi' ca lo yuu tsiya' ti; nga'aa ña'a ngu' jil'i quichi bi' chaca quiya' li'. ²² Nga'aa cañi cula'á ngu' musca lquichi bi' li'; masi sañi, masi yaca quii, masi cui'chcu'a, nga'aa cañi tsiya' ti cula'á ngu' jil'i chaca quiya'. Nga'aa caja tsiya' ti ngu' cuiñá nu cuiñá ni'i jil'i mā, nu cuiñá yaca jil'i mā, ni nga'aa cañi tsiya' ti coo molino ca su nguti'i mā; ²³ nga'aa tyaca' tsiya' ti tyu'u xee toni'i jil'i ngu' quichi, nga'aa cañi chcu' ngu' cuañi' lo'o tya'a ngujui clyo'o ca ti ngu'. Tya sa'ni la ná ntsu'u ngu' culiya' tyucui ña'a chalyuu ñi'ya nu culiya' cu'mā quichi bi'; pana cua ññilo'o mā jil'i quiñá'a tya'a ñati chalyuu, xqui'ya cha' tlyu tsa cha' cucha'a nchca jil'i mā.

²⁴ Bi' cha' cua nchcube' ycu' Ndyosi jil'i ngu' quichi Babilonia bi', xqui'ya cha' cua nquijeloo jil'i Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' bi'; tyucui ña'a chalyuu cua ndyujuii ngu' bi' jil'i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a cua ndyujuii ngu' bi' jil'i xa' la ñati chalyuu nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Ni.

19

¹ Tiya' la xi ndyuna na' nchcu' ñati nu ndi'i tsa tlyu ti ca su ntucua ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcu' ngu' li':

Cua'ni tlyu na ji'í ycuí' Ndyosi, cha' nchca ji'í Ni cua'ni lyaá Ni ji'í ñati.

Cua'ni chí na loo ycuí' Ndyosi, cha' nchca ji'í Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti.

² Chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' ycuí' Ni lo'o ñati, liñi tsa ndyu'ni cuayá' Ni ji'í ñati chalyuu.

Cua nchcube' Ni ji'í ngu' quichí tlyu nu lye tsa ngua'ni ñu'u ji'í chalyuu, xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu';

jua'a nchcube' Ni ji'í ngu' bi', xqui'ya cha' cua ndyujuii ngu' ji'í ñati nu ndyu'ni cña ji'í ycuí' Ni.

³ Tya chaca quiya' cuii nchcui' ngu' li':

—Cua'ni tlyu na ji'í ycuí' Ndyosi. Nga'aa tye cha' tyatu sñii ca su ndyaqui quichí tlyu bi'.

⁴ Li' nguxana nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', la cui' jua'a nguxana nu jacua tya'a na'ni tacati, ndyaa stii ngu' lo yuu nde loo su tlyu su ntucua ycuí' Ndyosi; ngua'ni tlyu ngu' ji'í ycuí' Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' bi':

—Jua'a caca cha' lacua. Cua'ni tlyu na ji'í ycuí' Ni —nacui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁵ Li' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua yaca xlya tlyu:

Lcaa tya'a na nu ndu'ni na cña ji'í ycuí' Ni, cua'ni tlyu na ji'í Ni juani;

lcaa na lo'o tya'a na nu ndube tsa ti' na ji'í Ni,

masi cuañi' na, masi ngusu' na, cua'ni tlyu na ji'í ycuí' Ni.

Ta'a ngujui clyo'o ycuí' yu nu ngujui lo crusi xqui'ya na

⁶ Quiña'a tsa ñati nguañi nchcui' tsa tlyu ti li'. Ñi'ya ndañi ndyalú sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o cuii tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi lo'o nchcui' ñati quiña'a bi', ngua ti' na'. Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na ji'í ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, nu lcaa lo cña nchca

ji'í Ni ndu'ni Ni, nacui' ngu' ji'í tya'a ngu'.

Cua nguxana Ni, laca Ni loo ji'na juani;

⁷ bi' cha' tso'o tsa caca tyiquee na, ca chaa ti' na juani, cua'ni chí na loo ycuí' Ni.

Cua ndyalaa tsa cha' caja clyo'o ycuí' yu nu ngujui lo crusi cuentya ji'na.

Lo'o lcaa na, ñati nu ngusñi cha' ji'í Ni nde chalyuu,

laca na ñi'ya si laca na cuxii ji'í yu, masi tsa tlyu ti na sca tyempo ti.

Cua ngua'ni cho'o na ñi'ya si caja clyo'o na lo'o ycuí' yu, nacui' ngu'.

⁸ Cua nda Ni late' lubii nu ngati tsa ña'a, nu tso'o tsa ña'a cha' cacu' na.

Lcaa cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'í ycuí' Ni, bi' laca ñi'ya ña'a ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a bi'.

⁹ Nchcui' nu xca ji'í ycuí' Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Scua clya nu'u cha' re lo quityi —nacui'—: “Tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nguane na' ji'í cha' tsa su caja clyo'o lo'o yu nu ngujui lo crusi cuentya ji'í ngu'”, nacui' Ni. La cui' cha' liñi nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati laca cha' bi' —nacui' xca bi' jna'.

¹⁰ Li' ngutu sti' na' ngustii na' nde loo su ndu xca bi', cha' cua'ni tlyu na' ji'í ngua ti' na', pana nga'aa nda bi' chacuayá' 'na:

—Nga'aa cua'ni nu'u jua'a lo'o na' —nacui' nu xca bi' 'na—. La cui' tya'a ndyu'ni na cña ji'í ycuí' Ni laca na. La cui' tya'a na' laca lcaa cu'ma nu ngusñi tso'o ma cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o ma. Ji'í ycuí' Ndyosi cua'ni tlyu nu'u tso'o la —nacui' xca jna'.

Nu cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ñati, la cui' cha' laca nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati nu laca tu'ba ji'í Ni.

Nu ntucua chu' sca cuayu ngati

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntucua yaala to' tyuu ni'í ca su ntucua ycuí' Ndyosi;

ca bi' ndu sca cuayu ngati, jua'a ntu-
cua sca ñati hichu' ni'. Nacui lcaa ngu'
ca su ntucua ycu' Ndyosi cha' ñati
tso'o laca nu bi', cha' chañi tsa laca
cha' nu nchcui' Ni lo'o ñati. Liñi tsa
cha' nu nda Ni lo'o ndyu'ni cuaya' Ni
ji'i ñati. Liñi tsa ndu'ni Ni lo'o ñati lo'o
ndya'a Ni cusu. ¹² Nu xee cloo Ni ni,
tso'o tsa ngulane xee ñi'ya laca lo'o
cua tsa ndyat quii'. Lo'o jua'a tyu
tya'a sne' oro ntucua lo xlya hique
Ni. Cua nscua sca xtañi Ni hichu' Ni
nu ndacha' ñi'ya laca cña nu ndu'ni
Ni. Ná taca ji'i xa' ñati ñacui' ngu'
ñi'ya ndyu'u cha' ji'i xtañi bi', cha' sca
ti ycu' Ni nslo Ni ñi'ya ndyu'u xtañi
bi'. ¹³ Ndi'ya nchcui' ngu' ji'i Ni: “La
cui' nde laca cha' nu cua nda Ni lo'o
ñati”. Tyucui ña'a lo ste' Ni ndu'u tañi.
¹⁴ Lo'o lcaa ñati nu ndi'i ca su ntucua
ycui' Ndyosi, tsa tlyu ti ndya'a ngu'
lo'o Ni macala su tsa Ni cha' cusu;
ntucua ngu' hichu' cuayu ngati, jua'a
lacu' ngu' late' ngati nu lubii tsa ña'a.
¹⁵ Liñi tsa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni lo'o
nda Ni cha' lo'o ñati chalyuu. Lo'o
jua'a tatsaa Ni ji'i ñati tyucui ña'a cha-
lyuu cha' taquiya' ngu' cha' ji'i Ni. Lye
tsa culo Ni cña ji'i ngu', jua'a xcube' Ni
ji'i ñati cuxi; ñi'ya laca lo'o satá ngu'
si'yu losu' tyixi ne' sca pilya quee nu
tlyu xi cha' tyu'u hitya si'yu bi', la cui'
jua'a xcube' Ni ji'i ñati bi', xqui'ya cha'
ñasi' tsa ycu' Ndyosi ji'i ngu', ycu'
Ni nu nchca ji'i ndu'ni Ni lcaa lo cña.
¹⁶ Tsaca xtañi Ni nscua lo late' lo ty-
iquee Ni, lo'o jua'a la cui' ti cha' nscua
lo late' nde chu' Ni: “Nu nde laca Rey
nu chañi ca, nu nde laca Xu'na ñati nu
chañi ca”. Jua'a nchcui' cha' nu cua
nscua lo late' ji'i Ni.

¹⁷ Lo'o li' na'a na' su ndu sca xca
ji'i ycu' Ndyosi nde cua, nu cui' tsa
nxi'ya ji'i lcaa na'ni lu'be nu ndyacu
cla'be nde cua jua:

—Cua clya ma cha' tyu'u ti'i ma
ca su ndyu'ni ycu' Ndyosi sca ta'a nu
tlyu tsa. ¹⁸ Cua clya ma cha' cacu ma
cuaña' lcaa jyo'o ñati, masi rey, masi
capitán, masi sendaru, masi cuaña'
cuayu, masi cuaña' ñati nu cua ntyu-
cua hichu' ni' bi'; lo'o jua'a cuaña'

lcaa lo ñati, masi msu nu ngüi'ya ñati
ti, masi msu nu nguti'i tso'o ti, masi
ngu' cusu', masi ngu' cuañi', cua clya
ma cha' cacu ma ji'i.

¹⁹ Lo'o li' na'a na' cha' ndyu'u ti'i
nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o lcaa ngu'
nu laca loo nde chalyuu, lo'o jua'a
taju ñati cusu ji'i ngu'; cua ndyu'u
ti'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngu'
cusu lo'o nu ntucua hichu' cuayu
ngati bi', jua'a lo'o taju ñati ji'i Ni.
²⁰ Nxuu tya'a ngu', lo'o li' ngua nu
na'ni chiya'a ña'a bi' preso; lo'o jua'a
nu cuiñi nu ndu'ni cha' tu'ba ji'i ycu'
Ndyosi laca, lo'o bi' ngua preso. La
cui' nu cuiñi bi' ngua'ni cha' tlyu ca
slo na'ni bi' tya tsubi' la, cha' xcutsji
ji'i ñati; cua ngüiñilo'o bi' ji'i lcaa ñati,
bi' cha' nda ngu' chacuaya' chca'a
cuaya' ji'i na'ni chiya'a ña'a bi' nde
tyaca ngu', jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'i
lcui' ji'i ni' li'. Lo'o li' nchcua ycu'
Ndyosi ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi'
lo'o nu cuiñi bi', ndyaa ngu' ña'a lu'u
ti ngu' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu
nu ti'i tsa ndyumi' ngu' cha' lo'o yuu
sufri ndyaqui. ²¹ Nu ntucua hichu'
cuayu ngati bi' ni, ndyujui Ni ji'i lcaa
taju ñati cusu ji'i nu xña'a bi'; jua'a
ndyujui Ni ji'i ngu' nu ngua'ni cusu
lo'o lcaa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni.
Nguaala' tsa ti' na'ni nu ndyacu nde
cua bi', cha' cua ndyacu ni' cuaña' ñati
ngujui bi' li'.

20

*Ndi' nu xña'a ndyaacq' preso sca
mil yija*

¹ Lo'o li' na'a na' cha' lijya ca'ya
chaca xca nu ngutu'u ya nde cua
ca su ntucua ycu' Ndyosi. Ya' xca
ndacui ya' ji'i to' tyuquee ca su
ndi'i nu cuiñaja, jua'a ndyi'ya yu sca
carena tyucui cu' lijya yu. ² Li' ndaya'
xca bi' ji'i nu cuaña tlyu, la cui' cuaña
laca nu ndi'i chalyuu tya sa'ni, la
cui' nu xña'a nu naa Satanás laca bi'.
Tachaa ngusca' xca bi' ji'i nu xña'a bi'
lo'o carena ña'a cuaya' talo sca mil
yija ndyaaca'. ³ Ntucua ya' xca bi' ji'i
nu cuaña bi' ndyaa nde ne' tyuquee;

li' ngua'a xca ya' to' tyuquee, cuati ngua'a sello nguiña' to' tyuu, cha' nga'aa tyu'u nu cuaña bi', cha' ná taca ñilo'o bi' ji'i ñati chalyuu ña'a cuayá' tye tyu'u sca sca mil yija. Pana lo'o cua ndye yija bi', li' nscua cha' tyu'u bi' tya xi tya tyempo cha' tya cua'ni la cha' cuxi.

⁴ Lo'o li' na'a na' su ntucua tyuu tya'a yaca xlya tlyu. Ndyuloo na' ji'i ngu' nu ntucua lo yaca xlya bi', cha' laca ngu' nu ntsu'u chacuayá' ji'i cua'ni cuayá' ji'i ñati chalyuu. Laja ngu' nu ntucua bi' na'a na' ji'i ñati chalyuu nu cua ndyujuii tya'a ñati ji'i, xqui'ya cha' ná ntsii ngu' cacha' liñi ngu' cha' tso'o ji'i tya'a ñati, cha' nu cua nda Jesús lo'o na cuentya ji'i ycu' Ndyosi Sti yu. Ná ngua'ni tlyu jyo'o bi' ji'i na'ni chiya'a ña'a bi', la cui' ti ná ngua'ni tlyu ngu' ji'i lcu'i ji'i na'ni bi', jua'a ná ngua'a cuayá' na'ni bi' nde tyacaã ngu', nde chu' ya' ngu'; cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya', lo'o juani laca ngu' cña lo'o Cristo ca su ntucua ycu' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u sca sca mil yija. ⁵ Jyo'o nu cua na'a na' ni, bi' jyo'o laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' yala la, cha' xa' la jyo'o ñati chalyuu, tya lyiji tyu'ú ngu'; ña'a cuayá' tya'a sca mil yija, ca li' tyu'ú nu xa' la ngu' bi' chaca quiya'. ⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu yala la tyu'ú chaca quiya', cha' ñati ji'i ycu' Ndyosi laca ngu' bi'; ná ntsu'u cha' chcube' ngu' bi' tsiya' ti lo'o tyaa lcaa ñati cuxi nde chalyuu talya, nu lo'o cua ndye lcaa cha'. Cua'ni ngu' bi' cña ji'i ycu' Ndyosi; la cui' jua'a cua'ni ngu' cña ji'i Cristo, cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o Cristo ña'a cuayá' tyu'u sca sca mil yija.

⁷ Lo'o tye nu sca mil yija bi', li' tyu'u Satanás ne' hcua su ngutu'ú yu nchcubé' yu, ⁸ tsa laja ti nu Satanás bi' xi cha' cñilo'o yu xi ji'i lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu, lcaa tya'a cusu ycu' Ndyosi; ngu' Gog lo'o ngu' Magog laca ñati bi'. Ñi'ya nu ná caca ji'na culacua na ni lcua tya'a satya yusi ndi'i to' tyujo'o, jua'a ná caca culacua na ni tsa lo cua tya'a ñati nu

xuti'i Satanás ji'i cha' xuu tya'a ngu' lo'o ycu' Ndyosi. ⁹ Li' tyu'u ñati ji'i Satanás tyaa ngu' tyucui ña'a lo yuu chalyuu. Tyanu ngu' tyi'i ca chu' su ndi'i taju ñati ji'i ycu' Ndyosi li'; lo'o jua'a quixii ngu' tyi'i ca to' quichi tlyu nu tyaca'a tsa ji'i ycu' Ni, cha' cua'ni tye ngu' ji'i ñati ji'i ycu' Ndyosi, nti' ngu'. Li' tyalú slu quii' nu ngutu'u ca nde cua, tyalú su ndi'i ngu' bi', tye ngu' tyaqui ngu'. ¹⁰ Lo'o li' tyucua ya' Ni ji'i nu xña'a nu ngüñilo'o ji'i ngu' tya clyo, tyalo'o Ni ji'i lo tayu' su ntsu'u quii' ndyaqui lo'o yuu sufri; la cui' se'i laca su cua nchcuaã Ni ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', su cua nchcuaã Ni ji'i nu cuiñi nu nacui cha' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi laca. Tsa lo'o talya ná tye cha' ti'i tsa chcubé' ngu' ca bi'.

Nu lo'o ndyu'ni cuayá' Ni ji'i ñati lo'o cua ndye chalyuu

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntucua sca ñati tlyu lo sca yaca xlya tlyu nu ndubi tsa ña'a. Li' nguti lcaa chalyuu, jua'a nguti lcaa ca na nu ntsu'u nde cua, nu lo'o ndu'u tucua ycu' Ni; nga'aa tyaca' tsiya' ti ma nde su nguliji yu'u chalyuu bi'. ¹² Lo'o li' na'a na' cha' ca bi' ndi'i lcaa ñati nu cua ngujuii, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', ndi'i ngu' nde loo yaca xlya su ntucua tlyu ycu' Ni. Cua nchcana quityi li', lo'o jua'a cua nchcana nu chaca quityi bi'; lo quityi bi' cua nscua xtañi ñati, lcaa ñati nu cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. Li' cuentya ji'i quityi nu nguscua ycu' Ni, ngua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu cua ngujuii bi', cha' lo quityi bi' cua laca nscua lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ¹³ Li' chaca quiya' ndyu'ú ñati nu cua ngujuii lo hitya tyujo'o, jua'a chaca quiya' ndyu'ú ñati nu ndyalo'o La Muerte ji'i, jua'a chaca quiya' ndyu'u xa' la jyo'o ca su nga'a cha' tsa ngu' lo'o ndyijii ngu'; lcaa ngu' bi' ndu'u ngu' lijya ngu'. Li' ngua cuayá' ji'i lcaa ngu' cuentya ji'i lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ¹⁴ Li' nguxcuaã

Ni jil'i La Muerte, lo'o jua'a nguxcuaa Ni chalyuu su nguti'i jyo'o bi', ndyaa bi' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu ndyaqui. Lcaa nu ndyaa ca lo tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' chalyuu talya, cua ndye cha' ngujuii ngu' bi'; nga'aa tyu'u ngu' bi' tsiya' ti. ¹⁵ Lo'o li' xcuaa Ni jil'i cua ña'a ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi jil'i ycu' Ni, tyaa ngu' nde lo tayu' ca su ntsu'u quii' bi', cha' ndacha' quityi bi' tilaca laca ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i.

21

Cua ndye ndya' chalyuu cucui

¹ Lo'o li' na'a na' cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a nde cua, cua ndye ndya' chaca ba'a chalyuu cucui. Nguliji yu'u lcaa na nu ntsu'u nde cua tya tsubi' la; jua'a chalyuu cusu' re, jua'a tyucui ña'a tyujo'o, nguliji yu'u bi', nga'aa ña'a na' jil'i tsiya' ti. ² La cui' Juan laca na', lo'o li' na'a na' cha' cua nscua chaca quichi Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichi bi' juani; nde su ntucua ycu' Ndyosi ngutu'u quichi bi', ngua'ya nde lo yuu cucui. Tyucui ña'a quichi cua ngalya' tso'o; tso'o tsa ña'a bi', ndubi tsa ña'a bi'. Ñi'ya ña'a sca cuxii jil'i ñati, nu tso'o tsa ña'a ste', jua'a tso'o tsa ña'a quichi cucui bi'. ³ Cui' tsa nchcui' sca nu ndu cacua ti su tlyu ca su ntucua ycu' Ndyosi li':

—Ca juani ntucua tyi ycu' Ndyosi la cui' ca su ndi'i ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde chalyuu. Tyi'i ycu' Ni ca su ndi'i ñati jil'i Ni li'; jua'a caca ngu' bi' ñati jil'i ycu' Ni, caca ycu' Ni loo jil'i ngu' bi' li'. ⁴ Lo'o li' cua'ni ycu' Ndyosi cha' nga'aa xi'ya ngu' nu ndyunaa tsa tya tsubi' la —nacui nu nchcui' bi'—. Nga'aa ntsu'u cha' ca jaa ñati li', nga'aa ntsu'u cha' ca xñi'i ti' ngu', nga'aa xi'ya ngu', ni nga'aa tyacua cha' ti' jil'i ngu' li'; cua ndye lcaa cha' nu ngua jil'i ngu' lo'o nguti'i ngu' chalyuu cusu' —nacui nu nchcui' bi'.

⁵ Nchcui' ycu' nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi' li':

—Ña'a ma ya'a ñi'ya nu caca juani. Xa' cuiñá cui na' lcaa na nu tyu'u nde chalyuu cucui —nacui Ni.

Chaca cha' nchcui' Ni lo'o na' li':

—Scua clya nu'u cha' nu nchcui' na' lo quityi; chañi tsa laca cha' bi', taca jlya ti' ma jil'i.

⁶ Li' nchcui' Ni lo'o na' chaca quiya':

—Jua'a caca lacua. Ñi'ya nti' letra A —nacui Ni—, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui Ni—. Xlya'be ti ta na' na co'o ñati nu jña tsa cha' bi' 'na; nu na co'o ngu' bi', tyu'u bi' ca su tyu'u lcaa cha' tso'o nu ta na' jil'i ngu' cha' cua'ni cu'ú cresiya jil'i ngu'. ⁷ Ndi'ya caca jil'i ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu; cua'ni tlyu ngu' bi' 'na cha' na' laca ycu' Ndyosi cuentya jil'i ngu', lo'o jua'a caca ngu' bi' sñi' na'. ⁸ Pana lcaa ñati nu ntsii tsa cha' tyu'u cha' jil'i lo'o na', jua'a ñati nu ná ndaquiya' jna' tsiya' ti, jua'a nu chiya'a tsa ndu'ni, jua'a nu ndujuii jil'i tya'a ñati, jua'a nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a nu cucha'a, jua'a ñati nu jlya tsa ti' jil'i cha' cucha'a, jua'a ñati nu ndu'ni tlyu jil'i lcu' jo'ó, jua'a nu cuiñi, lcaa ngu' bi' tyaa ngu' ca lo tayu' tlyu ca su ntsu'u quii' nu ndyaqui lo'o yuu sufri. Lcaa ngu' nu cua ndyaa nde tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' nde chalyuu talya; cua ndye cha' ngujuii ngu' tsiya' ti li'.

Quichi Jerusalén cucui

⁹ Ndyalaa sca xca jil'i ycu' Ndyosi ca slo na' li'; la cui' tya'a yu laca lo'o nu tya tyacati tya'a xca bi', ngu' nu ntucua ca'ña oro ya', nu ntsu'u cati tya'a quicha bi'. Bi' quicha caca lo'o cua tye ti chalyuu. Nchcui' xca bi' lo'o na' li':

—Cuaa clya nu'u ca nde cha' culu'u hi' ñi'ya ña'a quichi tlyu ca su tyaa ma, lcaa cu'ma nu ntsu'u cha' jil'i ma lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tso'o tsa ña'a quichi bi'.

¹⁰ Li' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi tyucui ña'a loo na'. Ndyalo'o xca bi' 'na ca lo sca ca'ya nu cua tsa, ca lo xlya ca'ya tsiya' ti;

ca bi' ngulu'u yu 'na ñi'ya ña'a quichi Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichi bi', cha' nde su ntucua ycui' Ndyosi ngutu'u quichi bi', ngua'ya nde lo yuu. ¹¹ Tso'o tsa ña'a xee nu ntucua lo quichi bi', cha' xee ji'i ycui' Ndyosi laca bi'. Ndubi tsa ña'a tyucui ña'a quichi bi'; ñi'ya ña'a sca quee ndubi, ñi'ya laca quee jaspe, jua'a ña'a xee nu ntucua lo quichi bi'. ¹² Cua tsa lo'o nu ntsu'u ca to' quichi bi', pana cua laca ntucua yaala ti tii tyucuaa tya'a tolo'o; sca xca ji'i ycui' Ndyosi ndu cua scaa tolo'o bi'. Chu' quee nu ntucua nde que tolo'o bi' nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a taju ñati ngu' Israel, cha' bi' ñati laca nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i tya clyo lo'o nguxana cha' ji'i ycui' Ni; scaa xtañi ngu' nscua nde que scaa tolo'o. ¹³ Sna tya'a tolo'o ntucua sca la'a to' quichi: nde la'a su ntyucua cuichaa ntucua sna tya'a tolo'o bi', nde la'a su ndyaa cuichaa ntucua tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a ntucua chaca tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a nde sii', la cui' jua'a ntucua tya xna tya'a tolo'o. ¹⁴ Tii tyucuaa tya'a quee tonu ntsiya quiya' lo'o; jua'a hichu' quee bi' cua nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua'alo nu ñi'ya ña'a xlya' bi' cña ji'i ngu', nu cua'ni ngu' cuentya ji'i ycui' Ni.

¹⁵ Ya' xca nu cua nhcui' lo'o na' ntucua sca chcuá oro, cha' xñi yu cuayá' ji'i quichi tlyu bi', jua'a ji'i tolo'o bi', jua'a ji'i lo'o nu ntsu'u to' quichi. ¹⁶ Stu'ba tsa ña'a quichi bi'; jacua jyaca ntsu'u ji'i tsiya' ti, jua'a stu'ba cuayá' cu' lo'o cuayá' loo. Li' ngusñi xca cuayá' ji'i ycui' quichi tlyu bi' lo'o cuayá' oro ji'i; tucua mil ntucua tucua siyento kilómetro cuayá' tyucui sca la'a, la cui' jua'a cuayá' loo, la cui' jua'a cuayá' cua quichi tlyu bi'. ¹⁷ Li' ngusñi xca bi' cuayá' ji'i lo'o ji'i quichi, cha' snayala ntucua jacua metro cuayá' cua bi'. Ñi'ya laca cuayá' chcuá nu cua'nijo'o ji'na nde chalyuu, la cui' jua'a ña'a cuayá' chcuá nu ngua'nijo'o ji'i xca bi', nu

lo'o ngusñi yu cuayá' ji'i quichi.

¹⁸ Cua ndya' lo'o ji'i quichi bi' lo'o quee jaspe, sca quee nga'a nu ndubi tsa ña'a, pana lo'o xcui' oro tsiya' ti ndya' ycui' quichi bi', nu ndubi ña'a ñi'ya ndubi caatya. ¹⁹ Cua ngalya' lcaa lo quee ndubi nu ntsu'u chalyuu chu' quee tonu nu ntsu'u quiya' lo'o ji'i quichi: cua ngalya' quee nu ntucua clyo nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jaspe; cuati ngalya' quee nu nchca tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee zafiro, sca quee azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tyuna nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ágata; cuati ngalya' quee nu nchca jacua nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee esmeralda, sca quee nga'á ña'a; ²⁰ cuati ngalya' quee nu nchca ca'yu nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ónice; cuati ngalya' quee nu nchca scuá nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee cornalina, sca quee nga'a ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca cati nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisólito, sca quee ngatsi ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca snu' nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee berilo, sca quee nga'á tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca caa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee topacio, sca quee ngatsi tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisoprasa; cuati ngalya' quee nu nchca tii chaca nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jacinto, chaca nu azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee amatista. Bi' laca lcaa quee ndubi nu cua ngalya' quiya' lo'o ji'i quichi. ²¹ Cua ndya' ca ta'a tii tyucuaa tolo'o ji'i quichi lo'o quee ndubi nu ngati ña'a, nu naa quee perla; tii tyucuaa tya'a quee ngati laca bi', sca ti quee ngati bi' ngua'nijo'o ndya' sca tolo'o. Xcui' oro tsiya' ti nscua laja calle quichi bi'; ñi'ya ña'a ndubi caatya, jua'a ña'a ndubi calle bi'.

²² Ná ntucua laa ca quichi bi', ná na'a na' cha' ntucua bi' tsiya' ti. Tso'o cha' ntucua ycui' Ndyosi nu Xu'na na quichi bi', ycui' Ni nu nchca ji'i ndu'ni Ni lcaa lo cña; la cui' jua'a ntucua nu

ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bi' cha' ni sca laa nga'aa nti' quichi' bi'. ²³ Nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa cuentya jil'i quichi' bi', la cui' jua'a nga'aa nti' cha' quiji'l'i xee co' lo. Tso'o tsa ña'a xee quichi' bi', xqui'ya cha' lubii tsa xee nu nda ycu'i' Ndyosi, jua'a lubii tsa xee su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ²⁴ bi' laca nu ta xee su tya'a ñati' tyucui' ña'a chalyuu cucui. Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu laca loo chalyuu nu tyalaa ca quichi' tlyu bi', tyalo'o ngu' jil'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' ca bi'. ²⁵ Lcaa tsá tsiya' ti tyucua yaala tolo'o jil'i quichi' bi'; ná tyacu' chca bi', cha' ná caca talya ca bi'. ²⁶ Lcaa cha' culiya', lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ñati, tyaa cha' bi' nde quichi' tlyu bi'; ²⁷ pana ni sca cha' cuxi ná taca tyatí quichi' bi'. Lcaa ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a ngu' cuiñi, ná caja chacuayá' tyatí ngu' ca quichi' bi'; ñati nu ntsu'u xtañi lo quityi nu ntucua ya' nu ñi'ya ña'a xlya' bi', nu ndacha' tilaca laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i, bi' ti ñati laca nu caja chacuayá' jil'i tyalaa ca quichi' bi'.

22

¹ Lo'o li' ngulu'u xca' na mala nxna sta'a jil'i ycu'i' Ndyosi, sta'a bi' laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Lubii tsa ña'a su nxna hitya sta'a bi'. Nde su tlyu su ntucua ycu'i' Ndyosi, nde su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi', ca bi' ntsu'u suu sta'a bi'; ² nxna lijya sta'a nde calle tlyu nu nscua cla'be quichi' bi'. Tyucuaa tsu' sta'a bi' ndu sca yaca; lo'o si'yu nu nda yaca bi' ni, bi' laca nu ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Tii tyucuaa quiya' nda yaca bi' si'yu chu' sca yija, sca quiya' ndyu'u si'yu yaca bi' sca co'. Tso'o tsa jo'o ndu'ni laca' yaca si'yu bi', ná ca quicha na lo'o cacu na jil'i. ³ Pana lquichi' bi' nga'aa caja cha' ti'í jil'i ngu' tsiya' ti, ñi'ya nu ntsu'u nde chalyuu xqui'ya yabe' nu ntsu'u jil'i ñati. Ca quichi' bi' stu'ba ti caca loo ycu'i' Ndyosi lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ndacua ntucua yaca xlya

tlyu jil'i Ni, cha' cua'ni tlyu lcaa ñati nu ndyu'ni cña jil'i Ni jil'i ycu'i' Ni nu ntucua ca ndacua. ⁴ Tyuloo tso'o ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi li', cha' ca bi' tyalaa lcaa ngu' nu nscua xtañi Ni nde tyacaa ngu'. ⁵ Nga'aa caca talya su ndil'i ngu' ca bi'; bi' cha' nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa jil'i ngu', nga'aa nti' cha' cua'a ngu' xee nde ni'i. Ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca nu ta xee jil'i ngu', ni ná tye tyempo cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o ycu'i' Ni.

Yala ti tyaa Jesús chaca quiya'

⁶ Lo'o li' xa' nchcui' nu xca' jil'i ycu'i' Ndyosi bi' lo'o na':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u juani, taca jlya tso'o ti' nu'u cha' bi'; na' ndacha' jil'i ñati cuentya jil'i ycu'i' Ni lcaa ña'a cha' nu cua lijya cha' caca nde lo yuu chalyuu. Laca na' sca xca' jil'i Ni, bi' cha' cua nda ycu'i' nu Xu'na na Xtyi'i ycu'i' Ni jna'; la cui' jua'a cua nda Ni Xtyi'i ycu'i' Ni jil'i lcaa ñati nu laca tu'ba jil'i Ni nde chalyuu.

⁷ —Yala ti tyaa na' chaca quiya' —nacui' Jesús.

Tso'o tsa caca tyiquee lcaa ñati nu taquiya' jil'i cha' nu cua nda Ni lo'o na', nu cua nscua na' lo quityi re; cha' bi' laca nu ndacha' ji'na ñi'ya caca chalyuu nde loo la.

⁸ Cua na'a na' cha' bi', cua ndyuna na' lcaa cha' nu nscua lo quityi re. Juan laca na'. Lo'o cua ndye na'a na' cha' bi', li' ndyaa stii na' lo yuu nde loo su ndu xca' nu ngulu'u cha' bi' 'na, cha' ngua ti' na' cua'ni tlyu na' jil'i xca' bi'. ⁹ Hora ti nchcui' yu lo'o na' li':

—Ná cua'ni nu'u jua'a. Lo'o na', tya'a ndyu'ni na cña jil'i ycu'i' Ni laca na'; stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o jyo'o ñati tya'a ma' nu ngua tu'ba jil'i ycu'i' Ni nde chalyuu, jua'a tya'a na' lo'o cua ña'a ca ñati nu taquiya' jil'i cha' nu nscua lo quityi re. Sca ti ycu'i' Ndyosi laca nu nga'a cha' cua'ni tlyu na jil'i.

¹⁰ Li' nchcui' xca' lo'o na' chaca quiya':

—Cua nchcui' Ni ñi'ya caca cha' nde loo la, bi' cha' ná xco'o nu'u

quityi re; nga'a cha' cuna ñati chalyuu lcaa cha' bi', xqui'ya cha' cua ngulala ti caca lcaa cha' nu nscua lo quityi re. ¹¹ Nu lo'o bilya tye chalyuu tya cua'ni cuxi lcaa ñati nu nti' cua'ni cha' cuxi, lo'o jua'a nga'aa caja tyempo ji'i ngu' cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'; lcaa nu ndu'ni suba' juani, nga'aa caja tyempo cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Lcaa ñati nu tso'o ndu'ni juani, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cña tso'o ña'a cuayá' nu tye chalyuu; lcaa ngu' nu lubii ndi'i chalyuu, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cha' tso'o —nacui xca bi'.

¹² —Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcu' na' re —nacui ycu' Jesús li'—. Yala ti caa na' chaca quiya'. Lo'o caa na', li' tyi'u ti' na' cha' cua'ni na' lo'o lcaa ñati ñi'ya nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu; tso'o tsa caca ji'i ngu' nu ngua'ni cha' tso'o, lo'o jua'a cha' ti'í caja ji'i ngu' nu ngua'ni cha' cuxi.

¹³ Ñi'ya nti' letra A nti' na', cha' na' ntucua su nguxana lcaa cha'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a nti' na', cha' la cui' na' ntucua ca su tye lcaa cha'.

¹⁴ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu cua ngua lubii cresiya ji'i, cha' bi' ñati laca nu ntsu'u chacuayá' cacu si'yu yaca nu caja ji'na nde chalyuu cucui. Jua'a li' taca tyati ngu' tolo'o ji'i quichi tlyu bi'. ¹⁵ To' lo'o nde liya' tyanu lcaa ñati nu chiya'a tsa ndu'ni, lo'o jua'a ñati nu jlya tsa ti' ji'i cha' cucha'a, lo'o ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, lo'o nu ndujuii ji'i ñati; la cui' jua'a lcaa ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcu' jo'ó ti, lo'o ñati nu ndiya ti' ndu'ni ngu' cha' cui'ni, lcaa ñati bi' tyanu nde chu' lo'o ji'i quichi bi'. Ni sca ñati bi' ná ntsu'u chacuayá' tyati ngu' ne' lo'o quichi bi'.

¹⁶ Xa' nchcu' Jesús li':

—Cua nda na' xca 'na cha' caa ca su ndi'i taju ñati cu'ma macala laca su

ntsu'u quichi tyi ma. Na' laca nu tya'a ñati ji'i jyo'o David, nu ñati tlyu nu cua yaa chalyuu nu ngua sa'ni. Ñi'ya laca xee nu nda cui' tlyu nu ntyucua nde cuxee, jua'a laca xee nu ta na' cha' tlyu'u ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús.

¹⁷ —Tyaa ma ca nde —nacui nu laca Xtyi'i ycu' Ni.

La cui' jua'a laca cha' nu nda lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi, tyucui ña'a taju ñati tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Lo'o li' la cui' jua'a nga'a cha' chcu' lcaa na nu ndyuna na cha' re:

—Tyaa cu'ma lo'o cua —ñacu' na li'.

Lcaa ñati nu lyiji tsa cha' ji'i, tyaa ngu' cha' co'o ngu' hitya nu ta ycu' Ndyosi ji'i ngu' xlya'be ti; caja chalyuu cucui nu ta ycu' Ndyosi ji'i ngu' li', lcaa ñati nu nti' tsa cha' caja cha' bi' ji'i.

¹⁸⁻¹⁹ Tsa lo cua ti cha' nda ycu' Ndyosi cha' scua na' lo quityi re, bi' cha' nga'aa scua ma xi xa' la cha' lo quityi re. Si tya scua la ngu' xi xa' la cha', li' ta Ni cha' ti'í ji'i ngu' bi', la cui' ña'a cha' ti'í nu nscua lo quityi re. La cui' jua'a, ná cuityi ma ni tsaca cha' nu nscua re; nu lo'o cuityi ngu' sca cha', li' xlyaá Ni chalyuu nu nga'a cha' caja ji'i ngu' bi'. Li' nga'aa caja chacuayá' cacu ngu' bi' si'yu nu ntsu'u lo yaca bi', nga'aa tyalaa ngu' bi' ca quichi tlyu nu lubii tsa ña'a, ñi'ya nu nchcu' quityi re. Jua'a nchcu' na' lo'o lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nscua lo quityi re, la cui' cha' nu caca nde loo la laca bi'.

²⁰ Ycu' Jesús nchcu' cha' li'ni tsa nscua lcaa cha' re:

—Chañi cha' bi'. Yala ti caa na' chaca quiya' —nacui Ni.

Jua'a caca tu'ni. Caa nu'u lacua, La Jesús.

²¹ Ña'a ti cua'ni Jesús nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma lacua. Tsa lo cua ti cha' chcu' na.